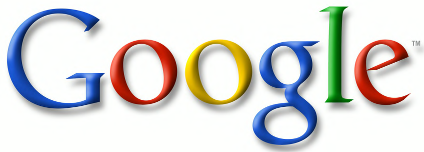

Google



ERIK GUSTAF GEIJERS

SAMLADE SKRIFTER.

ÅTTONDE BANDET.



STOCKHOLM, 1875.
P. A. NORSTEDT & SÖNER
KONGL. BOKTRYCKARE.

RECENSIONER.

Edda eller Skandinavernes hedniska gudalära. Öfversatt från danskan efter Nyerup. Stockholm. Tryckt hos Henr. A. Nordström, 1811. 127 sid. 8:vo.*

Nordiska mytologien har hos oss i senare tider delat den glömska, hvari allt som angick vår forntid tycktes hafva förfallit. Men äfven på den tid, då undersökningar derom drefvos och intresserade, hade den det missödet att blifva oriktigt förstådd; och man kan säga, att den nästan alltid haft det. *Dalin* hårdrog den till öfverensstämmelse med kristendomen, under mycket beröm öfver våra förfäders otroliga visdom. *Göransson*, hvars arbetsamhet vi hafva att tacka för utgifvandet af en af dess urkunder, kan i sina förklaringar anföras som exempel på verkligt antiqvariskt raseri. Småningom lemnades den åt förgätenhet och förakt, såsom det tycktes i den tanken, att en sammangyttring af barbarers råa, orimliga föreställningar ej förtjente synnerlig uppmärksamhet; i fall man ej helt och hållet ville beröfva dessa barbarer äran af uppfinningen och ansåg det vidunderliga hela såsom ett foster afladt i sysslolösa munkars dumma hjernor. Att sådana meningar kunde uppkomma, dertill låg grunden dels i obekantskap med Nordens äldsta gudalära, dels ock förnämligast i brist på sinne för något slags mytologi. — All mytologi, den må tillhöra Norden eller Södern och Orienten, den må vara mer eller mindre bildad, är till sin grund poesi; alla folkreligioner äro mer och mindre klara ljud af denna allmänna poesi, som tillhör slägtet sjelft, och hvari det uttrycker den inneburna känslan af ett högre lif och dess sammanhang med verlden. Att betrakta denna poesis bilder i de särskilda mytologier är att se olika uttryck af samma mening, liksom man ser ljuset bryta sig i tusen färger, utan att upphöra att vara ljus. Men för att förstå dessa bilder, hvari

---

* Denna recension trycktes först i tidskriften *Iduna*, 1 häft., sedan bland förf:s *Valda Smärre Skrifter*.

menniskan älskar att förklara för sig sin aning om det oändliga, hvilket ej låter fatta sig inom det lägre begreppets trånga gränser, måste man ej döma dem och deras betydelse just efter detta lägre begrepp, efter det nödtorftiga förstånd, hvarmed man fattar de blott sinliga föremål och i sina dagliga sysslor skiljer höger från venster. De äro poesi med filosofisk halt och måste derefter dömas. Betraktar man dem ur en annan synpunkt, så går det en på samma sätt, som om en menniska, beröfvad all inbillningskraft och känsla, ville njuta af en målning. Förgäfves sammanstämma kolorit och teckning till den lyckligaste verkan, förgäfves talar en själ ur figuren. Han förstår ej hvad man egentligen der finner så förtjusande. Betraktar man föremålet fördomsfritt, så är ju ändå en blandning af olika färgad jord det enda reela deri. Anmärkningar sådana som den närvarande vore visserligen öfverflödiga, om ej i våra dagar allmänna tänkesättet, som, utan att det sjelft vet deraf, och oaktadt all sin fördom mot all filosofi, likväl är grundadt på ingenting annat än en falsk filosofis inflytelse, hade som oftast yttrat sig öfver högre och andliga föremål enligt samma sätt att döma, som vår nyssnämde man betjente sig af öfver sin tafla. Den falska filosofi, jag här menar, är den som ifrån medlet af sistförflutna århundrade blef den herskande, och hvars verkan någon af dess samtida så mycket mindre kunde undgå. som den förnämligast utbredde sig från Europas mest belefvade nation och sjelf förkunnade sig för att vara ingenting annat än det sunda allmänna förståndet. Ifrån början anmälde den sig såsom starkt begifven på fritänkeri. Ledsen att angripa, företog den sig sedermera att på sitt sätt rensa religionen och så inrätta den, att man i ett upplyst tidehvarf ej behöfde skämmas för denna fornlemning. Tilltrodde den sig domsrätt öfver religionen, så hade den så mycket mindre granlagenhet mot allt hvad mytologi heter, som samt och synnerligen, utan vidare omständigheter, fördömdes såsom en grof vidskepelse.

För att få bättre insigt i mytologiens väsende i allmänhet, låtom oss göra en kort jämförelse emellan den och religionen så väl som vidskepelsen. — Det är ostridigt, att vi i sjelfva naturen se ett uttryck af det oändliga. Stjernornas banor, årstidernas vexling, slägtenas fortplantning, allt hänvisar oss på ett inre outtömligt lif. Det enskilda födes och dör; det hela förgår ej, utan lefver beständigt, och vi ana

att, om vi blott kunde omfatta tiden och öfverse detta stora hela, vi ej der skulle se någon död och förstörelse, utan ett fullkomligen harmoniskt, skönt och gudomligt lif. Denna synpunkt är mytologiens. Den ser i det ändliga det oändliga och bemödar sig att i symboliska bilder för sig förklara och framställa detta högre lif, som, fast i alla enskilda fall inskränkt och hämmadt, dock synes lifva naturen. Och denna åsigt tillhör ej blott, såsom man tyckes tro, menniskoslägtets barndom. Att den är menniskan naturlig och väl under vissa perioder af den menskliga odlingen kan skymmas, men ej förtagas, ses derutaf att den är poesiens egen, ursprungliga åsigt. Den kan utan den ej lefva; och oaktadt man i senare tider tvungit den att företaga sig allahanda för sitt lifsuppehälle och att lefva på nådebröd, tränger den likväl beständigt tillbaka till sin första källa. De egentligen så kallade bildande konsterna hafva också derför i nyare tider, ännu mer än poesien, alltid måst använda den grekiska mytologien, i hvilken de finna symboler för alla naturens milda och mäktiga krafter. Åter å andra sidan — det gudomliga, så vida det yttrar sig i verlden, är likväl hämmadt, det synes der i strid med det onda och att lida under tidens inskränkningar. Det kan således ej vara det eviga i sin sanna gestalt. Gud är skild från verlden; den synes från honom vara affallen och hafva förlorat hans beläte. Likväl är Gud uti verlden; och den känner sig i sitt ädlaste alster, menniskan, i hvilken den blir medvetande af sitt inneboende förnuft, både från honom affallen och i honom delaktig. Det gudomliga således, så vida det yttrar sig i verlden, underkastar sig tiden och ej med ett *varde* tillintetgör all inskränkning, allt ondt, måste förefalla menniskan såsom en *medlare,* i hvilken egenskap det också visar sig som försyn. Försynen är ej annat än en oändlig *försoning,* i hvilken det eviga sjelft åtagit sig det ändligas sak, sjelfvilligt aflagt sitt gudomliga majestät och förnedrat sig lidande under tidens och förgängelsens välde; men, med detsamma som det för menniskan uppenbarat sig såsom försyn, har det också för evigt segrat öfver det onda (som under försynen i sjelfva verket ej finnes, emedan den vänder allt till det bästa) — öfver döden, hvilken för den, hvilken omfattar detta eviga och dermed förenar sig, för den som *tror,* blott är ett afklädande af det förgängliga. Denna synpunkt, i hvilken man i det oändliga ser det ändliga, och som således är mytologiens motsatt, är religionens. Man kan

också här anmärka, att bägge synpunkterna förenade äro filosofiens synpunkt. Mytologien, såsom varande poesi, kan yttra sig i mångfaldiga gestalter och är alltid nationel. Religionen är *en* och evig och har till sin grund alltid varit densamma, der den har funnits, ehuru den har funnits mer eller mindre klar. Då ingen odling är möjlig utan tradition (ty en isolerad, sjelfgjord bildning, utan all lärdom af andra, är lika så omöjlig för ett slägte som för en enskild), och då religionen är det förnämsta elementet i all odling, så kan man så mycket mindre antaga, att menniskoslägtet uti religionen är sjelflärdt. Man må således se sig om, om dess uppkomst kan förklaras annorlunda än genom en gudomlig uppenbarelse. Också är det en historisk sanning, att man i all religion hos alla folkslag, hvilka ej åter helt och hållet nedsjunkit i ett råhetstillstånd, som ingalunda är menniskans ursprungliga, finner spår af samma tradition; blott måste de med urskilning sökas. Hos de flesta är religion och mytologi om hvarannan blandade; men detta är ej något skäl att påstå, det de ej jämte hvarandra, hvar för sig i full frihet och sjelfständighet, skulle kunna bestå. Den renaste och fullkomligaste mytologi är Grekernas. Det vore likväl ett förhastadt omdöme, om man derför trodde, att hos dem ingen religion fans. Den fans; men den var ej offentlig, den lärdes i mysterierna, uti hvilka deltagandet i visst afseende var en ålagd pligt; och det vore ej svårt att ur den kunskap, man om dessa mysterier ännu eger, der framsöka den enda religionens grundsanningar — spår efter den ursprungliga traditionen, och äfven symboler, t. ex. af en lidande, död och uppstånden gudomlighet, som kunde gifva anledning till märkvärdiga jämförelser. De mytologier åter, i hvilkas blandning religionen sjelf bryter starkast fram i dagen, äro den indiska och den nordiska. — Det återstår blott att säga ett ord om vidskepelsen. Den är ej annat än ett fullkomligt åtskiljande af det oändliga och ändliga, i följd hvaraf menniskan känner sig helt och hållet fången i det senare och således fruktar det förra såsom en fiendtlig öfvermakt, som när som helst torde bryta in i naturens gång. Detta är det säkra tecknet på råhet. Men äfven odlingen, i någon olycklig tid af sina perioder, kan frambringa ett konstladt tänkesätt, som dermed har likhet. En odling nämligen, för hvilken naturen är död, blott det konstigaste af alla urverk, och hvars Gud är en öfvermakt, som sitter utom det, blott för

att bringa mekanismen i gång och sätta de första hjulen i rörelse: en sådan odling är till sin grund ej mindre superstition, för det den emellan sig och den okända, öfvermäktiga varelsen satt en ofantlig maskin, som skymmer bort honom.

Efter dessa anmärkningar gå vi till ifrågavarande arbete. Det är en öfversättning af professor *Nyerups* i Köpenhamn år 1808 utgifna Edda. »En så lång tid har förflutit», yttrar sig den svenske öfversättaren i sitt företal, »sedan Göranssons på vårt språk öfversatta Edda utkom, att detta arbete nu är föga tillgängligt. Om den öfversigt af nordiska mytologien, som härmedelst framlägges för allmänheten, i någon mån kan bidraga att bland våra landsmän återupplifva det aftynade nitet för fornforskningar, har öfversättaren uppnått målet för sin önskan». Han har visserligen på ett ganska lofvärdt sätt bidragit till detta mål, och vi hoppas han må kunna lyckönska sig att hafva uppnått det. Om svenska öfversättningen har recensenten för öfrigt intet annat att anmärka, än att den öfver allt tyckes vara ganska god; ty med den danska har han ej haft tillfälle att jämföra den, lika litet som med *Resenii* äldre. Författaren af den förra har haft så många hjelpmedel att tillgå, att den bör vara ett verk af kritisk noggranhet. Jämförelse med den Göranssonska Edda har gifvit svenske öfversättaren anledning till några få tillägg, som i noterna äro anmärkta. — Det är den egentligen mytologiska delen af den prosaiska Edda, som härmed har blifvit allmänheten lemnad. *Sturleson* anses, som bekant är, för dess författare, ehuru på grunder som kunna vara tvifvelsmål underkastade. Men afgjordt är, det arbetet förskrifver sig från tolfte eller början af trettonde århundradet, och ostridigt att författaren, ehuru kristen, följt äldre hedniska sånger. De, hvilka han uttryckligen åberopar, äro ännu till större delen qvar och finnas i den samling af qväden som *Sæmundr* hin Frode eller den Vise, prest på Island, redan hade gjort före Sturlesons tid, och hvilken vi nu ega under namn af *Sæmunders Edda.* Men mycket är anfördt, för hvilket inga källor numera kunna anvisas, och att författaren till en del följt muntliga traditioner, tyckes antydas i Hars svar till Gangler, sid. 97. Emellertid, ehuru dyrbar fornlemning den prosaiska Edda må vara, så är den likväl ej den renaste källa för den nordiska mytologiens kännedom. Författaren, som lefde så långt in i senare tider, har samlat hvad honom förekom utan

särdeles urval, hvarigenom hans bok blifvit liksom en förvirrad profkarta på olika tiders olika föreställningssätt, och utan begrepp om sammanhanget i det hela, om hvilket, i en gudalära som ju i alla fall för honom var falsk och orimlig, han ej måtte trott det löna mödan att mycket bekymra sig. Derför blandar han ofta om hvarandra de högsta ideer med de lägsta föreställningar. Stundom sticker den kristne starkt fram. Så är väl första kapitlet, om den högste Gud, tydligen lämpadt efter kristliga begrepp och blir ej mer hedniskt genom den löjliga tillsatsen, att han före verldens skapelse var hos Rimthussarne. Der tillskrifves också honom denna skapelse, som sedermera uttryckligen och med rätta, enligt gamla nordiska begrepp, tillegnas åt Oden och dess bröder. Att Oden längre fram förblandas med den högste eller Allfader, ehuru både öfversigten af hela denna mytologi och särskilda vitnesbörd tillkännagifva det de voro skilda åt, är väl ett fel som man ej får skrifva på författarens räkning, då en sådan förblandning — troligen genom inflytelsen af *Sigge Fridulfsson* eller den historiske Oden — sedermera verkligen egt rum. Således, för att få en riktig insigt i den nordiska mytologien, fordras, att det begrepp, man ur den prosaiska Edda derom hemtar, blir rättadt och gjordt fullständigt genom en framställning, som borde grunda sig på sjelfva de gamla sångerna. En sådan tjenst har *Grundtvig* gjort sina landsmän Danskarne, i sin afhandling om Nordens mytologi. Att här utföra hans idé derom med någon fullständighet, tillåter icke rummet. Men recensenten vill åtminstone ge en blick öfver sammanhanget i systemet, sådant som det finnes föreställdt i *Völuspá* (Valas spådom): den af alla de gamla qväden, som renast uttrycker den originela åsigt af verlden, som är den nordiska mytologien egen, och således bär tydligt nog vitnesbörd med sig om sin ålder och uppkomst djupt in i hedendomen.

Den säger:

Början var tidens,
då Ymer lefde.
Ej sand var, ej sjö,
ej svala böljor.
Jorden fans icke,
ej himlen ofvan.
Ett sväljande gap var,
men gräs intet.

Angående Ymer lärer oss den prosaiska Edda följande. Före jordens skapelse fans Niflheim: der är evig köld; och Muspelsheim söder ut, en verld som var brännande ljus. Der dess gnistor mötte det eviga islagret i Ginungagap, smältes det. Då fingo dropparne lif, och deraf uppkom en mansskepnad, det första lefvande, en jätte, som kallades Ymer. Af honom har det gudlösa och öfverdådiga jätteslägtet, Rimthussar, sin härkomst. Ond var han och alla hans ättemän, säger vår Edda. Vi se häraf, att man förestälde sig det första lif ej såsom skapadt, utan såsom uppkommet af sig sjelft, såsom sjelftaget; och denna sjelfviskhet blir källan till det onda i verlden. Nu komma Börs söner, Oden, Vili och Ve, som den prosaiska Edda låter härstamma å mödernesidan från Rimthussarne, men om hvilkas härkomst ej Völuspá strax yttrar sig; längre fram kallar den Oden för *Fjolners* (den Fördoldes) barn. Denne Fördolde är densamme som der äfven kallas Fimbul-Tyr (den öfver måttan store guden). Oden blef Asarnes, gudaättens, stamfader. Han och hans bröder dräpte Ymer och danade af honom, af den vilda massan, jorden. Så heter det i *Vafthrudnismál,* hvilket vår Edda här anförer:

Af Ymers kött
blef jorden skapad.
Af blodet sjön,
af benen bergen,
skogen af hans hår,
af hans hufvudskål himlen.

Völuspá säger:

Solen ej visste
hvar rum hon hade.
Månen ej visste
hvad kraft han hade.
Stjernorna ej visste
hvar de hade plats.

Men då gingo de herskare å sina troner, de helige gudar plägade råd. De gåfvo namn åt natt och skymning, morgon och middag, och skilde årets tider. Derpå säges, att trenne Asar

funno på landet,
litet förmående,
Ask och Embla,
skepnadslösa.

Ande de ej fått,
förstånd ej heller.
Skönhet och tal
och färg de än sakna.

Då gaf dem Oden anden, Häner förståndet och Loder skönhet; och så blef det första menniskopar. Af allt ses, att gudarne mindre frambragte någonting, än gåfvo gestalt, ordning och skönhet åt den råa regellösa massan, i hvilken likväl ej Ymers blod kunde upphöra att flyta. Märkligt är, att ljuset ansågs för att vara *oskapadt*. Solen är uppkommen af Muspelsheims gnistor. I *Grimnismál* säges, att gudarne måste sätta en sköld framför henne. Fölle den bort, skulle berg och haf brinna.

Nu komma Asarne tillsamman å Idavallen. De timra sig hof, göra verktyg, smida guld och fresta på allt sin gudomsförmåga. Detta kallar vår Edda för deras guldålder. Den blef störd genom några jättejungfrurs ankomst från Jotunheim. Men det synes nu, som om gudarne gjort fred med det onda jätteslägtet, hvilket förut genom en borg, hvilken omfattade Midgård, menniskornas boning, var öfver allt tillbakaträngdt till hafsstränderna. Somliga af dem, t. ex. Niord och Frejr, togo sig hustrur ur denna ätt; hvilket är förlåtligt, om de voro så vackra som Frejrs gemål, af hvars händer hela verlden tycktes ge återsken, då hon upplyfte dem. Men för denna syndiga fred skull kom hämden öfver gudarne från den Fördolde.

Asarnes heligaste rum är vid asken Ygdrasil, det förnämsta af alla träd, hvars rötter famna verlden och sträcka sig till himlen. Under det uppqväller Urds (tidens) brunn.

Ask vet jag stånda,
som Ygdrasil heter,
löffull, stänkt med det
hvita vattnet.
Deraf kommer daggen,
som i dalar faller.
Evigt står den grön
öfver Urdarbrunn.

Dädan kommo tre mör, mycket vetande, Urd, Verdande och Skuld (det förflutna, det närvarande, det tillkommande):

de lag gjorde,
de lif korade,

de tolka ödets oryggliga beslut, som Skuld ristar å sina taflor. De äro Nornorna, i hvilka en dunkel makt framträder, som är gudarne öfverlägsen. Af dem drifven kommer jätteqvinnan Gullveig till gudarnes sal. Hon är densamma som äfven kallas den Gamla, sittande öster ut i Jernskogen, och Angurboda, emedan hon bådade gudarne ångest. Hon vägde för dem ödets gyllene taflor; hon lärde dem hvad de gjort, som företagit sig att på egen hand bygga en verld, och öppnade dem framtidens hotande spådomar. Asarne, uppretade, kastade henne i eld.

Tre gånger bränd,
blef hon tre gånger nyfödd,
den onda Gullveig,
och lefver än.

Så var jättefreden störd. Jättarne kommo att hämnas. Bruten blef borgväggen af Asarnes borg. Thor blef vred.

Då förändrades eder,
ord och löften,
och all förening
som ingången var.

Oden stod upp och sköt uti folkhopen, och »detta var det första krig uti verlden». Det är härefter som gudarne lära hafva flyttat sin boning till Valhall, i himlen. Förut var Asgård, det forna, deras borg, som vår Edda kallar den präktigaste boning på *jorden*. Nu befästades emellan den och himlen Bifrosts lågande bro (regnbågen), som Heimdal vaktar och jättarne ej kunna bestiga. Ifrån denna tid begynner Thors segrande kamp med denna ätt, hvaraf vi genom senare sånger känna flera uppträden. Och det är denna samma kamp mot resar, troll och allt ondt, som vi i historiens första dagning se fortsättas af hjelteslägterna, Ynglingar, Sköldungar m. fl., som ledde sina anor från gudaätten på jorden.

Emellertid hade jättarnes makt fått en ny och stor tillväxt. Loke hade blifvit lockad till älskog af Angurboda. Så säger Hyndlas qväde[1]:

Loke fann den halfbrända
konans hjerta;
illslug blef han gjord
af elaka qvinnan.
Deraf är i verlden allt vidunder kommet.

---

[1] Detta, liksom alla de öfriga som anföras, finnes i Sämunders Edda.

Af den ohyggliga omarmningen födes Hel, som Oden nedstörtade till Niflheim att blifva dess herskarinna; Midgårdsormen, som han kastade i hafvet, der den ligger kring alla land och biter sig i stjerten; samt Fenrisulfven, som det lyckades gudarne att binda[2]. Men ännu var gudaväldet säkert, så länge den rene, oskuldsfulle gud, så länge Balder hin gode lefde. Det berättas, huru han föll för Lokes list, och huru den senare blef straffad. Vala säger:

Jag såg Balder
med blod öfverstänkt,
Odens barn.
Honom gick efter ödet.

Fallen var då Valhalls väktare, och gudar och menniskor och hela verlden gråta förgäfves. Nu ilar Valas blick strax till Ragnar-auk, tidens sista afton, då gudarne störtas och verlden faller. Det sker dels genom Loke, som åter blir lös med sitt anhang, alla Rimthussar och troll, dels genom upproriska element, genom Muspelsheims eviga eld, som frambryter, och hvarom vi nu åter få höra talas. Recensenten önskade att här kunna ge hela Völuspás praktfulla beskrifning derom, hvilket både hans förmåga och rummet nekar[3]. — Först kommer, säger vår Edda, Fimbulveter, den stora vintern, som består af tre vintrar utan någon sommar emellan. Då blir en ohygglig tid, och hela verlden varder hemsökt med blodsutgjutelse.

Krigstid och mordtid,
vindtid och vargtid,
förr än verlden faller.

Hos trollen gal den eldröda hane, hos Asarne i himlen den guldgula och i afgrunds salar den sotfärgade. Då remnar himlen, och Muspels söner komma anförda af Surtur, som omgifves af eldslågor, och hvars svärd skiner klarare än solen. Dem möta Loke, Hrymer med alla Rimthussar, Hel med sina söner. Fenrisulfven blir lös. Hafvet jäser öfver sin brädd, ty Midgårdsormen blir såsom rasande och söker sig upp på landet. Då reser sig Heimdal, blåser af alla krafter i sitt horn, så att det höres kring hela verlden, och kallar gudarne till strids. Oden rider förgäfves till Mimers brunn (vishets-

---

[2] Se Edda, sid. 44.

[3] Se beskrifningen derom i Edda, som temligen troget följt Völuspá i berättelsen om sjelfva Ragnarauk.

källan) för att hemta råd för sig och de sina. Ygdrasil skälfver. Allt fruktar i himmelen och på jorden. Alla Asar härkläda sig. Alla kämpar i Valhall draga ut med dem. Främst rider Oden, gudars och menniskors fader, och på Vigrids ofantliga slätt begynnes den sista striden. Ulfven slukar Oden; men Vidar, hans son, den tyste och starke Asen, hämnar fadern. Heimdal och Loke döda hvarannan. Frejr faller för Surtur. Thor dräper Midgårdsormen, men stupar qväfd af dess gift. Sist kastar Surtur eld öfver hela verlden.

Solen svartnar.
Jord sjunker i haf.
Af himlen falla
de klara stjernor.
Allt förtärande
heta ångor
spela med elden
genom höga himlen — —

Då ser Vala en ny, fullkomlig verld uppstå, en evigt grön jord uppskjuta ur hafvet.

Förbi är det onda,
Balder kommer åter.

Med honom kommer ock Höder, och desse, jämte Häner (hvars betydelse för oss gått förlorad), äro de enda som Völuspá nu uttryckligen nämner. Hon ser de dygdiga bo i Gimle, palatset som är klarare än solen, och som Surturs låga ej hinner eller kan skada[4]. Hon ser Asarne åter råkas å Idavallen. Men nu finnes ej mera hvarken menniskolefnad eller Asavälde såsom någon sjelfständig makt. Hyndlas qväde säger: då kommer en mäktigare än den mäktige, likväl tör jag ej honom nämna; och den Göranssonska Völuspá har en ännu tydligare strof, hvilken jag ej vill anföra, emedan den misstänkes att vara oäkta. Men att den öfvermäktiges vilja då skulle blifva uppenbarad, ses äfven deraf, att Vala säger, det Fimbultyrs runor, som Oden egt i tidens begynnelse, men som varit förlorade, då blefvo återfunna:

Då månde Asarne,
undransfulle,
finna i gräset

[4] Att med den prosaiska Edda äfven låta Nastrand, de ondas kalla, etterfulla plågohem, bestå efter Ragnarauk, är, i fall det ej är en tillämpning af den kristne författaren, åtminstone ej hemtadt ur några klara anledningar i Völuspá. Enligt den går det onda till intet.

sig åtminstone ha krafter nog att kunna skrifva för ungdomen, eller att genom en barnbok höja sig på lägsta steget af all auktorlig ära. Man har till och med en egen dvergartad literatur af arbeten för små barns nytta och tidsfördrif: en parasitväxt i den bokliga verlden, som utan skada kunde afhuggas och kastas på elden.

Dessa anmärkningar kunna till författaren af närvarande arbete blott lämpas på ett sätt, som gör honom heder. Vanligtvis äro kompendier blott afskrifning af andra kompendier, som kanske också voro afskrifter; och man skulle i olika kunskapsgrenar, om det lönte mödan, kunna uppställa en genealogi af hela slägtet och derpå lämpa den Horatianska versen:

Aetas parentum, pejor avis, tulit
Nos nequiores, mox daturos
Progeniem vitiosiorem.

Herr S. har deremot öfver allt, så vidt tillfället medgifvit, gått till sjelfva källorna och har derigenom äfven i allmänhet gjort sitt arbete till en intressant läsning. Den gamla historien afhandlar han i följande afdelningar. Första perioden innefattar menniskoslägtets öden till persiska väldets utbredande af *Kyros*. Den andra går derifrån till *Alexanders* död, den tredje till *Augusti* upphöjelse till romersk imperator, och den sista till romerska rikets delning emellan *Theodosii* söner. Af dessa perioder afhandla de tvänne utkomna styckena de tvänne första. Författaren utgår från den hypotesen, i senare tider af flera lärde och filosofer försvarad, att den äldsta odling historien känner hos de folkslag, som först framträda inom dess horisont, blott är lemning efter en ännu äldre och högre, som ligger utom det närvarande menniskoslägtets minne. — Om verldens och menniskornas ursprung kan ej historien meddela någon kunskap. Den hör till religionen, filosofien och till läror, i hvilka vi här ej kunna inlåta oss. Allt nog: historieskrifvaren är fullkomligt berättigad att ej antaga någon odling såsom ursprunglig. Det finnes ingen odling utan tradition. En generation uppfostrar sig lika lite sjelf till förnuft, som en enskild menniska. Och lika så säkert som den enskilda menniskan utan umgänge och lära af redan bildade alltid förblifver i råhet och vildhet, lika så säke förblir der en nation, ett slägte, tills de komma i berör med redan odlade. Och vissa författare i menniskans histo som låta ifrån begynnelsen menniskorna samtliga så smån

gom kräla upp till upplysning utur ett djuriskt vildhetstillstånd, och som ansågo upptäckten af Amerikas vildar såsom ett fynd, emedan man der kunde se, huru de första menniskorna buro sig åt, behöfva, sedan de en gång satt det första slägtet i ett sådant läge, ett ännu större konststycke för att förklara, huru det någonsin kommit dädan. — Förnuftighet, ej vildhet, är menniskans egna, ursprungliga karakter. Långt ifrån att låta den förra af sig sjelf uppstå ur den senare, är för historien råhetstillståndet snarare en lemning af en urartad och förstörd bildning. — Den hypotes, hvarmed herr S. börjar sitt arbete, låter således ur allmänna grunder ganska väl försvara sig; men blott *hypotes* måste den alltid blifva för historieskrifvaren, som endast stöder sig på fakta. De egentligen historiska anledningarna för densamma, äfvensom de vinkar häfderna förvara öfver denna äldre kulturs sannolika ställe, har författaren med mera fullständighet uppfört i sin historiskt-geografiska lärobok, till hvilken han äfven hänvisar läsaren. Till *Bailly's* bevis, att de gamle Kinesers, Kaldeers, Egyptiers och Indianers astronomiska kunskaper ej bland dessa nationer kunnat blifva uppfunna, emedan de hos dem finnas uppblandade med en mängd vidskepliga satser, alldeles stridiga mot deras egna, naturliga resultat, och som omöjligen kunnat hysas af de vetenskapsidkare, som gifvit astronomien en så hög kultur, kan man äfven lägga ett annat: att i de äldsta orientaliska religioner finnas symboler, hvilka, redan då de äldsta nationer framträda inom vår historiska synkrets, synas hafva förlorat sin sanna idealiska mening. De ursprungliga, heliga sanningar, som tyddes af dessa bilder, tyckas redan vara glömda eller förblandade, och den högsta af alla vetenskaper, vetenskapen om det gudomliga och eviga, synes liksom all annan lärdom redan tidigt i presterskapets händer vara ett dödt arf, som genom tradition blifvit dem lemnadt, men som de ej mera förstodo att handtera. Sanningarna, oförstådda, ligga begrafna i en massa af vidskepelse; och detta gäller så väl om den offentliga religionen som om presternas hemliga lära. Man kan af den förras behandling af symbolerna alltid sluta till, huruvida de i den senare bibehållit sin rena betydelse eller ej.

Den ordning författaren iakttagit är följande. Han beskrifver hvarje period i trenne afdelningar, som för den tiden omfatta de trenne verldsdelarnes historia, begynner dem med en allmän öfversigt af hvarje verldsdels tillstånd, går derpå

till historien om de särskilda folkslagen, af hvilka han fullständigt upptagit alla, som ega något slags betydenhet, samt slutar hvarje period med allmänna anmärkningar öfver odlingens beskaffenhet under densamma. De fabler, hvarmed alla folkslag begynna sin historia (ett fält, der äran af den Voltaireska metoden, att lättsinnigt förkasta eller ensidigt förklara, är så lättköpt), har författaren nöjt sig med att enkelt anföra, lemnande förklaringen merendels derhän. »En saga som många folkslag säga», sjunger Hesiodos, »går aldrig under, och är väl ock en gudomlighet». — Det är historiens skyldighet, der säkra fakta fattas, att äfven behandla fabeln med aktning. — De enskilda folkslagens historia begynner herr S. med Judarnes. Den synes här, för första gången på vårt språk, behandlad med historisk kritik. Den rening Judarnes religionsbegrepp tyckas ha undergått under deras vistande i babyloniska fångenskapen, torde ha förtjent att anmärkas. De afföllo ej mer från Jehovah: ett bevis att han för dem numera var mer än en blott nationalgud. Ifrån den sanne Guden, då tanken redan höjt sig till honom, kan man ej affalla till afgudar. — Den grekiska historien är väl utförd och får, derigenom att författaren ständigt rådfört sig med de gamla auktorerna, ett dubbelt intresse. — Han anmärker det frö till frihet, som redan låg i Grekernas första obildade samhällstillstånd, som var inskränkt monarkiskt: en form som tyckes vara Europa egen, och under hvilken, efter romerska väldets fall, de första råa europeiska samhällsförsöken åter visa sig. Alla mål af vigt föredrogos i folkets sammankomster. — »Hvem församlar oss här?» säger den gamle hjelten Aigyptios till Ithakas invånare, hvilka Telemachos hade låtit sammankalla under sin faders frånvaro. »Hörer han budskap af krigsmakt som nalkas, eller vet han att råda något annat till landets bästa?» (*Odysseen*, 2: 28—32). — Men då författaren yttrar sig, att »ännu vid trojanska kriget, då Grekerna begynte att ogerna fördraga den konungsliga makten, afståndet mellan regenten och undersåten i deras vanliga förhållanden var ganska ringa, och synes endast en följd af deras olika förmögenhet och personliga anseende, utom vid de tillfällen då regenten ville utöfva sin öfvermakt»; så, om man afräknar hvad som kom af sedernas enkelhet, gäller väl detta blott om förhållandet emellan regenterna och de förnäma. Öfver dem ha i den Homeriska verlden furstarne snarare en högre rang än något öfverherrskap (*Odyss.* 8: 390, 391). De

adliga och furstliga familjerna äro i allt afseende skarpt skilda från hopen. Landtmannen deremot tycks just i den heroiska tiden ha varit mest förtryckt och jorden till större delen i de förnämas ego, som skötte den genom daglönare eller lifegna, af hvilka, enligt Homeri intygande, en förmögen man ofta egde otaligt många. — I anmärkningarna öfver odlingens tillstånd under första perioden säger herr S.: »Efter hvad jag trott mig finna, visar sig religionen i Europa endast såsom tradition och ett politiskt medel». — Likväl gäller detta vida mer om Asien. — Tradition och den inre sig sjelf bildande kraften äro ingredienserna i all odling. Det fordras blott en flygtig blick för att se hvilken af dem i Asien har haft och har öfverhanden. Det är traditionen. Man bibehåller öfver allt det gamla, af förfädren lemnade, som under öfverlemnandet från slägte till slägte sjelft allt mer urartas. Så i allt, så äfven i religionen. — För att nytja författarens egna ord (Andra Stycket, s. 333): »Den undergår ingen märklig förändring. Presterskapets hemliga läror, uppfunna i en tid och bland ett folk, hvarest odlingen hade stigit till sin höjd, hade svårt att i sitt mörker bibehålla sig vid den punkt de upphunnit och förmådde än mindre att till en ny fullkomlighet utveckla sig. Äfven de öfvergingo från vetenskaplig kunskap till tro och mekanik». — Så trycks Asiaten liksom ned under traditionens tyngd utan allt sjelfständigt bemödande. *Zoroaster, Confucius, Mohammed,* Asiens reformatörer, ha förgäfves sökt återlifva denna tradition med elden af sitt snille. Bemödandet har snart upphört och för verldsdelen i allmänhet ej haft några stora följder. — Menar åter författaren att hos Europeen religionen hvilade mer på historisk verklighet, så kan det ej heller medgifvas. Fablernas historiska och mytiska betydelse sammansmälte hos Grekerna från början, och ju mer deras bildning steg, desto mer öfvervägde den senare, så att slutligen deras offentliga religion var allt igenom mytisk och symbolisk i en fullkomlighet, till hvilken ingen orientalisk religion närmat sig. Just genom sin symboliska natur, ej genom sin historiska grund, var den ett så lämpligt föremål för konstnären. — Ehuru de första grunddragen till denna mytologi voro lånade från främmande folkslag, växte likväl det hela deraf upp ur sjelfva den grekiska bildningen. Det var ett foster af nationens snille, en egen verld, skapad af en poetisk inbillningskraft. — Men att utom denna offentliga sida religionen i Grekland äfven hade en annan, det har

undfallit författaren. Ehuru han säger, 1 St. s. 247, att man i hela den gamla verlden måste skilja emellan den religionslära, som meddelades hopen, och den, hvilken hölls hemlig såsom en presterskapets tillhörighet, så tycks han ej dervid haft Grekland i tanken, och detta yttrande passar dessutom ej dit, ty der voro de hemliga lärorna ej inskränkta inom något stånd. Men att de funnos, är otvifvelaktigt, och så ofullständig ock vår kunskap är om de grekiska *mysteriernas* innehåll, så vet man likväl, att de läror, som der uppenbarades eller i sinnebilder förestäldes, voro i fullkomlig motsats med den offentliga tron. Då dess karakter är sinlig, var deremot de förras syftning helt och hållet andlig, och ingången i de gamla mysterierna förestäldes såsom ett uppoffrande af det sinliga lifvet, såsom en lekamlig död och en själens uppståndelse, fri från sinlighetens band. — Presternas föregifvande, att dessa mysterier voro gudomliga stiftelser, må man tyda huru som helst, så är det åtminstone säkert, att man i Greklands mer bildade tider åtminstone ej visste huru gamla de voro. *Fredrik Schlegel*, i sin historia om Grekers och Romares poesi, gissar med mycken sannolikhet, att mysterierna vunno sin egentliga karakter på samma gång som republikanismen och lyriska poesien uppstodo i Grekland, ehuru, under samma namn, redan långt förut det råa sinnet i vilda orgier och fester uttryckte den entusiasm, hvari den första aningen om det oändliga försatte det, äfvensom filosofernas forskningar i senare tider sannolikt hade inflytande på mysterierna. — Deltagandet i dessa mysterier var ej inskränkt inom någon viss klass, ej en gång inom Greklands område. Cicero talar om *Eleusinem sanctam illam et augustam, ubi initiantur gentes orarum ultimæ*[1]. — Men staternas styresmän borde fått den högsta graden i dem, det ansågs för nödvändigt. — Om deras hemlighet var nationen så mån, att deras upptäckande, deras profanation straffades på det strängaste. Så lefde i Grekland i helig dunkelhet en andlig religion, ledig från folktrons bildrika drägt. Den senare var fullkomligt nationel och på mångfaldigt sätt införlifvad med alla allmänna inrättningar. Den förra, som gaf ett osynligt föreningsband emellan menniskorna, hade på staterna aldrig något offentligt och direkt inflytande. I Orienten deremot, der det aldrig ville lyckas att ge religionen en fullkomligt symbolisk eller myto-

[1] *De natura Deorum*, I: 42. Se *Schelling*, Philosophie und Religion. Anhang.

logisk klädnad, och der folktron ifrån början var mer dogmatisk, der hölls väl den högre teologiska lärdomen hemlig inom presternas stånd, men religionen annonserade sig dock offentligen i sin andliga egenskap. Man kan se det blott deraf, att *kyrkan* ifrån början skilde sig från *staten* såsom föreställande det förträffligare, högre, andliga, eller rättare undertryckte staten, så att man för den förras makt knappt märker den senare. Derför representerar äfven regenten i Orienten den gudomliga viljan. — Man ser således att, då i Grekland den offentliga religionen var inväxt, om jag så får säga, i sjelfva samhället, så kunde den deremot i Orienten vida mer nytjas som ett *särskildt* öfvermäktigt politiskt medel. — Vid allt det följande i författarens åsigt af grekiska religionsodlingen, sid. 252, vore åtskilligt att anmärka; men det följer allt af hvad som nyss är sagdt.

Roms historia är i detta arbete ej ännu förd till dess lysande period. Författarens åsigt af romerska historien skiljer sig från den vanliga, men är grundad på kännedom och i vår tanke förträfflig. — För kraft må man prisa Romaren så mycket man behagar, men han upphörde aldrig att vara rå. Förfinad kunde han bli, på samma gång som han blef veklig, men sann bildning egde han aldrig. Grekerna, som författaren så sant anmärker, under sina lyckliga tider trodde ännu på en moralitet för statens handlingar, som för den enskildes. Romaren, under ett sorgfälligt iakttagande af juridiska formaliteter, följde den trolösaste politik. För annat än sin egen storhet egde han ej känsla. Man måste ofta harmas öfver bristen på historiskt sinne hos deras berömdaste häfdatecknare. De ha ej öga för något annat än för Roms ära. Hvad känner man genom dem om Karthagos inre författning och seder, — en stat som de hade så många tillfällen att göra sig bekanta med? Hvad underrättelser ge de om de öfriga Italiens invånare, som bebodde blomstrande stater, hvilka föllo för inkräktarne? Hvilka andra menniskor beskrifva de än dem, som samlas för att rådslå och kabalera på Roms torg? Man jämföre härmed den kyska, oskuldsfulla uppmärksamhet, med hvilken *Herodotus* betraktar folkslagens seder och odling, och som gör hans verk till en så klar bild af den verld, i hvilken han lefde. — Romerska historien är antingen en panegyrik öfver Roms dygd och makt eller en elegi öfver dess fall. De romerska historieskrifvarne intressera genom det stora, gränslösa i deras anda, men de äro

samtlige blott retorer. Den sublime *Thucydides* beskrifver det krig, som krossade Greklands och hans egen lycka, utan att fälla en suck. Han tycks vara ödets lugna tolk. Likväl kan man knappt läsa hans verk utan förtjusning och tårar, då deremot Romaren blott aftvingar en kall beundran.

I detta som alla författarens arbeten är språket rent och ledigt. Ett par vårdslösheter ha vi dock upptäckt. Sid. 79, 1 St., brukas verbet *mogna* i aktiv bemärkelse. Sid. 170, 1 St., heter det: »*Den demokratiska andan en gång väckt*, och sedan folket är satt i rörelse, ... är det merendels omöjligt att hejda dess framsteg», — en gallicism. — Författaren har ej gjort anspråk på att ge ett konstmässigt historiskt verk. I ett sådant gör det alltid ett obehagligt afbrott och ger ett anseende af pretention, om författaren uppträder talande i sin egen person. I detta arbete har dock herr S. stundom nog mycket sänkt sig ned till hvad man kunde kalla memoirstilen. Se t. ex. 1 St., sid. 115.

Vi kunna ej sluta anmälan af detta förtjenstfulla arbete, utan att förklara författaren vår aktning för den lifliga verksamhet, hvarmed han ej upphör att fortgå på den bana han sig valt. Det är den äkta literatörens kännemärken: att beständigt arbeta sig framåt; att af inga omständigheter låta sig afskräckas från sin verksamhet, så länge man tror sig kunna gagna; eldad af nit för saken, med förtjusning se sig öfverträffas. Då dessa egenskaper medföra sin egen belöning, så behöfver man ej till dem lyckönska författaren.

I. Handbok uti Gamla Historien, från de äldsta tider till Vesterländska Kejsardömets fall och slutet af Folkvandringarne. Utarbetad efter källorna af Konrad Mannert. Öfversättning. Stockholm, Upsala, Karlstad och Vesterås, Em. Bruzelius, 1821. IV och 422 s. 8:o.

*II. Verldshistoria för Gymnasier och Trivial-skolor; af C. H. L. Pölitz. Öfversättning af G. Vinberg. Stockholm H. A. Nordström, 1821. XVI och 479 s. 8:o**.

När man betraktar den betydliga mängd af historiska arbeten, dels inhemska original, dels öfversättningar, hvilka under loppet af de senare åren utgått från den svenska bokpressen, tror man sig berättigad att derifrån sluta till ett allmännare intresse för historiens studium. Knappt har det också någonsin funnits en tid, då det närvarande ögonblickets fordringar kraftigare uppmanat, ja tvungit hvarje menniska, hvarje medborgare, att söka utforska och begripa sitt folks, sitt slägtes i häfderna sig uppenbarande lif, hvilket tillika är dess eget, emedan den enskilde numera ej endast verkar mekaniskt såsom ett hjul uti det stora urverket, utan äfven framträder sjelfständigt med en fri viljas allsmäktiga kraft. Ju större anspråken derför äro, ej blott på en och annan färdighet, en och annan talent, utan på alla menskliga krafters samfälda verksamhet, desto nödvändigare är, att menniskan i historiens skola, hvarest hon i egentlig mening skall bildas till verldsborgare, ej allenast inhemtar en och annan vacker grundsats, en och annan vis regel, utan hon måste intränga till denna vetenskaps innersta kärna och af dess anda tillbaka blifva genomträngd. Att detta ej kan tillvägabringas derigenom, att man flygtigt, liksom till tidsfördrif, genombläddrar åtskilliga böcker, ja ej en gång om man fullproppar sitt hufvud med alla möjliga årtal och händelser, torde hvar och en inse. Deraf följer ingalunda, att dessa senare äro umbärliga eller öfverflödiga; de utgöra liksom

---

* Ur *Svensk Literatur-Tidning* 1822, n. 13. Då ej ens det förstnämda arbetets granskning blef afslutad, är endast inledningen till recensionen här införd.

historiens kropp, men som utan en lifgifvande anda är ett kadaver. Denna själ kan dock ej utifrån inblåsas medelst bifogade resonnement och reflexioner, hvarigenom endast ett avtomatiskt skenlif uppkommer, utan den i fenomenen inneboende, liksom slumrande andan måste af den befryndade menniskoanden väckas och framkallas i dagen. Detta är att förstå den tid, den person, den händelse, hvars historia man studerar. Men man kan ej riktigt försätta sig i ett förflutet tidehvarf, bland ett främmande folk, utan att man sjelf å nyo genomlefver dess lif, sjelf inom sig förnyar de handlingar, de bedrifter som minnet bevarat, så att dess bilder, när de skåda i själens spegel, igenkänna sina egna drag.

På vilkoren för detta historiens uppfattande borde man, efter rec:s tanke, göra mer afseende, än som vanligen sker, vid den historiska undervisningen. Man tror i allmänhet, att man bör passa på under barnaåldern, då minnet lätt emottager och bevarar undfångna intryck, att bibringa lärjungen årtal och regentlängder. Vanligtvis lägger man aldrig för honom mindre portion än hela verldshistorien från skapelsen ända till närvarande tid, och i mån af tilltagande framsteg växer denna mikrokosmos allt ifrån 2 à 3 ark (såsom *Lärobok för begynnare i allmänna historien* af E. M. Fant) ända till kanske hela 30 (t. ex. Pölitz' *Verldshistoria*), under ett ökadt tillopp af siffror och konungar. Slutligen har den vetgirige (i fall annars hans tålamod ej blifvit qväfdt under detta vattenprof) blifvit så bevandrad i den historiska bygnadens otaliga afdelningar och rum, att han kan till punkt och pricka beskrifva, i hvilken af dess våningar Romarne husera, i hvilken Grekerna, i hvilken kammare konung Salomo bor och i hvilken drottning Kristina. Men han får ej göra uppvaktning hos dessa höga personer, förr än han blifvit tillräckligt förståndig och inhemtat nog lefnadsvett, för att kunna skicka sig som sig bör i ett så förnämt sällskap. — Öfverväger man och jämför sins emellan fördelarne af denna metod med dess olägenheter, torde man ej länge stanna i ovisshet huru den bör bedömas. Då sjelfva det inskränkta omfånget af ett efter en dylik plan utarbetadt historiskt kompendium (hvars skala äfven vid framställningen af fäderneslandets historia ej betydligt utvidgas) gör det till och med för den mogne mannen, utan en föregående utförligare kunskap, omöjligt att genom dess studium komma ens till en aflägsen föreställning om en viss händelse, en viss person;

huru mycket mer måste ej detta vara fallet under de spädare åren, då reflexionen ännu är outvecklad, och endast det som framställes med den största episka utförlighet och åskådlighet framstår i klar bild för själen. Då således på detta sätt någon realkunskap egentligen ej kan komma i fråga, skulle hela vinsten bestå deri, att lärjungens minne i förhand utrustas med ett förråd af namn och nummer, hvilka han sedan, när han kommer till sjelfva sakerna, behändigt kan påfästa de senare. Men kan denna fördel på något sätt uppväga den skada, som åstadkommes derigenom, att man låter den ålder obegagnad gå förbi, under hvilken de frön bort utsås, som sedan skola uppgå i en herrlig skörd? Vänjes ej det unga sinnet genom detta, sålunda idkadt, det själlösaste af alla studier, att med liknöjdhet, ja med afsmak, betrakta en kunskapsgren, som, rätt behandlad, skulle vara en rik källa till den oskyldigaste fröjd, den renaste njutning? Är det ej från allt det afskräckande, hvilket till följd af den brukliga metoden möter vid inträdet på historiens bana, som man kan förklara, att så många, äfven af dem som kunna göra anspråk på en högre bildning, under hela sin lifstid ej komma längre än till en dylik registerkunskap, af hvilken man ej just kan vänta sig några synnerliga frukter? Ty om de ock kunna utmärka sig i de öfliga lärdomsexamina, så torde de ej med lika heder bestå i lifvets strängare examen, der fråga är om att handla och lida som en man, och de torde ofta vid lifvets spörsmål befinnas svarslösa. Rec. väntar den invändning, att på kunskapens träd är roten bitter, men frukterna söta; att man således vid historiens studium måste förfara som vid öfriga kunskapsarter, t. ex. språken, nämligen börja med att inhemta elementen; att man måste genomgå vissa grader, innan man kan blifva skicklig att inträda i helgedomen, och att de mödor och besvärligheter, med hvilka man under denna pröfvotid kämpar, rikligen belönas, sedan man en gång hunnit målet. Rec. medger nyttan och nödvändigheten af en sådan uppoffring i flera stycken, men bestrider dess tillämpning på historien. Ty först och främst är ett sådant sammandraget sammandrag så litet att anse såsom en nödvändig förberedelse till historiens begripande, att man kan säga, att det, derigenom att det framställer figurerna i onaturliga förkortningar, endast förvillar och missleder blicken. Dessutom gifves här ingen hedningarnes förgård, och man behöfver ej studera någon grammatik för att förstå historiens språk. Ja,

ofta låter historiens genius det oskuldsfulla barnasinnet skåda hemligheter, hvilka de, som bära namn af vise, med sina af förstånd och erfarenhet skärpta ögon förgäfves söka att utransaka. Vilja de dervid ej löpa fara att förvillas, måste de ur sitt inre framkalla de från barnaåren i en dunkel erinring gömda bilderna.

Men hvad är det då som talar till barnets själ och af densamma uppfattas? Jo, det som egentligen hör till dess verld. Hvarje barn har nämligen en poetisk gyllene ålder, under hvilken himmelen ännu är förenad med jorden, och då ännu alla föremål omgifvas af en högre glans. Vid denna tid är sinnet öppet för och emottager med begärlighet allt hvad som är underbart, stort, ädelt, äfventyrligt, och alldenstund ännu ej vanans och reflexionens makt inhägnat dess verld inom den så kallade verklighetens och möjlighetens skrankor, så finner det ingenting öfvernaturligt och obegripligt, utom det att andra anse det så. Sålunda äro barn i sitt sinne fullt och fast öfvertygade om sanningen af allt det vidunderliga som sagan berättar, och äldre personers välmenande och visa upplysningar, att allt blott är en dikt, förmå ej att beröfva dem deras tro. I detta barnasinnets beskaffenhet ligger en tydlig anvisning, i hvilken del af historien det egentligen är hemmastadt, nämligen i den som behandlar slägtets eller ett folks barndom. Denna, den så kallade fabelaktiga perioden, då ännu gudarne hade umgänge med menniskors barn, gjorde dem delaktiga af sin högre visdom, bistod dem i faran och under stundom förlänade dem sin egen odödlighet; då gudaättlingar och hjeltar drogo ut på äfventyr och ensamme eller förenade utförde de underbaraste storverk: denna sagotid, hvilken man vanligtvis går förbi, emedan den ej innehåller några med säkerhet bestämbara fakta, eller också, derigenom att man afkläder den så kallade poetiska drägten, söker att neddraga inom den tomma hvardaglighetens område, är i synnerhet för detta sitt poetiska element vigtig för själens sanna bildning. Den höga och underbara verld, inom hvilken det späda sinnet känner sig förflyttadt, grundlägger och stadgar hos detsamma entusiasmen för det som utgör det enda sanna och oförgängliga, hvilket, uppenbaradt i store mäns herrliga handlingar, emottages af den barnsliga kärlekens innerliga hyllning. Ty barnet betraktar ej den store mannen, hvilken i häfderna kommer det till möte, med en kall beundran, utan älskar och vördar honom

personligen såsom en fader, med ett varmt hjertas hela tillgifvenhet. — Allt efter som barnet vidare utvecklas och fortskrider, må det föras allt längre in i historiens galleri, der bilderna af höga dygder, hjeltemodiga uppoffringar och död för Gud, för fosterland, för vänner väcka begäret och föresatsen att beträda den bana, der framföre tistel och törne söka stänga vandrarens väg, men bakom honom ärans ovanskliga blommor uppskjuta. Väl hör rec. mången ropa: att på det sättet bildar man blott fantaster, hvilka med sina öfverspända fordringar ej kunna finna sig i det vanliga lifvet och ej kunna vänja sig att, såsom förståndigt folk, hålla den gyllene medelvägen; att man, i stället för att hägna och vårda, snarare bör söka utrota, såsom ett onyttigt öfverflöd, alla blomster som vilja uppskjuta på barnasjälens jordmån, på det den köksträdgård måtte så mycket trefligare kunna frodas, hvaraf man för framtiden kan vänta sig en solid näring och njutning. Men jag tror, att själen måste från början vara försedd med ett ansenligt förråd af värme och lefnadssaft, för att ej af lifvets kalla vindar blifva afkyld och uttorkad. Hos den, som blifvit uppfostrad till en gyllene medelmåtta, är guldet snart afbrändt, och när han sedan skall pröfvas i degeln, återstår endast uselhetens slagg. Endast den, i hvars själ ett ideals glänsande gestalt skimrar, har ej natt inom eller utom sig, endast den når ett mål, upphöjdt öfver förgängligheten. När bildar sig ett sådant ideal, om ej i de spädare åren, och har väl någon sant stor man uppträdt, hvars barndom ej varit poetisk?

Sedan jag angifvit de perioder af historien, hvilka äro tjenliga till dess första studium, nämligen de som innefatta ett folks eller slägtes barna- och ynglingaålder, vill jag nämna hvilka jag anser för mindre lämpliga. Det är tider af vanart, förslappning, sedeslöshet och förderf, hvilkas äckliga taflor lätt kunna besmitta och fördunkla det späda sinnet, t. ex. senare perioden af romerska väldet. Äfven tror jag, att senare tiders historia utan skada kan uppskjutas till en mognare ålder, då man, med mindre fara att förvillas, kan följa den nya kabinettspolitiken i alla dess irrgångar. Likväl bör man derför ej försumma att lära känna vissa store mäns, t. ex. en Luthers, en Gustaf Vasas, en Gustaf Adolfs, lefnad, emedan sådana karakterer höra till hela menskligheten, ej allenast till någon viss tid eller nation.

Man må likväl af det föregående ingalunda draga den slutsats, som skulle rec. vilja se införd en metod i den historiska undervisningen, hvilken såsom öfverflödiga utelemnade alla noggrannare kronologiska, geografiska och genealogiska bestämningar. Rec. tror tvärt om, att den strängaste precision i detta afseende bör ega rum. Hvad han yrkar är endast, att hvarje sak må komma på sin tillbörliga plats, så att man ej börjar der man borde sluta. Ty sedan lärjungen inhemtat en så beskaffad och så utförlig underrättelse om särskilda händelser och personer, att han af dem eger en klar bild, då är det nyttigt och nödvändigt att han genom tillbörliga bestämningar ordnar de strödda partierna till ett helt. Men såsom något alldeles förvändt och förkastligt anser rec. att, utan den minsta förutgående kunskap, börja och, såsom ej sällan sker, stanna vid en dylik uppställning, och emot en sådan metod kan rec. ej underlåta att på det högsta ifra.

Såsom hjelpmedel till ett sådant ordnande i tid och rum, ega kompendier och tabeller sin stora nytta. Men om de skola uppfylla detta sitt ändamål, så måste de vara fullständiga, d. v. s. innehålla en fortgående, af inga luckor, hvarken i afseende på händelser, personer eller nationer, afbruten, sammanträngd uppställning. Ty en stympad, i stället att bibringa reda och ordning, störtar tvärt om lärjungen i ett trassel och en villervalla, hvarur han ej utan nytt bemödande, ny ledning, kan finna utgång. Detta är likväl ett fel, hvartill de flesta kompendier göra sig skyldiga. Ty huru ofta ser man ej i vissa perioder och vid vissa folk emellan de anförda, så kallade märkvärdigare regenterna, 3 à 4 omtagna, ja hela nationer, hvilka höra till den historiska horisonten, uteslutna? Bitarne äro också merendels så skickligt hopflickade, att det ovana ögat ej lätt upptäcker bedrägeriet, utan tror att allt är komplett. — Af alla rec. bekanta försök att för nybörjaren ordna historiens fält känner han ej något som i fullständighet och klarhet kan jämföras med grefve Schwerins *Grundlinier till staternas historia*, med åtföljande historisk och en geografisk karta. Den historiska taflan framställer nämligen i en åskådlig bild alla yttre historiska förhållanden, t. ex. staternas till- och aftagande, deras regentlängder, förhållande till andra stater o. s. v. Utom det stora företräde i redighet och klarhet, detta genialiska verk eger framför andra arbeten af samma slag, förenar det derjämte

fördelarne af både den etnografiska och den synkronistiska metoden.

Kasta vi åter en blick på den historiska literaturens tillstånd i vårt fädernesland, så måste vi finna att, ehuru den nya tidens fordringar ej heller dervid underlåtit att göra sig gällande, likväl i detta hänseende, äfven så väl som i hvad som rörer den historiska undervisningen, ännu mycket återstår att önska. Ty utom det att vi lida en nästan fullkomlig brist på lefvernesbeskrifningar öfver stora, vare sig utländska eller inländska, historiska personer — hvilka likväl äro att anse såsom grundläggning till historiens studium — så består minsta delen af de inom denna kunskapsgrens område framträdande produkter i arbeten af ett utförligare och fullständigare innehåll. Deremot är det en riktig välsignelse på kompendier, och deras skara ökas dagligen, emedan nya rekryter oupphörligen införskrifvas och genast klädas i svensk uniform. De två, hvilka nu inför det läsande publikum skola undergå mönstring, höra äfven till dessas antal. — —

MUSIK.

Hr Beers konsert på Riddarhussalen den 28 Febr. 1832.

(Ur tidningen *Heimdall.*)

Man hade denna afton den njutning att höra hr *Lindblads* simfoni fullständigt gifven, och vi skulle kunna säga, att denna simfoni i sin helhet uppfylde hvad man af dess för allmänheten redan bekanta första nummer hade rätt att vänta, om ej detta på en gång vore för litet sagdt och för mycket. Ty då vi yttra vår innerliga glädje, att en svensk konstnär brutit sin bana med ett arbete sådant som detta, så är det för oss likväl den största glädjen att derjämte få yttra, att det är ett arbete fullt af framtid, ett verk som lofvar mer än det håller och väcker ännu större förhoppningar än det uppfyller. Vi behöfva ej säga, att vi med detta tadel mena det största beröm, eller ett beröm som är stort nog näst det största. *Vi* åtminstone känna ingen mer hänförande betraktelse än *våren* i ett menskligt sinne, och särdeles den blomstrande vår som sväller i en ung konstnärs själ: det är framtiden i sin skönaste gestalt, verkligheten i all hoppets glans, rikare emedan den ännu är obestämd, men vansklig som all framtid och allt hopp; och det är ej utan rörelse som vi tillägga det sista, då vi påminna oss huru rikt det svenska sinnet i allmänhet är på *anlag,* men ack! — åtminstone i konstens rymder — huru sparsamt på *mognad,* hvilken här i naturens som andens verld synes ha större svårigheter än annorstädes att genomkämpa. — Måtte ett blidt öde unna den unge konstnär, hvars bana vi med dessa ord helsa, att bli ett undantag! Måtte han ihågkomma, att uthållande kraft i Norden mer än annorstädes fordrar att vara hjeltemod! — Hvad vi här vågat förmäla om rikedomen och storheten af svenska anlag gäller, frukta vi, likväl föga om mängden af den i konst och poesi klåfingriga ungdom, som i våra dagar

mera än förr, hvar i sin stad, preluderar på den svenska lyrans strängar. Hvitsipporna höra ock till våren, men pläga innan midsommar vara förbi. Liksom man säger: hvem är som ej skrifver vers? — skall man ock snart säga: hvem är som ej komponerar musik? — Hör man denna kära ungdom, så visar den sig merendels vara besatt med den mening att den komponerar med *hjertat*, eller (ty *snille* rent af brukar man ej att kalla sig sjelf) med *hjertats snille*, det vill säga, af allahanda ingifvelser, hvilka äro såsom vädrets fart. Att till musiken ej blott hör snille och hjerta, utan hufvud och hand, studium och konst, derom är mindre fråga; och gerna kunde man lemna det goda hjertat sin musik, om det ej ofta derutinnan visade sig vara af dålig natur, att det pockar på sig sjelft såsom i allo tillräckligt, får ondt af arbete och uppreser sig mot konsten.

Efter denna hjertats utgjutelse af en, som åtminstone älskar, om han ej förstår konsten, och som för öfrigt gerna vill för brödraskapets skull taga sin del i det uttalade tadlet, återstår oss att, så godt vi kunna, förklara vår högaktning för hr Lindblad äfven i det afseendet, att hans simfoni vitnar om ett verkligt studium af musiken. Större kännare än den som skrifver dessa rader har intygat det. I hvad en sådan kännare i denna tidning förlidet år yttrat om första *allegro'n* i hr Lindblads simfoni instämma vi i allmänhet till alla delar[1]. Ett *scherzo* var det nummer af simfonien, som nu dernäst för första gången ådrog sig uppmärksamheten. Vi kunna ej kalla detta annorlunda än i hög grad lyckadt. Det eldiga, lifliga, fantastiska, som i så rikt, vi ville nästan säga öfversvämmande mått utmärker denne komponist, frambröt i denna för dessa egenskaper så väl egnade form med hänförande kraft. Mindre behagade oss det följande *adagio*. Vi förstodo det ej riktigt, äfven efter upprepadt afhörande både vid repetitionen och konserten; vi hörde samma bekännelse af andra, lika med oss ej ovane att höra musik, och skulle önskat en större klarhet i anläggningen och utförandet. Om den inom sig arbetande rikedomen hos komponisten lemnar

[1] »Planen är stort anlagd; temat, som är enkelt och kraftfullt, herskar ända igenom och återkommer under mångfaldiga former; rytmen är ofta pikant, likasom modulationerna originela, utan att vara sökta. Det hela har en frisk och tillika djupsinnig karakter, ungefär sådan som man vanligtvis finner hos Beethoven, hvilken mästare också hr L. tyckes hafva valt till förebild, utan att likväl kopiera honom». *Heimdall* 1831, n. 10.

kan hända ingen af simfoniens afdelningar ett så lysande prof som *finalen*. Man skulle vilja kalla den ett rop af känsla och hänförelse. För vår del ha vi ingen annan anmärkning att göra, än att återvändandet af det långsamma tempo, under några takter mot slutet, tycktes oss försvaga effekten af det hela. — Instrumenteringen är i hela simfonien beundransvärdt lyckad; den liknar ej ett första försök, utan ett, hvari komponisten liksom genom ingifvelse träffat det rätta. Utförandet lemnade ingenting att önska, och hvarje nitälskare för fosterländsk konst bör känna sig kapellets chef och ledamöter skyldig uppriktig tacksamhet för det deltagande de derigenom visade för en nybörjare af en sådan art i den större kompositionen. —

En konsert af *Rode* är nu för tiden en sällsynthet på repertoiren, och derigenom får den ett ännu högre intresse. Detta namn tillhör uteslutande konsertsalen, och der bör det alltid komma att förelysa såsom ett mönster, värdigt att efterföljas. Man återhör denne mästares klassiskt rena kompositioner med samma nöje som man återkommer till en gammal latinsk auktor, sedan man någon tid sysselsatt sig med dagens, af ett romantiskt flor mer och mindre omhöljda literära produktioner. Men äfven deruti har denne författare något gemensamt med de gamle: han måste deklameras på koturnen, och dermed förstå vi något mera än på tåspetsen blott. Det grandiosa, rena och korrekta i stilen fordrar sin egen man. Det är en Romare som talar. Något främmande i dialekten får ej höras; intet manér i föredraget. Rodes talang som violinspelare är numera ej annat än ett minne, förvaradt af konsthistorien. *Baillot*, hans samtida och samma andas barn som han, står liksom ensam qvar, ett lefvande repertorium på den italienska och franska musikens klassiska traditioner, hvilka han sökt bevara genom den skola han stiftat, men hvilka troligen, oaktadt alla hans bemödanden, skola förloras med honom.

Samling af Sveriges Gamla Lagar, på Kongl. Maj:ts nådigste befallning utgifven af Dr H. S. Collin och Dr C. J. Schlyter. Första bandet: Vestgötalagen. *Stockholm, Z. Hæggström, 1827. LXXVII och 592 sid. 4:o, med 8 litograferade tab. Andra bandet:* Östgötalagen. *Stockholm, Norstedt & Söner. 1830. XXXI och 403 sid. 4:o, med 4 litograferade tab. (Bägge delarne äfven med särskilda latinska titlar och den gemensamma:* Corpus Iuris Sueo-Gotorum Antiqui)*.

Författaren af denna anmälan önskade, att den komme från en lärd jurist, som i dessa ämnen vore den mest behörige domaren. Om han ej undandragit sig den, har det skett af verklig tacksamhet, emedan han af få böcker lärt mera än af de ifrågavarande och af egen erfarenhet kan intyga att, om de äro föga inbjudande för den flygtige läsaren, de så mycket mer belöna den uppmärksammes möda. Också äro de genom hela sin inrättning beräknade derpå, efter en strängt uttänkt och iakttagen plan af utgifvarne, hvilkas största både förtjenst och kanske brist är, att de med intet steg gått makligheten till mötes och i vår tid vågat utgifva böcker — omöjliga att *läsas,* utan att *studeras.* För det vanliga läsarelynnet, som bäst kan uttryckas med frågan: »bok, hvad vill du mig?» — är utsigten här temligen tröstlös. Äfven den lärde läckermunnen — och jag förråder väl ingen hemlighet, om jag säger att *denne* oftast är en läsare af dåligt lynne — saknar här åtskilliga den literära kokkonstens angenäma uppfinningar att reta och lätta matsmältningen. Man kan t. ex. slå vad, att en sådan ej begynner med att se den gamla texten i ansigtet, utan tittar på sidan eller nedåt för att upptäcka någon *öfversättning.* — En sådan finnes ej. — Ingen *svensk* — för de olärda idioter? Må vara. Ingen *latinsk* — för de lärda? — Ej heller. Intet appendix af erudita exkurser och hypoteser, som smaka så väl, innan man kommer till saken? — Nej! — Ej en gång i ett proœmium någon sam-

* Ur *Svenska Literaturföreningens Tidning,* 1833, n. 16, 17.

ling af de mest klassiska latinska fraser öfver **de barbariska** antiqviteterna, t. ex. någonting som påminner om **detta patetiska** utrop i företalet till den år 1817 utgifna **köpenhamnska** editionen af Gulathings-lagen: »Cuncti mystæ **Themidis** ***orant,*** *poscunt, flagitant* sibi antiquas leges dari»? — **Eller som** kan jämföras med detta vältaliga försvar för **tryckfelen der**sammastädes: »Typorum errores, minutias **distinctionum et** reliqua, *quæ difficulter humana cavet natura*, quo quis est harum rerum peritior, et ad omnem rationem **humanitatis** *facilior, commodior, moderatior*, tanto æquiore animo **condonabit**»? Nej! nej! — I dessa editioner finnas ej ens **några** tryckfel, och i allmänhet alls intet *som ej hörer till **saken;*** men allt sådant deremot i den största fullständighet. — Lagarnes text, om den saknar en öfversättning, är deremot åtföljd af *glossarier*, fullständigare och noggrannare än **några** vi hittills sett; och har man med dessas tillhjelp **studerat** sjelfva lagarne, känner man till en stor del, och bättre **än** genom något annat medel, Sveriges författning och **språk för** ett halft tusental af år tillbaka.

Visserligen en vinst! — men som ej torde anslås särdeles högt af alla dem, som i allt blott drifva på *det enda nödvändiga:* praktisk lämplighet för dagens behof, — och till det högsta blott öfva en ädelmodig tålsamhet mot aflägsnare teoretiska intressen. Lagstiftare hafva varit af en annan mening; och vi kunna ingalunda anse för en tillfällighet, att just de tidehvarf i vår historia, som sysselsatt sig med beredelsen af *nya* lagverk, visat mesta omsorg för kännedomen af våra *gamla* lagar. Så Karl IX:s, så Karl XI:s, så Karl XIV Johans. Det är från kongl. lagkomiteen som framställningen om behofvet af våra gamla lagars utgifvande, i nya, fullt tillförlitliga upplagor, utgått[1]; och det är på konungens befallning[2] och allmän bekostnad som det fosterländska verk blifvit företaget, hvars bägge första delar nu ligga framför oss, i allt så utförda, att de visa sig afsigten fullkomligt värdiga.

Om förberedelserna till arbetet få vi hänvisa på utgifvarnes berättelse till hans exc. justitie-statsministern, af den

---

[1] Äran att först på ett verksamt sätt ha dertill föranledt tillhör hr förste expeditions-sekreteraren och riddaren *J. G. Richert.*

[2] Konungens höga omsorg har i detta afseende äfven sträckt sig till Norge. En af H. Maj:ts propositioner till nu församlade norska storting rörer utgifvandet af Norges gamla lagar.

27 Januari 1823, tryckt i tidskriften *Svea*, VI häftet. De ha utgått från den grundsatsen, att ej endast några få utvalda manuskript borde begagnas, utan alla som finnas i behåll; af dessa det som synes äldst och felfriast läggas till grund för texten, under det olikheterna i de öfriga anmärkas i noter på vanligt sätt; hvarför ej blott innan en lag utgifves, utan ock innan ens texten kan bestämmas, det vore nödigt att ha jämfört alla i behåll varande manuskript af samma lag, så vidt det är möjligt att derom få kunskap. Deras första göromål blef att förskaffa sig en så vidt möjligt fullständig kännedom om alla de handskrifter, som ännu kunna vara att tillgå. De hafva i detta ändamål ej blott undersökt det kongl. bibliotekets i Stockholm oskattbara samlingar och de högst betydliga som Upsala bibliotek bevarar, samt akademiska biblioteket i Lund, jämte flera andra offentliga och enskilda bokförråd, utan de hafva äfven i sin vård på kongl. biblioteket fått emottaga alla i publika bibliotek och arkiv inom riket befintliga manuskript af detta slag, i följd af Kongl. Maj:ts derom utfärdade cirkulär år 1823, hvilka äfven innehöllo nådig uppmaning till enskilda egare af sådana handskrifter, att dem till låns insända. Köpenhamn besöktes, för att taga kännedom af der varande handskrifter af svenska lagar, första gången år 1822 (i samma afsigt ytterligare åren 1827 och 1831). Den första frukten af de förberedande arbetena var *Vestgöta-lagen*, som utkom 1827 och efterföljdes af *Östgöta-lagen* 1830. *Uplands-lagen*, som utgör 3:e bandet, har i anseende till ett särdeles vidlyftigt arbete med kyrkobalken, som finnes i mer än 100 handskrifter, hvilka måst jämföras, ej ännu hunnit utgifvas, men lärer under årets lopp komma att läggas under pressen.

Båda, de utkomna delarne äro försedda med företal (på svenska och latin), hvartdera i tre afdelningar, innehållande beskrifning på manuskripten, underrättelse om äldre editioner och slutligen redogörelse för utgifvarnes arbete. Vid beskrifningen af handskrifterna förekommer det egna, att formatet på alla pergaments-codices är angifvet genom mått och icke genom de vanliga af ett pappersarks vikning lånade namn (in 4:o etc.), hvilka blott på måfå kunna lämpas på pergamentsblad. Litograferade skriftprof af de förnämsta codices finnas bifogade, och de i dem mest brukliga abbreviationer särskildt afbildade. I bemödandet att med trohet återgifva handskrifterna hafva utgifv. gått så långt, att de i sjelfva

texten utmärka abbrevierade bokstäfver med egen stil, hvarigenom läsaren kan urskilja hvad som tillhör en möjligen orätt tydd abbreviation och hvad i handskriften verkligen är utskrifvet. Ett exempel af noggranhet, som lärer vara det första i sitt slag. Också har den lärde, allt för tidigt bortryckte *Rask* anmält det till kommande editorers behjertande (recensionen i Literaturbladet n. 16 och 17 öfver *Specimen Diplomatarii Norvegici* ved *Gr. Fougner Lundh.* Köpenh. 1828), och det har redan funnit efterföljd af en dansk förf., *N. M. Petersen*, i de språkprof, som finnas i hans förtjenstfulla arbete: *Det Danske og Svenske Sprogs Historie.*

I beskrifningen af handskrifterna får man äfven de förnämstas ortografi genom anförda exempel karakteriserad. Den, som vid första anblicken blott i det gamla stafsättet ser barbari och oreda, skall föga intresseras af ett *mer* eller *mindre* deri, och ringa akta den flit som väljer sig sådana ämnen. Vi kunna å andra sidan endast anföra, att vi anse oss ha lärt åtskilligt af dessa barbariska småsaker. T. ex. då man finner, att i den äldsta kodex af Vestgöta-lagen runan þ öfver allt förekommer i stället för *th*, och runan ᛘ i stället för ordet *maþer, man* etc. i alla detta ords kasus; så ser man först och främst tvänne skrifsätt blandade, af hvilka det ena (det latinska), som blef det vanliga, är infördt i Norden af de kristna andlige. Men påminner man sig dernäst, att forntiden lemnat oss omkring 1300 kända runstenar i Sverige (det rikaste land på sådana monument), och att alla dessa enkla minnesmärken naturligtvis voro ämnade att läsas och förstås och derför ej kunna förvara skrifttecken nya och ovanda för dem, af hvilka de restes; så sluter man med skäl, att runorna voro en *äldre* skrift, väl bekant åtminstone för de kunnigare, och att således, om äfven bruket att rista en runsten efter en afliden, med bifogad bön för hans själ, får tillskrifvas kristendomens första tider i Sverige, runskriften sjelf likväl ej kan vara införd af de samma lärare, som just införde det nu brukliga skrifsättet och derigenom utträngde det förra. Derför funno desse sig också i början föranlåtne att nytja runor, der ingen motsvarande latinsk bokstaf fans (såsom är fallet med þ), eller der sjelfva runans namn (maþer) gjorde, att den kunde användas som abbreviatur för ett helt ord. — Rec. har på annat ställe sökt ådagalägga, att runorna, i motsats mot den af de lärde, de andlige, senare införda latinska, vore en äldre, en folkets skrift i

Norden, så vida detta ord kan lämpas på dessa tider och på tecken, som ej skrefvos, utan ristades och skuros; och ett bevis, som vi förr öfversett, har i dessa dagar mött oss. Den norska Frostetings-lagen i kapitlet om *Lemlestelse* stadgar, att om tungan på någon blifvit skuren ur halsen, skall han komma till tinget och, om gerningsmannen der är tillstädes, peka på honom med yxskaftet, då den sålunda utmärkte är fredlös; hvarom ej, skall han utskära hans namn, *om han känner runor (ef hann kann runar)*, eller eljest tillkännagifva med tecken, hvem det är[3]. Här förutsättes tydligen runornas kännedom såsom ej ovanlig, om också ej allmän; och ett dylikt exempel innehåller Olof Tryggvasons saga[4], om en qvinna på Island, som ristade runor å kafle för att uttrycka sin mening; ty hon var stum. I anledning häraf önskade ock rec. veta, om den *laga-kæfle*, hvarmed, enligt den nyss anförda Frostetings-lagen, arf borde kräfvas[5], ej var en runkafle.

Vi ha nämt, att runan þ finnes bibehållen i äldre handskrifter, emedan det latinska alfabetet ej egde någon bokstaf, motsvarande det ljud, som dermed betecknades. Önskar man veta, hurudant dess ur det nuvarande uttalet äfven försvunna ljud fordom varit, så kan man med säkerhet sluta, att det varit aspireradt, likt uttalet af *th* i engelskan. Det skulle i vidrigt fall icke kunnat hos oss fordom också blifvit uttryckt med *z;* hvilket, såsom vi här se, stundom förekommer i stället för þ, t. ex. *hæræz* för *hæræþ*, — eller också tvärt om, t. ex. *garþlidi* för *garzliþi*. — Mången torde undra, hvadan det öfverflödiga *h* i *hvilken, hvad* m. fl. kommer, som belastar vår närvarande ortografi; ehuru en Norrlänning vet, att i Norrland på flera ställen detta *h* uttalas så hårdt, att det låter nära som ett *k*, då de nämda orden ljuda: *kvilken, kvad.* Här får han bekräftelse derpå, att *h* fordom uttalats med en så hård aspiration, genom den anmärkning, att i gamla handskrifter af lagarne *h* ej sällan brukas i stället för *g* och *k*, t. ex. *lahum* för *lagum, ortohær* för *ortogær, mærhtti* för *mærktti*. Denna hårdare aspiration har likväl ej alltid egt rum, utan stundom en lindrigare, hvarför *s* äfven sättes i stället för *h*, t. ex. *sindrædagh* för *hindrædagh, særæt* för *hæræt* o. s. v. — Vill åter någon veta, hvad bokstafven *w*

---

[3] *Paus*, Samling af gamle Norske Love, P. II, s. 46.
[4] P. II, s. 21. Ed. Skalh.
[5] *Paus*, anf. st., sid. 141, 152.

har att göra i vårt språk, der den ej motsvaras af något särskildt ljud, skall han kanske åtnöjas med det besked, att den någon gång verkligen gjort tjenst för ett dubbelt *v* eller *u*, då han ser, att man fordom skref *awnd* för *avund, arwm* för *arvum*, *halw* för *halvu*. I senare handskrifter, men redan på 1300-talet, har *w* nästan utträngt *v*. Benägenheten att fördubbla bokstäfver synes tilltaga och har kan hända äfven i vårt nu brukliga stafsätt bibehållit allt för mycket insteg. Äfven förtjenar anmärkas, att först den senare handskriften af Vestgöta-lagen har *fu* i stället för *u* eller *v* inuti orden, t. ex. *hafuer* för *haver*. — Men nog af dessa ortografiska anmärkningar för att visa, hurusom den kunskap, man stafvar sig till, ej heller är att förakta.

Man skall derigenom inse, att den ytterliga noggranhet, hvarmed utgifv. återgifvit dessa så dyrbara gamla handskrifter i deras minsta egenheter, är af vigt, både i och för sig sjelf, för de upplysningar, som derigenom meddelas, och i synnerhet i afseende på principen. Denna kan för en utgifvare af sådana monument ej vara annat än den högsta trohet. Och gäller detta i allmänhet, så måste det äfven gälla i afseende på ortografi och interpunktion. Det ovanliga häri vänjer sig läsaren snart vid; men alla egenmäktiga förändringar af en utgifvare göra hans arbete opålitligt och dermed i hufvudsaken ogjordt; helst läsaren då vid mörka ställen aldrig kan lita på, huru det verkligen står i handskrifterna, eller hvad som kan vara missförstånd af utgifvaren. Blott en förändrad bokstaf kan ge en annan mening, t. ex. när *Stjernhjelm* i katalogen af Vestgöta lagmän, om den *sjunde* i ordningen läser: *han dolde bort wräkilssi*, som ger ingen mening, då handskriften deremot har: *han þolde bort wrækilsi*, d. ä. han blef afsatt, såsom stället nu står att läsa i Vestg. lag. IV. 14: 7.

Utgifv. ha varit stränga mot sig sjelfva och dermed förvärfvat rätt att strängt bedöma sina föregångare. Vi skulle likväl önskat, att det skett med mer lämpa, helst hårda ord äro onödiga, der man har rätt i saken, och, om de vändas mot eljest förtjente män, hos allmänheten gerna föda den tanken, att man sjelf tvärt om har orätt så i saken som i sättet. Äfven den, som finner sig kunna näpsa en *Stjernhjelm* för felaktig innanläsning, tager likväl ej gerna skolmästarminen på vid tillfället. Det är sant, vi kunna i sjelfva *saken* ej jäfva hvad som mot denne förste utgifvare af Vest-

göta-lagen anföres: att han sökt sammansmälta äldre och yngre materialier till ett helt, hvilket han efter eget behag fördelat i vissa balkar, flockar och paragrafer[6]; att han tillskapat balkar, som ej finnas i någon handskrift, och sjelf författat flockarnes titlar; att han ändrat, tillagt och uteslutit, och ofta läst orätt; i följd hvaraf slutligen den dom fälles: »att aldrig någon lag blifvit på ett mera barbariskt och förvändt sätt utgifven». Och likväl innehåller detta domslut en orättvisa mot *personen*; liksom om denne ej med något ord hade tillkännagifvit sitt förfarande och derigenom uppsåtligen fört läsaren bakom ljuset. En fullkomligare redogörelse för detta förfarande hade man visserligen kunnat önska. Likväl heter det på sjelfva titeln af hans år 1663 utgifna »*Wäst-Götha Laghbook*», att den är »Vthaff ett off-gammalt MS:to som fins in Archivo Regni, medh flijt vthskrifwin, *och i wisse Balkar, Flockar och §§ samman-fattat Aff Georg Stiernhielm*, Kon. M:tz KrijgsRådh»[7]: hvarigenom Stjernhjelm tydligen sjelf åtagit sig ansvaret för ordnandet och indelningen; liksom äfven af det sätt, hvarpå han i företalet nämner ett nyare mskpt, som *någreställes fyller defecterne och gör lijka som en Paraphrasin öfver thet gamble,* — på den tidens korta maner är antydt, att han verkligen sammansmält bägge och supplerat det ena med det andra. Stjernhjelm har således åtminstone ej fördolt, att han efter egen insigt ordnat sina materialier, och nu — då vi genom utgifv. fullständigt känna dessa — kan man både med afseende på hans personlighet och den tidens kritiska begrepp föga undra derpå, då knappast någon af våra gamla lagar kommit till oss i ett så formlöst skick som Vestgöta-lagen. Stjernhjelm har haft för sig den äldre och till en del den yngre skiljaktiga kodex, hvilka bägge af de senaste editorerna med den samvetsgrannaste trohet blifvit utgifna. Han fann i den förra ingen indelning i *flockar*[8]; han fann en indelning i *balkar* dels ofullständig, dels fullkomligen oriktig, och ansåg sig ej kunna lemna saken i detta skick. Medgifvom, att det fordras ett välbeväpnadt bokstafveligt samvete, för att låta rubriken: *þættæ ær retlosæ bolkær* äfven innefatta de genom tydligt misstag dit förvista

[6] Tvänne vid närvarande upplaga af Vestgöta-lagen bifogade tabeller visa dess förhållande till Stjernhjelms edition.

[7] Denna titel är visserligen fullständigt af utgifv. anförd, men dess innehåll har förtjent särskild uppmärksamhet.

[8] Äfven utgifv. ha måst vidtaga en sådan indelning i flockar och §§.

föreskrifterna, huru *konung, biskop* och *lagman* skola väljas, för det att handskriften verkligen har detta (af utgifv. äfven anmärkta) fel; eller att med samma trohet bibehålla rubriken: *þættæ ær conongs bolkær* för berättelsen om Sveriges och Danmarks råmärken! Det är att fordra mycket af den menskliga svagheten. Stjernhjelm har dukat under för frestelsen att förbättra. Han har gått ännu längre. Han har trott, att på en sådan formlös form efterverlden hade föga att förlora, och företog en verklig kodifikation af sina materialier på eget bevåg. Han har utan tvifvel haft orätt. Ej mindre än *saken* är här *formen*, sådan den ock må vara, vigtig; och vi skulle utan dess framläggande i närvarande edition ej vetat, huru aflägsna från verklig kodifikation våra första skriftliga legala traditioner äro, huru oordentligt de första försöken att sammanföra dem utföllo, så länge dessa blott bestodo i enskildes anteckningar, mera för eget än offentligt bruk. Så har skalden, filosofen och språkforskaren Stjernhjelm gjort en oduglig edition af Vestgöta-lagen med långt mer skarpsinnighet och arbete, än Hadorph sedermera använde för att till trycket befordra sina amanuensers afskrifter.

Ännu värre än Stjernhjelm far den lärde juris professorn i Upsala *Carolus Lundius* i utgifv:s händer, hvilken senare försett *Loccenii* latinska öfvers. af Stjernhjelms Vestgöta-lag[9] med anmärkningar, vid hvilkas granskning utgifv. kommit till förmodan, att de flesta af hans citationer ur andra gamla handskrifter af samma lag, som skola befunnits i hans ego, »äro rent af diktade». Det är sant, de bevisa honom så mycken oredlighet eller vårdslöshet i de citationer, hvilkas källor äro kända, att äfven det värsta kan misstänkas om de okända. De anmärka, att ett exempel på hans osed, att med osanna uppgifter angående handskrifter bestyrka sina meningar, redan blifvit anfördt af *Fant* i Script. Rer. Suec. T. I, Sect. I, s. 239; hvartill kunde läggas, att redan *Olof Rabenius* (de Fatis Litteraturæ Juridicæ in Suecia, s. 5) icke fördöljer sin mening om de gamla *pärmebref*, hvilka Lundius åberopar till bevis derpå, att *Zamolxis* var Sveriges förste

---

9 Legum W. Gothicarum in Svionia Liber, quem e Gothico in Latinum convertit Johannes Loccenius, uberioribus notis ac animadversionibus illustravit Carolus Lundius, edidit autem Olavus Rudbeckius. Upsalis (utan årtal). — De flesta exemplaren gingo förlorade i branden år 1702.

lagstiftare[10]. Det fans en tid då satser, liknande denna, ansågos nära röra rikets heder och föranledde mer än en *pia fraus* af lärde män. Så har utan tvifvel *Wormii* förnekade äkthet af berättelsen om Danaholms möte, och det bekanta företräde som der tillägges Sveriges konung, samt *Stjernhjelms* polemik emot denne danske lärde i företalet till sin upplaga af Vestgöta-lagen, föranledt Lundii utgifvande af påfven *Agapeti* så kallade bref af år 954[1], der det nämda företrädet af påfven bekräftas, tillika med råläggningen emellan Sverige och Danmark, den senare likväl så oskickligt förfalskad, att redan *Erik Benzelius* säger[2]: »Jag talar tvifvelacktigt om samma bref, emedan jag låtit förfärdiga en charta öfver the orter som i samma bref förmäles, och ther af funnit att the äro tagne utur vidhengit till Wäst-Giötha lagen, och sålunda allenast Wäster-Giöthlands råmärken, undantagandes de senaste orterna, som någon för ro skull tillagt, tå han håppat ifrån Veneren till gräntsen emellan Blekingen och Calmare lähn». Rågångs-dokumentet, sådant det i detta bref är upptaget[3], är likväl ett gammalt, sjelfva brefvet troligen

[10] »Fyrsti war *Samolpius* sa er Lag framfördi medh mykli snilli, han war *Pythagorassa* Thrähl i Samey. Han for frälsgifwi hingat til alsheriar þing» etc. Detta citeras ur membraner *antiquæ fidei;* och ur ett annat mskpt: »Then samma gaf sig i ehn Jordkuula, där han satt och studerade, och ibland alle andre sijne studeringar drog han uth Swerigis Lag, ther then menige Man weeth sig att efterrätta». — Se *Zamolxis, Primus Getarum Legislator;* auct. *Carolo Lundio.* Upsaliæ, 1687; med dedikation till k. Karl XI. Densamme bevisar i sin dissertation *de origine majestatis,* Ups. 1692, att det kungliga enväldet redan är stadgadt i Sveriges gamla lagar deraf, att i ett mskpt af *landslagen,* som kallas en *membrana perantiqua,* konungen skall finnas afbildad sittande på Apollos trefot med underskrift: *Ei data est potestas.* En åttkantig bredvid tecknad knut skall beteckna de *åtta jura regalia.*

[1] Caroli Lundii *Notæ ac Observationes in Literas Rom. Pontificis Agapeti II* de prærogativa atque eminentia Regis Upsalensis sive Svioniæ. Upsaliæ 1703.

[2] *Utkast till Sv. Folkets Historia,* s. 125. Han hade angående Agapeti bref korresponderat med flere utländska lärde, i synnerhet med *Janning* i Antwerpen, och begärt, att han måtte efterse *in Bullis Pontificum Romanorum,* både tryckta och handskrifna, om något sådant bref finnes, men fått till svar, »att till ett sådant finnes intet spår».

[3] Den med *runor* skrifna gränseskilnaden mellan Sverige och Danmark och berättelsen om Danaholms möte ur ett mskpt af Skånelagen från 1500-talet, som finnes införd i *Diplomatarium Svecanum,* T. I, s. 28, är redan sålunda *förfalskad;* och troligen var detta anledningen till den sällsamhet, att på denna tid nytja *runor* i handskriften. Man ville derigenom ge den utseende af högre ålder.

ett nyare bedrägeri. I hvad mån Lundius sjelf varit bedragare eller bedragen i fråga om det senare, kunna vi ej afgöra. — Och härmed afsluta vi vår räkning med utgifv:s polemik, tilläggande blott att, i anledning af några läsarter, äfven editorerna af *Scriptores Rer. Svec.* fått sin del, hvarpå rec., såsom en af dem, sanningen till ära får medge de gjorda anmärkningarnas riktighet.

Vid granskningen af alla de handskrifter af Vestgötalagen, som kommit utgifv. till handa (och hvilka alla uppräknas och beskrifvas), hafva dessa befunnits innehålla följande olika stycken, som ifrån hvarandra blifvit åtskilda. 1) En äldre, i förra hälften af 13:de århr. i sin närvarande form författad kodex[4], sådan den, i kyrkobalken något defekt, finnes i en handskrift från slutet af nämda årh., med några af samma hand gjorda tillägg. Denna kodex utgör första afdelningen af denna edition, med titel: *den äldre kodex af Vestgöta-lagen.* 2) En yngre, troligen i slutet af 13:de årh. författad kodex, hvaraf, i den fullständigaste handskriften (från medlet af 14:e årh.), kyrkobalken, balken *af saramalum* och en del af balken *af vaþæ sarum* äro borta; men kyrkobalken finnes i andra handskrifter. Denna kodex, med dertill hörande tilllägg, utgör här andra afdelningen, med titel: *den yngre kodex af Vestgöta-lagen*[5]. 3) *Lydekini excerpter och anteckningar,* hvilka så blifvit kallade, emedan handskriften slutas med dessa ord: *Explicit liber laurencii quem scripsit lydekinus.* De hafva uppkommit på det sätt, att förf. haft för sig både den äldre och yngre kodex af Vestgöta-lagen, genomgått dem båda och ur den senare afskrifvit sådana stycken, som ej funnos i den förra; bifogade äro åtskilliga andra anteckningar, till största delen tagna ur nu obekanta källor. Hvarest ordagrann öfverensstämmelse förefunnits med den yngre kodex af Vestgöta-lagen, hafva utgifv. endast hänvisat till motsvarande ställen i denna. Dessa *Lydekini excerpta*

---

[4] Sjelfva handskriften är senare än 1281, emedan här finnes biskop *Brynjulfs* stadga af detta år, såsom i företalet äfven anmärkes.

[5] Denna kodex är utan allt tvifvel yngre. Någon gång synas oss likväl dess stadganden äldre än den förras. Så stadgar denna, Gipt.B. 5, om gift hustru, hvars otrohet bevisas, att hon skall gå ifrån boet och all lott deri, i sina hvardagskläder; den yngre kodex åter, Gipt.B. V, i samma fall, att man skall leda henne till tröskeln, rycka af henne manteln, skära af henne bakstycket af kjorteln och så skjuta henne utom dörren, till tecken att hon förverkat sin lott i boet. Detta sistnämda stadgande har genom sin råa naivitet en ålderdomligare prägel.

et adnotationes utgöra tredje afdelningen i närvarande edition af Vestgöta-lagen. Hvem denne Lydekinus varit, är obekant[6]. 4) *Åtskilliga anteckningar af okänd förf.* — de flesta, såsom det synes, af en prest i *Vidhems* (nu *Vedums*) socken, Laske härad och Vestergötland, omkring år 1325. Några få hafva till förf. en munk af Johannis af Jerusalem orden vid samma tid, bägge till namnen okända. Man finner här anteckningar om Vestgöta råmärken, allmänningsskogar, berg och vatten (särskildt om Vidhems sockens indelning), Vestgöta lagmän, kristna konungar i Sverige (vid konungalängden är bifogad den gamla latinska öfversättningen och fortsättningen ur *Liber Ecclesiæ Upsaliensis* af år 1344), första kristna lärare och biskopar i Skara, konung Magni stadga af år 1285, de äldsta domarereglerna, jämte flera juridiska anmärkningar dels på svenska, dels på latin. 5) Slutligen, såsom *appendix,* en uppsats med rubrik: *hær börias konungx vtskyller af ærliko oc godho landhe væstergötlandh.*

Af *Östgöta-lagen* finnes numera blott en enda fullständig gammal handskrift bibehållen, en pergamentskodex på kongl. biblioteket i Stockholm, hvilken, jämförd med en yngre och åtskilliga fragment af äldre, blifvit lagd till grund vid närvarande edition. Den första, sedermera i lagsamlingar flera gånger förnyade upplagan af Östgöta-lagen är af år 1607, troligen, lika med de öfriga i konung Karl IX:s tid tryckta lagböcker, af riksantiqvarien *Johannes Thomæ Bureus.* Han har dervid följt en handskrift, som numera ej finnes, såsom det synes med temlig noggranhet, och att han egt tillgång till flera, numera förlorade, visa de bifogade varianterna. I saknad af källorna till denna upplaga, hafva utgifv. af den närvarande haft afseende på densamma, såsom vore den sjelf en handskrift.· Den förr nämda pergamentskodex, som blifvit lagd till grund för texten, synes vara från medlet af 14:de årh., men den form, hvari Östgöta-lagen här visar sig, anse utgifv. samtidig med Vestgöta-lagens yngre kodex eller med Uplands-lagen, d. ä. från slutet af 13:de årh. — I sjelfva kodifikationen synes den oss stå emellan båda dessa och visa tydliga framsteg i detta afseende, om den med Vestgöta-lagen jämföres. Den har redan en egen

[6] En son af en Lydekinus nämnes i Diarium Wadstenense och dog den 25 Aug. 1410. »Frater *Andreas Lydhekini.* — Multum laboriosus fuit et scripsit multa pro Conventu, tam sermones, quam alia notabilia». *Script. Rer. Suec.* T. I. Sect. I. s. 128.

afdelning om *edsöre* — första tecknet till en allmännare kunglig lagstiftning — den åberopar stadganden af konungarne Knut Eriksson[7], Erik Eriksson, af Birger Jarl och af konung Magnus Ladulås; och lagmännen, hvilkas pligt (enligt uppsatsen om Vestgöta lagmän vid Vestgöta-lagen) det var att *göra och framföra lagen*, synas här hunnit längre med dess ordnande än deras likar i Vestergötland. Lagmannen införes i denna lagbok talande. Det heter (*Eghna Sal.* VIII): »Nu hyggin þær at böndær at sua ær þætta nu stat», d. ä.: »Nu kommen ihåg, bönder, att så är detta nu stadgadt». Hvartill äfven kan räknas det karakteristiska slutet af lagboken, som äfven har afseende på lagmannens pligt att uppläsa lagen för folket: »Nu hygge huar at lut sinum i laghum. Nu ær laghsagha iþur lyktaþ ok ut saghþ mæþ hund ok harvu tinda: byrias at þy höghsta ok lyktas at þy læghsta», d. ä.: »Nu komme hvar ihåg sin lott i lagen. Nu är eder lagsaga lyktad och utsagd med hund och harftinne[8]: börjas med det högsta[9] och lyktas med det lägsta».

De bifogade *glossarierna* äro en högst förtjenstfull del af utgifv:s arbete och skola — vi tveka ej att säga det — grunda en ny epok för svenska språkets studium. De äro till den grad fullständiga, att vid hvart enda ord alla på minsta vis vigtiga ställen, der det förekommer, finnas utsatta, dess grammatikaliska bestämmelser iakttagna, dess olika betydelser utredda, allt på en gång med både precision och korthet. Man jämföre förklaringen af de olika betydelserna t. ex. af prep. *a, af, at, firi* etc. — af verb. *fa, ganga* etc. Här finnas i dessa glossarier kompakta materialier för stora anrättningar af filologisk och historisk lärdom, om de tillbörligt utspäddes och om utgifv. velat i sådana omsvep inlåta sig, i stället att med noggrann tydlighet framlägga det faktiska af det gamla språkets bygnad, och först framställa sjelfva monumenten med sanning, innan de historiskt kommenteras. Dock är sakförklaringen ej mindre förtjenstfull än ordförklaringen och lemnar vigtiga bidrag till utredningen af den juridiska terminologien. Man jämföre artiklarne *siunættinger*,

---

[7] Att hela lagen blifvit stadgad och förbättrad af k. Knut Eriksson och Birger Jarl »widh åhrom 1168 ok 1260», såsom säges på titelbladet af den första edition af Östgöta-lagen, är ett tillägg, hvartill visserligen icke något mskpt berättigat.

[8] Om harf och hund handla de sista flockarne.

[9] Nämligen med gudstjensten i Kristnu-balken.

halds örar, flokker, brytstokker[10] i Vestgöta-lagen, — *fæmt, fæst, hemul, hemula, köpa, vitsorþ gæfþræl, laghþing, mark, miþ munda, niþiar eþer, viþerlags öri* etc. i Östgöta-lagen; samt i båda glossarierna den fullständiga uppställningen af de olika ederna, som förekomma under titlarne *eþer, sværia, dylia, vita, væria* etc. Allt större rum för sakförklaringar beredes i följden, ju mer man i ordförklaringen kan hänvisa till det föregående; hvarför också glossarium till Östgöta-lagen är i detta afseende rikare än det vid Vestgöta-lagen. Någon gång har rec. varit af olika tanke. Så synas bemärkelserna af ordet *balker*, Gloss. till Vestgöta-lagen, sid. 363, ej rätt logiskt bestämda, enär af den egentliga bemärkelsen *bjelke* härledes både betydelsen af *fortsättning* eller *innebegrepp af sammanhängande ämnen* (t. ex. *Kirkiubalker* etc.) och af en *sammanhängande och fortsatt bristfällighet* (t. ex. ett afbrott af en viss storlek i en gärdsgård); då samma ord således skulle betyda *fortsättning* och *afbrott*. Men bägge förenas verkligen i begreppet *afdelning* (sectio), som på en gång betyder en begränsning och hvad som inom vissa gränser innehålles, det må nu vara en tom eller uppfyld rymd. Så förefaller det tvifvelaktigt, om *munder* verkligen kan vara detsamma som *hemfylgd*, Gloss. till Vestgöta-lagen, sid. 464, d. v. s. egentligen hvad af *föräldrar* gifves åt dotter vid hennes giftermål (i Östgöta-lagen *omynd*), då det förra, såsom äfven anmärkes, likväl betyder en gåfva, hvilken konungen, då han gifte sig (således *brudgummen*), skänkte sin brud. — Bifogade till glossarierna finnas förklaringar öfver de i lagarne förekommande ställens och personers namn, i Vestgöta-lagen särdeles vigtiga för bestämmande af det gamla Vestergötlands gränser; hvarjämte till bättre förstånd af de latinska anteckningarna vid denna lag den åtföljes af ett särskildt glossarium för de här förekommande egna ordalag ur medeltidens latinitet. — Under artikeln *Smaland* (vid Östgöta-lagen, sid. 399) bevisas, att endast den nordostliga delen af detta landskap i anseende till jurisdiktionen hörde under Östergötland, men att de *tio härad*, som innefattades under de gamla namnen

---

[10] Af *brytia*, utdela, och *stokker*, stock, äfven kista, är *brytstokker* hushålls-kassa (Gloss. till Vestgöta-lagen, s. 373): detsamma som i den danske Koug Eriks Sjellandske Lov heter *bruthstok*, 1 B. 36 kap., hvilket den siste utgifv. af denna lag, professor *Kolderup-Rosenvinge*, orätt förklarar med *brudehus*, och figurligen *utstyr*. *Samling af gamle danske Love* af J. L. A. Kolderup-Rosenvinge, II D. Kjöbenh. 1821.

Værænd, *Finvið* och *Niuþung*, från uråldriga tider utgjort en egen lagsaga. Angående det i Östgöta-lagen nämda obekanta stället *Gloholmber* kunne vi meddela, att prof. *Schröder* bland grefl. Löwenska familjens handlingar träffat en gammal jordebok från förra hälften af 1600-talet, der *Gloholmen* ännu var upptaget bland jordagods under *Djursö* säteri i Skällviks kapell i Östergötland.

Rec. vädjar till hvar och en, som gjort sig besvär att lära känna lagarne i dessa upplagor och dermed kan jämföra andra arbeten af samma slag, huruvida han för verklig undervisning föredrager *dessa* editioner utan öfversättning, men med *sådana* glossarier, framför andra, rikt försedda med beqvämliga versioner, men fattiga på subsidier för den som vill studera texten[1].

Också har, oaktadt det klander, som i bisaker från ett eller annat håll låtit sig höra, intet omdöme om arbetet, hvarpå någon vigt kan läggas, kommit till vår kunskap, som ej måst göra rättvisa åt dess hufvudsakligt utmärkande egenskaper. En recensent i *Berliner Jahrbücher für wissenschaftliche Kritik*, n. 21 och 22, Aug. 1828, hvars invändningar utgifv. i företalet till Östgöta-lagen och äfven i en särskild antikritik besvarat, måste, då han klagar öfver deras i hans tanke allt för bokstafliga samvetsgranhet, likväl erkänna, att detta, »wenn der Herausgeber so gewissenhaft zu Werke geht, wie es hier geschehen ist, den Vortheil gewährt, dass die Sache auf eine gewisse Art ganz abgethan, und die Codices für immer unnütz gemacht werden»; hvilket utan tvifvel just är det loford, som en utgifvare af så vigtiga gamla handskrifter har att eftersträfva[2]. En annan recension öfver närvarande edition af Vestgöta-lagen i det danska *Literaturbladet*,

[1] I *några anmärkningar* vid Corpus Iuris Sueo-Gotorum Antiqui, Vol. I et II, som finnas införda i Upsala Correspondenten för den 26 Nov. 1832, utropar en annan recensent: »Är det ens tänkbart att syftemålet ernås genom en sådan lag-redaktion som den förevarande? Finnas väl 10 eller högst 20 personer i Svea rike, som ega tid och mod att studera sig genom alla filologiska och antiqvariska klyftigheter, de vidlyftiga språkförklaringarna m. m. ända intill läsningen af den för de flesta förseglade texten». — Det synes som om förf. till dessa anmärkningar hvarken varit ibland de tio eller de tjugu.

[2] I Tyskland blir studium af våra gamla lagar allt vigtigare. En bekant tysk jurist skrifver i dessa dagar: »Das Interesse für das ältere Nordische Recht wächst bey uns ungemein; es ist auf dem Wege zu einem Theile der Europäischen Litteratur zu werden».

n. 13 för 1828, som äfven på visst sätt klandrar, att den bokstafliga samvetsgranheten sträckt sig ända till bibehållandet af den gamla interpunktionen, och emot glossarium anför några språkanmärkningar, slutar med det erkännande, att »Verket er i det Hele udført med sjelden Sag- og Sprogkunskab». Hvad de der nämda språkanmärkningarna angår, så hafva vi om dem konfererat med utgifv. och derigenom blifvit öfvertygade, att de alla bero på misstag å recensentens sida. En ledamot af lagkomiteen, om hvilken vi redan nämt, att han först föranledt detta företag, och hvars egenskaper en känd olikhet i åsigter aldrig hindrat oss att erkänna, yttrar sig i ett skriftligt intyg af den 25 Okt. 1827, som vi haft tillfälle att se, angående den då utkomna Vestgöta-lagen: »Med mera forskning och noggranhet, än utgifv. af detta verk gått till väga, synes man icke möjligen kunna företaga och utföra ett sådant arbete. — Det är först då källorna på detta sätt kommit i ljuset, som man kan sägas verkligen veta hvad i våra uråldriga lagar finnes eller icke finnes, hurudan den förflutna tiden lemnat dem åt den närvarande och på hvilka grunder juristen och häfdatecknaren kunna bygga sina omdömen om förfädernas rättsförhållande och samhällsskick. De glossarier, som åtfölja texten, vitna lika mycket om utgifv:s vidsträckta studium af fornspråket, som om deras oförtrutna bemödande att utreda sjelfva texternas innehåll och göra verket i möjligaste måtto brukbart. En gång, när alla de gamla lagarne med sådana glossarier hunnit utgifvas, är rätta tiden inne att af dem utarbeta öfversättningar, på nyare svenska eller på främmande språk; dess förinnan skulle en öfversättning, i brist af nödiga materialier för lagspråkets fullständiga kännedom, blifva ett blott försök, utan särdeles värde eller tillförlitlighet. — Om de äldre upplagorna af Sveriges landskapslagar kan man utan orättvisa påstå, att de med den i fråga varande tåla alls ingen jämförelse; och en oväldig granskare skall säkerligen åt detta arbete gifva företrädet äfven för hvad åtskilliga andra länder i dylik väg åstadkommit. Man har således allt skäl att önska, det de män, som åtagit sig utgifvandet af våra gamla lagar, måtte sättas i tillfälle att med framgång fullfölja ett arbete, som af dem så förtjenstfullt blifvit påbegynt». — Och i det underd. betänkande af n. v. justitie-statsministern hans exc. hr grefve *Rosenblad*, som föranledde konungens nådiga beslut af den 6 Maj 1830 angående fortfarandet tills vidare af det för

ändamålet beviljade anslag, förmäler hans exc. sig anse för en skyldighet att instämma med hvad hans företrädare, framlidne hans exc. grefve *Gyllenborg*, i dess embetsberättelse af den 9 Jan. 1828 yttrat, att utgifv. »genom särdeles nit, ihärdighet, forskning, noggranhet och kunskap i det som hörer till ämnet rättfärdigat det nådiga förtroende, som blifvit dem visadt»[3].

Vi sluta med lifliga önskningar för fortgången af detta för fosterländsk lagkunskap, språkkännedom, historia och äfven lagstiftning vigtiga företag. Ty ingenting lär att så betrakta rättsbegreppen i hela deras sammanhang, som att följa dem i deras utveckling: en betraktelse, som lika mycket *borde* aflägsna från återkallandet af det föråldrade som från införandet af haltlösa nyheter. En sådan behandling af laghistorien emotse vi med längtan; och hoppas tiden ej aflägsen, då den grund, som redan dertill blifvit lagd, bär frukt i allmänna undervisningen. — Då vi lägge bort pennan, når oss underrättelsen om hr doktor *Collins* dödliga frånfälle: beklagansvärdt för dem som i honom aktade vetenskapsmannen, ännu mer för dem som i honom värderade och älskade menniskan. Måtte Försynen unna hans medarbetare lif och helsa att fullborda hvad han gemensamt med sin bortgångne vän begynt!

---

[3] *Journalen* för 1830, n. 148.

*Skildringar ur det inre af dagens historia. — De närvarande. Stockholm, Scheutz. 1834. 509 sid. 8:o**.

Den första delen af dessa skildringar — *De frånvarande* — har af en annan, och en ganska skicklig hand, redan i denna tidning (n. 21, 22 för detta år) blifvit granskad; och karakteren af det slags literatur, hvartill arbetet hör, är der så väl uppdragen, att vi endast behöfve dertill hänvisa. Detta, tillika med den i närvarande del fullkomligt blottade syftningen, tillåter oss ock att här till dess betecknande nytja det kortaste namnet. — Denna literatur är *skandalens*. Ordet är, enligt Ihre, slägt med vårt *skända*, och förenämda literatur således på svenska: *det skändliga skriftställeriet*. — Till »dagens inre historia» hör det visserligen, ehuru i annan bemärkelse, än dess tillverkare förmena. Det öfvas i våra dagar oförsyntare och allmännare än i någon föregående tid. Det är ett inre tidens tecken, hvars opartiska betraktande kan hända skulle lemna några bidrag till besvarandet af vigtiga frågor; t. ex. af denna: om mordbrand, emedan den lyser, också ej är ett medel till upplysningens befrämjande. — Vi vilja uppriktigt tillstå vår svaghet. Vi frukta nyssnämda tecken, såsom ett förebud till literaturens nesliga förfall midt i upplysningens tidehvarf, och se oss ej i stånd att hemta synnerlig uppmuntran af den vanliga tröstegrunden, att *missbruket* uti ingen sak *bör* förtaga *bruket*. — *Bör!* Hvarför icke. Men *gör* det ej detta slutligen, om missbruket öfverväxer det rätta bruket? Det vore väl, om erfarenheten kunde neka möjligheten deraf. Det stode i sådant fall bättre till med menskligheten.

Missbrukets blomstring är gifven, så snart det kan drifvas såsom näring. Denna upptäckt är gjord, så snart det befinnes lönande att med de ädlaste medel för mensklig utbildning vända sig till de lägre i stället för de högre förmögenheterna hos menniskan. Konsten är att smickra dåliga

---

* *Sv. Litt. Fören. Tidn.* 1834, n. 50.

böjelser under vackra namn; och de vackra namnen lemnar våra dagars politiska ordbok tillräckligt, der mången, först med förundran, slutligen med belåtenhet, förnimmer, att åtskilliga egenskaper, för hvilka man eljest ej lides bland hederligt folk, äro idel politiska dygder. Täflan, på detta fält liksom i allmänhet, höjer till en viss grad skickligheten; här likväl med den följd, att framställningen blir allt bättre, under det innehållet blir allt sämre. I ingen tids literatur har motsatsen i detta afseende varit skarpare än i en stor del af den närvarandes. Den njuter en seger i att intressera genom det fula, ja det ohyggliga; den växer i elak personlighet. — Fromma personer, med utanlexorna af sin barndoms politiska katekes på läpparne, se ännu alltid i en förnedrad tryckpress blott en öppen bana för anfall som försvar, under skölden af det allmänna tänkesättets rättvisa. — Öppet försvar! Anfallets triumf består uti att lömskt anklaga för saker, för hvilka det är en skam att försvara sig. — Rättvisan i allmänna tänkesättet! Den finnes utan tvifvel — *förr eller senare.* Men lika säkert är, att tusen offer fallit, som om den *icke* hade funnits; och ett oupphörligt besvärjande i dagen af hatfulla lidelser påskyndar ej tidpunkten af denna rättvisas uppenbarelse på jorden.

Närvarande skrift är i hög grad egnad att framkalla sådana betraktelser. Den innehåller den giftigaste skandal, som ännu under svensk tryckpress svettats; och man måste erkänna, att saften är tillredd af en mästerkocks hand. Man igenkänner denna hand i allt, oaktadt beståndsdelarnes mångfald. Åt ett visst håll är likväl anfallet allt för omsorgsfullt tillspetsadt, att man ej skulle antaga tillvaron af en rådgifvarepersonal. — Beskaffenheten af de läckerheter, som här för medborgaren uppdukas, är redan i allmänhet angifven. Vill man ett enskildt exempel, så torde följande tillfyllestgöra. Sid. 49, noten, anföres efter en länge sedan afliden persons föregifna yttrande (författaren är *försigtig* då han någon gång åberopar vitnen) en klädkammar-anekdot, i tydlig afsigt att bevisa, det en sedermera Sveriges regerande konung ej varit främmande för en illgerning, hvars blotta medvetenhet i detta fall var det rysligaste brott. Emot samma furste framkastas, på lika haltlösa grunder, att han redan tidigt skall eftersträfvat en annans tron. Densamme, såsom regent, beskylles att ha gifvit prof af den nedrigaste hämdlystnad. Och det är (märk!) just i *detta* sammanhang som det omför-

mäles (lika godt i huru söta ordalag; förf. sjelf angifver sid. 262 såsom konstens höjd, att berömmande skända), huruledes *denne samme* konungs adopterade son upprest sin faders bildstod på ett af hufvudstadens torg. — Ett af bokens syftemål kan redan genom det anförda anses blottadt, likväl endast till en del. Smädelsen brygges öfver ej länge sedan tillslutna grafvar och ännu omultnade ben, för att kastas på efterkommande. Den flygtigaste genomläsning röjer, att det är ännu *tvänne* höga personligheter, föremål för fäderneslandets tacksamhet, mot hvilka förf. här på det honom värdiga sättet uttrycker sin egen.

Under allt detta saknas ej vördsamma åthäfvor åt ett annat håll, och deremot svarande yttringar och uppgifter. Ett prof sid. 73! »Det enda tillfälle, då Sofia Magdalena, öfverväldigad af glädjens känsla, glömde sin vanliga förbehållsamhet, var efter ett enskildt samtal som hon haft med kronprinsen Karl August, på hans enträgna begäran, kort före hans afresa från hufvudstaden till Skåne. Hvad prinsen då sagt enkedrottningen meddelade hon genast sin förtrogna, fru Ehrengranat, som ej heller bevarade hemligheten bättre, än att den, ännu innan Karl August hunnit sätta sig i resvagnen, var känd, ej mindre af flera bland det parti som *icke* längtat efter hans hitkomst, än äfven af Mannerheimianerna. Säkerligen voro de senare icke de, som funno sig mest belåtna med upptäckten. Så alldeles oförmodad borde den dock ej förefalla dem; ty hela verlden visste, att denne ädle furste aldrig varit bländad af kronans glans, hvilken för honom blott innefattade en väckelse till pligter och omsorger». — Fru Ehrengranat är död och kan således ej rena sig från beskyllningen att ha förrådt ett förtroende. Men vi vilja fritaga henne derför; af det skäl att, om ett sådant förtroende ej kunnat gifvas, det ej heller kunnat förrådas. Rec. känner händelsevis af *den* mans egen mun, hvilken förde Karl August till Sverige och var hans vän och förtjente vara det, att ett af de tillfällen, då denna karakters under en lugn yta inneboende eld utbröt, var vid meddelandet af ett visst rykte, att han ämnade begagna den höghet, hvartill svenska folkets förtroende honom kallat, för att framdeles öfverlemna den åt den afsatte konungens son. »Nu är jag besluten att gifta mig», utbrast prinsen med häftighet. Den, till hvars myndighet jag vädjat, må vederlägga mig. *Han* lefver.

Det kan ej vara rec:s mening att här granska de särskilda tillmälen, som innehållas i denna skrift. Deras natur skulle förbjuda honom det till en stor del, vore rec. äfven angripen. Det finnes ett fält, der försvaret förnedrar. Författaren har stält sig på denna nesans fridlysta mark, utom det ärliga skriftställeriets råmärken. Han må njuta ett skydd som är honom värdigt. Äfven äreskändaren måste likväl söka sig utseendet af ett annat, någon utgångspunkt, något sken som bedrager, något namn med god klang ibland menniskor; och *fäderneslandet* är t. ex. ett sådant, om hvilket närvarande författare bäst borde veta, huru det emotstår alla försök att förnedra dess äkta bemärkelse. Det är icke dess mindre i dess namn som han nu klagar: att Sveriges regering, ifrån och med tidpunkten af Napoleons fall, har följt, särdeles i afseende på Ryssland, en osvensk statskonst. — Rösten är Jakobs. — På händerna skola vi kasta en blick. — Lyssnom emellertid till den ordklang, hvarmed han nu åter söker inträde i patrioternas läger!

Det är vid mötet i Åbo 1812 emellan Karl Johan och Alexander som anklagelsernas gift först och främst fäster sig, med häntydning på vissa diplomatiska hemligheter, som skola fått luft, och vissa anekdoter, hvarmed man kommit under väder. Rec. må erkänna, att han ej är någon synnerlig stöfvare efter sådana. Sakernas förlopp efter tillförlitliga källor är hvad som intresserar honom, och han tror, ja är fulleligen öfvertygad, att en regerings hela karakter ligger för det *rätta* ögat så i dess offentliga handlingar för dagen, att en förmörkelse af den historiska sanningen är föga möjlig eller, såsom solens egen, snart öfvergående. Ibland det, som mest skymmer denna sanning, är dagens lidelser, förtal och sqvaller. Men ur all sådan dimma skall äfven den närvarande tidens bild klar framstå för dess kommande häfdatecknare. Hvarken rec. eller något annat samma tids barn lärer bli detta; och han vill derför i förevarande fall inskränka sig till att kortligen uttala sin enskilda öfvertygelse, i denna stund densamma som för två och tjugu år tillbaka. Den är, att Napoleon var, genom sjelfva beskaffenheten af sitt välde, så mogen för sitt fall, så snart han på fasta landet träffade ett verkligt fosterländskt motstånd (såsom först i Spanien, sedan i Ryssland, sist i Tyskland), att hvarje makt, som i den afgörande striden stält sig på hans sida, skulle mer eller mindre delat ödet af hans undergång. Detta låg för djupt i

sakernas förhållande, att kunna rubbas genom några politiska tillfälligheter. Att inse detta, att ha insett det på en tid, då Europa ännu skälfde för eröfrarens fot, och innan det stora missöde, som först bröt hans lycka, hade inträffat (om ock snillet kunde ana, att han gick det till mötes), att ha handlat efter denna insigt, emot gamla förbindelser, emot verldens mening, ja till en stor del mot *deras*, för hvilkas väl det skedde, *det*, synes mig, är en djerf och stor handling. Sverige har den som vågade detta att tacka för sin bibehållna sjelfständighet, så mycket som det derför kan ha någon man att tacka; och vore detta äfven hans enda förtjenst, han lärer, i min tanke, begå sig inför efterverldens domstol.

Men Finland! — Det är ej *han*, som förlorat det. — Han satt ej med i de nesliga rådslag som tilläto en förblindad konung att befalla detta lands försvar genom *återtåg* — emot en nära lika styrka — och genom vapenskifte först då allt sådant var för sent. Han har ingen del i de dåliga krig och förräderier sedan hundra år, hvarigenom detta land — om hvilket redan i Karl XII:s tid sades i svenska rådet: »det är förloradt med första grundstenen till S:t Petersburg», men hvilket icke dess mindre med den sista svenska blodsdroppe bort försvaras, — slutligen helt och hållet blifvit ryskt. Och ett sålunda förloradt land menar man kunnat återvinnas i hvad man kallar en hastig vändning; och förmenar till och med, att det bort blifva en lätt pris blott för svensk neutralitet i den stora striden! — Den som vill må vagga sitt sinne i dessa skrytsamma drömmar, som likna de forna partitidernas och i *våra*, liksom så mycket annat, åter gå igen! — I vår tanke var det vist och statsklokt att låta det redan förlorade åtminstone medföra vinsten af troligen för alltid undanröjda *yttre* politiska stridigheter med en urgammal och mäktig fiende, och i stället genom *föreningen med Norge — hvilken detta ögonblick äfven bestämde — inom* skandinaviska halfön grunda en ny sakernas ordning. Ehuru, vi veta det, äfven denna förening är ingalunda i vissa frisinnade Svenskars tycke; och, med en hos detta parti vanlig följdriktighet, är det desamme, som en gång högt yrkade, att Norge endast borde *kufvas*, som nu ropa på införande i Sverige af den norska *frihet*, för hvilken broderlandet har en ädel frihetskänsla och en upplyst statskonst (och redan derför ej *dem*) att tacka. — Så mycket om våra *yttre* förhål-

landen till Ryssland! Ett *inre* inflytande från samma håll kunde snarast komma i fråga genom den talan nidskriftens författare förer.

Vi anse oss härmed ha uttagit allt hvad i den tjocka boken förtjenar namn af *tanke*. Det öfriga är personlig smädelse, — i beröm eller klander: lika godt. I allmänhet förändras tonen vid öfvergången till den *andra* statsmakten, såsom man kan vänta af en öfvad mellanlöpare. Den blir, der ej särskilda omständigheter annat fordra, billig, mjuk och ljuflig. Stundom tycker man sig se en smilande katt skjuta rygg; ja, vid beröringen med det andliga ståndet förmärkes till och med ett slags andäktigt knurrande, och högvördiga kåpor (som deraf lära finna sig föga smickrade) smekas med en verklig sammetstass. Det är blott vid ett och annat tillfälle, eller med anledning af kända tänkesätt, som det trolösa kreaturet spänner sina klor.

Framställningssättet måste berömmas. Man inser hvilken tjenlig öfning det är i stilens smidighet, att ömsom söka folkgunst och hofgunst. Till vinnande af den senare såg man ej länge sedan denne författare så ifrigt sysselsatt med rökverk på fäderneslandets altare, att alla de grufliga synder, han nu tillmäter svensk regering, rent af hade fallit ur hans minne. En blick uti de ofvanberörda *händerna* lärer öfvertygat, att handteringen ej var tillräckligt lönande. De skola nu fyllas på allmänhetens bekostnad genom ett förfarande mot andras heder, ej olikt det stråtröfvaren iakttager mot andras egendom. — Och allt detta till Sveriges väl och ära! — Hederlige doktor Johnson, du sade ej förgäfves: *patriotism is the last refuge of a scoundrel!*

---

*Svenska Fornsånger. — En Samling af Kämpavisor, Folkvisor, Lekar och Dansar, samt Barn- och Vall-Sånger. Utgifne af Adolf Iwar Arwidsson. 1:a delen. Stockholm, Norstedt & Söner. 1834. XIV och 424 sid. 8:o. Med musik-bilagor**.

Detta är ett ganska förtjenstfullt arbete. För rec., som, jämte sin vän *Arv. Aug. Afzelius* (ehuru förtjensten deraf var vida vägnar mera *hans*), först framträdde med samlingen af *Svenska Folkvisor* (Stockholm 1814—16, 3 delar), måste det särskildt vara glädjande att se ett verk, som på visst sätt kan gälla såsom en fortsättning, men tillika är en utvidgning af det förra, nu företaget af en så skicklig hand och med så rika tillgångar. Mig har detta *nya* återfört till det *gamla;* och det *bästa* i bägge har återväckt forna, redan länge oanslagna strängar och uppfriskat intryck, för hvilka jag fordom kanske hade bättre ord, ehuru ord här äro temligen likgiltiga. Det måste medges, konstrikheten af dessa har i våra dagar stigit högt. Det finnes ej ett åskådnings- eller känslosätt, som någon gång i verlden gält eller ännu gäller såsom poesi, i hvilket man ej försökt sig, och hvilket man ej, till ord och yta, temligen hittat. Dagens lyra har spelat i så många toner, att man ej vet hvilken är dess egen, om man ej derför skall räkna den skärande hvissling som eolsharpan, upphängd i stormen, ifrån sig ger. — Det *väsentliga* saknas dock som oftast i all denna konstrikhet, och det enklaste har i detta afseende förblifvit mest oupphinneligt. Det finnes en gedigenhet och renhet, lik diamantens vatten, som ej låter sig härmas. Hvad folkvisorna angår, så sade jag för tjugu år tillbaka, att de framför allt »påminna om denna känslans underbara egenskap att med ett enda ord tränga till själen och der uppväcka föreställningen om ett helt menskligt tillstånd, lifligare än all beskrifning det för-

---

* *Sv. Litt. Fören. Tidn.* 1835, n. 1.

mår». — Jag har ingenting bättre att säga i dag och får i allmänhet hänvisa till det för- och efterspråk som åtföljer den gamla samlingen. Det utgör nästan allt hvad deri egentligen tillhör *mig*, och hade äfven kan hända varit öfverflödigt, om det ej nu vid återläsningen lärt mig sjelf, att jag fordom skref mer välklingande ordsvep eller perioder. Det kom af de mönster som den tiden föresväfvade mig. Man blir med tiden allt mer sig sjelf och kan hända ej derför bättre.

Om den första samlingen deri hade en utmärkelse, att den ännu i vår tid upphemtat så mycken på folkets läppar lefvande poesi; om den kunnat, såsom närvarande utgifvare yttrar sig, erbjuda »förstlingen af hvad vår folksång innehåller skönast», så har deremot den närvarande bättre kunnat öfverse och ordna folkvisans hela äldre inhemska literatur, och den har derjämte egt att begagna en sällsynt skatt af uppteckningar ur folkets mun och minne.

Den är derför literärhistoriskt rikare. Utgifvaren redogör i företalet för sina källor. De utgöras af flera äldre handskrifna vis-samlingar i kongl. biblioteket i Stockholm, det akademiska i Upsala, gymnasiibiblioteket i Linköping och enskilda bokförråd, såsom dem på Skokloster och Bergshammar. Blott till en del ha dessa varit de första utgifvarne bekanta. *Hufvudkällan* på detta fält blir likväl alltid den muntliga öfverlemningen, den lefvande folkvisan; och att den i våra dalar och skogar ej försinat, är en af de glädjande upptäckter, hvilka ännu alltid kunna göras af en hvar som, älskare af det ursprungliga i folklynnet, vill läska sig ur andra källor än det rännstensflöde, som nu öfversvämmar Svea land. Till grund för närvarande arbete ligger förnämligast hr kammarjunkaren *Rääfs* samling af fosterländska visor, lekar och dithörande öfverlemningar af alla slag, hvilken rec. redan omtalt i företalet till Svenska folkvisor sid. LXIV[1], och af hvilken han sedermera, med tillåtelse af denne vår utmärkte och *verklige* fornforskare, haft tillfälle att enskildt taga en fullständigare öfversigt. Utgifvaren har fått sig denna dyrbara samling anförtrodd, och Afzelius har i samma ändamål åt honom öfverlemnat sina egna och de hos honom förvarade återstående uppteckningar (ibland dem flera från Vermland af rec. fordom gjorda).

---

[1] Se Bd. I, sid. 154, i denna uppl.

Man finner här således, eller kommer att i arbetets fortsättning finna, prof af alla den fosterländska folksångens tonarter och slag, ifrån kämpavisan, i hvilken den mytiska och heroiska tidsålderns skuggor framskymta, intill lekar och dansvisor, barn- och vallsånger. Man ser en enkel diktkonst med lika oskuld, om ej med lika lycka, återgifva mörka forntidsminnen och dagens lust och fröjd. Förevarande del innehåller i tvänne afdelningar I. *Kämpavisor*, II. *Romanser*. Rec. skulle önskat bort detta senare osvenska namn. Hvarför ej *riddarvisor* i stället, då största delen, till sitt ämne och genom sin tid, förtjenar denna benämning? Redan en småsak visar dess lämplighet. Det är ju nästan alltid i dessa visor fråga om en *herr* Peder, *herr* Axel o. s. v. Men herrenamnet var *riddarens* under den nordiska medeltiden; *stolts jungfru, fru* äro det motsvarande för det andra könet. Således skicka vi *romansen* dit, hvarifrån han kommit, och kunna så mycket mindre inse dess oumbärlighet, som de sånger, hvilka ej passa under den föreslagna benämningen, kunna kallas *berättande visor af blandadt innehåll.* Efter den berättande visan komma sådana, hvilka helt enkelt böra betecknas såsom *visor,* emedan de, utan berättelse, endast innehålla känslans utgjutelser. Till en del äro äfven dessa gamla, t. ex. flera *andliga visor*, som ej äro legender. Men i allmänhet bilda de en senare art, en lyrisk efterklang till de gamla folkvisorna, af hvilken Atterbom i Poetisk Kalender för 1816 lemnat förträffliga prof.

De sålunda betecknade fyra hufvudslag af visor skulle sjelfva kunna få underafdelningar. Så fins det en viss mytisk klang i några kämpavisor, som nattligt svagt och fjärran dånar ända ur hedendomens mörker. Ljuden komma något vidriga och förvända, liksom hade de förirrat sig utur sitt element. Man ser, att en eftertid upptagit dem dels med hemskhet, dels med löje. Högst märkliga äro de i allt fall. Af denna art äro visorna om *Thors* hammarhemtning och om *Stolt herr Alf*, de bägge första i denna samling; den senare, i hvilken *Oden* åkallas, ett verkligt hedniskt skri, som isar hjertat. I allmänhet äro dessa spökande sångljud få; åtminstone de som ljuda i dagen. Andra lefva qvar i hemlig vidskepelse. Så påminner sig rec. att i hr Rääfs samling ha sett en bön mot *floget* hos *hästar*, som begynte: »*Oden* står på bergen, han spörjer efter sin fåle» m. m. I allmänhet

har folktron satt den gamle hednaguden i synnerlig förbindelse med detta djur; troligen emedan *hästen* under hedendomen var ett vanligt offerdjur, hvadan ock allmogens afsky för hästkött. Om *Oden och hans hästar* funnos, och finnas kanske än, berättelser och ordspråk i Upland (vid något okändt buller nattetid liksom af hästar och vagnar hette det: *Oden far förbi*); — på Gotland, der han troddes visa sig om nätterna än till häst, än på vagn; i Blekinge, der man fordom brukade lemna på åkern en kärfve åt Odens hästar; och i Småland, der man på sina ställen ännu, såsom i Tolgs socken, utmärker *Odens stall* och *krubba*. Smålänningarne sågo honom sjelf till häst ännu på 1600-talet, om man skall tro en sägen, som vi vilje meddela. En bonde i Trojemåla har berättat om en prest vid namn herr Per Dagsson, som bott strax vid Trojenborg eller Hönshylte gamla skans, att han plöjt upp en del af den närgränsande vallen, hvarvid en mängd menniskoben kommit i dagen. Han sådde råg. När rågen uppgick, kom *Oden* ridande från borgen hvar afton, så stor att han räckte öfver alla ladugårdshusen, med sitt spjut i handen, och satte sig utanför förstugudörren, förhindrande alla, så länge natten räckte, att gå ut eller in. Så skedde hvar natt, tills rågen skars. Presten sådde åkern två gånger; men då Oden gjorde honom så mycken förtret, har han måst lägga den öde igen. Sagan ha vi hemtat ur Palmsköldska handskrifterna (*Topographica* om Småland), — men den lärer ursprungligen vara tagen ur regementsqvartermästaren *Peter Rudebecks* berättelser på 1690-talet till kongl. rådet grefve Dahlberg, hvilka finnas i manuskripten till Dahlbergs *Suecia antiqua et hodierna* i k. riksarkivet. Utgifvaren nämner dessa papper i företalet till närvarande samling, sid. VII. Palmsköld anför flera småländska fornsägner ur samma källa. T. ex. om *Oden*, som kom upp — ur *Odens kammare* eller *Asnekåfve*, som ligger i Asnesjö (fordom Odensjö) vid ingången till Helgeå — att välja de slagne på Bråvalla hed och föra dem på ett guldskepp till Valhall, och att samma guldskepp, om hvilket hvart barn vet att säga, skall vara nedsänkt i *Runemad* (Runeängen) vid Nyckelberget; — om *Kettil Runeke*, af hvilken Kettilsås i Alsheda skall ha sitt namn, huruledes han stal *Odens Runekaflar* och med dem, då Oden mötte honom i skogen, *band* hans hundar, hans tjur och slutligen hafsfrun, som Oden kallat sig till hjelp; — om den så kallade *lyftestenen* i Linneryds socken, Konga-

härad, på vägen mellan Fryggestorp och Bastanäs, hvarom är följande saga: *Thor* skall en gång gått från *Asagård* (i Tolgs socken) till hafvet och Valhall med sin dräng. Då han kom till detta ställe, mötte honom en jätte, som sade sig vilja till Asgård och slåss med Thor, emedan denne uppbränt hans fähus, hvarför han nu ämnade taga en stor klippa och nedslå Asgård. Thor sade: »du är ej så stark; låt se om du kan lyfta denna lilla stenen upp på den andra». Jätten försökte, men fick den ej af stället, emedan Thor hade förtrollat stenen. Thors dräng deremot lyfte den lätt såsom en vante. Då slog jätten till Thor, att han seg ned på knä, men Thor slog med hammaren i hjäl jätten, och han ligger begrafven i det stora stenröret bredvid. Denna Peter Rudebecks berättelse till grefve Dahlberg är daterad den 12 Maj 1702.

Det är ej svårt att i sådant höra efterklangen af eddiska myter. — Med vissa *foglar* sätta äfven senare sägner *Oden* i gemenskap, troligen med anledning af hans *korpar*. Så heter det: »korpar, kråkor, skator bör man icke skjuta, emedan de äro Odens foglar, dem han vid Olofsmessan har hos sig i åtta dagar, då han plockar och tager en stor del af dem». — *Ardea nigra*, en temligen stor fogel af hägerslägtet, hvilken någon gång äfven visar sig i mellersta Sverige, men oftare i det södra, kallas *Odens svala;* och ett ljud upp i luften, troligen förorsakadt af flyttfoglar, heter i Skåne *Odens jagt*. — Vid de högst få poetiska öfverlemningar i våra folkvisor, som ännu häntyda på hedniska minnen, ha vi ansett oss böra bifoga dessa sägner, för att på dem fästa uppmärksamheten. Oss synes, som hade dylika öfverlefvor i sagan nästan tagit sig bättre ut än i sången. Dock finnes äfven i detta afseende ett och annat undantag; och på det vi äfven må meddela en sådan sägen i poetisk drägt och tillika göra *Thor* rätt, då vi hittills mest talat om Oden, vilje vi anföra ett fragment af en visa om en källa i Skatelöfs (?) socken i Småland, hvilken källa den *store Thoreguden* skall låtit upprinna på samma plats, der en piga mördat och begraft sin fästman. Det lyder:

Thore lät vattnet springa af grund.
God makt hade han.
Det botade en blindan i samma stund,
Det *heliga namn*.

Källan, som ock kallas *helge Thors källa*, besöktes fordom

mycket hvar helge-torsdags-natt. Så blandade sig hednisk och kristen vidskepelse.

Om *kämpavisorna*, som i synnerhet besjunga Thidrik af Bern och hans kämpar och med förkärlek hålla sig just till denna *sydliga* sagokrets framför den ursprungligt *nordliga* om Sigurd Fofnesbane (ett bevis att de äro *inkomna*), gäller, synes mig, detsamma som om de mytiska öfverlefvorna af folksången, nämligen att de ej äro hemmastadda med sitt ämne. Det är en förklädning af gamla heroiska minnen. Hvilken skilnad i tonarten af de herrliga och förfärliga Sigurds-sångerna i Edda emot denna behandling! Det mest poetiska i folkvisans umgängelse med dessa gamla bålheter är i sjelfva verket den uppsåtliga lustigheten i framställningens öfverdrift, som stundom framsticker, ehuru rätt andäktiga fornforskare endast med suckan kunna anse ett så vanvördeligt förhållande. Rec. har just detta drag särdeles behagat, hvarför ock den elaka visan om *Ramunder* alltid stått högt i hans gunst; hvilket må förlåtas. Man borde ihågkomma, att ironien ingalunda är främmande äfven för gudasagan. Den skalken *Loke* är der ej förgäfves, och ej heller den starke, enfaldige *Thor*. Märkliga öfverlefvor af gamla, vidtutbredda sång- och sagoämnen äro visserligen dessa kämpavisor, och vi vilja ingalunda nedsätta deras vigt i detta afseende. Af egen art äro visorna om *Essbjörn Prude:* äfven derför att ämnet är öfverplanteradt från en senare, vidunderlig *isländsk* saga; men grunden — en strid med trollen — är gemensamt nordisk. Visan om *herr Boo* — naiv och god — är en småländsk vikingsvisa. Den finnes äfven hos Palmsköld (*Topographica* om Småland) ur Rudebecks anteckningar. Ur samma källa var oss äfven förut välbekant den sköna visan om *Palle Booson*, som vi sätta ännu högre, och hvars ämne är ett jungfrurof ur Skåne, föröfvadt af en Smålänning. Utan tvifvel ligger här en verklig händelse till grund. — Och härmed — den sistnämda visan hörer till den andra afdelningen, eller de så kallade romanserna, der den, ehuru ej i ordningen den första, dock kanske just begynner följden af de vackraste sångerna — befinna vi oss på folkvisornas egen, bästa grund; och hvar och en med poetiskt sinne begåfvad måste erfara det på en viss dem här genomlifvande innerlighet och hemkänsla. Här finnas herrliga saker. Läsaren eller rättare sångaren må sjelf uppsöka och njuta. För de bifogade melodierna kan man ej nog vara tacksam.

Flera äro i sanning gudomliga; i allmänhet synas de oss ock väl behandlade. — Åt hela arbetet tillåter oss ej tiden att så, som vi gerna velat, genom en fullständig granskning egna full rättvisa. Vi skulle ha mycket att berömma och föga att tadla. — Stundom hade vissa i visorna nytjade uttryck fordrat en upplysning, som saknas i de dem bifogade anmärkningar. Så heter det om Vidrik Vellansson i visan n. 5, 4 v., sid. 50: »Han giorde deraf en pare», hvilket sistnämda ovanliga uttryck lemnas oförklaradt. Meningen är densamma som uttryckes i nästföljande vers: »Han giorde deraf en gamman». Men det hade förtjent anmärkas, att detta *pare* är det gamla svenska ordet *par*, som betyder *skalkstreck*. »Mine egne män gjorde mig ett ondt par», heter det i Rimkrönikan. Deraf *illparig* och *purra*.

Vi önska utgifvaren lycka på den beträdda banan och hoppas, att han ej från allmänhetens sida må sakna den uppmuntran företaget i allt afseende så väl förtjenar. Vi längta efter fortsättningen; och genomläsningen af denna första del har för oss återkallat det nöje vi för flera år tillbaka njöto vid genomgåendet af hrr Rääfs och Wallmans handskrifna samlingar, som egentligen ligga närvarande arbete till grund. Särdeles angenäm är oss erinringen om *lekarne* och de dervid fästade visor, hvilka vi i en följande del hoppas få återse, äfvensom *barnvisorna*, af hvilka en, som slutas med dessa sköna rader:

»Ängen var grön,
Flickan var skön,
Gossen var fuller af falskhet» —

ännu ljuder i våra öron. — Hvad *lekarne* angår, så ha vi redan på ett annat ställe anmärkt (*Sv. Folkets Hist.* I: 89), att sagorna omtala *lekvallar* i granskapet af tingsplatserna, och att ännu bibehållna namn och seder derom påminna. I fria luften lektes mest. Derför höres i de till dessa folklekar och ringdansar hörande visor så ofta omqvädet: »under linden» — »i lunden» — »å grön äng». Ämnet är merendels det enklaste, vanligaste, nämligen *kärlek*, *frieri*; — för öfrigt fabeln tagen af allahanda landtliga eller någon gång husliga göromål, såsom: *skära* (skörda) — *plocka rosor* eller *äplen* — *bygga bro* — *valla* — *jaga* — *ro*, *fiska* — *väfva* — *bjuda i gästabud*. — Till den bekanta leken: »Bro, bro, brygga» m. m. kunna vi anföra en gam-

mal variant (Palmsköldska handskrifterna: *Topographica*, Upland), hvilken riksantiqvarien J. Th. Bureus från sin barndom omtalat under namn af en *danslek i Bro skeppslag*, med följande ord:

Hvars män ären I?
Fridsmän äre vi,
Kunnom bättre bygga bro
Än I kunnen sjelfva tro,
Hvars män ären I?

Derpå svaras:

Thorsmän äre vi,
Kunnom bättre bygga bro
Än I kunnen sjelfva tro,
Hvilken som efter far,
Qvar skall han ligga.

Benämningarna af *fridsmän* och *Thorsmän* äro märkliga, antingen dermed skall förstås en *motsats* eller också en *bekräftelse*, då tingsplatser ofta voro helgade åt Thor och han således sjelf kunde helsas såsom fridens hägnare. — Ej alltid framträder han dock såsom sådan, utan är den förderflige guden i bergen, de fredlöses beskyddare och barnens buse. En gammal barnvisa sjunger:

Tullull i logen;
Tolf man i skogen,
Tolf svärd bära de,
Store oxen stinga de,
Vallebarnen binda de,
Mig vill de locka
Till *Thor* i fjäll.

Inbillade man sig härvid att höra den kristna qvinnan i forna Norden, sjungande för sitt barn om vilda skogens faror, i hvilken fredlöse, hedniske män ännu offra åt Thor, röfva och mörda, under det den kristna kyrkan redan i dalen höjer sitt kors; så vore detta kanske mera sanning än inbillning. Ännu kan hända går sådan sång igen i någon aflägse dal, der bilderna af forna vådor nu oskyldigt leka kring fredlig vagga. Men ej orätt ha vi sagt om dessa gamla, i Sveriges berg och skogar kringirrande ljud, att i dem forntida minnen ännu klinga kring dagens lif.

En Troendes Ord af F. de la Mennais. Öfversättning från fjerde franska upplagan. Lund, Lundberg. 1834. 98 sid. 8:o.*

En märkvärdig bok både i och för sig sjelf och såsom ett tidens tecken! Den är ett *härskri af den protesterande katolicismen* i dessa yttersta tider. En *sådan* öfvergång till protestantism är också en förbindelse af ytterligheter, som vår tid skulle upplefva. Visserligen är denna protestantism af eget slag. Den framställer sig här i de nyaste politiska färger. Till syftningen är den ej så ny som den synes, och man kan uppvisa dess historiska anor.

Protestantismen för 300 år sedan var en protest mot det *andliga påfvedömet*. Folken begärde en andlig konstitution. Bibeln blef framdragen ur sin gömma; och *la charte sera désormais une vérité*. Dermed gick i verkligheten ej så lätt. Den högsta andliga myndigheten hade blifvit frigjord. Hvar skulle den hädanefter hvila? Reformatorerna svarade väl i allmänhet följdriktigt: hos församlingen; men i utöfningen hade grundsatsen sina svårigheter, liksom *la souverainete du peuple*. Tvist uppstod, antingen det *demokratiska* inflytandet genom församlingen, det *aristokratiska* hos presterskapet eller det *monarkiska* af furstarne i kyrkan skulle gälla högst. Lutheranerna — den tidens moderata — ha ej afgjort denna reformationsseklets högsta politiska fråga, liksom ock Luther sjelf nöjde sig att yrka skilnaden emellan det andliga och verldsliga regementet, hvilka ej borde sammanblandas[1]. Kanterna i den oundvikliga stötningen dem emellan, äfven i denna kyrka, har tiden afnött, ehuru ej utan strid; och frågan har kommit till ro, om ej till afgörande,

---

* *Sv. Litt. Fören. Tidn.* 1835, n. 1.

[1] »Unser Evangelium (säger han i ett bref) dringet aufs Höchste dahin, dass man die zwey Regimente, weltlich und geistlich, wohl unterscheide, und ja nicht unter einander menge.» På andra ställen yttrar han sig ännu starkare om det andligas oberoende.

genom ett småningom jämkadt praktiskt utslag. Huru detta ordnat sig i Sverige — ifrån en rent monarkisk början genom Gustaf I (som ej tvekade att tillegna sig sjelf högsta myndigheten äfven i religionen), derpå genom aristokratisk tillsats uti den af Johan III åter stärkta biskopsmakten, och demokratisk inflytelse genom folkets röst under Karl IX, hvilka element Gustaf Adolf och Oxenstjerna väl försökte, men ej förmådde, ge en sista sammanbindning och enhet genom förslaget om ett af andliga och verldsliga bisittare blandadt rikskonsistorium, tills småningom presterskapets fortsatta verksamhet såsom riksstånd och tidens förbytta intressen medlat bort oenigheten; — derom vore åtskilligt att säga, som här skulle föra oss för långt.

Vida häftigare fördes striderna hos de reformerta, der vi se den tidens *mouvement;* och England är i synnerhet i detta afseende lärorikt. Här var första stöten monarkisk. Närmaste följden blef en ofantlig tillväxt i konungamakt. Denna är i allmänhet synbar på denna tid. Flera furstar, märkande hvilket pris var i fråga, satte sig sjelfva i spetsen för den nya rörelsen. Mer och mindre märktes, såsom sagdt, den verldsliga maktens förstärkning, genom den andligas förfall, öfver allt. Dock står England här främst. »Det mest i ögonen fallande och utomordentliga draget af reformationens historia i England är regeringens jättelika makt i motsats mot religionspartiernas svaghet», säger *Hume.* Henrik VIII:s supremat öfver engelska kyrkan blef ett *verldsligt påfvedöme.* Parlamentet förklarade ju uttryckligt: »att hvad konungen och hans befullmäktigade varda befallande, både i läran och kyrkans inrättning, det skall hvar och en tro och följa.» Deraf den *politiska papismen* i den engelska högkyrkan, hvarom *Fox* (i sin historia om revolutionen 1688) så sant säger: »det måste aldrig lemnas ur sigte, att de verkligen ortodoxa medlemmarne af vår kyrka ansågo monarkien, ej såsom en mensklig, utan såsom en gudomlig inrättning, och *passive obedience* samt *non-resistance* ej såsom politiska maximer, utan såsom religionsartiklar». I striden med motpartier, under Stuartska huset, upprestes allt högre denna konungamaktens Jakobs-stege mot himlen, tills den störtades. Motpartierna voro å ena sidan *presbyterianerna,* som väl åberopade folkets rätt i församlingens angelägenheter, men i sjelfva verket tillegnade all den verkliga makten åt presterskapet, inom sig endast demokratiskt och obiskopligt sinnadt, men

påstående *in corpore* så mycket mer hela det andliga ståndets myndighet öfver lekmän; — samt å andra sidan *independenterna,* förkastande all, äfven andlig, myndighet, utom den Helige Andes ingifvelse hos hvar och en, — de verkliga, kyrkans såsom statens, demokrater på denna tid. — Deraf inbördes krig, långt parlament, republik, konungamord, militärdespotism, restauration, ny afsättelse, revolution, konstitution med konstiga jämvigter, men *en* hufvudkraft i stat och kyrka, *aristokratien!* Det var den tidens politiska *juste-milieu.* Nu heter den: *medelklassen,* efter en annan vidsträcktare omhvälfning, för öfrigt med temligen motsvariga epoker.

Frankrike står främst i den protesterande katolicismen. Redan under medeltiden var det en fransk konung som först förödmjukade den påfliga makten. Efter reformationen ser man Frankrike utom sig med protestantismen förbundet. Inom sig förföljde det den; men gallikanska kyrkans förvärfvade friheter visade samma riktning mot Rom, som röjde sig i den yttre franska politiken. Det var på det hela en *politisk protestantism,* och som derför, inslagen, så mycket lättare kastade sig från kyrkans område till statens och slutligen kullkastade tronen med altaret. Dermed hade den gått utom både katolicismen och kristendomen. — En *annan* riktning af denna protest tillhörde mera katolicismens väsende, ehuru äfven den, drifven till det yttersta (om den ock ej vill *erkänna* det), måste vända sig emot sin egen kyrka. *Denna* riktning torde i närvarande skrift ha uppbjudit sina sista krafter. — Det är en villfarelse, att den katolska kyrkan är i sina politiska åsigter uteslutande eller ens företrädesvis strängt monarkisk. Dess förbindelse med furstemakten, till andlig och verldslig despotism, var dels den katolska monarkiens eget verk, såsom i Spanien genom inqvisitionen, dels en följd, för tiden, af påfvarnes med de stora katolska makterna gemensamma intresse i striden mot reformationen. I sig sjelf är den gamla kyrkan en frihetsälskande person, nämligen i *verldsligt* afseende (se hela medeltidens historia); och det är så långt ifrån att *hon* har någon del i läran om konungamaktens gudomliga ursprung och oinskränkta rätt, att hon tvärt om, just emot dessa ur *reformationen* på ett eget sätt utbildade eller missbildade politiska dogmer, ofta predikat konungarnes afsättlighet, för att ej säga värre (se Jesuiternas historia), och upprorets rätt — förstås i sitt eget intresse. Man har sett andliga fäder förr i förbund med anar-

kien. Så må det också ej öfver måttan förvåna att slutligen skåda en jakobinsk Jesuit, som förr predikat trons blinda lydnad, men som nu, då den nya franska monarkien ej mera vill och kan vara den *allra kristligaste*, hellre antänder det hus, der han ej kan herska, förklarar konungarne för satans söner och helsar folken på jorden med en helig kyss.

Sådan förefaller denna bok, om man från den ser sig *tillbaka*. Ser man *omkring sig*, så möter oss ultraliberalismen uti Irland, Belgien och flera katolska länder i liknande gestalter; och närvarande skrift hör till katolicismens försök att taga dessa nya, i sjelfva verket *utom* den fallande riktningar *med sig*. — Den är med stor skicklighet författad, i de falska profeters ton. Jakobinismen i bibelspråk tar sig ej så illa ut, och det retande i sammanställningen har utan tvifvel bidragit till bokens lycka. — Att likväl den skulle ega sin mesta betydenhet såsom vitterhetsstycke, hvilket öfversättaren tyckes förmena, är, med hans tillåtelse, en platthet. Den både vill vara och är någonting mer. Den har öfverskjutit sitt mål (också har påfven fördömt den); men *framåt* pekar den — och med många andra tecken derhän, att tidens stora process slutligen i *religionen*, förr eller senare, lärer finna sitt utslag.

Skrifter af P. D. A. Atterbom. Första bandet. Äfven under titel: Studier till Philosophiens Historia och System. Upsala, Palmblad & C. 1835. 556 sid. 8:o.*

. . . »Ich kenne sehr wohl diese Art von Beweisführung und Aufbauung von Systemen; jeden beliebigen Punkt in der Natur kann man sich wählen, und daherum den Rest des Universums spielen und sich bewegen lassen: geschieht dies aber befangen und eigensinnig, so mag der Erfinder noch so geistreich sein, er wird närrisch und riskirt es zu bleiben. Ein grossartiges Verfolgen aller nur zu erfindenden Systeme, ein solches Lossagen davon, ein starkes Ergeben in alle Möglichkeiten, die ein höherer Geist in seinen Händen hält, ein natürliches Anerkennen der Dinge, die für uns sind, ein ehrliches Verfahren in den Tiefen unsers eignen Geistes, dies, dünkt mich, ist fromm und gottgefällig, und gefällig allen seinen Gesandten und Geweihten». Vi afskrifva dessa rader af ett fruntimmer, som aldrig skrifvit ett ord för verlden, men hvars (efter hennes död utgifna) brefsamling utgör en af de själ- och anderikaste böcker som någonsin blifvit skrifna (*Rahel*, Ein Buch des Andenkens für ihre Freunde. Berlin 1834. Andra delen, sid. 14): vi afskrifva dem här, emedan de i *god* mening låta sig användas på förevarande arbete.

Med insigt och omsigt författadt! — är det minsta man kan säga derom. Författaren är, såsom bekant, lärare i filosofien vid Upsala universitet. Han har på ett lysande sätt rättfärdigat sin kallelse dertill. Man nedsätter ej boken, om man ock kallar den en embetsberättelse i filosofien. Den ger en lika så omfattande som klar öfversigt öfver alla dess hufvudproblem; visserligen förnämligast för närvarande tids horisont, som är naturligt, men med en blick som följer strömmen af de stora, likartade filosofiens bemödanden genom tiderna. — Slutligen, med afseende på *horisonten*, hvilken filosofien minst får glömma, det är en bok som antager, att

---

* *Sv. Litt. Fören. Tidn.* 1835, n. 14.

det i menskligheten *finnes någonting bortom bergen.* Det gifves en förtviflad klarhet i det närmaste, som har mörker rundt omkring sig, och som så vida är sjelf oklar och ogrundlig, som den ej ser och erkänner, att det närmaste ock sammanhänger med det aflägsnaste. I sjelfva verket, man drifves oupphörligt framåt att söka den *obekante.* I filosofisk kalkyl finnes ej derför något adeqvat uttryck. Men approximativa, divinatoriska metoder finnas.

Att filosofiens problem omfattar *hela* menniskan, är den förträffliga bokens grundtanke. Den begynner med en öfversigt af de menskliga förmögenheterna, såsom på olika sätt fattande detta hela; den slutar, efter en gång full af lärorik utförlighet (som är en denne författare utmärkande egenskap), med ett resultat angående filosofiens tendens och metod, som vi vilje gifva med förf:s egna ord: »Den sanna spekulationen finner så mycket mindre något skäl, hvarför hon skulle göra just blotta rena Tänkandet, och dess abstrakta Tänka = Vara, till sin positiva utgångspunkt, som hela den åberopade identiteten af Tänka och Vara icke kan, på menniskans lifsgrad, gälla annorlunda än under betydlig inskränkning. För oss innehåller allt Varande, till och med vårt eget, ett oändligt *mer*, än som i vårt Tänkande uppgår. Det synes då vara förnuftigare att börja med en åskådning, der den faktiska Menniskan skådas i sin totalitet, med sammanfattningen af allt hennes Tänka och Begära, Vilja och Skola, med det oändliga förråd, som Erfarenhet och Historia i hennes inre samkat, och med en derifrån riktad blick åt den Natur, på hvars högsta organiska daningsgrad hon befinner sig. Allt detta är ett *Faktum* och, såsom sådant, en *Verkan*; och derifrån eger vår betraktelse att stiga — man kan lika lätt säga *uppåt* eller *inåt* — till dess *Orsak;* likaledes med samverkan af vår kunskapsförmågas osöndrade krafter». — Det är rec. liksom skrifvet ur själen, för att här i bästa mening nytja ett vanligt recensentuttryck.

Att fullständigt söka karakterisera detta arbete kan ej falla oss in, redan af det skälet att sådant vida öfvergår vår förmåga. Ett skäl mot blotta försöket ligger ock i verkets omtalta lärorika utförlighet. Det tänker ej blott, det tänker med detsamma alltid öfver sin egen tanke; och en tredje yttersta recensenttanke, som nu ville omfatta dessa sig sjelfva återspeglande tankekretsar, skulle taga ett allt för grufligt anlopp för att ens hinna hälften af vägen. Det vore dess-

utom, på vårt sätt utfördt, att illa begagna exemplet af en författare, hos hvilken i sjelfva verket ingen häftig framfart finnes. Ty äfven hans vrede är lambsens vrede; vi säga det med den innerligaste aktning och ville äfven derför oförgripligen underställa, om han ej gjorde bättre att aflägga den, helst ingen så som han har kärlekens ord i sin makt. En renare *kontemplativ* natur känna vi ej; och af huru hög grad han är, kan bäst skönjas deraf, att den ljusklara förnimmelsen likväl hos honom aldrig är blott indifferent: den har en mild värma och en lifsfärg som ej fördunklar utan höjer dess skärhet. Sådan färg kommer af hjertat i menniskan.

Vill man ett enskildt exempel derpå, så hemta vi det af hvad förf. redan i början säger om *minnet*, i sjelfva verket det första som frapperade oss i hans skrift. Minnet synes väl den indifferentaste af menniskans förmögenheter. I sin rot är det ej sådant. Minnet är ett erkänslans och trohetens minne, säger förf. sid. 2. — Rätt! Vi ha länge erfarit det. I allt djupare minne ligger en kärlek begrafven; liksom ordet i sin gamla (ännu i tyskan bibehållna) bemärkelse också betyder *bifall, kärlek*. Med edert *goda minne* säger man ännu i svenskan. *Minnesgod* är en så skön egenskap, nämligen för det *goda;* ty minnet har äfven sin nattsida, liksom kärleken sin i hatet. Innerst har det ett både öfver kärlek och hat upphöjdt väsende. Ty äfven *samvete* är *minne*, en erinran ur djupet af ens varelse, och som derför äfven öfver allt går på dess samfälda helhet och sammanbinder dess alla moment. — Minnet, såsom kärlek, hvartill tjente det, om allt framsteg på mensklighetens bana vore ren *vinst?* Det finnes ingen sådan ren vinst, och hvarje framsteg är tillika i något afseende en *förlust*. Deraf barndomens, ungdomens oförgängliga behag, äfven för mannen i sina krafters mognad. Det kommer af denna minnets rörande hemlighet. Så med menniskans, så med mensklighetens åldrar. Man blir ej förgäfves bättre, man blir med detsamma sämre; nämligen så vida, att all utveckling söndrar hvad som ursprungligen var tillhopa; och detta ursprungliga lemnar åtminstone en *bild* af den enhet, som i sjelfva verket likväl ej ligger bakom utan framför den sträfvande. — Med denna hjertlighet förenar förf. ett stort mått af djup- och skarpsinnighet. Såsom ett exempel i förra hänseendet vilje vi åberopa hans försök att integrera Schellings moral- och religionslära, sid. 248—283, det mest tillfredsställande i detta ämne som vi någonstädes lärt känna,

och i senare afseendet hans kritik af Hegels lära, sid. 528—544: bägge bevis, att han befinner sig på den filosofiska literaturens höjd. — Språket är klassiskt. Det kan ej vara någon Svensk obekant, att det är *skalden* Atterbom som här framträder såsom filosof. Stilens fulländning visar den ästetiske författaren. Kan hända röjes han äfven i innehållet; åtminstone i en benägenhet att meddela filosofien den sköna konstens produktivitet. Om så är, har detta likväl skett fullkomligen utan afsigt. En så djupt både filosofisk och poetisk natur är lika långt skild från bemödandet att poetisera öfver filosofien, som från behofvet deraf.

Anmärkningar mindre *mot* än *vid* denna bok kunna vi endast (och äfven detta med vederbörligt undseende) göra på det gebit, som gränsar till vårt eget. Vi inskränka oss derför till några påminnelser, som i trängre eller allmännare mening röra filosofiens *historiska* verldsställning och inflytande. Det följande må anses snarare såsom ett uttryck af vår egen öfvertygelse än såsom en polemik mot förf.; helst vi möjligen ej fullkomligt fattat hans antydningar i detta ämne, hvars utförande utan tvifvel hör till en senare del af hans arbete. — S:t Simonisterna indela kulturens perioder i tvänne slag: de *organiska* och de *kritiska*, de förra alstrande, förenande, de senare upplösande, söndrande och derigenom indirekt beredande en ny kultur. Med indelningen har det utan tvifvel sin riktighet, och den har af flera på flerfaldigt sätt blifvit uttalad. Vår förf. framställer den på ett sjelfständigt sätt. De förstnämda kulturperioderna äro de, hvilka han tillskrifver en *positiv* karakter: en karakter som han för de märkligaste bildningsepoker kort men sinnrikt bestämmer sid. 138 o. f. Filosofien blomstrar för honom högst, ehuru under olika gestalter, allt efter hvarje tids lynne, under dessa *positiva* kulturperioder. — Månne hon i och för sig sjelf, eller *såsom* filosofi, är verksammast i det *positiva*? Vi tvifla derpå och skola längre fram angifva skälen. Här vilja vi exempelvis fästa oss vid den grekiska kulturperioden, sådan den af förf. blifvit framstäld. — Han anmärker sjelf, sid. 340, i afseende på den mellan bildningskrafterna rådande *enstämmighet*, hvilken blifvit angifven såsom hufvudkännetecknet på hvarje positiv kultur, att häremot kan påminnas, huru Grekernas filosofi tog en fiendtlig ställning mot deras religion och poesi. Han medger denna söndring, och att den grekiska filosofien lösryckte förnuftsbetraktelsen från den

halfmytiska åskådning, hvari den hos Orientalerna varit försänkt; men anser dock bevisligt, att denna filosofi, oaktadt den *utvärtes* söndringen, *invärtes* befann sig på samma grund och botten med de tjusmakter hon icke sällan sökte bekriga. Vi skulle nästan vilja omvända påståendet. Söndringen var en *inre*, en *moralisk*, sammanhanget var ett *yttre*, ett *naturligt*. — Rec. har det alltid förefallit, som om med *Sokrates* någonting verkligt *nytt* inträdde i kulturhistorien. Detta nya var ett *inre*, något innerligare än förr varit spordt, och som ur det sköna, redan *djupt förderfvade* Greklands sköte protesterande framstod. Sokrates är den *förste protestanten*. Med skäl kan han kallas upptäckare af *moralen*, nämligen såsom oafhängig af all presterlig auktoritet (hvarför han ock straffades såsom en fiende till sitt fäderneslands gudar). Märkligen har han, såsom alla stora (nämligen de största) upptäckare af det inre i menniskan och gudomen, sjelf ingenting skrifvit. Men om hans personlighet, från hvilken så stora verkningar utgingo, kan man svårligen göra sig ett för högt begrepp. Förf. anser sannolikt, att de mycket omtvistade *mysterierna* erbjödo en ständig föreningspunkt åt religion och poesi med den grekiska filosofien. Huru litet Sokrates' efter honom odödliga upptäckt och den riktning, denna gaf filosofien, hade att göra med mysterierna (i vår tanke symboliska, fast i Grekland fragmentariska framställningar ur den orientaliska själavandringsläran), kan redan slutas af oppositionen emot honom af poeten *Aristophanes*, hans hätske fiende, sjelf med mysterierna förtrolig och en patriotisk ifrare för det *gamla* i Athens både religion och författning. Från Sokrates, moralfilosofiens uppfinnare, utgår sedermera en strålkrans af de mest olika filosofiska system, *alla* utmärkta af det genom honom först upptagna, ehuru sedermera på mångfaldigt sätt modifierade *moraliska* elementet, flera, såsom *Platos*, befryndande sig med äldre orientaliska föreställningar (en riktning som i ny-platonismen fick sin största utsträckning), — alla uppträdande med anspråk att moraliskt reformera verlden, och alla deri lika *vanmäktiga;* — tills *stoicismen* och *epikureismen*, hvar på sitt vis, kunna anses uttrycka filosofiens *förtviflan* att skaffa sig mer än en, till det högsta, individuel verkningskrets. — Under alla dessa filosofiska anstalter, mot eller med en allt djupare sjunkande kultur, var det som det verkligen *lefvande ordet* för en ny och evig kultur uppgick i det lägsta tjäll, i fiskares hyddor,

i ödemarken, bland publikaner och syndare, — **oaktadt, föraktadt, förföljdt, hånadt, plågadt, dödadt, uppståndet.** — **Så** har det tillgått. De lärde, liksom de rike och mäktige, hafva fåfängt smyckat sitt palats för intåget af det gudomliga, som, tills verlden dömes, icke på en jord, hvilken är ett *barmhertighetens* hem, men der menniskan ensam stoltiserar, synes vilja uppenbara sig annorlunda än i den *ödmjukaste* skepnad.

. Man kan häraf inse vår mening, att religionerna frambringa i kulturen det positiva, hvilket filosoferna tära på och förarbeta, under menskligbetens gång genom mellanperioderna. Då händer det väl ock, att man småningom måste lefva på förknappade rationer af den medtagna resekosten och den slutligen hotar att bli all; vid hvilka tillfällen äfven en allmän *hunger och törst* uppstår, som ej de vackraste bevis kunna släcka.

Förf. säger, sid. 337, att, hvad samtliga de äldre tidehvarfven angår, man hittills mer fästat uppmärksamheten vid de egenskaper hvilka *särskilja* dem, än på det i dem *gemensamma.* Bägge operationerna höra utan tvifvel tillsammans; och just i afseende på *särskiljandet* ha vi här förgäfves sökt en distinktion, hvilken en filosofi, som erkänner *personligheten* för sin medelpunkt, måste finna vigtig. Vi ha nämligen öfvertygat oss, eller anse åtminstone högst sannolikt, att begreppet om *själens odödlighet,* i egentlig mening, är vida senare, än man vanligtvis antager, och i sin verkliga betydelse först tillhör den kristliga uppenbarelsen. Väl förekommer detta begrepp i Genesis inneslutet uti iden om *Guds beläte.* Men det synes sedan blekna bort och ligger i hela gamla testamentet, hvars Gud mest synes verka genom jordiska straff och belöningar, åtminstone uti skuggan. Man har förblandat tvänne andra, beslägtade fast ofullgångna begrepp med odödlighetsbegreppet. Det ena är *själavandringen,* som hvilar på den hedniska föreställningen om Gud, såsom *verldssjäl,* i hvars djup själarne, efter att ha genomgått en mängd oväsentliga gestalter, slutligen försänkas och försvinna. Det andra är begreppet om *Hades,* skuggverlden, der själarne också blott njuta en dunkel, tillskuggad varelse, och straff samt belöning nästan blott synas bestå i en större eller mindre grad af osalighet. Af bekanta mytologier är det endast den nordiska som äfven ser ett slut på detta Hades, en skuggornas resurrektion för att medkämpa i gudarnes sista strid. Derutöfver

har Nordens *Vala* ej heller någon blick, eller blott en halft slocknad. Det personliga odödlighetsbegreppet hör ej inom *naturgudarnes*, ej inom *verldssjälens*, ej ens inom *verlds-andens* krets. Det tillhör läran om den *personlige Guden*. Och såsom bevis, huru länge filosoferna ha att tära på ett religiöst begrepp[1], utan att ändå kunna tillegna sig det, må nämnas, att vi nu skrifve, om de lärde räknat rätt, år aderton hundra tretiofem efter Kristi börd, och att likväl i den sista filosofien (den Hegelska) Gud, såsom den absoluta verlds-anden, slutar med att i sig, såsom negationer, upphäfva de ändliga andar; ehuru begreppet om *ande* just är det egentliga stränga begreppet om *individuum* och den intellektuela verldens oförstörliga *monad*.

Vi återgå till hvad vi angifvit såsom bokens grundtanke, att nämligen filosofiens problem omfattar *hela* menniskan. Deri lägger förf. filosofiens glänsande hopp. Vi skulle vilja tillägga: deri ligger ock hennes *förtviflan*, och endast så vida hennes hopp, som det grundligaste hopp är det som uppgår ur en öfvervunnen förtviflan. Förf:s hufvudbemödande är att vindicera åt sin vetenskap en *positiv* karakter. Han söker visa, huruledes i de kulturperioder, som i allmänhet haft en sådan karakter, filosofien deri deltagit allt mer, allt djupare; — ja det synes vara hans öfvertygelse, att den organiska kultur, hvartill slägtet nu, liksom ur ett andligt kaos, sträfvar, hufvudsakligen skall tillvägabringas genom en positiv, såsom verldsmakt verkande filosofi. — Vi kunna härpå blott svara genom en liknelse. *Helsans* vetenskap omfattar ock hela menniskan. Men uppstått har den, och sin verksamhet eger den genom en störd helsa, genom sjukdomen. I friska tillståndet har den, liksom helsan sjelf, ingen egen verksamhet, utan lefver i och genom hela lifvets verksamhet. Dess konst och kraft är att bistå denna vid infallen söndring, tills den kan återställa sig sjelf. — Menniskans positiva kulturperioder äro jämförelsevis hennes helsotillstånd. De omvexla med de negativa, då jämvigten är störd. De senares *medicina mentis* är filosofi, — i vår tanke öfvergångsvetenskapen *par excellence;* hvarför den ock förnämligast består i *propedevtik* och

---

[1] Ett sådant är alltid tillika ett *lefvande faktum*. Rec. vill här till den upplysta verldens åtlöje blotta sin krassa realism äfven i de andligaste saker. Det är nämligen hans fullkomliga öfvertygelse, att tron på en uppståndelse ännu i dag ej i verlden funnes, om ingen hade uppstått. Men *en* har uppstått.

anticipation. I *propedevtik,* emedan ett dess hufvudföremål alltid måste vara att undersöka, granska och genom söndring rena sjelfva den menskliga kunskapsförmågan; i *anticipation,* emedan, i fråga om verklig och lefvande kunskap, hon ytterst måste *hänvisa* på en *åskådning,* en *erfarenhet,* hvilken hon sjelf icke kan *gifva,* utan endast, ehuruväl nödvändigt, måste *postulera.* Inträder denna erfarenhet — hvilket sker, ej genom någon *filosofisk,* utan genom en *religiös* akt — så är visserligen filosofien med detsamma äfven positiv. Men — genom sig sjelf har hon ej blifvit det. Hon har ej förlossat, utan *blifvit* förlossad.

Det ville sålunda synas, som filosofiens öde vore att allt nogare söka bestämma vilkoren för ett problem, hvilket hon ej sjelf kan lösa. Och med afseende på problemets beskaffenhet må man ej undra derpå, då filosofien, långt ifrån att vara *Gud,* ej ens är fullständig *menniska.* Vi åberopa derför förf:s eget uttryck: »För oss innehåller allt *Varande,* till och med vårt eget, ett oändligt *mer,* än som i vårt *Tänkande* uppgår». Detta samma ligger i den satsen, att filosofien, såsom vetenskap, dock endast kan vara teori; och teori har sig praxis emotsatt. — Väl måste hon begynna vid en punkt, der bägge sammanträffa; ty hvarje grundlig filosofi kan endast börja med den förutsättningen: att menniskans *tanke* ursprungligen är *vilja.* Den är likväl ej filosofiens egen produkt; och denna måste i det kunskapsträd, hon vill begrunda, sjelf erfara, att med *början* så förhåller sig som med *slutet,* att roten döljer sig i jorden, toppen i himlarne. Den nämda förutsättningen är nämligen den rent af obevisliga och likväl nödvändiga, den af ingen filosof upptäckta, snarare mångfaldigt angripna och likväl oförstörbara, outplånliga, af den *menskliga friheten,* med deraf följande *tillräknelighet.* Bevist denna har ingen menniska; ehuru hvar och en måste, med eller mot sin vilja, erkänna den; hvilket kommer deraf, att öfvertygelsen derom, såsom hvarje öfvertygelse i sista instansen, alldeles ej beror på ett *bevis,* utan på ett *faktum* — den moraliska verldens grundfaktum — *samvetet,* som i detta afseende sjelft är både saken och beviset.

Att utreda hela det djup af *motsägelse* som ligger i detta, dock obestridliga faktum, är filosofiens egentligaste uppgift. Den ej mindre än sjelfva faktum verkliga motsägelsen i menskliga friheten är, med ett ord, att den är en *afhängig oafhängighet.* Deri ligger: 1:o att den är en *meddelad*

oafhängighet — den menskliga friheten är en skapad, skänkt, af skaparen beviljad frihet; 2:o att den såsom frihet *kan* missbrukas, hvarvid tillika samvetet säger att den *blifvit* missbrukad, ett medvetande som oskiljaktigt ingår i det nämda moraliska grundfaktum; 3:o att afhängigheten upphör i och med detsamma som den innerligen kännes och erkännes *endast* vara menniskans af Gud, *all* frihets källa; i hvilket afseende här gäller, att endast den, som bortkastar sitt lif, vinner det. — I detta sista, till alla sina betingelser utredt, ligger *försoningsläran;* ty det följer nödvändigt, att menskliga friheten i den tredje, såsom i den första och ursprungliga graden, ej kan vara annat än hvad hon *väsentligen* är, nämligen skänkt, beviljad. — Det är *religionens* mysterium, som, då det är ett evigt lif, också blott duger att *lefva.*

Och på detta mysterium hafva vi nu stammat nog.

En naturforskares sista dagar. Af Sir Humphry Davy. Tysk öfversättning från 3:e engelska uppl., utgifven på svenska af Clemens Ullgren. Stockholm, Hæggström. 1834. 192 sid. 8:o *.

Det engelska originalet, som heter *Consolations in Travel, or the last days of a Philosopher,* författades 1829 och utgafs efter den store naturforskarens död af hans broder *John Davy* i London 1830. På tyska är den öfversatt af *Martius* under titel: *Tröstende Betrachtungen auf Reisen; oder die letzten Tage eines Naturforschers.* Nürnberg 1833. Svenska literaturen har äfven tillegnat sig densamma genom närvarande öfversättning. Den är en herrlig bok, foster af ett stort, kunskapsrikt sinne, som förklarar sig inemot grafven under religionens inflytelse. Skönt säger förf., att religionen, den naturliga eller den uppenbarade, har alltid samma välgörande verkningar på sinnet. I ungdomen och lyckan väcker den känslan af tacksamhet och hög kärlek, renar och upphöjer på samma gång; i olyckan, under sjukdom och ålderdom, känner man sannast och verksammast dess inflytelse. Då föder religionen krafter, *som man hållit för utslocknade,* då ger den själen en *friskhet,* som man för alltid trodde förlorad, men som nu förnyar sig såsom ett odödligt hopp.

Några särdeles naiva analogier till bestyrkande af odödligheten förekomma i detta arbete. Naturforskaren läser den antydd i naturens stora bok. T. ex. i alla unga djurs vanor och instinkter kan man uppvisa, huru deras känslor och rörelser hänföra sig till ett *framtida fullkomligare tillstånd.* Redan deras lekar ha alltid en viss förvandtskap med det sätt, hvarpå de jaga eller söka sin näring, och unga foglar visa redan i boet spår af en viss omsorg och ömhet, som, när deras kropp blir fullt utvecklad, träder fram i vissa handlingar, hvilka med deras slägtes uppehållande äro nödvändigt

---

* *Sv. Litt. Fören. Tidn.* 1835, n. 14.

förbundna. Så kan ock sträfvandet efter makt, ära, odödligt namn, sant vetande, som man så ofta märker hos väldanade unga sinnen, vara tecken till intelligensens oändliga, städse fortskridande natur. Dessa sträfvanden hänföra sig till förhoppningar, som ej här nere, utan der uppe, skola nå sin fullbordan, der ock anden iklädes en hydda som passar till ett ädlare tillstånd.

Emot meningen, att menniskans ursprungliga tillstånd varit *vildhetens* (likt den urartade invånarens på Nya Holland eller Nya Zeland), förklarar sig författaren. Vore menniskan så skapad, hade hon nödvändigt blifvit af elementen förstörd, eller af de vilda djuren, som äro henne i fysisk styrka öfverlägsna, förtärd. Hon måste derför blifvit utrustad med vissa instinktartade förmögenheter och böjelser, med en fulländning i skapnad och ett bruk af sina organ, hvarigenom hon sattes i stånd att blifva jordens herre. Till dessa ursprungliga instinkter räknar förf. den *religiösa känslan* (som i denna bemärkelse sjelf är honom en uppenbarelse) och *samvetet*. — Mången gång säger han sig ej kunna afvisa den föreställningen, att dessa krafter, som man kallar instinktartade, höra till andens finare klädnad. Samvetet synes honom stå i förhållande till en ursprunglig, tidigare existens.

Religionen, såsom en gudomlig instinkt, har, i hans tanke, intet att göra med tingens vanliga ordning, utan är menniskan gifven för att meddela henne resultat som ligga utom det vanliga förnuftets krets, till och med ofta vid första blicken synas motsäga det, men, underkastade den nogaste pröfning och betraktade i sina vidsträcktaste och djupaste förhållanden, träda i samklang med hvad vår kunskap högst och renast känner och bilda sig till tro. — I den religiösa instinktens första liflighet trodde sig menniskan verkligen njuta gudomlighetens närvaro och höra dess röst: så patriarkerna. Senare gaf denna instinkt profeterna visioner och drömmar. — Förf. använder denna sinnrika åsigt på kristendomens förnämsta traditioner. — Uppenbarelsen betraktar han ej såsom en partielt inträdande gudomlig inverkan på menniskan, utan såsom en med vår andes natur innerligen förknippad princip. Menniskan, såsom ett blott med förnuft begåfvadt djur, skulle alltid ha tviflat både på sin odödlighet och det sätt hvarpå hon borde handla, utan denna gudomsröst. Han förliknar i detta afseende menniskorna med flyttfoglarne. Om en långsamt flygande fogel, t. ex. en strand-

löpare på Orken-öarna, hade förnuft, säger förf., och kunde om hösten beräkna den ringa sannolikheten deraf, att han öfver länder och haf skulle finna sin väg många hundra mil bort till varmare länder, *så blefve han utan tvifvel qvar och förginges.* Den honom inplantade driften förer honom utöfver hans närvarande tillstånd *och leder honom helbregda till sin bestämmelse.* — *Tron,* såsom en gudomlig, utöfver tiden gående instinkt, kan ej förklaras genom en mer rörande liknelse.

Så långt dessa ur vår minnesbok hemtade utdrag, kan hända tillräckliga att på denna sköna skrift fästa någon läsares uppmärksamhet.

Polen. Historisk, politisk och militärisk skildring af dess revolution och frihetskrig 1830 och 1831, af grefve Roman Soltyk, ledamot af polska riksdagen, general vid artilleriet m. m. Öfversättning. Förra delen. Stockholm, Hörberg, 1835. 157 sid. Med 4 porträtt i stentryck. 8:o *.

Man blir i fysiken allt mera bragt till ovägbara agentier, blott genom sina verkningar märkbara krafter, i fenomenens förklaring. Om orsakerna äfven på detta gebit slutligen undandraga sig sinnena, huru mycket mer inom det högre moraliska! Det finnes visserligen också i historien en slutledning från händelse till händelse, såsom från orsak till verkan. Äfven der denna slutledning tyckes gå som bäst, får man likväl akta sig att tro, det allt, som följer *efter* hvartannat, också följer *af* hvartannat. Det händer äfven att slik slutledning plötsligen förvirras och brytes af. Man ser då stora händelser, af hvilka ingenting tyckes följa; små händelser deremot med vigtiga följder; inga förutseenden slå in; allt tyckes plötsligen förknippas efter okända lagar, förenas efter nya valförvandtskaper; och man har, såsom det säges, förlorat koncepten, hvilket händer både dem, som tro sig vara med om att göra historien, och dem, som skrifva den. — Sådant kommer af en rubbning i händelsernas osynliga underlag. De slags agentier, som kallas öfvertygelser och tankar, hafva blifvit förändrade. En jäsning i den inre verlden är för hand.

Kan hända går man ej för långt med den förutsättningen, att nämda underlag har eller behöfver ännu ett underlag, och menniskotankar således en *rot*, en *basis*, som ger dem sammanhang och konsistens. Men menniskotanken har ock det privilegium att kunna vända sig emot sin egen rot och upprifva den. Man märker det i de tidpunkter, då tviflet undergräft alla samhällets rötter. Då gäller det ny plantering; hvilken, ehvad skicklighet man ock må ha förvärfvat i yrket, ej lyckas utan himmelens sol och regnets tårar.

---

* *Sv. Litt. Fören. Tidn.* 1835, n. 19.

Under mellantiden löpa tankarne lösa, och likna äfven deri lösdrifvare, att en stor villervalla herskar i deras namn och karakter. Äfven de till utseendet vackraste äro ej att tro. Det finnes ingen, om hvilken man kan vara säker, att den ej förvandlar sig i sin egen motsats [1]. Det kommer af denna deras landsflyktighet. De fly alla, som Kain, öfver jorden.

Ibland slika lösa tankar, på hvilka man, sällsamt nog, velat mycket bygga, är ock det så kallade *jämvigtsbegreppet* i den politiska verlden. Hvem har ej hört något om den *politiska jämvigten*, — länge kabinettens djupaste hemlighet? och om hvilken kanske ännu talas, sedan Europa, låt vara civilisationens *sol*, likväl fått en drabant i det ryska väldet, som, enligt en tysk doktors försäkran, nu lärer ungefärligen vara så stort som *månen* [2]. — Men det är ej blott i den *yttre* politiken som nämda begrepp uppstält sin vågbalk. Har det ej, allt sedan den engelska revolutionen år 1689, spelat den vigtigaste rolen i den *inre*, genom den *konstitutionela balansen emellan statsmakterna?* Har det ej, ännu mer utvidgadt, efter den franska revolutionen hundra år senare, slutligen äfven bestämt hvarje menniskas rättigheter under namn af *jämlikhet*? — Begreppet är detsamma, användningen blott olika, mer och mindre vidsträckt.

Man tycker sig höra ett brusande haf i alla de röster, hvilka i senare tider åberopat detta jämvigtsbegrepp, i ett eller annat afseende, såsom den dyrbaraste sociala garanti. *Vox et præterea nihil.* Garanti? Ja, för styrkan, som sjelf ej behöfver någon. — Hvad betyder det för jämvigten i en vågbalk, om *vigterna* äro *mindre* eller *större?* En reduktion af de mindre till jämvägande större rubbar ej på minsta sätt förhållandet. Det är en upptäckt som med tiden göres. Hvar är garantien för de mindre att ej blifva reducerade och införlifvade med de större, och allt detta under iakttagande af jämvigtssystemet? Den politiska jämvigten hindrade ej *Polens delning.* Den konstitutionela jämvigten hindrar ej *ministèr* och *opposition* att emellan sig aristokratiskt dela makten. Och *jämlikheten,* som kan finnas med mindre eller större rättigheter, utesluter ingalunda *despotismen.* — Går

---

[1] Se den nyaste europeiska literaturen, som just lefver i dylika experimenterande metamorfoser, af skönt till fult, dygd till last och så vidare tvärt om.

[2] Doktor *Nürnberger* i en uppsats om den nyaste månkartan, i *Morgenblatt.*

man dylika begrepp på lifvet, så befinnes, att det förhållande till rätt och orätt, som de förespegla, är ej blott tvetydigt, utan sig sjelft upphäfvande. Man kommer då till erkännandet deraf, att ingen blott qvantitativ jämvigt i rätt kan finnas, eller i allmänhet annorlunda än att hvarje rätt, såsom sådan, den minsta, den största, den svages, den mäktiges, är lika helig; hvaraf följer att, om jämvigtsbegreppet här kan gälla, det, långt ifrån att gifva någon garanti, sjelft behöfver en högre.

»Detta gamla Europa utledsnar mig», berättas Napoleon ha sagt; hvarpå han gick rakt åt öster, som denna gången blef hans nedgång. En till sina beståndsdelar temligen likadan borgerlig bildning genomgår i sjelfva verket mer än någonsin Europa. Den begynner samla sig efter stora skakningar. Att den funnit sitt blifvande rotfäste våga vi likväl ej påstå; helst en dylik tankarnes vexlande utsväfning och samling förmärkts på olika sätt under hela vårt revolutionära tidehvarf. Ångan af dess jäsning gjorde först staternas hufvuden svindlande — (furstar och aristokrater blefvo fulla såsom af sött vin) — verkade sedan på underlifvet, sättande hela medelklassen i uppror; och synes nu på god väg att stiga ned i extremiteterna. Det halp föga, att hufvudet blef nyktert, medan magen rasade. Skall det hjelpa, att magen besinnar sig, sedan fötterna vackla? — Men all liknelse haltar; och ehuru våra personliga sympatier mest draga oss till det högsta och det lägsta i samhället — hvilka i enkelheten af menskliga förhållanden likna hvarandra mera än man tror (konungens jämförelse med tiggaren är gammal) —, så önska vi likväl uppriktigt, att den medelklassens bildning, som nu är mäktigare än någonsin, må kunna bli grundvalen för en framtida lycka. — Med all dess utspridning visa sig likväl stora anomalier. Dessa ligga alla på Europas yttersta gränser, så i söder, norr, som öster (vi räkna således äfven Sverige dit; men derom är nu ej fråga). Ibland dessa anomalier skulle *en* märklig kunna förete sig med den inströmmande medelklassbildningen i ett land, der ingen medelklass finnes. Det är *Polens* öde.

Det var af ålder ett kontrasternas land. På intet ställe har den individuela friheten varit skarpare utpräglad. Öfver hundra tusen adelsmän till häst, under en (nästan alltid) valbar konung, utgjorde fordom på Polens slätter både folk, här och regering. Sins emellan voro dessa adelsmän, oak-

tadt olikheten i förmögenhet, lagligen så strängt lika, att den enskilde ej kunde förbindas af de öfrigas beslut, och att en endas röst gälde mot allas. Egentligen ser man ingen feodalism. Länen, aldrig ärftliga, tillhörde konungen att efter behag utdela. Denna makt till namnet var en anledning att så mycket mera inskränka hans verkliga. Af konungamaktens rof uppstod en *stor* adel, i motsats mot den *mindre*, innehafvande de stora embetena och sjelfskrifven till Polens *senat*. Upproret var erkändt af författningen. Man kallade det *konfederation*. Endast i en sådan gälde flesta rösterna; en sådan tillegnade sig för tillfället all makt i staten: det var Polens diktatur. — Med upphörande af dennas godtycke återtog det enskilda godtycket sitt välde, och, i polsk mening, regerade åter lagarne. Detta godtycke blef förderfligare i sina verkningar, då den forna allmänna adliga riksdagsrätten, från medlet af 15:de seklet, begynte utöfvas genom valda representanter. I de forna allmänna riksdagarne var åtminstone enstämmigheten derigenom möjlig, att man rådslog med sabeln i hand, och det svagare partiet kände sin fara att af det starkare massakreras. Det var först i de representativa riksdagarne, der hvarje deputerad röstade för många, inför hvilka han för sin stämma äfven var strängt ansvarig, som den bibehållna grundsatsen af *liberum veto* gjorde Polens förderf. — Strax under denna adliga frihet låg allmän träldom. Slafveriet var i Polen en lika uråldrig bördsrätt för bonden, som friheten för adelsmannen. Endast förtviflan hade till en del äfven lärt den förre känna frihetens behag. Landsflyktiga trälar samlade sig i ödemarkerna vid Dnieperns utlopp. Deraf uppstodo *Kosackerna*, i krigisk sjelfständighet, vid trätovattnet, midt emellan Ryssar, Tartarer, Polackar. Från skyddsförvandter och allierade blefvo de Polens fiender; och *Kosackkrigen* under trenne regeringar bragte det på branten af undergång. Kossackerna slutade med att underkasta sig Ryssarnes välde, med hvilka de till religion, och mest till ursprung, öfverensstämde. Borgaren synes i Polen knappt till. Ännu år 1772 skref Rousseau, af hvilken man begärt en polsk regeringsform: »Polska nationen består af trenne stånd: adeln, som är allt, borgarne, som äro intet, och bönderna, som äro mindre än intet». — Hvar finna en medelklass? — om ej i de öfver allt uti Polen ekonomiskt medlande *Judarne?* Samvetsfriden hade hit samlat dem. Toleransen förkunnade och öfvade Polen tidigare än någon annan stat. Det hör till

dess olycksöden, att intoleransen mot dissidenterna slutligen skulle blifva en förevändning för Polens delning.

Denna var länge förutsagd. »Måtte mina ord blifva en falsk profetia!» sade Johan Kasimir, den siste polske konung af Vasarnes stam, på riksdagen 1661. — »Men jag säger eder, att, om I ej skaffen bot på de olyckor, hvilka edra så kallade fria val under så många år eder ådragit, skall detta lysande och sköna rike blifva främmande nationers byte. Moskoviten skall bemäktiga sig Lilla Ryssland och storfurstendömet Lithauen, huset Brandenburg Stor-Polen och Preussen, huset Österrike, ehuru rättvis dess politik må vara, seende de öfriga dela rofvet, skall ej vara overksamt från sidan af Krakau och Lill-Polen. Hvar och en af dessa makter skall hellre eröfra en del af eder republik med vapen, än besitta den helt och hållet med edra nu bestående friheter». Kort derefter nedlade han spiran. Hans profetia var ingifven af en närvarande fara. En svensk konung, Karl X, hade redan 1658 hemligen föreslagit Polens delning emellan Sverige, Brandenburg och Österrike [3]. Det var sedermera fråga om en dylik delning emellan Karl XII, Peter I och August II; och den sistnämde, ehuru sjelf polsk konung, var nedrig nog att ensam bjuda handen till ett förslag, som Karl i sin olycka och Peter i sin lycka voro för stolte att omfatta [4].

Med så stora brister hade likväl denna stat fostrat hjeltar och i mer än ett afseende varit Europas förmur. Af de grannar, som slutligen delte den, hade Ryssland fordom sett sin hufvudstad intagen af en polsk konung; Preussen hade varit ett polskt län; österrikiska huset hade haft Johan Sobieski att tacka för Wiens räddning.

Polen egde en bundsförvandt, som på dess öde haft ett högst vigtigt inflytande, ehuru olyckligtvis mest genom svikande förhoppningar. Det var *Frankrike;* och ett *franskt*

---

[3] »Un ambassadeur de Suède, le comte de Schlippenbach, proposa, par de secrètes négociations, à ces trois dernières puissances, de mettre fin à leurs querelles, de se partager le pays qui en était l'occasion et le théatre, et de former une ligue pour se maintenir mutuellement dans leurs usurpations. On ne donnait aux Russes aucune part à ce démembrement, et le roi de Suède se chargeait d'arracher seul de leurs mains les provinces qu'ils avaient conquises. Cette négociation, découverte par le ministère de France, remplit d'effroi la cour de Varsovie». *Rulhière,* Histoire de l'anarchie de Pologne, Paris 1819, T. 1. sid. 59. En *stor* modern historieskrifvare, och kanske den störste karaktersteckmare i nyare tider.

[4] *Rulhière,* T. 1. sid. 113.

parti, mot det *ryska*, var redan länge i Polen verksamt. Gamla förbindelser funnos emellan bägge rikena, sedan franska prinsar varit kandidater till Polens krona, än mer sedan Stanislaus Leczinsky, genom sin dotter på Frankrikes tron, sjelf i Frankrike fann stöd och tillflykt, och Polens store der sökte sin bildning. Politiskt har Frankrike på Polen verkat genom understöd af de mot ryska partiet riktade konfederationer bland polska adeln och genom sin bundsförvandt Turkiet, men mest genom öfverplanterandet af nya begrepp. Likväl åsåg Frankrike Polens *första delning* år 1772. Men under dess inflytelse bildades för Polen 1791 års konstitution, med förslag till ärftlig tron, en i två kamrar delad nationalförsamling, biträde till denna äfven för de kungliga städerna, bondens delaktighet i lagarnes skydd och upphäfvandet af *liberum veto*. Det var en af de meteorer som nyss före franska revolutionen, eller i dennas första gryning, uppstego på Europas ännu till utseendet lugna horisont, i denna tidpunkt särdeles utmärkt genom *bedrägliga* konstellationer, liksom stormen på hafvet ej sällan föregås af stiltje och från olika väderstreck vexlande vindkast. Till dessa hörde ock en löslig koalition emot Ryssland, då fruktansvärdt genom Katarinas planer på Turkiet, för hvilka kejsar Josef II hade låtit vinna sig. Det var då som koalitionen emellan England och Preussen kallade Sverige till vapen; och Gustaf III upptog dem i lågande mod, emedan ryska intriger bland svenska aristokraterna förrådde planer till återupplifvande af 1720 års regeringsform, hvars garant Ryssland varit. Den var en lika säker borgen för Sveriges svaghet, som den gamla polska (hvilken Ryssland äfven garanterat, då Katarina gaf Stanislaus Poniatowsky kronan) var det för Polens. — Under samma koalitions skydd tillkom den nya polska konstitutionen, som skulle befria Polen från ryska inflytelsen. En fyraårig polsk riksdag utarbetade den. Samtiden njöt ett stort skådespel, — en hel nation, lärd i olyckornas skola, nu i fred lagstiftande för sig sjelf, med samvetsgrant afseende på tidens fordringar, så vidt dessa här någonsin läto sig användas. *Ett* hade man glömt under diskussionerna om de inre statsmakternas afvägande: att bevaka den yttre sjelfständigheten. Konstitutionen var färdig — men utan tillräckliga försvarskrafter. Den antogs med entusiasm, men hade nog inre vedersakare att mot sig uppkalla konfederationen i Targowicz, som kallade utlänningen i landet till försvar för Polens gamla

friheter. Hundra tusen Ryssar togo dessa under sin vård. England, sedan det afvändt faran för Turkiet, såg endast på sig. Preussen drog sig förrädiskt tillbaka, för priset af ännu några polska provinser. Det var den *andra* delningen år 1793, — som, efter ett tvåårigt förtvifladt motstånd mot Ryssar och Preussare i hjertat af riket, snart följdes, äfven med Österrikes biträde, af den *tredje* och sista år 1795: — *finis Poloniæ!* såsom den ädle Kosciuszko utropade, då han på slagfältet den 10 Oktober 1794 blödande föll i Ryssarnes händer.

Tvänne gånger hafva sedermera förhoppningar för den underkufvade nationen glänst från samma håll — och bedragit. Napoleon, som, om han velat något annat än sin egen makt, kanske kunnat återställa Polen, nöjde sig att dertill taga förberedande steg och underlät det slutligen i ett afgörande ögonblick, då det för hans egen makt varit vigtigast. Freden i Tilsit framkallade hertigdömet Warschau, med en af Napoleon den 22 Juli 1807 i Dresden undertecknad konstitution efter franskt mönster, men deri efter menskligt, att dess 4:e artikel afskaffade lifegenskapen och fastställde alla medborgares likhet inför lagen. Den nya staten omfattade 2,300,000 menniskor, hvilka, efter freden i Presburg 1809, på Österrikes bekostnad ökades med ännu 1,400,000. Då Napoleon den 22 Juni 1812 öppnade det af honom så kallade *andra polska kriget* mot Ryssland, proklamerade han sex dagar derefter *konungariket Polens återställande.* Af dessa ord blef ingen skapelse, genom hans misstro mot frihetsandan, hans allt för stora hast emot Ryssland och hans undseende för Österrike, efter detta giftermål som utan tvifvel var hans största politiska misstag, emedan det förutsatte möjligheten af en försoning emellan *honom* och de gamla dynastierna. Senare insåg han omöjligheten deraf, och gick under på denna öfvertygelse. — Polen, som genom honom hade återfått en svag verklighet utan namnet, fick efter honom ett namn utan verkligheten. — Kongressen i Wien gjorde af Polen ett med Ryssland förenadt konungarike; och Alexander försäkrade det i konstitutionen af den 27 Nov. 1815 »för eviga tider» om en nationalrepresentation. — Derpå har följt hvad vi veta och närvarande bok ytterligare beskrifver.

Anstöten till utbrottet af den sista polska revolutionen kom äfven *utifrån.* Detta, jämte en annan dermed sammanhängande omständighet, som strax skall nämnas, var dess

olycka. De östliga armeer, som i Frankrike efter 1815 i flera år bevakade legitimiteten, hemförde till en del ganska illegitima tänkesätt, som fortplantades i hemliga sällskap och i den ryska stiftade den efter Alexanders död år 1825 utbrustna konspirationen, som hade vidsträckta rötter i Polen. Vår författare säger uttryckligen: »I Frankrike komprometterades några personer af Carbonarismen, men *Juli* var icke dess verk. I Polen hade de *hemliga sällskapen* äran af att förjaga Ryssarne och Constantin; *revolutionen i sin helhet tillhör dem.*» Han kunde ha tillagt: deruti ligger till en stor del denna revolutions historia. En revolution genom hemliga sällskap är blott en sammangaddning, en blodig intrig. Här blef den väl mer genom nationens deltagande, sedan det ohjelpliga var gjordt; men man kan säga, att den aldrig öfvervann denna sin början. Julidagarne år 1830 i Paris födde af sig äfven Novembernatten samma år i Warschau. Hvarifrån minan antändes, visade sig genom trefärgade kokarder och fanor, ja, såsom en berättelse förmäler, äfven genom franskt mynt i rörelsen. Ytterligare hjelp var tydligen genom propagandan påräknad. Den slöja, författaren kastar öfver allt sådant, är för genomskinlig att dölja förhållandet. De polska flyktingarnes egen förklaring i Frankrike vitsordar det, lika väl som sjelfva förloppet. — De hemliga sällskapen trädde nu i dagen såsom *klubbar* och representera framgent konspirationselementet i revolutionen, sprängande alla gränser, hvarinom den till en början syntes vilja sätta sig, och anseende alla medel goda, men just derigenom sig sjelfva frikallade från mödan att beräkna dem. Det är hvad vår författare kallar *rörelsepartiet*, hvartill han sjelf ock räknar sig. — Emot detta sätter han de *konservativa* och *konstitutionela* partierna, hvilka på visst sätt blott utmärka skiftningar af ett enda, som ville göra revolutionen laglig, endera genom ett återgående till den år 1815 beviljade konstitutionen, under fortfarande rysk höghet och utan de ordonnanser, hvarigenom denna blifvit förändrad, eller i allmänhet genom att fästa den på den konstitutionela monarkiens grund. Om detta partis medlemmar ej konspirerat, så ha deras bedrifter i kriget deremot varit värdiga frihetens sak. *Chlopicki* tillhörde den första, *Skrzynecki* den andra skiftningen deraf. Bägge störtades af rörelsepartiet, som slutligen sjelft dårades af förrädaren och demagogen *Krukowiecki*. Emellan alla dessa partier ser man nationen uppstående för sin frihet, men, oaktadt sitt

hjeltemod, underliggande i striden. Från Frankrike sker för den intet. Dock påminna vi oss ha läst om vackra tal vid frihetsmiddagar af La Fayette och åtskilliga insamlingar, äfven vid baler och konserter.

Hvad en Svensk tänker om det *nationela* i sådana strider, det är skrifvet i hans hjerta och långt före detta i hans historia. — »Uti sådana fall, när en ser sitt fäderneslând opprimeras — sade Axel Oxenstjerna i svenska rådet —, alla jura majestatis omkullkastas, och hela regnum redigeras in formam provinciæ, skulle man då kunna öfvertala en till tysthet? Det är ett verk som kostar mångas halsar. Hade icke våra förfäder fattat en god resolution under Engelbrekt och gamle konung Gustaf, vi hade ännu i dag legat under Danmark med samma kondition som Norge». — Detta om utländskt förtryck! Hvad inhemsk frihet angår, så heter det i ett svenskt svar till Kur-Brandenburg angående Sigismunds söners anspråk på svenska kronan år 1635: »Sveriges rike är ärfteligt, ej absolute, utan under vissa vilkor emellan konung och ständer. Undersåtarne äro, så länge dessa af konungen iakttagas, förbundne till en lydnad, som upplöses då de vårdslösas och brytas. Och uppstår derom tvist, erkänne vi endast Gud för domare». Det är *svenskt* jus publicum.

Sverige har med Polen stått i mångfaldiga förbindelser — mest till olycka. Johan III:s politik att på sin sons hufvud förena bägges kronor var full af förderfliga följder. Om polska eröfringar hafva svenska härar stridt under Gustaf Adolf, under Karl X; och för att i Polen till- och afsätta konungar uppoffrade Karl XII Sveriges makt och lycka. Sedan hafva vi länge varit olyckskamrater, i aftagande makt, i provinsers förlust, i inhemska, af utlänningen styrda partiers strider. Svensk *folkfrihets* urgamla förbund med svensk *konungamakt*, i farans stund städse förnyadt, har, näst Gud, varit Sveriges räddning. — Den varnande rösten har gått oss nära. Historien torde en gång yppa, att i de olyckstider, som närmast föregingo grundandet af vårt närvarande samhällsskick, ordet af *Sveriges delning* äfven af jordens mäktige varit uttaladt. — Olyckligt det folk, som i fråga om sin sjelfständighet litar på *någon annan* — än Gud och sig sjelft!

---

1. *Om Laghistoriens studium, och dess förhållande till rättsvetenskapens öfriga delar. Inledning till föreläsningar, hållna vid kongl. universitetet i Upsala vårterminen 1835, af C. J. Schlyter. Stockholm, P. A. Norstedt & Söner. 1835. 36 sid. 8:o.*

2. *Om Sveriges äldsta indelning i landskap, och Landskapslagarnes upkomst. Ett capitel ur föreläsningarne öfver Sveriges Laghistoria, af C. J. Schlyter. Upsala, Palmblad, Sebell & C. 1835. 73 sid. 8:o* *.

Bägge dessa korta men innehållsrika skrifter kunna anses såsom program och grundläggning till de föreläsningar som författaren, såsom tillförordnad lärare vid Upsala universitet i ett hittills der ej särskildt behandladt men maktpåliggande ämne, fått sig uppdraget att hålla. Vigtigast för hans åhörare, till hvars tjenst de närmast ämnades, äro de tillika af ett stort och allmänt vetenskapligt intresse. Och detta intresse, som de ingifvit, önskade rec. att kunna uttala.

Bägge äro tydligen foster af ett skarpt omdöme, en grundlig kunskap och en stor sanningskärlek. Den äkta juristen — om detta omdöme tillåtes en olagfaren — framlyser ur dem, rättskunnig, rättsinnig, kanske äfven rätthård, för att nytja ett provinsielt uttryck från rec:s hemort. Vi mena med det sista på detta ställe, att den skärpa i slutledningar, som utmärker denne författare, sträcker sig ifrån de större dragen äfven till de minsta, der man just för de störres skull önskade de senare en mildrad, det vill säga sannare, hållning. Det är en anmärkning mot en viss störande hårdhet i framställning, och derigenom äfven i sak. Vi rikta den mot den första af de här anmälda skrifterna; och ett exempel må förklara vår mening. Det heter sid. 6, 7:

---

* *Sv. Litt. Fören. Tidn.* 1835, n. 19.

»Men om det å ena sidan är omöjligt att göra vigten af lagarnes historiska studium begriplig för dem, som i all lagstiftning ej se annat än en osammanhängande massa af stadganden, hvilkas hela värde beror på deras användbarhet för dagen, likasom de i all historia ej se annat än en följd af tillfälliga händelser utan inre samband; så är det å andra sidan lika svårt att komma till rätta med dem, hvilka det lyckats att uppsvinga sig till en så hög, förment filosofisk ståndpunkt, att de blifvit väl förlöste från allt sammanhang med lif och verklighet. För dem är förnuftet ej blott en uppfattande, ordnande, sammanbindande, bildande och utvecklande förmögenhet, det skall äfven vara den källa, hvarutur det reela innehållet af all sannskyldig filosofisk kunskap måste upphemtas. Det får ej vara ära nog för förnuftet, att det, såsom själens öga, med en beundransvärd förmåga kan, fastän endast till en viss gräns, utforska och beskåda tingens inre, för de yttre sinnena förborgade sammanhang, likasom det lekamliga ögat, genom ljusets förmedlande, i sig upptager och med underbar skönhet afspeglar klara och sammanhängande bilder af föremålens yttre former; nej, ljuset, föremålen sjelfva skola hafva den enda sanna grunden för sin tillvarelse i ögat; den rätta vägen till vinnande af en säker och pålitlig filosofisk insigt skall derför vara att väl rensa förnuftet från all erfarenhetskunskap, likasom, i lekamlig måtto, det säkraste sättet att se vägen, på hvilken man skall vandra, och föremålen, som man söker, vore att tillsluta ögonen för alla yttre inflytelser, för att låta dem sjelfva obehindradt frambringa både vägen och föremålen. Detta försök vore visserligen dåraktigt; men de, som kunnat genomvandra filosofiens labyrinter utan att mista sansningen, må döma, om ej de bemödanden filosofien på abstraktionens väg gjort och — jag medgifver det — måst göra, varit i sig sjelfva lika dåraktiga, så att man, då man hunnit framtränga till de stora, i all sin orimliga konseqvens på fullt allvar framställda resultaten, ofta varit frestad att anse alltsammans som ett elakt skämt, såsom det i sjelfva verket är en karrikatur öfver den sanna visheten.»

Vi anmärka härvid att, *om*, hvilket förf. medgifver, filosofien på abstraktionens väg *måst* göra dessa bemödanden, de äro någonting helt annat än ett »elakt skämt»; och den som tillägger: »det är ej min mening att nu intränga på filosofiens område», borde ej ens vara frestad att derför anse dem. — Filosofien är dömd att först och främst lära känna

sitt eget organ, *förnuftet*. Medlet dertill är **abstraktion**, hvilken de *gamle* filosofer på allvar togo i **den djupaste** bemärkelse, dermed menande ett lösryckande **ur sinlighetens** både föreställningar och makt[1]. Det *nyare* **begreppet derom** är vida mer magert och inskränkt; men äfven **i formel** bemärkelse, hvilken bemärkelse, nämligen af **en formel** förmåga, förf. åt förnuftet medgifver, gäller likväl ***på visst sätt*** den satsen, som vår författare kallar »**rationalismens** första och sista lögn»: *ausser der Vernunft* ***ist nichts, und in ihr ist Alles***, så vida förnuftet egentligen **är ett *sjelfmedvetande*** och det således blir åtminstone **en ganska svår** fråga, huru ett *annat* kommit in i detta *sjelf*. **Tages förnuft** i sin högsta bemärkelse af det **gudomliga förnuftet**, innefattande det afledda och meddelade **menskliga, så är** nämda sats en sjelfklar sanning. — Bägges **sammanhang kan** och måste antagas. Med förnekandet deraf blir **filosofien** blind. Det är i de *högsta* kombinationer som **endast både** sanning och mildhet ligga. — Och efter denna **förklaring** angående förf:s premisser, hvilka vi önskade **förvara** mot missförstånd, befinna vi oss med honom på **samma grund** och kunna med godt samvete underskrifva hans **resultat**. Ty äfven *vi* äro långt ifrån att tillskrifva det ***menskliga*** **förnuftet** någon *suveränitet* och förkasta, så afgjordt som **någon**, dess *sjelfförgudning*. Ödmjukhet och sanningskärlek **äro de** goda änglar, utan hvilkas ledning det allt för ofta **förvillar** sig sjelft.

Vi ha begynt med ett klander. Detta är **vårt enda**. Och vi kunna nu så mycket villigare erkänna **allt det goda**, och äfven förträffliga, i denna samma skrift. **Det goda** sätta vi i förf:s för öfrigt grundliga polemik **mot den falska** rationalismen i fråga om staten och dess **förhållanden; det** förträffliga i uppfattningen af den motsatta **historiska åsigtens** egentliga grund och väsende, som i och **genom denna** uppfattning ock blir den verkligt förnuftiga. **Något bättre** än försvaret för denna sista åsigt mot **anklagelsen att vara** *stationär* veta vi oss aldrig ha läst; och ett **djupare bevis** på styrkan af sitt eget förnuft kunde ej förf. **gifva, än**

---

[1] Ett ställe ur de indiska Vedas säger i engelsk öfversättning: »Soul is to be known: it is to be *discriminated* from nature. Thus it does not come again: it does not come again». Här tillägges således abstraktionen en sådan makt till själens rening, att endast derigenom hennes återgång till jorden (själavandringen) förekommes.

då han, med allt skäl, påstår, att endast ur denna åsigt en sådan kännedom om statens organism och, vid dess sjukdomar, en sådan insigt i det ondas egentliga säte, orsaker och förhållande till andra delar af statskroppen förvärfvas, att lagstiftaren »kan, lik en skicklig anatom, om nöden fordrar, göra större och efter utseendet vådligare operationer, utan att behöfva frukta att dödligt såra kroppens ädlare delar; då deremot den på all grundlig kännedom af statens organism utblottade rationalistiske qvacksalvaren ej kan vidtaga ringaste åtgärd till förbättrande af hvad han anser vara föråldradt eller, som det stundom kallas, »ruttet» i statens inrättningar, utan att med sina falska ideer och förvända anstalter förfuska och förderfva hvad som blifvit ordnadt af långt klokare och erfarnare förfäder». — Härmed sammanhänger hvad förf. lika förträffligt säger om betydelsen af *jus scriptum* och *jus non scriptum*, om det *politiska* eller *populära* och det *tekniska* elementet i lagstiftningen, hvilka begrepp, ganska irrationelt, mängden af så kallade rationalister i vetenskapen i egentligaste mening vända upp ned.

Den andra skriften: *om Sveriges äldsta indelning i landskap, och landskapslagarnes uppkomst*, har rec. läst med så mycket större intresse, som den rör ämnen, med hvilka han länge sysselsatt sig, men hvilka förf. genom en kännedom af de gamla lagarne, i hvilken ingen är hans like, med större säkerhet kunnat behandla. — Rec. har egt den tillfredsställelsen att här finna sin historiska uppfattning af ämnet i det hela bekräftad, i det enskilda närmare bestämd och äfven beriktigad. Mycket är nytt, så i fakta som i de på dem grundade åsigterna. Ibland dessa utmärker rec. så mycket hellre förf:s härledning af den *poetiska formen* för lagarnes uppkomst (hittills gemenligen blott förklarad som en *minnesreda*), som den bäst röjer att *rättframheten* af förf:s sätt i sjelfva verket är förenad med en stor finkänslighet för sakernas inre förhållanden, eller hvad man kunde kalla själen i händelserna. Denna framställning må tillika vara ett bevis, att det verkliga och sanna förhållandet af en sak ofta tillika är det mest poetiska (hvarför också *verkligheten* må rekommenderas till våra poeters studium). Vi kunna ej neka oss nöjet att anföra följande ur förf:s deduktion om de gamla lagarnes äldsta form, sid. 62: »Den äldsta formen för detta slags lagsamlin-

gar är utan tvifvel den poetiska. På en tid, då lagarne ännu ej voro skriftligen upptecknade, kan man knappt tänka sig någon annan. Vida lättare hade den muntliga traditionen af historien kunnat fortgå i en blott prosaiskt berättande form; men likväl kan man vara öfvertygad, att den trovärdighet som, med afdrag af uppenbart fabelaktiga tillsatser, i det hela stämplar en Sturlesons berättelser om händelser från aflägsna århundraden, der ej skulle funnits, om ej den prosaiska traditionen varit fästad vid de gamla sångerna och bygd på dem, såsom på en fast och orubblig grundval. Ännu mindre kunde den juridiska traditionen, då den begynt att likasom kristallisera i en viss form för reflexionen och kunskapen, undgå att antaga en poetisk skepnad, ehuru det lika litet kan betviflas, att de af lagmannen för folken deklamerade korta poetiska rättssatserna af honom beledsagades med utförligare, efter hand växande och slutligen i skrift öfvergående prosaiska kommentarier — som det kan förnekas att våra äldsta historiska och mytiska traditioner på dylikt sätt fortplantat sig. Det är dock ej min mening att ställa denna antagna äldsta prosaiska form åter igen på en prosaisk grund, sålunda att den poetiska formen skulle helt och hållet förklaras af behofvet att på sådant sätt lättare kunna behålla lagarne i minnet och gifva dem stadga och fasthet. Ehuru den poetiska formen i detta afseende varit oumbärlig, bör dock dess uppkomst alldeles icke tillskrifvas afsigten att dermed vinna detta ändamål; den har fast mera uppkommit genom en inre nödvändighet, såsom det för ett obildadt folk naturligaste sättet att uttrycka sig. Man har med skäl antagit, att poesien är äldre än prosan. Det ligger i menniskonaturen, att ju mera vissa förmögenheter blifva hämmade eller outvecklade, dess mera utvecklar anden sin kraft i andra riktningar, och det till en grad som man ej skulle tro vara möjlig; likasom strömmen, på ett ställe hämmad i sitt lopp, flödar öfver på ett annat, dit han annars ej skulle kunnat höja sig. Hos en blind menniska t. ex. kan känseln utbilda sig till — om jag så får säga — ett slags syn i fingerspetsarne, till en förmåga att stundom äfven på afstånd förnimma föremålen, som måste förefalla hvar och en med syn begåfvad menniska obegriplig. En döf kan af munnens rörelser och andra tecken fatta andras mening på ett sätt som ej är möjligt för den som kan höra. Lik-

artade fenomen visa sig hos hela folk. De, som ej lärt konsten att genom skrift förvara sitt kunskapsförråd och uttrycka sina tankar, hafva deremot förmågan att minnas och att oberedde muntligen uttrycka sig, äfven i en poetisk form, till en grad utbildad, som förefaller oss fabelaktig. Likaså är hos ett folk, som i sin barndom ännu ligger vid naturens modersbröst, och hvars förståndsförmögenheter ännu äro föga utvecklade, deremot känslan lifligare och inbillningskraften rikare; poesien är derför dess rätta element, och den poetiska formen således den, hvari det af en inre, naturlig drift söker uttrycken för sina känslor och begrepp. Derför sammanhänger dess historia, dess filosofi, dess religion, dess lagar, ja man kan säga alla dess företag, med poesien. Här se vi den verkliga grunden till lagarnes äldsta poetiska form, då de nämligen genom tradition blifvit utbildade. Spår af denna lagarnes poetiska grundval och i allmänhet af det poetiska sinne, som äfven i dem varit verksamt, visa sig öfver allt i de poetiska bestämmelser, de symboliska handlingar, som der förekomma, och hvilka visserligen ha sin grund, på sätt jag nu visat, i det poetiska sinnets inre drift att på detta sätt uppenbara sig, och ej endast i nödvändigheten att, i brist på skriftliga dokument, fästa uppmärksamheten vid vissa sinliga bilder. Exempel af detta slag kunde anföras i tusental; jag vill blott hänvisa till Jac. Grimms *Deutsche Rechtsalterthümer*, der en mängd äro samlade. Till och med af den rytmiska och allitererande formen finnas i lagarne mångfaldiga lemningar». Flera nya och märkliga bevis derpå anföras.

I en egentlig granskning af denna afhandling förbjuder oss tiden att ingå. En sådan måste endera underlåtas eller blifva utförlig. Nog af: här är säker grund lagd. — Man finner huru mycket godt uträttas med en enda ändamålsenlig åtgärd, då den samvetsgrant och dugtigt utföres. En sådan var utgifvandet, genom offentligt föranstaltande, af våra gamla lagars *säkra text*, för första gången genom författaren och hans nu aflidne vän Collin företagen, sedermera af Schlyter fortsatt: ett verk, till utförandet fullkomligt värdigt sin afsigt. Deraf har följt ett verkligt upplifvande af säker forntidskunskap 1) i anseende till svenska *författningen* och hvad dermed sammanhänger; 2) ej mindre i anseende till svenska *språket*, hvars hela *gamla* grammatikaliska och lexikaliska bygnad äfven ligger i

Finlands förlust är den ömmaste sidan af dessa minnen. Den smärtar att vidröra, och, liksom smärtor och önskningar förmådde någonting öfver verkligheten, man ledsnar ej att uträkna huru det skedda skulle ha kunnat göras oskedt. Hvad är väl svårt för dem som med en liten omflyttning af vigterna i den politiska vågskålen efteråt äfven rädda Napoleon! — Napoleon sitt eget öde! — den man som sjelf spelat den kanske största karakterspjes i historien genom alla akterna till slut! — Det är en patriotism, stark i det omöjliga.

Den för flera år sedan utkomna *Précis des événemens militaires des campagnes de 1808 et 1809 en Finlande, dans la dernière guerre entre la Russie et la Suède* har af en skicklig hand på vårt språk blifvit öfverflyttad [2]. Den sedermera i sina bästa år bortryckte författaren, som jämte sin far (den nyligen i Stockholm aflidne grefve van Suchtelen) deltog i kriget, har i denna skrift utmärkt sig — det är öfversättarens vitsord — »genom sällsynt oväld, genom den rättvisa han söker göra äfven sina fiender, samt genom ett berömvärdt sträfvande efter historisk sanning». Åtskilligt återstod dock att rätta. Det har skett ur fullkomligt trovärdiga källor. Det är öfversättarens egna upplysande och sakrika anmärkningar som först gifvit arbetet den grad af tillförlitlighet det nu eger. De hedra denne officer. — Slutligen har samma arbete framkallat de *betraktelser* af en bland svenska armeens veteraner, som äro föremålet för närvarande anmälan. Dessa korta betraktelser röra ej det hela af kriget. Författaren, sedan han med förtjent loford ihågkommit sina föregångare, yttrar sig: »Tvänne tilldragelser, dem jag varit i tillfälle att med fullkomlig kännedom bedöma, synas mig dock fordra en närmare utredning; och torde tiden vara inne att dem i sin rätta dager framställa. De äro: 1:o den ryska expeditionen till Åland 1809, i sammanhang med Barclay de Tollys tåg öfver Qvarken och grefve Schuwaloffs framryckande mot de få öfverlefvorna af den tappra finska armeen, samt 2:o den svenska expeditionen samma år till Vesterbotten under öfveramiral Pukes öfverbefäl».

Den förra var Rysslands sista kraftansträngning mot Gustaf IV Adolf. Ändamålet var att diktera freden i Sveriges

[2] *Kriget mellan Sverige och Ryssland åren 1808 och 1809.* Af *Paul van Suchtelen,* Gen. Löjtn. i Kejs. Rysk tjenst. Öfversatt af *R. F. G. Wrede,* Löjtn. vid Kongl. Andra Lifgardet, Stockh. 1835.

hufvudstad. Ryssland, säger general v. Suchtelen, hade insett nödvändigheten att påskynda krigets slut. En sträng köld hade under loppet af Januari 1809 med stark is betäckt hela Bottniska viken. Denna tillfällighet ingaf ryska regeringen en vidsträckt plan — ett infall inom sjelfva Sverige, ett försök på Stockholm. Danmark hade vid samma tid för afsigt att öfver Öresund, som då också var tillfruset, inbryta i Skåne. Svenskarne behöfde likväl icke länge befara något sådant; en storm öppnade sundet, och Danskarne nöjde sig med att medelst små luftballonger öfversända proklamationer till svenska kusten. På finska sidan var faran mera hotande. Ryske öfverbefälhafvaren general Knorring, hade redan länge gjort förberedelser till ett härtåg, som åsyftade Ålands återeröfring, och erhållit befallning från S:t Petersburg att på samma gång äfven utföra tvänne andra djerft uttänkta och farliga företag. Grefve Schuwaloff, åt hvilken kejsar Alexander anförtrott befälet öfver den korps som bevakade Uleåborg, nyckeln till norra Finland, skulle uppsäga den ingångna vapenhvilan, tränga återstoden af finska hären tillbaka till vestra kusten af Bottniska viken och inrycka genom Torneå och Piteå i Vesterbotten. På samma gång skulle general Barclay de Tolly med omkring 5000 man, som blifvit sammandragna vid Vasa, tåga öfver den nu tillfrusna Qvarken och besätta Umeå, der Svenskarne hade sina förråd och reserver. För att påskynda utförandet af denna plan, skickade kejsar Alexander sin krigsminister grefve Araktschejeff till Finland. Han skulle åtfölja expeditionen till Åland och beordra general Knorring att utsträcka företaget ända till Stockholm. Januari och Februari månader hade förflutit i overksamhet; ingen tid var mera öfrig till betänkligheter och förberedelser. Furst Bagrations korps, 30 bataljoner, 4 sqvadroner, 600 Kosacker och 20 fältstycken, förenade sig nu den 13 Mars vid ön Kumlinge. Ett oräkneligt antal slädar med lifsmedel, ved, bränvin, kort sagdt med en hel månads krigsförnödenheter, åtföljde hären på dessa isfält. — Så långt den ryska berättelsen.

Med detsamma inträffade regementsförändringen i Sverige. Den 13 Mars om aftonen skickades major Arvedson från Stockholm med underrättelse derom till general Döbeln, befälhafvaren öfver den så kallade åländska armeen. Han medförde ordres till generalen »att underhandla om ett stillestånd samt, hvad armeens reträtt beträffade, sig efter de vid

denna negociation förefallande omständigheter förhålla». Underhandlingen uppdrogs af Döbeln åt dåvarande öfveradjutanten öfverstelöjtnant Lagerbring, och då den senares någon tid derefter (den 12 April) afgifna rapport om hela förloppet både i vissa afseenden är fullständigare än den nu anmälda skriften och dessutom mera bär ögonblickets färg, anföre vi den (jfr Inrikes Tidningar för 1809, n. 49).

»Då jag på hr generalmajorens och riddarens af svärdsordens stora kors von Döbelns order börjat negociation med general en chef för kejserl. ryska tropparne i Finland, vid öfriga negociationer varit närvarande och sedan på H. K. Höghets riksföreståndarens nådigaste befallning åter till Finland öfverrest, samt sålunda närmast bör känna så väl styrkan af fiendtliga armeen, hvilken hotade rikets hufvudstad, som ryske generalernas order, hvilka blifvit mig meddelta, har jag ansett min underdåniga skyldighet fordra att om allt detta i underdånighet afgifva en utförlig rapport».

»Den 14 Mars på förmiddagen hade ett detachement Kosacker attackerat venstra flygelns yttersta förposter vid Löfö på Vårdö-landet, men dragit sig tillbaka, så snart major von Engelbrechten med Wargata-posteringen framryckt; då likväl af denna rekognoscering och erhållna underrättelser kunde slutas, att ett allvarsamt anfall på Åland snart vore att vänta, var dervarande armé, som endast utgjorde omkring 2,600 man under gevär [3], färdig att på anbefalda punkter göra ett förtvifladt motstånd, helst reträtt öfver hafvet ansågs omöjlig, så snart affär mot en mångdubbel fiendtlig styrka engagerades på en ö, der tournering naturligtvis skulle blifva fiendens hufvudrörelse».

»Natten mellan den 14 och 15 erhöll jag vid Skarpans genom hr major Arvedson så väl underrättelse om regementsförändringen i Stockholm som hr generalmajoren m. m. von Döbelns order att genast tillika med nämde major i egenskap af parlementär begifva mig till ryske kommenderande generalen, för att söka om stillestånd öfverenskomma».

»På andra sidan af Delet vid Kumlinge träffades högra flygelkolonnen af ryska armeen samt general en chef Knorring, prins Bagration och general Suchtelen [4] med många flera generaler. Första frågan var om parlementärerna kommo från konungen, och då den med nej besvarades, blefvo vi med

[3] Inalles 2,800 man, enligt senare uppgifter.

[4] Ej författaren till historien om kriget, utan hans far.

all möjlig aktning emottagna; men generalen en chef ansåg sig ej kunna stanna med sina operationer, helst 4 kolonner redan voro afmarscherade för att omringa Åland. Slutligen blef dock öfverenskommet, det ryska tropparne skulle endast ockupera Vårdö och Föglö; att kommenderande generalerna för båda armeerna skulle påföljande dagen råkas vid Clemensby och att fiendtliga tropparne ej skulle vidare avancera, så länge negociationerna varade [5]. Major Arvédson afreste genast till hr generalmajor von Döbeln med rapport om hvad afslutadt blifvit, och jag åtföljde ryska högra flygelkolonnen, mellan 6 à 7000 man stark, till Vårdö, för att bestämma demarkationslinien. Ryske generalen uppgaf styrkan af den armé, som marscherade mot Åland, till 30,000 man och tillbjöd mig att med en stabsofficer fara till alla kolonnerna, för att förvissa mig om riktigheten af denna uppgift; men jag ansåg nödigare att, så snart demarkationslinien var utstakad, begifva mig till högqvarteret att utförlig rapport aflemna».

»Herr generalmajoren von Döbeln, öfvertygad om fiendens mångdubbla öfverlägsenhet och svårigheten att nästan i dess åsyn verkställa en så lång reträtt, då ej allenast till all tross och en del af magasinens bergande, utan äfven till artilleriets transporterande erfordrades en mängd bondhästar, som, oaktadt alla förut vidtagna anstalter, ej med lätthet hopsamlades, befalde genast, att allt artilleri samt större delen af tropparne skulle så fort ske kunde börja draga sig åt Eckerö-landet; en bataljon vid hvarje flygel lemnades för att figurera mot fienden och dölja de öfriga tropparnes rörelser».

»Den 16 om morgonen åtföljde jag hr generalmajoren von Döbeln till Clemensby, der ryske generalen en chef med andra kolonnen af dess armé, något öfver 7000 man stark, inträffade, då första propositionen var, att åländska armeen, såsom vida svagare än den ryska, samt nästan redan af densamma omringad, ej kunde undgå sträcka gevär; men uppå hr generalmajoren von Döbelns kraftfulla försäkran, det han med sin armé fast beslutit att förr slåss till sista man, än att ens tänka uppå att ingå uti någon neslig proposition, samt

---

[5] »Öfverenskommelsen vid Kumlinge iakttogs icke till alla delar å någondera sidan; ryska tropparne framryckte längre än afslutadt var; men de svenska sattes äfven, utom nödiga förposter för att dölja återtåget, i full reträtt till Eckerön — och var sålunda faran att af ryska kolonnerna inneslutas afböjd samt återtåget öfver hafvet öppet». *Lagerbring*, Betraktelser, sid. 9.

att, om en dylik mera gjordes, all fråga om negociation genast upphörde, lyckades det förenämde hr general att afsluta en förmånlig konvention om Ålands evakuerande, hvilken var färdig att underskrifvas, då ryske krigsministern grefve Arachtcheyew till Clemensby ankom samt ändrade allt hvad öfverenskommet blifvit[6] och tillkännagaf, att hans kejserl. ryska majestäts afsigt med denna stora expedition ej endast var Ålands intagande, utan att i Sveriges hufvudstad afsluta fred; att i detta afseende en rysk armé inbrutit vid Torneå och en annan gått öfver Qvarken, samt att fråga om stillestånd ej kunde blifva med andra vilkor än att åländska fördelningen stannade i dess ställning, omgifven af ryska troppar, tills H. K. H. riksföreståndarens svar på fredspropositionerna hann ankomma».

»Herr generalmajoren von Döbeln[7], som då insåg, att antagliga vilkor ej mera voro att erhålla, men att tid behöfde vinnas och armeens reträtt påskyndas, återvände till sitt högqvarter att nödiga order utfärda, samt anbefalde mig stanna vid Clemensby att fortsätta underhandlingarna, hvarmed utdrogs till kl. mot 11 om aftonen, då jag definitivt förklarade, att jag icke kunde ingå uti de gjorda propositioner, utan att svenska armeen ämnade försvara sig, om den blef angripen, men att jag ville taga med mig de från ryska sidan gjorda fredspropositioner, för att dem till H. K. H. riksföreståndaren i underdånighet öfverlemna».

»Den 17 tidigt om morgonen ankom jag till armeen, som då dels var på Eckerö-landet, dels mellan Eckerö och Signildsskär; att börja reträtten öfver hafvet utan att invänta den bataljon af kongl. Södermanlands regemente, som nödvändigheten fordrade att låta i det längsta vid Bomarsund qvarstanna, var så mycket mera oundvikligt, som man med

[6] Han sönderref konventionen.

[7] »General v. Döbeln, häröfver ytterst uppbragt, utbjöd i sin första, nästan till raseri stegrade förtrytelse de ryska generalerna till envig och lemnade Clemensby, sedan han befullmäktigat öfv.-löjtn. Lagerbring att vidare underhandla.» *Wrede*, Anmärk. sid. 73. — »Med kännedom så väl om de svenska tropparnes församlande vid Eckerö — som ock om den stora vigten af hvarje timmes uppehåll i fiendens rörelser, uppsköt Lagerbring i det längsta att definitivt afslå ryske krigsministerns gjorda proposition och tillkännagaf först mot kl. 11 på aftonen, att han kunde så mycket mindre häruppå ingå, som han var säker det svenska tropparne vid den tiden voro förenade mellan Eckerön och Signildsskär samt sålunda utom all fara att blifva inneslutna.» *Lagerbring*, sid. 10.

säkerhet kände, att prins Bagration med en kolonn af omkring 9000 man var i full marsch, för att mellan Eckerön och Signildsskär coupera armeens reträtt, och var det af nämda kolonns avantgarde som majoren Engelbrechten med förenämda bataljon af kongl. Södermanlands regemente blef omringad».

»Vid ankomsten till Grisslehamn erhöll jag af kommenderande generalen order att skyndsamligen till Stockholm afresa, för att dess underdåniga rapport till eders kongl. höghet riksföreståndaren i underdånighet aflemna.»

»Af eders kongl. höghet riksföreståndaren i nåder anbefald att med dess skrifvelse till hans kejserl. ryska maj:t afgå, återkom jag den 19 till Grisslehamn och fann der ryske generalen Kulneff med några 100 man Kosacker och dragoner, hvilka kommenderande generalen, för att ej åstadkomma hinder i negociationerna, tillåtit der öfver natten förblifva; jag underrättades äfven af hr generalmajoren von Döbeln, det han vid erhållen rapport, att fiendtliga kolonner syntes på hafvet, afsändt en parlementär med skrifvelse till general Knorring af innehåll: att de af ryske krigsministern från svenska sidan begärda fredsnegociatörer skulle påföljande dagen sig vid Åland inställa, mot det att ingen rysk tropp satte foten uppå svensk botten. Så väl ryske krigsministern som generalerna, hvilka ansågo då för afgjort, att eders kongl. höghet riksföreståndaren ingått uti de gjorda fredspropositioner, expedierade order, ej allenast till de vid Eckerön stående kolonner, hvilka skulle till Grisslehamn afgå, utan äfven till de öfver Qvarken gångna troppar, att genast återvända.»

»Natten emellan den 20 och 21 ankom jag till ryska högqvarteret på Åland och blef såsom förmodad fredsnegociatör med mycken glädje emottagen, men då jag tillkännagaf, det eders kongl. höghet visserligen önskade fredens återställande, dock ej med Ryssland särskildt, utan en stable och allmän fred med alla Sveriges fiender, samt att jag nu endast vore anbefald att till hans kejserl. maj:t öfverföra hans kongl. höghet riksföreståndarens skrifvelse, förvandlades ryska generalernas tillfredsställelse i mycket bekymmer, och mig förklarades, att ehuru genom den i Sverige timade regementsförändring visserligen allt hopp lemnades till fredens återställande, voro dock kejsarens order för armeen, att till Sverige öfvergå, så bestämda, att generalerna icke

vågade dermed uppskjuta, då fredspropositionerna ej blifvit antagna, utan att befallning nu genast skulle expedieras till tropparne att påföljande dagen gå öfver hafvet, samt till den vid Umeå varande armé att fullfölja sina operationer. Att förekomma detta för fäderneslandet vådliga steg, och under den glada förhoppning, att eders kongl. höghet nådigt skulle gilla min åtgärd, trodde jag mig böra våga att ingå uti den förbindelse jag hade den nåden att till eders kongl. höghet med en kurir öfversända [8]. Hufvudsakligaste innehållet af denna förbindelse var, att från svenska sidan ej något försök skulle göras till Ålands återtagande, så länge negociationerna varade, då jag deremot fordrade att hufvudstyrkan af den på Åland varande armé skulle få order till Finland återvända. Att detta af ryska generalerna beviljades, förmodar jag hafva härledt sig från deras öfvertygelse om kejsarens beredvillighet att i nogiciationer ingå, så snart han underrättad blifvit, det eders kongl. höghet sig riksstyrelsen åtagit, och skickad från eders kongl. höghet riksföreståndaren, blef det mig lätt afböja den för Sverige mest hotande fara.»

»Huru detta ryske generalernas steg af hans kejserl. majestät blifvit ansedt, samt huru jag för öfrigt under beskickningen verkstält den mig nådigst gifna befallning, har jag haft nåden eders kongl. höghet riksföreståndaren i underdånighet muntligen rapportera».

General Knorring miste befälet. — Redan den 20 Mars kungjorde svenska regeringen [9]: »En af styrelseförändringens första frukter har således blifvit åländska armeens räddning; den hade, så framt de händelser, som föranledt hans kongl. höghet riksföreståndarens order, ej inträffat, otvifvelaktigt varit förlorad, och svenska landet jämte sjelfva hufvudstaden blottstälda för ett fiendtligt anfall». — Vi kunna tillägga: detta hade i alla fall blifvit händelsen, utan den klokhet och beslutsamhet som svenske

[8] »I denna för Sverige vådliga belägenhet åtog sig Lagerbring att i underhandling ingå, men kunde, såsom till ett sådant ärende på intet vis auktoriserad, ej erbjuda annan säkerhet, att hvad öfverenskommet blefve skulle af svenska regeringen godkännas, än att sjelf med sina adjutanter såsom gislan vid ryska högqvarteret förblifva, tills ratifikation från Stockholm hunne ankomma». Anf. skr. sid. 13.

[9] Bihang till Post-Tidningen, n. 29.

underhandlaren vid afslutandet af åländska konventionen ådagalade.

Den 22 Mars inmarscherade vestra armeen i Stockholm. I följande dagens tidningar stod att läsa: »minnet och känslan af detta högtidliga skådespel lärer länge förvaras hos hvarje tänkande medborgare, som nu fått tillfälle att besinna kontrasten emellan den lugna, fredliga ankomsten af fäderneslandets försvarare och den för få dagar sedan så hotande faran af ett fiendtligt besök». Och »fara var det» — säger Wrede i sina anmärkningar, sid. 74, — »ehuru den så kallade vestra armeens hjeltar sedermera ej ville medgifva, att någon sådan varit för handen». — Det märktes, att med en ny makt en ny opinion var till städes. Att denna, emedan den daterade revolutionen ifrån *sig*, skulle ställa allt hvad som föregått och således äfven de afvärjda farorna i skuggan, var orättvist, ehuru naturligt nog, men rättfärdigar i alla fall ej den motsatta opinionen, som tycktes tro, att stycket var slut, innan de så kallade hufvudaktörerna uppträdde på skådebanan. Vi ha nämt början af en opinionsstrid som sedermera, under Sveriges lediga stunder och sedan fäderneslandets räddning blifvit försäkrad af en *annan* hand, åter upptagits, ehuru med det bedröfliga resultat att ej gifva, utan sköfla lagrar. Vi för vår del äro oförgripligen af den tanken, att hufvudpersonen i stycket var den som den 22 Mars inryckte i Stockholm. Utan vestra armeens uppbrott den 7 Mars hade svårligen någon 13 blifvit. Så dömdes, under händelsernas friska intryck, genast både enskildt och offentligen af de mest behöriga domare; och dervid lärer det ock slutligen förblifva. Adlercreutz, med den okonstlade öppenhet som karakteriserade honom, skref den 17 Mars till Adlersparre: »Utan Tit:s företag tror jag knappt att något här skett. Hvad jag gjort är en följd deraf.» Man har velat tyda detta yttrande blott såsom prof på en älskvärd modesti. Adlercreutz var hvarken modest eller något annat på sanningens bekostnad. I riksens ständers sanktion af revolutionen heter det om Georg Adlersparre den 5 Maj 1809, »att han, nitfullt understödd af befälet och trupperna af en del utaf vestra armeen, beredt den enda sannolika möjlighet att lyckas i den till rikets räddning åsyftade regementsförändringen». Vi äro ingalunda af den tanken, att stycket med den 13 Mars var slut, ehuru troligen denna dag förekom betydliga

faror. En revolution, hvars *hufvudmedel* vore ett anslag mot regentens person, är den sämsta möjliga; och den man bör ihågkommas med ständig tacksamhet, som redan förut förekom att ett dylikt anslag ej *blef* hufvudmedlet. Vi äro ock således af den tanken, att vestra armeens närvaro i hufvudstaden under de första månaderna af riksdagen och tills Sverige erhöll både konung, tronföljare och regeringsform var ingalunda likgiltig, ehuru man aldrig sett en militäriskt började revolution, der den militäriska makten tillmätt sig så ringa inflytande på den lagstiftandes beslut. Hvarje försök af sådan art, äfven om det varit möjligt, var emot Georg Adlersparres karakter. — Endast af nöd och för att hindra en gifven undergång hade han uppstått mot den lagliga ordningen. Han önskade så lifligt dess återbefästande, att man i detta afseende förebrått honom öfverdrifna farhågor. Denna ordnings förnämsta vilkor voro ej förr gifna, än hans första tanke var att draga sig tillbaka i en underordnad ställning, och han yttrade denna tanke förr än det tilläts honom att verkställa den. »Det står i öfrigt — säger han sjelf i sin berättelse om revolutionens utbrott i Vermland — naturligtvis hvar man fritt att döma, huruvida vestra armeen har någon del deri, att den egentliga och ej redan vid revolutionen förlorade svenska jorden är ostyckad och ännu bebos af Svenskar. Något löfte att återtaga det förlorade var aldrig gifvet och hade varit en galenskap. — Konungen har från tronen, med de mest smickrande loford, gifvit sitt bifall åt vestra armeens åtgärder. Nationens fria representanter hafva gjort detsamma och förklarat den sin lifliga erkänsla. — Män af den högsta upplysning och fosterlandskärlek, som vårt land eger, glädja sig ännu i dag åt konungens beslut att låta denna korps qvarblifva under de första månaderna af riksdagen». — — I anledning af korpsens senare rörelser yttrar han: »Jag vet mig hafva blifvit klandrad för vermländska fördelningens återmarsch till norska gränsen. Jag får i anledning deraf upplysa, att jag aldrig hade minsta underrättelse om denna marsch innan uppbrottsorderna lades på mitt bord. Jag får derjämte förklara att, om jag derom blifvit rådfrågad, hade jag tillstyrkt denna marsch såsom nödvändig och klok. — — Man har äfven klandrat vestra armeen derför att den gick till norska gränsen och ej till Bottniska viken. Detta för-

tjenar ej vederläggning. Man synes med en vidunderlig enfald hafva förgätit, att Sverige nu fått både konung, tronföljare och regeringsform, och att hvarje del af armeen gick dit, der den blef befald att gå. Redan från det ögonblick, då jag i Örebro emottog den glada underrättelsen, att H. K. H. hertigen af Södermanland åtagit sig styrelsen, kände jag och de troppar, som frivilligt stodo under mitt befäl, ingen annan regel än att lyda hvad den vise och älskade fursten befalte. Vi fortsatte på hans befallning marschen till Stockholm; vi förblefvo der så länge det var hans vilja; när han det befalte, gick en del af korpsen till norska gränsen, en annan till Vesterbotten. Den egde vid uppbrottet från hufvudstaden den tillfredsställelsen att på armeens generalorder emottaga konungens loford för det nit, den ordning och disciplin, hvaraf den varit utmärkt. Den som med eller utan öfvertygelse, den som på egen hand eller på begäran nu bemödar sig att för denna korps och dess befälhafvare uppgöra andra pligter än den att lyda från den stund riket återfått en regering, skall troligen icke bereda sig det mest varaktiga bifall af samtid och efterverld». — Dessa ord måla mannen. — Georg Adlersparre var ingen man af stor ärelystnad; trög till handling, ehuru liflig och orolig i känsla och inbillning, men kraftfull då det gälde, af billiga, måttliga tänkesätt och med en så afgjord inneboende välvilja, att det var emot hans natur att oförolämpad göra någon varelse illa. Han hade inga *uthållande* egenskaper för en första plats, och kände det. Af nödvändigheten framkallad på en sådan, ren och oförvitlig i en brytning som pröfvar menskliga passioner, lemnade han gerna *verkligheten* af en sådan plats. *Skuggan* förföljde honom. Med en stor och verklig resignation i det hufvudsakliga, sträckte han den ej till småsakerna, tålig i det stora, otålig i det lilla. Han lyssnade ur sin vrå, om man erkände hans värde. Liksom han dolde en verklig kraft under en dels naturlig, dels antagen tröghet, så dolde han äfven en eldig, orolig känsla, som gjorde honom misstänksam, under en yta af skämt, som ej alltid var det bästa, och blef slutligen, missnöjd och missmodig och, såsom han trodde, glömd, en *mauvais plaisant* äfven med sitt eget rykte. Vi vilje ej uppehålla oss vid de kända, temligen oskadliga bevisen af denna lust eller olust ur hans senare dagar. Vi vilje ej försvara

gen; men — *quand même* . . . han har för stora förtjenster om sitt fädernesland, att ej mycket skulle honom förlåtas. Georg Adlersparre var ingen man af första ordningen, men han var en: och det blad han eger i Sveriges historia skall hvarken han sjelf eller någon annan rycka dädan.

Vi ha inlåtit oss i denna digression, mindre med afseende på den närvarande skriften, än på vissa punkter som den blott i förbigående vidrör och som annorstädes varit ämne för vidlyftig skriftvexling af åtskillig art. Så många ord hafva i detta ämne blifvit förlorade, att vi ock kunna förlora ett, förhoppandes att de rätta synpunkterna med tiden fastställa sig sjelfva.

Vi återgå till krigshändelserna. Öfverlefvorna af finska armeen under generalmajor Gripenberg hade kapitulerat vid Kalix den 25 Mars. Ryssarne besatte Umeå den 31 Maj. En dansk-norsk division inföll i Jämtland och Herjeådalen för att agera i gemenskap med general Kamenskys yttersta högra flygel, sedan denne i befälet efterträdt grefve Schuwaloff. Att man af den nya regeringen väntade sig en betydande ansträngning mot fienden, var ej mindre naturligt, än att den genom så många förluster sårade fosterlandskänslan här gjorde fordringar svåra att uppfylla. — »Få krigshändelser hafva blifvit så orätt bedömda — säger författaren till den skrift vi anmäle — som den under öfveramiral af Pukes öfverbefäl år 1809 till Vesterbotten utrustade expedition. Den allmänna meningen tycktes då vara, och är det kanske till en del ännu, att Sveriges räddning eller åtminstone fredsvilkorens förändrande till dess fördel berodde uppå, om den ryska korps, hvilken under general Kamenskys befäl i Vesterbotten framryckt, kunde afskäras och nödgas sträcka gevär, samt att detta var hufvudsakliga föremålet för denna utrustning. Men sådant var icke förhållandet; ty att i Stockholm afgöra Kamenskys och hans korps' tillfångatagande i Vesterbotten samt för ett så osäkert ändamål göra ett kostsamt härtåg, hade varit en dårskap. Det hade ju blott fordrats att Kamensky, på något vis underrättad om hvad emot honom åsyftades, i tid börjat sitt återtåg, för att vara i tillfälle att detsamma utan ringaste förlust verkställa. Men deremot lärer medgifvas, att vid alla fredsunderhandlingar ansetts af vigt den vidsträcktare eller inskränktare del fienden af den andra krigförande maktens land innehafver;

och med skäl kunde förmodas, det genom denna expedition general Kamensky skulle tvingas utrymma en betydlig del af Vesterbotten, hvilket sålunda var detta militäriska företags väsentliga föremål». — Vi äro härutinnan alldeles ense med författaren. Nu till utförandet. »Detta företag — fortfar han — skulle utföras af generalerna Wredes och Wachtmeisters förenade armeer under öfveramiral Pukes öfverbefäl. Örlogs- och transportflottan, med de under general Wachtmeisters anförande i Stockholm embarkerade trupper, ankom kring medlet af Augusti månad till Hernösands redd, och här skulle planen uppgöras, huru general Wredes korps, föga öfverstigande 4,000 man, hvaraf nära hälften under general Döbelns befäl ännu var på marsch från Jämtland [10], möjligtvis skulle kunna kooperera med general Wachtmeisters, hvilken borde bakom den fiendtliga hären landstiga för att söka densamma innesluta. Härtill tycktes endast tvänne utvägar gifvas med hopp om önskad framgång: den ena att direkte vid Umeå landstiga och, sålunda mästare af elfven, derstädes genast försätta fienden emellan tvänne eldar; den andra, att landstigningen af general Wachtmeisters armé skulle så långt bakom fienden verkställas (hvartill Skellefteå föreslogs), att general Wrede med sin korps kunde komma så väl öfver de mindre vattendragen emellan Öre och Umeå, som ock öfver denna sistnämda elf, samt dymedelst blefve i stånd att följa Kamensky på dess återtåg, hvilken nödvändigt skulle söka slå sig igenom, så snart han om landstigningen blefve underrättad. Den första anförda utvägen ansågs icke verkställbar, i anseende till erhållen kunskap derom att fienden, utom flera strandbatterier, äfven hade en icke obetydlig styrka i Umeå förlagd. Mot landstigningen vid Skellefteå anmärktes, att flottan var med så ringa proviant försedd, att den skulle nödgas återvända, om för general Kamensky blefve möjligt att sig omkring 14 dagar emellan Umeå och Skellefteå uppehålla, hvadan öfverbefälhafvaren beslöt att hären skulle debarkera vid Ratan, ungefär 5 mil från Umeå; men härigenom blef äfven afgjordt, det den landstigande korpsen skulle komma att ensam strida mot nästan hela general Kamenskys samlade styrka, utan minsta medverkan

[10] General Döbeln hade den 25 Juli med norske generalen v. Krogh afslutat en öfverenskommelse, enligt hvilken den senares troppar skulle den 13 Aug. hafva tillbakatågat öfver riksgränsen.

af general Wredes, hvilken, när Umeå stad var af ett, ehuru ringa, antal trupper försvarad, och bron öfver elfven af samma namn förstörd, omöjligen kunde nog tidigt framkomma för att i striden deltaga». Utgången blef visserligen sådan.

Det vill häraf synas, som om expeditionens öde, hvad Kamenskys inneslutande angår, varit på förhand afgjordt genom fel i sjelfva planen för det slutliga utförandet; i synnerhet som general Kamensky sjelf medgifvit, att han var starkare än både Wrede och Wachtmeister hvar för sig, fast något underlägsen dem bägge förenade. Begagnade han sig af sin fördel (och han gjorde det med lika mycken beslutsamhet som snabbhet), så hade han utgången i sin hand. Detta tyckes likväl ej ha blifvit anadt vid den nämda konseljen. Man hade då utan tvifvel föredragit ett anfall på sjelfva Umeå. »Hade *detta* kunnat verkställas — skrifver Puke till Platen i ett bref som Adlersparre utgifvit [1] — så hade det med våra Ryssar varit förbi; men herrar generaler funno det för mycket vågadt, och jag fann det sjelf. Nu hoppas jag på något annat sätt få dem i klämman». — Detta andra sätt blef att landstiga vid Ratan; och amiralen misstänkte så litet Kamenskys skyndsamhet, att han hoppades Wachtmeister skulle hinna före Kamensky till Umeå. Sedan Puke landsatt tropparne vid Ratan, skrifver han den 17 Aug.: »Wachtmeister skall nu marschera direkte landvägen dit för att se, om vi intet kunna stänga våra Ryssar söder om Umeå elf» [2]. Efteråt skrifver Adlercreutz [3]: »Man klandrar mycket här general Wachtmeisters batalj; han har dock ådagalagt mycket mod och nit. Om något fel varit i dispositionerna och deras utförande, så härrör sådant icke alltid af en mindre god vilja och bör således skonsamt bedömas, helst det är lättare att klandra andra än att göra sjelf. Så snart Wachtmeister ej hann förr till Umeå än Kamensky, var jag säker att utgången skulle blifva ungefärligen sådan den nu blef. I Wachtmeisters ställe hade jag undvikit ba-

---

[1] *Handlingar rörande Sveriges äldre, nyare och nyaste historia*, del. 4, sid. 5. Brefvet är dateradt om bord på chefs-skeppet *Konung Adolf Fredrik*, till ankar på Hernösands yttre redd, den 14 Aug. 1809.

[2] A. st. sid. 9.

[3] Brefvet är till Adlersparre, dateradt Stockholm den 4 Sept. 1809, a. st. sid. 14.

talj förr än Wreden hunnit efter; jag hade hellre retirerat ända till Skellefteå och harcellerat och uppehållit fienden allt hvad jag kunnat, der lokalen erbjudit sig». — Här stöta vi på en fråga, som ej synes oss tillräckligen utredd, nämligen: i hvad förhållande stodo befälhafvarne öfver landtropparne till öfveramiralen, såsom högste befälhafvare? Adlercreutz, såsom man ser, tycks förutsätta, att Wachtmeister *kunnat* så handla som han säger sig sjelf skola handlat i hans ställe. Lagerbring i sin skrift säger sid. 22, att Wachtmeister enligt order *ej kunnat* handla annorlunda än han gjorde, nämligen att skyndsammast framrycka till Umeå för att uppnå denna punkt före Kamensky. Puke sjelf säger detta just vara hvad Wachtmeister skulle söka verkställa; och att den senare, vid Säfvar underrättad att Kamensky redan var i marsch emot honom, der stannade, men ej ansåg sig auktoriserad att göra en retrograd rörelse, innan han inhemtat öfverbefälhafvarens vidare order, tyckes väl bevisa, att han ansåg sig stå under Pukes befäl. Adlersparre deremot skrifver i en anmärkning till Pukes förstnämda bref[4]: »Planen till denna expedition, som i det hela kan sägas hafva misslyckats, men som dock föranledde fienden att utrymma svenska landet, var uppgjord af en ledamot i konungens konselj (Adlersparre sjelf). Enligt denna plans bokstafliga föreskrift skulle amiral Puke ensam hafva hufvudbefälet så väl öfver landtropparne som flottan, och alla öfriga befälhafvare blott taga, lyda och verkställa dess order. Men sedan planens författare blifvit kommenderad åt en annan sida af riket och redan begifvit sig till sin bestämmelse, ändrades planen sålunda, att hvarje befälhafvare var oberoende af amiralen och att hvad som borde företagas skulle bestämmas genom rådplägning». Vi kunna blott tillägga: har ingen modifikation föregått i den nämda bokstafliga föreskriften om amiralens öfverbefäl, så synes dock sjelfva förhållandet föga medgifva, att landtroppars rörelser, helst vid en expedition der samverkan af de deltagande ej var bestämd inom trängre gränser, kunde från flottan i allo dirigeras.

Man har sett, att det var i konseljen vid Hernösand som den närmare planen för utförandet bestämdes. Till denna konselj kallades af amiral Puke den 13 Augusti gene-

[4] A. st. sid. 5, noten.

[illegible] nästan neslen [illegible] En lyckа, att [illegible] att utrymma svenska [illegible] annorlunda [illegible]

[illegible] expeditionens afgång det varit fråga [illegible] Stockholm inhemtade underrättelser [illegible] kännedom, som svenska befälet [illegible]

De svenska troppar, som stridde vid Säfvar, hafva i vers och prosa blifvit skymfade, enligt det af många antagna sättet att under närvarande välsignade fredstid både tukta landsmän och slå rikets fiender. Äfven i en lärobok uti fäderneslandets historia af hr Ekelund läser ungdomen, att dessa troppar »efter ett svagt motstånd begåfvo sig hufvudstupa tillbaka till Ratan» och genom passet vid Djekneboda läto »drifva sig tillbaka som en oskälig fårskock». Uttryckets värdighet svarar mot sanningen i uppgiften. Wrede säger i sina anmärkningar till den ryska berättelsen, sid. 87: »Striden (vid Säfvar) hade varat från kl. 7 f. m. till kl. 3 e. m., då Wachtmeister, af farhåga att på sin venstra flygel blifva kringränd, drog sig tillbaka. Återtåget verkstäldes med all möjlig ordning, hvilken ej heller var svår att bibehålla; ty Ryssarne voro alldeles urståndsatta att förfölja. Först den följande dagen (den 20 Augusti) intog svenska korpsen sin ställning vid Ratan». Ryska berättelsen, sid. 226, förmäler, att »det var en het drabbning, der en sjettedel af de stridande föll». — Svenska förlusten i affärerna vid Säfvar och Ratan var: döda och sårade 39 officerare, 36 underofficerare samt 951 soldater. General Kamensky har uppgifvit sin förlust till några och 30 officerare, hvaribland 3 generaler. samt omkring 2000 man. »Påminner man sig — tillägger Lagerbring, som med rättvis indignation yttrar sig öfver hr Ekelunds och andra dylika omdömen — att här icke talrika massor, utan endast tvänne mindre korpser fäktade, så inses lätt att striden var en af de blodigaste» (sid. 26).

Hade Svenskarne under återtåget stannat vid Djekneboda, i stället för att återgå till Ratan och der intaga den ställning, mot hvilken Kamenskys flera gånger förnyade anfall sedan strandade, så hade utan tvifvel förlusten å ömse sidor blifvit större; att det gifvit expeditionen en annan utgång, betviflas. Oss synes, hvad Kamenskys innestängande och afväpnande angår, misslyckandet gifvet, innan ännu en soldat landsattes vid Ratan. — Blott ännu en anmärkning: i ett företag af denna beskaffenhet, hvars utförande visserligen erbjuder anledningar till tadel, men till ett tadel som rättvisligen tål att delas mellan *flera*, har likväl *en* man fått uppbära hela massan af omilda omdömen, nämligen general Wachtmeister. Man synes å alla sidor ha varit belåten med att på hans axlar aflasta sin

skuld. — Vi äro ej främmande för dylika erfarenheter. — Den känsla, hvarmed general Lagerbring tager sin forna befälhafvares och vapenbroders försvar, hedrar dem bägge. Den hedrar general Lagerbring så mycket mer. som exempel af ett helt motsatt förfarande äro i friskt minne. Vi taga afsked af hans skrift med betygande af vår uppriktiga vördnad.

---

*Ansgarius. Episkt försök. Första afdelningen. Upsala, Palmblad, Sebell & C. 1835. IV och 96 sid. 8:o**.

För många hundra år tillbaka skref en kinesisk filosof: »Vid inträdet i verlden erhåller menniskan hjertats ro af himmelen till hemgift. Då hon röres af de yttre föremålen, förvandla sig hennes känslor i önskningar, önskningarna frambringa tanken, och tanken väcker det slumrande ordet; men ordet räcker ej till för hennes stormande bröst. Hon ger sig luft i djupa suckar, hon skulle bryta ut i ångestskri och jämmertoner, om ej dessa, äfven utan hennes vilja, blefve till melodier och till sånger fulla af harmoni. Så uppstod *Shi-King* eller Sångernas bok»[1].

Rec. kände en oändlig lättnad då han läste och tecknade sig till minnes ofvanstående ord. Han fägnades först öfver innehållet, dernäst deröfver, att han ändtligen fick se en tanke i dessa ämnen utan tyska konstord, pretiösa vändningar och metafysiskt damm, hvaraf han i sin lilla krets ej litet varit molesterad. — Det finnes då ändtligen en undanflykt för sådant, tänkte han, om man nämligen först flyr in i den stora öknen Kobi i Medel-Asien och derifrån in i det himmelska riket Kina. Lefve den kinesiska ästetiken! Visste vi blott litet mera om den.

Vi känna ingen bättre beskrifning på poesiens uppkomst än den ofvan anförda, ingen som bättre utsäger denna ro full af oro, denna i ljufhet upplösta inre smärta, med ett ord, denna harmoniens segrande makt, som är det räddningsmedel poesien erbjuder och hennes egentliga hemlighet. Så uttrycker hon i sin mån skapelsens egen. Ty hvad är denna annat än högsta harmoni af krafter, som

* *Sv. Litt. Fören. Tidn.* 1836, n. 27.

[1] Jfr *Morgenblatt* 1829, n. 100. *Shi-King* anses vara samlad af *Confucius*. Den har på tyska blifvit öfversatt och utgifven af *Fr. Rückert*, Altona 1833.

sins emellan synas stridiga, men hafva sitt mått i Guds eviga ordning? Här är den brunn af evig alstring, ur hvilken all, äfven den ringaste, menskliga förmåga verkligen flödar, ehuru menniskorna dessutom ösa till höger och venster ur andra brunnar, usla brunnar som intet vatten gifva. De menniskor, på hvilkas tanke- och handlingssätt det synes, att de ösa ur sjelfva källan, eller, såsom man säger, taga sina varor ur första hand, kallas *snillen.*

Vi synas väl med denna definition, enfaldig som den är, ha försyndat oss emot en konstdomare i tidskriften *Skandia*[2], som år 1833 förkunnade följande: »Rörande snillet förhåller det sig så, att den som icke har det kan icke definiera det. Och den som har det definierar (beskrifver) det icke; ty han skulle i samma stund förlora det»: — hvilken beskaffenhet, nämligen »att ej vara definibelt», snillet skall dela med galenskapen. — Man ser att det är en kinkig sak, enkannerligen för det åsatta vitet. Vi få trösta oss med att risken är vår, och att vi i allt afseende göra måttliga anspråk. Vi gå längre. Då nämde konstdomare råder konstnären att han framför allt ej skall bringa »den himmelska driften under sin reflexion», så skulle vi tvärt om vilja råda, i fall ett råd vore oss tillständigt, att han ingalunda sålunda bör gå på i gudomlig blindhet, utan i det stället rätt öppna ögonen och taga sin drift eller gåfva i allvarligt skärskådande; *primo* för att konstatera *species facti* eller om besagde gåfva verkligen finnes, *secundo* för att komma under fund med, huruledes han enligt bästa samvete skall använda sitt anförtrodda pund. Han bör tro, att det, hvarmed han har att göra, ej är af så vansklig art att det behöfver under glas och ram fattas för att ej vidröras, ännu mindre vaktas för ljusets blick. Han må vara öfvertygad att, om gåfvan är af rätta slaget, hon håller färgen äfven i det mest brännande ljus; hvarom icke, har ljuset uppdagat en förvillelse, kanske ock visat letaren ett annat malmstreck.

Det är således ej så farligt dermed, att snillet söker begripa sig sjelft, hvilket vi tvärt om skulle tro vara dess egentligaste uppgift. En rest blir alltid, som ej i begrepp låter upplösa sig. Men hvar stöter äfven den skarpaste forskning ej på en sådan rest? I allt hvad lif och varelse

---

[2] 1:a band. 2:a häft. *Några Drag* af C. J.-L. A(lmqvist).

heter. — Ämnet är för intressant att vi här kunna lemna det. Vi må så gerna strax göra två bekännelser som ligga oss på hjertat. Vi ha två innerliga vederviljor, som i grunden röra samma sak. Den ena är, att snillet skulle vara något synnerligt *abrakadabra*, för allt förstånd otillgängligt; den andra, att, så vida det kunde begripas, det endast vore att anse såsom en excentrisk kraft, som vid vissa tillfällen gör sitt spektakel till allmän förvåning och förlustelse. En antidot mot slik svindel är att betrakta *snillets bruk till husbehof;* öfver hvilken proposition vi ville åtaga oss att hålla den mest uppbyggliga predikan, om tid och åhörare det medgåfvo. — Här endast så mycket. — Det är bekant, att menskliga bildningen är traditionel och går från ett slägte till ett annat. Traditionens eget ändamål är väl att äfven hänvisa på den ursprungliga källan till all bildning. Men *blott* traditionel kan dock ej bildningen vara. Den lefver på ett *plus*, som är det närvarandes egen insats och dess tillskott till det förflutna. Detta *plus* kommer åter från de *produktiva* menniskorna, nämligen de, hvilka ej härleda allt hvad de veta och göra ifrån andra, utan taga sin egen insats ur första hand. Vi skära dem öfver en kam och kalla dem dristeligen *snillen* i massa; ty så utomordentligen få måste de ej vara, om, såsom verkligen är fallet, verlden i och genom dem fortgår och består. Det är fråga, om, nogare betraktad, någon enda menniska verkligen kan vara utan allt snille. Vi tro det ej; ehuru man ser både större och smärre förfuskade snillen. Jag håller mig tvärt om vid ett förut sagdt ord, det skönaste och sannaste jag någonsin yttrat (och jag *vill* berömma mig deraf): *det finnes ingen enda menniska, som ej kan göra någonting bättre än alla de andra*[3]. I det minsta som i det största, i den ringaste förbättring af ett menskligt tillstånd som i stiftelser för århundraden och staters och väldens grundande, gäller om snillet den definition, hvarpå Goethes geni beklagligen lärer kreverat, att det, såsom han säger, är *diejenige Kraft des Menschen, welche, durch Handlung und Thun, Gesetz und Regel giebt*[4].

Men hur går det då med dem, som man tycks just derför ha öfverenskommit att kalla snillen, emedan de i den verkliga verlden föga äro skickliga att något förrätta? Dermed

---

[3] Bd I, sid. 14.
[4] *Nachgelassene Werke*, Bd 1, sid. 149.

af general Wredes, hvilken, när Umeå stad var af ett, ehuru ringa, antal trupper försvarad, och bron öfver elfven af samma namn förstörd, omöjligen kunde nog tidigt framkomma för att i striden deltaga». Utgången blef visserligen sådan.

Det vill häraf synas, som om expeditionens öde, hvad Kamenskys inneslutande angår, varit på förhand afgjordt genom fel i sjelfva planen för det slutliga utförandet; i synnerhet som general Kamensky sjelf medgifvit, att han var starkare än både Wrede och Wachtmeister hvar för sig, fast något underlägsen dem bägge förenade. Begagnade han sig af sin fördel (och han gjorde det med lika mycken beslutsamhet som snabbhet), så hade han utgången i sin hand. Detta tyckes likväl ej ha blifvit anadt vid den nämda konseljen. Man hade då utan tvifvel föredragit ett anfall på sjelfva Umeå. »Hade *detta* kunnat verkställas — skrifver Puke till Platen i ett bref som Adlersparre utgifvit [1] — så hade det med våra Ryssar varit förbi; men herrar generaler funno det för mycket vågadt, och jag fann det sjelf. Nu hoppas jag på något annat sätt få dem i klämman». Detta andra sätt blef att landstiga vid Ratan; och amiralen misstänkte så litet Kamenskys skyndsamhet, att han hoppades Wachtmeister skulle hinna före Kamensky till Umeå. Sedan Puke landsatt tropparne vid Ratan, skrifver han den 17 Aug.: »Wachtmeister skall nu marschera direkte landvägen dit för att se, om vi intet kunna stänga våra Ryssar söder om Umeå elf» [2]. Efteråt skrifver Adlercreutz [3]: »Man klandrar mycket här general Wachtmeisters batalj; han har dock ådagalagt mycket mod och nit. Om något fel varit i dispositionerna och deras utförande, så härrör sådant icke alltid af en mindre god vilja och bör således skonsamt bedömas, helst det är lättare att klandra andra än att göra sjelf. Så snart Wachtmeister ej hann förr till Umeå än Kamensky, var jag säker att utgången skulle blifva ungefärligen sådan den nu blef. I Wachtmeisters ställe hade jag undvikit ba-

[1] *Handlingar rörande Sveriges äldre, nyare och nyaste historia*, del. 1, sid. 5. Brefvet är dateradt om bord på chefs-skeppet *Konung Adolf Fredrik*, till ankar på Hernösands yttre redd, den 14 Aug. 1809.

[2] A. st. sid. 9.

[3] Brefvet är till Adlersparre, dateradt Stockholm den 4 Sept. 1809, a. st. sid. 14.

talj förr än Wreden hunnit efter; jag hade hellre retirerat ända till Skellefteå och harcellerat och uppehållit fienden allt hvad jag kunnat, der lokalen erbjudit sig». — Här stöta vi på en fråga, som ej synes oss tillräckligen utredd, nämligen: i hvad förhållande stodo befälhafvarne öfver landtropparne till öfveramiralen, såsom högste befälhafvare? Adlercreutz, såsom man ser, tycks förutsätta, att Wachtmeister *kunnat* så handla som han säger sig sjelf skola handlat i hans ställe. Lagerbring i sin skrift säger sid. 22, att Wachtmeister enligt order *ej kunnat* handla annorlunda än han gjorde, nämligen att skyndsammast framrycka till Umeå för att uppnå denna punkt före Kamensky. Puke sjelf säger detta just vara hvad Wachtmeister skulle söka verkställa; och att den senare, vid Säfvar underrättad att Kamensky redan var i marsch emot honom, der stannade, men ej ansåg sig auktoriserad att göra en retrograd rörelse, innan han inhemtat öfverbefälhafvarens vidare order, tyckes väl bevisa, att han ansåg sig stå under Pukes befäl. Adlersparre deremot skrifver i en anmärkning till Pukes förstnämda bref[4]: »Planen till denna expedition, som i det hela kan sägas hafva misslyckats, men som dock föranledde fienden att utrymma svenska landet, var uppgjord af en ledamot i konungens konselj (Adlersparre sjelf). Enligt denna plans bokstafliga föreskrift skulle amiral Puke ensam hafva hufvudbefälet så väl öfver landtropparne som flottan, och alla öfriga befälhafvare blott taga, lyda och verkställa dess order. Men sedan planens författare blifvit kommenderad åt en annan sida af riket och redan begifvit sig till sin bestämmelse, ändrades planen sålunda, att hvarje befälhafvare var oberoende af amiralen och att hvad som borde företagas skulle bestämmas genom rådplägning». Vi kunna blott tillägga: har ingen modifikation föregått i den nämda bokstafliga föreskriften om amiralens öfverbefäl, så synes dock sjelfva förhållandet föga medgifva, att landtroppars rörelser, helst vid en expedition der samverkan af de deltagande ej var bestämd inom trängre gränser, kunde från flottan i allo dirigeras.

Man har sett, att det var i konseljen vid Hernösand som den närmare planen för utförandet bestämdes. Till denna konselj kallades af amiral Puke den 13 Augusti gene-

[4] A. st. sid. 5, noten.

ralerna Wachtmeister, Wrede, v. Döbeln, öfverstarne Cedergren och Lagerbring samt öfverstlöjtnant Hård. Enligt de oss meddelade underrättelser synas svårigheterna att debarkera vid Skellefteå[5] i synnerhet gjorts gällande från flottans sida. Invändningarna åter att angripa fienden vid Umeå, säger Puke, utgingo från generalerna, som funno detta för mycket vågadt. Han tillägger: »jag fann det sjelf»; hvarmed han ock derför åtagit sig ansvarigheten. Ett slags medelväg togs, som här synes den minst lyckliga. Landstigningsstället bestämde amiralen. »Sedan jag vändt dessa angelägna saker tusen gånger i mitt hufvud, fattade jag det beslut att så långt möjligt var komma osedd till landstigningsstället, och detta skulle bli Ratan», heter det i hans bref af den 17 Augusti[6]. Hvad vi veta om konseljen upplyser ej beskaffenheten af öfverbefälet. Det i visst afseende oafgjorda förhållandet synes oss dock i alla fall, med eller utan föreskrifter, i följd af redan anförda omständigheter, ligga i sakens natur; och denna tvetydighet har utan tvifvel i verkligheten äfven haft sitt inflytande. Med ett ord: man har här att göra med en ganska komplicerad händelse, som lemnar fält för många tydningar; helst hvarje företag redan får sin färg genom meningen om ändamålet. Äfven Adlersparre kallar denna expedition, som han sjelf föreslagit, »i det hela misslyckad», ehuru den »föranledde fienden att utrymma svenska landet». Det vidare skulle då väl varit, att Kamensky och hans Ryssar (Puke kallar dem redan »våra Ryssar») blifvit tagna eller förstörda. Att detta ej hade påskyndat freden, är temligen säkert; att det skulle förbättrat fredsvilkoren, ganska tvifvelaktigt. I alla fall måste medlen vara inrättade efter det ändamål man vill vinna. De voro det ej, om flottans proviantering ej tillät den en längre tids verksamhet. Hvad utförandet angår, så torde den slutligen antagna planen svårligen kunna försvaras annorlunda än som ett nödfall; och det måste då anses en lycka, att företaget verkligen »föranledde fienden att utrymma svenska landet».

[5] Rec. har hört, att redan innan expeditionens afgång det varit fråga om att landstiga vid Bygdeå, enligt i Stockholm inhemtade underrättelser från personer som väl kände landet: en kännedom, som svenska befälet nog mycket synes saknat.

[6] A. st. sid. 8.

De svenska troppar, som stridde vid Säfvar, hafva i vers och prosa blifvit skymfade, enligt det af många antagna sättet att under närvarande välsignade fredstid både tukta landsmän och slå rikets fiender. Äfven i en lärobok uti fäderneslandets historia af hr Ekelund läser ungdomen, att dessa troppar »efter ett svagt motstånd begåfvo sig hufvudstupa tillbaka till Ratan» och genom passet vid Djekneboda läto »drifva sig tillbaka som en oskälig fårskock». Uttryckets värdighet svarar mot sanningen i uppgiften. Wrede säger i sina anmärkningar till den ryska berättelsen, sid. 87: »Striden (vid Säfvar) hade varat från kl. 7 f. m. till kl. 3 e. m., då Wachtmeister, af farhåga att på sin venstra flygel blifva kringränd, drog sig tillbaka. Återtåget verkstäldes med all möjlig ordning, hvilken ej heller var svår att bibehålla; ty Ryssarne voro alldeles urståndsatta att förfölja. Först den följande dagen (den 20 Augusti) intog svenska korpsen sin ställning vid Ratan». Ryska berättelsen, sid. 226, förmäler, att »det var en het drabbning, der en sjettedel af de stridande föll». — Svenska förlusten i affärerna vid Säfvar och Ratan var: döda och sårade 39 officerare, 36 underofficerare samt 951 soldater. General Kamensky har uppgifvit sin förlust till några och 30 officerare, hvaribland 3 generaler. samt omkring 2000 man. »Påminner man sig — tillägger Lagerbring, som med rättvis indignation yttrar sig öfver hr Ekelunds och andra dylika omdömen — att här icke talrika massor, utan endast tvänne mindre korpser fäktade, så inses lätt att striden var en af de blodigaste» (sid. 26).

Hade Svenskarne under återtå getstannat vid Djekneboda, i stället för att återgå till Ratan och der intaga den ställning, mot hvilken Kamenskys flera gånger förnyade anfall sedan strandade, så hade utan tvifvel förlusten å ömse sidor blifvit större; att det gifvit expeditionen en annan utgång, betviflas. Oss synes, hvad Kamenskys innestängande och afväpnande angår, misslyckandet gifvet, innan ännu en soldat landsattes vid Ratan. — Blott ännu en anmärkning: i ett företag af denna beskaffenhet, hvars utförande visserligen erbjuder anledningar till tadel, men till ett tadel som rättvisligen tål att delas mellan *flera*, har likväl *en* man fått uppbära hela massan af omilda omdömen, nämligen general Wachtmeister. Man synes å alla sidor ha varit belåten med att på hans axlar aflasta sin

sins emellan synas stridiga, men hafva sitt mått i Guds eviga ordning? Här är den brunn af evig alstring, ur hvilken all, äfven den ringaste, menskliga förmåga verkligen flödar, ehuru menniskorna dessutom ösa till höger och venster ur andra brunnar, usla brunnar som intet vatten gifva. De menniskor, på hvilkas tanke- och handlingssätt det synes, att de ösa ur sjelfva källan, eller, såsom man säger, taga sina varor ur första hand, kallas *snillen*.

Vi synas väl med denna definition, enfaldig som den är, ha försyndat oss emot en konstdomare i tidskriften *Skandia*[*], som år 1833 förkunnade följande: »Rörande snillet förhåller det sig så, att den som icke har det kan icke definiera det. Och den som har det definierar (beskrifver) det icke; ty han skulle i samma stund förlora det»: — hvilken beskaffenhet, nämligen »att ei vara definibelt», snillet skall dela med galenskapen. — Man ser att det är en kinkig sak, enkannerligen för det åsatta vitet. Vi få trösta oss med att risken är vår, och att vi i allt afseende göra måttliga anspråk. Vi gå längre. Då nämde konstdomare råder konstnären att han framför allt ej skall bringa »den himmelska driften under sin reflexion», så skulle vi tvärt om vilja råda, i fall ett råd vore oss tillständigt, att han ingalunda sålunda bör gå på i gudomlig blindhet, utan i det ställe rätt öppna ögonen och taga sin drift eller gåfva i allvarligt skärskådande: *primo* för att konstatera *species facti* eller om besagde gåfva verkligen finnes, *secundo* för att komma under fund med, huruledes han enligt bästa samvete skall använda sitt anförtrodda pund. Han bör tro, att det, hvarmed han har att göra, ej är af så vansklig art att det behöfver under glas och ram fattas för att ej vidröras, ännu mindre vaktas för ljusets blick. Han må vara öfvertygad att, om gåfvan är af rätta slaget, hon håller färgen äfven i det mest brännande ljus; hvarom icke, har ljuset uppdagat en förvillelse, kanske ock visat letaren ett annat malmstreck.

Det är således ej så farligt dermed, att snillet söker begripa sig sjelft, hvilket vi tvärt om skulle tro vara dess egentligaste uppgift. En rest blir alltid, som ej i begrepp låter upplösa sig. Men hvar stöter äfven den skarpaste forskning ej på en sådan rest? I allt hvad lif och varelse

[*] I[illegible] h[illegible] *Några Drag* af C. J. L. Almqvist.

heter. — Ämnet är för intressant att vi här kunna lemna det. Vi må så gerna strax göra två bekännelser som ligga oss på hjertat. Vi ha två innerliga vederviljor, som i grunden röra samma sak. Den ena är, att snillet skulle vara något synnerligt *abrakadabra*, för allt förstånd otillgängligt; den andra, att, så vida det kunde begripas, det endast vore att anse såsom en excentrisk kraft, som vid vissa tillfällen gör sitt spektakel till allmän förvåning och förlustelse. En antidot mot slik svindel är att betrakta *snillets bruk till husbehof;* öfver hvilken proposition vi ville åtaga oss att hålla den mest uppbyggliga predikan, om tid och åhörare det medgåfvo. — Här endast så mycket. — Det är bekant, att menskliga bildningen är traditionel och går från ett slägte till ett annat. Traditionens eget ändamål är väl att äfven hänvisa på den ursprungliga källan till all bildning. Men *blott* traditionel kan dock ej bildningen vara. Den lefver på ett *plus*, som är det närvarandes egen insats och dess tillskott till det förflutna. Detta *plus* kommer åter från de *produktiva* menniskorna, nämligen de, hvilka ej härleda allt hvad de veta och göra ifrån andra, utan taga sin egen insats ur första hand. Vi skära dem öfver en kam och kalla dem dristeligen *snillen* i massa; ty så utomordentligen få måste de ej vara, om, såsom verkligen är fallet, verlden i och genom dem fortgår och består. Det är fråga, om, nogare betraktad, någon enda menniska verkligen kan vara utan allt snille. Vi tro det ej; ehuru man ser både större och smärre förfuskade snillen. Jag håller mig tvärt om vid ett förut sagdt ord, det skönaste och sannaste jag någonsin yttrat (och jag *vill* berömma mig deraf): *det finnes ingen enda menniska, som ej kan göra någonting bättre än alla de andra*[3]. I det minsta som i det största, i den ringaste förbättring af ett menskligt tillstånd som i stiftelser för århundraden och staters och väldens grundande, gäller om snillet den definition, hvarpå Goethes geni beklagligen lärer kreverat, att det, såsom han säger, är *diejenige Kraft des Menschen, welche, durch Handlung und Thun, Gesetz und Regel giebt*[4].

Men hur går det då med dem, som man tycks just derför ha öfverenskommit att kalla snillen, emedan de i den verkliga verlden föga äro skickliga att något förrätta? Dermed

[3] Bd I, sid. 14.
[4] *Nachgelassene Werke*, Bd 1, sid. 149.

synes förhålla sig på följande sätt. Menskligheten har en svår och mödosam väg att tillryggalägga. Mål och regel är hvad vi kallat Guds ordning. Denna är väl i hans eviga rådslag väl förvarad; men såsom ett skol-exercitium har han äfven uppgifvit den åt de mest älskade af sina skapade varelser att begrunda och verkställa. Härmed tillgår nu ganska brokigt och underligen, såsom för ögonen är; och föga hopp vore att verket komme till en god ända, om ej skolmästaren hade sin hand med i spelet. Fruktansvärdt är ock, att sjelfva begreppet om ordningen ginge förloradt, om det endast ur verkligheten skulle illustreras. Tron riktar väl stadigt sitt öga på målet, men ser blott endels, föga mer än det gyllne korset som kröner templets spira. Vetenskapen forskar efter grundritningen, men det blir blott styckverk. Derför har Gud på denna mensklighetens långa och mödosamma bana här och der äfven satt menniskor vid vägen, af den egna beskaffenhet, att de ur sitt inre på åtskilligt sätt och genom åtskilliga medel — ord, ljud, färger, proportioner — frambringa och förespegla *bilder*, som ifrån sig gifva ett sken af Guds ordning. Sådan herrlighets sken kallas det *sköna*, och förfriskar menniskors sinnen. Hafva nu menniskorna mycket att göra eller, såsom vanligt, kifvas på vägen, så händer väl ock, att de utan synnerligt deltagande gå de sköna bilderna förbi. Det är illa nog för deras frambringare; i synnerhet som desse ofta ej ega annan gåfva. Vid lugnare stunder påminner man sig dem kanske åter och säger om en och annan, länge sedan försvunnen: »han var ock en af dem, som sutto vid vägen och glädde menniskors hjertan». —

I nämda poetiska bilder och alster märker man ett visst sammanhang, så väl sins emellan som med deras tid. Alla stora samhällsformer och äfven samhällsbrytningar eller uppfinningar, som på det allmänna lifvet haft ett vigtigt inflytande, — hierarkien, chevaleriet, tredje ståndets uppkomst, striden emellan kyrkan och staten, Indiernas upptäckt, reformationen — hafva kastat framför sig, omkring sig en egen poetisk morgonrodnad. Bilderna hafva öfverlefvat verkligheterna; de hafva gjort det, ej genom det som i dem var verklighet, utan igenom det som ännu i dem är poesi, sjelf en till dikt förklarad verklighet, som derigenom bevisar, att det ideala i menskliga sakerna är bastantare än det reala. Efter reformationens utkämpade strider stod

konungamakten erkändt högst i samhället, och äfven denna har haft sin poetiska apoteos i Ludvig XIV och hans tidehvarf. — Dermed stannade vitterhetens och statens gemensamma utveckling. Den senares högre värdigheter och stånd upphörde allt mer att gifva poesien ämnen. Hvilken profanation vållat det (man tänke på orleanska regencen, på Ludvig XV:s tidehvarf och det tänkesätt som då spridde sig ibland Europas redan franskt bildade högre klasser), må historien omtala. Nog af, både literaturen och allmänna meningen drogo sig allt mer undan de gamla samhällsformerna och slutade med att vända sig emot dem. Poesien flydde ur det borgerliga samhället till *naturen*. En ny naturuppenbarelse bröt fram i dess skapelser, ett nytt natur-evangelium predikades i poetiskt, filosofiskt och politiskt afseende. Man begynte att tala om menniskans rättigheter, såsom sådan. Försöket att göra dem gällande blef *revolutionen*.

Efter tio år tycktes det slägte, som försökt den, äfven räkna sådant ibland illusioner. Tvänne riktningar begynte i följd deraf göra sig gällande. Den ena, afgjordare materialistisk än någonsin, behandlade i allmänhet såsom illusion allt högre; med detsamma radikalt opoetisk, hängde den likväl qvar vid poesien, såsom en tradition bestående i ett prydligare sätt att uttrycka sig, med vissa rimslut och figurer, *rime et raison*, såsom man sade. Den andra var en ny flygt af det poetiska sinnet. Det hade flytt ur samhället till naturen. Natur-apostlarne hade besudlat sitt evangelium med strömmar af blod. Poesien vände sig rysande bort från det närvarande till det förflutna, studerade sina egna, äldre former och sökte upplifva dem. Så uppstod den *romantiska* skolan i motsats mot den så kallade *klassiska*. I bådas strid har väl ej blod, men mycket bläck blifvit spildt, tills i senaste tider ett slags transfusion eller konfusion af bägge egt rum, hvarigenom de i sjelfva verket förintat hvarandra. Symptomen var romanticismens utbrott äfven i Frankrike. Den vände sig till en början äfven der åter till det förflutna, medeltid, chevaleri, poetiserande katolicism o. s. v. Men dels kan ingen poesi lefva blott på det förflutna, utan varder deraf vanmäktig, såsom man ock ser på den ny-romantiska, hvilken, sedan den svalkat sin stridslust och vunnit plats, ej rätt tycks veta hvad den nu egentligen skall taga sig före, under det emellertid sjelfva den vunna platsen öfver-

svämmas af tidens nya vågor, — dels var det närvarande uti Frankrike för allsmäktigt, att det ej skulle draga den nya eller ny-gamla tendensen in i sin hvirfvel. Det har skett på det sätt, att romantikerna kastat in i det förflutnas bilder hela det närvarandes oro. Allt har blifvit masque för denna oro, som sjelf blott är oro och ingenting annat och derför förtär sig sjelf, med detsamma som den, åtminstone i föreställningen, ödelägger allt, det förflutna, det närvarande, det tillkommande. Den längtar att tro på det högre, och misströstar derom. Med detsamma rasar den äfven både i och mot det lägre och jordiska, som i sjelfva verket ej utan det högre kan bestå. Spiritualismen har ej kunnat göra sig gällande, men den har hjelpt materialismen i sjelfförstörelse; och den poetiska verlden förefaller snart som en *tabula rasa.*

I vårt aflägsna Sverige har, mer och mindre, denna den europeiska poesiens utveckling och förveckling äfven gjort sig märkbar. I åtskilligt hafva vi kommit något sent. Vårt Ludvig XIV:s tidehvarf var Gustaf III:s. På samma tid predikade Thorild här det omtalda natur-evangelium, mest såsom en ropandes röst i öknen. Omkring ett decennium sedan den uppträdt i Tyskland visade sig den nya romantiken i Sverige. Att dervid endast tala om imitation, är fåfängt. Den moderna romantiken har af inre orsaker, såsom förut den moderna klassiciteten, gjort sin rund kring Europa. Af romanticismens katastrof har hos oss hittills varit föga spordt; i England och Tyskland desto mer.

Rec. har ansett mödan värdt att genom denna inledning förorda sin anmälan af närvarande poem; och att han ansett sådant i sin ordning, bevisar att han tänker högt om detsamma. Han har gripit till pennan emedan han trott, att detta *»ofärdiga»* poem i Sveriges enda literaturtidning förtjent att omröras annorlunda än med ett och annat i förbigående framkastadt, mer tadlande än gillande ord, eller med ovänliga allusioner. Det är ett tankrikt, konstrikt, fantasirikt och äfven hjertligt arbete. Besynnerligt nog är det tillika en sjuklings verk (såsom författaren sjelf tillkännagifver i företalet), diktadt under ett långsamt vederfående, men utan allsköns krank sensibilitet. Tillfrisknandets känsla, under en rörande blick på lif och evighet, är dess poesi. — Hvad vi här se är blott första afdelningen, bestå-

ende af fyra sånger; det hela ämnas att utgöra fyra afdelningar, hvarje bestående af lika många.

Första sången har många skönheter och är särdeles väl tänkt och utarbetad. Den andra öfverträffar den; den tredje synes oss minst lycklig; den fjerde är kan hända den skönaste. Någon gång kunde man önska både komposition och stil mer klarhet och enkelhet. I den andra sången användes för det mesta en versform, utmärkt på en gång af rim och alliteration, högst melodisk och välbildad och, så vidt vi vete, ej förr sålunda brukad i vårt språk. Se här ett prof, andra sångens början:

Sommaraftou redan färgar
Bergen med en rodnads strimma.
Simmande på vestervågor
Lågar skyn; den milda branden
Huldt förklarar vattnen, landen.

Rika fält mot södern svinna,
Hinna blåa bergens ränder;
Vändes ögat emot norden,
Jorden höjs, mot skyn sig sträcker,
Nederst sig med ekar täcker.

Väldigt, ofvan dessa kronor,
Trona ses en borg. Kring grunden
Lundens skuggor redan vaka.
Tak och torn dock herrligt glimma
Än af solens afskedsstrimma.

Följande anse vi för en af poemets ljuspunkter:

Är det väl änglaröster? — Så förnimmes
Nu midnattstimmans kor ur högkapellet.
Harmoniskt väller sången. Kärlek flödar
Fridfödande hit ned på harpotoner;
Men blott försoning, vunnen genom ånger,
Begriper kraften af de helga sånger:

»Hvar ligger den fridlysta hamnen,
Hvad heter den saliga fristad,
Dit midnattens makter ej våga,

Ej mörkrets förskräckelser alla? —
Den hamnen Guds helgedom heter;
Ej stenar och grus honom bilda,
Ej galler och lås honom gärda.
Men porten är ödmjuka sinnet,
Och lefvande tro heter muren.
Dit komma hans heliga änglar;
De heta förlåtelse, kärlek,
Och ljus i de andliga tingen,
Och kraft att det heliga vilja.» —

»Hvart skulle jag gå för din anda?
Hvart fly för ditt ansigte, Herre?
Ty fore jag upp uti himlen —
Och bäddade jag mig i djupet —
Ja, toge jag morgonens vingar
Och blefve i yttersta hafvet,
Der skulle din hand mig dock finna. —
Och sade jag: mörker mig täcke!
Så måste ju natten omkring mig
I ljus sig förbyta — ty mörkret
När dig icke mera är mörker,
Och natten är ljus såsom dagen».

I fjerde sången vakar munken Radbert vid den unge Ansgarii sjuksäng och träder ut ur sjukrummet för att bedja:

Han träder ut i stormen på altanen,
Och mot dess bröstvärn sunken, under himlen,
Han sin förtröstan lät i bön försmälta, —
Och, såsom Jakob, kämpande med Herren,
Ej eftergifvande förr än välsignad.
Och se, det var som hade bönens seger
Ock vunnit på naturen — eller denna
Fått budet, att det välbehag förklara,
Som i det högre väcks af nitets offer.
Ty i den mån otåligheten, tviflet
För bönens starka frid sin svallning lade,
Härute äfven stormens röster tego.
En blick af kärlek, sänd från *nådens* öga,
Log i *naturens* nya kärleksblick,
Då österns förlåt remnade, och solen

Mångdubblad såg sig i Samaras bugter,
Som skimrande försvann mot blåa östern —
Och lundernas och fältens blomsterverldar
De slutna ögon slogo upp mot solen,
Af himlens droppar öfverglittrade,
Af fogelskarans hvirfvelsånger väckta,
Och i den krona, som kastanien höjde
Invid och öfver bedjarn på altanen
En hymn anstämdes af mång tusen bin,
Tills nu den genombryts och öfversvallas
Af tornens klockor och af sång, som väldig,
Månghundrastämmig hörs från Peters-kyrkans
Näst ofvan trädens kronor öppna fönster;
Det djupa: Veni, Sancte Spiritus!
Så djupt, som vore hela svalget uttryckt
Emellan verlden, der Guds ande saknas,
Och riket, dit han kommit med sin makt;
Så bedjande, att själn dess bana följer
Fram genom verldarna till fadershjertat,
Och så förtröstansfullt, som smälte redan
Bönhörelsen sitt svar i sången in. —
Men öfversvämningen af festens känsla,
I lugn och ljus och sång och färg förklarad,
Omsluter bedjarn med sin hela frid,
Den frid, der sjelfva bönen släckes ut,
Der inga vilkor mer för himlen ställas,
Der sjelfva hoppet dör, ty allt besittes,
Der fruktan, sorgen sina färger mista,
Der döden — lidandet i hvarje skapnad —
Allt, utom synden, varder skönt, harmoniskt
I skenet af den enda verldens inre,
I hvilket öfverskriften på naturen —
De orden: »*Allt är godt!*» — bli läsliga,
Och öfver nådens verld: »*Allt är fullkomnadt!*»

..r detta ej poesi, så förstår rec. ingenting af den saken.

Vi ha i denna uppsats lemnat en öfversigt af poesiens enaste öden, hvilken slutar med en temligen tröstlös utsigt. ..vilka äro då våra förhoppningar för det unga lifvet? Jag änner inga andra än de *gamla*, nämligen de *evigt unga*, ch kan ej bättre uttrycka dem än genom de slutord, med vilka den akademiska ungdomen nyligen hemförlofvades.

Orden lydde sålunda: »Jag tvekar ej att säga: att kunna älska mer, att finna allt flera föremål för beundran och vördnad, är bildningens egentligaste lycksalighet. Hela verlden, naturens och nådens riken tala om Guds stora under, hvilka man ej kan nalkas utan den djupaste känsla af en vördnad, som växer med insigten, men måste sluta med tillbedjande, emedan intet förstånd ändå kan tömma deras djup. Ja, himmel och jord äro fulla af Herrans herrlighet. Den, i hvars hjerta en enda stråle af den fallit, har nog af lycksalighet och en balsam mot allt jordens lidande. Må betraktelsen af denna herrlighet med ungdomens friska sinnen bevara eder själ; ty den bibehåller, ja återställer själens oskuld. Dermed, o yngling, var hemförlofvad!»

1.

Tal vid invigning af nya katedral-skolehuset i Upsala den 21 Okt. 1837. — Uti H. M. Konungens och H. K. H. Kronprinsens höga öfvervaro af J. O. Wallin, ärkebiskop.*

Jag var närvarande vid detta tillfälle, jag hörde detta tal. Talaren har rätt, det var en högtidlig dag. Hvem såg,

* Denna och de följande åtta numrerade recensionerna äro ur det af förf. åren 1838 och 1839 utgifna *Litteratur-bladet.* — *Förordet* till detta blad må, såsom väsentligt för dessa artiklars uppfattning, här införas.

»Att utgifva en literär tidning, som tillika skrifves eller åtminstone kan skrifvas af utgifvaren, är i korthet planen för detta blad.

Det personliga i företaget kan tydas såsom ett stort anspråk; och stora anspråk pläga ej sällan dölja sig bakom stora ursäkter. Den som skrifver dessa rader har inga sådana att förebära — hvarken vänners råd eller gynnares uppmuntran. Han har endast manat sig sjelf, och beslutet, ursäktligt eller icke, är fullkomligen hans eget.

Den bekännelse må han dock genast göra, att han blifvit emot stora företag, och får dermed äfven angifva måttet af sitt eget. Med stora företag (ty företag är ej detsamma som fullbordan) menar han i synnerhet sådana, som taga ett stort anlopp med många ben, hvarvid mycket hojtande blir oundvikligt.

Således intet stort företag, utan ett litet — af en man, med en mans krafter — och dertill af en som hvarken är eller vill vara någon mästare uti Israel — utan tvärt om af en som i sanning ännu är en lärjunge och hoppas till sin Gud att det få förblifva. Straffet eller belöningen för sin förmätenhet är han färdig att bära.

Saken är: jag har varit med många på vägen — äfven med dem som i verldens ögon röra sig uti olika riktningar. Min innersta tro har alltid varit gemensamheten af målet. Om vägarne har jag förr varit mycket benägen att disputera. Jag har blifvit det allt mindre och tackar himlen derför. Troheten i bemödande har deremot för mig fått allt högre värde. En redlig arbetare är Guds ädlaste verk. Lefve arbetet! Lefve arbetaren! — Och en arbetare är äfven jag. Det är det enda, hvaraf jag vill berömma mig. — Om för öfrigt under sådana ströf- och arbetståg mina så väl praktiska utsigter som teoretiska insigter lidit någon förvandling, torde man finna detta likaså naturligt, som att förändringen uttalar sig. Efter den yttre konseqvensen i ordalag och åthäfvor frågar jag föga. Jag har gjort uppoffringar nog, att endast behöfva afse den inre. I sjelfva verket

hvem kunde se utan rörelse denne ärofulle, åldrige konung, hans ädelt manlige son vid hans sida; vid hans fötter, kring hans knän denna blomstrande krets af barndom och ungdom med glänsande, tacksamma blickar; rundt omkring lärare, förmän, föräldrar, vänner, ett litet folk, alla förenade genom samma känslors band? — Man tyckte sig se hoppet och minnet med sina skönaste kransar smycka det närvarande. Dertill klangen af den Wallinska vältaligheten, som lik en tempelklocka dånade fram och tillbaka öfver församlingen.

Likväl hörde jag ej talet med oblandadt nöje, emedan det snart gick ifrån sitt första föremål. Anledningen till festen var af ett så allmänt menskligt intresse. Ämnet tycktes mig så klart som en vacker källa midt ibland ängens blommor. Hvarför ej derutur ösa de för dessa unga sinnen närmast lämpliga betraktelser? Vore dessa ock vanliga och ingalunda utsökta: hvad mer? — Hvad är vanligare än ljuset, än vattnet, än alla naturens enklaste och likväl kostligaste gåfvor? Det ligger i det simplaste, vanligaste, hvardagligaste, Gudi lof, en rikedom af gömd, ofta glömd herrlighet, som · vare Gud å nyo och i evighet lofvad! — är

har jag aldrig tillhört något parti, ej ens mitt eget, om ett sådant funnits. Men sätter någon synnerligt värde på att förebrå mig ett affall; väl an! jag har då affallit ifrån mig sjelf; hvilket också ej skadar, der det befinnes med skäl vara försiggånget.

För att hålla någon reda på en mångfaldig och temligen oregelbunden läsning, har undertecknad haft för sed att göra anteckningar om och ur det lästa, i den mån det intresserat honom. De ha naturligtvis varit inskränkta inom kretsen af hans studier (från hvilka naturvetenskaperna, ty värr, äro uteslutna) och i synnerhet sträckt sig till *historia*, *filosofi* och *vitterhet*, i och för sig sjelfva och i sin användning. Det är sådana anteckningar, — något mera utarbetade, men ej mer än lofvas kan af en man som deråt blott får egna en del af sin tid, — hvilka han härmed på försök vågar förtro åt allmänheten. Öfver hufvud komma de att hålla sig inom årets literatur. Undantag, särdeles i början, förbehåller man sig dock, äfvensom att någon gång, om tillfället så skulle medgifva, få kasta en blick utom fäderneslandet. — Planen är, såsom man ser, ingalunda skarpt begränsad. Men utgifvaren är rädd för utförliga prospekt. Hvad i följd deraf detta blad icke är, eller vill blifva, har han genast lätt att säga. Det är ingen politisk tidning, ehuru det ej kan vara främmande för fosterländska intressen, det är ingen literaturtidning som kan göra minsta anspråk på fullständighet. Det tilltror sig mindre att gifva än att emottaga ljuset. Hvar verkliga ljuspunkter äro, deråt skall man, hoppas jag, finna det vändt, om det också ej kan företaga sig att räkna alla himmelens stjernor. Hvad det för öfrigt vara månde — må det sjelf förtälja, om någon vill höra derpå.

Upsala den 12 Januari 1838.

outtömlig. Då talet snart lemnade den nämda, af mig uti inbillningen skådade källan ur sigte, eller snarare grumlade den med uppfiskande från bottnen (der de gerna kunnat få ligga tills vidare) af de särskilda, så mycket debatterade uppfostrings- och undervisningssystemen, — studsade jag och tänkte vid mig sjelf: »här är trätovattnet».

Dervid gjorde mig mitt minne en otjenst. Jag hade, äfven jag, af min öfverhet varit kallad att yttra mig i de flerfaldiga öfverläggningar, som i de för undervisningsverkens granskning tillkomna komiteer delat både dessas ledamöter och allmänheten, och hade dervid fattat posto ibland försvararne af det gamla. Der syntes äfven, men hördes mindre, nuvarande ärkebiskop Wallin, utmärkt genom en nästan aldrig afbruten tystnad. Det är sant, nära ett tiotal af år hade sedermera förflutit. Men hans röst hade i dessa frågor, äfven under denna tid, föga varit offentligen hörd, ehuru hans nit för det uppväxande slägtets bildning visat sig praktiskt fruktsamt. Jag väntade af honom i sådana ämnen, på den höga plats han nu innehar, likaledes en stilla, ingripande, troligen medlande verksamhet, men utan utropstecken; icke grunddragen till ett nytt system för allmänna uppfostran i ett tal, närmast egnadt åt skolungdom, men kan hända mindre egnadt att ingifva förtroende för det lärosätt, hvarunder den uppväxt.

I denna misstämning anslog hos mig för tillfället mycket af det verkligen praktfulla i den Wallinska vältaligheten såsom falskt. Här är otvifvelaktigt den största retoriska förmåga i Sverige, och en förmåga i alla tider sällsynt. Dess sällsporda förträfflighet kan må hända ej bättre uttryckas, än om man säger, att man *hör* äfven då man *läser* ett Wallinskt tal. Så mäktigt, kraftfullt, klangrikt är tonfallet i hans språk, hvilket han behandlar såsom den fulländade mästaren sitt instrument. Men till äfventyrs spelar han för mycket utan dämmhamrar, eller kläppen i tempelklockan svänger stundom för häftigt fram och tillbaka förbi medelpunkten, eller, med andra ord, de retoriska figurer som kallas *hyperbol* och *amplifikation* förekomma nästan för ofta. Med dessa intryck gick jag, efter slutad ceremoni, ur den nya skolsalen; — men det är ej med dem jag vill skiljas, hvarken från läsaren eller från mitt ämne.

Jag tänkte på denne man, som jag så länge älskat och ärat. Hans mildaste psalmljud smögo, som melodier öfver

[illegible] Jag [illegible] mig [illegible] vid den [illegible] [illegible] att jag här såg hans [illegible] och [illegible] som [illegible] [illegible] hans [illegible]. Jag tänkte på [illegible] men i [illegible] kärlek för [illegible] det uppväxande slägtet, mest för det genom [illegible] och [illegible] ty värr, mest [illegible] hufvudstaden, der han så länge [illegible] verksamhet; och jag kände, att jag [illegible] hade ett yttre, utan äfven ett doldare [illegible] för mig. — Dervid utropade jag: [illegible] system! — och tror nästan att jag dervid [illegible]

Det [illegible] ingen vidare revolution utaf; men väl hade en [illegible] långt förr detta föregått hos mig sjelf, som, om jag mindre såg på det tillfälliga än det väsentliga, stälde mig på samma medelväg, hvilken äfven talet antydt. — Jag vet ej, om de liberalare teorierna här vilja skryta af en seger; men visst är, att *filantropien* eröfrat mig åt dem. För mig har det skolsystem blifvit det bästa, som utsträcker uppfostrans fördelar till det största antalet af medborgare, liksom jag anser den regering och det regeringssätt för de bästa, som befordra det största antalets lycka. Det *förra* är ett stort medel till det *senare:* ett ändamål som för öfrigt väl kan vinnas på flera vägar, men hvartill grundligaste och säkraste medlet dock lärer vara, att hvar och en, så vidt möjligt är, sättes i stånd att lagligen och lofligen taga vara på sina egna angelägenheter. — Man må ej tro att genom denna den *individuela* frihetens framsteg, som är historiens egen rörelse, det *allmänna* kommer till korta. Tvärt om, det finnes, i andens som naturens rike, ingen undantagsfriare lag än den, som oupplösligen förbundit båda. Genom det individuelas utbildning kommer det hela, det allmänna först riktigt fram — genom skenbar söndring först den rätta föreningen. - - Så gerna må du gripa in i solarnas banor som i denna frihetens eviga lag. Med eller mot menniskornas vilja gör den sig gällande, — och likväl är det *viljan* som derigenom kommer allt mera fram, nämligen det i grunden förenande af alla viljor. Denna deras himmelska hemgift skall ut i dagen, till offentlig välsignelse eller fördömelse, allt som de till den förhålla sig. Söka de i sin individuela riktning endast sig sjelfva, så träder emot det återvändande

moraliska kaos nödvändigheten sjelf i sin strängaste, mest straffande gestalt; söka de det högre, gemensamma, så upptager det dem också välsignande, belönande i sitt fria sköte. — Och domen sker hvar dag.

Jag skulle här kunna komma i god fart att predika lagen. Vi vilje låta det vara. Lagen gör sig i godo eller ondo gällande och har predikanter nog. Evangelium är hvad som ock göres tiden behof. Dess förutan förstår den ej heller lagen. Man deklamerar så mycket emot en öfverhandtagande materialistisk riktning. Jag tror ej man tyder den rätt. — Jag fyller i dag mitt femtiofemte år och tackar Gud, att jag ser himmelen öppnare öfver jorden än äfven i min barndoms drömmar. — Ack, månge törsta! Gif dem den läskande drycken! De skola vara tacksamma äfven för en droppe deraf.

Det finnes stora anor i menskligheten. Men deras adelsbref måste tid efter annan förvärfvas å nyo, om dermed skall hafva sin riktighet. — Hvem var den förste adelsmannen, af hvars ätt konungarne komne äro? Det var hjelten, som lärde menniskorna hvad styrkan förmådde till deras väl. — Hvem den förste presten? Den som lärde, att den uppoffrande kärleken är ändå det starkaste i himmelen och på jorden. Dermed togo bägge sitt adelsbref af menskligheten; men uppoffring för likar var adeln i bägge brefven. Glömmes vilkoret — så komma likarne; och de ha kommit.

Följden var det tredje ståndets emancipation. Den skedde med en omstörtning, som svängde det samhälle, hvari den utbröt, emellan anarkiens och despotismens ytterligheter. Men redan förut hade en ny kraft samlat sig omkring medelpunkten, förstärkt genom affallen från alla stånd, ehuru mest beslägtad med det tredje. Det var den så kallade medelklassen. Den begynner sätta sig allt mer i sitt välde. Den har tagit vapnen, lagarne, industrien i sin hand. Den har intelligensens kraft för sig. Hvem kan undandraga sig dess inflytelse?

Från denna nya samhällsmakt utgå äfven de dels redan (annorstädes mer än hos oss) verkstälda, dels ännu fordrade förändringarna i uppfostringsverket. Det är öfver tjugu år sedan jag först begynte tänka och yttra mig i dithörande frågor. Vid nogare efterseende har jag hakat upp hela mitt förråd af argument i det ämnet på en enda spik — skilna-

den emellan en så kallad offentlig klass och en näringsklass — och en deraf deducerad skilnad emellan publik uppfostran, som bör vara statsbestyr, och privat uppfostran, som bör förblifva enskildt bestyr. — Spiken, misstänker jag, lärer vara slagen i en öfverflödig vägg. Ty ponera, att den nyare tidens rörelse bestått deri, att hvad man kallat näringsklass blifver en offentlig klass, ett nytt uttryck af det offentliga lifvet, så har jag arbetat på en skiljevägg som ingenting skiljer. Jag har nu sett mig om på båda sidor. På den ena sidan, den gamla sidan, den lärda sidan och min sida, skulle väl den egentliga, rätta, förträffliga, offentliga andan och lifvet florera. Så är det skrifvet, och så har jag trott. Det är ej utan, att den der ock går igen från forna dagar, men är i aftagande och vet ej rätt besked. På den andra lefver den uppenbarligen i tilltagande. — För min del förmenar jag således oförgripligen, att, om man helt sakta bortflyttade väggen, derigenom ingen olägenhet uppstode, utan tvärt om ömsesidig fördel. De, som deraf vänta en gruflig omstörtning, skulle förvåna sig huru litet oväsende deraf följde i verlden.

Men den så kallade klassiska lärdomen finge maka åt sig. — För mig gerna. Jag har länge önskat den, i stället för ett bredt och svagt skenlefverne, ett koncentreradt, ett verkligt lif. Död fruktar jag ej för detta lif. Jag har ock smakat deraf. Jag är af dem som tro på dess odödlighet. Genom odödliga mödor har det ock i den nyare verlden först gjort sig åter gällande. Den gamla literaturens återupplifvare äro bland mensklighetens heroer, som underkastat sig otroliga arbeten för sitt slägtes bästa. Deras verk har blifvit fortsatt af stora mästare. Det är den klassiska lärdomens adelsbref. Det bleknar, om det nytjas såsom skyddsbref, der anspråken ej mer motsvara verkligheten. Deraf kättare i de lärdas läger. Skall jag nämna en af de största? Det finnes intet namn med bättre klang i den klassiska lärdomens rike än *Fredrik August Wolf*, som vågat kampen med Homer. Han säger: »Den, som ej vill blifva lärd, bör ej sysselsättas med de gamla språken; ty en ytlig kunskap duger till intet. Det fordras redan mycken tid att göra sig bekant med de gamles anda, hvarför mängden, så mycket möjligt, bör sysselsätta sig med nya språk och sakkännedom»[1].

[1] »Wer nicht Gelehrter werden will, darf nicht mit den alten Sprachen beschäftigt werden, denn eine oberflächliche Kenntniss taugt gar nicht.

Men återvändom till talaren! — »Frågan om vigten och angelägenheten (yttrar han sig) af en till sedlighet och kunskap samverkande, ändamålsenlig ungdomsbildning kan ej hos odlade folkslag finna mer än ett svar och behöfver ej bland oss framställas. Det är blott frågan *huru*, som bland oss framkallat olika meningar, ehuru lika ädla till grund och syfte, kämpande ej för egen, men sanningens seger, högaktande hvarandra under sjelfva kampen och skådande med samma längtan, samma hopp mot stunden, då frid skall mäklas af den lugna besinningen, och en samlad erfarenhet stadfästa fördraget. *Hvad lider tiden?* Må väktarena svara, när konung och folk med helig rätt tillspörja oss derom. Äfven jag ställdes oförtänkt i väktarerådet på murarne af det Zion, i hvars vänliga skygd menniskoodlingen både gladeligast och tryggast knyter sin knopp och slår ut sin krona. Skulle jag ej bekänna min tro, att fredsförslaget i sina grundlinier redan ligger färdigt inom oväldiga bröst, och att fredens vilkor mellan de krigförande ideerna är icke någonderas nederlag, men hvarderas befästade rätt, — icke utrymmande af fältet, men fredligt sammanboende derpå, — icke söndring och förstörelse, men förbund och styrka. Det gamla Rom, till omfång och inflytande redan inskränkt af tidernas och tingens makt, bör ej längre äflas om ett uteslutande välde öfver verlden, som ej mera har det af nöden och derför ej fördrager det. Det klassiska slägtet skall uppfriskas af inströmmande bildsam lifskraft, men icke förträngas af en bildstormande våldskraft, — skall gifva med sig af rummet, men ej öfvermannas af mångtalet, ej utrotas af en orolig nyhetslustas förfinade barbari. Den nya stammen, som med ungdomligt mod på laviniska stranden tillkämpat sig borgarerätt och penater, skall vörda *Capitolium* och *Forum* och *Tusculum* och *Tibur*. Med vördnaden för det i sitt slag fulländade, som de gamle tankens, handlingens och konstens heroer efterlemnat, — med helgdhållandet, vården och användelsen af detta rika arf, stå och falla själsodlingens och menniskovärdets grundfästen: vetenskapen, ideerna, det rena

Es gehört schon viel Zeit dazu sich mit dem Geiste der Alten bekannt zu machen, wesshalb die Menge sich mit neuen Sprachen und mit Sachkenntniss so viel als möglich beschäftigen muss». *Fr. Aug. Wolf*, Ueber Erziehung, Schule, Universität (Consilia Scholastica); aus Wolfs litter. Nachlasse zusammengestellt von W. Körte. Quedlinburg 1835. Jag citerar efter en tidskrift.

sannings- och skönhetssinnet, den äkta humaniteten. Förloras dessa, hvad är väl qvar? — Må hända en färdigare räknekonst att förvärfva och njuta, en mera utstuderad lefnadsklokhet att begagna medlen dertill, en lifligare pristäflan om högsta vinning för minsta besvär, en vaknare uppfinningsgåfva på ginvägar till timlig välbehållenhet, en allt utbreddare behändighet att tillegna sig dem, en i massorna rörlig råkraft genom sannolikare hopp om byte eller genom en stegrad ärelust på ytligt skimmer. Ditåt lutar tiden med sin tankeriktning, sina maningsrop och mängden af sina fostringsläror. Gagn, praktisk användbarhet, materiel förkofran är dess lösen. Och vi fördöme den icke; vilje blott, att den ej skall öfverljuda andra och djupare röster, med hvilka den både kan och bör bringas i samklang. Det är i vårt slägtes utvecklingsgång något som är öfver den enskilda nyttan, öfver sjelfva samfundsnyttan: det är vården om mensklighetens högre lif, hvilket från sin ljusa, mot oändligheten sträckta bana genomtränger och förädlar allt som på jorden, under längre eller kortare stadier, går parallelt med dess linie. *Hon* är grundlinien, efter hvilken allt måste mätas och jämka sig, om det skall ega värde, och till hvilken allt måste hänföras och trygga sig, om det skall ega bestånd. De jordiska intressena kunna korsa henne eller skilja sig ifrån henne; de straffa sig då sjelfva. Men hon viker ej ur sin led, om ock få äro de som finna henne. Och finner henne en gång ingen, så går det som med evangelii ljusastaka, der första kärleken öfvergifves: den varder bortstött af sitt rum. Det blir svårt att sedan tända den; och den ersättes ej med skenet från de koleldar, vid hvilka den jordiska fliten spinner sina trådar, bakar sitt bröd eller smälter sina metaller».

Detta är lika väl sagdt som sant tänkt. — En anmärkning skulle vi vilja tillägga. Angående tidens materiela riktning, mot hvilken från vissa håll så ordas och rustas, månne den evangeliska parabeln om bjelken och grandet ej vore dervid en smula användbar? Mot det materiela svarar det spirituela, mot det reala det ideala; och det senare är ju det högre, ädlare, mäktigare? Skulle ej, om materien så jäser, det ideala ha liksom råkat i lägervall? Och är detta sjelfva det idealas skuld? — Vi ställe här frågan till en mild och kristlig domare, som sjelf citerar versen:

Iliacos intra muros peccatur et extra.

Den, som vill, kan ha tillfälle att öfvermätta sig på de ideala

pretentionerna. Oss har detta vederfarits i fullt mått, helst vi varit midt i lägret, i hvilket någon oro utan tvifvel skulle verka helsosamt.

Och är det endast barlast som denna materiela verksamhet skeppar på tidens ström? Står dess handelsflagga ej under skydd af något andligt konvoj-kommissariat? Jag skulle tro, ett sådant har sin hand med i spelet.

Kanalerna, ångbåtarne, jernvägarne, all denna industriens genom verldshandeln mångfaldigade förkofran, hela denna fredliga, jordens alla slägter snart omfattande gemenskap, är det endast varor de omföra? Mig förefaller det, äfven i fråga om tankevexling och tankealstring (ty det förhåller sig på det ideela gebitet som inom det materiela, att omsatsen ökar produktionen), mig förefaller det, säger jag, liksom såge man här den nästa *stora* epoken till boktryckerikonstens uppfinning, och en *större*. Hvilken verld af intelligens är ej här i rörelse? Ha ej alla de *praktiska* vetenskaperna här sitt egentliga fält? — I sanning, det båtar föga att, med tillslutna ögon och föråldrade anspråk, tro sig kunna stämma tidens och lifvets ström. — Nej, här fordras äfven i den moraliska verlden nya källor eller ett allvarligare begagnande af de eviga gamla. — I allmänhet fruktar jag, att bokregementets tider äro förbi, äfven i den så kallade lärda verlden. Den har sjelf icke minsta andelen i allt det missbruk, hvarigenom ordet, så till sägandes, förnött sig och snart blott till tidsfördrif fyller menniskornas öron. Här fordras och behöfves i alla vägar det ord, som tillika är lif och handling. Så vida må vi alla tänka på att göra vår vetenskap *praktisk*.

Ideerna! De höga ideerna! — Jag har ock om dem fört allehanda tal och hört mera, än det är godt att minnas. Skulle de ej, i och för sig sjelfva, helt enkelt vara de odödliga tankarne hos menniskan, de enda som öfvervinna verlden? Eller i vidsträcktare mening: alla de tankar, som menniskan ej skäms att tänka äfven under den lifligaste föreställning af Guds, sin skapares, allestädes närvarelse? — I ett sådant tänkesätt, sträckt till det hela af mensklig verksamhet, ligger en *välsignelse*, den välsignelse som fattas verlden och endast ger verklig förkofran. Här är en vetenskap att lägga sig på, hög nog för den högste, och för den lägste tillgänglig.

Vi sluta med att anföra talarens uppfostringsplan och deraf draga ett enda allmänt resultat, förbehållandes oss att framdeles mera specielt ingå uti ämnet.

»Basis (säger herr ärkebiskopen) är folkskolan. Der *måste läras* först och främst *det för alla nödiga,* som är religionskunskap och hvad som för dess bibehållande och förkofran är vigtigt, nämligen färdig innanläsning. Der måste vidare *vara tillfälle att lära det för alla nyttiga,* som är hjelplig skrifkonst, det allmännaste af räknekonsten samt de enklaste begrepp om naturen, verlden och fosterjorden. Härmed slutas det *första* bildningsstadium, hvarvid de flesta naturligtvis skola stanna. Det utgör ett helt redan för sig sjelft, emedan det både gifver i jämt mått hvad ingen får undvara, och dessutom ett öfverskott, hvilket för dem, som böra eller kunna mottaga det, är tillgängligt och för den graden tillräckligt. Men för dem, som af särskilda (inre eller yttre) skäl behöfva mer, utgör det tillika öfvergången till ett *annat* stadium. Gossen är nu 10 eller 11 år gammal, kan sin katekes, bibliska historien i sammandrag, läser färdigt innan och, om han genomgått kursen, skrifver läslig stil, känner de enklaste räkneformerna samt grunddragen af geografi och historia. Han är bland dem som af yttre eller inre skäl ej få stanna inom den egentliga arbetsklassen; han måste derför in på den högre kunskapsbanan, men hvilken? Det vet man ej. Vid den åldern kan ej frågan ännu besvaras: *hvad månn varda af detta barnet?* Det är dock af hög vigt att få svar derpå, — och detta skall sökas under detta *2:dra stadium*, hvars längd jag bestämmer till tvänne, högst trenne år, under hvilken tid gossen sysselsättes med ämnen som äro i allmänhet bildande och för hvarje bildad svensk man gagneliga eller prydliga. Hit hörer: modersmålets grammatikaliska inlärande, fortsatt undervisning i religion, räknekonst, geografi och historia, särdeles fäderneslandets, skönskrifning, lineartecknning, första elementen i geometri, läsning af tjenliga forn- och folksagor, deklamerande, äfven sjungande af valda svenska sånger, och allt detta i behörigt förhållande afvexladt med gymnastiska öfningar. Detta *andra* stadium, som, lika med det första, både utgör ett sjelfbestående helt och derjämte en öfvergångsperiod, är genomlupet vid 12 till 13 års ålder; och likasom vid det förstas slut mängden afgick, för att stanna i den stora arbetande massan, så afskiljer sig ock nu sjelfmant en skara, för

att, med det mått af kunskaper den hunnit förvärfva, söka en tidigare utkomst t. ex. i så kallade bättre handtverk, eller som bruks- och handelsbetjente, underofficers-kadetter, klockarelärlingar, skrifvarebiträden åt flere slags embetsmän o. s. m., som ej behöfver uppräknas. Men med återstoden sker nu den stora mönstringen för lifvet. Vägen, sammanvandrad hitintills, delar sig här i tvänne. Valet emellan dem, det vigtiga, betydelsefulla, hela framtiden omfattande, skall göras; och det kommer nu i rätta tiden. De inneboende anlagen hafva blifvit väckta, hafva fått tid på sig till någon utveckling, hafva röjt sin art och antagit den form, på hvilken de äro känbara, om ej alltid med ofelbar visshet, dock i de flesta fall med lugnande sannolikhet. Man vågar derpå, i förtröstan till alla goda gåfvors gifvare och tillkännagifvare; och ginge man till väga flärdlöst och opartiskt, skulle man troligen aldrig misstaga sig om någon endas anborna kallelse. Och här vidtager elementarbildningens *3:dje stadium*, det med egen karakter till målet nu först på skilda linier gående, hvilka, då de hvardera, ehuru utgångna från samma punkt, hafva sin gifna specifika riktning, ej här behöfva till sina flera eller färre afdelningar tagas i beräkning. Nog af: lärjungen, i möjligaste måtto pröfvad, får nu af sina mästare anvisning och råd att beträda sin rätta bana, och hvad han förer med sig är icke förloradt för någondera bildningslinien. Föres han af den rätt förstådda andans drift in på den lärda linien, så skall säkerligen det härigenom inträffande uppskofvet med de gamla språkens lärande ersättas genom den uppöfvade fattningsgåfva som han, jämte modersmålets grammatikaliska kännedom, redan förvärfvat. Med jämnare och säkrare steg skall han der framgå, i vänlig täflan med likstämda kamrater, hvilka, om än mer eller mindre begåfvade, dock alla sträfva i *en* riktning till *ett* mål. Åt detta förespeglade mål skall han egna sig med uppmärksamheten mera odelad, med kraften och åhågan mera oförspridd och mindre mattad af olikartade, här underordnade ämnen, som annorstädes fått sitt egna fält och här blott intagas i det mått de finnas behöfliga för hufvudsaken. Så ordnar sig småningom på djupet och samlar sig der till fasthet den grund, på hvilken sedermera universitetsbildningen skall uppföra samt en mognad sjelfverksamhet fortsätta och fulländа bygnaden för vetenskap och kyrka».

»Säger åter det genomgångna profvet, att den andra linien med likligare framgång bör beträdas, så är hvad som föregått och redan förarbetats ännu omedelbarare en grundläggning till hvad skolan i detta sitt nya skick bör meddela. Det blir, i korthet sagdt, en så fullständigt lemnad undervisning i lefvande språk, matematik, rätts- och samhällslära, verldshistoria, naturalhistoria och naturvetenskaper, att efter fulländad skolkurs en obehindrad afgång kan ega rum, antingen till universitetet eller till militära och teknologiska tillämpningsskolor».

»Så inrättad, ordnad och utförd, synes mig den offentliga elementarundervisningen i vårt land komma att nöjaktigt och verkställbart motsvara både sitt ursprungliga ändamål och tidens billiga fordringar. På samma, i moderjorden djuplagda, omhägnade och vattnade rot växer den till en stam, som är fast och gemensam, och så i rätta tiden skjuter ut derifrån sina bägge starka och fruktbara hufvudgrenar. Folkskolan är roten, profskolan är stammen, och grenarne utgöra hvad man kallar lärdoms- och apologistskola. Jag skulle, med afseende på sistnämda skolors härigenom framflyttade utgångspunkt och deras utsträckning till hela elementarundervisningens slutpunkt, vilja kalla den förra *gymnasium*, vid hvilken benämning vanan fäster begreppet om klassisk bildningsanstalt, — den senare *athenæum*, efter Grekernas *Athene*, vettets och vapnens samfälda gudomlighet, *Minerva* som planterade oliven, *Pallas* som skakade spjutet».

Med döpelsens sakrament vilje vi ej befatta oss, ej heller med den vink som ligger i de sista uttrycken. Så mycket äro vi färdige att säga: här äro i många afseenden sanna ord uttalade, vigtiga i afseende på ämnet, vigtiga i afseende på innehållet, vigtiga äfven såsom uttalade af Svea rikes ärkebiskop.

Har herr ärkebiskopen också medgifvit och erkänt allt hvad den förändring innebär som han här yrkar, eller allt hvad af den otvunget skulle följa? *Skolans emancipation från kyrkan* är otvifvelaktigt en sådan följd. Recensenten erkänner öppet, att *detta* är *hans* ståndpunkt och utgör hans lifliga önskan — ej i den katolska eller okatolska, nyfranska meningen, som sätter den kyrkliga lärdomen rakt emot den verldsliga och, allt som det ena eller andra partiet med ämnet fått hand, för en tid endera velat till och med utesluta presterskapet från den allmännaste undervisningen, eller

ock fordra den för presterskapet hufvudsakligen, om ej ensamt, — utan i den sant protestantiska meningen, som gör läroverket i alla dess stadier till lekmannens och prestens gemensamma angelägenhet — en skolans emancipation, sådan som den t. ex. länge sedan i Preussen är verkstäld: — en offentlig undervisning, egnad åt *alla* klasser af medborgare utan undantag (men utan att derför i *samma* skolor vilja uppfostra dem som bildas för hufvudsakligen olika banor), — och ett lärostånd, som väl hvarken delar kyrkans privilegier eller göromål eller utsigter eller inkomster, men deremot i samhället ock njuter den plats, de fördelar, det anseende och den säkerhet för ålderdomen efter ett mödosamt och nyttigt lif, som det förtjenar.

På denna väg, som säkrast, om ej uteslutande, bildar skickliga lärare och här, såsom i andra länder, äfven skulle framkalla egna anstalter till sådanas bildande, ligga i vår tanke äfven de hufvudsakligaste förbättringar som vårt läroverk kan och bör emottaga. Till det vigtiga ämnet skola vi mer än en gång återkomma och hoppas då få tillfälle att närmare, i jämförelse med herr ärkebiskopens, utveckla vår egen bekännelse i dessa ämnen.

2.

Samlade dikter af P. D. A. Atterbom. I B. Upsala, Leffler & Sebell, 1837. II B. Upsala 1838.

Vi äro, äfven i poetiskt afseende, ingen rik nation. Liksom de gamles geografiska synkrets ytterst begränsades af de Ripheiska bergen, der gripar vaktade skatter, så slutas ock vår poetiska med den nordiska mytens fjäll och urväsenden, som äro afskräckande nog. Vågar man sig intill dem, för att här må hända ock hemta skatterna; hvar finnes väl den tro som försätter berg? Under hvalf af blånande is och verldsgamla klyftor slumra här i tusenårig hvila jättelika förstenade gestalter. Man ser att de ha lefvat; men med ett lif, liknande — inom menniskoverlden — det som nu i planeten sjelf är utdödt eller sofver, det lif som bygde fjällen och i bergen formade jordens ben och knotor. Efter denna formation ha vattnen åter stigit och betäckt jorden, det vill säga — för att förblifva i liknelsen — den stora folkvandringens böljor gingo deröfver; tills Guds ande å nyo sväfvade öfver vattnet, och kristendomen af barbarer gjorde menniskor.

I Norden var länge natt, och norrskenet stod öfver fjällen. En långsam, dimmig morgon följde, som föga tillät urskilja föremålen. — Ur dimman stormar vapengny, och flyr till en del med den. I den uppgående solens första stråle planterar en prest korset; man ser en tillbedjande menighet af början de odlare, och en konung midt ibland dem, glad i sitt hjerta. Kriget mullrar väl ännu vid gränserna eller gör blodiga vägar genom de gyllene skördarne; men friden — *Guds frid*, såsom hägnet för fredliga näringar kallades, — har dock hemsökt jorden, och det välsignade verk begynner, hvarigenom de saktmodige skola henne besitta. Ur templet

höjer sig lofsången, ur skogen klingar vallvisan, i borgen som i hyddan ljuda sagan, riddarvisan, kärleksqvädet, — alla spelande mot en dunkel, jättelik grund af hedniska och heroiska minnen, men alla liknande de blommor, hvarmed solen betäcker fjällsidorna, för att morgon och afton i vällukt predika ljusets dyrkan.

Vi ha vågat kasta sekels arbeten in i en bild. Mycket får rum i en enda menniskotanke. I dödsminuten får ett helt lif rum der. Vi skulle vänja oss att tänka sådana tankar. Till den bild vi kritat äro dragen samlade ur många försvunna år. Det är egentligen svenska ungdomsminnen, det vill säga, från en tid som dels föregår, dels förmedlar inträdet i verlden. Hvar och en lefver sin *medeltid.* Betraktar man Sveriges, så synes den lika fattig som dunkel, om ej en och annan blixt vid horisonten, tecken till stilla mognande skördar, förrådde att Guds ande ännu hvilar i Nordlanden. — Hvad vi framstält är, på fullt allvar, ungefär det förnämsta vi om denna tid hafve att förmäla. — För öfrigt, hvilket armod på historiska monument! Ej en gång en *Saxo,* som berättat Danskarnes barnsagor på sirligt latin! Hos oss måste vi vänta på *svenskan* — hvarmed våra grundligaste häfdaforskare mena *prosan,* hvilken ock slutligen levererades dem, fast ännu bunden till händer och fötter, men äfven i lindorna prosaiskt lofvande nog — uti *Rimkrönikorna.* Man kunde förtvifla, i fall uti svenska folkets historia *bokstafven* vore *andan.* Den är det ingenstädes; dên är det i *alla* afseenden kan hända minst hos oss. — I vår dunkla medeltid ligger vårt ungdomslif, okändt för verlden, men så mycket närmare naturen och, oaktadt förvirringen på ytan, i djupet fullt af en stilla förkofran. Här är företrädesvis den bestämmande bildningsåldern (den för framtiden vigtigaste af alla) af *hemsederna,* af *familjelifvet,* i deras förhållande till ett börjande *offentligt.* Här begränsade och stadgade sig svensk lag och sed på frihetens i Norden uråldriga grundval. Hvad som skett märktes vid *faran* af yttre förtryck. Nationen trädde med Gustaf Vasa upp för sin egen frihet och följde Gustaf Adolf, då han räddade den odlade verldens.

För öfrigt ännu ingen vår, — hvarken i vetenskap eller konst eller poesi eller vitterhet! Hela det sjuttonde århundradet har i Sverige frambragt en enda stor vetenskapsman. Han heter *Johan Olofsson Stjernhöök,* författare till *Svears*

och Göters gamla rätt[1], den svenska lagfarenhetens fader genom den anda, hvarmed han omfattade svensk forntid och medeltid i deras sammanhang med det närvarande. Man kan knappast motsätta honom *Georg Stjernhjelm* och *Olof Rudbeck*, store, genialiske mångfrestare mer än store män af stilla, evärdliga förtjenster. Att i ett så omfattande, uppväckt och lifligt sinne som Stjernhjelms äfven finna poetisk klang, förvånar ej; nationalepok har han ej gjort. Svenska poesien var med Stjernhjelms *Herkules* ännu ingen Herkules i vaggan; och man hör sedermera föga till dess bedrifter. Rudbeck — (han skref mest under enväldet, på en tid då det ej var godt röra vid det närvarande) — flydde längst bort i Sveriges fornålder, för att befolka den med en liflig inbillnings och en vidunderlig lärdoms dikter. Det var ett afguderi, hvarpå många trodde mer än han sjelf, men som förvärfvade honom ett fräjdadt namn, hvilket han bättre i andra afseenden hade förtjent[2]. Sådant var tidsfördrif under enväldet, som i sin början var ett lärdt, och mot sitt slut nära blef ett olärdt barbari.

Enväldet störtade, med sig sjelft, Sveriges politiska storhet. Efter den förödelse, det spridt omkring sig, växte ännu gräset. Om tio år kunde Sverige, ehuru för det mesta beröfvadt de främmande beståndsdelarne af sin makt och återförvisadt på egna krafter, åter tala om välstånd och helsa, och fick en röst derför i ett *renadt* språk. *Dalin* har derom stora, obestridliga förtjenster. Att framsteget likväl låg i tiden och förtjensten ej endast var *hans*, derom vitnar framför allt *Sveriges rikes lag*, på 1734 års riksdag antagen och gillad; äfven i afseende på språket ett värdigt nationalmonument, liksom den genom sina bibehållna (och till den tiden lämpade) grundsatser af gammal svensk rätt är svensk frihets egentliga palladium. Ty genom svensk lag och svenskmanna redlighet och vett har denna alltid varit mer försäkrad, än genom den mer söndrande än förenande, af yttre omständigheter allt för mycket beroende, emellan ytterligheter så ofta sväfvande politiska författningen, som mer än en gång angripit denna frihets grundvalar, och i trots af hvilka angrepp

---

[1] De jure Sueonum et Gothorum vetusto. Stockholm, 1672.

[2] Vill man se ett exempel, hugget i sten, af det slags pedantism som i alla sina grader är själens hedendom, så må man läsa på grafven öfver Atlanticans författare i Upsala domkyrka: »*Immortalem* Atlantica, mortalem hic cippus testatur».

den likväl bibehållit sig. *Fåväldet* under och efter eröfringsperioden var *ett* sådant angrepp; *enväldet*, som följde, var ett *annat; ståndsregeringen*, hvartill det sista kastade om, var det *tredje* och — under frihetens namn — ej det minst farliga.

Emellertid framlockade den så kallade frihetstiden, under all den söndring, hvari den slutligen skulle förlora sig, krafter, som enväldet hållit bundna, inre krafter, tankens och bildningens, nu yttrande sig, ju senare deras vår kommit, med så mycket friskare ungdomslif. Ett sådant blomstrade äfven i den nyvaknade vetenskapen, framför allt hos blomsterverldens egen odödlige tolk, hvars skrifter äfven åt den oinvigde så ofta meddela intrycket af menlös fröjd och stilla förtjusning. — Omkring detta största namn, på hvilket vi här häntydt, ordnade sig andra, i vetenskapens häfder med loford nämda. Äfven vitterhet och konst begynte fira sin vår. Språket utvecklade sig, fullt af kraft och saft, naivt försökande sina krafter med ett oskyldigt nöje, som på ett högst behagligt sätt kontrasterade med dess i grunden stränga, stålsatta natur. *Tessins* och *Höpkens* vältalighet, i slag olika, ha derigenom ett gemensamt tycke, liksom äfven *Creutz'* och *Gyllenborgs* poem. Så uppspirade blommorna till den krans som prydde *Gustaf III:s* tidehvarf.

För vitterhet och konst var detta mer gynnande än för den strängare vetenskapen. Mycket bidrog att ge de förra en glans, som ej i allt var deras egen. Sveriges bägge första skalder ur den föregående perioden tillhörde redan genom börden samhällets höjd och blefvo en parnass, der den tredje — *Oxenstjerna* — med Sveriges kanske mest lysande namn snart stälde sig vid deras sida. Sveriges råd var fyldt af män, hvilka genom klassisk så väl som medborgerlig bildning uppstigit till platser, som förr skymde sjelfva tronen och först nyligen blifvit nedom den flyttade. Konungen sjelf var snille, talare, författare. *Kellgren*, *Leopold*, *Rosenstein*, *Adlerbeth* hörde mer och mindre till den förtroliga umgängeskrets, i hvilken han aflade högheten för att som snille lefva med likar. Hvem kan förtänka honom att ha velat lemna ett minne deraf? Att genom en egen stiftelse ha gifvit offentlig helgd åt en förening, som till sin kraft och verkan redan existerade? Att derigenom ha förklarat vitterhetens skydd för en svenska spirans arfvedel och gjort detta testamente i namn af Sveriges ära? Om vitterheten gick till hofs, så var

den ock der hemma; och anstalter gjordes att för alltid herbergera den i närheten. Några vilda sångfoglar, *Bellman, Thorild, Lidner,* höllo sig väl utanför, men fägnades icke dess mindre af den nya solens strålar. Det var ett gladt, genialiskt, öfverdådigt, äfven tygellöst lif. Dess glans berodde af allt för sällsynta omständigheter, att ej vara *flygtig.* Det sammanhållande var egentligen konungens personlighet. En personlighet är förgänglig — och *huru* förgicks *han*? — — För tidens åskor förstummades allt mera sången. Enskilda sångfoglar sjöngo ännu melodiskt i skog eller bur. Snart uppstämdes sången af ett nytt slägte och gick på andra toner.

Man förebrår med föga skäl Gustaf III:s tidehvarf den *franska* smaken, äfven om det hyllat den, som det ostridigt gjorde. Hvar och en tid har sina mönster, och de franska hade blifvit gällande i hela Europa. Sådant beror på annat än servil imitation; och för öfrigt visade detta samma tidehvarf inom vitterheten en rikedom af originela karakterer, ehuru ofta visserligen större i anlag än fulländning. Ty värr ej sällan är det svenska snillet en så kort, en så förgänglig vår! Det har så få höstblommor, ty vintern kommer så snart och är så lång. Ibland skalder som blomstrat skönast och med ny skönhet fram mot sin graf kan dock Sverige nämna en — nämligen Kellgren; ett bevis på djupet af hans kallelse, hvilken ett allt för snart släckt lif ej hann utveckla. Han hade redan stält sin kosa åt ett annat, högre mål. — I allmänhet begynte den så kallade konveniensens bojor att lossas. Poesien hyllades ej mer blott såsom ett ädelt, adligt, konungsligt hof- och kammarnöje. Några, som lyssnat till den i skogen, började förkunna den såsom en naturmakt hos menniskan. I Tyskland begynte Goethe sin långa bana — som skulle sluta i det innersta af konstens tempel — med denna naturpoetiska tro, och hans första entusiastiska produkter ha ur den utgått. I England var den outrotad allt sedan Shakspeare. I Sverige sjöngs och qvittrades den af de nämda vilda sångfoglarne, och Thorild uppträdde som dess filosof och profet. I Frankrike, der Jean Jacques Rousseau och Diderot, hvar på sitt sätt, varit predikanter af denna naturdyrkan, hade den mindre poetiska än politiska verkningar och blef revolutionär. Frankrike fick annat att göra än att tänka på sin klassiska ortodoxi, hvars utanverk i det hela lemnades orördt. Det tog upp den process emot det för-

konstlade samhället, som Rousseau bragt inför det naturliga samhällets domstol. — Revolutionen bröt ut. Dess förskräckelser tystade naturpredikanternas både vers och prosa.

Kom så ordningen till den *ny-romantiska* skolan, hvars fädernesland var Tyskland och hvars koryféer voro bröderna Schlegel och Tieck. Till sina anor var denna skola *historisk* och *kritisk*, till sitt lynne *fantastisk*, och både för sin lärdom och fantasi sökte den näring i alla åldrar och tider. I det hela var det en poesiens flykt ur det närvarande till det förflutna, från det verkliga till det ideala, helst sådant detta i forna former förverkligat sig sjelft. I kritiskt afseende har denna skola lemnat rika, evärdliga frukter. Den har först egentligen tagit poesiens hela gebit i besittning; den har först rätt urskilt och karakteriserat dess stora arter; den har, genom jämförelsen, äfven låtit den klassiska ålderdomen framstå i nytt, egendomligt, ungdomsfriskt behag; den har i sjelfva verket bekräftat den förr omförmälda poetiska tron: att poesien springer djupt ur menniskans egen natur och går i mångfaldiga former genom verlden. Närmast har den dock känt sig beslägtad med den *gamla* romantiska poesien, hvilken till sitt yttre och sin historiska härledning egentligen först utmärkte den *populära* poesien (helst i de nybildade *romantiska* språken), i motsats med den *lärda klassiska* under medeltiden[3]; men hvars begrepp blifvit vidgadt till ett uttryck af hela medeltidens kristligt-poetiska verldsåskådning, hvilken den nyare romantiken både å nyo upptäckt och åter sökt göra gällande. I produktivt afseende har denna skola frambragt allt hvad fantasi och känsla och ironi mot verkligheten och en hela den poetiska verlden omfattande reflexion och ett idealiskt sträfvande kunna frambringa. Anmärkas kan emot den i allmänhet (ty större och smärre undantag gifvas), att den snarare lånat hus än egt något, att den ingenstädes är rätt hemmastadd mer än i sin längtan, och att den, i stället att rent af försänka sig i stora saker (det finnes sådana, med hvilka det lönar mödan) och i ett sådant bad aftvå sin sjelfviskhet, klemar med sin egen ytterst tillspetsade *subjektivitet*. I allmänhet är den i poesien det yttersta af en sådan hela tiden genomgående riktning och häntyder på en stundande brytning. Sin rund har denna ny-

---

[3] Ordet *romantik* kommer af *lingua Romana*, som ock var *lingua rustica*, folkspråket i vestra och södra Europa. Kejsar Ludvig den fromme kallade i allmänhet de på folkspråket föredragna dikter: *carmina gentilitia*.

romantiska poesi redan gjort kring Europa; och i Frankrike, der den förbundit sig med den politiska oron, slutligen vändt ut äfven sin desperata, förstörande sida (ty den har ock en sådan, så aflägsen den må synas från dess fromme mästare och lärjungar), hvilket profeterar dess katastrof. Hvarje sådan träffar och dömer likväl blott det förgängliga i ett stort sträfvande. Något evärdligt går ut ur pröfningen.

Det är den ny-romantiska poesiens förnämste representant i Sverige, som i de här anmälda tvänne band begynt utgifva sina *Samlade dikter*. Han har ej dermed, enligt poeternas för dagen bruk, brådskat, då han sedan snart tretio år är inför allmänheten. Också har han, oaktadt de vidriga omdömen, som från mer än ett håll mött dessa dikter, med deras samlande ostridigt både gjort svenska poesien i allmänhet och särskildt sin egen sångmös vänner (ty den eger många och varma ibland de stilla i landena) en stor och välkommen tjenst. — Det är i friskt minne, med hvilken liflig och häftig polemik mot bestående literära auktoriteter denna nya poetiska riktning, genom ett förbund af unge män, först i tidskriften *Phosphoros*, uppträdde: en polemik, hvars eko sedermera med ett slags vedergällningsrätt i synnerhet tadlat alla denne skalds bemödanden och derigenom tidtals åter ryckt honom sjelf in på en bana, för hvilken, om han ock stundom spörjer lust, han likväl saknar egentlig kallelse. Sjelfve gå vi här, till en början, så mycket hellre dessa polemiska förhållanden ur vägen, som man med blotta negativiteter ingenting uträttar, utan att först framställa ett positivt resultat. Men Atterboms sångmö *har* stora, positiva förtjenster, hvilka äfven genast, oaktadt alla omogenheter af en tidig början, tydligt nog framträdde. Recensenten minnes ännu, med hvilken liflig glädje han helsade den unge skaldens första dikter i *Phosphoros* och all den samtalsstrid han för och om dem förde: *Prologen, Gullåldern, Erotikon*, hvilka man här åter träffar, med vårdande hand återgifna. Han kan ännu ej förstå, huru man här blott kunde se bombast och tysk härmning. För honom var det en stråle ur diktens egen källa; och ännu klingar det i hans inre, då han upprepar orden:

»Naturens morgontimma,
Och du, o första slägte,
Som trampade den jord, der gudar lekte!» [4]

[4] Gullåldern, I: 209.

eller:

»Ja! det gifs en evig ungdoms minne,
Klagande i djupet af vårt sinne,
Att ej jorden stillar dess begär.»[5]

eller:

»Här nedre, ve! der vilda strider brusa
Och straffet gisslar yrande begär.»[6]

I denna skära, oskuldsfulla himmelsverld, hvars morgonrodnad är ljuset i alla skaldens bästa dikter, äro Atterboms fantasi och känsla verkligen *hemma*. Det är hans poetiska beröm; det skall bli hans evärdliga minne. Han står deri, så vidt jag kan döma, till och med *öfver* de större mästarne af hela den skola, till hvilken han hör. — En annan, dermed sammanhängande förtjenst är den klarhet och det djup, hvarmed de första, enklaste, naturligaste affektioner, all poesis renaste jordiska näring, hos A. uttrycka sig. Såsom exempel vill jag hänvisa på de sorgliga, men innerliga och ljufva *Minnesrunorna* (I: 269). Skönare blommor har sonlig vördnad aldrig planterat på en faders och moders graf; ett innerligare farväl till kära ställen har aldrig tonat:

»Så tagen då mitt afsked, kullar, källor,
Löfrika lundar och I, svala skuggor,
I, fordom susande kring barnets vagga!»

Tröstligare har aldrig en längtan upplöst sig i återseendets hopp. Det finnes intet rent sinne, som dessa toner lemna orördt. — En tredje förtjenst af samma art är fosterlandskärlekens rena klang hos skalden, sådan den, djup och klagande, såsom ur forna tider, ljuder i poem som *Kung Karls spira* (I: 41), *Linnea* (I: 48), *Fredsslutet* 1809 (I: 201) och flera andra.

Vi skulle jämte dessa herrliga dikter vilja prisa många andra, utmärkta i olika karakterer, såsom *Stegeborgs ruiner* (II: 78), *Bacchus* (I: 123), den tragiskt uppfattade *Balen* (II: 181), *Nattlig helsning* (II: 76), poemen kallade *Minnesångarn i Sverige* (II: 201 ff.), *Fjäriln, Den nya Blondel, Sparfven* (II: 171, 175, 234), *Trohet* (II: 232), *Vandrarns aftonvisa* (II: 338) m. fl. Några af dessa i synnerhet skicka

[5] Erotikon, I: 223.
[6] Prolog, II: 9.

sina ljud djupt in i hjertat. Våra gränser förbjuda oss att lemna några utdrag.

Den bekanta kransen af skaldens *Blommor,* som, här tillökt med många nya, först möter oss i samlingen, förtjenar en egen betraktelse. Man träffar här äfven någon gång en dubbelblomma, såsom *Rosen,* både från 1811 och 1837, den senare mycket öfverträffande den förra, och, med de Filisteers tillåtelse, — det fägnar oss att få säga dem det i ansigtet — *ett ganska vackert poem.* Det samma gäller i ett annat slag om *Bolmörten,* hvilken man haft den naiviteten att taga åt sig, — och, efter vi här kommit på bittra örter, om *Malörten,* hvars stärkande, med poesi rikt bemängda helsodryck något hvar gjorde väl att smaka på, innan han lyssnar till *Vallmons* rogifvande sång, en verklig hjertats vaggsång I allmänhet röjer sig i denna äng af blommor en stor poetisk invention, och ej minst i de kraftigt nattliga bilderna — såsom *Månörten, Ljungen;* hvilket vi anmärka för deras skull, som utan undersökning säga, den ena efter den andra, att denne poets skaldskap *endast* lefver på honing och söt lukt. Här blomstra för öfrigt alla dygnets stunder, och vi kunna blott i allmänhet uttala vårt beröm. Ibland de högsta loforden torde sjelfva *Blomstrens sång om Blomstermästarn* förtjena; och den oskuld, som deri finner behag, må gerna sjunga blomster-legenden om *Den helige Franciscus.*

Ett svårt företag är det utan tvifvel af en skald att så länge tala blomsterspråket. Till en del *måste* förtjensten bestå i den öfvervunna svårigheten. Men denna är af en art som den nya romantiken företrädesvis tycker om, emedan den derigenom får tillfälle att använda sitt förnämsta poetiska medel, nämligen *symbolen* — *allegorien.* Den älskar att behandla hela universum såsom ett poetiskt teckenspråk. Deremot är i allmänhet ingenting att invända, om vi tillägga, att den gedigna, massiva, plastiska poesien, sådan som den fullrustad framstod ur de gamla, starka skalders själ, just består i en så oskiljaktig förening af tecknet och det betecknade, att ingen konst, ingen reflexion kan särskilja dem. Det är helgjutet, klingande verk — kontant, ädelt mynt — inga representativ med påsatt valör, som gå på utgifvarens poetiska kredit och behöfva presenteras till inlösen. — Ett kännetecken deremot på ett annat slags poesi är, att poeten i den träder emellan tecknet och det betecknade och ger invisningen, tydningen — eller, om han ej synes i egen per-

son, likväl gifver sin närvaro till känna genom den dager hans poetiska reflexionsspegel kastar, ej blott på bilden, utan emellan bilden och den afbildade. Detta senare är honom ej allt, eller det förnämsta. Han vill vara med vid expositionen; och det *medium*, hvari han låter föremålen synas, skall särskildt remarkeras. — Det är i allmänhet den *lyriska* poesiens art. Det är ingalunda en art att förkasta; men den synes vara den nya romantikens *enda*. Denna skrifver blott *lyrik;* den må kalla det *epos, drama* eller hvad som helst; och man vet huru rik den är på former och namn. Lyriken är dess styrka och dess svaghet.

Deraf följer, att sjelfva denna lyrik måste ha sina svagheter. Dertill hör det slags förnämhet, hvarmed den ej vill släppa verkligheten, föremålen inpå sig, i stället att gammaldagspoesien tog dem till sitt hjerta och ingaf dem eget lif. Visserligen beror detta äfven på verklighetens egen mer och mindre poetiska halt; men vi påstå, att denna uti ingen tid helt och hållet saknas, och att just poeten bär slagrutan i hand för sådana upptäckter. Denna nya poesi försmår för mycket att använda nämda slagruta; hon skjuter hellre verkligheten ifrån sig, älskar för mycket att hålla den i ett blånande fjärran, att ge föremålen en främmande magisk färg, att doppa dem i afton- eller morgonrodnad, ja att förflygtiga dem, så att all gestalt försvinner[7]. — För att i någon mån genom ett exempel (och vida starkare torde kunna anföras) ådagalägga hvad vi mena, fästa vi uppmärksamheten på skaldens *Smultronblomma*. Vi erkänne att vi väntade se den förherrligad i en enkel, naiv, helst svensk, idyllisk ton, då smultron, om ock ingalunda uteslutande tillhöriga Norden, dock i föreställningen så lätt förena sig med de glada bilderna af Nordens sommar. Kan hända vår felslagna väntan gör oss orättvisa; men visst är, att vi just i detta stycke med någon vedervilja återstötte på de *saligas öar* och *gudabordet* med *smaragd-skålen* och deri den ofta i dessa dikter anrättade *ambrosia*, och få, à propos af smultron (och hvarför ej af grädda?), höra talas om gudarnes *ichor*-fylda ådror[8].

---

[7] Den på sig sjelf återkastade, desperata romantiken är blott en *omvändning* af den i texten skildrade och gör en djefla-karrikatur af den verklighet, som den andra aflägsnar ifrån sig eller förflygtigar.

[8] Den som ej förstår detta sista, kan i en not vid ändan af volymen bli undervisad om, att *ichor* betyder gudarnes blod, eller hvad hos dem företrädde blodets ställe.

Sådant har det fel, som kallas *pretiositet*, och vidlåder ej sällan denne författares stil. Det är hos honom ej egentligen affektation. Det är så mycken affektion för egna föreställningar, att det ej faller honom in att afse andras. Han är derigenom ock värnlös mot löjet. Hvilken annan skald skulle t. ex. ej ha betänkt sig, innan han i en poetisk helsning till ett ställe, der han tillbragt lyckliga dagar, nytjade uttryck sådana som de här i poemet med öfverskriften *Landsberga* (II: 280) förekommande:

»Dock i hans bröst qvarlefva du skall med den glans, som dig omflöt,
När af hans sångmö än du i person var bebodd.»

Det smakar af sångmöns kanslistil.

I följd af denna innebygnad i egna föreställningar vet A. ock föga hvad utom dem föregår. Deraf hans förmenande, att publiken ungefär består endera af idel oförsonliga *fiender* eller på andra sidan af hängifna *vänner* (jfr anmärk. II: 383). Deraf hans utfall genom fönstret mot de förra, med hugg som riktas för mycket i luften för att träffa, men dock reta; deraf hans återtåg, emedan han med skäl finner sig ha bättre att göra; deraf hans vexlande *krigs-* och *fredsrop*.

Vi ha kommit på en punkt, ömtålig att vidröra, emedan den angår en personlighet och en ädel personlighet. Likväl kan den ej undvikas, emedan här är fråga om något som icke varit utan inflytande på de skrifter, vi här bedöma. — Deras författare synes benägen att betrakta deras ovänliga mottagande af vissa publikens ordförare *endast* såsom ett utbrott af den opoetiska hopens vedervilja mot allt hvad poesi är och heter. Vi vilje lemna detta motiv ett välförtjent afseende. Men förhållandet är ej rent sådant. Det är en hop prosa med på *båda* sidor. Dertill räkna vi författarens böjelse, om ej bemödande, att låna sin poetiska bekännelse en viss politisk färg. Dertill hans egenhet att behaga sig på ståndpunkten af en föråldrad vitter polemik. Endast den senare omständigheten hör till vårt ämne och må derför här närmare skärskådas. — Vi ha ingenting emot att minnen af den vittra strid, hvarmed den så kallade phosphorismen i Sverige uppträdde, äfven blifvit införlifvade med A:s samlade dikter. Striden tillhör svenska vitterhetens historia, kunde och borde ej af författaren förnekas; och skalden har ej varit allt för frikostig i mängden af de här anförda dokumenten, som bära ögonblickets färg, — om man ock skulle önskat dem ha varit af större betydenhet. Medgifvas måste visser-

ligen, att den konventionela klassiciteten, äfven i den sista form den hos oss antog, mindre uteslutande *fransk* än *engelskt-Pope-Leopoldisk*, tager sig, med sina anspråk på allmänlighet, klent ut i förhållande till de i sanning stora utsigter öfver poesien, dess historia och former, som den tyska ny-romantiska skolans djupa, omfattande studier öppnat. Men dels var hvad den unga phosphorismen i Sverige af dessa studier i sina dagar innehade och framhade — en verklig barnlek, dels har den ej heller sedermera i allt ådagalagt de vidgade åsigter, som ge hvarje fenomen i vitterhetens häfder *sitt* värde på *sin* plats. A. hade åtminstone i det fallet gjort väl att — om han ändtligen ej velat uppoffra den här upptagna *vexelsången* om *Den goda smaken* (I: 297) med allongeperuk, ducriner m. m. om Ludvig XIV:s tidehvarf (ett skämt, anno 1838 ingen smula mindre föråldradt än dess föremål) — dertill bifoga *något* uttryck af ett gladare, billigare, upphöjdare omdöme. All antydning till ett sådant om Leopold saknar man äfven i dessa dikter, ehuru det väl varit på sin plats, efter alla utfallen emot honom, hvilka han i sin tid bar med tystnad; hvarför ock vreden deröfver att den gamle mannen, såsom de efter hans död utgifna skrifterna visa, någon gång på papperet kastat ett yttrande af harm, var alldeles öfverflödig. — Och här komma vi just till den ömtåliga punkten. A:s svaghet är en poetisk egoism, som ock yttrar sig i en mer än billigt prosaisk fåfänga. Han tyckes, såsom chef för den phosphoristiska dynastien och boren arf- och skyddsherre till alla dess titlar, värdigheter till och med, et cetera, anse sig äfven ega ett slags diplomatiska pligter i förhållande till främmande, mer och mindre välsinnade literära myndigheter och makter. De statsskrifter han i denna egenskap låtit utgå, och för hvilka Upsala Literaturtidning, sig till föga fromma, varit organ, ha alla fallit sig särdeles olyckligt, ej minst genom sin vidlyftiga tråkighet, och derigenom ej litet skadat författaren hos allmänheten.

Denna allt för stora vidlyftighet sträcker sig äfven, enligt vår tanke, till närvarande poetiska skrifter, hvilka väl tålt någon förkortning. Det förekommer oss, som om författaren ej blott använde en inre, utan tillika allt för mycket en yttre måttstock på literär betydenhet. Han älskar sitt namn på stora, dryga, ansenliga verk. Allt för stor ömhet synes oss visad mot åtskilliga mindre betydande, om ock i förbättrad gestalt här framträdande ungdomsalster. Vi se ej hvarken

hvad öfversättningen *Armidas ö efter Tasso*, eller *Sångerna i Selma efter Ossian*, eller *Smakbilderna* för Palmblads roman, kunna betydligt lägga till skaldens ära. Sjelf har han förmodligen ansett äfven *dem* såsom hörande till *»samtlige de för framtidens utslag erforderliga akter, dem han funnit sig uppmanad att framgifva i möjligaste läsbarhet och sammanhang»*, såsom han sjelf yttrar sig i en anmärkning (II: 364). — Författaren tänker för mycket på detta utslag. Framtiden har så många att afgifva, att fruktansvärdt är, han förfar *summario processu* i saken.

Det finnes underbara motsägelser hos denne skald. Än tycker man sig se en ungdomlig genius i oskyldig och glad säkerhet slående lyran, under det den vingade Apollo-hästen med honom djerft sväfvar mot högre rymder; och det är *han*. — Än ser man en omständlig, betänksam herre och man, med *opera omnia* under armen, resklädd till svaromål inför den omförmälda framtida poetiska tingsrätten; och det är också *han*. Bäggedera är än i dag *han*. Men jag håller mig till den förstnämde. På *honom* vill jag i fullt mått lämpa hans egna sköna ord (*Lindblomman*, I: 63):

»Så länge som solen på fästets rund
Än körer sin gyllene vagn,
Så länge som foglar än hvimla i lund
Och qvittret är allt deras gagn,
Under linden;

Så länge som thordönets vilda bedrift
Än följs af en regnbåges frid,
Så länge som heliga stjernors skrift
Än läses i aftonen blid,
Under linden;

Så länge ett endaste hjerta blott
Än klappar af längtan och fröjd,
Ett endaste öga af tårar blir vått,
En endaste mysning blir röjd,
Under linden:

Så länge, var viss, har dikten ock vår,
Har skalden i verlden sin plats;
Så länge behöfves, från år till år,
Hans harpa i tjäll och palats,
Under linden.

Med henne då gack till mötes din höst,
Och tänk ej att ensam du går;
Der minst du förmodar, i svenska bröst
Mångt hjerta ännu för dig slår,
Under linden.»

Och härmed trycker jag i tanken skaldens hand, till pant af en lika uppriktig som ovansklig tillgifvenhet, skulle ock våra banor ifrån hvarandra vika. Ty mig — »har stugan blifvit för trång».

3.

De la Gardieska Arkivet, eller Handlingar ur grefl. De la Gardieska biblioteket på Löberöd, utgifna af P. Wieselgren. I D. Stockh. 1831. II D. Lund 1832. III D. Lund 1832. IV D. Lund 1833. V D. Lund 1834. VI D. Lund 1835. VII D. Lund 1836. VIII D. Lund 1837. IX D. Lund 1837.

Svenska historien har haft lysande, högst lysande tidehvarf. Kan hända har deraf kommit, att den sedermera i någon mån blifvit hvad man kallar solblind, hvaraf följt, att hvarken de lysande tidehvarfven fått en nöjaktig och fullständig framställning, ej heller de mellan- och efterliggande riktigt framträdt ur skuggan. All historia är en återblick — ett folks återblick på sig sjelft — och ej blott på det *yttre*, utan äfven på det *inre* af detta sjelf. Det sista är *det* minne som tillika är *samvete*. Det genomljuder hos den enskilde fåfängans frestelser. I historien är det sanningens egen klang. Man behöfver lyssna efter den i Sveriges häfder.

På svenska historiens framställning i skrift och tryck ha yttre omständigheter öfvat ett allt för stort inflytande. Redan det första verk, hvarigenom man kan säga att den för verlden gjordes bekant, *Historia de Gothorum Sveonumque Regibus* af *Johannes Magnus*[1], Sveriges siste katolske ärkebiskop, är en stor patriotisk osanning, men spriddes i förnyade upplagor kring Europa, under det *Olaus Petri*, svenska kyrkans reformator, den förste som betraktat vår forntid med fördomsfri pröfning, såg sin, äfven till språket förträffliga, *svenska krönika* undertryckt genom Gustaf I:s misshag. Brodern *Laurentius Petri* måste skrifva en annan och, enligt

[1] Skrifven under hans landsflykt i Venedig 1540; efter hans död först utgifven af hans bror *Olaus Magnus* i Rom 1554.

konungens vilja, äfven pryda den med de utländske Göters konungar och bedrifter. Bägge brödernas arbeten förblefvo intill våra dagar outgifna[2]. Den näste märklige svenske häfdatecknare är en olycklig, och stamfader för en olycksslägt, — *Johan Messenius* — uppfostrad i utländska Jesuitskolor, återkommen till fäderneslandet under konung Karl IX och, sedan han afsvurit sin religion, af konungen förordnad till professor i Upsala; derifrån, för oenighet med sina kolleger, under Gustaf Adolf förflyttad först till Stockholm, såsom assessor i hofrätten och föreståndare för arkivet, slutligen, för misstänkt brefvexling med Polen, till fängelset på Kajaneborg, der han tillbragte hela sin öfriga lefnad, utom de tvänne sista åren, då Uleå stad var hans förvaringsort; — en mångkunnig, häftig, orolig man, oaktadt sin afsägelse hemlig, sist öppen katolik, den förste utgifvare af vår medeltids krönikor, men hvars lärdom för öfrigt ej lemnat någon del af svensk häfdeforskning orörd. Sju år efter hans död förklarade regeringen att, emedan han i sitt fängelse mycket skrifvit uti *historia patriæ*, som länder till fäderneslandets heder, så ville den ej på honom låta sitta beskyllningen att han för förrädisk brefvexling till ständigt fängelse dömd varit, emedan anklagelsen ej kunnat bevisas, utan hade han allenast i förvar blifvit hållen (i tjugu år!) *på misstankar*[3]. Hans hufvudarbete såg först långt efteråt dagsljuset[4]. År 1634 hade regeringen förgäfves sökt, äfven med hotelser, att få manuskriptet i sina händer. Det sändes af enkan till Polen, men återskaffades genom sonen *Arnold Messenius*, först i 14 år med fadern fånge, sedan fri, med uppdraget att utgifva hans historia (ett uppdrag som Axel Oxenstjerna en gång säges ha ämnat Grotius), slutligen jämte *sin* unge son invecklad i den sammansvärjning som år 1651, genom upproriska pasqvill, ville kalla Karl Gustaf till tronen. Både denne son och denne fader lyktade sitt lif på schavotten.

---

[2] *Olai Petri Svenska krönika*, utgifven i Scriptores Rerum Svecicarum Medii Aevi, I. Tom. Upsal. 1818; *Laurentii Petri Svenska krönika*, i II Tomen af nämda verk. Upsala 1828.

[3] Jfr min *Svenska folkets historia*, 3 del. (Bd VI, sid. 83, not. 3). Det der omtalta stället i *Baazii* bok, som regeringen befalte ändras, blef verkligen borttaget, fast det finnes qvar i några exemplar.

[4] *Johan. Messenii Scondia Illustrata*, seu chronologia de rebus Scondiæ a mundi cataclysmo usque annum Christi 1612 gestis. — Utgifven, men ej fullständigt, af J. Peringskiöld, Stockh. 1700—1705. 2 volumer in folio.

Gustaf Adolfs, Kristinas, Karl X:s stora tid intryckte sig i Europas minne. I svenskt minne, liksom i svenskt språk, saknade den en fullgiltig tolk. Åt en utlänning, *Chemnitz*, uppdrogs att såsom rikshistoriograf beskrifva det tyska kriget; en annan, nämligen *Samuel Pufendorf*, hans efterträdare, fullföljde i sitt verk om samma ämne berättelsen till Kristinas afsägelse, liksom han ock blef Karl X:s häfdatecknare; en tredje, *Boecler*, författade historien om det danska kriget från 1643 till 1645; och en fjerde och femte, *Loccenius* och *Scheffer*, delade med de förra under 17:de seklet lagrarne på svenska historiografiens fält, af hvilka knappt en halft förtorkad telning återstod åt den flitige, tungordade *Widekindi*, den endè som vågade använda ett nära förbistradt svenskt tungomål till ofullkomnade försök att teckna den störste svenske hjeltens bedrifter och dermed var, mer än i ett afseende, föga lycklig[5].

Se der de förnämsta historieskrifvare från Sveriges mest lysande tidehvarf, — fem utlänningar, — den sjette och sämste en Svensk! — Må man då ej ändtligen med glädje vända sig åt sidan till en verklig original-författare på ett närgränsande fält, till *Stjernhöök* och den svenska rättens häfder? Jag har nämt honom *stor;* och jag tänker han förtjenar namnet. Stor kallar jag en författare som bryter nya banor, och som bryter dem så, att ännu en sen efterverld blott behöfver framgå i den gifna riktningen till det antydda målet. En sådan rödjare är Stjernhöök i den svenska laghistorien, hvars *begrepp* (högst sällsynt för hans tid) han uppfattat; och om det kanske ännu återstår att genom ett grundligt studium af de forna nordiska lagarne sprida ett klarare ljus öfver hela området af den gamla germaniska lagstiftningen, så är det Stjernhöök, med alla sina ofullkomligheter, som deri var föregångaren. Det är en med Olaus Petri beslägtad ande, men mildare. För hans rena, billiga, sansade blick försvinner bländverket af lärda fabler, med hvilket hans samtida och närmaste efterträdare åter mer än någonsin omhöljde Sveriges fornålder. Tadlet derför träffar

[5] *Thet Swenska i Ryssland tijo ahrs Krijgz-Historie* — ifrån 1607 intill 1617, af *Joh. Widekindi*, Stockh. 1671. 4:o. *Then fordom Stormächtigste Högborne Furstes och Herres Herr Gustaff Adolphs den Andres och Stores Historia och Lefwernes Beskrifning.* I delen, Stockh. 1691. Fol. — Indrogs på Karl XI:s befallning för några såsom anstötliga ansedda ställen.

mindre förmyndareperioden i Karl XI:s dagar, som nitälskade för all lärdom, än den senare perioden af hans egen regering. Ty är det gifvet, att ett visst slags barbari kan förena sig med lärdomen så väl som med dess motsats, så torde vi derifrån ej kunna fritaga hvarken den tid, då Rudbeckianismen till den grad var officiel lärdom i Sverige, att en dansk lärds utfall mot Rudbeck af svenska hofvet upptogs, och då en Lundius, på en gång den historiska vantrons och enväldets advokat, var denna lärdoms juridiska representant[6], — ej heller den följande tiden, då vapenstyrkan herskade och civila förtjenster ringa aktades[7]; helst *rättvisa* och *billighet*, hvilka alltid utgöra den sannaste bildning, hos dem, som dessa tider bragte upp, äro i synbart aftagande. Och man kan påstå detta under fullt medgifvande så väl af Karl XI:s förtjenster om religionsundervisningen som af hans och hans sons konungasinne, så snart det äfven i literärt afseende syntes dem gälla Sveriges heder. Andra enskildt hedrande undantag finnas visserligen. Midt under vapnens buller och nyss efter Pultava slag stiftade en *Erik Benzelius* den yngre, den första omfattande granskare af fäderneslandets häfder, med några få liksinnade vänner den första svenska, verkligen vetenskapliga förening, som i Upsala efter freden också begynte utgifva sina handlingar[8].

Den nya friheten kallade granskningen till svenska regeringssättets historiska grunder. *Jakob Wildes* något tunga

---

[6] Den som sett på *Lundii Xamolxis, primus Getarum legislator*, Upsal. 1687 (man skulle ej tro att detta är en bok i svenska laghistorien), hvars politiska syfte ytterligare framträder i hans *Dissertatio de origine majestatis civilis*, 1691, träffar der, jämte lärdomen, en sådan sanningslöshet i uppgifter, att den svårligen kunnat vara ouppsåtlig. Hvilket afstånd från sådana produkter till Stjernhööks likväl tidigare arbete!

[7] »Bror kan ej tro, huru litet civilbetjente blifva ansedde hos oss», skrifver den lärde statssekreteraren Hermelin till arkiater Hjärne ur Karl XII:s läger. *Gjörwell*, Sv. Biblioteket, 3 delen.

[8] Sammankomsterna höllos först 1710, 1711, dels hemma hos Benzelius, dels på hans embetsrum, det akademiska biblioteket, hvars första ordnare han äfven är. — »Då begynte studia mathematica sticka upp hufvudet», säger han sjelf, i synnerhet genom korrespondens med Pålhammar (sedan Polhem), som rekommenderades hos Karl XII och vann hans synnerliga nåd. — Sällskapets konferenser upplifvades, efter ett längre afbrott, åter vid freden — »då vi lade *literaria* och *historica* till, och kommo de första acter af denna societeten ut år 1720» — heter det i hans af Lidén utgifna brefvexling. Det var uppränningen till den i sin början lifligt verksamma förening, som sedan blef kongl. vetenskapssocieteten i Upsala.

lärdom rörer sig förnämligast i denna riktning. En läsbar historia fick nationen först genom *Dalin*, — i forskning aktningsvärd mer än mången velat medgifva, i språket såsom alltid förträfflig. Efter honom, med utvidgad granskning och lärdom, begynner rikshistoriens språk att söndra sig i olika munarter — en retoriskt högtidlig hos *Botin*, en förtroligt vårdslös hos *Lagerbring*. Denna söndring stiger under Gustaf III:s tidehvarf, då vältaligheten så synes vilja tillegna sig det *sköna* af historien, att det *sanna* begynner komma till korta, och minnet drager sig tillbaka för äreminnet. Den strängare vetenskapen ville, äfven med de yttre belöningarna, ej rätt trifvas. Historiografen *Schönberg*, åt hvilken ständerna uppdragit[9] att skrifva Karl XI:s (ännu oskrifna) historia, lärer så mycket mindre funnit sig uppmuntrad att utarbeta den, som äfven den del af hans *Historiska bref om svenska regeringssättet*, hvilken handlade om Karl XI:s tidehvarf, blef outgifven lagd till sida. *Hallenberg*, den siste rikshistoriografen (sysslan är numera indragen), upphörde med sin förträffliga *Nya allmänna historia*[10], för att på Gustaf III:s befallning skrifva den store Gustaf Adolfs. De deraf 1790 —1796 utkomna fem delarne äro ett ypperligt arbete, sanningsfullt, grundligt, värdigt. Att det 1796 afbröts, emedan dess sanning ej var behaglig, har författaren sjelf ej otydligt i ett annat arbete tillkännagifvit[1].

Under nu varande regeringssätt har äfven en ny epok inträdt för svensk historia och häfdeforskning. Ett allmänt omdöme af mig öfver medarbetare på detta fält skall man här ej fordra. Hvad jag vet är, att Sveriges historia kan och skall skrifvas ännu bättre, än jag det förmår. Af fosterlandskunskapens och dess kärleks spridande till folket har ingen större förtjenster än *Fryxell* genom sina *Berättelser;* och ehuru det ej är hans enda förtjenst, är man dock för denna skyldig honom en egen tacksamhet. Vår tid, som i allmänhet synes ämnad till en hastig repetition af forna erfarenheter (kan hända för en stundande verldshistorisk examen), har för öfrigt i historisk smak inom kort tid genomlupit vexlingar, hvartill våra förfäder behöfde långt betänkande. Ifrån en ej länge sedan nyväckt kärlek för Sveriges fornålder har man ilat till ett snart öfvervägande intresse för den historia

---

[9] Vid 1762 års riksdag. Det skulle ske under kanslikollegii tillsyn.
[10] Band. 1—3. Stockh. 1782—1785. Anonym.
[1] I början af hans *Disquisitio de nominibus lucis et visus*. Stockh. 1816.

som består i dagens nyheter. Emellertid ha af urkunder och hjelpmedel för vår historias alla tidehvarf många skatter blifvit fordrade i dagen; och ibland dessa må äfven räknas den följd af handlingar ur *De la Gardieska arkivet* som står i spetsen för denna artikel och genom en frikostighet för vetenskaperna, som är ärftlig hos detta namn, blifvit allmänheten meddelad.

Då ofvannämda arkiv redan förut blifvit i svenska literaturföreningens tidning af en annan hand utförligt anmäldt, så torde den korthet, som detta blads gränser i allt fall föreskrifva, här vara så mycket ursäktligare. Jag fäster mig derför blott vid några af de intressantare föremålen. — Man finner i de första delarne vigtiga bidrag till Gustaf I:s och hans söners historia; och jag har att förebrå mig såsom en stor försummelse att ej ha begagnat dem för min Svenska Folkets Historia. I denna omnämnes (Bd. V: 2, s. 107) Eriks beslut att, efter brodern Johans återkomst från London, sjelf betyga sin kärlek vid Elisabeths fötter. Här ser man, huru han redan *våren* 1560 nära gifvit sig på vägen, hvarför den gamle konungen, som säger sig veta, att han »ruster sigh flux till och achter emott wår willije och oss oåtsportt drage her aff landett», uti bref bjuder Svante Sture förmana adeln der inne i Vestergötland att ej vara honom följaktig eller lyda hans befallningar (D. A. I: 59). Konungens bref till Erik och dennes svar i prinsessan Cecilias sak äro upplysande. Oss fruktar nog — skrifver den gamle konungen — att du så länge följer ditt eget sinne, dine dränger och flere sådane ditt unge sällskaps råd och tillskyndan, icke uti detta stycke allenast, utan ock till äfventyrs i flere, att både du sjelf och vi alle svenske varde en gång tvättande våre hufvud i vårt eget blod (I: 113). Synnerligen intressanta äro drottning Margareta Lejonhufvuds bref till sin syster Märta, Svante Stures gemål, genom det ljus de sprida öfver deras husliga lif. Man hör drottningen gifva sina råd då hennes hjertans käre systers käre son »Niels Lijlle» (den sedan så olycklige Nils Sture) »är bleffuen siugh af then kolle siughe» (fått frossan) — eller ock förordna medel mot systerns sjuklighet, hvarvid följande underliga ordination förekommer emot moderpassion: att taga hjerpefjäder, skafva den af stjelkarne, torka den, sedan stöta den smått »och drijckie thett mett varmpt ööll», — eller med klokhet undanbedja sig att hos Gustaf I påminna om den förläning Svante Sture

begär, emedan hans nåd nu »haffuer offuerlop dagligen och är bekymbret mett merckelige rijgssens ärender» (I: 73, 79, 80). Flera exempel på konungens hårdhändthet i fråga om gods och egodelar förekomma. I ett 1528 mellan konungen och Kristina Gyllenstjerna hållet arfskifte hade Venngarns sätesgård med många andra blifvit henne tilldelta. Skiftesbrefvet var med konungens eget sekret förségladt och stadfästadt. Icke dess mindre gjorde han sedermera om skiftet, tillegnade sig både Venngarn och en hop andra Kristina Gyllenstjernas arfvegods, till en del mot löfte om vederlag, som hon i sin så kallade »sista supplikation» säger sig aldrig bekommit (I: 96, 218; IV: 3). Sådant kan ur ingen synpunkt rättfärdigas. Men då man här (I: 227) läser uppsatsen på det ofantliga arf i jordegendom som Kristina Gyllenstjerna icke dess mindre vid sin död lemnade sina söner af tvänne giften, Svante Sture och Gustaf Johansson (af Tre Rosor); så förstår man väl Gustaf Vasas intresse att, till bättre försäkring äfven mot Sture-huset, blifva rik ibland en adel, hvars gamla slägter ännu räknade sådana godsegare. — I allmänhet förvaras här vigtiga handlingar till Sture-slägtens som till flera andra gamla familjers historia. År 1581 gaf Kristina Gyllenstjernas sonson, grefve Maurits Sture, vid sitt gifte med Anna, Klas Kristersson Horns dotter, i morgongåfva af »sine faste, oklandrade arfvegods af gammalt frälse» 46 gårdar i Småland och 11 i Upland m. m. (V: 80). Dervid nämnas de herrar, hvilka såsom *ärevitnen* höllo på *glafvenet;* hvaraf på en gång både upplyses och rättas hvad jag i min Svenska Folkets Historia (Bd V: I, s. 245) efter Olaus Magnus anfört om ett *spjut,* som i adliga hus skall ha hört till morgongåfvan. Det synes, att löftet om morgongåfvan aflades på vapnet, och att vitnena höllo hand derpå. Dermed kan jämföras hvad i ett fastebref af 1541 här förekommer (IV: 145), der de tolf män uppräknas som vid tinget »hullo på festan»; hvarvid till de historiskt lagfarne hemställes, om ej en dylik symbol varit brukad, efter det i samma bref heter: gifva »*skaffth,* skæll och laglege festo». Åtskilliga anförda domar upplysa forna rättsplägseder. Man ser nämdens gamla bestämmelse att yttra sig öfver *faktum;* hvarefter domaren tillämpade *lagen.* Denna nämdens bestämmelse förekommer uttryckt med nästan samma ordalag i tvänne domar i samma sak, den ena af år 1416, den andra af 1531, nämligen att domaren »sköt ärendet till the XII i nämden såto,

hvilka ransakade, vitnade och stadfäste med theres eder», huru med saken sig förhöll (V: 197). Då »känd sak är så godt som vitnad», vänder sig domaren stundom till hela tingsallmogen med frågan om förhållandet. Sådant förekommer i ett meddeladt dombref (IV: 140) af häradshöfdingen i Bobergs domsaga i Östergötland år 1572, — äfven i andra afseenden märkligt. En välboren man, Erik Jönsson till Löfstad, kom fram för rätten och åberopade konung Johans tillstånd att återlösa en af hans farfar till kyrkan såld gård. Det intygades, att redan säljarens son hade, enligt Gustaf I:s allmänna tillåtelse för adeln i sådana fall, erbjudit lösen, lagt penningarna på altaret och i församlingens närvaro sagt: »jag tackar Gud och min nådige herre konung Gustaf, som unnat mig, såsom andre adelsmän, igen hvad kloster och kyrkor haft»; men att presten och socknemännen nekat, sägande: »vi vete ännu icke hvadan vädret vill blåsa» — »*ty de voro i tvifvelsmål om konung Gustafs regemente*». Sådana drag upplysa mer än mången afhandling.

Huru Johan III, såsom hans son Sigismund sjelf yttrar sig i bekräftelsebrefvet på De la Gardieska friherreskapet 1594 (IV: 77), »*uthi alle motto framför andre ständer här uthi rijket gerne fordret ridderskapet och adelen*», och hvad deremot adeln tillät sig, samt huru med rättvisa och hushållning i denne konungs tid såg ut i landet, derpå förvara dessa handlingar flera bevis. Bönder ifrån det åt Stureska huset förlänta grefskapet, som klagat för Johan öfver gärder och körslor, dem ålagda af grefvinnan Märta Sture, och i början fått medhåll af konungen, fly förskräckta undan, sedan hennes måg Hogenskild Bjelke fått tala med honom; och mågen råder svärmodern i grofva ordalag att hålla efter dem för deras motvillighet (IV: 165). I ett bref beder grefvinnan för en sin fogde, som begått dråp, och Hogenskild Bjelke säger att han fem, sex gånger derom talat med konungen, hvilken dock ej vill gifva dråparen lejd, om ej de dräptes slägtingar bedja för honom, »emedan han äfven slagit en qvinne ihjel för några år sedan, och dräpit några karlar till förene» (IV: 164). Af sina underhafvande tog eljest adeln på denna tid böter äfven i lifssaker, utan att rådfråga konungen. — En af historien öfversedd, ej ovigtig omständighet sticker fram i ett kort bref från Anna Sture, samme Hogenskild Bjelkes fru, till sin man. Adeln hade enligt Johans privilegier fri handel med afkastningen af sina gods och för-

läningar. Den begagnade detta privilegium att ockra med rikets förnämsta utländska nödvändighetsvara, *salt*. Fru Anna berättar sin man, huru hon utminuterar saltet åt allmogen för körning och spanmål, och håller på högsta priset. Då gälde en tunna salt lika med två tunnor hvete (IV: 166). Enligt konung Johans privilegier skulle (med få undantag) endast adelsmän förordnas till häradshöfdingar och domare. Man ser att häradsrätter (det vill säga inkomsterna af dem) sedermera gingo i köp och byte, och att de äfven förläntes åt fruntimmer. Så förekommer här (IV: 200) angående konung Johans frilla Karin Hansdotter, att konungen förlänt henne en häradsrätt i Finland, och att hon fått byta den mot en annan, hvilken likväl sedan befunnits vara af Kongl. Maj:t sjelf pantsatt för några tusen daler till annor man. En dotter af nämda Karin Hansdotter med konung Johan, kallad Sophia Gyllenhjelm, blef förmäld med Pontus De la Gardie, som i konung Eriks tid inkommit i riket och med detta giftermål befästade en lycka som lysande krigsbragder rättfärdigade. Vid sitt bröllop 1580 kunde han redan lemna i morgongåfva sätesgården Sundby med 40 gårdar, hus i Stockholm m. m. och en ansenlig summa penningar (IV: 191). — Då hans frus syskon, Julius och Lucretia Gyllenhjelm, dogo barnlösa, ärfde sedermera De la Gardies arfvingar alla de gods i Finland (188 gårdar), hvarmed konung Johan ihågkommit sina naturliga barn (IV: 192). Den väl försökte krigaren förstod sin fördel. Han står i brefvexling med Johan III:s mäktige sekreterare Johan Henriksson, förhatlig i åminmelse[2], kallar honom »tillförlåtlige gode vän» — »frater et amice sincerissime» (IV: 211, 217) och eger, äfven frånvarande, genom honom konungens öra.

Jakob Pontusson De la Gardie, hjelten af det senare ryska kriget — med den egna ära att både i bragder och kärlek ha varit den unge Gustaf Adolfs medtäflare — visar sig här under flerfaldiga förhållanden. Det var en ädel, trohjertad, hjeltemodig natur, i kriget likväl mer skapad för ögonblickets än beräkningens storhet och genom tidiga militäriska vanor, äfven med de bästa afsigter, föga skicklig för fredliga värf. Af hans vältalighet anföres här (VI: 62) ett prof. Då fältherren vid riksdagen i Stockholm 1635 talade till de inför rådet uppkallade landshöfdingar och biskopar

[2] Jfr min *Svenska Folkets Historia*, Bd V: 2, s. 171.

om enkedrottningens underliga beteende både mot senaten och med den unga Kristinas uppfostran, slutar han sålunda: »hvilket allt gör regeringen deras tjenst så tung, att de fast hellre ville sitta i deras hus och äta kål och rofvor, än med regementet sig befatta, om icke deras trohet och kärlighet till fäderneslandet dem dertill droge». Någon synnerlig administrator var han ej, äfven i sina egna angelägenheter. Han hade stora egendomar i Lifland, och flera bevis anföras af hans ömhjertenhet för sina aflägse underhafvandes både andliga och timliga väl. Emellertid var det slätt beständt med rättvisan och, för att döma derefter, äfven med den öfriga förvaltningen. Emedan dessa gods voro honom förlänade »med alle regalier och höghet», så ville han, heter det, i smärre brottmål (de svårare skulle dock gå till den kungliga landtdomaren) och i civilsaker, efter gode mäns förutgångne utlåtande, *sjelf* döma och anslå böterna till kyrkorna; den af hans underhafvande, som i sådana mål vädjade ifrån hans excellens, skulle gå ifrån land och län; vore han sjelf ej i tillfälle att sig dermed befatta, så ville han förordna andra i sitt ställe; men hans hauptman på stället egde ingen domsrätt (VI: 138). Huru dermed gått, visar en här intagen lång lista af bondebesvär, med liflig ed bekräftade, emot hauptmannen och arrendatorn v. Husens våldsamheter, grymheter och plundringar, tillika med den sistnämdes högst onöjaktiga förklaringar; — och denne hade likväl i tio år förvaltat godsen (VI: 142). Af fältherrens gemål Ebba Brahe, Gustaf Adolfs första kärlek, äro flera bref meddelade, nog tjenliga att skingra den romantiska glans som omsväfvar hennes ungdom. Man ser en hedervärd, men äfven för sin tid föga bildad fru; man ser henne i sin hushållning, familje- och vänskapsförhållanden; man hör talas om trädgårdsskötsel, ost, sylt och nötter, vidunderliga huskurer, en ny peruk och hufva till drottning Kirstins kröning m. m., ibland rekommendationer till friherreskap och öfverstebeställningar. Det kan ge ett begrepp om De la Gardieska husets rikedom, att Ebba Brahe, som länge öfverlefde sin man, år 1660 erlade bevillning för 647 hemman, och att inventarium af hennes qvarlåtenskap i silfver och guld (guldet reduceradt till silfvervärde) upptager 52,418 lod (VI: 135). Motstycket till denna tafla, det tillstånd, hvari, efter en lycka hvars glans ej i svenska häfder har sin like, *reduktionen* sedan bragte hennes son, Sveriges störste mæcenat, Magnus Gabriel

De la Gardie och hans furstliga gemål Maria Euphrosyna, Karl XI:s faster, finnes ock i dessa handlingar och utgör deras intressantaste del; hvartill vi kan hända en annan gång skola återkomma.

Det är likväl, såsom redan af det anförda synes, ej blott familjedokument som De la Gardieska arkivet meddelar. Ifrån och med vår medeltid till början af 18:de seklet se vi här mer och mindre vigtiga bidrag till Sveriges historia i politiskt, statistiskt, biografiskt, literärt och moraliskt afseende. Utgifningen, hvaraf inkomsten är egnad åt ett välgörande ändamål, har blifvit besörjd med lofvärdt nit. På en klarare plan skulle arbetet vunnit, äfvensom på en mindre maniererad skrifart. Enskilda, i anmärkningarna ej rättade misstag förekomma[3]. Det tadel, som härvid kan fästa sig, öfverväges dock vida af tillfredsställelsen öfver det nya och intressanta, hvarför man har denna samling och utgifvarens forskning att tacka. Ett strängare urval i meddelanden torde blifva nödigt i den mån han nalkas nyare tider. Den så kallade »historiska upplysningen om konung Karl XII:s död» (IX: 129) är recensenten bekant, äfven i en rimligare skepnad än här förekommer; dock är dess trovärdighet så misstänkt, att han ej derpå skulle vilja beropa sig. Utgifvarens vågade försök att härleda anläggningen från franska kabinettet saknar all sannolikhet. Angående det så kallade »första jägarskottet i nya skolans krig mot Leopoldismen» (IX: 235) råkar recensenten känna, att detta »plaisanteri» hvarken var sändt *till* Leopold eller skrifvet *af* magister Silfverstolpe. Utgifvaren är för god att lemna bidrag till den sqvallerhistoria som nu pröfvar dagens bifall och tålamod.

Emellertid är äfven *denna* ett tidens tecken, icke utan betydelse, liksom sjukdomar hänvisa på förutgående fel i dieten. Ett otygladt begär efter förment, undanhållen sanning bemäktigar sig lätt sinnen som för länge blifvit bespisade med försötmad osanning; den falska historien inträder i

---

[3] Såsom då t. ex. I: 22 säges, att Jakob De la Gardie samma år som han blef president i krigskollegium (1630) öfverförde 4 regementen svenskt krigsfolk till Preussen; hvilket skedde 1629, och krigsfolket var ej endast svenskt; ty Gustaf Adolf skrifver till Axel Oxenstjerna ifrån lägret vid Marienburg den 8 Juli samma år, att fältherren var öfverkommen med det *främmande* krigsfolket. Del. IV: 101, n. kallas Amalia Batzfeld gref Maurits Stures (i stället för gref Maurits Lejonhufvuds) enka. Del. VI: 181 säges att 1684 antiqvitetskollegium flyttades till Stockholm och kallades antiqvitetsarchivum. Det senare skedde först 1692.

mer än ett afseende i stället för den verkliga, om denna allt för länge dröjer att intaga sin plats. Och hon *har* hos oss allt för länge dröjt — äfven i fråga om högst lärorika tidehvarf, som långt före detta fallit under historiens fulla domsrätt. Den akademiskt-retoriska behandlingen af svenska minnen har på visst sätt blifvit officiel i vår literatur och (fast undantag, äfven i stora ämnen, finnas) föga sanningsenligt utdelat ljus som skugga, i fall man ej snarare vill anklaga den för det orimliga företaget att vilja upplysa ljuset. Man vet ej hvad sann storhet har att göra med medelmåttans lof, eller svensk ära med den kappa svensk litenhet allt för ofta öfver den utbreder. Skulle jag med denna lika obestridliga som här fullkomligt tillämpliga sanning äfven stöta (hvilket hädanefter lärer komma att hända mig åt mer än ett håll), så vill jag deremot ej undandraga mig min egen, nog dryga del af ett rättvist tadel. Jag har felat i mångahanda måtto, så med en illa använd vältalighet, som med en lösligen på historiska ämnen lämpad filosofi; och vill — då jag ännu hellre uppbär beskyllningen för okunnighet än för falskhet — gerna, androm till varnagel, erkänna, att jag först mot femtiotalet af mina år begynt vända mig ifrån det literära skön- och skenväsendet till allvaret af grundligare insigter i min vetenskap. Från vår så kallade *historiska skola* har jag genom *historiska studier* affallit. — Om det nu t. ex. genom sådana skulle blifva klart att, oaktadt allt det vackra som kan sägas om *ståndsmonarkien* i verklig mening, Sverige merendels så olyckligt förestält en sådan, att det snarare deraf haft olägenheterna än fördelarne, — om man i den söndring, hvarunder historien allt för ofta visar nationen, finner sig uppmanad att eftersöka den enhet, som, mer i sinnelaget dold än uti inrättningarna uttalad, likväl uppehållit det hela, — om man önskar denna *sanna medborgerliga enhet* (väl värd namnet, då den, oaktadt alla hinder, ändå ej underlåtit att visa sin tillvarelse och verksamhet) äfven lagligen utpräglad i svensk författning, i svensk uppfostran, i svenska näringsförhållanden; är det väl orätt att både tillkännagifva (hvilket härmed sker) och att söka utveckla (hvilket, vill Gud, skall ske) en sådan öfvertygelse? — Att på *denna* grund *försöka* — en *bemedling* — men en *ärlig* bemedling — af tänkesätten, är också målet för *detta* blad: ett bemödande som ej derför bör hånas, att krafterna långt ifrån svara mot företaget. — Ett *sådant* slags verksamhet är i allt fall den enda

som mig blifvit beskärd. Jag är intet skapande snille, ehuru jag hoppas kunna erkänna och vörda det, ehvar det finnes. Jag är en man ur hopen, och tackar Gud för ingen högre gåfva, än att jag vet med mig sjelf, hur äfven den enfaldigaste är till mods. Hvilka bundsförvandter man numera vill gifva mig, gör ej mitt bekymmer. Jag hoppas på *liksinnade* och är färdig att i deras led uppträda äfven såsom *gemen*. För *namn* är jag ej rädd; men en *sak*, och jag vågar säga en *stor* sak, ligger mig om hjertat.

4.

Läsning för folket; af Sällskapet för nyttiga kunskapers spridande. Första årgången 1835. Andra årgången 1836. Tredje årgången 1837. Stockholm, P. A. Norstedt & Söner.

Det var reformationen som först satte bok i hand på folket; och det var lika naturligt som välgörande, att den använde den ännu unga tryckpressen till främjande af sitt närmaste ändamål. Meddelandet af *andlig* upplysning och lärdom var detta närmaste ändamål; men detta uteslöt ej ett fjärmare, som omfattade äfven den *verldsliga* lärdomen i dess allmännaste tillämpning. Båda ha i sitt inflytande på *folkundervisningen* utvecklat sig efter hvarandra, tills den verldsliga lärdomen, i afseende på genombrottet till folket, nu befinner sig ungefär på samma ståndpunkt som den andliga vid reformationens början. Vi vilje kasta en blick på bägges framsteg inom fäderneslandet.

Reformationen utgick från den heliga skrift och gaf den först åt folket, ehuru bibelöfversättningar på landets språk ännu under katolicismen funnos. Till och med i Sverige hade försök till sådana skett, men voro så obekanta, att Olaus Petri, sedan genom konung Gustaf I:s försorg *Nya Testamentet* hade blifvit öfversatt och år 1526 tryckt, i sin postilla[1] prisar, »att Guds ord ändtligen kommit till de svenske, som bo ytterst i norden». — »Mång land och rike», säger han, »hafva haft den heliga skrift på deras eget modersmål; vi här i landet, med några få andra land, hafva haft den på ett främmande mål. — De hafva väl funnits, som haft stor lust och vilja att öfva sig i den heliga skrift; men efter de icke haft sådan förfarenhet i latinska målet, som dertill hafver behof gjorts, derför hafver deras vilje och uppsåt haft ingen

---

[1] Een lijten Postilla öffuer all Evangelia, som Söndaghanar läsen varda öffuer hela året. 1530.

framgång». Presterna sjelfva voro i Guds ord fast okunnige. »Det hafver varit en stor försummelse med, att vi icke öfvat våre klerker i Guds ord, förr än vi skickat dem till kyrkoprester, ej heller hafver Guds ord blifvit brukat i skolestugorna, såsom behof hafver gjorts; hvilket dock några concilia provincialia här i riket i förtiden påbudit hade, och hafver dock, Gud bättre, blifvit försummadt, och derför är den mening uppkommen, att strax en hafver kunnat läsa och sjunga en messa, så hafver han varit god nog till att blifva kyrkoprest.» För de enfaldiga presters skull, som sjelfva ej kunna utlägga skriften, hade han utgifvit sin postilla och dertill fogat en liten *catechismum* eller undervisning om *Guds bud*, *tron*, *Fader vår* med något annat, som hvar och en kristen menniska bör veta, och hvilket hvar kyrkoprest är pligtig att lära sitt socknefolk. Ja, det vore tillbörligt, att ingen tillstaddes att gå till Guds bord, innan han sådant visste och kunde. — »Det är icke nog att läsa och sjunga för sitt socknefolk, som man hittills gjort hafver. Man måste största fliten lägga deruppå, att vi predika och läre folket Guds vilja, huru de skola komma till den eviga saligheten; ty presta-embete, det är ett prediko-embete.» Då Olaus Petri år 1530 skref detta, hade han redan föregående året utgifvit sin *Svenska Handbok* och utgaf det följande året sin *Svenska Messa*, båda enligt konungens vilja, men så, att deras bruk vid gudstjensten var tillåtet, ej påbjudet. Genom Laurentius Petri, som dervid haft sin bror och kanslern Laurentius Andreæ till biträde, fick Sverige 1540—1541 hela bibeln på modersmålet. Handlingarna vid det prestmöte, som denne förste Lutherske ärkebiskop höll med Upsala stifts presterskap 1566[2], meddela mången upplysning angående religionsundervisningens dåvarande tillstånd. Att ur postillan (ärkebiskopen hade sjelf utgifvit en sådan) uppläsa hela predikan, må i början, heter det, endast tillåtas de enfaldigare prester. Med tillväxande kännedom, hvartill, näst den heliga skrift, Melanchtons *Loci* synnerligen anbefallas, borde de öfva sig att muntligen lära, efter en förut fattad och öfverlagd ordning, i fall ej tiden medgaf att skriftligen utarbeta hela predikan; och vore ej oundgängligt att de dervid alltid bundo sig vid texten i evangelieböckerna, utan stode det dem fritt att före-

---

[2] *Skrifter och handlingar till upplysning i svenska kyrko- och reformations-historien* (af v. Troil), 4 del., s. 221.

taga och i ordning förklara någon evangelist. Vissa delar af katekesen borde före predikan för folket reciteras så tydligen, att deras innehåll måtte intrycka sig i minnet; men i synnerhet två gånger om året, i fastan och adventet, skulle pastorerna under hälften af den timme, som egnades åt predikan, utlägga katekesen, och under den andra hälften afhandla dagens text. Laurentii Petri kyrkoordning af år 1571 vågar ej ännu höja det oundgängliga kunskapsmåttet för den, som vill gå till skrift, utöfver *Fader vår, budorden* och *trons artiklar*. I enskilda landsorter finnas högre fordringar gjorda af presterskapet; och då det dervid troligen funnit sig understödt af folket i orten, så är det minnesvärdt att dessa högre fordringar redan vid denna tid omtalas i *Norrland*, hvars allmoge än i dag utmärker sig genom ett större mått af kristendomskunskap och en sorgfälligare uppfostran. I en så kallad »kyrkiolagh samtyckt och stadgat aff presterskapet i Wester-Norrlanden Anno 1576»[3] heter det: »De som unge äro och icke ännu hafva varit till sakramentet, skole icke der tillåtne varda, förr än de alla catechismi stycken med uttydningarna lärt hafva.» Och vidare: »De som icke vilja lära sin catechismum (gammalt folk undantagandes) skola för första året böta 1 mark, för det andra 2 mk och för det tredje 3 mk; dröja de dermed länger, böte 1 daler hvart år; den icke hafuer penningar, skall sätta huden till.»

Det var samma år konung Johan genom sin liturgi åter med katolska messan uppväckte den oro, som slutade genom reformationens fullkomliga seger på Upsala möte 1593. Luthers katekes, som under liturgiens välde varit förbjuden att läsa för ungdomen, lades nu allmänneligen till grund för religionsundervisningen, och hertig Karl, i svar på presterskapets punkter den 27 Februari 1595, förordnade att en utläggning deröfver borde ske hvarje söndag efter predikan.

Svenska folkundervisningens historia efter reformationen torde kunna delas i *tre* perioder: den *första* från reformationens början till Upsala möte 1593; den *andra* derifrån till konung Karl XI:s kyrkolag 1686; den *tredje* från denna tidpunkt till närvarande tid.

Vi skola försöka att i korthet karakterisera hvardera.

---

[3] *Hambræi Pastoralkurs*, Hernösand, 1809, s. 146.

Det mest utmärkande i hela den *första* perioden är den brytning emellan katolicism och protestantism, som ej blott börjar, utan genomgår den. Det nya vinner småningom rum, medan det gamla, aldrig fullkomligt afskaffadt, slutligen än en gång samlar sina krafter till en olycklig strid. Gustaf I hade alltid nekat att han införde en ny lära. Ännu i början af Johan III:s regering visste en stor del af folket ej annat än att de voro katoliker — blott med svensk messa. Katolska kyrkobalken af lagen blef först af Karl IX förklarad för ogiltig. De vid den gamla kyrkan ursprungligen fästade läroanstalter ledo af brytningstillståndet. Öfver presters okunnighet och sedeslöshet klagas öfverljudt, och ohyggliga bevis på de under inre oroligheter förvildade sedernas råhet förekomma[4]. I allmänhet saknar nog mycket vårt reformationstidehvarf stora andliga karakterer. Olaus Petri, det är sant, hade en gnista af Luthers eld, och hans bror Laurentius en blick af Melanchtons mildhet. För öfrigt har Sveriges reformation mest blifvit gjord af *en* man, och mest befästad af *en annan*. Den ene är Gustaf I, den andre Karl IX.

Den *andra* perioden karakteriseras genom läroverkens upprättelse på reformationens grund och den biskopliga aristokratiens inflytande bredvid den verldsliga. Upprättelsen af läroverken, började af Karl IX, är den odödliga välgerningen af Gustaf Adolfs tidehvarf, hvilket i literärt som i politiskt afseende förknippade Sverige med den odlade verlden. Biskoparnes myndighet, af Gustaf I bruten, af Johan III gynnad, af Karl IX åter kringskuren, upphöjde sig å nyo under Gustaf Adolf, äfven mer än konungen kärt var, såsom synes af hans försök att kontrollera dem genom sitt föreslagna, till hälften af andlige och verldslige bestående *generalkonsistorium*, som både under och efter hans tid väckte presterskapets häftiga motstånd. Det 17:de seklet visar det biskopliga regementet i svenska kyrkan utan ännu stadgad öfverensstämmelse hvarken med staten eller inom sig sjelft. Ty under hela tiden disputerades om en förbättrad allmänt gällande kyrkoordning, tills Karl XI gjorde slag i saken. Så mycket mer betydde enskildt *nit* eller *uraktlåtenhet* hos stiftens herdar, och om exempel på den senare ej saknas, så hålla vi oss likväl hellre vid de föredömen af det förra, som

---

[4] Jfr min *Svenska Folkets Historia*, Bd V: 2, sid. 169, 229.

i synnerhet upplysa folkundervisningens framsteg. Man skulle ej dertill kunna välja ett bättre än biskop *Johan Rudbecks* i Vesterås (1619—1646). — Då församlingens bildning beror af dess lärare, var hans första omsorg att sörja för desses egen undervisning. Till rikets gymnasier har han gifvit föresyn genom det i Vesterås inrättade, som blef ett universitet i smått — en karakter som i allmänhet 17:de seklets gymnasier eftersträfvade, och hvarigenom biskoparne sökte fästa prestbildningen inom stiften. Först genom Rudbecks försorg kunde Vesterås stift förses med prester utan att intaga främlingar, såsom förut hade skett. Hans gymnasium, som ifrån 1628 hade nio lärare (dock så att äfven rektor och konrektor vid trivialskolan deltogo i den högre undervisningen), var förenadt med ett särskildt prestseminarium (*collegium pietatis* kalladt), hvilket hvarje prestkandidat måste genomgå, och som äfven besöktes af de akademiskt studerade. Dessa voro ännu få, ehuru besök vid universitetet af Rudbeck uppmuntrades. Den, som ej eftersträfvade ansenligare embeten, reste sällan till akademien; och de så kallade *djekneprester* voro ej sällan så okunniga, att, vid ett anstäldt förhör inför samtliga ständerna år 1606, bönder visste bättre besked på trons artiklar än några af kapellanerna[5]. Rudbeck fann för sig i Vesterås skola djeknar med långa skägg, stundom med hustru och barn, och som genom tiggande i socknarna sökte sitt uppehälle. Hvad denne biskop för sitt stift i alla riktningar uträttat är beundransvärdt och förtjenar att i sitt sammanhang kännas[6]. Ur hans undervisningsanstalter utgingo flera af denna tids berömdaste lärde och embetsmän (äfven Stjernhjelm och Stjernhöök). Hans *skolordning*, hans *kyrkostadgar* blefvo mönster. Hans täta visitationer införde öfver allt ordning. Han höll vanligen tvänne gånger om året prestmöten, ett med kyrkoherdarne, ett med kapellanerna. Genom honom fingo först *alla* stiftets städer skolor. I Vesterås inrättade han dessutom ett så kalladt *Parthenagogium* eller flickskola, hvars lärare borde vara gift och dela undervisningen med sin hustru, som kallas *läremoder i pigeskolan*, — samt ett *Orphanotrophium* eller *tukthus*, hvad vi skulle kalla *barnhus*, der fattiga fader- och moderlösa barn blefvo intagna.

---

5 *Wallqvist*, Ecclesiastique Saml. VIII: 584.

6 Se hans lefverne af biskop *Herveghr*, i *Linköpings Bibliotheks Handl.* 2:dra del. s. 283.

Före honom hade blott en enda landsförsamling i stiftet, nämligen *Tuna* i Dalarne, sin egen skola, troligen från slutet af Gustaf I:s regering, då man, i följd af den nya stiftsdelning som genom honom för en tid infördes, äfven hörer talas om *Tuna biskopar*. Rudbeck lyckades blott att stifta tvänne andra sockenskolor, i *Munktorps* och *Fellingsbro* församlingar, och måste för öfrigt nöja sig med den föreskrift, att djeknar borde sättas på klockareborden och tillika vara pedagoger. Att särskildt löna skolmästare ansåg menigheten för en onödig nyhet, och kunskapen att läsa i bok var ännu ibland dem en sällsynthet. Likväl gick undervisningen i allmänhet framåt. I den kungliga instruktionen för biskop *Johan Matthiæ* i Strengnäs stift 1644 anbefalles att i alla församlingar tillsätta sådana klockare som ungdomen hemma i sockenskolan kunna undervisa. Denne biskops eget förslag till kyrkoordning för sitt stift, ehuru den sedermera blef ett mål för anklagelse, vitnar om ett lika upplyst som kristligt nit. Det skyddsvärn för svenska allmogens religiösa bildning, som innehålles i 15 kap. 11 § af 1686 års kyrkolag: att »ingen skall trolofvas, som icke kan Lutheri catechismum och hafver begått Herrans nattvard», är i sjelfva verket äldre och finnes i flera af de särskilda, före kyrkolagen af biskoparne kungjorda kyrkostadgar. Ibland dessa torde inga för folkundervisningen vara vigtigare än de så kallade *commonitiones*, hvilka den äldre biskop *Gezelius*, en af svenska kyrkans förtjentaste och lärdaste lärare, utgaf för Åbo stift år 1673 [7]. Efter stränga förmaningar till föräldrarne att tidigt lära barnen sina kristendomsstycken och att hafva dem med sig till *skriftehåll* (husförhör) samt befallning till lärarne att hålla dop- och skrifteböcker öfver barnens både ålder och framsteg, fortfar biskopen: »Om föräldrarne, eller de som i föräldrars ställe äro, strax af späda barndomen hålla sina barn att lära och dermed fortfara, är intet tvifvel att ju barnen, när de komma till 10, 11 år, skola kunna alla sina kristendomsstycken med Lutheri förklaring. — Man hafver i somliga församlingar uti visitationerna stor hugnad, att de läsa så väl i bok, så att få familjer äro, deruti icke någon boklärd är, ja några hushåll finnas, der alla, så väl unge som gamle, äro boklärde och kunna icke allenast tydligen läsa hela catechismum, utan ock färdigt till frågstyckerna svara. Huru lätte-

---

[7] *Wallqvist*, l. c. VI: 286.

ligen kunde detta i alla församlingar ske, om de antoge boklärde klockare, hvilke af hvar by i församlingen skulle taga till sig en snäll pojke (den hela byn borde skaffa uppehälle på några månader), för att lära honom läsa i bok, och han sedan kunna undervisa andra. Dervid borde det gamla maneret att läsa för barn afskaffas, der några bokstäfver läsas före och lärjungen läser dem efter och sedan befalles sätta sig ned och läsa öfver. Käre, hvad skall han läsa öfver — säger biskopen — då han näppeligen minnes en bokstaf af hvad honom i hastighet föreläses? Han bör öfvas på några blad att nämna bokstäfverna, och när han förnimmes vara färdig med bokstäfverna, måste han sammaledes tillhållas med stafvande, tills han förmärkes sjelf kunna stafva och sedan lägga i hop. Och som detta sätt är mödosamt för läraren, så kan han, der han flere disciplar hafver, sätta hos dem, som först begynna, några af de andra som bättre äro försigkomne och som på ofvannämda sätt de först begynnande undervisa». — Det är ej första gången som *vexelundervisningen* genom behofvet upptäckt sig sjelf. Uti Laurentii Petri kyrkoordning af 1571 föreskrifves, att sedan skolungdomen blifvit skiftad i kretsar efter framstegen, skall skolmästaren sig till hjelp och under sin uppsigt välja några ur de äldre kretsarne att höra och lära de yngre; hvilken sed säges böra »behållas qvar i skolorna» och således var äldre.

Vi hafva karakteriserat detta tidehvarf genom den biskopliga aristokratiens inflytelse bredvid den verldsliga. Det kunde ej aflöpa utan stridigheter mellan bägge. Och i dessa se vi åter Johan Rudbeck träda i skrankorna för den andliga myndigheten emot regeringen, rådet — och Axel Oxenstjerna, då på höjden af sin makt. I anledning af biskopens motstånd mot det föreslagna *generalkonsistorium*, hans klagan öfver intrång i presternas rättigheter och hans traktat om det andliga och lärda ståndets privilegier år 1636, förebrår honom kansleren att vilja »löpa in i regeringens stuga» och »lägga en trappa för presternas höghet att klifva upp och kasta regementet öfver ända» [8]: förebråelser som åtföljdes af allmänna klagomål öfver den afund kleresiet bar mot rådet, öfver den ringa aktning det hyste för ridderskapets privilegier, öfver de hinder det lade mot dess kallelser till prestembeten, öfver den ogenhet, biskoparne vid besättandet af

[8] Jfr *Franzéns* minne af biskopen i Vesterås Johannes Rudbeckius. *Sv. Akad. Handl.* 15 del.

sådana visade äfven för regeringens rekommendationer, och öfver deras djerfhet att göra lagar, som besvärade samveten, i sina stift. Jämför man dessa rikskanslerens klagomål med verkligheten, så befinnes förhållandet mest vara, att rättvisa besvär blifvit vända till anklagelse mot den som haft mod att dem framföra. Adelns allt för känbara öfvermakt hade på denna tid äfven gripit in i kyrkan. Enligt de af Gustaf Adolf utfärdade adliga privilegier (*tills vidare,* såsom man finner af hans egenhändiga anmärkningar emot dem), var adelns patronatsrätt så utsträckt, att hvarje inom ett prestgäll boende adelsman egde rätt att föreslå kyrkoherde[9]. I allmänhet tilltog begäret efter befordran genom rekommendationer så inom preståndet, att i flera prestmöteshandlingar från detta tidehvarf beslut finnas fattade emot dylika löpare efter lägenheter eller *cursores*[10], såsom de kallas. Adeln, i hvars hand nu större delen af rikets jord kom, fritog sig och sina underhafvande äfven allt mera från utgörandet af tionden. Det var under sådana omständigheter ej underligt, om preståndet motsatte sig att lemna rikets råd inträde i det omtalta *generalkonsistorium;* och om äfven genom detta motstånd införandet af en för hela riket gällande kyrkolag fördröjdes, så måste likväl medgifvas att stadgar för de särskilda stiften, sådana som en Rudbecks, en Gezelii och flera biskopars under denna period, hafva i hög grad befordrat kristlig ordning och kunskap inom svenska församlingen. Rudbecks kamp med den adliga aristokratien stängde honom från ärkebiskopsstolen, förbittrade hans dagar och bröt hans krafter. Striden mellan denna aristokrati och den biskopliga sökte Kristina att bilägga genom presterskapets af henne utfärdade privilegier. De väckte, ehuru ofta i orden mer tillfredsställande än i verkligheten, likväl adelns stora missnöje. Emellertid söndrade det i privilegierna öppnade hoppet om adelskap för biskopars barn det lägre presterskapet från det högre; och vid 1650 års riksdag ser man kyrkoherdarne för sig besluta i fråga om de ofrälse ståndens bekanta protest rörande kronogodsen, under det biskoparne i det längsta höllo med adeln. Teologiska stridigheter kommo dertill. Sådana kostade en Johannes Matthiæ, en Terserus deras biskopsstolar, och om äfven Karl XI återupprättade den sist-

---

[9] Jfr min *Svenska Folkets Historia,* Bd V: 2, sid. 316.

[10] *Wallqvist,* l. c. V: 152; VIII: 543.

nämdes lycka, så kunde likväl ej ens *hans* myndighet sedermera skydda män, så högt förtjenta af svenska kyrkan som en Spegel, en Svedberg, för oförrätter.

Sedan både biskopsväldet och den myndighet, hela prestesståndet på riksdagarne, under namn af *consistorium regni*, såsom ett slags national-koncilium öfvade, visat sig allt mer otillräckliga att ordna kyrkan, begynner den *tredje* perioden med det *verldsliga regementets* afgörande inträde i svenska församlingens angelägenheter, hvarförutan riket under Karl XI troligen hvarken hade fått *lag* för kyrkan eller *handbok* för gudstjensten, eller *psalmbok* och *katekes* förbättrade för andakten och undervisningen, hvilka nu alla blefvo välgerningar af hans styrelse. Redan före sin kyrkolag förklarade Karl XI folkundervisningen också för en *verldslig* omsorg, då han i resolutionen på allmogens besvär år 1683, i anledning af böndernas begäran om *barnaskolors* upprättande och underhåll, svarar att han vill remittera ärendet till *landshöfdingarne*, som, efter inhemtade upplysningar af *biskopar* och *konsistorier*, deröfver egde att med berättelser inkomma. Karl XI:s kyrkolag, som ständerna i 1686 års riksdagsbeslut kalla en länge efterlängtad och begärd ordning, den de med underdånig vördnad erkänna och för en lag antaga, har genom bestämda, allmänt gällande föreskrifter äfven först stadgat svenska folkundervisningen. Kapellanen och klockaren åläggas i synnerhet, näst föräldrarne, att med flit drifva barnaläran och undervisa barnen att läsa i bok. Katekismiförhören i kyrkorna alla sön- och helgedagar (utom i brådaste andtiden och då kortaste dagarne äro) framträda dernäst såsom hufvudmedlet; dock stadgas att kyrkoherden äfven skall besöka sina åhörare, det ena huset efter det andra, i samma ändamål, när de å båda sidor dertill hafva beqvämlig tid och lägenhet, samt hålla längder öfver alla sina åhörare, med besked om deras framsteg. Det senare är grunden till de, äfven i äldre biskopliga stadgar anbefalda *husförhören*, hvilka dock först bestämdare föreskrefvos i kongl. plakatet af den 12 Jan. 1726, emedan ännu, heter det, en stor fåkunnighet uti kristendomskunskapen hos allt för många, särdeles af gemene man, förspörjes. Genom resolution på presterskapets besvär den 10 Augusti 1762 stadgas, att der klockarne icke kunna, enligt kyrkolagen, sköta undervisningen för socknarnas barn, församlingarna böra, i samråd med kyrkoherden på allmän sockenstämma, besörja om barnalärare.

Öfver verkställigheten af besluten skola kontraktsprost och pastor hafva uppsigt[1]; och kongl. brefvet af den 4 Dec. 1765 utsätter plikt och straff för dem som försumma husförhören. En mängd speciela stadganden angående förhören finnas dessutom.

Med orätt skulle kyrkan klaga, att staten gaf den lag; och ser man på omständigheterna, så gick presteståndet, af fruktan för egna, af medständer ifrågasatta rättigheter, framför andra enväldet till mötes, ja gjorde dess gudomliga ursprung till en dogm. Har den verldsliga makten äfven något mot kyrkan på den tiden förskyllat genom förföljelse, hvarpå exempel ej alldeles saknas, emot prester som i denna punkt nog högt yttrade en annan öfvertygelse; så har, under den följande ståndsregeringen och friheten, *verldsliga intressen* inom kyrkan skadat ändå mer. Vi åtminstone veta ej, om man hellre hör en Wirenius eller en Lang[2] under Karl XI predika: »I skolen vara hans trälar»; eller en Brovallius under frihetstiden i sitt stånd deklamera: »ideen, att ständer kunna fela, är emot rikets fundamentallag»[3]; eller en Hallenius, bisittaren i 1756 års blodsdomstol, sedermera på prestmöte dissertera öfver förmånen af riksdagar[4], hvilken han för sin person väl förstod. Partitidernas korruption, verkande inom presteståndet på ett mindre antal än i de öfriga stånden, hade der så mycket ofördelaktigare följder. Den lättsinnighet, hvarmed Gustaf III en tid anklagas att ha behandlat prestbefordringar, egde sin anledning, fast ej sin ursäkt, inom frihetstidens prestestånd, sådant det vid riksdagarne visade sig. Ändamålet med kongl. brefvet af den 21 Augusti 1786, som reglerade befordringarna inom kyrkan, var att sätta *lag* i stället för *rekommendationer*[5]. Emellertid torde den nära förening, som härigenom äfven i befordringsväg fullkomligt stadgades emellan *kyrkan* och *skolan*, ej minst ha bidragit att göra den senare hos oss stationär, under det den förra, af samma orsak, nog litet fått afse sant presterliga förtjenster.

[1] Wilskmans Eccl. Werk. II: 800.

[2] Den förre 1680 öfver-hofpredikant, 1688 biskop i Vexiö, den senare 1688 superintendent i Narva, 1711 biskop i Linköping.

[3] Vid 1751 års riksdag; han hade 1749 blifvit biskop i Åbo.

[4] Vid det prestmöte han år 1759 höll såsom biskop i Skara. Wallqvist, l. c. II: 258.

[5] Wallqvist, l. c. VIII: 542.

Folkundervisningens *verldsliga* element har vida långsammare utvecklat sig, ehuru man kan räkna äfven *dess* anor ända ifrån reformationen. Gustaf I:s patriarkaliska verksamhet sträckte sig till all, så väl andlig som verldslig förkofran, och han hade af bägge sin fägnad. »På denna tid — skrifver han en gång till menige man i Upland — måga både menniskor och kreatur om morgonen tideligen med god fred uppstå, och hvar och en gå glad till sitt arbete och näring. Edra drängar och pigor gå utan sorg, gladeligen och fredeligen ut i marken på deras arbete, sammalunda komma de om aftonen gladeligen och i fred hem igen. Alla berg och dalar, åkrar och ängar stå nu öfver allt väl tillprydde». Brefvet slutar med förmaning att redligen utgöra tionden, plantera humlegårdar, bygga rior, dika åkrarne, rödja ängarna och ringa svinen. I hans likpredikan säges, att han ej blott kunde hålla predikanterna på den rätta kosan, när t. ex. några i sin fåkunnighet påstodo goda gerningar ej behöfvas, utan ock kunde lära bönder profiterligare skick i åkerbruk, fiskeri och bergsbruk, liksom köpmän i seglation och handel; och det är väl bekant, att flera af hans påbud innehålla hushållsråd, som sockenvis utdeltes, och hvilka dens myndighet, som dem gaf, gjorde till befallningar. Ett slags traditionel *bondepraktika* fans, såsom ses af biskop Brasks anteckningar och riksdrotsen grefve Per Brahe den äldres hushållsbok. Atskilliga hithörande regler, blandade med mycken medicinsk och astrologisk vidskepelse, ser man i gamla svenska *almanackor*, som med år 1600 begynte årligen utgifvas, ehuru en och annan är äldre[6]. Småningom infördes i dessa allahanda allmänt nyttiga underrättelser, om marknader (efter 1609), om posternas gång (efter 1645), kort tideräkning, svenska konungalängden, små historiska eller geografiska uppsatser, stundom utrikes underrättelser, jämte huskurer och hushållsråd. Mot astrologien ifrar först professor Spole i 1671 års almanacka, men inför åter några astrologiska underrättelser i den af 1678, mer för att göra folket till viljes

[6] Den först utkomna är för åren 1588, 89 under titel: *Calendarium duplex christianorum et Judæorum cum prognostico astrologico: item några propositioner och gisninger om verldenes första förvandlingar och yttersta ända, aff then helgha scrifft samt andre lärde och gudfruktige mäns böcker och scriffter utdragen m. m. på thet korteligaste och enfaldeligaste af Georgio Olai Upsaliensi. Till Stockholms horizont. Tryckt thersammastädes aff And. Gutterwitz.* Det är en bok i qvart med dedikation till drottning Gunnilla Bjelke.

och emedan verlden vill bedragas, säger han, än af öfvertygelse att de ega någon grund. Märkligt är, att om all Karl XII:s både lycka och olycka i alla almanackorna under hans tid endast i den af år 1702 förekommer en kort tideräkning öfver hans krigsförrättningar sedan 1700, men sedermera ej ett ord, ehuru åtskilligt annat, såsom om kurfurstarne i romerska riket, om de persiska konungars regementsår, om kristna religionens införande i Japan m. m. Fribetstidens riksdagar borde väl hafva spridt mera kunskap om allmänna ärenden och gjorde det väl till en del; men huru föga deraf trängde till *folket* genom den för partierna gynnande hemlighetsslöja, i hvilken offentliga angelägenheter oftast insveptes, synes bäst deraf att, så sent som år 1755, betänkligheter i sekreta utskottet af en förnäm ledamot[7] yttrades om *tryckningen* af ständernas svar till konungen vid denna riksdag om *grundlagarnes verkställighet*, »emedan allmänheten deraf torde få *veta*, att konungen allenast dependerar af pluraliteten i rådet, hvilket kunde väcka missnöje». För öfrigt utgjorde vetenskaper och konster, som tjena till allmän nytta, ett af tidens vackra syften; och *vetenskapsakademien* egnade sig vid sin stiftelse derät. Enskilda, till allmän och erkänd verksamhet uppstigande sällskap och föreningar hafva sedermera verkat till samma mål i åtskilliga riktningar, äfven med särskildt afseende på menighetens behof. Ett ibland de yngsta af dessa är det *sällskap för nyttiga kunskapers spridande*, hvars förtjenstfulla och ändamålsenliga *Läsning för folket* vi här skulle utförligare anmäla till det bästa, om den ej redan gjort sig fördelaktigt känd. Företaget, i sann kristlig anda, förenar uppbyggelse och nytta. Inledningen och flera religiösa uppsatser, med signaturen F. M. F., röja en lika högt aktad som till allt godt verk städse oförtruten hand. Psalmer och sånger, undertecknade J. O. W., höja samlingens värde.

Redan genom sin tillvarelse och fortgång är denna tidskrift upplysande för folkundervisningens tillstånd i fäderneslandet. Genom sin religiösa beståndsdel sluter den sig till presterskapets, genom sin ekonomiska till länsstyrelsernas och hushållssällskapens verksamhet. För öfrigt omfattar den genom korta uppsatser — tjenliga att utveckla de första

[7] Friherre v. Ungern Sternberg. Han hade varit landtmarskalk vid 1742 och 1746 års riksdagar. Sekreta utskottets protokoll den 15 Dec. 1755.

begreppen i fråga om verldsbygnaden, i jord- och naturkännedom, i kunskapen om fosterlandet och dess häfder, i storhets- och mätningslära, ända till färdigheterna af lineareckning och sång, — de förnämsta ämnen, som äro eller böra blifva folkskolans. — Hvad det sista ämnet eller *sången* angår, så är herr hofpredikanten och kyrkoherden J. Dillners metod, att inlära den med tillhjelp af det enkla, lätt förfärdigade instrument som han kallat *psalmodikon*[8], redan i flera folkskolor införd; och om denna metods tjenlighet, äfven för äldre personer, har rec. haft tillfälle att i den nitiske lärarens egen församling öfvertyga sig, vid bevistandet af de sångöfningar, som han här håller söndagseftermiddagarne med äldre och yngre, som deruti vilja deltaga. Dessa öfningar, slutande med en bön, äro lika vackra som uppbyggliga. Man hör psalmer fyrstämmigt rent sjungna af okonstlade, kraftfulla, andäktiga röster. Det är utan allt tvifvel ett stort och rent bildningsmedel, och som, genom dess sammanhang med gudstjensten, håller själen uppe i den region, der hon bör vara hemma. Erfarenheten har visat, att menigheten äfven lättare och säkrare fattar, behåller och återgifver enkla melodier, än den så kallade bildade klassen med sitt förströdda öra.

Från och med 1810 till innevarande år äro, enligt officiela uppgifter, folkskolor till följande antal i följande stift inrättade, nämligen i Hernösands 7 och dertill i verket 3, Upsala 81, Vesterås 17, Linköpings 34, Kalmar 12 och i verket 3, Göteborgs 19, Vexiö 71, Lunds ej mindre än 345. Angående de här ej nämda stift och orter, för hvilka vi ej haft samma källor, måste vi rådfråga sista berättelsen af sällskapet för *vexelundervisningens befrämjande*, som endast upptager vexelundervisnings-skolorna, men angifver dessa, vid 1836 års slut, i Skara stift till 47, i Strengnäs stift till 62, i Karlstads till 52, i Visby stift till 12 och i hufvudstaden till 25. Inalles blir antalet af jämförelsevis nya folkskolor sålunda öfver 750, utom de äldre, dels särskildt stiftade, dels af klockare och andra, stundom ambulatoriskt, besörjda, samt hela den af föräldrarne och presterskapet meddelade undervisningen, som alltid blir af högsta vigt. Vi kunna

---

[8] En egen utförligare *skrift* med denna titel underrättar om metoden att begagna instrumentet och den derför antagna notbeteckningen med siffror. I en senare upplaga äro de fyra stämmorna till de allmännaste psalmer särskildt tryckta (Stockh., Upsala 1832—1837). Vid altstämman finnas några regler bifogade för sång i stämmor bland menigheten.

derför ej heller mäta allmogens bildning i särskilda orter efter antalet af egentliga skolor och hysa ej heller om vexelundervisningen i allt alla de förhoppningar som man i början vid den fäst. Men visst är, att ett stort steg är gjordt, och att på undervisning i egentliga skolor bildningens *framåt* beror. Om framstegen i religion och moralitet ej deremot synas svara, så bör ihågkommas, att okunnighet och råhet ej heller för dem äro något värn, och att den verldsliga undervisningens tillväxt så litet borde beröfva den religiösa sin kraft, som solens strålar dämpas deraf, att de belysa en rikare odlad jord. Det känner äfven den rätte folkläraren; och han torde äfven med mig instämma deri, att den lifvande inflytelse, som svenskt medborgarsinne i fråga om folkskolorna öfvat på allmänna undervisningen, väl vore att önska för hela dess fält.

Renare, rikare källor för folkundervisningen äro så mycket nödigare för det närvarande, då *pressen* i alla fall, med sitt flöde af ganska blandad beskaffenhet, öfverströmmar landet. Vi för vår del tro, att det är nästan sent att i det hela tadla, likasom säkerligen allt för tidigt att ännu i det hela berömma den. Det första och oundgängliga blir att *erkänna* den såsom en ny, verklig samhällsmakt, hvars tillvarelse lika litet låter förneka sig som dess inflytande kan utestängas, samt inrätta sig derefter; hvarvid den erfarenheten dels är gjord, dels torde återstå att göra, att en *hel*, men ej derför laglös, pressens frihet är mindre farlig än en *half*, ännu i vissa fall af godtycket beroende. — Denna nya samhällsmakt *är* ej allt hvad den *synes;* men äfven det senare hjelper att bilda hvad den *borde* uttrycka och vara, liksom vindkasten också höra till Guds väderlek, hvilken med alla sina skiften dock torde vara nödigare för jordens fruktbarhet än alla konstiga jordblandningar och åkerbrukssystem. Så mycket tilltro vi oss, med stöd af erfarenheten, att säga: de goda verkningarna af en fri press äro långsamma och gå på det hela; de onda äro mer obeqväma för ögonblicket. Men redan kännedomen af hvad makten tillät sig på den tid pressens publicitet ej fans, gör oss obenägna att beklaga det den finnes.

I vår tanke har den stora bestämmelser. Kan hända skall den slå bryggan för monarkiens framtid i Europa, nämligen för den konstitutionela, — den monarki som endast *vill* vara stark genom *lagen*, men också *kan*, likasom den *behöfver*, vara

det. Ty ostridigt är, att tidens riktning mot blott personliga och tillfälliga betydenheter går ut på att gifva det *allmänna* i och genom *lagen* (och den innersta är *rättvisan* sjelf) en stor kraft, som hädanefter blir maktens uppenbara hemlighet. *Rättvisan* är ej alltid *opinionen*. Men den *förras* bestående representant i en ärftlig konungamakt tjenar att temperera den *senares* skiften; och hvad denna makt af dessa kan hafva att lida, uppväges vida af den allmänna röstens genom pressen representerade frihet. Ty ingenting synes mig sannolikare än att, i samma mån denna frihet verkligen finnes, folkrepresentationens direkta verksamhet kan förenklas; hvarförutan åter en stark regering, sådan tiden i närvaron af Europas stora militäriska monarkier den fordrar, svårligen låter tänka sig.

5.

Om jernhandteringen i Sverige, af G. Svederus. Stockholm, Nordströmska boktryckeriet 1837. — Förslag till »Ny Smidesstadga» (eller) Åsigter och förslag till författning för jernhandteringen i Sverige, af G. Svederus. Stockholm, Nordströmska boktryckeriet 1838.

Förflyttar man sig i tanken, vid medlet af 14:de århundradet, till någon af Sveriges då först i historien framträdande bergslager, t. ex. Stora Kopparberget, så sitter en »konungens fogde vid berget», men ingalunda såsom styresman och förvaltare i nyare mening. Han har att göra med en *korporation*, hvars domar han exseqverar, hvars föreslagna och beviljade taxor på arbete och lifsförnödenheter han upprätthåller, och af hvilken han vid midsommar och Michaelis uppbär kronans afrad. Om denna korporation vet man förut ingenting annat, än att den troligen uppkommit utan allt kronans tillgörande, och att den bär flera spår af främmande ursprung. Man kunde redan på förhand förmoda, att spåren äro *Hanseförbundets.* Lübecks första bestämdt kända handelsfriheter i Sverige äro gifna af Birger Jarl (omkring 1250) och utsträcktes sedermera till hela förbundet. Hanseatiska handelsbetjenter och utliggare fingo rätt att i Sverige nedsätta sig, att tullfritt införa sina varor, att fritt frakta dem hvar de behagade genom riket från haf till haf, att inne i landet sälja salt och kringföra köpmansvaror. Att förbundet fick hela rikets både inre och yttre handel i sin hand, är bekant. Tyskar uppfylde städerna; och ännu under konung Kristian I:s regering klagas, att i Stockholm alla stadens tjenster så voro besatta med Tyskar, att för en Svensk föga återstod, om han ej ville bli bödel eller dödgräfvare. Att detta handelsvälde skulle uraktlåtit att draga fördel af Sveriges enda

rikedom, den metalliska, är i sig sjelft så osannolikt, att man kunde antaga motsatsen, äfven om inga bestämda historiska bevis derför funnes. Men de finnas. Redan före konung Magnus Erikssons privilegier för kopparberget vid Falun af år 1347 (de äldsta bibehållna) voro Lübeckarne delegare i berget, och i ett konungens bref af år 1344 bekräftar han åt dem all den egendom och inkomst som de der »med gammal rätt» innehade. När kronan först blef delegare, är obekant. I konung Albrekts tid var den det redan. Han pantsatte af kronans andel i kopparberget 100 skeppund årligen till grefvarne af Holstein, som länge uppburo dem genom egna fullmäktige på stället. Vid samma tid finnes, att bergsfogden och mästermännen för arbetet äro Tyskar. Af sådana hafva äfven *Garpenbergs* koppargrufvor blifvit bearbetade; ty *Garp* kallades fordom en Tysk i Sverige, ehuru ordet egentligen betyder en öfverdådig sälle. Behof af skydd var korporationens driffjäder att söka konungen; delaktighet i inkomsten kronans intresse att inlåta sig med korporationen. Skyddsbehofvet var så mycket större, som korporationens ställning till allmogen från början visar sig förtryckande. Redan i de första privilegierna träder konungen medlande emellan berget och allmogen. Man ser, att stridigheter angående *skogshygget* varit ibland anledningarna, och att berget försvarar egna arbetare och kolare, som få nedsätta sig hvar som helst, utan att jordeganden på dem kan göra några anspråk. Korporationen är ett skrå af mästermän och svenner, med smältare, grufhuggare, kolare, dagsverkare under sig; den väljer sjelf sina styresmän och domare, tvänne bergmästare och tolf bergsrådmän; den dömer sjelf äfven emellan sig och allmogen; den är beväpnad, bonden deremot afväpnad, så att han blott får bära sin matknif; uppror af allmogen äro ej ovanliga, efter det just derför blir bergsmännen tillåtet att hafva svärd, sköld, jernhatt och vapenhandskar. Man ser för sig ett våldsamt, hårdt och öfverdådigt lif, som ofta kallar till vapen bland en orolig och rå sammanlupen folkmängd, emedan berget tillika var och länge blef fristad för alla förbrytare, utom förrädare och uppenbara nidingar, hvarför ända in i Gustavianska tiden lif och egendom i rikets förnämsta bergslagsorter voro osäkrare än annorstädes.

Äfven i våra äldsta jernbergslager torde utländsk inflytelse i afseende på uppkomsten af den egentliga grufvedriften

kunna förutsättas. Åtminstone nämnas i konung Magnus Erikssons bergsordning för Norberg 1354 äfven *mästermännen*, hvilket visar att arbetet drefs af samma slags ursprungligen tyska skrå som vid stora kopparberget. För öfrigt märkas tvänne betydliga åtskilnader. Både *konungen* och *bonden* betyda mer i afseende på jernberget. De *tolf*, som »för berget skola stånda och dess rätt värja och fullfölja», väljas ej i Norberg af laget, såsom vid kopparberget, utan nämnas af konungens fogde och äro utan något eget förstyr af en eller tvänne bergmästare. Upptagen på bondens skog af grufarbetare äro väl tillåtna, men de skola deraf göra »halft afrad till den som egande är» och äro ej undandragna hans anspråk, såsom vid kopparberget. Ett svenskt bergsmansstånd synes vid jernbergen först hafva bildat sig ur den kringboende förmögnare allmogen. Öfvergången var redan af ålder beredd. Ty långt förr, än någon grufva i Sverige bröts, bereddes af jernhaltig jord i myrar och mossar (de så kallade myrmalmer) ett smidigt jern. Processen var kort. Man lät malmen genom kolen nedsmälta, under eldens uppväckande förmedelst pustar uti små gropar, som först varit gjorda i torra jordbackar och sedan blefvo något högre uppmurade i form af härdar eller små ugnar[1]. Man finner spår af denna primitiva jernberedning i Blekinge, Smålands, Vermlands, Dalarnes, Härjedalens och Jämtlands skogar, på ställen der jerngrufvor icke finnas eller äro aflägsna. I Elfdalen och Lima af Dalarne drifves myrjernssmidet ännu till förfärdigande af liar. Det genom denna enkla process vunna jernet kallades *bläster-* eller *osmundsjern* och utmärkte sig för sin seghet och smidighet. I konung Magnus Erikssons bergsordning för Norberg omtalas smeder, blåsare och hyttor. Hyttorna egas och drifvas af de så kallade *mästermännen*. Ingen sådan fick dock ega mindre än en åttondedel i en hytta. För mindre lott skulle han taga lösen af andra större delegare; nekade han dertill, tillföll hans lott konungen. Fogden och de tolf skola »skåda och skilja gilt jern af ogildo», och bot är lagd på det senare. Tillverkningen vid en sådan gammal hytta var obetydlig och har, då kronans årliga tionde räknas till omkring 3 skeppund, ej öfverstigit 30 skeppund osmundsjern om året[2].

---

[1] *Rinman*, Jernets historia, s. 372.

[2] Jfr Ångmans beskrifning om Norbergs gamla jernbergslag, i *Vestmanlands läns hushållningssällskaps handlingar*, Vesterås 1835, s. 16.

Det så kallade *Helgeandsholms beslut*, som år 1282 skall grundat kronans eganderätt till rikets bergverk, om hvilket beslut en osammanhängande berättelse af en föga tillförlitlig person först i konung Johan III:s tid framstäldes, nämnes ej i vår medeltids handlingar; och om äfven unionskonungarne skulle velat göra ett sådant *regale* efter utländska begrepp gällande, saknade de dock makt dertill, i synnerhet mot adeln. I Sten Sture den äldres och riksens råds förordning år 1485 om malmberg och hvad fördel å ena sidan *kronan*, å andra *rätter egande* deraf skulle draga, stadgas att af grufva, upptagen på skattejord, skall kronan hafva sin tionde och rättighet, »som härtill af annor berg vandt är»; men var grunden frälse, kunde egaren bruka grufvan äfven utan all afgift.

Men huru det ock må förhålla sig med Helgeandsholms beslut, visst är, att konung Gustaf I gjorde dess grundsatser i hela deras vidd gällande; och han hade, hvad bergverken angår, dertill så mycket större anledning, som han sjelf först bröt Lübeckarnes handelsvälde. I detta som andra hänseenden grundade han konungamakten mest såsom sin *personliga* makt och blef, liksom den förnämste jordegaren i riket, äfven Sveriges förnämste handlande, dess mäktigaste bergsman och dess förste brukspatron, det sista äfven i egentlig bemärkelse, då *stångjernssmidet* först infördes vid konungens egna verk. Tyskarne försvinna som *herrar*, men återkomma såsom *arbetare*. Ännu på 1530-talet voro Dannemora jerngrufvor, de yppersta i riket, uti händerna på ett tyskt bolag, som till konungens stora missnöje först utförde *malmen* och, då detta förbjöds, *tackjernet*, hvilket konungen också förbjöd 1545; »ty så», säger han, »lyda ej privilegierna, utan hade de dem erhållit för att skaffa in skicklige personer i bergsbrukning, på det vi ock det rätta sättet här i riket behålla måtte». Konungen befaller en till Tyskland utsänd agent, som der på hans bekostnad vinlade sig om bergskunskapen, att hitsända tyska smältare och hammarsmeder, »the ther inge bierhalsar äre»; hvilket sista dock icke alldeles lärer blifvit iakttaget, efter konungen den 5 Jan. 1548 skrifver ett eget bref mot »the dryckesbröder vid Dannemora» till fogden Hans Haraldsson. En *Markus Klingensten*, som konungen gemenligen kallar *Markus Hammarsmed*, satte han 1557 till befallningsman öfver »the månge sköne hammarsmedjor, them vi i thesse förlidne år uppbygga låtit, efter vi förnimme att med samme hammarsmedjor går icke alldeles så

skickelig till». Hammarsmedjors anläggning omtalas vid Vånga i Östergötland (med hytta vid Hällestad), vid Motala, vid Nora, vid Fällsbro, vid Gefle, vid Stockholm, uppå Vermlands berg, hvarifrån konungens stångjern gick till Elfsborg att utföras. Andra nämnas anlagda af Stockholms borgare i Åkerbo härad af Vestmanland, vid Köping och Hedemora. Med Markus Hammarsmed var konungen sjelf i brefvexling. Den 6 Juni 1548 skrifver han till honom från Upsala: »Vi hafve förnummit att thu akter tage then hammarsmidje vid Fällsbro fast stor och häftig före och sätte två hamrer i ett hus — liksom skulle thet vare någon domkirke, såsom mest thin sedvane är — så må thu vete, att vi ingalunda vele att thu bygger så store domkirker och med sådane svåre bekostnader, efter thet icke ligger så mycken makt uppå, huru godt huset är, förstt hammaren är god». Den 7 Mars 1548 sände konungen en som skulle ha godt förstånd på masugnar till Vånga och en god kolare med honom. Konungen bestämmer sjelf aflöningen för masmästaren, uppsättare, hyttedrängar, bokare, samt huru mycket skulle gifvas för en kolmila af vissa dimensioner. 1550 skref han till alla hammarsmeder i Vesterås stift strängeligen att smida bättre stångjern, emedan han sjelf sett i Stockholm, »att en del af theras stångjern ganske skröpeligen smidt är». En dylik skrapa fingo de som hammarsmedjor bruka på Nora och Lindesberg den 24 Augusti 1559.

Att *konungens* verksamhet ej lika egnade sig att vara *kronans*, visade sig snart efter honom. De anspråk på rikets bergverk och obygda skogar, som Gustaf Vasa nytjade att framdrifva näringen, blefvo redan i Johan III:s händer medel att tillbakahålla den. På rådets fråga år 1584, om ej, der flera malmstreck finnas än Kongl. Maj:t sjelf kan bruka, dessa må bearbetas af andra mot tionde, och äfven skogarne åt dem upplåtas, svarar han: att alla redan funna malmberg vill han sjelf bruka, och äfven de som hädanefter finnas, så snart han lägligt finner. Några år förut förbjuder han till och med hertig Karl att bruka en grufva vid Nora, som hertigen af bergsmännen köpt. Karl träder deremot i förbund med den enskilda industrien i sitt hertigdöme. År 1581 skrifver han till menige man i Vermland: »att efter Gud allsmäktig begåfvat Vermlands berg med allehanda malm, men sådant allt här tills icke är rätteligen uppenbaradt vordet, utan af undersåtarne till äfventyrs fördoldt, i fruktan att

de sådan malm ej skulle tillstädjas sjelfve bruka, och blifva med större pålagor betungade; derför, att förtaga sådana tankar, må alle veta, att eho som helst malmberg uppfinner, skall det fritt bruka emot tionde». Samma grundsatser följer han i afseende på skogarne, såsom ses af hans bref till dem som vilja på ödemarken i Vermland bygga hemman, att de dem behålla skulle såsom skattearf och eget. Det är väl bekant, att han kan anses såsom egentliga skaparen af Vermlands bergslag och till en stor del af odlingen i denna provins, der allt han vidrört blifvit ett minne — ifrån de städer han stiftat, de bergverk han anlagt, de forna ödemarker, som han först gifvit odlare och namn, till kungseken vid Knappforsen, deri han vid mötet med Johan skar sitt namn, till stenen å Kungsskogen, på hvilken han spisat, och den träbägare, ur hvilken han drack. Finnen, som han inkallade på skogarne, Vallonen, som han satte vid bergsbruket, nybyggaren, bonden, bergsmannen mindes honom alla blott såsom »den store Karl». *Han* gick i Gustaf Vasas, Gustaf Adolf åter i *sin* faders fotspår; och dessa tre store konungar hafva mer än någon annan brutit Sveriges berg och med jernet Sveriges bygder, der ännu intill deras dagar vild ödslighet herskade öfver vidlyftiga landsträckor. Med 1604 års riksdagsbeslut, som bjöd att osmundsjern skulle utslås till stångjern, kan det senare anses inhemskt i riket, ehuru osmundsjerns utförsel under strängare vilkor fortfar. Ifrån Karl IX och Gustaf Adolf begynner äfven svenska manufaktursmidet med en sådan lifiighet, att hela dess fortgång har ingenting att jämlikna med denna början. Det var de utbrytande stora krigen, som framkallade det. Sverige blef en vapensmedja. Redan Henrik IV bestälde kanoner af Karl IX. Smidet af spetsar, gafflar, uddar, korta och långa bössor, sablar, värjor utgick från de af Karl anlagda gevärsfaktorier i Arboga, Nyköping, Eskilstuna och blef under Gustaf Adolf tillika en vidt spridd landtmannanäring i Sverige. Musköter, hvars anskaffande i utländska armeer ännu förorsakade så mycken svårighet, förfärdigades här på bygden i nästan alla landskap af de så kallade *rörsmeder* — bönder som sutto på hemman, hvilkas skatt afräknades i arbetslönen. »Artilleri, vapen, värjor, krut och lod göres nu inrikes mest till öfverflöd» — skrifver Axel Oxenstjerna till Johan Baner den 30 April 1641; — »skeppsflottan är ock så väl med skepp, stora och små, som med stycken, redskap och folk väl försedd». — Jag erkänner, att

jag ej utan rörelse kan tänka tillbaka på denna tid: troligen dock med olika känslor emot dess vanliga beundrares, efter jag knappt känner någon skarpare motsats än emellan *denna* storhet och *denna* beundran. Vi vilje lemna derhän det stora äreminnet som genomdånar Sveriges — salonger, för att i stället ihågkomma: att här i riket en gång skedde ett utkast till en stor monarki, så uti inre som ännu mer i yttre afseende, att med storheten det på längden ej ville sig väl, ej heller så synnerligen med monarkien, men deremot desto bättre med åtskilligt annat, som hvarken hörde till storheten eller till monarkien ›eller till folkets väl och likväl nu räknas till vår arfvedel och äfven lofordas. — Det ämne, som för det närvarande sysselsätter oss, ett af de vigtigaste inom området af Sveriges näringsförhållanden, torde härpå erbjuda ett tjenligt exempel. — Det skall äfven i detta ämne visa sig, att Sveriges ärorika tid var en tid af stora, *lifvande* ideer, och på samma gång en tid under våldsamt *tvingande* omständigheter; att *ideernas* verksamhet snart nog qväfdes, men att *omständigheternas* myndighet förblef och slutligen gälde för vishet.

Näringarnas frihet vet jag ej om någon europeisk statsman tidigare insett och försvarat än Axel Oxenstjerna. »Såsom jag» — skrifver han till Gustaf Adolf den 30 April 1630 — »efter mitt ringa förstånd förmärker att all trafique, som antingen *publico nomine* antages eller dirigeras inrikes,i *compagnier*, är mera skadelig än gagnelig, derför vill jag i underdånighet tillstyrka, att kopparberget sättes i en fri handel, ju friare ju bättre. Att publique trafiquer, som antagas *in usum regis et regni*, sällan äro gagnelige, dömer jag icke allenast af experientien, utan enkannerligen deraf att all trafique kräfver en exact och accurat credit. *In publico statu* händer ofta, att man måste taga der det finnes och lägga der det tarfvas; men i trafiquen (vill man icke panqueroutera) måste löften hållas och underkastas allmän lag. — Compagnier hafver jag väl för detta judicerat nyttige, och håller ännu före att utländes dirigerade compagnier skulle hafva stor nytta med sig; men compagnier inrikes anrättade äro icke annat än *monopolier*, som minska och contrahera commercierna och landsens och städernas tillväxt. — Jag finner intet annat, än att Kongl. Maj:t regerar och styrer kopparberget, commercierna, manufacturerna och sine inkomster med *tullen*, icke annorlunda än som en styreman styrer sitt skepp». Efter

konungens död skrifver han i det märkliga memorialet från Frankfurt am Main den 8 Okt. 1633, som på en gång innehåller grunddragen till en fullständig försvars- och finansplan för Sverige: »Ändock den införde handelsordinantien hade sina skäl på den tid då den gjordes, så är likväl nu klart och ögonskenligt, att handeln är derigenom förminskad, såsom den der alltid älskar frihet; — efter som städerna ej heller deraf växa, att en man, två eller tre, hafva näring allena och sätta köpet, utan tillväxten kommer af folksens myckenhet och sammanlopp och deriveras derifrån på alle stadens ledamöter; hvarför ock största delen af embeternas *skrån* och deras stränge *leges*, särdeles med de fåfänge omkostnader, borde remitteras. — Man ser hvad utländske städer, och äfven Göteborg, vunnit på en fri marknad för ut- och inländske på en beqvämlig tid om året; och ändock några få krämare skole säga deremot, och det kunde synas som den frie handeln skulle försvaga borgerskapets näring, så skall likväl den som saken med förnuft och utan passion anser, och skådar det helas välstånd, finna att våra inländska varor derigenom skola blifva begärlige. — Saltlicenten vore bättre att afskaffa, emedan undersåtarne derigenom lida, och fiskerierna ligga neder; stora sjötullen borde tagas ur arrendatorernas händer, och i allmänhet sådana arrenden ju förr ju hellre afskaffas. — Med kopparhandeln är ingen bättring att förmoda, så länge den handeln dirigeras under kronans namn och på dess vägnar. *Bäst är att kronan sätter sin profit i en riktig tull och gifver handeln i undersåtarnes händer»*. — Sådant skrefs för 200 år sedan i Sverige, och af dess förste statsman; och likväl — — —

Ingen var tillgängligare för fruktbärande sanningar än Gustaf Adolf, sjelf en såningsman i alla riktningar, men en såningsman från en framilande stridsvagn, hvarför af sådden somt föll på hälleberget och somt bland stenören och somt ibland törnen. — Han *måste* hafva medel för krigen, och näringarna fingo rätta sig derefter. Också tog han dem under sin egen hand, omedelbarligen genom monopolier för kronan, eller medelbarligen genom kompanier, arrenden och privilegier, allt i ändamål att tillvägabringa en af omständigheterna fordrad *tidigare* vinst än en naturlig tillväxt kunde medgifva. Den stora embetsmannahierarki, hvarmed han (ovisst under hvilka förhoppningar) omgaf sig, *måste* — Oxenstjerna sjelf framför allt — då den efter honom stäldes

i spetsen för ett ofullbordadt verk, fortgå på samma bana och tillgripa samma medel; och så har samma tidehvarf, som först uttalade principen af näringarnas frihet, både grundat och stadgat prohibitivsystemet i Sverige.

I afseende på jernhandteringen ligger detta redan färdigt i jernbergsordningen af den 6 Juli 1649, utfärdad samma dag som Kongl. Maj:ts fullmakt för riksens bergscollegio, hvilket, först under namnet bergsamt 1630 af Gustaf Adolf såsom en kronoinspektion insatt och 1637 bekräftadt, med uppdrag att meddela privilegier för bearbetare af nya malmstreck »samt assistera dem med råd huru de deras arbete rätt företaga skulle», nu utvidgadt och försedt med en guvernör af rikets råd och sex assessorer af adel, får uppsyn öfver alla kronans bergslager, nu varande och tillkommande, med våld och makt öfver alla kronans strömmar, skogar, allmänningar, särdeles der bergverk och bruk äro närbelägna, fullkomlig och fri disposition öfver allehanda malmstreck, grufvor, hyttor, hamrar, manufaktur och metaller, att dem med skälige privilegier förse eller efter lägenheten bortarrendera, men skulle öfver frälsebruk och verk endast hafva en sådan inspektion, att både kronans intresse och adlige privilegierna observeras. — Det *regale*, som här lägges till grund, finnes i den ofvannämda jernbergsordningen ytterligare bestämdt, t. ex. »eftersom alla strömmar i riket, ej mindre än grufvor och bergverk, räknas för ett kronans regale, alltså, der några större strömmar i bergslag finnas som äro obygde och eganderne ej sjelfve förmå bygga, de skola vara kronan förbehållne, att dem till andra förpakta, som deraf gifva kronan hennes rätt, på det ej vattnet må löpa fåfängt sin kos». — Detta regale, såsom man kan vänta sig, bekräftades under suveräniteten (genom 1683 års riksdagsbeslut). År 1686 faststäldes hammarskatten, men utgick till en början blott med ½ procent af frälseverken, hvilken skilnad 1696 upphäfdes[3]. Äfven myrmalmer förklarades för regala genom kongl. brefvet den 28 Maj 1708 af Karl XII, som slutligen tog hela afkastningen af bergverken genom den så kallade upphandlingsdeputationen i sin egen hand, hvarför en af den nya regeringens första åtgärder var att genom kongl. brefvet den 21 April 1719 återgifva bergs- och bruksidkare dispositionen öfver deras tillverkning.

[3] Med frihetstiden utverkade sig adeln 15 proc. öfversmide utan skatt, som blef grunden för n. v. frälsesmidet.

De legala traditioner, som allt ifrån kollegii stiftelse legat till grund för dess verksamhet, kunna klassificeras till ett *hufvudstycke* med sina tvänne *bistycken*. Hufvudstycket är kollegii egen myndighet att under Kongl. Maj:t privilegiera bergverk, reglera deras drift och döma i dermed sammanhang egande tvistebrott och utsökningsmål. Den första delen af denna myndighet — hvilken i början så strängt öfvades, att bergskollegium år 1690 hemstälde att få rifva en utan dess tillstånd anlagd hammare, som redan i 30 år betalt kronan skatt[4] — eger kollegium nära helt och hållet ännu; den andra begynner undangå det, i mån af den enskilda industriens utveckling; den tredje eller domsrätten är upphäfd genom Kongl. Maj:ts nådiga förordning af den 17 April 1828. De tvänne bistyckena, men som kunna räknas såsom hufvudstöd för bergskollegii myndighet, äro följande: 1:o det så mycket möjligt stränga upprätthållandet af våra bergslagers dels särskildt privilegierade, dels särskildt onererade natur, dels och i synnerhet de *nu* så kallade *tackjernsbergslagers* seqvestrerande till fromma för grufvedriften och tackjernsblåsningen, hvarmed tillgick så strängt, att 1689 ej mindre än åttiofyra redan befintliga stångjernshammare utdömdes, såsom belägna i närheten af de större ädlare verken, eller ock i granskapet af tackjernsblåsningarna, och sålunda, säger kollegium ännu i sin underdåniga skrifvelse till Kongl. Maj:t den 11 April 1833, »blef genom konung Karl XI:s vishet en hufvudsaklig princip för jernhandteringens förmånligaste bedrifvande här i landet etablerad, som ända intill våra dagar förmått att göra sig gällande»[5]. Likväl hafva, *emot* denna princip, för tackjernshandeln ljusare utsigter nu först börjat dagas genom kongl. kungörelsen den 16 Maj 1835, angående en fri och obehindrad handel med och förbrukning af tackjern inom riket. 2:o Reglerandet af koltägten, hvarmed kollegium ännu har en egen (ehuru ofta eluderad) befattning inom, men äfven utom bergslag. Principen var, att all förbrukning af skog, som möjligen till bergsbruken äfven i en aflägsen framtid kunde komma att användas, skulle förbjudas eller inskränkas. I sin berättelse till Kongl. Maj:t af år 1697 berömmer sig kollegium att till skogshushållningens befrämjande hafva utrifvit skadliga torp och nybyggen

[4] Konungen resolverade, att hammaren skulle blifva ståendes. *Bergsförfattningar*, I: 404.

[5] *Handlingar tryckta på jernkontorets bekostnad*, Stockholm 1836.

på skogarne (1649 och 1664 drefvos de med Karl IX:s tilllåtelse i det öfra Vermlands skogar bosatta Finnar undan med eld och svärd, såsom skadedjur), att hafva hindrat anläggningen af sågverk och hämmat utskeppningen af bräder. Dess farhåga i detta afseende sträckte sig till rikets äfven aflägsnare och skogrikaste delar. Bergskollegium skrifver den 3 Maj 1736 till landshöfdingen i Gefle angående förbud på tvänne sågqvarnar i norra Helsingland, emedan de skola vara Iggesunds och Ströms bruk till förfång, och kollegium af bergmästarens relation säger sig väl förmärka, att med slike sågars olofliga uppbyggande intet annat afses än att, bruken till förfång, upp efter hela sjökusten uppsåga all mogen skog. Dock rekommenderar kollegium i underdånig skrifvelse den 23 Febr. 1739, att granskog må »till bräder nobiliteras». Upprepade äldre ansökningar af allmogen i Vermland och Norrland att till sina utlagors betalande få sälja något timmer af sin skog — af allmogen i flera landsorter att varda befriad från det band, som inskränkte afsättningen af deras kol till vissa verk, — och af hela bondeståndet, såsom vid 1762, 1800 och 1809 årens riksdagar, om fri kolförsäljning, hafva blifvit bemötta med afslag.

Med frihetstidens början upphörde bergverken att vara *regala.* I kongl. plakatet af den 27 Augusti 1723 heter det att, såsom många låtit afskräcka sig af de orden i 1649 års jernbergsordning: alla grufvor skola räknas och hållas för ett kronans regale, — så försäkras härmedelst på det kraftigaste, att så frälse som ofrälse personer, på hvilkas egor och mark slike nyttige verk antingen redan äro yppade eller framdeles upptäckas kunna, skola i ingen måtto hafva att befara att sådan deras egendom och jord skall derför vara någon osäkerhet underkastad, eller kronan tillerkännas, i annat fall än om man skulle vilja *fördölja* malmstrecken; då, och ej annars, de för regale skola anses, på det välsignelsen ej må ligga onyttig i jorden. Men bergskollegii verksamhet, försäkrad i regeringsformen, förblef densamma. Genom kongl. brefvet den 25 Maj 1725 blefvo stångjernshamrarne i hela riket ytterligare inskränkta till anvisadt tackjern och till det smide, hvartill de voro taxerade. De på 1720- och 30-talen vidtagna undersökningar till stångjernssmidets närmare bestämmande, *efter skogstillgångarne,* i rikets mellersta landskap hade, enligt nu varande bergskollegii eget yttrande till Kongl. Maj:t (den 11 April 1833), den påföljd, »att stångjernssmidet på

det hela taget år 1736 föga öfversteg hvad detsamma 40 år förut, eller 1695, redan hade varit». Det var förändrade åsigter, ej hos kollegium, utan hos *ständerna*, bland hvilka från och med 1738 hattpartiet herskade, som föranledde den betydliga tillökning i smidet på särskilda orter, men synnerligen i Vermland, som genom kongl. förordningen af den 19 April 1740 beviljades. *Hattarne*, sedan bergverken upphört att vara regala, införde likväl i afseende på jernhandteringen som näringar i allmänhet en annan, ännu gällande grundsats i svenska statshushållningen, hvaraf följderna så väl på rikets industri som på rikets penningeväsende ligga för en dag, nämligen *att staten skall vara näringarnas förläggare;* och *bankolånen*, som på jern väl redan vid 1734 års riksdag beviljades, men efter 1738 under hela hattregeringen oupphörligt på bankens bekostnad ytterst faciliterades, blefvo hufvudmedlet dertill. Satsen, som sedan blifvit ett hufvudstöd för prohibitivsystemet i Sverige, skulle så mycket snarare visa denna sin naturliga verkan, som den tillika begagnades såsom partimedel. De gynnade tillverkarne funno snart, att handelsvågen blott tålde ett visst qvantum jern, om ej varan skulle falla i vanpris; och då verkligen lägre jernpris på 1740-talet hade inträffat, förbjöds genom kongl. förordningen af den 10 Sept. 1747 allt öfversmide, och genom förordningarna af den 12 April 1748 och 3 Juli 1753 all anläggning af nya stångjerns- eller ock ämneshamrar, och skulle äfven vid de förut inrättade hammarverken ingen tillökning få ske, om ej genom smidesflyttning från ett till annat ställe. År 1748 trädde den förening af bruksegare (egentligen till stångjernsprisets upprätthållande) i verksamhet, som är bekant under namn af *jernkontoret.* Dermed var svenska brukssocieteten (nämligen af stångjernstillverkare, ty bergsmansståndet är från jernkontoret uteslutet) färdig såsom en egen och mäktig korporation. Dess välstånd skakades väl genom *mössornas* reaktion mot det förestående finansiela systemet vid 1765 års riksdag, men steg åter, då ett förändradt regeringssätt medförde en längre tids lugn; och i hvad anda den bevakade sina intressen, kan skönjas af den utverkade kongl. förordningen den 22 Okt. 1784, som med ett tusen riksdalers vite belägger den, eho han vara må, som fördristar sig att med underdåniga ansökningar om tillökningar i stångjernssmidet till Kongl. Maj:t inkomma. — Författningen ser nästan ut såsom en i dagsljuset förirrad nattfogel. — För öfrigt tillhör principen, ehuru

i en mildare form, bergverkens regala period och finnes redan uttryckt i kongl. brefvet af den 20 Nov. 1649, att »det ena verket ej må det andra med stegrande eller andre oskäl utkladda».

Vi ha kastat en blick på *bergverksprivilegiets historia* i Sverige. Med privilegiernas historia i allmänhet förhåller det sig så, att ett nästan talar för alla. Man ser öfver allt, medan sjelfva staten ännu är i görande, enskilda sig bildande samfund, sammanhållna af ett eller annat intresse, sökande, mot vissa skyldigheter, skydd och vissa rättigheter hos kronan; man ser denna, i den mån hon deraf anser sig hafva nytta, upptaga dem såsom sina skötebarn, väl nedhålla deras sjelfständighet, men stärka *deras* intresse i synpunkten af *sitt eget;* man ser slutligen, så snart genom några omständigheter kronans makt försvagas, de fullvuxna privilegierade barnen söndra sig från sin sköterska *med bytet af alla de privilegier, som kronan egentligen i dem gifvit sig sjelf*, och i denna så vunna ställning egande tillfälle att ömsevis vända sig mot kronan och mot folket. Vi lemna till läsarens skarpsinnighet att sluta, hvad verkan *denna* privilegiernas uppkomst kan komma att öfva på deras modifikation eller afskaffande, och fortsätta vårt ämne.

Det band som korporationsintresset sålunda ålagt stångjernssmidet i Sverige, att för hela riket vara inskränkt till ett visst siffertal, lossades först genom kongl. förordningen om stångjernssmidet och jernmanufakturen den 15 Juni 1803, som i allmänhet, men mest för rikets norra landskap, lättade anläggningen af nya stångjerns- och ämneshärdar och, ehuru i sin verkan hämmad genom en ej långt derefter inträffande ofördelaktig konjunktur, dock burit betydande frukter. Det är genom den, som stångjernssmidet, ifrån att vara vid pass 350,000 skeppund, uppnått sitt nuvarande, genom privilegier bestämda belopp af 433,000 skeppund, som dock i verkligheten stiger högre. Denna författning, jämte den samtidiga som införde *enskiftena* i Skåne, är det vigtigaste som intill senaste tider i rikshushållningen blifvit vidgjordt. Den inrikes minister, till hvars embetsförvaltning bägge höra, har derigenom förvärfvat sig en välgrundad rätt till fäderneslandets tacksamhet. I senaste tider äro besluten om upphörandet af bergskollegii domsrätt det första, och om tackjernshandelns frihet det andra märkliga steget till en ny sakernas ordning;

och det tredje, fjerde och femte etc., som återstå, ligga i samma riktning.

Bergskollegii nu varande verksamme president[6] har om jernhandteringen och dess idkare ostridiga förtjenster. Den genom honom föranledda inrättningen af bruksegarnes hypotekskassa må med skäl räknas bland dessa; och önskligt hade varit, att sådana kreditanstalter i vårt land fått företräde framför privatbankerna[7]. Han har visat bristerna i näringens närvarande tillstånd, häntydt på orsakerna dertill och på medlen till förbättring. »Under det att Englands och Rysslands jerntillverkning stigit» — heter det i bergskollegii underdåniga skrifvelse till Kongl. Maj:t den 11 April 1833 rörande vissa förberedande åtgärder för utfärdandet af en ny smidesstadga — »samt industrien i Frankrike och Nordamerikanska staterna, med flera länder, varit riktad åt samma håll, har dock *den svenska, med privilegier och kontroller af alla slag omgärdade stångjernstillverkningen icke gjort ett enda väsentligt steg till förbättring; och detta synes icke tala för det system som hos oss blifvit följdt*». Att förbereda öfvergången till ett annat, friare, anbefaltes på kollegii hemställan bergskommissionens undersökningar i orterna, hvarom berättelsen till Kongl. Maj:t ingafs den 25 November 1835. Icke dess mindre blef det af kollegium den 7 Mars 1836 ingifna förslaget till ny smidesstadga, ehuru af brukssocietetens pluralitet förordadt, dock, genom behandlingen af minoritetens på rättvisa och billighet grundade anspråk i allmänhet, så föga tillfredsställande, att konungen gjorde landet en tjenst med att ogilla detsamma.

Detta bergskollegii förslag har i den första af de skrifter, hvilka vi stält i spetsen för denna artikel, blifvit under-

---

[6] Friherre Karl Johan af Nordin.

[7] Ett land, som haft sitt kreditsystem inneslutet i sitt eget mynt (såsom allt för ofta Sverige), måste, då det realiserar sitt mynt, särskildt organisera sitt kreditsystem; det vill, enligt sakernas naturliga ordning, säga, först och främst sin *statskredit* (ty statslåns missbruk i åtskilliga länder innebär ej, att deras rätta bruk skulle proskriberas). Hos oss har man i stället slagit sig på *privata* kreditanstalter, af hvilka åter vi anse hypoteksföreningar af en säkrare fördel än privatbanker, hvilkas temporära nytta vi för öfrigt ej förneka. Men om hvarken Englands eller Amerikas erfarenhet kunnat förekomma privatbankernas faror, så lärer dessa farors uteblifvande i Sverige mer bero på lycka än konst.

kastadt en sträng men rättvis granskning, i hvars resultat vi instämma. Det visar sig, att den förbättrande afsigten, som man får förutsätta, och som satte an med fulla segel, redan vid sjelfva utloppet ur hamnen strandade på klipporna af de kollegiala traditionerna, i synnerhet på hvad vi kallat *hufvudstycket*, eller kollegii löse- och bindenyckel i afseende på näringen, samt de bägge dervid hängande *bistyckena*, som eljest äro kollegii ankargrund. Vi hafva sett, att det första af dessa senare består i bergslagernas (nu för dem sjelfva mest betungande) privilegiinatur, hvaraf kollegium dragit några besynnerliga, hvarannan motsägande korollarier, som visa sig uti nedhållande af bergsmansintresset för det vida mäktigare brukspatronsintresset, men tillika i behandlingen af alla de brukspatroner som olyckligtvis råka ega stångjernshärd inom bergslag, såsom näringens illegitima barn, hvilka, ehuru vederbörligen privilegierade, nu likväl, genom mindre friheter än andra, förmenas böra plikta för en icke fullt ortodox härkomst; ett förfarande, så mycket betänkligare, som *numera* flera tackjernsblåsande hyttor finnas utom än inom så kallad tackjernsbergslag och kollegium, i bestämmande af hvad derför skall anses, gått temligen godtyckligt till väga. Det andra bistycket är, såsom bekant, kolfångsten eller skogstillgången, hvarom, såsom ett grundvilkor för näringen, kollegium är ganska ömt. Man hade deraf bort sluta, att kollegium först och främst i sjelfva smidesstadgan tagit skogshushållningen i grundligt betraktande, hvilket likväl ej annorlunda skett, än att samma bestämda afseende på (de i verkligheten blott imaginärt bestämbara) *skogstillgångarne* — om hvilka n. v. kollegium sjelf till Kongl. Maj:t yttrar: »att förhållandet med de egna skogstillgångarnes belopp, förmedelst hemmans och lägenheters inköp eller försäljning, är nästan ständig förändring underkastadt», — *nu* åter lägges till grund för beviljandet af all smidestillökning.

Kollegii i anledning häraf modifierade *nya* underdåniga förslag till smidesstadga, öfverlemnadt den 15 Februari 1838, låter betrakta sig under samma synpunkter, och läsaren må derför ursäkta, om vi än en gång återkomma till hufvudstycket och bistyckena. Hvad det första, eller löse- och bindenyckeln i kollegii händer, angår, så yppas med den allt mera ett ganska eftertänkligt förhållande, ju mera sjelfva grunden för den kollegiala auktoriteten, nämligen det hittills

bestående författningsväsendet för näringen, viker undan. Detta, strängt inskränkande och skadligt till sin natur, hade likväl vissa bestämda allmänna regler, i hvilka kollegium fann lagen för sin verksamhet; en verksamhet som hos en kollegial myndighet alltid går sin gång enligt gällande författningar och är så litet diskretionär som möjligt. Nu uppkomma nya näringsförhållanden; de gamla författningarna passa ej; undantagen hopa sig; och kollegium, som allt mer måste låta *regeln* fara, vill likväl behålla *undantagen* i sin hand. Ett ofantligt *arbitrium* hopar sig i dess hand; och denna hand blir enligt sakens natur företrädesvis *en endas* — chefens; ty ett arbitrium tål föga att delas på flera händer. Sverige, som förkastar ministerstyrelse, skulle dermed verkligen hafva fått den blott i ett fall, nämligen en *minister för bergverken.* Nu är det ej vår mening att här yttra oss öfver en mer eller mindre modifierad ministerstyrelses lämplighet för fäderneslandet. Men medgifvet att den till en viss grad vore möjlig och önsklig, så är likväl tydligt, att begynnelsen på ofvannämda sätt helt och hållet sker i orätt ända. Ty följer någonting ostridigt af både bergskollegii och bergsnäringens historia, så är det, att, om den senare med möda arbetar sig upp, kollegium arbetar under sig. Det gjorde bättre att med resignation tillmötesgå sin slutliga bestämmelse, hvilken redan i Gustaf Adolfs tidehvarf uttalades, att, såsom ett vetenskapligt-tekniskt institut, bergshandteringens idkare »i alla måtto assistera, huruledes de deras arbete, bygningar och omkostnad rätt och nytteligen företaga måge».

Hvad bistyckena beträffar, så har kollegium i sitt senare förslag så vida frångått den i det förra uppdragna skilnaden emellan bruk utom och inom bergslag, att i allmänhet *helfrihet* eller obegränsad tillverkningsrätt må tillerkännas alla stångjerns- eller ämnesjernshärdar, anlagda eller till anläggande anmälda, för hvilka efter behörig undersökning kan uppvisas ett kolfång af 900 läster, — som för andra jernbruk, ädlare verk eller, inom tackjernsbergslag, för tackjernsblåsningen icke förut är påräknadt och *behöfligt.* Med sistnämda vilkor skola ock bruksegare och bergsmän, så inom som utom tackjernsbergslag, som ej ega den för *fri* smidesrätt erforderliga koltillgången, dock i mån af densamma få så stor *tillökning* af sitt smide som motsvaras af 20 tunnor kol för hvarje sk℔ stångjern eller ämnesjern — allt efter

förut skeende undersökning. Men då kostnaderna för en sådan undersökning, den må röra större eller mindre smidesrätt, äro desamma, och det står i kollegii skön att *godkänna* (således ock *förkasta*) undersökningens resultat, ligga redan deri afskräckande skäl för den mindre tillverkaren att för en tillökning af några sk℔ i sitt smide, och efter en beräkning af koltägt som måste blifva arbiträr, underkasta sig densamma; och kollegium har härigenom lagt en hållhake på det omtalda heterodoxa smidet inom så kallad tackjernsbergslag, hvars tagg ej är mindre verksam för det att han är temligen undangömd. Bättre hade varit att i afseende på hela handteringen tillstyrka en verklig *likhet* i rättigheter för alla dess idkare, hvarvid vi utan saknad skulle se skilnaden emellan landslag och bergslag falla; särdeles som bergslagerna sjelfva lida genom sina så kallade privilegier, af hvilka — då en del bergslager (t. ex. Norbergs) äfven är roterad och *alla* blifvit underkastade extra rotering — föga annat än olägenheter i verkligheten står qvar. — Jämför man bergslagsorternas skattebidrag med sädesorternas, så torde finnas, att de förra äro *högre* beskattade[8]. I allmänhet är jernhandteringen i Sverige en högt beskattad näring; och detta är i strängaste mening en *följd* af dess privilegier.

Man ser att kolfångsten (af egen skog eller bestämda köpekolsdistrikt) blifvit kollegii sista erkända ankargrund. Dess grundsatser i detta fall skulle endast kunna försvaras ur två. synpunkter. Det vill förhindra skogens utödande genom allt för många utan beräknad skogstillgång anlagda bruk, och det vill bevara redan privilegierad och fastställd koltägt från intrång. Vi vilje betrakta dessa båda skäl och dervid först tillse, huruvida kollegium är ense med sig sjelft. Kollegium har dragit sin linie för helfri härd med obegränsad smidesrätt vid 900 lästers koltillgång. *Nedan* om denna linie förstör ökad smidesrätt skogen, förmenar kollegium, och må derför icke, eller så godt som icke, tillåtas. Än *ofvan* om linien då? Är ej der en obegränsad smidesrätt, med må hända härdar af annan och bättre form, tillika en obegränsad skogsåtgång? Hvar sätter kollegium här sin vår-

[8] Angående Norbergs bergslag är det bevist. Se *Ångmans* citerade skrift, s. 128.

dande hand emot?[9] Vi erkänna, att vi blott kunna uttänka ett enda försvar för denna kollegii sats om skogsbesparingen, och detta är af den beskaffenhet, att det ruinerar kollegii andra sats om den privilegierade koltägten. Man kan säga: de små tillverkarne öda i förhållande mer skog än de större; hvilket ej är utan sin riktighet. Men ibland skälen, hvarför de större kunna anses öda mindre skog, månne ej deribland kan räknas det hufvudsakliga, att de, som ega större tillgångar, äfven böra anses kunna bedrifva sin handtering med större insigt, hvartill hörer en klok skogshushållning? Men första vilkoret för en klok skogshushållning är friheten att draga största möjliga nytta af skogen såsom egendom, emedan man eljest icke har något intresse att vårda den. Nu förhåller det sig med sådana grundsatser på följande sätt: medgifna för de *större*, äro de ock medgifna för de *smärre*. Det ligger i deras egen och sakens natur; och den nämda grundsatsen, en gång insläppt på kollegii skog, spränger ock hela dess system af köpekolsrätter och privilegierad koltägt i luften. Kollegium har således fienden i sitt sköte, bakom sig och på alla sidor.

Tackjernshandeln inom riket är fri, och denna frihet har endast haft välgörande verkningar. *Kolhandelns frihet* är det nästa och, vi våga säga, det nödvändiga steget. De band, som ännu betunga den, äro följande: *Falu* bergslag har uteslutande privilegierad koltägt på nio, och till en stor del på trenne dertill kommande, inalles på *tolf* socknars skog, samt vissa rättigheter i afseende på virkeshandeln från Vester-Dalarne; *Sala* har lika privilegium på *tolf* socknars skog; *Åtvidabergs* kopparverk på *nio* socknars; *Garpenbergs* på By, Garpenbergs samt en del af Husby och Hedemora socknars; *Gusums* messingsbruk på Tryserums, Ringarums och Hannäs socknars; *Dylta* svafvelbruk på Axbergs, Kils och Hofsta socknars. Dessa äro de enda nu återstående (fordom talrikare) så kallade *ädlare*, alltid framför de andra uteslutande gynnade *verken* i Sverige. Ansvar är särskildt

[9] Och hur bär det i hop med kollegii åsigter, att hafva tillstyrkt det nyligen åt ett bolag i Vermland beviljade privilegium på ej mindre än 50,000 sk℔ *valsadt* jern? Dock, jag påminner mig, att detta lär vara beviljadt på *stenkol*. Men detsamma gäller ej om den obegränsade smidesrätt af ämnesjern för valsverket, som äfven blifvit tillstyrkt och beviljad; ej heller om de 62,000 sk℔:s tillverkning som på de sista åren blifvit tillstyrkt och beviljad åt några få bruksegare i Vermland. Jag inser ej, huru allt detta kan bringas under kollegii skogskalkyler.

stadgadt (bergskollegii kungörelse af den 30 Januari 1765) för hvarje jernverksegare som vågar köpa kol undan dessa ädlare verk. Inom bergslag har kollegii grundsats alltid varit, att koltillgången skulle förbehållas åt tackjernsblåsningen, hvarför det äfven är förbjudet att sälja kol utom hyttelaget. Angående stångjernsverken finnes i detta afseende ingen allmän författning; men tid efter annan hafva bruksegare gjort sig försäkrade om vissa köpekolsdistrikt eller fredsmilar genom särskilda hos regeringen utverkade företrädesrättigheter; och liksom det före tackjernshandelns frihet var bruksegaren förment att tillverka sitt stångjern af annat än anvisadt tackjern, så är det ännu grundsats, att han skall taga sina köpekol blott från ett visst distrikt; och sådana, numera till en tom formalitet nedsjunkna afhandlingar med den kringboende allmogen om köpekolsrätt vill kollegium än i dag göra till vilkor för ökad smidesrätt. — Man invänder i afseende på de bestående verkens rättigheter, att här är öfver allt fråga om *egendom*. Ja väl! — men om *egendom mot egendom*, — om korporationers genom privilegier stadgade intrång på hvarje svensk mans af allmän svensk lags grundsatser bevarade rättighet att till godo njuta sin egendom och öfver den förfoga, der det sker utan förfång af andras lika goda rätt. — Är orättvisan gammal, så är detta ett skäl mer att icke genom ett fördröjdt upphäfvande göra den äldre, särdeles om man tillika i minnet återkallar hvad som blifvit sagdt om privilegiernas upphof. Dertill kommer, att dessa koltägtsprivilegier numera ingenstädes kunna upprätthållas — ej en gång af de ädlare verken, af hvilka de förnämsta, såsom Falu och Sala grufvor, arbeta med till den grad aftagande malmtillgångar, att deras sannolika upphörande kan förutses, — ej af bergslagerna, som sjelfva till en stor del önska eller åtminstone hade skäl att önska sina gamla band lossade, — ej af brukspatronerna, inför hvilka de redan till största delen äro en onödig, men besvärlig formalitet, i trots af hvilken på flera orter, hvilka, såsom t. ex. Vermland, till sin lycka legat något längre undan kollegii vårdande hand, en fri kolhandel *de facto* redan existerar. — Någon, ej allt för lång tid — årtalet må bestämmas — måste man likväl medgifva åt förändringens genomförande, efter hvilken *all* privilegierad koltägt (och jag kallar ej en sådan den som på lagliga och frivilliga afhandlingar är grundad) må upphöra. Dermed vore kolhan-

delns band redan brutna och tillika den tid för jernhandteringens frihet inne, då hvarje svensk man, under iakttagande af lagarne mot vattenuppdämning samt styrkt eganderätt till bygnadsplats och vattenfall, egde att densamma såsom laglig rörelse bedrifva, utan annan skyldighet än att anmäla hvarje ny anläggning i och för skattens utgörande.

Till en sådan, troligen förestående frihet se många likväl ännu i vårt land med häpnad upp; och den som skrifver detta erkänner, att han längst tvekat vid grundsatsen att lemna skogsvården åt den enskilda omtanken. Han har gjort det i följd af den erfarenhet att, bredvid många exempel af enskild skogsförstöring, kronoparkernas skog ännu jämförelsevis är den bäst bevarade; och han upphör ännu ej att beklaga ständernas beslut vid 1818 och 1823 årens riksdagar om försäljning till skatte af kronans så kallade rekognitionsskogar, emedan det egentligen skedde till förmån för en dessutom tillräckligen mäktig korporation eller bruksintresset. Han hade hellre sett dem under kronan utskiftade åt fria odlare, helst han tror, att den epok, då den fattige finner sig utesluten från jorden, är svår och betänklig, hvarför han önskar, att den sent för Sverige måtte inträffa. Men den nyssnämda betänkligheten mot skogens öfverlemnande åt enskilda omtanken har måst vika för grundsatsens egen rättvisa och konseqvens — för faktum af den så länge och så ögonskenligt vårdslösade skogshushållningen i vårt land under det gamla systemet — och för sakkunnige mäns öfvertygelse, att ett friare just på längden måste blifva förmånligt och derför äfven med iakttagande af efterkommandes rätt förenligt. Öfvergången erbjuder visserligen egna svårigheter i ett land som genom *kronans privilegii-* och *ständernas förlagssystem* för näringarna är så vandt vid förmynderskap som Sverige: en vana som gjort det närvarande brytningstillståndet i sedligt afseende olidligt, emedan man jämt tycker sig höra en omyndig och likväl sjelfsvåldig varelses klagan, som vid fullvuxna år ännu ropar på amman och på henne skjuter skulden för egna vanarter. Deri har Sverige fått barnseder i stället för mannaseder. Hälften af den ihärdiga kraft, som utmärker Engelsmannen och Amerikanen, ja — för att säga ett hårdt, men icke mindre sant ord — hälften af den förmåga att hjelpa sig sjelf och lita på sig sjelf, som finnes hos Ryssen, skulle göra oss till ett blom-

strande folk. Och likväl är här fråga om en äkta fornsvensk egenskap, genom hvilken vi fordom voro ett mäktigt rike!

Jag vet, att många välönskare för svenska jernhandteringen finna sin tröst i att, med ett modifieradt bibehållande af privilegiisystemet, i synnerhet sätta dess framtida *fria* välfärd i förbättrade metoder: — valsning, puddling, vällugnar, lancashiresmide, varm bläster, — alla, så i afseende på varans godhet som besparing både af arbete och material, utaf stort värde. Bergskollegium sjelft befinner sig på denna bana; och ingen kan lifligare önska den framgång — om man nämligen inser *allt* hvad som *följer* af inträdet på densamma — än jag för min ringa person. Men just detta *allt* vill jag ock, efter min insigt, här kortligen uttala. *Industrien* (jämte *opinionen* en af den nya tidens hufvudmakter, och hvilka man derför med tanken bör gå på lifvet, för att se hvilka ideer för bägge ligga till grund) har för det närvarande genom maskineriet och genom konstmässig utbildning i allmänhet tagit en sådan fart, att allt inklämmande af den i *vissa* kanaler, vore de äfven till utseendet de fördelaktigaste, är mer än förr förderfligt, emedan dess sig städse förnyande kraft blifvit så stor, att den, för att verka naturligt och välgörande, *fordrar* friheten af en fullkomlig expansion åt *alla* sidor. Man må derför akta sig att endast gifva den luft i industriens *högre* regioner och låta de lägre derför blott tjena till medel. Man har på ögonblicket, just genom den industriela rörelsens nu varande verksamhet, ett stort förtryck i dessa lägre, ännu bundna regioner. Se England med sina ångmaskiner och sina spanmålslagar, sin rikedom och sitt elände, sin svarta frihet och sitt hvita slafveri! — Vill man hafva den högre industrien fri, så måste man framför allt, och för att rädda samhället, *med detsamma frigöra den lägre*, och frigöra den i alla riktningar; det vill i förevarande ämne säga: gifva grufegaren fri rättighet att afyttra sin malm, tackjernsegaren fri rättighet att sälja sitt tackjern, stångjerns- och manufakturegaren fri rättighet att ordna och afsätta sin tillverkning, och skogsegaren samma frihet att tillgodonjuta sin skog med dess produkter; och detta så väl *inom riket* som till *utförsel*, då motsvarande friheter å främmande makters sida tillåta det senare, i fall man ej skulle anse rättast att sjelf begynna med att äfven i detta afseende vara rättvis. Man skall ej förebrå mig att icke hafva uttalat

allt; men jag tror att man i fråga om principer *bör* uttala allt; och principer regera den nya tiden. För *denna* tid, med alla sina nya, invecklade och outvecklade förhållanden, blir en regering såsom ett *näringsförmynderskap* i alla fall omöjlig. Regeringskonsten har genom det nya samhällets allt mer framträdande natur äfven i visst afseende blifvit återbragt till sin första enkelhet: att iakttaga hvar mans rätt, derigenom vara stark i sin egen och lemna utgången åt Gud.

---

växte genom att mot de store förbinda sig med de små och segrade slutligen, emedan de små äro många och de store äro få. Efter segern sker ett slags försoning. — De stora gamla namnen, helst med oskadliga innehafvare, synas åter i konseljen, under det de nya männen mest fortfara att göra arbetet. Konungamakten vinner både på förening och delning. Den nya kungliga konseljen är någonting helt annat än den gamla aristokratiska och på sitt sätt nationala. Denna har nu endera blifvit en *pairie*, en *grandezza*, på de flesta ställen med mer rang än makt (ty den gamla höga adeln förvandlar sig i hofadel), eller förblandas i ett stånd med den lägre adeln, som ökas genom kunglig brefadel och derigenom oupphörligt påminnes om sin fullkomliga afhängighet af konungen. En stor förändring har skett derigenom, att konungamakten uteslutande tagit vapnen i sin egen hand. I äldsta tider var folket beväpnadt, sedermera de stores krigiska följe. Nu är kronan ensam beväpnad. Med vapnen måste den ha penningen i sin hand och nödgas begära den hvar den finnes. Deraf det så kallade *tredje ståndets* började representation, hvilket för skyldigheten att bevilja penningar får rättigheten att inlemna underdåniga besvär. Det tredje ståndet är, såsom sådant, det både med det andliga och verldsliga svärdet obeväpnade, det näringsidkande. Med ökade stående armeer och ökadt penningebehof blifva monarkiens intressen på en gång hufvudsakligen *militäriska* och *merkantila*. Tillika stiga dessa intressens ömsesidiga fiendskap, ju mer de åtlitas och sammanpressas, och en på samma gång despotisk och köpslagande åsigt af staten gör sig allt mera gällande. Den hotar med fruktansvärdare följder i samma mån som den oinskränktare konungamakten i Europa sjelf blir gammal och, såsom gamla makter pläga, begynner släppa efter och öppna tillfälle för sina organ och allierade att både öfva och anse makten såsom *deras* egendom. Det sker genom embetsmannaväldets sammansmältande med de *privilegierade stånden*. Då uppstår så mycket snarare en schism emellan *kronan* å ena sidan, som försvarar genom sina soldater, förvaltar genom sina embetsmän, skipar rätt genom sina domare m. m., samt å andra sidan det försvarade, förvaltade, dömda m. m. *folket*, som *betalar* och endast representeras (i fall äfven detta ej kan undvikas) för att betala. Det fattar i följd häraf lätteligen hela regeringsförhållandet såsom ett slags entreprenad och vill se hvad det har för sina pennin-

gar, hvarvid det slutligen kan komma och till en del har kommit på försöket att hellre regera sjelf.

De europeiska monarkierna ha öfverlefvat franska revolutionen och dess närmaste både inre och yttre skakningar. Men den har lemnat varaktiga verkningar, midt ibland hvilka de befinna sig. Dessa verkningar sammanträffa alla i *folkets* allt mer framträdande betydenhet och inflytelse både i moraliskt, politiskt, militäriskt och civilt afseende; och den samma tid, som fordrar en *national uppfostran*, en *national beväring*, en *national representation*, fordrar ock en *national konselj*. Ej såsom ansåge vi oundvikligt, att sådana nya inrättningar skulle förstöra de gamla, egnade åt samma ändamål. Vi bekänna uppriktigt, att vi i detta afseende tro på en ömsesidig modifikation, historiskt sannolik, om någonting sådant kan sägas om framtiden, och teoretiskt ej blott möjlig, utan nödvändig, hvilket vi anse kunna i allmänhet bevisas. — Så, för att genast uttala modifikationen i det ämne som nu närmast sysselsätter oss, förmena vi, att en *national* konselj ingalunda derför behöfver upphöra att vara *rojalistisk*, utan tvärt om bör blifva det i högre och sannare mening än förr.

Jag befinner mig genast på den för min åsigt ofördelaktigaste grund, då jag begynner med att tillstå eller, om man hellre vill, påstå, att det nya konstitutionelt monarkiska systemet i Europa till en början 1:o blifvit kopieradt efter ett i flera afseenden missförstådt original, 2:o allt hittills befunnit sig och ännu befinner sig i ett spändt förhållande emellan två ytterliga tendenser, som bägge gå ut på att draga det antingen *baklänges* eller *framåt* (vid svansen eller öronen, om man förlåter ett så lågt uttryck); men i bägge fallen *på sned* och ur banan. Det missförstådda mönstret är *England*. De bägge ytterliga tendenserna äro å ena sidan den *gamla regimens*, å andra den *nya republikanismens*. Det fordras en stark tro, skall man säga, att i ett så tilltygadt system se frön till varaktiga frukter. Jag är en ibland dessa trogna; och då jag för min del icke börjat med tron för att sluta med tvifvel, utan tvärt om börjat med tviflet för att komma till tron, så torde jag ej heller strax förtjena namn af lättrogen, helst om det skulle visa sig, att just en granskning af de anförda olägenheterna öppnar rum för hoppet.

Det fins intet land i Europa som, med en så stor grad af frihet, trognare bibehållit hvad vi kallat den gamla *aristokratiska* konseljen än England. Vi ha sett, att denna tillika var på sitt sätt den första nationalrepresentation. Man kan säga, att engelska *öfverhuset,* ehuru med konungarnes bidragande inflytelse, sjelft småningom gifvit sig sitt eget underlag i *underhuset,* hvilket man till sina första element kan anse såsom ett utskott af det förra. Redan tidigt hade det gamla enkla parlamentet, utom de som sutto der med *personlig* rätt (de andliga och verldsliga lorderna), äfven *valda* deputerade för landets särskilda distrikt (grefskapen). Ursprungligen tillhörde dessa samma adel, skildes blott såsom de *större* och *mindre baronerna* och deliubererade i samma rum. Med tillträdet af städernas deputerade, som, först föranledt genom en bland lorderna, af konungarne sedermera upptogs och fortsattes, samlades småningom *alla valda* deputerade (så för grefskap som städer) i en särskild kammare och fingo första rösten i alla bevillningsfrågor. Så uppkom ett underhus, och så kom det öfra att bli Englands enda titulerade adel (*nobility*), ehuru en annan, genom förmögenhet och ofta genom börd adlig aristokrati (hvad man i England kallar *gentry*) fans och inom sig har familjer som räkna äldre anor än sjelfva pärerna. Sålunda, då ej blott underhusets förnämsta medlemmar, de deputerade för grefskapen, tillhörde en fordom gemensam adel, utan den possessionerade engelska *gentry* till en stor del uppträdde tillika såsom representant för städerna, blef detta hus äfven *öfvervägande* aristokratiskt och har fortfarit att vara det, dels genom denna sin sammansättning, dels genom öfverhusets inflytande på valen[1]. Englands författning har haft sina till en del högst våldsamma skiften, under inflytelser både af en till despoti gränsande konungamakt och af demokratien (den förra måste hemma vika för den senare, och den senare sjelf vika till Amerika); men dess hufvudkarakter — en genom kronans inflytande och genom industriela intressen tempererad aristokrati — har under många århundradens vexlingar allt mera utbildat sig, till dess ett *handelsvälde,* sådant verlden ej sett,

[1] Vi hänvisa till en på stor historisk kännedom grundad, kort öfversigt af engelska konstitutionen (*Vue générale de la constitution de l'Angleterre* par M. J. Fraser Frisell, 4:me edition, Paris 1837), ända till reformbillen som inskränkte den aristokratiska inflytelsen på valen. Boken, ehuru skrifven på franska, är författad af en engelsman.

i senaste tider börjat rubba och omstämma denna temperatur. På det hela är den ännu herskande, men kämpar mot den rörliga förmögenhetens nya oerhörda makt, som begynner öfversvalla den gamla jordegande engelska aristokratiens grund. Ännu består dock denna, af ålder stark, fast mer genom seder än lagar. Dess förnämsta stöd är nämligen ej en politisk, utan en civil institution, sjelf mer sed än lag, den hela England genomgående *förstfödslorätten*.

Redan af denna korta framställning torde framlysa, huru vida det var lätt att endast med öfverflyttande af engelska former grunda det konstitutionela systemet i Europa — former som anbefalla sig genom utseende af allmängiltighet åt teorien, men i sjelfva verket hvila på en specifik egenhet, som förnämligast gifvit dem sammanhang, rörelse och lif. — Det till utseendet allmängiltiga var denna blandning af monarkiska, aristokratiska och demokratiska element, som nämda författning erbjuder. Dessa elements förmenta *jämvigt* var hvad teorien i synnerhet prisade. Men då jämvigten är *stillestånd*, och det är i *rörelse* man både skall se och bedöma en konstitution, såsom hvarje annat ej dödt, utan lefvande väsende, så var det den engelska konstitutionens rörelse man tvärt om borde söka förklara och imitera. Nu har man klagat, att de efter engelskt snitt tillskurna konstitutioner på fasta landet ej rätt velat *gå*, utan födt af sig detta stillestånd fullt af oro, detta makande och späntande fram och tillbaka emellan statsmakterna, som vi ofvanför påpekat. I sjelfva verket, om *aristokratien* — ehuru den till borgerlig frihet mest utbildade i verlden — var i England öfvervägande, blefve egentliga frågan, *hvar* man numera hade den, och hade den *sådan*, för att få de efter detta mönster bildade författningar att gå. — Sjelfva originalet begynner nu halta; och frågan har sina svårigheter i ett tidehvarf, hvars kännetecken är, att *demokratien* i den fått ny fart.

Monarkiska, aristokratiska och demokratiska element, mer och mindre utbildade, finner man, vid närmare efterseende, i *alla* författningar. Äfven i österländska eller halft österländska despotier finnas de bägge senare, i en *divan*, en *senat* och i en *municipal-* eller *kommunal*-författning, i hvilken folket sköter sina egna lokala angelägenheter. För öfrigt, så vida sådana författningar gå ut på att undertrycka all, äfven en *laglig* opposition, utsätta de sig sjelfva i stället för den *olagliga*. *Politiskt* verksamma framträda aristokratien och

demokratien i despotier endast *ögonblickligt* och såsom *uppror*, merendels blott för ombyte af herskare, hvilket sker endera genom en aristokratisk hofintrig eller en militärisk insurrektion; ty armeen, den oinskränkta maktens fruktansvärdaste medel, är tillika denna makts största fara, såsom en hemlig demokrati under vapen. Fristater, i hvilka de äfven här verksamma monarkiska och aristokratiska element blifvit så vida af demokratien utplånade, att *allt* lyder *majoritetens despotism* i stället för en *endas*, äro, såsom en motsatt ytterlighet, underkastade liknande vådor på annat sätt, och de nordamerikanska begynna se sig om efter ett lagligt stöd mot massans lagen genombrytande viljor för ögonblicket.

Europa, geografiskt som politiskt ställd mellan ytterligheterna, har af ålder varit den *allsidiga* politiska utvecklingens hem; och vi, som ej kunna lefva på förtviflan, hoppas hon skall förblifva det. Denna utveckling har hittills successivt förnämligast visat sig under aristokratiens och rojalismens aspekter, utan att dessa kunnat utplåna hvarandra eller det tredje demokratiska. på en gång dem motsatta och med dem sammanhängande samhällselementet, som nu sjelfständigare träder i dagen. Allas innerliga sammanhang röjer sig bäst derigenom, att de arbetat *för* hvarandra. — Aristokratien var statens representant, tills den monarkiska enheten blef en fullständigare. *Den* har uppfostrat *folket*. De *få* gjorde, med eller mot sin vilja, förarbetet för *en;* denne har, med eller mot sin vilja, förarbetat för *många*. Så har kretsen af politiska rättigheter allt mera vidgat sig. Men hvarken den ende eller de få eller mängden skall herska, utan *rättvisan, som är för alla och öfver alla.*

Man skall förebrå oss att med en abstrakt trivialitet ha velat affärda den svåraste fråga. Låtom oss emellertid se hvad som ligger i denna trivialitet. — Deri, skulle vi tro, ligger: att det finnes en rättvisa i och för sig sjelf, oafhängig af både befallning och öfverenskommelse, Guds lag i menniskans samvete, hvars utveckling till allt klarare och allmännare medvetande är mensklighetens uppfostran; att denna lag, den inre regeln för all annan, tillika bjuder på en gång lydnad för och fullkomnande af yttre lag och ordning, men *endast* genom lagliga medel; och att dessa medels verksamhet för ändamålet först försäkras genom den *fria rösten* att kunna tadla äfven hvad man underkastar sig. Vi tro oss ha uttalat grundsatsen för *allt* konstitutionelt regemente, för

allt civilt framskridande, för *all* lagbunden både styrelse och frihet. Den är: *lydnad för gällande lag, men öppen rätt att fordra en bättre, och fri diskussion om medlen dertill.* Med dessa trivialiteter är det slut på vår politik; — och vi veta intet annat svar på den fråga, från hvilken vi utgått: huru skall i borgerliga samhället oppositionen göras laglig?

Det återstår att draga några, dels allmänna, dels oss närmare rörande följder af det anförda. — Den gamla *aristokratiska* konseljen var det första organet för den nämda fria diskussionen; den *rojalistiska,* sådan vi sökt karakterisera den, blef den andra; den enligt nyare monarkiens fordringar sig bildande *nationala,* med allt hvad denna benämning innebär, blir den tredje. Man ser en graduel utvidgning af diskussionens område. Den första var uteslutande de *få mäktiges;* den andra lät förnämligast höra sig inom de *privilegierade stånden,* först organiserade såsom rojalismens milis, sedan delande med den makten; i den tredje har *folket* fått stämma. Dertill måste läggas, att *all* konselj nödvändigt är eller blir *aristokrati,* endast ombytande natur efter samhällets vexlande skick. Vi ha nämt de tre samhällselementens oförstörliga samband, i följd hvaraf de förarbeta för hvarandra. Med andra ord vill detta säga, att ur hvar och en af dem, såsom lagd grund, utbilda sig de andra på olika sätt och under olika färg. Så ha vi börjat med den första höfdingalika naturliga aristokratien; vi ha sett den andra rojalistiska, bildande sig först under konungamaktens skydd och sist genom privilegier på dess bekostnad. — Hvilken vore väl den *demokratiska* tendensens *aristokrati* i våra tider? — Åter en *naturlig,* men civilisationens naturliga aristokrati: *moralitet* och *intelligens.*

Vi utmärkte tvänne motsatta falska tydningar af det konstitutionela systemet i Europa, och som under dess närvarande, ännu ej fullt bestämda skick söka vända sig dess former provisoriskt till godo, den *absolutistiska* tydningen af ett, den *republikanska* af ett annat parti. Det enas valspråk är: konungen regerar (så vidt möjligt) *allena;* det andras: konungen regerar (så vidt möjligt) *icke,* men har namnet så länge, tills namnet kan flyttas att förblifva der makten är, nämligen hos folket. Hvad af den nästförflutna periodens aristokrati är qvar, drifver mest den förra tydningen; och äfven konungamakten, som behöfver en aristokrati,

har kan hända trott sig genom denna få styrka mot inkräktningar. Erfarenheten tyckes ha visat, att den derigenom blott på en gång utsträckt och försvagat sin försvarslinie. Tronen har egentligen först blifvit högsta maktens säte genom segern öfver den *gamla* och feodala aristokratien; den *senare*, genom kungliga privilegier skapade eller omskapade aristokratien har uppväxt i tronens skygd och känner sig nu mer än någonsin behöfva det. En konselj, lifvad af samma anda, handlar derefter, drifver på det kungliga prerogativet — och *blottställer* det. Till sin bestämmelse regentens moraliska och politiska lifvakt, hvad skall man säga, i fall denna lifvakt tror sin skyldighet som sin säkerhet fordra att retirera bakom tronen och sjelf yrkar och gynnar en sådan tydning af tjenstereglementet? — Det är en rojalism, lika *falsk* som den republikanism, mot hvars faror, under det den *framkallar* dem, detta slags rojalism ständigt ropar.

Vi ha kommit till den kinkiga punkten af rådgifvares makt och ansvarighet. Äfven härutinnan har den kontinentala teorien trott sig kunna efterbilda den engelska författningen, utan att i verket ega dess vilkor. I England föres konungens regering genom en ministèr, merendels bestående af tolf de mest influerande parlamentsledamöter, till hälften tagna ur hvartdera huset. Till formen nämner dem konungen, men hans val är inskränkt till dem som genom sitt eget och kronans inflytande kunna räkna på majoriteten i parlamentet, emot hvars vilja ingen ministèr kan formeras. Förlorar ministèren majoriteten, så återstår för konungen endast att upplösa parlamentet och vädja till nya parlamentsval, eller att bilda en ny ministèr ur oppositionens led; och han är säker, att regeringen går sin gång lika väl med de ministrar som han måste taga, som med dem han måst förafskeda. Orsaken är, att de bägge partierna i parlamentet — det ministeriela och oppositionen — med undantag af *platserna* — ha hufvudsakligen samma intressen, den engelska aristokratiens[2]. *Reformbillen* har först i senaste tider gjort en rubbning i denna engelska författningens likformiga rörelse. Det finnes numera ej blott två, utan flera partier i parlamentet. En ministèr kan hädanefter der mindre räkna på en fixerad majoritet; men dess resignation behöfver ej heller genast

[2] Hvarför ock det kungliga *veto* väl hörer till denna konstitutions teori, men sedan mer än ett sekel ej till dess praxis.

vara en följd deraf att den befinner sig i minoriteten[3]. England har således upphört att i denna punkt vara fullt renlärigt; och sjelfva originalet har blifvit sig otroget, under det imitationen i Frankrike måst vika för Julitronen, med de republikanska institutionerna.

Den ena förtydningen af den konstitutionela monarkien, den absolutistiska, har nära haft sin tid; återstår den andra, den republikanska, och att döma af dess medel, ställning och karakter i Europa, synes äfven *dess* framfart allt mer blifva dess nederlag. Dess våldsamma angrepp i tal, skrift, handling på den bestående ordningen, hvilken i Europa med den monarkiska principen är så införlifvad, dess väd-jande till massans passioner, dess planterande af sina fanor i synnerhet ibland den hop, som utan uppfostran och utan egendom, eller efter förlust af både heder och förmögenhet, är statens naturliga fiende, dess hemliga eller uppenbara hyllande af upproret såsom medel hafva mer än något annat bidragit och skola mer än något annat bidraga att bilda en, af dagens opinionskast oberoende, kompakt majoritet för den lagliga ordningen med dess eviga grundsats, att *all olag skall lagligen rättas*, och på hvilken majoritet regeringarna kunna räkna, om de nämligen sjelfva, i förtroende på en rättvis sak, hafva fasthet och mod att lemna det medel *oantastadt*, som, ehuru nära det synes beslägtadt med faran, likväl är det enda som försäkrar giltigheten och framgången af laglig både ordning och förbättring: *den fria diskussionen.*

I sjelfva verket är denna ett så oundgängligt korrektiv i all regering, att det visar sig i *mindre* eller *större* omfång uti all sådan. Äfven *sjelfherskaren* omgifver sig med och hör ett *råd;* och den *störste* har fallit, emedan han ej velat *höra* och endast tålt en omgifning, i hvilken slutligen ingen velat våga en sanning på en onåd. Redan i den *äldre* konstitutionela monarkien har denna diskussion ett dubbelt fält, i *konselj* och *representation.* I den *nyare,* der de bägge sistnämda äro närmare förenade, har denna diskussion tillika

---

[3] »Depuis le bill de réforme, on ne peut plus dire qu'il n'y a que deux partis dans la chambre des communes, et que le ministère doit dissoudre la chambre ou s'en aller s'il perd la majorité. Sans doute, s'il était toujours en minorité, il faudrait bien qu'il prît un de ces deux partis. Mais désormais il sera bien difficile, qu'un ministre quelconque ait jamais ce qu'on peut appeler un majorité fixe». *Vue générale de la constitution de l'Angleterre,* p. 137.

fått ett nytt, tredje, mäktigt organ — *pressen* — »denna utomordentliga, af godt och ondt så blandade makt» — säger en utmärkt politisk författare — »att, utan den, friheten ej skulle kunna lefva, och att, med den, ordningen med möda kan bibehålla sig»[4]. Den gamla monarkiens anhängare anse den gemenligen för ett republikanskt ondt, för hvars goda de äfven betacka sig. Visst är, att den i *dèmokratien* visar sin största och vidsträcktaste makt — vi tillägga: ända derhän, att pressen, som i sig sjelf blott är *medel*, kan vändas *emot* sitt *ändamål*, som är den fria yttranderätten; så att dennas undertryckande i despotier så väl som i demokratier — i de förra *utan* press, i de senare *med* och *genom* pressen — äfven blir en ömsesidig beröringspunkt af tvänne ytterligheter. Naturligt nog, då öfver allt, hvarest en makt herskar envåldigt, det må vara *despoten* eller *massan*, den *fria* diskussionen, enda vilkoret för lagligt framskridande, undertryckes, så att samhället i stället måste röra sig genom tidtals återkommande revolutionära ryckningar.

Att de nordamerikanska fristaterna, med demokratiens allt mera i dem utvecklade allmakt, befinna sig på en väg som utsätter för sådana faror, att de ha eller begynna få — mer *press* än *yttranderätt*, — är ett faktum, för hvilket vi kunna framställa intyg af personer som grundligast studerat deras författning, med förkärlek anse hela deras samhällsinrättning, ja af Amerikanare sjelfva. »Majoriteten» — säger en af oss redan citerad förträfflig författare — »har i Förenta Staterna ett omätligt inflytande i verket, och nästan en lika stor i opinionen. — Då den en gång är bildad i en fråga, finnes intet motstånd som blott kan uppehålla dess fart och gifva den tid att höra deras klagan, som den i förbigående krossar. Följderna af detta tillstånd äro bedröfliga och farliga för framtiden». Och på ett annat ställe: »Ibland den otaliga mängd som i Förenta Staterna tränges på den politiska banan, har jag sett temligen få, som visa denna manliga uppriktighet och oafhängighet i tänkesätt som ofta utmärkte Amerikanarne i förra tider»[5]. Han tillskrifver det

---

[4] »Cette puissance extraordinaire, si étrangement mélangée de biens et de maux, que sans elle la liberté ne saurait vivre, et qu'avec elle l'ordre peut à peine se maintenir». *Tocqueville*, De la démocratie en Amérique. Bruxelles 1835. II: 23. En af de bästa böcker jag läst och någon kan läsa.

[5] *Tocqueville*, l. c. II: 160, 179.

»verkan af majoritetens ständigt växande despotism»[6], ja yttrar sig: »jag känner intet land, hvarest i allmänhet herskar mindre sjelfständighet i tänkesätt och verklig frihet i diskussion än i Amerika»[7]. Det är likväl en författare som tänker störst af alla vi känna, både om Amerika såsom det är och om dess framtid. — En bekant författarinna, med afgjordt amerikanska tänkesätt, yttrar om den nuvarande amerikanska tidningspressen[8]: »Det är svårt att säga hvad i den är värst — det vidsträckta utspridandet af hvad icke är sant, eller undertryckandet af hvad som är sant. Det är ingen hemlighet, att habila personer i Washington skrifva bref om regeringens politik och skicka dem till unionens aflägsnaste vrår att der intagas i ortens tidningar, hvarefter de samlas i regeringens blad i Washington, såsom bevis på allmänna opinionen. Det är ingen hemlighet, att tidningar från unionens södra del (slafstaterna) hålla undan i sina kolumner all underrättelse som skulle kunna upplysa läsare, när eller fjärran, om det verkliga samhällstillståndet»[9]. — »Det är ingen hemlighet, att det systematiska ovett, med hvilket tidningarna på en sida anfalla kandidaterna af den andra, är orsaken att många hedervärda män afskräckas från att egna sig åt det offentliga lifvet. Min sagesman berättade mig om en tidningsskrifvare, som vunnit några tusen dollars genom ovett mot *en* man, och tillade skämtsamt, att den, som blefve ett sådant föremål, borde kunna göra anspråk på en viss del af profiten». En amerikanare af europeiskt rykte skrifver nyligen[10]: »Den förnedrande last, hvarmed Amerika är besatt, är den moraliska feghet, genom hvilken folk bringas att köpslaga med hvad som kallas allmän opinion, ehuru sådana opinioner äro blott konststycken, satta i rörelse af den

6 »Il en résulte un abaissement générale dans les âmes». II: 177, 179.

7 II: 172.

8 Miss *Martineau*, Society in America, London 1837.

9 Författarinnan anför deraf ett rysligt exempel som föll under hennes egen kännedom. »Two men were burned alive without trial by the gentlemen of *mobile*, just before my arrival, and no newspaper even alluded to the circumstance, till many months afterwards a brief and obscure paragraph in a Northern Journal treated it as a matter of hearsay».

10 *J. Fenimore Cooper*, England with sketches of society in the Metropolis, London 1837.

minst respektabla och mest förderfvade delen af samhället, för de ovärdigaste ändamål». — »En uppenbar oärlighet i tänkesätt genomgår sjelfva publiken, som begynner med en vådlig likgiltighet anse handlingar af enskild brottslighet, hvilka på det närmaste röra statens anseende, säkerhet och rätta förvaltning». — »Vi ega en *ensidig* både tal- och tryckfrihet». — »Hvarje hederlig man medger, att pressen i Amerika är på god väg att blifva odräglig. Med befrielse från främmande aristokraters tyranni, hafva vi i vårt eget sköte skapat ett tyranni af så olidlig natur, att en förändring af ett eller annat slag blir oundgänglig»[1].

Med yttre tvångsåtgärder dämpas ej ett sådant ondt, der det en gång finnes; och *att* detta, det *sämsta* i tiden, verkligen finnes, sammanhänger tillika med det *bästa* i tiden, nämligen det gemensamma intresse som allt mer förbinder det enskilda med det allmänna. Derigenom har opinionen mer än någonsin blifvit en makt i verlden. Den kan förvillas genom sina egna medel — genom pressen framför allt — men den är en farligare makt undertryckt, än då den är fritt spridd och genom sin spridning fördelad[2]. Fenomenet, såsom sagdt, ligger i tiden, *utom* hvilken det är fåfängt att vilja ställa sig. Man måste tvärt om ställa sig midt i densamma och med dess eget goda bekämpa dess eget onda. Opinionens falska makt ligger i anspråket, att *meningen* är regeln för det rätta; dess sanna deri, att det *rätta* blott ger verklig kraft åt meningen. Återstår således att med den *bättre* öfvertygelsen bekämpa den *sämre*.

Vi äro olyckliga att endast kunna föreskrifva *simplicia*, och att åter komma med en trivialitet för att lösa en stor svårighet. Emellertid torde man uthärda med att ännu höra en konseqvens af denna trivialitet. Vi ha mer än en gång talat om de tre samhällselementens samman-

---

[1] *Cooper*, l. c. III: 201; III: 9; II: 265.

[2] »C'est un axiome politique aux États-Unis, que le seul moyen de neutraliser les effets des journaux est d'en multiplier le nombre. — Que ceux qui veulent faire des révolutions à l'aide de la presse cherchent à ne lui donner que quelques puissans organes, je le comprends; mais que les partisans officiels de l'ordre établi et les soutiens naturels des lois existantes croient atténuer l'action de la presse en la concentrant, voilà ce que je ne saurais absolument concevoir». *Tocqueville*, II: 26, 27.

hang, hvarigenom de genereras ur hvarandra, och tillika hänvisat på huru ytterligheterna slå om i hvarandra, en endas välde i mängdens, despotismen i anarkien och tvärt om. Såsom förstörande framträda de yttersta blott så snart det medlande elementet ej genereras, utan utskjutes. Vi ha framkastat den frågan, om ej äfven den demokratiska tendensen kan af sig föda en *aristokrati*, och sökt angifva af hvad beskaffenhet denna borde vara, för att bestå inför en tendens som eljest fräter *all* aristokrati, med inbegrepp äfven af penningearistokratien, som den senast hjelpt att framkalla[3]. Vi ha nu kommit till *sättet*, huru en sådan aristokrati endast kan alstras. — Genom intet annat än den bättre öfvertygelsens kamp med den sämre, så att de *bästas vett och vilja* blir samhällets regulator. Dertill fordras både diskussionens oförminskade allmänna frihet, äfven medelst pressen — det är eldprofvet — och sanningens mod, som endast kan skänka antingen seger eller ett nederlag förutan blygd. Det skall tillika återföra samhället till dess *religiösa* grund; ty att stå upp för sin öfvertygelse är redan religion. En *sådan* aristokrati — nu mera stödet för all annan, och i hvilken all annan måste förvandla sig, vid straff att eljest gå under — en *sådan* aristokrati, tillika endast möjlig att bilda ur den nyare tidens egen princip: *likhet inför lagen och befordran* (medborgerlig inflytelse) *enligt förtjenst* — är den samhällsmakt, hvars tillvarelse och förbund med de öfriga, eller hvars uteblifvande och undertryckande genom hvilken despotism som helst, närmast i politiskt afseende torde komma att bestämma vårt tidehvarfs öde.

Vi ha dragit våra allmänna slutsatser. Nu med några ord tillämpningen på oss sjelfva.

Sverige har, såsom de flesta samhällen, i forntiden inom sig hyst den gamla aristokratien af höfdingar, ibland dem en med konunganamn, bredvid hvilka folket framträder såsom landshär. Dess förbindelse, till sin mest krigiska del, med höfdingarne, småningom ännu mera än med konungen, har, jämte dessas makt uti de i konungens namn gifna länen, varit feodalismens framgång, till sin orsak gifven hos oss såsom öfver allt, ehuru framstegen varit olika. Engelbrekt, Sturarne, Gustaf Vasa uppkallade den gamla landshären emot

[3] Såsom Amerikas exempel nyss visar.

denna aristokratiska makt. Gustaf, konung, befann sig i förhållanden att till en del bryta och till en del förbinda sig med densamma. Det blef en kamp som varade till och med Karl IX, och som förliktes så vida med Gustaf Adolf, att adeln trädde under kunglighetens baner, ej utan medgifvanden å dennas sida, hvilka efter hjeltens fall förde till en fullkomligt aristokratisk regering, fåfängt bekämpad af Kristina, som uppgaf striden, med ärofulla krig nedhållen af Karl X, utan annan motvigt än sin egen söndring under den följande förmyndarestyrelsen, slutligen bruten af Karl XI, och af Karl XII behandlad med segerns rätt.

Vi återkalla i minnet hvad vi i allmänhet sagt om den senare, under konungamaktens skugga uppväxande aristokratien — hos oss under krig och förmyndareregeringar uppstigen till större inflytande än i många andra länder. Denna aristokrati under rojalismens fana skiljer sig derigenom öfver allt från den äldre, att den är en *kungligt privilegierad*. Den slutar gemenligen med att vända privilegierna *emot* deras källa; men denna har likväl i principen en makt som, förbindande sig med samhällets öfriga element, förmår sänka det usurperade väldet. Med Karl XI sjönk den högsta privilegierade aristokratien hos oss, men sjelfva privilegiisystemet försvagades blott på sin högsta grad för att stärkas på en lägre, det *kollegiala administrationsväsendet*, hvilket till och med Karl XII lät stå, under det han öfver allt bredvid det stälde provisoriska, våldsamma undantagsmyndigheter. Med hans fall framträngde på en gång obändigt den gamla ståndsaristokratien, under det kollegialväsendet tillika söndrade sig från sitt kungliga upphof. Allt tog sitt, sin större och mindre makt, sin lilla sjelfständighet, sitt sjelfsvåld i Sverige — utom kronan, i hvars namn allt detta skedde. Den första längre fred efter så många krig, den första lisa efter ett verkligt förtryck, sjelfva partiernas strider, innan de upplöste sig i fullkomlig splittring, skulle nödvändigt föda *några* enskilda glädjande frukter. På det hela följde, efter en tid af våldsam spänning, en annan af söndring och upplösning. Det är ifrån denna tid, utan stora ledande ideer, utan hvarken monarkisk hållning eller republikanska dygder, som *stånds-*, *korporations-*, *privilegii-* och *skråanda* i synnerhet sig emellan delade fäderneslandet, som svensk frihet fick ett falskt språk

och svensk opposition blef ett *käbbel*, i hvilket, genom dunsten af de stora orden, i grunden framskymtade den svenske *adelsmannen*, *presten*, *borgaren* med sina enskilda små intressen; och det lyckades mer och mindre att få *bonden* till att gå i deras ärenden. — Man tycker sig höra ett oväsen i alla portgångar, som slutligen blef ett oväsen på gatan — tills en konung, stark genom nationens missnöje med sina ordförare, måste stiga fram och befalla tystnad.

Gustaf III räddade konungamakten, och ett lif till, — mer än för hans eget var rådligt — nämligen öfverlefvorna af aristokratien, som slutligen hade varit hotade af de ofrälse stånden. Han trodde sig kunna förmedla rojalismens och aristokratiens intressen med att taga makten för sig och nytja den senare såsom en *rojalistisk dekoration;* af hvilket slag (Sveriges gamla ära inbegripen) allt för mycket fans under denna regering. — Han misstog sig. — Det lysande förhänget föll ett ögonblick — och visade en konung i sitt blod. Hans son förlorade på åsynen förståndet, slutligen kronan, och Sverige gjorde åter en revolution, efter hvilken — utom en tredjedel af rikets område — mycket af det gamla förblef.

Närmast dess åldriga tron kallades nu först en ädel prins, som döden skördade på dess trappor, sedan en stor härförare ur frihetens led, hvilken, efter att lika kraftfullt som klokt ha inledt Skandinaviens öden på en ny bana (full af framtid genom förbundna nationalintressen, för hvilka i så många afseenden, genom natur, språk och seder, en gemensam grund finnes lagd), nu på Sveriges tron har lefvat länge nog att, omgifven af det välbekanta käbblet, anklagas för förluster, som *han* ej vållat, och otackas för välgerningar *som* han gjort.

1809, med hvad derpå närmast följde, var för mycket en blott yttre krisis att ej lemna inre kriser efter sig. Redan det förändrade samhällsskickets grundlagar skulle i sin utöfning yppa stridigheter så väl sins emellan som mellan det gamla de bihehållit och det nya de antagit.

Af de i samma anda författade skrifter, som stå framför denna artikel, sysselsätter sig den första med en af de vigtigare bland dessa stridigheter, men löser den på ett sätt, hvari vi ej kunne instämma. Vi förmå ej bättre ådagalägga olikheten af våra och författarens åsigter än med

att ordagrant upprepa några af de hufvudsatser, i hvilka han sammanfattar sina, och tillägga ett uttryck af våra, med åberopande af hvad vi i allmänhet redan anfört. Deraf må blifva ett samtal emellan *A* (författaren) och *B* (recensenten).

A. Svenska folklynnet är af demokratisk halt, men älskar monarkisk kraft i styrelsen, önskar konungen omgifven af ett *råd*, men ej af *medregenter*. Detta lynne är tecknadt i våra häfder från urminnes tider. Det har varit den för mångväldet fruktande frihetskänslan, som i tider af betryck låtit hänföra sig att lägga enväldet i några af våra konungars händer.

B. Svenska folklynnet må vara så demokratiskt som helst (det har i detta afseende, oförvilladt, aldrig visat andra än *defensiva* tendenser), det må så mycket det vill älska monarkisk kraft i styrelsen (den oinskränkta har det aldrig älskat), det må önska sin konung omgifven af ett *råd*, ej af *medregenter* (med rätta); så följer deraf ej, att icke i Sverige, såsom öfver allt, jämte det *monarkiska* och *demokratiska*, äfven det *aristokratiska* elementet skulle på ett eller annat sätt finnas och göra sig gällande. En af dess naturliga platser har varit Sveriges råd. Så snart detta råd, både det forna i grunden feodala och det senare privilegierade högadliga, gått utom sina gränser, har alltid en hvälfning följt; men ej mindre sant är, att de tider, då rådet förstummat eller ej funnits, varit vådliga i svensk historia, hvilken, ty värr, allt för mycket visar en kastning emellan ytterligheter.

A. Vår nya grundlag är uppgjord i lycklig öfverensstämmelse med våra häfder och våra nationela tycken. Vårt monarkiska, på demokratisk grund hvilande regeringssätt är bestämdt uttaladt i 4:de och 9:de §§ af regeringsformen, i öfverensstämmelse hvarmed hela vår grundlag är skrifven.

B. Våra grundlagar, kanske så goda de kunnat göras, då de öppnat rum för sin egen förbättring, äro författade och antagna under stora faror och böra derefter billigtvis bedömas. Om äktheten af deras historiska traditioner i flera fall hyser jag stora tvifvelsmål, och oförnekligt är, att ifrån sin rätta mening afvikna, *urartade* historiska traditioner äfven kunna finnas. Så t. ex. är det från statens enhet sig afsöndrande och i denna söndring skadliga *korporations-*

väsendet, hvilket så inom vår administration som representation för mycket fått tid att sätta sig för sig sjelft, i sin sjelfständigare gestalt ett barn af partitiderna, och enligt min bästa öfvertygelse ett oäkta barn, som fått allt för stor del i boet vid ett par derefter följande svenska sterbhusutredningar. De äldre kollegiala myndigheterna stodo i ett helt annat och närmare sammanhang med den egentliga regeringen, än de senare ännu bibehållna, och den gamla ståndsrepresentationen i sin politiska verksamhet återkallar i mycket ett outbildadt öfver- och underhus.

Vårt monarkiska, på demokratisk grund hvilande regeringssätt är ej ett *allena* monarkiskt, bygdt *endast* på demokratisk grund; det är ett i flerfaldigt afseende tempereradt regeringssätt, hvars karakteristiska kännetecken numera snarare torde vara, att den forna aristokratiens plats blifvit intagen af en mängd omkring sig ätande småintressen, menligare för både monark och folk än någon aristokrati, för litet solida inom sig sjelfva, allt för öppna för främmande inflytelser, att verka annat än trakasseri och oro; men allt för mycket egnade att, vid en beständig strid emellan anspråk och verklighet, af sig föda falska, förvända seder. Så t. ex. återstår af vår adels forna betydlighet ännu det draget, att en förfördelad adelsman kan anse sig berättigad att förfara såsom sin konungs personliga fiende, hvilket visserligen blott låter sig göra genom ett vingleri på förräderiets brant och, med all eqvilibristisk skicklighet, ej är utan sina faror.

Med det ofta åberopade *allena*-regerandet har det sitt betänkande. Den monarkiska principen är i all icke-despotisk styrelse mer och mindre tempererad genom *råd* och *representation*. Äfven om man blott betraktar konungamakten i förhållande till det förra, så visa sig inskränkningar, vidgande sig efter ämnena, allt efter som dessa äro af judiciel, administrativ, ministeriel eller militärisk natur: gradationer som vår regeringsform äfven iakttagit, så att likväl för ingendera ansvariga rådgifvare saknas. Fäster man sig nu förnämligast vid administrativa regeringsärenden, så stadgas visserligen i regeringsformens 4 §, att konungen eger allena styra riket, och i den 9, att han eger i statsrådet allena besluta, men med tillägg: att regeringen skall föras enligt regeringsformens föreskrift och efter inhemtad underrättelse och råd af konungens statsråd, hvars ledamöter — skulle

någonsin den oförmodade händelsen inträffa, att konungens beslut vore uppenbarligen stridande mot regeringsformen eller rikets allmänna lag — det åligger att kraftiga föreställningar till protokollet deremot göra. Allt detta innehåller visserligen redan på denna punkt limitationer af den högsta makten; och kommer det an på huru långt de, enligt både lag och förnuft, kunna och böra leda.

A. Om statsråden skulle nedlägga sina embeten så snart de tänkte annorlunda än konungen, så skulle sådant skaffa oss antingen en egenmäktig konung med ett slafviskt statsråd, eller ock ett regerande råd med en namnstämpel, som hette konung. — Ett statsråd, som blott för skiljaktig mening med konungen afgår, undandrager sig den moraliska ansvarighet som grundlagen af honom äskar.

B. Här dragas följder, hvarken af lag eller af förnuft godkända. Grundlagens mening med ett statsråd, hvarken i sina rådslags frihet konungens godtycke underkastadt eller med honom voterande i konseljen, var tydligen att undvika de bägge nämda, i Sverige förut väl kända ytterligheterna. Men ett statsråd, som blott opinerar och reserverar sig till protokollet och dymedelst inför allmänna omdömet retirerar bakom tronen och blottställer denna, skulle redan derigenom kunna utsätta riket för det ena af de befarade alternativen. *Kraftiga* föreställningar äro endast de, åt hvilka den opinerande ger all den moraliska kraft i hans förmåga står. Dertill hörer, att bakom ett *ord* är en *man*; hvaraf tydligen följer, utan all föreskrift, emedan sådant förstås af sig sjelft, att ett statsråd, som vill bibehålla den aktning, hvilken är enda vilkoret för dess inflytande, bör, enär kraftiga föreställningar, i de fall regeringsformen dem föreskrifver, lemnas utan afseende, besegla dessas allvar med sitt afträde ur konseljen; stående konungen naturligtvis fritt att kalla andra rådgifvare. Att ett statsråd, som *sålunda* för skiljaktig mening med konungen afgår, undandrager sig den moraliska ansvarighet som grundlagen äskar, förstår jag alldeles icke. — Regeringsformens 106 § stadgar en *juridisk* ansvarighet i de der bestämda fall för konungens rådgifvare. Den 107 § innehåller en *opinionsansvarighet*, som kan ega en moralisk grund. Men den egentliga *moraliska* ansvarigheten, som samvetets grundlag äskar, är en rådgifvares ansvarighet inför sig sjelf; och denna lärer äfven Sveriges grundlag *förutsätta,* i stället för att *ogilla.*

Vi fortsätta ej längre samtalet; men ega, då detta i fråga om ett konstitutionelt *råds* pligter slutat med olika meningar, deremot den tillfredsställelsen att fullkomligen instämma med slutmeningen i den *andra* af de ofvanbemälta skrifterna, hvilken vi så mycket hellre här anföra, som denna slutmening visar, genom hvilken kraft äfven en *ofullkomlig representations* former kunna vändas till det goda. »Försoning» — säger denne författare — »måste sökas, för att tillvägabringa ett slut på den långa tröttande striden. Utan försoning skall icke frid eller trefnad någonsin återkomma. Alla rättsinnades ögon vända sig derför förhoppningsfullt, så väl till en *klok och upplyst regering* som till den *medelklass,* hvilken länge börjat bilda sig och allt mera utbildas. Den tillhör icke något visst stånd, men eger stora utgreningar inom hvarje sådan afdelning. Den utgör nationernas kärna och består af alla upplysta och rättsinnade medlemmar i samhället. Man är icke utesluten ur den, derför att man är adelsman, men icke heller derför att man saknar rang, förmögenhet, lärdom eller förfinade lefnadsvanor. Men alla, hvilka låta regera sig af låga och brottsliga passioner, hvilka hemligt eller uppenbarligt finna sin räkning vid att hylla oförnuft, lögn och orättrådighet, äro uteslutna från denna samhällets *verkliga* medelklass, eller rättare *medlareklass,* hvilken i moraliskt värde står framom all vanlig rangordning».

Vi ha i det föregående vidrört en egentlig *doktrin,* med ifriga försvarare ur samhällets högre regioner, angående det svenska rådgifvarekallet, hvilken vi funnit oss befogade att utmärka såsom ett ondt: en åsigt, hvari vi öfverensstämma med många, hvilkas föreställningar om *politiskt ondt* från våra synas vida skilda. Vi kunna ej komma från ämnet utan att stöta på ett *motsatt* ondt ur samhällets lägre och lägsta kretsar. Det är *pöbelns* öfverhandtagande *väldighet* inom det gamla, hittills dermed obekanta Sverige. — — Uppträdena sedan Juni månad (1838) i hufvudstaden, i anledning af en för väl bekant aktion (hvilken enligt alla opartiskas tanke, bort ske förr eller också icke nu — och, om någonsin, icke på detta sättet), skedde i åsyn af ett borgerskap, som dock eger rättighet och pligt att för allmän ordning bära vapen, och framstälda af en tidningspress så, som kände den ej första vilkoret för laglig ordning, — dessa bedröfliga uppträden, den oro de väckt, de följder de redan haft, vitna

tillräckligt om detta onda. Månne ej ett samhälle — naturligen lugn- och lagälskande — der sådant händer och ej så snart tyckes vilja återvända, befinner sig i ètt tillstånd, en sinnesstämning[4] som rättfärdigar fruktan för större faror? — Och eger icke då äfven den ringaste medborgare rätt att på allas vägnar säga: vi vilje ej tillåta, att man så leker med vår välfärd!

---

[4] »Is habitus animorum, ut pessimum facinus auderent pauci, plures vellent, omnes paterentur». *Tacitus.*

7.

Om allianstraktaten emellan Sverige och Ryssland år 1812. Politisk betraktelse öfver Nordens nuvarande ställning. Stockh. Hörbergska boktryckeriet 1838. 109 s. 8:o.

Sverige och Ryssland! — Hvad ligger ej i sammanställningen af dessa ord, — så föga sammanstämmande, att de synas ömsesidigt uppresa sig emot den lilla konjunktionen *och*, som förbinder dem lik en klen spång, slagen öfver ett bråddjup, ur hvilket svallet höres och töcknet stiger upp af en månghundraårig fiendskap! — Det är ett farligt pass; i synnerhet om man ej kommer i håg, att hatet förblindar, och att man fått solens ljus och öppna ögon att taga belägenheten i betraktande. Vi ha aldrig skytt att bruka dessa Guds gåfvor. Vi ämna äfven, med vår goda rätt och utan fruktan för misstydning, använda dem på förevarande ämne, öfvertygade att rättvisa och billighet för intet böra vara främmande.

Gemensamma, beslägtade minnen förena i forntiden båda rikena; ja ett ursprungligen det ena tillhörande namn har troligen öfvergått på det andra. Finnarne, som bo dem emellan, kalla af ålder *Sverige* för *Ruotsi*[1]. Namnet går långt tillbaka; ty sändebud, som kommo till Konstantinopel år 839 och sade sig tillhöra folket *Rhos*, befunnos sedermera vara *Svenskar*[2]. Svenskarnes äldsta, af isländska sagan minst kända tåg ha gått i *österväg*, hvarifrån de ock sjelfva

---

[1] Och en *Svensk* för *Ruotsalainen*, troligen af *Roden*, *Rodeslagen*, *Roslagen*, såsom den närmast till Finland liggande svenska kusten af ålder heter.

[2] Jfr min *Svenska Folkets Historia* (se Bd 5, sid. 37 i denna uppl.).

trodde sig härkomna. Om deras länge med östern bibehållna gemenskap vitnar ännu mängden af runstenar i Sverige, resta till minne af Greklandsfarare (så kallades de, som reste att taga tjenst vid lifvakten i Konstantinopel), vitnar den stora myckenheten af arabiska mynt (i synnerhet från länderna sydost om Kaspiska hafvet under 9:de och 10:de seklen), hvilka funnits och än dagligen hittas i svensk jord. De nordiska, till Konstantinopel dragna krigare kallades der *Varanger*, i Norden *Väringar*, i Ryssland *Varjäger* eller *Vareger*. Tappra och djerfva eröfrare, som så nämnas, berättar Nestor, den äldste ryske annalist, kommo öfver hafvet och gjorde *Finnar* och *Slaver* sig skattskyldiga; hvilka väl fördrefvo dessa sina beherskare, men slutligen, utmattade af egna oroligheter, beslöto att frivilligt underkasta sig deras välde. De skickade då öfver hafvet till de *Vareger*, som kallas *Rus*, och sade till dem: »vårt land är stort och godt och med allt välsignadt, men ingen ordning är derinne; kommen, varen våra furstar och regeren öfver oss». Tre bröder med deras slägt blefvo valda och kommo med ett talrikt följe. Den äldste, Rurik, nedsatte sig i Nowgorod[3]. »Af dessa nykomna Vareger och ifrån denna tid — säger Nestor — har Ryssland fått namnet *Ryssland;* och ännu äro Nowgorodsboarne af varegisk slägt; förut voro och hette de *Slaver*». Traditionen bibehöll sig ännu in i 17:de seklet, sedan Ruriks herskarestam vid slutet af det föregående i Ryssland hade gått ut. Då den store Gustaf Adolfs bror Karl Filip valdes i Nowgorod till rysk zar, tillstyrkte archimandriten Cyprianus valet ur det skäl, att redan Rurik varit *Svensk*.

Finland skulle bli första trätomarken emellan dessa Ryssar och Svenskarne. Dock stodo de länge med hvarandra i vänlig förbindelse. Allt sedan ryska rikets stiftelse genom Vareger innehålla under mer än tvänne sekel både skandinaviska och ryska tideböcker många bevis på en sådan förbindelse. Storfursten Wladimir (i nordiska konungasagorna Valdemar) den store sökte och fann i konung Erik Seger-

[3] Enligt en annan version: »och tre bröder blefvo utvalda med deras slägter, och de togo hela Ryssland till sig och kommo först till Slaverna och uppbygde fästet Ladoga. Och den äldste Rurik nedsatte sig vid Ladoga — och af dessa Varjäger (Vareger) blef Nowgorod kallad det *ryska landet*». Efter två år dogo de bägge andra bröderna, och Rurik intog hela området allena. Rurik skall ha dött år 879.

sälls tid hjelp på andra sidan hafvet hos Varegerna[4]. Med bistånd af Vareger befästade Wladimirs son Jaroslaw sin tron och sökte sig en varegisk prinsessa (Olof Skötkonungs dotter) till gemål. Med henne öfvergick till Ryssland svenske jarlen Ragvald, fader åt Stenkil, som sedermera blef Sveriges konung. Både Ragvald och en af hans söner omtalas såsom ryska höfdingar, och hos dem har konung Inge Stenkilsson tillbragt en del af sin ungdom. — Finnarne synas tidtals bekrigade och beskattade både från svenska och ryska sidan. Men under de oroligheter, som åtföljde kristendomens införande i Sverige, blefvo Finnarne i sin ordning fruktansvärda och svenska kusterna ett mål för deras sjöröfveri; hvilken hedniska handtering, i den mån kristendom och kultur hemsöka Norden, allt mer drager sig undan i mörkret, men, lik ett vilddjur, med raseri. Sådan var närmaste anledningen till Erik den heliges korståg mot Finnarne, hvarigenom svenskt välde och kristendom på en gång planterades i södra delen af landet. De ännu hedniska Finnars — Tavasters, Karelers, Esters — fortsatta grymma härjningar både på svenska kusterna och på den svenska andelen af Finland uppmanade till fullföljande af Erik den heliges verk. Det skedde genom tvänne store svenske män, Birger Jarl Tavasternas, Torkel Knutsson Karelernas beseg-rare. — Så blifva Sverige och Ryssland grannar, och den långvariga grannfejden begynner.

Redan Erik den heliges korståg i Finland åtföljdes af strid med Ryssarne, ehuru svenska underrättelser ingenting nämna derom[5]. Ännu mer Birger Jarls. Den svenska Rimkrönikan vill veta, att det nu kristnade Tavastland fordom lydt under Ryssarne. Visst är, att nyss före eller under

[4] Behöfdes det ytterligare bevis, att dessa svenska Vareger (ty sådana funnos äfven af andra nordiska folk) inbegripas under dem, som af sin tjenst vid lifvakten i Konstantinopel kallades *Väringar*, så kan det finnas deri, att Wladimir, sedan han vunnit sitt ändamål, sökande befria sig från dessa farliga hjelpare, verkligen förmådde dem att begifva sig till Konstantinopel, men på samma gång anhöll hos kejsaren, att han ej måtte tillåta dem återvända till Ryssland. Redan Oskold och Dir, tvänne Vareger i Ruriks sällskap, men åt hvilka han ej gaf land eller fästen, »emedan de ej voro af hans stam», utbådo sig att med sina följeslagare få draga till Konstantinopel, enligt Nestor. De stiftade i Kiew ett eget varegiskt eller ryskt furstendöme, men som underkastades det i Nowgorod.

[5] Svenskarne gingo på båtar in i Ladoga, men blefvo tillbakaslagna. Det skall ha skett 1164 (således efter Erik den heliges död). *Karamsin*, Geschichte des Russ. Reichs, II: 255.

antog det grekiskt-kejserliga vapnet, den fläckta trekröıta örnen; och på dess vingar kunde redan det intagna zardömet Kasan och det nordvestliga Sibirien inskrifvas. Ett nytt språk fördes mot alla grannar. Att hämnas en oförrätt af Revals magistrat mot ryska undersåtar, tilliutetgjordes med ett maktspråk hela det mäktiga Hanseförbundets handel i Ryssland, och dermed sista qvarlefvan af Nowgorods rikedom. Lifland och Finland blefvo ej blott, såsom förr, föremål för ryska ströftåg, utan för ryska eröfringsplaner. Att svenske riksföreståndaren Sten Sture den äldre ville underhandla med zaren sjelf i stället för med ståthållaren i Nowgorod, ansågs såsom en kränkande förmätenhet, hvilken ryska zarer äfven sedermera vågade taga illa hos de första svenska konungar af Vasa-stammen. Det under Sten Sture den äldre började ryska kriget, som förhärjade hela Finland, slöts efter hans död med ett stillestånd, som år 1510 förlängdes genom en fred på 60 år. Denna, bekräftad år 1537, afbröts genom ömsesidiga gränsestridigheter, hvilka slutligen (1555—57) förde till ett krig mellan Gustaf I och zaren Iwan Wasiljewitsch II, ett förespel till andra långvarigare krig, som, beledsagade af inre oroligheter, skulle föra både svenska och ryska riket till undergångens brant. Det ena reste sig och gick segerrikt ut i verlden med Gustaf Adolf; det andra, efter stadgad tronföljd och lång hvila, med Peter I, — och har haft bättre eröfrarelycka i den verld, som såg Karl XII stupa.

Med Sveriges första steg på andra sidan Östersjön, då Erik XIV (1561) emottog Estlands hyllning och hädanefter skref sig »herre öfver de lifländska landsändar», blefvo dessa, der de tyska Svärdsriddarnes välde nu upplöste sig, ett nytt stridsämne emellan Svenskar och Ryssar. Den vildsinte Iwan Wasiljewitsch den andre (den förstes sonson), af utlänningar kallad »tyrannen» och af Ryssarne »den förskräcklige», förde mot Sverige under Johan III både i Lifland och Finland ett krig, som, afbrutet af stillestånd, öfverlefde bägge monarkerna och först slutades af Karl IX (redan konung utan konunganamn) genom den så kallade eviga freden i Teusin (1595), med Narva, Reval och hela Estland såsom Sveriges pris för Pontus De la Gardies segrar. Dessa fortsattes af hans son Jakob De la Gardie, sedan Karl med förbund och vapen deltagit i de inre oroligheter, hvilka snart efter utslocknandet af Ruriks hus (1598) och intill upphöjelsen af

Iwan Wasiljewitsch den förste (zar 1462—1505) har under sin 43-åriga regering afkastat Mongolernas ok, afskaffat delningarna inom riket, brutit Nowgorods frihet och blifvit den förste alla Ryssars sjelfherskare. I honom framträder det egentligen ryska rikets princip: en superstition, om man så vill, men som gjort Rysslands storhet. Den är en *religions-* och *folktro*, att Rysslands zar, efter Konstantinopels fall under de otrognas välde, är det forna öst-romerska, det grekiskt-byzantinska kejsaredömets religiösa och politiska representant. Halfmånens triumf öfver korset, Islamismens öfver den ortodoxa grekiska kyrkan, till hvilken Ryssland sig bekänner, inträffade med Turkarnes eröfring af »den zariska staden» (så kalla än Ryssarne Konstantinopel) under Iwans regering. Han förmälte sig (1472) med Sofia, en brorsdotter af den siste grekiske kejsaren Konstantin Paläologus, som, kämpande för sin tron, föll ibland Konstantinopels ruiner. Hela Ryssland helsade i henne »en gren af det regerande träd, under hvars skugga fordom hela den rättrogna kristenheten hvilade»[7]. Zarens makt blef på en gång en helgad, en hierarkisk, och tillika en makt inför sig sjelf af den stoltaste politiska betydelse, kastande den undfångna arfvedelen af Cæsariska minnen framför sig såsom gränslösa anspråk[8]. — Vi ha att göra med Peter den stores företrädare: eröfrare, såsom han, utan att vara egentlig krigare, sitt folks lagstiftare[9], och som först bragte Ryssland till Europas kännedom. Han gjorde rikets *odelbarhet* till *rikslag*. Han

[7] Ryske metropoliten Filips ord. *Karamsin*, VI: 46.

[8] »Indem er (Iwan) die Geheimnisse der Selbstherrschaft errieth, wurde er gleichsam der irdische Gott der Russen, die *seit dieser Zeit* anfingen, durch ihre grenzenlose Ergebenheit gegen den Willen des Monarken, alle andre Völker in Erstaunen zu setzen». *Karamsin*, VI: 274.

[9] Den äldsta ryska lag har den största likhet med de gamla skandinaviska. (Jfr *Ewers*, Das älteste Recht der Russen, Dorpat 1826.) Denna korta lag, storfursten Jaroslaws så kallade *Pravda*, skall vara promulgerad och äfven *skrifven* omkring år 1020 (men den äldsta afskrift Karamsin sett var af år 1280). I denna äldsta ryska lag är folket, Vareger såsom Slaver, *fritt*, ehuru trälar förekomma. Ännu i Iwan Wasiljewitsch's tid måste fria ryska bönder ha funnits till ett stort antal, efter det heter i hans lagbok (*Karamsin*, VI: 282): att bönder kunna, efter laglig uppsägelse till sin herre, flytta från ett gods till ett annat, hvaraf synes såsom de i allmänhet ej ännu varit lifegna. Iwans lag, ehuru så mycket senare, är likväl i flera afseenden, t. ex. genom tortur, hårda kroppsstraff och allmänt bruk af enviget såsom bevis, mera barbarisk än den äldsta ryska eller varegiska.

midt i det närvarande europeiska interregnum af blandade principer och konsiderationer. Och ega vi också ej mera en fots bredd af Tysklands jord, som druckit vårt bästa blod, vi ega med dess folk så dyrt förvärfvade gemensamma rättigheter, att *dess* öden och *våra* öden och den *europeiska odlingens* öden stå i närmaste sammanhang, — i fall en framtid blifver oss beskärd; och hvarken i öster eller vester är denna för vårt hopp att söka.

Gustaf Adolfs plan med tyska kriget var *äfven* — att hvad man i militäriskt språk kallar *tournera* Danmark, och i Tyskland förvärfva Gotland, Skåne, Halland, Blekinge, Bohuslän, — kanske mera. Denna plan hölls i sigte af Axel Oxenstjerna; den utfördes af hjelten Karl Gustaf.

Olyckligtvis gick Karl Gustafs segerbana öfver svenska ärans *olycksfält* — (så må det väl heta för mer än en ära) — nämligen *Polen.* Ty olyckligare var ingen förbindelse än den Johan III:s sjuka ärelust stiftade emellan svenska och polska intressen. Om *Finland* begynte Svenskars och Ryssars strid; om *Lifland* har den blifvit fortsatt; i *Polen* afgjordes den; i Polen hafva redan Lifland och Finland gått förlorade. För Karl Gustaf var det ryska kriget blott en episod till hans polska. För Karl XII:s oböjlighet blef äran att till- och afsätta konungar i Polen utgången på vår svenska hjeltedikt. Den siste kämpen slutade den i *österväg*, der de förste den begynt.

Sedermera trädde Ryssland in i det *inre* af Sveriges politik. Dess inflytande har der förnämligast yttrat sig genom *svenska partier för och mot.* Detta förtjenar en egen betraktelse. Vi vilje fästa den vid de tre sista krigen med denna granne: det af 1741 — det af 1788 — det af 1808.

Den vigtigaste inre fråga i Sveriges nya läge efter Karl XII:s fall — successionsfrågan — blef redan genom omständigheterna tillika en rysk fråga. Af Karl XII:s systrar skulle den äldsta — hertiginnan af Holstein — blifva stammoder för det ryska kejsarehuset, under det den yngre fick, hvad hon eftersträfvade, Sveriges för henne i alla afseenden ofruktbara krona, efter den ej ens kunde förvärfva henne den gemåls kärlek, åt hvilken hon den uppoffrade, men som hvarken hade ett hjerta för tacksamheten eller för någon af sina förbindelser. Redan 1714 föreslogs det giftermål emellan den unge Karl Fredrik af Holstein och Peter den stores dotter, som år 1725 gick i verkställighet. Peter säges ha

ämnat honom Lifland till hemgift. Visst är, att han i det längsta yrkade hertigens erkännande för svensk tronföljare såsom ett vilkor för förlikningen med Sverige; tills de utomordentliga uppoffringar, dåvarande svenska hofvet förklarade sig beredt att göra i Nystadska freden, förmådde zaren att afstå från detta vilkor. Emellertid låg, äfven efter honom, holsteinska tronföljden i Sverige ryska kabinettet om hjertat. Kejsarinnan Katarina I garanterade den i sitt testamente, på samma gång som hon der högtidligen erkände arfsrätten af Peter I:s dotters barn till ryska riket. Elisabeth ansåg den revolution, som sedermera upphöjde henne på ryska tronen, vara gjord i sitt och holsteinska husets gemensamma intresse och utförde genast sin tidigt fattade föresats att utnämna sin systerson, Karl Peter Ulrik af Holstein, till sin kommande efterträdare.

De inhemska intrigerna i Sverige för och emot en holsteinsk eller hessisk succession äro af oss i ett annat arbete i korthet framstälda[10]. Med anvisning derpå, kunna vi här varna för att bedöma *partier* efter deras *namn,* ehuru benämningen (det herskande ger sig naturligtvis den mest välljudande) ej är en ovigtig del af deras makt. Det parti, som är 1738 i Sverige störtades, brännmärktes med namnet af det *ryska,* och af förment eftergifvenhet för utländska intressen kallades dess medlemmar *mössor.* Vi vilje fritaga det (nämligen i dess första och gamla gestalt) från den nesa dessa skällsord innebära. Tvänne anföranden ur ofvannämda arbete må här vara på sin plats. »Frihetstidens första styresmän, öfverlefvorna af en gammal aristokrati med en större tids traditioner, öfverträffade i hållning sina efterträdare och besegrare. De hade utan tvifvel i syfte en sjelfständig politik, så vidt Sveriges förändrade läge det medgaf, och som gick ut på att samla dess krafter till framtida bruk. Denna politik var fredlig, men ej feg, och att de åt en mäktig granne velat uppoffra sitt fäderneslands bestånd och ära, för det de ej delade det öfvermod, som bedrog sig lika i skattandet af egna som af fiendens krafter, är den orättvisaste beskyllning. — 1738 års riksdag flyttade väldet i den *yngre adelns* händer. Detta välde uppstod genom ett vädjande till hopens passioner, ej derför mindre hopens, att denna hop

---

[10] *Teckning af Sveriges tillstånd m. m. från konung Karl XII:s död till konung Gustaf III:s inträde af regeringen.* (Se Bd 6 i denna uppl.)

var en *adlig*, och passionerna krigiska. De som framkallat dem blefvo beroende af sina händers verk»[1]. — »Så mycket kunna vi tillägga, med blicken på de händelser som närmast oss förestå att berätta: *trots* förenadt med *svaghet, förblindelse* parad med *öfvermod*, och *en förbittring som ej ens förstår att hata* — äro inga beståndsdelar i samhällens välfärd och makt»[2]. — Man studere historien om 1741 års ryska krig!

Finland blef redan nu en rysk eröfring, och om äfven landet, i följd af särskilda omständigheter, genom freden i Åbo återlemnades, med Kymene-elf till gräns, hade dock ryska regeringen efter sig kastat ett frö, som ej blef utan frukt. Uti kejsarinnan Elisabeths manifest till Finlands invånare, dateradt Moskwa den 18 Mars 1742, heter det: — »Härhos vi ock, af uppriktig mening och såsom vi utom dess icke åstunda en fots bredd främmande land oss tillegna, gerna tillåta och uppå allt sätt och vis befordra velom, att merbemälta *storfurstendöme Finland*, så framt detsamma sinnadt vore sig utur Sveriges välde och jurisdiktion att befria och lösgöra, på det framdeles detsamma, äfven som nu igenom några personers egennyttighet skett, faran af ett förderfligt krig och de allra största deraf härflytande calamiteter undvika kunde, såsom *ett fritt och af ingendera delen dependerande land*, under deras *egen* sig emellan etablerande *regeringsform*, på en sådan fot och med alla sådana rätter, privilegier och immuniteter förblifva må, som det till deras egen nytta och evigvarande befästning på det allra bästa och efter deras egen åstundan tjena och de sjelfve sig sådant önska kunna. Hvarhos vi dem också, till beskydd och understödelse uti sådan deras nya inrättning, vid alla lägenheter

[1] l. c. s. 252 (i denna uppl.: slutet af Bd VI s. 187—188). Ett bevis på, huru under denna frihetstidens *första* period verkligen hushållades med rikets medel, och krafter samlades, må följande vara: ständernas år 1719 inrättade kontor fick att sörja för en riksgäld, stor daler s:mt 11,712,533, som i intressen fordrade daler s:mt 67,758; men både stats- och riksgäldsverken sköttes de följande åren med den aktsamhet, att staten snart bar sig och betydliga afbetalningar på skulden kunde göras. Alla ordinarie och extraordinarie utgifter bestriddes redan 1731 med intraderna så till fullo, att riksens ständer då vid deras sammankomst ej behöfde åtaga sig någon annan bevillning än den vanliga lön- och betalningsafgiften, accisen och slottshjelpen. Riksgälden var ock 1740, då hattarne kastade riket i krig, nedsatt till daler s:mt 6,145,740, svarande mot rdr specie 2,048,578.

[2] l. c. s. 74 (i denna uppl.: slutet af Bd VI s. 58).

och fordrande äro tillfallne *med våre tropper*, när och huru mycket de sjelfve åstunda, att bistå».

Det må anses hårdt att genom det nesligaste af Sveriges krig karakterisera det parti, som gjorde detta krig, — ett parti, som ostridigt likväl i sig innefattade äfven många med sitt fädernesland välmenande män och, i synnerhet mot hattväldets slut, äfven utmärkte män, — ett parti, som, ehvad dess fel må hafva varit och oaktadt Frankrikes understöd, aldrig så länge bibehållit sig, om det ej, i synnerhet mot Ryssland, ansetts representera *fäderneslandets sak*. Jag fruktar, att denna sak mot partiet kommer att höja den svåraste anklagelsen, om man jämför den *fana*, det höjde, med det sätt, hvarpå det under den fäktade och i allmänhet sig betedde. Det är ett flerfaldigt *skiftande* parti, som i många gestalter och färger dolt sin egentliga kärna: — ursprungligen *ryskt* och *holsteinskt*, — derpå i inre motsägelse *franskt* och *holsteinskt*, ehuru Ryssland var holsteinska intressets förnämsta stöd (hvarför ock partiet, med all sin lågande patriotism i orden, i sjelfva verket ej med *allvar* gjorde krig mot Ryssland), — hemma än *demokratiskt* (men adligt-demokratiskt, hvaremot den gamla svenska demokratien i Dal-upproret protesterade), — vid tillfälle och under fara äfven *rojalistiskt* (i synnerhet då dess rojalism, agerande opposition, kunde sluta sig till en *kronprins*, det vill säga en som *ännu* ej var konung), — då konungamakten i sin ordning ville taga partiet på orden, deremot *aristokratiskt* (äfven mer än de gamla mössorna) ända till 1756 års blodsdomar och afsättningsförslag, — ändtligen emot de *nya* mössornas makt af nöd *åter rojalistiskt* och en halft ovillig medhjelpare i 1772 års revolution, emedan de *adliga privilegierna* blifvit angripna. — Det har funnits ett i sin ytterlighet ännu förhatligare parti, men stige den fram, som kan säga, att det, som vi nyss karakteriserat, gjort sig väl förtjent af sitt fädernesland! — Vi skola vid första tillfälle finna dess lemningar återförenade med gamla inre och yttre fiender, — *så snart* det gälde att till en svensk konungs förderf vända *både* hans fel och hans förtjenster.

Tre dagar efter revolutionen den 19 Augusti 1772 skref Gustaf III till sin morbror, den store Fredrik af Preussen: att han från början endast åsyftat återställandet af 1720 års regeringsform i dess renhet (det var försöket vid den genom Adolf Fredriks temporära afsägelse föranledda riksdagen 1769,

hvari Gustaf såsom kronprins hade så stor del); att han sedan inskränkt sina bemödanden till bibehållande åtminstone af samma myndighet, som ännu varit unnad hans fader; men att — sedan det herskande partiet äfven angripit den skugga af makt, som honom återstod, på ett sätt, som skandaliserat hela nationen, och till anfallen på tronens rättigheter lagt de våldsammaste beskymfningar mot alla statens förnämsta män och planer mot hans egen person — han måst göra hvad han gjort. — Fredrik II upptog detta meddelande ingalunda förhoppningsfullt. I ett bref till sin systerson af den 23 Januari 1773 säger han: »Jag förklarar inför Eders Maj:t och hela dess rike, att jag aldrig ansett mig för profet eller inspirerad; jag kan endast kalkylera framtiden på vissa gifna grunder, hvilka någon gång kunna bedraga genom händelsernas vansklighet, men också ofta svara mot den förutsägelse man vågat. Jag skulle kunna begagna mig af spåmannens svar, som hade förutsagt de olyckor, hvilka hotade Cæsar, denne store man, på dagen af *Idus Martii*. Cæsar sade, då han mötte honom: nå väl, *Idus Martii* är kommen. Spåmannen svarade: den är ej ännu förbi. Eders Maj:t vet resten». — I ett bref till Lovisa Ulrika om samma ämne skrifver Fredrik: »Jag säger eder, min kära syster, sakerna sådana de äro, och jag förutser endast olyckor. Om detta föder af sig ett krig, såsom jag mycket fruktar, hvem svarar eder för, att ej en del af er svenska armé går på Ryssarnes sida; hvem försäkrar er, att denna nation, förnedrad såsom den är (dégradée comme elle l'est), ej lemnar till dem ut sin konung?» — Dessa bref äro ej derför mindre märkvärdiga, att de äro tydligen skrifna i vresigt lynne. Fredrik var på denna tid nära förbunden med Ryssland. Genom en artikel i traktaten emellan honom och Katarina den 12 Oktober 1769 hade bägge bekräftat, hvad redan en hemlig artikel i deras allians af den 31 Mars 1764 innehöll, nämligen en gemensam garanti af 1720 års regeringsform.

Det var i sjelfva verket samma fördrag som det, hvilket emellan Fredrik och Katarina år 1764 hade blifvit ingånget med ömsesidig garanti äfven af Polens anarkiska konstitution; ett fördrag, som den 5 Augusti 1772 hade blifvit åtföljdt af Polens första delning. Ett lika öde för Sverige kunde redan ej räknas ibland politiska osannolikheter, och revolutionen af den 19 Aug. 1772 syntes i början snarare närma än aflägsna en sådan framtid. *Inhemska* missnöjen

efter den besegrade partistyrelsen kunde i Sverige påräknas, liksom sådana erbjudit sig i Polen; och det påstås, att samma makt, från hvilken polska delningsförslaget utgått, skulle velat unna Ryssland förvärfvandet af Finland och sjelf nöja sig med svenska Pommern. Utsigterna från ryska sidan, dermed sammanhängande rörelser från den danska, blefvo äfven så krigiska, att Frankrike ansåg sin verksamma mellankomst nödvändig. Kanske hindrade ännu mer Katarinas oafslutade turkiska krig[3]. Det yttre lugnet bibehölls, och de personliga möten, som denna tid begynte komma i bruk mellan regenterna, skulle äfven mer än en gång sammanföra Nordens. Men de hotande tecknen stodo qvar öfver dess horisont. Det var för en framtid, som Gustaf III använde franska subsidierna till återställandet eller nyskapandet af svenska flottan och fullbordandet af Sveaborg.

Katarinas stora *grekisk-turkiska* plan förändrade emellertid de politiska konstellationerna för en stor del af Europa. Vi ha nämt, hur det *östra kejsardömets* traditioner och anspråk till Ryssland fortplantades[4]. Då under Peter den store den ryske jätten öfver allt sökte lifsluft med att tränga till hafven, kastade han äfven från det Svarta hafvet blicken mot Dardanellerna. »Jag kan autentiskt bevisa» — skref den gamle gref Münnich i ett bref[5] till kejsarinnan Katarina II

[3] »Hon (kejsarinnan) förkastade derför Fredrik II:s förslag, hvilken, sysselsatt med delningsprojekt, erbjöd sig att taga svenska Pommern, då hon kunde hålla Finland till godo; det påståendet, att ett fördrag deröfver dem emellan varit afslutadt, är utan grund, oaktadt Gustaf III deraf fick en så kallad afskrift, den han måste betala med 1500 rubel». *Reflexioner öfver konung Gustaf III:s lefverne* m. m. Stockholm 1810. Öfversättning. Den af svenska historien välförtjente författaren (*Rühs*) dog såsom preussisk historiograf.

[4] Märkligt är, att Richelieus utskickade Charnacé år 1630, ibland andra försökta smickrande medel att vinna Gustaf Adolf, äfven säger: »konungen i Frankrike ville nöja sig att se sin vän beundrad i verlden och att förhjelpa honom till *kejsardömet i Östern*, om han det eftersträfvade». Jfr min *Sv. Folkets Hist.* III: 129. (Bd VI.)

[5] Anfördt af *Scherer*, Histoire du commerce de la Russie. Här må äfven en annan anekdot nämnas, för hvars trovärdighet vi dock ej kunna gå i borgen. Den finnes i en ej länge sedan utkommen bok: *Life of Sir James Mackintosh*. Kejsarinnan Elisabeth under 1741 års krig med Sverige kallade Kosackernas hetman under hans marsch åt Finland till sig. Han sade: »Om kejsaren, Eders Maj:ts fader, följt mitt råd, så skulle vi nu ej haft någon oro af Svenskarne». — »Hvad var ditt råd?» sade Elisabeth. »Att utrota adeln och föra folket till Ryssland». På kejsarinnans inv

änd-

den 20 September 1762 — »att Peter den store i tretio år ifrån 1695 till 1725, det vill säga från belägringen af Assow till sin död, beständigt med sig omförde ideen att eröfra Konstantinopel, utdrifva de otrogna ur Europa och återställa det grekiska riket». — I Ryssland under Katarina II blef denna plan i synnerhet både ändamål och medel för Potemkins långvariga politiska inflytande. Kejsar Josef II, för sin öfverenskomna andel af bytet, lät vinna sig derför. Dermed upplöstes öfver Fredrik II:s graf banden emellan Ryssland och Preussen. Englands farhågor väcktes, och en af de sista politiska deltaganden, som kunde göra sig gällande på Frankrikes redan vacklande tron, egnades åt denna fara. Sveriges stillasittande var under dessa omständigheter för Ryssland i hög grad önskligt, men ingalunda säkert påräkneligt. Sverige var genom gamla fördrag med Turkarne förbundet. De nämda europeiska makters intressen syntes mana det till verksamhet. Det fans ett medel att förlama denna verksamhet i sin rot genom att försöka, om Ryssland *ännu* i Sverige äfven var en *inre* makt. Försöket har — direkt och indirekt, med frihetstidens aldrig utplånade, mot konungamakten gemensamt hätska partibegrepp till medel — midt ibland gamla och nya svenska missnöjen ej uteblifvit; och samma diplomatiska skicklighet, som förmådde gifva det i sjelfva verket öppendagligaste *anfallskrig* mot Turkiet ansende af ett *försvarskrig*, emedan Ottomaniska Porten först gjorde krigsförklaringen, förstod också att underminera grunden under Gustaf III:s fötter. Den tillkännagaf sjelf sin egen framgång med ett språk, som affekterade att skilja *konungens* sak från *nationens*. Redan sammankallandet af 1786 års riksdag var ett försök å Gustafs sida att *pröfva* sin grund. Han fann den — då *emot* sin förmodan — *osäker* och trodde sig derefter, med en djerfhet som ställningen i Europa syntes rättfärdiga, genom 1788 års hastiga krig mot Ryssland kunna besvärja både den inre och yttre faran. Sådan framställer sig för oss den politiska aspekten af detta krig. Mera enskilda, äfven oädla bevekelsegrunder hafva misstanken och hatet uppsökt och trott sig finna. Hvad *vi* anse afgjordt är, att konung Gustaf III var en man, mäktig af *stora* bevekelsegrunder, ehuru kanske egnad mer

ning, att det vore barbariskt, svarade Kosack-hetmannen: »Jag inser icke det; de äro alla döda nu, och de skulle ha varit döda, om mitt råd blifvit följdt».

att af dem fattas än att sjelf fatta dem med ihärdigt beräknande af medlen och ett orubbligt syfte på ett gifvet mål. — I motsats mot det turkiska kriget, fick här ett verkligt *försvarskrig* anseende af ett *anfallskrig*. Det är en omständighet, som förberedde katastrofen af konung Gustaf III:s regering.

I Anjala-förbundet trädde den inhemska tvedrägten Gustaf III till mötes i det ögonblick han förde sin här inom fiendens gräns.

Partier tillhöra fria stater. Hemligen eller uppenbarligen tillhöra de alla stater, och öppenheten är det bättre tillståndet. I ena eller andra fallet kunna de olika tänkesätt, hvaraf de utmärkas, oskadligen röra så väl yttre som inre allmänna ärenden, — så länge deras tvedrägt *inför fienden* tystnar, — så länge intet parti åberopar *utländsk* makt mot *egen* regering, denna må vara hurudan som helst, — så länge ett gemensamt intresse, *fäderneslandets*, finnes och gör sig gällande; hvilket ock är enda medlet att rätta en dålig regering. — Det är svårt att förstå, huru denna grundsats för samhällens sjelfbestånd kan förnekas eller glömmas; om också en revolutionär tid, såsom vår, derpå lemnat mer än ett exempel. Men det är ej med sådana exempel *vi* kunna oss ursäkta. Vi hafva i afseende på denna grundsats undergått en egen och olycklig uppfostran, långvarig nog att flytta och utplåna gränser så inom begreppets som verklighetens område. Denna uppfostran var *partitidernas* med deras teoretiska och praktiska *resultat:* att nämligen svensk frihet kan fostras och vårdas i motsats med Sveriges sjelfständighet. Ingen kan neka detta resultat, som ser huru länge partierna ansågo sig stå i närmare förbindelse med utländsk makt än med svensk regering; liksom ingen kan neka, att detta samma resultat, ehuru slutligen så vanligt, att man derför upphörde att blygas, i sjelfva verket innehåller ett tillintetgörande af all offentlig moralitet. En regent, sjelf strängt moralisk, hade erfordrats att här återställa de störda gränserna mellan rätt och orätt och att krossa alla de falska betydenheter, som på deras förvirring sig upphäfvit. — Att Gustaf III *icke* var en *sådan* regent, medgifves. Men hvad han må hafva varit, han var en svensk konung, och icke bland de sämsta, som suttit på Sveriges tron.

Anjala-förbundet har alltid förefallit mig såsom ett psykologiskt fenomen, hvilket på en gång har sin hårdaste dom

och kanske sin ursäkt i det nämda partitidernas resultat, så invuxet i mångas sinne, att man knappt synes hafva tviflat på dess rättmätighet, då nu, under ett förändradt regeringssätt, en verklig eller skenbar orsak bragte ett sådant tänkesätt i dagen. Man fann denna orsak deri, att kriget vore ett *anfallskrig*, hvilket, enligt 1772 års regeringsform, konungen utan ständers hörande ej egde rätt att företaga. Vi ha redan anmärkt, att här skilnad kunde göras emellan *sak* och *form*. — Jag vill knappt tala om de nationer, som hafva för sed att, när fienden, vare sig af hvad skäl som helst, är för hand, *först* slå honom och *sedan* afgöra inre tvistigheter. Dessa exempel äro nog aflägsna från förevarande tillfälle. Men för att ställa oss på en annan grund: — den, hvilken ofvannämda distinktion i ett ämne, genom sjelfva sin beskaffenhet så utsatt för olika tydningar, icke tillfredsstälde, kunde, på sin höjd, för sin person begära afsked ur tjensten: ett afsked, hvilket, ehuru ovanligt vid utbrytande krig, ej nekades, och af många, ehuru deras uppförande möttes af nationens missnöje, äfven enskildt begagnades. Men — att en officerskorps i fiendens åsyn upphäfver sig till underhandlare på en gång med, eller rättare mot, sin konung och med fienden, är ett steg, för hvilket i alla språk vanligen blott finnes ett enda namn. Och likväl — så förvirrade synas här begreppen om rätt och pligt, att detta enda namns tillämplighet tyckes ha fallit minsta delen in. De handla med offentlighet, de fordra en riksdag, de anse sig, svenska frihetens borna representanter, äfven nu för svenska frihetens verkliga försvarare; och ser man huru så många af dem sedermera, med sina dödsdomar på fickan, mot fienden visa en tapperhet, som ej kan bestridas och som äfven utverkade för mängden deras konungs tillgift, så vet man ej, om man mer skall beklaga eller förvåna sig öfver förblindelsen.

Men härmed hafva vi ock gifvit allt hvad gifvas kan åt en förvillelse, — redan i sig sjelf af den art, att den borde blifva botad genom oursäktligheten af de följder, som ifrån sjelfva det första steget voro oskiljaktiga. — Kriget var utbrustet till sjös som till lands; sjöslaget vid Hogland hade redan visat, att en svensk flotta åter fans i Östersjön; först under Fredrikshamns murar göras konungen föreställningar mot krigets rättmätighet, och man söker, ehuru förgäfves, att äfven göra soldaten, som han sjelf tilltalar, från honom affällig. Efter återtåget inom gränsen se och höra vi slag

på slag å de missnöjdes sida, *först* en beskickning till ryska kejsarinnan[6] att få veta, om riket hade krig eller fred, med förklaring i *nationens* namn af dess böjelse för den senare, och underställning, om ej hennes kejserliga majestät ville derom »i vederbörlig ordning», såsom orden lyda, underhandla med nationens representanter; *derefter* en ingången förening och uppsatt förbundsskrift af finska armeens chefer och officerare[7] i samma anda och ändamål, samt underrättelser till konungen, att allt skett för hans eget bästa[8]; *slutligen* utfärdandet af ett så kalladt »avertissement»[9] till svenska armeen, med tillkännagifvande, att kejsarinnans svar anländt, hvari hon förklarat sig aldrig sinnad att med krig angripa Sverige, för hvars folk hon hyste så mycken aktning, men att, såsom hennes kejserliga majestät icke trodde konungen till fred benägen, hon vore villig afhandla detta ärende med en korps, som representerade *svenska nationen*[10].

Täckelset föll för snart öfver dessa misslyckade anslag, att vi, synnerligen i närvarande korta framställning, skulle kunna fullt utreda deras trådar. För mycket kom i dagen, för att allt hvad här vågades endast skulle kunna anses för ögonblickets verk. Tidigare hemliga kommunikationer med Ryssland, än de *ostensibla* hufvudmännen för Anjala-förbundet (hvilka voro andra än de *verkliga*) synas hafva känt, förekomma till en del i sjelfva undersökningen. *Kärnan* af denna olycksbådande meteor tyckes vara en plan till Finlands sjelfständighet under ryskt beskydd, enligt redan gifven anledning af Elisabeths manifest, som denna tid i Finland åter kringspriddes: en plan med få egentliga deltagare, nu i synnerhet fostrad af en betydande man, som redan gått i rysk tjenst och i detta krig äfven bar afvog sköld mot sitt fädernesland. *Svansen* (som gälde för hufvudet) bildar sig genom dunsten af den gamla frihetstidens ännu långt ifrån slocknade sympatier för en svensk riksdag, sammankallad under för konungamakten så missgynnande utsigter, att ståndsregeringens återställande deraf syntes böra blifva en oundviklig följd. Vi

6 Noten till kejsarinnan. Likala den 9 Aug. 1788.

7 Anjala den 12 Aug.

8 Anjala den 12, 21 och 24 Aug.

9 Anjala den 25 Aug.

10 I kejsarinnans svar på de missnöjdas aflåtna not talas ej om *svenska*, utan om *finska nationen*, hvars representanter skulle ega att under skydd af ryska troppar sammanträda.

återfinna här — såsom *förut* och *efteråt* sedan snart hundra år under liknande omständigheter — *samma* oroväckande orsaker: *förräderi af några få, småaktiga och hätska passioner hos ett betydligare antal, missledning hos den större deltagande hopen.*

Vi äre ej starke i det slags skarpsinnighet, som triumferar i uttänkandet af det absurda, och vilje derför här i sitt värde lemna den mening, som, med enda anledningen af den försigtighet, hvilken konungen midt i en halft upprorisk armé måste iakttaga emot de missnöjda, genast inom vissa klasser utspriddes och der ännu torde hafva anhängare, — att Gustaf III sjelf egentligen tillstält allt sammans, — nämligen först kriget — och sedan upproret mot kriget; hvarvid endast fattas det tredje påståendet, att han äfven sjelf varit hufvudman för den sammangaddning, som slutligen beröfvade honom lifvet. — Hvad vi vete är, att han ett ögonblick förtviflade; men att en ny fara — *krig med Danmark jämte krig med Ryssland* — tillräcklig att fullkomligt nedslå en vanlig själ, återgaf åt *hans* hela den spänstighet, som ej är vanliga själars. Han afvände med Englands bemedling faran från Danmark. På riksdagen 1789 tog han, med de ofrälse ståndens tillhjelp, *envåldet* från dem, som, enligt hans öfvertygelse, med honom brottats om hans krona. Han utförde slutligen, ehuru åt sig sjelf lemnad af de allierade, hvilkas bistånd han förnämligast påräknat, det ryska kriget, och Sveriges historia hade ändtligen — efter långt mellanstånd — att åter anteckna en fred med Ryssland, sluten utan förlust och med återvunnen krigsära.

Hans inre seger, allt för djerf och äfven orättmätig, ehuru vi tro, att han i en framtid *velat* godtgöra den, var vådligare. Denna framtid blef ej hans lott. — Det var ej långt ifrån Februari 1789 till Mars 1792.

Öfver hans för tidiga graf har ett slags representation af opinioner formerat sig och blomsterprydt hvad man kallar Gustaf III:s *tidehvarf*, fästande bilden deraf såsom ett smycke vid det dignande Sveriges bröst. Men liksom det för konungars minnen finnas värdigare dödsoffer än hofsorgen, så torde ock detta tidehvarf fordra en allvarligare hyllning än den, som tillfredsställer sig med afskummandet af ytans glans.

Det tidskifte, som följer, är ännu mer egnadt att ingifva allvarsamma betraktelser. — Tänker man sig en makt af andra eller tredje ordningen, ehuru fordom med större namn

och anspråk, — en makt med länge sedan bruten storhet, och sökande derefter med allt för mycken ifver, men kanske af bedröflig nödvändighet, *yttre* stödjepunkter i brist af *inre* hållning, — en makt, länge under inhemsk partioreda kastad emellan tvänne motsatta allianssystem, — derpå för ögonblicket räddad ur anarkiens djup, men beröfvad, under ett vågadt bemödande att försäkra äfven sin yttre sjelfständighet, sin äldsta bundsförvandts hjelp genom utbrottet af franska revolutionen, hvilken var förespelet till ett hotande verldsvälde i vester, under det grannen i öster allt jämt tilltager i fruktansvärdhet; tänker man sig vidare, att detta gamla rike slutligen upplefver en tid, framför andra minnesvärd genom grusade troner, då väldet i vester och väldet i öster, ett ögonblick sammansvurna, skulle inberäkna *äfven det* i skiftet af sina stora rof: så må man väl — är man svensk — tacka Gud att det ännu är till. Ty det är om Sverige — och sist om Sverige med Frankrike och Ryssland, med Napoleon och Alexander emot sig förbundna, och Gustaf IV Adolf på tronen — som vi talat.

Om denne konung må det tillåtas oss att här upprepa några förr af oss yttrade tankar. »Denna händelse» — heter det om det tidigare ryska giftermålsförslaget för Gustaf Adolf och hans oväntade afslag — »hade på en gång blottat den unge konungens karakter: — det *goda* deri, som ännu egde och i lugnare tider kan hända behållit öfverhanden; — det *farliga*, som snart skulle yppa sig i det slags ståndaktighet, hvilken väl enligt öfvertygelse kan göra offer, men också fordra ett folk till offer. — Olyckliga må man väl kalla de enväldiga regenter, och ej minst dem, som ega enväldet i själen, om också ej till alla delar i författningen. Det gifves visserligen för den oinskränktaste herskare *ett* sätt att pläga gemenskap med sitt folk, hvartill han behöfver blott gå inom sig, ej utom sig: det är att lyssna till sitt samvetes röst, det är att ledas af principerna, ej af konsiderationerna, hvilka senare i furstars närmaste omgifning vanligen mest göra sig gällande, under det folken endast förstå sig på de förra. Principerna äro nämligen telegrafspråket i politiken: det enda som läses på afstånd. Men ett vilsefarande samvete, som af okunnighet eller förblindelse bedrager sig sjelft, är ej mindre möjligt hos fursten än den enskilde, ehuru hos den förre vådligare; och der millioners väl och ve är i fråga, der måste ock folkets röst genom lagliga organ höras, i fall

ej upproret för dörren först skall underrätta regenten derom. Det fattades svenska författningen sedan 1789 nästan helt och hållet sådana organ. Man kan ej annorlunda förklara sig den olyckliga sällsamhet, att en konung, sjelf ej krigare, — en egenskap, för hvilken svenska folket förlåter mycket, — kunde genom krig, utan rimlighet och utan nöd, blindvis bringa riket på yttersta branten af en för alla öppen undergång, utan att rikets högsta embetsmän funno sig berättigade att genom något *offentligt* steg sätta sina *enskilda* bemödanden att hejda olycksfarten utom allt tvifvel. — Det är en tid, först af skenbart lugn, sedan af stora olyckor och förundransvärd räddning, som vi hastat förbi med dessa korta betraktelser»[1].

Vi vilje med exempel — och företrädesvis med ett, närmast hörande till förevarande ämne. ehuru flera af samma art och ej mindre vigt skulle kunna framdragas, — förklara meningen af ett i nyss anförda rader förekommande yttrande. Det är t. ex. vår fullkomliga öfvertygelse, att konungens instruktion till generalen grefve Klingspor af den 4 Febr. 1808, angående Finlands försvar eller rättare *icke*-försvar emot ryska anfallet, om ock mångfaldiga omständigheter bestyrka konungens förblindelse att gifva detta land till spillo, för att genom vanmäktiga eröfringsplaner åt en annan sida skada sin mest hatade fiende, — af svensk hand *aldrig* bort undertecknas, och att dess kontrasignant och således inför allmänna omdömet ansvarige författare, då varande statssekreteraren för krigsärendena (sedermera hans excellens herr statsrådet och grefven) C. Lagerbring, derigenom sjelf tecknat en fläck på sitt minne, som alla hans embetsmannaförtjenster ej skola kunna utplåna; — och vi anse denna öfvertygelse *grundad*, rikets då varande författning må ha berättigat en föredragande att neka sin underskrift (och den medgaf ingen sådan *rättighet*) eller icke, och målet må ha varit ett kommandomål (och det *var* ett sådant) eller ej; emedan, så föga vi vilja vara advokater för den *aktiva* resistansen emot öfverhetens bud och befallningar, så moraliskt tillåtlig, ja giltig anse vi, under hvilken författning som helst, *det slags passiva resistans*, som består i att hellre *nedlägga* ett embete, hvilket man ej med egen tillfredsställelse och med heder kan

[1] Lefvernesbeskrifning öfver H:s Exc. grefve Claes Fleming. (Bd 7, sid. 144).

sköta. Ett sådant exempel af *civilt* mod hade ej heller tillåtit det *militära* att falla ända till den grad af sjelfförblindad nesa, som visade sig - i *Sveaborgs* uppgifvande. — Vi ha ofvanför talat om den *offentliga* moralitetens förfall och dess orsaker: ett förfall, för mycket redan märkbart deruttinnan, att man vanligtvis skiljer den offentliga ifrån den *enskilda* moralen, så att t. ex. den förras frånvaro allt för väl anses kunna bestå med hvad man i Sverige kallar *beskedlighet*. Vi hafva nu med berörda händelse, — hvilken det kostar på att ens nämna, — hoppas jag, mätt djupet af det träsk, hvari de förr utpekade sammanverkande orsakerna: »förräderi hos några få, småaktiga och hätska passioner hos ett betydligare antal, missledning hos den större hopen» — mer än en gång sänkt fäderneslandets välfärd. Och nu må man — med blicken på händelsernas gång ifrån 1741 till 1809 — förklara sig *Finlands förlust* och betänka, huru vida den var *förskyllad!*

Finland, för hvars kultur dess bägge sista svenska konungar varit ovanligt verksamma, *förblef* nu sedan 1809 — hvad det redan varit 1721 och 1743 — en *rysk eröfring*. Angående *formen* för dess införlifvande med ryska riket har nyligen en literär kontrovers sig yppat. Den skrift — *Om allianstraktaten emellan Sverige och Ryssland år 1812* — som vi denna gång stält framför vårt blad, yttrar (s. 15 och följ.), att innan Sverige genom freden i Fredrikshamn till Ryssland afträdde alla sina anspråk på Finland, hade detta sjelft emanciperat sig ifrån sina förra förhållanden och på landtdagen i Borgå genom sina ständer slutit separat fred med kejsaren af Ryssland, hvarigenom det icke allenast upphört att vara en svensk provins, utan äfven öfvergått till en stat för sig, som med representativ statsförfattning, egen styrelseform och egna lagar egde att till sin förkofran använda sina offentliga tillgångar; att i följd af detta förhållande, hvilket genom fredsfördraget i Fredrikshamn äfven af Sverige blifvit erkändt, kejsaren af Ryssland, äfven om han i Åbo 1812 velat göra en sådan uppoffring, väl kunnat till konungen i Sverige afträda regentskapet i storfurstendömet Finland, men, så vida han försäkrat detta land, såsom ett för sig bestående samhälle, om sitt beskydd, icke kunnat, utan kränkande af löftens och traktaters helgd, tillåta dess återförvandling till en svensk provins, utan att det sjelft sådant medgaf, d. v. s. utan att finska ständerna frivilligt afsade

sig alla anspråk på, att Finland skulle utgöra en stat för sig m. m. — Man skulle tro, att det är en Finne, men det är en *Svensk*, till hvilken vi lyssnat. Vi vilje nu höra en *Finne* om sitt fäderneslaud; ty en *sådan* (så säger han sjelf) talar i en sakrik skrift, som först under utarbetandet af denna artikel kommit till vår kunskap, under titel: *Finland och dess framtid. I anledning af skriften: Om allianstraktaten emellan Sverige och Ryssland år 1812*[2]. Denne författare, sedan han i korthet framstält händelsernas gång, hvarigenom Finland öfvergick under ryskt välde, enligt allmänt kända förhållanden, bestyrkta genom officiela handlingar, tillägger (s. 17 och följ.): »I afseende å Finlands ställning till Ryssland se vi af det föregående, att ryska härarne, enligt högste befälhafvarens egen förklaring, införo uti detta landskap, för att betvinga svenske konungens halsstarriga hat emot Napoleon. Härvid kom Finlands »emancipation» alldeles icke i betraktande, men väl att »taga landet *under sitt beskydd uti besittning* för att skaffa sig sjelf behörig satisfaktion». Under pastående krig och då finska hären segerrikt återdref den inträngda fienden[3], *befaltes* Finlands invånare att aflägga tro- och huldhetsed åt ryske monarken, väl icke med bestämdt uttaladt hot af straff, men vid förlust af »*beskydd till lif och egendom*». Ungefär vid samma sid afväpnades hela landet, och kort derpå förklarades det »*för alltid förenadt med ryska riket*» samt att Finlands invånare »intagit ett rum bland de folkslag, hvilka *lyda under ryska spiran och med dem utgöra ett rike*». — »Så långt har saken utvecklat sig» —

[2] Stockholm, tryckt hos Norstedt & Söner, 64 s. 8:o.

[3] Hade den lyckats att det göra, så hade den nämda *befallningen* uteblifvit. Men den hade *nödgats*, i följd af en *annan* befallning (se instruktionen för general Klingspor), retirera för fienden, som i början var den finska armeen i antal knappast öfverlägsen; ehuru Ryssarnes antal utspriddes och troddes vara dubbelt större: hvilken *mening* först sedermera blef *sanning*, då finska armeen fått taga offensiven, för att med heroisk, men fruktlös tapperhet förspilla sitt blod. »Man kan med skäl förvånas öfver de svenska anförarnes långvariga förblindelse. Deras stridskrafter voro visserligen ringa; men hade de genast i början antagit ett krigssystem, afpassadt efter ett land, som gynnar så kallade chikaner, och hvilket här så lätt kan följas, så skulle det sannolikt förr lyckats dem att hejda Ryssarnes hastiga framträngande. Vestra Finland hade kunnat försvaras till våren, blifva ett Vendée, ett Calabrien. De påföljande händelserna i norra delen af landet bevisa riktigheten af hvad vi här anfört». *Kriget emellan Sverige och Ryssland 1808 och 1809*, af *Paul van Suchtelen*, öfversatt af Wrede. 1:sta uppl. s. 66.

fortfar författaren — »och nu skall »*separat-freden*» afslutas i Borgå. Kontrahenterna äro på ena sidan den mäktige segraren och på den andra det underkufvade landskapet, hvars invånare svurit den nye regenten tro- och huldhet och redan utgjorde hans undersåtar, med hvilka således intet särskildt fredsslut behöfde aftalas. Om ett sådant uppstod aldrig någon fråga. Den starke sammankallade, befalte eller meddelade ämnen till öfverläggning; de nya undersåtarne kommo, talade och föreslogo »*i underdånighet*». Hade de sjelfva något att andraga, så »*anmäldes det uti underdånighet*», i form af »*enskilda besvär och underdåniga suppliker*», till H. M. kejsarens »allernådigste *behjertande*». Finnes uti allt detta något spår till en fredsafhandling, åtminstone i vanlig mening?» — — »Vill man, för att få leka med en politisk paradox, här framkasta åsigten om ett fredsslut, så klingar detta visserligen ganska originelt, emedan ingen förut anstält en sådan ordjagt; men tanken saknar all grund i kända historiska förhållanden. — Detta korthus af en politisk diktkonst är sålunda kullblåst, och med detsamma ramla äfven alla dess sido- och utbygnader med deras flyglar och förgårdar. Dit hör i första rummet, att Finland, ifrån att vara en svensk provins, en del af Sverige, nu öfvergått till en *stat för sig*, med representativ statsförfattning, egen styrelseform och egna lagar».

Här framträder en temligen skarp verklighet emot den så kallade politiska diktkonsten, hvilken också, hvad denna stat för sig angår, synes hafva, såsom man säger, tagit *molnet för Juno*. Emellertid kan ej nekas, att molnet också är ett slags verklighet, med alla anspråk derpå, som ett moln kan hysa, — ända till egenskapen att synas vara något mer och antaga gyllene färger. Vi känna ock genom det föregående, att detta moln långt förut hade stått öfver horisonten och insugit strålar af den sol i öster, som kanske slutligen är ämnad att förtära det. Den finske författaren har äfven afseende på denna molngestalt, då han vidare talar med den svenske om de så kallade *finska statsmännen af år 1812*, hvilkas betydenhet han likväl icke vill vidkännas. »Men det medgifves» — säger han s. 30 — »att andra och mera omfattande åsigter småningom började utveckla sig under en senare tidsföljd, och det är möjligt, att då vår författare lärde känna Finland, blefvo de honom meddelade och tör hända framstälda såsom födda och döpta redan år 1812

eller kanske tidigare. Man förgylde dermed sina åtgärder. Det är en förlåtlig svaghet hos menniskosjälen att vilja synas handla förutseende och med klok beräkning, äfven då man låter händelserna leda sig».

Anmärkas måste dessutom — och strider ej heller mot den brukade liknelsen om *molnet* — att ryska regeringen, så vidt det på dess ståndpunkt var möjligt, icke underlät att visa sitt intresse för den *finska nationaliteten* — ej blott *negativt*, i denna nationalitets söndring från den svenska genom alla, äfven milda medel, ända derhän, att genom kungörelsen af den 13 Juli 1808 kejsaren »af ömhet för de *infödde Finnars* familjer, hvilka såsom officerare, underofficerare och civila embetsmän tjena vid *svenska* armeen, täckts allernådigst förordna, att bemälta familjer skola bibehållas vid deras både lösa och fasta egendom»[4] — utan äfven *konstitutivt*, enligt kejsar Alexanders egna ord i manifestet rörande militära embetsmän i Finland[5], der det heter: »ifrån den stund, då genom försynens skickelse Finlands öde blef oss anförtrodt, har vår föresats varit att styra detta land på ett sätt, öfverensstämmande med nationens frihet och de i dess konstitution[6] henne förvarade rättigheter. De bevis af tillgifvenhet, invånarne lemnat oss efter den trohetsed, de af fullkomligt fri vilja erbjudit oss genom deras vid landtdagen samlade fullmäktige, hafva icke annat kunnat än hos oss befästa denna föresats. Alla de författningar, vi hittills vidtagit i afseende på landets inre styrelse, äro blott en följd och tillämpning af denna grundsats. Religionens och lagarnes bibehållande, ständernas sammankallande till en allmän landtdag, inrättningen af en regeringskonselj i nationens sköte, den lagskipande och verkställande maktens orubbade

[4] *Ytterligare samling af deklarationer, proklamationer och kungörelser under sist öfverståndne krig i Finland*, Stockholm 1810.

[5] I hvilket, med försättande i hvila af hela Finlands indelta krigsmakt, kejsaren icke dess mindre — och i afseende på det anspråk, officerarne, såsom medlemmar af *Finlands ridderskap och adel*, egde på hans uppmärksamhet — försäkrade åt finska armeens inhemska eller naturaliserade öfver- och underbefäl, så länge de lefva i Finland, inkomsterna af deras före kriget innehafda tjenster. Manifestet är dateradt S:t Petersburg $\frac{\text{21 Mars}}{\text{2 Apr.}}$ 1810.

[6] Den grundlag, som var gällande i Finland vid eröfringen, är icke någon annan än svenska regeringsformen af år 1772, jämte förenings- och säkerhetsakten af år 1789.

skick utgöra härå tillräckliga bevis, för att försäkra finska nationen om dess politiska tillvarelse och de rättigheter densamma åtfölja».

Gälle det hvad det kan gälla! — *svensk lag* och *svensk odling* blefvo Finlands lott i det sexhundraåriga fosterbrödralag, som förente det med Sveriges rike. Frid och välsignelse öfver dessa ädla, i Finlands jord djupt rotade frukter! — Ibland dess nya *politiska* frukter känna vi blott *en*, med kanske nationela finska anspråk, som skjutit i höjden: — *det finska magnatskapet* — hvars svenska anor vi dock ej kunna förneka, men hvilket torde vara något sämre än dess fäderne på denna sidan Östersjön och äfven än det ryska, så vida imitationen vanligen faller nedom sitt original.

Vi hafva gifvit en öfversigt af de förhållanden, som slutligen söndrade Finland från Sverige. Vi komma till påståendet, att det 1812 *kunnat* återvinnas: ett påstående, som, då det lägrat sig inom blotta *möjlighetens* område, med detsamma egentligen intagit en oöfvervinnelig position, der tron, gällande för verklighet och bekämpande allt hvad som är med allt hvad som icke är, gerna kunde lemnas oantastad, om icke det i afseende på sak imaginära, men deremot på allt för verkliga fördomar och passioner stödda påståendet lemnat vapen åt en hätskhet, för hvilken hvarje förevändning synes välkommen. Vi hvarken kunna eller vilja möta den på dess eget fält. Om *önskningar* kunde bestämma en framtid, så egde vi sådana, såsom alla Svenskar. Men framtiden har sina rötter i det förflutna och i det närvarande. Den enda förnuftiga frågan vore således: hvilka garantier erbjödo bägge på den tiden för hoppet? — Frågan är ej blott svensk, utan europeisk.

Att hvar och en är sin egen lyckas smed, är ett urgammalt ordspråk och, såsom nästan alla sådana, ett *godt* ordspråk; ty en lika verldsgammal erfarenhet, att man i denna verld äfven lider för hvad man ej förvällat och belönas för hvad man ej förtjent, har ej kunnat utplåna det ur menniskans bröst. Att det också gäller för hela slägten och nationer, torde äfven de olyckligaste bland dessa ej kunnat förmå sig att neka. Den lägsta, med ansvarighet för egna handlingar begåfvade eller hemsökta varelse måste svara på den appell det innehåller, och den högsta kan ej undandraga sig densamma; om också den till utseende tvingande yttre nödvändigheten, som kallas omständigheternas kraf, snarare

synes till- än aftaga för de dödlige, åt hvilka den egna, inneboende kraften tilldelat högre kallelser. — Denna sanning tränger sig på oss äfven vid betraktelsen af den man ur våra dagar, som företrädesvis kan kallas *tidens man*, och som på en gång var det *för mycket* — ty ingen har, med föresatsen att för sig taga *allt* hvad omständigheterna syntes erbjuda, så oemotståndligt med tidens ström framilat, — och likväl å andra sidan *för litet:* ty tiden hade ej kastat honom tillbaka från en lycka till en olycka, bägge utan like, om han ej öfversprungit och missförstått dess riktning. — Mannen, den största af förgängliga storheter (ty ingen har till den grad beherskat en så stor civiliserad verld), behöfver ej nämnas; och hans minne — ifrån den ur oceanens djup uppkastade, slocknade volkan, der han slutade sitt lif, — skall ännu göra eröfringar.

Napoleon, franska revolutionens barn och arfvinge, har likväl hvarken konseqvent följt denna revolutions *negativa* riktning — han hade då fullföljt sina krig såsom frihetens soldat, — ej heller dess *positiva* riktning — han hade då slutat dem för att blifva frihetens lagstiftare. Hvad han ville eller af omständigheterna (ty aldrig har en så stor kraft mer af dem tagit råd) leddes att eftersträfva, var i grunden en halfhet, ett slags *mezzo termino*, och likväl högst våldsam, — omöjlig, emedan sammansatt af motsatta ytterligheter och emedan den förutsatte en verld såsom fotapall åt eröfrarens bildstod. Verlden tål ej sådana monument. Grunden bryter sig under dem. — En historieskrifvare har sagt: »hvad som utmärker Europa är, att hvarje öfvermakt der finner sin motvigt». Äfven Napoleon, då han med en härsmakt, hvars antal åter gjorde en aflägsen forntids jättelika sagor till verklighet, tågade mot Ryssland, skulle erfara det. Han hade Europa framför sig och Skyterna — så kallade han Ryssarne — bakom sig. De svarade ej illa mot detta namn, som återkallar minnet af forna eröfrares olyckor. Moskwas brand blef återvändningstecknet på denne eröfrares bana; och Europa reste sig emot honom.

Hans beundrare hafva kallat det medelmåttans sammangaddning mot snillet. Vi skulle vilja gå nog långt att taga detta af en obillig harm förestafvade uttryck i den goda mening, att äfven medelmåttan är starkare än omåttan; och jag inser ej, hvarför man icke skulle lyckönska menskligheten dertill. Till och med det lilla kan blifva stort, och det men-

lösa ett fruktansvärdt vapen — mot orättvisan. Hvaremot förde Napoleon slutligen krig? Mot civilisationens anspråkslösaste, fredligaste barn — *handeln.* Genom kriget mot kolonialvaror, kaffe och socker, skulle Englands makt slutligen brytas! Äfven socker och kaffe blefvo makter emot en Napoleon, och med rätta. Hans *kontinentalsystem* dröjde ej länge att inom sig fostra ett *licenssystem*[7] till hans egen fördel, hvilket skulle ha gjort honom sjelf till monopolist på kontinenten af de samma varor, hvilka han förföljde och brände. Det var att på en gång nytja *principen* och *undantagen* såsom maktens medel och karakteriserar Napoleons politik. Den var endast konseqvent i *sjelfviskhet* och ansåg för öfrigt principer och omständigheter, ofta ombytande namn för bägge, såsom lika tillfälliga. Den var orättfärdig; den var i sjelfva verket hvad i hans egna ögon troligen ansågs sämre, den var äfven oklok och (så djupt hade han druckit ur maktens bägare) slutligen lika sjelfvisk som *sjelfförstörande.*

Kontinentalsystemet — *så* fattadt — blef likväl fältropet för den nya universalmonarkien (hvars förklädda väsende det redan innebar) emot alla makter, som ej ville underkasta sig det. Sveriges ordning skulle komma, och redan denna nödvändighet med dess vilkor innefattade tillika nödvändigheten af en brytning med Napoleon, hvilken Gustaf Adolfs envishet endast hade gått i förväg. Hvad som kan anmärkas mot kontinentalsystemets användning på Sverige, är helt enkelt att denna användning var *omöjlig.* Genom landets läge *kunde* ingen fordra dess iakttagande här, som ej *tillika* beherskade hafvet (det enda herravälde som fattades Napoleon); och likväl skulle denna fordran göras gällande mot en stat, hvilken, just genom lydnad mot makten på detta håll, skulle lemna sig till offer för fiendskapen af *den* makt, som i sjelfva verket beherskade hafvet och öfver allt ansåg kontinentalsystemet såsom en krigsförklaring. Detta förhållande blef rikt fruktbärande på de orättvisor, som så ofta i strid med öfvermakten öfvas emot den svagare, hvilken äfven olyckligtvis i Gustaf Adolfs person endast förstod att blindt trotsa. Såsom en exekutionsarmé (så kallas den med rätta af vår åberopade finske författare), och emedan Sverige ej

[7] Licenserna på importation af kolonialvaror från England till Frankrike såldes till franska köpmän för ganska högt pris.

ville underkasta sig den franska politiken, inryckte Ryssarne i Februari 1808 uti Finland. Freden emellan Napoleon och Alexander i Tilsit den 7 Juli 1807 hade redan försäkrat Finland åt den senare. På mötet i Erfurt (Oktober 1808) delade, säger man, ett penndrag Sverige emellan dess grannar; och då slutligen den konung, hvars halsstarrighet påskyndade rikets olyckor, uti Sverige blef afsatt, och det nu verkligen sökte skydd hos Frankrikes öfvermäktige beherskare, nöjde sig Napoleons ädelmod med - att hänvisa oss till Alexanders[8].

Måttet var ej ännu fullt. Ibland de hårda artiklarne för freden med Ryssland den 17 Sept. 1809 i Fredrikshamn var Sveriges biträde till kontinentalsystemet ett vilkor, som ryska regeringen måste, ehuru mot sitt eget lands intresse, påstå; hvarvid stadgades, att de erforderliga jämkningarna för verkställigheten skulle närmare utstakas genom gemensamma underhandlingar emellan Sverige, Frankrike och Danmark. Men redan medgifvandet af något slags jämkning uppretade Napoleon, som ej blott lifligt deröfver förklarade sitt missnöje mot hofvet i Petersburg, utan fordrade ytterligare, att all handel emellan Sverige och England, äfven under svensk eller neutral (amerikansk) flagg, skulle afbrytas. Efter fruktlösa föreställningar måste omsider Sveriges ombud vid fredsunderhandlingen i Paris medgifva följande artikel i traktaten af den 6 Januari 1810[9]: »Hans Maj:t konungen i Sverige antager helt och hållet samt i all sin vidd kontinentalsystemet, förbinder sig i följd deraf att för engelska handeln tillstänga sina hamnar, att ej i desamma tillåta införsel af någon engelsk vara eller handelsartikel, under hvad flagg och på hvad fartyg de må anlända, och att alldeles afstå från den rättighet, Fredrikshamnstraktaten honom lemnat i afseende på koloniala varor, förbehållande sig endast den, att införa det för landets behof nödiga *salt*». (Hvilket likväl också endast kunde ske med begifvande af England, mot hvilket alla dessa fiendtliga steg riktades.)

[8] Efter regementsförändringen år 1809, då Sveriges nye konung sökt Frankrikes vänskap och begärde dess kejsares mäktiga bemedling för bibehållandet endast af Åland, som för Sverige var af så stor vigt, lät han svara konung Karl XIII: »vänd eder till kejsar Alexander, han är stor och ädelmodig».

[9] Se en uppsats, under titel af *Moraliska betraktelser*, uti den i Upsala utkomna tidningen *Correspondenten* för 1834, n:r 98, 100, 102, 104, der hela förhållandet af en fullkomligt sakkunnig man finnes utredt.

»Man hoppades (vi låna orden ur den i noten citerade uppsatsen), att sedan svenska folket kallat till sin tronföljd och Sveriges konung till sin son upptagit en bland Napoleons ärorikaste vapenbröder, skulle detta rikes sjelfständighet ej mera af allherskaren kränkas. Men den vilda egensinnighet, som ej skonat en brors ära och ett åt dess styrelse öfverlemnadt folks rätt[10], lät sig icke böjas af en vapenbroders nit för den nations välfärd, hvars beskyddare han, mera med ovägrad tillåtelse än hjertligt bifall af sin forna like, nu sin kejsare, förbundit sig att blifva. Knappt hade Sveriges tronföljare dit ankommit och emottagit dess ständers hyllning, innan en kurir från kejsar Napoleon bragte till dess minister Alquier befallning att förelägga den åldrige och sjuke konung Karl XIII valet emellan ett nytt krig med Frankrike och dess bundsförvandter eller en krigsförklaring mot England, konfiskation af all engelsk i Sverige befintlig egendom samt förbud af kolonialvarors utförsel derifrån till kontinenten. Förolämpningen stegrades genom fordran af bestämdt svar inom fem dagar». — Den 17 och 19 November utfärdades krigsförklaringen mot England och förordningen om förhållandet med de engelska varorna. — Ingenderas verkställighet var till nöjes. Slag på slag lät vår mäktige allierade oss erfara: fordringarna af svenska matroser för franska flottan, af svenska troppars ställande till Frankrikes disposition, af tarifens i Trianon (50 procent på alla kolonialvaror) införande i Sverige under uppsigt af franska douanierer i Göteborg, indragning af svenske tronföljarens alla dotationer i franska riket, svenska skepps uppbringande, egenmäktig konfiskation af kolonialvaror i svenska Pommern och slutligen detta landskaps besättande af franska troppar.

Vi hafva sparat oss uppräknandet af de särskilda öfverklagade uraktlåtenheter å Sveriges sida, hvilka, i följd af en nödvändig konnivens, hvaråt England villigt lånade sig, gåfvo förevändning till dessa steg. Vi äro så mycket mer berättigade dertill, som vi redan anmärkt, att kontinentalsystemets användning på ett land med Sveriges läge, hvars alla kom-

---

[10] Man erinre sig behandlingen af Holland och af dess konung Ludvig Bonaparte. De med honom närmare förbundna furstars lott hade redan Napoleon uttalat, då han den 3 Mars 1809 öfverlemnade storhertigdömet Berg till konungens af Holland unge son med den förklaring: »att hans första pligt vore mot kejsaren, den andra mot Frankrike och den tredje mot hans tillkommande undersåtar».

munikationer med det egentliga Europa äro till sjös, innefattade en omöjlighet, i fall ej antingen den stat, som ålade detsamma, eller ock den, som emottog åliggandet, hade en flotta nog stark att kämpa med England om herraväldet på hafvet. — Befallningen innehöll hvad ingen despot i verlden i trots af sakernas natur kunde ålägga, och hvad emellertid oss blef ålagdt.

Om sådant var vänskap, hvad är fiendskap? — Och detta — af Napoleon såsom fiende, och nu sist af Napoleon såsom vän uppoffrade — Sverige skulle, sedan han nekat att å sin sida medgifva hvad Ryssland och England å sin sida erbjödo sig att garantera, nämligen Sveriges och Norges förening, — nu åt honom oinskränkt anförtro sina öden på hans ändtligen gjorda anbud af Finlands återfående såsom priset för hans allians![1] — Hvarigenom hade han väl förtjent ett sådant förtroende? Kan hända genom sitt uppförande mot *Polen* — till hvars återställande, såsom en förmur mot Ryssland, han gjorde en början[2] uti denna samma fred i Tilsit, der han genom Finlands beviljade söndring från Sverige försvagade eller, enligt hans egna senare ord, *tillintetgjorde* den makt, som var den andra förmuren mot Ryssland[3] — detta olyckliga *Polen*, säger jag, af hvilket han, under frihetens löften och hopp, fordrade och erhöll de oerhördaste ansträngningar, och hvilket han, ehuru vigtigt Polen för honom var,

[1] Den 6 Mars 1812. — »En afgörande omständighet afskar slutligen frågan. England och Ryssland proponerade hofvet i Stockholm att garantera Sverige Norges besittning, om vid krigets utbrott i Norden det ville göra gemensam sak med dem emot Frankrike. Ryssland gjorde mer: det tillbjöd sin förbindelse, i den händelse det blef öfvervunnet, att låta i fredsunderhandlingarna hela tyngden af sina uppoffringar falla till Sveriges fördel och återställa Finland. Således, under det franska alliansen blott erbjöd detta rike en svår eröfring och faror af alla slag, försäkrade engelska och ryska alliansen fördelar i alla händelser; segrande öfverlemnade dessa makter Norge åt Sverige; i fall af Rysslands nederlag inträdde Sverige i besittning af Finland. Emellan dessa bägge system stodo vågskålarne ej jämnt». *Histoire politique des cours de l'Europe depuis la paix de Vienne jusqu'à la guerre de Russie, d'après les correspondances diplomatiques des affaires étrangères* par *Armand Lefebvre. Revue des deux mondes*, Avril 1838 sid. 277.

[2] Hertigdömet Warschau.

[3] I sitt bref till Alexander af den 28 Febr. 1811 säger Napoleon: »Je consentais que Votre Majesté gardât la Finlande, qui fait le tiers de la Suède, et qui est une province si importante pour Votre Majesté, qu'on peut dire que depuis cette réunion il n'y a plus de Suède, puisque Stockholm est aux avantpostes du royaume».

vid anfallet mot Ryssland likväl uppoffrade, mindre åt sin farhåga för Österrike än åt sin fruktan för nationernas frihet i allmänhet?[4] Ty redan brann sedan trenne år Spanien bakom honom; Tysklands sinnesstämning var honom ej obekant. Allt visar, att han denna gång hade blicken för mycket vänd tillbaka, för att kunna se väl framför sig, och att just deraf hans brådska kom, att med omätliga stridskrafter störta på en gång in i Ryssland, för att äfven der, såsom annorstädes, i fiendens hufvudstad genom skrämsel diktera en fred, som skulle försäkra hans makt. — Men denna hans makt, ännu starkare inom *föreställningens* än inom *verklighetens* område, hade redan förlorat sin kraftigaste driffjäder. Ty märkligt och oförglömmeligt är: Napoleon *har verkat mest såsom en moralisk makt*, till dess ändtligen verlden, som af de utsigter, under hvilka han framstod, misstog sig om hans kallelse, slutligen insåg, att han ej *var* någon sådan. Dermed hade den magiska kraften vikit från hans spira, och han stöttes ned från sin tron.

Och under hvilka vilkor erbjöd franska alliansen hoppet om Finlands återfående? De kunna betraktas dels i afseende på sjelfva företaget, dels i afseende på de sannolika följderna. I förra afseendet, kan man väl glömma, att Napoleons vilkor var förnyad krigsförklaring, var *verkligt* krig af Sverige mot England, hvilken makt äfven i ryska kriget, hvartill kontinentalsystemet[5] gaf förevändningen, ännu alltid var hans hufvudfiende? Det är icke jag, som skall framställa följderna deraf, det är en nyss citerad fransk författare, i allmänhet trovärdig genom sina källor och i förevarande fall så mycket mer vitnesgill, som han är föga vänligt sinnad mot den höga person, hvilken i detta afgörande ögonblick ledde Sveriges politik. »Att alliera sig med Frankrike», säger han, »var att bryta, ej blott i orden, men i verket, med England, var att utsätta sig för dess anfall, öfverlemna åt dess hämd hufvudstaden, åt dess inkräktning fästningarna vid sjösidan, flottan, rikets handel. För öfrigt, en expedition till Finland

[4] Det torde ej vara allmänt kändt, att i den åttonde af de hemliga artiklarne af förbundet emot Ryssland mellan Frankrike och Österrike den 14 Mars 1812 *Polens återställande* under bägge makternas garanti var öfverenskommet, äfven med inbegrepp af Galicien, hvaremot Österrike skulle återfå de år 1809 till Napoleon afträdda illyriska provinserna.

[5] Kejsar Alexander hade emanciperat sig derifrån genom ukasen af den 15 Januari 1811.

[illegible] Peter den [illegible]
[illegible] förmåga sitt bevara [illegible]
[illegible] kunnat återvinnas [illegible]
[illegible] förutsättning hafva [illegible]
[illegible] en sådan [illegible] verklighetens gebit. Den
[illegible] för att [illegible] med
[illegible] utförd i d
[illegible] plan (slutligen [illegible] för öm-
[illegible] aktningen [illegible] föreni
[illegible] Sveriges och Norges [illegible] bestämt sig ef
[illegible] politik. [illegible]

[illegible]

af grundsats fredlig[7], i stället offensivt mot tiden, mot Europa, så skall det äfven vända sig mot Sverige, som af ålder är med det *goda* i tidens sträfvande befryndadt. Svensken är ej gjord för den storhet eller den litenhet, som endast känner befallning och lydnad. Vid *ömsesidig rätt* i alla afseenden är han uppfödd. Det är den grund, på hvilken hans fäder lefvat; det är den jord, som närt både hans kärna och det ogräs, som stundom hotat att den förqväfva. Och han skulle troligen ej kunna öfverlefva sitt fädernesland den stund dess öde skulle blifva att falla under ryskt ok.

---

[7] Den zar, som år 1829 slöt fred vid Konstantinopels portar och ej gick derin, gaf verlden en pant, sådan få den gifvit, att han ej ville ett europeiskt krig.

8.

Svenska kyrkans historia af D:r H. Reuterdahl. Första bandet. Lund, hos förläggaren, bokhandlaren C. W. K. Gleerup. Köpenhamn, i Gyldendalska bokhandeln. Kristiania, hos bokhandlaren J. Dahl. Tryckt uti Berlingska boktryckeriet 1838. 519 s. 8:o.

Att Sveriges historia ännu är oskrifven — det vill säga, ej fullt och i sitt sammanhang skrifven — har äfven blifvit en händelse ej utan följder i svenska historien. Vår storhet och vårt fall — Gustaf Adolfs och hans närmaste efterföljares samt Karl XII:s tider, allt som varit utmärkt genom undransvärda bedrifter och skiften, — är i hela vår senare egentliga historia det som företrädesvis fästat uppmärksamheten, utan att ens dessa epoker blifvit framstälda i sin sanna dag; hvilket ej heller var möjligt, så länge man ej rätt kände de mellanliggande och efterföljande. Följden har blifvit, att vi, så till sägande, förlorat härftråden i vår historia. Man har tagit upp en ända efter en annan och ryckt af den. Det är ett dåligt sätt att reda härfvan.

Sådan är *statens* historia sedan hundra år i Sverige. Hvad skall man säga om *kyrkans?* — Förebuden kunde här synas lyckliga. I protestantismens historia hade Sverige gjort epok. Kyrkohistorien, sjelf nyskapad genom den reformation, som Gustaf Adolf politiskt stadfästade, syntes ej illa egna sig att blifva ett svenskt verk — och har ej blifvit det. Den teologiska riktning, som utmärkte tidpunkten af vår politiska storhet, har visserligen hos oss burit sin frukt i en politisk kyrka, representerande i staten, och uti staten äfven representerande lärdomen. Man skulle deraf vilja hemta godt hopp i synnerhet för de vetenskaper, som just ligga på

gränsen emellan den kyrkliga och verldsliga lärdomen och i hvilka bägges samverkan tydligast borde skönjas; — *kyrkohistorien* är en sådan.

Men oaktadt en *Baazii, Örnhjelms, Spegels, Erik Benzelii, Olof Celsii* och andras förtjenster, har detta hopp saknat uppfyllelse. Sverige har hvarken några stora arbeten att uppvisa till kyrkans allmänna historia, ej heller har det sjelft ännu en genomförd kyrkohistoria; och verksamheten att skaffa ämnen dertill har snarare af- än tilltagit. Vi skulle vara förlägna att i senare tider uppräkna många *Wallqvists* och v. *Troils* likar. Äfven i afseende på kyrkohistorien har således kyrkans och lärdomens politiska äktenskap i Sverige ej varit synnerligen lyckligt[1].

Emellertid har en ny tid för det historiska som för allt annat vetande länge sedan inträdt; och vår kyrkohistoria, som slumrat in under hvad man kan kalla den *dogmatiska* perioden, vaknar upp midt i den *kritiska*. Hon har slagit upp ögonen med närvarande arbete, och allt visar, att hon redan väl känner hvar hon är hemma.

Söke vi att i korthet karakterisera de bägge nyssnämda perioderna, så är för oss *dogmatisk* hvarje kunskap, som sist hvilar på en yttre auktoritet. Till denna tyckes historien vid första påseendet vara inskränkt. Hon stöder sig ju vid utifrån hemtade intyg? Emellertid skaffa dessa kritiken att göra. De måste pröfvas till sin halt: — om de äro minnesmärken och vitnesbörd, utgående från sjelfva de handlande personerna; om de härröra af andra vitnen, som förtälja hvad de sett och hört; om berättelsen tidigare eller senare blifvit fästad i skrift; om den innehåller en bearbetning af andras utsagor, och på huru långt afstånd dessa blifvit inhemtade af berättaren; hvarvid tillika dennes tid, bildning och karakter, så vidt den i berättelsen sig uttrycker eller eljest är bekant, måste tagas i betraktande för att bestämma trovärdigheten. Mången falsk auktoritet blir härigenom blottad, uppsåtliga bedrägerier och så kallade fromma bedrägerier komma i dagen. Kritiken kommer småningom också i erfarenhet deraf, att ej heller allt det *uppriktigt trodda* kan

[1] Det enda anmärkningsvärda försöket, åtminstone till ett sammandrag af svenska kyrkohistorien, faller utom de sista tjugu åren. *Kristna kyrkans historia uti Sverige ifrån de äldsta till närvarande tider:* sammandragen af *Jöran J. Thomæus.* Örebro 1817. Den nya upplagan deraf ha vi ej sett.

vara det *verkligt erfarna*. Den allmängör frågan: *hvad kan erfaras?* — *hvad kan vetas?* — och blir med detsamma *filosofi*. Den företrädesvis *kritiska* periodens inträde betecknas af en *kritisk* (ej mera dogmatisk) *filosofi*. Dermed upphör äfven den historiska vissheten att endast kunna stödjas på yttre auktoritet. Det *verkliga*, som historien skall framställa, blir beroende af det, enligt förnuftets egna undersökta eller förutsatta lagar, *möjliga* eller *omöjliga*, — hvad som antages ha *skett*, bestämmes ytterst af det som antages *kunna* ske. Lagarne för en sådan öfvertygelse bilda sig först inom den herskande filosofien, hvilken, så abstrakt den i sin begynnelse må synas, dock alltid utgår från förutsättningar, som redan ligga färdiga, ehuru ej uttalade, i allmänna tänkesättet och ingå sedan, förarbetade på tusen vis, i detta tänkesätt, utan att det rätt vet hvarifrån det har dem. — Oafhängig af inflytelsen håller sig ingen, lika litet som af sin egen tid; och den, som mest skryter af oberoendet och kanske af sitt förakt för filosofien, sätter sig dock ovilkorligen ned att arbeta med de allmänna resultaten af sin tids herskande filosofi, hos sig inneboende — såsom *fördomar*.

Hvad här blifvit sagdt om historiens förhållande till filosofien — ett förhållande, hvaraf häfdeforskaren måste taga kännedom och som så vida ingår i hvad man kunde kalla historiens filosofi, hvilket uttryck dock äfven kan hafva en egentligare betydelse, — må vara tillräckligt att aflägsna ett missförstånd, som lätt kan fästa sig vid det motto ur *Lingard's* History of England, som läses framför närvarande bok och i hvilket *historiens filosofi* räknas ibland inbillningsfoster samt anses snarare böra benämnas *romanens filosofi*. — Tydligen är det likväl de följande särskildt utmärkta orden: »att historieskrifvaren ej kan veta mer än hans källor innehålla och sjelfva händelserna innebära», hvilka vår författare i synnerhet velat göra till sina egna.

Inbrottet af den *kritiska* perioden — (den är snart femti år gammal) — hvarigenom forum för bedömandet af de yttre auktoriteterna flyttades inom menniskans bröst, har på hela det historiska fältet af mensklig kunskap haft det största inflytande. Ett slags provisoriskt tillstånd för all auktoritet, hvarunder den mer och mindre var att anse såsom suspenderad, inträdde. Mycket ofog bedrefs otvifvelaktigt och fortfar att bedrifvas. Det var ett allmänt subjektivitetens uppror

mot det objektiva. Äfven det förflutna, på hvilket förgängelsen redan borde hafva släckt sin lust, tycktes än en gång förgås och flyta i ruiner omkring på hafvet af svallande meningar. Knappt någon historisk källa fans, som ej grumlades af den salta bitterheten; något än så vördnadsvärdt historiskt monument, som ej angreps och undergräfdes. Och ehuru, sedan floden begynner förlöpa sig, mycket af det gamla befinner sig på sin plats, är likväl utsigten i många afseenden ombytt: sakerna visa sig annorlunda för andra gängse begrepp; och ett nytt tillkommande har bevisat sin makt med att äfven förändra det förflutna.

Den nya häfdeforskningen blef så medvetande af sin skeptiska syftning och gjorde sig deraf så mycken heder, att den kritiska apparaten var gemenligen det första historieskrifvaren framvisade. En egen intressant vetenskap om källornas förhållande till historien har derigenom uppstått, som både väckt och undanröjt många tvifvelsmål, vederlagt mången fördom, öppnat mången ny utsigt; men historia var den icke, utan någonting, som ständigt stälde sig emellan händelserna och läsaren, en förberedelse, som denne helst önskade i tysthet undangjord, finnande sig sjelf behandlad ungefär såsom en gäst, hvilken värden förer i köket i stället för i matsaln, eller i materialboden i stället för in i huset. Synnerligen visade sig ostädningen i sönderplockandet af folkslagens äldsta sagolika minnen, hvilka dessa tagit på sig att framföda utan all kritisk apparat. — Visserligen hade den äldre dogmatiska metoden med sådana minnen förfarit på ett underligt vis, då den tillpyntat och sträckt dem i formen af vanlig historia med sina hufvud- och statsaktioner, krig, freder och förbund och årtal och politiska förhandlingar, och den nyare kritiska har utan tvifvel gjort ett godt verk, då den söndrat hvad som här var lärd tillsats och falsk förklaring från hvad som är ursprunglig tradition. Men denna, med sina, man vet ej rätt om ur verklighetens eller inbillningens sköte ursprungna gestalter, har deremot visat sig särdeles motspänstig mot kritikens tillrättavisning; och bäst den förmenar sig ha söndertagit dem och, med framvisande af bitarne, vill säga åskådaren af expositonen, huru allt varit sammansatt, befinnas figurerna stå behållna och lifliga inför allt folkets ögon. Man har slutligen kommit öfverens att låta dem gälla hvad de kunna, såsom bilder af ett folks tro och föreställningssätt, lemnande derhän, huru mycken verklighet

kan derpå belöpa sig. Märkligt är, och kan anföras såsom bevis på god kontenans, att kritiken slutligen adopterat denna nödhjelp såsom ett nytt konststycke, hvilket man nu äfven ser användt på det i högsta mening historiska (t. ex. kristendomen sjelf); så att, om förr begreppen *saga, myt* väckte den ortodoxa häfdeforskarens förakt eller löje, de nu vid kritikens egen hand synas vilja tåga in från alla sidor och taga allt för mycket af fältet i besittning.

Den nämda kritiska operationen är äfven med Nordens fornminnen länge sedan försiggången. Mest var den utan tvifvel behöflig i hänsigt till Sverige, på hvars lott minsta delen af den nordiska sagans egentliga skatter ostridigt fallit, — en brist, som våra historiska patrioter tidigt varit betänkta på att fördölja med en lärdom, som i inbillningskraftens tjenst tog så mycket för sig, att sjelfva fattigdomen syntes förvandlad till en rikedom, hvilken slutligen haft all falsk rikedoms öde. Ett sådant öde (som träffat oss i mer än ett afseende) borde lära att med så mycket trognare, kärleksfullare omsorg tillgodogöra våra *verkliga* tillgångar. Hvad vår forntid angår, så är tydligt, att liksom det äldre slägtet af svenska häfdeforskare väntade för mycket af de utländske Göters traditioner och historia till förherrligande af sitt fäderneslánd, så har ett senare satt för stort hopp till Isländarne; för att ej tala om den mellanliggande Rudbeckska generationen, som öfverbjöd både sina föregångare och efterföljare. Icke som ville vi med otacksamhet tillstoppa våra öron för de herrliga ljuden af forna tider från Island, fastän de tala mer om Norge än om Sverige, eller såsom skulle vi någonsin glömma vår andel i Snorre Sturlesons konungasagor, ehuru den minsta; men svensk fornhäfds tempelmurar hafva ej uppstigit vid dessa ljud och uppstiga ej heller hädanefter. Deremot, ehuru vår medeltid är fattigare än Danmarks, så äro likväl dess gifvande malmgångar ännu långt ifrån tillräckligt drifna och torde, då deras innehåll fullständigare bringas i dagen, lemna kännare tillfälle att säkrare sluta till den gamla grundens beskaffenhet, än man i allmänhet tror. Dertill skola tjena fortsättningen och fullbordandet af de förträffliga nya editionerna af *Sveriges gamla lagar*, samt dylika åtgärder i afseende på det började *Diplomatarium Svecanum* och *Scriptores rerum Svecicarum medii ævi*. Ej utan sjelfförebråelse nämner jag de sista, i

hvilkas utgifvande jag aldrig bort taga del, för att låta verket så länge hvila genom yttre hindrande omständigheter[2], hvilka bort undanrödjas. Ibland dugtiga bergsmän i vår historias schakter, sä väl med hänsyn till malmens brytning som tillgodogörande, framträder nu på ett af dess vigtigaste fält författaren af *Svenska kyrkans historia,* — hvilken med närvarande prof så börjat sitt verk, att hans ord i laget skall komma att blifva af betydenhet. Vi helse hans arbete med glädje. Måtte honom förunnas dag och styrka att det fullborda!

Att det är ett »med kärlek» företaget arbete — såsom författaren säger i företalet — tro vi honom ej blott på hans ord. Den fullständiga kännedomen af alla för hand varande källor, den sorgfälliga granskning, hvarmed de äro begagnade, *sanningskärleken* med ett ord, visar detta i sjelfva verket. — *Stilen* kunne vi ej lika loforda. Vi äro inga vänner af det sega och tungrodda i detta afseende; men äfven ett motsatt fel bör undvikas. Det har bildat sig ett slags sydländskt manér i svenskt skriftställeri, utmärkt genom en särdeles löslig periodbygnad, en ledighet, som ej alltid är behag, och ofta förekommande danicismer och germanismer; vi önske, att det ej i en man af författarens halt må få en ny auktoritet. Under *stil* i högre mening inbegripes äfven *komposition.* Den är, med pennan såsom med mejseln och penseln, konsten att ordna och gruppera sitt ämne så, att det hufvudsakliga alltid framstår, — med ett ord: *att låta saken tala;* hvilket så litet sker derigenom, att författaren talar *öfver* den, att han snarare bör i sin egen framställning försvinna. Tvärt om är det saken sjelf, som lefver och får rörelse, hvilket åter endast sker genom det begrepp, som ligger saken till grund eller i den är inneburet, och hvilket man derför måste bemäktiga sig, justera mot sitt eget och i sjelfva händelsernas utveckling söka framställa. Kompositionen uttrycker på en gång ämnets djup och klarhet. Ytligt tagen anses den för skickligheten att göra framställningen, äfven för en större allmänhet, fattlig och behaglig. — Det är

[2] Hufvudsakligen emedan hvarken det ursprungliga förskottet (2500 r:dr b:ko) å statens sida eller prenumerationsbeloppet räckt till att betäcka kostnaden, innan genom försäljningen af de tvänne utgifna folianterna medel influtit till utgifvandet af en tredje; hvarpå allt för länge (i 10 år) blifvit väntadt.

visserligen icke *allt;* men det är *ett* bland kännetecknen på god komposition. De enkla och klara proportionerna äro i god mening det *populära.* Illa fattar man detta blott såsom det *låga.* Det är i sann mening ej mindre det *höga.* Det höga, ja det högsta är hvad som *allmännast* förbinder menniskor. Slå an det! Det har en god klang i hvarje bröst; och äfven lärdomen torde deraf ha att lära.

De här af oss vågade fordringar i afseende på kompositionen äro hvad vi i synnerhet för det följande af författarens arbete önske att göra gällande. En *första* del (den närvarande slutar med invigningen af den förste svenske ärkebiskop år 1164) måste, synnerligen i ett ämne som detta, mest vara *inledning;* och kan det ej nekas, att svenska kyrkan i sin uppkomst är temligen fattig och färglös samt att vi lida af stor brist på underrättelser om densamma, så är den kritiska granskningen af hvad som finnes utan tvifvel lika oundgänglig, som, der den verkställes med författarens insigt och noggranhet, i hög grad förtjenstfull. Jag har, såsom en medlem af skrået, deraf hemtat synnerlig uppbyggelse och i dessa detaljundersökningar funnit åtskilligt att använda till min egen förkofran. — Trenne föremål framställa sig för öfrigt såsom hufvudsakliga i en sådan inledning: beskaffenheten af den tro, som af den bättre besegrades, beskaffenheten af den som segrade, och slutligen de omständigheter och personer, som utmärkte öfvergången. Det första — en teckning af den nordiska hedendomen — finne vi i författarens arbete, ehuru med utelemnande af ett element, som vi för vår del anse dithörande; det tredje är med stor utförlighet och omsorg behandladt; mellanstycket — en grundritning af den allmänna kyrkans beskaffenhet på den tid, då afläggare af det stora trädet först sänktes i svensk jord — sakne vi eller finne mest förutsatt. Likväl är detta det stora och bestämda, som endast kan ge det lilla och obestämda i vår vrå af kyrkohistorien hållning.

Vi nämde oss sakna hos författaren ett element i framställningen af våra hedniska förfäders tro. Egentligen att tala, saknas det ej; det förekommer, men förnekas. Detta här förnekade, men nödvändiga element i den nordiska såsom all annan mytologi, i synnerhet hos nationer, som haft någon historia och ej stå på den allra lägsta utvecklingsgrad, — är

just det *historiska*. Det är ett af dem, som ingalunda ligga från folktron fjärmast; och minst borde det af häfdatecknaren förkastas, fast det ofta blifvit missförstådt. Hans kall är tvärt om att undanrödja missförståndet och ställa äfven *denna* betydelse af de gamla gudagestalterna i det rätta ljuset. Det är bekant, huruledes de första kristliga författare framstälde de hedniske gudar såsom onda andar eller menniskor, deras representanter, hvilka genom trolldomsförmåga vunno dyrkan och makt. Denna teologiska förklaring förberedde det slags äldre historiska, som gjorde dem till stora politici. Den nyare kritiken har åter endast lemnat den subjektiva verklighet qvar, som tillhör dem såsom föreställningar af ett ännu obildadt folks religiösa tänkesätt. Må vara; dock äro dervid tvänne anmärkningar att göra. Först, att till dessa föreställningar hos alla nationer äfven hör den, i följd hvaraf gudarne ej blott äro föremål för, utan tillika stiftare af sin egen dyrkan och, såsom de första både prester, domare och konungar, stå i spetsen för menskligheten och tillika för nationens egen historia. Man måste komma i håg, att denna menskliga och historiska betydelse ej mindre ingår i de gamla gudalärorna, än den fysiska, i följd hvaraf gudarne skulle anses för symboliserade naturkrafter; ja att den i sjelfva verket är *högre* än denna, så vida menniskan äfven står *öfver* naturen. För det andra anmärke vi: att, så subjektiv den nämda föreställningen må vara, något medelbegrepp åtminstone måste finnas och uppvisas, i följd hvaraf den någonsin kunnat lämpas på verkligheten och blifvit trodd. Men *presterskapet*, såsom en trodd representation af gudomligheten, är ett sådant. Och finner man nu detta, såsom i gamla Norden, förenadt med *konungaskapet*, så måste *gudarne* ej blott lemnas på sin plats i spetsen äfven för Nordens historiska föreställningar, utan man har både rätten öppen och pligten gifven att undersöka, huruvida de dervid fästade berättelser, t. ex. om in- eller utvandringar under anförande af gudaslägter eller herskare, som buro deras namn och ifrån dem troddes leda sin härkomst, ega någon *verklig grund;* och man får ej träda sådana undersökningar (hvilka vi för vår del ej ansett alldeles fruktlösa) i vägen med det påståendet, att en sådan grund ej är *möjlig.*

Ett sådant påstående förekommer väl ej peremtoriskt af författaren uttaladt; men han har handlat under samma

förutsättning, och den historiska åsigten af myterna finnes blott nämd såsom oantaglig. Vi försvara den ej heller såsom den enda och uteslutande, men vi påstå, att den ej för myterna är främmande, att de sjelfva hålla den öppen, och att mytologien, då hvarken det himmelska eller det jordiska, hvartdera för sig, utan *sammanhanget* mellan bägge är ämnet för dess bilder, äfven måste ha uttryckt det menskliga i detta sammanhang, ända till tillämpligheten på verkliga personer, hvilka dock behandlas såsom allmänna representanter. Hvarför är eljest Oden, äfven i de mytiska sångerna, ej blott en gud, utan en gudomlig vandrande hjelte och profet bland folken? Hvarför räknade Ynglingarne i Sverige, Sköldungarne i Danmark, Hlade-jarlarne i Norge, flera de förnämsta slägter på Island, de anglosaxiska konungaätterna till honom sina anor? Hvarför kalla honom gamla engelska krönikeskrifvare, till en del ännu från den nordiska hedendomens tider, »den uråldrige Woden, från hvilken nästan alla de barbariska folkens konungaslägter leda sitt ursprung» — eller »konungen öfver barbarernas mängd, hvilken de bedragne nordiske hedningar, Danskar, Norrmän, Svenskar, tillbedja såsom gud än i dag»? Likväl finnes ett oförkastligt intyg, att Wodan af alla germaniska folk dyrkades såsom gud. Om Vandaler, Longobarder, Svever bevitnas det dessutom uttryckligen. *Anses*, som öfversättes med *halfgudar*, kallade de utländske Göter sin konungaslägt. Ordet är till alla sina betydelser detsamma som det nordiska *Asar*, endast med en dialektskilnad i formen, hvilken i flera andra ord regelmässigt på samma sätt förekommer. Vid ett sådant förhållande och då den gamla lagens sed är att i konungarnes genealogi gerna se folkens, kunna lätt ut- och invandringssagor ha bildat sig, som i sjelfva verket gälla konungarne mer än folken, ehuru de förra figurera för de senare. — En historisk Oden — en af de många, som möjligen uppträdt med fullmakten af denna värdighet och detta namn — anser jag, i motsats med vår författare[3], Sverige så vida kunna tillegna sig, som den *historiska* grunden i Ynglingasagan utan tvifvel är en *kolonisation af det egentliga Svealand*, företaget, enligt ålderdomens

[3] »Således heter det om Oden — hvad personen beträffar *utan tvifvel alldeles ohistoriskt*, men upplysande i afseende på det begrepp man gjorde sig om en Ynglinga- och Upsala-kung, — att sedan han

art, under gudomliga auspicier, det vill här säga under ett på en gång *presterligt* och *heroiskt* anförarskap i *gudarnes* namn; och det vore besynnerligt att ej dervid få tänka på verkliga deremot svarande personer, utan hvilka likväl saken är otänkbar. Deremot äro vi alldeles ense om, att den *kronologiska* historien för Sverige först kan begynnas med nionde seklet och att denna ännu länge måste i detta afseende kämpa med svårigheter, hvilka också författaren med sin vanliga noggranhet framstält.

Vi finne i allmänhet en lärorik uppmärksamhet lemnad åt våra gamla *borgerliga* förhållanden; och författaren får tid dertill genom den långsamhet, hvarmed, efter de första försöken till kristendomens införande, det så kallade *kyrkliga* hos oss utvecklar sig. Både i materiel och andlig mening har detta sin första egentliga skådeplats i *Skåne* och *Vestergötland*, och det tidiga kristliga nitet har här i synnerhet yttrat sig i uppbyggandet af många kyrkor, äfven inom en trängre rymd. Märkligt är, att redan år 1234, på biskopens i Skara klagan, huruledes i hans stift så många kapell funnos, att inkomsterna ej förslogo till presternas underhåll, påfven redan ger tillåtelse till förening af församlingar och kyrkors sammanbyggande[4]. I det då varande svenska riket framstår i allmänhet Götaland såsom först kristet. Trögare framsteg gjorde läran bland Uppsvear, ehuru tidigt predikad, samt Smålänningar; och i synnerhet de förras hedniska opposition hade äfven i politiskt afseende vigtiga följder. Författaren, hvars utförliga, granskande framställning vi ej hafva utrymme att följa, slutar med epoken af kyrkans befästande äfven i det egentliga Svealand genom Erik den helige och en påflig legats organiserande af kyrkoangelägenheterna i Norden, hvilken organisation i Sverige får en stämpel af fullbordan, då riket erhåller en ärkebiskop.

Vår slutbetraktelse för denna gång fäste vi vid ett yttrande uti inledningen till denna artikel.

Vi ha nämt, att det äfven kunde finnas ett annat slags förhållande emellan filosofien och historien än det slags

---

intagit landskapet, lät han utdela boställer åt sina män» m. m. — säger författaren, s. 283, hvarmed åtskilliga andra ställen i boken må jämföras.

[4] *Diplomatarium Svecanum*, T. 1. p. 280.

yttre, hvarigenom man bedömer hvad i historien är *möjligt* eller *icke*. Då detta sker enligt de af tidens filosofi bestämda begrepp, undgår ingen att fälla sådana omdömen ur en filosofisk synpunkt, han må för öfrigt sjelf gifva dem hvad namn han behagar. Frågas nu: finnes ej också ett *inre* förhållande mellan filosofi och historia? Svaret beror på en annan fråga: finnes det en *inre* historia — hvilken, då den yttre sysselsätter sig med de materiela i ögonen fallande förändringarna i deras tidsföljd och beroende af hvarandra, tvärt om förnämligast afser dem, som falla inom den menskliga andens eget gebit? Sådana framträda äfven för den yttre historien, såsom den öfvervägande andliga riktningen, de ledande ideerna i hvarje tidehvarf, hvilka hon ej kan undgå att varseblifva och sätta i ett visst sammanhang med de yttre tilldragelserna. Detta visar sig i hennes försök att än förklara händelserna ur tänkesätten, än åter härleda tänkesätten ur händelserna — försök, i hvilka det dock aldrig rätt lyckas att fixera orsak och verkan och som sluta med att sammanhanget emellan det yttre och inre väl måste medgifvas, men lemnas i sin dunkelhet. Tydligare blifver sammanhanget inom det inre gebitet, för sig betraktadt. Ett närmare skärskådande i detta afseende visar nämligen, att det finnes en förbindelse emellan hvad vi kallat tidehvarfvens ledande ideer, och en utveckling, i följd hvaraf de tidigare i betydlig mån grundlagt de senare, samt vidare att denna utveckling på längden allt mera vinner i bredd eller samtidigt försiggår hos allt flera deltagande. *In nuce* framställes denna utveckling af *filosofiens historia*, — som blir *opinionernas* och slutligen yttrar sig i herraväldet af hvad man kallar *allmän opinion*, som man kan kalla filosofiens på en gång nederlag och seger; ty bäggedera ha visat sig såsom följder af den sista *subjektivt-kritiska* perioden, hvars inflytande på det historiska föreställningssättet vi i början sökte karakterisera.

Frågade oss någon, hvad vi anse för den nyare tidens största makt, vi svarade utan betänkande: *allmänna opinionen*. Man klagar nu öfver detta nya tyranni, i hvilket massornas opinioner, upprörda och bearbetade genom *pressen*, slutligen äfven skola verka och redan begynt verka såsom fysisk öfvermakt. — Må vara. — Men ingen blott fysisk makt *besegrar* denna nya makt; ty hvad man om den må säga: den är af *andlig* natur och skall endast vika för sin

like. Den är en *frihetens makt,* obetvingbar, i fall ej *friheten* äfven har en *inneboende lag,* som nödvändigt skall blottas och framstå ur sitt dolda djup i samma mån som banden af endast yttre auktoriteter fallit och falla. Det är en omöjlighet att annorlunda fatta menskligt samhälle och mensklig sammanlefnad. Det blir i hufvudsaken vid den tadlade trivialiteten af den *bättre öfvertygelsens kamp med den sämre*[5]. Denna kamp emellan frihetens sanna och falska makter är redan begynd. Den har räknat och skall räkna sina martyrer der, hvarest massans opinion blifvit fruktansvärdast såsom fysisk makt. Men deras ätt går ej ut och har förr än nu bådat seger. Och i alla fall må man vara viss derpå: det är inom *frihetens* gebit, som striden går för sig.

Vi ha nämt ett ord, hvars makt och giltighet i längd och bredd allt mera vidgat sig, under det dess (nämligen *frihetens*) betydelse i höjd och djup ännu ej gjort sig lika gällande. Följande må visa att, om vi ej kunna mäta, vi dock erkänna dess dimensioner äfven i dessa hänseenden.

Det finnes lagar för materien, gällande för allt hvad af den deltager och således äfven för anden, så långt nämligen den af materien är bunden, ej längre; ty äfven i denna bundenhet når anden utom det materiela, är öfver det; då för den andra lagar, dess egna, blifva gällande. Beviset derför är ett faktiskt, beroende till sin kraft ingalunda af några filosofiska undersökningar. Detta bevis, hvarpå menniskans samvete måste svara ja, är *tillräkneligheten,* medvetandet af *frihet.* Midt i den yttre kedjan af orsaker och verkningar drifves man således till erkännande af en inre orsak, som endast förutsätter sig sjelf, men ock nödvändigt sig sjelf i alla afseenden, så att tanken endast kan stanna och hvila vid frihetens egen källa, i och genom hvilken den också endast kan finnas i alla sina afledningar. Hvad vi sagt är ett svagt uttryck af de eviga tankarne: Gud, menniska, menniskoslägte. Men ett oupplösligt sammanhang är dem emellan; och medvetandet af detta sammanhang, i följd hvaraf menniskan ursprungligen ej endast är *genom,* utan äfven *uti* Gud, och hvarje särskild menniska blott når sin bestämmelse i den mån detta ursprungliga förhållande, det vill säga den gudomliga

[5] Jfr ofvan rec. öfver *En af dagens frågor* m. m.

urbilden af hennes natur, i henne lefver och upplifvas, — är *religion*, — och ej blott, såsom filosofien, det *inre*, utan det *innersta* i historien.

Att denna urbild ej blott är ett tanketing, utan lefvande sig uppenbarat och genomgått menskliga skickelser och burit och ännu bär försonande verldens synder, hvilka utplånas i den mån hvar och en, som i honom hafver och vill hafva del, tillegnar sig hans väsende, det är det största ord historien har att förkunna, hvars möjlighet och önsklighet må hända filosofien, om han sig rätt betänker, kan inse, men hvars verklighet endast den kristne kan erkänna.

9.

Memoirs of the life of Sir Walter Scott. Bart. (Baronet): *Edinburgh, London, 1837, 1838. VII vol. 8:o.*

Med all sin vidlyftighet en af de intressantaste lefvernesbeskrifningar! -- Hvem känner ej dess föremål? Hvem har i alla verldsdelar blifvit läst, om ej *Walter Scott?* Och hvem har läst honom och ej tackat honom för det renaste nöje? Hvilken monark kan berömma sig af en så stor, så mild, så välgörande inflytelse? Här är ock ett rike. Och han var ingen af jordens store, utan en god och snillrik man.

En tid, i hvilken sådant till den graden är möjligt, hör ej till de vanliga och bär inom sig ett ännu större tillkommande. Det är andens vägar, som begynna gå öfver jorden. Hvad som på dem skall intåga kommer ock i sinom tid.

Vi se upp till Walter Scott som till en af tidens mäktige. Men all makt har sina faror. De uteblefvo ej heller för honom — denne *gränsbo mellan tvänne åldrar,* som han så betydelserikt kallar sig sjelf. Vi se framför oss ej blott en herskare, utan äfven ett offer, såsom vanligt och menskligt är. Hans lefverne visar det ändå bättre än hans skrifter, och derför ha vi ej kunnat motstå frestelsen att derom säga några ord[1].

[1] Memoirerna äro författade af hans måg *Lockhardt,* till en stor del efter hans egna uppsatser och bref. De äro skrifna i en samvetsgrann, utförlig och manlig stil, så redligt, att de finnas, som ha förebrått författaren att så öppet ha framställt äfven skuggsidorna af en stor och god karakter. Vi skulle för mycket ej ha velat honom handla annorlunda och skulle eljest ej ha slutat dessa memoirer med den öfvertygelse, att föremålet var ändå mera en *man* -- än en *skriftställare.*

Walter Scott föddes i Edinburgh den 15 Aug. 1771, tredje sonen bland en talrik familj. Hans far, af samma namn, innehade en skrifvaresyssla i Edinburgh och lefde i medelmåttiga omständigheter. Slägten hörde till *the Clan of Scotts*, en fordom mäktig och talrik stam ibland de så kallade *gränsboarne* (Borderers) emellan England och Skotland, der nationalantipatien länge bibehöll ett ständigt krigstillstånd. Ett enda drag må karakterisera det. För *Walter Scott* af *Harden*, en bekant fribytare i drottning Marias tid, brukade hans hustru servera ett par sporrar på ett fat vid måltiden, då visthuset var tomt. — Olyckor tillbakasatte den gren af slägten, hvilken vår skald tillhörde. Hans farfars far förlorade all sin förmögenhet och nära lifvet genom deltagande i rebellionen för Stuartska huset 1715. Hans farfar närde sig genom landtbruk och boskapshandel. Hans far, den förste af slägten som omfattade en lärd profession, var lagkarl, en sträng presbyterian och för sin person tillgifven hannoverska huset, *för* hvilket han ock fäktat i rebellionen 1745. Hans son har målat honom såsom den gamle *Alan Fairford* i romanen *Redgauntlet*, sig sjelf såsom den unge af samma namn, och sin vän *William Clerk* såsom *Darsie Latimer*. — Genom sin mor *Anne Rutherford* härstammade han från familjen *Swinton of Swinton*, en af de äldsta i Skotland, och var äfven i frändskap med clanen *Campbell* i skotska högländerna. Jag nämner detta, emedan skalden sjelf var långt ifrån att anse det likgiltigt. På hans lyckas höjd var det hans stolthet att pryda sin sköna götiska sal på Abbotsford äfven med alla familjens vapen, och mot chefen för sin stam, hertigen af *Buccleuch*, närde han känslor, på en gång den forna vasallens och den ridderliga skaldens.

Hvad man anmärkt om flere män med stor produktiv inbillningskraft, att den oftast är en mödernegåfva, besannade sig på Walter Scott. Ingenting var mindre poetiskt än hans far. Modern var full af poetiskt sinne, tillika mildare religiös än den strängt presbyterianske fadern, hvilken i synnerhet var för hvilodagens helgd en föga mindre varm ifrare än M:r *Mitchell*, en af Walter Scotts första lärare, som sedan afsade sig ett godt pastorat i en sjöstad, emedan han ej kunde vänja skepparne af med att gå till segels äfven på en söndag, om vinden var god.

Vid halftannat års ålder träffades barnet af en lamhet i högra foten, som ingen läkarevård kunde afhjelpa och grund-

lade en ofärdighet, som följde honom genom lifvet, ehuru han blef en stark, högväxt man, och ehuru han i kroppsöfningar, för hvilka han med den kraft att kämpa mot hinder, som i allt utmärkte honom, hade den största lust, förvärfvade en skicklighet, som öfverträffade många. Få ihärdigare fotgängare ha funnits än han med sin käpp, och knappast en förvägnare ryttare: — en skicklighet, som han satte så högt, att den i hans tanke utgjorde ett hufvudstycke i all liberal uppfostran. Han hade ett stort naturligt mod. Ännu såsom ett litet barn, då han blifvit afglömd ute på marken och hans tant vid ett annalkande åskväder skyndade sig att uppsöka och hemta in honom, fans han liggande på ryggen och klappande i sina små händer med utrop af: skönt! skönt! vid hvarje blixt. Tapperhet ansåg han till den grad för mannens naturliga dygd, att frånvaron deraf ingaf honom den största vedervilja. Hans yngsta bror, sorgebarnet i familjen, vek och utsväfvande, återkom från Vestindien, dit han blifvit skickad, brännmärkt genom kassation för angifvet fegt uppförande i krigstjenst, och dog strax derefter. Walter Scott ville hvarken bevista hans begrafning eller bära sorg efter honom. Tjugu år derefter erkände han för en vän, att han bittert ångrade sin hårdhet. Han har helgat åt detta minne ett försoningsoffer, sådant endast *han* kunde gifva det, då han i en af de sista, men ej den minst sköna af sina romaner, *The fair maid of Perth*, i *Conachar* förstått att gifva det högsta intresse åt en person, hos hvilken rädslan är en fysisk, oöfvervinnelig svaghet; och betänker man, att detta sköna offer tändes af Walter Scott i sin ålder, olycklig, med ett halfbrutet, ehuru i sina sista fibrer oförskräckt hjerta, så har knappt ett mer rörande, liksom aldrig ett genom snille beundransvärdare, blifvit hemburet.

Till stärkande af sin helsa tillbragte han en stor del af sin barndom på landet hos sin farfar. I den poetiska helsningen till sin vän *William Erskine* före tredje sången af *Marmion* målade skalden sedermera både den vördnadsvärde åldring, under hvars tak han såsom barn lefde, och naturen af denna vilda skotska gränsmark vid Tweeds och Teviots stränder, om hvilken det med skäl blifvit sagdt, att hvarje fält der förer minnet af ett slag och hvarje bäck af en sång, och om hvilken med lika skäl kan sägas, att både skalden och hans poesi der växte. Vid Smailholms borgruin, på höjden af de klippor, som öfverhängde hans farfars lilla hus, fästade

han äfven sedermera sin herrliga ballad *Midsommarsaftonen* (the Eve of S. John). I denna nejd, med samlingen af hvars folksånger och sagor han sedermera först gjorde sig bekant, har han äfven såsom man framlefvat sina angenämaste dagar. I detta granskap låg Ashestiel, länge hans landtliga boning; här det genom honom namnkunniga Abbotsford, der han blef rik och bygde sig fattig; här de majestätiska ruinerna af Melrose's kloster, som han i sång och saga så ofta firat.

Jämte de gamla balladerna blef Pope's öfversättning af Homerus hans första poetiska läsning; men den af moderna skalder, som genom sin episka natur är kanske närmast beslägtad med skaldernas fader, lärde aldrig läsa denne på grekiska och blef heller aldrig någon klassisk kännare af latinska språket, i hvilket stycken af Lucanus och Claudianus, medeltidskrönikor och gamla katolska kyrkohymner sägas ha intresserat honom mer än både Horatius och Virgilius. Han skulle likväl blifva hvad man kallar klassiskt bildad i Edinburghs storskola, der han en rund tid gick och der besagda språk såsom vanligt voro hufvudsaken. Men utslaget blef det vi nämt; man vet ej, om genom lärjungens eller metodens eller lärarnes fel. Visst är, att de senare ej synas anat, att de hade ett stort och oupptäckt snille under sina händer. Deremot var den unge Walter Scott väl bekant ibland sina kamrater, ej blott för den raskaste pilt oaktadt sin lamhet, utan äfven såsom den förundransvärdaste och förträffligaste *berättare*. Och denna naturgåfva, grunden till hans storhet, yttrade sig ovanligt tidigt. Ett literärt, högt bildadt fruntimmer ibland hans slägtingar, sjelft författarinna, skrifver efter ett besök i hans faders hus: »I går var jag till aftonen hos Walter Scott (fadern). Han har en son, det mest utomordentliga snille till gosse, som jag någonsin sett. Han höll på att läsa ett poem för sin mor, då jag kom in. Jag bad honom fortfara. Det var beskrifningen om ett skeppsbrott. Hans passion steg med stormen. Han upplyftade hand och ögon. 'Der störtar masten', sade han. 'Krash, den går! De skola alla förgås!' Efter denna lifliga rörelse vände han sig till mig, sägande: 'detta är för bedröfligt. Jag skall läsa för er någonting roligare'. Derpå begynte han tala om Miltons beskrifning om paradiset.» — Då var den unge Walter Scott sex år gammal. Han var på en gång det lifligaste och stundom tillika det stillaste barn. En annan dam af hans bekanta från skolåren säger, att hon aldrig

sett en varelse, hvars inbillningskraft var i så oupphörlig verksamhet. Det underbara syntes ha en sådan makt öfver honom, att, i hans berättelser om sina fantasier, hans ansigte — vanligen en spegel af ren välvilja och en viss skalkaktig glädtighet — ofta uttryckte den djupaste rörelse, såsom hade han blifvit öfverväldigad af sina egna föreställningar. Han gick vanligen med nedslagna ögon och en stilla, nöjd uppsyn, såsom njöte han af sina egna tankar. »Den, som sett honom, kunde omöjligt glömma honom — säger berätterskan — och ännu efter en lång lefnad står denna hans bild med gårdagens friskhet för min själs öga.» — Det är qvinliga, ensliga stämmor, som sålunda någon gång låta höra sig om den unge Walter Scott. De manliga blickarne synas ha varit mindre uppmärksamma. Så föga vänd syntes denna ungdom till någon utmärkelse i hvad som vanligen kallades lärd bildning, att hans fader tog honom från allmänna undervisningen för att sätta honom såsom lärling in i sin egen skrifvarestuga, der han såsom en lydig son arbetade att gå i fädernespåren; och ända inemot tretionde året var hans literära bestämmelse för hans vänner liksom för honom sjelf en hemlighet, ehuru ingen i sitt författareskap slutligen så uttalat ett helt lifs samlade erfarenhet. Han mognade sent (men hvilken mognad!) och erbjuder på en gång det sällsyntaste och mest intagande skådespel: den godsinta naiveteten af en stor, för sig sjelf okänd genius. Verlden har intet, som i behag med sådant kan förliknas.

I enlighet med sin faders vilja genomgick han småningom, ifrån 1789 till 1792, de vanliga profven för att upptagas i de skotska advokaternas skrå. Hans flit var otadelig, och han har aldrig beklagat sig öfver det val af bestämmelse, som en annan för honom gjorde. Sedermera, på höjden af sitt literära rykte, använde han någon gång skälmtsamt på sin profession den äkta mannens ord om sin häft i skådespelet: »Vi hade aldrig mycken kärlek för hvarandra, och det behagade himlen att allt mera förminska den vid närmare bekantskap». Märkligt är, att den vältaligaste man i det beskrifvande och målande icke var någon *talare*, ja hade en naturlig oskicklighet i den argumentativa vältaligheten, liksom en naturlig motvilja för disputer. Men den argumentativa vältaligheten är företrädesvis den advokatoriska, som i synnerhet firar sin triumf i att följdrätt och hänförande och med passion genomföra *en* sida af en sak. Ingenting var mera

främmande för den store skaldens och berättarens natur, för hvars omfattande, opartiskt välvilliga sinne hvarje sak i sin *helhet* osökt framstod, och hvars öfverträffande förmåga bestod i att så återgifva och framställa den. Också visar sig hans egentliga förträfflighet i en klar rikedom af oefterhärmliga detaljer, förbundna, man vet ej huru, till ett förtrollande totalintryck; under det med skäl blifvit anmärkt, att hos ingen stor författare man kan utplocka färre *sentenser*. Den retoriska ensidigheten i Walter Scotts få advokatoriska försök blir otydlig och matt och får endast karakter genom ett slags omedveten lutning till det komiska: — en naturlig skalkaktighet hos hans genius, åt hvilken han inom diktens område fritt äfven öfverlät sig.

Betraktar man Walter Scotts ödmjuka, anspråkslösa, ihållande, men dunkla professionela verksamhet såsom jurist, tills i hans 34:de år af en tillfällig anledning det första försökta större poemet *the Lay of the last Minstrel* öfverraskade verlden och honom sjelf — redan hvad man kallar en rangerad man och familjefader — med en framgång, som i engelska literaturen sedan Dryden ej haft sin like och snart vida öfverträffade denna, så påminner man sig den liknelse, hvarmed Goethe slutar *Wilhelm Meister*, — om »Saul, Kis' son, som gick ut att söka sin faders åsninnor och fann ett konungarike». Och likväl skulle ej den visast uttänkta plan kunnat bättre uppfostra Walter Scott till allt hvad han var och blef. Hans tidiga kärlek till sitt lands minnen hade varit den osynliga genius, som ledsagat honom, och allt bidrog att gifva detta minnelif kraften och saften af ett närvarande. Dessa minnen, ursprungligen och företrädesvis hemtade ej ur böcker, utan ur deras lefvande källa under upprepade resor och vandringar, företagna stundom för angelägenheter, stundom för nöje, inom Skotland, särdeles i dess dittills minst kända trakter, såsom Gränsmarkerna och Högländerna; hans eget landtliga lif och hem under en stor del af året; hans kärlek för fria luften, för jagten, fisket, trädplantering, och det umgänge han ständigt förde med folket; hans rena, älskvärda förhållanden såsom familjefader, husbonde, granne, vän (ingen har haft varmare vänner); äfven hans historiska, antiqvariska och legala studier; allt detta sammantagêt, länge, djupt verkande i en sådan själ, bildade en *verklig* grund, som ingen egt renare och rikare, för en *poesi*, hvilken med ens i mognadens stund vid en blid solblick slog i

blomma. Ett evigt tänkvärdigt exempel, att poesien ej hemtas ur luften, utan är ett *lif* och måste *lefvas*. Förgäfves bemödar sig blotta inbillningskraften att dölja denna brist, der den finnes. Först *rot*, så *blomma!* — först en *man*, så en *poet!* Hvarför har eljest den mest nationela skald, såsom Walter Scott, blifvit ibland de mest universela? Sådant visar, ur hvilken grund de träd i poesiens lustgård växa, som beskugga och svalka jorden. Denna grund är de domestika affektionerna, vänskapen, fosterlandskänslan, religionen. Dessa på en gång de enfaldigaste och allmännaste menskliga motiv äro, om man rätt ser till, den rena, kraftfulla näringen för den skalds beundransvärda bildningsgåfva, som nu sysselsätter oss, och har varit de stora skalders enkla kost före honom.

Det nämda poemet var ej det första, hvarmed Walter Scott uppträdde, men det första som gjorde hans rykte. Bristande i klassisk lärdom, hade han deremot småningom förvärfvat sig en temligen vidsträckt kännedom af de moderna språken. Han läste franska, italienska, spanska och lade dertill efter sitt tjugonde år den då för tiden i England och Skotland sällsynta kännedomen af det tyska. Bürger och Goethe voro närslägtade snillen, som träffade honom, — källådror för det underbara och romantiska, sedermera nästan öfvertäckta af tusen härmares grumlade rännilar, under det ett lyckligt öde gaf den skotska, ännu med sig sjelf obekanta skalden en sen, men frisk dryck ur sjelfva källan. En engelsk öfversättning af Bürgers *Leonore*, som han hörde läsas, gjorde på honom så stort intryck, att han ej gaf sig ro innan han fick originalet, hvilket han genast öfversatte och lade dertill en öfversättning af samma poets *Vilde jägare*. Dessa stycken trycktes tillsammans utan hans namn i Edinburgh 1796. — »Hvad tyckes? Walter Scott blir poet», skrifver en af hans qvinliga bekanta vid samma tid. — De nämda balladerna och några egna försök i samma slag gjorde honom bekant med *Lewis*, en för dagen genom sin roman *Munken* mycket firad författare, hvilken 1799 befordrade Scotts öfversättning af Goethes *Götz von Berlichingen* till trycket. Ingendera väckte synnerlig uppmärksamhet. Äfven hans samling af de skotska gränsmarkernas sånger (*Minstrelsy of the Scottish Border*), hvaraf tvänne delar utkommo 1802 och den tredje följande året, gjorde, ehuru flera ädla prof af hans egen skaldeförmåga redan här förekomma, honom blott

bekant inom vissa kretsar; och ända till 1804 var Walter Scott ett namn utan klang i den större och allmännare literaturen.

Det finnes en naturlig poesi — våren, ungdomen — på jorden. Den är skön och rörande. Likväl är den ej den rätta. Den rätta blir ej alltid gammal, men *kan* blifva det; förer sin egen vår genom många vårar; växer och blir ung, ja yngre, så länge menskliga förmögenheterna sammanhålla, och löser slutligen mildt sitt eget fängelse.

Den sista skaldesången (the Lay of the last Minstrel) — så kallad, emedan den lägges i munnen på en af dessa skalder, som fordom hörde till en skotsk stamchefs hushåll — uppkom af den tillfälliga anledning, att Walter Scotts patronessa, hertiginnan af Buccleuch, bad honom poetiskt behandla en i orten gängse folksaga om en dvärg. Deraf den demoniska dvärgen i poemet, som stött många, men är lånad af en verklig tradition. För öfrigt kristalliserade sig med ens omkring denna tråd i oregelbundna, underbara former alla de länge och långsamt samlade rika elementen af Walter Scotts poesi. Hans forntidsminnen, hans barndomsminnen, hans ridderlighet, hans naturkärlek, hans skaldekärlek, hans ungdomskärlek, en ur hjertat strömmande mäktig lyrik, förenad med hans episka förmåga att skildra menniskor, seder, jord och himmel i deras egnaste lokala färger: allt detta bryter här fram uti och omkring en enkel gammal riddare- och röfvarehistoria på Englands och Skotlands gränsmarker, der scenen är den landtliga af hans första år, hjeltarne tillhöra hans egen stam, — frambryter, säger jag, liksom det friskaste källsprång ur hans hemlands klippor och bildar en tafla, der förr och nu, dikt och verklighet äro så med hvarandra blandade, att, hvad ock må sägas om den trollkonst, som i händelsen spelar en så stor rol, man åtminstone måste tro på skaldens egen. Oregelbundet och hårdt, på en gång underligt hopadt och afbrutet förefaller vid första läsningen det hela. Det är som om skummet af poesiens störtande våg förvirrade anblicken. Men solstrålen målar tusen regnbågar i dess perlande droppar, och man ser slutligen genom dem in i ett underbart, magiskt belyst landskap. Det var, som om en ström af frisk landtlig luft hade brutit in i den förkonstlade poesiens studerkamrar och salonger. Också var första verkan ett allmänt rop af förundran, dernäst ett rop af förfriskande nöje. Alla det stora societets-

hospitalets bleka invånare störtade till dörren att inandas det, utan att fråga efter de kritiska doktorernas varningar för förkylning och vinkar om att frisk luft fans nog, då de försigtigt anbragt ventiler i hospitalsvåningen. Mot både språket, i hvilket tusen förgätna landtliga blomster från den gamla romansens och balladens gröna ängar, som man aldrig sett i någon fönsterkruka, och mot planen, som ej var någon plan, utan ett bergigt landskap, gjorde kammarparnassens väktare de allvarsammaste och grundligaste invändningar. Det blef dervid. Den läsande allmänheten var förtjust.

I Lady *Margaret* uti *the Lay*, äfvensom i *Mathilda* uti det senare poemet *Rokeby*, har man velat igenkänna dragen af ett föremål för skaldens egen första, men olyckliga kärlek. I allmänhet sammanhänga alla Walter Scotts poetiska skapelser med honom sjelf, hans egna erfarenheter, hans lidelser och nöjen, hans omgifningar, på så långt afstånd skådeplatsen för dem ock må vara förlagd. Det är det förunderliga dubbelljuset, på en gång sken och återsken, uti dem. Derför, hvar hans inbillning vandrar, är *han* alltid hemma, och läsaren känner sig hemmastadd med honom. Också var denna inbillningskraft alltid frisk och färdig, midt i det mest verksamma lif, på fältet eller i kammaren, till häst, till fots, enslig eller i den bullrande omgifningen af hans barn. Poemen *Rokeby* och *the Bridal of Triermain* skref han inom kort tid, ömsevis och på en gång, efter sin första flyttning till Abbotsford, der ännu endast ett enda rum, tjenande för hela familjen, var färdigt, i hvilket Scott satt och arbetade bakom en skärm och emellanåt talte med hustru och barn och var ute bland sina arbetare, vid hvilkas verk han ock sjelf lade hand. Den berömda beskrifningen om slaget vid *Flodden* i poemet *Marmion* — kanske den ädlaste bataljmålning nyare poesien kan uppvisa — komponerade han under ledigheter från exercistimmarne med ett volontärkompani, hvars officer han var, ridande fram och tillbaka på hafsstranden, ofta i starkt galopp och så nära vattnet, att vågornas skum slog upp på honom sjelf och hans svarta, eldiga sto, såsom en vän berättar, hvilken såg det och för hvilken han vid hemkomsten plägade recitera hvad han diktat. Han älskade allt lefvande, men af djur i synnerhet hästar och hundar. Flera af de senare, ibland dem alltid någon favorit af den största race, hörde till invånarne i hans sedermera så eleganta

studerkammare på Abbotsford, i hvilken vanligen ett fönster stod öppet, på det de efter behag skulle kunna springa ut och in. På spetsen af hans bokstege satt gemenligen en stor grå katt af holländskt slag, som het Hintze von Hintzfeld och lefde i sådan enighet med hundarne, att, då på skaldens promenader dessa förföljde något föremål, Hintze von Hintzfeld vanligen deri deltog såsom den sista i jagten. — Efter utgifvandet af *the Lay* besökte han för första gången såsom man Englands hufvudstad och fick första gången erfara hvad det ville säga att vara hvad man kallar ett *lejon* i London. Han tålte med den ytterliga godlynthet, som i allt utmärkte honom, äfven detta fashionabla begapande och bespråkande, var aimabel och sade, att han, egentligen för att göra sina vänner till viljes, äfven ville *ryta* af hjertans lust. För öfrigt utlät sig en qvick dam om Walter Scott, att beundrans strålar gingo genom honom såsom genom ett glas utan att lemna spår. Hans personliga uppenbarelse öfverraskade många, synnerligen hans qvinliga beundrare, som målat sig ett ridderligt ideal af elegans. Man såg en linkande man af kämpeformer, med tunga, vanliga, snarare grofva drag, och under buskiga ögonbryn ett par små grå ögon, vanligen uttryckande en godsinnad slughet; men vid den minsta inre rörelse blef detta anlete en spegel af själen, och de små ögonen syntes mindre emottaga än ifrån sig gifva ljuset med ett eget sken.

Den lyckligaste skildrare af karakterer var ingen skarp domare öfver sådana i verkligheten. Hans stora godsinthet kom gemenligen, i fall ej hans käraste föreställningar för mycket stöttes, och ladė sig emellan, så att föremålen framstodo i allt för förmånlig dager. Så var det också med honom såsom literär domare. Han var en allt för produktiv natur att kunna vara strängt kritisk. Hans egen produktiva förmåga, i oupphörlig verksamhet, spelte honom månget spratt i detta afseende. Hans vänner funno honom stundom med stor belåtenhet läsa någon medelmåttig roman och fägna sig öfver författaren. När de undrade derpå, förundrade han sig sjelf och kunde då väl begynna berätta historien eller fabeln af kompositionen, hvilken, såsom all berättelse, strax blomstrade på hans läppar. När det kom allt omkring, var det detta han ock hade läst — således sig sjelf — i boken. Om sina egna arbeten tänkte han alltid mycket ödmjukt, oaktadt deras stora lycka, och hade en sådan vedervilja att göra dem

till samtalsämne i sin vanliga omgifning, att detta var en af orsakerna, hvarför han öfver *Waverleyromanerna* kastade anonymitetens slöja. Hans boktryckare, som var en gammal skolkamrat och en ej obildad man, hvilken jämte hans vän William Erskine vanligen genomläste hans manuskript, brukade säga, att Walter Scott aldrig visste, om han skref väl eller illa.

Till sina utmärktaste samtida — äfven till dem, som kunde kallas hans poetiska motsatser, — stod han utan undantag i vänligt förhållande. Man skulle kunnat på förhand föreställa sig tvänne sådana motsatser, bägge mer gripande i det inre och innersta af själen, än Scotts i yttre reflexion och bild helst dväljande poesi: — den ena med en djupare lyrik, uppenbarande, att verldens och i synnerhet tidens innersta ton är *smärtan,* och dermed störande den episka belåtenheten: det var *Byron;* den andra också lyrisk, väl ej mäktig af en verldslyrik såsom Byron, men så mycket mer af hjertats stillare, fredliga sång, vänd från verlden: det var *Wordsworth.* Den sistnämde, om jag ej bedrager mig, den äldste af de tre, har aldrig förvånat såsom de bägge andra; men hans poesi, lik en klar bäck, till hvars ljufliga sorl vandraren gerna vänder sig från dånet af de mäktiga stömmar, har aldrig saknat innerliga vänner bland dem, som älska att besöka de aflägsnare, tysta lunder i poesiens lustgård. Byron fördunklade Scott, som också med hans uppträde vände sig — ej från poesien — men från versen till prosan och blef i romanen ännu större poet än förut. Scott erkände sig sjelf på det vanliga poetiska fältet slagen, och Byron hade i ungdomligt öfvermod uti sin bekanta, sedermera af honom sjelf undertryckta satir[2] öppnat sitt förhållande till sin företrädare med en skymf. Likväl blef detta förhållande sedermera det bästa och vackraste, och ett af de skönaste loford, som blifvit sagda om Scotts karakter, är hans rivals ord: »Walter Scott kan ej känna afund.» Det var ingen kompliment, utan uttryck af ett tänkesätt, som Byron tidigare och senare mer än en gång yttrat. »Om de vilja afsätta Scott, — skrifver han 1813 — önskar jag blott, att de ej ville sätta mig upp som en medtäflare. Jag tycker om mannen och beundrar hans arbeten.» Och åter 1821: »Scott är i sanning den under-

[2] *English Bards and Scotch Reviewers* — i anledning af Jeffrey's hånande recension af hans poetiska ungdomsförsök i Edinburgh Review.

baraste skriftställare i våra dagar. Hans noveller äro en ny literatur i sig sjelfva, och hans poesi så god som någon — om ej bättre — (blott villfarande i systemet) och upphörde endast att vara populär, emedan hopen af de lärde var ledsen att höra 'Aristides kallad den rättvise — och Scott den bäste». — Dessa poem ha emellertid utstått glansen af Byrons eld och begynna nu åter lysa med sin egen. Af dem alla föredrog Byron sjelf det första, nämligen *The Lay of the last Minstrel.*

Walter Scotts produktivitet, sedan han en gång inträdde på den vittra banan, är otrolig. År 1805 utkom det nyssnämda första större poemet, 1806 hans *Ballader* och *Lyriska stycken,* 1808 hans *Marmion,* 1810 *the Lady of the Lake,* med hvilken man kan säga, att han inom sitt fäderneslaud nådde höjden af sitt egentligen poetiska rykte, 1811 hans *Vision of Don Roderick,* 1812 hans *Rokeby,* 1813 *the Bridal of Triermain,* 1814 romanen *Waverley;* och inom dessa år falla, utom en mängd mindre skrifter, äfven trenne stora literära företag, hans editioner af *Drydens* och *Swifts* verk och hans hufvudsakliga medverkan i stiftandet af tidskriften *the Quarterly Review,* sedan han upphört att vara medarbetare i den af Jeffrey, Brougham m. fl. förut stiftade *Edinburgh Review,* då denna berömda tidskrift blifvit för mycket motsatt den politik Walter Scott genom hela sin karakter var tillgifven. Ty såsom hvarje Britt tillhörde Scott ett politiskt parti. Han var en *Tory.* Med 1814 började han, såsom nämdes, anonymt serien af sina verldsbekanta romaner med *Waverley;* och de kommo sedermera under en lång följd af år så tätt, att ibland de förnämsta skälen, hvarför man ej i allmänhet ville tro honom åtminstone ensamt om författandet, var att en sådan produktivitet ansågs vida öfverstiga en enda mans höfva. Likväl fortfor hans erkända literära verksamhet äfven under denna period i mångfaldiga andra riktningar, och det sista af hans större poem — *the Lord of the Isles,* som 1815 utkom under hans namn, — tillhör den likaledes.

Om hans romaner behöfver ingenting sägas. De äro i allas händer. För svenska läsare må det kan hända ej vara utan intresse att se graderna på den allmänna opinionens termometer angående dem i den britiska läseverlden på den tid då de utkommo. Namnet af »den store okände» — så kallades författaren först i Edinburgh Review — var i oupp-

hörligt stigande ifrån *Waverley* genom *Guy Mannering*, *the Antiquary*, *Old Mortality*, *Rob Roy*, *the Hearth of Midlothian*, *the Bride of Lammermoor*, *Ivanhoe* (1814—19); uti *the Monastery* och *the Abbot* (1820) tyckte man sig först förmärka ett fallande; men termometern steg åter med *Kenilworth* (1821) så högt, att man öfversåg fallandet i *the Pirate* (samma år); liksom lyckan af *the Fortunes of Nigel* (1822) öfverskylde misslyckandet i *Peveril of the Peak* (1823). Med *Quentin Durward* (samma år), hvilken i England i början ej njöt stor benägenhet, öfversprang den store novellistens rykte egentligen till Frankrike, der denna roman så höjde det, att glansen återkastades till hans fädernesland. Jag tviflar att ett exempel på större literär verksamhet finnes, än att Walter Scott 1823, i sitt 52:a år, inom året utgaf de bägge sistnämda romanerna, den ena i 4, den andra i 3 delar, dertill ett *Försök om romanen i allmänhet* (Essay on Romance) samt romanen *S:t Ronan's Well* i 3 delar; hvarpå ändå följde 1824 *Redgauntlet* i 3, och 1825 *Tales of the Crusaders* i 4 volumer: arbeten, som väl alla ej mött samma allmänna bifall som de flesta föregående, men på det hela ej nedsatte den store okände.

Den *historiska romanen* gjorde med författaren af *Waverley* epok, gick öfver verlden och födde flera imitationer[3], än något annat vitterhetsslag företer, hvilka såsom vanligt blefvo långt efter originalen. — Hittills syntes han oupphörligt arbeta i lyckans solsken. Olyckan återstod — och har brutit, ej böjt honom. Vi komma till den för Walter Scott såsom menniska mest betecknande sista tidsrymden af hans lefnad.

Man skall efter det föregående utan tvifvel förundra sig, om vi tillägge, att Walter Scotts grundsats var att *aldrig göra literaturen till sitt hufvudyrke*, och att det lyckades honom i det längsta att åtminstone bibehålla utseendet af oberoende i detta afseende. Han föredrog framför sin literära bestämmelse ej blott de alltid samvetsgrant skötta embetsgöromål, som han bibehållit vid högsta domstolen i Edinburgh, der han, efter att hafva uppgifvit sin praktik såsom advokat, ännu såsom en af domstolens sekreterare i 25 år

[3] Af alla för oss bekanta skulle vi med den största utmärkelsen vilja nämna *Manzoni*, oaktadt hos honom dikten och verkligheten ej vilja flyta tillsammans; dertill fordrades att sjelf *vara* en sådan natur som Walter Scott.

var fästad[4]; äfven landtliga nöjen och sysselsättningar, af hvilka han var en ifrig dyrkare, upptogo en stor del af hans tid, och *auktorn* syntes alltid försvinna i *gentlemannen*. Han tycktes ej neka sig något af den senares tidsfördrif. Han ansågs vara och var både en lagkarl och en affärsman. Han skötte en med hans rykte växande, ofantlig korrespondens så punktligt, att han aldrig tillät sig uppskjuta svar på ett bref, — och fann likväl tid att vara den mest voluminösa författare ibland sina samtida. Hans i många år orubbliga vana att vara en tidig morgonarbetare, hvars literära dagsverke gemenligen till frukosten, som var hans bästa mål, undangjordes; hans oförsumlighet att äfven under dagen och på aftonen använda alla spartimmar; den otroliga lätthet, med hvilken hans uppfinningsgåfva liksom hans penna under alla omständigheter var färdig, förklara mycket, ehuru utan att minska vår förundran. Det berättas, att vid ett gladt, sent inpå en vacker sommarafton fortsatt middagslag i Edinburgh en af gästerna i skämtsam vrede begärt att få byta plats vid bordet, emedan han stördes i sina offer åt vinets gud genom anblicken af en skrifvande hand i fönstret midt emot, hvilken under flera timmar oupphörligt flög öfver papperet och kastade ark efter ark fullskrifvet ifrån sig. Värden tittade ut och sade: »jag känner den handen; det är Walter Scotts». — Då skref han *Waverley*. — Men vår förundran stiger nästan till plågsam förvåning, då vi tillåtas blicka in i det innersta af detta i svindlande mångfaldighet så rörliga, så kraftfulla lif. Man skulle tro — och så ville den store författaren ha saken ansedd — att en af allvarsamma embetsgöromål eller af landtliga och adliga öfningar mest upptagen lefnadsdag endast såsom en glad prydnad bar sångens och sagans välförtjenta ärekrans, hvilken egaren kunde aftaga eller bära efter behag; man skulle föreställa sig, att i ett så rikt umgänge med verld och menniskor de åt sånggudinnorna helgade stunderna måste ha varit utmärkta både genom det renaste och ädlaste nöjet. Utan tvifvel voro de det äfven för den utomordentligaste förmåga, som endast så sent syntes ha vaknat, för att med så mycket större ifver spana sina egna okända gränser; och säkert är, att ingen

[4] Han innehade tvänne sysslor: såsom *Sheriff* i Selkirkshire, sin landtliga hembygd, och såsom *Clerk of the Sessions* vid högsta domstolen i Edinburgh, hvilken senare befattning förband honom till sex månaders vistande i staden hvarje år.

njutning öfvergår den, hvarmed en sådan förmåga njuter af sig sjelf. Men oblandadt var långt ifrån detta nöje. Det hvilade på en hemlig, plågsamt ihållande grund af förlägenhet, bekymmer och smärta, hvilken skalden med snillrikt våld oupphörligt undertryckte. Det är en bedröflig sanning, men som genom dessa memoirer ligger för dagen, att ifrån den tid, då Walter Scotts första, förvånande literära framgång för honom öppnade inkomstkällor, dittills utan exempel i literaturens historia, i samma mån kastade honom äfven hans långt utöfver säkra tillgångar stigande utgifter i förlägenheter, mot hvilka hans hela följande lif blef en fortsatt, slutligen olycklig strid, utan hvilken verlden troligen ej sett hälften af dessa skapelser, som gjorde dess förtjusning, men hvilka, färre till antal, ändå kunnat vinna ett högre värde. Olyckligtvis blef den utväg han valde att försäkra sin egen fördel just det förnämsta medlet att intrassla honom sjelf i alla bokhandelns vanskligheter och skiften, som blifvit vida större än förr, i den mån spridningen af från 30- till 50,000 exemplar i upprepade upplagor af en bok (såsom fallet blef med flera Scotts skrifter) öppnat äfven på författares hjernor och pennor ett obegränsadt fält för en merkantil spekulation, hvars äfventyr hvarken skalden förstod eller eftersåg, under det han derför var föremål och blef offer. För att hjelpa en ungdomsvän och skolkamrat *James Ballantyne*, som blifvit boktryckare, ingick Scott med honom kompani för tryckningen både af egna och andras skrifter. James Ballantyne associerade sig med sin bror John, som till Scott stod i samma förhållanden och för sin munterhet af honom var synnerligen väl liden, men också mer trodd än han förtjente. Slutligen blef häraf äfven en nära förening med *Archibald Constable* och hans hus, den store Edinburgh-bokhandlaren; och så befann sig skalden, nästan utan att veta huru, indragen i de vidtutseende förbindelser, mot hvilkas bojor han i 20 år med obetänksam, men herkulisk kraft kämpade, utan att kunna lossa eller bryta dem. Till sin hela tyngd och vidd blefvo de honom först bekanta i Januari 1826 vid hans associerades fallissement; och utredningen lemnade på Walter Scotts ansvar den oerhörda skulden af omkring 120,000 Pd sterling.

Dermed voro både hans lifs lycka och hans lifs hemlighet brutna. Hans egenskap af bolagsman hade aldrig varit känd af andra än hans intressenter. Det var en ganska oromantisk hemlighet till grund för ett lysande, romantiskt

lif. Skälet till denna olyckliga hemlighet, hvilken iakttogs äfven mot hans närmaste och käraste, var till en del en bland det britiska advokatståndet herskande sed, enligt hvilken det ej ansågs anstå någon dess medlem att deltaga i merkantila spekulationer; men mer ändå bidrog utan tvifvel dertill hans hemliga lust att för verlden och nästan för sig sjelf dölja den egentligen vinstgifvande källan i den existens såsom en man af rang och förmögenhet, hvars behag han så välgörande och frikostigt både njöt och meddelade, och till hvilken det roade och smickrade honom att sätta sin utomordentliga literära existens i ett *underordnadt* förhållande.

Derför sträcktes den hemlighet, som omgaf honom såsom intressent i ett stort tryckeri och bokhandelsbolag, slutligen äfven till sjelfva hans författarskap, sedan han började dess andra stora afdelning med *Waverleyromanerna.* Oftast voro hans skrifter på förhand både ackorderade och uppburna och depenserade vinster, hvilkas rika flöde (de räknades under Waverleyromanernas mest lysande tid till omkring 10,000 Pd sterling om året) han genom exempellösa, tysta ansträngningar underböll; under det att egentliga tillståndet med hans i bolagets stora affärer inlagda förmögenhet och de förbindelser, för hvilka han derigenom blef ansvarig, voro honom obekanta. Emellertid köpte han i Abbotsford land till land, lade plantering till plantering, bygde rum till rum i sitt götiska slott, hvilket man slutligen kallade »en roman i sten», steg i rykte som i rang, var värd för hela Skotlands och Englands och utlandets vackra nyfikna verld, som strömmade ut och in genom hans dörrar, och trodde sig slutligen vid målet för sin käraste inbillning och önskan att såsom stiftare af en egen gren af sin ädla stam lemna sitt gods, slott och namn till efterkommande, — då hela denna på en ihålig verklighet bygda drömverld[5] med ens störtade tillsammans.

Så pliktade han för att såsom en bisak hafva velat behandla sitt lifs hufvudsak; att hafva misskänt det snilles makt, som likväl efter behag hänförde och beherskade honom; att hafva genom fördom satt den lägre ärelystnaden öfver den högre. Det var hvad Byron aningsfullt hade kallat »det villfarande systemet af Scotts poesi». — Ett ofantligt missförstånd, en oerhörd falsk ställning, hvaråt den mest outtröttliga, af den rikaste inbillningskraft uppburna verksamhet fåfängt hade försökt att gifva bestånd.

[5] »The fabric of a vision». *Shakspeare.*

Men olyckan må ha varit så bittert tung som helst: den drabbade en *man* i ordets hela bemärkelse; och i vår tanke äro den åldrige skaldens sista olycksår på sant och djupt gripande menskligt intresse de rikaste. Hans associerades obestånd[6] sönderref på en gång både den dunkla slöja, som dolde hans merkantila intressentskap, och den halft genomskinliga, som omhöljt hans romantiska författareskap. Då olycksnyheten träffade honom den 16 Januari 1826, dinerade han samma dag hos en af sina vänner i Edinburgh och syntes för hela sällskapet helt och hållet i sitt vanliga glada lynne. Vid bortgåendet hviskade han till värden: »besök mig i morgon bittida». Då denne kom följande morgonen, fann han Scott vid skrifbordet. Skalden steg upp och sade: *»gif mig din hand; min är en tiggares!»* Följande dagen besökte honom den äldre Ballantyne, omtalade hela ställningen, och att flera tusen pund voro förfallna samma dag, och att intet annat återstod än att yppa allt och förklara sig insolventa. Scott hörde på och tog afsked af sin gamle skolkamrat med dessa ord: *»väl, lita derpå, Jakob, jag skall aldrig öfvergifva dig»*. Till sin måg och biograf *Lockhart* skref han den 20 derpå följande Januari: »Så snart jag hörde, att Constable gjort *cessio fori,* ansåg jag det anstå mig allmängöra, hur vidt jag var invecklad i dessa affärer, och erbjuda min förmögenhet så vidt den var användbar». För sin egen del ville han icke begära cession, utan förblef i sina öfriga dagar sina kreditorers frivilliga slaf med föresats och hopp att betala. Och huru han höll detta sitt beslut må det faktum förklara, att han i de följande åren med sin egen hand i sina borgenärers tjenst afskref nära 50,000 Pd sterling genom inkomsten af de verk han emellertid författade. 54,000 Pd af skulden återstodo vid hans död. Men hans lif hade blifvit försäkradt för 22,000 Pd, till ett par tusen fans tillgång hos hans kuratorer, och bokhandlaren Cadell försköt de återstående 30,000 på salurättigheten af skaldens samlade skrifter. Den 2 Februari 1833 blef hvar man betald. — Under hans lefnad och strax efter bankrutten hade han från okänd hand ett anbud af 30,000 Pd till skänks. Han afslog det; så

[6] Det inträffade för tre hus på en gång, med hvarandra och med Scott förbundna: Ballantyne, Constable och Hurst et Robinson i Edinburgh och London. Bolagsman var Scott endast i det förstnämda, hvilket han också derför ej ville tillåta att göra cession, utan tog på sig dess skuld. De öfrigas bankrutt gaf blott dessas kreditorer 8 à 10 procent.

mer än godtgörande sitt eget ord i sin dagbok: »Jag vill ro upp emot stormen, tills jag dör; jag vill ej låna en styfver af någon menniska.»

»O uppfinningsgåfva, vak upp! Må menniskor vara milda! Må Gud vara mig blid!» skref han i detta diarium, som han med dessa sina bekymmers dagar, ifrån den 20 November 1825, begynte för sig sjelf att föra,[7] — ett af de dyrbaraste, ej blott auktorliga, utan menskliga monument, hvarpå mitt öga någonsin fallit; så vida man med skäl kan säga, att der flyter en stor och god mans renaste hjertblod. — Det fins en trefaldig Walter Scott af denna sista tid, hvilka det lönar mödan att jämföra: den yttre Walter Scott för verldens öga, med uttryck af en nästan stoisk köld, ehuru utan öfvermod, väl svarande mot de ord han skref till lady *Davy*, den store kemistens hustru och hans slägting: »helsa Davy, att olyckan aldrig i sin degel kastat en oupplösligare ämne»; den inre Walter Scott i all sin på en gång milda och starka älskvärdhet uti dagboken; och författaren Walter Scott, som nu i sin ordning vet att befalla det snilles liflighet, som förut beherskat honom. Romanen *Woodstock* (han skref denna midt under sjelfva katastrofen af olyckan och hans hustrus deraf förorsakade död); romanerna *Chronicles of the Canongate*, ibland hvilka *The fair maid of Perth* påminner om hans snilles hela forna styrka; slutligen de flesta hans historiska skrifter, ibland hvilka *Napoleons lefnad* är den förnämsta, tillhöra denna period; och om han, i synnerhet på detta senare fält, ej bar upp hela sitt rykte, visar likväl äfven detta sistnämda verk, som oförtjent blifvit allt för mycket nedsatt, många spår, så i det hela som särskilda delar, af den store författaren.

Den så högt spända bågen skulle slutligen brista. Hans helsa och krafter började ge vika. Sjelf fruktade han hemligt galenskapen. Besynnerliga frånvarenheter af det förundransvärdaste minne begynte inträda. Det hände honom ibland de sina och midt under någon af sina vanliga, mest älskade berättelser att hastigt stanna, förlora sammanhanget och se sig omkring med stirrande blick. En resa till södern beslöts och företogs. Britannien utrustade en af sina präktigaste fregatter, såsom för en furstlig person, att föra den sjuke skalden till Medelhafvet. Han såg Malta, Neapel, Rom med halft slock-

[7] Det har följande motto ur en gammal visa: »As I walked by myself, I talked to myself, — And thus myself said to me.»

nande öga, men öfverfölls af en så häftig hemsjuka, att återresan från Italien nästan genom natt och dag måste fortgå. Slaganfall följde. Han inträffade i London[8] och slutligen i Abbotsford nära sanslös, men syntes upplifvas i sitt eget hus och bland dess omgifningar, i hvilka hans barn uti det vackra sommarvädret bland alla hans blommor sköto honom i en hjulstol omkring. En dag kände han sig så mycket bättre, att han bad dem skyndsamt, medan den goda stunden varade, föra honom till sitt skrifbord. Det skedde, och pennan sattes i hans hand. Den föll genast ned ur hans kraftlösa fingrar. Då flöto tårar utför hans kinder. De sista veckorna tillbragte han sängliggande, mest slumrande, med få mellanstunder af redighet. Den 21 September 1832, den skönaste, lugnaste dag, så att man genom sjukrummets öppnade fönster hörde floden Tweeds af skalden så högt älskade sorl, afsomnade stilla Walter Scott, omgifven af sina kring hans säng knäfallande barn. — Vid liköppningen befans *hjernan* angripen.

Hvad han var såsom både menniska och skald skall icke förgås och förgätas. För öfrigt har han äfven en historisk — man kan säga verldshistorisk — betydelse. Walter Scott är *svanesången* af den halft krigiska, halft patriarkaliska, från medeltiden närmast härstammande, nu mest förgångna, men i sina ruiner ända till oss sig sträckande period, hvars förnämsta representant varit *adeln:* — numera en samhällsklass, med fördomar och anspråk tillhörande en gammal och förfluten, med verkliga intressen (såsom alla andra) tillhörande en ny, närvarande tid och i konflikten mellan bägge lätt utsatt för faran att förena *bägges* fel, om den ej uppfriskar sitt menskliga värde ur den enda, men ock för alla tillgängliga källan. Hvarför också i min oförgripliga tanke *adlandet* borde upphöra, hvilket kan ske på två sätt, endera derigenom att det ej mera erbjudes, eller ock derigenom att det ej mera emottages. Det skulle fortskynda uppkomsten af den äfven ofrälse adel, som endast består och vill bestå i *personlig förtjenst,* och som åter bragt *arbetet* till *heder* i verlden; och det skulle tillika genom täflan och återverkan förläna nytt värde åt den adel, som finnes, men numera är och allt mera blifver en form utan innehåll.

---

[8] Deltagandet var så allmänt, att hans läkare en gång under gåendet till sin patient omringades af en hop arbetsfolk, som frågade: »säg, herre, är det här vid gatan *han* ligger sjuk?» — liksom det blott funnits *en* sjukling i London att fråga efter.

Hemskolan. Första och andra kursen. Af Anders Oldberg, director för folklärare-seminarium i Uppsala och lärare vid H. K. H. hertigens af Uppland folkskola. Stockh. tr. hos L. J. Hjerta. 4:o *.

Den, som skrifver dessa rader, är en ibland dem, som hos oss längst betviflade tjenligheten af den s. k. vexelundervisningen såsom skolform. Skälen till dessa tvifvelsmål, hvilka äfven offentligen uttalades, hemtade han förnämligast ur sjelfva begreppet om vexelundervisning såsom en *ömsesidig* undervisning, hvars verkan nödvändigt skulle bli betydlig först i den mån de deltagande tillväxte i kunskaper och sjelfva blefvo lifvade af kunskapens anda. Med det allt mognare innehållet, med den allt sjelfständigare andan skulle således vexelundervisningens vigt inom läroverket tilltaga. Hvaraf åter syntes följa, dels att den, såsom utgörande det *fria* elementet i undervisningen, minst kunde underkastas några föreskrifter, dels att, om detta element sjelfmant gjorde sig gällande i undervisningens högre stadier, det till sin egentliga kraft och verkan skulle visa sig obetydligast i de lägre, hvarest tvärt om lärarens eget ingripande vore af nödvändigheten påkalladt i samma mån som lärjungen ännu var mindre försigkommen.

Det torde ännu vara svårt att helt och hållet underkänna detta argument (hvars användning på folkskolan gör sig sjelf), om man ock medgifver, att det först framträdde med nog mycken ensidighet och skärpa. Det kom sig af den öfverdrift, hvarmed vexelmetoden i början prisades, innan den ännu blifvit underkastad en längre erfarenhets prof. Denna erfarenhet är nu vunnen, och inom området af dess fält kunna metodens forna både tadlare och berömmare mötas, för att genom ömsesidiga medgifvanden beriktiga sina påståenden. Det medgifvande, jag för min del genast vill göra, är, att intet praktiskt ämne låter sig utur endast teoretiska grunder eller utan afseende på tid och omständigheter afgöras. Hvar

* Ur Bihang till *Upsala-Correspondenten* den 18 Febr. 1843.

och en uppfinning, som utgått ur ett verkligt tidens behof, förtjenar derför aktning och ett mognare begrundande. Upptäckten af vexelmetoden såsom pedagogiskt medel gjordes egentligen för *folkskolan.* Närmaste anledningen var, att en folkmängd uppstått, för hvars undervisning inga lärare efter gamla metoden räckte till. I stället för att på förhand fördöma, gjorde man således utan tvifvel bättre att undersöka upptäckten i dess både upphof och verkningar.

Förutsättas kan visserligen, att ingenting, som teoretiskt innebär en orimlighet, kan visa sig praktiskt användbart; men vexelundervisningen gör sig ej heller skyldig till en sådan orimlighet. Genom det inflytande, lärjungarne nödvändigt öfva på hvarandra, är den i sjelfva verket ett i hvar enda skola, i den lägsta som den högsta, närvarande element, endast olika efter skolans art och grad. Detta element är alltid till städes, ehuru det fordom nästan endast bredvid den direkta undervisningen gjorde sig fritt gällande. Att bemäktiga sig detta obemärkta, fria, men högst verksamma element, att reglera det och deraf göra ett hjelpmedel för undervisningen, var vexelundervisningens upptäckt; och vi ha redan anmärkt, att den utgick ur ett verkligt tidens behof.

Orsakerna till detta, hvarigenom mer än förr folkundervisningen blifvit i egentlig mening en allmän angelägenhet, äro flera; och deribland räkna vi först det borgerliga samhällets egen allt större utbildning; som, då den nödvändigt gör menniskorna allt mer beroende af hvarandra, skulle slutas med ett olidligt förtryck, om ej just genom detta stigande ömsesidiga *beroende* en stigande *upplysning* om samhällets vilkor, rättigheter och skyldigheter hos *alla* samhällets medlemmar och i *alla* riktningar gjordes nödvändig. Derigenom måste numera folkundervisningen både sträcka sig till flera personer och flera ämnen än förr. Redan med en stillastående folkmängd skulle detta vara fallet. Men nu är händelsen, att just folkökningens tillväxt i de sista tiderna varit hastigare än fordom; hvilket är andra skälet, som skaffar folkundervisningen mer att göra. Mest gäller väl denna hastiga tillväxt om de företrädesvis industriela staterna, som tillika visat oss det vid första påseendet sig sjelft motsägande förhållande, att menniskorna *ökas* i samma mån som genom nya uppfinningar menniskokraft *sparas.* Motsägelsen försvinner, då man betänker, att ej blott den kroppsliga, utan, ännu vida mer, den andliga kraften är *menniskokraft,* och att denna således med

uppfinningarna verkligen ökas, eller att den andliga kraft, som ligger i dessa, vida mer än hvars och ens fysiska krafter är en *alla* tillgodokommande rikedom. — Men till hvilket europeiskt samhälle har ej denna industriens nya utveckling mer eller mindre sträckt sig och genom nya öppnade näringskällor tillika ökat folkmängden? Egna omständigheter ha gjort denna tillökning i synnerhet märkbar hos det unga slägtet. Det synes nu vara ett i den civiliserade verlden erkändt faktum, att dödligheten bland barn betydligt aftagit. De senaste iakttagelserna bekräfta det äfven för Sverige. Skyddskopporna må ha gjort sitt till; men fenomenet vore knappt möjligt utan en i allmänhet för barndomen förbättrad helsovård, som således gjort sig gällande oaktadt alla de svårigheter, hvilka möta på arbetets många nya, men genom sin nyhet äfven osäkra banor. Och vi behöfva denna trösteblick; ty ett tredje skäl för statens ingripande i folkundervisningen mer än förr är utan tvifvel den osäkerhet, hvaraf arbetet lider, sedan det till en så betydlig grad lösgjort sig från jorden. Denna osäkerhet, som skall mildras och upphöra i den mån lagstiftningen besluter sig att iakttaga arbetets naturliga lagar, grundade på hvars och ens rätt och det ärliga arbetets frihet, är likväl för det närvarande tillräckligt olycksbringande att blifva en egen anledning för statens kraftigare mellankomst i fråga om det unga slägtets uppfostran och undervisning.

Tvänne medel erbjödo sig vid första påseendet att möta det växande behofvet. Man kunde öka lärarnes antal, och man kunde sätta den enskilde läraren i stånd att sköta ett större antal lärjungar. Man har tillgripit mer uteslutande det ena eller det andra af dessa medel. I de länder, der hela skolväsendet förut mest var utbildadt, t. ex. i Tyskland, höll man sig till det förra. En egen klass af lärare för folkskolorna bildades, och antalet af dessa skolor ökades för att svara emot behofvet; i andra, t. ex. i England, der inga äldre inrättningar funnos, tillräckliga att läggas till grund för uppfyllandet af en hastigt tilltagande folkmängds kraf, drefs man till det senare medlet. Upptäcktens gång är lärorik för historien om upptäckter i allmänhet. Svårigheterna öka sig för en gammal metod; man skärper metoden, och de visa sig blott oöfvervinneligare, tills man slutligen lärer sig att ur sjelfva *svårigheterna* hemta *hjelpmedel;* och den nya upptäckten, som i förmenta fiender vetat urskilja bundsförvandter, är gjord. Så erkände vexelmetodens upptäckare, att lärjungar-

ställe
rätt, sy-
ens använ-
med fördel
större skolan,
faller i ögonen.
synnerhet hos oss,
just derför fördö-
Juni 1842, i följd af
folkundervisningen fast-
ng bör finnas minst en,
nnat kunde och borde såsom
vare, än att på inrättningen
ngarna alla folkundervisningens
hvarpå den sig för det närvarande
o! Och liksom regelns fastställande
eende på *undantagen*, om dessa äro
ga! — ett afseende, som redan finnes
orda momentet af författningens första §

nes mängd, som var svårigheten, kunde, åtminstone till en viss grad, erbjuda ett nytt hjelpmedel för läraren.

Endast *bägge* de nämda medlen i förening skola föra till målet, och tillika undanrödja de ensidigheter och öfverdrifter, hvilka de utsätta sig för, som uteslutande yrka endera det ena eller det andra. Hvar och en skolform, som försmår och utesluter vexelundervisningen, har beröfvat sig sjelf ett af de naturligaste pedagogiska hjelpmedel. Vexelundervisningen är derför ingalunda ett blott nödfallsmedel som en förväxt civilisation nödgats tillgripa. Man återfinner dess upphof i skolans äldsta och konstlösaste former. *Bell* träffade den i Orienten och förde derifrån tanken till England, der den af *Lancaster* utbildades. Den första svenska lag för undervisningsverket, hvilken innefattas i Laurentii Petri kyrkoordning af år 1571, föreskrifver att, sedan ungdomen blifvit skiftad i kretsar efter framstegen, skall skolemästaren, sig till hjelp och under sin uppsigt, utvälja några ur de äldre kretsarne att höra och lära de yngre; hvilken sed säges böra behållas qvar i skolorna och således var gammal. En närmare tillämpning deraf på folkundervisningen förekommer i biskop Gezelii den äldres så kallade *commonitiones* för Åbo stift år 1673. Det heter der, att det gamla maneret att läsa för barn borde afskaffas, då några bokstäfver läsas före och lärjungen läser dem efter och sedan befalles att sätta sig ned att läsa öfver. »Käre, hvad skall han läsa öfver» — säger biskopen — »då han näppeligen minnes en bokstaf af hvad honom i hastighet föreläses? Han bör öfvas på några blad att nämna bokstäfverna, och när han förnimmes vara färdig med bokstäfverna, måste han sammaledes tillhållas med stafvande, tills han förmärkes sjelf kunna stafva och sedan lägga i hop. Och som detta är mödosamt för läraren, så kan han, der han flera disciplar hafver, sätta hos dem, som först begynna, några af de andra som bättre äro försigkomne och hvilka på ofvannämda sätt de begynnande undervisa.»

Deremot kan ej nekas, att vexelmetoden, hvars egentliga uppfinning tillskrifves dem, som först använde den i stort, hvartill Lancaster i synnerhet gaf exemplet, haft sina öfverdrifter, och att man vid denna skolform, blott såsom sådan, i början fästade allt för stora förhoppningar. Man tycktes behaga sig i att stegra den öfvervunna svårigheten, för att rätt visa, hvilken otrolig mängd af lärjungar en enda lärare genom detta universalmedel kunde sysselsätta; och det nya pedago-

giska maskineriet väckte större förvåning, i ju vidsträcktare omfång det användes. Nu förhåller det sig så med allt maskineri, att det fordrar noggrannare eftersyn, ju mer kompliceradt det är; hvarför vexelmetoden, redan ur denna synpunkt, om den ock är ett verksamt hjelpmedel för läraren, likväl tager hela hans uppmärksamhet och förmåga i anspråk, ingalunda mindre, utan snarare mer än efter den gamla skolans metod. Men det visar sig dessutom snart, att de färdigheter, som genom maskineriet af denna pedagogiska mekanism låta sig med fördel bibringas, också förnämligast äro de mera mekaniska, såsom innanläsning och skrifning; men att, ju mer läroämnet fordrar någon högre utveckling, lärarens egen inverkan blir nödvändig, om något annat än en högst ytlig och tumultuarisk bildning ur metodens användning skall uppstå. Behofvet af en direktare undervisning, som för den större vexelskolan äfven fordrar mer än *en* lärare och i alla fall det noggrannaste val af de lärjungar, som skola vara honom till biträde, gör sig snart gällande. Så kräfver äfven här, fast ej i samma grad som i den gamla skolan, det ökade antalet af lärjungar ut sin rätt att göra flere lärare nödvändiga. Det ena af de förr nämda pedagogiska medlen hänvisar på det andra, och bägge blifva genom folkundervisningens nya fordringar nödvändiga.

Lokala omständigheter göra det ofta svårt att på ett ställe samla det större antal barn, som man, i min tanke orätt, synes anse såsom ett vilkor för vexelundervisningens användande; då den tvärt om, såsom pedagogiskt medel, med fördel låter sig användas i den mindre som i den större skolan, ehuru medlets verksamhet i förra fallet mera faller i ögonen.

På sådana lokala hinder har man, i synnerhet hos oss, velat lägga så mycken vigt, att mången just derför fördömer den uti författningen af den 18 Juni 1842, i följd af senaste ständers önskningar angående folkundervisningen faststälda grundsats, att *i hvarje församling bör finnas minst en, helst fast, skola.* Liksom något annat kunde och borde såsom *regel* stadgas, då ingenting är säkrare, än att på inrättningen af de *fasta* skolorna i församlingarna alla folkundervisningens framsteg utöfver den punkt, hvarpå den sig för det närvarande befinner, hufvudsakligen bero! Och liksom regelns fastställande skulle utesluta behörigt afseende på *undantagen,* om dessa äro oundgängligen nödvändiga! — ett afseende, som redan finnes i sjelfva det nyss anförda momentet af författningens första §

och dessutom uttryckligen förekommer i andra momentet, hvarest det heter, att der *medellöshet eller lokala förhållanden hindra inrättandet af fasta skolor, må tills vidare barnaundervisningen besörjas i flyttbara skolor.* Hvad som framtiden utan tvifvel kommer att utveckla, om än författningen ännu ingenting säger derom, ehuru ett sådant förhållande i det norska lagförslaget *om almueskoler* (Kristiania 1842) — ett förslag, som för öfrigt ej af ännu svårare lokala omständigheter låtit afskräcka sig från fastställandet af samma grundsats angående de fasta folkskolorna — åtminstone antydes, är, att den *fasta* folkskolan tillika är kärnan till den *högre* folkskolan, hvartill från de flyttbara skolorna alla de lärjungar komma att öfvergå, som genom anlag och tillgångar äro i tillfälle att söka ytterligare undervisning. Med detta framsteg torde utsigten, att medlemmar af presteståndet (hvilket hos oss också är talrikare än hos våra trosförvandter) måtte allmännare antaga sig skollärarens kall i folkskolan, ej blott blifva en from önskan, ehuru den åtgärd visserligen måste gillas, hvarigenom, med inrättandet af seminarier för folklärare, man särskildt söker bilda sådana för folkskolan. Önskligt blott, att så väl anslaget för detta ändamål som lärarnes aflöning kunnat utfalla rundligare! Men på den nu beträdda banan hoppas man, att äfven sjelfva svårigheterna skola framkalla nya hjelpmedel; så mycket hellre, som intresset för saken otvifvelaktigt kommer att allt mer göra sig gällande.

Jag har genom dessa betraktelser kan hända allt för vidlyftigt förordat anmälan af den skrift, som blifvit ställd i spetsen för dessa rader och åt hvilken jag önskade att genom en utförlig granskning göra rättvisa så som den förtjenar. — Men om jag måste öfverlemna detta åt män, mer förtroliga med yrket, tror jag mig likväl ej jäfvig att öfver den fälla ett omdöme i det hela, då till den kännedom jag hemtat af boken kommer min mångåriga bekantskap med författarens outtröttliga, ädla verksamhet i sitt kall såsom folklärare.

Vi ha att göra med en man, som i erfarenhet om vexelundervisningen i folkskolan af få öfverträffas. Det är då ej utan betydenhet, att den här anmälda skriften, liksom föregående uppsatser af samma författare, alla gå ut på att motverka det fabriksmässiga bedrifvandet af vexelundervisningen, hvarigenom upptäckten i början mest väckte ytliga betraktares förvåning, och erkännandet af metodens verkliga fördelar ännu kan hända allt för mycket hindras. Det är äfven derigenom som

de olägenheter, hvilka till en viss grad äro oskiljaktiga från hvarje ny upptäckt, i detta fall blifvit förökade. Olägenheterna af en ny, äfven den lyckligaste, metod bestå deri, att den afbryter traditionen af det häfdvunna, hvarigenom på de gamla vägarne stockning och villervalla uppstå, innan den nya vägen blir allmänt använd och praktikabel. För att öfvervinna det gamlas reaktion föres derför lätteligen en ny metod till att öfverdrifva sina fördelar, på det allmänheten må lockas in på den nya banan. De mest i ögonen fallande fördelarne af vexelmetoden voro på en gång vidsträcktheten och hastigheten af dess verkan. Den lemnade ett förut okändt medel att pedagogiskt handtera stora massor, och den förvånade genom den korta tid, på hvilken vissa elementära färdigheter syntes inhemtade. Genom allt detta skilde den sig från den gamla metoden och det sätt, hvarpå undervisningen inom hemmet meddelades, så mycket, att öfver allt, hvarest metoden infördes, det mest bestämda afbrott i traditionen uppstod, och allt måste väntas af denna nya, lofvande början. Att denna början ej hållit allt hvad den lofvade, synes numera böra erkännas. Man fann, att det så hastigt inhemtade lika hastigt glömdes, hvarför man började inrätta kurserna så, att barnet längre kunde hållas vid skolgången. Man synes ej ha valt det lyckligaste medlet dertill, då, i stället för att på de första elementära grunderna bygga en mer utbildad, på förståndet och känslan verkande undervisning, hvilken visserligen ej utan ökad direkt inverkan af läraren är möjlig, man infört en grundlig, eller rättare grundlös, vidlyftighet i det pedagogiska maskineriet för bibringandet af de allra första färdigheterna, t. ex. innanläsningen. Det är ej utan förundran man förnimmer, att de nya stafningskurser, som nu följas i vexelskolorna, efter de af *sällskapet för vexelundervisningens befrämjande* utgifna tabeller, upptaga ej mindre än *tretio* stora ark. Hvad skall man säga om en sådan grundlighet, som tyckes vilja låta barnet genomstafva större delen af språkets ordförråd, förr än innanläsningen rätt börjas?

Följden har blifvit den man kunnat förutse, och den har tillika bekräftat, att de nya tabellerna verkligen blifvit brukade i nyssnämda förvända mening, om också denna ej varit sällskapets egen. »Om nu barnet tillika i skolan sysselsättes med den första undervisningen i skrifning och räkning» — säger vår författare — »så återstå, efter afräkning af de stunder, som upptagas för bön, sång, gymnastik m. m., blott ett par timmar om dagen för stafningen. Det är derför icke ovanligt, att

lorna, har denna bok fått namn af *Hemskolan*, emedan dess förnämsta syftemål är att tjena till ledning för en harmonierande sammanverkan af *skolan* och *hemmet*, samt derjämte för en ändamålsenlig behandling af barnens första uppfostran och undervisning i föräldrahuset, äfven utan biträde af den egentligen så kallade folkskolan. Hvilken beräknar allt det förderf, som blefve en lika nödvändig som olycklig följd af skolans eljest välgörande inrättning, om föräldrapligterna derigenom ansågos förflyttade till skolan? — Att derpå fästa föräldrars och skolföreståndares uppmärksamhet har varit min första uppgift. De första bladen upptaga derför några vigtiga erinringar om barnauppfostran samt om förhållandet emellan hemmet och skolan. De hafva ock blifvit särskildt aftryckta under titel af *Föräldrarnes bok*, till försäljning åt mindre bemedlade föräldrar.»

Då vi ej kunna ingå i en utförligare redogörelse för innehållet, inskränka vi oss att meddela rubrikerna till de särskilda kapitlen i denna afdelning. Kap. 1. Kristliga erinringar och råd vid barnets vagga. Kap. 2. Föräldrahuset en skola. Kap. 3. Barnets uppfostran, förberedande undervisning och vård af föräldrarne under dess första bildningsperiod från 2 till 6 års ålder. Kap. 4. Barnets uppfostran till någon del anförtrodd åt småbarnsskolan (och föräldrarnes skyldigheter att fortsätta uppfostringsarbetet hemma). Kap. 5. Andra bildningsperioden från 6 till 12 års ålder, då barnet bör göra början med att lära läsa, skrifva, räkna o. s. v. — (med allmänna regler för första undervisningen i stafning samt innan- och utanläsning). Kap. 6. Barnets deltagande i gudstjensten, i söndagsaftonens nöjen samt de allmänna husförhören. Kap. 7. Folkskolans begagnande. Kap. 8. Föräldrarnes medverkan och tillbörliga förhållande under barnets skolgång. Kap. 9. Den tredje och sista perioden af bildningsåldern från 12 till 18, ja 20 års ålder. Söndagsskolan. Kap. 10. Slutuppmuntran att genom samvetsgrann barnauppfostran samt skolors inrättande och begagnande bereda en upplysning och förädling, som höfvas kristna samt motsvara vår tids behof.

Andra afdelningen af Hemskolan, äfven särskildt aftryckt under namn af *Barnens bok*, till begagnande både i skolan och i hemmet, sönderfaller i tvänne kurser: den första innehållande en *enklare stafningslära*, exempel för *ren-* och *rättläsning*, samt en förberedande *räknekurs;* den senare upptagande en *utförligare stafningslära*, till dagliga öfningar jämte innan-

läsningen, läran om *skiljetecknen* samt *välläsning*, förberedande kurs i *svenska historien*, om *verldsbygnaden*, förberedande kurs i *geografien*, om *bibelns böcker* (härtill hörer i den så kallade stora Hemskolan en anvisning för lärare angående religionsundervisningen), *skriföfningar* efter diktering, jämte åtskilliga titulaturer och formulär, *räkning*. — Alla dessa uppsatser äro försedda med anvisningar till deras begagnande, i form af frågor. Slutligen meddelas en beskrifning på några *gymnastiska lekar* samt en kort uppsats om *musik eller tonkonst* (af hr rektor Sidner), med flera *skolsånger*, till hvilka i den större Hemskolan melodierna äro meddelade (uppsatta af hr hofpredikanten Tullberg). De särskildt tryckta afdelningarna af Hemskolan äro i oktav-format.

Den så kallade *Stora Hemskolan* i qvartformat omfattar i tvänne kurser ej blott allt det föregående, i Föräldrarnes bok och Barnens bok upptagna, utan åtföljes af några *litografier*, egnade till barnens uppbyggelse och ro, *tabeller*, liksom litografierna ämnade att utskäras och uppklistras, *förskrifter*, *kartor* samt *musikbilagor*. Det hela är ämnadt att tillika begagnas för *folklärareseminarium*, emedan boken innehåller det pensum, som skolmästareeleverna böra känna för att praktiskt kunna öfvas till undervisning i folkskolans *första* klass. Författaren tillägger i förordet: »Då det inom många församlingar blir alldeles omöjligt för barnen i aflägsnare byar och rotar att jämt begagna den fasta skolan, så torde dessa blad kunna vara till tjenst för etablerandet af mindre skolor. Om nämligen ordinarie skolmästaren eller församlingens själasörjare utser några underlärare eller lärarinnor och undervisar dem så, att de kunna behandla undervisningen efter Hemskolans anvisningar, så kan det första nödvändiga undangöras i deras små skolor och återstoden afslutas på kortare tid i fasta skolan och söndagsskolan.» — Med nöje finna vi, att författaren äfven är sysselsatt med utarbetandet af en *metodik*, som snart lärer komma att af trycket utgifvas, för att tjena till egentlig handbok för folklärareseminarier.

Måtte författaren i frukterna af sitt arbete njuta en lön, som den kärlek, den trohet och den skicklighet, han i sitt kall ådagalagt, i hög grad förtjena! En sådan lön, alltid den ädlaste, må väl anses dubbelt dyrbar på en bana, hvars mödor få vänta på yttre belöningar.

SVAR

TILL

PROFESSOR FRYXELL.

(I anledning af skriften: "Om aristokrat-fördömandet i Svenska historien, jemnte granskning af tvenne blad i Prof. Geijers trenne föreläsningar.")

1846.

Herr professoren d:r Fryxell har ändtligen utfärdat sitt manifest. Jag säger *ändtligen*. Ty af en tidning ser jag, att detta manifest, betitladt: *Om aristokrat-fördömandet i Svenska historien, jemnte granskning af tvenne blad i Prof. Geijers trenne föreläsningar*, varit, som det säges, »länge på förhand omtaladt och med otålighet väntadt» [1]. Skriften har också blifvit likasom med en harmonisk treklang af bifall helsad utaf *Minerva*, *Morgonen* och *Post- och Inrikes Tidningen*, hvilken sistnämda förliknar herr Fryxell vid en ny, för fäderneslandet sig uppoffrande Curtius.

Jag må begynna med den bekännelsen, att jag i det längsta lefvat i en lycklig okunnighet om den mig hotande faran; hvarför jag ock nu som bäst håller på att hemta mig efter det hårda slaget. Herr professor Fryxell har duktigt lexat upp undertecknad, strängare än jag, som med nöje så ofta sett honom bland glada lärjungar, haft anledning att förmoda. Jag har mer än en gång bevistat hans examina anniversaria på den tiden, då han var en så omtyckt lärare i hufvudstaden. Herr professorn var merendels då vid det fryntligaste lynne. Vid den nu med mig anstälda examen bär han deremot en ganska mulen uppsyn. Han är gravitetisk i sitt väsende, patetisk i sina åtbörder. Jag måste tillstå, att det kläder honom vida mindre. Också lärer han ansett tillfället för mera än vanligen högtidligt. Han har gjort stora anstalter och tydligen räknat på en talrik och förnäm publik. Han har låtit sjelfva akten föregås af en illumination med transparenter, förestäl-

[1] *Jfr Svenska Minerva* den 2 December 1845, der också den upptäckt göres, att till mitt historiska utkast om frihetstiden i Svenska Akademiens handlingar inga nya källor blifvit nytjade; hvarpå länder till svar,' att detta utkast är skrifvet efter *sekreta utskottens protokoll*, hvilka handlingar af den tidens i sjelfva verket högsta regeringsmakt under riksdagarne här för första gången blifvit i sammanhang rådfrågade. *Rådsprotokollen*, bland hvilka Minerva förmenar, att ett och annat blifvit påsedt, hafva deremot vid detta arbete *icke* blifvit begagnade,' om jag undantager de meddelanden derur, för hvilka jag har att tacka herr landshöfding Järtas vänskap.

lande, om jag ser rätt, *Sveriges anor.* Man ser honom gå omkring och förklara dessa taflor med häftiga, dock värdiga gestikulationer inför ett vördadt publikum. Man hör honom omtala en tillämnad ryslig eldsvåda i svenska historien, en riktig konspiration, ämnad att spränga i luften allt hvad dessa Sveriges anor ha beundransvärdt och lysande. Man hör honom bedyra farans höjd och sitt eget dygdiga uppsåt att utan alla konsiderationer motarbeta och qväfva densamma. Professorn förmenar nämligen, att historien, som har *eld* i sig, också behöfver en försäkrad tillgång på *vatten*, hvilket han derför företagit sig att hålla densamma till handa. Han pekar på de af honom anlagda flerfaldiga vattenledningar, rikliga nog att släcka alla eldsvådor i svenska historien; så att ingenting numera hindrar, att hela det historiska fältet må bli en lekvall för oskyldig barnaro. Efter dessa preliminärer vidtager sjelfva examen med mig, till hvilken vi skola återkomma. Men denna akt har ej blott ett *förspel,* utan äfven ett *efterspel,* i hvilket sistnämda hr professorn visar undertecknad upphöjd på ett "*postament*". Detta är nu visserligen uppfördt af mycket olikartade materialier, med konservativt underrede och liberal topp, derför i sig sjelft osammanhängande och lutande till fall. Likväl försäkrar professorn, att det är det farligaste i verlden att röra dervid. Den nye Curtius har emellertid tagit sin själ i sin hand och besluter att ruska derpå. Följden har man för ögonen. Postamentet ramlar — och jag ligger der. — Det är verkligen ett stort spektakel, hvarigenom herr professorn likväl inlägger *dubbel* ära. Sedan han nämligen bevisat, att jag är svag i historien, omvänder han sitt argument med försäkran att historien ingalunda är svag i mig, utan att jag tvärt om är en historisk person, en politisk notabilitet, hvarom allt professorn antyder, att han skulle kunna meddela mera, än han nu för tillfället medhinner. Det torde väl komma i sinom tid. — Emellertid tillkännagifver han spektaklets slut för denna gång och rekommenderar sig.

Man finner, att professorn lagt mig det temligen nära att upptaga den utkastade stridshandsken till ett politiskt tornerspel, i hvilket jag likväl skulle förmoda, att vi bägge — jag gammal och herr professorn redan utöfver stadgans ålder — ej skulle taga oss synnerligen väl ut, i anseende till bristande skicklighet i manegen. Jag tror, att vi ej böra roa allmänheten med ett sådant skådespel på vår bekostnad. Skomakare, blif vid din läst, heter det, — och skolfux vid din bok, torde

man tillägga om oss båda. Herr professorn bedyrar också sjelf med stor ifver, att *han* endast fattat posto på *vetenskapens* ståndpunkt. Jag tillstår, att det ser ej alldeles så ut. Emellertid vill jag derutinnan taga honom på orden; och i det följande skall hufvudsakligen blott blifva fråga om de historiska fakta, som blifvit tvistiga oss emellan, samt om deras sammanhang.

Jag begifver mig i detta afseende genast till sjelfva mellanstycket af herr professorns skrift, der ett så långt syndaregister är på mig noteradt endast ur *tvänne* blad af mina trenne föreläsningar. Hvad skulle det ej hafva blifvit, om herr professorn bevärdigat dessa föreläsningar med en granskning i deras helhet? Inskränkningen af stridsfältet är för mig ofördelaktig; i synnerhet som professorn från sin valda position gör oupphörliga utfall till höger och venster. Härvid händer dock ej sällan, att han vågar sig för långt. Det torde komma af ett öga mindre vandt vid terrängen. Ty denna bestämmes äfven här af svenska historien i sitt *sammanhang*. Men i detta sammanhang synes professorn vara mindre stark än i berättelserna om vår historias intressanta partikulariteter.

Det är sidan 24, som professorn börjar sin examen med mig. Han kommer dertill med hufvudet helt varmt af den nya upptäckten om den stora konspirationen emot aristokraterna i svenska historien. — »Vi hafva sagt» — så heter det — »att svenska häfdatecknare begått orättvisa mot svenska adeln.» — Jag lyssnar och frågar mig sjelf: månne *alla* svenska häfdatecknare falla under denna anklagelse? — Kanske alla utom professor Fryxell. —Men hörom vidare!

»Ju mer vi forska i häfderna» — heter det sidan 3 — »desto klarare framstår den vår öfvertygelse, att svenska adeln och aristokratien har af flere våra häfdatecknare blifvit behandlad med obillighet och orättvisa.» — Således af *flere* våra häfdatecknare; men af hvilka? Man tänker naturligtvis genast på de förnämsta. Är det väl den hederlige *Lagerbring*, som visat ett sådant adelshat? Omöjligt. — Eller *Dalin?* — Intet spår dertill. — Eller *Botin?* Han deklamerar i sin ofullbordade *Svenska Folkets Historia* något emot medeltidens katolska, hierarki. Att aristokratien har öfver honom att beklaga sig kan jag ej finna. Han egnar tvärt om en särskild uppmärksamhet åt Sveriges store män under denna tid, ehuru de nästan samtligen voro aristokrater. Hvad han i den historiska afdelningen af sin *Beskrifning om Svenska hemman* anför om re-

duktionen, är grundadt på lag och bevis. — Lagerbring, Dalin, Botin höra således ej till den stora sammansvärjningen [2]. Vi måste söka närmare upplysning.

En sådan synes gifven sidan 16, der det säges: »Andra och ej minsta orsaken till svenska adelshatet har varit svenska konungamaktens politik och den färg, dennas förfäktare velat gifva åtskilliga förhållanden.» — »Flere svenska konungar hafva fuskat i denna politik; men tre hafva nått mästaregraden: Karl den nionde, Karl den elfte och Gustaf den tredje; och deras tidehvarf ha hvart i sin mån bidragit till historiens förfalskande.» — Låtom oss tillse, huru det förhåller sig med detta förfalskande!

Såsom verktyg derför nämnas i Karl den niondes tid: *Chesnecopherus, Tegel* och *Messenius,* farfadern. De voro alla tre partiskribenter för Karl den nionde, en konung, *för* och *emot* hvilken en mängd partiskrifter finnas, de senare ojämförligt de bittraste. Men det är ej sådana skrifter, som gifvit Tegel och Messenius (Chesnecopherus förtjenar ej att i bredd med dem nämnas) en plats bland svenska häfdatecknare. Någon historia om Karl den nionde har Tegel ej skrifvit. Hans bästa arbete, den på Karl den niondes befallning författade historien om Gustaf I, skall alltid bibehålla sitt värde genom förvarandet af många samtida underrättelser, och kan, der den är ofullständig, partisk eller stympad, ej mera missleda, sedan så rika källor för denna tids häfder numera ligga i dagen [3].

---

[2] Den flitige *Werwings* Sigismunds och Karl den niondes historia, författad enligt offentliga handlingar, granskad af så sakkunnige män som Örnhjelm, Leyonmarck och Elias Palmsköld samt slutligen utgifven af v. Stiernman, lärer ej heller dertill kunna räknas. Om *Widekindis* konung Gustaf Adolfs historia i sin första upplaga år 1680 blef, på konung Karl den elftes befallning, indragen för att rättas (den första delen utkom sedan 1691), så lärer väl detta på *denna* tid ej ha skett för något *aristokratfördömande* hos författaren. *Chemnitz's* historia om svenska kriget i Tyskland skrefs under Axel Oxenstjernas ögon. I *Pufendorfs* historia om samma krig och om svenska sakerna intill Kristinas afsägelse har jag ej heller kunnat upptäcka något adelshat.

[3] Ett bevis derpå förekommer uti afhandlingen: *Om svenska kyrkans yttre skick och förhållande till staten intill slutet af sextonde århundradet,* inträdestal i Kongl. Vitterh. Hist. och Ant. Akademien af *Hans Järta,* i en bilaga angående rättegången emot Laurentius Andreæ och Olaus Petri år 1540. — Berättelsen om denna rättegång finnes i det egenhändiga originalet af Tegels konung Gustaf I:s historia uti riksarkivet, men har i den af konung Karl den nionde öfversedda redaktionen, som trycktes, blifvit *utesluten.* Jfr Vitterh. Hist. och

Detsamma gäller om Messenii, i hans stora verk *Scondia Illustrata* införda teckning af Karl den niondes regemente, hvilken är med en återhållsamhet uppdragen, som förråder det våld den hemlige katoliken måst ålägga sig. Den gamle Messenius var en sådan; och redan detta bevisar med hvad uppriktighet han i föregående partiskrifter hade tagit Karl den niondes försvar. Det är i den 8:de tomen af sin Scondia, som han beskrifver Sigismunds och Karl den niondes regeringar. I företalet till den 9:de tomen erkänner han sig vara katolik samt återkallar och fördömer högtidligen allt hvad han till Karls försvar skrifvit emot romerska kyrkan och Jesuiterna, såsom af *skrymteri* (per hypocrisin) taladt. Så mycket om svenska historiens förfalskande till Karl den niondes fördel af katoliken Messenius!

Den andra förfalskningsperioden i svenska historien skall förskrifva sig från Karl den elftes regering. Det är djerft — och mera än det — af herr F. att på förhand yttra en sådan beskyllning, då konung Karl den elftes historia än i dag är *oskrifven*. Tvänne rikshistoriografer ha fått uppdrag att författa den; ingendera har fullgjort uppdraget[4]. Huruvida hindren derför legat mera hos *dem* eller hos *andra*, må synas af följande. Den lärde rikshistoriografen *Jakob Wilde* fick efter regementsförändringen 1719 befallning att skrifva konung Karl den elftes historia. — Jakob Wilde är märklig såsom stiftare eller återuppväckare af den *svenska statsförfattningens historia*. Han betraktade under denna synpunkt äfven det nu gifna uppdraget, meddelade kanslikollegium en plan för verket och utarbetade flera kapitel, i hvilka han ville bevisa: att det Karolinska enväldet ej varit något *laglöst* välde, att Karl den elfte sjelf erkänt sig vara bunden af *Sveriges lag*, och att alla de förändringar, han med densamma vidtagit, blifvit till ständerna hemstälda och med deras samtycke införda. Skilnaden emellan det Gustavianska och Karolinska konungaväldet bestode förnämligast deruti: att *potestas tribunicia* eller menighetens försvarsvälde, såsom Wilde uttrycker sig, hvilken makt först

---

Ant. Akademiens Handlingar, 16 del. s. 183. Ransakningsprotokollet i nämda rättegång har sedan blifvit tryckt af *Thyselius* i 2 del. af dess *Handl. till Gustaf I:s historia.*

[4] Äfven professor Skytteanus i Upsala *Elias Obrecht* fick den 14 Maj 1694 Karl XI:s egen befallning att skrifva konungens historia, hvartill kanslikollegium skulle lemna honom handlingar, men arbetet har ingen hört till.

varit hos lagmännen och sedan kom till rådet, så att detta jämväl under de Gustavianska konungarne blifvit ansedt som ett medelstånd mellan konungen och undersåtarne och delaktigt af regementet, — omsider uti konung Karl den elftes tid vardt upphäfven; hvarigenom konungaväldet väl blef fritt och oinskränkt, men icke *laglöst* [5]. Man skulle tycka, att den rol, som Wilde, enligt sin åsigt, hade tilldelat aristokratien i rådet före Karl den elfte, vore ärofull nog. Men hela den samvetsgranne och lärde Jakob Wildes uppfattning af svenska författningens gång smakade icke frihetstidens aristokratiska maktegande. Jakob Wilde hade ej nog nedsatt enväldet. En af hans censorer hade yttrat sig: »han skulle få svettas för hvad han sagt om *successionen* (således om arfriket) och om *suveräniteten*». Flera svårigheter gjordes. »Således kunde min fader» — säger sonen Anders Wilde — »ej vidare befatta sig med statshistorien. — Han kunde falla på de tankar, att kongl. kollegium ansåg denna statshistories fortsättande för eftertänkligt och farligt, dels för publico, dels för dess alstrare, emedan många beniga frågor måtte komma att omröras och afgöras.» Så blef — ehuru Jakob Wilde gjort stora samlingar till reduktionens utredande — konung Karl den elftes historia den gången oskrifven [6]. Var detta en tillämnad förfalskning af svenska historien, så kom den ej till verkställighet; och man ser, hvilka de äro, som hafva hedern af att ha hindrat den.

Vid 1762 års riksdag uppdrogo rikets ständer åt då utnämde rikshistoriografen *Anders Schönberg* att under kanslikollegii inseende utarbeta konung Karl den elftes historia. Men saken hade blifvit en stånds- och partifråga. Preteståndet i ett protokollsutdrag till ridderskapet och adeln hade yttrat om 1662 års ordning för gudstjensten vid kongl. hofvet: »att den vore ett talande vedermäle om den store konung Karl den elftes nit om religionen och gudstjensten i dess kongl. hus, hvarifrån lysande efterdömen emanerade till alla undersåtar och tillskyndade ej allenast upprättelse för riket utur ett, äfven som nu, förderfvadt tillstånd, utan ock Guds välsignelse öfver hela dess

[5] Se Jakob Wildes förklaring till kanslikollegium, införd af sonen Anders Wilde i hans öfversättning af faderns *Sueciæ Historia Pragmatica*, hvilken öfversättning (originalet utkom 1731) under titel af: *Svenska Statsförfattningars, eller Allmänneliga Rätts-Historie*, 1 del., trycktes i Stockholm 1749.

[6] En öfversättning af sista kapitlet af Wildes *Historia Pragmatica* utkom i Stockholm 1742 under titel: »Konung Karl XI:s så kallade envälde, emot ogrundade rykten försvaradt och i sitt rätta ljus framstäldt».

lofvärda regering». Ridderskapet och adeln besvarade den 6 Oktober detta protokollsutdrag, yttrande sig om konung Karl den elfte sålunda: »att ehuru berömvärd denne makalöse konung i flera afseenden för Svea rike kan och bör skattas, lärer likväl sådant beröm ej utan förbehåll kunna antagas, när riksens ständer sig påminna, att frihetens förlust, en i sig sjelf nödig, men för vidsträckt och tryckande reduktion, ett derpå följande adertonårigt krig, med flera olyckor, äro att anse såsom skuggor uppå den målning, hvarmed opartiska personer komma att sysselsättas, då detta för Sverige ärorika tidehvarf framdeles blifver afskildradt, och att rikets förderf hade varit oundvikligt, derest ej hos nationen hade uppglödt de gnistor af kärlek för rikets urgamla och ifrån allt sjelfsvåld skilda frihet, som under det 40-åriga enväldet lågo i dess hjertan och öfvertygelse undangömda». Under sådana förhållanden skyndade ej Schönberg med sin Karl den elftes historia. Gustaf den tredje efter revolutionen 1772 förnyade uppdraget. Det är bekant, att *han* icke var någon beundrare af Karl den elfte. Han brukade kalla honom *kronofogden.* Han delade aristokratiens åsigt af denne konungs regering, och Schönberg synes ha rättat sig derefter i sina Bref öfver svenska regeringssättet. Åtminstone skrifver han den 6 December 1776 till hofkansleren baron Fredrik Sparre: »jag har valt de mörkaste färger att utmåla regementsförändringen af 1680; ty eljest har jag ej kunnat ådagalägga skilnaden emellan suveräniteten af 1680 och 1772 års regeringsform. För öfrigt — tillägger han — har jag öfver allt sökt att hålla medelvägen, ty jag skulle eljest utsätta mig för förskräckliga kritiker, så mycket mer som våra fanatici under partitiderna alltid valde konung Karl den elfte till sin hjelte.» — Ämnet och kanske äfven behandlingen lära likväl synts Gustaf den tredje betänkliga. Andra och tredje delarne af Schönbergs bref utkommo 1777 och 1778. Men den första, ämnad till en politisk inledning, samt 4:de och 5:te delarne, med betraktelser öfver Karl den elftes och Karl den tolftes regeringar, äro ännu i dag outgifna.

Den tredje förfalskningsperioden i svenska historien i afseende på omdömet öfver aristokratien skall vara Gustaf den tredjes. Äfven häröfver yttrar sig herr F. lika afgörande och lika förhastadt. Gustaf den tredjes regering var — eller blef — såsom Karl den niondes, såsom Karl den elftes — en epok af bittra partistrider. Men likasom Karl den nionde ej erhållit sin plats i Sveriges häfder efter partiåsigter, så lära sådana ej

heller komma att bestämma Karl den elftes och Gustaf den tredjes. Ehuru olika Gustafs förhållande till sin adel var före och efter 1786 års riksdag; derom är intet tvifvel, att det var just *hans* tidehvarf, som gjorde beundran af svenska aristokratien under dess mest lysande tidehvarf till *officiel*, och att det var konungen sjelf, som dertill gaf tonen. Det vore en orättvisa mot den tidens häfdaforskare och häfdatecknare att påstå, det deras åsigter härutinnan servilt rättade sig efter konungens. De voro dertill i allmänhet för sanningsälskande; han var dertill för storsinnad. Men visst är, att på ingen enda af dem, som förtjena nämnas, anklagelsen af bitterhet eller hat mot adeln kan med någon skymt af skäl fästas.

Mer än en af dem, i synnerhet *Nordin*, älskade ej aristokratien, nämligen såsom *parti*. Det hindrade dem ej, och har ej hindrat Nordin, att göra rättvisa åt dess medlemmars stora förtjenster. Derom må hans biografiska minnesteckningar i Svenska Akademiens handlingar vitna. Det finnes andra, ringare personer än biskop Nordin, som i afseende på aristokratien, såsom parti, dela hans tänkesätt och likväl ej mindre än han äro färdiga att erkänna stora förtjenster, — personer, som, om de äro födda med lifligare känslor, möta sådana förtjenster ej blott med rättvisa, utan med förkärlek, — som ej blott erkänna dem, utan erkänna dem med värma, — som ej veta sig med vilja hafva gjort något slags förtjenst orätt; och ibland dessa ringare torde också åt den, som skrifver dessa ord, förunnas ett rum. — Den störste häfdatecknaren i Gustaf den tredjes tid var ostridigt rikshistoriografen *Hallenberg*, författaren af den store Gustaf Adolfs historia, som han på Gustaf III:s befallning företog, — ett mästerverk af grundlig, sanningsfull forskning, af enkel, tydlig och fullständig framställning, så att man ej hör författaren, utan händelserna sjelfva tala. Vet herr F. kan hända, hvarför detta förträffliga arbete blef afbrutet? — Författaren har sjelf i starka ordalag sagt, att det skedde, emedan det ej tilläts honom att skrifva historien med *sanning* [7]. Hallenbergs Gustaf Adolfs historia afbröts 1796 (då den sist utkomna femte delen är tryckt), — således fyra år efter sedan Gustaf den tredje blifvit mördad. Det berättas, att en officiel

---

[7] Se hans inledning till skriften: *De nominibus in lingua Suiogothica Lucis et Visus*. — »Historiam Gustavi II Adolphi jussu regis Gustavi III operoso sane et molesto labore contexere occoeperam, nec persequi res et tempora permiserunt; historias autem non *vere* scribere facinus scelestum est et nefarium».

eller halfofficiel erinran till författaren vållat afbrottet. Den kan ej hafva gält hvad som ytterligare var utarbetadt, men ännu otryckt, af verket. Jag har haft denna Hallenbergs handskrifna fortsättning, så långt den går, i mina händer. Den utgör ej mera än några få ark och lemnar ej rum för någon dylik erinran. Den gjorda erinran gälde således de redan publicerade delarne. — Hvad var det som i dessa stötte? Hallenbergs sanningsfulla framställning af en del aristokraters förfarande, hvilken tyddes till ett anfall på aristokratien i allmänhet. Så berättas det, och så lärer det vara. — Man ser huru det förhåller sig med det *herskande* aristokratfördömandet i svenska historien. Man ser på hvilken sida öfvervigten varit. En fullständig svensk historia ur ofrälse ståndens synpunkt är *ännu* ej skrifven; och jag önskar den ej ur denna eller någon annan synpunkt *uteslutande,* det vill säga *partiskt,* skrifven.

Den stora sammansvärjningen emot aristokratien i vår historia försvinner således, vid närmare påseende, i rök. Den lärer slutligen endast utgöras af *min person,* om hvilken herr F. också förmäler, »att jag icke blott stält mig i spetsen för aristokratfördömandet, utan ock drifvit det längre än förut». Inga medbrottsliga af våra bekantaste häfdatecknare ha kunnat upptäckas. — Således en sammansättning af en enda! Men hvem vet hvad som lurar der bakom? — Herr F. i sin ifver påminner om hvad som berättades om en polisbetjent efter 1838 års förbud mot folkskockningar på gatan, att han nämligen skall ha ropat: skingra er! — åt en ensam herre, som stod för sig sjelf.

I sjelfva verket — jag står för mig sjelf och har alltid stått utom alla partiförbindelser. Jag skall äfvenså söka försvara mig sjelf, ehuru det mot mig riktade anfallet presenterar en vidsträcktare front, än man vid första anblicken märker. — Det är först och främst stäldt mot hela min uppfattning af svenska historien, sådan denna i mina arbeten ligger för en dag; det är, för det andra, vändt mot de trenne föreläsningarna, som måste diskrediteras och invalideras; det går, för det tredje, emot de utvalda tvänne bladen, hvilkas innehåll skall pulveriseras; tvifvels utan i den för mig hedrande förutsättning, att sammanhanget i dessa föreläsningar är så stort, att med en enda i den historiska bevisningen bruten lucka det hela skall ramla. — Jag tar emot komplimenten och går att ställa mig för brechen.

Då denna likväl ej synes särdeles farlig, vilja vi taga oss tid att betrakta ordningen och planen för hela angreppet. Herr F. begynner med den anmärkningen: att »ur inga kunskapskällor hafva så olika resultat blifvit hemtade, som ur bibeln och historien. Ur den förra härleda alla, äfven de mest skilda kristna religionssekter bevisen för deras egen sanning och för de andras grundlöshet; och på samma sätt blir af de olika politiska teorierna historien använd». Herr F. utför vidare denna jämförelse; han tror, att religionsstridernas tid nu är förbi (vi tro det ej), och framställer derpå i korthet sin politiska bekännelse. Han uttalar öppet sin öfvertygelse om »försvinnandet af bördsadelns nuvarande representationsrätt». Han förklarar tillika sig anse »ett aristokratiskt, likasom ett monarkiskt och ett demokratiskt element, alla ganska starka och bestämda, böra ingå i hvarje representation». Herr F. ställer dessa bägge satser i all menlöshet omedelbart bredvid hvarandra. Om det svalg, som skiljer dem, synes han ej ha minsta aning, — ej minsta aning om den omätlighet af undersökningar, som fordras för att *förbinda* dem med hvarandra, så att de ej skola motsäga och upphäfva hvarandra. Bördsadelns representationsrätt skall försvinna, och en aristokrati likväl finnas i representationen! — Men huru? Det är med sådana undersökningar, som jag gjort mig någon möda; herr F. har af dem hållit sig obesvärad. Frågas: med hvad rätt uppträder just han såsom kämpe i en sak, af hvars inre beskaffenhet och allmänna sammanhang han har så liten kännedom? Ett *ord* är ock allt hvad han af dessa undersökningar synes ha tillegnat sig. Han förer mig till sinnes, att »adeln i staternas barndom just var, eller förutsattes vara, hvad man nu kallar en *förstärkt personlighet*». — Var? — I staternas barndom? — Än om han ej mera *är* det? — Om bördens företräde ej mera uttrycker den förstärkta personlighet, som väsentligen tillhör all aristokrati? Har ej adeln med försvinnandet eller försvagandet af bördens privilegierade rätt tydligen inkommit på den *allmänna* banan af *medborgerligt* värde och måste på denna bana återsöka den förstärkta personlighet, som ej mera är eller kan vara ett blotta bördens privilegium? — Svaret ligger för hand, och herr F. har sjelf gifvit det; men han har ej förstått sitt eget svar. Man ser, att lexan ur hans politiska katekes är en utanlexa.

Efter detta lilla specimen af herr F:s styrka i sådana undersökningar vilja vi lemna derhän hvad han ytterligare ordar om tiden och striden och politiska partier och allmänna euro-

peiska förhållanden. Det vore obarmhertigt att förfölja honom på detta fält.

Hvad nu anfallet mot mig angår, så ha vi sett, att detta i sjelfva verket är af en större omfattning än vid första påseendet skönjes. Men det sammantränger sig dock i anklagelsen mot *aristokratfördömandet i svenska historien:* en anklagelse, som jag tar på mitt hufvud, sedan jag visat, att den ej med skäl mot föregående häfdatecknare kan göras. Återstår nu att se, *med hvad rätt den vändes mot mig.* Anfallet riktas egentligen mot trenne punkter, i hvilka min väld och partiskhet skola ligga för en dag. De äro i aristokratiens förhållande 1) under *Folkunga-tiden* och *Kalmar-unionen,* 2) under striden mellan *Sigismund* och *Karl,* 3) under *Gustaf Adolf* och *Kristina.* Jag vill till en början hålla mig vid dessa hufvudpunkter och i korthet genomgå de under hvardera mig gjorda tillmälen.

1.

Alla våra historieskrifvare instämma deruti, att med Folkungaväldet aristokratiens egentliga tidehvarf i Sverige begynner. Den hade uppväxt och stadgat sig under stridande konungahus och blef slutligen en mellanmakt, som kunde förfoga om kronan. *Jarlen,* chefen för den krigiska adeln, blef i sjelfva verket mäktigare än konungen, näst hvilken han i offentliga handlingar nämnes, såsom *Svears och Göters jarl* och *hertig i Sverige med Guds nåde,* och skulle, såsom fordom en dylik hög embetsman hos Frankerna, snart intaga konungens makt och plats. Värdigheten hade allt ifrån Birger Brosa, som dog 1202, varit i Folkungaätten. Redan Knut Johansson, som gjorde den siste konungen af Erikska ätten tronen stridig, var en Folkunge och kallas af de gamle Folkungakonungen. Hans jarl var hans slägting Ulf Fasi, som bibehöll denna värdighet då den fördrifne Erik Läspe återupphöjdes på tronen, och denne jarl förmådde, såsom uttryckligen anmärkes, mer än konungen. Om Folkungen Birger Jarl den yngre, år 1248 Ulfs efterträdare i jarlsembetet, säger en påflig legat: »genom honom styres hela detta landet». Också var han mäktig nog att, då Erik den heliges ätt utgick, gifva riket i sin äldste son en konung och att före sin död tilldela sina öfriga söner vissa delar af riket. I den derefter utbristande brödrafejden

blef, såsom bekant, Magnus Ladulås segrare. För öfrigt måste han, såsom sin far, äfven strida med sin egen slägt om väldet. Han sökte först att bryta de stores makt och slutligen att förbinda sig den. Han har fullkomnat det *andliga* privilegierade *frälset* och gifvit det första privilegium åt det *adliga* eller *verldsliga*. Sveriges bägge privilegierade stånd förskrifva sig sålunda från honom. Förändringen fullbordades genom lagmännens intagande i rådet, genom rådets erkända delaktighet i regeringen, genom herredagarnes uppkomst, genom menighetens afväpnande.

Sedan jag i min andra föreläsning i korthet karakteriserat det *provinsiela* — i särskilda, ehuru sins emellan förbundna stammar delade — Sverige; sedan jag visat, att den gamla förbundsförfattningen, ehuru i utöfningen inskränkt, först genom de stores, sedan under unionen genom utlänningens makt, likväl lagligen fortfor så länge en svensk valriksdag fans och till Gustaf Vasas dagar, fortfar jag: »Ett annat Sverige hade långt för detta öfverbygt det gamla provinsiela Sverige, hvars konungadöme vi nyss skildrat; det kyrkliga och adliga, det *aristokratiska* Sverige. Dess inre historia är ohygglig. Det är ej mera, såsom förr, krig emellan stridande stammar och täflande konungahus. Det är brödrakrig och brodermord, som föröda Birger Jarls och Magnus Ladulås' ätt.»[8]

Herr F. bedyrar härvid: »Vi hafva läst många oförtjenta förebråelser mot vår aristokrati, många försök att på densamma skylla konungarnas fel. Ofvanstående är dock alldeles nytt. Det håller ej profvet.» — »Författaren vill ådagalägga ohyggligheten af det aristokratiska Sveriges inre historia och gör det genom att anföra brödrastriderna mellan sönerna af Birger Jarl och Magnus Ladulås, således genom att anföra konungahusets synder.» — »De höra påtagligen till ohyggligheterna af konungadömets historia och icke till aristokratien, hvarken den verldsliga eller andliga.»

Det är således herr F. obekant, att striderna mellan Birger Jarls och Magnus Ladulås' söner tillika voro fejder *inom* denna tidens aristokrati. I striderna emellan Magnus Ladulås' söner framstår detta tydligt. Marsken Torkel Knutsson, då han år 1303 nedlade sitt kraftfullt och ärorikt förda förmynderskap, förklarade inför konungen, hertigarne och de förnämsta i riket, då i Stockholm församlade, att han förestått det efter bästa

---

[8] Se Bd. 3, s. 361.

vilja och förmåga, nu vore gammal och trött af mödor, men likväl färdig att uppfylla hvad honom i rikets tjenst kunde åläggas. Man svarade för tillfället ingenting härpå. Men hertigarne, längtande efter sina andelar af riket och kan hända — heter det — af sina förtrogne erinrade derom, huru deras fader fördrifvit sin bror från tronen, begynte hålla samråd med vissa herrar och män och satte herr Ambjörn Sixtensson (Sparre), hertig Eriks drots, i spetsen för sina ärenden, under det konungen utbad sig Torkel Knutssons fortfarande tjenst. Af denna delning i ärendena blef också en delning i sinnena, och *från denna tid förvandlades rikets hittills goda tillstånd i motsatsen.* Berättelsen tillhör ej mig, utan den gamle *Ericus Olai*, Sveriges äldste historieskrifvare, och visar tydligt, att brytningen emellan bröderna tillika var en brytning inom aristokratien. Den har medverkat till, den har deltagit uti brödrakrigen, ehuru den (såsom jag i min Svenska Folkets Historia uttryckligen anmärker) varit oskyldig i det brodermord [9], som på ett så rysligt sätt fläckade en period i vår historia, som eljest med skäl har blifvit kallad den *aristokratiska.*

Så mycket om den oförtjenta förebråelsen. Herr F. förenar dermed en annan mot mig, som är en besynnerlig sammansättning af flera slags missförstånd. — »Dessutom» — säger han — »de samtidiga striderna mellan Svear och Göter samt mellan Sverkerska och Erikska och Folkungaätterna bevisa, tvärt emot prof. Geijers ord, att *krig mellan täflande konungahus och stridande stammar* funnos just *under* detta tidehvarf.» Man märke: att det är hos mig fråga om Folkungadynastiens tidehvarf, om Birger Jarls och Magnus Ladulås' ätt. Herr F. har lämpat hvad jag säger om det provinsiela Sverige endast på hedendomen och synes tro, att det nya tidehvarf, hvarom jag talar, innefattar äfven striderna mellan Göter och Svear och täflande konungahus. — Jag har ej inskränkt det gamla provinsiela Sverige till hedendomen; jag har i samma föreläsning, som herr F. kriticerar, sid. 56 (se Bd. 3, s. 359) kallat det »ett arf ur hedendomen»; jag har i min historia visat, huruledes, sedan en ny religion upplöst bandet i den gamla förbundsförfattningen, vid religionsstriden fästade sig striden emellan stammarne och vid denna åter striden emellan täflande

[9] Svenska riddare, som nekade att utföra befallningen om hertigarnes fängslande, blefvo sjelfva lagda i bojor. (Se Bd. 5: 1, s. 151.)

konungahus. — Der är *ett* af missförstånden. Ett *annat* ligger djupare och bevisar, att herr F. hvarken förstått den gamla förbundsförfattningen eller gången af dess upplösning eller betydelsen af det nya aristokratiska tidehvarf, som med Folkungarne i fäderneslandets historia inträder. Detta visar sig tydligen i det nästföljande af hans anmärkningar.

Han fortfar, sedan han sålunda kriticerat hvad jag sagt om brödrakrigen och brodermordet, att ur föreläsningarna citera följande ord: »Ett treårigt barn är slutligen ensamt i tronens granskap öfrigt på brandplatsen af denna förödelse; man helsar det såsom både Sveriges och Norges konung. Det var Magnus Eriksson, under sin minderårighet regerad af de store, sedan styrd af sin gemål och af gunstlingar, i krig med sina söner, slutligen från tronen störtad i fängelse och landsflykt. *Sjelfsväldets tidehvarf för de store blir lagstiftningens tid för folket.*» (Det är herr F., som utmärker dessa ord, för att låta deras absurditet så mycket mera springa i ögonen.) — »I bokstafven visar oss denna lagstiftning den gamla förbundsförfattningen bekräftad; men *öfver* densamma hafva bildat sig tvänne privilegierade stånd, i sina mest betydande medlemmar äfven höjda öfver lagen, i rådslag och handling företrädande folkets ställe. Dermed ha folkets forna strider flyttat sig ett steg högre upp och föras mellan *dessa lagstiftare* sjelfva. Vi se byggmästarne, sedan de fört huset i höjden, störta hvarandra utför murarne».

Vid uttrycket: »sjelfsväldets tidehvarf för de store blir lagstiftningens tid för folket» — utropar herr Fryxell: »Låtom oss granska uttryckets, epigrammets, historiska innehåll!» Herr F. stöter sig här på ett af mina, ofta af honom omtalade, kallade »*historiska epigrammer och infall*, som skola gå gälla man och man emellan såsom klingande mynt», herr F. med säkerhet tror sig ha funnit, »att en go detta mynt icke håller profvet, och att dess klang är dess halt.» — Dessa epigram och infall skola icke d af det konservativa partiet blifvit från 1819 till 1 »såsom osvikeliga domslut», ifrån 1838 åter utropade af de liberala »såsom orakelsvar, frå vad finnes». Samtliga lära ha blifvit utfärdad det »postament», som båda partiena för bygga. — Herr F. har, såsom man ser, sj infall i anledning af hvad han kallar m

hans qvickhet i sitt värde för att återkomma till hans egen erinran om granskningen af det så kallade epigrammets *historiska* innehåll.

Det finnes en svensk afhandling, mindre känd än den för sin förträfflighet förtjente att vara, i språket ej blott klassisk, utan lika utmärkt af mogen insigt som af fin och säker urskilning. Den står att läsa i kongl. Vitterhets- Historie- och Antiqvitets-Akademiens handlingar, fjortonde delen, och heter: *Försök att framställa svenska lagfarenhetens utbildning ifrån K. Gustaf I:s anträde till regeringen intill slutet af sjuttonde århundradet* (första afdelningen intill K. Gustaf Adolfs regeringstid) af *Hans Järta.* Jag lånar ur denna historiska skrift följande yttringar och tillåter mig att i dem särskildt utmärka de ställen, som bestyrka det omdöme jag fält. »Under mer än tvänne århundraden» — heter det ss. 257 och ff. — »tillväxte så väl den verldsliga aristokrati, hvilken Magnus Ladulås skapat, som den andliga, hvars förut vunna fördelar han ytterligare främjat. Allmogens forne försvarare, lagmännen, voro upptagne i konungens råd och derigenom till delaktighet uti det aristokratiska väldet, som inre oroligheter oupphörligen förstärkte. Tyske och danske konungar sökte att, till förmån för sina utländska hofmän, på hvilkas trohet de mest litade, stadga inom Svea land den länsförfattning, som en konung af svensk börd förut hade bemödat sig att ifrån *deras* fosterländer dit införa [10]. — — Till en betydlig del bestodo konungarnes förläningar i anvisningar på utskylderna af odaljorden inom vissa orter. Detta ännu i vår tid bibehållna sätt att aflöna tjenstemän var då, under bristen på penningar, nödvändigt, och, så ordnadt som det nu är, förblifver må hända länge det tjenligaste för ett land, der allmänna rörelsen ej är och, i följd af naturförhållanden, ej kan vara liflig. Då skatterna voro bestämda, inneburo sådana förläningar af deras uppbörd icke ovilkorligen någon förtryckande makt af *samma* egenskap som länsherrens öfver sina lifegna. *Men missbruk deraf egde ofta rum och kunde svårligen förekommas i en tid, då allsköns våld upplöste samhället. Förtrycket grundade sig dock icke på ett stadgadt*

[10] Har afseende på ett föregående yttrande i afhandlingen, s. 255: »Ibland Sveriges konungar synes Magnus Ladulås hafva varit den förste, hvilken sökt att skapa ett feodalsystem efter tyskt mönster. Men det fattades honom grundämnen dertill, nämligen ett underkufvadt folk att godtyckligt beskatta, och ett eröfradt land att såsom krigsbyte utskifta åt sina tjenstemän.»

rättssystem, såsom det feodala. Det var lagstridigt, icke lagenligt. Genom de kungliga gårdsrätterna stäldes konungarnes hoffolk och krigsmän för sina förbrytelser inom borg och läger under ett särskildt domsvälde och en särskild strafflag, i allmänhet strängare än landslagarne. I den första gårdsrätten af 1319, i fall den verkligen blifvit *då* och således i konung Magnus Erikssons namn af dess förmyndare utfärdad, blef det rådsherrarne tillåtet att äfven inom sina gårdar densamma använda. Detta privilegium, som de sjelfve skola ha gifvit sig, bekräftades i enahanda huslagar af drottning Margareta och konung Erik af Pommern samt utsträcktes till »konungens höfvidsmän och embetsmän, ehvar de helst stadde voro». Men de höga herrarnes makt att sjelfve döma och straffa sina enskilda tjenare var icke en i folkets lagar erkänd och uti dess förhållanden inverkande domsrätt. Deras landbönder voro icke densamma lagligen underkastade, ehuru sådane blefvo, i förhållande till jordegaren, utan åtskilnad af hans stånd, uti landslagen ansedde såsom ett slags legodrängar. De egde dock att tillgodonjuta allmän landsrätt, åtminstone *intill dess aristokratien ernått, i densamma medgifna privilegier, sin yttersta höjd under detta tidehvarf.* — — Ibland svenska stadgar från medeltidens tvänne sista århundraden utvisa de ofta upprepade förbuden mot våldgästning, samt de föreskrifna anstalterna att den förekomma, *huru folket under de mäktigas sjelfsvåld och fejder misshandlades.* — — Men landsfreden kunde ej genom ett så svagt medel, som dessa inrättningar, skyddas, och fruktlösa blefvo äfven de föreskrifter, hvilka bestämde det högsta antalet af följeslagare, hvarmed biskopar, konungens embetsmän, riddare och svenner fingo rida genom landet. *Det fans ingen styrande makt nog kraftig att göra lagarne gällande.*»

Man märke, att detta aristokratiens första tidehvarf i Sverige var detsamma, under hvilket *Uplandslagen* år 1295, *Södermannalagen* år 1327 utgåfvos, och som det försök att införa en *allmän landslag* år 1347 skedde, hvilket först 1442 lyckades.

Dessa fakta behöfva inga kommentarier.

Har jag väl varit orättvis nog att icke erkänna de obestridligt stora förtjenster, som likväl innefattas i denna lagstiftning? Jag har ej begått en sådan orättvisa. Jag har ej blott erkänt dessa förtjenster, jag har visat huru och i följd af hvilket tidens kraf de gemensamt af aristokratien och konungamakten förvärfvades, samt hvilka de omständigheter voro, som *förbundo* och sedan *söndrade* bägge. Jag har visat, huru konungamak-

ten måste gå *utom* aristokratiens, snart för tronen sjelf farliga intressen, för att vinna ett *nytt stöd för folket.* — Det är den vanliga gången af samhällsutvecklingen, upprepad under egna omständigheter för Sverige, och af mig framstäld i min Svenska Folkets Historia, samt ytterligare i de tre föreläsningarna.

Redan de nästföljande orden i dessa utmärka svenska aristokratiens bestämmelse för vår medeltid. Hr F. citerar dem. »*De gamla povinsiela intressena ha likväl dessa stora ståndsintressen försvagat och kufvat. Aristokratien har förebildat och förarbetat rikets verkliga enhet;* ja, den har gått ännu längre och försökt att vid sig fästa hela den skandinaviska nordens. Ifrån Magnus Erikssons minderårighet regerade i sjelfva verket sammansättningar emellan de andlige och verldslige store i åttio år Sverige. För ett ögonblick kufvade af Margareta, som stiftade unionen emellan de tre rikena, — en *händelse,* som ser ut som en *tanke,* har jag en gång sagt — utsträckte de store den aristokratiska konfederationen till dem alla. Det var hemligheten af den för folken främmande Kalmar-unionens så ofta afbrutna, men likväl mer än hundraåriga bestånd: de stores välde under en utländsk namnkonung. Emellanåt tänkte de på att emellan sig stycka Sveriges rike. — Det genom farorna på sig sjelft återkastade Sverige ryckte sig löst ur unionens band. Det skedde genom den stora rörelse bland svenska folket, som bröt sig bana med Engelbrekt, förde fram Sturarne och slutligen satte Gustaf Vasa på svenska tronen. Det var det *nationela* Sveriges födelse och blodiga dop. Och sålunda grundlades den fordran, att *svensk konung* skulle vara *svenska folkets* man.»

Herr F. har många anmärkningar att göra emot detta ställe. Märkligt är, att han lemnar den sats, hvarmed det begynner och den vi här utmärkt med särskild stil, utan all uppmärksamhet. Denna sats innefattar ett historiskt rättfärdigande af den ställning, som aristokratien på denna tid hade intagit, en ställning, hvilken den, såsom ofta sker med maktens innehafvare, likväl *missbrukade.* En rätt insigt i detta förhållande hade sparat hr F. hans öfriga anmärkningar. Men — det rörde det historiska *sammanhanget!* Hr F. går detta förbi, för att, såsom vanligt, kasta sig på partikulariteter. — Det är otroligt, huru sensibel hr F. blifvit i vissa punkter, t. ex. sid. 30 gör han mig den äran att titta i min *tredje* föreläsning (hvilken han eljest lemnat, likasom den *första,* nästan alldeles å

sido), för att derur utplocka följande mening: »De faror för Sveriges frihet och bestånd, som de från både konungamakten och folket söndrade privilegierade intressena förde öfver fäderneslandet, reste slutligen mot dessa faror en *bondehär.* Det var med en sådan, som Engelbrekt fördref de utländska fogdarne, som Sturarne kämpade, som Gustaf Vasa segrade.» Jag tillägger: »Man igenkänner deri ett tumultuariskt symptom af *infanteriets,* i allmänhet med *tredje ståndet* åter framträdande vigt i kriget.» Hr F. varnar: »Märk antitesen mellan *privilegierade intressen* och *bondehär!*» Det är nästan som skulle jag utfärdat en budkafle till uppror. Det är svårt att inse, hvari detta ställe skiljer sig från följande författare [2], som vi nyss citerat. »På mångfaldiga sätt misshandlades Sveriges allmoge, och dess rätt kränktes genom flera tillfälliga författningar. Men denna åldriga rätt kunde dock icke utrotas och odalbondens ärfda medvetande deraf icke sköflas ifrån honom. — Tidigt hade det blifvit bönderna förbudet att, efter ursprunglig germanisk sed, infinna sig vid ting och sammankomster väpnade. Men vapen samt mod och kraft att föra dem fattades likväl icke de talrika *bondehärarne* under Engelbrekt, Karl Knutsson, Sturarne och Gustaf Vasa.» Meningen är i sjelfva verket densamma, som i allmänhet af våra häfdatecknare i detta ämne blifvit yttrad. Hvadan då denna förskräckelse? —

Nästan ännu större förargelse åstadkomma de strax derpå följande orden, då jag om dessa strider yttrat: »Det var det *nationela* Sveriges födelse och blodiga dop. Och sålunda grundlades den fordran, att *svensk konung* skulle vara *svenska folkets* man.» — »Vi kunna ej gilla denna dopattest», säger hr F., hvarjämte han påminner, huruledes stammarnes sammansmältande till en *nation* daterar sig senast just från 1250, då med Folkungaättens uppstigande på tronen striden emellan Svear och Göter upphörde. — Från Folkungaättens uppstigande på tronen? Således just från begynnelsen af det *aristokratiska* tidehvarfvet i svenska historien? — Huru dermed förhåller sig, ha vi sett. Det var nämligen aristokratien med en på densamma sig i början stödjande konungamakt, som från denna tid började representera Sverige, men också snart *både vände sig emot konungamakten och förtryckte folket samt slutligen framkallade ett af patriotiska män ledt motstånd.*

---

[1] Se Bd. 3, s. 388.
[2] Af den åberopade prisskriften i Vitterh. Hist. och Ant. Akademien.

Att svensk konung hädanefter blef svenska folkets man, är en *fras*, säger hr F., hvilken *han ej förstår*, och tillägger: »Det ser ut, som meningen vore, att svenska konungen skall vara blott svenska bondens eller på sin höjd bondens och borgarens man; men icke svenska adelns och svenska presterskapets? — Sic! Är det möjligt? — Det borde vara omöjligt. Meningen är väl, att konungen skall vara hela folkets, alla samhällsklassernas man. I detta fall tro vi dock helt enkelt, att en sådan fordran gält och gäller icke blott för den *»svenska»* utan för alla konungar. — Vi tro också för det andra, att en sådan fordran har alltid i Sverige funnits och derför ingalunda blifvit *»grundlagd»* under unionskrigen. Denna sanning är så enkel, att den ej tarfvar bevis.»

Den sanningen: att konungen skall vara *alla* samhällsklassernas man, är visserligen enkel, finnes äfven af ålder i *Sveriges lag;* i *Sveriges historia* har den ej alltid kunnat göra sig gällande, så vida den visar perioder, då vissa samhällsklasser mycket utvidgat egna rättigheter på de andras bekostnad. Har sådant någon gång blifvit medgifvet eller gynnadt af svensk konung, så har han vid dessa tillfällen äfven *företrädesvis* visat sig vara *dessa* samhällsklassers man; och den nämda fordran innehåller då den enkla erinran, att allom bör ske *lika rätt.* Derom hafva äfven andra konungar än de svenska, hvilka sistnämda haft att göra med ett folk, hvars pluralitet aldrig lagligen förlorat sina rättigheter, blifvit erinrade. — Jag kommer härvid i håg ett ställe i Raumer's *Geschichte Europas seit dem Ende des funfzehnten Jahrhunderts* (6 B. s. 280). Riddar William Temple sade vid år 1674 till konung Karl den andre i England: »England kan ej regeras såsom Frankrike, der endast adeln och kleresiet hafva inflytande, men folket inga rättigheter och hvarken kraft eller vilja att göra dem gällande, emedan det af ansträngningar och nöd blifvit utmattadt. — Med rätta — fortfor Temple — bemärkte redan Fransmannen Gourville: en konung i England, som vill vara sitt folks man, är den störste konung i verlden, men vill han vara någonting annat och mera, vid Gud, *så är han ingenting mer.»* Efter dessa ord räckte konungen Temple handen och sade: *»Jag vill vara mitt folks man.»* — I denne konungs mun var visserligen detta, hvad hr F. kallar, en *fras.* Men den *sanning* frasen innehöll förstod man derute redan i sjuttonde århundradet, och långt förr. — Hr F. tycks ej förstå den än i dag, och i Sverige.

Min uppfattning af Kalmar-unionen är i synnerhet hr F. misshaglig. Att här endast vilja se aristokratiens intressen, skall vara en orättvisa mot *folken*, liksom anklagelsen för sjelfsvåld emot de lagstiftande store varit en orättvisa mot aristokratien. Ifrån Magnus Erikssons minderårighet, ha vi sagt, regerade sammansättningar emellan de andlige och verldslige store Sverige. Är detta ej kanske enligt med förhållandet? Min orättvisa mot förmyndareregeringen för Magnus Eriksson lärer bestå i mitt erkännande: »att den återgaf folket freden, utvidgade rikets gränser genom Skånes lösen och vårdade till en början äfven allmogens rätt [3]. I sjelfva verket — tillägger jag dock — har den stadgat de stores välde.» Låtom oss se, huru dermed förhåller sig! År 1322 förbinda sig i Skara tretiofem andlige och verldslige herrar att styra riket, såsom de det inför Gud och konungen kunde ansvara, att försvara hvarandra såsom bröder, underkasta sina inbördes tvistigheter *förbundets* dom och ej genom några medel låta sig derifrån söndras. Det är tillika en förening emellan de forna *hertigliga* och *konungsliga* partierna, som vi sett verksamma i brödrakrigen mellan Magnus Ladulås's söner. År 1336 vid Magnus Erikssons kröning (eller nyss förut) utnämdes Nils Ambjörnsson (Sparre) till hans drots med nästan oinskränkt myndighet, och tjugutre herrar underskrifva en försäkran att försvara honom och alla hans medhållare. Upprepade förordningar mot landsfredens brytande och mot beväpnade flockars färd öfver landet, samt konungens egna klagomål att ingen rättar sig efter honom, han må bedja, råda eller hota, visa de stores sjelfrådighet och huru de höllo de lagar, som de stiftade. År 1363 erbjödo fyra och tjugu svenska rådsherrar svenska kronan åt Albrekt af Mecklenburg, som måste lemna hela makten i händerna på rådet och riksdrotsen Bo Jonsson (Grip), såsom prof på hvars laglydnad man känner, att han, som år 1375 varit med om att åter bekräfta landsfreden i Sverige, 1381 högg ned en annan ädling, sin fiende, inför högaltaret i Franciskaner-kyrkan i Stockholm. År 1389 förklara tolf svenska herrar, exekutorerna af Bo Jonssons testamente, Margareta, redan erkänd regerande i Norge och Danmark, för Sveriges lagliga drottning. År 1397 underteckna sjutton svenska, danska och norska rådsherrar unionen i Kalmar. Om folkets deltagande i någon af dessa händelser förmäles ej ett ord.

[3] Min Sv. Folkets Hist. Del. 1 (se Bd. 5: 1, s. 153).

I anledning af uttrycket, att unionen varit en händelse som ser ut som en tanke, förehåller mig hr F. följande: »Detta är ett af de hos prof. Geijer ofta förekommande orakelspråk, maktspråk, infall, epigrammer, gåtor, eller hvad man vill kalla dem.» — »Låtom oss granska det ifrågavarande historiska infallet. — Skulle en så jättestor handling som unionen hafva uppkommit tanklöst, blott af en händelse, en slump? Omöjligt! Skulle Sverige, Norge och Danmark från 1389 till 1397 befunnit sig under en och samma regent, utan att ideen om en skandinavisk förening vaknat och gjort sig gällande? Omöjligt! Skulle sjelfva unionens stiftare, som dock voro förnuftiga menniskor och samtidens utmärktaste män, ej känt och värderat den höga tanke, som sökte deri verkliggöra sig? Omöjligt! Kunde ens »folken vara främmande» derför; kunde dessa folk, förut sönderslitna af inre och yttre krig, vara likgiltiga för en förening, som lofvade frid och lugn? Lika omöjligt! Just det höga och herrliga i unionstanken var det, som i öfver 100 år sammanhöll unionen, oaktadt alla de många och stora felen i utförandet. *Skandinavismens* idé ligger så grundad i naturliga förhållandet, att den vid minsta anledning måste vakna till medvetande.»

Härmed förenar sig ett annat af hr F:s tillmälen, hvilket vi på samma gång vilja taga i betraktande. »Anmärkom» — säger han sid. 30 — »att vid sammanträdet i Nyköping 1396, just då första grunden till sjelfva unionen lades, gjorde just de *Stora*, just svenska adeln följande medgifvanden: 1:o att alla sedan 1363 från kronan genom pant eller förläning bortkomna gods skulle åter till kronan indragas; 2:o att alla under samma tid uppförda adliga slott skulle nedrifvas; 3:o att de af Albrekt gifna olagliga adelsfriheterna skulle återgå; 4:o att alla odalbönder, som adeln lagt under sig, skulle åter skatta till kronan och konungen.» Härvid citerar hr F. min historia I: 168. — Hvad han icke citerar är de föregående orden: »Nu var Sverige tillräckligen nedböjdt att emottaga de vilkor, som Margareta föreskref.» Äfven en så utmärkt häfdatecknare som *Dahlmann* [4] säger sig ej förstå dessa mina ord, då de nu tagna besluten skola frivilligt blifvit fattade af pluraliteten bland de svenska store. Orden antyda likväl temligen tydligt, att den nya, för hela den nordiska aristokratien gynnande period, som ingick med unionen — liksom förut den inhemska aristokratiska

[4] *Geschichte von Dänemark,* II: 71.

perioden under Folkungaväldet — började med en *utvidgning af konungamakten*, framkallad af omständigheter, hvilka så utmärkta herskarenaturer som Magnus Ladulås och Margareta visste att begagna, ehuru den blef öfvergående. De omständigheter, som gynnade konungamakten, voro i bägge fallen den allmänna nöden och behofvet af något slags laglig ordning efter långvariga borgerliga krig. I min historia skildras tillståndet i Sverige ifrån Margaretas seger öfver Albrekt till unionens afslutande. Under hela denna tid lemnades riket till pris för alla partihatets och krigets rysligheter, nästan utan annat spår till regering än de skatter Margareta lät utskrifva. Hufvudstaden med flera af rikets slott innehades af Tyskarne, som derifrån genomströfvade landet med plundring och brand. I Stockholm anstälde de tyska borgarne ett blodbad på de svenska. Sjöröfvareskaror svärmade i Östersjön. Flera af rikets städer lades i aska. Inom riket höllo somliga med Albrekt, andra med Margareta. Landet plågades äfven af missväxt. Adeln förskansade sig på sina gårdar, och så många små röfvarefästen uppstodo, att man sedermera allmänt måste förordna om deras nedbrytande. Då var i Sverige, säger Rimkrönikan, fiender å alla sidor, och son mot fader och broder mot broder. Andra författare klaga, att jorden blef lemnad obrukad och riket nästan förvandladt till en ödemark [5].

Det var under *sådana* omständigheter som Margareta utverkade de nämda koncessionerna, medgifna, såsom ofta sker, i nödens stund, af tröttade partier, som likväl snart i sjelfva unionen skulle finna ett ännu större spelrum för sin ärelystnad. Kan man misskänna den *tillfälliga* naturen af dessa medgifvanden, då de store här samtycka till samma *reduktion*, för hvars ifrågasättande de nyss gjort uppror mot konung Albrekt? Kan man misskänna detta förhållande, då man sedermera ser aristokratiens privilegier vid hvarje förnyelse af unionen oupphörligen *växa*, tills i Kalmare recess 1483 konungen måste samtycka att ingen ny medlem intaga i rådet utan de öfrigas samtycke, att adeln får innehafva pantegods ifrån kronan utan all tjenst och tunga, att den får befästa sina gårdar och der neka konungen sjelf tillträde, och att hvarje god man, andlig eller verldslig, — undantagande de mål som konungens ensak voro — måtte vara konung öfver sin egen landbo.

Jag har i min historia sagt, att den första korta ofullständiga unionsakten var »ett uppenbart hastverk och blef till

[5] Jfr min historia (Bd. 5: 1, s. 167).

sitt egentliga innehåll i Sverige så föga bekant, att ibland svenska fordringarna af Danmark år 1435 äfven var att få riktig kunskap om unionens verkliga lydelse.» Dahlmann säger i sin Danmarks historia II: 72, not. 2: »Geijer borde ej ha upprepat Messenii högst otroliga beskyllning, att Svenskarne ej hade erfarit det egentliga innehållet af unionsurkunden.» Men Dahlmann har sjelf här blifvit vilseförd af Lagerbring, som väl (III: 769) först påstår: »att denna förbindelse varit många tvistigheter underkastad, har ingen sagt förr än Messenius»; men icke dess mindre sedermera sjelf berättar (IV: 101), att ibland svenska fordringarna vid mötet i Halmstad 1435 var: »att unionsbrefvet eller ock ett fulltygande exemplar eller afskrift deraf skulle uppvisas». Man hade således ej ens en sådan afskrift, ehuru sjelfva föreningsbrefvet stadgar, att två lika lydande hufvudskrifter deraf på pergament skola till hvartdera riket öfverlemnas, alla förseglade med *konungens* (den minderårige Eriks), *drottningens* (Margaretas), *riksens råds och mäns* samt *köpstäders* insegel (om *allmogen* är ej fråga). Intet så beskaffadt dokument öfver den första föreningen har kunnat upptäckas. Också känna alla våra egna äldre krönikor ej den första unionsaktens innehåll, utan endast senare förnyelser och förändringar af de ursprungliga vilkoren. Att den första föreningsakten, hvad angår formaliteterna, var, hvad jag kallat det, »ett hastverk», bestyrkes af nyare danska undersökningar, hvilka jag här får åberopa [6].

---

[6] Jfr *Observationes criticæ de foedere inter Daniam, Sveciam et Norvegiam, auspiciis Margaretæ reginæ icto:* auctore *C. P. Paludan-Müller,* Hafn. 1840; recenserad i *Historisk Tidskrift, udgivet af den Danske historiske Forening,* II: 565. Föreningsbrefvet är skrifvet på papper. På dess nedersta rand äro spår efter tio sigill, aftryckta med sådan hast och vårdslöshet, att de till en del täcka sjelfva skriften. Då brefvet innehåller flera rättelser och skriffel, och deri omtalas att sjutton sigill äro vidhängda, men i sjelfva verket endast *tio* äro påtryckta, så synes deraf klart, att dokumentet ej är annat än ett koncept, ämnadt att strax öfverföras på pergament, hvilket likväl ej skedde förr än 1425, då konung Erik af Pommern deraf lät taga en sådan afskrift. Alla offentliga förhandlingar från denna tid visa, att sjelfva de tre rikenas råd icke tilldelat dokumentet någon auktoritet. En enda gång har det blifvit åberopadt i senare statsakter, då några punkter af detsamma upptogos i det år 1438 i Kalmar utfärdade diplom om unionens förnyelse, under det andra punkter, och deribland den vigtigaste, om rikena skulle hafva *en* konung, sättas i fråga och lemnas i ovisshet. I alla de senare öfverenskommelserna finnes intet spår af det i Kalmar 1397 utfärdade unionsbrefvet, och detta synes aldrig användt *efter* sammankomsten i Kalmar 1438. Den danske författaren

Det var *motsägelsen* emellan den statskloka Margaretas likväl tydligen förberedda *plan* till rikenas förening och denna uppenbara *brist i formaliteterna* — en brist så stor, att den i ett så vigtigt ämne ingalunda förklaras genom hr F:s infall, »att tiden ej hade skrifklåda» — det var denna motsägelse, som föranledde mitt af honom så högt tadlade uttryck: att unionen var en *händelse* som *ser ut* som en *tanke.* Detta uttryck är nämligen intet orakelspråk, det är ett uttryck af *tvifvel* i fråga om en gåta, som häfdatecknaren ej ansåg sig kunna fullständigt lösa. Meningen deraf är för öfrigt inskränkt redan i min historia, som visar, att *en tanke,* eller åtminstone *ett intresse,* nämligen ett gemensamt *aristokratiskt,* om ej stiftade, likväl bemäktigade sig och uppehöll unionen. Och betydelsen af detta intresse är tillika ådagalagd i mina föreläsningar, der unionsaristokratien säges ha anticiperat den skandinaviska nordens enhet, liksom vår inhemska aristokrati hade anticiperat och förebildat det svenska rikets. — Hvad jag menar med denna den skandinaviska nordens enhet, fruktar jag så mycket mindre att här rent utsäga, som jag ej visat mig svag för dagens opinion. Jag har både hänvisat på och ur tidens gång bevisat *nationaliteternas* och de *nationala sympatiernas nyvunna politiska betydelse,* hvilken härleder sig från *folkens* egen. Denna betydelse beror ej mera på aristokratierna, den beror ej heller på regeringarna, liksom den skandinaviska nordens enhet ej heller beror på *en* regering öfver densamma; den beror af *nationernas väckta medvetande af verkligt gemensamma intressen;* och det är för ljusningen af detta medvetande, som de mörka skuggorna af det nationalhat flytt, hvilka just *den* union framkallade, i hvilken hr F. redan vill se brodden af skandinaviska sympatier grönska.

Det förefaller verkligen som ville hr F. få litet vind i seglen genom skandinavismen, hvilken han, à propos af Kalmar-unionen, tagit i sitt besynnerliga skydd. Hr F. är för

---

sluter häraf: att den så kallade ursprungliga *unionslagen* icke annat är än ett vitnesbörd af 17 rådsherrar om det som i Kalmar 1397 blef *muntligen* aftaladt emellan Margareta och riksens råd, tilläggande: »att liksom konungarne i unionsperioden blott hade omständigheterna (vi skulle säga aristokratiens intresse att blott hafva en namnkonung) att tacka för det de behöllo deras riken, så kan man antaga att denna muntligt bestämda förening endera har varit alldeles okänd för de tre *nationerna* eller af dem glömd ännu före konung Eriks fördrifvande.

påpasslig att ej iakttaga sin fördel. Hvad medhinner ej hr F.? Hvem vet att lefva såsom han? Han protesterar, försäkrar, bedyrar, bugar i rund, och är tillika full af rätt och sanning [7]; han bugar äfven för mig, under det han söker nedsätta mig. Han gör sin kompliment för aristokratien, och låter liberalismen förstå, att med bördsprivilegierna är det snart ute. Han vill vara de konservativa herrarnes älskling och skänker en bifallsnick åt den skandinaviska ungdomen. — Hvilken universel man är ej hr F.!

2.

Låtom oss nu höra hr F:s anklagelser mot våra historieskrifvare för deras framställning af striden mellan Sigismund och Karl och af den senares hela förfarande.

Hufvudstycket är följande, hvari vi särskildt utmärka de förnämsta tillvitelserna: »Det goda, som blef en följd af hertigens uppförande, nämligen Lutherska lärans stadfästande och regeringens ordnande; detta blir *uteslutande* framdraget och prisadt; deremot *vidrör man alldeles icke,* eller åtminstone *så lätt som möjligt,* det upproriska i hans förfarande mot konungen, det upprörande och olagliga våldet mot rådsherrarne! Och dessa rådsherrar! Det allvar, med hvilket de 1594 mot Sigismund försvarade rikets lag, lära och rättigheter; den trohet, de lika fullt visade denne samme sin lagkrönte konung; den sjelfuppoffring, hvarmed de gingo i landsflykt och blottstälde sig för vådan att under fanorna af sin lagliga, men svaga och impopulära konung hällre mista allt, än vid sidan af den kraftfulle hertigen dela hans uppror, hans troliga segrar och deraf följande belöningar; dessa herrars lysande egenskaper och i öfrigt hedrande vandel, beseglad med en död, så högsinnad, så ädel, att historien sällan kan uppte något skönare; — alla dessa förhållanden, oaktadt historiska fakta och verkligheter, blifva *öfverhalkade, glömda,* om ej *gömda.* Deremot för att fördöma samma rådsherrar, mot hvilka man dock icke kan framdraga ett enda verkligt brott, tager man sin tillflykt till *gissningar, förmodade aristokratiska planer och ut-*

---

[7] Hr F. säger sid. 59 af sin skrift: »Vi veta på vår sida ej mer än två makter: men de heta rätt och sanning.»

målar dessa i blotta möjlighetens rike liggande domskäl med så bjerta färgor, som möjligt, och söker sedermera dermed att ursäkta, öfverskyla, till och med rättfärdiga Karls orättfärdiga uppförande. — Hvadan denna *häfdvunna* historiska orättvisa?»

Denna så kallade *häfdvunna* orättvisa lärer väl således vara ett ibland de förnämsta bevisen för det herskande aristokratfördömandet i svenska historien. Vi ha sett, med huru litet skäl något sådant kan våra förnämsta häfdatecknare påbördas. Det gäller äfven om deras behandling af denna epok. Också är denna *allmänna* anklagelse blott ett omsvep. Det är mot *min* Svenska Folkets Historia som beskyllningarna i sjelfva verket äro riktade, utan att likväl detta här tydligen utsäges.

Stridsfrågan emellan Sigismund och Karl är i sjelfva verket en allmän statsrättlig fråga, som i Sverige tidigare än annorstädes kom till afgörande. Hufvudfrågan är: huru långt sträcker sig den kungliga *legitimitetens* rätt? Äro nationerna åt vissa herskareslägter anvisade såsom en *egendom?* Eller beror förbindelsen mellan regent och folk på ett *fördrag,* hvars brytande å ena sidan å den andra löser förbindelsen? I Sverige ha dessa frågor redan då för tiden med bejakande af den *senare* blifvit besvarade. Sigismund förklarades kronan förlustig, emedan han brutit de vilkor, hvarunder han den emottagit, och då hans son Uladislaus ännu efter Gustaf Adolfs död förnyade sina anspråk, yttrade sig svenska regeringen sålunda, i ett bref af den 28 Mars 1635, till kurfursten af Brandenburg, som i de öppnade fredsunderhandlingarna med Polen erbjudit sin bemedling: »Eders kärlighet vet» — sådana äro de ord, som läggas i Kristinas mun, — »att Sveriges rike af ålder varit ett valrike, och att det genom vår farfars faders förtjenster förskrefs ärftligt till hans slägt; ej oinskränkt, utan på vissa vilkor emellan konung och ständer; med dessa vilkors iakttagande af konungen förbindas undersåtarne till lydnad, men med deras kränkelse och vanvårdande löses undersåtarnes pligt; uppstår derom tvist, är Gud endast domare, och, utom rikets ständer, erkännes ej någon annan domsrätt.» Skulle hr F. ej i denna punkt vara af de svenska aristokraternas egen mening, efter han i Karls företag endast ser ett *uppror?*

Så enkel frågan i sig sjelf kunde synas, så svårt har dess afgörande varit i verkligheten: den har i hög grad delat,

den har länge söndrat, den åtskiljer ännu i dag sinnen och öfvertygelser. Huru mycket blod har ej för den flutit, huru många offer fallit! Och hvem kan neka, hvem har nekat dessa olyckliga offer sitt deltagande? *Troheten*, det må vara mot en grundsats eller mot en person, har någonting naturligen rörande för alla menskliga känslor; och i fråga om förflutna strider är hela verlden billig. Hvilket deltagande ingifver ej nu den så långvariga, så ihärdiga, så olyckliga och slutligen så hopplösa striden för Stuartska huset i engelska historien? Och likväl skulle segern af den sak, för hvilken så många hjeltemodigt blödde, varit undergången af Englands författning och frihet, hvilka just i afvärjandet af sådana bemödanden befästade sig! — Och har väl jag i framställningen af den liknande striden emellan Sigismunds och Karls partier i vårt fäderneslands varit dessa menskliga känslor otrogen?

I England, som i Sverige, var eller blef *rikets religion* den angelägenhet, omkring hvilken allt hvälfde sig. Hvarken Sigismund eller Jakob II voro af naturen våldsamma: de blefvo det genom nitet för sin kyrka; och sådana voro omständigheterna, att ingendera kunde genomdrifva sina afsigter utan kullkastandet af sitt fäderneslands författning; Gustaf Vasa hade på reformationen och den förstärkning, den gaf åt kronans rättigheter, grundat den nya konungamakten i Sverige. Han hade i sitt af ständerna erkända testamente ålagt sina söner att »sig ifrån den rena läran icke draga, förskräcka eller afvika låta.» Det var så gifven statsgrundsats i Sverige, att hufvudorsaken, hvarför Johan ej vågade öppet bekänna sin hemliga katolicism, var öfvertygelsen, att han derigenom skulle sätta sin krona på spel, hvadan han i sina sista år lade sina rådsherrar till last, att de understödt Sigismunds uppfostran i katolska läran. Karl fullbordade sin faders verk, och med Sigismunds sätt att förstå sin trögt gifna bekräftelse på Upsala mötes beslut [8] skulle detta nödvändigt skilja honom från svenska kronan, i fall försvarare funnes för rikets rätt.

Det är *sådana försvarare* som hr F. vill se i de olyckliga rådsherrarne. Han upphöjer på en gång »det *allvar*, med hvilket de mot Sigismund försvarade rikets lag, lära och rät-

[8] Sigismund nedlade i den påfliga nuntiens händer en hemlig protest mot sin bekräftelse af Upsala mötes beslut. Se den påfliga legatens egen berättelse derom hos *Ranke*, Die römischen Päpste, II: 380, 381.

tigheter, och den *trohet,* de lika fullt visade denne samma sin lagkrönte konung». Kunna de väl med skäl berömmas att ha förenat bägge? Det finnes sinnen, som i välment förblindelse tro sig kunna uppfylla oförenliga pligter. Kunna väl dessa herrar räknas till deras antal? Tillhörde de väl det *kungliga* partiet eller det *hertigliga?* eller ej snarare ett *tredje,* som derför också af det ena öfvergafs och af det andra straffades? Voro de ej ett *eget* parti med *egna* afsigter? Det är just *detta* antagande, som hr F. lägger mig till last. Hr F. i sin nya ifver glömmer stundom hvad han sjelf fordom ej blott medgifvit, utan påstått. Vi läse i 4:de delen af hans Berättelser ur svenska historien om denna tid, sid. 166, följande ord: »*Otvifvelaktigt är, det åtskilliga bland herrarna hade till syftemål, att under Sigismunds frånvaro få riksstyrelsen i sina händer, och önskade derför ifrigt bibehålla föreningen mellan Polen och Sverige.*» Hr F. har således sjelf, i fall jag velat rätta mig efter en så oefterrättlig ledare, här för mig anvisat den grund, på hvilken jag skall ha »utmålat» blotta »gissningar» och »förmodade aristokratiska planer». Men det är hvarken ur detta hr F:s enstaka yttrande, eller, såsom han nu förmenar, endast »ur möjlighetens rike», som jag hemtar hvad jag om dessa aristokratiska planer sagt, utan ur tillförlitliga intyg och händelsernas gång.

Huru lydde *Kalmare stadga om bägge rikenas styrelse,* som vid Sigismunds afresa till Polen af rådet förelades både honom och konung Johan till underskrift, och äfven erhöll densamma den 7 September 1587? — Det är en ny Kalmareunion, under förändrade omständigheter, men ej mindre gynnande för de store. — Föremålet skulle vara försvar för *rikets religion och frihet* (visserligen i annan mening än Karl förde bägge i skölden) under en katolsk, tillika i Polen regerande konung. I förra afseendet göres konung Johans liturgi till regel, med ytterligare bestämmelser, som på ett tillkommande svenska kyrkomöte skulle stadgas. I andra afseendet förekomma de vanliga unionsvilkoren: fred och förbund emellan båda rikena, lag och frihet oförkränkta, och endast inhemsk styrelse. Denna skulle föras, sedan Sigismund äfven tillträdt svenska tronen, i hans frånvaro och äfven under honom, då han komme till städes (hvilket bör ske minst hvart tredje år), af några förnäma personer, till antalet *sju,* hvilka hvart annat eller tredje år ombytas; ibland dessa må hertig Karl nämna *en,* dock utan företräde eller annan plats, än den utvalde, enligt sin börd,

ibland de andra har rätt att intaga. Riksens höga embetsmän, såsom drots, marsk, kansler och amiral, äfvensom landshöfdingar och ståthållare nämnas af konungen ibland dem, som rådet sätter på förslag. — Det tillägges: att rikets skatt, klenodier och krigsförråd, liksom rikets vanliga inkomster, icke må föras ur landet; att ingen ny pålaga i konungens frånvaro kan utskrifvas; att öfver krig, fred och förbund Sveriges ständer böra höras; att utan deras samtycke intet i Polen utfärdadt påbud eller förbud vore gällande m. m. Men man ser, att *styrelsen i sjelfva verket blifvit lag i aristokratiens hand.* Det heter, att allt detta blifvit samtyckt och underskrifvet af Johan, Sigismund och Karl med Sveriges förnämsta adel. Man finner endast de bägge förstnämdes underskrift. För Karl hölls denna nya regeringsform hemlig. Erik Sparre är dess författare. Johan klagade sedermera, att rådet brukat munkar och prester att besegra hans motstånd. Rådet skrifver till Sigismund i Polen d. 8 Februari 1588 och förmanar honom att obrottsligt hålla hvad han lofvat och besvurit i den »*senaste konstitutionen*». — Sådant var det »*sjumannaregemente*», som den store Gustaf Adolf i sin påbörjade egenhändiga historia omtalar såsom uttänkt af åtskilliga rådsherrar, »hvilka» — säger han — »gerna hade sett, att konungen varit ett spjut och suttit genom hertigen, så hade de varit dem qvitte båda», tilläggande: »desse sällar voro ock de som rådde konung Johan att uppföda sin son till båda rikena (det var i den papistiska religionen), som honom odugse till Sveriges regemente gjorde.» — Vid denna tid var Gustavianska slägten både förminskad och söndrad: Eriks hus var förödt, Magnus vansinnig; Johan hade ej ännu barn af sitt andra gifte. Af sex barn, som Karl hade fått med sin första gemål[9], hade alla dött i späd ålder utom dottern Katarina, framdeles stammoder för pfalziska huset på Sveriges tron. Det var under sådana utsigter, som Karl sjelf skref till Sigismund i Polen, den 9 Juli 1588, och bad honom träda i äktenskap: de voro så få qvar af Vasa-huset, ej mera än tre på svärdssidan; de borde hålla till hopa; det funnes ett parti, som kommit mycket ondt åstad emellan bröder och förvandter i desse nästledne år. Tillika säger han sig hört, att någon skriftlig handel, som honom kan hända äfven anginge, blifvit

[9] Maria af Pfalz, dog 1589; det sjette och yngsta af barnen, Maria, föddes den 18 Dec. 1588 och dog den 24 April 1589. Såsom bekant, förmälde sig Karl 1592 å nyo med Kristina af Holstein, som blef Gustaf Adolfs moder.

samtyckt och beseglad den tid Sigismund lemnade Sverige, oc förundrar sig, att den för honom hålles hemlig.

Huru lydde åter den regeringsform, med hvilken rådet å 1594, innan Sigismund lemnade Sverige, framkom? Det är et vidlyftigt, emellan flera adliga embetsmyndigheter skiftadt oc afvägdt mångvälde, med rådet i spetsen för regeringen oc ärendenas afgörande enligt flesta rösterna. — Man ser at Kalmare stadga ej blifvit glömd, och författaren är tydlige densamme. Han åberopar äfven Danmarks exempel, der *råde* under Kristian IV:s minderårighet var regerande. — Sigismun tycktes nöjd med denna regeringsform: hela hans uppförand visar, att han ej ogerna deri såg ett stridsäpple utkastadt emel lan hertigen och rådet. Karl förkastade den. Såsom en föd Sveriges arffurste vore han berättigad att under konungens från varo föra regeringen; rådet vore, enligt Sveriges lag, rådgif vande, ej regerande; Danmark vore ett valrike och dess efter döme ej för Sverige giltigt; hvad regementets ordning beträffar funnes derför ingen vissare regla än Sveriges lag och konungen ed; då göres den andra vidlyftigheten slätt icke behof. Hva och en annan regementsordning måste bli föremål för ny under handling både med den regementet anförtros och dem son derefter skola regeras. Karl fordrade derför ständernas sam mankallande, i fall ej det af honom nu konungen meddelad förslaget gillades. Det fans i konungens omgifning en end man, som rådde att utan inskränkning antaga detta tillbud Arnold Grothusen, Sigismunds forne lärare. Sverige behöfde e regering; Karl skulle i alla fall taga hvad han nu begärde det vore bättre att lemna honom det med godo; det gäld Sigismunds arfsrätt och krona, som endast på detta sätt kund bibehållas. Detta var hvad Karl sjelf ej hade fördolt. »Rese Eders Maj:t» — skrifver han till konungen den 4 Juli 159 — »utan att undersåtarne veta af hvem de skola regeras, s frukte vi hvad deraf följa vill, och hafve Eders Maj:t till var ning detta ej velat lemna obemäldt.»

Hurudan *blef* slutligen den regering, som Sigismund lem nade efter sig i Sverige? Den var ej *hertigens*, den var e *rådets:* — den var en *hemlig* regering af de ibland hans säkr anhängare utnämda *ståthållarne* i länen. Rådet var nu miss nöjdt, mindre med den *makt* som lemnades dessa (förslaget i detta afseende synes ha utgått från rådet sjelft), än med *per sonerna*, då flera af de förnämsta sågo sig förbigångna vid länens utdelning. Karl kallar dessa ståthållare, som genom

särskilda och hemliga fullmakter voro oafhängiga af både honom och rådet, för »*konungar hvar i sin landsort*» — och de voro det nära nog.

Och här kan vara stället att bemöta ett af hr F:s inkast mot föreläsningarna. Inom de *två bladen* af den *andra,* hvilka han valt till sin skottafla, förekommer äfven följande om Gustaf Vasa och hans söner: »Kungs-arbetet i svenska historien begynner, ej utan upprepade strider med folkets egna gamla fördomar eller nya förblindelser. Tredubbelt stor och ärofull var denna begynnelse: befrielse af både stat och kyrka och, till bådas skydd, kronans införda och samtyckta ärftlighet. Man vet, huru den store stamfaderns verk åter sattes på spel af hans söner. Alla de gamla farorna återvände. I brödrastriden och slutligen i kampen emellan Sigismund och Karl hotar åter Roms andliga välde, väckas åter det gamla provinsiela Sveriges söndringar, lifvas åter det aristokratiska Sveriges utländska unionsplaner.» [10] Hr F. säger: »Vi känna vid ifrågavarande tid intet förnyande af de gamla provinsiela söndringarna.» Jag svarar: likväl återgå de, och ej blott på *ett,* utan på *dubbelt* sätt, alldeles såsom fordom under Kalmar-unionen.

Unionen var en tid af stort sjelfsvåld. Detta hade visat sig å ena sidan i de stores oafhängighet eller i *rådets* genom unionen förvarade rätt att i konungs frånvaro styra riket, hvilken det så utöfvade, att dess medlemmar voro verkligen regerande i sina län, der de genom egna gods också vanligen voro mest betydande. Derför blef utdelandet af dessa län ett ständigt stridsämne med unionskonungarne. Derför var ock den tanken, som på denna tid någon gång öppet yrkades, att dela riket i flera delar under särskilda regenter, mer än ett löst förslag af de store. Det var till en ej ringa del verkligen utfördt. Å andra sidan hade under unionen i motsats mot aristokratien äfven *folket* blifvit en makt. Engelbrekt hade kallat det till vapen [1]; det bortlade dem sedan ej under hundra år och blef derigenom för hvarje öfverhet farligt. Slutligen syntes det nästan afgjordt, att i Sverige hvarken inhemsk eller utländsk

[10] Bd. 3, s. 362.

[1] Jag har i hrr *Kröningssvärds* och *Lidéns* förtjenstfulla *Diplomatarium Dalekarlicum* ej funnit något stöd för den öfvertygelsen, att Engelbrekts krigståg eggades och understöddes af Lübeck. Det är möjligt. Jag har i min historia funnit sannolikt, att Lübecks inflytande vid Kopparberget varit både äldre och större än man vanligen trott. Men deraf följer ej, att folkrörelsen under Engelbrekt i Sverige endast var ett lübskt köpmansknep.

konung mera kunde finnas. Riksföreståndaremakten, till hvilken man tog sin tillflykt, var i sig sjelf för obestämd att ingifva någon säkerhet. Den var demokratisk i Sturarnes hand, men tillika i ständigt krigstillstånd mot yttre och inre fiender. Den splittring, som hotade riket genom herreväldet, låg äfven i bondeväldet på annat sätt. Böndernas politiska inflytande gaf äfven de forna demokratiska formerna nytt lif, och den gamla förbundsförfattningen visar sina sista krafter i uppror. Huru ofta ser man ej i den gamle konung Gustafs första tider de särskilda landskapens menigheter handla sjelfständigt, gripa till vapen, ingå i förbund eller med hvarandra förnya gamla fördrag! Det är i synnerhet det öfra Sverige som erbjuder detta skådespel, emedan adelns makt, med undantag af Småland, var större i det södra [2].

Sådant var det tillstånd, ur hvilket Gustaf Vasa uppryckte Sverige. Det egentliga kungsarbetet i svenska historien begynner med honom. Hvad *detta* varit för ett arbete, — både vigten och svårigheten af konungens ställning såsom representant af statens *enhet* i dessa tider, — hans egen ställning i Sverige, der *folket* aldrig förlorat sina politiska rättigheter, — sammanhanget mellan *dessa* rättigheter och *konungens* makt, — om allt detta synes herr F. ej ha något redigt begrepp, emedan han oupphörligen förebrår mig att i Sveriges historia ha företrädesvis framstält *detta sammanhang* på aristokratiens bekostnad. — Under striden mellan Sigismund och Karl återvände, ha vi sagt, alla de gamla farorna, unionsplaner, hierarkiska förslag, provinsiela söndringar, dessa sistnämda på mer än ett sätt. Vi finna dem först i de provinsiela magnaternas, i de af Sigismund nämda ståthållarnes sjelfständighet. Klas Fleming tog flottan till sig i Finland och söndrade sig uppenbart från svenska regeringen. Arvid Stenbock i Östergötland nekade efterkomma hertigens befallningar och stämdes fem gånger af honom till ansvar, utan att lyda. Hans bröder, Erik i Vestergötland, Karl i Småland, visade ej större hörsamhet. Erik Sparre, ståthållare i Vestmanland och Dalarne, undvek väl i det längsta att öppet bryta med hertigen, men visade snart sina verkliga tänkesätt. Sista gången han höll ting i Dalarne omgaf han sig med nära nog kunglig ståt, lät hålla vakt om sin person och utskref stora kostgärder. Slutligen förbittrades bönderna, hvilka han i början intagit med sin vänlighet, så

[2] Jfr min Sv. Folkets Hist. (Bd 5: 2, s. 31).

emot honom, att ett par år derefter, då ett falskt rykte utspriddes att han var kommen till Dalarne, Dalkarlarne utsågo tjugu starka drängar att gripa honom i kyrkoherdens hus i Tuna, såsom Karls fiende. — Vi finna den återväckta provinsialismen, för det andra, i försöken att åter upplifva de gamla menighetsförbunden. Under det så kallade *näftågets* ohyggliga våldsamheter förnyade Dalkarlarne sitt gamla förbund med Vestmanlänningar, Gestrikar och Helsingar. Vi skulle kunna tillägga, för det tredje, att den *politiska provinsialismen* ännu tydligt framstår i ständernas eget förslag till Karl i Söderköping 1595: huru framdeles skulle tillgå med riksdagar, — nämligen så, att alla punkter först inför hvart *landskaps* inbyggare böra förhandlas, och sedan fullmäktige af landskapet skickas till riksdagen, biskopen med några af presterskapet, sex af adeln, sex af krigsfolket, några af borgerskapet och sex af menige man med deras lands insegel. Man ser, huru representationen ännu obestämd sväfvar emellan den gamla efter landskapen och den senare efter stånden, sådan som denna först i Gustaf Adolfs tid egentligen stadgade sig. — Denna sistnämda representation blef dock nu hufvudsakligen aristokratisk; och aristokratien i sitt *andra* tidehvarf inom fäderneslandet har, genom de stora intressen, för hvilka den af den store konungen lifvades, under nya omständigheter, både till en början främjat rikets och förvaltningens *enhet* — och tillika, såsom i den *första* aristokratiska perioden, snart *söndrat* sig både ifrån det hela och inom sig sjelf genom egna intressen.

Herr F:s egentliga mening om de olyckliga rådsherrarne synes vara att, hvilka planer för egen räkning dem kunde förebrås, dessa likväl ej varit af den beskaffenhet, att de emot dem såsom »*domskäl*» bort nytjas, då de, — efter att ha flytt till konungen, med honom återkommit, för honom burit vapen och af honom slutligen blifvit utlevererade till hertigen, — inställdes för ständernas domstol vid riksdagen i Linköping år 1600. Jag har aldrig försvarat blodsdomstolen i Linköping, jag har aldrig gjort något försök att »rättfärdiga den», såsom herr F. vill insinuera; ehuru jag ej kan finna, att *han* betraktat saken ur dess rätta synpunkt. Icke *innehållet* af domen, såsom herr F. förmenar — detta innehåll kunde förutses — utan att man här satte sig till doms, var den egentliga orättvisan, liksom en sådan doms verkställighet den egentliga grymheten, då tydligen här *ett parti dömde ett annat*, hvarför äfven de anklagade oupphörligt protesterade mot domstolens behörighet. Så-

dan är den synpunkt, under hvilken *jag* uppfattat ämnet. Denna finnes sålunda angifven i min historia (II: 241): »Sedan Sigismund var afviken och Linköpings fördrag dermed tillintetgjordt, utbrast en allmän förföljelse mot det kungliga partiet i riket. Fängelse, landsflykt, död blef mångas lott. Deras egendom indrogs eller sköflades. Rofgirigheten anklagade äfven oskyldiga. Man såg många nya fattiga och nya rika. Och då, med regeringens uppdragande åt hertigen, den första oredan upphörde, *blef hämden så mycket verksammare i en endas hand. Ty Karl visste ej hvad det var att efter borgerliga krig glömma, och straffade sina egna fiender såsom rikets förrädare.*» — Och detta kallar herr F. »*att rättfärdiga Karls orättfärdiga uppförande!*»

Om, oaktadt den blodiga förgrunden, Karl den nionde i min framställning står i ett annat ljus än hos herr F., så torde detta till en del ha sin orsak i olikheten af de källor vi följt. Min hufvudkälla för Karls regering, liksom i allmänhet, har varit *rikets offentliga handlingar och regeringens beslut* i deras sammanhang och sådana de i *registraturen* å kongl. riksarkivet — så långt tillbaka som dessa gå — äro förvarade; herr F. åter — åtminstone för nämda regering hufvudsakligen — de så kallade *acta historica,* som, jämte några offentliga handlingar, *för det mesta* likväl innehålla enskilda bref och berättelser; af hvilka herr F. äfven ur privata samlingar rådfrågat flera. Det är möjligt, att jag begagnat dessa sistnämda slags källor för litet; en brist, som dock kan afhjelpas, sedan en *tillförlitlig* grund blifvit lagd. Men sannolikare är, att herr F. begagnat sina källor för mycket; helst i fråga om detta tidehvarf flera af dem bestå i de olyckliga herrarnes egna berättelser. Följden deraf, skulle jag tro, har blifvit, att det stora historiska sammanhanget i min sammanträngda framställning tydligen ligger i dagen, under det herr F:s Berättelser ur svenska historien äro rikare på intressanta detaljer. Den ene af oss borde kunna komplettera den andre; och jag har alldeles ingenting emot detta i sig sjelft vänliga och vackra förhållande; endast må detaljerna ej användas till förryckande af synpunkten för det hela. Jag har sökt framställa Karl den nionde i hela sammanhanget af den historiska epok, till hvilken han hör, och detta ej blott med afseende på *fäderneslandets,* utan på *Europas* historia. En återblick på detta sammanhang i det sistnämda hänseendet må tjena att vederlägga ännu några före-

brålser emot mig, med hvilka herr F. i förevarande ämne framkommer.

Reformationen hade äfven väckt den gamla kyrkan till nytt lif. I tridentinska mötet hade den först fullständigt slutit sig inom sig sjelf, i motsats mot protestantismen; den öfvergick snart från försvar till anfall och till bemödandet att återvinna områden. Ifriga påfvars hela nit, österrikiska husets hela inflytande, Jesuiter-ordens hela verksamhet skulle riktas mot detta mål. En katolsk reaktion uppstod i hela Europa och sträckte sig äfven till norden[3]. Johan närmade sig till Rom, emottog, under titel af kejserlig legat, en hemlig påflig nuntius, trädde i förbindelse med Filip II, som skickade ett sändebud till Stockholm, underhandlade redan om en kejserlig prinsessas hand för sin son. Den fara, som under Johans vankelmod varit hemlig, blef med Sigismund uppenbar; religionsstriden, som tillika hade blifvit en politisk strid i Tyskland, Frankrike, Nederländerna och England, blef det äfven i Sverige emellan Sigismund och Karl och antog derför också här samma europeiska karakter. Henrik af Navarra skref redan

[3] I Rankes förträffliga arbete: *Die römischen Päpste, ihre Kirche und ihr Staat im sechzehnten und siebzehnten Jahrhundert*, finner man hela styrkan och vidden af denna katolska reaktion ådagalagd. Den omfattade både norden och östern; den sträckte sig till Ryssland, Polen, Skandinavien. Det inbördes krig i ryska riket, som slutades med huset Romanows upphöjelse, blef slutligen ett religionskrig emellan den från Polen understödda romerska kyrkan (den falske Demetrius var katolik) och den inhemska grekiska. Hvad man i Sverige haft att vänta af Sigismund, kan slutas af hans förfarande i Polen, der hans regering ej blott stämde protestantismens framsteg, utan med yttersta stränghet gjorde den romerska kyrkan herskande. Han betecknar i detta olyckliga lands historia en epok, hvars verkningar låtit känna sig ända in i senaste tider. Det var *hans* regering, som väckte mot den herskande kyrkan *dissident*-oroligheterna i Polen, hvilka slutligen af Ryssland och Preussen togos till förevändning för den inblandning i republikens angelägenheter, som ledde till Polens delning. De så kallade *unierade Grekernas* förening med katolska kyrkan i Polen var Sigismunds och romerska hofvets verk. I våra dagar har ett kejserligt penndrag återförenat dem (1½ million menniskor) med den nu politiskt herskande *grekiska* kyrkan. — Med rätta säger Ranke (II: 387) i anledning af Sigismunds och Karls strid: »Betrachtet man den Umfang der Aussichten, welche sich an einen Erfolg des Königs knüpften, welcher doch so unwarscheinlich nicht war, auf der einen, und auf der andern Seite die allgemeine Bedeutung, welche dem Schwedischen Reiche bevorstand, wenn der Protestantismus den Sieg davon trug, so erkennt man hier den Moment einer weltgeschichtlichen Entscheidung.»

1583 till Karl om ett allmänt protestantiskt förbund. Redan 1599 sökte Karl allians med Elisabeth af England. Sigismund var nära förbunden med Österrike. Under hans svenska krig väntades en spansk flotta i Östersjön [4]. — Och här må det tillåtas mig att återkalla följande slutord om Karl i min historia (II: 272). »Historieskrifvare böra skrifva sant, säger han sjelf i sin rimkrönika. Och så har äfven jag efter förmåga sökt opartiskt skildra Gustafs yngste och störste son, i flera egenskaper sin faders arfving, i andra både under och kanske öfver honom. Blott ett drag må tilläggas, emedan det äfven vid grafvens rand hos honom springer i ögonen, och emedan det i någon mån torde mildra omdömet öfver hans blodiga bana: det är hans inneburna sträfvande att gripa öfver hvarje gräns, att bortom hvarje mål ställa ett annat. Han kämpade sig till kronan. En annan hade stannat vid detta mål. Honom var det så litet det största och enda, att han lemnade det mindre afgjordt än det kunnat vara. Deremot kastade han striden derom, hvilken, med Sigismunds tröghet och obeslutsamhet, åtminstone för en längre tid kunnat stanna vid ord och manifest, genast utom Sverige, in i Lifland, Polen, Ryssland; och det utbrytande kriget med Danmark hindrar honom ej att med sina sista blickar liksom mönstra medlemmarne af ett tillkommande förbund mot påfvedömet och habsburgska huset, liksom han ock i sitt testamente synnerligen anbefaller sina barn vänskapen med Tysklands evangeliska furstar. Så har i Karls själ, kanske mer än hos någon af hans samtida, den brinnande framtid arbetat som i tretiåra kriget bröt ut; och ej utan betydelse plägade han säga, med handen på den unge Gustaf Adolfs hufvud: *ille faciet* — »han skall görat!» — Men det är sådana män, fulla af framtid, som, med eller utan sin vilja och afsigt, taga folken med sig.»

Det är härpå jag haft afseende, då jag i mina föreläsningar yttrade om Karl den nionde, att *»han tände det svenska mod, som förde den store Gustaf Adolfs vapen.»* [5] — Herr F. utropar: »Allt för stor artighet mot Karl den nionde! Vi känna i sanning icke det tillfälle, då Karl den nionde tände det svenska modet, eller den *tändsticka*, som dertill begagnades.» — Med hvilken älskvärd ledighet behandlar ej herr F. historiska karakterer!

[4] Ferdinand II uppträdde sedermera, såsom bekant, med en kejserlig här i Preussen för Sigismund och emot Gustaf Adolf, äfven utan krigsförklaring.
[5] Bd 3, s. 363.

Han är likväl ej alltid att skämta med. Vid beröringen af vissa punkter har han blifvit synnerligen ömskinnad och förlorar lätt kontenansen. Vi ha redan förnummit, huruledes hans historiska öra numera ej tål vid att höra talas om de framfarne herrars, Engelbrekts och Sturarnes, *bondehärar*. I *min* mun skall detta vara ett anfall mot aristokratien. Man får ej heller säga så här: att »*Karl den nionde, emot de af Johan III återväckta aristokratiska och prelatiska unionsplanerna med Polen och Rom, satte den svenske bonden, borgaren och presten*». Detta skall åter i min mun vara ett anfall på prelaturen. »Märk» — säger herr F. — »antitesen mellan *prelat* och *prest!*» — då likväl ingendera — förmodar han — på denna tid kan med skäl beskyllas för någon unionsplan med Rom, till hvilken icke svenska prelater, utan en svensk konung, Johan III, var uppfinnare. Nu ligger det väl först och främst för ögonen, att med en *prelatisk* plan menar man i allmänhet en sådan, som befordrar prelaturens makt, denna plan må yrkas af prelaterna sjelfva eller af andra deras befordrare och gynnare; och sådana saknades visst ej på denna tid. Det är erkändt, att romerska kyrkan är den mest utbildade hierarki. I denna hierarkis historia ingår visserligen äfven en strid emellan prelaturen, föreställd i *biskoparnes* myndighet och *påfvemakten*, och denna strid har tid efter annan inom romerska kyrkan förnyats (den varar än); men äfven efter den påfliga monarkiens afgjorda seger öfver sin egen aristokrati förblifver likväl alltid i den romerska kyrkan prelaturen vida mäktigare än i någon protestantisk. Konung Johan var en hemlig katolik (sedan den 16 Maj 1578) och hade redan en katolsk ärkebiskop i sigte. Flera af rikets förnämsta herrar, sjelfve den gamle riksdrotsen Per Brahe, voro hemliga katoliker. Ibland dem, som för Karl sedermera blefvo offer, gäller detta om Erik Sparre och Hogenskild Bjelke [6]. Med Sigismund bekände flera *öppet* sin religion, och just emot dessa kände sig Karl minst fiendtligt sinnad. »Eder, gref Erik», — sade han till Erik Brahe, som ville medla för rådsherrarne, då hertigen efter Stångebro slag yrkade deras utlevererande — »hafver jag ingen ovänskap till; ty I egen samma tro som konungen och hafven handlat efter samvetet; men icke så de andra fem.» —

[6] Se den påfliga till Sverige skickade nuntien Possevins berättelse hos *Theiner*, Schweden und seine Stellung zum heiligen Stuhl unter Johan III, Sigismund und Carl IX. Nach geheimen Staatspapiren. Augsburg 1838. I Th. pp. 455, 501, 606, 608, 672, och II Th. p. 9.

Men, för det andra, om de svenska prelaterna i Johans dagar ej öppet bekände sig till romerska grundsatser — undantag finnas likväl (ärkebiskop Andreas Björnram sade i likpredikan öfver Katarina Jagellonica 1583, att hon lefvat och dött i skötet af den enda saliggörande kyrkan) — så kan likväl ingen neka, att de, med samtycke till Johans liturgi, gått *halfva vägen*. Af de fyra vid Upsala möte närvarande biskoparne hade tre varit liturgiens gynnare, nämligen de då varande biskoparne i Linköping, Vesterås och Åbo. Den fjerde åter, en väldig kämpe *mot* liturgien, hade af det anti-liturgiska presterskapet i Karls furstendöme blifvit vald till biskop i Strengnäs och stod i hertigens synnerliga gunst, men misstänktes, liksom Karl sjelf, för calvinism. Derför blef ingen biskop, utan en teologie professor i Upsala, ehuru en ung man, ordförande vid Upsala möte. I allmänhet hade lärarne vid rikets undervisningsverk varit ibland protestantismens stöd. Fem professorer i i Upsala hade för motstånd mot liturgien af Johan blifvit afsatta och fängslade. *Skolmästarne* (så benämdes denna tid äfven professorerna) kallades till Upsala möte, en *rector scholæ* förde der protokollet, en *professor* var præses. De ofrälse ståndens hyllningsbref till Sigismund, sedan han aflagt sin försäkring, är utfärdad af *biskopar, prelater, kyrkoherdar* och *skolemästare;* och återställandet af *Upsala universitet*, såsom en grundval för reformationens bestånd, blef en af ständernas fordringar hos Sigismund, hvilken fordran Karl år 1595 uppfylde. Hvad det angår, att hertigen emot de aristokratiska och prelatiska planerna satte »den svenske bonden, borgaren och presten», så borde herr F. ej nu hafva förgätit hvad han år 1830 skref i sina »Berättelser ur Svenska Historien» (IV: 255), att det var »*det lägre presterskapet, bönder och de flesta borgare*», som »*förblefvo hertigen tillgifne*».

3.

Vi komma till svenska aristokratiens *andra* tidehvarf, som tillika är Gustaf Adolfs och Kristinas. Man ser genast, att herr F. härtills sparat bruket af sina mest afgörande vapen. Jag har förekastat förmyndareregeringen dess hushållning med kronogodsen. Herr F. söker visa, att Gustaf Adolf sjelf, men i synnerhet Kristina, i detta afseende varit *mera tadelvärda;* hvaraf slutsatsen blir, att jag förekastat aristokratien hvad som vida mera faller *konungarne* till last. Låtom oss tillse, huru härmed förhåller sig.

Anmärkningen kan ega åtminstone en skenbar grund. Ty ehuru vigten i mitt bevis ej ligger på *mängden* af de från kronan abalienerade gods och räntor under förmyndareregeringen, utan på denna regerings för adeln uteslutande gynsamma *vilkor* för abalienationen, så kunde dock denna anmärkning förtjena att framställas. En enkel framställning deraf skulle ha föranledt ett lika enkelt svar, hvilket, genom fullständigande af ett allt för kort bevis, skulle undanröjt anledningen till missförståndet. Det hade varit det väsentliga af saken; men det hade ej varit att göra väsen af den. Detta svarade ej mot ändamålet. Alltså ser man herr F. med sin förutnämda upptäckt — ty såsom sådan tyckes han anse den — förena upptäckten af den stora sammansvärjningen mot aristokratien, för hvilken jag skall stå i spetsen, slå larm i lägret och rycka med hela sin styrka i marken under svenska ärans fanor, — men egentligen *på parti* — såsom det heter i gamla krigsberättelser — emot *mig*. Det var en olycklig tanke, och expeditionen lärer taga en snöplig utgång.

Jag vill först anföra hvad jag yttrat om svenska aristokratiens förtjenster efter Gustaf Adolfs fall, och sedan hvad jag hos den tadlat. »Då betänkte» — heter det i andra föreläsningen sid. 62 (Bd 3, s. 364) — »de svenska store att förtjena namnet. Sverige har ej haft Axel Oxenstjernas like i rådet, och i Torstensson framför andra upplefde hans mästares snille i kriget. Mot dem och deras medbröder kan blott en förebråelse rättvisligen göras. De trodde sig äfven framgent kunna grunda Sveriges bestånd och makt på det tillstånd, som de stora krigen infört, ehuru förtryckande detta hade blifvit för folket». Och vidare sid. 63: »Jag vet hvilka förtjenster denna aristokrati har att åberopa, och hvilken nödvändighet kriget innebar. Hvad jag anklagar den för, är, att med öppna ögon hafva följt i rikets hushållning och inre styrelse en plan, som skulle leda till sådana följder, — att äfven för framtiden ha sökt försäkra detta nödens och våldets verk, — att hårdnackadt hafva motsatt sig alla försök till dessa verkningars hämmande, — att för alltid derpå ha velat grunda fäderneslandets författning». Derpå följer i föreläsningen en citation ur min historia, hvilken vi till en del här vilja återupprepa. »Den utväg, förmyndareregeringen vidtog, att lindra bördorna genom föryttrande af kronans tillhörigheter, då inga främmande subsidier förslogo och man ej vågade öka skatterna, innehöll på en gång en skonsamhet och en orättvisa, *mindre* i sig sjelf

— rikskanslerens sats, att godsen af de privata brukas bättre, har mycket för sig — än genom de *vilkor* man fästade vid föryttrandet, och genom den *utsträckning* man gaf åt benämningen kronans gods. I förra afseendet fästa vi uppmärksamheten dervid, att godsen endast fingo föryttras till adeln. I andra afseendet må anmärkas, att föryttrandet ej endast omfattade kronans domän, utan kronans räntor af skattebönderna, hvilka sistnämda på detta sätt kommo under adeln. Väl heter det, att endast räntan bortförlänades; men det förhållande, hvari adelsmannen härigenom kom, gaf honom allt för många tillfällen att inskränka och utplåna odalbondens i Sverige urgamla rätt såsom jordegare. Hvarken lock eller pock sparades att bringa den senare under adeln, såsom skattebröndernas upprepade klagomål vid riksdagarne visa. — *Det gälde bondeståndets existens såsom ett fritt stånd i Sverige».*

Hvar och en, som känner denna tids historia, vet, att om ingenting mindre i sjelfva verket var fråga; han vet ock, hvilket hufvudsakligt inflytande de bägge nämda omständigheterna hade, emedan han förstår och fattar dem i deras *sammanhang* med andra företeelser på denna tid. För hvarje *annan* är bevisets korthet otillfredsställande och lemnar anledning till det inpass mot hela tankeledningen, som också herr F. gjort.

Han säger: »Hvarför så hårdt och så uteslutande tadla riksförmyndarne för denna kronogodsförsäljning [7]; men deremot helt och hållet förbigå eller ock med lätta ord öfverhalka, att föregående konungar på samma sätt afyttrat kronogods och Gustaf Adolf äfvenså skatteräntor; och att den efterföljande konungen, Karl Gustaf, likaledes afyttrade en mängd gods medelst förpantning; hvilken åtgärd var blott en förklädd försäljning. Aristokraterna gjorde blott detsamma, som konungarne före och efter dem gjort. Hvarför då tadla aristokraternas, men förtiga konungarnes åtgärd? Hvarför får icke Sveriges historia också här vara dess konungars? — Jag anar ett slags svar. Man åberopar riksförmyndarnes vilkor, att endast adeln skulle få köpa gods. Anmärkningen är sann och åtgärden tadelvärd; dock mindre än vid första blicken synes. Man bör nämligen besinna, att detta vilkor står i nära sammanhang med öfriga förhållanden; ty då räntorna och eganderätten af

[7] Man märke, att herr F. sjelf här inskränker sin anmärkning till *försäljningen* af kronogodsen, och att jag ur hans egna uppgifter bevisar, det förmyndarne sålde kronogods till *mer än dubbelt* belopp mot Gustaf Adolf.

ett kronogods såldes åt enskild, så förvandlades hemmanet derigenom i sjelfva verket till ett frälsegods; men ett sådant kunde enligt häfd och lag egentligen blott af en frälseman besittas. — I sammanhang och troligen i följd häraf finner man ock af handlingarna i reduktionskollegium, att den ojämförligt största delen af de gods och räntor, som Gustaf Adolf sjelf afyttrade, blefvo afyttrade just — åt adeln. — Prof. Geijer tadlar, att förmyndareregeringen sålde kronans räntor af skattebönderna; och han gör det så, att läsaren tror denna slags försäljning vara en uppfinning af förmyndarestyrelsen, af aristokraterna. Men i sjelfva verket var det en uppfinning af konungarna och bedrefs redan af den store Gustaf Adolf sjelf. — Gustaf Adolf sålde och bortgaf gods och räntor till en ränta af .... 217,643 dal. smt.
Riksförmyndarne d:o .... 128,208 d:o.
Kristina myndig d:o .... 679,851 d:o.»

Jag är tacksam för upplysningen; helst herr F., som nu begynner åberopa äfven andra urkunder än de förut, om ej ensamt, dock nog mycket begagnade acta historica och familjepapper, hemtat den ur en källa, som jag försummat att rådfråga, nämligen kammarkollegii arkiv (se hans *Berättelser ur Sv. Hist.* 10 del. s. 164). Förhållandet är i allmänhet framstäldt i min historia. Någon komparativ specifikation deraf kände jag ej, om jag undantager en uppgift i en bilaga till den af kongl. rådet grefve Jakob Gyllenborg författade, men af hela rådet granskade och år 1697 afgifna berättelsen om det medellösa tillstånd, hvari konung Karl den elfte emottog riket; hvilken läses i *Loenboms* handlingar till nämda konungs historia. Denna uppgift [8] innehåller likväl endast beloppet af de genom *försäljning* abalienerade kronogodsen under Gustaf Adolfs, riksförmyndarnes och Kristinas regering; men en blick derpå visar redan, att, i fråga om köpegodsen, förmyndarestyrelsen abalienerat från kronan *nära dubbelt* emot Gustaf Adolf. Gustaf Adolf har deremot visserligen bortgifvit och förlänat vida *mera*, men till största delen under Norrköpings beslut och derför underkastadt återkallelse. Herr F. har i sin skrift *sammanslagit* båda dessa slags abalienationer. I sina Berättelser har han deremot *särskilda* uppgifter på både förlänings- och köpegodsen; och deraf synes att, i fråga om de *sistnämda*, förmyndarne i sjelfva verket abalienerat *mera än dubbelt* emot

---

[8] Se bilagan *R.* i Loenboms handlingar, 10:de saml.

[illegible] *anboet* mera af för- [illegible] att det var synnerligt [illegible] de naturligtvis [illegible] för- [illegible] måste vara mera aktn- [illegible] förmyndare emellan Gusta- [illegible] afseende på kronogodsen *bevärdta* [illegible] uppgift som förut var mig b- [illegible] jag angående förut. utan tvärt [illegible] med exempel bestyrkt. Derva [illegible] att denna missförstånd- [illegible] den unga aristokrati sjelf till [illegible] regeringen ej mera hvilade på d- [illegible] begagnade sig af en ung och lättsinnig drott- ning, [illegible]. »Vi detta sätt», säger *Botin* (Beskrif- ning om Svenska Hemman, II: 160) »slogo vederbörande un- der sig kronogods på några få år, allenast under drottning Kristinas regering först emot löningar, pensioner, gratial och donationsräntors vederlag till en summa af 516,503 daler s:mt, samt sedan emot åtskilliga andra skuldfordringar och preten- tioner till en summa af 1 million 312,353 riksdaler och 126,101 daler s:mt [10], som alla med *gods och räntor blefvo betalta*, hvilket allt finnas kan af de i kammarkollegio befint- liga afräkningsböcker och flere hithörande handlingar».

Så mycket om *beloppet* af det föryttrade; med hvilket [illegible] i sin skrift företagit ett litet konststycke, som till en del döljer rätta förhållandet. Nu till *vilkoren!*

Ingen af våra konungar har haft en så profetisk blick som Gustaf Adolf. På en tid, då Rysslands namn ännu knappt i Europa hördes, förutsåg han både den ryska makten, i följd af dess stora naturliga tillgångar, och den fara, som derifrån kunde hota Sverige. Se hans tal till ständerna 1617 efter den ärofulla fred, hvarmed han slutade det tioåriga ryska kri- get! Han, den störste eröfraren på Sveriges tron, är vidare den som både förutsett och rättvist uppskattat den lott, som oss återstod, om eröfringarna en gång ginge förlorade. Axel Oxenstjerna plägade i rådet åberopa följande Gustaf Adolfs tanke: att endast [illegible] satt funnes för Svenskarne att blifva

[illegible] förteckning af försålda kronogods upptager sådana sålda af Gustaf Adolf [illegible] 30,069 daler s:mt, af förmyndarne 59,447 [illegible] Kristina 119,[illegible] d:r.

[10] [illegible] svarade denna [illegible] det närmaste emot 1½ daler [illegible]

starka och trygga: de borde *endera*, sedan de en gång gått öfver Östersjön, sluta med herraväldet öfver detta haf genom besittningen af alla dess kustländer, — *eller ock* — lemna allt, hålla en stark flotta, lägga sig inom svenska klippor och skär och lefva i landet sins emellan enige, då ingen skall dem lätteligen med fördel antasta [1]. Gustaf Adolf har slutligen föresett och förutsagt en *reduktion* af kronans abalienerade gods och inkomster. Det finnes tvänne yttranden af honom derom. Det första förekommer i den förklaring, som han år 1613 lät uppsätta öfver de adliga privilegiernas rätta förstånd, hvarvid han, sedan han anmärkt, att förbruten adlig egendoms återfall till slägten borde bero på konungens nåd, tillägger: »ty om konungarne alltid skulle vara skyldige att gifva af kronans ränta och egendom, och intet fall tillåtas att sådant frälse kunde falla konungen och kronan till igen, så gåfves derigenom tillfälle att konungen en gång nödgades taga med våld och rätt igen hvad för kronan af dess ränta i så måtto vore förminskadt, efter som det i konungens ed i den femte artikeln uttryckligen förmäldt och efterlåtet varder» [2]. *Denna* artikel i den gamla kungseden, som förbjuder Sveriges konung att bortskänka och minska kronans egendom, hade i den försäkran, som 1612 förelades den unge Gustaf Adolf vid hans uppstigande på tronen, af rådet blifvit *utesluten*. Vid kröningen år 1617 lät han sjelf åter införa den i sin ed. Det andra yttrandet åberopades af riksrådet Johan Skytte i rådet den 7 April 1636 [3], att nämligen konungen, på hans förmaning att ej bortgifva så många gods undan kronan, hade svarat, »att sådant skett, på det de, som godsen bekomma, måtte vara så mycket trognare mot hans familj; han kunde väl tänka, kommer en annan familia till regementet, så ogillar den Kgl. Maj:ts bref och revocerar godsen under kronan igen.»

Det var hvad som skedde under pfalziska huset.

Sjelf var Gustaf Adolf för högsinnad att återkalla hvad han gifvit, eller hvad han, om äfven i nödens stund, af kronans egendom sålt och föryttrat. — Men att, enligt Sveriges lag, det föryttrade var underkastadt en *återkallelse*, det var allmänt kändt och bidrog till det låga pris, hvartill endast föryttringen kunde ske. — Huruvida ej aristokratien efter Gustaf Adolfs död på en gång begagnade sig af ett utomor-

---

[1] Jfr rådsprotokollen för den 15 Juli 1636 och den 6 Sept. 1641.
[2] Jfr min Historia, Del. 3 (Bd 6: 1, s. 22).
[3] Jfr min Historia, Del. 3 (Bd 6: 1, s. 214).

dentligt *lågt pris*, tillika sökte tillegna sig detta slags förvärf *uteslutande* och ändtligen ville göra abalienationen *oåterkallelig:* det är hvad som skall visa sig af följande anmärkningar.

De stora krigen dikterade Gustaf Adolfs finansiela åtgärder. Så måste han slutligen äfven, i synnerhet ifrån 1622, tillgripa föryttringen af kronans egendom och inkomster. Det skedde dels genom *försäljning*, dels genom *förpantning*. Försäljningen skedde till adeln under evärdligt frälse; förpantningarna äfven till andra, förmögna borgare och köpmän, stundom till utländska kapitalister; och förpantning, såsom den minst lagstridiga formen för föryttrandet, användes af konungen äfven mera än försäljning. En del af dessa förpantningar förvandlades sedermera till årliga arrenden, hvilka arrenden utsträcktes till tullen, bergverken samt uppbörden i hela län och provinser [4]. Jag har ej dolt, att sådana nödhjelpsmedel med skäl må räknas till denna regerings mest betungande åtgärder [5]. Men till den orättvisa, de i sig sjelfva innehöllo, lades åtminstone ej den nya, att fördelarne uteslutande förbehöllos åt adeln. Tvärt om kom fördelen af förpantningarna och de arrenden, hvari dessa stundom förvandlades, ofta den förmögne borgaren till godo. Ibland hindren för städernas uppkomst i Sverige räknade sedermera Axel Oxenstjerna kronoarrendena, »som togo de bäste borgare ur städerna» [6].

Förmyndarestyrelsen fortsatte till en början *förpantningarna*. Jakob De la Gardie öfverförde i Juni månad 1635 20,000 man från Sverige till Preussen. Regeringen hemma skrifver till rikskansleren, då ännu i Tyskland: »Ganska få penningar finnas i riket. Krediten är så tunn, att vi ej utan största möda kunnat på *pantegods* uppbringa den ringa summa, som med armeen till Preussen öfversänd är» [7]. — Snart måste man skrida till *försäljning;* och förfarandet dervid förtjenar en nogare undersökning.

Hr F. förebrår mig att hafva lagt förmyndarestyrelsen företrädesvis denna försäljning till last, då den deri blott följde

---

[4] Klagan öfver förpaktarne af kronans inkomster framfördes af alla de ofrälse stånden vid 1633 års riksdag. Riksmarsken Jakob De la Gardie, som sjelf hade varit delaktig i kronoarrendena, näpste likväl strängeligen några i rådet uppkallade prester för deras omdömen om dessa inrättningar.

[5] Jfr min Historia, Del. 3 (Bd 6:1, s. 48).

[6] Ibid. (Bd 6:1 s. 54, not 2).

[7] Ibid. (Bd 6:1, s. 235).

Gustaf Adolfs föredöme, och sjelfva det *förbehåll*, som inskränkte köpet till adeln, endast *stadgade* hvad förut varit *öfligt*. Hr F. har öfversett, att förhållandet betydligen *försvårades* genom det af mig på samma ställe anmärkta regeringens förordnande, i följd hvaraf tillika all både ersättning och säkerhet i kronans gods och räntor betogs ofrälseman för någon kronofordran, med mindre han öfverlät den till en adelsman [8]. En öfverlåtelse, som ej kunde ske utan förlust; — och liksom hade de vilkor, under hvilka adeln förvärfvade kronogods, ej utan denna nya orättvisa varit nog gynnande.

Öfver dessa vilkor må man höra *Botin* (*Om Svenska hemman*, II: 158): »Sättet att bortsälja kronans egendom var underkastadt alla missbruk i verlden. De, som köpte för reda penningar, hade en alldeles oskälig vinst; ty räntorna och hemmanen blefvo sålde efter den uträkning, att köparen skulle hafva i början 3, sedan 4½ procent för sina penningar. Till de köp, som endast skulle gifva tre för hundrade, lades allenast de *vissa* hemmansräntorna till grund; men som sedermera blef befunnet, att största delen sökte efter hemman af ringa årlig ränta, — hvarigenom kronan mycket förlorade i sina *ovissa* persedlar, som, emedan dessa den tiden berodde på fri bevillning, ej kunde tjena till grund för köpeskillingens uträknande; så blef omsider beslutet, att berörde ovissa persedlar skulle inräknas och köparen deremot få godsen för 4½ procent. Dessa köpegods hafva tillskyndat sina egare en mycket ansenlig vinst och båtnad, derigenom att de åtnjöto oändliga andra fördelar, som med hemman följa och hvilka tillskyndade många resor större ränta, än som i köpebrefven uträknad var. Ty först åtnjöt frälsemannen utom räkning de hemmanets skyldigheter, som ej utgjordes i persedlar eller penningar, men likväl äro penningar värde, såsom dagsverken, körslor, gästningar m. m. Sedan blef ock hemmanet, till följd af köpets natur, *frälse*, och således i bevillningar, utskrifningar, gärder och skjutsningar m. m. emot krono- och skattehemman allenast till hälften besväradt; — dernäst uppbar han dels hela den ovissa, dels halfva extraordinarie räntan, som han likväl ej med ringaste penning hade betalt. Af gärden, bygnadshjelpen och salpeter-

---

[8] Vi ha citerat det efter *Botin*: »att, der ofrälsemän hade att fordra, skulle de ej njuta sin betalning, utan de icke ville öfverlåta sina fordringar till någon frälsesman, som i slikt fall strax med kronans gods skulle förnöjas». *Om Svenska Hemman*, II: 157, och kgl. brefvet till kammar-kollegium af den 18 Juli 1642.

[illegible] uppbära och åtnjuta köpegodsets [illegible] räntor [illegible] Kongl. Maj:ts [illegible] till de andra [illegible] [illegible] hade att uppbära de dem [illegible] [illegible] och dagsverkspenningarna [illegible] frälsemannen den ena hälften och kronan den andra. För [illegible] köpte hela byar och hemman under sätes- och [illegible] samt [illegible] och [illegible] friheter, hvarigenom kronan, utom de [illegible] [illegible], miste hela kyrkotionden, mantalspenningarna, lagmans- och häradshöfdingeräntan, kungshästarne, utskrifningar, [illegible] och bevillningar, samt den öfriga hälfva [illegible] af [illegible] och skjutsfärdspenningar; hvilket stora missbruk [illegible] rikskansleren grefve Axel Oxenstjerna eller riks[illegible] grefve Jakob De la Gardie eller riksdrotsen grefve Per Brahe med flera kunde gilla. Jag lägger slutligen till det [illegible] af allt, att, efter hemmanet genom köpet blef frälse, [illegible] till följd deraf rätt att bruka det efter [illegible] [illegible] det efter egen lystnad och göra sig deraf all möjlig nytta. På papperet hade köparen allenast [illegible] 4½ procent för sina penningar, men i sjelfva verket åtnjöt han beqvämligen 20 till 30 för hundradet, om [illegible] [illegible] riksrådet Konrad Falkenberg köpte ifrån kronan för [illegible] daler silfvermynt elfva mantal, som räntade [illegible] daler 11 öre silfvermynt; men när man härvid betänker att han af berörde mantal dessutom åtnjöt i ovisst och [illegible] 180 daler [illegible] (årligen) samt dessutom kunde [illegible] sig nytta af de öfriga friheterna och hemmanens förmåner, [illegible] att vinsten var allt för ansenlig och kronan [illegible] [illegible]». Så långt Botin.

[illegible] i min Historia (Bd 6:1, s. 250, 308) anfört ett [illegible] Kronans konfirmation den 10 Juni 1645 på de [illegible] som en af sjelfva riksförmyndarne, riksskattmästaren [illegible] (kanslerens syskonbarn), af kronan [illegible]. Riksskattmästaren hade åren 1638, 39 [illegible] procent, köpt specificerade 56½ hemman i [illegible] daler 28,450 [illegible]. Då vi [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] och den allmän [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] hafva [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

andre sine arfvegods.» — De sålunda afträdda godsen voro dels krono-, dels skatte-, dels kyrkohemman, äfven ett par tillhörande Gustavianska arfvegodsen. Ibland dessa till riksskattmästaren föryttrade egendomar voro tolf gårdar, om hvilka tillägges: »att de äro af de gods, som framledne kamereraren Jost Hansson af oss och kronan köpt *med rättighet att dem åt våre trogne undersåtar af ridderskapet och adeln försälja.»* — Denne man hade af förmyndarestyrelsen blifvit *adlad* 1640; emedan han erbjöd sig att köpa gods för 30,000 rdr. År 1642 blef han för grofva bedrägerier dömd från lifvet och hans adelsbref sönderrifvet. Huru mäktiga medhållare han hade, synes deraf, att man äfven förmådde den unga drottningen att bedja för hans lif. Men rikskansleren var obeveklig. Besynnerligt nog är, att riksskattmästaren, som var medlem af regeringen, ej egentligen sjelf hetes hafva köpt de nämda gårdarne af Jost Hansson, utan hans son, hofmarskalken Gabriel Gabrielsson Oxenstjerna, men »på faderns vägnar», heter det nu i konfirmationen.

Man har här ett bevis på huru *adelskap* stundom utdelades; och man vet att förmyndareregeringen redan adlade (den ursäktar sig i sin redogörelse derför). Det var ett sätt att få köpare till kronogods, hvilka endast kunde förvärfvas af adel. Man har tadlat Kristinas öfverflödiga adlande; och hon har deri, som i mycket annat, visserligen öfverdrifvit sin frikostighet. Men huru många af hennes adelsbref äro gifna i afräkning på kronofordringar eller utsigt på lån till kronan, emedan åt *ofrälse man* ingen säkerhet kunde gifvas i anvisningen på kronans gods, det har ingen uträknat. — Och var väl felet endast *hennes?* [9]

Så grundlades en schism emellan *gammal* och *ung* adel i Sverige, som sedan på ståndets hela öde skulle öfva det betydligaste inflytande. Denna schism söndrade ej blott den unga och gamla adeln; den söndrade den *gamla inom sig*, då flera

[9] Såsom bekräftelse på, huru aristokratien denna tid iakttog sina fördelar, må ur hr F:s Berättelser ur Sv. Hist. X del. s. 157 anföras: »Vid det då (1651) företagna utnämnandet till baroner och grefvar gåfvos såsom friherreskap åt Paykull 182 hemman, åt Linde 132, åt Liljehök 146, åt Soop 157, åt Flemingarna 731, åt grefvarna Stenbock 278, åt Gustaf Horn 231, åt Gabriel Bengtsson Oxenstjerna 500; tillsammans öfver 2200 hemman. — Per Brahe, som var en svåra rik man och förut innehade ett godt grefskap, erhöll af drottningen minst 1600 hela hemman dertill.» — Och allt sådant lägger hr F. *endast* Kristina till last!

af dess medlemmar trädde i opposition mot det *herskande* aristokratiska partiet. Reduktionen har derför ej blott den yngre adeln beredt och till en del yrkat, utan äfven en aristokratisk opposition inom den äldre, innan den ännu anade *hvart* och *huru långt* den skulle föra. Det är den vanliga gången af aristokratiska oppositioner.

Upplysande i förevarande ämne äro tvänne skrifter *om* och till en stor del *från* denna tid. Den ena, kallad: *Oförgripliga bevis mot adelns rättighet öfver skattegods,* synes författad vid år 1649 och tillskrifves *Edvard Filipsson Ehrensten,* hvilken njöt konung Karl Gustafs synnerliga förtroende och dog såsom Karl den elftes rådsherre [10]. — Den andra: *Deduktion huru stora landtågsgärden gått från kronan,* är från konung Karl den elftes tid och har blifvit under *Åke Rålambs* [1] författarenamn tryckt i den upplaga af båda dessa skrifter, som utgafs i Stockholm 1769. En anteckning i Palmsköldska samlingarna i Upsala bibliotek visar likväl, att detta är ett misstag, och att författaren är *Sven Leyonmarck,* sekreterare i kongl. riksarkivet, af hvars handlingar han ock visar förtrogen kännedom, sedermera vice-president i Åbo hofrätt och landshöfding. Vi vände oss först till *Deduktionen om landtågsgärden,* för hvars rätta förstånd det likväl är nödigt att kasta en blick på *rusttjensten,* om sättet för hvars utgörande i gamla dagar vi äfven ha en gammal skrift att citera. Såsom bekant, härledde sig rusttjensten, som blef de adliga privilegiernas lagliga grund, ifrån Magnus Ladulås, som medgaf »frihet från all konungslig utskyld» åt alla dem, som tjente till häst. Den skyldighet, hvarigenom denna skattefrihet förvärfvades, var likväl från början helt och hållet *personlig;* den utgick ej efter *inkomst:* den rikaste frälseman, såsom den mindre bemedlade, var endast skyldig att inställa sig sjelf till häst rustad; endera emedan man räknade på den rikares hederskänsla, eller, troligare, emedan man ej vågade ålägga den mäktigare mera, så att stadgandet egentligen gälde dem af bondeståndet, som genom personlig ryttaretjenst ville förtjena frälse. — Sjelfva författningen var således ifrån början till afgjord fördel för de maktegande, som också uppfylde sin skyldighet efter behag. Gustaf I in-

---

[10] 1686, efter att ha gjort betydliga förluster på reduktionen.

[1] Son af det lärda riksrådet friherre Klas Rålamb, som nedlade sitt rådsembete 1682 och skrifvit en skarp kritik öfver de regeringsgrundsatser, som följdes i reduktionen. Sonen öfversten friherre Åke Rålamb var ej mindre lärd än fadern och är känd såsom författare till flera skrifter.

förde först häruti, såsom i mycket annat, en förändring. Han stadgade 1525, att rusttjensten af adeln skulle utgå efter *inkomst*. Redan hans son Erik nedsatte taxan och gjorde dessutom undantag genom den meddelade *säterifriheten*. Ytterligare nedsättning skedde af Johan. Likväl klagar den gamle riksdrotsen *Per Brahe*, Gustaf Vasas systerson, i sin *Hushållsbok för ungt adelsfolk*, skrifven 1581: »hvad friheter ridderskapet och adeln fordom här i riket haft, det veta nu fast få att säga af; få äro de, som minnas den tiden, då andlige och verldslige herrar hade sjelfve alla kungliga rättigheter med deras bönder; då hvar och en gjorde rusttjensten efter sin vilja och beqvämlighet, och man fick god tid och dag att reda sig till tåg, och det ändå aldrig bar längre än till riksgränsen, hvarefter kronan ersatte den skada, som träffat häst och karl; då riksens råd och andre förnämlige män hade stort underhåll i land och län af kronan och ändå derutöfver fritt lagmans- och häradshöfdingedömen. I sextio år», säger han (man märke, att det inträffade med början af Gustaf I:s regering), »hafve vi varit sådana friheter förlustige, och rusttjensten har blifvit tid efter annan (högre) uppsatt, tills konung Johan den lindrat och gifvit sitt konungsliga ord att så föra sitt regemente, att alle, men i synnerhet adeln, med lust och god vilja under honom skola bo». — Rusttjensten lindrades ytterligare i de adliga privilegier, som förelades den unge Gustaf Adolf vid hans uppstigande på tronen och af honom bekräftades, ehuru vi sett, att han sedermera med dessa privilegier var missnöjd; hvarför han ock 1617 sjelf på dem utströk sitt namn och lät sönderbryta sigillet [2]. Med riddarhusets inrättning 1625 upphörde slutligen rusttjensten att vara ett vilkor för adligt frälse; och åt riddarhuset anslogos till och med alla böter för försummad rusttjenst.

Krigstjenstens i allmänhet förändrade skick och de stora krigen under Gustaf Adolf gjorde inrättningen af en *stående här* — som han också i Sverige grundlagt — nödvändig. Det var ändamålet för en stor del af de i hans tid införda skatter, hvilka man åter i flera fall ser adeln möjligast undandraga sig. Tvänne af dessa skatter voro i synnerhet uttryckligen ämnade för krigsmaktens behof: *qvarntullen*, sedermera förvandlad i *mantalspenningarna*, och den så kallade stora *landtågsgärden*.

---

[2] Jfr min *Sv. Folkets Hist.* (Bd 6: 1, s. 23.)

Det bevisas i den nämda deduktionen, att adeln under förmyndarestyrelsen först förskaffat sig frihet från det ena och sedan från det andra af dessa besvär (det sista till och med taget i vidsträcktare mening) och från *båda* blott emot afståendet af *tullfriheten*. — Uti konung Johans privilegier af 1569 tillåtes adeln att fritt handla med främmande och utskeppa sina varor. I Gustaf Adolfs privilegier blef detsamma efterlåtet utan tull eller annan afgift, och, såsom säges, till hjelp för adeln i dess rusttjenst, hvilken likväl allt mindre verkligen utgjordes. Denna adelns tullfrihet var tillräcklig att ruinera all rikets inkomst af sjötullen, då adeln ej blott begagnade den för egen räkning, utan äfven andra under dess namn. Rikskansleren föreslog derför i sitt memorial till den hemmavarande regeringen från Frankfurt am Main den 8 Okt. 1633, att adeln måtte afsäga sig eller suspendera detta privilegium, emedan »tullen är det endaste och lideligaste medel, som man kan framdeles göra sig hopp att arbeta uppå». Man ser, att kansleren anser det för en ömtålig punkt, ehuru uppoffringen var mindre betydlig. De tider voro förbi, då svenska adeln medgaf en stor uppoffring, som att på Gustaf Adolfs begäran äfven låta frälsebönderna i utskrifningarna af krigsfolk gå *lika* (i stället för *till hälften*) med skatteallmogen; hvilket skedde allt ifrån 1627 till konungens död. »Det måste af alla vårt stånds consorter» — tillägger rikskansleren — »väl öfvervägas, att framfarne konungar hafva benificerat dels våra förfäder, dels våra föräldrar, dels oss sjelfva med stora och små län och arfvegods, hvilka, såsom de nu utan största confusion och perturbation, särdeles i vårt stånd, intet kunna komma tillbaka igen; alltså hafva de likväl minskat kronans årliga räntor, hvilka nödvändigt måste icke allenast uppfyllas med andra medel igen, i fall kronan skall blifva vid makt och vi i riket vid gods och privilegier bibehållne; utan bör ock tänkas på, huru fäderneslandet efter denna verldenes lopp och nöd må kunna blifva stärkt emot våra fiender och afundsmän, som nu både flere och mäktigare äro, än de tillförene hafva varit. Dessa och flera sådana skäl beveka mig att intet vilja afråda, det ridderskapet och adeln denna sin tullfrihet hellre *cederade* till kronan eller ju *till en tid suspenderade*". — 1634 cederades den på två år; 1636 åter på fyra; 1638 afstods den på adelns eget förslag, emot befrielse för dess hus- och gårdsfolk från mantalspenningarna; hvilken befrielse de ock 1641 erhöllo. »Men emot förmodan" — säger författaren till deduktionen —

»och utan betraktande deraf, att ridderskapet och adeln sjelfvilligt erbjudit sig att afstå sjötullsfriheten emot mantalspenningarnas åtnjutande, — hvaremot friheten från tullen bort vara fullkomligen cederad, — inkommo de å nyo 1644 med ansökning att få frihet för *alla* specificerade gärder och beviljade hjelper [3] emot cession af *tullfriheten*, den de redan 1638 och 1641 emot mantalspenningarna hade afstått, icke ett ord nämnandes, att de då mantalspenningarna derför till vederlag erhållit; hvilken deras begäran ock drottningen biföll, dock med den cautel, att kungliga inkomsterna igenom detta byte icke förminskas, utan förbättras skulle. Likväl hafver ridderskapet och adeln continuerligen intill nu alla sådana räntor, och derjämte stora landtågsgärden, emot den (i anseende till det dubbla och mera än stora vederlaget) af ringa importance cederade tullfriheten årligen indragit och uppburit.»

Man ser äfven häraf, huruvida sköflingen af rikets inkomster under Kristinas egen regering endast bör läggas *henne*, men *icke* aristokratien till last, såsom hr F. förmenar. Följden af detta förhållande beskrifver författaren sålunda: »det var för allmogen det allra vissaste som dem förestod, att de således i yttersta armod råka skulle, efter alla bevillningar, som på herredagarne ålades, ehuru store och fördelaktige de ock syntes vara, icke så mycket till Kongl. Maj:ts som till ridderskapets nytta, tjenst och uppkomst månde lända».

Dessa adelns öfverdrifna rättigheter och anspråk sökte man äfven att ur allmänna rättsgrunder försvara. Man upplifvade sjelfva begreppet af svensk odalfrihet, upphäfvande grundsatsen, att all skattskyldighet hade sitt upphof i *kronans* ursprungliga egendomsrätt till jorden, hvarför allt öfverlåtande af *räntan* till adeln äfven innebure ett öfverlåtande af egendomsrätten till *grunden*. Detta påstående yrkades så öppet, att det framkallade en egen vederläggning i de nämda »*Oförgripliga bevisen emot adelns rättighet öfver skattegods*». Den begynner med följande beskrifning om huru adeln förfor med de skattebönder, af hvilka kronans ränta kommit under frälset. »Det hafver varit en tid bortåt och ännu är en häftig strid om skattegårdars rättighet, hvilken strid är derutaf förorsakad, att skattegods äro nu på någon tid, särdeles i salig konung Gustaf

[3] Nämligen bygningshjelpen, saltpeterhjelpen, mantalspenningarna, dagsverkshjelpen, hjelpveden, körslor och forslor m. m. *utom* landtågsgärden.

den andres och stores sista regementstid och allt sedan, endels gifne och endels försålde af kronan till frälset, hvaraf en god del köpare och donatarier sjelfva tillmätt sig öfver dem en sådan makt som öfver andra sina frälsegods, ja de hafva dem än mera pålagt än sina frälsebönder, utöfver det skattebonden förut till kronan utgjort; såsom först med oändliga skjutsningar, sedan med många och ovanliga dagsverken, och till det tredje med utskrifningar, så att, efter det privilegium som adeln hafver att nämna sjelfva deras knektar, hafva de uppsatt, i stället för frälsebönder, lutter skattebönder; och hvad som detta icke hafver kunnat utmatta dem, så hafva de drifvit dem med deras utlagor till den ort, der de dyrast kunde försäljas; — ville nu bonden sådana vexationer vara förutan, måste han, när god tid är, betala spanmålen nästan dubbelt, ty husbonden vill då intet hafva spanmål, och när ond tid är, då måste bonden gifva spanmål. De hafva ock häfdat tillika med bonden, utödt hans skog m. m.; således att bonden måtte blifva van att draga lika deras frälsebönder och derigenom tvingas att upplåta husbonden eller frälsemannen sin egendom, på det han må belägga den med afrad så högt han vill, såsom han gör med sin gamla frälsejord, ja till den ändan hafva en part låtit utlagorna stå inne hos bonden, och icke allenast intet kraft honom, utan ock intet velat taga emot dem, på det att, när tre år voro om, skulle det falla bonden så mycket besvärligare, och husbonden så mycket lättare komma till egendomen och bördsrätten, likasom skedde det med rätt. — Nu måste man väl bekänna, att icke *alla* äro eller hafva varit lika delaktige uti sådana procedurer, icke heller alla *lika;* likväl är detta nog befunnet, och så mycket mera klagan värdt, att häribland hafva ock månge store varit, så att de små hafva fått så mycket mera styrka till att göra detsamma. Är ock tidt och ofta härom qvidadt och klagadt både inför högre och nedrigare rätter, men föga eller alls intet uträttadt. Allt sedan 1627 är mest på hvar riksdag härom besväradt; men saken hafver förblifvit nästan i sine förre terminis, och bonden i sin klagan fått continuera från den ena riksdagen till den andra; hvarför ock en part vid Hennes Kongl. Maj:ts första tillträde till regeringen voro så resolut, att de ville hjelpa till att *lösa* sig under kronan igen.»

Skildringen är ej öfverdrifven. Den bestyrkes af allmogens klagomål vid riksdagarne; den bekräftas af ofrälse ståndens bekanta protest vid 1650 års riksdag om kronogodsens

återställande, hvari ock klagas: »att kronans förr *omedelbara* undersåtar blifvit förvandlade till *medelbara*». Detta var en ny distinktion som begynte införas i svensk statsrätt. »Vi äro alla *subditi regni*», — sade riksdrotsen Per Brahe den yngre i rådet 1650 — »bönderna *mediate*, vi *immediate*» [4]: en distinktion, hvilken sedermera så litet anstod konung Karl den tionde, att, då han fann den i *Gyldenstolpes Politica* [5], han slängde den till sig dedicerade boken i väggen.

Läsaren må häraf döma, huruvida hr F. har rätt i sina påståenden: 1) att den regerande aristokratien på denna tid i abalienationen af kronogodsen *endast*, i mindre mån, skall hafva fortsatt hvad Gustaf Adolf begynte, och 2) i abalienationen af kronoräntorna också *endast* förfarit såsom förut konungarne; då hr F. likväl i *båda* fallen öfversett de *nya vilkor* och de *nya anspråk*, som fästade sig vid de af aristokratien företagna abalienationer; att förtiga det han låter Kristina uppbära hela förebråelsen för slöseriet i detta afseende, hvars skuld till en stor del faller tillbaka på *aristokratien* sjelf. Man må tillika döma, huruvida, med ostörd fortsättning af detta förfarande, det ej i sjelfva verket *gälde bondeståndets existens såsom ett fritt stånd i Sverige*. — Det är hr F:s *hufvudargument*, som sålunda vid närmare påseende upplöser sig i dunst.

Jag skulle här kunnat sluta. Det är mera för ämnets än för hr F:s skull, som jag tillägger några ord, förnämligast angående de mig gjorda tillvitelserna af partiskhet *mot* Axel Oxenstjerna och *för* Kristina.

Hvad Oxenstjernas politik angår, fattom i ögat den förändring, som rikets författning undergick, då Gustaf Adolf uppsteg på tronen! Oaktadt Norrköpings arfförening, var tronföljden ej fullt försäkrad; och detta genom den eljest så beslutsamme Karls egen tvekan. Det tecknar denne konung, att han var den man i Sverige, som aldrig kunde förmå sig att underkänna

[4] Likväl var han allmänt aktad och äfven älskad och, likasom hela denna slägt, bekant för sitt faderliga förhållande emot sina underhafvande eller, såsom dessa ännu på större adliga gods sig kalla, *undersåtar*.

[5] Gyldenstolpes (Wexionii) *Politica præcepta ad statum imperii Gotho-Suethici accommodata* utkom först 1647, sedan, under ny titel tillegnad Karl X, år 1657.

sin brorson hertig Johans oförverkade anspråk; och det är en seger af en ädel statskonst, att han gjorde dessa anspråk oskadliga genom att erkänna dem. Han vågade att i sitt testamente lemna ständerna valet emellan Johan och Gustaf Adolf. Också antog ej efter sin faders död Gustaf Adolf genast konunganamn, och riket var i tvänne månader utan konung. Då han på riksdagen i Nyköping den 26 Dec. 1611 af ständerna emottog riksstyrelsen, nämde han sig ock med sin faders titel: »Sveriges, Götes och Vendes utvalde konung och arffurste».

Han var i första månaden af sitt adertonde år. Hans ungdom, hans intagande personlighet, hans mildhet i motsats med faderns stränghet, tröttheten vid långvariga borgerliga oredor gjorde, att omkring honom partierna i Sverige *försonade sig*. Men omständigheterna voro sådana, att denna försoning nödvändigt skulle slå ut till den förut nedhållna aristokratiens fördel. Ej såsom hade Karl varit en i alla afseenden afgjord fiende till denna. — Denne mest demokratiske konung i Sverige är den, som stiftat inrättningen af en *ständig rådkammare* (i stället att rådet förut varit spridt i landsorterna). Han förordnade, att af de *tolf* rådsherrarne *fem* skulle såsom drots, marsk, amiral, kansler, skattmästare, innehafva rikets högsta embeten. Rådets ed innehöll, att det skulle styrka hvad regenten tillsagt undersåtarne, och dessa regenten. Det sista var ur den gamla råds-eden. Karl den nionde var ej i sig sjelf en rådsfiende; han var ej heller i sig sjelf en adelsfiende. Karls år 1608 adeln erbjudna privilegier innehålla i sjelfva verket ökade förmåner och flera hitintills nya friheter. De erbjudna friheterna lära dock alla befunnits tvetydiga, då konungen ville göra beloppet af *adelns rusttjenst* till föremål för en ny bestämmelse [6], och denna omständighet, jämförd med konungens äldre anbud att för alltid upphäfva rusttjensten emot *lika skattskyldighet* för frälsejord som för annan, visar, att Karl endast så vida kan kallas adelns fiende, som han ville att dess rättigheter skulle motsvaras af dess lagliga skyldigheter.

Märkom nu, huru dessa förhållanden förändrade sig vid Gustaf Adolfs uppträde på tronen! Den försäkran, som förelades den unge konungen, kan i sjelfva verket anses för en regeringsform, och man återfinner redan deri grunddragen af

[6] Derjämte var hvarje adelsman personligen förbunden till krigstjenst eller åtminstone i allmänhet till rikets tjenst. Och stora *personliga* förtjenster är ock den motvigt, svenska adeln för denna tid har att lägga i vågskålen emot stora privilegier.

den senare från 1634. Rådet insättes i sjelfva verket till ett *medelstånd* emellan konung och folk. I sig sjelf kunde detta också förklaras i Karl den niondes mening. Men det blef ej så förklaradt. Karl hade på sin bana oupphörligt framgått *med* ständerna. Man var ledsen vid hans många riksdagar. Angående skatterna stadgas, att de ej skulle påläggas utan *riksens råds* vetskap och deras samtycke som vederbör; hvilket samtycke ofta så inhemtades, att konungen och rådet genom ståthållarne i länen eller särskilda utskickade inhemtade invånarnes samtycke till utskrifna gärder eller besvär. I 1634 års regeringsform är det en uttalad grundsats, att ej lätteligen låta det komma till allmän riksdag, utan hellre till utskottsriksdagar; och Axel Oxenstjerna åberopar under förmyndarestyrelsen uttryckligen *rådet* såsom representerande *ständerna* [7]. I ett afseende gick 1612 års konungaförsäkran längre än 1634 års regeringsform. Den förstnämda hade *uteslutit* den punkt i den gamla konungaeden, som förbjöd att bortskänka eller förminska kronans egendom.

Om allt detta röjer en aristokratisk syftning, som för konungamakten sjelf kunde blifva vådlig, så visa de adliga privilegierna af 1612, som nu äfven förelades den unge konungen till underskrift, samma syftning ännu tydligare. Vi ha sett, att Gustaf Adolf sjelf med dem var missbelåten, utan att likväl, under ständiga krig, kunna ändra förhållandet. Det finnes *en* kamp, i hvilken denne segrare blef underlägsen, nämligen mot den under dåvarande omständigheter oemotståndligt växande adliga inflytelsen öfver de andra samhällets klasser, hvilken af sig födde anspråk, som efter honom tydligare läto höra sig: först, att adelsmannen var *omedelbar*, bonden under honom blott en *medelbar* rikets undersåte;. sedan, att adeln hade *votum decisivum* i riket, eller, såsom detta uttrycktes under Karl den elftes förmyndareregering, att adeln icke kunde öfverröstas af de andra stånden vid riksdagarne [8]. — Flera yttranden af Axel Oxenstjerna — äfven de mest berömda — äro ej främmande för en sådan syftning. Det finnes i synnerhet *ett* ofta citeradt, som, ehuru liberalt det låter, likväl innebär en dubbel mening. Kansleren sade visserligen år 1650 i rådet: »att svenska bönderna äro ett fritt folk och hafva votum i riket»; men då han tillade: »det är allenast en *contractus*

[7] Jfr min Hist. (Bd 6: 1, s. 249).
[8] Protokoll hållna i rådkammaren 1664. — Jfr kanslirådet *Carl Adlersparres Historiska Samlingar*, III: 362 och ff.

emellan dem och deras husbönder», så innebär detta, att adelsmannen *kunde* vara denna husbonde, oaktadt bondens personliga frihet, och betraktar man följderna af kanslerens system i den inre förvaltningen, så innefattar detta åtminstone intet hinder emot den slutföljden, att adelsmannen *borde* vara denne husbonde. Andra yttranden i rådet, som med all sannolikhet tillskrifvas *honom,* bestyrka den öfvervigt han gaf åt aristokratien. Bönderna vid 1644 års riksdag besvärade sig, att adeln, när den köpt räntan af hemmanen, tränger under allehanda förevändningar bonden från sin skatterätt och sätter torpare i stället, samt att tiden för köpegodsens återlösen var för kort, hvarför de ville ha infördt i riksdagsbeslutet, att kronan måtte återköpa dem när som helst. »Derpå infordrades bönderna inför rådet — heter det i rådsprotokollet den 30 Okt. 1644 — och representerades dem, att de gripa Hennes K. Maj:t i sin höghet, och frågades, om de voro komne att kasta kull riket? eller huru det är?»

En annan ännu skarpare utlåtelse omtalas, i skrifvelse från Karl Gustafs informator Bengt Baaz till pfalzgrefven Johan Kasimir, af kansleren i rådet 1642; ehuru den ej inkommit i protokollet. Bönderna hade äfven då anfört samma besvär; »deröfver regni cancellarius är högst förtörnad vorden, gifvande dem med hårda ord tillkänna, att de skola förnimma frälsemän vara i landet; så att archidapifer (riksdrotsen Per Brahe) cancellario svarat hafver, att ej så hårdt allmogen traktera, vetandes dem till en fri riksdag komne vara».

Det behöfdes för aristokratiens stigande, under så gynnande omständigheter, knappt någon aristokratisk *plan.* Likväl har äfven en sådan funnits hos den tidens store, såsom jag i min historia antydt [9]. Vi tillägge: den visar sig i synnerhet i två omständigheter: i bemödandet att till *adeln* öfverföra den egenskap af *medelstånd* emellan konung och folk, som af ålder var tillerkänd *rådet,* — och i sträfvandet att göra 1634 års, i förmyndaretiden gifna regeringsform till en för framtiden gällande *fundamentallag,* hvarför hvarken Kristina eller Karl Gustaf eller ofrälse stånden ville erkänna den, och hvilket anspråk slutligen adeln sjelf år 1660 måste uppgifva.

Hr F. påstår, att jag angående 1634 års regeringsform i föreläsningarna *motsagt* hvad jag förut yttrat i min historia. Det förhåller sig icke så. Jag har i min historia sagt, att

---

[9] Bd 6: 1, s. 18.

gunst och personer, utan i den allmänna rättvisa, säkerhet och ordning, för hvilka han lefver och hvilka han är kallad att bevaka. Det stora europeiska krig, hvari Sverige tagit en så ärofull del, hade deremot djupt stört statens inre jämvigt. Att återställa denna på nya grunder, var en uppgift, kan hända ej för svår för Gustaf Adolfs skapande snille, om hans lifstråd ej så tidigt blifvit afskuren. Hvad som efter honom, om än med hjeltemod, utfördes, var ett halft verk. Att vilja grunda fredstillståndet på de förhållanden, som kriget af sig födt, var utan tvifvel ett stort misstag; och från detta misstag kunna vi ej frikänna Axel Oxenstjerna. Derför är hans politiska lefnad slutad med freden. Det är en ny begynnande sakernas ordning, som skjuter honom åt sidan: deruti mera än uti ålderns försvagning låg nu hemligheten af hans vanmakt. Sveriges framtid bestämdes *utan* honom och *emot* honom. Kristina är sjelf deri hufvudpersonen. Med alla de förebråelser, hon fått och förtjenar, kan man likväl hvarken neka henne snille eller mod; och hon har ej njutit nog rättvisa för den ståndaktighet, hvarmed hon, emot de store, genomdref sitt eget beslut att i Karl Gustafs händer nedlägga en spira, som blifvit henne för tung.»

Och likväl — tillägger jag ännu — hvilken svensk medborgare har förvärfvat sig större förtjenster om fäderneslandet, än den, som efter Gustaf Adolfs död upprätthöll hans verk, som med Banér återstälde svenska sakerna i Tyskland efter nederlaget vid Nördlingen, som efter sin återkomst till fäderneslandet 1636 gaf regeringen hemma nytt lif och ny kraft, och som 1645 slöt en fred sådan som den med Danmark i Brömsebro! — Det är genom sådana motsägelser, det är genom en sådan tids och omständigheters inverkan äfven på de utmärktaste karakterer, som man lärer sig förstå det rörande af skuggorna i mensklig storhet och att blifva på en gång rättvis och billig. Jag har bemödat mig att vara det.

Om Kristina har jag sagt, att hon är *bättre* än hon *synes*, hvilket man ej alltid kan säga om denna tidens aristokrati, och

---

yttranden af honom i samma anda. Likväl kan ej nekas, *att han regerade in sig i andra grundsatser*. Han var frihetsälskande till den grad, att flere statsmän — såsom Chanut och Whitelocke — tillskrifva honom republikanska tänkesätt; men såg friheten endast allt för mycket såsom *adlig frihet*. Hvad deraf strängt följer, må uttryckas med följande citation: »il est une verité qui ressort clairement des faits que nous venons de retracer, c'est que la *liberté* — *dans les mains d'une corporation* — c'est le *monopole*, et la pire espèce de monopole.» *Revue des deux Mondes* 1 Octobre 1845, p. 77.

vi ha sedan sett, att hon äfven bär skulden för andra synder än sina egna. Man plägar i sådana fall något tygla en eljest billig dygdeifver och ej döma allt för strängt; särdeles om föremålet för öfrigt ingalunda sökt fördölja sina fel, utan tvärt om genom dem sjelf stält sitt rykte i skuggan. Skulle det väl vara så fördömligt, om vi känt oss sålunda sinnade emot denna snillrika drottning? — Det finnes personer, för hvilka en stor natur, äfven i ruiner, har någonting fängslande. Kan hända äro vi ej fria från denna svaghet. — Hr F. tyckes ej vara bekajad dermed.

Den märkliga riksdagen år 1650, då ofrälse stånden inkommo med sin bekanta protest emot abalienationen af kronans gods och räntor, har af mig i korthet, af hr F. utförligare, blifvit behandlad; och han har dervid meddelat flera ganska intressanta upplysningar, t. ex. om en rådets plan att före drottningens kröning ytterligare inskränka konungamakten och utvidga adelns privilegier. Se hr F:s *Berättelser ur Sv. Hist.* 9:de delen, s. 77. — Det är ej första gången som prof. Fryxell, författaren af stridsskriften mot mig, vederlägges af prof. Fryxell, författaren i svenska historien. — Det anförda kastar ljus på egentliga meningen med de förebråelser, Kristina öppet uttalade i anledning af rådets motstånd, då hon ville låta förklara sitt syskonbarn Karl Gustaf för tronföljare; hvarvid de skarpsyntare äfven genast genomskådade hennes beslut att sjelf från tronen nedstiga. »Hon kände väl» — utbrast hon i rådet — »att senaten åter ville införa valriket och aristokratien i Sverige; kanslerens och drotsens planer, Oxenstjernska och Braheska husens förhoppningar voro inga hemligheter; de talte om arfprinsars split om riket; vore det bättre, om det framdeles blefve ett stridsäpple emellan deras egna barn? Förklaren Karl Gustaf» — sade hon — »genast för min efterträdare; dör jag, utan att det sker, då håller jag vad om mina bägge öron, att han aldrig kommer på tronen.» — Man kommer dervid i håg, att i rikskanslerens egenhändiga utkast till 1634 års regeringsform, hvilket sades vara af Gustaf Adolf bifallet, riket uttryckligen förklaras för *arfrike*, men att denna punkt sedan *uteslöts*. Man undvek att uttala grundsatsen. Också blef Kristinas titel den af rikets *utkorade* drottning. Man har likväl, synes mig, med orätt af Kristinas ofvannämda utlåtelser slutit till ett förslag hos några af de stora ad[illegible] hu[illegible] att sjelfva öppna sig väg till tronen. Den [illegible] att ytterligare inskränka konungamakt[illegible] [illegible]dens väx-

ande missnöje, bringa, om ej till namnet, dock till verket, regeringen uti högadelns händer, icke ha varit dem främmande. Hr F. anmärker ock sjelf (*Berättelser ur Sv. Hist.* IX: 76), att Axel Oxenstjerna i sittande råd försvarade danska högadelns åtgärder att än mera inskränka konungamakten; af hvilka likväl sedermera en våldsam reaktion till enväldets förmån i detta land följde. — I allmänhet inträder med medlet af 17:de seklet en epok, som både visar oss den gamla aristokratiens sista försök att återtaga sin förra makt och derefter den i flera europeiska stater fullständigt grundade furstliga suveräniteten. Så i Frankrike, så i de tyska furstehusen efter westfaliska freden, så i Danmark, så slutligen i Sverige under Karl den elfte.

Hr F. har, som sagdt, fullständigare än jag beskrifvit 1650 års riksdag. Ur bägges vår framställning framgår ovedersägligt, att då om ingenting mindre var fråga än om ett allvarsamt befaradt inbördes krig i Sverige, — om en revolution, — just i följd af de *djupa missförhållanden*, särdeles emellan stånden, som det stora kriget af sig födt. Och likväl säger hr F. i sin skrift mot mig, s. 44, sig ej veta, *hvilka dessa djupa missförhållanden voro!*

Att det var tronföljarevalet och de förhoppningar nationen dervid fästade, som nu afledde stormen, är likaledes tydligt. Det nya kriget blef för den en ny och — med kännedom af de *inre* förhållandena under den nye konungen — äfven väl behöflig afledare för ståndsstridigheterna; och att Karl Gustaf kastade sig i kriget, i stället att genom utförandet af den nu beslutade lindrigare reduktionen förekomma den svårare brytning, som sedan följde, det må — — med hr F:s tillåtelse — förlåtas den hjelte, som åt Sverige förvärfvade Skåne, Halland och Blekinge och i afseende på denna nyttigaste af Sveriges landvinningar utförde planerna af Gustaf Adolfs tidehvarf.

Hr F:s behandling af Karl den tionde förbigår jag här med tystnad. — Äfven jag ämnar skrifva denne konungs historia.

En och annan af hr F:s öfriga anmärkningar mot mig må deremot korteligen vidröras. Hr F. har tagit sig till hjertat mitt yttrande om den andelösa och hjertlösa karakteren af den svenska ortodoxien på denna tid och förehåller mig, att den representerades af den nitiske och kraftfulle *Rudbeckius* m. fl. Sid. 9 i sin skrift säger han sjelf: »Presterskapet må betänka katolska hie[illegible]ns bragder, samt huru biskop Rudbeckius och

hans anhang tillintetgjorde Gustaf Adolfs och Axel Oxenstjernas försök att böja den andliga magten under den konungsliga och derigenom gifva enhet och sammanhang åt det hela.» Dermed lärer syftas på Gustaf Adolfs föreslagna, af Oxenstjerna sedermera åter yrkade inrättning af ett så kalladt *consistorium generale* med blandade andliga och verldsliga ledamöter. — Jag har både gjort rättvisa åt denna Gustaf Adolfs centralisationsplan och tillika visat, hvilken *annan* betydelse den måste få under förmyndaretiden. Jag har derför framstält samme biskop Rudbecks motstånd på denna tid i ett mildare och sannare ljus. Mycket i adliga privilegierna hade redan länge varit besvärligt för presterskapet, t. ex. adelns patronatsrätt i församlingarna [1], som den tillvällade sig i följd af privilegiernas ord: »att ingen prestman kan trängas på adeln emot dess samtycke och vilja». Adeln tillsatte i följd deraf ofta prester i församlingarna efter behag och lönade dem äfven efter behag; ty för sina sätesgårdar var adeln fritagen från tionde; och den utsträckte denna frihet långt öfver privilegiernas lydelse. Man må då ej förundra sig, att preståndet uti förslaget om ett sådant *consistorium regni* såg blott ett nytt fält för de stores redan öfvermäktiga inflytelse. Johan Rudbeck, den förtjentaste af sin tids biskopar i Sverige, led derför af rikskansleren förödmjukelser för sitt motstånd, vida hårdare än han, genom de visserligen öfverdrifna fordringarna i sin utgifna bok, hade under sådana förhållanden förtjenat [2]. Den behandling honom öfvergick förbittrade hans återstående dagar. — Man ser att, så snart det är fråga om motstånd mot aristokratien, hos hr F. intet anseende till personen gäller. Äfven hederliga prelater fördömas då utan skonsamhet — af honom, eljest så öm om prelaturen, och som finner svenska ortodoxien i drottning Kristinas tid så uppbygglig. Har hr F. eljest glömt de förföljelser, för hvilka få år derefter den milde, lärde och välgörande biskop *Johannes Matthiæ,* den kraftfulle biskop *Terserus* sedermera blefvo föremål inom sitt eget stånd: förföljelser, som

[1] I Gustaf Adolfs egna anmärkningar vid adliga privilegierna är denna adelns patronatsrätt antecknad ibland ämnen, som påkalla rättelse.

[2] Den sällsynta boken: *Privilegia ministerii ecclesiastici in inclyto regno Sveciæ* blef förbjuden, och författaren tvangs till afbön. Han var i förvaltningen af Vesterås stift genom en lika klok som outtröttlig verksamhet ett mönster, stod i reformen af skolverket, så till plan som verkställighet, främst ibland sitt stånd, och allmänna rösten kallade honom till ärkebiskopsstolen.

kostade dem bägge deras embeten, och till hvilka denna tidens ortodoxi var orsak eller förevändning?[3]

Sid. 54 anför hr F. ur föreläsningarna följande: »Karl den tolftes femtonåriga frånvaro har pröfvat svenska folkets konungatrohet; och likväl var det ej *folket*, som blef honom otroget.»[4] — Han anmärker dervid: »Uttrycket är orättvist, för att ej nytja hårdare ord», samt påminner mig, att jag sjelf i min teckning af frihetstiden berättat, huru ständerna 1714 ville uppdraga regeringen åt prinsessan, sätta henne ett ständernas utskott vid sidan och på egen hand göra fred. — Jag får åter erinra hr F., att här är fråga om den i femton år *frånvarande* konungen, som folket aldrig trodde sig få återse. Grefve Gustaf Lewenhaupt, 1714 uppkallad i senaten för att förklara sig öfver sina anläggningar med bönderna, yttrade: »allmogen säger, att kungen är död, och klagar, att de ej veta till hvem de ge kontribution och hvem de fäkta före».[5] Emot den *återkomne* Karl den tolfte var det icke *folket*, som blef otroget.

Ibland hedrande aristokratiska minnen utmärker hr F. sid. 14 frihetstidens första period. »Se regeringen från 1720 till 1738» — utropar han — »då de sår helades, som en, mindst sagdt, olycklig och förblindad konungastyrelse förorsakat, och då dessutom svenskmannafrihet och medborgarerätt åter infördes efter de grunder, som dåvarande tidsanda ansåg vara de bästa.» — Utan att instämma i allt detta beröm, må jag likväl anmärka, att det just är aristokratfördömaren Geijer, som gjort denna tids aristokrati rättvisa i hvad den förtjenar lof. Se min teckning af frihetstiden.

Sid. 53 anmärkes följande satser af mig om frihetstiden: »att i denna mängd af särskilda intressen inbringa någon enhet var omöjligt; men de kunde åtminstone regleras i större massor. Deraf *partiväsendets nödvändighet.*» Och vidare: »hvad adeln ej mera kunde verka såsom *stånd*, måste den verka såsom *parti:* deraf partiväsendets nödvändighet.» Detta kallas *raka motsägelser*, ehuru den senare satsen tydligen inne-

---

[3] Under den följande förmyndarestyrelsen måste år 1664 den förre nedstiga från biskopsstolen i Strengnäs, den senare blef såsom biskop i Åbo afsatt, men rehabiliterades af Karl den elfte, som nämde honom till biskop i Linköping.

[4] Bd 3, s. 404.

[5] Protokoll i kongl. senaten den 15 Mars 1714.

håller en applikation af den förra. Sådant är dock allt för enfaldigt.

Slutligen må sjelfva summan af den politiska visdom, som hr F. ur svenska historien utdragit, här framställas. Den förekommer sid. 16 och utföres derefter vidare, bestående derutinnan: att konungamaktens politik att genom de lägre stånden nedsätta de högre och tillika upphöja sig sjelf, om möjligt, till suveräniteten — skall vara orsaken till Sveriges största olyckor; hvilket hr F. i det följande med märkliga exempel vill styrka.

En man, som i kännedomen af fäderneslandets historia torde kunna mäta sig med hr F., framlidne biskop *Nordin*, var deremot af den tanken, att de regeringar, som företrädesvis gynnat aristokratien, alltid hos oss varit olyckliga i sina följder [6]. — Hvilkendera skall man tro? — Hr F. borde ej bry sitt spekulativa hufvud med dylika uträkningar. I bestämmandet af staternas öden inverka så många förhållanden, att de hvarken ur en enda orsak eller ur ett enda slags orsaker lära kunna förklaras.

Jag har nu genomgått de förnämsta af hr F:s anmärkningar — man kan af dessas halt döma till beskaffenheten af de öfriga —; och jag tror mig ha bevisat: *att ingen enda af dem har en verklig, eller mera än en skenbar grund,* som för ett kunnigt öga genast försvinner. Hr F. har med sitt framrusande gjort både sin sak och dess gynnare en stor otjenst.

Vi ha sett, att hr F:s skrift upplöser sig i tvänne beståndsdelar: *förmenta skäl* och *välmenta försäkringar.* Vi ha med någon utförlighet granskat de förra; de senare må gälla hvad de kunna. Hr F. är stark i dessa ofta återkommande försäkringar. Han bedyrar sin kärlek för fäderneslandet, sin ömhet för konung och folk. Jag tror honom. — Han bedyrar den verkliga liberaliteten af sitt tänkesätt, som skall vara så stor, att han derigenom torde utsätta sig för ultra-aristokraternas misshag. Jag tror, att han i den punkten kan lugna sig. Han bedyrar slutligen äfven sin vänskap för min person. Jag vore benägen att härutinnan vidblifva min gamla tro, men måste tillstå, att de beskyllningar, som hr F., under reservation af denna vänskap, emot mig slungar, äro nog hårda. T. ex. sid. 23 hänvisar han på beskaffenheten af de vapen,

---

[6] Se Gustavianska Papperen, 3:dje delens 2:dra afdelning.

hvilka aristokratfördömandet brukar: »*förgiftade pilar*, vare sig af *bitterhet, orättvisa, okunnighet eller osanning*» — således vapen af det föraktligaste slag, med hvilka hr F. ej skulle vilja »förnedra» sig sjelf och folkets ädla sak. Vänder man om bladet, så finner man sid. 24 *mig* (*vännen* — eller *fadern* — eller *faddern*[7] Geijer) utpekad såsom *den der stält sig i spetsen för aristokratfördömandet och drifvit det längre än förut.* — Det är föga troligt, att läsaren från en sida till en annan skulle hinna glömma sammanhanget emellan *beskyllningarna* och dess betecknade *föremål.* Men kanske har hr F., som är en mera liflig än djupsinnig herre, likväl glömt det sjelf.

Jag slutar här detta mitt aftvungna sjelfförsvar, med föresats att icke mera återupptaga det i detta ämne. — Jag älskar ej att polemisera, ehuru i nödfall också jag är vapenför. Äfven professor Fryxell, synes mig, kunde hafva bättre att göra. Hans förtjenster om svenska historien äro stora nog, att ej behöfva ökas på min bekostnad.

Upsala i Januari 1846.

---

[7] Jfr sid. 57 i hr F:s skrift.

NYTT

"ETT OCH ANNAT"

I ANLEDNING AF FRÅGAN OM AKADEMISKA JURISDIKTIONEN.

1822.

FÖRORD

till första upplagan.

Närvarande skrift är, utom några tillägg vid slutet, ett aftryck af en i *Svensk Literatur-Tidning* införd recension. Den längd, hvartill den vuxit, och de flera ej ovigtiga ämnen, som den mer afhandlingsvis än i recenserande egenskap vidrör, ha föranledt dess utgifvande såsom särskild skrift. Lätt hade den äfven kunnat erhålla den derför nödiga formen; men författaren erkänner, att han saknat lust till förändringar, då formen i alla fall ej här är väsentlig. Genom en innehållsförteckning har man sökt afhjelpa bristen på hvilopunkter i den yttre anordningen.

Den 3 Juni 1817 förordnades af Kongl. Maj:t en komité med uppdrag att granska de akademiska konstitutionerna och, om nödigt funnes, i dem föreslå jämkningar, i anledning af den klagan, som blifvit förspord, att Upsala stads styrelse ej kunde med nog drift och ordning handhafvas, då den vore delad emellan tvänne myndigheter, den akademiska och den borgerliga. Öfverläggning angående denna fråga väcktes derpå under sistförflutna riksdag i presteståndet; i följd hvaraf den 24 Mars 1818 underdånig anhållan af ståndet skriftligen gjordes hos h. k. h. kronprinsen såsom Upsala akademis kansler, att, innan det förslag till ändringar i akademiska konstitutionerna, som komitén kunde komma att afgifva, af konungen till afgörande företoges, både Upsala akademi och presteståndet, i hvars af konung och grundlagar fastställda privilegier akademiska konstitutionerna ingå, förut måtte blifva hörde.

Under titel af *Handlingar rörande väckt fråga om jämkningar i Upsala Kongl. Academies Constitutioner* utkommo 1821 från akademiska tryckeriet i Upsala de i detta ämne afgifna utlåtanden, betänkanden och anföranden, näml. 1:o kongl. komiténs utlåtande och förslag, af den 24 Oktober 1820; 2:o hans exc. grefve *Engeströms*, Lunds akademiekanslers, tillstyrkan, att detta förslag, såsom för båda akademierna lämpligt, måtte nådigt bifallas; 3:o Consistorii academici i Upsala betänkande af den 24 Mars 1821, åtföljdt af en underdånig skrifvelse i ämnet till h. k. h. kronprinsen, Upsala akademis kansler, som öfver de föreslagna ändringarna behagat infordra konsistorii yttrande; och slutligen 4:o flera anföranden till presteståndets protokoll i ämnet, och ståndets omnämda skrifvelse till hans kongl. höghet.

I anledning af consistorii academici betänkande öfver kongl. komiténs utlåtande har sedermera en anonym deröfver

författat anmärkningar i en skrift, kallad: *Ett och annat om Corporationer, Privilegier, Nämd i Domstolar etc. etc. etc. i anledning af Consistorii Academici i Upsala Betänkande om den Academiska Jurisdictionen.* Dessa anmärkningar äro till större delen riktade mot det allmänt literära och historiska i konsistorii framställning af ämnet, särdeles i hvad som angår den akademiska jurisdiktionens ursprung och natur, och vidröra sedermera i korthet sjelfva hufvudsaken, med tillägg af åtskilliga *pia desideria* i afseende på den närvarande universitetsinrättningen i allmänhet.

Då rec. sammanfattar dessa bägge skrifter, blir hans granskning derigenom egentligast inskränkt till den sistnämda och till consistorii acad. betänkande, mot hvilket den är riktad. Men bedömandet af bådas stridiga åsigter och påståenden innefattar naturligen tillika både ett omdöme om kongl. komiténs förslag, såsom hvars försvarare, ehuru sjelf i en mera anfallande egenskap, anmärkaren uppstått, och om stridsfrågan i och för sig sjelf. Rec. följer i denna granskning de hufvudsakligaste momenten af konsistorii betänkande, med upptagande af anmärkarens inkast.

Detta betänkande begynner med en exposition af de frågor, som kongl. komitén förelagt sig till besvarande, innan den utlåtit sig i hufvudsaken; och redan denna exposition finner anmärkaren förvrängd genom falska citationer och ogrundade beskyllningar. Såsom exempel på de förra anföres, att i konsistorii betänkande följande ord med citationstecken utmärkas, såsom af komitén yttrade: »Lutherska reformationen sträckte sig ej annorlunda till universiteten, än att protestantiska lärare tillsattes», hvilka anmärkaren ej kunnat återfinna i komiténs utlåtande. Rec. finner deremot i detta utlåtande följande ställe (s. 46): »Lutherska reformationen upphäfde det stora missförhållandet emellan staten och kyrkan. Det var naturligt, att regeringar och folk skulle omfatta denna utväg att afskudda sig det ok, som så hårdt tryckte dem; men sedan den makt var besegrad, hvilken kunde i styrka af ett slag eller annat, mäta sig med de angripande, upphörde all vidare fruktan. *Vid universiteten gjorde det till fyllest, att protestantiska lärare tillsattes*». Bägge meningarna gå ut på ett; och det följande af detta samma såsom falskt citat stämplade stället, jämfördt med det motsvarande i komiténs utlåtande, visar vid jämförelsen genast att det förra innehåller en sammandragen framställning af det senare. Att

det lika fullt blifvit med citationstecken anfördt, kan på det högsta anmärkas såsom en vårdslöshet, i fall meningen är riktigt gifven. Men den är det; ty på båda ställena talas det om reformationens inflytande på universitetens *författning* såsom korporationer. Att detta inflytande var vida betydligare än anmärkaren antager, att det sträckte sig längre än till ombyte af protestantiska lärare i stället för de katolska, skall rec. framdeles visa. Ibland de ogrundade beskyllningarna, som blifvit komitén gjorda, anföres åter den tillvitelsen, att komitén redan skall »hafva brutit stafven öfver den akademiska jurisdiktionen, innan den ens vidrört den vigtigaste bland sina egna frågor: om akademiska jurisdiktionen har någonting oumbärligt i sin natur». »Följden har blifvit — säger konsistorium, sid. 71, — att den historiska deduktionen af universitetens privilegier framställer hela saken i ett oriktigt och genom sin ofullständighet förvillande ljus, efter förutfattade begrepp mer än efter verkliga förhållandet.» Komiténs historiska deduktion af universitetsprivilegierna, så väl enskildt för Upsala (sid 5—42) som för högskolorna i allmänhet (sid. 43—48), föregår också verkligen undersökningen om jurisdiktionens oumbärlighet; ehuru anmärkningen mot detta förfarande kommer å konsistorii sida, på det ställe der den står, något bakvänd fram. Tillvitelsens mening är, såsom vi sett, att förutfattade begrepp skola hos komitén haft inflytande på den historiska framställningen. Hvilket det förutfattade begreppet åter är, öfver hvars inflytelse konsistorium tror sig i synnerhet hafva skäl att klaga, finnes i nyss anförda ställe af dess betänkande (s. 71) genast angifvet. Det är detsamma som komitén (s. 56) kallar sin *absoluta* grund, hvarför akademiska jurisdiktionen i följd af sjelfva sitt ursprung måste i närvarande tid gå under. Den lyder: »En bygnad, hvilande på medeltidens korporationssystem och hierarki, skall ovilkorligt falla, emedan den icke möjligen kan stå tillsamman med de nya statsformer, en helt annan tidsanda fordrar». Det kan ej nekas, att denna så kallade absoluta grunds hela styrka i användningen beror på det historiska beviset, att den akademiska korporationen ännu är väsentligen densamma som under medeltiden och hierarkiens dagar. Det är också tydligen detta bevis, som komitén velat prestera. Resultatet af dess historiska deduktion är, med dess egna ord, att »akademiska bygnaden kom att stå orörd i hela den skepnad, den fått under katolska perioden» (s. 47), och

[illegible] anmärkes detta om den akademiska jurisdik-
[illegible] (s. 42). Rec. har redan yttrat något tvifvelsmål
[illegible] riktigheten af detta resultat och skall i sin tid
[illegible]

[illegible] komitens nyssnämda absoluta grund
[illegible] betänkande, korthet universitetens upp-
[illegible] samt deras förhållande i allmän-
[illegible] och sedan till protestantismen, med
[illegible] på det svenska universitet, hvarom nu är
[illegible] — Anmärkaren finner här mycket att på-
[illegible] bestämmelser (s. 80), att »rätta
[illegible] korporationsprivilegier, som utmärkte
[illegible] även de öfriga stån-
[illegible] menens allmänna tänke-
[illegible] bilda sig? tillägger
[illegible] dessa privilegier
[illegible] saken redan fans».
[illegible] svårligen ut-
[illegible] emedan i följd af
[illegible] som utmärkte
medeltiden [illegible] sig, att, så
snart [illegible] förening för ett gemensamt ändamål uppkommit,
ett korporationsprivilegium genast lag färdigt att gifva den
sin bestämda *form*. Denna form utbildade sig tvärt om
genom ihärdiga strider och med oupphörliga bekräftelser och
utvidgningar af privilegierna. Men i konsistorii betänkande
är ju detta bekanta förhållande med intet ord förnekadt.
Det säger ej ens, att medeltidens korporationer genom privi-
legier först *fingo* sin form; utan privilegierna först till for-
men *utvecklade* hvad till saken redan fans, emedan korpora-
tionerna uppstått såsom sjelfständiga bildningar, framkallade
af tidens tänkesätt och behof; en sjelfständighet, som nöd-
vändigt sig innebärande kraft till strid och motstånd. Det
är för öfrigt en ensidighet af anmärkaren, liksom af komitén
— och dagges asigter visa en förundransvärd öfverensstäm-
melse —, att anse korporationssystemet såsom utmärkande
medeltidens egentliga karakter och utgörande »grundformen»
[illegible] sammanställning (komitens utlåtande s. 44; anmärka-
ren [illegible]). [illegible] Feodalsystemet, det andra eller rät-
tare det första betydelsefulla elementet i denna bildning, var
[illegible] sitt ursprung som väsende skildt.
Det [illegible] utgånget ur det kungliga krigiska hushållet eller det

militäriska hofvet, hvilande på en genom personlig förbindelse åtagen, sedermera ärftlig blifven *underdånighet*, visar, äfven i sin största upplösning till sjelfsvåld, likväl alltid det ursprungliga förhållandet emellan *tjenare* och *herre*. Det andra, utgånget från fördrag mellan likar till skyddande af jämlik rätt och befordrande af gemensamma angelägenheter, kände ursprungligen ej annan än sjelfvald öfverhet under gemensamt samtyckta lagar och bibehöll äfven i sin senare oligarkiska vanart spåren af detta ursprung. Sådant torde förhållandet förefalla en hvar, som tagit mer än »den allra ytligaste kännedom af medeltiden». Sedan *bägge* dessa system en gång funnos, inflöto de på hvarandra och ombildade hvarandra på mångfaldigt sätt[1]; men korporationssystemets uppkomst eller åtminstone kraft att göra sig sjelfständigt gällande var det som först lossade på feodalismens bojor. De andliga blefvo den första politiskt betydliga korporationen och mönstret för de öfriga. Städerna följde, och ungefär samtidigt med dessa senare, såsom i mer och mindre grad sjelfständiga samhällen, uppkommo de fria vetenskapliga föreningarna emellan lärare och lärjungar, ur hvilka universiteten bildade sig. »Akademiska korporationerna uppstodo på samma sätt som stadskorporationerna och genom samma frihetsanda. Liksom genom de senare handtverket, fabriken, den förädlande näringen löste sig från det på jordegendom helt och hållet grundade feodalsystemets band, så befriade sig genom de förre vetenskaperna från hierarkiens bindande myndighet, för att sjelfständigt utbilda sig» (kons. betänk. s. 81). Detta är otvifvelaktigt en riktig synpunkt. Och dermed är äfven anmärkarens fråga, hvarför konsistorium just förbinder de akademiska samhällena med uppkomsten af tredje ståndet i städerna, redan på förhand besvarad. Vi hafva sagt, att de andliga korporationerna, såsom de första politiskt betydliga, gåfvo mönstret åt de öfriga. De akademiska samfunden togo likväl ej detta mönster ur första handen. På den tid, då de uppstodo, hade kyrkan i sitt hela redan sammansmält och öfvergått till monarkisk form. Hierarkien var redan grundad. Det närmast för hand varande mönstret för de första fria akademiska föreningarna voro deremot de upp-

[1] Så var det t. ex. genom en reaktion mot det andliga och borgerliga korporationssystemet, som adeln egentligen slöt sig såsom ett eget stånd, då förut *liber* och *nobilis* varit detsamma och endast konunga- eller furste-slägterna i allmänna meningen njutit en högre grad af nobilitet.

blomstrande stadskorporationerna, om man ens kan här antaga någon härmning, då samma frihetsanda i bägge fallen födde samma republikanska former och egen styrelse under sjelfvald öfverhet, såsom rec., då han kommer till den juridiska delen af konsistorii betänkande, skall ytterligare visa. Att samma frihetsanda åter i båda dessa afseenden yttrade sig, det må en berömd författare bevitna i stället för rec. — *J. G. Eichhorn*, i sin bekanta *Geschichte der Litteratur* (Göttingen 1805—10, Th. I. s. 774), sedan han omtalt frihetsandans första rörelser i de italienska städerna, och huru det slutligen lyckades flera att under kejsar Henrik IV:s olyckliga femtioåriga regering (1056—1106) undandraga sig sina hertigars och grefvars jurisdiktion och konstituera sig såsom fria republiker, säger: »Med denna tidpunkt blef Italien fysiskt och moraliskt nyskapadt. I synnerhet upphöjde sig i dessa republiker de fria borgarenas anda plötsligen. Deltagandet i offentliga angelägenheter, tal, rådslag, underhandlingar, partiernas strider, gjorde borgaren ledigare, djerfvare, verksammare; och erfarenheten lärde en hvar kunskapers värde, så mycket mer ju synbarare de förskaffade inflytande i det allmänna. Skolorna, som här och der redan genom äldre förordningar af andliga eller verldsliga makten blifvit stiftade, blefvo flitigare besökta, emedan borgarena sökte vetenskapligt bilda sig; och lekmännens ifver i detta afseende syntes återhafva verkat tillbaka på de andlige och gjort dem flitigare i undervisningen. Detta är åtminstone den naturliga förklaringen, hvarför nu, utan kyrkans medverkan eller uttryckliga befallning, Italiens skolor ökas; hvarför i Milano, der man tidigast (redan vid 978—979) kämpade för friheten, också den äldsta blomstrande skola (omkring 1085) visar sig; hvarför lagfarenheten i Bologna upphöjer sig, jämte medicin och musik, framför alla andra vetenskaper. Den andens fria svängkraft, som den republikanska författningen meddelade, togo *Lanfranc* ifrån Pavia och *Anselm* från Aosta med sig ur sitt fädernesland till Frankrike och ingåfvo nu de vetenskaper, som der sysselsatte dem, samma djerfva, fria anda, som upplifvade dem sjelfva. I 11:te århundradet upphöja sig derför vetenskaperna åter i Italien. Bologna blir ett de fria konsternas säte, som äfven drager till sig vetgiriga lärjungar från främmande närgränsande länder, och om, såsom man kan förmoda, flere af dess lärare liknade *Irnerius*, hvilken äfven i början blott meddelade undervisning i de fria kon-

sterna[2], så förtjente det med full rätt sitt utmärkta beröm. Sedan nu Irnerius från de fria konsterna öfvergick till lagfarenheten, blef Italien och i Italien Bologna ett mönster för hela det vestliga Europa. Här fästade lagfarenheten sitt första hem». Författaren anmärker derpå, att, ehuru romerska lagens bruk aldrig i Italien dog ut, utan bibehöll sig jämte de germaniska lagarne, dess vidsträcktare användning likväl i synnerhet började med de nya republikerna och *tredje* ståndets uppkomst, hvarigenom samhällets tillstånd blef i det hela mer inveckladt, så att de germaniska lagarne ej mer räckte till (jämf. ibid. s. 898). »Hvem som lärde romersk lag måste derför mötas af hela det verldsliga Italiens tack och bifall. Pisa, Pavia, Bologna blefvo derigenom allmänt ärade. Hvilket beröm förvärfvade sig ej redan *Lanfranc* och *Garnerius* genom den undervisning, som de lemnade i romersk rätt sedan 1032[3]; huru välkomna voro ej de juridiska sentenser, som Lanfranc samlade till magistratspersonernas bruk; och huru stort blef ej Irnerii namn, då han i Bologna vände sig till romerska lagens förklaring! Endast den andliga makten såg snedt härpå» (ibid. ss. 776, 777). Irnerius blef såsom lärare i lagfarenheten, efter hvad bekant är, genom den mängd af lärjungar, som hans rykte lockade, egentliga stiftaren af högskolan i Bologna, liksom genom det medicinska studium högskolan i Salerno hade uppblomstrat. Det var således *verldsliga* vetenskaper, genom hvilka och för hvilka dessa inrättningar grundades. Och om äfven det teologiska studium i synnerhet gjorde parisiska högskolans namnkunnighet, så hade den likväl filosofiens användande på dogmerna och det tillopp af lärjungar, som derigenom bereddes, egentligen att tacka för sin uppkomst. Att denna användning redan strax i början vågade sig utom de af kyrkan bevakade

---

[2] *Artes liberales* innefattade det så kallade *Trivium* och *Quadrivium* i skolorna. Till det förra räknades grammatik, retorik, dialektik; till det senare aritmetik, geometri, musik, astronomi.

[3] I fall den af Eichhorn omförmälde *Garnerius* är densamme som *Irnerius* sjelf, hvilken äfven kallas *Guarnerius* (och rec. har ej funnit någon annan, på hvilken uppgiften kan användas), så innefattar dennes sammanställande med Lanfranc och med året 1032 ett misstag af Eichhorn. *Tiraboschi*, Hist. de la litt. d'Italie, nämner äldre författare som gjort Lanfranc och Irnerius till samtidiga lärare i lagfarenheten, innan den förre slog sig på teologien; men anmärker tillika, att detta är emot kronologien. Irnerius begynte i början af 1130-talet att läsa lagfarenheten i Bologna. Lanfranc dog 1089.

gränserna, visar den såsom kättare förföljde *Abælard*. Af allt detta torde den synpunkt, hvarunder konsistorium betraktat universitetens uppkomst, nämligen såsom vetenskapernas första emancipation till sjelfständighet under medeltiden, vara tillräckligt rättfärdigad.

Innan rec. yttrar sig öfver universitetens förhållande till hierarkien i allmänhet, torde här vara stället att nämna något om konsistorii påstående, att »de nya studier, som mest bidrogo till universitetens uppkomst, voro för kyrkans chefer dels förhatliga, dels misstänkte». Det förra säges hafva varit fallet med romerska lagfarenheten och det senare med medicinen eller fysiken, som den då kallades. Anmärkaren (s. 17) bevisar, att förhållandet ej varit sådant, genom anförandet af åtskilliga »små omständigheter», t. ex. flera åberopade författningar af påfvarne, i synnerhet till bolognesiska universitetets fromma (att detta universitet också flera gånger förströddes genom påflig bannlysning, har anmärkaren ej anmärkt); — att grefvinnan Mathilda, som hade varit Gregorii VII:s vän, likväl gynnade Irnerius; — att (enligt *Schmidt*, Gesch. der Deutschen) med romerska lagens kännedom äfven den mening begynte utbreda sig i Europa, att tvänne makter funnos, hvilkas öfverherrskap alla de öfriga måste erkänna, nämligen den påfliga och den kejserliga, m. m. Det sist anförda beviset är särdeles olyckligt valdt. Att den påfliga i allmänna meningen blef den *ena* af de bägge högsta makterna, det hvarken var eller kunde bli en följd af de grundsatser, som genom romerska lagfarenheten spriddes. Hierarkiens princip, att den andliga makten var *öfver* den verldsliga och var den *högsta,* hade redan af påfvarne blifvit yrkad och fastställd, innan den romerska lagens studium återupplifvades. Att *tvärt om* den verldsliga eller kejserliga skulle vara den högsta, blef *efter* detta upplifvande en naturlig följd af juristernas bekanta förfarande att på kejsarne öfverflytta alla de forna romerska kejsarnes rättigheter. För att motverka dessa grundsatsers utbredande var det som på påflig befallning kanoniska lagens studium infördes i Bologna och lärare deri (sedan 1152) anstäldes med företräde framför romerska lagens lärare, emedan det andliga måste gå före det verldsliga; och den ifrån denna tiden uppkommande striden emellan *Dekretister* och *Legister* (kanoniska och romerska jurister) är i vetenskapligt hänseende densamma som i politiskt striden mellan Welfer och Ghibelliner, den andliga och kejserliga öfvermaktens för-

svarare. För öfrigt har äfven rec. åtskilliga »små omständigheter» att i ämnet anföra. På kyrkomötet i Rheims 1131, på det andra Lateranska mötet 1139, på mötet i Montpellier 1162, på mötet i Tours 1163 förbjödos alla canonici och munkar att studera den romerska eller så kallade civila lagfarenheten. Lärarne i denna vetenskap fördrefvos år 1139 af teologerna i Paris. Påfven Honorius III förbjöd år 1218 alla föreläsningar i romerska lagen i Paris och vid angränsande lärosäten. Detta förbud förnyades af påfven Innocens IV, och det derigenom ålagda tvånget upphäfdes först offentligen genom en författning af Ludvig XIV år 1679[4]. Konsistorium har i sitt betänkande anfört en bulla af Honorius IV för Sverige, som äfven förbjuder för de andlige så väl studium af romerska lagen som af medicinen, mot hvilken vetenskap, såsom för teologien menlig, äfven åtskilliga af de förut anförda påfliga stadgar äro riktade[5]. Bägge vetenskaperna lärdes likväl och lästes lika fullt i Paris, hvilket ej just är något bevis på hierarkiens fullkomliga makt med universiteten. Af det anförda lärer dock kunna antagas, att den andliga maktens förhållande till dessa universitetsstudier ej var det mest vänliga. Lika litet gynnande visade den sig mot filosofien. Gregorius IX förbjöd år 1228 genom en ljungande bulla teologerna i Paris att uppblanda kyrkans lära med filosofiska meningar[6], och det påfliga försöket att slutligen vid nya universitets upprättande helt och hållet undantaga teologien från den akademiska undervisningen bestyrkes ej blott af det exempel konsistorium anfört, då Martin V år 1418, vid gifven tillåtelse åt Erik af Pommern att i Norden stifta en högskola, uteslöt teologien från läroämnena; Urban V gjorde ett dylikt undantag för det 1365 stiftade universitetet i Wien[7]: men tiden var redan för långt framskriden för dylika förbud, och bägge blefvo äfven återtagna.

I fråga om universitetens förhållande till hierarkien hafva komitén och anmärkaren, ehuru de medgifva, att dessa inrättningar ej hade den andliga makten att tacka för sin uppkomst, dock antagit, att de med tiden blefvo helt och hållet

[4] *Crevier*, Hist. de l'univers. de Paris, T. I. pp. 247, 316. *Eichhorn*, l. c. Th. II. ss. 70, 452.

[5] Till dessa kan läggas ett dekretal af påfven Alexander III år 1180.

[6] *Crevier*, l. c. T. I. p. 314.

[7] *Schröckh*, Kirchen-geschichte, Th. XXX. s. 101.

af hierarkisk natur. Konsistorium har tvärt om framstält dem i opposition mot hierarkien och påstått, att de långt före reformationen företrädde protestantismens ställe. I bägge meningarna är något sant. De visa blott hvar sin sida af saken. Ty likaså onekligt det är, att påfvarne tillegnade sig högsta uppsigten och domsrätten öfver universiteten samt rättigheten att ge tillståndsbref och privilegier, då nya stiftades, lika ovedersägligt är äfven, att den frihetsanda, hvarigenom de uppkommo, aldrig i dem utdog. De voro och förblefvo *literära fristater*, hvilka, såsom i konsistorii betänkande också säges, de andliga monarkerna väl beständigt sökte indraga i sitt system, men som dock aldrig blefvo lydiga medel i deras hand. Eichhorn i sitt redan anförda arbete (Th. II. s. 80), sedan han anmärkt den verkan, som lärares och lärjungars förändrade läge med sig förde, då de från den slafviska klosteruppsigten kommo genom universitetsinrättningen i ett tillstånd af den mest obundna frihet, samt omtalt de ofta våldsamma medel, som de nytjade till upprätthållande af denna frihet, fortfar sålunda: »Så litet en sådan obundenhet var med den goda ordningen förenlig, så var den dock i afseende på de studerandes och deras lärares anda en sann välgerning. Den tjente att lossa förståndets bojor; den födde hos lärarne större frihet och djerfhet; den gaf vetenskaperna först deras rätta ansats. Säkra på sina åhörares bifall, ju djerfvare och nyare de voro i sina meningar, ansträngde sig lärarne i detta afseende; säkra att man ej kunde hårdt förfara emot dem utan att förorsaka jäsningar bland deras åhörare, vågade de att fritt följa sitt förstånds ingifvelse och att öfverskrida de af kyrkan faststälda gränserna. Huru ofta hafva ej lärarne vid universitetet i Paris offentligt framstält och försvarat af kyrkan förbjudna läror under skydd af sina åhörare, utan fruktan för påfve och konungar! Tre gånger efter hvarandra (1209, 1215, 1231, hvilket konsist. äfven anmärkt) förbjödos högtidligt af påfven Aristoteles' till Paris nyss ankomna skrifter öfver metafysiken och fysiken att läsas, förklaras, ja att egas, emedan de förde till idel kätteri. Utan att bry sig derom, läste professorerna oafbrutet öfver dessa illa beryktade arbeten; under och efter detta förbud skref Albertus Magnus öfver dem sina kommentarier, hvilka först gjorde Aristoteles vetenskapligt herskande i det vestra Europa; strax efter de påfliga förbuden framstod det Aristoteliska systemet från Paris i en ny form: så litet läto dess

lärare, under sina obundna åhörares bistånd, skrämma sig af den hierarkiska despotismen. I denna oförskräckthet befästades de af kraftfulla konungars exempel». — (S. 82): »Oböjligt blef efter hand de akademiska lärdes mod, och de öfvade det snart på ännu grannlagare föremål, nämligen furstarnes intresse; ja i sin egen sak veko de slutligen ej för påfvar och konungar. Huru frimodigt utföll ej det betänkande, som de lemnade Filip den sköne i hans strid med påfven! De pröfvade påfvens rättigheter, såsom man pröfvar en enskild mans, fritt och opartiskt. De uttalade slutligen högt och oförtäckt de grundsatser, som med tiden hafva störtat hierarkien, och flera påstodo inför hela den katolska verlden: furstarne äro oafhängiga af påfven. Men likaså frimodigt förnekade de franska konungarnes beskattningsrätt, då desse genom förökade pålagor ville tillskansa sig beständigt nya inkomster, och visade dem ett oförskräckt och trotsigt motstånd. Och ville konungarne eller staden Paris ej höra på universitetets föreställningar, så hade de ett tvångsmedel i sin makt som länge (tills det genom ett allt för ofta upprepadt bruk förlorade sin kraft) ofelbart verkade. Universitetet förkunnade högtidligt, att alla föreläsningar upphörde. På ett sådant afbrott af undervisningen följde vanligen en uppresning och, om denna äfven blef utan verkan, en formlig utvandring af de studerande». — — »Vid sådana prof af det lärda modet trädde påfvarne ofta på universitetens sida emot den verldsliga makten, alltid i hopp att i dem finna ett stöd för sitt system, som gälde den verldsliga maktens undertryckande. Huru ofta trädde påfvarne på parisiska universitetets sida i dess stridigheter med de franska konungarne! Huru frikostiga voro de med nya friheter! Huru eftertryckligt skyddade de de gamla! Förgäfves: de lärde blefvo sina grundsatser trogna och bibehöllo sin sjelfständighet emot påfvarne som emot sina konungar». — (Sid. 101): »I dessa vetenskapernas hufvudsäten (universiteten) lärde man med en frimodighet, ofta med en djerfhet, som ännu sätter den sena betraktaren i förundran. — — Huru många bittra stunder gjorde fritänkeriet, som mest utgick från universiteten, påfvarne sedan början af det 14:e århundradet!» — Denne berömde lärde — för öfrigt alldeles ej blind för universitetsinrättningarnas brister och fel — synes således likväl ej neka dem djerfhet i forskning, sjelfständighet och frihetsanda på en tid, då hierarkien beherskade Europa.

Deras förhållande till denna makt är genom det anförda sant och riktigt bestämdt, och rec. behöfver ingenting tillägga.

Efter allt detta kan man någorlunda begripa, hvarför ibland de lärde protestantismens grundsatser först yttrades vid universiteten. Ett verk sådant som reformationen är visserligen allt för stort, att man skulle kunna tillskrifva det någon viss anstalt eller inrättning. Men att den frihet i tanke och lära, som bibehöll sig vid universiteten, äfven var ibland de bidragande orsakerna till densamma, är ostridigt. Det var derför mer än blott tillfällighet, att de män, som kraftigast beredde den, *Wickleff*, *Huss* och *Luther*, uppträdde vid högskolorna. »Wickleff», inväuder anmärkaren, »fördrefs från Oxford; Huss brändes, utan att någon akademi, så vidt man känner, deremot protesterade: Luther sjelf kom man väl ej åt att bränna, men deremot brändes hans skrifter vid akademierna i Löwen och Köln». — Hvad Wickleff angår, så blef hans lära först fördömd genom en påflig bulla 1377 och sedermera på ett koncilium i London 1382. Universitetet tvekade, om det skulle emottaga eller förkasta den påfliga bullan, och då mötets beslut i Oxford förkunnades, väckte det der en så allmän harm, att munkarne vid universitetet, som egentligen voro Wickleffs förföljare, utsattes för lifsfara[8]. Wickleff drog sig undan till sitt pastorat på landet, blef af påfven Urban VI stämd till Rom, men undskylde sig att han ej kunde komma, rådde påfven i ett bref till honom, att han skulle öfverlemna det verldsliga herraväldet åt de verldsliga herrarne, och dog tvänne år derefter 1384. — Upprepade fördömelser och beslut af den andliga makten, som tillkallade och erhöll den verldsligas hjelp, visa huru djupa rötter hans lära hade slagit. År 1410 brändes hans böcker i Oxford. Följande året klagade dock ärkebiskopen i Canterbury, att nästan hela akademien var smittad af kätteriet[9]. Ifrån 1413 hängdes och brändes många af hans anhängare, 1428 lemnades hans egna uppgräfda ben åt lågorna. År 1435 var dock på det allmänna kyrkomötet i Basel ifrån Oxford närvarande en af Wickleffs häftigaste efterföljare (*Petrus Payne*, Oxoniensis, acerrimusque *Wicliffianorum* dogmatum imitator), som der öppet försvarade hans och Hussens lära[10]. Om man

---

[8] *Wood*, Historia et Antiquit. Univ. Oxon., L. I. pp. 187, 191.

[9] *Ib.* p. 205.

[10] *Ib.* p. 215.

ej känner någon akademis protest mot denne senares öde i Kostnitz, så är deremot hela Böhmens tillräckligt bekant, och hade universitetet i Prag, der Huss varit lärare, ej delat dessa tänkesätt, så hade det hvarken år 1417 tvärt emot kyrkomötets beslut afgifvit sitt betänkande, att nattvarden borde allmänneligen nytjas under både bröd och vin, ej heller hade kyrkomötet i sina artiklar mot Hussiterna behöft besluta, att universitetet i Prag skulle *reformeras* och *renas*[1]. I Wittenberg, som genom Luther blef ansedt för ett nytt Zion, lärde denne store man ej blott med sina lärjungars, utan äfven med sina embetsbröders bifall. Om Luthers skrifter brändes vid de af munkar beherskade akademierna i Köln och Löwen, så funno de så mycket mer ingång i andra. Hans lärjungar från Wittenberg hade en hufvudsaklig del i reformationens utspridande, och de protestantiska nystiftade eller omskapade universiteten i dess befästande. Ibland dessa kan Upsala äfven räknas. Anmärkaren säger sig ej hafva sport, hvad Upsala akademi gjorde för reformationen. Rec. har sport något derom och vill det ej förhålla. Han förbigår, att reformatorn *Laurentius Petri* var professor i Upsala, innan han blef svenska lutherska kyrkans förste ärkebiskop, emedan universitetet derefter, sedan under de borgerliga oroligheterna dess inkomster blifvit förskingrade och akademien samt staden dessutom år 1542 genom brand härjade, låg oupprättadt och öde under det följande af Gustaf I:s och hela Erik XIV:s regering, ehuru båda hade ämnat att återställa det. Rec. förbigår detta, för att stanna vid den tid, då det unga reformationsverket i Sverige under den af jesuiter ledde Johan III utsattes för en verklig stor fara. Det var under denna fara, som lärarne vid Upsala akademi, hvilken Johan ifrån 1572 hade börjat att åter upprätta, i synnerhet utmärkte sig genom en ståndaktighet, som gör dem evärdelig heder. År 1577, då ärkebiskopen *Laurentius Gothus* och alla biskoparne, en enda undantagen, som slutligen likväl äfven vilkorligt underskref[2], tillika med hela rikets presterskap samtyckte till den af konungen anbefalda och af hofvet och de förnäma gynnade liturgien, voro lärarne i Upsala de, som öppet

---

[1] *Schröckh*, l. c. T. XXXIV. ss. 669—671.

[2] *Martinus Gestricius*, biskop i Linköping, efter förnyadt motstånd landsflyktig, då han sökte en fristad hos hertig Karl.

vågade förklara sig emot den[3]. De afsattes från sina embeten, kallades i Stockholm till förhör, kastades i fängelse och funno slutligen i hertig Karl en beskyddare[4]. I följd af detta motstånd beslöt konungen följande året att upphäfva Upsala akademi, hvilket skedde. Professorerna fördrefvos, studenterna skingrades, inkomsterna indrogos eller blefvo anslagna till det af konungen stiftade *Collegium Holmiense*, som år 1583 fick inrättningen af ett slags universitet[5]. Men de der anstälda akademiska lärarne visade sig ej mera eftergifna. *Nicolaus Bothniensis, Ericus Jacobi Skinnerus, Petrus Kenicius* gingo i fängelse. Förgäfves skref den hofvet helt och 'let tillgifne ärkebiskopen *Andreas Laurentii* jämte domkapitlet i Upsala dem hotande till, att de genom sin motspänstighet begått *majestätsbrott*. Förgäfves förelade man dem obligationsformulär till underskrift och mildrade äfven dessa. Ingenting kunde rubba deras ståndaktighet. De befriades först och sändes till Upsala, då konung Johan slutligen antog fogligare tänkesätt samt sista året af sin lefnad äfven beslöt återställa akademien[6]. Då vid Upsala mötes första sammanträde i rådets närvaro biskopen af Linköping (emedan ingen ärkebiskop fans, som kunde leda öfverläggningarna) föreslog, att man borde lemna åt hertigen och senaten att föreskrifva ordningen och sättet för concilii förhållande, voro professorerna i Upsala de, som uppstodo och yrkade ett *fritt*, ej ett tvunget concilium. En af dem, den förr nämde Nicolaus Bothniensis, åtnjöt det hedrande förtroendet att genom val kallas till ordförande och visade sig detsamma fullkomligt värdig. Sedan efter Upsala möte akademien fick räkna den egentliga epoken af sin restauration, utmärkte den sig under de följande oroligheterna mer än en gång genom en verksam patriotism. När i följd af Söderköpings riksdagsbeslut söndringen utbröt mellan rådet och hertig Karl, som derpå afsade sig all befattning med styrelsen, kom, på en tid, då äfven den förr mot det kungliga partiet så fiendtlige ärkebiskopen *Abraham Angermannus* och de förnämsta andlige vändt sig till Sigismund, första offent-

---

3 De trenne teologerna *Olaus Medelpadus, Petrus Jonæ* och *Olaus Luth.*

4 *Baazius*, Inventarium Eccles. Sveogoth., L. III. cap. 32, 33.

5 *Petr. Arrhenius*, Historia Acad. Upsal., P. I. p. 20, 21.

6 *Baazius*, l. c., cap. 37, 57. *Arrhenius*, l. c., p. 22.

liga uppmaningen till hertigen, att ej söndra sin omvårdnad från det allmänna, och till rådet, att bibehålla enigheten, ifrån Upsala akademi. De tviflade ej, säga professorerna i sitt bref till Karl af den 4 Dec. 1596, att hans furstliga nåde det sjelf kunde bäst besinna; men efter de voro infödde Svenske och stadde i läroembetet, funno de sig pligtige att det allmänna riksens bästa efter sitt mått befordra och för faror värna; hvarför de äfven med en välment och ödmjuk admonition ämnade hos rådet inkomma[7]. — Det anförda torde vara tillräckligt till afgörande, huruvida Upsala akademi visat något nit för reformationens och med detsamma för fäderneslandets intressen på tider, då bägge voro utsatta för stora faror.

Reformationen hade i allmänhet ett vigtigt inflytande på universiteten och hela skolväsendet i de länder, der den infördes. Alla reformatorerna visade i detta afseende en stor verksamhet. *Luthers* nit för folkundervisningen, på hvilken han först riktade allmänna uppmärksamheten, är tillräckligt bekant. *Zwingli* stiftade en högre läroanstalt i Zürich; *Calvinus* universitetet i Genf. I synnerhet verkade *Melanchton* i detta afseende på ett högst välgörande sätt. Han var i reformationsverket sjelf och genom sina lärjungar för skolorna, hvad Luther var för staten och folket. Flera omständigheter bidrogo att ge de protestantiska universiteten en ny inrättning. De äldre tyska bestodo af större och smärre kollegier, i hvilka lärare och lärjungar bodde tillsammans. I de större meddelades undervisning i grammatik, retorik, i filosofi och teologi; i de smärre i elementen af latinska språket för dem, som ej inhemtat dem innan ankomsten till universitetet. Sådana stiftelser fordrade derför stora fonder, hvarför de ock voro mera sällsynta. Ifrån medlet af 15:de århundradet gjorde först upplifvandet af klassiska literaturen (i hvars befordrande universiteten ej hafva en alldeles så ringa del, som anmärkaren föreställer sig[8]), dem mer än allmänna. I början hörde detta till den goda tonen hos de furstliga husen, som dermed ville likna den gamla literaturens stora befordrare i

---

[7] *Werving*, K. Sigismunds och Karl IX:s Hist., D. I. s. 315.

[8] Universiteten i Pavia år 1361, Ferrara 1391, Turin 1400, Cremona 1413, Florens 1433 m. fl., inom ej lång tid stiftade, voro egentliga frukter af den i Italien först vaknade entusiasmen för den gamla literaturen. Wittenberg blef genom Melanchton den klassiska literaturens hufvudsäte i Tyskland.

Italien, sedermera till glansen af en protestantisk regering, som sökte sin ära i att äfven med lärdomens vapen befästa den evangeliska bekännelsen. Men de gamla kollegierna bortlemnades nu vid dessa stiftelser; man kom så mycket mer i tillfälle att löna ett visst antal professorer. Ännu någon tid förente likväl universiteten både den högre och den lägre undervisningen, hvarför stadsskolorna gemenligen med dem sattes i förbindelse, tills man fann tjenligare att skilja skol- och universitetsstudier åt och för de förra inrätta egna skolor och gymnasier, i hvilka grunderna af de lärda språken blefvo hufvudsaken, jämte några prænotioner i teologi och filosofi. Denna inrättning af det protestantiska skolväsendet var egentligen Melanchtons och hans lärjungars (ibland dem i synnerhet *Camerarii*) förtjenst. Derigenom blef universitetsundervisningen mera egnad åt det verkligt vetenskapliga för en mer försigkommen ålder. Hela det gamla kollegiitvånget föll tillika bort. Hvar och en studerande på ett sålunda inrättadt universitet var en fri, sig sjelf i val af studier, hushållning och lefnadssätt lemnad lärdomsidkare, blott under universitetsöfverhetens faderliga uppsigt, hvarigenom dessa universitet träffade en medelväg emellan den inskränktare husliga uppfostran och det offentliga lifvet, liksom de också bildade öfvergången från den förra till det senare[9]. Sådan var den inrättning, som med reformationen sjelf fortplantades från de tyska till de öfriga protestantiska universiteten (bland hvilka dock de engelska bibehöllo det gamla). Denna verkan sträckte sig äfven till Sverige, der med gymnasiernas stiftelse af Gustaf Adolf och Kristina reformationens verkan på undervisningsverket fullkomnades. Väl var vid Upsala akademis återupprättelse en kommunitetsinrättning dermed förenad för ett visst antal studerande (1593 för 40 studenter, hvilket antal 1595 fördubblades och 1604 öktes till 100), hvilka, under uppsigt af en särskild *Oeconomus*, der hade underhåll, och ett mindre antal äfven boning[10]. Men dels svarade i afseende på skoltvånget ej denna anstalt mot de gamla kollegierna, dels blef den ej heller af lång varaktighet. År 1637 förordnades, att den derpå använda publika kostnaden skulle fördelas emellan 150

[9] *Eichhorn*, l. c., Th. III. s. 254.

[10] Kommunitetet var först på den så kallade Studentholmen, men, efter gustavianska akademiehusets uppbyggande af Gustaf Adolf, i öfra våningen af denna bygnad.

så kallade kungliga stipendiater. Den af *Olof Rudbeck* och kansleren grefve *Magnus De la Gardie* år 1662 återupptagna kommunitetsinrättningen för 60 studenter egde blott några år bestånd, och 1696 förnyades stadgandet af 1637 om de kungliga stipendiaterna och är ännu gällande[1]. — Sådan var den med en friare anda mer enliga inrättning, som reformationen gaf universiteten, under det de katolska ännu länge bibehöllo sin gamla gestalt. I afseende på deras *literära författning* kan således visserligen ej med skäl sägas, att den »akademiska bygnaden kom att stå orörd i hela den skepnad, den fått under katolska perioden», som är komiténs påstående. Att denna bygnad i afseende på deras *juridiska* författning ej heller blef orörd, skall. rec. äfven visa.

Då rec. för att på en gång afgöra granskningen af det blott *literärt stridiga* emellan konsistorium å ena sidan samt komitén med inbegrepp af anmärkaren, eller (om man skulle finna uttrycket lämpligare) anmärkaren med inbegrepp af komitén å den andra, nu genast fortgår till den juridiska delen af konsistorii betänkande, framställer sig såsom den hufvudsakliga stridsfrågan konsistorii påstående: att den akademiska domstolen hvilar på samma grund som de allmänna domstolarne i Sverige, eller är, liksom de, organiserad enligt grundsatsen, att hvar och en bör dömas af sina likar (kons. bet. sid. 92 ff.). Flera frågor ligga uti denna hufvudfråga och hafva af anmärkaren blifvit särskildt upptagna och skärskådade. Rec. vill först försöka ett eget svar på frågan i allmänhet. — Då ett universitet med dess domstol är en i Sverige efter främmande mönster bildad inrättning, så får sjelfva det historiska af ämnet dermed en större utsträckning. Ett *tredje*, för bägge gemensamt, måste nämligen uppvisas, om de vanliga svenska domstolarne och den akademiska med hvarandra skola jämföras. Detta tredje, då vi här befinna oss på historisk grund, kan åter ej bli annat än den allmänna principen för domstolsinrättningen i den tid, från hvilken bägge förskrifva sig, så vida någon sådan princip finnes och i bådas bildning visat sig verksam. Denna princip är ingen annan än den af konsistorium åberopade, att *hvar och en skulle dömas af sina likar*. Den hörde väsentligen till den gamla germaniska författningen, och den öfvergick derifrån, användes och utbildades sedermera i hela

[1] *P. Ekerman*, De stipendiis studiosorum in Suecia. Upsala 1744.

medeltidens domstolsinrättning, både inom feodal- och korporationssystemet, ehuru olika modifierad. Den gamla författningen beskrifver anmärkaren riktigt, då han (s. 59) säger, att de skandinaviska och germaniska folken af ålder utgjorde mindre samhällen, det ena omfattande det andra, och hvart för sig syftande till det mål, att hvarje medlem skulle ega en borgen för sin säkerhet i alla de öfrigas förenade krafter. — Det fordrades att vara fri man för att gifva och erhålla en dylik borgen eller att vara medborgare i ett sådant samfund. Samfundet sjelft (häradet, lagsagan) utöfvade domsrätten öfver sina medlemmar, ursprungligen kollektivt, sedan genom ett utskott (nämden). Hvarje medlem kunde derför lagligen endast af sina likar dömas, d. v. s. 1) af frie män, 2) af de frie, som ingått den fridsgaranti, till hvilken han sjelf hörde. Sådan var den gamla grundsatsen. »Det hörde till författningen» — säger en auktor, som anmärkaren flitigt rådfrågat[2] — »att den frie dömdes ej blott genom *personer af sitt stånd*, utan äfven *i sin hemort af sådana, som voro från hans hemort*». Förhållandet var alldeles detsamma i Sverige. Men, säger anmärkaren (s. 63), man kände i forntiden hos oss inga andra ståndsskilnader, då fråga var om lag och rätt, än emellan *frie* och *ofrie* män. Väl! — Detta var dock en ståndsskilnad och en som noggrant iakttogs. Men det fans verkligen ännu en, af anmärkaren öfversedd ståndsskilnad, som i flera afseenden visade sitt inflytande, äfven i fråga om lag och rätt. Det var skilnaden emellan *hofman* och *odalbonde*. Hofmannen hörde under *hoflag, hofrätt* eller konungens *gårdsrätt*. Af detta slags lag, i sig sjelf troligen så gammal som sjelfva hofvet eller det militäriska konungaföljet, har man tidigt ett skriftligt prof i Norden. Det är danske konungen Knut den stores *Vitherlagsrätt* (omkring år 1035). För brott mot denna lag dömdes hofmannen af sina likar, enligt två medbröders vitnesbörd, hvarefter hela laget eller menige hofvet på stämma samladt fälde domen[3].

I allmänhet stadgas i Vitherlagsrätten kap. 6. om hofmännen, att »alle the dele thöm combir imellum skal ey annar stath delæs æn a huskarla stefne» (hofstämma). Ännu

[2] *Hüllmann*, Gesch. des Ursprungs der Stände in Deutschland, Th. II. s. 164.

[3] *Saxo*, Hist. Dan., lib. X. pp. 198, 199, ed. Stephan.

utförligare är konung Magnus Lagabäters *Norske Hirdskraa* eller hofrätt. Der säges i 19 kap., att, om konung skyller sin länsman för »Lannrad edr Svik» (förräderi eller svek) och saken ej är uppenbar och länsmannen nekar, »tha skal Kongr that Maal ransaka a Hirdstefnu» (hofstämma), hvarefter 12 män, de förståndigaste, skola nämnas att öfverväga målet, om det med rätt på den anklagade kunde sannas eller ej; och efter deras utslag friades han eller fäldes. Att dessa 12 män åter skulle vara den anklagades *likar*, är klart af sammanhanget och dessutom af ett hit hörande ställe i samme konung Magni lagbok, der det heter: »Ef Kongr kenner Manne Landraad (förräderi), tha skal hann nefna menn ur *Hird* sini til, *jafnborin* theim er mali a at svara».[4] Nämden skulle således bestå af hofmän, jämnborna med den anklagade. I Sverige är konung Magnus Erikssons gårdsrätt af år 1319 den äldsta, ehuru äfven i detta fall, såsom i andra, häfd och oskrifven lag troligen hade föregått den skrifna. Denna gårdsrätt eller hoflag, ehuru kort, omfattar både civila och kriminela mål och gälde ej blott för konungens hofmän, som tillika utgjorde hans lif- och hustroppar, utan äfven för *rådets* hoftjenare. Den gälde öfver allt för konungens hof, hans ridderskap och svenner. »Thenne Ræthin skal sva lenge ok sva vidt staa i kiöpstadom ok Rothom som mins Herre ok hans Ingesinne (*Gesinde*, hoffolk), hans Riddareskap ok Svena liggia»[5]. Drottning Margaretas till innehållet nästan lika gårdsrätt är »stadder och skipadhr henna Husa, och haffver Hon skipat sama Reth allæ sino Rikis Radhe, sva som Biskopom Riddarom oc Svenom som i Henna Radh æra: och serdelis sinom *Hofvitzmannom* oc *Embitzmannom,* hvilke samma Ræth hafva, ee hvar the helzt stadde æru» etc.[6]. I denna svenska hoflagen var äfven dom af *likar* föreskrifven. »Nu kan then man, som nokro gerningh gör, hvat gerning thet helzt ær, ey vara takin vid fersk gerning, ok dyl han sidhan, *tha nempne hvarthera,* som kærer oc dyl, *siex man af gardhenom* (af hofvet), um thet a Liffvit gaar, *hvat the fella vari felt, ok hvat the væria vari varth*»[7]. Egentligen gälde

---

[4] Jfr *Norske Hirdskraa*, ed. Dolmer, ss. 123—126.

[5] Konung Magnus Erikssons Gårdsrätt, § 14. *Hadorph* efter *Bjärk. Rätt.* s. 10.

[6] Ibid. p. 32.

[7] Konung Magnus Erikssons Gårdsrätt, § 5.

dessa gamla hoflagar (tillika de äldsta *krigsartiklar*) i tjensten och i allmänhet i mål mellan hofmännen sjelfva samt i deras förhållande till konungen. Men att de äfven stundom egt en vidsträcktare användning och gält i mål emellan hofmän och *andra*, derpå kunna bevis anföras. Vitherlagsrätten säger (kap. 6), att om »*annar* kerthe at withirlaxmen (hofmän) hawdhe honom uræt giort, tha skulde thet delis a huskarla stewne». Och Norske Hirdskrå, ehuru den stadgar, att alla mål, hvari konungens män i ett härad äro kärande eller svarande, skola dömas *efter landslagen* (kap. 33), föreskrifver dock på ett annat ställe (kap. 39), att om den anklagade vill böta efter konungens och hofmännens dom — »eptir Kongs Dom ok Hirdmanna» — då bör käranden ej dertill neka. Slutligen synes, för att å båda sidor bibehålla likheten, det i den gamla svenska landslagen stadgade bruket hafva blifvit infördt, att i rättareting nämden borde väljas »halft hofmän och halft bönder»[8], hvilket lagrum anmärkaren sjelf anfört. Att odalbonden ej ansåg hofmannen för sin *like*, det visar Vestgöta-lagens äldre stadgande, att »*engin þianosto man ma nempdaman wæræ,* utæn þæt se baþe med bondænæ oc hæræzhöfþingæ wiliæ». Anmärkaren förmenar väl (s. 69), att dermed blott den gamla grundsatsen åsyftas, att nämden borde bestå af *frie* män, då deremot den, som var i annans tjenst och derför kallades annans man, ej ansågs för *egentligen fri*, ehuru han i fråga om dråp blef *lika gild* med den frie mannen. — Alldeles! — Men just detta undantag visar, att han ej heller får förblandas med den *egentligen ofrie* mannen. Hofklassen, hvars medlemmar, emedan de voro i konungens tjenst, kallades: *tjenstemän;* emedan de hörde till hans hof: *hofmän, hirdmän,* i äldsta tider *huskarlar;* så vida de voro honom med personlig trohet förbundna: *konungens män, konungens handgångne män* eller *svärdtagare*, emedan de aflade sin ed på konungens svärd; så vida de tillika innehade län: *länsmän;* om de derjämte vid hofvet innehade de högre värdigheterna: *thignarmän,* och från Magnus Ladulåses tid i Sverige: *riddare* och *svenner* — denna med ännu flera namn utmärkta klass deltog i den persons anseende, i hvars tjenst den var. »Det är väl värdigt», säger Magnus Ladulås i stadgan af år 1285, »att *de, som oss följa* framför andra både med råd och hjelp, *hafva mer ära*». Och Norske Hirdskrå

8 Landslagen, T. B. kap. 41.

(kap. 34): »Kungen och *hans handgångne män* ega att *vara före* landsfolket i värdighet». — De skilde sig dessutom strax från de ofrie genom ett yrke, som var de fries eget och småningom blef hofmännen egentligen förbehållet, nämligen *vapnens*. Hofvet var hufvudsakligen militäriskt, hvarför *hofman* är i gamla bemärkelsen detsamma som *krigsman*. Ur detta *hofmanskap*, från början till största delen uppkommet genom frie mäns inträde i konungatjenst och sedermera rekryteradt genom de förmögnare odalfries tillträde, uppstod med tiden ett privilegieradt stånd — adeln. I det öfriga Europa, der det förenades med *ärftliga län*, omskapade det, efter sina förhållanden, *under* och *öfver* sig nästan hela samhället; hvilket var feodalsystemet. Att inom detta, i alla grader af ministerialitet och vasallskap, *judicium parium* under tjenst- eller länsherrens föresittande var öfligt, är bekant och af anmärkaren medgifvet. Denna samma allmänna och erkända grundsats, *dom af likar*, gjorde, då med de andliges stigande makt korporationssystemet begynte motväga feodalismen, att detta stånds anspråk på att endast af egna medlemmar dömas i tidens hela tänkesätt fann en bundsförvandt och, ehuru ej utan strider, genomdrefs. Sedermera blef *egen domsrätt* hvarje korporations fordran och i synnerhet kännetecknet på de uppkommande *stadskorporationernas frihet*. Deras egna domsrätt hade väl ofta blifvit förvärfvad på ett sätt, som inom sjelfva korporationen införde den *olikhet*, att endast den högre borgaren dömde den lägre. Det var de *adliga* i städerna inflyttade slägterna, patricierna, som både mest bidrogo att i början eröfra magistratur och jurisdiktion ifrån de gamla feodala herrskapliga lokal-öfverheterna, och som sedan någon tid behöllo denna jurisdiktion såsom sin tillhörighet. Men snart fordrade det tredje ståndet inom sjelfva städerna, köpmän och handtverkare, att döma sig sjelfva[9] och kommo äfven från medlet af 13:de århundradet i Tyskland småningom till besittning eller delaktighet af domstolarne; liksom äfven magistratsvärdigheterna gjordes beroende af merendels årliga *val*, hvarigenom innehafvarne blott kunde utöfva en af likar uppdragen makt. — Men förhållandet var i hufvudsaken alldeles enahanda med de literära fristaterna, *universitetskorporationerna*[10], hvilkas egna domsrätt äfven småningom utbildade

[9] *Hüllman*, l. c., Th. III. p. 49 ff.

[10] Anmärkaren förebrår konsistorium, att det velat gifva namnet *universitet* uttydelse af ett institut för *universel* bildning, då den sanna och

tetens sida. Efter denna strid bildade i Paris teologerna en fakultet för sig. *Jurister* och *läkare* följde deras exempel. De *öfriga lärarne* förblefvo med nationerna förenade och utgjorde, med inbegrepp af dessa, först *i motsats* med de högre fakulteterna, också ett slags fakultet, den *filosofiska* eller, som den i Paris kallades, *de fria konsternas* (faculté des arts). Ett bevis på att denna utgjort det *forna hela* var, att nationerna i Paris sedermera ständigt genom sina kuratorer afgåfvo sina röster till rektorsvalet i filosofiska fakulteten, hvilka röster räknades för fakultetens egna, och att rektor äfven alltid *endast* valdes ur filosofiska fakulteten[9], hvilket bruk ännu i Creviers tid (på 1760-talet) fortfor; ehuru de öfra fakulteterna äfven erhållit rättighet att rösta vid rektorsvalet. Vid de flesta protestantiska akademier har med de forna kollegiernas upplösning äfven sambandet emellan filosofiska fakulteten och nationerna blifvit upplöst; men ännu påminner det gällande bruket, att ingen enligt regeln får tillträde till de så kallade öfra fakulteterna, innan han blifvit pröfvad och godkänd i den filosofiska, om det gamla förhållandet. Med fakultetsinrättningen tog äfven jurisdiktionen småningom en annan gestalt. Den utöfvades i Paris af universitetets konselj, bestående af rektor, dekanerna för de tre högre fakulteterna och de fyra nationernas kuratorer, tillika medlemmar af *faculté des arts.* Dermed hade således den akademiska domsrätten återgått till *lärarne* och har äfven i de tyska universitet, hvilka sedan sista fjerdedelen af 15:de seklet blifvit inrättade, alltid blifvit *dem* af stiftarne uppdragen [10].

Schröckh räknar dem till öfver 30. (Th. XXVII. s. 458). I Oxford var det stridigheterna med tiggaremunkarne, som först väckte Wickleff.

[9] *Crevier*, T. VII. p. 133—135. — Äfven vid Upsala akademi blef, efter dess restauration, genom ett slags häfd detta bruk någon tid merendels iakttaget. »Rector post reformationem raro ex Theologis, solum ex Philosophis videtur captus». *Scheffer*, Upsalia Antiqua, p. 259. Den förste efter Upsala möte var den förr nämde *Ericus Jacobi Skinnerus*, eloquentiæ professor. Han gjordes till rektor för längre tid af hertig Karl år 1593.

[10] *Conring*, l. c. — Sedan allt detta om universitetsförfattningens historia var skrifvet, har rec. först gjort bekantskap med 3:dje delen af Savigny's *Geschichte des Röm. Rechts im Mittelalter*, hvars 21:a kap. utförligt handlar om universiteten. Den bestyrker på det hela rec:s åsigter. Någon enskild afvikelse, t. ex. då Savigny påstår, att aldrig i Paris (såsom i Bologna) de studerande, utan endast *lärarne*, haft att göra med universitetets styrelse, rör åtminstone en temligen disputerlig punkt, då enligt

Sådan var den akademiska jurisdiktionens beskaffenhet vid den tid, då Upsala akademi inrättades. Att denna jurisdiktion hade återkommit till de nu af regeringarna tillsatta lärarne, uteslöt likväl ej *allt* val i fråga om magistratspersoner och domare å universitetens sida. Ty dels valdes chefen eller rektor, enligt regeln, alltid, dels var man i allmänhet ej strax akademisk magistratsperson för det man var lärare, utan behöfde dertill väljas, dels öfvade äfven universiteten genom grader, val och förslagsrätt inflytelse på sjelfva lärarnes tillsättande. Af det anförda kan intagas: 1) att de bolognesiska studenternas fordran att döma sig sjelfva genom valda domare, hvilket anmärkaren mer än en gång mot konsistorium anför såsom ett slående bevis att akademiska jurisdiktionen ej i sig sjelf innefattade någon dom af likar, alldeles ej är ett så isoleradt faktum som anmärkaren tyckes tro. Det är tvärt om blott ett enskildt exempel på en allmännare, ehuru öfvergående förändring af den akademiska jurisdiktionen under medeltiden från en mer aristokratisk till en mer demokratisk form, hvarefter den förstnämda åter blef öfvervägande[1]. 2) Att det mer och mindre aristokratiska eller demokratiska i formen, så snart det är fråga om en korporations *egna domsrätt*, ingalunda upphäfde principen af likars dom, emedan just den egna domsrätten i alla fall på den var bygd. Ty att dömas af sin korporation var alltid att dömas af sina likar (i jämförelse med *andra*, som ej tillhörde korporationen), de dömande medlemmarne måtte för

---

hans eget medgifvande en af parisiska universitetets hufvudsakliga historieskrifvare är af annan mening; då i universitetets beslut formeln: *universitas magistrorum & scholarium* så ofta förekommer, och då dessutom ostridigt rösträttighet tillkom ej *lärarne* allena, utan åtminstone alla universitetets *graduerade* medlemmar. Dessutom voro nästan alla Frankrikes öfriga universitet, äfvensom de spanska, i fråga om studenternas betydenhet i universitetsstyrelsen bildade efter Bologna. — *Emot* Meiners (hvars flera misstag rättas) visar Savigny, att påfven aldrig under medeltiden ansetts eller kunnat anses för *uteslutande stiftare*, lagstiftare eller domare i anseende till universiteten, ehuru i en senare period hans bekräftelse vid deras stiftelse söktes för att ge allmän giltighet åt de akademiska *promotionerna* (af påfven berodde på ett mer omedelbart sätt dock stiftelsen af de *teologiska* fakulteterna), samt att sjelfva uttrycket *clerici*, användt på lärare och lärjungar, mindre uttrycker, att de tillhörde en egentligen andlig korporation, än deras egenskap af *literati* i motsats mot *illiterati*.

[1] I konung Karl X:s konstitutioner för Upsala akademi 4 kap. § 2 säges, att den akademiska samhällsordningen är aristokratisk.

öfrigt inom korporationen vara de högre eller lägre, lika godt. Universitetsdomstolarne, liksom städernas, bildades derför i detta afseende alldeles på samma grund, eller principen af likars dom, som de i hvilka *nämd* förekommer eller bibehållit sig[2], om också jurisdiktionen i bägge egentligen utöfvades af korporationernas magistratspersoner. *Nämden*, vid hvilken både konsistorium och anmärkaren i synnerhet vid denna jämförelse fästat sin uppmärksamhet, visar sig sjelf blott såsom en egen modifikation af samma princip. Hvad å båda sidor angående denna inrättning, eller nämden, är anfördt, skulle väl rec. kunna öka med åtskilliga tillägg, af hvilka äfven torde följa, att anmärkaren i detta så mycket omtvistade ämne ej heller har så ovedersägligen rätt, som han öfver allt tyckes ha den lyckan att tro, och t. ex. alldeles ej läst sin Blackstone som sig borde, så länge han — efter allt utseende likväl en jurist ex professo — är i den tanken att juryn *dömer*. Men frågan om nämdens uppkomst, betydelse och funktioner är här en särskild, egentligen ej på ämnet inflytande fråga, ehuru af ett eget och stort intresse; hvarför rec. så mycket hellre öfverlemnar den åt män af professionen, som för sakens upplysning och vetenskapens skull det uppriktigt fägnar honom att detta stridsäpple blifvit utkastadt bland våra jurister.

Med reformationen undergick universitetens juridiska författning i allmänhet en förändring, liksom vi redan anmärkt om deras literära. De hade, i synnerhet de större, under medeltiden varit verkliga *stater i staten*, ej blott genom hierarkiens skydd, som, ehuru föga lydiga de ofta visade sig mot denna makt, likväl fann det enligt med sitt intresse att undandraga dem de verldsliga myndigheterna; utan genom en obunden sjelfständighetsanda i allmänhet, då den utomordentliga mängden af unga män, som ej sällan från flera länder sammanströmmade för studiers skull till ett ställe, lätt gjorde sig sjelf och lärarne betydande. Denna betydelse minskades i den mån högskolornas eget antal tilltog; med detsamma de blefvo mer egentliga stiftelser af regeringarna, kommo de äfven under deras omedelbarare inflytande, och reformationen förenade dem slutligen såsom statsinrättningar med

[2] Nämd fans fordom äfven i våra stadsdomstolar och förekommer så väl i Bjärkörätten (rättare Birkerätten) som i stadslagen, men i allmänhet blef den snarast öfverflödig vid stadsdomstolarne.

den öfriga staten[3] och upptog dem, ehuru med skonsamhet för de friheter, som vetenskaperna ansågos behöfva, i samhällets hela. Så behöllo de en egen, fast subordinerad jurisdiktion, ehuru de andlige förlorade sin: ett bevis att den akademiska jurisdiktionen ej ansågs vara med den egentligen andliga identisk. Universitetsdomstolen ställdes under *verldslig öfverdomstol* och hela universitetet tillika under en *verldslig högste styresman* eller kansler. Sådant blef åtminstone förhållandet i Sverige. Karl IX, såsom riksföreståndare, förordnade år 1595, att »akademien skall hafva en kansler, hvilken bör väljas af ärkebiskopen så ock de andre biskopar och akademien». Ett så beskaffadt val gick dock ej i verkställighet; utan valde *professorerna* år 1607 grefve *Abraham Brahe* till akademiens kansler, en befattning, som han dock för andra honom uppdragna allmänna ärenden ej länge kunde sköta. Ifrån denna tid och intill 1622 — då riksrådet *Johan Skytte* begynte serien af de ordentligen valda kanslererna, förrättade rikskansleren i flera fall göromålen af Upsala akademis kansler[4]. — Efter inrättningen af Svea hofrätt förordnades i rättegångsprocessen af den 23 Juni år 1615, 20 art. 6 punkten, »att Upsala akademis saker, som eljest dersammastädes ej slitas kunde, skulle af konungens nämd blifva antagne, efter privilegiernas innehåll». I de af konung Karl X 1655 utfärdade akademiska konstitutionerna, 1 kap. § 5, förordnas om *gröfre brott*, att de skola af senatus academicus undersökas och dömas, men derpå, sedan saken blifvit kansleren kommunicerad, hänskjutas till konungens högsta nämd; hvarthän äfven enl. 7 kap. § 5 må vädjas från konsistorium majus i alla civila mål, som öfverstiga i värde 100 riksdaler. Konungabrefvet af den 23 Jan. 1693 till Svea hofrätt bekräftar, att hofrätten bör icke mindre konsistorii akademici än *andra under dess jurisdiktion hörande domstolars* afdömda mål och ärenden låta under sitt skärskådande komma. Utom denna subordinerade *civila* och *kriminela* jurisdiktion öfver akademistaten och de derunder lydande personer, eger akademien dessutom inom sig en *disciplinarisk jurisdiktion* efter

[3] Om de det oaktadt länge förnämligast riktades på bildandet af *teologer* och sattes i närmare gemenskap med andliga ståndet, så var det derför att religionen eller rättare konfessionen hade blifvit för de protestantiska regeringarna och folken vida mer en egentlig statsangelägenhet, än den hade varit förnt.

[4] *Histor. Acad. Upsal.* P. III.

akademiens konstitutioner, men ytterligare bestämd af kongl. brefvet den 1 Mars 1750, enligt hvilket mindre brott och förseelser, »som röra den akademiska disciplinen samt skada en rätt ordning och en ärbar lefnad, böra af consistorio academico summario processu afgöras, samt konsistorium ega frihet att efter omständigheterna fälla den brottslige till annat straff, än i allmänna lagen är utsatt». Det är i denna disciplinariska jurisdiktion, som lärarnes *faderliga makt* öfver de studerande egentligen utöfvas, utan andra föreskrifter än dem konstitutionerna i sådana fall innehålla.

Genom hvad nu nämdt är torde något tvifvelsmål uppstå, om »den akademiska byggnaden blef orörd i hela den skepnad, den fått under katolska perioden» — äfven i anseende till *jurisdiktionen*, på hvilken likväl komiténs betänkande (s. 47) *egentligen* använder denna sats. Komitén stöder den väl på bokstafliga innehållet af Karl IX:s bref af den 15 Mars 1595, hvari akademien försäkras om *samma privilegier och friheter*, hvarmed den af förra konungar och regenter, biskopar och prelater var begåfvad. Men de förändringar, den akademiska jurisdiktionen genom reformationens inflytande likväl undergick, bevisa, att *i sjelfva verket* förhållandet ej mera blef *detsamma*. Och komitén har ju sjelf sedermera anfört dessa förändringar. — Det förhåller sig med detta Karl IX:s bref såsom med det påfliga brefvet, hvarigenom Upsala universitet vid dess instiktelse fick samma privilegier som det i Bologna, och såsom med Sten Stures och rådets bref, hvari de — emedan de »*för annor riksens ärende skull* icke hade tid och stunder att detta studii bestånd ytterligare betänka och besinna» — gifva Upsala *alla* de privilegier och friheter, som konungen af Frankrike hade gifvit universitetet i Paris. Upsala akademis i början högst obetydliga verksamhet, om hvilken man under katolska perioden litet eller intet vet, och de oroliga tider, i hvilka dess stiftelse föll, visa, att för inrättningens egen ofullkomlighet alla dessa stora friheter blott i högst inskränkt mått kunnat komma den till godo, och de författningar, som efter universitetets restauration verkligen vidtogos, lära oss åter att tyda uttrycken i Karl IX:s privilegium. Det skadar således ej att skilja *ord* och *sak*. Ett motsatt förfarande har emellertid medfört den fördelen, att man saklöst fått angripa universitetet med vissa mäktiga ord: *hierarki, stat i staten* m. m., hvilka i våra tider nytjade såsom larmrop aldrig förfela sin verkan att göra före-

målet förhatligt. Att konsistorium med någon värma mött ett sådant förfarande, är utan tvifvel förlåtligt. *Stat i staten* är verkligen den korporation, som eger en öfverhet utom staten, eller som genom denna aflägsnare öfverhets strid med dess naturliga öfverhet söker bibehålla sig oberoende. Det förra var under medeltiden och katolicismen fallet med det *andliga ståndet*, som egde sin chef i Rom, det senare med dessa (om ej till namnet, dock i verket) medelting af andliga och verldsliga korporationer, som kallades *universitet*, hvilka på en gång erkände påfvens domsrätt såsom ett skydd mot verldsliga makten, men också ofta sökte skydd hos den verldsliga makten, då de för nära hotades af den andliga[5]. Reformationen införlifvade både det andliga och det egentligen lärda ståndet med staten, med detsamma den störtade hierarkien, och hos ett universitet, hvars domstol blifvit ställd *under allmän öfverrätt*, hvars styrelse genom *kanslern* står under regeringens omedelbarare uppsigt, har således just den karakter bortfallit, som fordom skulle ha kunnat göra det till en stat i staten. Ty att statens alla delar i hvarje riktning sluta sig i hop till ett helt, gör statens *enhet*. Till denna enhet, som inom sig bör och kan, såsom hvarje organiskt system, innefatta mycken mångfaldighet, fordras deremot alldeles ej, att sjelfva delarne skola alla vara *likartade*. Detta är tvärt om en orimlighet.

Mot akademiska jurisdiktionen kan under sådant förhållande ingenting sägas, som ej lika skulle gälla emot alla bestående särskilda domstolar, såsom också laborerande med det stora felet att bilda stater i staten; och att komitén slutligen tagit frågan i denna allmänhet och ej tillstyrkt akademiska jurisdiktionens afskaffande utan i sammanhang med andra särskilda eller privilegierade domstolars upphäfvande, är åter ett yttrande af rättvisa och konseqvens, som bör erkännas. — Om denna fråga i sin allmänhet vill rec., i anledning af några anmärkarens yttranden, och med fara af att ge en icke lagfaren mans tankar i ett juridiskt ämne till pris för en man af lådan, blott yttra vissa allmänna anmärkningar. Vi ha sett, att den gamla historiska grunden för domstolars olikhet var likhetsprincipen i afseende på per-

[5] Så fordrade universitetet i Paris, hvilket visserligen erkände påfvens högsta domsrätt, ehuru det ofta motsatte sig hans beslut, likväl å andra sidan att in corpore endast af *konungen* kunna dömas. *Crevier*, T. III. p. 224; T. IV. p. 124.

sonernas stånd och vilkor, och denna princip är ej ännu utplånad i våra domstolsinrättningar, utan i de mesta fall rätt väl igenkännelig. Den har dock småningom och med samhällets utbildning blifvit modifierad af en annan princip, som, öfvergående från den *subjektiva* indelningsgrunden af domstolarne, eller klassprincipen af personerna, infört en annan *objektiv*, eller klassprincipen af sakerna, d. v. s. bildat olika domstolar efter målens egen olika natur; hvarigenom åter vissa domstolar fått namn af *allmänna*, från målens *allmännare natur* som de behandla, andra namn af *särskilda*, äfven från målens *särskilda natur* (t. ex. de af anmärkaren i fördömelsen inbegripna *bergsrätter*, *handelsrätter* o. s. v.).

Till dessa bägge nu nämda principer för domstolsinrättningen kommer en annan, väl bland juristerna gammal, men som man i nyare tider först *konseqvent* sökt utföra, och som, konseqvent utförd, äfven upphäfver de bägge andra. Enligt den vill man endast, eller så mycket som möjligt, ha *allmänna* domstolar, i den bemärkelsen anmärkaren ger detta ord, då han säger (s. 73), att »ingen annan domstol förtjenar heta allmän, än den som har *allmän* domsrätt, och inför hvilken en hvar, som för sin person och egendom hör till samma domstols gifna territorium, är skyldig att svara, så vida han ej genom uttrycklig lag är derifrån undantagen. Den allmänna domsrätten ingår då i *reglen*, och den särskilda i *undantaget»*. — Då en regel med undantag, eller som ej *sjelf* tillika förklarar sina undantag, är en ofullkomlig regel, så är det naturligt, att anmärkaren, för att rädda den med så mycken säkerhet uttalade riktigheten af sin regel, vill så litet som möjligt veta af dessa undantag, som oupphörligt upphäfva hans regel, hvarför han också synes vara alla slags särskilda domstolar hjerteligen gramse, och äfven föga belåten med skilnaden emellan domstolarne i städerna och på landet. Men af det anförda följer tillika, att denna hans regel egentligen är riktad mot den gamla klassprincipen af *personerna* vid domstolarne, och att han ej tagit klassprincipen af sjelfva *målen* i betraktande, hvilken dock enligt dessa måls allmännare eller mera särskilda natur *på en gång* förklarar både de så kallade allmänna och de så kallade särskilda domstolarne, således på en gång ger hvad han kallar *regeln* och hvad han kallar *undantagen*. Häraf skulle äfven en af anmärkarens anklagelser mot konsistorium kunna illustreras. Anmärkaren säger nämligen med åtskilliga stickord och allusioner (s. 88),

att konsistorium förebrått *honom* — utan tvifvel en »älskare af *enhet, ordning* och *konseqvens*», hvilka beklagligen »icke mycket värderas på somliga ställen» — att han hyllar en *falsk och abstrakt enhets-idé:* ett yttrande, öfver hvilket han så naivt förundrar sig, att man ljusligen spör, att han sjelf ej så noga förstår det. Låtom oss, med anledning af hvad nyss sagdt är, hjelpa honom! Han har i fråga om domstolsinrättningen hyllat domstolarnes *allmänna* domsrätt endast i den mening, att de skulle allmänneligen döma inom ett visst territorium. Den enhet, till hvilken han här uppsvingat sig, är således *territorialenheten.* Han har deraf, såsom vi sett, fått en regel, som ej förklarar sina undantag annorlunda än såsom ett mer och mindre nödvändigt ondt. Hvarför? Emedan sjelfva regeln ej är tagen ur sakens natur, utan af en yttre, accidentel enhet, enheten i rummet. Men att *abstrahera* något sådant *yttre* af saken och utge det såsom sakens *regel,* hvarefter det väsentliga af saken skall tvingas, det är att hylla en *abstrakt* och med detsamma *falsk enhets-idé,* herr anmärkare! — Rec. tillägger ännu ett ord angående de så kallade »otaliga särskilda domstolarna» (s. 10), som skola göra så mycket ondt och således lära böra försvinna för domstolar med *allmän domsrätt.* Anmärkaren ifrar (s. 53) med ett nit, som i afsigten gör honom heder, emot *deras* förblindelse, hvilka icke begripa, »att af alla vådor för allmän *rätt* och *säkerhet* det ej kan finnas någon större, än att gifva lagen till pris åt *juristerna*». — Godt! — Blott bör anmärkaren då ej föreslå medel, som föra *från* ändamålet, eller åtminstone ej *till* det; — medel som, då de *förenkla* på en sida, lika mycket *intrassla* på en annan, hvarigenom således vinsten blir ingen och man endast har olägenheten af förändringen på köpet. Men detta skulle — så vida rec. i detta ämne kan tillskrifva sig något omdöme — bli en följd af den *allmänna domsrätten* vid domstolarne i anmärkarens mening, hvilket också nödvändigt innebär ett söndrande af allt det judiciela från de särskilda administrativa myndigheterna. För att kunna döma fordras 1) kännedom af lagen, 2) kännedom af det konkreta fallet, hvarpå lagen skall tillämpas. Detta fall kan åter till sin natur endera vara *allmänt,* d. v. s. kunna inträffa med hvarje medborgare såsom sådan, då det hör till de i *vår* mening allmänna domstolarne; eller kan det vara *särskildt,* d. v. s. grunda sig på förhållanden, i hvilka blott medborgare af ett visst yrke kunna befinna sig; ehuru

det kan icke dess mindre tillika innefatta allmänna frågor om rättigheter och skyldigheter, mitt och ditt. Ett sådant fall hör till de i *vår* mening särskilda domstolarne. Hänvisar man nu alla sådana fall — för hvilka äfven *särskilda* författningar finnas, som väl ej få stå i motsägelse med allmänna lagen, utan tvärt om med dess anda böra vara enliga, men ej heller omedelbart ur densamma kunna härledas — till de i anmärkarens mening allmänna domstolarne, domstolarne med *allmän* domsrätt: hvad blir följden? Jo, att ju mer de särskilda fallen fordra särskild lagkunskap och i synnerhet *särskild sakkännedom*, desto svårare är det för den allmänna domstolen, hos hvilken denna sista ej alltid åtminstone kan supponeras, att använda lagen på det särskilda fallet, desto mer är den således i detta afseende beroende på *sakkunniges* inhemtade intyg, hvilka den åter behöfver *egen* sakkännedom för att kunna bedöma. Men det står också fast: ju osäkrare en domstol vid lagens tillämpning på det förevarande fallet måste vara, desto mer betyder *advokaten*; ty tvetydigheten i detta afseende är just hans egentliga spelrum. Och är ej detta att »gifva lagen till pris åt juristerna», att »förvandla den till öfningsämne för deras klyftighet», hvilket anmärkaren så afskyr? Och har man ej således här genom *förenklande* i ett afseende *intrasslat* i ett annat? Man jämföre förhållandet i de länder, som ega i större mån dessa domstolar med *allmän* domsrätt, som anmärkaren så älskar, t. ex. sjelfva England, mönstret för alla. Rec. vet med säkerhet, att den fullkomliga afhängighet, hvari en part i England står af sin advokat, i Sverige skulle anses för odräglig. Det åsyftade störtandet af *juristväldet* torde således snarare vara dess egentliga *upprättande*. Och detta är ej den enda lära i den politiska tro, till hvilken anmärkaren bekänner sig, som leder till resultat, helt motsatta dem, som deras predikare hafva i sigte. Rec. känner allt för väl, huru allmänna och ofullkomliga dessa anmärkningar äro. Han vill ock dermed ingalunda hafva fört ordet för *alla* särskilda domstolar. Han tror, att både administration och jurisdiktion kunna betydligt förenklas, men han fordrar ock, att det af reformatorerna föreslagna förenklandet måste *vara* hvad det *heter* och gifva verklig vinst. Och detta torde vara det enda allmänna omdöme, som i en så vidsträckt och invecklad fråga kan fällas

Man kunde invända, att just den akademiska domstolen är den, som är organiserad, icke efter klassprincipen af *målen*, utan efter den gamla och föråldrade klassprincipen af *personerna*, då det endast fordras att vara akademisk person för att ega rättigheten att i allahanda saker äfven endast dömas vid akademisk domstol. Man kunde invända, att den af komitén yrkade förändringen just går ut på ett afsöndrande af de mål, som äro af *allmän* natur och således böra öfverlemnas till allmän domstol, från dem, hvilka äro af *särskild* natur, nämligen disciplinsmålen, inom hvilka den akademiska jurisdiktionen äfven således blefve inskränkt. Detta inkast leder blott till behandlande af akademiska jurisdiktionens egentliga beskaffenhet, hvaraf äfven torde följa, att denna jurisdiktion har egna skäl för sig. — Ty om målens särskilda natur här just ligger deri, att de angå en viss klass af personer, redan i och för sig sjelf erfordrande en särskild behandling, så sammanfaller här klassprincipen af personer och mål i ett.

Men sådan är beskaffenheten af den akademiska jurisdiktionen, så vida den nämligen betraktas såsom en jurisdiktion öfver den *studerande ungdomen*. Och för att genast ange, hvari det *särskilda* vid denna domstol så i anseende till person som sak ligger: — det är i *disciplinen* och dess här obestämbara gränser, — eller deri att hvarje af en student och under studierna begånget brott är tillika ett *disciplinsbrott*. På denna grundsats äro våra akademiska konstitutioner bygda. Derför stadga konung Karl X:s konstitutioner för Upsala akademi (1 kap. § 4) i allmänhet, att målen skola efter *allmänna lagen samt konstitutionerna* afgöras. Derför fordra de (ibid. § 5), att äfven i *gröfre* brott, som böra under hofrätten hänskjutas, undersökningen och den preliminära domen skall vid akademien ske. Derför tillåta de (7 kap. § 3) i mål, som ej äro af denna vigtiga beskaffenhet, en *mindre vidlyftig* rättegång. Derför lemna de den akademiska senaten rättighet (1 kap. § 7) »att döma jämväl till andra straff, hvarmed akademiska personer vanligen anses, såsom böter, fängelse, relegation på någon tid, hvarigenom ens goda namn och rykte lider, eller för alltid, hvarigenom detsamma förloras». En student t. ex., om möjligen anklagad och dömd för snatteri eller tjufnad, vore, utom det i lagen utsatta straffet, tillika förfallen till *relegation* (23 kap. § 19). Äfven de civila mål, som förekomma vid de akademiska

domstolarne (från hvilka tvister om köp, arf och hushyra blifvit undantagna), äro, så vida de angå de studerande, tillika af en disciplinarisk natur. Vid en utsökt skuldfordran hos en student bör t. ex. pröfvas, om det sätt, hvarpå skulden blifvit gjord, är emot konstitutionerna eller de författningar, som förklara dem. Det närmare sambandet emellan justice och disciplin, som är naturligt för en högskola, der en stor mängd af lärjungar i sjelfva öfvergångsåldern från barndom till mandom tillsammans vistas, gör sig också gällande i andra fall och äfven för den mognare åldern, så snart det för ändamålet är nödvändigt, såsom t. ex. i *krigsdomstolarne*, hvilkas *särskilda* natur äfven ligger i det för krigsståndet oskiljaktiga sammanhanget emellan justice och disciplin. *Soldaten*, samlad till tjenst eller öfver allt i tjensten, dömes af sina förmän genom krigsrätt och efter krigsartiklarne för alla brott, emedan de tillika äro disciplinsbrott, och i alla civila mål, som tillika äro disciplinsmål. Studenten af samma orsak dömes vid universitetet af den akademiska auktoriteten. Den *särskilda* domstolen i båda fallen har uppkommit af samma *orsak*, nämligen disciplinens i båda fallen naturliga förbindelse med justicen, ehuru olika till form och beskaffenhet den akademiska och militära disciplinen för öfrigt må vara. Det kommer af bådas *olika* ändamål, hvilket i ena fallet fordrar bokstaflig lydnad i stränga former och i det andra blott sjelfva lydnaden och förtroendet, med mera afseende på andan än bokstafven. Båda kunna icke dess mindre, såsom hörande under samma kategori, jämföras, och rec. är ej den ende, som gjort denna jämförelse.

Villers, i sin *Coup d'oeil sur les universités et le mode d'instruction publique de l'Allemagne* (s. 63 ff.), har om akademiska jurisdiktionen yttranden, som synas helt och hållet beräknade på den strid, som nu hos oss föres, och hvilka rec. vill anföra med originalets ord: »Nous nous sommes engagés à exposer les motifs, qui avaient fait attribuer aux universités une législation particulière et aux sénats académiques l'exécution de ces lois. La masse d'une université est une corporation régie par une magistrature propre, et qui ressort immédiatement au conseil du prince. Elle est indépendante des autorités inférieures et locales. C'est même accidentellement, qu'elle est dans telle ville plutôt que dans telle autre: elle y est à peu près comme une garnison. — Et comme la garnison est soumise aux lois militaires, et

qu'elle est indépendante de la municipalité du lieu, de même l'académie en est indépendante aussi, et soumise aux lois académiques. Ces lois sont telles qu'elles puissent convenir à ceux, pour qui elles sont faites. Les années, que passe un jeune homme à l'université, au sortir des écoles inférieures, sont un apprentissage du monde, une sorte de noviciat de la vie civile, un *régime intermédiaire* entre l'autorité de la maison paternelle et l'autorité des lois sociales. A l'université il faut que le jeune homme soit abandonné à lui-même, et il s'y trouve sous la tutelle des lois académiques, auxquelles il fait le serment d'obéir. Pourrait-il commencer à devenir un homme, si la lisière de l'enfance ne le quittait jamais? Il est donc fort sage d'avoir établi pour ces corps de citoyens mineurs *des lois à demi paternelles et à demi civiles*, d'en avoir délégué l'exécution aux hommes, que l'état honore de sa confiance en les chargeant des plus nobles fonctions - - - C'est sur une réunion ainsi composée, quant à l'âge, quant au genre d'occupations, quant aux patries et aux conditions diverses, que sont calculées les lois académiques. — Plusieurs entre elles ne concernent que la police et la discipline des études; *mais elles sont intimement liées aux autres.* Il faudra cependant laisser cette *discipline* aux professeurs de l'université. Et comment en fixer la *démarcation?* Il arrivera souvent que cela sera *impossible.* Cette discipline d'ailleurs ne pourra s'exercer sans une autorité qui impose, sans une force coërcitive, mais qui agisse avec la même réserve que l'autorité qui la dirige. *Il vaut donc mieux laisser tout à fait à l'université sa jurisdiction,* telle qu'une longue expérience et une parfaite connaissance des localités l'ont établie. - - C'est abuser bien étrangement *des mots* ou *de quelques idées générales à demi entendues,* que de taxer un pareil arrangement d'irrégularité. Assurément un institut, dont le prince est le chef unique et suprême, et qui a quelques lois particulières, parceque la nature des choses le veut ainsi, *n'est point un état dans l'état.* Un clergé qui a un chef étranger, ou bien une société de moines intrigans qui ont des réglemens secrets, un général qui réside en une autre contrée et exerce sur eux une autorité absolue, qui se dérobe à celle du prince, ou bien un ordre militaire comme étoient les templiers, de tels corps font un état dans l'état. Mais une académie! un établissement d'instruction, fait pour livrer à l'état des hommes utiles et éclairés! des

professeurs citoyens, des sages zélés pour le bien commun, les représentans, pour ainsi dire, de la paternité nationale![6] une magistrature bienfaisante, dont les actes sont vus par le prince et ratifiés par lui! *Assurément, il faut être bien travaillé de la maladie des formules pour voir là un état dans l'état.* Le recteur d'une université et le sénat sont les délégués du prince, tout comme les autres magistrats et les autres tribunaux. L'armée, quoique elle ait ses conseils de guerre, n'est point un état dans l'état, pas plus qu'un régiment n'est une armée dans l'armée. Il est fort différent d'être une partie intégrante et légale du tout ou d'en être une partie hétérogène et ennemie. - - - Ce ne sont pas là de vains priviléges, *restes d'un tems gothique, et simples alimens de la vanité*[7]. Ce sont des mesures sages, commandées par la prudence et par l'essence même de tels établissemens». — En tysk recensent[8] tillägger här: »Är det ej, som om Villers redan hade läst en bekant *Mémoire* (Ryssen *Stourdza's* bekanta larmskrift i synnerhet emot tyska universiteten[9]) och

[6] Rec. tvekar ej att låta Villers aflägga sitt intyg om hvad professorer *böra* vara.

[7] Man jämföre härmed den hätskhet, hvarmed anmärkaren tyder konsistorii försvar för den akademiska jurisdiktionen till ett försvar för egen kälkborgaraktig fåfänga, för en bland bofälliga skrånästen herbergerad rangsjuka, — till ett försvar för den satsen (såsom han elegant uttrycker sig), att »Universitetshönsen skola vara de högsta i korgen» (s. 91). — Om rec. ej säger ett ord till *sådana ord* af anmärkaren, så är det derför, att hvar och en läsare qvalificerar dem i rec:s ställe.

[8] *Hermes oder Kritisches Jahrbuch der Litterature*, 1819. III St. s. 318.

[9] *Mémoire sur l'état actuel de l'Allemagne*, Paris 1818. Författaren, ryske statsrådet *Stourdza* (född Wallack) gjorde i denna *Mémoire* regeringarna uppmärksamma på de förderfliga verkningarna af tyska universiteten — dessa, enligt hans egna ord, »gotiska ruiner från medeltiden, oförenliga med vår tids inrättningar och behof, — korporationer, som bilda en stat i staten och lifvas af skråanda» o. s. v. Om han äfven (och *häri* har han med anmärkaren, som för öfrigt om den för ett universitet nödiga vetenskapliga friheten yttrat en förnuftig och ädel öfvertygelse, alldeles ingenting gemensamt) *denoncerat* universitets-*lärarne* såsom genom irrläror en hel generations förderfvare; om han i följd deraf fordrat universitetens nedsättande på en *lägre skala*, med åliggande att efter föreskrift endast bibringa embetsmannaämnen vissa närmast *praktiska* kunskaper; om han, för att förekomma farorna af *lärarnes* antingen *onda uppsåt* eller *förvillelser*, fordrat en ny och *utomordentlig beräkningsanstalt* öfver deras föredrag och lärosätt; om, säger jag, denne diplomatiske apostel yttrat allt detta och hos flera regeringar, såsom de senaste tiders erfarenhet visar, äfven fått

haft för afsigt att i förhand vederlägga den?» — Rec. tilllägger för sin del: är det ej, som om Villers i samma afsigt hade nedlåtit sig att taga notis af vissa anmärkare i konungariket Sverige?

Det nu visade naturliga sammanhanget mellan disciplin och justice vid ett universitet är det också, som berättigat konsistorium (Betänk. s. 86) till det påstående, att äfven i justicens utöfning karakteren af det *faderliga sinnelaget* ej här bör alldeles utplånas. Detta följer nämligen deraf, att hvarje af en student vid akademien begånget brott *tillika* kan och bör, enligt konstitutionerna, betraktas såsom ett brott mot disciplinen. Här ligger också grunden till den så kallade *akademiska friheten*, hvars definition anmärkaren helt och hållet förgäfves säger sig i konsistorii betänkande ha efterletat, och har deraf sin förnöjelse. Vi vilje unna honom den, men be honom emellertid uppslå s. 85 i nämda betänkande och sjelf betänka sig bättre. Der säges, att den akademiska friheten, »så vida den är ett *undantag*, ej vill säga annat, än att staten till sin studerande ungdom väsentligen befinner sig i ett *faderligt förhållande* och har derför tagit den under sin egen omedelbara uppsigt». — Anmärkaren, som utropar (s. 74): »till *hela* landets ungdom befinner ju staten sig i ett *faderligt förhållande!*» — har det nöjet att finna denna definition absurd, men har i sin lustighet förgätit de näst påföljande orden, eller att här är fråga om statens faderliga förhållande till *den* ungdom, »som den tagit under sin egen omedelbara uppsigt». — Gäller äfven detta om *hela* landets ungdom, öfver hvilken i allmänhet staten naturligtvis lemnat föräldramakten åt föräldrarne? Eller gäller det endast om ett visst slags ungdom, den nämligen, som bildas i *statens offentliga läroverk*, och öfver hvilken såsom sådan staten sjelf nödvändigt öfvar ett slags föräldramakt? — Hvarigenom ut-

allt för mycket gehör: så har han likväl häri ej gått längre, än att en sig så kallande *liberal* svensk publicist nästan bokstafligen kunnat följa honom, ehuru möjligen utan att sjelf känna den hemliga sympatien i bägges tänkesätt. Den enda skilnaden är att, enligt den enes förslag, den nya *utomordentliga bevakningen* till förekommande af lärarnes förvillelser eller möjligen onda uppsåt skulle utöfvas af *regeringen;* enligt den andres, af en — komité. (Se en rapsodi i dagbladet Stockholms-posten för Juli månad 1822: »Om den offentliga undervisningen och statens vård deröfver».) — Men det är lustigt nog att se, huru vänligt den autokratiske och den liberalt-fjädrade herren öfverensstämma i sjelfva *saken*, och huruledes *les beaux ésprits se rencontrent.*

öfvas denna? Genom disciplinen. Disciplinen *omfattar* åter i de lägre läroverken äfven justicen, emedan i en spädare ålder alla brott äro endast eller åtminstone förnämligast disciplinsbrott. Disciplinen vid det högsta läroverket eller universitetet och för ynglingaåldern omfattar väl ej helt och hållet justicen, men den *ingår* öfver allt deri och har dessutom det utmärkande, att den enligt sakens natur, emedan här är fråga om en redan mognande ålder, i sjelfva verket öfvas gemensamt med lärarne af de studerande sjelfva, ej blott genom den studerande ungdomens hela tänkesätt och anda, som, der den är ädel, från sig stöter den ovärdige, utan genom det numera högst gagneliga förhållande, hvari *nationsinrättningarna* sätta de yngre och mindre försigkomna studenterna till de mognare och skickligare. — Besynnerligt nog att anmärkaren, som förnuftigt vetat att ange den *vetenskapliga* sidan af den akademiska friheten, kunnat vara så blind för den sidan, som låg honom närmast, den *juridiska!* — förmodligen emedan den helt och hållet täcktes af det bekanta *hierarkiska* och *barbariska mörkret*, som anmärkaren (genom ögonens tillslutande) funnit på denna sida. Den juridiska definitionen på denna frihet ligger dock i det *undantag* från de vanliga juridiska förhållandena, som konsistorii betänkande på det anförda stället utmärker. Undantaget — eller den akademiska jurisdiktionen sjelf — är åter motiveradt genom de *särskilda* förhållanden, som rec. anfört. I anseende till de vanliga lägre domstolarne, från hvilka den akademiska jurisdiktionen blifvit undantagen (ty högre uppförenar den sig åter med det hela), är detta undantag en *frihet* i juridisk mening, ett privilegium. I och för sig sjelft och i förhållande till statens hela innebär dock undantaget alldeles ingen *större frihet*, utan snarare motsatsen. Att en student, skyldig till ett brott, ej blott kan dömas till det i lagen ålagda straffet, utan äfven till det disciplinariska straff, som konstitutionerna berättiga, är tvärt om en *större stränghet;* men en stränghet, deri *faderlig*, att den genom det tilllagda korrektionsstraffet uttryckligen åsyftar *förbättring*. — Denna särskilda *frihet* är således å en annan sida ingenting annat än en åtagen särskild *förbindelse*. Men detta är åter det rena och rätta begreppet af ett *privilegium*, hvilket i sådant fall väl till formen skiljer sig från allmän lag, men till saken innehåller samma *eqvation* emellan rättighet och skyldighet (blott för det *särskilda* fallet beräknade), som är

allmänna lagens princip. Om ett sådant privilegium missbrukas, må *missbruket* rättas; men upphäf ej *bruket*, der det på skäl är grundadt!

Oaktadt rec. förmodar, att dylika grundsatser, enligt hvilka ett *privilegium*, *rätt* gifvet och *rätt* handhafdt, alldeles ej är emot *lagens princip* och *väsentliga allmänhet*, skola vara en styggelse för dem, hvilka med ungefär ett halft dussin af dessa »allmänna halft förstådda satser», om hvilka Villers talar, beqvämligen skära alla saker öfver en kam, måste han likväl fortfara och äfven säga några ord om *polisen*. Komitén, som för öfrigt velat uppskjuta verkställigheten med dödsdomen öfver den akademiska jurisdiktionen, tills samma öde hunne träffa de andra särskilda domstolarne i riket, har i fråga om detta ämne likväl funnit saken så klar och nödvändigheten af en förändring så trängande, att den tillstyrkt, det allt Upsala universitets deltagande i *polismakten* på stället må *ju förr dess hellre* upphöra. Såsom orsak anföres dels den skadliga konflikten emellan olika auktoriteter, som deraf skall uppkomma, dels de måls obetydlighet, hvarmed denna polis har att göra. För rec. synes tjenligheten af detta steg så litet afgjord, att han tvärt om har ännu mer att invända mot denna förändring än mot justicens söndrande från disciplinen och tror den ännu mer maktpåliggande i anseende till följderna. Redan, om man betraktar saken blott i allmänhet, visar sig här tydligast inflytandet af den (i ordets egentligaste bemärkelse) endast *ytliga* principen af territorialenheten för all jurisdiktion och administration, eller af den falska och abstrakta enhetsideen, med anmärkarens tillåtelse, som han så troget dyrkar. Hvar *sak* för sig, vore rec:s valspråk. Hvar *yta*, hvart territorium för sig, synes vara anmärkarens; vore de inom detta territorium sammanstälda saker än så olika, de måste dock böja sig under den allsmäktiga ytans enhet. Man måste erkänna, att det är en sublim konception, som smakar af det idealiska och ger själen oändlig näring, detta *ytans absoluta identitetssystem!* — Också är det detta, som mest behagar en »älskare af enhet, ordning, konseqvens» — vida mer än den gräliga filosofi, som drifves vid akademien. Ty betraktar man endast samhället först som en *table rase* (hvartill endast fordras den obetydliga abstraktionen ifrån allt hvad i detsamma verkligen existerar), så kan man sedan på blanka ytan med största ordentlighet krita sina figurer. Men rec., som kanske här stigit nog högt att till och

med nappa den berömda tidsandan i vingen, måste sänka sin flygt och mätta sin hänryckning; ty vi ha att tala om polisen i Upsala stad. Då detta ämne, såsom vi nämde, i all sin låghet likväl gifvit komitén och anmärkaren tillfälle till en så eklatant användning af det *ytliga* systemet, vilje vi äfven derpå i korthet försöka våra krafter. Vi betrakta först saken i allmänhet. *På ett ställe* finnas tvänne auktoriteter af den beskaffenhet, att *i allmänhet* den ena ej kan subordineras under den andra. De komma i konflikt med hvarandra inom sitt gemensamma territorium. Både lag och lång häfd ha stadgat det skick, att, då denna konflikt yppas, målet afgöres genom öfverenskommelse af ömsesidiga deputerade. Först hvad vid denna *förlikningsnämd* ej kan slitas får afgöras genom klagomål på högre ort. Rec. finner detta skick förnuftigt och enligt med *sakens* natur. Nej! ropar anmärkaren, *ytan* herskar. Enligt ytans identitetssystem finnes på *ett* ställe blott *en* lokal auktoritet, som svarar för ordningen på stället. Den ena auktoriteten måste här subordineras under den andra. — Men enligt förutsättningen kan ändå ej den ena *helt och hållet* subordineras under den andra, äfven ej i det, som rörer ordningen på stället, i fall t. ex. den, som man vill subordinera, har en egen folkmängd att styra, för hvars *disciplin* den är *ensam* ansvarig. Om således bägge auktoriteterna i ett sådant afseende måste vara af hvarandra *oberoende*, så finnas ändå alltid *två* ej under hvarandra subordinerade auktoriteter, och kollisioner kunna lika väl uppstå. — Gör ingenting, säger anmärkaren: detta är blott ett af *undantagen* från min allmänt giltiga *regel* för den stora enheten af administration och jurisdiktion, hvilket väl i sjelfva verket upphäfver den, men den står dock fast. Den ena auktoriteten måste lika fullt i anseende till ordningen på stället subordinera under den andra. Uppstå nu kollisioner, så må den subordinerade genast klaga på högre ort. Ingen *förlikningsnämd:* promt *process!* Ty allt detta går ut på att utrota *juristväldet* i Sverige. — Vi komma nu till tillämpningen, som torde göra saken ännu mera klar. Den ena af dessa auktoriteter är consistorium academicum, den andra är Upsala stads magistrat. Den folkmängd, för hvars *disciplin* den akademiska auktoriteten är och äfven enligt komiténs förslag framdeles bör, som hittills, bli *ensam* ansvarig, är ej en vanlig folkmängd. Det är den studerande ungdomen, omkring tusen ynglingar, samlade på ett ställe i lifvets retligaste ålder,

hvilkas disciplin också naturligtvis är ställets mest granlaga *ordningsmål.* Denna disciplin skall, enligt förslaget, åt den akademiska auktoriteten helt och hållet lemnas, men med *ordningen på stället* skall den slätt intet ha att skaffa, utan all andel i stadens polismakt densamma genast beröfvas. — Döme en hvar, hur väl detta sammanhänger! — Man invänder: den polismakt, hvarom här talas, angår mer *saker* än *personer* och innefattar egentligen de till stadens styrelse hörande ekonomiska mål. Om än så vore, så, då det är fråga om en korporation, hvilken, som den akademiska i Upsala, ej blott i andra afseenden har och måste hafva en af staden oberoende styrelse, utan äfven besitter grund och förmögenhet på stället och inflytande på dess ekonomiska välstånd i vida större proportion än andra korporationer, hvilkas exempel man velat åberopa såsom äfven egendomsegande i städer och likväl i ekonomiska ordningsmål underkastade stadsauktoriteten; är det lika billigt, som det enligt gällande författning är lagligt, att denna korporation *höres,* då den skall i sådana mål beskattas och beläggas med utgifter: utgifter, för hvilka, i fall de drabba verket, den är särskildt sin kansler och dessutom staten i allmänhet reda skyldig. Kollisioner äro, som sagdt är, oundvikliga blott derigenom, att den akademiska auktoriteten såsom *särskild* i alla fall *måste* finnas. Att införa en partiel *subordination* emellan dessa ändå alltid *koordinerade* styrelser med hänvisning till den missnöjde att klaga, är visserligen att både mångdubbla dessa kollisioner och att låta hvar enda af dem provocera process; i stället att sådana mål nu, såsom i långliga tider, genom *gemensam* öfverenskommelse ordnas och, i fall omständigheterna så fordra, (enligt kongl. brefvet af den 9 Jan. 1759) öfverlemnas åt deputerade af bägge societeterna att slitas och i detta fall gemenligen af dem äfven nöjaktigt afgöras. Är ingen öfverenskommelse möjlig, står klagan öppen. Men hvad är skälet att nu *förbjuda* en så beskaffad öfverenskommelse och i stället *påbjuda* klagan? Rec. ser intet, i fall man ej vill motverka sitt ändamål. — Men polisen är ej blott ekonomisk, och då den angår saker, rör den tillika personer. — Brandvakt, brandsyner, allt slags vakthållning, fattigvård, tillåtna eller otillåtna allmänna nöjen, ordningen i allmänhet (ty hvem kan här uppräkna allt?): allt sådant hör till polismaktens område, af alla makter den mest obestämbara och den som mest ingriper i hvars och ens dagliga lif. Och just denna är det,

som man anser så afgjordt kunna och böra rent och genast afsöndras, liksom ej den disciplinsmakt, som man i anseende till de studerande vill qvarlemna hos consistorium academicum, sjelf vore en vigtig integrerande del af polisen? Om justice och disciplin vid en högskola nödvändigt gripa in i hvarandra, så äro polis och disciplin ännu mer oskiljaktiga. Det synes rec. vara ostridigt och af konsistorium fullkomligen bevisadt. Rec. anser, såsom redan yttradt är, följderna af denna söndring för ändå vigtigare, än om justicen vid akademien skulle skiljas från disciplinen. Egentliga brott äro bland den studerande ungdomen så sällsynta, att, vore ej principen i allt vigtig, det kunde föga betyda, om en student i brottmål en gång kanske i ett decennium kallades inför Upsala kämnärsrätt i stället för konsistorium minus (hvilket äfven de skriftställare må besinna, som af öfningen i att stå för *kämnärsrätt* tyckas vänta en så märkelig effekt emot den akademiska så kallade isoleringsandan och en så förträfflig väckelse till medborgerlighet hos studenterna; i fall ej just fallets sällsynthet kunde göra en motsatt effekt). I civila studentmål, mest små skuldfordringsmål, blefve visserligen olägenheten större af afsöndringen, men utan tvifvel störst i de med disciplinen så nära sammanhängande polismålen. De nu i detta afseende möjliga kollisioner emellan stadens styrelse och den akademiska äro genom lag och lång erfarenhet lätt slitna, nästan i samma ögonblick de uppkomma. Om de någon gång befunnits svårare att afgöra, så torde det ej böra tillskrifvas någondera af dem, utan snarare en *tredje*, den allmänna polismakten i *länet* eller *landshöfdingeembetets*, hvars gränser i afseende på den akademiska, ehuru temligen tydligt desamma som magistratens i Upsala stad, likväl genom uttrycklig författning förtjente att bestämmas. Rec. känner ej, om det just är embetsmän på denna upphöjdare plats, som i Sverige bäst visat sig veta, huru långt i allmänhet polismaktens *gränser* böra sig sträcka. Hvad han önskar är, att studerande ungdomen ej i detta afseende måtte lemnas till experimentämne[10].

[10] Till hvad som här är sagdt om polismålen må följande omständighet läggas. I kongl. förordningen af den 24 Maj 1793, om behörig domstol uti de inom kongl. krigsakademiens på Karlberg område förefallande mål, öfverlemnas afgörandet af alla polismål, som röra ordning och skick inom akademiens distrikt, åt guvernören. I kongl. förordningen om samma ämne af den 5 Oktober 1804 förändras detta sålunda, att kongl. öfverståt-

Rec. går nu att upptaga ett par ytterligare inkast af anmärkaren. Sedan han nämligen anfört ett konsistorii, i afseende på akademien, i rec:s tanka fullkomligt grundadt yttrande, att *justice*, *disciplin* och *polis* äro »tre delar af ett helt, så sammanflätade i en ring och djupt ingripande i hvarandra, att de icke *kunna åtskiljas*, utan att det hela skall på trenne ställen krossas» — frågar han (s. 87): »huru har det då varit möjligt att i sjelfva verket skilja dem åt hittills? Alla *justitiemål* gå ju redan, i vanlig vade- eller besvärsväg, till öfverdomstolarna; *disciplinsmålen* åter till kansleren; och *politifrågorna*, dem akademiens styrelse behandlar gemensamt med stadsstyrelsen eller landshöfdingen, fullföljas ju i den särskilda ordning, som för slika mål är stadgad. Månne det nu kan vara farligare eller mera förkrossande, att låta dessa olikartade saker börjas på sina särskilda ställen, än att låta dem på särskilda ställen fullföljas och slutas?» — Anmärkaren har blott härvid ej insett, att just emedan justice och disciplin vid ett universitet nödvändigt ingå i hvarandra, hvarje akademiskt mål *i sitt hela* måste öfverlemnas åt universitetsdomstolen, och att derför söndringen af hvad som i målet eller i särskilda mål hör till allmän justice och till disciplin eller polis — till lagen eller till konstitutionerna — väl *efter* den akademiska domstolens behandling af målet kan afsöndras och gå sin egen väg, men ej *förut*. Riktigt frågar också konsistorium, i fall denna söndring anses möjlig (Bet. s. 128): »hvem kan i förhand bestämma, hvad en begärd ransakning skall vid dess fullbordan framställa, brott emot justicen, disciplinen eller polisen?» (Väl kan deremot på förhand bestämmas, att hvarje brott mot justicen hos en student tillika är disciplinsbrott.) »Hvem kan säga, hos hvilken auktoritet ransakningen borde företagas, då det först blifver dess resultat, som skulle utvisa sådant?» — Man ser således, att just i detta fall anmärkarens föreslagna *förenklande* af sakernas gång är ett *intrasslande*, — ett väckande af nya kollisioner i stället för de gamlas undanrödjande. — Med detta inkast af anmärkaren förenar sig ett annat, på hvilket

---

hållareembetet eger att *efter öfverläggning med direktionen för krigsakademien* angående sådana mål förordna. Vid kongl. krigsakademien, ehuru belägen så godt som i sjelfva hufvudstaden, kan således ingen polisförfattning vidtagas utan i sjelfva verket *gemensamt* med akademiens styrelse. Men i Upsala vid rikets talrikast besökta universitet skall, enligt det nya förslaget, all röst i polismål betagas den akademiska styrelsen.

han sjelf lägger mycken vigt. Han anför nämligen under rubrik af »forntids och samtids vitnesmål i saken» (s. 89) åtskilliga exempel derpå, att den akademiska jurisdiktionen flerestädes före detta umburits och för det närvarande verkligen umbäres utan någon veterlig olägenhet. Hvad de förstnämnda eller de *äldre* exemplen angår, så lära de inskränka sig till universitet, belägna i *hufvudstäder*, der den akademiska jurisdiktionens naturliga gränser måst inskränkas för en *yttre* nödvändighet, nödvändigheten att *centralisera* all polis- och ordningsmakt i samma mån som denna makt har att göra med en *större massa* af på ett ställe samlade menniskor. Hvad *nutidens* exempel af den akademiska jurisdiktionens umbärlighet »utan någon veterlig olägenhet» åter beträffar, så är rec. åtminstone i tillfälle att kunna åberopa ett *sakkunnigt vitne*. Professor *Krug* i Leipzig, en ansedd lärare, för öfrigt bekant för sina afgjordt *liberala* tänkesätt, yttrar sig[1] om de tyska högskolorna: »Vi fråga: ifrån hvad tid är det så oroligt och oordentligt på våra universitet, att regeringarna derpå blifvit uppmärksamma? och vi svara: sedan regeringarna sjelfva betagit universitetens rektorer medlen att bibehålla lagar och ordning inom sin jurisdiktion. Må man väl behjerta denna punkt (tillägger denne lärare), innan man besluter någon ytterligare förändring. Ingen auktoritet i verlden kan verka utan de dertill egnade medel». — — »Vi mena här förnämligast den *akademiska jurisdiktionen*. Denna, som visare förfäder på goda grunder hade förlänat universiteten, har man antingen helt och hållet eller åtminstone till största delen beröfvat dem. På det högsta har man lemnat dem civil-justicen, eller *till och med endast disciplinen*. Men huru ofta gripa disciplinsmål in i justicen, äfven in i kriminal-justicen och polisen! En ren söndring är här omöjlig». — Och på ett annat ställe (s. 317): »Man förgäte blott ej, att den förmenta erfarenheten af indisciplin, hvarur man vill härleda *nödvändigheten* af den akademiska jurisdiktionens *upphäfvande* eller *inskränkning*, först blifvit gjord, *sedan* man upphäfvit eller inskränkt den akademiska jurisdiktionen». Att den akademiska jurisdiktionen blifvit upphäfven i Frankrike, känner rec.; men han känner ock, att det var Villers, som rådde en fransk regering (den westfaliska i Tyskland) att bibehålla den; och han känner tillika ur dagens nyheter, att fran-

[1] I tidskriften *Hermes* för 1819, III St. s. 311.

ska studenter nu stundom få hållas i ordning med bajonetten. — Skulle det vara beklagligt, att det aldrig kommit dertill hos oss? — att Upsala studenter utmärka sig genom förtroende för lärarne, enighet sins emellan, ett allmänt nit att *inom sig* beifra all låghet och alla oordningar, som säkrast förekommer dem, en anda, som lika lifligt omfattar allt godt och ädelt som den från sig stöter och afskyr det ovärdiga, den uppriktigaste tillgifvenhet för sakernas nya ordning i Sverige, vördnad för all laglig myndighet, kärlek för konung, konungahus och fädernesland? — att det obskura *privatlifvets* dygder verkligen ännu för dem ega något värde, ja att de förmodligen äro nog gammalmodiga att anse dem såsom grunden och första vilkoret för allt *offentligt lif*, som är mer än ord och flärd? — att ej en gång fronderiet, den småaktiga malisen, det politiska sqvallret ibland dem vilja ha rätt uppkomst, oaktadt allt påbläsande från annat håll af sig så kallande opinionens organ, som ty värr här förlora sitt väder i vädret? — Äro dessa egenskaper den *skråmässighet*, den *småstadsanda*, den *kälkborgarton*, som den ostuderande ungdomen af hufvudstadens små statsmän så idkeligen och så högljudt förebrår Upsala akademi och dess studerande ungdom, så låtom oss hålla dessa tillvitelser till godo!

Rec. har sagt sin tanke om det *väsentliga* af den akademiska jurisdiktionen, d. v. s. så vida den rör den *studerande ungdomen*, och han tror sig ha styrkt, att denna jurisdiktion fordrar för sitt ändamål hela omfattningen af justice, disciplin och polis. Hvad dess utsträckning till andra, till lärarne och på stället vistande akademiska tjenstemän (i andra mål än tjenstens) angår, så lönar det mödan att derom höra konsistorii eget yttrande. Det har i sina anförda bevis för akademiska jurisdiktionens nödvändighet också endast fästat afseende på den studerande ungdomen. Det säger sig (Betänk. s. 131) »uppriktigt bekänna att, om icke denna ungdom ingått i universitetskorporationen, och om denna bestått blott af tjenstemän eller medborgare i mannaåldern, så hade väl icke varit skäl att för desse yrka en särskild domstol». — Det enda skäl, som nu derför anföres, är, att, när en akademisk domstol finnes, denna också kan anses för lärarnes naturligaste forum, »ehuru ej för deras skull inrättad». Men det tillägges ock (s. 133), att consistorium academicum ej härvid egentligen vill uppehålla sig, »emedan det icke försvarar någon rätt, som det vill hafva i något afseende kallad

en *sin rätt*, utan universitetets i det hela». — Angående jurisdiktionen öfver akademiens lägre betjening och akademiska personers husfolk säges (s. 134), att det kan vara akademien »alldeles likgiltigt» till hvad forum dessa personer anvisas, men att, i fall den akademiska domstolen anses för lärarnes naturliga, det vore oformligt att ifrån densamma skilja de personer, som stå under deras husbondevälde. — Rec., för hvilken det, som ej är det väsentliga af saken, också är fullkomligen likgiltigt, instämmer i allt detta. För väsentlig anser han den akademiska jurisdiktionen öfver de studerande i hela den omfattning, som akademiska konstitutionerna åt densamma i detta afseende ge. Denna jurisdiktion, med allt hvad för dess utöfvande är nödvändigt, är det också otvifvelaktigt som finnes bekräftad i 24 § af presterskapets privilegier, då der stadgas, att äfven *studenter* skola vara deras ordinarie härtill brukliga rätt vid akademierna undergifne och icke mot skäl derifrån dragas. Men den har ett bättre stöd i sakens natur än i alla privilegier. Att deremot presterskapets privilegier ej ge något stöd för *lärarnes* lydande under särskild jurisdiktion, om äfven *ordalydelsen* i 3 § af dessa privilegier, der akademiska lärare försäkras om bibehållandet af deras välfångna *friheter*, lätt skulle kunna föranleda denna tanke, derom har anmärkarens här ostridigt sannare tolkning öfvertygat rec.

Det återstår, sedan rec. slutat sin granskning af hvad som egentligen angär akademiska jurisdiktionen, att 1) säga några ord om anmärkarens ytterligare pia desideria i afseende på den akademiska inrättningen (rec. skall deraf taga sig anledning att tillägga några egna fromma önskningar); 2) taga åtskilliga andra ideer af allmännare intresse, som i anmärkarens skrift förekomma, i betraktande. — Hvad det första angår, så koncentrera sig dessa pia desideria i en enda fråga, i hvars besvarande efter önskan anmärkaren tyckes se alla sina öfriga fordringar i afseende på universitetet krönta med uppfyllelsens mått. Frågan är: »vore det ej i allmänhet bättre, om universitetet icke låge i en småstad?» »Vore ej universitetets förläggande till hufvudstaden ett af de mest välgörande steg, som för nationalbildningen möjligen kunna vidtagas?» Anmärkaren är afgjordt af denna tanke. — Rec. hade väntat sig det och finner det konseqvent. Det system af ytor, som anmärkaren hyllar, skulle bli osammanhängande, om ej en viss yta slutligen skulle proklameras såsom central-

enhet och såsom sjelfva den ytliga principens representant. Anmärkaren ger denna ära åt *hufvudstaden;* och derigenom får äfven i afseende på universitetet en i sig sjelf mindre vigtig omständighet, nämligen *lokalen,* plötsligen en så stor vigt, att han, för den förmenta nödvändigheten af dennas ombyte, ej ens med en blick bevärdigar de fördelar och inrättningar, hvarmed seklers vård och frikostighet utrustat akademiens nu varande lokal, och hvilka på ett annat ställe ej så lätteligen igenfinnas. Ty (hörom!) det är i sin hufvudstad och genom de dit sammanlöpande mångfaldiga föreningsbanden, som ett folk egentligen känner sig utgöra ett helt och åskådar sin enhet. (Stackars vi andra landtbor och småstadsbor, som för det mesta äro utan åskådning och enhet!) Der måste centralpunkten vara för nationens högsta krafter, i lagstiftning, i styrelse, i vetenskap och konst, i allt hvad som hör till folkets offentliga lif; der borde nationen på ett enda ställe ega tillgång till allt hvad den förmår samla af värde för sin kultur; der borde hvilken som ville, ehvad han vore akademisk borgare eller statsborgare i allmänhet, kunna höra föreläsningar af nationens förnämsta vetenskapsmän i alla möjliga kunskapsgrenar. Att låta universitetet afsöndras från hufvudstaden, är att göra nationens intellektuela cirkulationsmedel till en död skatt; att flytta det till hufvudstaden, är att göra dem till ett lefvande kapital, en för hela folket gemensam och tillgänglig egendom. Sjelfva vetenskapsmannen skulle då — ej mera som en skalbagge sluten inom sitt eget skal — i fullt mått lära känna till hvad ordning i samhället han rätteligen hör, — lära att sann *klassisk* bildning är något helt annat än en död lärdomsmassa, inpumpad i hjernan genom ideligt läsande i böcker, — lära att universitetsbygnaden kan stå på ett tjenligare rum än ibland skråherbergen för att öfver dem stolt framskjuta. Universitetet skall sjelfmant upphöra att vara en *stat i staten,* — den vetenskapliga bildningen göras lika mycket i *verlden* som i *studerkammaren,* om ej mera. Emellan nationen och universitetet skall ett ömsesidigt inflytande ega rum, lika gagneligt för båda. Den enskilde medborgaren skall värdera och ej sällan med framgång idka vetenskaperna; embetsmannen skall ej anse sina studier slutade i samma stund han tog sin examen, och vetenskapsmannen skall ej med förakt se ned på det praktiska lifvet eller tro sig göra nog, då han år från år blott låter studenter läsa sina lexor; han skall bli varse, att

det ges ett högre medborgarelif än kälkborgarens, en större embetsmannaskicklighet än rutinens och en friare luft att lefva uti för vetenskaperna än bokskåpens. — Så låter sig anmärkarens röst förnimma, åtföljd af det imposanta *amen* i en publicistisk korus[2]. Rec. behöfver verkligen att hemta andan något litet efter afskrifvandet af denna dityramb. Han ser hufvudstadsandan på mäktiga vingar höja sig och drifva småstadsandan på flykten; han ser den senare skygg tumla tillbaka bland skråherbergens störtande ruiner; han hör kälkborgartonens sista flämtande suck; han skådar och förnimmer hufvudstadsandan, den stora *platsandan*[3] i landet *plötsligen* göra ett magiskt tecken och — *pladask!*[4] — universitetet liggande i hufvudstaden, Muserna vänligt uppenbarande sig i den friare luften af Stockholms torg och gator, och parnassens förflyttade lärda får med perplex förtjusning uppstämmande ett carmen gratulatorium åt det på alla sidor inbrytande *offentliga lifvet!* — Han varseblifver slutligen samma segrande anda, utplånande den gamla grundsatsen: *allt på sin plats,* och i stället skrifvande: *platsen är allt*[5].

Efter detta egna försök i den dityrambiska genren bege vi oss åter ned till den prosaiska betraktelsen. Allvarsamt! Vore det fråga om inrättande af ett *nytt* universitet, så borde bland andra omständigheter visserligen den af den tjenligaste lokal äfven komma i fråga, och att en hufvudstad i detta afseende tyckes erbjuda vissa fördelar, nekas ej. Dessa fördelar äro alla på de *praktiska vetenskapernas* sida. De stora praktiska inrättningarna äro merendels förenta i hufvudstaden. Der har läkaren tillfälle till den lärorika erfarenheten på de stora sjukhusen, juristen kan med sitt studium förena erfarenhetsläran af landets förnämsta domstolar. I alla praktiska vetenskapsämnen, som fordra dyrbarare eller mer komplicerade försök och medel, erbjuder hufvudstaden möjligen en lättare tillgång. Dessa fördelar motvägas dock af andra olägenheter.

[2] Egentligen *tvåstämmig* (Argus och Couriren), men man känner publicisternas påstådda virtuositet att äfven sjunga solo korus.

[3] Ett nytt ord, bildadt efter analogien af *placemajor.*

[4] Kallas eljest af Couriren *ett raskt steg af lagstiftningen.*

[5] »Point de salut hors de Paris» är ordspråket af *les badauds de Paris.* Man citerar ett dylikt af Londons *cockneys.* Om det finnes en stockholmsk *badaudism,* vet ej rec. Han känner åtminstone ej för den något svenskt namn; i fall ej anmärkaren för sin del vill anse den *stora kälkborgartonen* för expressivt nog.

Den genom det praktiskas gifna öfvervigt så lätt äfven uppkommande uteslutande *praktiska* riktningen af all vetenskap kan på ett universitet, såsom sådant, redan ha en ofördelaktig inflytelse och förstöra dess *egentliga* karakter. Ty denna karakter är i och för sig sjelf *teoretisk*. Ingen kan lifligare än rec. vara öfvertygad om det praktiskas stora vigt och värde. Men han hyllar äfven här grundsatsen: *allt på sin plats.* Skolan måste föregå det verksamma lifvet, teorien måste föregå praktiken, ej blott derför att den förra i allmänhet grundar den senares regel, utan äfven derför att den *tankens gymnastik* i rent vetenskapliga ämnen, som utmärker teorien och skolan, först bildar tanken, detta menskligheten mäktigaste organ, liksom i kamp med sig sjelf och *inom* sig till kraft, lif och sjelfständighet att kunna verka *utom* sig. Det är den teoretiska betydelsen af all uppfostran. Det fans en tid (och vi förmoda att den ej är förliden) då man, efter en föregående tids sammanblandning af alla saker äfven i uppfostran, åter begynte inse denna teoriens betydelse *i och för sig sjelf* i all undervisning, begynte också i vårt fädernesland att allmänneligare erkänna skadan af det tidiga sammanmängandet af allt teoretiskt och praktiskt i unga hufvuden och förvändheten af det förras ständiga underordnande för vissa så kallade reela ändamål, — och vår till sin princip goda och sunda nya *skolordning* är lyckligtvis en frukt af denna insigt. Vi skola hoppas, att denna bättre insigt ej så lätt står att öfverväldiga, och med detsamma åt universitetet förvarar dess väsentligen teoretiska bestämmelse; ehuru vissa bearbetare af allmänna tänkesättet, hvilka såsom kast- och skråanda smäda allt hvad i vetenskap och konst höjer sig öfver den allmänna vattenytans nivå, på hvilken de för dagens flägt sprida sina segel, föga kunna vara belåtna med den opartiska vetenskapliga forskningen, hvar den än finnes, och särdeles om den finnes på en plats något satt *utom* den teater, der de åtminstone tro sig om att kunna ge ton och spela orakel.

Man skall anföra emot oss exemplet af de berömda universitet, som verkligen finnas i hufvudstäder; men detta bevisar ej mer, än att platsen för ett universitet är i allmänhet långt ifrån att vara den vigtigaste omständigheten, och att, så snart det *väsentliga* finnes, skickliga lärare och vetenskaplig anda, mindre olägenheter äfven bli mindre märkbara. Dock kan ej nekas, att den *uniform* i meningar, som merendels

utmärkt t. ex. Frankrike, ibland annat äfven haft sin orsak deri, att de i den offentliga undervisningen ingående filosofiska vetenskaperna varit underkastade väldet af societetens ton i hufvudstaden och af det der herskande intresset. Om af denna uniform i senaste tider blifvit *tvänne uniformer*, så har äfven detta mindre en vetenskaplig än en politisk orsak; och hvad är också följden i vetenskaplig hänsigt? Jo, att hvarje sanning, så snart den rör högre och allmännare intressen, framfödd i sjelfva partiandans medelpunkt, har så mycket svårare att sjelf värja sig för smittan af dess gift, hvilket den under sådana omständigheter merendels förer med sig till verlden, och har i samma mån upphört — att vara sanning; att det egentligen *medlande* i alla saker, den på skäl grundade opartiska insigten, knappast mera har någon plats, mindre någon verkan. — Skulle det vara en olycka att det finnes vetenskapliga *asyler*, dit den politiska faktionsandans furier ej ännu trängt, och hvilka genom sjelfva sin karakter böra från densamma vara fridlysta; att ungdomen inviges åt vetenskap och konst i dessa fristäder, ännu ej förströdd genom granskapet af den stora statsmaskinens buller? — Man skall invända, att söndringen af den vetenskapliga uppfostringsanstalten från medelpunkten af nationens *praktiska* lif i hufvudstaden lätt å andra sidan föder en teoretisk *ensidighet*. — Möjligt. — Dock dels försvinner denna genom inträdet i det praktiska lifvet, dels har teorien mot densamma ett korrektiv i sig sjelf genom sitt nödvändiga sträfvande till allmänhet och rätthet, då deremot en från början bibringad praktisk ensidighet häftar svårare och blott genom bättre insigt kan lösas. Att ett sjelfständigt vetenskapligt sträfvande aldrig upphört att utmärka Upsala akademi, — ehuru dess lärare sjelfva torde vara de första att erkänna, det universitetet räknat större namn än nu, — det skall ingen kunnig neka. Att det ferment, det begrundningsämne, som derigenom oupphörligen blifvit inkastadt i allmänna tänkesättet, — ehuru ofta nog i osökt opposition med den herskande opinionsvinden för dagen — är och har varit det allmännaste och mest genomgripande symptomet af vetenskapligt och literärt lif i Sverige, det våga vi djerft påstå. Och om universitetet nu, då man hittar sina *liberala ideer* på landsvägen, också om dem förstår något mera, än att, såsom vanligt sker, lika obesväradt ge dem ifrån sig som de blifvit inhemtade; om det, sedan hvad som i dessa ideer håller vetenskapens prof

ifrån Upsala kanske först i fäderneslandet blifvit utbredt, nu, i följd af denna äldre bekantskap, äfven skulle ha eller åtminstone ha bemödat sig att vinna en närmare kännedom af deras användning och mått: så torde det ej just deruti vara att lasta. — Olägenheterna i sedligt afseende af universitetets förläggande till hufvudstaden måtte ha framstält sig för anmärkaren, efter ett sådant inkast är det enda han söker att besvara. Han gör det med ett högst öfverflödigt försvar för den stockholmska ungdomens seder. Men han betänker ej, att denna ungdom i allmänhet der står i ordentliga husliga förhållanden eller också redan i enskild eller allmän tjenstbefattning. Han betänker ej skilnaden i belägenhet mellan denna, utan nära sammanhang sins emellan, men väl med sina förvandter och förmän lefvande spridda ungdom, och en ungdom, såsom den akademiska, genom gemensam sysselsättning och disciplin till ett slags eget samfund nödvändigt förenad, utan att likväl kunna underkastas skolastiskt tvång. Han betänker ej, att det goda liksom det onda smittar i ett sålunda närmare förenadt samhälle och stiger i mångdubbelt förhållande; att en utsväfvande och oädel ton der hänför och skadar mera, och att ett sådant samfund väl är tillräckligt förenadt för att en dylik ton (lättare inkommen under öppen tillgång till alla slags förströelser för en liflig ålder och derigenom ökade behof) skulle kunna gripa omkring sig, men deremot genom en i hufvudstaden nödvändigt inskränktare akademisk jurisdiktion, genom en nödvändigt också ofullkomligare disciplinsmakt, icke tillräckligen förenadt att af denna förening äfven kunna njuta alla de goda verkningarna. Allt detta synes rec. åtminstone vara värdt att betänka. Och vill man vädja till erfarenheten, så frågar rec. den kunnige och opartiske: *lider* ej en annan, för öfrigt med skäl välkänd, äfven så kallad akademisk inrättning, utmärkt genom den dyrbara fördelen af ett ganska nära granskap till hufvudstaden, i sjelfva verket så väl af denna omständighet som af en annan, nämligen lärarnes ringa myndighet öfver lärjungarne? För rec. synes det afgjordt, att ju mer genom föreskrifters ofullkomlighet eller genom omständigheters inflytande det allsidiga bandet emellan lärare och lärjungar vid en läroinrättning upplöses, desto mer skall inrättningen deraf känna de ofördelaktiga verkningarna.

Men, såsom sagdt är, vore det fråga om inrättande af ett universitet, så borde ej blott olägenheterna af dess för-

läggande till hufvudstaden tagas i betänkande. Äfven fördelarne, då de ej skulle vinnas på bekostnad af andra redan bepröfvade, kunde då få sin fulla vigt, ehuru rec. är öfvertygad, att de förra merendels bli större[6]. Men finnes redan detta universitet och har i långa tider visat, att det på sin plats uppfylt och kan uppfylla sin bestämmelse, så är dess flyttning till hufvudstaden, med öfvergifvande af de försäkrade, genom generationers försorg och frikostighet samlade förmåner det i sin närvarande lokal njuter, med öfvergifvande af sina minnen, — och hvilket ställe i fäderneslandet eger i historiskt och vetenskapligt hänseende genom höga hågkomster vördnadsvärdare penater än Upsala? — så är, säger rec., denna flyttning en helt annan fråga, och uppoffringen af säkra förmåner för den problematiska och i allt fall högst partiela vinsten af en ny lokal, ett oförstånd. Också är det ej för att söka afvända från Upsala akademi ett sådant öde, som rec. yttrat sig deremot. Han tror, att det alldeles ej är att befara. Men det kunde höra till saken att, äfven genom detta exempel, visa huru föga vissa förslagsmakare, om de rådde, fråga efter att förstöra, under det man gör deras skapande förmåga största hedern med att den ej omtalas.

Hvad de praktiska vetenskaperna beträffar, så fordra de dels sjelfva en vällagd teoretisk grund, dels finnas, i den mån deras egen teori behöfver antingen praxis eller stadig hänvisning på det praktiska, de dertill nödiga apparater redan vid akademien, och de skulle kunna finnas ännu fullkomligare, och flere lärare i teorien af äfven praktiska vetenskaper der kunna med nytta anställas, om å ena sidan inga fördomar hindrade, och å den andra det ej hörde till vår tids lynne att hellre i allt göra *nya begynnelser* och i allt slags läroväg *multiplicare entia*, än utbilda hvad som redan är. Det praktiska i *stor skala,* hvilket ändå ej vid ett universitet kan få sin plats, bör inhemtas vid de stora praktiska inrättningarna, i hufvudstaden eller hvar dessa finnas, och det förenar sig på detta sätt lätteligen med universitetsstudierna. Så har Upsala t. ex. en med skäl berömd medicinsk skola, utmärkt genom den humanistiska bildning och den noggranna och sunda teoretiska grundläggning den fordrar af sina lärjungar. Man har ej sett, att lasarettstjenst i Stockholm, för den medicinska

[6] Att fråga redan uppstått om att flytta det nya universitetet i Berlin *ifrån* hufvudstaden, har rec. åtminstone hört sägas, ehuru han ej kan gå i borgen för sanningen af denna underrättelse.

kursen i Upsala, af lärjungarne funnits obeqväm eller af lärarne öfverflödig. — Det skulle tyckas, att staten borde fordra ej mindre omsorg för de unga män, åt hvilka den i en framtid skall anförtro rättvisans skipande, än för dem, åt hvilka den lemnar allmänna helsovården; att juridiska fakulteten borde för embetsmannaämnens bildning vara underkastad ej mindre stränga föreskrifter än den medicinska. Dessa föreskrifter finnas ock i universitetets författning, som fordrar för den juridiska fakultetens grad på samma sätt en genom en föregående examen i filosofiska fakulteten pröfvad humanistisk bildning, derpå en egentlig teoretisk pröfning i juridiken samt äfven slutligen en praktisk kurs. Men den *lärda vägen* har här alldeles skilt sig från *embetsmannavägen*. Staten har sjelf genom egna författningar infört en *genväg* och derigenom skadat sig sjelf lika mycket som universitetet. — Rec. kommer nu till sina egna pia desideria i afseende på akademien. De rikta sig liksom anmärkarens förnämligast på *en* punkt, men som torde befinnas väsentligare, nämligen (för att här ej tala om den aldrig med universitet förenade militära undervisningen) den ofullkomliga, lexlika bildningen af embetsmannaämnen i civila tjenstegrenar inom fäderneslandet; och då rec. är fullt öfvertygad, att han här vidrör den svåraste och till sina följder vigtigaste skadan i våra akademiska inrättningar, skall han äfven tillåta sig en större utförlighet i ämnets framställning.

I en besvärsskrift mot förmyndareregeringen under konung Karl XI:s minderårighet år 1665 önskade riksens råd sig upplefva »den lycksaligheten, *att personen väljes efter beskaffenheten af tjensten, och ej tjensten lämpas efter personen*». En sådan förebråelse mot denna i alla afseenden svaga regering var grundad och kunde äfven oftare ha egt sin användning. Men i allmänhet var under perioden af Sveriges politiska storhet iakttagandet af den vigtiga grundsats, som svenska rådet i sitt nämda yttrande yrkade, en ibland orsakerna till denna storhet. Denna hade gjort rörelsen *uppåt* allmän i nationen och öppnat för allt slags förtjenst ett vidsträckt fält. Förhållandena påkallade en motsvarande verksamhet. Medelmåttan blef öfver allt efter och stannade på sin naturliga plats. En stor praktisk anda gjorde ofullkomligheten i de offentliga bildningsanstalter, att mest vara beräknade för det andliga ståndet, mindre märkbar, under det de element af grundlig klassisk lärdom, som i dessa läroverk bibringades,

likväl blefvo så mycket fruktsammare i allmänhet och utbildades äfven hos de högre (som från början mest inhemtat dem genom enskild handledning) vid fäderneslandets universitet och tillika vid utländska akademier på den tid, då resor ansågos böra fullborda en svensk adelsmans uppfostran. — Också såg man ofta lärde kallas till vigtiga tjenster och stiga till rikets högsta värdigheter, och på samma gång de store sjelfva lärdt bildade. — Den politiska storheten föll, — och de nu följande svenska så kallade *partitiderna* voro visserligen, såsom alla sådana, tjenliga att utbilda personlig skicklighet och visade äfven denna verkan. Men *personlig skicklighet* uppehåller ingen stat, om ej det helas ändamål förenar denna skicklighet och riktar alla dess krafter till *ett* syfte. Eljest slår sig skickligheten på sina enskilda ändamål, tjenar *sig* och förstör det hela, såsom också fallet merendels var. Den forna impulsen, statens egen storhet, var borta, och att de gamla *verkligheterna* stodo qvar såsom *anspråk*, var en olycka mer. Man visste ej att finna sig i det nya förhållandet. Det återstod en försummad, ej oädel ära, att läka de sår, som eröfringsandan gifvit fäderneslandet, och att grundlägga dess inre välstånd. Man förde också dessa grundsatser en tid i skölden, men i allmänhet utgjorde de ej tänkesättet, sedan man hemtat sig efter första förstörelsen; och det visserligen ej visare, men mer lysande parti, som nu bar framför sig återställelsen af de förlorade eröfringarna och det gamla politiska inflytandet, blef det herskande, emedan det var det populärare och hade träffat nationens hemliga önskan. Ändamålet hade kunnat ursäktas; de använda medlen kunna ej finna ursäkt. De voro tvärt om sådana, att man måste tvifla på *allvaret* med ändamålet och misstänka det som en pretext. Man tycktes ha förgätit, att ett stort ändamål fordrar stora uppoffringar; men man kom deremot i håg från den förra tiden, att *krig* är en ganska allvarsam och betänklig sak. De stora ändamålen skulle derför nu vinnas på ett fint, oskadligt sätt genom *begagnandet af konjunkturerna* (ett valspråk, som nu ganska ofta med en mystisk min uttalades), genom allianser, genom en lycklig kupp och, om det kom till krig, genom krig, som ej voro ämnade att bli något krig, utan endast demonstration, och hvarvid man förespeglade nationen, att den ändå skulle vinna på subsidierna. — Man känner de ömkliga resultaten af denna djupa statsklokhet. Att de endast herskade genom sken och bländverk, genom uppställandet af den gamla

national-äran såsom ett fantom, hvilket dårade hopen, kunde snart ej undfly ledarne sjelfva, och från ögonblicket af denna insigt begynte *korruptionen*. Herraväldet är likväl i sig sjelft något allt för verkligt, för att kunna såsom bländverk förkastas, om det också på ett bländverk grundas. Man bibehöll det så älskade skenet af Sveriges politiska inflytande genom köpslagan med dess ännu genom ärofulla minnen betydande namn i alliansvägen. Det var likväl att försöka sin vigt på den europeiska balansens vågskål. Men ifrån den stund, det föregifna patriotiska ändamålets nullitet ej kunde undgå att af de skarpsyntare inses, återstod intet annat intresse än *partiets* såsom *parti*. Partitäflan födde stora talenter; men de tjente sig och ökade allmänna oredan. Det lösbundna enskilda intresset verkade mer än förr en allmän fikan efter emolument på det allmännas bekostnad, efter tjenster, och detta onda blef så mycket känbarare som efter den politiska storhetens fall den embetsmannamängd, som den fostrat, i stället för att reduceras, hade merendels blifvit bibehållen, om ej ökad. Det var äfven i detta afseende, som om man ansett fäderneslandets numera inskränktare läge såsom ett blott provisoriskt tillstånd och ville ha embetsmän i reserv för hvad som en gång kunde bli att göra. Genom missförhållandet emellan mängden af embetsmän och det verkliga behofvet kommo de tider, då *embetsmannaintresset* begynte bli ett eget och såsom sådant betydande i Sverige. Man tänkte: beati possidentes, och blef betänkt på att försvåra inträdet för den påträngande mängden. Under den politiska storheten hade man ej tänkt derpå. Det fans, utom för läroståndet, föga någon formalitet af en föregående pröfning. Pröfningen låg den tiden deremot i *saken*, och om detta slags pröfning ej egentligen hindrade någon att *komma in* på tjenstemannabanan, så hindrade den deremot mången att *komma fram*. Sysslan kräfde sin man, och den oduglige undanträngdes af en bättre. Stora naturgåfvor gjorde sig öfver allt sin väg, äfven stundom genom den blott praktiska bildning, hvars innehafvare likväl *i sådant fall* merendels sjelfva äro de första att erkänna värdet af den teoretiska kultur, som de måst umbära. Till högre poster, till allt slags chefskap ansågs i allmänhet denna senare oumbärlig på en tid, då äfven börden genom kunskaper och skicklighet sökte rättfärdiga *sina* företräden. Derför hade staten lärda undervisningsverk. Af deras fördelar begagnade sig den, som hade

kallelse och förmåga, säker, om han utmärkte sig, att bli af staten bemärkt såsom ett ämne för högre embetsmannavärf, och att, om han efter försök svarade mot förhoppningen, utan noga beräknande af rang och år äfven i sådana användas. — Det genom vissa pröfningsformaliteter försvårade ***inträdet***, i stället för det gamla genom subjektens och sakernas egen natur försvårade eller lättade *framträdet* på embetsmannabanan, var införandet af *tariffsystemet* för embetsmannakunskaper, och medlet dertill — de vid akademierna anbefalda *embetsexamina*.

Saken kunde lätt såsom nödig och nyttig framställas. Genom kongl. förordningen af den 10 Mars 1749 stadgades, att ej någon skall tillåtas auskultera eller advocera eller antagas till notarius i de verk, hvarest rättegångssaker förekomma och drifvas, icke förordnas till fiskal, ej heller föreslås till auditör, landssekreterare och borgmästare, som ej vid afskedet ifrån akademien erhållit vederbörligt vitnesbörd om tillräcklig insigt i lagfarenheten, särdeles i de delar deraf, som höra till det ämne, hvari han sig föresatt att tjena det allmänna. Ett sådant vitnesbörd skulle ej kunna meddelas, om han ej endera disputerat öfver något juridiskt ämne eller öfverstått offentligt förhör för vederbörande professorer, med fördt protokoll öfver frågor och svar. Genom kongl. förordningen af den 9 Mars 1750 utsträcktes dessa fordringar äfven till dem, »som lämpat sin hog att tjena vid de andre regeringens civile grenar», hvilka också böra förhöras vid öppna dörrar i consistorio, enligt protokoll, och i de vetenskaper, som lägga grunden till deras tillärnade göromål, hvilka det derför åligger konsistorium att behörigen urskilja, och att öfver insigten döma, hvarefter vitnesbörd deröfver i consistorii academici namn utfärdas. Kollegier, allmänna verk, landshöfdingar och andra embetsmän, under hvilka flera betjenter sortera, erhålla derför nådig befallning att icke lemna någon, som förut varit vid akademien, insteg till tjenstgöring och auskulterande hos sig utan behörigt akademiskt vitnesbörd om tillräcklig insigt i de till verket hörande vetenskaper samt ärbart förhållande. — Sådant var upphofvet till de så kallade *civil-examina* vid akademierna. I följd af den sistnämda kongl. förordningen, enligt hvilken det ålåg consistorium academicum att *urskilja* de pröfningsämnen, som för de till rikets särskilda verk och kollegier sig ärnande ynglingar voro lämpligast, inkom äfven consistorium academicum med

ett provisoriskt förslag i detta afseende till h. k. h. då varande kansleren (kronprinsen Adolf Fredrik). Detta förslag var provisoriskt, emedan consistorium academicum ej trott sig om »att fastställa ett sådant vetenskapernas urskiljande på annan grund, än så vida vederbörande kollegier och embetsmän skulle pröfva de för hvarje göromål af consistorio föreslagna vetenskaper vara sådana, som de af sina tillkommande ämnessvenner fordra». För samma betänklighets skull finner sig consistorium academicum ej befogadt att föreslå andra vetenskaper än de, som finnas »hufvudsakligen oundgängliga vid tjensternas skötande», ehuru det kunde anföra många skäl, »hvarför ämnessvenner till kollegierna borde hafva lagt försvarlig grund icke allenast i sådana slags studier, som kallas *humaniora*, såsom i de lärda språk, utan ock i de vetenskaper, som tjena dels till förnuftets uppodling, såsom slutkonsten, dels till nytta och prydnad för alla, fastän de just icke alltid hafva tillfälle att utöfva sådana kunskaper i sina tillkommande sysslor, såsom matematik, naturalhistoria och statshistoria». — Förslaget uppger examensämnen för rättegångsverken, krigs- och amiralitetskollegierna, kansliet, justitierevisionen, antiqvitetsarchivum, kammar-, bergs- och kommerskollegierna, kammarrevisionen, ända till och med kongl. slottskansliet (till hvilket ämnessvennerna borde examineras af juris och moralium professorerna) samt landstaten i länen. — Om något utlåtande af kollegierna i nämda afseende blifvit infordradt och ingått, är rec. okändt, äfvensom han ej har sig bekant, om någonsin andra civilexamina än till rättegångsverken, kansliet och bergskollegium vid akademien plägat tagas; hvartill nu kommer den genom kongl. brefvet af den 30 April 1799 anbefalda kameralexamen[7].

Detta förslag kan anses såsom ett slags nödvärn å akademiens sida; ty på samma tid hade tanken att genom akademierna lättast förekomma mängden af tjenstsökande fått sådant insteg, att den hotade universitetet med en fullkomlig omskapning. Den då varande *uppfostringskommissionen* hade redan i detta ämne inkommit med ett memorial, hvaröfver åter consistorium academicum i Upsala på nådig befallning afgaf ett utförligt betänkande af den 15 Juni 1751. Uppfostringskommissionen utgår från den grundsats, att »sann-

[7] *In jure publico patriæ* skulle ock alla examineras, enligt kanslikollegii bref den 2 Maj 1755. Denna examen i regeringsformen upphörde med 1772.

skyldiga ändamålet med ett universitet är *riksens tjensteverk»*, då deremot vetenskapernas egen tillväxt, kringspridande och den deraf följande praktiska förkofran endast kunde anses såsom *sidoafsigter* eller »sådana fördelar, som endels bero uppå riksstyrelsen samt de stadgar, inrättningar och sedvanor, som derifrån utflyta bland allmänheten, endels tillhöra de i riket inrättade vetenskapsakademier». — Vid universiteten borde derför professioner och läroämnen endast klassificeras och lämpas efter tjensteverkens mängd och beskaffenhet. Deraf följer de nu varande fakulteters upplösning och en annan indelning, hvarigenom, i stället för de 4 gamla, 6 nya fakulteter skulle uppkomma. Den första, kallad *fundamentalfakulteten,* skulle omfatta de allmännare förberedande vetenskaperna, hvartill räknas logik, metafysik, eloqvens, moral, jus publicum patriæ, historia literaria och någon kännedom af grekiska literaturen, i synnerhet för dem, som ämna sig till andliga ståndet. För öfrigt är kommissionen af den mening, att en sådan kännedom lätt kunde bibringas genom professorn i latinska eloqvensen, hvarför den ock anser en särskild profession så väl för grekiskan som för orientaliska språken öfverflödig, utan bör det tillhöra teologie professorerna att meddela den nödiga närmare kännedomen i dessa stycken. Efter pröfning i fundamentalfakulteten skola de studerande med betyg häröfver hänvisas till de öfriga fakulteter, och åligger det den förstnämda att döma öfver ynglingarnes fallenheter och efter detta omdöme ge hänvisningen. Nu vidtar en allmän delning af studierna i teologiska och icke teologiska. De förra tillhöra *teologiska fakulteten;* de senare de öfriga, som äro fyra. Den *politiska fakulteten* skall bereda ämnen för utrikes ärendena, den *civila* för andra regeringens civila grenar, den *fysiska* för bergskollegium och medicinalverket, hvilket senare ej skall behöfva en egen fakultet, »emedan de medicinska tjensterna i riket äro och äfven utan det allmännas olägenhet kunna förblifva till antalet de minsta»; — slutligen den *matematiska,* som åter fördelas i tre klasser för krigsvetenskaperna samt för sjö- och jordmätning. Matheseos professorn borde läsa landtmäteriet, krigsvetenskaperna, architectura civilis et navalis; fysices professorn mekanik och optik; astronomie professorn geografien, ars navigandi och physica coelestis. — De så kallade nationerna vid akademierna borde upphäfvas och de studerande i stället indelas i klasser efter de fakulteter, i hvilka de idkade sina

studier. Tillika borde en »uträkning göras, huru många beställningar vid hvart *verk* årligen blifva lediga, samt de studerandes antal, som ifrån derunder hörande akademiska fakulteter årligen släppas, derefter jämkas»[8].

Rec. har anfört denna plan, emedan den till hela sin syftning ännu träffar mångas mening, som fordra ett närmare sammanhang emellan universitetet och hvad de kalla det praktiska. Till och med de föreslagna medlen påminna om åtskilligt, som nyligen åter blifvit bragt å bane af en och annan, som deri med lättrogen faderskärlek torde ha sett och älskat egna nya upptäckter. — Consistorii academici betänkande fäster sig först vid sjelfva principen. Det medger, att bildning af tillkommande embetsmän är *ett* af universitetets hufvudsakliga ändamål, men anmärker, att det ej är det enda, att många kunna finnas, som, utan allt syfte på embetsmannabanan och ämnande sig till näringarna, dock önska bli delaktiga af en vetenskaplig eller medborgerlig bildning, och att dessa vid universitetet äfven förtjena afseende. Dessutom måste för sjelfva ändamålets vinnande med undervisningen i det ena eller andra fallet *vetenskapernas egen förkofran* nödvändigt vara ett hufvudändamål vid ett universitet, emedan dess förutan undervisningen saknar sjelfva sin lifsanda och nedsjunker till slentrian, varandes konsistorium af den tanken, att både »till tjensters och handaslöjders upphjelpande vetenskapernas fria och otvungna bruk allra mest tjenar»; — så att äfven, om man vill rätt bilda ämnessvenner för rikets tjenst, »det är oförnekeligt, att ej mindre vetenskapernas än den tjenstsökande ungdomens skötsel bör räknas ibland universitetets angelägna omsorger, så framt ej ett nytt barbari skall uppkomma». Uppfostringskommissionen har väl velat lemna denna vetenskapernas förkofran åt vetenskaps-

[8] Samma åsigter, som röjas i detta uppfostringskommissionens förslag om universiteten, visa sig i fråga om de lägre läroverken uti »Project til en förbättrad och förnyad Förordning för Scholar och Gymnasier» af år 1760 (finnes i Modées verk, del. VII. s. 4991). I trivialskolorna skola, enligt detta förslag, läsas teologi, sedelära, naturalhistoria och fysik, ekonomi, aritmetik, geometri, historia och geografi, med ett kort begrepp om rikets nuvarande regeringssätt, modersmålets grammatikaliska talande och skrifvande, latin, grekiska, hebreiska, bokhålleriet efter den metod, som vid rikets kammarverk brukas, hvarjämte ungdomen bör gifvas en afskildring och underrättelse om de förnämsta och allmännaste förekommande ting, göromål, konster, näringssätt samt andra märkvärdigheter i verlden; och dessa lärostycken utvidgas och ökas med andra vid gymnasium.

akademierna, samt spridandet af kunskapernas praktiska nytta åt de genom regeringen vidtagna författningar. Dervid frågar konsistorium, hvar då tillkommande akademici för vetenskapssocieteterna skola bildas? hvarest de upplysta embetsmän, som böra föreslå författningarna eller till dem medverka, skola tilldanas? — om man vid undervisningen äfven i de högsta läroverken ej ser på vetenskapen sjelf, utan endast mäter efter en viss praktisk tariff. Sedan konsistorium på detta sätt sökt visa, att staten tjenar sig sjelf i samma mån som den i sina läroverk oegennyttigt tjenar vetenskaperna, fortgår konsistorium till anmärkande af de tekniska bristerna i kommissionens förslag, såsom att matematiken blifvit utesluten ur fundamentalfakulteten, oaktadt *allt* hvad i matematiska fakulteten sedermera förekommer blir *tillämpad* matematik; att *i allmänhet den fordrade praktiska undervisningen är så styckad och mångfaldig, att ingen tid blir för den grundliga teoretiska förberedelsen*, hvarförutan man ändå ej kommer fort; att det i fundamentalfakulteten redan anbefalda ståndsvalet är ofta ogörligt, och den makt, lärarne i detta afseende blifvit inrymd, otjenlig och tryckande; att det föreslagna utsläppandet af studenter från akademien endast i den mån ledigheter i tjensteverken sig yppa är lika omöjligt och, om äfven möjligt, högst skadligt o. s. v.

Hvad den nya indelningen af fakulteterna angår, yttrar sig konsistorium, att den »lika litet skulle kunna befordra vetenskapernas förkofran, som de gamlas bibehållande deras tillväxt kan förhindra». Man borde derför snarare vara betänkt på, att de redan varande fakulteter måtte rätt uppfylla sitt ändamål, hvilket de fullkomligen förmå, om de väl inrättas. Exempel tages af juridiska fakulteten. »Det är förmodligen visst», yttrar sig konsistorium, »att så länge juridiska fakulteterna icke äro väl inrättade, kan riket ifrån akademierna sällan vänta annat än otillräckligen tillredde tjenstemän, de der efter hand sedermera måste lära större delen af sina sysslor såsom handtverk genom practiquen, många enskyldte och ofta hela samhället till skada. Om för den skull samma fakulteter, på hvilkas göromål ankommer att af grunden tillämna lagfarne, kloke och försigtige samt således för riket nyttige både undersåtar och tjenstemän, skola på något sätt upphjelpas och förbättras, lärer utan tvifvel inrättningen vid dem så böra anställas, att (1) åtminstone de (för yrket) hufvudsakligaste vetenskaperna icke styckevis, utan till hela

sin vidd kunna ungdomen, fastän i korthet, föredragas». Hvarjämte (2) »de allmännare hjelpvetenskaper, som hit höra och i filosofiska fakulteten läras, böra af den ungdom, som börjar studera lagfarenheten, vara inhemtade *förut*». — Om nationsinrättningarna anmärker konsistorium, att de genom det förhållande, hvari de sätta de yngre studerande till de äldre och desse åter till lärarne, märkeligen bidraga till så väl ungdomens nytta i studier som ordningens bibehållande vid akademien; att de kamratskap genom gemensamma studier i samma fakultet, som kommissionen i stället vill införa, i alla fall knytas och existera; hvarjämte nationsindelningen vid akademierna, såsom sammanhängande med indigenatsrätten för prester i stiften, »sätta riksens biskopar i stånd att ifrån början följa och efterfråga de ämnen, hvilka inom deras stift till ledigblifvande preste- och skoletjenster böra befordras» [9].

Rec. har redan till en del karakteriserat den krisis, i hvilken fäderneslandets läroverk vid denna tid befunno sig. Den kan betraktas under tvänne synpunkter. Å ena sidan härledde den sig från den allt märkbarare olägenheten af de allmänna läroanstalternas mest på det andliga ståndets bildning beräknade gamla skick: en olägenhet, som lät tydligare känna sig i samma mån som, med de stora ärendena, den stora andan att dem behandla försvann [10], hvilken fordom

[9] Äfven utan detta sista skäl tror rec., att nationsinrättningarna vid akademierna, såsom hos oss nyttiga, böra bibehållas. Frågan om indigenatsrättigheten för prester ligger utom rec:s område att här bedöma. Deremot är han afgjordt af den tanken, att denna rätt i fråga om *skolsysslor* borde upphöra, för vinnandet af ett närmare, lefvande sammanhang emellan fäderneslandets läroverk och brytandet af den i dem lätt herskande provinsiela slentrianen. Dermed vore ock redan den betydligaste olägenheten af presternas nu gällande indigenatsrätt afhulpen. — Rec. känner exempel, att uselheten, en gång vid en skola eller gymnasium inkommen, blifvit ordentligen såsom ett skötbarn fostrad, emedan hvarje lärare sjelf merendels är denna dålighets barn och bildar andra såsom han sjelf under skol-åren vid samma skolverk blifvit bildad.

[10] I stället steg konsten att på ett vigtigt och högtidligt sätt behandla småsaker. Berömda statsmäns rykte under denna period låg stundom deruti. Svårligen har t. ex. någon i skickligheten att med en *diplomatisk min* göra ett lappri vigtigt öfverträffat den hos oss nu på en tid så upphöjde *C. G. Tessin*, hvars fader var en man af helt annat skrot och korn. Lustigast förefaller likväl det minutiösa politiska hemlighetskrämeriet hos *sekreta utskotten* på den tidens riksdagar, emedan det af ovant folk drefs med mer pretention och mindre skicklighet, och emedan ingen var dupe

afhjelpte denna olägenhet. Å andra sidan hade, då Sverige med förminskade tillgångar ej ändrat sin diet, brytningen åter sin grund i statskroppens redan inträdda öfvermättande med tjenster, hvarigenom embetsverken, i stället för att vara organ, begynte anse sig för ändamål i och för sig sjelfva och derför gerna äfven hade förvandlat det offentliga läroverket till ett slags förberedande embetslåda, der åtminstone gesällstycket i embetsvägen borde presteras. Epoken för embetsmannaintressets egentliga konsolidering såsom sådant ligger klart för dagen i det bekanta *tjenstebetänkandet* och den i följd deraf utfärdade kongl. förordningen af den 23 Nov. 1756, om hvad som bör iakttagas vid förslags upprättande till lediga tjenster och beställningar samt deras besättande, — märkvärdig för den raka motsats i grundsatser, som den framställer, emot hvad som under den politiska storheten var praxis. Denna praxis var i allmänhet att för lägre beställningar låta anciennitetsprincipen gälla, men ej så snart fråga vore om de högre, d. v. s. dem, på hvilka ett helt embetsverks gång och drift i väsentligare mån berodde. Der öfvade styrelsen sitt fria val, bestämdt af subjektens genom naturgåfvor och bildning förvärfvade skicklighet och, om äfven ofta lyssnande till bördens anspråk, likväl under kraftiga regeringar alltid fordrande, att den skulle legitimera sig genom duglighet. Nu omvändes förhållandet. Tjenstebetänkandet förklarar ordalagen i 1720 års regeringsform, att vid befordringar de sökandes *skicklighet* och *förtjenst* skola afses, sålunda: att med *skicklighet* menas den teoretiska kunskap, man från läroverken bör medbringa, med *förtjenst* åter förfarenhet i tjensten, hvilken ej utan verklig tjenstgöring kan förvärfvas; och då från bedömandet deraf allt godtycke bör aflägsnas och i sjelfva tjensten »hvar och en bör anses skicklig, då det ej kan bevisas att han är oskicklig», så följer äfven häraf, vid jämförelse emellan så beskaffade embetsmäns förtjenster, att, såsom orden lyda, »tjenstår blifva den säkraste måttstocken, och den som deraf eger de mesta måste ock ega den mesta förtjensten». Dermed blef anciennitetsprincipen

---

deraf, oaktadt de gravitetiska formerna. — Allt gick i Sverige under denna tid ut på ett *falskt sken af betydenhet.* Sådan var den ställning det rådande partiet gifvit sjelfva staten; det onda trängde derifrån in i enskilda förhållanden och sträckte allt för mycket sin verkan in i den följande perioden. Om denna böjelse hotar att bli ett drag i svenska karakteren, så är det i dessa tider som det blifvit intryckt.

helgad såsom allmän befordringsnorm. Af den berodde all *fortkomst* för embetsmannen; och afseendet på skicklighet (nu endast pröfvad genom en efter viss praktisk tariff inrättad akademisk examen) inskränktes blott till sjelfva *inträdet* på tjenstebanan och de lägsta befattningar, som man genast med detta inträde kunde få bestrida. — Ett motsatt parti, som, upphöjdt på det förras fall, sökte den popularitet, som för kort tid genom ett olika handlingssätt stod att vinna, upphäfde väl genom förordningen af den 12 Nov. 1766, om *lagarnes behöriga verkställighet,* tjenstebetänkandet; men mer till orden än i verket, såsom bäst synes af det stadgandets bibehållande, att den, som i sin tur trenne gånger blifvit uppförd på förslag, skall tredje gången, om han af konungen ej nämnes, undfå karakter och fullmakt af samma dato som den utnämde och derpå vid nästa ledighet till enahanda beställning utan förslag befordras. I allmänhet gjorde partirekommendationer, att ingen grund för befordringar konseqvent följdes, men proklamerandet af anciennitetsprincipen såsom den gällande hade icke dess mindre vigtiga följder. Från denna tid begynte egentligen föräldrars och ungdoms brådskande med uppfostran. Genvägen af den privata informationen, såsom snarare ledande till målet, blef för de förmögnares barn allmän; och om också den då varande uppfostringskomiténs projekt, att äfven lämpa all akademisk undervisning endast efter tjensteverkens närmaste behof, blott blef projekt, så hade de för detta behof inrättade (och illa beräknade) *civilexamina* vid akademierna och den otålighet att vinna snar anställning i tjensteväg, som anciennitetsprincipen födde, likväl en tillräcklig verkan att hos mängden af tjenstemannaämnen allt mer förvisa grundligheten i studier. Nu lades grunden till de så ofta hörda klagomålen i detta afseende, hvilka man i nyare tider merendels nöjt sig med att upprepa, utan att gå tillbaka till deras första och egentliga orsak, hvilken af de kunnigare på den tiden likväl genast insågs och, ehuru utan verkan, tillkännagafs. Redan 1767 yttrade en svensk rådsherre[1] inför kongl. vetenskapsakademien: »Nästan all den ungdom, som ärnar sig til Riksens Collegier och andre betydande Ämbeten, har så brådt om at på sina ställen blifva inskrifven, för at få räkna tjänsteår, at den vid

[1] H. exc. grefve C. G. Löwenhielm, *Tal om ungdomens uppfostran i et välbeställdt Regemente.*

Academierne ej har tid at tänka på annan skickelighet, än stapla up i minnet några Definitioner och Vetenskaps-afdelningar, hvilka kunna komma til pass vid et Förhör, som gifver en slags rättighet til nämnde Inskrifning. Rikets angelägna värf falla således dem i händer, som äro barn både til år och kunskap, samt hvilkas höga tankar om sig sjelfva, sin kunskap, och i synnerhet sina rättigheter, hindra största delen af dem, at någonsin återhämta hvad de genom förhastningen förlorat. Dageliga Sysslorne i et Collegio lämna dem ej heller tid dertil; så at den, som äger bästa Naturs-gåfvor, och kunnat hedra sitt Tidehvarf, blifver igenom allmänna ställningen en mycket medelmåttig Ämbets-man; och den, som Naturen mindre gynnat, blifver nyttig til intet, men skall likafullt efter sin tour klifva up til högsta värdighet. En så lätt väg til äran låckar alla lättingar dit, gör qvickt och flitigt Folk modfäldt, samt ådrager Ämbets-män et allmänt förakt». — »Hvarföre, kunde någon fråga, sker ej vid Scholar, Gymnasier och Academier en noga granskning? och hvarföre taga Collegierne emot sådane, som ej äro tilräckeligen underbyggde? Frågan är lätt at göra, men verkställigheten icke så, när sjukdomen är allmän, och fröet til dess underhåll tör ligga i sjelfva Författningarne». — En ibland förnämsta orsakerna till det onda ser denne herre i det företräde, som allt mer gifves den privata uppfostran framför den publika, så att i skolorna föga andra finnas än fattigas och medellösas barn. Han gör en högst skarp satirisk målning på den i förnämare hus vanliga privat-informationen och tilllägger: »På detta sättet går det väl icke til i alla, dock i många, hus; men om både Föräldrar och Informator äro förnuftige, så fattas dock här den starkaste drif-fjädren til kunskap och seder, nämligen täflan med jämnårige. Skulle ännu denne Hemfödingen hinna så långt, och äfven längre, i kunskap än de, som gå den allmänna Scholæ-vägen, så är likafullt hans förlust ganska stor: ty han har ej fått vänja sig at passa på klockeslaget; han är mindre härdad både til kropp och sinne; han regeras af hög inbillning, som tjänstefolk och underhafvandes smicker för tilkommande Husbonden inblåst honom; han känner ej den vänskap, som bindes igenom dygd och natursgåfvor; han har ej lärt sig at lefva med Camerader samt förbinda sig dem; med et ord: hans mistning är större, än at alla framsteg i bokvett vid de åren kunna den upfylla; men hans förlust blefve än större, om undervisning och efter-

syn vore i alla delar vid Scholar och Gymnasier sådan, som den både borde och kunde vara». — Förutsatt att en sådan förbättring i offentliga undervisningsverken skedde, anser författaren dem särdeles af alla embetsmannaämnen böra begagnas. »Pædagogier, Scholar, Gymnasier, Academier följa på hvarandra. Förnuft och sakens natur säga ju, at et barn skall börja med det enfaldigaste, och ej slippa til de högre Lärosäten, innan det kan där göra sig nytta, och at den, som finnes oskickelig til studier, bör taga sig något annat före, på det ej det allmänna må sakna folk vid näringarne och sluteligen nödsakas at föda en duglös. Sker det ej, så uphörer all ordning. *Täflan, alla storverks moder, försvinner.* — Mån icke, oförgripeligen at säga, efter allmänna Läro-hus äro med det allmännas dryga omkostnad uprättade, all Sveriges Ungdom kunde och borde där hafva sin upfostran? ingen släppas til Gymnasium, som ej gått undre Scholan igenom; ingen få komma til Academien, som ej gjort fullt skäl för sig i Gymnasio; ingen sättas til någon Syssla som fordrade kunskap och insigt, utan sådant bevis från Academien, och sådant Förhör vid det Verk dit han sig ärnade, som vore hedrande; och detta alt utan skillnad på rik eller fattig, hög eller låg». — Om rec. ej ovilkorligen instämmer i allt detta, så är det ej derför, att han icke gillar sjelfva tänkesättet, utan emedan han tror, att det ej är genom tvångsförfattningar, utan genom öfvertygelse, som den offentliga uppfostrans företräde framför den enskilda bör göra sig gällande.

På samma tid, som genvägarne till embetsmannabildning vid läroverken infördes, begynte äfven brådskan i de egentliga lärda värdigheternas ernående att mer än förr förspörjas. Vid 1764 års promotion i filosofiska fakulteten voro de, som sökte och äfven allmänneligen erhöllo filosofiska graden, så många och till en del så omogna, att ifrån denna tid det limiterade antalet af 50 magistrar vid hvarje promotion måste bestämmas. Derpå har den nyss åberopade rådsherren afseende i följande yttrande om de lärda hedersbelöningarna: »Vägen til äran göres så jämn och makelig, at sjelfva lättjan kan löpa den samma utan möda; och sluteligen, när en gått alla heders-grader igenom, har han ingen heder vunnit, utan blifver föraktad i samma mån, som honom fattas kunskap och de insigter han bär namn före»[2]. — — »Så bedröfveliga

[2] Riksrådet grefve Löwenhielms andre son, sedermera svensk minister i Dresden, Berlin och Haag, var en ibland dem, som till 1764

omständigheter anförer jag icke såsom förebråelser emot allmänna Lärare och deras Lärjungar. Jag vet, at många af de förra göra alt sitt til, och at *ungdomen altid blifver sådan som den har anledning i anseende til framtiden»* (en stor sanning, som lär att det vigtigaste i sjelfva uppfostran är statens egen anda och författning! Framkallar denna öfver allt *förtjensten* — och denna stora praktiska grundsats är ock den enda, som gör teorien *praktisk*, — så är allt godt; sker det ej, så är äfven det bäst inrättade undervisningsverk blott en kostbar och föga nyttig raritet). *»Men sådan är vår ställning, hvilken haft sitt ursprung mindre inom än utom Läro-husen».*

Ett märkligt dokument till bedömande af den brytning, hvari läroanstalterna nu befunno sig, lemnar: *Consistorii Academici i Upsala till Hans Kongl. Höghet Kron Prinsen afgångne Underdånigste Betänkande om Informations Werket* (af d. 5 Nov. 1768), *med thertill hörande under Hans Kongl. Höghets öfvervaro i Consistorio Academico hållne Protocoller, jemte Hans Kongl. Höghets egenhändigt författade och till Protocollet i Consistorio aflämnade Nådigste yttrande* (tryckt i Upsala 1769). — Det är intressant att i fråga om denna brytnings orsaker och beskaffenhet höra män instämma med hvarandra, som i vetenskaperna gifvit fäderneslandet ett outplånligt namn; och rec. vill derför anföra några ställen ur åtskilliga vid detta tillfälle inför h. k. h. kronprinsen, då varande kansler, afgifna yttranden. — *Bergman:* »När frågan blifver, hvarför omognare och mindre underbygd ungdom nu kommer från Academierna, än för 20 eller 30 år tillbaka, så är efter min oförgripeliga mening sådant hufvudsakeligen icke att härleda ifrån andra orsaker, än then korta tid, som ther användes. En yngling, som nu tillbringade 10 till 15 år vid Academien[3], skulle, om alt annars vore lika, utan tvifvel öfverträffa i lärdom och insigter then, som i förra tider efter vanligheten så länge dröjde qvar. Men att ungdomen så mycket skyndar, thertill äro andra omständigheter vållande. Om föräldrar hade tillräckeligare förmögenhet, att på barnens upfostran använda, och vid befordringar fram för alt

års promotion i filosofiska fakulteten tagit *examen rigorosum*, men försmådde att låta promovera sig, emedan så många lätt nog hade då kommit till denna heder. Vid 1764 års promotion bekransades på en gång 116 fil. magistrar. Vid näst föregående promotion 1761 var antalet 104.

[3] »Horresco referens», skall säkert nu varande generation säga.

skicklighet finge företräde, så tviflar jag icke, att ju ungdomen skulle vederbörlig tid stadna qvar, och ther under tillika vinna then stadga och mogenhet, som med insigt bör vara förenad, om Kongl. Maj:ts och Kronans tjenst skall med fullkomlig drift och god värkan utöfvas». — *Melanderhjelm* (då Melander[4]) om de matematiska vetenskaperna: »Om ett ungt snille, som väl kunde vinna en grundelig insigt i thessa vettenskaper, för tidigt, och förr, än thet gjordt sig tid att förvärfva en grundelig Theorie, tänker uppå en skyndesam application af thet lilla, han kan, thertill lockad af then upmuntran, han finner i allmänhet mer åtfölja the practiske, än Theoretiske vetenskaperne, hvilket synes nu en tid bortåt hafva varit och än vidare blifva thetta Seclets smak uti litterature, så kan tiden icke vara långt borta, att väl the finnas som kallas Mathematici, men af them är äntå ingen som förstår läsa Newtons Skrifter, mindre sjelf arbeta på vetenskapens tillväxt. Man finner lärda Societeters handlingar förr uppfyllde med lärda och djupsinnige Mathematiska afhandlingar, men thesse hafva längesedan börjat att lämna alt mer rum åt till större delen toma rön, med mera sådant». — *Ihre:* »För Eder Konglige Höghet kan jag vid thetta tillfälle ej undgå, att vid handen gifva, att nu i flere år studier och smak för solid lärdom synbarligen aftagit: jag vidgick thetta med mera blygsamhet, om jag hade mina Ämbetsbröder eller mig thet att förebrå, att vi i något mål efterlåtit, hvad samvete, heder och ämbetes skyldigheter af oss kräfva. — — Men tå författningarne äro till någon del sådane, att om jag tillstyrkte en yngling att beflita sig om en öfver vanligheten grundelig kunskap, och till then ändan att i flere år, som fordom skedde, qvarblifva vid Academien, och nyttja sina Lärares undervisning, bokförråd, m. m., och then samme sedan antingen uti Ecclesiastique Ståndet eller vid andra Ämbetsgrenar sökte sin befordran, blefve ganska äfventyrligt, om ej then, som med långt mindre förverfvat pund lemnat the allmänna lärosäten, blefvo honom föredragen, och han altså såsom förlorade borde anse alla the åren, som han på grundeligare kunskap anlagt. — Att enkannerligen nämna vår *Noblesse*, hvars vård Eder Kongl. Höghet nådigst nyligen behagat mig updraga, och som jämte then öfrige Riksens ungdom the viktigaste Rikets Ämbeten framdeles skola bekläda,

[4] Adlades 1777.

lemna the nu gemenligen Academien vid samma tid, som the fordom plägade hit ankomma, och anse vi såsom en besynnerlighet, om någon här qvarblifver tils han fylt 20 år. — — Jag måste ock bekänna, att om och när ålder och tjenstår ensamme hafva öfvervigt öfver vett och snille, är efter min ringa urskillnings gåfva all upmuntran för studier kraftlös. Men som en stadgad lag synes försvaga alla mina slutsatser, och ett vedertagit befordrings sätt samt fruktan för andragande besvär, uti hvilka jag icke vet, om anföras plägar, att man hafver mera vett och kunskap än ens medsökande, befalla mig tystnad; måste jag med bekymmer se studierna lemnade åt theras öde». — *v. Linné:* »Ifrån 1750 tycker jag mig sedt huru vettenskaperne alt mer och mer aftagit, och ännu continuera sitt aftagande hos oss. — Vid thenna tiden begyntes en ny epoque för lärosäten; Academierne blefvo omstöpte till Gymnasia illustria, dock med behållning af Characteren; — Examina så många befalte, att om the alla till pricka efterlefvats, fruktar jag thet redan varit bestält med Academierne; — Ingen fick gå ifrån Academierne utan publique examen af vissa utnämda Professorer till hvart Collegium; ingen annan Professor fick göra en fråga på abiturienten, än then Professor, som på Professionen hade fullmagt. Studiosus skulle altså för sin examen skuld väl höra theras föreläsningar, som hade lof att examinera; behöfde altså ej annat att läsa. Thetta absolverade han på 1, 2 à 3 Terminer. — — Anciennitets principium blef tå ock antagit så i *Civil* som *Militaire;* ja thet trängde sig äfven in uti sjelfva *Ecclesiastique* väsendet, som gjorde mer skada för vettenskaperne än alt annat. — När intet hvar blifver belönt efter habilitet och lärdom, är vist then obetänkt, som länge arbetar i vettenskaper vid Academien, utan skyndar sig tädan och anser henne som en hållhake i loppet af sin välfärd, thet har man icke allenast sedt hos Noblessen, som fordom innehade solide vettenskaper samlade vid Academien, utan äfven hos Philosophos, Theologos och Medicos, ja man bör icke här af undra att vettenskaperne taga af, utan fast mer at the ännu äro qvare». — För öfrigt förente sig Ihre, Linné och flere i klagan öfver de täta konsistoriela göromålen, hvilka den förre önskade måtte genom delning[5] förminskas;

[5] Ett förslag om ärendenas fördelning på divisioner inom consistorium academicum blef äfven sedermera uppgjordt, men rec. vet ej om någonsin utfördt.

»hälst som the annars ej annat kunna än göra en sådan diversion, att en Professor måste förgäta, att hans syssla är att lära och läsa».

Så väl af konsistorii gemensamma betänkande som af de särskildt afgifna yttranden befinnes, att, oaktadt i skolordningen af 1724, 2 kap. 1 §, konungen pålägger biskoparne *att råda och förmana folket, af hvad stånd de äro, att hellre skicka sina barn till de allmänna lärostäder, än särskildt antaga præceptorer i sina hus,* mängden af dem, som endast njutit privat information, innan de begåfvo sig till akademien eller ännu under enskild handledning sig der uppehöllo, så tilltagit, att denna klass af studenter nästan omfattade alla förmögnares och adelns barn samt i gemen alla dem, som ärnade sig till rikets civil- och militärsysslor. Då desse ännu vid sin ankomst till akademien voro barn eller åtminstone ej innehade samma underbygnad som de, hvilka genomgått de lägre offentliga läroverken, så påkallade detta slags omogna studenter, som, om de voro adelsmän, ej heller ingingo i den vanliga akademiska ordningen, emedan de voro fritagna från den allmänna studentskyldigheten att sluta sig till någon nation vid akademien, sin egen omsorg; och då de tillika genom slägt och förbindelser mest betydde, så var det egentligen för deras skull, som man ansåg en förändring med universitetet så nödvändig. »Adeln» — säger då varande kanslern, kronprinsen Gustaf, i sitt eget yttrande om detta ämne — »ämnad genom sin födsel, att upfylla the förnämsta af Rikets Ämbeten, är också then delen, hvars upfostran är mäst vanvårdad; Och thet som skulle synas en paradoxe, men som dock är en onekelig och bedröfvelig sanning, thet är, att the, hvars upfostran är mäst vanvårdad, äro the, hvars födsel och förmögenhet är mäst utmärkt; althenstund the, som af Konungen äro förordnade att hafva upmärksamme ögon uppå ungdomens upfostran, kunna ej hafva samma vaksamhet öfver Adelens, som öfver the öfrige studerande. Adelen ännu uti thess spädaste ungdom kommer till Academien uti then största okunnoghet, och kunna the knapt läsa. Theras Föräldrar, som ej kunna öfvergifva the Embeten, the bekläda, för att följa sina barn, lemna them antingen på egen hand, eller anförtro them åt studenter, nästan lika så okunnoge, som sina unga Lärjungar, men som säkert intet hafva theras oskuld. Thessa informatorers okunnoghet är ännu en större ordsak för Föräldrar att skicka sina barn till Academien;

kunnandes icke hemma lära the för them nödvändigaste vetenskaper. Ankomne till Academien, gå the kan skje flitigt att afhöra Professorernes både Publique, som enskylte lectioner, hvilka kunna högst gifva vittnesbörd om theras erudition, men aldeles icke om theras öfrige lefnadssätt. Informatorerne öka sin flathet i samma mån, som theras unga Herrars ålder nalkas, och the afvänta enthera theras belöning eller afskjed. Ther af kommer, att Jag hafver sedt, oftare ungt folk bättre upfödas i sine föräldrars hus, än the, som all sin sid studerat vid Academien, icke igenom Professorernes vårdslöshet, men genom then ringa upsigt af them, som äro öfver theras enskilte upförande satte. Af samma ordsak kommer Föräldrarnas klagan öfver theras barns föga lärdom. Häraf kommer theras farhåga att skicka sina barn till Academien, icke åtskiljandes emellan then Publique undervisning och then enskylta upfostran. Våra Förfäder hafva försigtigt kändt alla thessa oordningar, och om theras inrättningar hade blifvit bibehållne, hade vi smakt af the frukter, som the sjelfve skördat; Men snålhet och then ännu förderfveligare egennyttan hafva kullkastat thessa hälsosamma inrättningar. Consistorium lärer finna, att Jag vill tala om *communiteter*. Thet är (om Jag kan så säga) utur skjötet af thenna allmänna upfostran, som man sedt alstrade Män, som både hedrat och utvidgat Sverige. Thet är ther, hvarest Oxenstjernor, Skyttar, Bjelkar, Bönder, Banerar och Torstensöner hafva hämtat the kunskaper, och besynnerligen the Dygder, som gjort theras tidehvarfs förundran och upväcker ännu vår tids vördnad. Jag bör ej bortglömma ibland thetta antal en af våra största Konungars namn, som uti thenna inrättning fått the kunskaper, som Han så ärefullt till sina undersåtares lycka brukat»[6]. — Kronprinsen föreslår derför återupprättelsen af ett kommunitet vid akademien, till en början, efter medlen ej tillåta att ge inrättningen sin förra vidd, endast bestående af 24 ynglingar, 12 frälse och 12 ofrälse, och borde de så kallade *stipendia regia* åter användas till detta deras ursprungliga ändamål, samt hela anstalten ställas under en egen direktion, som för medlemmarnes både studier och seder var ansvarig. — Professor Berch hade i detta ämne utarbetat ett utförligare förslag, hvarigenom inrättningen

[6] Konung *Karl X Gustaf.* Han var såsom ung under sitt vistande vid Upsala akademi i pension hos teol. professorn, sedermera ärkebiskopen Lenæus.

skulle få mer vidd och till största delen kunna bestå genom ett måttligt tillskott af de der intagna barnens föräldrar. Såsom mönster för densamma framstälde han den då varande kadettskolan i Karlskrona. Konsistorium i sitt betänkande tillstyrker äfven en dylik anstalt vid akademien, helst antalet af omogna studenter, som endast under privat information sig vid universitetet uppehöllo, så tilltagit, att sådana redan utgjorde öfver *en tredjedel* af den i Upsala studerande ungdomen. Då desse tillika merendels voro de, som ämnade sig till rikets civila och militära sysslor, men af en egentlig akademisk undervisning sig ej kunde begagna, så ansåg, vid så beskaffadt förhållande, konsistorium nödigt att å statens sida någon åtgärd med dem vidtoges, som sörjde för den elementära bildning, hvaraf de oftast voro i saknad, och utan hvars föregående inhemtande alla anbefalda embetsexamina skulle bli onyttiga. — Förslaget blef likväl utan verkställighet, tills kadettskolan vid Karlberg, eller krigsakademien, till någon del sedermera uppfylde dess mening i anseende till blifvande militärers bildning, men hvilken också derigenom blef bestämdt skild från universitetet. I anseende till civila embetsmannaämnen stannade man vid de en gång påbjudna examina, om hvilkas otjenlighet att uppfylla ändamålet redan kännedomen af de förhållanden, hvarunder de inrättades och hvilka vi nämt, kunde öfvertyga.

Också består historien om dessa civilexamina i historien om de klagomål, som under 70 års tid öfver deras otillräcklighet blifvit förda, hvilka klagomål föranledt oupphörliga små förändringar, hvilka små förändringar åter ej förekommit ny klagan, emedan ingen af dem gått till sakens grund. Vid riksdagen 1761 tillstyrkte consistorium academicum i ett till sekreta utskottet infordradt betänkande, att kollegierna och de verk, som antaga ämnessvenner, måtte sjelfva hålla examina, eftersom de bäst borde förstå, huru stor grad af kunskap de hos hvar nybegynnare äskade. Detta påbjöds äfven genom kongl. förordningen af den 12 Nov. 1766. Man hade nu således dubbla examina; hvarjämte under riksrådet Höpkens kancellariat beslöts, på det den till kollegierna sig ämnande ungdom ej måtte för mycket skynda, utan äfven mogna uti *litteris humanioribus*, att ett *exercitium stili* borde innan examen presteras. Allt detta måtte dock ej gjort åsyftad verkan, emedan kansleren grefve Rudenschöld år 1773

anbefalte consistorium academicum att inkomma med ett nytt betänkande om examina, emedan dessa hittills medfört mindre nytta. Då detta ändtligen afgafs, ansåg juridiska fakulteten för sin del tjenligast att civilexamina alldeles upphörde och pröfningen helt och hållet öfverlemnades åt vederbörande kollegier. Consistorium academicum fann deremot betänkligt att helt och hållet afskaffa dem, utan förmodade, »att när allmänheten hinner glömma den vedertagna anciennitetsprincipen och deremot dagligen finner att vid all befordran följes den i regeringsformens 10 § utstakade grunden: *skicklighet* och *erfarenhet*, lärer all klagan öfver omogna ämnen efter hand försvinna». — Att några strängare befordringsgrunder nu blifvit följda eller verkat någon förbättring, har likväl rec. allt skäl att betvifla. Han finner i en svensk statsmans handskrifna memoirer för 1770-talet följande ställe: »I Upsala klagades öfver studiernas förfall. Omtankan att få belefvenhet för att vinna insteg i ett ungt hof, der all ungdom antages och accueilleras, blir det enda föremålet. Man lär sig snarare dansa, än skrifva sitt namn. Man börjar sedan påtänka utvägar att köpa tjenster, den ena knappt erhållen förr än den andra efterfikes. Ingendera göres, och man får förtjenster utan att ha tjent. Så går det med adeln. I Upsala är nu ingen enda adelsman, som lär sig vetenskaper; man lär sig litet språk för att kunna tala vid hofvet eller förstå teaterarbeten, man lär sig dansa, för att få figurera i en ballet, och något rida, i ett lyckligt hopp att visa sig i skjutsridning eller, till ett nec plus ultra för all ambition, synas i en ringränning. De af ofrälse ståndet öfverge vetenskaperna, efter de hvarken gifva bröd eller anses. Lyckan har intet gynnat Sverige som månge andre länder, der man uppodlar lärdomen för lärdomens skull och för egen heder. — Teologien, som själen betalar, och medicin, som kroppen betalar, äro de enda kunskaper som uppbrukas. Bägge gifva de sin föda. — — Den tanken har vunnit insteg, att man utan studier kan äfven i vetenskaper vinna skicklighet, och ett helt rikskollegium har utlåtit sig, att tvänne våra största mekanici Polhem och Thunberg börjat som olärde och slutat sine arbeten till Europas förundran: derför skall vetenskapen, som icke utan studier kan vinna framgång, vanskötas, och man väntar omedelbarliga presenter af sådane rare genier, som knappt födas hvart 100:de år, och hvilke med underbygde studier ännu gått längre än de hunnit».

Då intet decennium förbigått, under hvilket ej någon jämkning blifvit gjord, någon ny föreskrift gifven angående de för embetsmannaämnen anbefalda examina, allt sedan dessas första inrättning, så skulle rec. lätt kunna öka antalet af de redan derom gjorda anföranden[7]. Men han fortgår hellre genast till den sista i detta ämne vidtagna författningen och det betänkande, som föranledt densamma, emedan detta i alla fall blott innehåller ett upprepande af de gamla klagomålen och visar de föregående föreskrifternas otillräcklighet. — Den 14 Juni 1811 beslöt consistorium academicum att, i enlighet med en af professor doktor Rabenius gjord framställning, ingå till h. k. h. kronprinsen, då varande kansler, med underdånig hemställan angående en förlängd akademisk kurs och utvidgad examensskyldighet för dem, som ämna sig till rikets civila tjensteverk och kollegier, särdeles till rättegångsverken, emedan, såsom konsistorium yttrar sig, »rikets tjenst igenom ungdomens allt för stora skyndsamhet tydligen mycket lider». I följd häraf föreslås, att hvarje yngling, som ämnar sig till rättegångsverken, måtte förpligtas att studera vid akademien 4 terminer: en tid, som, jämförd med den, som i andra länder erfordras för det juridiska stu-

[7] För fullständighetens skull vill rec. blott nämna de ytterligare författningar i detta ämne, ifrån början af 1770:talet intill närvarande tid, hvarom han har kunskap: kongl. brefvet af den 23 Febr. 1770, hvarigenom den undervisning i applicerad matematik för ynglingar, som ämna sig till militärstaten, hvilken förut varit uppdragen åt professorerna Klingenstjerna och Strömer, uppdrages år prof. Melander och Mallet emot arvode (den enda författning angående militära undervisningen vid universitetet som rec. känner); kanslikollegii bref den 27 Dec. 1777 om större noggranhet med examina och testimonier; kongl. brefvet af den 9 Apr. 1788, att de, som söka inträde i rättegångsverken eller kollegierna och offentligen disputerat, ej slippa examen utom för den professor, under hvars præsidium det skett; kongl. brefvet af den 30 Apr. 1799 om kameralexamen; instruktion för kanslersgillet af den 27 Okt. 1801, i hvars 6 § förordnas om noggrannare förhör vid inskrifning i kollegier och tjensteverk, samt att, i fall ej kunskaperna hos den sökande finnas svara emot det akademiska betyget, anmälan bör ske hos kanslersgillet, som deröfver eger höra vederbörande samt vidtaga sådana författningar, hvarigenom missbruket förekommes (tillhör enligt kansliordningen den 23 Okt. 1809 numera kanslistyrelsen); kanslersbrefvet af den 11 Juni 1807, som förordnar att, utom den föregående juridiska examen, i sjelfva bergsexamen äfven bör examineras i bergslagfarenhetens så väl teoretiska som praktiska grunder; kongl. kungörelsen af den 9 Okt. 1812 om hvad som iakttagas bör i anseende till dem, hvilka vid rättegångsverken samt rikets kollegier söka inträde. Vid Lunds akademi lärer en preliminär juridisk pröfning vara föreskrifven före kansliexamen.

dium, konsistorium anser för den möjligen kortaste[8]; och att de, som ämna sig till rättegångsverken, måtte förbindas att, utom i de hittills vanliga vetenskapsdelar, nämligen allmänna och hushållningslagfarenheten samt naturrätten, äfvenväl prestera examen i historien, särdeles fäderneslandets, och den lägre mathesen. Tillika understälde konsistorium, om det ej skulle vara gagneligt att en viss ålder, t. ex. af 18 eller 20 år, faststäldes, hvarförinnan ingen till rikets civila tjensteverk och kollegier finge från akademien dimitteras[9]. Förslaget blef af Kongl. Maj:t utstäldt till vederbörande auktoriteters betänkande, och rec. vill ej neka sig nöjet att anföra då varande justitiekanslerns, numera hans excellens Trolle Wachtmeisters utlåtande, som, genom det tänkesätt det uttrycker, är värdigt en herre, utmärkt af sin kärlek för vetenskaperna och egen sysselsättning med vetenskapliga ämnen: »Då jag anser det för obestridelig sanning, att den filosofiska själsbildningen samt den vetenskapliga odlingen, som svårligen utan vid universiteten kunna vinnas, äro för en embetsman af största vigt, och saknaden af dessa källor till grundlighet och begreppens redighet icke ersättes af den routine, som embetsmannabefattningen liksom en handtverksöfning, småningom alstrar, och i hvars påräknande så många med ofullkomnad underbygnad hasta från lärosätena, för att inträda å den bana, som leder till de vigtigaste embeten i staten, på hvilka vården om medborgares lif, ära och egendom bero, kan jag icke undgå att med mitt underdåniga tillstyrkande understödja det af consistorium academicum i Upsala gjorda underdåniga förslag, hvilket genom ökade svårigheter för dem, som vid akademierna skola danas till embetsmän, medför tillika den indirekta nytta att afskräcka dem, som, utan att hafva tillräckligen rådfrågat sin böjelse eller öfvervägt sin förmåga, nog lättsinnigt välja en väg, till hvilken de icke äro ämnade, och derigenom afledas från andra

[8] Rec. tviflar att på något ställe i Europa en kurs af tillsammanlagdt 15 à 16 månader anses för tillräcklig beredelse i en vigtig vetenskaplig profession såsom den juridiska, och god nog att kunna öppna banan äfven till rikets högsta civila värdigheter.

[9] Vid samma tillfälle resolverade konsistorium, att hädanefter, vid anmälan att få aflägga specimina stili för civilexamina, de sig anmälande böra förete betyg om *grammatikalisk kunskap* utaf någondera af eloquentiae professorerna. Så förberedd kommer detta slags studerande ungdom till akademien.

aktningsvärda och gagneliga yrken i det allmänna». — Med detta yttrande företer Svea hofrätts betänkande i samma ämne af den 10 Okt. 1811 någon olikhet. Der heter: »Så vida thet lärer tillhöra then föreskrifne student-examen, att the Studerande böra i Historien för sig besked göra, lärer thenna vettenskap ej med then Juridiska examen böra blandas, men ehuru Mathesen och Geometrien kunna i mohn af Ynglingens fallenhet för thesse vettenskaper ej vara utan nytta, blifver then likväl uti then juridiska practiken föga användbar, enär vid pröfningen af Landtmätare förrättningar och Chartor alltid blifvit förordnadt, att en Landtmätare bör öfverse then klandrade Landtmätare-åtgärden, och thet vore betänkeligt (?) för en domare, att, med förtroende till egna kunskaper i thessa delar, försvåra then revision Landtmäteri-Kontoret tillkommer, och blottställa öfverdomaren för then tvekan en annan åtgärd måste vara underkastad». Göta hofrätt tillstyrkte förslaget; och genom kongl. kungörelsen af den 9 Okt. 1812 stadgades, att ingen måtte vid universiteten taga examen till rättegångsverken, om han ej efter aflagd studentexamen 4 terminer vistats vid akademien och varit i juridiska fakulteten inskrifven, så vida han ej förut aflagt annan examen eller ock genomgått gymnasium, i hvilket senare fall, i anseende till större förvärfvad mognad i förberedande kunskaper, 3:ne terminer anses göra till fyllest. En examen i elementen af geometri och aritmetik föreskrifves före den juridiska examen, i hvilken sista äfven historien, särdeles fäderneslandets, bör bli ämne för förhör. Kameralexamen må tagas efter 2:ne terminer; men i allmänhet ingen få dimitteras till kansliet, rättegångsverken eller rikets kollegier, som icke fylt minst 18 år. Derjämte inskärpes å nyo hvad i förordningen af den 27 Okt. 1801 blifvit föreskrifvet om noggranhet i förhören vid afgåendet från akademien och mottagandet i kollegierna.

Af det anförda kan inhemtas, att det åtminstone ej saknas författningar i detta ämne. Betänklighet måste det likväl väcka, att de alla visat sig overksamma. Rec. säger med flit *alla;* ty att äfven den sista ej uppfylt sitt ändamål, det visar den ännu fortfarande klagan öfver mängden af omogna tjenstemannaämnen. Man finner väl denna omständighet stundom ifrigt vändas till anklagelse mot de akademiska lärarne af just desamma, som, då det är fråga om en egen son, anförvandt eller myndling, aldrig nog snart få honom från akademien expedierad och, i fall några hinder derför

de i gymnasium föredragna ämnen finnes i betyget tecknad för otillräckliga kunskaper, att icke få bli student, utan återvända till det läroverk, hvarifrån han kommit. Det synes vara af vigt att, sedan den offentliga skolvägen blifvit nogare reglerad, ej genvägarne på dess bekostnad må uppmuntras, utan lika pröfningar, i fall ej möjligen i alla läroämnen för alla, dock åtminstone i metod, noggranhet och fordringar af allmän elementarisk underbygnad lika, för alla blifvande studenter fastställas och bli ett vilkor, om ej för rättigheten att vid universitetet vistas, likväl oundvikligen för rättigheten att anmäla sig till undergående af någon annan akademisk examen.

Hvad hela vårt offentliga läroverk för öfrigt beträffar, så måste man äfven bekänna, att det allt för länge befunnit sig i ett slags anarki, som ej annat kunnat än ha ofördelaktiga verkningar på allt slags undervisning, äfven på den enskilda; ty det är en sanning, att denna rättar sig i sjelfva verket öfver allt efter den offentliga och stiger eller faller i värde med den. Orsaken är, att den brytning, hvari vi nämde att hela läroverket befann sig på 1750- och 1760-talen, blifvit förlängd i ett slags vacklande tillstånd under mer än ett halft århundrade, utan att bringas till genomgång på ett eller annat sätt eller få annat resultat än sjelfva den långvariga ovissheten. Redan då kände man behofvet af förbättrade akademiska konstitutioner, emedan de gamla ej blott i anseende till sina föreskrifter för sjelfva undervisningen voro föråldrade, utan äfven i flera andra mål af den beskaffenhet, att de ej mer kunde iakttagas. Om man ock kan ha skäl till lyckönskan, att *de* förändringar, som då voro å bane, ej utfördes, så måste man dock å andra sidan beklaga, att ej verkliga och nödiga förbättringar skedde. På samma sätt var det med en äfven vid samma tid föreslagen ny skolordning. Det gamla förblef också här och, om äfven i sjelfva verket mer användbart än man ville tro, likväl ej mer ansedt för att vara det, hvilket i anseende till verkan var ungefär detsamma som om det blifvit antiqveradt. Så lefde det, föga aktadt, med ett halft lif qvar. Endast enskilda lärares förtjenst eller enskilda biskopars berömvärda verksamhet såsom eforer gaf det ännu i vissa skolor en ny, men öfvergående lifsanda. På det hela förföll det allt mer, och kanske befann det sig i sin djupaste ebb omkring slutet af 1790-talet, då skolverket ej ens kunde åt akademierna lemna det nödtorftigaste antalet

af prestämnen för stiften. Sedermera har det, i den mån regeringen skänkt det uppmärksamhet, småningom åter vunnit mera tillväxt och styrka, och i synnerhet märkes efter de senast vidtagna författningarna ett ökadt förtroende för de offentliga läroanstalterna i alla stånd, som ej kunnat vinnas, om de ej redan visat eller åtminstone gifvit hopp om en verksamhet öfverträffande den enskilda uppfostrans. — Icke dess mindre är likväl sant, att den för ett halft århundrade inträffade och sedan åt sitt öde så länge öfverlemnade brytningen i det allmänna läroverket ej ännu är öfverstånden. Vid universitaten t. ex. lemnade den endast efter sig det då införda genvägssystemet för embetsmannabildningen, i längden till sina verkningar så mycket ofördelaktigare, som det ej är rec. kunnigt, om kongl. brefvet af den 4 Aug. 1762 till öfverrätter och kollegier *om betjeningens indelande under vissa ledamöters inspektion,* diariers och remissböckers genomgående och försumlige betjentes dömande, numera, hvad *första momentet*[1] angår, iakttages. Lätt skulle i vidrigt fall kunna hända (och det händer ofta), att första tiden af en i ett embetsverk inskrifven ynglings vistande i hufvudstaden endast tjenar honom att förgäta det nätta förråd af teoretisk kunskap han från universitetet medfört, på samma gång som han i det praktiska, lemnad utan ledning och ändamålsenlig sysselsättning, ej heller förvärfvar sig någon skicklighet och kommer således lika teoretiskt som praktiskt oberedd till egentlig syssla.

Rec. är ej okunnig om den så ofta åberopade satsen, att det är lättare anmärka fel än föreslå och bereda förbätt-

[1] Lyder sålunda: — — »är vår nådiga befallning, att på lika sätt som i Värt och Riksens Cammar Collegio, enligt thess instruction, alla therunder lydande Departements och Contoirs äro på vissa Ledamöter till en närmare inspection indelte, skola hädanefter, både uti Hofrätterne och the öfrige Collegier, hvarest merendels är en talrik betjening, några af Betjente, Extraordinarier och Auscultanter, allt efter som beqvämligast ske kan, ställas under hvartheras af Ledamöternes speciela inseende, hvilken äger i synnerhet förmana och tillhålla them, som således under honom satte blifva, att på arbetsstunderna vara tillstädes och sine arbeten med behörig aktsamhet förrätta, hvarigenom ej allenast en nyttig täflan kan uppväckas och Publicum i framtiden vinna tillgång på mera öfvade och skicklige ämbetsmän, när the vid första inträdet i sysslorna och allt framgent vänjas vid ordning och idoghet, utan ock the som äro förmän få bättre lägenhet att känna the antagne ynglingars lynne och egenskaper, samt främja them, som visa prof af någon märkelig flit och capacitet, vid sig yppande tillfällen till framsteg och befordran».

ringar. Han måste likväl erkänna, att han ej helt och hållet tror på den, och är snarare af den tanken, att det är ungefär lika svårt att rätt kriticera som att föreslå förbättringar, emedan en fullständig kännedom af en gifven olägenhet också merendels hänvisar på dess botemedel. För att likväl ej ha försummat något, som kan lända till ämnets upplysning, vilje vi först ännu kasta en blick på förhållandet med de civilistiska eller i synnerhet juridiska studierna i andra länder.

England kan i detta som i andra afseenden anföras såsom exempel, huru stora politiska institutioner och allmän anda sprida sina välgörande verkningar äfven derhän att rätta felen i ett föråldradt, i och för sig sjelft bristfälligt undervisningsverk eller åtminstone göra dem mindre märkliga. Detta gäller på samma sätt i många andra fall, hvarför ock ingenting är i allmänhet vanskligare än imitation af vissa särskilda inrättningar och bruk efter Engelsmännen. Emot denna strider, ej blott att allt hvad hos en nation på ett lokalt och individuelt sätt utbildat sig ej duger att slafviskt kopiera, utan äfven den stora omständigheten, att man, just i fråga om denna nation, då så lätt endast efterbildar gifna fel och brister, utan att kunna öfverflytta det hela, hvars lifskraft just gör dessa brister mindre känbara. Det är samma slags imitation som den »att sätta puckeln på och ögonen förbinda». — De stränga begreppen om borgerlig frihet, domstolarnes oberoende af kronan, offentligheten i alla deras förrättningar, den sant nationela formen af lagskipningen, den vigt och helgd, som ligger på domarenas utslag: sådana äro de stora motiv, som upphöjt engelska domaremakten till hvad den är. Vältalighetens makt i detta samhälle, den klassiska bildning den erfordrar, det namn den ger advokaten, den bana den för honom öppnar i parlamentet och till rikets högsta värdigheter kallar utmärkta män till jurister. För öfrigt är deras egentligen professionela bildning här mer inom sig sluten, monopolisk och egentligen skråmessig än på något annat ställe. De juridiska läroanstalterna äro fullkomligt söndrade från universiteten och utgöra egna korporationer i hufvudstaden, hvilka kallas *herbergen* (*inns of courts*, egentligen domstolsherbergen[2]). Här måste lärlingen genomgå sina grader, ehuru ingen gemensam undervisning

[2] De förnämsta äro *Temple*, *Lincolns-Inn* och *Grays-Inn*.

meddelas; och åliggandet att under terminerna äta tillsammans med föreståndarne och de öfriga studenterna är den enda allmänna skyldigheten[3]. Hvar och en sluter sig för öfrigt till någon äldre jurist inom korporationen och arbetar under hans uppsigt. Men af föreståndarne beror oinskränkt den pröfning, som slutligen berättigar honom till juridisk praxis eller advokatur. — Man kan förmoda, att en sådan korporation (de mesta äro ganska rika) väl betänkt sina egna fördelar. De ha vunnit dem genom utbildandet af ett eget juridiskt språk, som för hvar och en oinvigd är ett abrakadabra, och genom den största noggranhet att vaka öfver iakttagandet af dess allra minsta formaliteter. Denna abstrusa afsöndring har lättat det äfven införda bruket af de juridiska göromålens så stora delning, att den ringaste medhjelparen ej går lottlös i profiten af en process, utan att detta afkortar den egentlige advokatens arfvode. En rättsökande vid en engelsk domstol faller först en så kallad *attorney* i händerna. En sådan uppsätter alla nödiga dokument om det faktiska i saken. Dessa öfverlemnas derpå åt en *special pleader*, som deröfver författar ett lagligt betänkande; och detta blir åter den grund, hvarpå den egentliga advokaten eller *counsel* utför saken inför domstolen. Det minsta besvär på hela denna väg har sin särskilda beskattning för parten, hvilket gör all process i England utomordentligt dyr. — Gången af de juridiska studierna i det nu varande Frankrike är rec. mindre bekant. Dock känner han, att 3 års studier och graden af licentiat erfordras för juridisk praxis, och att man dessutom bildar sig till denna genom arbete under någon advokat, och i synnerhet i generalprokuratorns parquet eller bureau. — Vid tyska universiteten fordrar äfven den juridiska kursen minst 3 år. I öfrigt tages i allmänhet ingen examen vid afgåendet. Man medför endast betyg af de professorer, hvilka man hört, om sin flit i de vetenskapsdelar man genomgått. Den egentliga pröfningen är öfverlemnad åt det embetsverk eller kollegium, der man söker sig in. Dessa pröfningar äro tre: 1) auskultantsexamen för sjelfva inträdet; 2) referendariiexamen, hvarigenom man avancerar till protokollet; 3) assessorsexamen, som är den egentliga och praktiska examen, då

[3] Det kallas »to keep the term». Tolf sådana terminer fordras för hela kursen. Grader inom korporationen äro: *students, barristers* (praktiserande advokater), *sergeants of law* (en högre grad af dessa) och *benchers* (föreståndarne).

deremot de bägge förstnämda mer innefatta de allmänna juridiska grunderna. Till denna pröfning hörer, utom examinationen, att man äfven visar sin skicklighet i utförandet af en process eller till verket hörande angelägenhet. Sådant är åtminstone förhållandet i de preussiska staterna, der i synnerhet denna egentliga embetsmannaexamen med mycken stränghet och noggranhet verkställes. Den tages vanligen 4 till 5 år sedan man lemnat universitetet. Har man vid universitetet erhållit en juridisk grad, så gör likväl detta alls intet undantag eller företräde på tjenstebanan[4]. — Inrättningen i Danmark bör särskildt intressera oss, emedan det norska universitetsväsendet derefter närmast blifvit bildadt. Man får om den förra utförlig underrättelse i *Nye Fundation og Anordning for Kiöbenhavns Universitet*, gifven den 7 Maj 1788. De akademiska examina äro *examen artium* och *examen philosophicum* samt derpå de egentliga *embetsexamina*. Den förstnämda svarar till sin mening, men ej till sin beskaffenhet, emot studentexamen hos oss. Den hålles med alla, som från skolorna äro dimitterade, äfvensom med dem, hvilka varit under privat information och vilja underkasta sig denna offentliga pröfning, tvänne gånger om året[5] af professorerna och åtföljes af en latinsk stilskrifning. Examen philosophicum är den allmänna förberedande examen. »Emedan den är allmännelig, skall i densamma göras reda för de kunskaper, som kunna vara nödvändiga och nyttiga för alla, ehvad hufvudstudium de än må hafva bestämt sig till, och då dessa äro dels *filosofi* och *matematik*, dels *språkkunskap* och *historia*, så skall pröfningen ske i dessa delar». Dertill kommer äfven det allmännaste af naturlära och astronomi.

Ingen må admitteras till någon embetsexamen utan först aflagd både examen artium och philosophicum, och om den senare ej blifvit tagen, skall före embetsexamen den sökande särskildt pröfvas, om han innehar de för sitt hufvudstudium

---

[4] Endast i Hansestäderna fordras, så vidt rec. känner, uttryckligen den juridiska doktorsgraden för juridisk anställning.

[5] De sista 14 dagarne af April och Oktober innan början af lästerminerna, som vara från 1 Maj till 1 Oktober och från 1 Nov. till 1 April. Detta är det allmänna bruket äfven vid tyska universiteten, utom i Berlin, der alla ferier äro stälda på sommaren. I Köpenhamn har man, utom de nämda 2:ne månaders ferier, likväl äfven 14 dagars midt på sommaren, lika länge om jul och 8 dagar vid pingst.

nödvändiga förberedande kunskaper. Embetsexamina vid universitetet äro den *teologiska*, den *juridiska*, den *medicinska* och en egen *examen för skollärare*. Den, som nöjaktigt genomgått den sistnämda, eger utan vidare examen rättighet att disputera pro gradu philosophico; hvaremot alla andra, som åtrå samma värdighet, först skola examineras i deras filosofiska eller filologiska *hufvudvetenskap* af vederbörande professorer samt derefter till pröfning inlemna sin inauguraldissertation. I den juridiska examen, som tages i närvaro af generalprokuratorn och en af medlemmarne i *Höjeste-Ret*, hvilka, utan examinationsrätt, likväl jämte lärarne ega votum öfver den examinerades skicklighet[6], sker pröfningen af juris professorerna, professorn i jus naturæ et gentium samt professorn i historien, och den examinerade skall dessutom skriftligen utarbeta något juridiskt ämne. Denna examen erfordras för att kunna erhålla något högre juridiskt embete, och bör vid befordringar förnämligast ses på den dervid ådagalagda skickligheten. Endast till lägre beställningar anses den *mindre juridiska examen* tillräcklig. Man ser häraf att, om äfven vid köpenhamnska universitetet embetsmannabildningen blifvit erkänd för ett bland lärosätets hufvudsakligaste ändamål, föreskrifterna likväl med särdeles noggranhet sörjt för den allmänna och förberedande vetenskapliga grundläggningen[7].

---

[6] Förhållandet är detsamma med andra embetsexamina, vid hvilka alltid vissa i saken kunniga embetsmän äfven böra vara till städes.

[7] Förf. är genom en vän i tillfälle att kunna meddela följande utdrag af den senaste *förordningen angående det juridiska studium vid Köpenhamns universitet* af den 26 Jan. 1821. — § 1. Rättsvetenskapens behandling skall inrättas efter det syftemål, att de, som vilja studera den, antingen såsom blifvande embetsmän eller egentligen lärde, kunna utan privat handledning erhålla tillräcklig och grundlig kunskap. § 2. Juridiska examina bli såsom förr af två slag, den *fullständiga juridiska examen* och den *juridiska examen för ostuderade*. § 3. Den förra skall innefatta juridisk encyklopedi samt anvisning till rättsvetenskapens studium, allmänna rättsläran, dansk lagfarenhet med dess särskilda afdelningar samt laghistoria, juridisk uttolkningslära, positiv folk- och statsrätt med hänsigt till danska staten, romerska lagens system, historia och antiqviteter. § 4. Anledning till teoriens användande skola fakultetens ledamöter gifva genom *juridiskt praktiska öfningar*. § 5. Till grund för föreläsningarna böra läggas *läroböcker*, hvilka lärarne ega att sjelfve välja eller utgifva. Med föreläsningarna förbindas examinatorier och disputationsöfningar. § 6. En fullständig föreläsningskurs skall ske på 2 år och alla i 3 § uppräknade vetenskapsdelar, efter aftal mellan lärarne, under tiden föredragas. (För många vetenskapsdelar och för kort tid! — Rec:s anmärkning). § 7. Hvarje lärare får hålla föreläsningar äfven öfver de vetenskapsgrenar, hvilka en annan föredrager: likaså få de studerande välja hvilken lärares föreläsning öfver samma

Då denna, i fråga om de civilistiska studierna, minst blifvit afsedd hos oss, och detta visat sig vara grundfelet i författningarna i detta ämne, så erbjuder sig äfven det förslaget liksom af sig sjelft, att för dessa studier i allmänhet vid akademierna införa en förberedande filosofisk examen, sådan som den redan är hos oss föreskrifven för blifvande medici, och äfven för jurister, i fall de bereda sig till en juridisk grad. — Filosofi, matematik, språkkunskap och historia, som utgöra fundamenten till all vetenskaplig bildning, borde

---

ämne de vilja höra. § 8. Den, som vill undergå den fullständiga juridiska examen, skall förete bevis: att han undergått *examen artium* samt den *filologiskt-filosofiska examen*, afhört föreläsningarna och deltagit i de andra föreskrifna öfningar. § 9. Den fullständiga examen, som hålles 2 gånger om året (i början af April och Oktober), skall vara dels *skriftlig*, dels *muntlig*. Den skriftliga pröfningen fördelas på 4 dagar, 6 timmar hvar dag, och består i skriftligt besvarande, dels på latin dels på modersmålet, af föresatta frågor, hvarvid examinandus får ha till hjelp lagar, förordningar, register o. s. v., men ej system och kommentarier. På sättet, huru denna examen absolveras, beror, om examinandus admitteras till den muntliga examen. Vid denna äro närvarande, utom examinatorerna, 2 censorer (högre juridiska embetsmän). Före examen tillställas de skriftliga specimina censorerna. Examen sker i allmän rättslära och romerska lagen på latin, i det öfriga på modersmålet. De juridiska lärarne och professorn i statistiken examinera. Efter examens slut sker genast censuren af examinatorer och censorer, då examinatus i förhållande till skicklighet får en af karaktererna: *laudabilis, haud illaudabilis, non contemnendus;* så vida han ej improberas. § 10. Sedan företages *specimen practicum*. Detta består i utarbetande af de vigtigaste till en process hörande akter. § (11, 12) 13. De, som vilja undergå *examen för ostuderade*, skola förut pröfvas af vederbörande professorer i filosofiska fakulteten, om de kunna på modersmålet uppsätta sina tankar i ett lättfattligt ämne samt ega nödiga kunskaper i fäderneslandets historia, i geografi och aritmetik. Äfven denna examen är dels teoretisk, dels praktisk. I den förra examineras skriftligen och muntligen (den skriftliga examen fördelas på 2 dagar) i allmänna rättsläran och danska lagen, af 3 professorer. Karaktererna äro: *beqvem* och *ej ubeqvem*. Den praktiska examen är lika som i § 10. — § 14. Hvem som improberas i den muntliga examen skall äfven å nyo genomgå den skriftliga. § 15. Ingen, som ej undergått någon af dessa två examina, kan komma i fråga till något offentligt embete, der lagkunskap fordras. Den *fullständiga examen* fordras för att bli: medlem af kongl. kansliet, öfver- eller underdomare i allmänhet, stiftsamtman eller amtman, generalauditör eller auditör, politiedirektör i Köpenhamn, borgmästare i Köpenhamn och andra städer, kanslist, protokollssekreterare, kontorschef, advokat vid högsta rätt eller öfverrättsprokurator m. fl. Till andra tjenster är *examen för ostuderade* tillräcklig; dock må i nödfall den, som i densamma haft bästa karakteren, konstitueras till underdomare eller till syssloman på Island. § 16. Bästa karakteren i den fullständiga examen fordras dessutom för flera (uppräknade) sysslor.

bli ämnena för denna examen. I den teoretiska filosofien ville rec. inskränka fordringarna till logik, i förening med grammatica generalis, och psykologi. I den praktiska filosofien borde moral och naturrätt bli pröfningsämnen; i matematiken: utom grunderna af mathesis pura, också det allmännast nyttiga af fysik och astronomi (såsom i denna examen vid Köpenhamns universitet äfven är föreskrifvet); i historien: den allmänna och den svenska samt derjämte fäderneslandets statskunskap; i språkkunskapen: modersmålet och latinet; och rec. förbinder med flit bägge, emedan han endast ur uraktlåtandet af denna förbindelse kan förklara sig en särdeles nedslående erfarenhet. Mängden af den till akademierna ankommande ungdom har redan 6 till 7 år, ofta längre, sysselsatt sig med latinet och följaktligen med latinska grammatiken, som under hela denna tid upptagit en stor del af undervisningen, och likväl — huru omogna, otillräckliga äro ej ofta mångas kunskaper äfven i det rent elementariska deraf? De följande framstegen svara merendels emot denna grund. Man plågar sig fram med latinska excercitier, tills den så kallade *skrifningen* för rättigheten att få undergå en examen är förbi, och tar, i fall denna ej vidare fordrar något latin, efter sålunda väl öfverstånden krisis i den klassiska barnsjukdomen, aldrig mer latinsk bok i hand, emedan man ej lärt nog att på egen hand hjelpligt läsa och förstå en klassisk auktor. Det synes rec., att felet måste till en stor del ligga i metoden, hvarmed redan de första elementen bibringas. Ett dödt språk skall nödvändigt förefalla dödt och abstrakt, tills det med något lefvande förbindes och derigenom sjelft får lif. Detta lif fick latinet fordom, om ej i första undervisningen, likväl sedermera, derigenom att det då allmänneligen var det lärda och vetenskapliga språket, länge äfven det diplomatiska. Det stod derigenom i gemenskap med ett verkligt och lefvande behof, hvarför det, om ock ej efter de bästa metoder inhemtadt, uppdrefs och fick lifskraft att svara mot sitt ändamål. — Förhållandet är ej mer detsamma, utan att likväl den klassiska literaturen derför har upphört eller kan upphöra att vara ett af de oumbärligaste och mäktigaste bildningsmedel. Ju mindre det döda språket numera får lif i skrift och tal, dess mer lif måste man gifva åt den metod, hvarigenom det inhemtas; och detta sker åter i samma mån som man från början sätter det i tydlig och insedd gemenskap med det lefvande språket. Modersmålets

regelmässiga lärande bör derför, enligt rec:s tanke, förenas redan med den första undervisningen i latin och bägge sedermera jämte hvarandra så i läsning som skrifning framskrida. Oaktadt all språkens skiljaktighet skola dock de allmänna gemensamma språkreglerna på detta sätt framträda äfven för barnets förstånd och både likheter och olikheter derigenom få ett nytt intresse. Det skall ej mer hända, att en, som år igenom tråkat med latinska grammatikan, likväl i en svensk sats ej skall kunna skilja subjekt och predikat ifrån hvarandra, ej känna de första elementen i en mening, eller i sjelfva verket någonsin ha rätt betänkt, att hela den grammatikaliska terminologi, som varit hans plåga, äfven har sin nödiga användning i modersmålet. Blir åter den grammatikaliska kunskapen bragt närmare förståndet och derigenom bestämdare och enklare, blir tillika allt hvad som är och bör vara minnesverk på ett lifligare och mindre operöst sätt inhemtadt (och möjligen skulle vexelundervisningens metod, hvars företräde i allt elementariskt synes gifvet, just i fråga om grammatik med fördel i våra offentliga skolor kunna användas); så torde också en mer på saken och begreppet gående läsning af latinska auktorer[8] ej i afseende på grammatikaliska grundligheten ha menliga följder; men man skulle hos ungdomen oftare se något slags förstånds- och bildningsfrukt af ett flerårigt så kalladt klassiskt studium, i det stället att man nu i Hesperidernas trädgård ej ofta kommer längre än till den bevakande draken (grammatikan) och bortgår utan att ha kunnat öfvervinna den eller plocka ett enda af de gyllena äpplena. Hvad modersmålets regelmässiga lärande särskildt beträffar, så synes det ej behöfva att med många skäl anbefallas. Det är en lika vigtig som hos oss i allmänhet vårdslösad sak. Ur en engelsk, fransk, tysk skola går sällan någon utan att ha regelrätt lärt sitt modersmål, utan att åtminstone styckevis ha gjort bekantskap med några af dess förnämsta författare i bunden eller obunden stil, utan att genom deklamationsöfningar af dem ega åminnelser, som bli följeslagare genom lifvet. Förbunden med denna bestän-

[8] Rec. påminner sig att i sin barndom två gånger ha genomläst Cornelius Nepos, utan att om tid och ort för händelserna, och i sjelfva verket äfven om dessa, ha minsta begrepp och måste slutligen nöja sig med den upplysning, att allt det der förefallit i *gamla testamentet.* Borde ock någonsin en latinsk auktor dödfödas i barnets hufvud genom de första grammatikaliska öfningarna, så länge det finnes krestomatier och kolloqvier?

digt återvända uppmärksamhet på eget språk och egen literatur bär först den klassiska literaturen i uppfostran verkligen frukt. — Hvad har derför hittills skett hos oss? — om man undantar enskildes förtjenstfulla bemödanden för svenska språkundervisningen, hvilka skänkt oss läroböcker, visserligen förbätterliga, men dock brukbara; under det Svenska akademien, af hvilken man i sådant afseende hade rätt att något vänta, synes ha föresatt sig att för sin del utvänta sjelfva förträffligheten mognad och derför tagit fyradubbel dosis af det klassiska »nonum premere in annum», då den på 36 år ännu hvarken gifvit oss ordbok eller grammatika. Rättvist bör man likväl erkänna, att svenska språket ej i nya skolordningen blifvit lemnadt utan afseende. Måtte blott icke föreskrifterna i detta ämne ha lika verkan som de af samma slag, hvilka redan i 1807 års skolordning finnas införda — nämligen ingen!

Skulle det väl vara för mycket begärdt, om en examen, sådan som den nu föreslagna, fordrades af alla civila embetsmannaämnen vid akademien, innan de pröfvades i de stycken, som komma mer egentligt att utgöra deras yrke? I rec:s tanke så litet, att den kunde fordras af alla, som ämna sig till statens tjenst i hvad yrke som helst, emedan den endast innefattar den *allmänna* bildning, som man ändå vid universitetet alltid först och främst bör inhemta. Ett inkast mot förslaget, att det genom ökade examinationer för mycket upptar lärarnes tid, försvinner vid närmare påseende. Det besvär, som nu egentligen är öfverlemnadt åt några få, att nämligen bereda och, ehuru i consistorii academici namn, pröfva civila embetsmannaämnen, och som måste upptaga den drygare delen af dessa lärares hela tid, blefve endast jämnare fördelad på flera. Ty hvad angår den egentliga professionela bildningen till rikets särskilda embetsverk, hvilken borde följa på den föreslagna examen philosophicum och visserligen äfven till sin teoretiska del vid universitetet borde inhemtas, så skulle rec. vara mycket böjd för anbefallande af det i preussiska staterna och flerestädes införda bruket att öfverlemna den egentliga pröfningen deruti åt sjelfva embetsverken, sedan ämnessvennerna vid akademien genomgått en dithörande föreskrifven kurs och deröfver framvisat vederbörande lärares betyg. Det skulle äfven medföra den fördelen, att ett dylikt betyg ej behöfde medföra något slags rättighet till inskrifning. Denna finge bero på pröfningen och vederbörandes

derigenom vunna öfvertygelse om den sökandes större eller mindre skicklighet. Blott borde denna pröfning ej då, såsom nu, när den blott skall kontrollera den akademiska, nästan endast vara en formalitet, och tillika så inrättas, att väld och anseende till personen möjligast förekommes. Första stegen att ge den vigt vore 1) att, sedan den allmänna vetenskapliga förberedelsen blifvit undangjord och vid akademien pröfvad, inskränka denna embetsmannaexamen till de egentligen professionela studierna, i hvilka embetsmän sjelfve, under ständig utöfning af sitt yrke, böra vara behöriga kännare och domare; 2) att lägga hela ansvaret för denna pröfning på det emottagande embetsverket, hvilken senare grundsats, då ett embetsverk tillika kan anses för ett praktiskt läroverk, dessutom öfverensstämmer med en redan för vår offentliga uppfostran stadgad grundsats: att ansvaret för bristande kunskaper vid en ynglings intagande i en högre afdelning eller läroverk vare bundet vid det verk, som honom emottager (Skolordn. kap. 7 § 1). Att dela ett ansvar, är att försvaga det. Men detta ansvar är, hvad civilexamina angår, nu på det besynnerligaste sätt fördeladt, nämligen emellan 1) de examinerande professorerna; 2) consistorium academicum, som med examen har alls intet att skaffa, men i hvars namn betygen utfärdas, och som, för dessas afgifvande och pröfningarnas offentliga anställande enligt föreskrift, nu måste minst 14 dagar före hvarje termins slut afbryta undervisningen och inställa de offentliga lektionerna; 3) det emottagande kollegium, som har sig föreskrifvet att åter ompröfva den akademiska pröfningen och ännu en gång examinera den sökande. Att hela denna så sammansatta operation ej svarat mot sitt ändamål, ha vi tillräckligt visat. Om deremot, sedan den förberedande filosofiska examen vore tagen, pröfningen af en ynglings skicklighet i sitt mera praktiska yrke lades hos det emottagande embetsverket, så vore äfven ansvaret hos detsamma fästadt, och då hvarje praktiskt yrke förutsätter sin egen teoretiska grund, hvilken framgent som hittills vid universitetet borde läggas, så skulle, om pröfningen vid inträdandet i embetsverket med vederbörlig noggranhet verkställdes, grundligheten af universitetsstudierna i detta afseende icke lida.

Rec. förutser rätt väl allt hvad emot detta förslag kan sägas. Den, som erfarit, huru föga vigt embetsverken lägga på beskaffenheten af ett akademiskt examensbetyg och huru

löslig i allmänhet derjämte den anbefalda pröfningen med de inträdande är; den, som förnummit somliga embetsmäns förakt för akademisk bildning och vetenskaplig förberedelse till verksamhet i statens tjenst och derefter orättvist dömer hela klassen, skall lätt i detta förslag se ett tillämnadt dråpslag för all embetsmannabildning. — Rec. är af helt annan tanke. Om det akademiska betyget får mindre afseende, så är det derför, att det ej är gifvet af dem, som skola använda och således äfven närmast äro intresserade att döma öfver den sökandes skicklighet. Om sjelfva examen i ett kollegium blifvit mindre vigtig, så är det derför, att man ej på den lagt förnämsta vigten. Om slutligen (hvad rec. hvarken vill eller bör föreställa sig) öfvertygelsen bland embetsmän om nödvändigheten af vetenskaplig bildning i deras yrke äfven verkligen vore mindre allmän, så går det an att införa en annan. Första steget att erhålla något är *att fordra hvad som med skäl kan fordras.* Detta handlingssätt egnar i synnerhet staten, som måste se allt i stort. Den bör hos sina embetsverk förutsätta både fullkomlig förmåga och vilja att pröfva deras ämnessvenners skicklighet. Låt den fordra denna pröfning af dem, som den i synnerhet angår, och derpå lägga vederbörlig vigt, och ändamålet skall vinnas. Emellan universitetet och statens förnämsta embetsverk skulle härigenom en lifligare gemenskap uppstå, grundad på ömsesidigt behof och gemensamt ändamål och välgörande för bägge. Att ej embetsmannen måtte »anse sina studier slutade i samma stund han tog sin examen» (hvarom anmärkaren ordar sid. 93), skulle visserligen säkrare och förmånligare erhållas på detta sätt, än genom det barnsliga förslaget att af Upsala universitet ej lemna sten på sten för att inpacka det i hufvudstaden.

Rec. har redan yttrat, att han, jämte den förberedande filosofiska examen, anser en teoretisk förberedelse i ynglingens blifvande hufvudyrke nödvändig vid universitetet. Den bör inhemtas under vederbörande akademiska lärare och till sin beskaffenhet, enligt den kännedom de förut derom ega eller genom anstäld enskild pröfning erhålla, vid afgången intygas. Äfven det bästa betyg i detta afseende borde dock ej ge rättighet till inskrifning i det embetsverk, der det uppvisas, utan denna bero på der anstäld pröfning. Ett af en lärare åt en skicklig lärjunge gifvet intyg skall ändå ej sakna sin betydelse, och kanske skall den förre just derför, att det ej medför någon laglig vigt, genom noggranhet så mycket

mer söka ge det den moraliska vigt, det bör få af hans trovärdighet och anseende. Orättvisor å ena eller andra sidan i detta fall skulle ej kunna lemnas utan en allmännare uppmärksamhet. Deremot är det rec:s tanke, att de akademiska lärarne vid ynglingens afgående borde ega ett *veto* af laglig kraft; så att den, som af dem fått intygande om afgjordt otillräckliga kunskaper, ej heller i embetsverket skulle kunna emottagas eller der fordra pröfning. Att förekomma godtycket i utöfvandet af denna rättighet, kunde man lemna åt hvar och en sådan af en lärare afvist student rättighet att vid akademien begära och erhålla *offentlig examen* i saken.

Det återstår att närmare angifva beskaffenheten af denna sistnämda teoretiska förberedelse. Den blefve i allmänhet för de civila embetsverken mest *juridisk*, i ordets vidsträcktare omfattning af både jus publicum, privatum et oeconomicum, hvilka åter i studier och pröfning borde *öfverväga* allt efter embetsverkens beskaffenhet. För beredelsen till kansliet blefve det förstnämda både i historiskt och positivt hänseende, eller den gällande författningen och dess historia, så väl hvad europeiska staterna i allmänhet som Sverige i synnerhet beträffar, hufvudämnet; för rättegångsverken juridiken i egentligare mening; för kammarverken den ekonomiska lagfarenheten. Kursen till den så kallade bergsexamen, redan af erfarenheten godkänd, fordrande en längre tid och tidigare praktisk handläggning, torde böra blifva sådan den är, endast med förändring af de hittills brukliga *offentliga* examensbetygen till *enskilda* af lärarne, och uppskjutande af den sista, egentliga pröfningen till sjelfva inträdet i bergsstaten. Den vanliga latinska stilskrifningen kunde bibehållas och föregå examen philosophicum; hvarjämte af kansliämnen innan afgången från akademien ännu ett scriptum, jämngodt med det som till filosofiska graden aflägges, borde fordras. Den, som åter tagit denna grad med vederbörligt goda betyg, kunde utan vidare pröfning (om ej i moderna språken) få rättighet till inskrifning i de ej egentligen juridiska afdelningarna af kansliet: en rättighet, som, hvad de juridiska embetsverken angår, äfven billigt borde kunna tillegnas den, som vid akademien blifvit juris licentiat. Dessa äro ock ungefär de enda företrädesrättigheter, som rec. skulle önska åt dessa lärda värdigheter, till bibehållande af hvilkas verkliga värde han för öfrigt lika litet tror någon rang som viss befordringstur i det allmänna tjena. Rec. är derför äfven

af den tanken, att de nu med magistergraden förknippade tre presterliga merit-åren bättre vore borta, emedan dessa så ofta utgöra den stora medelmåttans hela kallelse till den lärda värdighetens efterfikande. Vill man likväl bibehålla dem, så vore önskligt, att åtminstone antalet af de hvart tredje år promoverade åter inskränktes och att den nu gällande författningen om de för graden erforderliga minst 8 adprobatur alldeles afskaffades, såsom både i sig sjelf otjenlig och tillika stående i motsägelse med det dessutom för Upsala akademi bestämda antalet af 75 filosofie magistrar vid hvarje promotion. Det före 1809 stadgade gamla antalet af 50 synes vara alldeles tillräckligt, och exklusionen af de öfvertaliga och i kunskaper jämförelsevis underhaltiga vid en promotion skulle utan tvifvel ha en god verkan. Skilde man åter de 3 merit-åren från graden, så finge man utan tvifvel färre filosofie doktorer (och antalet behöfde då ej bestämmas), men kanske så mycket dugligare; i synnerhet om man gjorde till vilkor, att en filosofie kandidat i sin *hufvudvetenskap* borde ha utmärkt god insigt, och lade mer vigt på inauguraldissertationen. I akademisk befordringsväg kunde ett sålunda aflagdt prof få tillbörligt afseende. För öfrigt skulle ej rec., utom hvad nämdt är, vilja tillägga det några prerogativ. *Lärdom* bör visserligen i allmänhet vara ibland befordringsgrunder; men den kan på mer än ett sätt ådagaläggas, och att mäta befordringsrätt efter måttet af en viss titel, är att ge antingen för mycket eller för litet. Låt lärdomen göra sig gällande! Den skall derigenom bilda en häfd, som uppfyller stället af en eljest omöjligen tillräckligt bestämbar lag. Dertill fordras dock, att regeringen lika uppriktigt söker och värderar kunskaper och skicklighet, som den behöfver dem, och öfver allt har ögonen på förtjensten; och skulle man invända, att denna förutsättning är lika svår som enkel, så kan blott svaras, att den likväl genom intet annat är ersättlig.

Sådana äro rec:s tankar i detta ämne, i hvilka, ehvad öde antingen glömskan eller en strängare granskning må döma dem till, man åtminstone ej bör misskänna välmeningen.

Rec. känner, huru långt han gått utom gränserna af en vanlig recension. Men då han redan ohjelpligt förbrutit sig mot formen, torde ännu några tillägg på samma räkning förlåtas, i synnerhet som han redan förbundit sig att, utom hvad som rör undervisningsverken, taga åtskilliga andra anmärkarens

yttranden i ämnen af allmännare intresse i betraktande. De angå *korporationssystemet* i allmänhet, dess motsats *tidsandan*, och med det samma den i början af recensionen nämda, af komitén åberopade så kallade *absoluta grunden*, hvarför en bygnad, hvilande på detta under medeltiden utbildade korporationssystem, ovilkorligen måste falla, emedan den omöjligen kan stå tillsammans med de nya statsformer, en helt annan tidsanda fordrar. — Anmärkaren uppräknar nu (s. 10) åtskilliga medeltidens reliqvier under denna kategori och deribland främst nationalrepresentationen *ståndsvis*, sedan han förut meddelat sin allmänna åsigt af samhällsutvecklingen i dess hela. I medeltidens korporationssystem ser han öfvergången från den enskilda personligheten i familjelifvet till den medborgerliga i staten. För denna öfvergång var korporationssystemet oundvikligt. »Från den obändiga odalmannafriheten, en frihet af hvar *man för sig*, kunde menniskan ej genast uppstiga till den lagbundna friheten i stat: hon behöfde först väckas till medvetandet af en högre bestämmelse genom inskränktare sammansättningar och deras mångsidiga vexelverkan. Efter anmärkarens tanke, syftar all menniskokultur i sitt yttersta mål på *sjelfviskhetens* uppoffring för slägtets stora ideer. Nu var denna sjelfviskhet i sin lägsta råhet, så länge man ej kände annan frihet, än den individuela; så länge näfrätten, man och man emellan, var gällande; så länge ingen lag gafs eller åtlyddes, som ej utgick från sjelfhämden. Sjelfviska voro visserligen äfven medeltidens korporationer, och det uti icke ringa mått; men detta var redan en sjelfviskhet af mindre låg art; ty skråanda är ändå ett slags allmän anda, — allmän nämligen för skrået. En sjelfviskhet åter af vida högre och ädlare natur är den nationalstolthet, som medborgaren af en stat känner, då han betraktar sitt fädernesland i motsats med andra länder. Så långt har följaktligen kulturen hittills hunnit, att den lyftat menniskan från *man för sig* till *skråborgare*, och från skråborgare till *medborgare*. Framtiden skall visa, om slutliga målet dermed är uppnådt».

Rec. anför med nöje detta ställe. Det är så sällsynt att i dagens politiska prat finna åtminstone något sken af högre ideer, att, hvar det träffas, det förtjenar uppmärksamhet. Men tillika kan detta ställe anföras såsom exempel, huru en ofullständigt, ensidigt och derigenom orätt fattad sanning blir villfarelse. Hvad rec. har emot denna åsigt af samhälls-

utvecklingen är, att alla dess moment äro *negativt* fattade, såsom *uteslutande* hvarandra. Hvarje moment är abstraheradt såsom en enhet för sig, som af en högre inträdande enhet förstöres, hvilken senare åter får erfara samma öde af en ännu högre o. s. v. Det är den bekanta *abstrakta enheten*, här satt i rörelse uti en oupphörligt sjelfförstörande progress: en progress, i hvilken hvarje större helt är intolerant och fiendtligt emot de förut utvecklade mindre hela, i stället för att ordnande och lifvande innefatta dem under sig. Så fördrifver korporationssystemet familjesystemet såsom samhällets uttryck, statssystemet fördrifver åter korporationssystemet. Så långt förmenar anmärkaren, att vi nu för tiden ungefärligen kommit. Framtiden skall visa, om dermed det slutliga målet är hunnet, säger han. — Omöjligt. Ty det finnes tydligen en ännu ädlare sjelfviskhet än den nationela, den *rent menskliga* nämligen, och då denna i tidernas framfart inträder, så må staten bereda sig att sjelf gå under och förstöras af en högre enhet; hvilket instämmer med några filosofers tanke, hvilka, anseende staten såsom en nödanstalt, uppge dess ändamål vara att slutligen göra sig sjelf öfverflödig. — *Sista* steget måste dock bli upphörande af *allt* slags sjelfviskhet och med detsamma af all individualitet i det stora, ensamma, abstrakta hela, hvilket, dermed sjelft beröfvadt allt innehåll, endast som en tom form, ett intet, återstår och dermed i resultatet af hela denna progress uppenbarar den tomma formalism, som för hela åsigten från början ligger till grund. — Om det är en tröst att fara vill med många, så kan anmärkaren ega den i fullt mått. Ty denna tomma och abstrakta formalism är den nu för tiden egentligen grasserande sjukan i tänkesätten, men sjelf visserligen en krisis till ett bättre, så snart den blott lär att känna sig sjelf. Att verka denna sjelfkännedom ligger öfver all enskild förmåga. Tiden skall utan tvifvel utkämpa sin stora, egentligen *inre* strid. Förtröstom derpå! Men att *tvänne* förstå hvarandra, är åtminstone till en början *något* och för dem sjelfva ej obetydligt. Och dertill önskade rec. bringa saken med anmärkaren, emedan han, äfven med olika tänkesätt, dock uppriktigt hos sin motståndare värderar en omisskännelig värma för det rätta och goda. Låtom oss då fästa uppmärksamheten på det *positiva* af den progress, som anmärkaren blott negativt uttryckt.

Vi anmärka då genast, att »sjelfviskhetens uppoffring» för det hela ej endast kan vara målet för menskliga odlingen, utan med det samma vinnandet och utbildandet af menniskans egentliga och ädlare sjelf i och genom det hela. Allt enskildt, allt individuelt får i menskligheten blott på detta sätt, eller i och genom det hela, sin rätta utveckling och betydelse. Äfven det mindre hela är en individualitet i förhållande till det större och egentliga, och i fall nu *familjen* och *korporationen* äro de *mindre hela*, genom hvilka menniskan fortgår till *stat*, och således nödvändiga moment i samhällsutvecklingen (och de äro det verkligen, både filosofiskt och historiskt betraktade), så kan det lika litet vara statens ändamål att utplåna den ena af dem som den andra, utan tvärt om att, innefattande dem under sig, afskära de utväxter, hvarigenom deras isolerade intressen kunde vara menliga för det helas bestånd, ordna dem och med detsamma ge dem sin rätta bildning i enlighet med det helas organiska idé. — Hvad *familjen* angår, så torde anmärkaren invända, att vi påbörda honom en orimlighet med att taga hans mening så, som skulle staten gå ut på att utplåna *detta* för dess egen existens nödvändiga mindre hela, då hans yttranden likväl endast angå det sjelfständiga familjelifvet, som, ännu ej ordnadt i egentlig stat, gör husfadern till en *man för sig*. Nå väl, om detta är anmärkarens mening, hvarför skall då *korporationen*, äfven ett nödvändigt moment i samhällsbildningen, helt och hållet i staten utplånas, i stället för att, såsom det sjelfständiga familjelifvet, af staten ordnas? — Att åter både familjelifvet och korporationen äro nödvändiga moment i samhällsbildningen, behöfver ej rec. bevisa, då anmärkaren sjelf ifrån denna förutsättning utgått. Några betraktelser öfver detta ämne torde dock ej vara ur vägen.

Familjen, subsisterande genom ett *naturligen gemensamt* arbete, är det första menskliga hela. Det nästa steget sker genom *arbetets fördelning* — emellan särskilda familjer. Upphöfver den förut endast gällande *personliga* och *subjektiva* indelningsgrunden af menniskorna, enligt hvilken de naturligen ordna sig i familjer, slägter, stammar, och på detta sätt förbinda eller söndra sig, uppstår den *objektiva*, enligt sysselsättningarnas natur: de stora olika objekten för mensklig verksamhet finna särskilda arbetare, utbildas i *särskilda gemensamheter*, ordnande sig inom sig sjelfva, men oupphörligt beroende af hvarandra, emedan arbetets fördelning också gör

utbytet af arbetets produkter för mensklig subsistens nödvändigt. Det är *korporations*-momentet i samhällsutvecklingen, och med detsamma momentet af *ståndsbildningen.* Det tredje steget utmärkes genom det i och för sig sjelft *allmänna* arbetet, d. v. s. det, hvars objekt är redan till sin natur allmänt eller *det hela* sjelft, hvarför detta i och för sig sjelft allmänna arbete äfven företrädesvis är *tankens* arbete — regering — offentlig verksamhet. Derigenom uppstår uppöfver både familjelifvet och korporationssystemet den egentliga *res publica,* omfattande och bildande dem båda efter sitt ändamål. Den egentliga staten finnes och sluter sig till ett helt. Momenten i en organisk utveckling, såsom statens, skjuta ej på ett mekaniskt sätt undan hvarandra, utan de utveckla sig ur hvarandra. Hvart och ett innehåller derför de andra i deras ämne och visar äfven derför sjelft det hela i en egen gestalt. — Så visar familjen redan i smått en *arbetets fördelning* för det gemensamma ändamålet, ehuru ännu ej på konsten, utan på naturen grundad, och beroende på mannens och qvinnans naturligen olika egenskaper och deraf följande olika sysselsättning. Den visar oss tillika en naturlig förebild af *regering* i husfadersväldet. Det på familjesystemet grundade samhället är det äldsta. Dess band äro sjelfva familjebanden, utsträckta till slägt- och stamförbindelser. Men i mån af deras utsträckning försvagas äfven dessa band, splittras och ge derigenom anledning till en ny formation. *Korporationssystemet,* omfattande familjen, underlägger den tillika sina ändamål och visar derjämte i korporationens inre styrelse, nu genom fri öfverenskommelse upprättad, en högre förebild af regering, medan korporationernas genom arbetets fördelning nödvändiga ömsesidiga afhängighet, under den lika nödvändigt uppstående striden mellan deras enskilda intressen, hänvisar på det egentliga, högre hela, staten, och blir dess anledning. Staten ordnar först fullkomligt både familjen och korporationerna, fullbordar tillika ståndsbildningen (då det i och för sig sjelft *allmänna* arbetet[9] äfven bildar sitt

[9] Det första naturliga arbetet har egentligen att göra med framskaffandet af de för menskliga behofven nödvändiga naturprodukter. Arbetets fördelning medför tillika det *förädlande arbetet,* — i hvilket väl materialet är gifvet af naturen, men formen af friheten och konsten. I det i och för sig *allmänna* arbetet äro både form och material af friheten gifna; dess både element och organ äro derför ej mera fysiska, utan äro *tanken sjelf,* och just derigenom har detta arbete äfven i sig sjelft karakteren af *allmänhet.*

utbröt, utöfver sitt mål, om ej hela historien visade, att ingen ny utsigt på menskliga odlingens bana öppnat sig utan att först göra sig såsom en *ensidighet* (en form, i hvilken den ock alltid mest verkar på massan) gällande, emedan den till en början har en *annan* ensidighet att bekämpa och måste genom dess undanrödjande eller inskränkning vinna plats.

Den ensidighet, som revolutionen hade att bekämpa, och som genom sin ytterlighet framkallat den, häftade så väl vid *konungamakten* som vid *stånden*, sådana som de framgått ur medeltidens stora samhällsstrider, utan att ännu af sjelfva statens idé vara genomträngda, och således mera förenade till ett yttre än ett inre helt. Det tillfälliga, råa, för ideen hinderliga i dessa organisationer behöfde undanrödjas, ej för att utplåna dem, utan för att ge dem sin renare, rätta gestalt. — Hvad konungamakten beträffar, så medförde den redan ur feodalismen den ensidighet, att *hofvet* förblandas med *staten*. Den feodala monarkien var sjelf ingenting annat än statens ännu enfaldiga bildning efter det kungliga militariska hushållet (hvarför öfver allt de högsta hofsysslorna blefvo riksembeten o. s. v.). Monarkens makt fann väl nu innan kort sin mer än tillbörliga inskränkning genom de stora, snart endast i skenbar undergifvenhet tronen omgifvande vasallerna. Men vigtigare blef principen, sedan dessa motvigter blifvit omstörtade och konungamakten nu ensam omfattade staten. Då ledde den gamla qvarblifna förblandningen af *hof* och *stat* så mycket lättare till rättfärdigande af det kungliga godtycket (»l'état c'est moi») i dess egna ögon. Monarkens, dess familjs, dess hofs enskilda intressen gälde opåtaldt för statens intressen och utgjorde den europeiska *kabinettspolitikens* hemligheter. För dylika angelägenheter förstördes nationernas blod och skatter. De vigtigaste, millioners välfärd beträffande förändringar behandlades endast ur synpunkten af furstarnes familjeintressen. — Hvem kommer ej i håg de många så kallade *successionskrigen?* — Det var slutligen, sedan staten emanciperat sig ur kyrkans band, lätt för konungarne att sjelfva få den gudomliga auktoriteten för sig. Konungamaktens gudomliga ursprung lärdes i den mening, att folken derigenom blifvit de konungsliga familjerna till underdånighet gifna, och i denna gestalt af krass så kallad *legitimitet* har principen af hofs och stats förvexling, genom revolutionens motsatta ytterlighet bragt till nytt lif, åter i våra dagar kommit till ära och oära. — Den motsatta

ensidigheten heter *folksuveränitet,* i den bemärkelse ordet fått i senare tider. I statsrättlig hänsigt är det gammalt och bemärker en såsom stats-individuum betraktad nations sjelfständighet i afseende på *andra* folk och stater; och denna gamla obestridda bemärkelse kan tillika leda oss att urskilja det sanna och falska i begreppet, om det äfven användes på *inre* förhållanden. Folksuveräniteten i den gamla bemärkelsen omfattar statens *hela,* känner ej motsatsen emellan *folk* och *regering,* utan anser det förra i och genom den senare representeradt. Folksuveräniteten i den nyare bemärkelsen vill endast existera i denna motsats mellan folk och regering, så att den senare endast skall utöfva en uppdragen, från det förra härfluten suveränitet, som folket, den ursprungliga suveränen, kan både gifva och taga. Det är en rak omvändning af den ofvannämda legitimitetsprincipen; men äfven i detta fall bekräftar sig den djupa sanningen, att alla ytterligheter vidröra hvarandra. Liksom den missförstådda legitimitetsprincipen gör högsta makten till en furstes och dess dynastis *privategendom,* så gör den missförstådda folksuveräniteten högsta makten i sjelfva verket till de *privatas egendom;* ty, utan att genom något slags regering *redan* vara till ett *helt* konstitueradt, finnes ej ett folk, ej ens såsom *summan* af de *privata:* hvilken ytliga bestämning likväl tycks vara den högsta idé, hvartill så många politiska resonnörer i vår tid kunnat uppsvinga sig. Det *privata* i allmänhet *för sig taget* är ett sig sjelft upphäfvande begrepp; ty det existerar blott i *motsats* med det *publika;* förutsätter således redan det publika; liksom det publika förutsätter det privata. De äro till sin natur endast *korrelata* begrepp, af hvilka intetdera har prioriteten för det andra, existera således äfven endast uti och igenom hvarandra och utveckla sig med och igenom hvarandra till allt nogare bestämdhet.

Hvad som *föregår* en egentlig stats uppkomst — familjen och korporationen — är således ej heller *endast* det *privata.* Det är alltid det privata och publika *tillsammans* under en viss ännu ofullständig form, som ock gör, att de ännu kunna förblandas; och vi ha äfven visat, att dessa ofullständiga former likväl, hvar på sitt sätt, uttrycka det hela. Hvad som finnes *sedan* staten sjelf utväxt till sjelfständighet är ej heller *blott* det privatas och publikas *motsats* mot hvarandra, utan *tillika* deras organiska *enhet* i staten, såsom det färdiga och fullständiga hela. På detta fullständiga och inom

sig sjelfständiga hela, på *staten* sjelf, kan ock endast begreppet af suveränitet i *inre* afseende med sanning lämpas; således aldrig på ett folk i motsats mot dess regering, genom hvilken den först konstituerat sig sjelf till ett folk, ej heller på en regering i motsats mot dess folk. Det förra vore anarkien, det senare despotismen; hvilka båda moment af den *förvända* samhällsordningen likväl ännu deri visa det *helas* natur, att de oupphörligt födas af hvarandra och äro fördömda till ett oskiljaktigt sammanhang. Det är samma oskiljaktiga sammanhang och ömsesidiga beroende som *alltid* eger rum emellan statens moment, men *på ett välgörande sätt*, då dessa äro i sin sanna och riktiga ordning; det är samma förhållande som gör, att af nation och regering ingendera kan sägas ha en absolut prioritet eller ha blifvit född och härledd ur den andra, emedan båda förutsätta hvarandra och se *sig sjelfva i hvarandra,* — emedan den ena i allmänhet finnes jämt lika mycket som den andra, och båda endast *ömsesidigt* utbildas i samma mån som statens idé sjelf. Derför kan ingen nation (förutsatt, att det ej är en genom yttre makt underkufvad) uppstå emot sin regering utan att med detsamma uppstå *emot sig sjelf;* derför kan ingen regering vända sig emot sitt folk utan att med detsamma vända sig *emot sig sjelf.* Det ena som det andra har emellertid skett och sker; dock, under hvad synpunkt sådana tilldragelser skola bedömas, visar redan det allmänna medgifvandet, att revolutioner endast kunna försvaras såsom *ett nödvändigt ondt,* och att den räddning, man derigenom åsyftat, i laglig väg, om det varit möjligt, lyckligare hade skett. Dylika hvälfningar uppkomma derigenom, att det privata och det publika förlorat sin substantiela enhet och derigenom *endast* befinna sig i oupplöslig opposition emot hvarandra. Så länge denna enhet i sjelfva verket finnes, kan samhällsformens ofullkomlighet vara oskadlig. Vi ha t. ex. sett, att i den feodala monarkien staten sjelf dolde sig under formen af det privata; och hvem nekar, att en regering också under den ännu enfaldigare formen af fadersväldet *kan* vara rättvis och god? Men i det ögonblick, som fursten, dess familj, dess hof endast se på sina privat-intressen och derunder underordna det hela, har den substantiela enheten gått förlorad, och en opposition uppstår, som äfven bryter och förstör denna ofullkomliga samhällsform, i hvilken det privata och publika ännu kunde förvexlas. Begreppet om det *i och för sig sjelft publika* födes

och gör sig gällande, — hvilket utan tvifvel är ett statens steg till verklig inre suveränitet och sjelfständighet. Men har denna förändring nödgats utgå från *en* ytterlighet, så går den också lätt öfver i en *annan,* och den falska och ensidiga furste-suveräniteten slår omedelbart om i den ej mindre falska och ensidiga folk-suveräniteten, som endast derigenom är ett steg *framåt,* att den innebär begreppet om det i och för sig sjelft publika, men blott *negativt.* Den känner nämligen att detta publika kan vara *ingen enskilds* egendom, men begår deremot, då denna bestämning blott är negativ, det felet att anse det såsom de *tillhopasummerade enskildas* egendom och att således, ehuru i motsatt riktning mot den falska legitimitetsläran, likväl vilja härleda det i och för sig sjelft publika ur det i och för sig sjelft privata. Staten på denna ståndpunkt har helt och hållet förlorat sin gamla, ur familjesystemet ärfda naturliga enhet, utan att i friheten ännu ha återfått den ny och försäkrad, hvilket endast kan ske genom statens fullständiga organiska idé, som ej blott *skiljer* utan äfven *förliker* det publika och privata, med detsamma som den ger bägge i det *hela* deras rätta och lefvande förhållande till hvarandra. Så länge detta saknas, sönderfaller derför det hela i tvänne mot hvarandra fiendtliga modifikationer: 1) det negativt fattade publika, det *abstrakta allmänna,* hvilket åter 2) har sig motsatt det *enskilda,* under formen eller rättare oformen af *massa, mängd.* Problemet blir att ur denna i sina individuela enheter upplösta massa af de privata låta det abstrakta allmänna framgå: ett problem så mycket vanskligare, som man *upphöjt* sjelfva den i sina individuela enheter, liksom i sina atomer, upplösta oorganiska massan under namn af *folksuverän* till organiserande princip och direkte ur det politiska kaos vill härleda den politiska enheten. Hvilket går så, att enheten endast kan göra sig gällande såsom fiendtlig mot massan, och massan endast såsom fiendtlig mot enheten, under det bägge krafterna, såsom med motsatta ytterligheter alltid händer, slå om och springa öfver i hvarandra och omhvälfva regering och folk, och den ena suveränen med den andra, i kastningen mellan mångvälde och envälde. (Se revolutionens historia!) Att denna lära med sina tvänne torftiga statselement, det abstrakta allmänna på ena sidan och det här ej mindre abstrakta, ur sitt sammanhang lösryckta enskilda på den andra, likväl förmenar sig kunna uppgöra staten från en absolut förnuftig början, utan allt afseende på föregående

samhällsformationer, är konseqvent. Det kommer deraf, att den med sina abstraktioner gått utom *verkligheten* och likväl ej kommit till *ideen*, som förer verkligheten tillbaka, emedan den är dess grund och förklaring. Att hvarken det blott enskilda eller det blott allmänna någonstädes finnes, men deremot staten i sitt ämne allestädes; att menniskan derför aldrig börjat såsom ett rent individuum, eller menniskorna såsom en hop af individer, utan att sjelfva början alltid är, redan genom de naturliga banden, ett menskligt *helt;* att detta hela genom arbetets fördelning söndrar sig i *flera* af hvarandra nödvändigt beroende hela; att den utbildade staten således är ett *helt af mindre hela* och, sjelf organisk, ej känner andra delar än organiska och således inom sig organiserade, — ej känner andra atomer, annan hop af blotta individer än den sammanhangslösa massa som den liksom genom friktionen af sina delar i tidernas fortgång till sin olycka kan kasta af sig såsom *pöbel:* — all denna af filosofi och historia lika mycket rättfärdigade sanning är öfverflödig för det system, som börjar med det abstrakt-enskilda för att fortgå till det abstrakta allmänna och i detta språng öfverhoppar det egentliga hela.

Man kunde säga, att denna lära tänker sig statens uppkomst såsom om en mängd för hvarandra vildfrämmande menniskor genom någon utomordentlig händelse, t. ex. skeppsbrott, kastades tillsammans på en obebodd ö och nu hade att fundera, huruledes de ifrån början enligt riktiga grunder skulle skapa det menskliga samhället. Men äfven detta utomordentliga fall har ännu för mycken substantialitet och åtminstone möjlighet i sig för att fullt svara emot den luftiga teorien om en statens absoluta början; ty det värsta är, att hvar enda af dessa skeppsbrutna personer medför staten *in nuce*, det vill till det minsta säga, de *begrepp* om ordning i mensklig sammanlefnad, som han ur sin förra omgifning hos sig utvecklat. Äfven en hel skeppsbruten generation skulle således ej göra till fyllest till att för hand skaffa den abstrakta menniskohopen för statens abstrakta begynnelse, och denna generation skulle åtminstone i detta afseende ha gjort sitt skeppsbrott förgäfves. Men om ock inga bilder och tänkbara fall kunna svara emot hypotesen, så älskar den dock framför andra de fenomen, som åtminstone erbjuda en flygtig likhet med dess förutsättningar. En sådan flygtig likhet erbjuder fenomenet af nya staters verkliga grundning genom *kolonier;*

hvarför amerikanska fristaterna blifvit ett särdeles älskadt exempel. Den latitud, som den individuela friheten, ännu obunden både af en monarkisk princip och ett egentligt korporationssystem, kan ega i dessa med jättekraft uppsträfvande ungdomliga stater, har synts bekräfta den tanken, att man i allmänhet blott behöfver lemna denna individuela frihet åt sig sjelf, för att den efter välförstådt eget intresse skall ställa sig i jämnvigt och i ett statssammanhang. Men man förgäter, att man vill göra en *anomali*, som har sin ganska förnuftiga grund i dessa staters egna beskaffenhet, till en *regel*, hvarigenom man ock upphäfver den lokala och partikuliera sanning, som anomalien eger. Den individuela frihetens egennyttiga princip, om den ock i följd af sakens natur med eller mot sin vilja måste, under det den arbetar för sig, äfven arbeta för *andra* och så vida för det hela, skulle likväl, gjord till statens princip, medföra ett hemligt krig af alla mot alla, i sin utgång lemnadt åt den yttre nödvändigheten, som slutligen äfven, såsom våld och öfvermakt i en eller fleras händer, underkufvar de stridande intressen till enhet, genom den vanliga öfvergången från anarkien till despotismen. Men deremot kan en större obundenhet för den individuela friheten och ett lösare statssammanhang i allmänhet oskadligen gälla så länge en stat ännu befinner sig i *ett fortfarande kolonisationstillstånd*. Der omätliga sträckor af ny bördig jord ännu äro att upptaga, der äro inga svåra den individuela frihetens konflikter, om också lemnade åt sig sjelfva, att befara. Ett dylikt samhälle kastar oupphörligt och sjelfmant sina stridiga element utom sig i ödemarken, och vinner derpå dubbelt. Och sådant är ännu fallet med Norra Amerika. Man kan ej begära, att en stat moraliskt och politiskt skall fullkomligen runda sig, innan den ännu *fysiskt* slutit sig tillsammans och så länge den ännu liksom befinner sig i flytning, för att först och främst intaga sin naturliga basis. Är denna basis fullt vunnen och sluten, så begynner den egentliga *inre* organisationen, som på samma basis bygger upp sig *åt höjden*. Det arbete, som ej mera omedelbart är fästadt vid jorden eller vid utbytet af råa produkter, det *förädlande* arbetet, det *allmänna* arbetet, begynner sjelfständigt utbilda sina sferer, ståndsformationen sätter sig, och en strängare sammanhängande regeringsprincip ger enhet åt det hela. När denna epok en gång inträffar skall ock Norra Amerika ej mera blott hufvudsakligen framställa de båda industriens

extremer, *åkerbruk* och *handel;* det intermediära, ännu mest osynliga korporationssystemet skall äfven då utan tvifvel utveckla sig och bli nödvändigt[10].

Korporationssystemet har en vidsträcktare och en inskränktare bemärkelse. I den förra omfattar det hela ståndsbildningen, för sig betraktad, i samhället, eller samtliga stånden i deras förhållande till hvarandra; i den senare egentligen det stånd, som ej blott sjelft är uppkommet ur principen af arbetets fördelning, utan *inom* hvilket denna princip företrädesvis gör sig gällande. Detta stånd, som äfven derför utbildat sig såsom en af mindre korporationer bestående korporation, är *borgareståndet.*

Vi ha betraktat den i revolutionen verksamma principens förhållande till högsta makten i denna makts feodala härstamning och såsom ännu genom *familjesystemet* bestämd att vara vissa regerande slägters egendom. Det återstår att betrakta denna samma princips förhållande till *korporationssystemet,* i dess både vidsträcktare och inskränktare bemärkelse, såsom uttryckande sig i *stånd* och i *skrån.* — Begynna vi med *adeln,* så finna vi i den ett stånd, uti hvars bildning familjesystemet och korporationsprincipen tillsammans verkat. Den har sitt ursprung ur det förstnämda, utmärkte de mäktigaste familjerna inom stammen, hvilka *i synnerhet* under krig och eröfring, slutande sig till den högsta familjen, upptagna

---

[10] Följande yttrande om den *amerikanska* äkta *republikanismen* är af en född Fransman, men öfver 20 år nordamerikansk medborgare (*Simond,* författare af en intressant resa i England åren 1810, 1811). »De *södra* (nordamerikanska) staterna ha brist på hamnar och matroser, fråga föga efter handeln, föredraga stolta ett bekymmerslöst lif, under det deras *slafvar* afvinna jorden dess rika alster; det oaktadt anse *de* sig såsom unionens *äkta republikaner.* De *nordliga* staterna ha goda hamnar och sämre jord. De ha inga slafvar, äro verksamma, driftiga, flitiga, älska sjöfart och handel. Deras motståndare beskylla dem för att vara *aristokrater».* — De *förra,* som stå i spetsen för det *demokratiska* partiet (hvilket sedan 1801 haft öfverhanden) försvara, oaktadt de genomdrifna lagarne mot slafhandeln, ännu hårdnackadt *slafveriet* mot de nordliga. Virginien, den mäktigaste af de södra staterna, har ibland 974,622 menniskor 392,518 slafvar, enligt de nyaste oss bekanta underrättelserna (1818), eller proportionen emellan slafvar och fria är såsom 67 till 100. I Georgien och Syd-Carolina är med en mindre folkmängd denna proportion ännu större, och slafvarne förhålla sig till de fria såsom 89 till 100. — Så finner man äfven i gamla verlden ej sällan de mest paraderande frihetsmaximer förenta med i grunden despotiska tänkesätt, eller bägge omvexlande såsom egoismens högtids- och hvardagsdrägt. »O vanas hominum voces! Quisnam igitur *liber?*'— Sapiens, *sibi*que imperiosus». (Horatius).

i konungaföljet, fingo ett slags enhet i förbindelsen med konungen, såsom medlemmar af hofvet, af det gamla militariska *maison du roi*, som genom feodalismen blef förebild för hela staten. Ett *slutet* stånd har denna adel, förut ej noga till sin gräns bestämd, först blifvit genom korporationssystemet, i den mån detta utbildade de *andra* stånden och derigenom afsöndrade adeln i motsats mot dessa. Ett till egentlig *ärftlighet privilegieradt* stånd har den *sist* blifvit genom konungamakten. I sitt första stadium var adeln ännu mest den äldsta *naturliga* aristokratien, eller dess verkliga makt och anseende var dess privilegium. Sitt andra stadium upplefde den såsom *tjenst-adel*, eller krigsstånd i egentligare mening, då med en genom arbetets fördelning mer utvecklad ståndsbildning adelns egna arbete äfven närmare bestämdes. Detta blef, öfverensstämmande med dess ursprung ur det krigiska konungahofvet, krigstjensten; men vasallens pligt till personlig krigstjenst med egen utrustning och i spetsen för sina underhafvande blef nu, såsom en särskild dryg tunga, motsvarad af ett särskildt privilegium och gjorde adelns skattfrihet eller frälse, sedan konungarne af de uppstående korporationerna, af prester och borgare, lärt de första beskattningssystem. Sitt sista stadium emotgick adeln genom tvänne förändringar. Konungarne med segern öfver vasallernas makt bröto inom adeln de sista öfverlefvorna af den äldsta naturliga aristokratien, som i sin sjelfständighet motsatte sig statens enhet; en ny krigskonst gjorde på samma tid den feodala krigstjensten, på hvilken adeln såsom stånd hittills hvilat, obrukbar. Genom det förra blef adeln, så vida den annars ville bibehålla inflytande och glans, *hof-adel* i nyare mening; genom det senare blef den först egentligen *ärftlig*, nämligen sålunda, att dess tunga, den feodala krigsskyldigheten, småningom af sig sjelf upphörde, men det privilegium, som derigenom var förvärfvadt, blef (således utan tunga) qvar, var med detsamma i sig sjelft ärftligt och behandlades och utdelades såsom sådant af konungarne. Det är de adliga privilegiernas nästan allmänneliga historia; och i denna deras sista egenskap ha de, såsom en privat-fördel på det allmännas bekostnad, blifvit träffade af revolutionen. — Det *andliga* ståndet erbjöd i katolska länder den anomali, att det hade en suverän *utom* staten; det hade dessutom vanartat genom sin förbindelse med den verldsliga aristokratien, hvarigenom de högre andliga värdigheterna oftare bortgåfvos åt

börden än förtjensten. Om detta mindre var fallet i protestantismen, så skadades likväl äfven dess presterskap af det allmänna sätt, hvarpå stånden genom konungamakten blifvit privilegierade. Det hörde till den privat-karakter som högsta makten antagit, att privilegiers utdelande *endast* ansågs såsom en kunglig nåd, den hvart och ett stånd i denna egenskap enskildt för sig sökte och erhöll. Med denna bristfällighet i formen, då ett privilegium i sin sanna bemärkelse ej bör bestämmas af gunst utan af rättvisa, såsom en särskild rättighet och laglig fördel jämt svarande emot en särskild åtagen förbindelse och laglig tunga, — förenade sig äfven lätteligen den brist i sjelfva saken, att den privilegierande kungliga nåden i privilegiernas innehåll mer låtit bestämma sig af godtycke eller enskilda, ögonblickliga intressen, än af någon klar blick öfver det hela. Dessa gemensamma bristfälligheter visade sig ej minst i städernas eller *borgareståndets* privilegier, hvilka, antingen den borgerliga korporationsandan med våld tillkämpat sig dem eller de af regenternas politik voro tilldelade för att skapa en motvigt mot en öfvermäktig adel, öfver allt från början buro spåren af det våldsamma, ofullkomliga samhällstillstånd, i hvilket de uppstått; och de förbättrades ej till sin karakter, då i en senare tid konungarne genom monopolier och prohibitiva författningar sökte framtvinga näringar och handel, i synnerhet på landtbrukets bekostnad. Ett så beskaffadt privilegiesystem skulle slutligen med hela sin tyngd falla tillbaka på den *åkerbrukande* klassen, som ensam förblef oprivilegierad, som tillika på de mesta ställen ännu ej var löst ur feodalismens band och derjämte allmännast träffades af regenternas stigande beskattningsbehof. Då revolutionen derför angrep ståndsprivilegierna, har den otvifvelaktigt gjort mest för denna talrikaste del af folket och först emanciperat den till möjligheten af full borgerlig frihets åtnjutning.

Revolutionens anfall mot den gamla konungamakten och anfallet på ståndsprivilegierna utgingo från samma princip och sammanhängde. Liksom den i det förra uppträdde mot den högsta maktens urartande till ett furstligt *privat-intresse*, så angrep den i det senare äfven *privat-fördelar*, på det allmännas bekostnad gifna. Det var revolutionens herskande begrepp, begreppet om det öfver allt privat upphöjda, i och för sig sjelft publika, som i båda fallen gjorde sig gällande; och vi tillägga: det var *negativiteten* af detta begrepp, hvilken

i det ena som det andra fallet gjorde, att man med revolutionens egna tillgångar ej kunde komma till något bestånd. Vi ha redan anmärkt, att det allmänna och det enskilda, på en gång motsatta och oupphörligt vid hvarandra bundna, ha sin enhet och förlikning i den fullständigt organiserade staten. Upphäfves staten — och en revolution är ett ögonblickligt statens upphäfvande, till sina följder svårare ju större det föregående förderf varit, som gjort den nödvändig, — så kunna dessa bägge element, nu utan den förlikande enheten, *endast* uppträda i opposition och bestämmas i opposition till hvarandra. Det publika blir negationen af det privata; det privata negationen af det publika; och då ifrån det publika all *form*, allt *helt* endast kan komma, så blir genom detta ömsesidigt negativa förhållande det privata också endast bestämdt, såsom det *formlösa*, såsom den indistinkta massan; hvilket man måste tillstå är en radikalkur mot all ståndsskilnad, då derigenom all annan distinktion än den af de massan utgörande individuela enheterna är upphäfd, och så vida *jämlikheten* införd. — Den formlösa massan har åter sin motsats i det publika, såsom den innehållslösa formen, den abstrakta regeln, som på massan skall appliceras, eller rättare, som den, enligt systemet af folksuveräniteten, skall applicera på sig sjelf. Då dessa negationer och abstraktioner ej ega bestånd i sig sjelfva, utan endast äro hvarandras opposition, så måste den ömsesidigt opponerade riktningen också bli deras enda energi och verklighet. Det publikas och privatas oskiljaktiga sammanhang och i grunden väsentliga enhet kan då endast uppenbara sig i den bekanta besynnerligheten, att de i sin verkan såsom motsatta extremer våldsamt kasta om och öfvergå i hvarandra. Det fåfänga, men under ett sådant tillstånd nödvändiga bemödandet att återställa enheten genom försöket att *härleda* det ena af dessa element ur det andra (t. ex. det publikas form och makt ur den formlösa massan af det privata) tjenar endast att oupphörligt reta och öka oppositionen och att sätta den så kallade härledda, delegerade suveränen (regeringsmakten) och den så kallade ursprungliga suveränen (folksmakten) från början i harnesk mot hvarandra, då den ena ej vill *gifva*, utan att vara i stånd att *återtaga*, den andra ej *lemna* hvad den kan *behålla;* hvarigenom man således blott inrättat striden i samhället och gjort revolutionen *permanent.* Detta är också grundförhållandet i alla de konstitutioner, som sätta en indistinkt, massan representerande

så kallad nationalrepresentation å ena sidan emot den nakna, uppdragna regeringsmakten å den andra; ty bägge dessa så fattade samhällselements natur är endast den ömsesidiga *oppositionen.*

Huru skall detta förekommas? Redan enligt den mekaniskt formela åsigt af staten, ur hvilken denna teori utgått, skulle kunna svaras: *genom delning* af de opponerade elementen. Ty det är bekant, i samma mån opponerade element hvart inom sig delas, i samma mån delas, sprides och försvagas sjelfva oppositionen. Detta leder till läran om hvarandra balancerande och kontrollerande element, så väl *inom* regeringsmakten som *inom* folksmakten, t. ex. i förra afseendet till distinktionen emellan *regent* och *ansvariga rådgifvare* eller *ministèr*, i senare afseendet till distinktion emellan nationalrepresentationens element, hvilka man t. ex. söndrar i ett så kalladt *demokratiskt* och ett så kalladt *aristokratiskt* element. Lägger man härtill distinktionen emellan *verkställande* och *lagskipande* makt och den *lagstiftande* maktens prononcerade *gemensamhet* för regering och folk, så har man här åtminstone ett artikuleradt system, som hvarken saknar sin mångfald eller sin enhet. Det är det ur revolutionssystemet uppstånda eller genom dess modifikation åtminstone allmännare utbredda *kontrollsystemet*, som, för öfrigt på olika sätt tänkt och försökt, ungefär utvisar den politiska teoriens närvarande ståndpunkt, så vida den nämligen in praxi gjort sig gällande.

Vi äro långt ifrån att misskänna det goda i detta system, eller förneka att det är ett steg framåt, om det också i allmänhet mer blifvit vidtaget såsom en utväg ur revolutionens labyrint, än af någon i grunden förbättrad åsigt af staten. Man hör derför ofta anhängare af motsatta partier till en viss grad förena sig om detta system, bägge med uppoffring till en del af sitt egentliga tänkesätt, och bägge urskuldande denna inkonseqvens genom den politiska nödvändigheten, erfarenheten att det ej annorlunda bär sig o. s. v. Anhängaren af den gamla furstesuveräniteten är egentligen både en ansvarig ministèr och folkrepresentationen gramse. Om han skall på något sätt försona sig med dem, så måste man åtminstone medge honom det aristokratiska elementet i representationen; och han har rätt att ur synpunkten af den politiska nödvändigheten lägga vigt derpå. Ty genom denna enda distinktion brytes den annars indistinkta eller indistinkt-

representerade massans nödvändigt negativa förhållande till regeringsmakten, hvilket oupphörligt sätter denna i fara att kringkastas mellan anarkien och despotismen. Medger deremot försvararen af folksuveräniteten detta aristokratiska element, så har han för den politiska nödvändigheten i sjelfva verket redan frångått sin princip; ty endast på den indistinkta massan låter sig hans folksuveränitet användas, och med inskjutande af en medellänk mellan regering och folk har denna suveränitet till sitt begrepp som till sin verkan gått förlorad. Det är således ej under, att detta aristokratiska element — ej *en*, utan *två* kammare o. s. v. — nu blifvit den hårdaste stridspunkten och för regenterna af den vigt, att de ansett dess medgifvande eller nekande i konstitutionerna för ett slags kriterium om revolutionen vore upphörd eller permanent. — »Une *constitution* appuyée sur une aristocratie vigoureuse ressemble à un vaisseau. Une constitution sans aristocratie n'est qu'un ballon perdu dans les airs. On dirige un vaisseau, parcequ'il y a deux forces qui se balancent: le gouvernail trouve un point d'appui; mais un ballon est le jouet d'une seule force, le point d'appui lui manque. Le vent l'emporte et la direction est impossible». Detta yttrande är af en man, som torde förtjena någon uppmärksamhet[1]. — Men tvisten, om en aristokrati skall vara eller ej, uttömmer icke ämnet, särdeles om man endast betraktar den ur synpunkten af så kallad politisk nödvändighet eller nytta. Frågan om verklig enlighet eller icke-enlighet med statens egen idé kan från ingen af statens institutioner aflägsnas; och ur denna synpunkt böra ock *stånden* i allmänhet betraktas.

Kontrollsystemet, för sig taget, lider af samma negativitet som det revolutionära. Statselementens sins emellan opponerade riktning i det senare upphör ej blott genom denna oppositions fördelning i det förra, och bemödandet att motsätta hvarje sådant element sin kontroll i ett annat leder antingen till en oändlighet af kontroller, eller ock måste den högsta kontrollen sjelf blifva okontrollerad. Denna sista okontrollerade makt blir också med detsamma stridsäpplet emellan folksmakten och regeringsmakten, hvilket hvardera söker tillrycka sig. Det fins ingen annan utgång ur denna cirkel än

[1] Det är *Napoleons* ord till Benjamin Constant under de 100 dagarne. *Lettres sur les cent jours*, par Benjamin Constant. *Minerve Française* för Januari 1820.

ideen om *en sig sjelf kontrollerande makt*, med hvilken idé, som är *frihetens* och med detsamma statens egen, vi också ifrån negationer och abstraktioner först befinna oss ej blott inom området af det positiva, utan af det företrädesvis reela och positiva. Staten är, såsom menniskan i allmänhet, genom friheten ytterst en *sjelfkontroll.* Men all sjelfkontroll är *moralisk*, och staten derigenom en persona moralis, ej i ordets abstrakta, utan i dess substantiela mening, — ej såsom ett kollektiv-namn för en hop individer och ett deraf först *sammansatt* helt, utan såsom menskliga frihetens till ideen *ursprungliga* hela, uttryckt i ett allt fullständigare verkliggörande af förnuftets egna allmänna lagar för mensklig sammanlefnad. Det är derigenom, som äfven brottslingen, då staten mot honom vänder sin makt, likväl, också i sitt straff, måste erkänna, att han ytterst endast är *sig sjelf* underkastad, nämligen det allmänna förnufts lagar, hvaraf han också är delaktig. Men det är också derigenom, som staten ej endast är en skydds- och säkerhets-anstalt. — Huru skulle den då kunna fordra och bjuda uppoffring af egendom och äfven af lif, som dock just vore allt det som skulle skyddas? — Den ligger med detsamma till sitt ursprung högre än allt *fördrag;* ty allt fördrag är till sitt innehåll nödvändigt *partielt*, och till sin form beroende af *godtycket*, hvilket är helt annat än den frihet, som genom förnuftet är *sin egen* nödvändighet. Till en godtycklig fördragsinrättning ha desamme gjort staten i dess ursprung, som sedermera i dess bestånd endast kunnat fatta honom såsom en tvångsanstalt; emedan alla extremer sjelfhämnande öfvergå i hvarandra. — Staten är tvärt om i sig sjelf och sin allmänna existens förnuftets egen, öfver allt godtycke upphöjda, substantiela, allt mer i verkligheten sig förklarande form.

I begreppet om *sjelfkontroll* ligger, såsom i all frihet och personlighet, hvarigenom hvarje menniska är *sjelf-annan med sig sjelf*, en *dubbelhet* under *enheten.* Det är den hos hvarje person befintliga dubbelheten af den *enskilda* och den *allmänt förnuftiga* viljan, hvarigenom motsatsen emellan det i och för sig sjelft *publika* och *privata* är återförd till sin rot. Staten är å ena sidan (till formen, den juridiska sidan) den prononcerade *söndringen* mellan båda, då han uttalar den i sig sjelf allmänna viljan i yttre lagar och inrättningar och derigenom gör det allmänna och enskilda först *hvart för sig* verkliga; han är å andra sidan (till väsendet, den moraliska

sidan) *enheten* af bägge, emedan förnuftet sjelft är fordran af denna enhet hos staten såsom moraliskt subjekt och hos hvarje subjekt i staten. Den är ock derför ej endast *juridiskt* bestämbar, utan dess juridiska och dess moraliska sida förutsätta hvarandra. Och häri ligger otillräckligheten af kontrollsystemet såsom sådant. Det måste oupphörligt förutsätta den moraliska sjelf-kontrollen. Men just emedan denna sjelf redan innefattar under *enheten* tillika den ursprungliga *dubbelheten* af det i sig sjelft allmänna och enskilda, öppnar den tillika inom sig sjelf möjligheten af den genom staten i lag uttalade yttre, juridiska kontrollen. Stats-problemet i sitt hela är öfverensstämmelsen af den *yttre* och *inre* kontrollen[2], hvarigenom äfven den förra ikläder sig naturen af *sjelf-kontroll* och förlorar sin negativitet. Denna *ömsesidiga,* fullkomliga öfverensstämmelse, som på en gång ger den rätta *sjelfständigheten* både åt det hela och åt delarne, är ej endast genom *lag* åstadkomlig, utan genom *kärlek,* — genom det af insigten rättfärdigade, i känslan lefvande *förtroendet.*

Endast under en sådan åsigt förvandlar sig det i sig sjelft negativa kontrollsystemet till något positivt och kan på sålunda vunnen sjelfständig grund upphöja sig till ett *konstitutionelt system:* en benämning som det, i sin ensidighet fattadt, ingalunda förtjenar. Begreppet om sjelf-kontroll, såsom för staten väsentligt, är det ock, i dess eminenta mening, som har satt eller bör sätta *monarkens* beslutande personlighet i den konstitutionela monarkien[3] i spetsen för staten, i helt annan och högre mening af statens personliga representant än han i den på familjesystemet grundade feodalmonarkien intog denna plats. I detta begrepp ligger — för statens egen skull — hans okränkbarhet, hans majestät. Men i detta samma begrepp ligger ock — genom den lika ursprungliga *dubbelhet* och *enhet,* hvilka det innehåller — hans omgifning af *ansvariga rådgifvare,* som med honom i regeringsmaktens utöfvande utgöra en moralisk person: en inrättning, som först bestämdt *urskilt* monarkens privat-person och

---

[2] Man kunde äfven säga: *lagarnes* förvandlande i *seder* — *sedlighetens* uttryck i *lagar.*

[3] En samhällsform, på hvilken för öfrigt hvarken namnen monarki, aristokrati eller demokrati mer kunna i deras gamla bemärkelse användas. Den har i sig upptagit *alla* dessa former, men såsom *moment,* emedan den sjelf är ett *nytt, mer omfattande helt,* — en bestämd, egen utveckling af staten till djupare förstånd af sig sjelf.

hans publika person, och åter *förenat* bägge, då beslutet är ytterst *hans*, men för att ega gällande kraft fordrar äfven inför folket ansvariga rådgifvares kontrasignation. Att vi här med *folk* ej mena det indistinkta aggregatet af de privata, som i det nu för tiden mest gängse föreställningssättet falskeligen bär detta namn, förstås, efter allt det föregående, af sig sjelft. Vi mena det genom en regering konstituerade och inom sig i *stånd*, *korporation* och *familj* organiserade folket. Att dessa äro de intermediära moment, genom hvilka staten utbildar sig, ha vi sett. Att de äfven i den utbildade staten, och af honom ordnade, sätta sig såsom intermediära organisationer, hvarje på sitt nödvändiga sätt uttryckande det hela, är äfven till en del visadt. Hvarigenom uttrycka de detta hela, så väl i statens successiva utveckling som i dess konstitutionela bestånd? Derigenom, att hvardera af dem innebär en reflex af det helas egen *sjelfständighet* och slutar med att ingrediera såsom en organisk del, en *mindre* organism i statens *totala*. Beviset blefve således fullständigt, om det kunde visas, att de äfven i den utbildade staten ej kunna förlora denna reflex af sjelfständighet, af eget ursprungligt lif, utan hvardera innebära något som staten sjelf såsom sådant förutsätter och erkänner. Detta kan visas. Det ligger inom området af det af lag ej bestämbara, eller åtminstone blott *negativt* bestämbara, och innefattas — med särskildt afseende på *familj*, *korporation* och *stånd* — uti *fadersvälde*, *polis* och *heder;* hvilka hvardera intaga sferer som genom allmän lag ej annorlunda än *negativt* kunna bestämmas. Det vill säga: staten kan väl bestämma den gräns, *utom* hvilken de ej få gå, t. ex. ej till öfverträdelse af för öfrigt gällande allmän lag; deremot, det *positiva* af dem, hvarigenom hvardera inom denna gräns uppfyller sitt ändamål, det kan genom ingen allmän lag stadgas, utan måste öfverlemnas åt *husfadern*, åt *korporationen*, åt *ståndet*, hvilka derigenom i sin mån, såsom af staten erkända *moraliska personer*, utöfva den *sjelfkontroll*, hvilken staten i allmänhet för sjelfva verksamheten af all juridisk kontroll måste förutsätta. — *Dessa* i staten nödvändigt ingredierande objekt och *dessa* deremot svarande subjekt eller moraliska personer hänvisa på hvarandra och fordra hvarandra. Det är det egentliga beviset för dem. Ett sådant bevis kan för öfrigt äfven föras indirekt, eller derigenom att man visar de orimligheter, hvari staten råkar, om han med den juridiska kontrollen vill på en gång utplåna

och ersätta den sjelf-kontroll som familj, korporation och stånd öfva inom sig genom fadersvälde, polis och heder. Han stöter här öfver allt på det juridiskt obestämbara, godtyckliga, hvilket, om han tillegnar sig det, förer till despotiska och likväl sig sjelfva upphäfvande åtgärder i alla riktningar. Hvart statens anspråk på *fadersväldet* i familjerna skulle leda, ligger för en dag. Också existerar detta anspråk blott i en ännu rå och ofullkomlig samhällsbildning, i synnerhet der stat och kyrka ännu ej *skilt* sig åt, men innebär för öfrigt äfven i denna råa samhällsbildning deri sitt eget korrektiv, att i ett sådant tillstånd hvarje godtycke inskränkes af ett annat. Allt hvad i ett utbildadt samhälle kan ha anseende af ett statens fadersvälde förutsätter det egentliga och omedelbara husfadersväldet och innehålles i författningar som *försäkra* detsamma, ehvar det behöfves. (Exempel: förmyndareförfattningarna). — Ej annorlunda förhåller det sig med *polisen*, som, äfven genom lag obestämbar, har sin sfer i afvärjandet af det skadliga, befordrandet af det nyttiga. Staten öfvar visserligen i detta afseende och måste öfva en allmän polismakt, men denna allmänna polismakt *förutsätter* redan den enskilda, som inom hvarje mindre krets endast kan med afseende på särskildt modifierade behof och intressen lokalt bestämmas och måste derför lemnas åt de särskilda menigheternas eller korporationernas genom egen öfverenskommelse och insigt stadgade ordning, likaledes inom de negativa gränserna af allmän lag. Polisen är väsentligen menighets- och korporations-polis under statens öfveruppsigt. Vill staten åter sjelf öfver allt omedelbart öfva densamma, så tillegnar han sig onödigt en på den enskilda friheten och välståndet oberäkneligt inflytande godtycklig makt, som, äfven utan despotisk afsigt, redan genom omöjligheten att under någon allmän regel kunna uppfattas, i sin enskilda tillämpning blir förtryckande. — (Om skilnaden mellan korporations-organisationen i stad och på land se nedanföre.) — *Hedern*, objektivt betraktad, är det *erkända* medborgerliga värdet; subjektivt betraktad, det sinnelag och tänkesätt, som i afsigt och handling uttrycker detta medborgerliga värde. Detta värde visar sig i ett samvetsgrant uppfyllande af den medborgerliga verkningskretsen, hvilken verkningskrets åter genom sin beskaffenhet ordnar sig in i någon egen sfer af det allmänna medborgerliga lifvet. Från denna egna sfer — från medborgarens omgifning inom densamma — från förmäns, medarbetares,

i all samhällsbildning, ifrån den lägsta till den högsta, finnas *tillsammans* och utbilda sig ömsesidigt i och genom hvarandra, så att intetdera kan sägas vara *tillkommet* till det andra; ty båda äro lika ursprungliga och ha ej blott sin motsats, utan äfven sin *enhet* i statens egen, med förnuftet sjelft sig allt mer utvecklande idé. — Hufvudfrågorna i närvarande fall äro: skall staten endast *tolerera* sina egna nödvändiga element — familj, korporation, stånd — sådana de af det enskilda behofvet och godtycket inom vissa allmänna gränser än formeras, än upplösas?[5] Eller skall den *uttryckligt erkänna* och med detsamma bekräfta, stadga och ordna dem? — Det förra måste bejakas af anhängare till den ensidiga statslära som vi bestrida. Då det privata för dem är det absolut första, ur hvilket staten uppkommer genom en jämlik inskränkning af hvarje enskilds frihet efter en allmän regel, så är äfven för dem all statsmakt väsentligen negativ. Allt hvad i densamma skulle vända sig till något positivt kan således ej annat än räknas för en otillåtlig inkräktning på den enskilda frihetens område; hvarvid de likväl förgäta att besinna, det förbudet och inskränkningen i detta blott negativa system har i sig sjelf ingen gräns[6]. Den senare frågan besvara *vi* åter med ja. Staten *erkänner* familjen, korporationen, ståndet, erkänner i dem ej den enskilda frihetens godtyckliga formationer och ändamål, utan *sig sjelf* och *sina egna* ändamål, och i detta erkännande ligger ock ett meddelande af rättigheter, nämligen af de rättigheter som härflyta ur hvarderas natur. Den er-

[5] Använd på *familjen*, visar denna grundsats snarast sin orimlighet, ehuru denna i sig sjelf ej är mindre i andra fall. — Det vore t. ex. ganska konseqvent af en den oinskränkta, enskilda näringsfrihetens absoluta förfäktare, emot all af staten erkänd korporation, om han äfven skulle vilja göra *äktenskapet* till ett blott *temporärt kontrakt*.

[6] T. ex. i den bekanta satsen: »inskränk din frihet, att den består med alla andras efter en allmän regel» — hvar är gränsen för inskränkningen? Alla skola ha ett lika *quantum* af frihet. Men huru stor portionen blir på hvar, beror på det obestämdt lemnade quantum, som i allmänhet finnes att utdela. Denna svårighet löses i detta system endast genom ett nödvändighetens maktspråk; hvaraf också dess frändskap med despotismen, oaktadt allt ropande på frihet. — Det ursprungliga gemensamma både *quantum* och *quale* af frihet, som skall organiseras, bestämmes endast genom ideen om ett ursprungligt frihetens *hela* (staten); hvilken derför, långt ifrån att vara någonting ur det enskilda sammansatt och deriveradt, tvärt om sjelf just är det som måste förutsättas. — Den anförda satsen har för öfrigt sin (ehuru blott negativa) sanning, men visar ock i tillämpningen, att ett sådant slags sanning, för sig tagen, är ofruktbar.

känner således för familjen husfadersväldet, för korporationen dess inre polismakt, för ståndet dess heder, hvilken i detta förhållande är det af staten sjelf hos ståndet *erkända medborgarevärdet* och visar sig deruti, att staten tillerkänner det stämma och deltagande i offentliga angelägenheter. — Vi ha redan sett, att stånd, korporation, familj innefatta hvarandra och, hvar på sitt sätt, uttrycka det hela, eller äro en statens förebild. Den progressiva principen, hvarigenom ur den sistnämda, eller familjen, de bägge andra utveckla sig, ha vi åter funnit i menskliga arbetets gemensamhet och fördelning. Det naturligen gemensamma arbetet utmärker familjen. Arbetets fördelning gör korporationen. Det i och för sig sjelft allmänna arbetet eller deltagandet i statens egna allmänna angelägenheter gör ståndet. Detta deltagande är det slutligen genom staten sjelf gemensamma för alla stånd. Men den olika grund, hvarifrån de uppstiga till detta deltagande, utmärker deras egen olikhet och skiljer stånden sins emellan såsom representerande särskilda sidor af staten. I ett stånd kan nämligen endera *familjmomentet* af samhällsbildningen eller *korporationsmomentet* eller det egentliga *ståndsmomentet* öfverväga. Familjmomentet utmärkes af det ännu ofördelade, naturligen gemensamma arbetet. Detta arbete visar sig i frambringandet af de naturliga produkterna (såsom i åkerbruket). Det stånd, hvari familjmomentet ännu i den utbildade staten herskar, är *bondeståndet*. I *borgareståndet* är tvärt om korporationsmomentet det öfvervägande och företrädesvis bestämmande. Dess arbete — det med konstprodukters frambringande sysselsatta förädlande arbetet — har lösryckt sig från jorden, får derför, utöfver familjen, ett nytt sammanhållande band i en bestämdare korporationsinrättning, inom sig delad efter arbetets egen delning, hvilket åter gör utbytet af produkter eller handeln nödvändig. Ståndsmomentet, egentligen och företrädesvis taget, utmärker deremot det stånd, för hvilket det i sig sjelft allmänna arbetet, eller deltagandet i statens angelägenheter, ej blott ingår såsom en del, utan utgör det hufvudsakliga och förnämsta af all sysselsättning; hvarför ock detta stånd, genom statens försorg eller sig sjelft, är löst från omedelbar näringsbefattning och ger tvärt om sin produktion i *statens eget arbete*. Vi kalla detta stånd tills vidare det *offentliga ståndet*. Beskaffenheten af dess arbete gör, att staten till dess *uppfostran* äfven står i ett eget förhållande. Den öfvar i allmänhet en öfveruppsigt och med-

verkan i anseende till all medborgerlig uppfostran, hvars bägge stora allmänna föremål — *religion* och *fosterlandskunskap*, med de elementära kunskaper bägge förutsätta — böra i hvarje stånd vara ett ämne för *offentlig* omsorg; men omedelbarast måste denna omsorg vara verksam i förberedelsen till statens eget arbete. Då det *i sig sjelft allmänna*, hvarmed detta arbete har att göra, endast genom *vetenskap* läres, så ligger häri skälet till en statens positiva åtgärd för uppfostran genom inrättningen af *vetenskapliga uppfostringsanstalter*, hvilkas begagnande är öppet för en hvar, men *fordradt* af dem som egna sig åt statens egen tjenst, hvilka i detta afseende innan inträdet i tjensten böra legitimera sig. Denna legitimation i afseende på kunskap och skicklighet i ett yrke kan deremot ej staten omedelbart fordra, der yrket sjelft är *privat*. Lika litet kan den dock, i anseende till det inflytande, som äfven det privata yrket, der det förutsätter en *särskild* skicklighet, har på allmänt väl, lemna det utan all uppsyn. Legitimation i afseende på det privata konst-yrket hemfaller derför under statens uppsigt till korporationen som öfvar det och utgör en af korporationens polisrättigheter. Der sjelfva yrket åter faller helt och hållet inom familjen, såsom i det stånd der familjmomentet öfverväger, förlorar sig all fordran af särskild legitimation i detta afseende och sammanfaller med den allmänna medborgerliga legitimationen (myndighetsålder o. s. v.).

I stånden är staten redan i och för sig sjelf representerad. De uttrycka de nödvändiga former, hvari statens totala idé reflekterar sig. En egentlig *representativ författning* är så vida ingenting nytt, som den endast uttrycker ett statens eget *erkännande* af det *verkliga förhållandet*. Men sjelfva detta erkännande är ett högst vigtigt steg, som visar att staten kommit till insigt af sig sjelf; och konstituerad på denna egna insigt af sitt eget väsende, är den först *konstitutionel*. I stånden är staten representerad, och i hvarje stånd på ett eget nödvändigt sätt, enligt de gifna bestämningarna. Häraf kan en vanlig föreställning korrigeras, som, redan förut af oss nämd, hör till denna stora mängd af grundlösa meningar, hvilka nu för tiden i dylika ämnen äro gängse, — föreställningen, att en national representation endast är regeringens *motsats*, så att af den senare, dess organ o. s. v. ingenting skulle böra ingå i den förra för att få *folket* rätt rent representeradt. — Ett stånd är tvärt om just derigenom en

reflex af det hela, att hvart och ett i sig innefattar och framställer en *förbindelse mellan regering och folk.*

Detta sker dels genom korporationsstyrelsen i vidsträcktare mening, dels genom en för alla öppen bana att genom öfvervägande *skicklighet* uppstiga äfven till statens högsta embeten, dels genom deltagandet i lagstiftningen. Korporation är en förening för ett ändamål som staten tillika uttryckligen erkänner såsom sitt eget, men sjelf ej omedelbarligen (genom sin regering) kan sörja för. Detta uttryckliga erkännande innebär tillika ett meddelande af de för ändamålets vinnande nödiga *rättigheter.* Vi ha redan sett, hvari dessa rättigheter bestå: de innefattas i *polismakten* i dess användning på det *enskilda,* der den redan genom sin beskaffenhet ej kan genom allmän lag bestämmas. Att polismakten i denna dess användning på lokala och enskilda intressen måste, under statens uppsigt, utöfvas af de intresserade sjelfva, gör korporationsinrättningen allmänneligen nödvändig, å landet, som i städerna; ehuru i hvartdera fallet nödvändigt olika modifierad. Korporationen på landet utmärkes genom tillfälligheten af sin gräns eller en blott *yttre* gräns, emedan den ej ännu i arbetets fördelning fått en fördelningsgrund inom sig sjelf. Dess gränser bestämmas endast genom en *territorial-fördelning,* som, utan skada för ändamålet, kan på olika sätt uppgöras. Våra *landskap, härad* o. s. v. visa ock en dylik fördelning, som, om den än fordom, på den tid familjesystemet beherskade hela samhället, haft sin orsak i *stam-* och *slägtfördelning,* dock med tilltagande borgerlig bildning helt och hållet förlorat denna betydelse och numera förnämligast är till för förvaltningsändamål. Historiskt betraktade utmärka dessa afdelningar af ålder lika många större och mindre *förbund,* hvilkas medlemmar garanterat hvarandras säkerhet och rättigheter. Med samhällets utveckling öfvertogs nödvändigt den allmänna medborgerliga garantien af staten; men den enskilda garantien för den ur lokala och särskilda omständigheter uppkommande *skada* och deraf möjligen härflytande *orätt* — *polisgarantien* — tillhör alltid, enligt sakens natur, de särskilda menigheterna sjelfva och bör åt dem öfverlemnas. Vi räkna dertill inrättandet af kassor till gemensam garanti för skada, egen förvaltning deraf, fördelning inom sig af äfven allmänna utgifter, lokala säkerhetsmått och äfven utöfvandet af de allmänneliga genom egna lokala embetsmän, rätt att medverka

i lagskipningen, så vida den beror på faktisk kännedom och allmän rättskänsla, i förlikningsnämd, domstolsnämd o. s. v. Grunddragen af denna menighetsstyrelse ha af ålder funnits i den gamla svenska förbundsförfattningen. De visa sig ännu i åtskilligt (t. ex. sockenstämmor, brandstod, häradsnämd m. m.), men på långt när ej i den konseqvens och utbildning som de, såsom uttryckande ett nödvändigt och högst vigtigt element i statsorganismen, förtjente och borde erhålla. Man har i senare tider begynt utmärka hela denna menighetsstyrelse med namn af *municipalstyrelse,* utan åtskilnad af stad och land; ibland annat äfven derför — att man öfversett eller nekat, att någon åtskilnad i detta afseende emellan land och stad finnes. Åtskilnaden är likväl den, att i senare fallet den ytliga principen af blotta territorialfördelningen i de särskilda menigheternas eller korporationernas bestämning ej mera är tillräcklig, utan sjelfmant ersättes af en högre, grundad i arbetets egen natur, som i stadslifvet råkar in i den naturliga sferen af sin närmare både *gemenskap* och *fördelning;* hvarför vi här ock få se korporationsinrättningen i en mera strikt form och egentligare bemärkelse. Redan mängden af på ett ställe bosatta och verkande menniskor fordrar en mer sammansatt, med detsamma strängare ordning, en mer utbildad municipalförfattning. Denna folkmängd har sin begränsning, såsom *borgerskap,* i arten af sitt arbete, som i allmänhet är dels handtverk och fabrik — det förädlande arbetet med dess grenar —, dels allmänt utbyte af produkter, handel. Elementen af dess författning äro ock sjelfva mera komplicerade, utgöras ej mer, såsom på landet, af sjelfva *familjerna,* utan i särskilda massor af flera redan genom ett gemensamt konstyrke förenade familjer, således redan af *mindre korporationer,* i *en* municipalstyrelse förenade. Och denna skiljaktighet af municipalförfattningens *element* i stad och på land är den karakteristiska skilnaden, som ej bör öfverses.

»Tidsandan har i allmänhet utropat *skråväsendet* såsom ett af de vigtigaste förhinder för all industri. Menniskan är böjd att springa från extrem till extrem, emedan de *yttersta beröringspunkterna* af hvarje föremål lättast och snarast framställa sig för förståndet, då tvärt om de *mångfaldiga gradationerna* emellan bägge fordra ihärdig eftertanke, pröfning och afvägning, men erbjuda fåfängan och begäret att utmärka sig föga spelrum. — Man har alltså, utan djupare undersökning af skråväsendet, stannat vid dess brister och dessas miss-

gynnande verkningar; utan historisk pröfning, utan lugn urskilning, om ej dessa brister låta sig förklaras ur historien om skråväsendets uppkomst och i allmänhet blott haft en en temporel och lokal nödvändighet. Man har deraf slutit till skråväsendets fullkomliga *förkastlighet*». — Med dessa ord af en bekant författare i nationalekonomien[7] vilje vi bana oss väg till några egna betraktelser öfver skråväsendet, hvilket just skapar de *mindre korporationer*, som i städernas municipalförfattning ingå såsom element. Vi måste likväl i förhand förklara (och det följer redan af vår utgångspunkt) att vi ej *endast* betrakta dem i industriel eller så kallad nationalekonomisk hänsigt, hvilken i sig sjelf är subordinerad och blott i sammanhang med det hela gäller hvad den bör och kan gälla. Staten är ej till för produktions och konsumtions skull; produktion och konsumtion äro snarare till för statens skull, åtminstone så vida att de liksom all medborgerlig verksamhet måste låta sig behaga att af staten ordnas. Der denna ordning är den sanna, inträffar den dessutom af sig sjelf med sakernas natur, emedan statens egen ordning ej är annat än det på statens ändamål använda förnuftet. Låtom oss då försöka hvad man med detta förnuft kan uträtta, utan att vara särdeles invigd i den omförmälda nationalekonomiens spetsfundigheter, kalkuler och i en evig relativitet sig hvälfvande resonnement om produktion och konsumtion. Det synes mig då, att man i detta ämne, utgående från det allmänna, i sig sjelft obestämda begreppet *näringsfrihet*, ej fästat nog afseende på skilnaden emellan *handtverk*, *fabrik* och *handel* och med detsamma ej urskilt den större eller mindre grad af frihet, som hvardera enligt deras naturliga beskaffenhet kräfva, och som således är deras *rätta* frihet. Handtverket för sig betraktadt är den *enklaste* af arbetets fördelning föranledda produktionen. Dess utmärkande kännetecken är, att det är *en mans höfva*. Hvarje mästare representerar sjelf omfånget af sin konst, det vill säga, bör sjelf med egna händer kunna förfärdiga den konstprodukt som utgör hans yrke (en hattmakare en hatt, en skomakare en stöfvel, sko, o. s. v.). Den hjelp han har af andra derutinnan — t. ex. af dem som på hans verkstad arbeta — tjenar endast att multiplicera produkten; men hvarje sådan arbetare går ut på att sjelf kunna fullständigt åstadkomma den. Här är således

[7] *Die National-ekonomie* von *Julius v. Soden*, 2 d., s. 106.

fråga om en i egentligaste mening *personlig* färdighet eller skicklighet. Men denna personliga skicklighet, denna konst är tillika eller bör af staten åtminstone förutsättas *kunna* vara, redan i och för sig sjelf, *grund för en medborgerlig existens*, ett till medborgerlig sjelfständighet ledande näringsmedel. Det måste i denna egenskap af staten *erkännas*. Detta erkännande förutsätter den sökandes legitimation i afseende på dess konst, och denna legitimation måste staten under sin uppsigt naturligen öfverlemna åt de konstförståndiga i yrket. Ett af staten sålunda erkändt *prof* hör till handtverket, så vida det i och för sig sjelft betraktas såsom grund för medborgerlig existens. Prof förutsätter åter *lära*. Så vida profvet är fullgodt, kan det vara staten likgiltigt, *huru* läran är inhemtad; men som detta i sig sjelft ej är tillfälligt, utan läran inhemtas af den konstförståndige, så är det i sin ordning att i detta afseende äfven åt *dem* lemnas en stämma; förutsatt likväl, att *undantaget* får gälla, det vill säga, att legitimation genom fullgodt prof ej heller får nekas den, som genom egen fallenhet och arbete på egen hand bragt sig till mästerskap. Men *undantaget* kan aldrig bli *regel*. *Lära* och *prof* — och ingendera kan meddelas och gifvas utan en viss faststäld, af staten erkänd ordning och gemensamhet emellan idkarne af ett handtverk — utgöra det väsentliga af handtverkskorporationen eller *skrået*. Dervid fäster sig den för all korporation gemensamma, men efter hvarjes beskaffenhet särskildt modifierade *polis-garantien*, egna författningar och anstalter till lindring af medlemmars oförskylda olycksfall eller till befordrande af lärlingars inhemtande af yrket (t. ex. för gesällers arbete under *vandring*) o. s. v. *Skrå-författningen*, hänförd till dessa sina hufvudsakliga *ändamål*, hvilka tillika äro statens *egna* (och allt annat — lemningar af en ofullkomlig, till en del i våldsamma tider uppstånden organisation — bör, såsom tillfälligt, ur densamma bortrensas), anse vi derför, i anseende till handtverket, rättfärdiga sig sjelf.

Fabriken — äfven, ehuru mer oegentligt, kallad *manufaktur* — skiljer sig derigenom från handtverket, att den förra nödvändigt eller åtminstone helst och tjenligast fordrar *en sammanverkan af flera färdigheter och krafter* till frambringande af sin produkt. Då handtverkaren i afseende på sin konst gäller för sig sjelf — hvarför sammanhanget emellan honom och hans medbröder af samma yrke äfven är mera

blott personligt, eller är en af staten gillad förening till meddelandet och pröfvandet af den personliga skickligheten och mästerskapet i konsten —, så är fabriksarbetaren deremot i afseende på fabrikatets produktion blott en ingredierande del, — ett lefvande hjul i den stora maskinen, som äfven genom ett dödt möjligen kan ersättas; ty maskineri, användning af elementens kraft genom vetenskap i stället för den lefvande kraften, hör väsentligen till fabriks-sferen. Sammanhanget emellan fabriksarbetaren och hans medbröder ligger således redan i sjelfva *saken*, i det nödvändigt genom *gemensamma* krafter producerade fabrikatet. De falla med detsamma utom skråordningen, som blott har att göra med sådana arbetare, af hvilka hvar enskild kan föreställa sitt handtverk. Fabriksarbetaren kan deremot ej föreställa sitt annorlunda än i en redan genom sakens natur nödvändig förening med alla de öfriga, och hela denna förening representeras åter af dem som betala, använda och till fabrikatets produktion rikta deras arbete, d. v. s. af *fabriksegarne*. Endast på *desse*, såsom hvardera ansvarige för sitt fabrikat, kunde således, enligt den nyssnämda principen, en skråordning, föreskrifvande lära och prof, åter användas, om ej ett annat moment än *skicklighet* här komme i fråga, öfver hvilket hvar enskild endast sjelf kan vara domare, nämligen *förmögenhet* i afseende på kapital och förlag, hvilka för fabrikanten alltid äro högst betydliga emot hvad de äro för handtverkaren, hvars förnämsta kapital, att börja med, är hans konst. Man ser således, att *fabriken* erfordrar en annan och, om man så vill, större frihet än *handtverket;* och ännu oinskränktare blir denna frihet naturligen för *handeln*, der det, öfver hvilket hvar enskild endast sjelf är domare, nämligen förmåga genom *kapital*, är det första och hufvudsakliga.

Utan uppsigt kan likväl ej staten lemna sina fabriker. Hvarje fabrikant är för sitt fabrikat ansvarig, äfven inför staten, som bör, enligt utsedda konstförståndiges intyg, godkänna det; och åt dessa samma kan äfven — då hvarje fabrikant också är ansvarig för sina arbetare, och staten i hans förhållande till dem ej kan lemna honom utan uppsigt, — kontrollen öfver detta förhållande lämpligen uppdragas. Denna *polisjurisdiktion af sakkunnige, gode män* (prud'hommes) i afseende på fabrikerna är en inrättning, som blifvit införd i det nu varande Frankrike i alla betydande städer. Bisittarne utgöra en förlikningsnämd i alla stridigheter emellan

fabrikanten och dess arbetare, döma äfven i disciplins- och polismål, utlåta sig öfver fabrikat-förfalskning o. s. v. — Men skulle någon händelsevis för nyhetens skull vilja rekommendera samma inrättnings införande hos oss, så torde han vara okunnig om, att våra, af många såsom gammalmodiga och oförenliga med tidsandan fördömda *hallrätter* äro till sin princip detsamma.

Ifrån fabriksväsendet utgå genom dess drift i stort, genom det kapital som deri nedlägges, genom det begagnande af vetenskapliga upptäckter som derigenom blir möjligt, merendels alla betydliga *förbättringar* i näringarna, — så vida man har afseende på sjelfva produktionen. Ett *handtverks* förvandlande till *fabrik* bör derför stå öppet i samma stund som, genom någon ny uppfinning eller arbetsmetod, hvad som förut varit produkt af en enskild konstfärdighet bättre förfärdigas genom arbetets delning emellan flera färdigheter. Intet tvifvel är ock, att ju handtverk till en stor del skulle *kunna* fabriksmässigt bearbetas. En annan fråga är, om det i afseende på staten är *nyttigt*. Svaret beror på besvarandet af en annan fråga: ligger statens styrka i mängden af *produktion*, eller i mängden af *producenter* som i sitt yrke ega en sjelfständig grund för medborgerlig existens? Enligt vår tanke i det senare. Men då är tydligt, att handtverkaren, personligen omfattande sitt hela yrke och lättare beräknande sin förtjenst inom den inskränktare krets för hvilken han arbetar, i detta yrke eger en mer sjelfständig grund för en sådan existens, än den daglönte fabriksarbetaren, som ej blott beror af en herres behag, utan *tillika* med sin herre, i fall fabriken drifves i stort och med beräkning på *utländsk* afsättning, beror af verldshandelns vexlande konjunktur. En stat, som ville försätta sina handtverkare i denna belägenhet, kan vinna *varor*, men förlorar *medborgare*. Icke dess mindre råder tendensen dertill i alla stater som sjelfva fota sin existens på handel. Hvilken fruktansvärd massa af *pöbel* har ej Englands fabrikssystem kastat af sig? Står ej en sjettedel af folkmängden på fattiglistorna? Detta system har der till och med blifvit användt på *jorden*. Man bör känna, huru 100:tals[8] smärre paktarefamiljer kunna fördrifvas, emedan

[8] Kan heta 1000:tals. Markisinnan Stafford endast har 1814 från grefskapet Southerland i skotska högländerna på en gång uppsagt och fördrifvit *femton tusen* menniskor. På hela denna sträcka bo nu 29 nya familjer och beta 130,000 får. Andra skotska store ha förfarit på samma

egendomsherren för den mera lönande ullproduktionens skull finner för godt att lägga igen en stor del af sin jord till betesmark för får; och huru det ej fattas en nationalekonomisk filosof som bevisar detta vara en nationel vinst. Man bör veta, att hela den talrika klassen af smärre *farmers* i England nästan går ut, emedan egendomsherrarne för produktionen finna förmånligare att sjelfva i stort sköta sin jord — genom dagsverkare[9]. I Frankrike ha följderna af handtverkeriernas dränkande i fabrikssystemets så kallade *frihet* blifvit mindre märkbara endast derför, att nationen ej är hufvudsakligen handlande, och i afseende på jordbruket ha de blifvit förekomna genom jordegendomens större delning i följd af revolutionen. Dock äro följderna af skråförfattningens fullkomliga upphäfvande, i stället för dess förbättring och tilllämpning till dess *rätta* ändamål, äfven der synbara. En kunnig Engelsman[10] yttrar sig sålunda härom: »Samhället har så vida vunnit, att naturlig skicklighet och öfverlägsen industri ha friare spelrum, att de skicklige och starke vinna målet lättare än de eljest skulle ha gjort, och att med detsamma alla af mindre förmåga blifva snarare aflägsnade[1]. Somliga af de *gamla regulationerna* voro tyranniska och absurda: de kunde med evident fördel ha blifvit förbättrade; men det är ej säkert, att publiken eller handtverkaren sjelf vunnit på det hela vid deras ovilkorliga upphäfvande». — Vi anföra hellre detta vitnesbörd än något franskt, ehuru sådana, sins emellan rakt stridiga, stå oss till buds, emedan allt i Frankrike nu behandlas såsom partifråga. I Preussen är öfvertygelsen om

---

sätt; man har i allmänhet uträknat, att 4 millioner af en *förädlad får-race* kunna finna uppehälle der 340,000 skotska högländare bott. En stor del har utvandrat till Amerika. En herr James Loch utgaf 1820 i London en bok, för att bevisa, det markisinnan Staffords förfarande var enligt med de sundaste national-ekonomiska principer.

[9] Äfven hos oss har den seden inritat sig, att possessionater helst sammanslå sin jord under eget bruk och förvandla sina åboar till *stattorpare*. *Vi* känna ingen landsförderfligare ekonomi och önska, att detta exempel måtte behjertas af dem, som idkeligen ropa, att *staten* ej skall bry sig med den enskilda industrien.

[10] *Edinburgh Review*, Augusti 1820, p. 3.

[1] Lägg *handelns* moment, i hvilken *kapitalet* spelar hufvudrolen, härtill, och det blir tydligt, att med handelns framsteg det oinskränkta fabrikssystemet skall lägga den enskilde arbetaren under den förmögne fabrikantens välde och i samma mån försvåra för den förre ernåendet af någon sjelfständighet.

oinskränkt näringsfrihet, eller, såsom vi egentligare ville uttrycka det, handtverkarnes uppoffring för fabrikssystemet, ganska delad, och fråga har varit om skråförfattningens modifierade återställning. Det sista beslut i detta ämne, som vi känna, är af de badiska representanternas andra kammare den 15 Juli 1822. Det lyder: 1) »Skråen böra upphäfvas, ledningen af slöjdväsendet anförtros åt egna utskott af sakförståndige (Gewerb-Räthe) under regeringens uppsigt. 2) Det finnes en graduel utbildning och indelning i klasser af *lärlingar, gesäller, mästare*. 3) Anträde till mästerskap är tilllåtet med inträde i myndighetsåldern. 4) Hvar och en måste, innan han kan bli mästare, *vandra* och underkasta sig ordentlig *pröfning*. 5) Hvar och en må drifva det handtverk han ordentligt *lärt*, eller åtminstone *bevisar sig* förstå, och under lika vilkor är det en hvar tillåtet att öfvergå från ett handtverk till ett annat. 6) Hvar och en, som är skydds- eller ortsborgare i en menighet (Gemeinde), kan utöfva det handtverk, som han ordentligen *lärt* och i hvilket han blifvit *pröfvad*»[2]. — Man ser, att detta så kallade skråförfattningens afskaffande dock *bibehåller* allt det som vi i densamma ansett *väsentligt*.

Hvad Sverige angår, så är regeringen numera så mycket mer oförhindrad att med utelemnande af allt det tillfälliga och otjenliga låta lämpa skråordningen till dess rätta ändamål, som genom de borgareståndet affordrade och år 1810 gjorda koncessioner allt hvad i densamma skulle kunna tydas till ståndsprivilegium är eller bör vara undanröjdt. Fäster man då en nogare uppmärksamhet på skilnaden emellan *fabrik* och *handtverk* (så synes det oss t. ex. otjenligt att underkasta vagnmakeriet och flera dylika näringar, som för sjelfva fabrikatet nödvändigt fordra flera särskilda färdigheters sammanverkan, skråordningen); iakttar man tillika hvad hos oss nationela och lokala omständigheter fordra (t. ex. handtverkeriernas billiga frihet på landet, då både svenska allmogens allmännare fallenhet för slöjd och, i synnerhet på vissa orter, behofvet att deri söka ersättning för ett ej alltid tacksamt åkerbruk påkalla denna frihet); lägger man slutligen ej onödiga band på *handeln*[3]: så torde *friheten* och den i

[2] *Hamb. Corresp.* 1822. N:r 123.

[3] Det vill synas oss, såsom blott ett enda slags prohibitiv författning i handel kan vara ändamålsenlig. Den nämligen, hvarigenom staten söker omgärda och från för tidig utländsk täflan freda en *späd inhemsk*, men

sakernas och samhällets natur grundade *ordningen* till begreppet sammanfalla.

Efter framställningen af olikheten i *municipal-författningens* element i stad och på land kunna vi låta sjelfva benämningen gälla för bägge. Denna författnings allmänna fördelar äro ganska stora. Då den innefattar, under regeringens uppsigt, all den inre förvaltning som modifieras af särskilda och lokala omständigheter, således äfven utförandet af allmänna författningar så vida de af sådana bestämmas, i allmänhet hela polismakten i dess enskilda tillämpning; då, vidare, all deraf härflytande befattning blir ett af regeringen bekräftadt och erkändt uppdrag af *medborgerligt förtroende* [4], och detta äfven dess förnämsta belöning: så både sparar regeringen sig en mängd *subalterna embetsmän*, hvilka eljest lättare undandraga sig kontroll i den mån de från högsta maktens blick äro aflägsnade, och folket har tillika genom det förtroende, som medborgaren i den lokala menighetsstyrelsen förvärfvar, säkraste ledningen för representantvalen. Hvad som vinnes härigenom, derpå kan England anföras

lofvande och på egna tillgångar grundad *näring*, till ersättning för de första deri ännu på försök nedlagda kapital, *tills* näringen kan uthålla utlänningens täflan. Samma princip föranleder äfven *exklusiva* patent på viss tid för fabrikationer, grundade på nya upptäckter och försök. Äfven en sådan prohibitiv författning är således till sitt ändamål provisorisk. — Märkligt är, att de stater, som genom en upphäfd eller åtminstone genom fabrikssystemet overksam gjord skråordning lagt den oinskränkta näringsfriheten *dit hon ej hör* eller i handtverkerierna, tvärt om i afseende på fabrik och handel hyllat prohibitiv-systemet och med detsamma också lagt tvånget *dit det icke hör*. Så England, så Preussen, så nyligen Frankrike. Amerika hör till sitt eget kapitel. — Äro dessutom *lurendrägeri-författningarna* förenade med ett så kalladt *licens-system*, så kunna de med skäl kallas »la partie honteuse» af lagstiftningen. Dermed vilje vi dock ingalunda frånkänna staten en i allmänhet ordnande uppmärksamhet äfven på handeln. Den visar sig förnämligast derigenom, att den både sjelf aktar sig för *hastiga öfvergångar* i näringsprinciper och mesurer och söker mildra dessa brytningar så mycket som möjligt, der de af verldshandelns konjunkturer och andra oberäkneliga omständigheter likväl inträffa.

[4] En blandning af *val* å folkets och *utnämning* å regeringens sida hör väsentligen till all municipal-befattning. I England *nämner* regeringen till de mesta, t. ex. till det så vigtiga *fredsdomare*-embetet; men då denna befattning i allmänhet förvaltas *utan lön*, är regeringen derigenom i dessa utnämningar bunden vid dem, som genom sjelfständig förmögenhet och nit för det allmänna bästa endast kunna vara egnade dertill. Dessutom, då det i sådana befattningar förvärfvade förtroendet alltid mest rekommenderar vid ett parlamentsval, så har folkets röst och intresse i alla fall sitt tillbörliga inflytande.

[illegible] genom val af de till [illegible] som fortatta en befattning uta[illegible] jämte sitt egentliga yrke, hvarför regeringen finner de[illegible] [illegible] kontrollen på deras verksamhet hos allmän[illegible] [illegible] Man skulle tro, att härvid så mycket öfverlem[illegible] [illegible] ingen egentlig gång af ärendena vore [illegible] en stor ordning och lif[illegible] [illegible] gång har ej blott visat sig tillräckl[illegible] [illegible] tider, utan äfven för nutidens inve[illegible] [illegible] i det näringsrikaste land [illegible] [illegible] sig efter kulturens alla grader i [illegible] besittningarna, der den, liksom [illegible] blifvit införd; den har [illegible] århundraden bestått, i det väs[illegible] [illegible] under det England uppstigit till allt högre

[illegible] kärnare af dem britisk[illegible] [illegible]

[illegible]

Det *andra* bland de af oss nämda medlen som förbinda regering och folk: öppen väg till det företrädesvis offentliga ståndet för en hvar, som genom anlag och skicklighet är dertill kallad, och befordran i statens tjenst endast med afseende på denna skicklighet — leder oss till närmare betraktande af detta sistnämda stånd. Vi ha bestämt det såsom det stånd, hvilket ej endast medelbarligen genom sitt privat-yrke griper in i allmänna angelägenheterna, utan omedelbarligen har dessa angelägenheter och statens eget arbete till hufvudyrke. Detta förändrar så vida ställningen, att då vi i de andra stånden jämte *folks-elementet* ha haft behof att uppsöka *regerings-elementet*, som hos alla visar sig i municipalstyrelsen och deltagandet i lagstiftningen, så ha vi tvärt om här nödigt att till det redan gifna regerings-elementet, som ligger i sjelfva statstjensten, uppsöka folks-elementet och dymedelst äfven komplettera begreppet af *detta* stånd för representationen. Det måste för detta ändamål deri också finnas en befästad grund för den enskilda sjelfständigheten, en grund som de öfriga stånden ega i sitt privat-yrke, och som ger en garanti åt representationsrätten. Denna garanti finnes redan i sjelfva statstjensten, *så vida* den är af sådan beskaffenhet, att den af högsta maktens *godtycke* kan och bör vara oberoende. Det gifves tvänne institutioner i staten, om hvilka detta i synnerhet gäller: *kyrkan* och *domstolen*. Också egnar sig en representation *uti och för embetet*, i vår tanke, åt bägge. Mindre gäller deremot detta om all annan tjenstbefattning, *administrativ* eller *militarisk*, till sin natur mer beroende af regeringens godtycke. Huru skall då åt denna sida den för representation erforderliga sjelfständigheten inkomma i det offentliga ståndet? — Derigenom att den *personliga representationsrätt*, som i de bägge nyssnämda institutioner *vilkorligen* eller endast i och med embetet kan finnas, konstitueras i och för sig sjelf såsom *ovilkorlig* och blir en rättighet, ej åtföljande något embete, utan hemfallande personligen dem, hvilka *redan* i statens tjenst sig utmärkt eller, såsom representanter af en gång gifna offentliga förtjenster, i dessa, i den vigt, det anseende de gifva, ega en sjelfständighet öfver allt enskildt godtycke upphöjd. — Men en *personlig representationsrätt* är det enda konstitutionela begreppet om *adel*.

fästa *söndringen*. Konungens (liberala) servilitet i fråga om lagstiftningen, då han mot ett af Cortez 3 gånger förnyadt lagförslag ej mera har veto, och till ändring af konstitutionen ej ens hans samtycke fordras, fullbordar denna tafla.

Deri ligger likväl ännu ingen uttrycklig bestämmelse om *adelns ärftlighet*, liksom uti allt hvad vi sagt om den konstitutionela monarkien ingenting ännu förekommit om *tronens* ärftlighet. Bägge kunna visserligen tänkas utan densamma, och ha utan densamma äfven blifvit försökta. Val- så väl som arf-riken kunna finnas; och en adel är äfven tänkbar såsom ett *de gamles råd* (*senatus* af *senex*), en representation, fästad ej vid innehafvande, utan redan innehafda embeten och värdigheter, efter de förtjenster som i dem blifvit ådagalagda, och har, enligt denna eller ock någon annan förtjensternas bestämmelse, äfven blifvit försökt. Men fråga är, i fall staten vill konsolidera både tron och adel såsom institutioner, om ej ärftligheten sjelfmant erbjuder sig såsom det nödvändiga medlet dertill. Inkastet om den så kallade naturliga orättvisan af ärftliga företräden är lätt besvaradt, i fall frågan sättes i sin rätta dag. *Ärftlig* är ingen rätt i sig sjelf, i den mening att den sålunda af naturen skulle vara gifven; ty af *naturen*, så vida man motsätter den *friheten*, finnes icke blott ingen ärftlig, utan i allmänhet *ingen* rätt: all rätt är i och genom friheten, med hvars tillvaro också staten, åtminstone såsom en nödvändig uppgift, finnes. En såsom ärftlig erkänd rätt kan således, lik all annan, blott finnas genom friheten sjelf och för dess ändamåls skull. Hvad som staten inser såsom för sig nödvändigt är i och med detsamma *rätt;* och tiden för detta slags *insigt* i de af förfäder ärfda ärftliga institutionernas rätta beskaffenhet synes redan vara inne. De skola med detsamma renas från det tillfälliga, ändamålsstridiga, som från forna våldsamma tider kunnat vidlåda dem. De skola nyfödas till hvad de böra vara, och nödvändigheten af denna regeneration (till konstitutionel mening) är kan hända genom ingenting tydligare än genom de *orimliga* skäl, hvarur man velat och ännu vill försvara dem. De som försvara ärftliga rättigheter såsom *naturliga prerogativ* [7], för hvilka de i nödfall äfven söka uppgöra en gudomlig sanktion, bege sig genast på sjelfva absurditetens egen grund. Staten gör rätt att vända sig mot rättigheter, *sålunda* påstådda och försvarade; ty de ryckas derigenom liksom utom

---

[7] De *naturliga* prerogativen kunna ej vara annat än *styrkans*. Det är ock på denna luminösa grund af *den starkares rätt*, som herr *v. Haller* bygt sin så kallade *restauration* af statsvetenskapen. Man har svarat honom, och med rätta, att om prerogativen naturligen tillhöra *styrkan*, så upphöra de dock, i följd af samma rätt, i samma stund som man ej *mer* är den starkare.

statens makt och område. Finnas tvärt om ärftliga företrädesrättigheter, så böra och kunna de endast finnas *igenom* staten och *för* statens skull; och af staten bero de så väl till sin bestämmelse som sjelfva sin existens uti all måtto. Frågan blir således: hvari ligger för staten deras nödvändighet och med detsamma deras rättvisa?

Vi ha begynt med att i allmänhet bestämma det offentliga ståndet såsom det åt statens eget arbete sig omedelbart egnande. Då för oss hvarje stånd redan i sig sjelft är *representerande*, så måste äfven detta stånd ega sin erkända representation, och denna bestämd enligt ståndets beskaffenhet. Men dess beskaffenhet är: *att redan i och genom statens tjenst*, som det närmast uträttar och föreställer, vara *personligt* representerande. Den kan således i den för *lagstiftning* och *ansvarighet* nödiga representationen ej heller medtaga och uttrycka någon annan karakter än sin egen. Dess representationsrätt blir, hvad den är till sin natur, — *personlig*. Denna kan åter vara vilkorlig eller ovilkorlig, d. v. s. endera vara fästad vid *verkligt embete* eller icke; i hvilket senare fall den endast kan representera *redan förvärfvade förtjenster* i statens arbete. Men denna delning och olika modifikation är åter nödvändig; emedan, ehuru nödig och nyttig än embetsmäns af alla klasser upplysning och medverkan skulle kunna vara i lagstiftningen, de dock ej i de grenar, hvari de sjelfva blott äro verkställande maktens organ (i administrativ eller militär väg), kunna i och för embetet deltaga i en representation, inför hvilken verkställande makten just i sina organ är ansvarig. Det offentliga ståndets representation kompletterar sig således så väl i detta afseende som i allmänhet i anseende till den för ändamålet nödiga medborgerliga sjelfständigheten endast derigenom, att det tillika finnes en representation ej för tjenst, utan för redan genom *tjenst* förvärfvade *förtjenster*, således äfven oberoende af tjenst och egentligen personlig. Fullt och oberoende personlig kan den åter ej vara utan att *lika litet* bero af *val* som af *tjenst*. Den kan då endast fästa sig vid den fritt och sjelfmant bildade *adel*, som en följd af flera utaf fäderneslandets väl förtjenta män i allmänna omdömet ger åt en *slägt*. Staten erkänner denna adel [8], gör den med detsamma till *sin* och sörjer för dess bibehållande, genom tilldelande af dess egentliga och

[8] Och den kan i sjelfva verket ej *annorlunda* göras. En adel kan (äfvensom heder i allmänhet) ej *göras* annorlunda än derigenom att den *erkännes*.

fråga om en i egentligaste mening *personlig* färdighet eller skicklighet. Men denna personliga skicklighet, denna konst är tillika eller bör af staten åtminstone förutsättas *kunna* vara, redan i och för sig sjelf, *grund för en medborgerlig existens*, ett till medborgerlig sjelfständighet ledande näringsmedel. Det måste i denna egenskap af staten *erkännas*. Detta erkännande förutsätter den sökandes legitimation i afseende på dess konst, och denna legitimation måste staten under sin uppsigt naturligen öfverlemna åt de konstförståndiga i yrket. Ett af staten sålunda erkändt *prof* hör till handtverket, så vida det i och för sig sjelft betraktas såsom grund för medborgerlig existens. Prof förutsätter åter *lära*. Så vida profvet är fullgodt, kan det vara staten likgiltigt, *huru* läran är inhemtad; men som detta i sig sjelft ej är tillfälligt, utan läran inhemtas af den konstförståndige, så är det i sin ordning att i detta afseende äfven åt *dem* lemnas en stämma; förutsatt likväl, att *undantaget* får gälla, det vill säga, att legitimation genom fullgodt prof ej heller får nekas den, som genom egen fallenhet och arbete på egen hand bragt sig till mästerskap. Men *undantaget* kan aldrig bli *regel*. *Lära* och *prof* — och ingendera kan meddelas och gifvas utan en viss faststäld, af staten erkänd ordning och gemensamhet emellan idkarne af ett handtverk — utgöra det väsentliga af handtverkskorporationen eller *skrået*. Dervid fäster sig den för all korporation gemensamma, men efter hvarjes beskaffenhet särskildt modifierade *polis-garantien*, egna författningar och anstalter till lindring af medlemmars oförskylda olycksfall eller till befordrande af lärlingars inhemtande af yrket (t. ex. för gesällers arbete under *vandring*) o. s. v. *Skrå-författningen*, hänförd till dessa sina hufvudsakliga *ändamål*, hvilka tillika äro statens *egna* (och allt annat — lemningar af en ofullkomlig, till en del i våldsamma tider uppstånden organisation — bör, såsom tillfälligt, ur densamma bortrensas), anse vi derför, i anseende till handtverket, rättfärdiga sig sjelf.

Fabriken — äfven, ehuru mer oegentligt, kallad *manufaktur* — skiljer sig derigenom från handtverket, att den förra nödvändigt eller åtminstone helst och tjenligast fordrar *en sammanverkan af flera färdigheter och krafter* till frambringande af sin produkt. Då handtverkaren i afseende på sin konst gäller för sig sjelf — hvarför sammanhanget emellan honom och hans medbröder af samma yrke äfven är mera

blott personligt, eller är en af staten gillad förening till meddelandet och pröfvandet af den personliga skickligheten och mästerskapet i konsten —, så är fabriksarbetaren deremot i afseende på fabrikatets produktion blott en ingredierande del, — ett lefvande hjul i den stora maskinen, som äfven genom ett dödt möjligen kan ersättas; ty maskineri, användning af elementens kraft genom vetenskap i stället för den lefvande kraften, hör väsentligen till fabriks-sferen. Sammanhanget emellan fabriksarbetaren och hans medbröder ligger således redan i sjelfva *saken*, i det nödvändigt genom *gemensamma* krafter producerade fabrikatet. De falla med detsamma utom skråordningen, som blott har att göra med sådana arbetare, af hvilka hvar enskild kan föreställa sitt handtverk. Fabriksarbetaren kan deremot ej föreställa sitt annorlunda än i en redan genom sakens natur nödvändig förening med alla de öfriga, och hela denna förening representeras åter af dem som betala, använda och till fabrikatets produktion rikta deras arbete, d. v. s. af *fabriksegarne*. Endast på *desse*, såsom hvardera ansvarige för sitt fabrikat, kunde således, enligt den nyssnämda principen, en skråordning, föreskrifvande lära och prof, åter användas, om ej ett annat moment än *skicklighet* här komme i fråga, öfver hvilket hvar enskild endast sjelf kan vara domare, nämligen *förmögenhet* i afseende på kapital och förlag, hvilka för fabrikanten alltid äro högst betydliga emot hvad de äro för handtverkaren, hvars förnämsta kapital, att börja med, är hans konst. Man ser således, att *fabriken* erfordrar en annan och, om man så vill, större frihet än *handtverket;* och ännu oinskränktare blir denna frihet naturligen för *handeln*, der det, öfver hvilket hvar enskild endast sjelf är domare, nämligen förmåga genom *kapital*, är det första och hufvudsakliga.

Utan uppsigt kan likväl ej staten lemna sina fabriker. Hvarje fabrikant är för sitt fabrikat ansvarig, äfven inför staten, som bör, enligt utsedda konstförståndiges intyg, godkänna det; och åt dessa samma kan äfven — då hvarje fabrikant också är ansvarig för sina arbetare, och staten i hans förhållande till dem ej kan lemna honom utan uppsigt, — kontrollen öfver detta förhållande lämpligen uppdragas. Denna *polisjurisdiktion af sakkunnige, gode män* (prud'hommes) i afseende på fabrikerna är en inrättning, som blifvit införd i det nu varande Frankrike i alla betydande städer. Bisittarne utgöra en förlikningsnämd i alla stridigheter emellan

fabrikanten och dess arbetare, döma äfven i disciplins- och polismål, utlåta sig öfver fabrikat-förfalskning o. s. v. — Men skulle någon händelsevis för nyhetens skull vilja rekommendera samma inrättnings införande hos oss, så torde han vara okunnig om, att våra, af många såsom gammalmodiga och oförenliga med tidsandan fördömda *hallrätter* äro till sin princip detsamma.

Ifrån fabriksväsendet utgå genom dess drift i stort, genom det kapital som deri nedlägges, genom det begagnande af vetenskapliga upptäckter som derigenom blir möjligt, merendels alla betydliga *förbättringar* i näringarna, — så vida man har afseende på sjelfva produktionen. Ett *handtverks* förvandlande till *fabrik* bör derför stå öppet i samma stund som, genom någon ny uppfinning eller arbetsmetod, hvad som förut varit produkt af en enskild konstfärdighet bättre förfärdigas genom arbetets delning emellan flera färdigheter. Intet tvifvel är ock, att ju handtverk till en stor del skulle *kunna* fabriksmässigt bearbetas. En annan fråga är, om det i afseende på staten är *nyttigt*. Svaret beror på besvarandet af en annan fråga: ligger statens styrka i mängden af *produktion*, eller i mängden af *producenter* som i sitt yrke ega en sjelfständig grund för medborgerlig existens? Enligt vår tanke i det senare. Men då är tydligt, att handtverkaren, personligen omfattande sitt hela yrke och lättare beräknande sin förtjenst inom den inskränktare krets för hvilken han arbetar, i detta yrke eger en mer sjelfständig grund för en sådan existens, än den daglönte fabriksarbetaren, som ej blott beror af en herres behag, utan *tillika* med sin herre, i fall fabriken drifves i stort och med beräkning på *utländsk* afsättning, beror af verldshandelns vexlande konjunktur. En stat, som ville försätta sina handtverkare i denna belägenhet, kan vinna *varor*, men förlorar *medborgare*. Icke dess mindre råder tendensen dertill i alla stater som sjelfva fota sin existens på handel. Hvilken fruktansvärd massa af *pöbel* har ej Englands fabrikssystem kastat af sig? Står ej en sjettedel af folkmängden på fattiglistorna? Detta system har der till och med blifvit användt på *jorden*. Man bör känna, huru 100:tals[8] smärre paktarefamiljer kunna fördrifvas, emedan

---

[8] Kan heta 1000:tals. Markisinnan Stafford endast har 1814 från grefskapet Southerland i skotska högländerna på en gång uppsagt och fördrifvit *femton tusen* menniskor. På hela denna sträcka bo nu 29 nya familjer och beta 130,000 får. Andra skotska store ha förfarit på samma

egendomsherren för den mera lönande ullproduktionens skull finner för godt att lägga igen en stor del af sin jord till betesmark för får; och huru det ej fattas en nationalekonomisk filosof som bevisar detta vara en nationel vinst. Man bör veta, att hela den talrika klassen af smärre *farmers* i England nästan går ut, emedan egendomsherrarne för produktionen finna förmånligare att sjelfva i stort sköta sin jord — genom dagsverkare[9]. I Frankrike ha följderna af handtverkeriernas dränkande i fabrikssystemets så kallade *frihet* blifvit mindre märkbara endast derför, att nationen ej är hufvudsakligen handlande, och i afseende på jordbruket ha de blifvit förekomna genom jordegendomens större delning i följd af revolutionen. Dock äro följderna af skråförfattningens fullkomliga upphäfvande, i stället för dess förbättring och tillämpning till dess *rätta* ändamål, äfven der synbara. En kunnig Engelsman[10] yttrar sig sålunda härom: »Samhället har så vida vunnit, att naturlig skicklighet och öfverlägsen industri ha friare spelrum, att de skicklige och starke vinna målet lättare än de eljest skulle ha gjort, och att med detsamma alla af mindre förmåga blifva snarare aflägsnade[1]. Somliga af de *gamla regulationerna* voro tyranniska och absurda: de kunde med evident fördel ha blifvit förbättrade; men det är ej säkert, att publiken eller handtverkaren sjelf vunnit på det hela vid deras ovilkorliga upphäfvande». — Vi anföra hellre detta vitnesbörd än något franskt, ehuru sådana, sins emellan rakt stridiga, stå oss till buds, emedan allt i Frankrike nu behandlas såsom partifråga. I Preussen är öfvertygelsen om

---

sätt; man har i allmänhet uträknat, att 4 millioner af en *förädlad får-race* kunna finna uppehälle der 340,000 skotska högländare bott. En stor del har utvandrat till Amerika. En herr James Loch utgaf 1820 i London en bok, för att bevisa, det markisinnan Staffords förfarande var enligt med de sundaste national-ekonomiska principer.

[9] Äfven hos oss har den seden inritat sig, att possessionater helst sammanslå sin jord under eget bruk och förvandla sina åboar till *stattorpare*. *Vi* känna ingen landsförderfligare ekonomi och önska, att detta exempel måtte behjertas af dem, som idkeligen ropa, att *staten* ej skall bry sig med den enskilda industrien.

[10] *Edinburgh Review*, Augusti 1820, p. 3.

[1] Lägg *handelns* moment, i hvilken *kapitalet* spelar hufvudrolen, härtill, och det blir tydligt, att med handelns framsteg det oinskränkta fabrikssystemet skall lägga den enskilde arbetaren under den förmögne fabrikantens välde och i samma mån försvåra för den förre ernåendet af någon sjelfständighet.

oinskränkt näringsfrihet, eller, såsom vi egentligare ville uttrycka det, handtverkarnes uppoffring för fabrikssystemet, ganska delad, och fråga har varit om skråförfattningens modifierade återställning. Det sista beslut i detta ämne, som vi känna, är af de badiska representanternas andra kammare den 15 Juli 1822. Det lyder: 1) »Skråen böra upphäfvas, ledningen af slöjdväsendet anförtros åt egna utskott af sakförståndige (Gewerb-Räthe) under regeringens uppsigt. 2) Det finnes en graduel utbildning och indelning i klasser af *lärlingar, gesäller, mästare.* 3) Anträde till mästerskap är tilllåtet med inträde i myndighetsåldern. 4) Hvar och en måste, innan han kan bli mästare, *vandra* och underkasta sig ordentlig *pröfning.* 5) Hvar och en må drifva det handtverk han ordentligt *lärt,* eller åtminstone *bevisar sig* förstå, och under lika vilkor är det en hvar tillåtet att öfvergå från ett handtverk till ett annat. 6) Hvar och en, som är skydds- eller ortsborgare i en menighet (Gemeinde), kan utöfva det handtverk, som han ordentligen *lärt* och i hvilket han blifvit *pröfvad*»[2]. — Man ser, att detta så kallade skråförfattningens afskaffande dock *bibehåller* allt det som vi i densamma ansett *väsentligt.*

Hvad Sverige angår, så är regeringen numera så mycket mer oförhindrad att med utelemnande af allt det tillfälliga och otjenliga låta lämpa skråordningen till dess rätta ändamål, som genom de borgareståndet affordrade och år 1810 gjorda koncessioner allt hvad i densamma skulle kunna tydas till ståndsprivilegium är eller bör vara undanröjdt. Fäster man då en nogare uppmärksamhet på skilnaden emellan *fabrik* och *handtverk* (så synes det oss t. ex. otjenligt att underkasta vagnmakeriet och flera dylika näringar, som för sjelfva fabrikatet nödvändigt fordra flera särskilda färdigheters sammanverkan, skråordningen); iakttar man tillika hvad hos oss nationela och lokala omständigheter fordra (t. ex. handtverkeriernas billiga frihet på landet, då både svenska allmogens allmännare fallenhet för slöjd och, i synnerhet på vissa orter, behofvet att deri söka ersättning för ett ej alltid tacksamt åkerbruk påkalla denna frihet); lägger man slutligen ej onödiga band på *handeln*[3]: så torde *friheten* och den i

---

[2] *Hamb. Corresp.* 1822. N:r 123.

[3] Det vill synas oss, såsom blott ett enda slags prohibitiv författning i handel kan vara ändamålsenlig. Den nämligen, hvarigenom staten söker omgärda och från för tidig utländsk täflan freda en *späd inhemsk,* men

sakernas och samhällets natur grundade *ordningen* till begreppet sammanfalla.

Efter framställningen af olikheten i *municipal-författningens* element i stad och på land kunna vi låta sjelfva benämningen gälla för bägge. Denna författnings allmänna fördelar äro ganska stora. Då den innefattar, under regeringens uppsigt, all den inre förvaltning som modifieras af särskilda och lokala omständigheter, således äfven utförandet af allmänna författningar så vida de af sådana bestämmas, i allmänhet hela polismakten i dess enskilda tillämpning; då, vidare, all deraf härflytande befattning blir ett af regeringen bekräftadt och erkändt uppdrag af *medborgerligt förtroende*[4], och detta äfven dess förnämsta belöning: så både sparar regeringen sig en mängd *subalterna embetsmän*, hvilka eljest lättare undandraga sig kontroll i den mån de från högsta maktens blick äro aflägsnade, och folket har tillika genom det förtroende, som medborgaren i den lokala menighetsstyrelsen förvärfvar, säkraste ledningen för representantvalen. Hvad som vinnes härigenom, derpå kan England anföras

lofvande och på egna tillgångar grundad *näring*, till ersättning för de första deri ännu på försök nedlagda kapital, *tills* näringen kan uthålla utlänningens täflan. Samma princip föranleder äfven *exklusiva* patent på viss tid för fabrikationer, grundade på nya upptäckter och försök. Äfven en sådan prohibitiv författning är således till sitt ändamål provisorisk. — Märkligt är, att de stater, som genom en upphäfd eller åtminstone genom fabrikssystemet overksam gjord skråordning lagt den oinskränkta näringsfriheten *dit hon ej hör* eller i handtverkerierna, tvärt om i afseende på fabrik och handel hyllat prohibitiv-systemet och med detsamma också lagt tvånget *dit det icke hör*. Så England, så Preussen, så nyligen Frankrike. Amerika hör till sitt eget kapitel. — Äro dessutom *lurendrägeri-författningarna* förenade med ett så kalladt *licens-system*, så kunna de med skäl kallas »la partie honteuse» af lagstiftningen. Dermed vilje vi dock ingalunda frånkänna staten en i allmänhet ordnande uppmärksamhet äfven på handeln. Den visar sig förnämligast derigenom, att den både sjelf aktar sig för *hastiga öfvergångar* i näringsprinciper och mesurer och söker mildra dessa brytningar så mycket som möjligt, der de af verldshandelns konjunkturer och andra oberäkneliga omständigheter likväl inträffa.

[4] En blandning af *val* å folkets och *utnämning* å regeringens sida hör väsentligen till all municipal-befattning. I England *nämner* regeringen till de mesta, t. ex. till det så vigtiga *fredsdomare*-embetet; men då denna befattning i allmänhet förvaltas *utan lön*, är regeringen derigenom i dessa utnämningar bunden vid dem, som genom sjelfständig förmögenhet och nit för det allmänna bästa endast kunna vara egnade dertill. Dessutom, då det i sådana befattningar förvärfvade förtroendet alltid mest rekommenderar vid ett parlamentsval, så har folkets röst och intresse i alla fall sitt tillbörliga inflytande.

såsom exempel. — »Den britiska inre förvaltningen har det egna, att den ej handhafves genom besoldade embetsmän i mångfaldig gradation, ej genom omedelbar beständig inverkan af skrifvande regeringsauktoriteter, hvilka sjelfva vilja veta allt, leda och styra allt och föreskrifva alla intermediära auktoriteter hvarje rörelse; utan den uppdrager en stor massa af allmänna angelägenheter åt invånarnes egen insigt och verksamhet och sörjer för alla öfriga endast genom allmänna författningar och föreskrifter och genom val af de till utförandet tjenligaste män, som förrätta sin befattning utan lön jämte sitt egentliga yrke, hvarför regeringen finner den hufvudsakliga kontrollen på deras verksamhet hos allmänheten sjelf. — Man skulle tro, att härvid så mycket öfverlemnades åt slumpen, att ingen egentlig gång af ärendena vore tänkbar; likväl herskar derutinnan en stor ordning och liflighet: denna ärendenas gång har ej blott visat sig tillräcklig för äldre, enfaldigare tider, utan äfven för nutidens invecklade förhållanden och intressen i det näringsrikaste land på jorden; den har lämpat sig efter kulturens alla grader i de så olika britiska utländska besittningarna, der den, liksom äfven i nordamerikanska fristaterna, blifvit införd; den har slutligen i moderlandet i århundraden bestått, i det väsentliga oförändrad, under det England uppstigit till allt högre makt». — Så yttrar sig en noggrann kännare af den britiska inre förvaltningen [5]. Men om än mycket kunde sägas både för och emot dess fördelar, så har dock *municipalstyrelsen* i och för sig sjelf deri sitt *egentliga* rättfärdigande, att endast *den* framställer en allt genomgripande *förmedling och förbindelse mellan regering och folk* och derigenom på hvarje punkt af samhället förföljer och upphäfver det olyckliga mode-begreppet af en bägges nakna *motsats* [6].

---

[5] *Darstellung der innern Verwaltung Gross-Britanniens* von *Ludvig von Vincke*, Königl. Preuss. Oberpräsidenten. Berlin 1815.

[6] I ingen af nu gällande konstitutioner visar sig bemödandet att fasthålla denna *motsats* tydligare än i den *spanska*, som dertill ock torde haft särskilda, föga lyckliga anledningar. Ej nöjd med att i allmänhet göra val af embetsmän till representanter, om för öfrigt aldrig så väl dertill qvalificerade, nära omöjligt, stadgar den äfven i fråga om sin *municipal*-inrättning, att all dertill hörande befattning, som genom *folkets* val besättes, är *oförenlig* med något embete hvartill *konungen* nämner. Således långt ifrån att göra municipalförfattningen till hvad den bör vara — en genom *gemensamt* deltagande på alla punkter befästad *förbindelse* emellan regering och folk — har den tvärt om tagit den till medel att på hvar enda punkt be-

Det *andra* bland de af oss nämda medlen som förbinda regering och folk: öppen väg till det företrädesvis offentliga ståndet för en hvar, som genom anlag och skicklighet är dertill kallad, och befordran i statens tjenst endast med afseende på denna skicklighet — leder oss till närmare betraktande af detta sistnämda stånd. Vi ha bestämt det såsom det stånd, hvilket ej endast medelbarligen genom sitt privat-yrke griper in i allmänna angelägenheterna, utan omedelbarligen har dessa angelägenheter och statens eget arbete till hufvudyrke. Detta förändrar så vida ställningen, att då vi i de andra stånden jämte *folks-elementet* ha haft behof att uppsöka *regerings-elementet,* som hos alla visar sig i municipalstyrelsen och deltagandet i lagstiftningen, så ha vi tvärt om här nödigt att till det redan gifna regerings-elementet, som ligger i sjelfva statstjensten, uppsöka folks-elementet och dymedelst äfven komplettera begreppet af *detta* stånd för representationen. Det måste för detta ändamål deri också finnas en befästad grund för den enskilda sjelfständigheten, en grund som de öfriga stånden ega i sitt privat-yrke, och som ger en garanti åt representationsrätten. Denna garanti finnes redan i sjelfva statstjensten, *så vida* den är af sådan beskaffenhet, att den af högsta maktens *godtycke* kan och bör vara oberoende. Det gifves tvänne institutioner i staten, om hvilka detta i synnerhet gäller: *kyrkan* och *domstolen.* Också egnar sig en representation *uti och för embetet,* i vår tanke, åt bägge. Mindre gäller deremot detta om all annan tjenstbefattning, *administrativ* eller *militarisk,* till sin natur mer beroende af regeringens godtycke. Huru skall då åt denna sida den för representation erforderliga sjelfständigheten inkomma i det offentliga ståndet? — Derigenom att den *personliga representationsrätt,* som i de bägge nyssnämda institutioner *vilkorligen* eller endast i och med embetet kan finnas, konstitueras i och för sig sjelf såsom *ovilkorlig* och blir en rättighet, ej åtföljande något embete, utan hemfallande personligen dem, hvilka *redan* i statens tjenst sig utmärkt eller, såsom representanter af en gång gifna offentliga förtjenster, i dessa, i den vigt, det anseende de gifva, ega en sjelfständighet öfver allt enskildt godtycke upphöjd. — Men en *personlig representationsrätt* är det enda konstitutionela begreppet om *adel.*

fästa *söndringen.* Konungens (liberala) servilitet i fråga om lagstiftningen, då han mot ett af Cortez 3 gånger förnyadt lagförslag ej mera har veto, och till ändring af konstitutionen ej ens hans samtycke fordras, fullbordar denna tafla.

Deri ligger likväl ännu ingen uttrycklig bestämmelse om *adelns ärftlighet*, liksom uti allt hvad vi sagt om den konstitutionela monarkien ingenting ännu förekommit om *tronens* ärftlighet. Bägge kunna visserligen tänkas utan densamma, och ha utan densamma äfven blifvit försökta. Val- så väl som arf-riken kunna finnas; och en adel är äfven tänkbar såsom ett *de gamles råd* (*senatus* af *senex*), en representation, fästad ej vid innehafvande, utan redan innehafda embeten och värdigheter, efter de förtjenster som i dem blifvit ådagalagda, och har, enligt denna eller ock någon annan förtjensternas bestämmelse, äfven blifvit försökt. Men fråga är, i fall staten vill konsolidera både tron och adel såsom institutioner, om ej ärftligheten sjelfmant erbjuder sig såsom det nödvändiga medlet dertill. Inkastet om den så kallade naturliga orättvisan af ärftliga företräden är lätt besvaradt, i fall frågan sättes i sin rätta dag. *Ärftlig* är ingen rätt i sig sjelf, i den mening att den sålunda af naturen skulle vara gifven; ty af *naturen*, så vida man motsätter den *friheten*, finnes icke blott ingen ärftlig, utan i allmänhet *ingen* rätt: all rätt är i och genom friheten, med hvars tillvaro också staten, åtminstone såsom en nödvändig uppgift, finnes. En såsom ärftlig erkänd rätt kan således, lik all annan, blott finnas genom friheten sjelf och för dess ändamåls skull. Hvad som staten inser såsom för sig nödvändigt är i och med detsamma *rätt;* och tiden för detta slags *insigt* i de af förfäder ärfda ärftliga institutionernas rätta beskaffenhet synes redan vara inne. De skola med detsamma renas från det tillfälliga, ändamålsstridiga, som från forna våldsamma tider kunnat vidlåda dem. De skola nyfödas till hvad de böra vara, och nödvändigheten af denna regeneration (till konstitutionel mening) är kan hända genom ingenting tydligare än genom de *orimliga* skäl, hvarur man velat och ännu vill försvara dem. De som försvara ärftliga rättigheter såsom *naturliga prerogativ* [7], för hvilka de i nödfall äfven söka uppgöra en gudomlig sanktion, bege sig genast på sjelfva absurditetens egen grund. Staten gör rätt att vända sig mot rättigheter, *sålunda* påstådda och försvarade; ty de ryckas derigenom liksom utom

---

[7] De *naturliga* prerogativen kunna ej vara annat än *styrkans*. Det är ock på denna luminösa grund af *den starkares rätt*, som herr *v. Haller* bygt sin så kallade *restauration* af statsvetenskapen. Man har svarat honom, och med rätta, att om prerogativen naturligen tillhöra *styrkan*, så upphöra de dock, i följd af samma rätt, i samma stund som man ej *mer* är den starkare.

statens makt och område. Finnas tvärt om ärftliga företrädesrättigheter, så böra och kunna de endast finnas *igenom* staten och *för* statens skull; och af staten bero de så väl till sin bestämmelse som sjelfva sin existens uti all måtto. Frågan blir således: hvari ligger för staten deras nödvändighet och med detsamma deras rättvisa?

Vi ha begynt med att i allmänhet bestämma det offentliga ståndet såsom det åt statens eget arbete sig omedelbart egnande. Då för oss hvarje stånd redan i sig sjelft är *representerande,* så måste äfven detta stånd ega sin erkända representation, och denna bestämd enligt ståndets beskaffenhet. Men dess beskaffenhet är: *att redan i och genom statens tjenst,* som det närmast uträttar och föreställer, vara *personligt* representerande. Den kan således i den för *lagstiftning* och *ansvarighet* nödiga representationen ej heller medtaga och uttrycka någon annan karakter än sin egen. Dess representationsrätt blir, hvad den är till sin natur, — *personlig.* Denna kan åter vara vilkorlig eller ovilkorlig, d. v. s. endera vara fästad vid *verkligt embete* eller icke; i hvilket senare fall den endast kan representera *redan förvärfvade förtjenster* i statens arbete. Men denna delning och olika modifikation är åter nödvändig; emedan, ehuru nödig och nyttig än embetsmäns af alla klasser upplysning och medverkan skulle kunna vara i lagstiftningen, de dock ej i de grenar, hvari de sjelfva blott äro verkställande maktens organ (i administrativ eller militär väg), kunna i och för embetet deltaga i en representation, inför hvilken verkställande makten just i sina organ är ansvarig. Det offentliga ståndets representation kompletterar sig således så väl i detta afseende som i allmänhet i anseende till den för ändamålet nödiga medborgerliga sjelfständigheten endast derigenom, att det tillika finnes en representation ej för tjenst, utan för redan genom *tjenst* förvärfvade *förtjenster,* således äfven oberoende af tjenst och egentligen personlig. Fullt och oberoende personlig kan den åter ej vara utan att *lika litet* bero af *val* som af *tjenst.* Den kan då endast fästa sig vid den fritt och sjelfmant bildade *adel,* som en följd af flera utaf fäderneslandets väl förtjenta män i allmänna omdömet ger åt en *slägt.* Staten erkänner denna adel [8], gör den med detsamma till *sin* och sörjer för dess bibehållande, genom tilldelande af dess egentliga och

[8] Och den kan i sjelfva verket ej *annorlunda* göras. En adel kan (äfvensom heder i allmänhet) ej *göras* annorlunda än derigenom att den *erkännes.*

Deri ligger likväl ännu ingen uttrycklig bestämmelse om *adelns ärftlighet,* liksom uti allt hvad vi sagt om den konstitutionela monarkien ingenting ännu förekommit om *tronens* ärftlighet. Bägge kunna visserligen tänkas utan densamma, och ha utan densamma äfven blifvit försökta. Val- så väl som arf-riken kunna finnas; och en adel är äfven tänkbar såsom ett *de gamles råd* (*senatus* af *senex*), en representation, fästad ej vid innehafvande, utan redan innehafda embeten och värdigheter, efter de förtjenster som i dem blifvit ådagalagda, och har, enligt denna eller ock någon annan förtjensternas bestämmelse, äfven blifvit försökt. Men fråga är, i fall staten vill konsolidera både tron och adel såsom institutioner, om ej ärftligheten sjelfmant erbjuder sig såsom det nödvändiga medlet dertill. Inkastet om den så kallade naturliga orättvisan af ärftliga företräden är lätt besvaradt, i fall frågan sättes i sin rätta dag. *Ärftlig* är ingen rätt i sig sjelf, i den mening att den sålunda af naturen skulle vara gifven; ty af *naturen,* så vida man motsätter den *friheten,* finnes icke blott ingen ärftlig, utan i allmänhet *ingen* rätt: all rätt är i och genom friheten, med hvars tillvaro också staten, åtminstone såsom en nödvändig uppgift, finnes. En såsom ärftlig erkänd rätt kan således, lik all annan, blott finnas genom friheten sjelf och för dess ändamåls skull. Hvad som staten inser såsom för sig nödvändigt är i och med detsamma *rätt;* och tiden för detta slags *insigt* i de af förfäder ärfda ärftliga institutionernas rätta beskaffenhet synes redan vara inne. De skola med detsamma renas från det tillfälliga, ändamålsstridiga, som från forna våldsamma tider kunnat vidlåda dem. De skola nyfödas till hvad de böra vara, och nödvändigheten af denna regeneration (till konstitutionel mening) är kan hända genom ingenting tydligare än genom de *orimliga* skäl, hvarur man velat och ännu vill försvara dem. De som försvara ärftliga rättigheter såsom *naturliga prerogativ* [7], för hvilka de i nödfall äfven söka uppgöra en gudomlig sanktion, bege sig genast på sjelfva absurditetens egen grund. Staten gör rätt att vända sig mot rättigheter, *sålunda* påstådda och försvarade; ty de ryckas derigenom liksom utom

---

[7] De *naturliga* prerogativen kunna ej vara annat än *styrkans.* Det är ock på denna luminösa grund af *den starkares rätt,* som herr *v. Haller* bygt sin så kallade *restauration* af statsvetenskapen. Man har svarat honom, och med rätta, att om prerogativen naturligen tillhöra *styrkan,* så upphöra de dock, i följd af samma rätt, i samma stund som man ej *mer* är den starkare.

annars indistinkt representerade massans nödvändigt blott *negativa* förhållande till regeringsmakten och bägges deraf födda eviga strid. — Att man endast nöjt sig dermed, synes bevisa, att man också blott ansett denna inrättning såsom ett slags mekanisk dam och förmur för konungamakten, hvarigenom den indistinkta representationens svall skall brytas, innan det hinner tronen. Men denna kaotiska svallning existerar icke dess mindre, så länge en indistinkt representation, om också blott i en *andra kammare*, finnes. Dess stridsämne heter blott nu aristokraterna i stället för monarken; och den får derigenom nästan en retligare karakter. — Det medel man häremot vidtagit i Frankrike, att nämligen för de deputerades kammare förvara *rikedomens* distinktion (minst 1,000 francs i direkt skatt), kan ej annat än förefalla oss olyckligt, men visar till hvilka nödmedel den indistinkta representationen, hvarifrån man i detta land utgått, förer. Den är ej förmögen af att emottaga andra distinktioner än de *orättvisa* — så väl i afseende på *valrätt* som *valbarhet* — och man är likväl nödgad att tillgripa *dessa*, för att dock ha några, emedan man är satt ur stånd att använda de naturliga och rätta. — Den indistinkta representationens grundsats i afseende på valrätten kan ej bli annan än: *hvarje medborgare såsom sådan eger rätt att välja.* Men hvilken är en slik medborgare? Franska kartan svarar: endast den, som betalar 300 francs i direkt skatt. Konstituerande församlingen af 1790 svarade: hvar och en, som betalar i skatt blott *värdet af tre dagars arbete* (af 3 dagsverken). Men de som voro *under* denna tariff, de så kallade *passiva* medborgarne, ändå talrikare, gjorde sig snart *aktiva* och öfverändakastade äfven *denna* aristokrati. I sjelfva verket är i den indistinkta representationen endast den *radikala* principen konseqvent, som ger *personlig* rösträtt åt hvarje medborgare, hvilken endast kommit till myndiga år. Och med denna bestämning är all annan angående *valbarheten* också öfverflödig; ty den som vill väljas måste ändå tala sina kommittenters språk. Man skall säga: det fordras dock hos valmannen en förmögenhet, såsom en garanti att hans intresse är med statens förenadt. — Men huru stor? Gränsen blir nödvändigt *tillfällig* och *godtycklig*, och, man må lägga den lågt eller högt, de uteslutna skola alltid och kunna med skäl anse den för *orättvis*.

Är det således tydligt, att ett blott *mer* eller *mindre*

af egendom i fråga om valrätt och valbarhet till representationen ej kan ge annat än en tillfällig och genom sjelfva sin godtycklighet orättvis gräns; så synes ock å andra sidan ej mindre klart, att afseende på egendomens *qvalitet* och ej endast på dess *qvantitet* är nödvändigt, för att angående denna fråga komma till någon i *sakens* natur grundad bestämning. Men qvaliteten af egendom bestämmes genom *arten* af det *arbete* som den erfordrar. Redan denna distinktion leder oss således till *arbetets* allmänna, genom dess egen och samhällets natur bestämda *arter* och *fördelning*, och med detsamma till *stånds-principen* för representationen. Det för representationen erforderliga *qvantum* af egendom kan endast bestämmas med afseende tillika på egendomens *art;* egendomens art åter endast genom *arbetets.* Men med detsamma som arbetets art tillika tages i betraktande, så är det ej heller endast egendom, utan derjämte en *personlig qvalifikation,* som utgör representationsrätten, liksom medborgarerätten i allmänhet. — Det är besynnerligt, men lätt förklarligt, att den negativa statslära, som mest ropar på menniskans rättigheter, dock låtit sig den satsen, att *medborgaren representerar egendom,* så väl behaga, att den derpå grundat ett representationssystem, i hvilket det lefvande och förnuftiga har den äran att representera det döda och oförnuftiga. Just den omvända grundsatsen är den sanna och med mensklig rätt och värde också endast öfverensstämmande: att nämligen *egendomen representerar medborgaren* eller ingår i den medborgerliga representationen endast *så vida,* som den tillika nödvändigt uttrycker *arten* af medborgarens egen verksamhet. Ej under, att den ofta omförmälda negativa statsläran, som i representationen endast vet att tillgripa den distinktion, som efter det materiela räkenmåttet af ett förmögenhetsqvantum kan anbringas, också värjer sig till det yttersta mot all verkligen distinkt institution af *personlig representationsrätt* (adel o. s. v.); ty denna är för henne i allmänhet ett heterogent element, och hon kan ej erkänna den, om ej i en utsträckning till hvarje numerisk individ, till hvarje enhets-qvantum i staten; då den, i sig sjelf omöjlig, i försöket blir för samhället förstörande. Just derför kunna ej heller *båda* dessa representationssystem fredligt bestå jämte hvarandra. De äro genom sin natur redan i strid. Der åter representationsrätten öfver allt ej endast är fästad vid en viss qvantitet egendom, utan genom *arten* af egendom och arbete tillika är

en personlig qvalifikation, der ingår elementet af personligheten ifrån början i representationen, endast olika modifierad efter hvarje stånds natur, och framträder blott egentligast och företrädesvis uttryckt i den privilegierade personliga representationsrätten. — Men med detsamma, som nödvändigheten af en viss personlig qvalifikation för representationen inses, röjer sig ännu tydligare otillräckligheten af qvantitetsprincipen i afseende på förmögenhet, beräknad efter den allmänna materiela värdemätaren, penningen. Ty penningen, mätare af produkters värde, är ej måttstock för någonting *personligt* och visar sig, om den också skulle synas sålunda använd, dock i sin natur dertill inadeqvat. Så *betalar* t. ex. staten ej egentligen sina embetsmän deras tjenst. Den borde i det fallet sätta tjensterna på entreprenadauktion till den minst dyrlegda. Den vid tjensten fästade *lön* är eller bör ej vara annat än det jämnt nödvändiga vilkoret att embetsmannen för sin tjenst må kunna lefva. Det nit, den redlighet och skicklighet, som en rätt utöfning af ett embete kräfver, *kunna* deremot ej betalas; och samhället eger derför endast i den sanna hedern en belöning.

Vi ha sett, hvartill distinktionen af egendomens qvalitet förer. För den åkerbrukande klassen, för bondeståndet (och vi räkna dertill hvar och en som brukar sin egen jord och endera icke, eller åtminstone icke mera, är något annat stånd tillhörig), är den förnämsta egendomen nödvändigt *jordegendom*. Qvantiteten af densamma, för att i representation ge både valrätt och valbarhet, behöfver ej för detta ändamål särskildt bestämmas. Ty redan i allmänhet är eller bör genom den civila lagen vara bestämdt, huru stor den *minsta* jordegendom som är *full* egendom utan att vara underkastad lösningsrätt af andra, således i allmänhet en egendom på hvilken man är *besuten,* skall vara. Detta erfordras redan för andra ändamål, t. ex. för rättigheten att å landet deltaga i municipalstyrelsen såsom vald eller valman; och deltaganderätten i denna municipalstyrelse är åter den *personliga* qvalifikationen till deltagande i representationen. Borgareståndets hufvudsakliga egendom — handtverk, fabrik, handel — är utmärkt dels genom en redan till sitt ämne mera *personlig* egendom, så vida den ligger i särskild konst eller näringsskicklighet, dels utmärkes den, så vida den ligger i *kapital,* derigenom att den åtminstone ej nödvändigt är fästad vid jorden. Dess qvantitet för representation behöfver här

lika litet någon särskild bestämning. Den är gifven med *borgarerätten*, redan i sig sjelf en personlig qvalifikation, och ytterligare bestämd genom deltaganderätten i stadens municipalstyrelse. I det offentliga ståndet — så vida det, enligt de förut antydda grunder, i representationen ingår — *sammanfaller* den derför närmast erforderliga egendomsqvalifikationen — denna må nu bestå i den intellektuela bildning och skicklighet statstjensten kräfver, eller i den ära, redan i statens tjenst förvärfvade förtjenster ge — med den egentligen personliga qvalifikationen; båda äro fullkomligen detsamma, och denna qvalifikation är tillika redan till sin natur *offentlig*. Detta ger också den företrädesvis personliga representationsrätten genom *embete* eller genom *adel*. Man har i flera stater åt denna sistnämda sökt försäkra äfven den materiela sjelfständigheten genom *majorat*. Denna inrättning är åtminstone ej med svenska adelns representationssätt enlig. Ibland ett fattigt folk egnar det dessutom adeln och hela det offentliga ståndet att med ädel enfald, måttlighet och ett genom offentliga dygder af rikedomen oberoende anseende ge en föresyn af de stränga seder, som ett sådant folk, mer än något annat, behöfver för sitt bestånd.

Angående sammansättningen till ett helt af dessa representationens element ha vi redan yttrat, det vi ej anse den enligt några allmänna grunder kunna tillräckligt bestämmas. Det beror af flera omständigheter, i synnerhet af en nations historia och det sätt hvarpå, genom den, dessa element utvecklat sig[9]. De kunna för representationen fördelas i klasser; i hvilket fall de med personlig eller ock med embetets rätt representerande å ena sidan, och de genom val representerande å den andra, erbjuda sig såsom naturliga afdelningar. Stånden kunna äfven särskildt och hvart för sig i represen-

[9] Helt och hållet, eller ock endast till en del, kunna de blott genom en anomali saknas. Så fattas i nya stater, i stater utan betydlig historia eller med en hastigt öfvergående eller genom förlorad sjelfständighet länge afbruten historia, gemenligen adeln. I despotier, såsom de orientaliska, der merendels allt är jämlikt utom despoten, fattas den af andra orsaker. I små stadsrepubliker saknas det egentligen åkerbrukande ståndet; i de små schweitziska herdekantonerna både borgerskap och adel o. s. v. Hit hör äfven egentliga handelsstaters inklination till en *republikansk* författning, genom obenägenheten för alla andra distinktioner än penningearistokratiens. Att denna ej helt och hållet blifvit herskande i England, derför har det att tacka den *motvigt* som en eljest oproportionerligt stor jordegendom lagt i den högre adelns händer.

tationen framträda. Det förra är systemet af de *två kamrarne;* det senare egentlig *ståndsrepresentation.* Bägge kunna åter, hvart inom sig och genom hvarandra, emottaga mångfaldiga modifikationer, — och vi skola se, att äfven ett tredje i allmänhet på ståndsqvalifikation grundadt system är möjligt. I förra fallet är redan den personliga representationsrätten en *ståndsrepresentation* i inskränktaste mening; men äfven för den *valda* representationen kan och bör ståndsrepresentationen i vidsträcktare bemärkelse ligga till grund, och gör det, så snart för valrätt och valbarhet en viss ståndsqvalifikation erfordras, hvilken qvalifikation åter, såsom vi sett, bestämmes genom *arten* af förmögenhet. En sådan ligger också t. ex. i England verkligen till grund för *valrätten* och äfven för *valbarheten.* Man måste för den förra på landet ega fri egendom (freehold) af 40 engelska shillings årlig afkastning; för att vara valbar ega landtegendom af 600 pund sterlings årlig inkomst. För valrätt i stad fordras att vara erkänd medlem af stadskorporationen (freeman), i fall ej stadens representationsrätt genom särskilda privilegier eller omständigheter är annorlunda bestämd[10]. För att kunna här väljas, fordras deremot blott i allmänhet en viss årlig inkomst (300 pund). Det i alla fall proportionerligen obetydliga *beloppet* af den för valbarhet erforderliga förmögenheten kan, ehuru af lag bestämd, dock nästan lemnas utan allt afseende, i förhållande till de dryga kostnader, med hvilka ett engelskt parlamentsval vanligen är förknippadt: en naturlig följd af samhällets rikedom, men just derför i sig sjelf och allmänneligen ingalunda värd att tjena till eftersyn. — Så vida är engelska representationen äfven i underhuset lagligen bygd på ståndsqvalifikation. Den skiljer sig derigenom från den *indistinkta* representationen och står äfven både till de personligt representerande och till regeringsmakten i helt annat förhållande än denna. Ty om äfven en engelsk parlamentsledamot med sitt inträde i parlamentet ej mera representerar hvarken någon särskild ort eller intresse, utan uttryckligen endast det *allmänna,* så är han likväl långt

[10] Så är i flera engelska städer valrätten i magistratens händer. Många gamla ha så sjunkit, att deras röster bortgifvas af några få eller blott en enda person, ställets egare, under det andra nya, ehuru betydande och folkrika (t. ex. Birmingham, Manchester m. fl.), sakna egen representationsrätt. Det är en genom tiden uppkommen afvikelse, som tydligen ej ligger i representationssättets mening.

ifrån att derför anse sig och underhusets öfriga medlemmar (vore äfven alla verkligen genom fria val inkomna) uteslutande för *nationens* representanter. Han påstår tvärt om, att *konungen*, att *öfverhuset*, hvar på sitt sätt, *äfven* representera nationen, att *king*, *lords*, *commons* deruti utgöra ett helt, och att den representation, till hvilken han hör, blott är en organisk, integrerande *del* af det *hela*. — Äfven i Frankrike begynner man inse nödvändigheten af att lägga ståndsqvalifikationen till grund för representationen. De, om hvilka detta i synnerhet gäller, — de så kallade *doktrinära*, af de bägge talrikare ytterliga partierna belagda med åtskilliga spe-namn, — utgöra väl minoriteten; men erfarenheten skall utan tvifvel allt mer ge deras tänkesätt vigt. En af oss redan citerad intressant artikel öfver Frankrike i *Edinburgh Review* (1820) uttrycker sålunda detta tänkesätt: »De förkasta ett val-system grundadt endast på en viss förmögenhetstariff, som, den må vara hög eller låg, blott ger elektorer af ett slag. — I stället önska de ett *som klassificerar lika intressen* och *ger hvarje sådan afdelning dess särskilda representation*». Britten förklarar sig afgjordt vara af samma tanke och anser organiserandet af municipalsystemet (hvilket Frankrike numera nästan alldeles saknar) såsom första steget dertill. I sjelfva verket äro en god ej blott på *qvantiteten* utan äfven på *qvaliteten* af egendom bygd *representations-lag* och organisationen af *municipalstyrelsen* i dess alla nyanser numera de båda vigtigaste stegen för det konstitutionela systemets befästande och utbildning, samt, i vår öfvertygelse, af den vigt, att *hvarje derpå grundad representation* — den må för öfrigt, efter olika omständigheter och behof, sammansätta sina element i två eller flera eller till och med i *en* kammare — kan vara god och för ändamålet tjenlig. Men också endast bygd på dessa grundvalar framställer densamma den *förbindelse* mellan det allmänna intresset och det enskilda, i alla detta sammanhangs hufvudsakliga utgreningar, som är representationens egentliga garanti, och som (med upphäfvande af dess annars indistinkta och negativa karakter) ger den *konsistens* inom sig och i det hela.

Vi ha nämt *tvänne* slags sålunda grundade representationssystem. Det *ena*, i hvilket stånds-momentet egentligen framträder i en pärs-kammare, men deremot endast ligger till grund för sammansättningen af de deputerades kammare. Detta system urskiljer blott den genom stånd *personliga* och

den ståndsvis *valda* representationen. Det *andra* systemet går längre i denna urskilning och konstituerar i allmänhet sjelfva stånden *särskildt* i representationen. En *allmännare* blandning af *personlig* qvalifikation och *val*, mer och mindre enligt hvarje stånds natur, kan sägas tillhöra detta representationssätt. — Man skulle kunna tillägga det *tredje:* en *ståndsvis* efter vissa proportioner sammansatt representation, men som ej ståndsvis, utan *personligen* tillsammans både öfverlägger och besluter; i hvilket fall åter i sjelfva representationens allmänna sammansättning *valet* bör få *mindre* utrymme, för att aflägsna det tumultuariska som eljest lätt vidlåder en enda, personligt röstande, till större delen genom val sammansatt församling. — Alla dessa representationssätt ha det gemensamma, att det större fält de i en eller annan riktning öppna för *friheten* ålägger *inskränkning* i samma proportion åt ett annat håll. Staten fördrager i allmänhet hvarken en *obestämd* eller en blott *negativt* bestämd frihet. Dess väsende består i något positivt, i frihetens *rätta mått*, som ock är den *sanna* friheten. Detta mått är i det hela så bestämdt, att man på ingen sida kan tillägga ett *plus*, utan att på motstående sida nödgas medgifva ett *minus:* en sanning, lika välgörande för *måttan* som straffande för *omåttan*.

Vi ha äfven sagt, att intet af dessa representationssätt kan ur *allmänna* grunder föredragas, utan att detta beror på nationela omständigheter, särdeles på en nations historia. Den svenska representationen hör till det *andra* af de nämda representativa systemen, som kan ha *tre* stånd (bönder, borgare och det offentliga ståndet), men äfven *fyra*, om man i det offentliga ståndets representation *skiljer* representationen för *embete* från den egentligt *personliga*. — Detta är fallet i vår, som afsöndrat embetsrepresentationen, men inskränkt den till *kyrkan*, föreständ genom det *andliga* ståndet, emedan adelns dessutom hos oss talrika representation i allt öfrigt äfven kan anses innefatta embetsrepresentationen. Kyrkans representation såsom eget stånd har åter, genom ett derför nödvändigt större antal representanter, med sig fört, att en större del af dessa genom *val* inom ståndet tillsättes, under det den mer personliga embetsrepresentationen blifvit inskränkt till kyrkans högsta värdigheter, hvilkas innehafvare i andra konstitutionela stater, såsom sjelfskrifna medlemmar af en pärs-kammare, ensamme utgöra det andliga ståndets representation. Äfven i adelns genom börd personliga represen-

tationsrätt ingår ännu ett element af val, genom fullmakter af de capita, som ej kunna tillstädeskomma; och detta var fordom ännu märkbarare på den tid, då *hufvudmannen* för hvarje ätt genom *val* inom ätten bestämdes[1] — en med *svenska* adelns representationssätt väsentligen öfverensstämmande inrättning, mot hvars förändring till den nu brukliga grundade invändningar kunna göras (se noten). — Denna blandning af personlig qvalifikation och val närmar adeln och presteståndet uti inre inrättning till de bägge öfriga stånden. Äfven uti intressen böra stånden hållas hvarandra så mycket *närmare*, ju mer de i representationen *särskildt* uppträda. Detta vinnes genom ömsesidig uppoffring af alla tillfälliga ståndsprivilegier, som ej äro nödiga för att *bestämma* representationen af hvarje stånd såsom sådant, eller bibehålla representationssättet, på hvilket vi med skäl lägga vigt, då det med vår historia uppväxt. I nämda afseende äro utan tvifvel koncessionerna af år 1809 det skönaste momentet i ståndens historia. De böra från detta ögonblick sjelfva tydligare inse den naturliga sammanflätningen af deras intressen med hvarandra och med det hela. Och man må döma, *hvilketdera* tänkesättet är mer egnadt att hos Sveriges rikes

[1] Så var förhållandet i början på riddarhuset. Se riddarhusordningen af år 1626 och ridderskapet och adelns pleniprotokoll vid riksdagen 1627, i *Skand. Handl.* I. del. Alla till myndiga år komna, ej af laga förfall hindrade adelsmän borde sig vid riksdag infinna och, när de så sammankommit, hvarje ätt *välja* en till *hufvud för familjen* som egde familjens *stämma*. De öfriga af hvar ätt *stånde på gulfvet bak om sin ätts säthe, — höra och tiga till thet som anten discurrerat eller voterat varder.* — Den senare *förändringen*, hvarigenom den *äldste* är alltid sjelfskrifven hufvudman för ätten, anse vi ingalunda för någon *förbättring*. — Riksdagsordningen af 1723 stadgar, att endast en af hvar ätt, sjelf eller genom fullmäktig af annan ätt, behöfde sig på riksdag infinna; och riddarhusordningen af år 1762, att, till irringars förekommande vid bestämmande af capita, den äldste af ätten, såsom redan *vanligt varit*, skulle dertill tagas. Vid upplifvandet af Gustaf Adolfs riddarhusordning 1778 heter det i stadfästelsen: »Att som ridderskapet och adeln nu för sig och sine efterkommande för altid utvalt och stadfästat then äldste af ätten, eller then så kallade Caput Familiæ, för ättens representant — — så kommer altid hädanefter then ordning att iakttagas». — Denna inrättning förutsätter, att den *äldste* af ätten också skulle företrädesvis vara *satt uti stånd* att representera, d. v. s. den förutsätter inrättningen af *majorat.* Men just emedan *dessa* ej allmänneligen och lagligen böra till svenska adelns natur (minst efter 1809 års inskränkningar af fideikommiss-stiftelser), så är också den *forna* inrättningen, eller *val* inom ätten af familjens representant, *enligare* med svenska adelns verkliga representation.

ständer lifva en ömsesidig god vilja, *deras*, som, erkännande ståndsrepresentationens värde, endast önska enskilda förbättringar, — eller *deras*, som trycka stämpeln af absolut förkastlighet på denna af dem så kallade *skråaktiga* representation, — hvilketdera tänkesättet söndrar och hvilketdera förenar. Den svenske adelsmannen är possessionat eller embetsman eller bäggedera. Prestens embetsmannabefattning sätter honom i det innerligaste förhållande till alla stånd, och han är särskildt i Sverige genom direkt eller indirekt medverkan, genom fullkomlig oumbärlighet i allt hvad af *municipalstyrelse* ännu finnes och kan komma att finnas, mer än någon annan inflätad i det stora medborgerliga hela. Borgaren är hos oss äfven åkerbrukare (i synnerhet i alla smärre städer) mer än i andra länder; bonden deremot i flera landsorter, genom dessas egna industriela beskaffenhet, tillika handtverkare, äfven fabrikant, handlande, — ehuru bägges stånds-egenskap med rätta bestämmes efter det element som *öfverväger*. Skulle någon invända, att just detta vore ett skäl för upphäfvande af ståndsrepresentationen, så svara vi: det är tvärt om ett skäl *mer* för dess bibehållande, om statens *stora* och *hufvudsakliga intressen* genom stånden så äro representerade, att dessa intressen blott behöfva rätt känna sig sjelfva för att ej bli *isolerade intressen*.

För oss kan således med skäl ej bli fråga om någon sådan den svenska representationens förändring, som skulle röra dess grund och väsende; och af alla i senare tider till öfverflöd uppkomna förslag till dess så kallade förbättring och afgörande omdömen om densamma, påminna vi oss sällan ha sett något som förstår hvad den verkligen är, mindre något som visat sig egnadt att förstå hvad den bör vara. Men det är Svenskens rätt att öppet bedöma sin författning. Vi skola också för vår del begagna oss af denna rätt och medge då, med detsamma vi försvara vår ståndsrepresentation, att den visserligen i betydliga mål kan emottaga förbättringar, både i det hela och i hvart stånds representation inom sig. I *förra* afseendet anse vi för vigtigast, att röstberäkningen *ståndsvis* i riksens ständers *utskott* afskaffades; emedan att äfven *ståndsvis* låta ärenden beredas, som i alla fall *ståndsvis* skola sedermera bedömas och afgöras, är ett öfverflödigt *detsamma* i konstitutionen, en tydlig tavtologi, hvarigenom utskotten tillika förlora sin hufvudkarakter, som är att redan i ärendenas beredning lätta *föreningen* af tankarne. — I *se-*

nare afseendet eller angående hvarje stånds representationssätt, så torde äfven åtskilligt vara att önska. Att vi anse *val* af capita mer öfverensstämmande med svenska adelns representation än det nu brukliga bestämningssättet, ha vi redan yttrat, äfvensom våra skäl dertill. Att presterskapet, åtminstone i flera stift (en likhet vore väl härutinnan nödig), i sina val är bundet vid divisioner och kontrakt, i stället att inom stiftet få fritt välja på dem af ståndet som njuta det allmännaste förtroende, kan ej annat än förefalla högst otjenligt. I borgares och bönders representation vänta vi alla *verkliga* förbättringar *endast* af en mer utbildad *municipalstyrelse.* Detta medel kan vara långsamt, men det är säkert och har tillika den stora fördelen att tillförlitligast och på den naturligaste vägen, genom i municipala befattningar vunnet *förtroende*, öppna för de orepresenterade, till intet visst stånd hörande medborgarne tillträde till det ena eller andra af dessa stånd. Deras rätt såsom individer till deltagande i representationen, enär statens *stora intressen* äro vederbörligen representerade, är ingalunda ovilkorlig. De må *förtjena* den; och ett patriotiskt besvär i municipalstyrelsen skall utan tvifvel till en början vara den bästa pröfningen på verklig representantkallelse. Låter man deremot utbildningen af bonde- och borgareståndens representation ej gå hand i hand med utbildningen af municipalinrättningarna, så löper man vid hvarje förändring deri lätt fara att göra hvad som får göras om och att sätta hela vårt representationssystem på spel. Ty kan och skall detta i tidernas framfart äfven i det hela annorlunda utbilda sig, så kan det ej heller på ett ändamålsenligt sätt annorlunda ske än genom municipalsystemets småningom verkande inflytelse. — Och detta är summan af våra korta önskningar.

Rec. har nu äfven yttrat sina tankar så i ett som annat. Han behöfver en ursäkt för vidlyftigheten. Men då hos oss en bestämd öfvertygelse i frågor af allmännare intresse är temligen sällsynt, har han ej ansett likgiltigt att i de här vidrörda ämnen framställa sitt tänkesätt, icke blott i dess resultat, utan med ett utförligare ådagaläggande af skälen. Det skall derigenom åtminstone väcka och fordra eftertanke, äfven hos dem som för öfrigt möjligen ej skulle kunna finna sig vid att gilla detsamma.

BREF.

Brefsamlingen i denna upplaga är ökad med 7 bref, som i förra upplagan funnos intagna i *Lefnadsteckningen*, och dessutom med 31 till J. Adlerbeth, 27 till B. von Beskow, 3 till L. Hammarsköld och 1 till P. Hjort. — Några ytterligare utdrag ur författarens anteckningsböcker, som man ansett förtjena att allmängöras, men hvilka i anseende till innehållets beskaffenhet ej lämpligen kunde inrymmas bland dem som meddelades i föregående (7:de) bandet, hafva efter tidsföljden fått sin plats i brefsamlingen, helst de äro af egenskap att med skäl kunna dit hänföras.

BREF.

Till föräldrarne. *Falun den 28 Jan. 1799.*

— Det roar mig oändligt att bese hyttorna och grufvan. Jag hade nog lust att vinnlägga mig om de vetenskaper, som angå detta: kemi och mineralogi. Huru många planer drömmer jag ej om mitt framtida yrke! Men allt stannar i ovisshet: än synes mig det ena bättre än det andra, och jag ville så gerna lära allt. Men säkert skall det blifva något praktiskt studium, hvarpå jag vill använda det lilla mig är gifvet af krafter och förmåga. Något praktiskt, sade jag, eller ock något, hvars tillämpning på våra första och vigtigaste behof är gen och säker. Visst är det skönt och oändligen dyrbart för hvarje upplysningens vän att se ljus utbredas öfver de spekulativa och abstrakta vetenskaper, men att gifva detta ljus är blott förbehållet sådana snillen, som naturen sällan lät födas. De äro ett sällsynt undantag från den regel, enligt hvilken alla andra äro förbundna att uppoffra sin förmåga på ämnen, som med vår lycksalighet hafva, om ej ett större, dock närmare och genare samband.

Till desamma. *Upsala den 13 Okt. 1799.*

Jag har nu varit i Upsala i åtta dagar; ännu har jag ej kommit i ordning med min läsning. I morgon vill jag med allvar begynna. — Lycklig att jag ej, som månge i Upsala, får för första gången lära mig hvad flit och arbetsamhet är. — Tisdags morgon klockan 8 skulle jag infinna mig hos decanus. Jag kom på utsatt tid och hade ej skäl att förskräckas för min examinator. Jag fann i professor Tingstadius en af de älskligaste och humanaste menniskor jag någonsin sett. Godhet, välvilja och snille lifvade hvart drag i hans ansigte, som annars vitnade om en temlig ålder. Hans examen påstod i 3 qvart. Tyska och franska lät han mig äfven läsa, och denna 3 qvart

påstående examen skaffade mig ett approbatur cum laude. — Kl. 11 samma dag infunno vi oss på konsistorium att svära. Professor Nordmark är rektor. Ty värr, för första gången i mitt lif, svor jag då på saker, som jag ej känner och således ej kan hålla. De der långa symboliska böckerna, hvilka jag svor att tro och hålla, gifva mig ännu en rysning öfver ryggen. Det är grymt och okristligt att låta en yngling begynna sitt inträde i verlden genom en mened.

Till desamma. *Upsala den 20 Okt. 1799.*

— — Kl. 1/2 6 stiger jag upp, och läser grekiska till kl. 8; vi äta då vår mjölkskål till frukost; kl. 9 går jag och afhör professor Neikter, som föreläser *menniskans fysiska och moraliska historia;* kl. 10 läser jag tyska privat för språkmästar Strömberg; kl. 11 ritar jag; emellan 12 och 1 har jag intet visst göromål; kl. 1 ätes middag; emellan kl. 2 och 4 skrifver jag kollegier och det franska tema, som jag kl. 4 bär bort till Fransosen Le Roy. — Sedan talar jag latin i qvällningen för Arosenius. Vidare läses Livius till qvällsmåltiden.

Till desamma. *Upsala den 27 Okt. 1799.*

— Onsdagar och lördagar äro nu här alltid disputationer; mitt ovana och af fördomar ej skämda öra kan aldrig vänja sig vid det löjliga i dessa uppträden. Den dödande monotonien, de dumma oppositionerna och framför allt de vämjeliga titlarne och orationerna vitna om ett barbari, som ännu skall bli ämne till åtlöje för kommande sekel. — I allmänhet ega de få grundliga kunskaper, som komma hit endast för att i största hast fullgöra en examen, hvilken är nödvändig för den okunnige att få en skylt, som visar hvad innanföre — icke finnes, och för den upplyste att få sina kunskaper stämplade i en viss form, utan hvilken de skulle gälla för kontraband. De läsa för att för ögonblicket kunna och ej för att sedermera deraf draga nytta. För att få berömliga videtur läser den brådskande kandidaten utantill allt hvad som i hvarje vetenskap är svårast, hoppar öfver det som skulle föregå, och sedan han läst upp sin lexa för filosofiska fakulteten, glömmer han den. Derifrån den oräkneliga hjorden af examinerade och approberade acade-

mici, hvilka äro de största idioter i allt hvad som eger nytta och tillämpning, som är angelägnast för hvarjom och enom.

Till desamma. *Upsala den 21 Dec. 1799.*

För första gången saknar jag nu den glädjen att få önska mina goda föräldrar muntligen ett godt nytt år.

Jag minnes så lifligt och med saknad alla de gånger jag med bröder och systrar i procession helsat söta far och mor med ett: *lycka till ett godt nytt år!* — jag minnes ännu så lifligt, med hvad glädje vi emottogo den vanliga ömma välsignelsen och tackade så innerligen den gode Guden, som bevarat vår söta far och mor och alla goda menniskor. Nu för första gången saknar jag dessa stilla uppträden af huslig glädje, dessa den barnsliga ömhetens fester. I processionen skall jag fattas; bland mina syskons önskningar skall väl min röst fattas; men säkerligen blir *min* välsignelse lika varm, och den bön jag här fjärran ifrån uppsänder skall säkert med mina syskons inträda och begära bönhörelse inför Honom, för hvilken det barnsliga hjertats bön mycket gäller; skall der för det kommande århundrade nedkalla välsignelse öfver mina ömt älskade föräldrar och öfver min barndoms lugna, fredliga boning.

Gladt, ljust och sällt må vi se det tillkommande tidehvarfvet vinka åt det framfarna! Måtte dygd och allmän kärlek blifva dess framtida stämpel, liksom dygden och den renaste barnsliga kärlek helgar dess första nyårsdag! — De många välsignelser, som på denna dag gjutas, de tysta, ljufva uppträden mellan föräldrar, vänner och barn, som på denna dag föregå, äro en värdigare helsning mot det nya året än segrar, än allmänna fröjdebetygelser, der lejda hycklares skrål öfverröstar armodets och hopens suckar.

Till desamma. *Upsala den 18 Okt. 1801.*

Öm tacksägelse, mina huldaste föräldrar, för det bref jag i dag erhöll, äfven för de bannor jag så väl förtjente och så lindrigt fick! Jag är en af de få lycklige, som få af allting så mycket och mer än de förtjena, utom af bannor. Det är ovanligt att få se sin förtjenst *blott* på detta sätt misskänd.

— Hvad är som icke är mig kärt ifrån min hembygd, denna bygd, i hvilken jag andas, lefver, hvar jag ock är, som

jag för med mig hvart jag går, ty jag flyttar den med mig i min kammare. Der till höger äro söta mor och far, till venster farmor, i vrån der vid piskan och eldgaffeln är skolkammarn; jag går här omgifven af bröder och systrar och vänner och har så roligt i denna inbillade verld just derför, att hon så alldeles är *min*, på min vink framträder och försvinner. Jag framtrollar här hvilket uppträde ur vårt husliga lif som jag behagar; jag spelar med J. Marie och leker med lillbror. — Nu har jag åter skrifvit någonting bra löjligt, bra barnsligt. Andra må gerna skratta åt mig, som jag så ofta gör sjelf. — Hvad är att vara barnslig? Man missbrukar så ofta detta ord. — »Min Gud, upphör då en gång att vara barnslig, kära herre!» säger den kloke, erfarne mannen åt den häftige ynglingen; så säger han och kalkylerar, huru man *klokast* väljer sina medel, då man vill hugnas med en titel. Hvarför fördöma den andre, då han i verkligheten kanske sökte finna någonting som blott fans i inbillningen? Hvem var mest barnslig, den kloke mannen eller ynglingen? De hade ju bara bytt leksaker! — Barnslig är man ej mer, antingen då man förlorat sina föräldrar, eller då man förtjenat att förlora dem, högst olyckligt i bägge fallen, eller ock då ens hjerta är tillslutet för hvarje glädje, blott för att den är oskyldig och enkel. Jag älskar så mycket de menniskor, som glädja sig öfver allt fröjdefullt här på jorden, utan att dervid begära lof af ett visst antaget mode, som följa sin känsla utan att förut fråga: »månn' det är passande att visa mig glad häröfver? månn' det väl är brukligt?» Bruket är en tyrann, som tar ifrån oss ett naturligt gladt ansigte och räcker oss en masque i stället. Hvarför skall man låta det lära sig hvad man kallar belefvenhet? Har man i hjertat verklig välvilja och menskligbet, så är man visserligen den mest belefvade varelse under solen. Min hulde far har icke genom studium erhållit den förekommande höflighet, som förbinder honom så säkert alla; det är den alltomfattande, alltupplifvande välvilja som bor i hans hjerta, som ger hans seder detta behag. — Nej, jag är barnslig och jag vill förblifva det, så länge ännu bloden löper varm igenom mina ådror; barnslig vill jag under min vandring genom lifvet njuta hvarje ren naturens glädje, samla dessa enkla, blyga blommor, fröjda mig åt dem, då min dunkla stig drager bort hän öfver ålderdomens törnen, och med dem beströ min ensliga graf. Och om en gång under tidernas lopp jag står der glömd och förskjuten, och höstens vind bortsopat min glädje, och sorger förtorkat

min kraft, och jag ej blott förlorat dem, som för mitt hjerta voro dyrbarast, utan ock förmågan att fröjdas, förlorat *mig;* då *först* ville jag lägga ner mitt hufvud och klaga på Försynen och önska, att jag vore hos *Honom.*

Jag vet icke, om detta är löjligt eller ej; jag nästan gråter och ler på en gång, då jag skrifver det. Men det är dock visserligen att le åt. Det är så alltid, att jag skall föras för långt, föras tills jag icke vet hvart och hvar. Jag är ingen mjeltsjuk stackare, men dock en narr, hvaröfver man kan le och gråta, allt som man behagar. Jag är barnslig — och icke alltid ett gladt barn.

A propos af glädje eller kanske snarare af barnsligheter, så lära här snart bli stora högtidligheter i anledning af deras majestäters, hans majestät konungen och hennes majestät drottningen, och deras högheters, hans höghet arfprinsen af Baden med sin höga gemål, och de höga barnens förväntade ankomst. Kungen och drottningen skola bo på slottet, arfprinsen och arfprinsessan af Baden hos ärkebiskopen, och den unga prinsen och prinsessan hos landshöfdingen. Det lär ha varit fråga om illumination, men som blifvit instäld. Förmodligen har någon boksynt af magistraten gjort den anmärkningen, att illuminera och illustrera vore ungefär detsamma, och oförgripligen understält, om det ej vore förgripligt att vilja illuminera staden, då den genom så många höga personers närvaro fast nogsamt vore *illustrerad* och *illuminerad.* Professorerna arbeta på orationer, item borgmästarn, — öfver hvilken salig Yckenbergs ande hvile! — magistraten låter rensa stadens kanoner och gator, och den studerande ungdomen väntar sig skrapa både på svenska och tyska. — Det blir emellertid rätt förnöjeligt att åskåda. — Om professorerna vore omtänkta på de höga personernas nöje, så kunde de väl låta uppföra komedien af Silverstolpeska processen såsom *svenskt original.* — Det badenska herrskapet skall vara intagande och godt folk, i synnerhet drottningens far. Hennes syster skall vara mycket vacker, hennes bror likaledes, hvilket förljudes här med visshet allt ifrån den stund, då de höga resande reste ifrån Petersburg.

Till desamma. *Upsala den 22 Febr. 1802.*

Jag tänker i anledning af min bäste fars bref att meddela och underställa söta fars bepröfvande den plan för min framtid, jag med oviss hand tecknat. Kanske är den oklok, kanske

ock orätt. Jag vet det ej och vänder mig till den, af hvilken jag är van att se mina tvifvelsmål häfda. — Innan jag talar om hvad examen jag bör taga, bör jag ha fastständ en afsigt, hvari jag tar den. Den afsigt, jag här uppger, är blott ett medel till att vinna en nödvändigare och högre. Detta medel, som jag först måste söka bemäktiga mig, är att få *resa*. Jag känner litet, ibland annat mig sjelf litet nog; men så mycket vet jag, att, hvartåt ock den väg leder, som jag skall beträda som *man*, är detta medel alltid vilkoret för utvecklandet af min ringa förmåga, för ernåendet af stadga och fermeté i karakteren, för hastigheten och säkerheten af mitt omdöme i alla lifvets förhållanden, med ett ord för min värdighet som menniska och min duglighet som medborgare och embetsman. Inbillningskraften är den herskande af mina förmögenheter; mitt hjerta är godt, men säkert svagt; jag är en dåre i många afseenden, som söta far bättre känner än jag, och som jag ej vill uppräkna, emedan man bör rätta sina fel, innan man bekänner dem; allt detta är egenskaper, som till mitt förderf skulle djupare rotas, om jag ej snart rycktes bort ur den lugna, lyckliga, förtroliga krets, der man ger och tar emot öfverseende. Jag skulle bli en svärmare, hvars blick sökte ett tomt synmål i en idealisk verld, jag skulle bli en af dessa mellanting af menniskor, hvilkas handlingar äro beständiga fragment af svaghet, dårskap och inbillningskraft, jag skulle bli oduglig för andra och mig sjelf. — Men hvarför vidare tala om hvad söta far visserligen vet bättre än jag? Det är afgjordt, jag *måste resa*.

Utan att träda af den väg, som mina studier redan tagit, eller motsäga min böjelse, skulle det ges två medel att nå detta ändamål: att gå till kansliet eller söka sig in vid akademien.

Skulle jag gå till kansliet, hvarför då bli magister? (Denna titel är alls ingen rekommendation der.) Hvarför icke så gerna ta kansliexamen? Hvarför icke då helt och hållet använda min tid på hvad som då blefve af mig fordradt? Hvarför då läsa så mycket annat, hvaraf jag ej har gagn och hvartill jag ej har lust? Jag inser ej annat, än att detta raisonnement är riktigt. — Jag skulle då kunna få resa som legations- eller kommissions-sekreterare, eller också genom erhållande af en reskondition. Jag känner ej svårigheten eller lättheten att komma fram i kansliet. Men jag tycker mig dervid finna stora svårigheter. Till att bli legations-sekreterare skall- fordras stora rekommendationer. Hvad kondition beträffar, har jag derom talt vid flere, ibland andra äfven vid

vår nations inspektor, öfverdirektör Afzelius *. Han kullslog alldeles mitt hopp. Få resa, sade han, och om de göra det, så söka de sig ej till ledsagare någon, som är ung och oerfaren, utan en man till åren, af mycken erfarenhet, som merendels sjelf förut rest. — Af mycken erfarenhet? Du gode Gud, det är ju *det* jag genom resor vill lära.

Kanske är det blott genom okunnighet om kanslivägen, som jag finner den svårare. Söta far förstår det bättre. Kanske är det emedan jag tror mig känna den akademiska nogare, eller emedan jag har mer lust för den, som jag tycker mitt ändamål på den kunna lättare vinnas. Jag skulle då söka en docentur och genom skicklighet kunna skaffa mig anspråk på ett resestipendium. — Om jag således skall bli magister, så måste jag bli det så, att jag egde full förtjenst att göra rättvisa anspråk i dessa afseenden. — Jag blir 20 år till 1803. Döm, min bäste far, om då jag, den tjuguårige ynglingen med tio års kunskaper, kan träda fram att rättvist fordra hvad 20 kanske söka med mig, alla äldre, förtjentare, skickligare än jag är, och som, i fall jag genom rekommendation får hvad som borde fås genom förtjenst, klaga att pojken lupit dem förbi.

En annan, till äfventyrs född med lyckligare anlag, af ihärdigare flit, skulle vid denna ålder kunna göra, hvad jag nu ej kan; *för mig* — jag bekänner det med någon blygsel — *för mig är det omöjligt.* Döm mig med sträng rättvisa, min bäste far. Må hända att jag kullkastar en lycklig villa, en för mig fördelaktig fördom; det måste en gång ske. Jag älskar mer, att man säger: han *är* ej den jag höll honom för, än att man om några år med säkerhet skall kunna säga: han *blir* aldrig den vi höllo honom för. — Således ej blott för min resas skull, för grundligheten och vidden af mina kunskaper, för uppöfvandet af mina få och ringa talanger, för försäkrandet af min förtjenst i hela mitt lif, tror jag mig böra dröja till 1806. — Men kanske misstar jag mig. Jag väntar söta fars råd. Jag kan åtminstone på alla mina undersökningar ej finna annat resultat än: endera icke magister, eller ock till 1806. Att bli primus frågar jag ej efter, det kan jag ej bli; jag vill blott, då jag står på en plats, ej stå der half eller fjerndels eller hvad för fraktion som helst, jag vill stå der helt och hållet.

* Sedermera arkiatern Per von Afzelius.

Till Jeanne Marie Geijer. *Upsala den 25 Okt. 1802.*

Tack, bästa syster, för ditt bref och för alla de bref du allt ifrån den första Oktober år sjuttonhundradeniotionio har skrifvit till din bror i Upsala, som varit så otacksam, att han ej påminner sig ha svarat på ett enda. Nu har jag ock derför med mig sjelf beslutit, efter moget öfvervägande, att låta afgå till dig en formlig tacksägelse för alla dessa ifrån Oktober år sjuttonhundradeniotionio skrifna bref och tacka dig — hvad jag får tacka alla mina vänner för — för ditt tålamod under tre långa år med din slarfaktige bror, för all förspillelse af tid, bläck och papper för min skull, och, sedan jag gjort min syndabekännelse, ödmjukt hos dig anhålla, att du systerligen ville ge mig din förlåtelse.

Och det gör du ju, goda syster? Eller ock har du sagt osanning, då du i hvart enda af dina många bref sagt, att du håller mycket af dina bröder. — Ja, det gör du. Ty

Då man ger kärlek, ger man mer än förlåtelse;
Du älskar oss:
Derför har du redan gifvit oss din förlåtelse. —

Detta kallas en syllogism, min bästa syster. Du lär väl ej ha kunnat gissa till, att du älskar och förlåter efter syllogismer. Lär då af mig. Det vet jag; men derför är jag ock lärdare än du — men en lärd, som med alla syllogismer ej ändå har lärt att älska mer eller vara trognare och bättre än du. — Mycket kan man lära, ser du; filosofi, matematik, historia, dogmatik och hvad det allt mer heter: det kan man lära; men föräldrakärlek, men syskonkärlek, men välvilja, trohet och menskliget — det lär man ej vid någon akademi i verlden, det lär man vid en systers, vid en fars eller mors bröst bättre; och den som ej har lärt mer än att ha ett hjerta som älskar menniskorna, tror du ej hans vetenskap är mer värd än den som hemtas ur alla föreläsningar och böcker? — Nej, hjertat är den rätta, enda grunden för all vetenskap. Hvad hjelper att studera för lifvet, om ej lifvet eger ett värde? Och eger lifvet ett värde? Svar på denna fråga kan blott hvar och en söka i sitt eget bröst. Ser du således, vi veta bägge lika litet, ha bägge intet att högmodas öfver. Äfven derför bör du ju förlåta mig.

Till föräldrarne. *Upsala den 26 Febr. 1804.*

Jag är åter i det gamla Upsala. Jag återtager derifrån vår korrespondens, och jag hoppas godtgöra hvad jag brutit. Förströelser och äfven arbete hindrade mig i Stockholm. Nu är jag i mitt lugn, och de glänsande taflorna sjunka redan tillbaka i mitt minne och lemna rum för den, som ej är så glänsande, men så ljuf och så älskad af mitt hjerta: taflan af mitt stilla hem och dess invånare. Huru gerna uppehåller jag mig ej vid dem! Huru kär är mig ej den timme, som jag använder på ett bref, om hvilket jag kan säga: det skall snart läsas af dem!

Jag skulle väl berätta något om min Stockholms-resa. Men hvar skall jag börja? Lika godt, jag skall börja med det som jag mest värderar af allt det nya jag lärde känna i Stockholm. Jag skall begynna med Lehnberg. Jag var hos honom, men blott en timme. På en timme bör man ej kunna lära känna en menniska, och jag är långt ifrån att vilja skryta af bekantskap med en stor man, som kanske länge sedan glömt min hela person. Men Lehnberg har någonting eget, som man märker lika lätt första minuten som efter närmare bekantskap, och detta egna är, att hans behag är karakter och hans politesse natur. Man har någonting att hålla sig vid. Han behandlar en ej efter den vanliga höflighetens slentrian, hvari man tar lika del som i en annan mekanism. Mig föreföll han som en man, som är stor nog att visa sig för hvarje menniska i sin hvardagsdrägt, och som i denna drägt är full af simplicitet, behag och geni. — Han var god nog att finna värde i min skrift, och öfver detta yttrande af hans enskilda bifall är jag mera stolt än öfver medaljer och loford af akademier. Det föll mig på tungan att säga: »ack, jag är likväl någonting!» Jag hade så gerna velat tacka honom, ty jag kan lämpa på mig hvad någon sagt: »Lehnberg är utan medtäflare, och får han någon efterföljare, så är det en ny förtjenst af honom». Jag hade så gerna velat tacka honom; men jag kom mig ej dertill. Det hade låtit, som jag velat säga en kompliment; och jag vet ej hvarför, men jag hade förr velat säga honom en ohöflighet. — Vi talte om vitterhet och filosofi. Han tycktes snarare fördöma än gilla hela genren af äreminnet, liksom jag i allmänhet mycket hellre läser en biografi, skrifven med en Schillers penna, än ett äreminne, det må vara af Tho-

mas. Lehnbergs äreminnen äro dock undantag; men det ville han ej medge.

Hans utseende är mycket vackert, i mitt tycke. Man finner i hans ansigte förenadt hvad man oftast finner åtskildt, bonhommie och finhet. Hans uppsyn lemnar en ingenting att sakna eller söka. Man möter den med nöje. Hans ansigte säger något. De mesta menniskors ansigten äro som förseglade bref, hvilka man ej vet hvad de innehålla, och som till det mesta blott visa en ett namn, eller stundom ett högadligt sigill.

Det är mycket om Lehnberg — men han är också Lehnberg.

Jag var äfven hos riddarhussekreteraren Silfverstolpe. En hygglig, intressant menniska af en ganska naturlig artighet. Med mycket kunskaper, som det tycktes, och inga pretentioner. Jag tillbragte hos honom en rolig stund. — Adlerbeth bad mig Rosenstein besöka. Jag sökte honom flera gånger, men han var ej inne. Jag känner honom således ej det minsta. Men jag skall i det stället bifoga Silfverstolpes beskrifning. Hans snillegåfvor äro ej så lysande, sade denne, men han har i det stället andra egenskaper, som äro mera förborgade; det är ett ganska godt hufvud, en man med säker och sund smak, en stor kritikus, och som har den sällsynta förtjenst vid sina år att ej hafva blifvit härdad uti någon metod eller system, utan att ännu vara öppen för alla nya intryck. — Så beskref han honom, och jag känner det som en förlust att ej hafva haft tillfälle att finna hans beskrifning sann.

Hos Rosenstein var jag slutligen och aflemnade min förändrade (törs jag säga: förbättrade) skrift. Han skall skriftligen underrätta mig om akademiens omdöme *.

---

* Detta Rosensteins bref, dat. Stockholm den 26 Mars 1804, lyder sålunda:

Min herre!

Jag får nu den äran härjämte sända äreminnet öfver Sten Sture och de anmärkningar akademien uppdragit mig att meddela. De äro, som M. H. ser, hvarken många eller rätt betydliga; men min vänskap ålägger mig att gifva M. H. ett råd, som jag skulle gifva hvar och en annan författare, att nämligen ännu en gång, eller rättare sagdt flera gånger, genomläsa arbetet och se hvad förbättringar och rättelser äro möjliga. M. H. får verkligen tillfälle att, enligt Horatii råd, *premere*, just icke *nonum in annum*, men *in annum;* ty på ett år lärer icke blifva fråga om tryckningen. Skulle, emot förmodan, den-

Upsala den 9 Apr. 1804.

Till kapten B. G. von Rappolt *.

Nu måste jag likväl skrifva. Jag måste dock tacka min bäste farbror för brefvet — och för bannorna. Ja, äfven för *dem*. Jag håller dem till godo, och jag fägnar mig i den föreställningen, att farbror bannat upp mig rätt dugtigt. — Min bäste farbror är dock sträng. I Upsala, som i Karlstad, som på Ransäter, är farbror öfver mig med sin straffande hand, och flyr jag ända upp på parnassen, så är farbror mig der lika nära, som då farbror stod bredvid mig vid klaveret och jag första gången spelte salig Schobert. Jag har under farbrors ögon vandrat en temligen lång väg. Mången gång stannade jag under vägen och bygde mig en liten tron och satte mig på tronen och förnöjde mig öfver, att jag var en vis man, och sade: *sat sapienti!* Farbror har alltid på ett eller annat sätt kommit min visdom på skam, och jag har måst vandra vidare. Jag får väl vandra nu ock. Jag ser det. Men denna gången vill jag åtminstone försvara min post.

Ack, min bäste farbror, Momus är visst också en gud, Pan är visst också en gud, men en strunt-gud emot Apollo. — Farbror vet, hur det gick med den lydiske kungen. Och är ej virtuosen mången gång denne Momus, denna karrikatur af gudomligheten? Är han ej mången gång denne Pan, och allmänheten denne Midas? Intet nekar jag virtuosen sitt värde. Jag vill blott, att han skall påminna oss derom derigenom, att han visar oss kompositörens. Jag vill blott, att han skall vara komponistens organ, liksom denne är den heliga naturens; att han skall vara den rena spegel, i hvilken vi se kompositörens sköna själ. Nu är ju det en dålig spegel, som drar uppmärksamheten till *sig?* Ack, det som drar denna uppmärk-

---

samma tidigare komma i fråga, skall jag derom underrätta M. H., och ber jag att i sådant afseende alltid blifva underrättad om M. H:s vistande och adress. Jag har nämt uppskofvet med tryckningen förnämligast för att låta M. H. derigenom se, att rättelserna i Sten Stures äreminne icke behöfva hindra M. H. att tänka på Axel Oxenstjernas. Om M. H. kommer till Stockholm, blifver det för mig ett nöje att se honom, då vi kunna samråda om allt hvad muntligen bättre och lättare säges än skriftligen; emellertid får jag nu försäkra om den oskrymtade högaktning och vänskap, hvarmed jag är

Min herres

ödmjuke tjenare

NILS V. ROSENSTEIN.

* Om honom se förf:s *Minnen*, band. 1, sid. 8.

samhet till spegeln är — dess fläckar! — Höjden af spelarens konst är ju då att försvinna i kompositionen. Och gör han det ej nödvändigt, om han spelar med affekt? Och är det då ej en olycksalig musik, som blott är gjord att låta *exekutören* briljera? Ack jo, min bäste farbror, det är det. Vare det sagdt utan att neka Clementi sitt värde, som kan sätta gudomligt, eller Hedengren sitt att kunna spela väl. Men då jag hörde honom, spelte han affekteradt; men han var ej heller i humör, som han sjelf sade.

Det gör mig ondt, att min bäste farbror kallar min smak trånggränsad. Det gör mig ondt, ty jag önskar honom ej sådan. Gifve Gud, att jag inom mitt inskränkta väsendes gränser kunde uppfatta och samla allt skönt, så visst som jag åtrår det, som jag längtar derefter! Och inträffar någon gång den tidpunkt, att jag ej mer inom mig finner denna eviga källa af glädje, så vill jag lägga mig att dö. — Jag är ju redan död. Ty skönhet är ju det äkta lifvet. — Jag vill visst gerna studera kompositionen; hade jag blott någon läromästare, någon konstnär, som äfven ville lära mig konsten. Jag vill studera henne också, då jag får tid. Gud gifve jag blott nånsin kunde sätta någonting, som vore värdt med! — Ännu har jag ej fått klaveret från Stockholm.

Nu har jag fått bref från Rosenstein, som ej innehåller annat, än att tryckningen ej ännu kommer att ske på ett år, och att jag således kan ha god tid med förbättringarna. Han sände mig akademiens anmärkningar. De äro ej särdeles vigtiga, och vida mindre lärorika, än jag hade väntat. Jag hade tänkt att genom dem åtminstone få en anledning till upplösning af den frågan: hvad är ett äreminne? Hvilka äro således dess regler? — Men jag har bedragit mig. De angå ord, tvetydiga konstruktioner, att jag har glömt att nog oratoriskt omtala viborgska smällen, att ge boktryckerikonsten likaledes en oratorisk amplifikation o. s. v. Min bäste farbror skall sjelf en gång få se. — En amplifikation! Det är ju alldeles som att späda ut en buljong till vattensoppa. Ack, det är just den der amplifikationen, det är just *den*, som är arfsynden i äreminnet.

Till föräldrarne. *Upsala den 5 Nov. 1804.*

Så får jag nu ändtligen begynna datera mina bref. Upsala — i detta lilla ordet ligger mycket: alla ledsamma dagar härifrån till midsommar fästa sig i min inbillning dervid; hela mitt halfva års ledsamma öde ligger i det ordet, ämnet för alla mina bref under den tiden; — och då ämnet är dåligt, hvem får undra att ej brefven bli roliga?

Resan från Frösvidal gick bra; gossarne voro muntra. Våra rum här, belägna i tredje våningen, äro ljusa och trefliga; utsigten öfver torget och staden god. Men jag har ingen vacker horisont, inga blå berg, bakom hvilka man kan tänka och önska sig så mycket, och mot hvilka jag längtande kan lyfta mitt öga, då jag är ledsen att läsa eller att från mitt höga fönster se menniskornas väsen, språng och lefverne inunder mig. Ett stort tegeltak skymmer min utsigt åt Vermland, och bakom ett tegeltak kan man alldeles ej så bra låta fantasien spela, som bakom horisontens dunkla kullar. — Gossarne äro vid godt mod, då de se på vår matlåda och på skinkan och de i sirlig ordning lagda korfvar och ostar. — Klaveret har jag återfunnit jämte många andra goda vänner här i Upsala. Ingen sträng har gått af, men det är mycket ostämdt. Hela min musik här blir också blott ett förstämdt eko af hvad jag förr hört och njutit. Hedengren är här — kanske skall jag således få mig någon gång en duett — Joseph Höijer äfven; och det är bra, ty han älskar musik. Alla menniskor undra och fråga, hvarför jag kommer så sent, och jag har lust att fråga mig sjelf, hvarför jag kommer så bittida. Det blir allt sämre med Upsala. Adjunkten Benj. Höijer har ej kunnat läsa, af brist på åhörare. Han läser likvisst så intressant. — Ett bevis, att man blott springer och lyss och läser öfver för dem, som kunna ge ej blott kunskaper, utan äfven (hvad bättre är) ett betyg, som verkar i en examen, — och efter examen? — en syssla, full mage och goda dagar, och så döden och den eviga hvilan.

Till kapten v. Rappolt. *Upsala den 30 Dec. 1804.*

Min syster har meddelat mig ett bref från farbror om all den musikaliska glädje, som ej länge sedan varit på Frösvidal. Då jag, äfvensom hon, också eger mina vänners nöjen — huru fattig vore jag eljest! — så delar jag emellan

henne och min bäste farbror tacksägelsen för denna underrättelse.

Fru Geijerstam har varit i fjerde himlen, skrifver farbror. Derifrån kan jag ej berätta någonting. Jag är i Upsala, som ligger långt från alla himlar. Jag går der och tror på ett bättre lif efter detta; och i vår, i vår, då foglarna sjunga, då blommorna komma, kommer väl äfven till mig en röst som säger: »ske dig som du tror!» — Jag kan likväl fägna min bäste farbror dermed, att jag i musikaliskt afseende mår mycket bättre nu i Upsala än någonsin förr. Höijer är en rätt rolig bekantskap, och jag förstår ej, huru vi i så många år kunnat gå här utan att bli bekanta, om ej derför att nöjena ej låta söka upp sig, utan komma af sig sjelfva likasom från himlen. — Vi spela *à quatre mains;* då Nordenfelt for bort, lånte Höijer hans klaver. — Och Clementi är en stor man, min bäste farbror. Jag har köpt 4:de häftet af hans verk. Der äro 5 sonater à quatre mains och en för 2 klavér. Det är gudomliga stycken ibland dem. Oändligt mycken lätthet, lust och kraft. Sonaten för 2 klavér är på en gång det rikaste och sötaste man kan höra. Jag tar tillbaka mina ord, då jag en gång, utan att känna Clementi, fördömde honom såsom grann. Han har snille; och prakt och prydnad anstå snillet, som grannlåt kläder den vackra. Men blotta grannlåten gör ingen vacker, och fraser duga till ingenting — ej en gång till en konsert eller ett äreminne.

Jag vet ännu ej, hur det gått med svenska akademiens högtidsdag. Man säger, att ingen vunnit det stora priset, hvarken i poesi eller vältalighet. »Vi ha fått en rik skörd i år», skall Rosenstein ha sagt, »men det var bara halm».

Har jag kallat Rousseau en dåre, min bäste farbror? Om farbrors postscriptum säger sant, så erkänner jag mig skyldig till *crimen læsæ majestatis* och underkastar mig allt det straff, som farbror vill ålägga. Olyckor och oro förstörde hans sköna själ och bragte honom till slut liksom utom sig. Var *det* dårskap, så har jag menat detta. Man har kanske kallat det så. — Jag vill fråga tillbaka: hvad är vishet? — Snillet är mångom en galenskap; och till dem, som döma Rousseau, hans lif och hans sista dagar, ville jag väl säga hvad han sjelf sagt om sin Heloise: »gens du monde, qu'il vous importe?» Jag har läst honom litet, allt för litet; men allt skönt kan förenas, ty det är ju i sjelfva verket ett. Och jag hoppas, att jag och farbror sjelf skola kunna på en gång anse Göthe för gudomlig,

beundra Schiller och älska Rousseau. All jämförelse duger sällan. Snillen äro *omätliga* storheter, säger Kellgren.

I morgon är nyårsafton. — Jag har blott en rad igen, men i en rad lika så litet som i ett bref kan jag säga allt det goda jag önskar farbror.

Till hans exc. grefve J. G. Oxenstjerna*.

Då tiden, inom hvilken täflingsskrifterna i svenska akademien borde inlemnas, redan är förfluten, utan att jag är ibland de täflandes antal eller kunnat visa mig värdig den uppmuntran dertill, hvarmed E. Exc. så nådigt hedrat mig, borde jag visserligen ej ega någon rättighet att hos E. Exc. göra mig påmint. Jag vågar likväl nalkas E. Exc. för att få ge den försäkran, som för min egen tillfredsställelse är vigtig, att, om jag ej svarat mot så mycken godhet, det åtminstone ej varit mitt bemödande som felats, och att det är blott missnöjet med mitt eget arbete, som hindrat mig att underkasta det E. Exc:s enskilda och akademiens pröfning.

Då jag så fäller min egen dom och med detsamma sätter mig ur det enda förhållande, hvilket jag varit nog lycklig att ega till en man som jag så högt vördar, skall likväl E. Exc. tillåta mig att deraf bibehålla en dyrbar hågkomst och en tacksamhet, som ej förr än med mitt lif skall upphöra. Med djupaste vördnad — - -

---

Till J. Marie Geijer. *Upsala den 9 Mars 1805.*

Sjung med mig: *nu kan du låta din tjenare fara i frid!* — Jag har hört *Requiem*, min bästa syster, och jag kan ej beskrifva för dig hvad jag hört, utan ber dig tänka på himmelen och alla änglar, tills du sjelf får erfara, hvad som ingen penna kan uttrycka.

Jag har varit i Stockholm två gånger. Den första gången var jag ej så lycklig. Man hade talat både om Requiem

* Detta bref, som finnes bland förf:s efterlemnade papper i afskrift af hans egen hand, men utan datum, synes vara från slutet af år 1804. Det angår det äreminne öfver Axel Oxenstjerna, som Geijer blifvit uppmanad att författa. Jfr Rosensteins bref, ofvanför sid. 524.

och Skapelsen, men ingendera blef af. Böndagsafton, fredagen, kl. 12 fick jag Karl Fredriks bref, att Requiem ändtligen skulle gifvas. Jag hoppade af glädje, och redan kl. 2 sutto jag och min reskamrat Lövenhielm i släden. Oförmodadt hade konserten åter blifvit uppskjuten, och vi måste vänta ett par dagar; men till belöning fick jag också höra en repetition, således hela musiken tvänne gånger. — Med partituret i hand, som jag lånt af Silverstolpe, följde jag med not för not, så mycket jag kunde för tårfulla ögon; och det var som om jag stått på en strand i mörkret och ett osedt haf af mäktiga harmonier brusat emot mig och hotat mig. Någonting så allsmäktigt, som kommer menniskan att bäfva, ligger det i dessa körer. — Du känner, att orden äro en latinsk messa för de aflidna. — Musiken börjar tyst och heligt; och då slutligen en röst efter den andra långsamt faller in i denna majestätliga början: *Gif dem den eviga hvilan, o Herre!* tills hela kören med långsamma vågor stigande hvälfver sig liksom mot himlen: så är en verkligen till mods, som om man ville falla på knä i stoftet och tillbedja. En sådan andakt, någonting så heligt har jag aldrig erfarit. Och nu kände jag först, att det heliga och gudomliga, det äkta himmelska, för hvilket ett ord aldrig gifves, som menniskan med onämnbara aningar och hopp omfattar: att det är blott musiken, som framkallar det ur hjertat, som öppnar det för oss, som utvecklar en himmel ur själen och närmar himlen till den. — Mozart har satt den till sorgmusik öfver sig sjelf; och man kan kalla det hans förklaring, der hans själ, som snart skulle lemna sin hydda, genomgår alla omvexlingar af sorg, ånger, hopp, fruktan, till dess hon, drucken af kärlek, tacksamhet och förtröstan, triumferande och renad höjer sig med helig lofsång mot det eviga ljuset. — Han dog under det han hörde den uppföras första gången. Hans själ sväfvade bort på hans egna toner; och i hela kompositionen synes han ej hafva rört vid jorden: så mäktig och hög, utan ett ögonblicks fall, är den; så stark utvecklar den sig i de fullaste körer. Solo förekommer ganska sällan; men kören tycks ej bestå af många röster, utan vara en enda mångstämmig röst; hvar stämma lefver och vandrar fri för sig; dessa toner tyckas ej vara satta tillsammans, utan ha liksom vuxit i hop och älska hvarandra. Ett solo mins jag, som jag aldrig kommer att förgäta. Det sjunger om den röst, som en dag skall väcka de döda ur sina grafvar. Basen sjunger det, blott ackompanjerad af en enda fagott, och jag har aldrig hört

eller trott, att en melodi kunnat innebära någonting så hemligt, förskräckande och dystert. I allmänhet göra trumpeter och fagotter en verkan, som är öfver all föreställning. — Exekutionen tycktes vara ganska god, så mycket jag kunde höra för musiken. — Om någonting kan nämnas bredvid detta, så gjorde äfven två pjeser med ganska god musik mig mycket nöje. Den ena var *Folke Birgersson till Ringstad*, musiken af Dalayrac, i det ömma, skämtande och naiva oöfverträfflig; den andra: *Målaren och modellerna* af Mehul, som yrar af rikedom, yppighet och glädje. — Silverstolpen skaffade mig äfven förra gången det nöjet att bevista en musikalisk picknick i *Nytta och Nöje;* men Müller var för artig, så att vi fingo nästan mycket klavér-duetter till lifs. En qvartett af Mozart, som vi fingo höra till slut, ersatte allt. Den var gudomlig och gudomligt spelt. Müller spelar som en ängel. På konserten exeqverade han en stor viol-konsert af Geminiani, en af de gamla stora författarne. Den var snarare en symfoni, der första stämman kallar de andra till konversation, och otroligt vacker. — Till slut gafs en himmelsk kör ur Händels *Messias*.

Förvånas du ej öfver mig, som fått höra så mycket vackert? Ja, jag har varit lycklig, och jag skall bli lycklig länge; som i ett friskt bad har jag vederqvickt mig i sköna, lyckliga känslor, och jag tackar Gud som beskärt menniskan så mycket nöje. Föga åtrår jag, mindre har jag rättighet att fordra; *ett* blott ber jag, att Han måtte bevara åt mig: ett friskt och rent sinne för allt det sköna och upplyftande, som han nedlagt i sina älsklingars verk, och jag är säker, att jag ej skall ha funnit verlden fattig på sällhet. — Då jag betraktar dessa verk, finner jag, hur ovärdig jag sjelf är, och förtviflar om, att jag nånsin varit ämnad till konstnär. — Arbete! ja, min vilja eger jag, och menniskan skapas af sin vilja; men det gudomliga kommer af sig sjelft, faller på en menniskas lott som en skänk af oändlig godhet: har du det ej, du förvärfvar det ej. Men njut det: du är lycklig.

Silverstolpen förde mig en afton till Skjöldebrand. Han spelte på sitt fortepiano, och hans fantasier voro vackra, hans kompositioner ännu mer, och hela hans person obeskrifligt älskvärd och intressant.

Jag såg museum, der en tafla: *Maria med barnet*, af Correggio (som det sades), gjorde mig mycket nöje. Så ser ett gudomligt barn ut, som ännu ser ur sin himmel ut i verl-

den. — Och för att den dagen, på hvilken jag hörde Requiem, skulle ändå vara den allra lyckligaste, så såg jag Sergells atelier nyss innan jag gick på repetitionen, jag såg *Kärleken och Psyche,* och du kan ej föreställa dig, hur vackert det är. Du kunde bli kär i denne Amor, som sväfvar emellan gosse och yngling, om han ej vore lika majestätlig som skön, om ej den sorg och den gudomliga förtrytelse, hvarmed han sliter sig lös från den ångerfulla, knäböjande Psyche, stötte dig med vördnad tillbaka.

Upsala den 1 Apr. 1805.

Till fru Kristina af Geijerstam *.

Skapelsen föres upp i dag i Stockholm. Jag får ej höra den. Men för att trösta mig öfver det jag förlorar, vill jag berätta min bästa faster hvad jag redan vunnit. Jag har hört *Requiem,* och om jag dör innan jag får höra mer, så är jag glad, att jag åtminstone kan säga, att jag hört musik. Kanske vet min bästa faster redan, hur lycklig jag varit; men det är det som jag skulle berätta, och jag vet föga, hur det skall gå till, då lyckan ej har många namn, och den högsta skönhet har intet.

Jag tänker med ett slags tillbedjande andakt tillbaka på dessa stunder, på denna musik. Han är så vidtomfattande, att man kan säga, det ligger en oändlighet, en verld i honom; och liksom man ej kan tänka en verld utan en Gud, så hör man ej denna musik utan att känna sig nära gudomligheten. — Faster kan aldrig tro, hvad det ligger för en makt i en kör, och framför allt i dessa körer. Det är någonting obeskrifligt djupt och genomträngande, liksom en osynlig ström som för en med sig. Musiken begynner som om den ville föreställa de tysta och rädda aningar som sväfva omkring grafven, tills först en röst, så flera, derpå hela kören instämmer i denna majestätliga början: *Gif dem den eviga hvilan, o Herre!* Kören stiger med fulla vågor liksom mot himlen och för en oemotståndligt med sig. Röster om nåd och förbarmande, uttryck af bäfvan, till och med af fasa, omvexla med lofsånger, till hvilka man nödvändigt tänker sig änglar och en himmel, som t. ex. *Helig.* Ack, om faster hade hört detta Helig, och med de mest smältande melodier, som *O Guds lamm* och *Väl-*

* Om henne, se band. 1, sid. 123.

signad vare han etc.! Det är med denna högsta musik som med solen, hvars värma alla känna utan att kunna se på henne. Men om jag skall våga ett omdöme, så föreföll det hela mig som en enda sublim och stark dissonans. Det allra högsta lif lefver der, sådant som det blott finnes i naturens eviga källa; men detta lif lefver ej för att lefva, utan för att dö. Det är liksom i strid med döden och evigheten. Jag vet ingen annan bild derför än yttersta domen. Jag finner den ej öfverdrifven, och lemnar åt faster sjelf att utarbeta den. Man känner sanningen deraf, att Mozart komponerat denna musik till sorgmusik öfver sig sjelf, och att döden ryckt honom undan dess fullbordan. Man liksom ser denna stora själ, som omfattat en oändlighet af snille och krafter, än bäfva tillbaka från grafven, än sväfva öfver den i odödlighetens njutning, och stridande bära inom sig alla himmelens och jordens känslor. Man ser striden, men man ser ingen försoning; och man går bort, ej med en lugn vällust, utan med en dissonans i själen; ty död och evighet ha kommit att gästa der. Ingen menniska ser dem utan fruktan, intet lif utan att bäfva; men den som ej sett dem, han har ej haft ett sublimt ögonblick i sin lefnad. — Jag har behöft denna konsert. Jag lefver af den under mina närvarande tråkiga göromål. Jag skall lefva af den, tills min bästa faster åter blir min värdinna.

Till Esaias Tegnér. *Upsala den 19 Nov. 1805.*

Tack, min bäste bror, för i somras och för ditt bref. Jag har till halfs väntat dig hit och trott dig vara i Stockholm. Du nämde något sådant. I stället finner jag dig längst ned i Lund, slumrande i famnen på de lundensiska sånggudinnorna, poetiskt taladt, som dock är oförlåtligt, då man har Wieland i handen.

Hvad jag gör? Du vet hvad man gör till examen. Jag frestar, eller rättare jag blir frestad dagelig af den onde anden i professors skepelse och åthäfvor, finner det naturligtvis ej roligt och har ofta lust ge dem igen frågan i bibeln: hur skola dessa stenar varda bröd? — Nyss läste jag hebreiska i hela sex dar. Jag hann ej komma väl under fund med innanläsningen — men läste öfver min lexa, som då jag var i tredje klassen i verlden. Före jul blir ingen examen. Ej långt efter jul, hoppas jag. Jag längtar efter magister-namnet, för att

sedan med allvar få bli lärjunge. Historien får allt mer attrait för mig, och jag hoppas komma att läsa den flitigt. Nu får jag ej, för mycket annat; men man har nu nog af dagens historia. *Sömnen* har ej fattat det menskliga sinnet, som du säger; du må hålla dig efter orden: *stormen* har fattat det. Ett sådant krig ha ej många öfverlefvat. Det är en krisis för oss alla. Det 300 år gamla systemet tycks vilja falla. Godt och ondt står i Guds hand; men för sömn blir sörjdt. Man sofver under ruiner tungt nog. —

Beröm mig ej så, om du ej vill, att jag skall begynna i min ordning. Gud skall veta, hur omogen jag är. Men du har orätt i, att man ej af läsning odlas. För literatören är studium den enda odling. Hvad ett geni har skapat *läser* man ej. Man *ser* det, lefver och näres deraf. I lifvet se vi blott fragment. Snillet i konst och vetenskap öppnar för oss en verld. Framför allt räknar jag här — du må säga hvad du vill — på den vetenskap, som af alla är mest poesi, nämligen filosofien. — —

Till föräldrarne. *Upsala den 17 Febr. 1806.*

Jag lefver ett sällt lif, läser hvad jag vill, roar mig när jag kan, och min läsning är ej annat än ett oafbrutet nöje. Farväl astronomi och fysik och hebreiska*! Min ceremonivisit är slut. Jag återvänder till mitt land, och mina första vänner och skalder och snillen föra mig i en högre och sällare rymd än någon parnass ligger. Snart får jag likväl lof att tänka på min disputation. Jag har funderat på att skrifva den sjelf, och förmådde mig ej mitt beslut dertill, så drefve mig nöden. Professorerna äro karga med sina disputationer denna gången. De hafva köpt sig oxar, tagit sig hustru, gått att ligga och så vidare. — Min examen har gått rätt bra. Onsdagen i förra veckan den 12 var den stora dagen. Huru stora mina protokoll äro, vet jag ej ännu, har ej heller frågat stort derefter. Hedersrum får jag ej; om ej hedersrum vill säga hvart och ett rum, som man med heder innehar, och söta far förlorar sin bål, om jag minnes rätt. Måtte min bästa far aldrig göra någon förlust, på hvilken jag med mindre samvetsqval tänker.

* Här är af kapten Rappolts hand tecknadt i brädden af brefvet: »Det är ganska beklageligt.»

Till J. Marie Geijer. *Upsala den 21 Apr. 1806.*

— Vi ha vår. Men poeterna må väl kalla våren *himmelsk;* ty här på jorden duger han ännu ej. Vatten och smuts äro dess jordiska följeslagare, som följa mig, om jag någon gång vill se en ren himmel och höra lärkan.

Nu är dagen utsatt till promotionen. Den blir den 16 Juni. Vore du här, du skulle få fläta min krans. — Jag ber, att du ej må göra dig ett för poetiskt begrepp om en magisters krans och promotion. Lagern växer här i drifhus, parnassen är af goda furubräder, och sånggudinnorna ha peruker.

Jag har nu brådtom med min disputation. Vårvärmen har ännu ej yttrat något särdeles inflytande på denna lärda växt. Den ligger i sin linda. Hvad har jag gjort hittills? torde du fråga. Ganska mycket, som jag skulle kunna berätta för dig, och som ändå ej vore annat än andra namn på konsten att slå dank. Jag tror en tysk poet — Schlegel, om jag mins rätt — kallar det en gudomlig konst. Jag besitter den af naturen.

Till densamma. *Upsala den 13 Juni 1806.*

— Jag skyndar snart till far, mor, syskon, vänner, midsommar och musik: der har du all jordens glädje i få ord. Ty klavéren må nu vara sådana de vilja. Emot mitt instrument, som står här två steg ifrån mig, måste de dock låta som änglarnes harpor i höjden. — Ej ett ord mer. Intet akademiskt nytt. All min håg och lust ha redan lemnat Upsala. — Den 16 blir promotion. Vet du, hvad det vill säga? En professor, som kallas promotor, stiger upp i stadsens domkyrka och säger till dem der stå omkring honom: »I män, såsom Gud skapat himmel och jord utaf intet, så skapar jag ock eder, utaf den makt och myndighet mig gifven är, till magistrar!» — Denna gången gå femtiotre apostlar ut att lära omkring all verlden.

Till densamma. *Upsala den 27 Okt. 1806.*

— Om Upsala har jag en ovanlig nyhet att berätta, nämligen att här varit mycken musik, det vill säga, på något öfver 14 dagar fem konserter. Tvänne af herrar Ficker, som blåsa flöjt och oboe, tvänne af Megelin och en af Norman. Jag har

likväl ej varit på mer än två, och kan ej säga, att jag på dem hört något rätt vackert, mer än en duett af Viotti för violonceller, som Megelin och Cloos, en annan violoncellist från Stockholm, spelte charmant. Jag har hört den spelas af Troili och Lilljebjörn*, och äfven sjelf spelt den med Troili. Lilljebjörn spelar likväl vida mer musikaliskt än Megelin. Denne regerar sitt instrument, men han regerar det tyranniskt och plågar sin stackars basviol genom en öfverdrifven force. Normans spel är klart och behagligt, men utan all djuphet och sann känsla. — Vårt egna musikaliska sällskap är också i gång. I afton äro vi tillhopa för första gången. Vi äro inalles ej mer än 8 à 9 stycken, och nog många för att ha roligt. Jag kan således hoppas att också någon gång få en qvartett hos mig. Du kan ej tro hvad jag är glad deröfver.

Upsala den 31 Okt. 1806.

Till hans exc. grefve J. G. Oxenstjerna.

Det är ej utan tvekan som jag vågar nalkas E. Excellens. Ovan att tala till de stora, hvem lär mig ett värdigt språk till den, som bördens glans och snillets ära höjer så oändligt öfver mig? Jag skulle tveka, om jag blott genom dem kände E. Exc. Men E. Exc. är äfven god: jag har erfarit det. Tacksamheten har sina rättigheter; den gör, att jag ej behöfver vara djerf — den gör också detta ögonblick till ett af mina lyckligare.

E. Exc. har visat mig det ärofulla förtroende att uppmana mig till Axel Oxenstjernas lof. Tiden är förbi. Jag har ej svarat emot detta förtroende. Men jag önskade, att det ej vore för sent att hos E. Exc. få aflägga min tacksägelse; och sjelfva denna villrådighet, som ej tillåtit mig att göra det förr, önskar jag måtte få gälla som en tacksägelse, som det bästa bevis — huru gerna jag hellre velat tacka med gerning än ord, huru frestande denna ära för mig var. Jag känner lifligt hela dess stora värde. Jag känner det för väl, ty jag känner också mig.

Det var en gång, då jag vann ett bifall som öfverträffade mitt hopp. Om jag en annan gång var vida mindre lycklig**,

---

* Om dem, se band. 1, sid. 7, 123, 124.

** Hvarpå detta syftar, upplyses af följande bref från landshöfding Rosenstein:

så är det ej deröfver som jag vill beklaga mig. Lycklig nog, då jag vunnit det pris, att äfven efter ett felsteg njuta en uppmuntran af E. Exc., öfver hvilken, om jag också egde den högsta förtjenst, jag skulle vara stolt. Jag vill det ej heller, emedan jag vet, att jag haft orätt. Förförd af en falsk teori, sökte jag att förena tvänne orimliga saker, ville på en gång göra en historia af ett tal — som blef ingendera. En stor idé, tyckes mig, ligger i den store och älskvärde mannens lefverne, som jag ville prisa: en sublim bild af mensklig storhet och svaghet. Hans liksom medfödda visa måtta; hans beundran och kärlek för Gustaf Adolf, som likväl fästa honom vid ett för högt mål, som blott kunde vinnas genom förstörelse; motsägelsen mellan hans egna goda, men ensidiga afsigter och fäderneslandets sällhet, som gjorde hans ålders sorg; slutligen den förstörande öfverdriften i hans hela tidehvarf,

---

Min herre. *Stockholm den 2 Febr. 1807.*

Jag bör hafva den äran låta veta, att M. H:s äreminne öfver Sten Sture nu är lemnadt på trycket, men tillika att jag, enligt samråd med akademien, på 6 eller 7 ställen gjort några små rättelser och ändringar. Olyckligtvis inträffade detta, då M. H. icke var i Upsala och dess adress var mig obekant. Jag kan dock försäkra, att ändringarna äro lika obetydliga som få, samt att, utan egenkärlek, de alla leda till större rätthet i uttrycket och klarhet i meningen. Då jag å nyo genomläst detta äreminne, har jag blifvit stadgad i min öfvertygelse, att M. H. är född för vältalighetsyrket, och att det vore brottsligt emot vitterheten, om M. H. lemnade det. Jag kan ej annat än på det högsta uppmuntra till försök rörande Axel Oxenstjerna. Då biskop Lehnberg vid 1805 års täflan yttrade om ett inkommet försök, att det röjde en verklig anda för vältaligheten, var detta ett beröm som från en sådan kännare bör anses såsom en uppmuntran att fortfara. Huruvida vår gissning på H. M. såsom författare var grundad, är jag ej berättigad att veta; nog af, att jag vet att vi hos ingen annan funnit en sådan anda. H. Exc. herr grefve Oxenstjerna har meddelt några allmänna reflexioner rörande äreminnet. De äro af mig författade, och ehuru litet värde de kunna ega, tror jag dem icke alldeles onyttiga. Anse mig ej såsom en fiende af den nyare filosofien, men blott såsom den der tviflar, att dess termer och satser ännu äro användbara i vitterheten, minst då ändamålet är att intaga och röra. Slutligen bör jag försäkra att, ehuru mina svaga ögon nödgat mig att nytja främmande hand, har jag valt en pålitlig och tystlåten man. Hvad jag framför allt önskar, är att Herr Mag. behagade vara öfvertygad, att jag vid alla tillfällen med värma, verklig högaktning och oinskränkt tillgifvenhet skall finnas

Dess

ödmjuke tjenare
N. von Rosenstein.

som bröt hans vishet och lycka så väl som allas: allt detta hör till taflan af den sanning, som alla stora moment i historien uppenbara: att verlden går sin egen gång, ej efter menniskans sinne, — att äfven den störste och bäste blir ett offer för sin egen inskränkning — och är ej derför sämre. Men det tillhörde ej ett med sig sjelf icke nöjdt sinne, en vacklande smak, att välja till sitt ämne store mäns beröm, och det tillhör dem ej än. Hvad mer, om jag skulle fått begagna mig af det största prof E. Exc. gifvit mig af sin ynnest, om det skulle tillåtits mig att i E. Exc. se en vän för ett nytt arbete, innan jag såge E. Exc. som dess domare! Jag känner, huru mycket jag skulle vinna genom en sådan granskning; men så mycket mindre skulle jag kunna draga fördel deraf till att söka en belöning, hvarom blott egen och fri förtjenst bör täfla. Nu mindre än någonsin skulle jag kunna njuta af detta ädelmod. — Men tillåt mig, nådigste grefve, att derför få aflägga min allra ödmjukaste tacksägelse, att få betyga huru oändligen högt jag värderar en uppmuntran från E. Exc:s hand. Så länge jag lefver, skall den blifva mig en dyrbar hågkomst. Oxenstjerna är ett namn som påminner alla om snillet och behagen. Jag är ibland de lycklige, för hvilka det också innebär minnet af godheten.

Och nu — hvarmed skall jag kunna svara deremot?

— Jag vet, att man i vitterheten betalar med hvad man är, ej med det man vill; att i det vackra ej något godt uppsåt gäller som förtjenst och ingen dygd finnes. Likväl är det blott med denna förtjenst, som jag kan vedergälla E. E:s uppmuntran: — att den, som en gång var henne värd, i sjelfva verket högst af allt i verlden värderar det sanna och sköna i vetenskap och konst och åt dem är beredd att uppoffra sin lefnad. — Hans mål är valdt, hans bana är i mer än ett afseende oviss. — Af verlden begär han ej något minne. Men han skulle skatta sig lycklig, om han alltid förtjente att ega ett rum i Eders Excellences.

Till kapten v. Rappolt. *Upsala den 12 Apr. 1807.*

Jag var i Stockholm öfver påsk. Jag träffade der fru Geijerstam. Jag hörde mycket vackert. Jag hade mycket roligt. Och jag hade helt och hållet henne att tacka derför. Vi skildes åt med den öfverenskommelse att bägge beskrifva våra musi-

kaliska nöjen för vår gemensamme lärare och vän. Kanske har hon redan uppfylt sin förbindelse. Om jag ej med förra posten fullgjorde min, så har jag en musikalisk, det vill säga, för min bäste farbror en giltig ursäkt. Jag fick med mig till Upsala en ny stor vacker sonat à quatre mains af Mozart, som fru G. lånte af Lithander, och som jag hade kort tid att skrifva af.

I likhet med alla systematiska historieskrifvare begynner jag min historia med skapelsen. Men först var kaos, och jorden var öde och tom och mörker var öfver djupet. Haydn lät också sin *Skapelse* framstiga ur ett kaos, och jag vet icke, om ej just detta är det största mästerstycket af hela hans verk. Hvad jag åtminstone vet är, att jag aldrig hört någon så underbar och stor musik. — Det tillhör endast musiken att kunna beskrifva det obeskrifliga; huru skulle jag kunna ge något begrepp derom med ord? Jag skulle göra ett annat kaos, af ett ganska vanligt och dåligt slag.

Jag har hört denna musik. Jag har känt den. Farbror har sjelf hört detta stycke, så godt det i sammandrag kan uttryckas. Mig återstår således blott att omtala det undransvärda och mästerliga användande af instrument, som ej i något utdrag kan uttryckas, och som man blott finner då man hör det exeqveradt af orkester. Klagande dissonanser förekomma i början. De synas vilja försmälta till ett harmoniskt ackord, men göra det aldrig, utan stiga i oreda, om jag så får säga. Orkestern arbetar tyst, liksom i en fiendskap som ej ännu hunnit utbryta. Under detta låter han de djupa instrumenten, hvaribland jag i synnerhet vill minnas fagotten, stundom genomskära dissonansen med ett djerft lopp. Det är som då man väntar åska och hastigt ser blixten genomskära hopade moln. Ändtligen får man en harmonisk gång i en ton der man minst förmodade. Men det varar ej länge. Harmonien söndrar sig i strid. Instrumenten begynna att med korta, starkt markerade drag liksom stöta hvarandra ifrån sig. De högre samla sig i ett tyst ackompagnement. Melodien, som ligger i de grofva blåsinstrumenten, förefaller som suckar ur djupet och motsvaras stundom i högre oktaver af flöjter och klarinetter. Orkestern samlar sig småningom i ett crescendo, som slutar sig liksom med en explosion i ett fortissimo af alla instrument, der våra violister på Sjöstad vanligen slutade sitt lilla kaos.

Hvad som derefter följer till recitativet kunde man kalla ett sammandrag af allt det förra. Dissonanserna dö slutligen

bort i vanmakt — en paus — och man hör detta sköna, gudomliga recitativ: *I begynnelsen skapte Gud himmel och jord.*

Men mitt bref blir bara kaos, och min bäste farbror kunde säga till mig: *passons au moins à la création!* såsom domaren i »les Plaideurs»: *passons au déluge!* Jag skall också om sjelfva skapelsen vara så mycket kortare. Jag nämner blott tvänne favorit-stycken, tvänne körer, den ena ur C dur i slutet af andra afdelningen: *Fulländadt är det stora verk;* den andra i F dur i tredje afdelningen: Adams och Evas lofsång till Gud. Den ena är änglarnes lofsång, den andra menniskornas, och jag tviflar, att hvarken de eller de förra, som också sägas lägga sig på musiken, skulle kunna på ett värdigare sätt yttra sin tacksamhet och sitt lof. Den ena är himlarnas triumf, den andra är jordens glädje. Den ena sublim, djerf, upplyftande; den andra full af förtröstan, tillfredsställelse och innerligt tillbedjande, och med allt detta kan jag dock hvarken säga hvad den ena eller den andra är. I den förra af dessa körer förekommer denna ängla-duett: *Till dig, o Gud, lyfts hvarje blick.* Äfven den senare är dels kör, dels duo.

Man beklagar, att ibland så stora skönheter, hvari konsten lefver sitt fullaste och sjelfständigaste lif, man så ofta nödgas höra Haydn, trött att producera, eller förförd af sina orimliga ord, nedsänka sig till imitation af allahanda saker i naturen med deras respektive läten. Låta en orkester, som nyss exeqverat de gudomligaste saker, tuttra som en dufva eller härma ännu omöjligare saker; skrifva en liten vacker adagio för att föreställa huru långsamt en mask kryper ur sitt hål i jorden o. s. v. — sådant är likväl emot konstens värdighet. Musiken har att omfatta den dunkla känsla, i hvilken vi omfatta naturens harmoni och skönhet. Den gör det, och har ej att göra med imitation af något föremål eller med något läte i verlden. — Men allt det der är så lätt att säga och finna, att man ej en gång borde säga det. Äfvenså är det med den observation, att mången aria förefaller trivial vid sidan af så förträffliga saker. Det förekommer så, ej blott derför, att man så ofta hört dem klinkas på ett klavér. De äro rätt vackra, men ej vackra *här;* och då ängeln Gabriel i ton af en ung sentimental elegant Coridon sjunger: *Nu bjuder ängens friska gräs* m. m., tyckes han göra sig nog gemen för en ängel. — Men det är lyckligt, ja, en pligt, att i snillets verld, som i den verkliga, vara optimist; det vill säga: ej mindre

se det onda, än glömma det för det goda. Och här har man lätt att göra det.

Exekutionen tycktes i det hela vara ganska bra. Karsten sjöng charmant, mamsell Wässelia merendels bra, men basen herr Stieler har ej god röst och gjorde ej alltid sin skyldighet med den han har. Orkestern var starkt besatt, men auditorium ännu starkare. Trängseln och värmen voro svåra. — Fru Geijerstam, som jag ej förr råkat, hade jag mycket besvär att leta upp med ögonen; slutligen trängde jag mig fram till henne efter konsertens slut. Hon var i grefvinnan Cronstedts sällskap. I gången bredvid dem och på sidan hade en hop unga herrar valt plats för sitt samtal och gifvit en elak ton i Skapelsens stora harmoni. Hon beklagade sig sedan deröfver.

Om lördag var jag på visit till Karlberg, der fru G. bodde. Jag blef qvar der till afton, spelte äfven, men ej bra; jag hade blott beredt mig på en kort visit och hade inga noter med mig. Der gjorde jag Lithanders bekantskap, en intressant och öppen menniska. Han gör numera ingen affär af klavér-spelningen, men sysselsätter sig mycket med teorien. Han spelte en hop svåra saker af Clementi på fortepiano, juste, men nästan för bullrande och, som jag tyckte, med liten accent. — Grefvinnan C. var nog god att bjuda mig på den stora konsert, som påskdagen skulle bli hos henne. Hon var äfven nog obligeante att be mig spela på den. Men fru G. var så god och hjelpte mig ur denna förlägenhet, och jag slapp. Jag kom påskdags-afton, men kom nog sent och fick derför bannor af fru G., som jag väl förtjente.

Det var mycket folk. Jag såg stjernor och band; men mina öron hade för mycket att göra, för att jag kunde hinna att se och betrakta alla dessa menniskor. Jag tyckte om dem, ty de voro tysta. Ingen ton gick förlorad, hvarken genom sällskapets eller betjeningens fel. Grefvinnan C. är en förträfflig musikalisk värdinna. — För att begynna med sången. Jag hörde Collin sjunga några småsaker, jag vet ej hvad. Fröken Silfversparre, som en gång sjungit publikt i Skapelsen, sjöng en scen med fullständigt ackompagnement — grant, men ej vackert, stundom falskt. Fröken Silfverstolpe sjöng en annan af Beethoven, men märkligt. Hennes röst är i styrka, fyllighet och étendue verkligen ovanlig. Kompositionen var också ovanligt vacker. — Fru G. spelte en trio af Himmel, den kända, vackra, och spelte den mycket väl. Fröken Lewenhaupt och Hirschfeld läto höra en duett för fortepiano och

valdthorn. Den var rätt vacker. Dessa instrument passa väl tillsammans; men hvar skulle ej Hirschfelds valdthorn passa? Då det spelas så, som han spelar, tycker jag åtminstone, att det är det vackraste af alla blåsinstrument, kanske af alla instrument jag hört. Alla andra blås-instrument ha det fel att vara för mycket sinliga. De kittla örat och trötta det på längd; de äro okyska, om man förlåter mig detta uttryck. Valdthorn är den enda oskuld ibland dem. I renhet, klarhet och skär ton står det närmast den vackra menniskorösten. — Crusell spelte en qvartett af egen komposition. Den egde i detta afseende ej något utmärkt värde. Exekutionen egde det visserligen. Jag hade ej hört Crusells klarinett förr och har hört den mycket för litet, men äfven den föreföll mig för smältande, för retande, för vek. Jag ville ej tillåta något blås-instrument att vara solo- eller principal-instrument, utom kanske valdthornet. Men det har jag ej hört solo. I stor musik ge de glans och kolorit åt kompositionen och äro oumbärliga och förtjusande. Men hvem ville måla en figur ensamt med bjerta, höga och ljusa färger? Hvarje instrument har sina fördelar och sina brister, som påminna att de alla äro syskon och älska att vara tillsammans. Somliga äro fullkomliga i alla andra afseenden, men sakna étendue, t. ex. violin: det skönaste af dem alla. Strängt taget torde det ej finnas mer än ett enda solo-instrument i det som derför är satt. Det är orgeln. Den som kunde spela den!

Müllers viol! Farbror känner den för väl, att jag skulle vilja säga ett ord derom. Ingenting mer, än att jag ej en gång kan inbilla mig något som vore fullkomligare i hans genre. Jag hörde honom spela en qvartett af Mozart. Den och Skapelsen äro de vackraste minnen jag förer med mig från hela denna musikaliska fest. Så begär Mozart att blifva exeqverad, om man skall finna hela den oändliga skatt af skönhet, som han nedlagt i dessa qvartetter. Exekutionen ger honom ej dessa behag. Den gör honom blott rättvisa och ingenting mer. I allmänhet behandlar man med allt för liten vördnad, med allt för litet studium sådana auktorers arbeten. Att exeqvera dem fullkomligt är i sin stränga mening ej annat än att komponera dem efter än en gång, och egentligen att tala finnes det i hela verlden ej någon, som kan exeqvera en kompositörs arbeten, eller skulle kunna göra det, mer än han sjelf.

Tisdagen voro vi till middag hos Forssmans. Om afton kommo Brendler, Norman, Askegren, Borén och Silfverstolpe

dit. Müller var också der en stund. Jag spelte för honom och fick beröm. — Vi fingo höra Boccherinis qvintetter. Af alla auktorer den, som ligger mig närmast och mest rör mig. Det är toner och minnen som komma ifrån en oskyldig verld, der man en gång lefvat. Man älskar honom, om man ock erkänner den stora öfverlägsenhet, som Mozart och Haydn ha.

Norman spelte en grann qvartett af Dupuy, der fingrarne hade mycket att göra, och som *de* komponerat på egen hand. — Brendler en annan af Krommer. Hans flöjt är vacker och hans exekution verkligen musikalisk. — Askegren en briljant konsert på fortepiano af Fedor.

Fjerdedagen reste jag ifrån Stockholm och ifrån mycken musik, som jag ännu hade att vänta. — Jag hade så när glömt omtala, att jag också blef bekant med Hæffner, till hvilken Silfverstolpe förde mig. Jag hörde honom spela svåra saker af Sebastian Bach, som är hans favorit-auktor. — Ifrån biblioteket här har jag skaffat mig Händels ouverturer, satta för klavér. Han är ännu strängare i sin stil än Bachen; det fins ej en enda not, som kan anses för remplissage. Det är mycken enfald, klarhet och storhet i hans musik.

Men det är tid att jag slutar min långa musikaliska sermon. Jag önskar, att farbror läser den med hälften så mycket nöje, som jag skrifvit den. Huru oändligen mycket hellre hade jag ej velat i min bäste farbrors sällskap höra allt det vackra, hvarom jag berättat! Jag slutar med det, hvarmed jag bort börja, med tusen tacksägelser för min bäste farbrors bref. Skytteanus har för det närvarande tvänne docenter, och emellan dem får jag ej rum. Af Aurivillius har jag fått korgen, som ej stort bekymrar mig. För det närvarande har jag ingenting mer att säga om mina utsigter.

Till fru Geijerstam. *Upsala den 11 Maj 1807.*

Tack, bästa faster, för den hederlige Rappolts epistel till sina bägge lärjungar och vänner i den musikaliska tron och kärleken. Den kom säkert varm ifrån hans hjerta, ehuru, som det synes, ej skrifven i någon af hans glada stunder. Ålder och sjuklighet göra dem mera sällsynta; men just derför har hans alltid lifliga kärlek för musikens skönhet och kraft någonting rörande, som gör känslan godt och tyckes intyga, att njutningen af det vackra är den enda i verlden som ej för-

vandlas och som ej förr än med lifvet lemnar den, som någon gång i sanning känt henne. Hvad som mest bör hos Rappolt värderas är, att ehuru han helst återkommer till de arbeten och mästare, som äro hans ungdoms älsklingar, han likväl hvarken förlorat toleransen för det nya eller förmågan att fatta det. Jag erinrar mig ännu med nöje hans sista vistande på Ransäter. Han hade satt full harmoni för fyra instrument till denna gamla, enfaldiga melodi af Corelli. Jag har sedermera här hört den för 8 instrument, med alla sina variationer. Han hade äfven satt ord till den — ehuru han ej ville erkänna dem för sina — lika enkla och klagande som melodien, och som egde en rörande tillämpning på honom sjelf. Han spelte den med mycken känsla och kärlek. Några ögonblick derefter kunde han med deltagande höra en sonat, der hela Clementis lätta, flygtiga fantasi yrar. Schobert och Mozart, Haydn och Corelli, Boccherini och Steibelt, alla ega hos honom sitt rum. Öfver allt, der en talang finnes, förstår han att fatta den, och denna rikedom i känsla och omdöme eger hvarken faster eller jag. I synnerhet eger jag så litet af hans billighet, att jag ofta varit nog oförnuftig att förifra mig öfver den. — Hans dagar bli hädanefter ej många. Men hos oss, hos hans vänner, mot hvilka hans trofasthet var sällsynt, skall ett älskadt minne lefva af denna utomordentliga menniska, som har umgåtts med många, men som få hafva känt.

Tusen tack för fasters välkommen! — som för mig är en så vacker ton, att jag på mina resor från Upsala, ibland skjutsbönders gräl och hållkarlars svordomar, i hela denna afskyvärda rese-symfoni ej hör något annat än detta välkommen till Frösvidal! Men bakom bergen och vid Klara elf ljuder också ett välkommen som jag gerna hör, och som också ropar efter min goda faster.

Här lefver jag ej utan musik: det vill säga att jag lefver. Jag hör åtminstone en gång i veckan en qvartett, som stundom är rätt väl besatt. Till mina förra musikaliska bekantskaper har jag gjort en ny, som jag mycket värderar. Det är en magister Ekmarck, som sjelf ej spelar, men känner teorien, förstår musik och är en intagande och aktningsvärd menniska. Vi studera Händel och Corelli tillsammans. Af Händels ouverturer skall jag skrifva af ett par, ehuru de med all sin enfald bli mig svårare att kunna spela för faster, än Clementis caprice.

Till J. Marie Geijer. *Upsala den 27 Okt. 1807.*

— Hur jag sysselsätter mig här, det vet du, äfvensom att det hos mig är en inrotad vana att må väl. Musik hör jag åtminstone en gång i veckan, då vi ha vår vanliga qvartett. Konserter ges som oftast, men det är dålig musik, och jag går ej dit. I förgår voro mina vanliga musikvänner här. Jag spelte och hörde Mozarts qvartetter, hade en ganska rolig afton och kom i håg alla mina sommarnöjen och alla mina frånvarande vänner. Jag vet, att de också stundom tänka på mig. Gud göre dessa stunder så lyckliga för dem, som de äro för mig! — Det är en obeskrifligt ljuf känsla att veta sig vara afhållen; och jag eger denna lycka långt mer än jag förtjenar.

Ifrån akademiska biblioteket har jag fått låna en gammal auktor vid namn Scarlatti, som skall bli mitt höststudium i musiken. Får jag tid, tänker jag äfven sysselsätta mig med harmoniens kännedom och till den ändan gå igenom Voglers skrifter. För öfrigt läser jag filosofi, — men det förstår du ej, och jag hade väl lust att tillägga — inte jag heller.

Jag skulle författa någonting. Ännu är litet gjordt. För en tid sedan begynte jag på. Jag har sedan ej hunnit med mer än att stryka ut det igen. Jag tänker derpå hvar dag, oroar mig väl också ibland rätt allvarsamt deröfver, att mitt arbete går så långsamt och illa. Men det är så med allt hvad jag skall göra. Det blir ej af, förr än tanken derpå och ovissheten om utgången plågat mig nog länge.

— Jag hör att bror Bengt Gustaf också vill lära spela, och att moster Agneta* ännu en gång för hans skull vill åtaga sig samma besvär, som hon haft för oss allesamman. Den goda moster! Jag tackar henne ej så ofta som jag borde i mitt sinne. Och likväl, om hon ej varit, hade jag i min lefnad varit utan musik; och jag vet ej hvad som skulle kunnat fylla hans rum och ersätta allt hvad jag då förlorat. Jag hade ej varit utan glädje; men musiken är glädjen, som är glad öfver sig sjelf — den är en dubbel glädje. — Jag kommer ännu i håg, då jag först kände, att jag höll af honom. Det var då jag först kom till Karlstad och var utan klavér. Jag längtade derefter, och jag minnes ännu den skymningen, då jag gret och beklagade mig för bror Karl Fredrik.

* Se band. 1, sid. 7.

Till föräldrarne. *Upsala den 11 Apr. 1808.*

Min gode far påminner mig om Axel Oxenstjerna. Och huru stora skäl att undandraga mig bör jag ej ha, om ej min bäste fars önskan skulle förmå mig till ett arbete, hvartill jag dessutom har så många för mig smickrande uppmaningar? Och likväl — kan jag ej företaga det. Det är ej ledsnaden öfver ett fullbordadt men misslyckadt försök, ej ledsnaden öfver ett annat, som stannat på halfva vägen, som dertill är orsak. Men frukten af dessa försök är, att jag blifvit för nära bekant med Oxenstjerna, och denna bekantskap inviterar mig ej att göra det tredje. Jag har länge nog arbetat på att förena i hans karakter motsägelser, som ej låta förena sig, och att finna igen den store man, hvars namn figurerar så mycket i våra vanliga historier. Men jag har ej funnit honom, och tänker slutligen: hvarför skall jag söka mer det jag ej kan finna? — Och egde jag ej visshet, så finner min älskade far, att blott denna *misstanke*, att den store mannen i sjelfva verket var en *egennyttig menniska med mycken duglighet,* att blott denna misstanke, som är outrotlig och måste uppkomma hos hvar och en, som närmare känner hans historia, att den är nog att afskräcka hvarje loftalare, för hvilken det ej är likgiltigt att berömma hvad han ogillar. — Jag förebrår mig ej detta omdöme om den berömde mannen. Jag har nog arbetat för att kunna finna honom annorlunda, — jag kan det ej.

Jag läser nu latinska historieskrifvare af alla krafter och finner mig oändligen intresserad deraf. Jag ämnade disputera om Cæsar; men hans studium har gjort mig så snål, att jag önskade också omfatta de andra romerska historici, och då hinner jag ej ifrån mig denna termin. Jag har vändt mig häråt i afsigt att kunna bli kallad till docens af professorn i latinet, Götlin. Blir det af, så kan det ej ske förr än nästa termin, och min disputation kommer då tids nog i början af hösten.

Till desamma. *Stockholm den 22 Dec. 1808.*

Här sitter jag — och önskar allt godt öfver mitt älskade hem, och vänder ofta mitt hufvud vester ut åt den trakt, dit jag tycker att solen och glädjen hvar afton skynda sig. Gud välsigne er alla, vänner, föräldrar, syskon! Så önskar jag hvar dag. Så önskar jag vid det gamla årets slut, som gått så fort,

att det för mig ej hunnit bli gammalt; och vid det nyas början vet jag ej heller någon bättre önskan.

I förgår var jag för första gången på Svenska akademiens sammankomst, men stod, som billigt var, vid dörren och hörde huru äreminnet öfver Oxenstjerna blef belönt med högsta priset. Författaren heter Hagberg och är adjunkt vid Storkyrkan samt en renommerad predikant här i Stockholm. Trängseln och värmen voro odrägliga. Jag hörde litet nog af hvad som upplästes, och på det lilla jag kunde höra vågar jag ej grunda något omdöme. — Wallin fick 200 dukater för en sång öfver Gustaf III. Akademiens ledamot Blom uppläste slutligen en ode till svenska soldaten. — Men hvad min ringa person beträffar, så tycker jag, att man måste ej ha något hjerta, eller, som Fransosen säger, några inelfvor i sig, för att nu i denna tidpunkt kunna skrifva äreminnen — och oder öfver patriotiska ämnen. Vid tanken på dem borde man brista i gråt och inom sitt eget bröst innesluta sin sorg och sin harm öfver all den kraft hos nationen, som är förgäfves förslösad, alla dessa segrar, som äro förgäfves vunna.

Till desamma. *Stockholm den 2 Febr. 1809.*

— Jag har hört mycken musik, och vacker, rätt vacker musik, sedan jag sist skref. Crusell gaf en konsert, som var ibland de bättre jag någonsin hört. Han spelte saker af egen komposition, som voro förträffliga. Müller desslikes. — Han är ändå den fullkomligaste virtuos i sitt slag, som jag kan göra mig begrepp om, och då jag hör honom, ger jag violen priset framför alla instrument i verlden. Gubben spelte i 30 graders köld — och i hillerskinnspels. Jag begriper ej hur han kunde komma ut med de svåra saker han exeqverade — och så mästerligt! Han försatte hela sitt auditorium i entusiasm. Mamsell Wässelia sjöng. Collin äfven. Men ingen madame Angelucci! — ingen Sebastiani! — hvarmed jag var rätt nöjd. Jag har hört dem en gång och kan dermed vara belåten. Det är ej röst, utan fogelsång — och fula foglar. En af dagarne hörde jag *Vattendragaren* af Cherubini, en nätt pjes och en gudomlig musik. Skada att han blef så illa gifven! — Silfverstolpen har gjort mig bekant med Frigel, musikaliska akademiens sekreterare, en gammal hedersman, full af förnuft och musik och godhet. Han har lofvat mig att få gå till honom

ibland och hemta vishet. — Jag blef då äfven bekant med kammarherren Silfverstolpe, en god musikkännare. Han har varit envoyé i Wien i sju år. Känner Haydn och berättade intressanta saker.

Nu skickar jag till syster Lotta »*En vandringsman, som vilse gick*». Det är *min* visa. Jag är också en vandringsman — blir det kanske ännu mer. Hoppet är också *min* ledstjerna. Och när skall jag hitta hem?

Till Anna Elis. Lilljebjörn. *Göteborg den 5 Aug. 1809.*

— Jag tycker om dig, för det du är religiös och älskar den eviga kärleken. Tro mig, jag gör det också — och låt ej bedraga dig af några förflugna utlåtelser, som jag kanske fält, men hvilka blott uppkommit af mitt olika sätt att se dessa saker. En oro hos dig i detta afseende skulle smärta mig, emedan den störde ditt lugn. Ty för kärleken, som omfattar evigheten, är det redan en fördömelse att ej få hoppas den älskade salig.

Ja, jag tillbeder honom i stoftet med bäfvan och kärlek, den evige, för hvilken äfven jag, den ringaste af hans tjenare, ej är främmande. — »Herre, du är ensamt god», säger jag, då om våren hans lifgifvande anda, ljuf och allsmäktig, genomtränger jordens innanmäten och sprider lif äfven i de dödas boningar. »Du är god», tänker jag, då jag ser sommarens frukter och höstens skörd förnya sig år från år; och med bäfvan, men af innersta hjerta skulle jag ropa detsamma, om hans vink bjöde mitt lif försvinna som en skugga, eller om hans mäktiga arm krossade den jord vi bebo, sänkte den i samma afgrund, hvarur han den kallat. — I menskligheten gång från tidernas början ser den kortsynte blott våld och list, omvexlande i evigt samma, vidriga, utnötta lek, och ropar med en vämjelig visdom: »det sker ingenting nytt under solen»; för den visare, eller för det hjerta, som dig i ren enfald tillbeder, o Herre, lefver du i vårt slägtes skiften som i naturens välsignade gång, — är äfven harmonien i din menniskoverld förnimmelig. Verlden är musik; men vi stå midt i stycket, höra blott enskilda toner, och dissonanser sönderslita vårt öra. Dissonansen, enskildt anslagen, är vidrig. Hör den i sammanhang: — du märker den ej mer. Så är det med lidandet och hvad vi kalla det onda i verlden. Ja, vi skola en gång förstå

det, älskade, om vi äro värdiga dertill; äfven vi skola en gång, då vår röst är tystnad på jorden, förnimma den evigt strömmande melodien af verldens lopp. — Jag skulle ock ha mycket att säga om en falsk, ty värr nog allmän religion. Men som du ej begriper den, så kan det vara lika mycket, eller ock skola vi tala derom en annan gång.

Till föräldrarne. *Bath den 14 Jan. 1810.*

— Till professor Höijer skref jag strax efter sedan min gode far berättade mig om hans besök på Ransäter. Jag har nu erhållit svar från honom*. — I ovissheten om Höijers svar

* Detta, dat. Upsala d. 5 Dec. 1809, lyder sålunda:

Om du nu börjat innesluta mig i dina morgonböner med ett kristligt *Goddam*, sedan jag så länge lemnat ditt bref obesvaradt, kan jag ej stort förundra mig deröfver; men jag bör ock nämna min ursäkt. Jag har väntat på utnämningen af filosofie adjunkt, emedan deraf till någon del berodde det svar jag hade att gifva dig. För ett par dar se'n först har kanslern deciderat sig för Borelius. Deremot har jag i anseende till de medsökande intet att invända; och ehuru jag fruktar, att Borelius ej, såsom en adjunkt egnar, bär upp professors-målet, har han dock två afgörande förtjenster framför de bägge andra, den att ha gifvit det bästa specimen, ehuru svagt äfven hans var, — och den att hjerteligen önska och söka sig härifrån och lemna plats åt bättre, då de andra bägge anse sig för alldeles omisteliga här, och derför svurit att ingen utan döden skall skilja dem och akademien åt.

Din herr far — för att nu komma närmare på saken — surprenerade mig ej litet i sommars, då jag på min visit hos Ransätersherrskapet gick miste om dig, med den underrättelsen, att du ville bli academicus med min introduktion dertill. Hvarför sjelf aldrig sagt mig ett ord derom? hvarför en gång på min tillfrågan om ditt Lieblings-studium svarat historien? Deri har du ju ock arbetat och skrifvit! Men som man ock kan vara historicus utom Upsala, och jag ej såg dig taga något steg för att der producera dig, tänkte jag du varit för klok att låta din kärlek för Upsala-Muserna förvilla dig. Frivilligt och med öfverläggning borde man ej kunna taga ett steg, hvarmed man öfverlemnar sin framtida utkomst åt hazarden och sin person åt alla de humiliationer, som, helst då det gäller Upsalienserna, åtfölja lärdomen såsom stånd och métier i vårt genom-barbariska land. Jag är framför allt berättigad att häri säga rent ut hur saken förhåller sig, jag, som tidigt nog insåg det, som blifvit emot mina egna desseiner trugad och narrad med löften och survivancer hit, sedan i all min lifstid åter trugad och gäckad och misshandlad och intrasslad i nät, som hindrat alla mina oafbrutna bemödanden att komma härifrån. — Men är du verkligen kär i våra Muser, hvilket jag skulle beklaga för din skull, så angenämt det ock kunde vara för

skref jag till doktor Fant i November månad, emedan jag blef underrättad att en af hans docenter blifvit befordrad. Jag skref äfven till landshöfding Rosenstein och anhöll om den rekommendation, som han förr en gång i samma angelägenhet haft godheten att gifva mig. Jag har härpå ej ännu erhållit något svar. Blir det gynnande, så antar jag detta tillbud framför Höijers. — Hvad jag önskade att kunna sätta i fonden af min framtids utsigter vore, jag erkänner det, en lektorssysla i Karlstad.

Bath den 29 Mars 1810.

Till professoren, doktor E. M. Fant.

Ett bref från hr adjunkten Löwenhielm har bragt mig en underrättelse, som, så väl för dess inflytande på min framtids väl som den tillfredsställelse en liflig tacksamhet ger hjertat, jag räknar ibland de gladaste jag någonsin emottagit — den underrättelsen, att hr doktorn, med så mycken godhet uppta-

---

mig att alltid hafva dig här, — så vet jag väl, att kärleken är blind, och dermed obotelig så länge den är kärlek. Således återkommer jag till ditt projekt. Grubbe är nu qvar såsom docens, och författningen, som förbjuder mer än en docens för hvarje professor, vore här ett hinder, ehuru ej oöfvervinneligt. Emellertid nytjar jag det till din förmån. En hade anmält sig före dig; och jag svarade honom utan afslag eller löfte, att han kunde vänta att sjelf decidera sig eller fordra decision af mig, tills man fått se, om någon ledighet yppade sig. En och annan har ock kommit sedan (du måste veta, att jag till sista promotionen tvangs att ge 3 laudatur), kanske ock andra gå och mena. Jag kan ej tvingas till något föreslående, så länge Grubbe är qvar; jag har derför sagt hvar och en i synnerhet, att han egde att specimineral; och som flera anmält sig, kunde och borde jag låta saken komma an på konkurrens, och den, som ger bästa specimen, blir min karl. Härmed kan jag uppehålla dem till din hemkomst; men vilkoret, konkurrensen, kan jag ej upphäfva. Ingen har än speciminerat. Det skall nu bero af dig, om du vill med ditt gifna specimen konkurrera, eller om du vill utge ett nytt vid din hemkomst, eller också skicka hit något utifrån. Jag skall nog så förhala tiden, hoppas jag, att din rätt ej går förlorad. Är du nöjd härmed? — Kort efter min visit på Ransäter träffade jag Upplysnings-stats-sekreteraren landshöfd. Rosenstein och hade tillfälle att framkasta ett ord för dig, hvarom då vi råkas. — Lef väl emellertid; jag vet att Briterna ej äro förtjusande för utlänningar, och att de åtminstone böra vara utan skuld, om fägnaden att här åter se dig länge uppskjutes för din

vän och tjenare
B. C. H. Höijer.

gande min anhållan, har hedrat mig med kallelse till docens i historien; — och det lyckligaste ögonblick jag sedan njutit är det närvarande, som tillåter mig att betyga min tacksamhet. Jag kan det blott ofullkomligt. Men jag önskade, att den hjertats accent, som kan ge lif åt de enklaste ordalag, hade ett uttryck i pennan. Min känslas röst skulle då vara vältalighet nog och ge en högre betydelse åt det vanliga, okonstlade språk, hvaruti jag härmed aflägger min ödmjukaste, vördnadsfullaste tacksägelse för den godhet hr doktorn mig visat. En framtid, om den är mig beskärd, skall, ej i ord utan i gerning, ge den bästa tacksägelsen, den enda vedergällning hr doktorn begär och som är i min förmåga att gifva: den skall se mitt allvarliga bemödande att alltid bli mera värdig det vitsord, hvarmed jag blifvit hedrad genom denna kallelse till vetenskapernas tjenst. Nu tänker jag derpå med tacksamhet; känslan af min ringa förtjenst nekar mig att deröfver vara stolt. — Men skulle en gång mina krafter unna mig den tillfredsställelsen att i denna tjenst hafva arbetat ej utan nytta, om ej med ära, då skall jag med stolthet kunna minnas den vördnadsvärde veterans bifall, som först der anvisade mig ett rum, der fäste min verksamhet, och ej vägrade mig en belöning den tid min förtjenst var hopp, ej fullbordan. — Det fins i menskligheten ingenting vackrare än att se den bepröfvade, erfarne mannen i detta afseende dela ynglingens hopp; och det fins ingenting mer tröstande än att erfara ett sådant deltagande. Den lärde må hafva andra medel att lemna åt efterverlden sin hågkomst. Men det är endast genom ett ömt deltagande i den unge vetenskapsidkarens öde, som hans minne får ett lefvande tempel i ett menskligt bröst. Det är endast så, som han blir odödlig för hjertat.

Jag har en full tacksägelse af hela mitt hjerta att gifva herr doktorn, ej endast för den ynnest jag njutit, utan äfven för det sätt, hvarpå den blifvit mig visad. Jag har njutit den hel och oförminskad, utan obehaget af en ofta upprepad anhållan, utan att genom enträgenhet hafva behöft att afdraga något i värdet af godhetens frivilliga skänk. Jag har njutit den frånvarande, och den har i främmande land kommit att söka mig och göra för mig mitt hem ännu kärare. Ett gynnande ord, för år sedan yttradt, har herr doktorn, på underrättelsen att min önskan vore ännu densamma, strax förvandlat i verklighet. Om jag lägger vigt på detta godhetens egna, ädla sätt att göra tacksamma, så är det visserligen ej för att

anföra det som ett lof — hvilket herr doktorn ej behöfver — men det må tillåtas mig att nämna det såsom ett skäl till tillfredsställelse för mig sjelf. — Den vän, hvars tillgifvenhet var hos herr doktorn min bästa förespråkare, har, då han framförde underrättelsen, ej för mig dolt någon anledning till tacksamhet och har så mycket mindre kunnat beröfva herr doktorns välvilja något af dess drag, som, jag tror, han sjelf är en gammal bekant af densamma.

Jag skrifver med denna post till kongl. sekret. Beckmark och, jämte det att jag aflägger tacksägelse för den godhet han förut mig visat, ber honom hos H. Exc. kanslern anmäla min ansökning om permission att vistas utrikes: en ansökning, den jag hoppas herr doktorn har den godheten att understödja. Jag begär till en början blott detta tillstånd för ett år. Långvarigheten af denna resa, hvilken jag hoppas att i vetenskapligt afseende kunna göra för mig nyttig, kan jag ej ännu bestämma. Det beror förnämligast på min följeslagares herr Schinckels helsa, som någon tid varit vacklande. Vi äro nu stadda på resan till södra kusten af Devonshire, hvars milda luft blifvit honom af läkare rekommenderad, och der vi ämna att ett par månader uppehålla oss, innan vi besöka de öfra delarne af landet. Några underrättelser om fortgången af vår resa hoppas jag herr doktorn tillåter mig att stundom meddela. Nu måste jag sluta, och jag gör det med återupprepadt uttryck af den vördnad och tacksamhet, hvarmed jag oupphörligt skall lefva S. T. herr doktorns o. s. v.

Bath den 4 Apr. 1810.

Till akad. adjunkten Severin Löwenhielm.

— Jag önskade att kunna säga dig något om det intressanta land, i hvilket jag nu 8 månader vistats. Ämnet är för stort och gränserna af ett bref för trånga. Men *hvarför* detta land är så intressant, det skulle jag kunna säga, om du vill nöja dig med allmänna och obestämda uttryck. Det är ett färdigt samhälle. Det är i synnerhet märkvärdigt för *fullständigheten* af sin borgerliga inrättning. Seder, regemente, bildning — allt är här af *ett* stycke, om jag så får säga, och ett solidt helt. Man finner här i intet afseende något tomt prål, intet uselt charlataneri, ingen flärd. Hvarje del vet sitt ställe och är jämnt så mycket, som han i ett sådant system kan

vara. — Jag kom hit med fördomar emot folket. Det är en nation, hos hvilken begäret efter vinst och en trång egennytta förqväft allt vackert och ädelt, tänkte jag vid mig sjelf. — Det var ett svenskt begrepp om egennytta, hemtadt från en ofärdig stat, der förbindelsen emellan allmän och egen nytta ofta är så litet märkbar. Här känner den hvar man, och det fins i allmänhet ingen redligare menniska än den egennyttige, industriöse Engelsmannen, ifrån köpmannen ned till handtverkaren. Det må komma af klokhet eller ärlighet. Men sådan är händelsen. Hit kommer ingen främling utan att beundra den ära och det allmänna förtroende, som här gäller i handel och vandel. Det är äfven hit man skall gå för att ännu finna qvar dyrbara spår af den republikanska enkelhet i seder, som vi andra blott känna ur böcker. Sedernas enfald förenad med brist på odling är ej någon sällsamhet. Här fins den förenad med en i sitt slag fulländad bildning. — Det är det rikaste land i verlden. Likväl fins det knappt i något annat land så liten lyx. En rik och betydande Svensk kan ej för sitt lif neka sig det nöjet att låta sin värdighet synas på sin rock, klinga i sin titel eller skina i sin stjerna. Sådant faller ingen Engelsman in. En dekoration bär ingen, om han också har den, utom vid högtidliga tillfällen. På utseendet skiljer du ej krämaren från ministern; och med bägges titlar har du lika litet besvär. Enkelheten och bestämdheten af deras allmänna höflighetstalesätt är karakteristisk. Med *how do you do?* — *if you please* — *thank you* — gäller du i ditt tal för en försvarligt artig karl ifrån den ena ändan af England till den andra. Men om deras språk är fattigt på titlar, så är det deremot det enda, som har ett ord för den enda verkliga rang ibland menniskor. Detta ord är *gentleman*. Dess betydelse är ej egentligen fästad vid independence i förmögenhet och ställning i samhället, ehuru dessa afseenden äfven ingå deri, utan det uttrycker distinktionen af en bättre uppfostran, liberalitet i tänkesätt samt värdighet och behag i sätt att vara. Man säger om en sådan person: *a gentlemanly man, he is the perfect gentleman, he has gentlemanly manners*. Hvar och en, hvars befattning i samhället fordrar en liberal uppfostran, hörer till klassen af gentlemen. Detta påminner om skilnaden emellan *artes liberales* och *serviles* hos de gamle. — Ett annat republikanskt drag är strängheten af deras husliga seder, jämförd med den sjelfsvåldiga friheten i deras publika lefnad, i deras omdömen om regeringen och publike män och vid alla tillfällen, då de föreställa

en allmänhet, då John Bull är det bullersammaste djur på jorden. Kännemärket på enskilda seder tages säkrast af förhållandet könen emellan. Deruti, som i allt annat, finnes i detta land en djupt rotad vördnad för förfäders bruk. Äktenskapet är ännu här någonting heligt — heligare derför att brotten emot dess trohet här ej dömas efter en ytlig heders lagar, och att lorden som dagsverkaren af ingen falsk blygsel afhålles att i sådana fall öppet vädja till allmänna lagen. Man är här nog enfaldig att tro, att det icke finnes någon bättre väktare öfver allmänna sederna. Med den meningslösa jargon, som hos oss går och gäller under namn af courtoisie, skulle man förolämpa ett engelskt fruntimmer. Om qvinnan här är mer inskränkt till husliga omsorger, om allmänna omdömet vakar strängare öfver hennes uppförande, om ett fel mot seder henne *aldrig* förlåtes; så behandlas hon deremot i allmänhet med mera vördnad, och om en karl som prof af aktning fordrar att tilltalas förståndigt, så begriper man ej här, att denna skyldighet ej bör ännu granlagare iakttagas emot ett fruntimmer. Galanteri mot en flicka i en familj af verkligt engelska seder anses som en insult eller som ett giftermålsanbud. Jag talar ej om de så kallade fashionabla cirklarne, som ha sina egna seder. Och som allting här är helt och färdigt, äfven orimlighet och dårskap, så fins ej heller någonting orimligare än hvad här heter *life of fashion.* — Någonting älskvärdare än en Engelska i sitt förhållande som mor har jag aldrig sett. Att äfven ett fruntimmer af bättre stånd bär sitt barn i armarna på promenaden, på gatan, är en vanlig syn. Barnen hållas så mycket som möjligt i fria luften. De äro i allmänhet vackra som änglar. Och en förståndig uppfostran gör dem fria och älskvärda. En sådan liten varelse ser med sina klara ögon dig käckt och förtroligt i ansigtet och har ej blifvit lärd att begripa, det en menniska behöfver skämmas eller rädas för en annan. Deremot är Engelsmannen som yngling modest, ofta ända till blyghet. — Jag nämde det stränga begrepp här råder om qvinlig anständighet. Men denna fordran sträcker sig blott till sediga qvinnor. De osedigas öppna och kala fräckhet öfvergår all beskrifning. De svärma kring Londons gator alla tider på dygnet. De samlas skocktals på teatrarne, som äro riktiga marknadsplatser för sådana varor, och handeln sker på engelskt vis, plumpt och öppet. De stackars kräken förstå sig ej på att ge sin handtering någon vackrare air än rent och ärligt köp. Att förena odygd med anständig-

het, att drifva en föraktlig näring med behag, att i något fall *sauvera apparencerna*, det begriper ej en engelsk natur. Sjelfva lasten är här ärligare än på andra ställen. På intet ställe är gränsen emellan den och sedligheten så skarpt uppdragen. Och det är så mycket bättre för den senare, ty de kunna ej blandas. En fräck odygd är mindre farlig. Jag har hört den öppenhet, hvarmed den här drifver sin handtering, anföras som ett bevis på detta lands förderfvade seder. Bättre vore att den ej funnes; men då den fins, så är det bättre att den är så infamt igenkännelig. — Det är en känd sak, att allmänna flickornas antal i Paris under och efter revolutionen ansenligt aftagit. En parisisk flicka, tillfrågad om orsaken till handteringens förfall, svarade: *c'est que les honnêtes femmes nous ruinent.*

Engelsmännens styrka är *sundt förnuft.* Med en förundransvärd konseqvens visar det sig i alla delar af deras samhällsinrättning och seder. Det är ofta rått, men aldrig vrångt, aldrig förhärdadt i några vissa fördomar, alltid öppet för undervisning och alltid *liberalt*, som är sjelfva profvet på dess sundhet. Hos en nation, som är så strängt fästad vid det reela i lifvet, kan man ej vänta att skön konst skall florera. Deras fordringar deri gå ej längre än till det *förståndiga* och det *angenäma.* En moralisk, didaktisk tendens, förenad med målning af naturen och af enkla seder, är hvad de i poesi mest älska. Derför är *Thomson* den populäraste af alla deras poeter. — I målning äro landskap och domestika scener de mest älskade ämnen. Framför sådana stycken skockar sig allmänheten på publika expositioner. De igenkänna deri med välbehag engelsk fruktbarhet och engelsk välmåga. *How comfortable it looks!* är af dem ett hjertligt yttradt beröm. Men öfver uttrycket af engelskt *comfort* höjer sig sällan artisten. Jag har sett en målning af den heliga familjen af *Westall,* en af deras berömdaste och populäraste målare. Scenen är i stallet, der Frälsaren föddes. Maria är en hygglig Engelska och Kristus ett rätt sött barn. Men jag ser intet skäl, hvarför ej stycket kunde heta: *the farmers stable.* Så snart de söka en högre skönhet, så förlora de sig i en lös och obestämd angenämhet. I musik älska de på samma sätt det klara och behagliga, och så liten karakter i melodien, att sångaren dermed får ta sig hvad friheter han behagar. Derför är amplifikation och broderi alla engelska sångares fel. Karakter i konst förstå de ej utan i komisk bemärkelse, då det blir karrikatur. Också lyckas de

deri. Men så inskränkt deras bildning i detta afseende är, så är den likväl, så långt den går, *ren* och *mensklig*. Det angenäma, behagliga hör visserligen till det *sköna*. Det franska, epigrammatiska maneret hör alldeles ej dit. Engelsmännens stora förtjenst är, att de ej äro förhärdadt dogmatiska i sin smak. De äro i detta som alla andra afseenden liberala. Inga menniskor äro villigare att göra rättvisa åt all förträfflighet och ärligt öppnare för undervisning. De göra till detta ändamål försök och låta försöka sig med största nit och tålamod. Deras kostsamma amatörskap i målning, deras samlingsifver äro verldsbekanta. — Huru ofta har jag ej sett en engelsk allmänhet under 4, 5 timmars tid sitta stilla för att höra den strängaste kyrkmusik och de svåraste fugor, — tåliga som lamb och alltid uppmärksamma. Svenskar skulle begynt snyta sig, hosta, prata inom första timmen, och innan slutet af den andra svurit på, att det är en dum musik. Men kyrkmusiken är genom *Händel* inhemsk i detta land, äfvensom dramen genom *Shakspeare*. Nationen i sin smak som i sina seder och sin konstitution har en stor vördnad för prejudikat och förfäders omdöme. Och emedan Händel och Shakspeare här skapade sitt rykte, så lefver det här, så länge en Engelsman finnes qvar.

Stockholm den 17 Apr. 1811.

Till Knut Knutsson Lilljebjörn.

— Att jag af allt mitt hjerta och all min håg och alla mina krafter längtar till Vermland, det är min gamla visa, som min fästmö kan utantill, och hvaraf hvar och en af mina korrespondenter får höra en stump. I sommar skall det väl ske, men dagen och stunden vet jag icke.

Under våren ha här varit täta konserter, och jag har således ofta hört musik. Man har gifvit både *Skapelsen* och *Årstiderna*. De äro en fortsatt skapelse, och Haydn kan säga om dem bägge: *det är allt ganska godt.* — Efter jag kommit att tala om stora kompositioner, måste jag ej glömma mina egna. En ny klavér-sonat har kommit till verlden, hvaraf verlden ej vet det minsta. — Jag har gjort några ändringar i duetten för violoncell och klavér, som frambragtes på Odenstad, och bifogat ett adagio och en rondo; och ehuruväl det torde hända, att mästaren sjelf får lof att säga derom: *det är*

allt ganska dåligt, så fägnar jag mig likväl i föreställningen att dermed få plåga morbror i sommar.

Till föräldrarne. *Upsala den 19 Nov. 1811.*

Gud välsigne min älskade far och mor för all deras godhet emot mig! Huru ljufva äro mig ej edra önskningar för min välgång! Likväl torde vi alla få nedstämma vårt hopp angående det förslag, som jag sist nämde för mitt etablissement. Jag har nu haft bref ifrån Arosenius med omständliga uppgifter på inkomsterna vid tyska pastorssyslan i Norrköping. De afvika ansenligen ifrån hans första muntliga uppgift och äro, som han skrifver, verkligen mindre än han sjelf trodde. Beloppet är årligen, utom fria husrum, ej 1000 utan 700 r:dr rgs. Jag har ej ännu stort förstånd på ekonomi. Men denna summa tyckes mig visserligen vara för liten att deraf kunna lefva som etablerad, äfven med det minsta hushåll, i tider då penningens värde är så fallet. Jag erkänner, att numera hela mitt hopp beror på möjligheten af de bägge pastorstjensternas sammanslående: ett förslag, som Arosenius säger vara å bane. Jag har tillskrifvit både honom och Silfverstolpe och bedt dem säga mig hvad utsigter det kan vara för detta arrangement, och att jag högst ogerna uppger förslaget att komma till Norrköping, men utan en sådan tillökning svårligen ser någon utsigt att der kunna berga mig. Jag står således ännu i underhandling och väntar med otålighet deras svar. Emellertid antingen jag kommer till Norrköping eller ej, så blir jag prest och tar teologie kandidat-examen så snart som möjligt. I fall förslaget der lyckas, så tar jag med ömmaste tacksamhet emot söta fars tillbud att här hålla mig under tiden fri från discipel, och får tillika betyga min innerliga erkänsla för min bäste fars skänk af förlagssumman till Iduna. Hon kommer nu att inbringa mig ett par hundra r:dr. — Men jag må nu bli pastor i Norrköping eller ej, så hoppas jag med Guds hjelp att ej som prest gå länge oförsörjd.

Till Esaias Tegnér. *Upsala den 31 Mars 1812.*

Det är ett eget öde, som alltid skickar mig åt öster, då du far åt vester, och tvärt om. Jag är högst ledsen att jag

Ty hvarför skulle jag ej säga det: duger jag ej till literatör, så duger jag ej till något annat. Jag känner mig för väl: du må säga hvad du vill, så fordras en mera stadgad, erfaren man att handleda prinsen. Mig skulle dessutom denna undervisning, den må blott upptaga ett par timmar om dagen, dock säkert sysselsätta *hela* dagen. Ty ingen kan mindre sysselsätta sig med två saker på en gång. Jag skulle derpå grubbla oupphörligt, för att säkert ändå göra det medelmåttigt. — Jag talar om hinder för mina studier, och du torde med skäl invända att brist på bergning är ändå det värsta hindret, som jag ej tyckes tänka på, fast jag är förlofvad. Du kan ha rätt att tadla; men jag kan ej misströsta om utkomst, då jag får sysselsätta mig med det, som intresserar mig högst, och som jag vill allt hoppas kunna uträtta något uti. Folk, som ensamt slå sig på literatur och med allt allvar, begynna nu bli så sällsynta, att man slutligen måste belöna dem för raritetens skull. —

Ransäter den 25 Juni 1812.

Till H. Exc. grefve L. von Engeström.

I ett bref, som jag nyss hade äran emottaga, har professor Tegnér meddelat mig innehållet af ett samtal med E. Exc., så vidt det rörde mig, angående befattningen såsom lärare hos Hans Kongl. Höghet arfprinsen. Han har uppå E. Exc:s befallning frågat mig, om jag skulle vilja emottaga ett sådant förtroende.

Då jag tar mig den friheten att med svaret på denna fråga vända mig till E. Exc., må det tillåtas mig att först på det vördnadsfullaste hembära E. Exc. min tacksamhet för det ärofulla i detta förslag. Men ju mera jag röres af förtroendets värde, dess lifligare känner jag äfven förbindelsen att i detta ämne åsidosätta alla afseenden på egen förmån och lycka, så talande de också kunde vara för den, hvars utkomst är så litet försäkrad. Jag måste då bekänna, att jag för mycket misstror mina krafter, för att våga åtaga mig en befattning af så stor vigt, af så högt ansvar. I afseende på studierna gäller om mig detsamma som om herr magister Tannström. Mina hafva lika så litet varit vända åt matematik och naturalhistoria. Min kännedom i dessa ämnen är obetydlig. Jag har i intet af dem hunnit öfver elementen och på längre tid ej sysselsatt mig

dermed. Men egde jag äfven all den insigt som till en sådan beställning fordras, så fattas mig dock ännu den erfarenhet, den mognad, hvilka studierna ej ensamt ge och den bästa vilja ej kan ersätta, — hvilka jag borde medföra till en sådan plats, ej der genomgå min skola. E. Exc. skall då säkert gilla mina skäl, om jag, med djupaste erkänsla för den goda tanke E. Exc. täckes hysa om mig, på det vördnadsfullaste undanber mig ett förtroende, som jag ej anser mig skicklig att uppfylla som sig bör.

Då jag undandrager mig ett kall, som är öfver mina krafter, fäster jag mig dermed så mycket närmare vid det, som jag redan förr valt och i hvilket det skulle vara mig en vällust, om jag på något sätt kunde gagna och hedra mitt fäderneslаnd. Kärleken för vitterhet och vetenskaper, i synnerhet för svenska historien, — ämnen, åt hvilka jag ej mer uteslutande och med allvar kunde egna mig i en beställning som, för att samvetsgrant skötas, ensam fordrade hela min tid och uppmärksamhet, — har äfven haft sin del i mitt beslut. Jag har haft den lyckan att af E. Exc. njuta uppmuntran. Detta är för mig ett skäl mer att ej misströsta på en bana, der brödet ofta ligger längre bort än äran, men åt hvilken vetenskapsidkaren, under en sådan regering och sådana beskyddare som dem han i vårt fädernesland vördar, med mod och förhoppning bör kunna helga sig.

Med djupaste vördnad framhärdar — —

Till Jakob Adlerbeth. *Ransäter den 30 Juli 1812.*

— — Jag har besökt brodern Tegnér. Efter landsvägen har jag härifrån till hans vistelseort Rämen öfver 11 mil. Jag tog en hälften kortare stråt, men som bär öfver berg, sjöar och moras, och anlände efter en verklig berserksgång, hvaraf mina fötter efteråt hade känning, till det i ödemark belägna Rämen. Det är likväl ett täckt och trefligt ställe. Tegnér var munter, och vi hade några dagar rätt roligt tillsammans. — Jag har nu fått tredje häftet af Iduna. — Afzelii *Neck* är visserligen i sitt närvarande skick så god den kan bli. Men musiken, som jag nu först lärt känna af de bifogade noterna, har återväckt hela mitt missnöje mot poeten. Musiken är förträfflig, har originalitet och karakter i högsta grad. Och

hur passar till dessa toner, i hvilka en så frisk naturkraft talar, den af sentimental dimma omslöjade och i duggregn af känslor uppblötta poesien? Den smakar som nattståndet dricka efter ett glas champagne. Man skall vara en känslosam Skålvestgöte för att ej af denna musik hafva blifvit inspirerad till kraftigare produkter. — Höijers dödsfall kom för mig oförmodadt, ehuru jag så länge varit ett vitne till hans sjuklighet. Sit ei terra levis! — Nu vet man ej hvilket man skall le eller harmas, då man förmodligen får se de tre vise män Borelius, Grenander och Grubbe träta om, hvem som skall få sitta på stolen. — Mitt sista svar till Grubben kommer i dessa dagar ut. Han är der strängt behandlad. Men då han, oaktadt den impertinence han visat och som för den större allmänheten ej är känd, förträffligt förstår att, så snart han uppträder, anblåsa modestiens flöjt-douce, så förmodar jag, att det blir jag, som i menigheteus tanke har orätt *.

Till Anna Elis. Lilljebjörn. *Upsala den 14 Dec. 1812.*

— I dessa dagar blir min öfversättning af *Macbeth* färdig att läggas på trycket. Derefter tänker jag med all möjlig ifver företaga Karl den 10:des historia: ett arbete som jag genom Guds nåd hoppas skall göra min och din lycka.

Jag ser nog, att ditt omdöme om mina psalmer är: *att de gå an.* Och jag skall ej knäppa dig på näsan derför, ehuru jag naturligtvis om dem har en bättre tanke. De äro fulla af smärre vårdslösheter, både lätt upptäckta och rättade, hvilka dels undfallit mig och hvilka jag dels tillåtit mig af hat mot en smak som sätter all poesi i fraser. Men att de kommit från mitt hjerta, det vet jag: många äro skrifna under tårar; och bära de ej tecken deraf, så befinner jag mig i den fullkomligaste förblindelse. Du skall få se, att de växa till sig i ditt omdöme.

* Med anledning af Geijers i Idunas andra häfte införda afhandling *Om historien och dess förhållande till religion, saga och mytologi*, utgaf Grubbe en skrift *Om förhållandet mellan religion och moralitet; några anmärkningar i anledning af andra häftet af Iduna.* Denna framkallade en motskrift af Geijer: *Om rätta förhållandet mellan religion och moralitet; anmärkningar i anledning af anmärkningarna mot andra häftet af Iduna,* — hvarpå Grubbe svarade med *Anmärkningar i anledning af anmärkningarna om rätta förhållandet mellan religion och moralitet.*

Du bryr mig för mina åtskilliga misslyckade förslag. Jag kan nu föröka listan derpå. Svenska akademien har gått mig förbi i bortgifvandet af sitt stipendium, och en ung student har i stället fått det. För mig hafva endast Rosenstein, Adlerbeth och Wetterstedt röstat. Leopold (som alltid varit mig led, jag vet ej hvarför), Blom, Fleming och de öfriga närvarande hafva öfverröstat dem. Det är redan andra gången jag söker detta stipendium (jag sökte det äfven 1806); mina anspråk derpå äro utan motsägelse de giltigaste, och akademiens pluralitet har tydligen ämnat mig denna refus som en chican. Mina vänner äro indignerade. Jag skrattar deråt. — Det är tydligt, att herrar academici anse mig såsom en anförare för hela den nya sekten, ehuru jag aldrig på minsta sätt deltagit i dess ströftåg. Men jag har befattat mig med den nya filosofien. Jag tyckes ej vilja svärja på den gamla slentrianen; och så ondt samvete ha de, att detta är nog skäl till fiendskap, i synnerhet som de ej kunna neka mig talang. — Man ser emellertid, huru små själar stundom titta fram ur stora reputationer. Mina stackars psalmer få äfven oskyldigtvis sitta emellan för vederviljans skull till auktorn. Jag vet ej hvad skäl till förbigåendet af mig för öfrigt blifvit yttrade i akademien; men det vet jag af säker hand, att man utlåtit sig, att mina psalmer fält mig djupt i allmänna opinionen. Det är först och främst temligen dumt; ty mina psalmer voro då ännu knappt ankomna till Stockholm. Men allt för väl begriper jag, att de skulle vara vidriga för en viss person, som nu är ett så gammalt petrifikat af hofpoet, att han säkert skulle anse det oanständigt att stiga in i himmelriket, om ej pudrad och chapeau bas.

Oroa dig dock ej häröfver, och tag ej saken vigtigare än den är. Slika små usla upptåg ruttna snart, emedan de ha anlag dertill från början i sig. Jag ämnar ej inlåta mig i några stridigheter. Jag skrifver i lugn min historia; och om rättvisa finnes i landet, skall jag genom egen förtjenst bana mig väg till en belägenhet, i hvilken jag har nog för mig och dig.

Till Atterbom. * *Stockholm den 3 Juni 1813.*

— Jag har i dag läst din marsch **, som Arrhenius förde med sig; och jag tycker mycket om den. I anledning deraf begagnar jag mig af första tillfälle att be dig, att du ville tillåta oss få införa den i nästa häfte af Iduna, som vid midsommarstiden (tror jag) utkommer. Hæffner kunde äfven öfvertalas att lemna sin musik, som då skulle bifogas. Har du i allmänhet ej något emot mitt förslag, så ber jag dig säga åt gubben derom, och öfverstyra så det ena som andra till mig. — Det enda jag vid din marsch har att anmärka beträffar uttrycket »*torna*» i andra strofen ***. Först, emedan man ej bör gratis depopularisera stycken af en till sin natur så populär syftning som det närvarande, genom nyskapade ovanliga ord; och för det andra, om dessa ord äro tillåtliga, så är det blott då de ega af sig sjefva fullkomlig klarhet; hvilket, tycks mig, ej är fallet med ofvannämda ord. Ty »*torna*» kunde ha i sig sjelft så väl en neutral och intransitiv som en aktiv bemärkelse; man ser ej strax hvilkendera. Dessutom är det lätt ersatt med något annat ord. Jag lemnar detta åt ditt eget ompröfvande och är säker, att du ej illa upptar den välvisa anmärkningen.

Till J. Adlerbeth. *Stockholm den 2 Sept. 1813.*

Redlige Rolfr! Förlåt att jag på så lång tid ej låtit höra af mig; men jag är numera landtbo och marscherar blott stundom min mil in till staden; är dessutom så lat, som du vet, och gör aldrig hos dig långa ursäkter, i synnerhet om jag nyss ätit middag. — Till nyheter i staden hörer, att här löpa tusen oroande, hvarandra motsägande rykten om ställningen i Tyskland, hvarifrån ej, sedan stilleståndet uppsades, hörts det minsta; att vi således veta ingenting, utom att Wallmark vill slå sig ifrån literaturen och bli räntmästare i Lund. — Allvar-

* Brefven till Atterbom i så väl föregående som denna upplaga äro ej aftryckta från originalen, utan från af brefemottagaren sjelf meddelade afskrifter.

** »Samloms, bröder, kring frihetens fana», skrifven i anledning af den första (och kort derefter till Norge utgående) studentbeväringens vapenöfningar.

*** Der det nu heter:

»Kraften hvälfver i krigiska lekar
En sköldeborg omkring sin gamla Nord»,

stod förut: »Kraften *tornar*» m. m.

samt! Denna tystnad från armeen är oroande, då man vet nog för att vara öfvertygad, att det är hvar Svensks öde, som nu afgöres. Jag tröstar mig emellertid dermed, att denna strid ej kan afgöras genom *en* batalj, och att koalitionen bör bli ihärdigare, än någon sådan varit. Ty det är ej mer en blott kabinetts-koalition, utan den är grundad på ett lefvande intresse hos sjelfva folken. Gud bevare framför allt prinsen! Det är min dagliga bön. Med honom står eller faller Sverige. — Tack för Bjarmaland! — Hej! *Einar.* *

Till A. E. Lilljebjörn. *Stockholm den 4 Nov. 1813.*

— Min obeslutsamhet i afseende på min framtid vill jag ej neka, men väl söka att ursäkta, om det inför dig behöfdes. Min hela natur drar mig åt ett visst håll, nämligen till literär verksamhet på ett eller annat sätt. Denna böjelse är hos mig alldeles ovilkorlig, och jag må befinna mig i hvad belägenhet som helst, som ålade mig andra pligter, den skall likväl alltid ta öfverhanden och sänka mig tillbaka i mitt nonchalanta drömmeri. Jag finner allt för väl, att man med denna beskaffenhet ej är ämnad att göra lycka i verlden, och mina åtskilliga planer ha ej varit annat än försök att öfvervinna mig sjelf, som likväl ej lyckats bättre, än att jag vid yppade tillfällen, snarare af en instinktlik fruktan att för alltid bli satt i ett bestämdt läge och bunden vid främmande pligter, än af resonnement, låtit dem gå mig ur händerna. Jag kan likväl ej säga, att jag försakat mer än ett enda tillfälle, nämligen den erbjudna prestsyslan i Norrköping, som visserligen också var ganska obetydlig. Information för arfprinsen och filosofiska professionen i Upsala hade jag i alla fall ej fått, om jag sökt dem. Med ett ord: jag kan ej ångra mitt uppförande. Men du finner att, i så beskaffade omständigheter, jag så sent som möjligt kan uppge hoppet att just på den väg, hvartill naturen kallat mig, vinna utkomst för mig och dig. På akademien står således all min diktan och traktan. Historiska professionen kan ingen taga ifrån mig, i synnerhet om jag får ge ut mitt arbete, och doktor Fant tar väl snart afsked. Att göra mig fullt säker om succession är nu orsaken till min histo-

---

* *Rolfr* var Adlerbeths, *Einar* Geijers benämning bland bröderna i Götiska förbundet. — *Hej!* var det utrop, hvarmed förbundsbröderna plägade helsa hvarandra. — Adlerbeth hade i Iduna författat en uppsats om *Bjarmaland.*

riska sysselsättning. Man väntar ett sådant arbete af mig. Och du må le deråt eller ej, men jag hoppas ej litet deraf. Jag hoppas, att mina literära förtjenster skola bana mig vägen till prinsen, och att han skall hjelpa dig och mig att expektera, i fall Fanten skulle dröja att afgå. Kanske skall du säga, att jag bygger slott i luften. Åtminstone är det ej slott, utan blott en liten koja. Emellertid kan jag ej nog tacka Gud, att han gett mig en sådan som du, som ej ledsnar vid din fattige vän. Och dernäst tackar jag honom för den förnöjsamhet, hvarmed jag kan fördraga min temligen oblida lott. Ty att vid 30 års ålder ännu sitta i en vindskammare och läsa för barn, är väl ej afundsvärdt.

Till Atterbom. *Stockholm den 14 Jan. 1814.*

Jag får tacka dig så väl för sista korta sammanvaro, som för ditt före jul skrifna bref, hvilket jag nu erhållit. Jag har nu läst din kalender *. Vackrare saker, än din »Fogel Blå» innehåller, äro ej sagda af någon skald i något språk. Den har oöfverträffliga ställen, som ej kunna läsas utan förtjusning. Du är lycklig och olycklig med så stora gåfvor. Emellertid — hvad kan man säga dig annat än: *macte virtute, generose juvenis!*

I anledning deraf får jag — med vänskapens rätt — be dig att, så snart du kan, fullborda det poem, hvaraf du gifvit så lyckliga prof, och, åtminstone på någon tid, helt och hållet afsvära all *smärre* lyrik. Ej blott derför, att du kan göra något bättre än stumpar; utan äfven derför, att, så lyckliga saker du också gjort i stump-vägen, den likväl — enligt min öfvertygelse — ej är *din* väg. Af följande skäl. All smärre lyrik (stump) är tillfällighetsvers; dessa åter kunna delas i tvänne klasser: sådana, hvartill tillfället fallit inom, eller utom poeten. Ehuru man nu väl kan säga att, utan en inre anledning och af en blott yttre, ingen poesi blir af; så är det likväl sant, att poeter finnas i allmänhet af två slag: de med fysionomien vänd mera inåt, och de med fysionomien vänd mera utåt. De senare äro de egentliga stump-poeterna (ej derför stympare), emedan de stå i direkt frändskap och vänskap med saker och ting i den allmänna yttre verlden, hvilka, då de röra vid skaldens strängar, ej blott låta höra *hans*, utan

* Poetisk kalender för 1814.

äfven *sina egna* inneboende toner och läten. De förra åter gå hafvande med *sin* verld i skötet, tycka derför ej mycket om att nära vidröras af den yttre och bära frändskap nästan blott till denna inre verld (utom till stjernor och sferer och dylika saker, hvarpå man ej stöter sig). De äro således vända ifrån det yttre — det vill väl säga, ifrån alla tillfälligheter — till bemälda skötverld, der dessa ej kunna vara många, och som sjelf ingalunda vill gälla för en tillfällighetsprodukt. Slå de sig likväl på sådana, så följer först, att dessa produktioner lätteligen bli enformiga, emedan de i dem alla kopiera sig sjelfva, — ja, slutligen kopior af kopior, tills blotta maneret återstår (hvaraf snart uppstår ledsnad, vemodiga åtbörder med förtviflan om poetisk kallelse); för det andra, att de lätteligen bli dunkla, förvirrade och sjukliga; ty sådana poeter, drifna af sin natur, arbeta redan vid minsta tillfälle på en fullständig förlossning — hvilken likväl ej allestädes går an, ehuru Frälsaren föddes i en krubba. Hvad är således det råd man bör ge dem? Jo: att de, när dagarne äro fulländade, måtte slå sig på att ur sitt eget innersta föda ett barn, och kalla dess namn — hvad de behaga. — Detta säger dig, med ständig tillgifvenhet, din trogne vän.

Till J. Adlerbeth. *Ransäter den 17 Febr. 1814.*

— Jag har här hemma träffat en Wästfelt, kapten vid Vermlänningarne (han återreste i går till sin station vid Eda skans), som berättade, att på den delen af gränsen Norrmännen med fägnad emottagit första underrättelsen om föreningen, som meddelades dem genom major Lagerlöf. Men efter få dagar ha de ändrat språk. Samme officerare och embetsmän, som först visade sig ganska nöjda, förklarade kort derefter, att de ämnade försvara sig med alla krafter. Norske och svenske officerare ha flera gånger besökt hvarandra, och åtskilliga af de förra nyligen varit på besök vid Eda skans och der blifvit hederligen trakterade. Alla ha talat ur samma ton, att de ämnade försvara sig till det yttersta. Jag tror mig kunna förena dessa motsägelser på det sättet, att första uttrycket visat folkets verkliga tänkesätt. Det öfriga bär dansk prägel och beror förmodligen på befallning från prins Kristian. Det förra tycks vara så mycket säkrare, som en kapten Cedercrona vid Vermlänningarne, som ifrån Strömstads-sidan for öfver gränsen

med nyheten, meddelar samma vitnesbörd om folkets glädje vid första underrättelsen. Han hade träffat en norsk öfverstelöjtnant, talat vid honom, och då han frågat, om han tilläte att nyheten meddelades den kringstående folkhopen, har Norrmannen svarat, att en så glad nyhet ej för snart kunde bli bekant. Folket bad, att Svenskarne ville komma snart och hjelpa dem ur nöden. Emellertid instämma alla senare berättelser deri, att man åtminstone strängt låter påskina, att man ämnar försvara sig. Jag tviflar, att deraf blir allvare, och hoppas den danska räfpolitiken storknar i detta sitt sista försök.

Till densamme. *Upsala den 22 Apr. 1814.*

Bäste Rolfr! Emedan jag vet, att du har godt öga till »besagde» hr Rühs, sänder jag dig ett blad af Allg. Jenaische Litt. Zeitung för Jan. 1813, der hans *Edda* är recenserad. Jag vet dessutom tvänne andra recensioner af samma arbete, en i Heidelberger Jahrbücher af Grimm, som du känner, samt en i Leipziger Litt. Zeitung för 1813, n. 287 och 288, som jag likväl ej kunnat få se. Alla instämma i hufvudsaken, att besagde kläckt fram en lort. — Atterbom berättar mig, att ditt *Bjarmaland* blifvit i Petersburg öfversatt på ryska och franska. Underrättelsen lär komma från Hammarsköld. Det vore en intressant nyhet, om så förhåller sig.

Till densamme. *Upsala den 3 Maj 1814.*

Ehuru öfverhopad af göromål, ty jag är just midt uppe i min disputation, måste jag likväl säga dig ett par ord.

Det är för bedröfligt med Dillner, hvars tillstånd äfven Hedborn, som var här nyligen på en dag, för mig beskref som högst olyckligt. Har man då inga händer med honom? Förmå hans vänner intet att skingra hans griller? Jag hade velat skrifva till honom. Men du säger ju, att han bereder sig att resa till Norrland. Då skall han väl härigenom. Ålägg honom vid förlust af all vänskap att söka upp mig. Jag kan väl ej bota melankoli, men jag skulle kanske kunna något motverka de Jakob Böhmeska grillerna.

Ärkebiskopen och äfven Fanten ha talt med mig om en plan de ha, derpå utgående, att Fanten skulle söka tjenstledighet för att ge ut ett Corpus Diplomaticum (som redan Nordin

skulle göra) ur de Nordinska samlingarna, i fall prinsen ville bekosta utgifningen, hvarom skall i underdånighet anhållas. Jag skulle då få förordnande som Fantens vicarius vid professionen och begynna min tjenstgöring nästa vår; ty i höst, då Fanten är rektor, vill Tranér, såsom adjunkt, ej låta förbigå sig, utan påstår att bestrida föreläsningarna, hvilket ej är mig just mycket emot, då han sjelf begifvit sig att ej göra anspråk på vidare tjenstgöring i den vägen. Mig anstår förslaget rätt väl, ty det vore ett insteg i professionen. Troligen återtoge Fanten aldrig mer tjenstgöringen, toge kanske äfven snart nog afsked, då han genom det sig uppdragna göromålet hade ett hedrande skäl att ändå qvarblifva i Upsala. För första gången har han äfven nu med mig talat om succession, som han tycks önska mig. Han varnade mig för Tannström, såsom möjligen en farlig competitor, ehuru detta är hans egen idé och ingen sagt honom att Tannström har den spekulationen. Per Afzelius deremot vet jag yttrat här, att T. borde bli Fantens successor. Förmodligen pratar han deri på egen hand. Vet du, om Tannström har den tanken? I alla fall är jag säker, att han och jag ej komma att oroa hvarandra.

I Litteraturtidningen befinnes en recension af Svenska akademiens handlingar, der jag (mig till ringa fromma) förmärkes vara upphöjd på hela akademiens bekostnad. Förmodligen befinnes den högst anstötlig, och mig kan den göra ondt, emedan jag dessutom misstänkes för gemenskap med fosforisteriet, ehuruväl svårligen någon kan tro mig nog låg att sjelf ge väder till utbasunandet af mitt beröm. Jag vill således be dig, i fall detta ämne möjligen skulle komma på tal ibland dem det angår, ge den försäkran, att jag ej haft minsta begrepp om denna recensions beskaffenhet, innan den stod i tidningen, och att jag är missnöjd med den.

Till densamme. *Upsala den 17 Maj 1814.*

Hvad din förfrågan angår, så är min enskilda tanke, att man bör behålla den af Tegnér gillade ändringen: *För hvarje halft är stunden hastigt ute**, emedan det är bäst låta författaren ha sin vilja. Tegnér arbetar för mycket sin diktion och sätter äfven i ord värde på det ovanliga, och du får säkert

* I skaldestycket *Nore.*

strid med honom, om du införer en ny ändring. **Vigtigare** vore, i min tanke, en förändring af sjelfva den **första versen**:

En *okänd kämpe lik*, som mot en sköldmö strider,

— — — — — — — — — — — — — — — —

så, Nore, var vår *strid*,

der meningens vändning, som om *striden* vore lik en *okänd kämpe* o. s. v., i prosa vore ogrammatisk och i poesi svårligen genom någon åberopad figur kan försvaras. Emellertid vill säkert Tegnér ta äfven detta på sitt ansvar, i synnerhet som stycket redan så är tryckt.

Väl går jag hafvande med ett poem *om allmänna freden*, i synnerhet sedan nu min disputation lyckligen kommit på trycket. Men här är ändå i anledning deraf så mycket språng och förströelser och små omsorger, att jag ej har sinnet ledigt.

Till densamme. *Ransäter den 26 Aug. 1814.*

— Jag har nu läst Lings *Gylfe* och måste, oaktadt min goda vilja, erkänna den för ett i det hela fullkomligt misslyckadt arbete. Just detta hela, denna plan, på hvilken Ling sätter så mycket värde, är det ohjelpligt misslyckade. Detaljer finnas af förtjenst. Men här gäller: *infelix operis summa*, och äfven detaljerna äro oftast olyckliga, såsom t. ex. beskrifningen på Thor och Frejas besök hos honom, der det förbannade bemödandet att söka effekt genom den högsta öfverdrift af styrkan gör af den gamle starke Thor en vindböjtel i kraft och en ganska vidrig personnage. Jag känner intet större bevis på hvad man kallar *kraftgeni* och hvad jag af allt mest hatar, än detta arbete. Skada, att Ling på det sättet förslösat så mycken talang.

Till Atterbom. *Ransäter den 27 Aug. 1814.*

Jag lefver, mår väl och skyndar att meddela dig följande utdrag af ett bref från excellensen Engeström till landshöfdingeembetet i Göteborg af den 16 Aug. 1814, hvilket är autentiskt, ehuru det ej ännu kommit i tidningarna.

»I dag middagstiden ankom kammarherren m. m. gref Brahe från H. K. H. kronprinsens högqvarter med den glada underrättelsen, att generalerna Skjöldebrand och Björnstjerna, som haft det uppdrag att till prins Kristian öfverföra svar å

de af honom föreslagna vilkor, voro återkomna från Moss, och att H. K. H., enligt H. K. Maj:ts nådiga auktorisation, ämnade underteckna den slutna konventionen. Den är hedrande för armeen och förmånlig för båda rikena. Prins Kristian nedlägger regeringen, och fiendtligheterna upphöra. 30 mörsare hade beskjutit Fredrikssten, och allt var beredt att storma fästningen, då ordre kom att kapitulera».

I ett bihang till Karlstads Tidning af den 20 Aug. innehålles, att officiel underrättelse från H. K. H. kronprinsen ankommit att ett stillestånd blifvit slutet på två månader med *norska folket*. De vid Eda skans stationerade och under ditmarsch varande troppar (undantagande Vesterbottens regemente) skola genast med tågmarsch återvända till sina hemorter.

Vilkoren för konventionen känner man blott ryktesvis (undantagande att »Kong Kristian» suttit af). De sägas vara: att två divisioner af svenska armeen bli qvar i Norge och på de punkter de innehafva (landet är ockuperadt allt intill Glommen); att Fredrikshall och Kongsvinger öfverlemnas; att norsk riksdag genast utskrifves, och att äfven 10,000 Norrmän få bli under vapen. — Innan stilleståndets slut är säkerligen allt arrangeradt och Norge vårt.

Dessa underrättelser skola fägna dig. Efter aderton dagars krig är det således slut. Norrmännen ha slagits dåligt för sin »Konge»; förmodligen blott med halft hjerta. — Vår hittills kända förlust anses ej gå öfver 500 man i döde och sårade. —

Jag är nu sysselsatt med våra folkvisor, som allt mer och mer intressera mig. Lings *Gylfe* har jag erhållit genom min bror, som nyligen kom från Stockholm. Mitt umgänge med författaren, hans värma och min okunnighet om denna dikts egentliga beskaffenhet, hvilken jag kände blott styckevis här och der, förledde mig att taga mycket intresse för den. Men jag är botad. Jag har aldrig sport ett så ofantligt poetiskt misstag genomdrifvet med så ohjelplig hårdnackenhet.

Helsa gubben Hæffner af hjertat! Oaktadt hans otålighet, har han likväl ingenting att vänta af mig förr än vi råkas vid nästa termins början. Bed honom förlåta en långsamhet, förorsakad af eviga resor och förströelser. Jag vill af hjertat gerna kunna göra honom till viljes. Ett slags plan har jag emellertid uppgjort, och hoppas att han skall få hösten på sig att arbeta. — Tacka honom för den genom magister Dufva mig meddelade melodien till »Riddar Tynne». Den är både

kuriös och vacker. — Bed honom slutligen om en afskrift af melodien till *Vikingen*, sådan som *han* ändrade den. Jag har förlorat den enda afskrift deraf jag sjelf egde.

Till J. Adlerbeth. *Upsala den 2 Dec. 1814.*

— Du vet, att det är fråga om, att jag skulle under nästa termin förestå de historiska föreläsningarna, i fall Fanten får tjenstledighet. Detta lär ej ännu vara afgjordt. Emellertid är det på hans egen tillsägelse som jag bereder mig att läsa. Jag är således sysselsatt med en öfversigt af skandinaviska folkens historia till Kalmar-unionens upplösning (så ämnar jag annonsera mina föreläsningar) och sitter ännu fast i förberedelserna. Den äldsta historien är ett kaos, hvaröfver jag hisnar, ju mer jag tränger in i den. Gud vet, hur jag der skall få någon reda.

Med Lings *Ejlif* är jag högst missnöjd. Versifikationen är ändå det bästa. Men plan, karakterer o. s. v., allt misslyckadt. Hur man med en så högljudd profession af ärkenordiska tänkesätt kan så misshandla det nordiska hjeltelifvet; hur man af den herrlige Olof den helige kan göra en sådan ynkerygg, — det öfvergår mitt förstånd.

Till densamme. *Upsala den 28 Mars 1815.*

— Kan du på något manér anskaffa och till mig försända ett visst tal af Munck af Rosenschiöld, v. bibliotekarie i Lund, öfver *Schellingska filosofiens förhållande till kristendomen,* hållet der vid ett prestmöte och tryckt, gjorde du mig en stor tjenst. Jag har blott haft tillfälle att som hastigast se ett exemplar, som lärer tillhört ärkebispen, och såg deraf att jag är nämd och anfallen. Som talet gjort uppseende och väsen bland presterskapet i Stockholm, torde du hört det omtalas. Men detta dyrbara klenodium skall vara svårt att få. Jag vore nöjd med att endast få låna det. — Jag mår väl och är sysselsatt med mina föreläsningar. Några fragment af dem skulle kunna stå till Idunas tjenst. Mina åhörare gå till omkring 250, som är ansenligt i Upsala. — Bästa du, förbarma dig och skrif mig några riksdagsnyheter. Här lefva vi i mörko lande. — Hvad tycks om Napoleon? Det är skrifvet, att han skall sluta som en äfventyrare, såsom han började.

Till Esaias Tegnér. *Upsala den 29 Sept. 1815.*

I Vermland var jag — och der var du ock; men desamme som ej der sågo hvarannan — voro vi. Hvilket å min sida kom af vattnet — eller deraf att jag under större delen af din Vermlands-sejour hade den angenäma sysselsättningen att dricka brunn. Säger du åter, att vattnet gör det visserligen icke, — så kommer dertill min anborna indolens och maklighet, hvari jag endast kan öfverträffas af din värda person. Hvilket allt är ganska dumt.

Hvad jag nu skulle omförmäla, och långt för detta bort göra, är att nästa häfte af Iduna, hvarmed brodern Rolf går hafvande att i höst låta i ljuset komma, laborerar redan i moderlifvet med en betänklig *stranguria venæ poëticæ,* så att föga hopp synes vara, att hon, utan snar hjelp, blifver vid lif. I den akt och mening, då mina små biträden äro helt oförmögna, vända vi oss till dig med den bön, att du ur ditt hjertas fatabur ville låta framgå godt och ondt, henne dermed att förfriska. Bäste du, betänk hennes nöd, och sänd, om du har att lemna oss något, det till mig eller Adlerbeth, så snart du kan.

Jag är åter i Upsala. Här är ledsamt. Hur är det i Lund?

Till J. Adlerbeth. *Upsala den 10 Okt. 1815.*

Härhos sänder jag för Iduna tvänne poem: det ena — hvad du känner — verserna öfver Adlercreutz, sådana jag önskar dem införda; det andra en berättelse; helt och hållet efter tillägget till Olof Tryggvasons saga, Reenhjelms edition. Jag har funnit den ega så mycken poetisk halt i sig sjelf, att den kunde försmå alla prydnader, och har derför behandlat den med största enkelhet. — Från professor von der Hagen i Breslau, som gjort epok i den nordiskt-tyska fornforskningen och hvars undersökningar om gemenskapen mellan bägge folkens sagor skola vara högst intressanta, har jag fått bref med uppdrag att skaffa honom afskrifter af vissa partier i det upsaliensiska Ms. af Eddan. Af de sånger, som höra till den äldre poetiska Eddan, har *han först* utgifvit dem, som tillhöra cykeln af Niflungasagan — om Sigurd, Brynhilda o. s. v. Han har sändt mig boken, tryckt Breslau 1815. Det gör en Tysk! — så långt skild från alla de hjelpredor Norden erbjuder och Svenskarne så litet begagna. I allmänhet ha undersökningarna om den nordiska sagan nu i Tyskland stigit till ett intresse

och en vigt, hvarom vi knappt ha begrepp. Våra små märkvärdigheter och sysselsättningar äro deremot ett lappri. Om ej Iduna skall tyna af i obetydligheter, måste verket kraftigare angripas. Och jag har derför mest att förebrå mig sjelf, som under en så lång tid blott lemnat då och då några lumpna verser. — Så mycket af mina föreläsningar, som tål dagen, skall jag denna gången meddela, och till en början härnäst sända dig inledningen, som, ehuru den blott innehåller reflexioner om det historiska studium i allmänhet, dock torde kunna införas. Alla beskrifningar om fornlemningar etc. vilje vi deremot sammantränga i korta notiser och äfven *så* ej upptaga andra än dem, som äro af gifven vigt.

Till densamme. *Upsala den 5 Dec. 1815.*

— Till konsistorium har kommit ett bref i dag från Beckmark*, hvari han tillkännager prinsens** högsta missnöje med Upsala Litteraturtidning och fordrar, att tidning och boktryckeri skola utgifvarne beröfvas! Jag hoppas, att det ej lyckas, om lagar ännu finnas. Med ett sådant maktspråk blandar sig regeringen i en blott literär tvist, under det den tiger och blundar vid Grewesmöhlens äckliga oväsende. Så farligt är det att tvifla på Svenska akademiens ofelbarhet och att våga säga, det Leopold är en dålig författare. Det gör mig ondt, att man har kunnat föra prinsen så bakom ljuset. Men det gör mig godt, att ett uselt parti med detta steg blottat sig inför allmänna vettets ögon och högtidligen erkänt, att det ej eger andra vapen än våldet. Jag tviflar alldeles icke, att jag får lida min beskärda del i följd häraf, ty jag vet, att jag anses för en af den nya skolans koryfeer, ehuru allt hvad jag lemnat inskränker sig till några verser i poetiska kalendern och *en* recension (öfver Broocman) i Litteraturtidningen, för hvilka jag ej skämmes. För öfrigt, om det skulle komma till en förklaring, ämnar jag *minst nu* dölja, att jag i de flesta fall är af samma tanke med de unga män, som man anser så farliga, och ämnar genom ingen kapitulation, ingen feghet, ingen lögn köpa mig sysla och bergning, ehuru man kan få det nöjet att krossa ej blott *min*, utan äfven *ännu en persons* lycka, som är mig långt dyrbarare än min egen.

* Kansliradet J. J. Beckmark var vid denna tid kanslerssekreterare.
** Karl Johans.

Till densamme. *Upsala den 3 Dec. 1816.*

Att jag ej fått första rummet på förslaget till professionen, är mig likgiltigt. Tranér må ha denna tillfredsställelse, och möjligen hade han annars genom klagomål vållat tidsutdrägt. Du vet kanske, att han söker Säby regala pastorat i Linköpings stift, — med föga hopp, om jag skall tro allmänna rösten, som ämnar det åt lektor Arenander, hvilken lärer ha biskopen fullkomligen för sig. Mig har Tranér lagt detta ärende på hjertat, ehuru jag naturligtvis dervid intet kan göra. Jag sade honom rent ut, att bästa vägen till pastorat vore utan tvifvel att poussera professionsansökningen med alla krafter. Få se hur han nu upptager detta råd. — I fakulteten hafva 3 gifvit mig första förslagsrummet (Höijer, Grubbe, Knös), 3 det andra (Kolmodin, J. Afzelius, Bredman), 4 det tredje (Nordmark, Svanberg, Biberg, Lundvall). De sistnämde satte Lindfors framför mig. Denne blef deremot af 3 andra (Kolmodin, Bredman, J. Afzelius) ansedd hafva kommit efter fatalierna och utesluten, hvarför han kom på sista rummet. Josef Wallin har fått 2 vestgötaröster, Ullgren en röst. Så stå affärerna, och jag förmodar, att förslaget blir i konsistorium oförändradt. — Föreläsningarna äro nu slutade. Jag har denna termin, enligt officiel uppgift, som jag nyss erhållit, haft nära 280 åhörare, hvilket är mer än under någon föregående termin och verkligen ovanligt, då man tillika betänker, att på ingen timme äro flera särskilda lektioner än mellan 12—1, då jag läst. — Mer härnäst. Hej!

Einar.

Till densamme. *Upsala den 10 Dec. 1816.*

I dag skulle förslaget uppsättas i konsistorium, hvilket ock i det afseendet sammanträdde. Nya, helt och hållet oväntade svårigheter hafva yppat sig. Det ser ut, som detta förslag genom sådana skulle bli i akademiens annaler särdeles märkvärdigt. Rektor (Aurivillius) har begynt med att ursäkta sig, att han till detta fall uraktlåtit att tillämpa en kunglig förordning, hvarigenom hela saken får ett förändradt skick och det redan vidgjorda omkullkastas. Denna åberopade förordning är af den 5 April 1805, ställd till alla akademier i riket. Deri lärer stadgas, att vid ingen akademi, i fall af två professioners

ledighet på samma tid, förslag må uppsättas till den senast ledigblifna, innan den andra efter uppgjordt förslag blifvit *tillsatt;* då äfven från denna tid ansökningstiden till den senast ledigblifna professionen bör beräknas. Följaktligen: efter den ekonomiska professionen ännu ej blifvit tillsatt, må innan dess intet förslag till den historiska upprättas, utan tvärt om ansökningstiden till denna räknas från ekonomie professorns utnämnande. Det märkliga härvid är, att filosofiska fakulteten, såsom du vet, redan uppsatt förslaget i historien, hvaröfver justeradt protokoll finnes. Fakulteten var således om denna förordning helt okunnig. Ej mindre märkeligt är, att en dylik okunnighet tycks hafva rådt hos hela consistorium academicum nästan under alla dessa åren, allt ifrån det förordningen utkom. Redan 1806 voro flera professioner lediga på en gång, hvilka besattes och hvartill förslag skedde utan afseende på denna författning. Sedermera hafva Biberg och Bredman, Grubbe och Lundvall på samma sätt blifvit nämda till samtidiga ledigheter vid akademien, utan att ifrågavarande förordning lagt hinder i vägen. Ja, helt nyligen har magister Ullgren fått Kongl. Maj:ts dispens att, oaktadt han redan är föreslagen till ekonomiska professionen, dock nu få komma i åtanke vid förslagets uppsättande till den historiska. Det synes således härigenom som om förordningen åtminstone för närvarande fall vore till sin verkan upphäfd. Ty huru kunde dispens ges att på en gång få komma på tvänne professorsförslag, om tvänne samtidiga professorsförslag vore i allmänhet olagliga? Man skulle af allt detta nästan kunna draga den slutsats, att vederbörande i Stockholm förgätit nämda författning, så väl som vederbörande i Upsala. Emellertid har den nu ganska olägligt blifvit framdragen ur sin glömska, genom hvilken vet jag ej. Säkert är, att underrättelsen var oväntad för rektor sjelf och snart sagdt hela konsistorium. Emellertid har detta väckt den största förvirring inom nämda värda kollegium. Några hafva varit af den tanken, att Ullgrens dispens är en dispens äfven af förordningen, och velat skrida till förslags upprättande. Andra hafva ej vågat handla emot en uttrycklig, ännu oupphäfd kongl. förordning. Resultatet lär bli, att man ämnar genom kansleren förfråga sig hos Kongl. Maj:t och med detsamma sjunga ett *Pater peccavi.* Emellertid ser du, hvilken tidsutdrägt genom allt detta beredes. Fråga uppstår, huru man skall förekomma den. Råd mig! — Jag har nyss

fått veta hela denna konfusion och är deraf ännu yr i hufvudet.*

Till densamme. *Upsala den 13 Juni 1817.*

Tusen tack för brefvet och den lika så öfverraskande som fägnande underrättelsen, öfver hvilken jag blott kan betyga min lifligaste tillfredsställelse. Nordiska myternas användande för den bildande konsten har sina stora svårigheter. Först genom sjelfva gestalternas obestämdhet och sedan genom det kolossala och öfvermäktiga, som ligger i sjelfva begreppet af flera bland dem. Detta sammantaget förleder lätt till ett sväfvande utöfver all gräns, till öfverspänning: ett fel, som för *ögat* i bilden är ännu vidrigare än för *tanken* i orden. Emellertid är det ingalunda för en genialisk konstnär omöjligt att undvika dessa klippor och på ett lyckligt sätt lösa uppgiften, i synnerhet som det sanna snillet mindre består i konsten att fara ut, än i konsten att begränsa sig sjelf och derigenom ge tydlighet, mått och klarhet åt sina skapelser. Minst lånar sig visserligen den nordiska myten åt skulpturen, just genom dessa nämda brister. Denna konst måste genom sin beskaffenhet inskränka sig inom enklare kompositioner med högst få figurer; den måste mer uttrycka *karakter* än *handling*. Just derför är den för hvarje mytisk figur mest i behof af bestämda attribut. Men huru få af de nordiska gudarne ha sådana! Det är sant, Thor har sin *hammare*, men huru för öfrigt skilja honom t. ex. från en Herkules? Om ej derigenom kanske, att man, såsom nordiska klimatet fordrade, förestälde honom ej naken, utan klädd, — hvilket åter ingalunda blefve till konstens fördel, utom det att sjelfva valet af drägten blefve en ny svårighet. Oden har sina *korpar*, men hans andra attribut, det *ena* ögat, är för konsten högst missgynnande. Med ett ord: *enda sättet* att lyckligt använda de nordiska gudomligheterna i konsten är att föreställa dem i *handling*, — inga enskilda figurer, inga hvarken huggna eller målade enstaka

* I ett senare (odateradt) bref till Adlerbeth skrifver Geijer: »Kungabrefvet är kommet med dagens post. I morgon blir konsistorium. Få se hvad verkan det medför. Skyndsamhet, hoppas jag. Skada likväl, att brefvet ej var en *förklaring* af 1805 års författning, hvarigenom dylika händelser i framtiden blifvit förebygda. Nu är det blott ett *undantag* för tillfället.»

gudar och gudinnor. Det blir — tio mot ett — bara grimaser. Men väl kunna *scener* ur det nordiska gudalifvet, scener, som i sig sjelfva redan ega intresse och betydelse, med lycka föreställas, i synnerhet af målaren och äfven af skulptören i basrelief. — Jag hade väl lust, efter detta ämne nu med ett så glädjefullt intresse omfattas, att skrifva för nästa Iduna-häfte en uppsats om, huru nordiska myterna i konsten enligt min tanke böra användas. För öfrigt finner jag de af den okände uppgifna ämnen till det mesta väl valda och lyckliga, i fall de med förstånd behandlas. — Jag erkänner, att min nyfikenhet, hvem den okände månde vara, är stor. Emellertid får jag tygla den. Från hvad håll gåfvan ock må komma, högst sannolikt synes mig, att Ling har dertill gifvit någon anledning och att han kanske äfven känner gifvaren. — Hej! Hej! Helsa brödromen och enkannerliga brodern Refr * med mycken tack för hans helsning.

Till Atterbom. *Upsala den 17 Juni 1817.*

En mängd af bref skall dock ej neka mig det nöjet att åtminstone med några rader få återkalla din vän i ditt minne, innan du lemnar svenska stranden. Mina bästa önskningar ledsaga dig. Arma ledsagare! men dock allt hvad jag får sända med dig. — Hvad mig beträffar, så har jag nästan förlorat sinnet för resor. Då jag sitter och ser på min hustru med barnet på armen, förefaller det mig sällsamligt att någon kan vilja gå ut i vida verlden och predika allo folkena. Då hade jag väl lust att till de resande ropa det gamla språket: *Quid quæris, viator? Deum habes ubique et sapientia non peregrinatur.*

Men jag vill ej uppehålla dig med min huslighets-filosofi. Ifrån exoterisk begynner denna min filosofi sålunda, som du ser, att bli allt mer esoterisk. En förvandling i motsatt mening är hvad jag önskar *din* lycka till. Du har nog länge suttit *tête à tête* med dig sjelf. Jag vill aldrig vara din vän mera, om du ej återkommer så vis som Ulysses, hvilken

*πολλων δ' ἀνθρωπων ἰδεν ἀστεα, και νοον ἐγνω***.

---

* L. F. Rääf i Småland.

** Många menniskors städer besökt och seder lärt känna.

Den följande versen önskar jag aldrig måtte kunna lämpas på dig:
πολλα δ' ὑγ' ἐν ποντω παθεν ἀλγεα ὁν κατα θυμον*.
Lyckligtvis är *din* förestående sjöfart ej lång. Men bekymrens verldshaf är stort, och flödar väl ock upp på landet. — Gud välsigne, skydde och beskärme dig, min älskade broder! Jag saknar dig mycket.

Ifrån Upsala intet stort nytt. Våra gemensamma vänner må väl. Dock, *en* nyhet af allmänt intresse! En okänd har till Götiska förbundet inlemnat 50 dukater, såsom pris åt artister för de bästa behandlingar af figurer och scener ur nordiska mytologien. Flera ämnen dertill äro uppgifna i en medföljande uppsats, som kommer nu in i tidningarna. Ändamålet är att medverka för Skandinaviens sjelfständighet äfven i afseende på konsten. Efter all sannolikhet är den okände ingen annan än *Oscar* sjelf. Detta drag visar, bland mycket annat, hvad man af honom har att vänta. Den högste Guden vare tack derför! Han lofvar *allt godt*. Det behöfs; och jag tänker med glädjetårar på den unge fursten. — Detta ger mig anledning att för nästa Iduna-häfte, som snart lägges under pressen, skrifva en uppsats om »Nordiska myternas användbarhet för konsten»; och jag begynner den i morgon dag.

Jag skickar ett bref till fru Helvig **, att af dig framföras. Gå till Nordenfelt ***, då du kommer till Berlin. Jag skrifver till honom om dig. — Posten skyndar. Min hustru, som är nästan återstäld, helsar dig rätt hjertligt. »Knut den lille» mår väl. I slutet af veckan flytta vi till Lugnet. Dit kommer dock ej du och språkar med oss eller läser för oss. — Lef väl! Mera på Berlin!

Till densamme. *Upsala den 1 Juli 1817.*

Det fägnar mig att få säga dig ett välkommen till Berlin, der du väl, vid dessa raders framkomst, redan inträffat. Säge jag blott på mig sjelf, så sade jag dig hellre ett välkommen till Lugnet, der nu min lilla republik befinner sig i bästa trefnad. Foglarnes sång väcker mig om morgonen. Väderleken

* Många bekymmer också han led i sitt sinne *på hafvet.*

** Friherrinnan *Amalia v. Helvig,* född *v. Imhoff,* den bekanta skaldinnan och målarinnan.

*** Kammarherren *O. Nordenfelt,* då svensk legationssekreterare i Berlin.

har hittills varit förträfflig. Om aftonen, då jag sätter mig på gräsbänken utanför huset, ser jag ofta ovilkorligt utåt vägen, i tanke att få se dig komma vandrandes med någon bok i hand. Saknaden af ditt umgänge har hos mig lemnat en lucka, som ingenting så snart fyller. Platsen kommer väl att stå ledig, tills du sjelf en gång, med Guds hjelp, åter intager den. Emellertid vele vi säga med aposteln: Käre broder, varom enige i andanom!

Hvad jag fruktade har inträffat. Ditt företal till Hörberg har väckt ett värre journal-oväder än någonsin. ** har vågat ett hufvudanfall, med så samlade krafter, att man tydligen ser det han beredt sig att leverera en *bataille rangée*, för att afgöra kriget och skicka ditt rykte efter dig ur landet. Alla fördelarne af positionen äro hans. Han har satt sig på den breda grunden af din opopularitet, för att, om möjligt, afskära dig all åtkomst till din nations hjerta och minne. Du är recenserad från hufvudet till fotabjellet. Att han dervid brukat all sin lilla list, kan du föreställa dig. Från ett bakhåll synes äfven en af hans små-afsigter vara att skilja mig och dig. Han iakttager alla tillfällen att motsätta oss hvarandra. Emellertid skall detta ej vara det enda, hvari han bedrager sig.

Min tanke är, att du på allt detta ej svarar ett ord. Jag ber dig och, om du vill, besvär dig derom. Ögonblickets fördel är hans, — ej utan din egen skuld. För polemiken (åtminstone i prosa) har du nu en gång ingen talang. Du strider alltid på samma gång med dig sjelf som med din motståndare och ger honom derför för många fördelar i händerna. Deremot har naturen gifvit dig en gåfva, hvarmed Orpheus tämde björnar och Amphion stenar. Bruka den! Sjung dig sjelf och stormen till ro! Du skall då med de mildaste och säkraste medel eröfra dig en älsklingsplats i ditt folks hjerta, dit i alla fall många af dina toner redan trängt. — Till den ifrågavarande nya tidskriften önskar jag derför af dig till en början blott poetiska bidrag. Prosa kunde du ej skrifva utan att komma in på det förra ämnet och såra dig sjelf mer än andra. Din frånvaro gör dessutom, att du, i fråga om alla anfall, kan iakttaga ett *silentium cum honore*. Mängden af det nyfikna menniskoslägtet fattar lätt epoken af en inre förändring, då den är förenad med en yttre. Låt din resa nu för dig vara en sådan epok, som ej blott till det yttre förändrar din ställning till ditt publicum. Lägg ned vapnen och behåll lyran, och du är starkare än med alla vapen. Låt ingen miss-

förstådd hederskänsla tala emot ett sådant beslut. En sjelfständig och stark karakter, sådan som din i sjelfva verket är, gör i alla fall alltid sin rätt gällande. — Förlåt mig, jag faller in i *loci communes*. Men tänk på min hjertliga välmening, då du stöter på dem!

Den nya journalen, hoppas jag, skall göra effekt och oförmodadt falla fienden i flanken. Jag tänker för den vara rätt verksam och begynna med en länge återhållen expektoration öfver närvarande tid. — Har du läst Steffens' skrift: »die gegenwärtige Zeit und wie sie geworden»? Jag längtar mycket att få se den. — Upsala-nyheter? De äro ej många. Grubbe gör sin vanliga motionsresa, denna gång öfver norska fjällen. Sjelfve Palmblad har slagit sig lös och blifvit en resenär, men i sydlig riktning. En deputation af professorer och studenter afgår i denna vecka till Stockholm, att öfvervara högtidligheterna då Oscar blir myndig. Den anföres af Åkerman såsom rektor; han lyckönskar med en oration på gotländska språket. Jag vet ej ännu, om jag kommer att bli en af deputationen. Men ehvar jag ock är, säger jag af hjertat: *Gud välsigne Oscar!*

Till densamme. *Upsala den 18 Aug. 1817.*

Tusen tack för de tvänne gånger, som du lemnat mig underrättelser från dig sedan din ankomst till Berlin! Korta — men kärkomna! Omsorgen om brefven till dina slägtingar och andra utom Upsala vistande bekanta åtager jag mig gerna. — Endast *ett* vill jag banna dig för. Huru kan du redan tvänne gånger ha skrifvit mig till, utan att nämna ett ord om fru Helvig? Lyckligtvis har hon sjelf nyss skrifvit till grefvinnan W**; jag skulle annars ej ens vetat, att du träffat henne.

Jag, nyligen återkommen från en tre veckors lång resa till Vermland, befinner mig med de mina förträffligt. Vi njuta nu som bäst ett besök af min bror och hans familj från Stockholm. Dock unnar väderleken mig ej fullkomligt mitt lugn på Lugnet: vi ha i öfver fjorton dar haft en nästan oupphörlig storm, omvexlande med regnskurar. Skörden står mellertid herrlig och löftesrik, om inga olyckor hädanefter träffa den; hvilket Gud afvände! Ty nöden är på många ställen, t. ex. i min hemort, ganska stor.

Grubbe, äfvenledes nyss återkommen, har rest landsvägen till Dofrefjäll fram och tillbaka, efter sin vana, utan att vika

af hvarken till höger eller venster. Palmblad är — Gud vet hvar, och Schröder förer för det närvarande Svenska Litteratur-tidningens spira, tillika med regementet öfver de lärda nyheterna. För öfrigt korrigerar han Rimkrönikan och visar resande stadens märkvärdigheter. I förgår tog H. M. drottningen dessa som hastigast i ögonsigte. Knös, som af excellensen Essen fått Åker och Dalby till prebende, studerar hebreiska, Svedenborg och bygnadskonsten, i afseende på sin gårds förestående reparation. Hæffner brummar och mår väl samt funderar på sina stora kompositioner till den instundande jubelfesten. Af dig vill han ha vers efter följande tablatur, nämligen: I. Koral, efter Luthers psalm: »Es wolle Gott uns gnädig seyn» (fins i alla tyska psalmböcker); två till tre strofer. II. Recitativ, efter behag. III. Aria, af åtta rader. IV. Koral, efter Luthers »Esaias dem Propheten das geschah»; en strof. Han ber hjertligen helsa dig, och att du sänder honom den begärda poesien så snart som möjligt. —

Till densamme. *Upsala den 15 Jan. 1818.*

Jag har att tacka dig för trenne bref, sedan jag sist lät höra af mig: ett utförligt från Dresden af den 3 Oktober; ett annat äfven från Dresden af den 22 November, med ett inneliggande till grefvinnan Schwerin (som jag riktigt aflemnat); och slutligen ett från München af den 14 December, hvilket jag för ett par dagar sedan erhållit. Tusen tack, gode, redlige vän, för din alltid varma hågkomst! Du gör mig dermed en större glädje än jag kan utsäga. Ty jag har intet ögonblick upphört att sakna dig och känner allt lifligare, att genom din frånvaro är mer från mig taget, än jag sjelf visste.

Hvarmed skall jag nu begynna? Ty det är så länge sedan jag skref, att tusen saker på en gång komma för mig. Jo, först och främst tänker jag, att en ärlig svensk önskan af allt godt på det nya året skall väl behaga dig, ehvar du ock är. Kanske hinna dig dessa rader först i det sköna Italien; kanske afbryter min iskalla nyårshelsning (vi ha här haft en gruflig köld) dig just i din hänryckning öfver anblicken af en italiensk vår. Du är likväl bra lycklig att få se Italien. Jag har just i dessa dagar först läst Goethes bref derifrån i fjerde delen »Aus seinem Leben» och derur kompletterat mina begrepp om det italienska naturtillståndet med den underrättel-

sen, att i hela Italien på 1780-talet ej fans något — hus. Gäller det ännu, så får också du erfara, att ingen lycka är utan sina obeqvämligheter och att man saknar åtskilligt, då man från det civiliserade Sverige kommer till konsternas hemland.

Med en pindariskt djerf transition går jag från detta ämne till *finanserna.* I dem har, sedan din bortresa, hos oss utbrustit en ännu värre anarki, än förut i vår vitterhet. Samtliga våra provinsialdiskonter slogo sig på en gång på den tragiska genren och uppförde det ena sorgespelet efter det andra. I slutet af sistlidne September instälde med ens Malmö diskont sina betalningar eller spelte bankrutt; på samma tid inträffade detta äfven med Göta kanals diskont och till en del med Göteborgs. Då nu en stor del af det i riket cirkulerande pappersmyntet bestod af dessa diskonters assignationer på banken och dessa ej mera honorerades, kan du föreställa dig, hvilken allmän förlägenhet och förvirring uppstod. Följden var också, att regeringen måste genast sammankalla riksdag. Den begyntes i November, varar än och kommer väl att vara än länge. Ingenting är i hufvudsaken ännu gjordt. Jag var i Stockholm öfver julhelgen. Man disputerade ännu som bäst om preliminärerna. Slutet blir väl, att *nöden* gör finansplanen. Den är ofta enda medlet att tid efter annan förenkla det konstiga moderna finansverket. Men att den — allmänt och enskildt — är en obeqväm läromästare, det måste medgifvas.

Du finner häraf, huru litet hopp jag har att kunna lyckligt besvara din fråga i sista brefvet. Att få privat lån är omöjligt, nästan på hvad vilkor som helst. Och af det allmänna — hvad skall man vänta, då det ej kan hjelpa sig sjelft? Jag har vändt mina tankar åt flera håll — och slutligen funnit blott *ett* försök värdt att göra. Det syftar åt tronens granskap; och jag hoppas — emedan det för det närvarande är det enda som kan göras — din förlåtelse, om jag derigenom egentligen öfverskrider min fullmakt. — — — Deremot kan jag fägna dig med en helsning från Grubbe. Docenturen i teoretiska filosofien har nyss, genom Södermarks utnämning till extra-ordinarie adjunkt i grekiska literaturen, blifvit ledig. Min tillämnade förfrågan förekom han med det yttrande, att denna docentur, om du vill ha den, står till din tjenst. Du kan utnämnas, säger han, äfven såsom frånvarande, i fall du vill speciminera vid något utländskt universitet. Du vore härigenom åtminstone fästad vid akademien. Z***, som gått miste om

eloquentiæ lektionen i L***, måste än vidare plågas med ästetiken; och Ullgren florerar i min vetenskap — som förr.

Palmblad har flyttat från boktryckeriet, der Zeipel nu residerar med sin huslighet och romantik. Poetisk kalender kom ut till jul. Der äro, utom dina, åtskilliga särdeles vackra bitar af Euphrosyne. Grafström har uppträdt med flera bidrag, i allmänhet rätt täcka. Ditt företal till kalendern i brefform är väl något Callowayiskt, men har en originel, rask och frisk ton, som mycket behagar mig. Få se, om det likväl ej skämmer din nyligen vunna reputation för *sagesse*. I Stockholm berättas såsom en följd af reseluften, att du redan blifvit helt raisonnabel och en ungdom af hopp. Ditt »företal» blir likväl ett »eftertal». Det hann ej tryckas till jul. Boktryckarne lära ämna ge ut det som ett appendix till kalendern eller på annat sätt.

Om mig — i vers ingenting nytt, och i prosa föga. De enda rim jag framkläckt sedan vi råkades, äro skrifna i går qväll till en liten högtidlighet, som fru Silfverstolpe i dag anställer att fira grefven och grefvinnan Wrangels silfverbröllop. — På prosa förekommer jag i det nu utkommande häftet af Iduna: i en afhandling om nordiska myternas användbarhet för konst. Ling är med den mycket missnöjd, emedan den är stridig mot hans åsigter och i alla afseenden ej nog hyperboreisk. Han har till och med gått ur Götiska förbundet. — Dessutom har jag skrifvit en uppsats för tredje delen af Afzelii folkvisor. — Med *Svea* går trögt. Grubbe har lofvat sina bidrag i Mars. Få se, hur snart jag hinner med mina. Sedan doktor Fants död, som oförmodadt inträffade i slutet af Oktober, ha mina göromål blifvit ökade. Jag har på mig *Scriptores Rerum Svecicarum*, ehuru jag till en början åtagit mig blott att fullborda första tomen; dessutom flera disputationer till promotionen, jämte examina utan tal, och föreläsningar. (Jag har slutat svenska historien och kommer att denna termin läsa öfver medeltiden). I vår *måste* dock första Svea-häftet utkomma.

Vid jubelfesten talade jag för folket. Orationen hölls i domkyrkan. Emot förmodan upptäckte jag, att jag har en ganska stark röst. Jag hördes förträffligt; och talet gjorde på lärda och olärda sin effekt. Detta har å nyo öfvertygat mig, att *min* egentliga talang är plebejisk: en grofmålaretalang *pour le peuple* eller den värda »allmänheten». Mitt tal trycks nu med några tillagda anmärkningar. — Hæffner gjorde oss en

superb jubelmusik. Han begynner bli sjuklig, men är sig eljest lik, och helsar dig mycket. En mängd musikaliska och ekonomiska projekt sysselsätta honom efter vanligheten. — — Om akademien för öfrigt intet nytt, utom att här grälas starkt om akademiska jurisdiktionen, som dock, i min tanke, hufvudsakligen alldeles ej är i fara.

Nu har jag uttömt allt mitt sqvaller. Än en gång tusen tack för dina bref, som gjort mig så mycket nöje! Din beskrifning om din dresdenska lefnad intresserade mig högligen; och ännu mer väntar jag på utförligare underrättelser från München. Att du skrifver mycket om Schelling — derom är jag säker. Hvar dessa rader skola träffa dig, vet jag ej. Kanske ej förr än i Florens eller Rom. Jag adresserar dem till Nordenfelt, som väl alltid är underrättad om ditt vistande. — Lef väl, bäste broder! Gud vare med dig på alla dina vägar! Glöm ej dina vänner, som sitta här uppe i snön! Men derom behöfver jag ej be dig. Hjertliga helsningar från dem alla, och den hjertligaste från min hustru, som håller uppriktigt af dig. Vi längta bägge efter dig och tänka, att du vid din återkomst gör bäst att med oss kampera tillsammans.

Till densamme. *Upsala den 10 Apr. 1818.*

Jag kan ej nog tacka dig för ditt utförliga, innehållsrika bref från München, som jag för halfannan vecka sedan emottog. Jag påminner mig ej att någonsin ha emottagit något bref med större fägnad eller läst något med större nöje. Outsägligt gläder mig din välgång och framgång och det friska, lifliga sinne, hvarmed du emottar och återspeglar den rika, skiftande verld, som dig omger. Dervid har ovilkorligen fallit mig i minnet hvad Fouqué på något ställe låter Jak. Böhme säga: »Euch Poeten hat der Erdgeist besonders lieb». Betraktar jag spänstigheten och den inre rikedomen af din framställningsgåfva, som jag väl ock känner förut, men som i dina bref särdeles fröjdat mig, så kan jag väl förstå, att det egentligen är öfvermåttet på denna Guds gåfva, som under ditt bleka eremitlif hittills ätit opp dig, i brist på annan sysselsättning än grufarbete inom dig sjelf. — Du är i sjelfva verket en högt begåfvad menniska, i hvars själ verld, natur och konst med välbehag se sig (ett beröm vänner emellan säger jag alltid — det vet du — blott derför att det behagar mig sjelf). Och

ingenting är mig fröjdefullare, liksom ock ingenting är sällsammare, än en menniska, som har sina fem sinnen och i synnerhet det *sjette*. Att du dock med alla dina sinnens lifligbet håller dig så fri från lidelsernas välde, — derför älskar och aktar jag dig dubbelt, min ädle vän! —

Huru rik föreställer jag mig ej, att du skall komma tillbaka — rik nämligen på allt hvad som är verklig mensklig rikedom, — på ideer och känslor! Du kan i förhand måla ut för dig Werners och Wilhelms återseende i W. Meisters Lehrjahre, öfversatt i förhållande till oss bägge; med den skilnad, att jag under tiden hvarken kommit att vinna mycket på handel eller lärt mig att spela l'hombre om aftnarne.

Detta förer mig på »affärerna». Det i mitt förra bref omnämda förslaget har, efter skrift- och muntliga sonderingar, uppgått i rök. Men se här ett annat! Skulle du t. ex. i Tyskland, genom någon af dina dervarande gynnare och vänner, kunna få ett lån till 1823, så tillåter jag, eller rättare ber dig, att till säkerhet påräkna beloppet af min lön för nämda år, hvilkens värde väl öfver hufvud kan räknas till emellan 1800 och 2000 r:dr banko (allt efter spanmålens olika pris). Möjligen är du inom nämda tid i stånd att sjelf svara för så mycket, eller kan du också framdeles ersätta mig. Mellertid vore du nu dymedelst satt i stånd att erbjuda någon säkerhet; och är jag villig, i fall så fordras, att på allt möjligt lagligt vis sätta dig af denna säkerhet i besittning. Jag vet väl, att summan, efter vår usla kurs, blir ändå högst obetydlig, men hoppas att du ändock ej försmår mitt tillbud, om det kan vara dig till någon nytta.

Nu till ditt bref! Jag har meddelat det endast till våra gemensamma säkra vänner. Tusen tack för dina beskrifningar om Jean Paul, Schelling, Baader, och ej minst för de »Vendiska vägarne». Hvilken herrlig menniska den Schelling är! Och hvad jag gläder mig åt den vänskap du af honom njutit! Att du för honom med välvilja nämt din väns namn, derför tackar jag dig ock; detta namn, som väl eljest aldrig för honom kan få någon betydelse, har han då åtminstone för ögonblicket med välbehag hört. Baaders stora talegåfva har till en del förstört den bild jag gjorde mig om honom — och mannen *skrifver* i stenstil! Jag hade väntat mig ett stilla haf och ingen kaskad.

Hos oss äro stora förändringar inträffade. Den gamle Karl är i grafven, och Karl Johan är med hjertligt allvar af

nationen helsad för konung. Den anda, som folk och ständer vid detta tillfälle visat, är mycket god. I Maj skall kungen krönas. Oscar vinner folkets hjertan allt mer och är alla goda Svenskars förhoppning. I anledning deraf, att han åtagit sig kancellariatet, kommer jag att denna termin här vid akademien tala. Det gläder mig att då få uttrycka hvad jag af honom för fäderneslandet hoppas.

Svea är nu under trycket. Jag skrifver för henne på en afhandling om republikanism och feodalism. — Äfven under mig blir nu en docentur ledig, som skall vara till din tjenst.

Till densamme. *Stockholm den 12 Juli 1818.*

De varmaste tacksägelser för fortsättningen af ditt romerska bref! Huru mycket nöje det gifvit både mig och alla dina vänner, behöfver ej sägas. Nu befinner sig hela din brefsamling i Hartmansdorffs händer. — — Med mig har du kanske skäl att vara missnöjd: jag har så länge dröjt att svara. Orsaken har dock varit välment. Såsom jag af erfarenhet har förnummit, huru föga det plägar båta att andraga någonting hos de höga genom kommissionär, önskade jag att få sjelf omedelbart framföra mitt ärende. — Att T** är för dig uppriktigt välsinnad, det vet jag. Och emedan du högre upp redan kan påräkna åtminstone mera välvilja än motvilja, så skulle jag ega det bästa hopp — om ej en hufvudolycka vore. Prinsens egna tillgångar äro ännu mycket inskränkta; och konungens frikostighet, i många mål mera obegränsad än vis, har gjort tronen så ordentligen belägrad af hela lycksökare- och tiggareslägtet i nationen, att man må förlåta de styrande, om de tänka att de egentligen regera midt i ett hospital. Detta gör — särdeles i härvarande svåra finansställning — tillgångarne af en så ofta usurperad nåd verkligen otillräckliga, då någonting konungsligt i literär understödsväg behöfde ske. Mellertid, för att ej hafva försummat något, och då jag ej mycket tror på min skicklighet att muntligen inför de höga väl ställa mina ord, har jag sedermera skriftligen gjort mitt andragande med den värma, att det kanske ej blir utan allt inflytande på deras omdöme om den »nya skolans» bemödanden. — Den trofaste Hartmansdorff är på *sin* sida ej overksam.

Det märkligaste i literaturen, sedan jag sist skref, är Lings *Brigitta*. Den är nyss utkommen och utgör blott en af de tjugu tragedier, som Ling har på stapeln. Lägg härtill fyra episka poem! Allt detta skall nu ofördröjligen utkomma i 11 (säg elfva) starka band, hvarpå subskription redan är börjad. *Det* kan kallas att rusta och packa upp för resan till odödligheten! Jag, med mina små versbitar, tal och afhandlingar, vågar knappt visa mig i så stort sällskap. I Brigitta finnas verkligen strålar af den ädlaste poesi, som gjort mig Ling — denna blomstrande öken — dyrbar. I afseende på plan, karakterer och det historiskas sammansmältning till ett poetiskt helt, har stycket många fel. Der är för mycket rått ämne; hvilket Ling aldrig förstår att såsom konstnär beherska. Men der finnas ställen af en gudomlig lyrik. På mig är nu Ling ond för mina inkast mot den Lingiska (eller hvad *han* kallar den nordiska) mytologiens användande i bildande konst. Jag låts om ingenting — umgås med honom som förr — och vreden får väl gå öfver. — Götiska förbundets målningsexposition, som ännu fortfar, är superb och väl den vackraste samling af det slaget, som i Sverige någonsin varit sedd.

Hvar är du nu, min älskade broder? Mina tankar sväfva omkring efter dig i det sköna Italien och ville så gerna hemta dig hem tillbaka. Ja, Gud skall veta huru gerna! Ty du är mig kärast af mina vänner. Jag har numera ingen att så riktigt ur mitt innersta tala vid; och af brist på ett förtroligt utbyte af tankar fryser mitt bröst till.

Riksdagen är slutad. Det säkra är, att vi snart få en ny. Konungen har nationens uppriktiga tillgifvenhet. Han kan endast förderfvas af sig sjelf. Men detta skall, med Guds hjelp, *icke* ske.

Till Adlerbeth. *Stockholm den 11 Aug. 1818.*

— Den Götiska expositionen varade till Juli månads slut, visades de 3 sista dagarne gratis för allmänheten, då rummen voro hela dagen uppfylda med folk af alla klasser. Den har haft en så lysande framgång, att man borde nöja sig med blotta rättvisans och skicklighetens ädla seger. Emellertid ser du i hosföljande blad, hvilka åtföljt tidningarna (jag vet ej, om äfven till landsorterna), det ensidiga småsinnets försök att ännu till slut förvandla hela saken till en usel partisak. Se

censionen är i mitt tycke en marktschreyar-recension, enligt faktionsbegrepp både tadlande och öfverdrifvet berömmande. Författaren känner jag ej och har ej heller hört honom omtalas. För min del tror jag af alla *inre* kännemärken, att det är Hammarsköld. — Jag har här sysselsatt mig med att läsa teosofen Saint Martin och att gå igenom Thorilds hela qvarlåtenskap i tryck och handskrift, på baron Silfverhjelms begäran, åt hvilken denna literära qvarlåtenskap blifvit af Thorilds familj öfverlemnad. Man önskar en *vald* upplaga, som Wiborg vill förlägga, och *mig* till deltagare i besväret och ordnandet, hvilket jag gerna, både af patriotism och enskild vördnad för den dödes minne, åtagit mig.

Till densamme. *Upsala i Nov. 1818.*

Jag har uppskjutit att skrifva dig till, väl vetande att den förlust, som du lidit, ej står med ord att beklaga. * Med dig sörjer fäderneslandet och hvar och en som älskar dygden, mest de som haft den lyckan att personligen få värdera henne i en de älskansvärdaste och fullkomligaste gestalter, hvari hon väl någonsin för verlden sig uppenbarat. Jag känner ingen vackrare lefnad, så utan fläck, så lik en ren, välgörande dag, så prydd med allt hvad medborgares odelade aktning, vigtiga värf i fäderneslandets tjenst samt vetenskapers och konsters öfning och njutning kunna skänka mest skönt och herrligt. Att jag sett, känt och äfven med deltagande blifvit omfattad af en sådan man, skall alltid bli bland de ljusaste punkterna af mina minnen. Sit illi terra levis! Dock hvad har jorden att göra med de salige, fullkomnade? Sorgen är den enda skugga, som de på jorden lemna qvar. — Sent födes hans like!

Till Atterbom. *Upsala den 15 Dec. 1818.*

Med obeskriflig glädje emottog jag just i detta ögonblick ditt bref, dateradt Venedig den 16 November, och har derigenom blifvit ryckt ur en gruflig oro, hvari ovissheten om ditt tillstånd länge hållit mig. Gud vare lof, att du lefver och är sund; *cetera Diis!* — Var tusen gånger välkommen på denna

---

* G. G. Adlerbeth dog den 7 Okt. 1818.

sidan om Alperna! Dermed är du oss likväl ansenligt närmare. Ja, jag kan redan tänka på dig med ett slags hemkänsla. Ty Italien är för mig som en annan verld, för alla mina föreställningar främmande.

Ditt sista bref till mig var från Rom i sistlidne Maj. Om din tystnad, ehuru mycken oro den gjort mig, vill jag ej träta med dig. Vänskapen vore ett dåligt ting, om den ej medförde privilegium att också tiga efter behag. Af din skrifvelse ser jag, att du ej erhållit en hel brefpacka från mig och andra vänner, som afgick från Stockholm i Juli. Blott från fru Helvig har jag sedan den tiden haft ett bref, dateradt i slutet af September. Hon berättade der, att hon då nyligen haft en skrifvelse från dig, — mest angående penningeangelägenheter; att du i sällskap med målaren Cornelius under Oktober månad skulle inträffa i Wien, och att, om något understöd kunde skaffas dig hemifrån, detta då vore dig högst nödigt. Dervid framskymtade dock äfven något, som låter mig ana, att du i Roms och Neapels omgifningar lefvat dagar, klara som Epikuri gudars (se beskrifningen hos Lucretius). Åtskilnaden synes hafva bestått endast i de då och då antågande molnen af penningebekymmer.

Också hade jag sjelf redan länge i detta afseende varit bekymrad. Hvad jag gjort för att från högre ort utverka ett sådant understöd, har, oaktadt ett slags erhållet hopp och flera dels muntliga, dels skriftliga påminnelser, ej lyckats bringa saken en enda linie närmare till verklighet. — — — Det återstod mig således, efter mottagandet af fru Helvigs bref, endast att med dina öfriga vänner (hvilka dock, tyvärr! liksom jag sjelf äro rikare på vilja än förmåga) påtänka någon utväg, sedan Mæcenaterna lemnat oss den äran att häruti vara ensamma. Resultatet blef en summa af 700 r:dr banko (hvaraf Hartmansdorff, alltid sig lik, ensam gifvit tredjedelen). Men den här till högsta grad stigna penningbristen och de oundvikliga omgångarne med hvar och en affär, hvari flera skola deltaga, ha gjort, att vi ej blefvo färdiga förr än i första dagarne af December. En vexel på 300 r:dr Hamb. banko (så sammansmälte summan genom vår dåliga kurs) remitterades då, ställd på dig eller ordres, öfver Hamburg till fru Helvig i Berlin, genom hvilken du har att uppbära dess valuta. Det är litet, men i sannaste mening *af godt hjerta*, och du skall derför ej försmå det. — Möjligen skulle det kunna räcka till en *direkt* resa hemåt; särdeles om frih. Palmstjerna i Wien,

som i afseende på dig gifvit sin gamle informator Knös de benägnaste löften, ansvarar för dina pressantaste skulder, till hvilkas betalning man sedan finge tänka på ytterligare utvägar.

I sådant fall skulle jag önska på det högsta och varmaste, att du ville påskynda hemresan; ehuru jag rätt väl inser skälen, hvarför en förlängd utomlands-vistelse kan just nu synas dig nyttigare och angenämare än någonsin. Men allt hopp om att kunna skaffa något tillräckligare reseunderstöd och som förtjente namnet, är försvunnet.

Jag lägger dig detta på hjertat, och — *öfvergif ej fäderneslandet!* — ehuru litet det för dig gör. — Bland de i Juli sända bref, som du ej erhållit, var äfven ett från Grubbe. Han är färdig att kalla dig till docens. Detsamma är *jag*, som nu ock har en docentur ledig. Du eger således att välja. Jag nekar ej, att jag önskar förvärfva dig åt historien, som ju var din barndomskärlek. Det skulle mer båta din poesi. Väljes filosofien, så torde också det gamla skriket emot dig återbegynna. Svara oss härom, så snart du kan.

Af Fogelberg ha vi fått din medaljong i gips: ganska väl arbetad och mycket lik. Den pryder vårt förmak och är vitne, huru ofta vi tala om dig och längta efter dig.

Till Adlerbeth. *Upsala i Dec. 1818.*

— Jag har haft bref från Dillner. Hvad är det han skrifver? Att man på allt sätt smädar och förtyder hans välmenta tal och vänder så mycket man kan hela festen i löjlighet. * — Det är *les badauds de Stockholm!* Också förstår jag ej, hur det kom sig att vilja inbjuda dem till en sådan minnesfest. Hela tillställningen förefaller högst sällsam, utan all *offentlig* värdighet. Hade den ej regeringens auktorisation? Eller trodde man, att dess förutan denna massa med bodbetjentsbildning skulle förhålla sig anständigt?

---

* Dillner höll den 11 Dec. 1818 i Riddarholmskyrkan ett tal till konung Karl XII:s minne.

Till Atterbom. *Upsala den 15 Mars 1819.*

Med stor glädje mottog jag ditt bref från Wien af den 15 Januari, som gaf mig hopp om din lyckliga, ej aflägsna hemkomst. Nu är du förmodligen redan anländ till Berlin. Der måste du väl känna dig ett godt stycke på hemvägen. Och säg mig, om ej sedermera första återblicken på Östersjön, det gamla fattiga Sveriges trogne väktare, behagar dig väl?

Nu har jag ej lust att skrifva mycket, då hoppet att få råka dig är mig så nära. Var tusen gånger välkommen till ditt land och dina vänner! — Gumælius berättar innelyckt nyheterna. — *Svea* är ändtligen ute och gör till en början lycka. Af mig finnes der en afhandling »om feodalism och republikanism»; blott en begynnelse, fastän temligen dryg. Med fortsättningen blir den väl en *bok*, som jag tänker en gång utgifva omarbetad. Kan du skicka något till nästa Svea-häfte, så gör!

Till densamme. *Upsala den 17 Sept. 1819.*

Tusen tack för ditt bref, och tusenfaldt välkommen till fäderneslandet och i dina gamla vänners armar! — Af tidningarna, der jag läste dig såsom inpasserad, fick jag första underrättelsen och af grefvinnan Wrangel, då jag för ett par dar sedan anlände hit, bekräftelse att du välbehållen befann dig i Åsbo, i kretsen af dina närmaste. Gud ske lof! Jag fröjdar mig som ett barn öfver din återkomst. Ditt sista bref från Berlin, hvari du förmodligen besvarade mitt i förskräckelse skrifna affärsbref * af den 5 Maj, har jag aldrig erhållit, men väl det utförliga wienska från Breslau (för hvilket mycken, mycken tack och heder!), samt något senare, genom bref till fru Silfverstolpe från Louise Imhoff, den underrättelse, att du alltjämt vistades i Breslau hos gref Gröben och Steffens, och hade vid påsktiden besökt henne på Massel. Derför har jag aldrig förr än nu, då faran är öfverstånden, vetat huru nära vi alla varit att slutligen — om än på ett för dig ärofullt sätt — mista dig. Faran var ej liten, då sjelfve general Gneisenau

* Det innehöll förfrågningar och bekymmer om den förutnämda vexeln, hvars framkomst hade genom åtskilliga omständigheter blifvit fördröjd.

stälde sig i spetsen för dem som ville bortröfva dig. Du har nu kastat tärningen. Men äfven Sverige och Upsala äro ej att förakta!

Välkommen nu till detta Upsala, som inbjuder på gammal vänskap och gamla gemensamma intressen! I höst blir det dessutom lifligt genom närvaron af vår älsklige prins Oscar. Helst önskar jag, att du kunde bo hos mig. Kanske lyckas mig att kunna så arrangera. Hvad jag hjertligen anhåller är, att du åtminstone i alla andra afseenden ville anse mitt hus såsom ditt eget. — Välkommen snart, framför allt till mig och min hustru! Mera muntligen.

Till Adlerbeth. *Upsala den 26 Okt. 1819.*

— Kronprinsen är här. Jag har den glädjen att för *honom* och *större delen af studentkorpsen* gemensamt offentligen läsa öfver svenska historien, och jag njuter deraf en stor och verklig tillfredsställelse.

Upsala, måndagsqvällen (Febr. 1820).*

Till Atterbom.

Tack för sist! — Jag for från Stockholm med den föresatsen att genast gripa an mitt kompendium i svenska historien, som jag på hög befallning måst företaga, och hvarför jag under denna månad har permission. Tyvärr! jag har hittills ganska illa begagnat mig af min ledighet och nästan blott grufvat mig för arbetet. Att sammanpressa så der mitt ämne för ett ögonblickligt intresse, förlamar mig. Dertill kan jag knappt skrifva en mening, utan att den förbannade franskan (på hvilken jag vet att arbetet skall öfversättas) kommer mig i hufvudet och petrificerar i födelsen min tanke till en fras. Det är rätt ledsamt. —

Tack för det att du sjunger ut till Rückert om vårt fäderneslands högsta angelägenheter! Det förargar mig in i

* De flesta brefven till Atterbom under åren 1820 och 1821 äro dels alldeles utan datum, dels försedda med en ofullständig. Man har sökt, inom parentes-tecken, fylla denna lucka, ehuru stundom blott enligt sannolikheter.

[illegible] ställning för ett med [illegible]. Nu ha de fått annat — [illegible] — att tacka på. Den preussiska hä[illegible] [illegible] och beskaffenhet.

[illegible] bläddrat igenom en [illegible] vetenskap som kallas na[illegible] [illegible] att man med sundt förnuft skulle [illegible] har fått åtskilliga [illegible] Svea-afhandling tänker [illegible]

[illegible] Lingianska berserksförgrymmelsen [illegible] På mythologien (Eddornas [illegible] jag är nyfiken. Ling [illegible] predika — sig sjelfvan. [illegible] abstraktion är hans egentliga väsende. Han är verkligen en osalig ande, men en adel, som man [illegible] ett djupt medlidande kan betrakta. I den [illegible], der han kringjagtas, sitta tusen sjelfförnöjda med [illegible] tomhet. *Han* har åtminstone elden, och derför qvales [illegible] den eviga oron. Den arme! Han skall slutligen brännas opp till en rent af afrikansk ariditet, som allt mer börjar utbreda sin förbannelse öfver hans produktioner. Men kanske skall *just då* denna stora, törstande själ få vatten och blomstra under den renare himmel, hvars luft är barmhertighet. — Emot **, med hvilken man så ofta sammanställer honom, är han en *heros*. En gnista af Lings verkliga (ehuru dunkla) eld skulle på ögonblicket till stoft förtära alla den andres glänsande vattenfärger.

Rätt ledsamt tycker jag det är efter dig. Du vet, att jag i allmänhet har en svinaktig trefliget på denna jorden; hvilket kommer af lätja och en oöfvervinnelig tröghet att meddela mig åt andra än dem som med mig äro fullkomligt ense i det hufvudsakliga. Du har åter hos mig väckt behofvet att få tala. Och nu har jag ingen att tala med i *mina* ämnen. Måtte din helsa förbättras! Du tycks begynna känna dig något mera hemmastadd i Stockholm; det fägnar mig!

Till densamme. *Upsala den 17 Mars (1820).*

Hur mår du? Har du alldeles och för evigt gjort tysthetslöfte?

Härifrån intet nytt: blott smuts och föreläsningar. — Annorlunda ter sig verlden för dig i det ståtliga Grewesmöhlenska huset vid Brunkeberg, der du — eget nog! — såsom hyresgäst hos sångaren Karsten har det yppersta tillfälle att inandas något af atmosferen från Gustaf III:s hofkrets och dagligen taga lektioner i dess utsöktaste politesser.

Till densamme. *Upsala den 26 Mars 1820.*

Du skrifver ju alldeles förskräckliga bref, när du en gång kommer dig dertill! Men äfven *så* äro de mig kärkomna. Dina kroppsliga plågor beklagar jag af hjertat. Hvad själen angår, så har jag, som i mjeltsjukan ej en gång är dilettant, mindre kännare, blott en enda anmärkning att göra; hvilken likväl är så sann, att jag önskar blott du ej måtte finna den för *hög* för mig. Du kan visserligen bli en bättre kristen — hvilket ock vill säga en mycket bättre man — än jag är; och min stora tillgifvenhet för dig måtte väl komma deraf, att jag hos dig finner någonting som jag hos mig saknar. Men *hittills* har det förefallit mig som om din teoretiskt-kristliga filosofi ännu motverkades af en viss förstockad hedendom, den der väl torde vara din egentliga onda dämon: ett stycke uppproriskt *jag* = *jag*, som just gör denna ödsliga ensamhet, hvilken är det första och sista i all din klagan. Ack, min bäste vän och broder, hvilken menniska är väl *ensam?* Blott den, hvars vilja och karakter *isolerar*. Men denna utan tvifvel största af alla olyckor är tillika just den första hädelsen: ett affall från den kärlek som är lifvets egen princip, — fjärran för de högmodiga, men för de ödmjuka (hvar och en efter sitt mått) i salighet nära. Den motsatta principen kallade man förr »högmodsdjefvulen». Med ett ord (som du visst ej missförstår): kör ut bemälte djefvul — och du är sund, och de i sig sjelfva så herrliga, men nu förbittrade krafter, som lifvets herre hos dig nedlagt, skola med fröjd i alla toner sjunga sitt ursprung. En näktergal, en ros, ett element ville du (af hednisk förtviflan) hellre vara i vettlös natt, än att ega det menniskan inneburna himmelska ljuset; eller ock ville du förmätet råda öfver lifvets högsta mysterier, såsom din egendom! Är detta poesi, så måste den ock vara hemmastadd i helvetet. Var det, som är bättre än näktergalen och rosen; din klara fa-

ders klara *barn;* och du skall då tillika som de, men på rikare vis, förkunna hans under. Ty platt onyttige tjenare äro vi ju alle. Men hvarför skulle vi ej i den eviga solens blick fröjda oss vid utöfningen af våra krafter? Och i känslan af denna oskyldiga fröjd äro vi ju med *allt* förbundne, ehuru fiendtligt det enskilda ock emot oss må uppstå. Ja, denna oskyldiga, heliga fröjd skall ju afväpna allt som kommer oss nära, i hvilket minsta gnista af godt finnes; ty den kommer ju sjelf ur den eviga kärlek som bär och uppehåller det hela.

In summa: se här min trosbekännelse! *Sorg är synd;* ty tillvarelsens innersta är salighet. Gerna medger jag dock att det finnes *renande* smärtor; och kanske har *jag* allt för litet känt dem. Ty så outsägligt herrlig har *den* varelse, som *är*, alltid förefallit mig, att jag velat tillbedja och dyrka den äfven i sin mest fallna afbild; och hafva derför jord, himmel, natur och menniska ständigt förekommit mig så sköna, att en dödlig tunga måste stappla på att utsäga redan det minsta af deras väsendes förträfflighet. Är detta en barnslig villa, så hoppas jag dock att i den gråna, och en gång för den, som för andra, finna — *barmhertighet!*

Friskt mod, min broder! Jaga undan töcknen! — Jag har alltid hoppats att du i insigt, känsla och uttryck af det *enda verkliga* en gång skulle bli klarare än jag; och du skall ej betaga mig denna glädje. —

I *Thorildiana* har jag nu hunnit att få tryckta memorialen till konungen och folket vid 1786 års riksdag, hvilka författaren sedermera utgaf 1792 under titel af »Allmänna förståndets frihet». Jag utgifver dem nu i deras ursprungliga gestalt. De ha gjort mig ett otroligt nöje och äro i det hela en inspirerad hymn öfver *ljusets gudomlighet.* Utan tvifvel väntade han sig för mycket af *blotta* upplysningen, af kunskapen, som alltid är — kunskapen *både* på *godt* och på *ondt.* Men en kristallklarare, guldrenare entusiasm har man svårt att finna. Det är utan all fråga den första prosa som någonsin på svenska blifvit skrifven. I språket — *ren* musik och metallklang.

Med mitt kungliga historiska uppdrag går det förtvifladt långsamt. Jag sitter ännu fast i portlidret. Jag måste i arbeten, som ej äro immediata uttryck af känslor och ideer, alltid taga ett förskräckligen mödosamt anlopp. Först när jag hunnit så långt, att skalet är brutet och någon inre halt kan åtkommas, går det någorlunda.

Alla helsa vi dig hjertligen. Dina härvarande vänner sträfva, så godt de kunna, i »denna bästa verld af alla möjliga».

Till densamme. *Upsala (Maj 1820).*

— Markallsnätterna hafva högligen roat oss. Att du i dem varit med — och *pro parte virili* — har du ej kunnat maskera. Var *du* der (såsom mig tyckes) den öfverarbetande slut-rhapsoden, så kan du med all förnöjelse äfven på dig tillämpa versen:

Doch Homeride zu seyn, auch nur als letzter, ist schön;

och jag gläder mig att du åter kommer in i poesien, — antingen det sker *per fas* eller *nefas.*

Till Adlerbeth. *Upsala den 12 Jan. 1821*.*

Tack för ditt bref! För din alltid lika varma vänskap behöfver jag ej tacka dig. Det är hvad oss emellan af sig sjelf förstås. — Du har rätt: ifvern hos *desse* defensores fidei är rätt märkvärdig; men ser man på deras egentliga motiv, är det blott en märkvärdighet som väcker medömkan. Till slika vapen äro de således reducerade! Så mycket mer skäl har jag att vara kall, och jag är det ock fullkomligt. För allt slags hetta kan du vara säker att jag bevarar mig. Snarare skulle jag komma att frestas till detta *inextinguibile risum,* som i Homerus omtalas, om jag med dessa mina ögon får skåda de grundeliga anmärkningar, som stadsfiskalen Ekström i Upsala, efter uppdrag af öfverfiskalen-justitiekansleren, skulle komma att göra vid en filosofisk bok. Sedan nämd i målet här yttrat sig, är ej rådhusrätt, utan consistorium minus forum för domen, emedan tryckfrihetslagen 5 § 6 mom. erkänner akademiska jurisdiktionen. Emellertid, saken må ta hvad vändning som helst, så är *kort* och *kall-raison* det enda språk, som, enligt min princip, bör föras inför lagen. All appellation till egna eller andras passioner är i slikt fall vedervärdig.

---

* Detta bref har afseende på tryckfrihetsmålet i anledning af Geijers skrift *Thorild, tillika en filosofisk eller ofilosofisk bekännelse.* Se handlingarna i detta mål, Band 2, sid. 230.

Upsala den 19 Jan. 1821.

Till C. F. Geijer, P. Lagerhjelm och J. Adlerbeth.

Tack för brefven! — Jag är nu stämd, och första rättegångsdagen blir den 27 i denna månad. Aktors påstående innefattas i sjelfva stämningsmemorialet, att jag nämligen för de bägge kända ställena i boken må anses efter 3 § 2 mom. i tryckfrihetsförordningen. Påståendet är helt kort och, såsom någon sagt mig, redan färdigt hit till fiskalen öfverskickadt. Mitt svar blir förmodligen ej heller långt, utan kort — och godt, som jag hoppas. Om jurymännen skall jag härnäst lemna fullständigt besked. Det fägnar mig, att skriket i Stockholm begynt aftaga. En annan nyhet för dagen skall snart ta dennas plats, men skammen af den blinda ifvern kanske hos vederbörande ha några goda verkningar. Mig har detta oväsende, ehuru i flera afseenden obehagligt, dock gjort bättre bekant med en känsla, som jag i hela mitt lif aldrig skall glömma. Det är första gången jag såsom literatör erfarit den obeskrifliga trygghet, som konstitutionela inrättningar och en konstitutionel tryckfrihet ge mot ett blindt nit och all godtycklig förföljelse. Lefve konstitutionen! Lefve tryckfrihetslagen! Lefve Sverige! ropar jag af innersta hjerta. Får fäderneslandet ej inom femtio år en rikedom af förträffliga författare, så förtjenade hela skrået att i dag exporteras. Tryckfrihetslagen är en kostelig klenod, ehuru af salig Riddarhusstolpen temligen illa infattad, d. v. s. konfust redigerad i flera afseenden.

Adlerbeth har i sitt raissonnement om sjelfva status controversiæ fullkomligen enkelt och klart uttryckt min egen tanke. Blom svär dyrt, hör jag, att han i hela denna sak ej tagit minsta steg emot mig. Leopold låter genom Wiborg ge mig en helsning, hvaraf om honom skulle slutas det samma. Det är billigt att tro folk på deras försäkringar, om gerningar ej vederlägga dem. Men hvem har då först rört larmtrumman i detta falska allarm? — Ingen. Eller kanske man här får komma i håg Adams svar (om jag mins rätt, hos Holberg) på frågan efter fallet: *Hvar äst du?* — *»jeg ligger bag busken og spikulirer».* —

Från Stockholm är det mig med säkerhet berättadt, att H. M:t skrattar åt hela uppträget. Prinsen har yttrat, att han hoppas man i Upsala är öfvertygad, att han i saken tagit den del som han bör.

En annan, mindre trovärdig, likväl skriftlig underrättelse förmäler, att i Stockholm förtäljes, det Tegnér i bref till en der varande bekant yttrar sin tro, att jag sjelf, då jag på ett så otjenligt ställe, som i ett appendix till Thorild, kommit fram med min bekännelse, endast velat väcka uppmärksamheten på min person och derigenom med vilja föranledt hela spektaklet. Tydningen är ej särdeles vänskaplig, om berättelsen är sann. Att så *säges*, är åtminstone sant, då sagan kunnat tränga till en person, som med T—r står i alldeles ingen gemenskap. Visst är, att jag genast boken utkom, i slutet af November, skickade den direkte med posten till T—r, jämte ett ganska vänskapligt bref, och att jag tills dato ej från honom haft ett enda ord, ehuru han, såsom jag vet, skrifvit derom till andra och skämtat deröfver. Det vore besynnerligt, om han toge sak på bak. Att vi i många mål ej öfverensstämma, vet jag. Det borde dock ej störa det goda förhållandet. Jag känner mig åtminstone i hela mitt förhållande till honom fullkomligt *ren*, ehvad han ock om mig må tro. —

Min sonat har gladt mig oändligen. Det är en naturlig ungdomsglädje i att första gången se sig tryckt, — som påminner mig om den rädda och dock behagliga hjertklappning, hvarmed jag på den egentliga skrifvarebanan först såg mitt namn i prent. Då stycket ej på ett år varit mig i minnet, har det ock för mig nyhetens behag. — Hej!

P. S. Det faller mig en ting in. Skulle ej du, broder Ingvar*, ha lust att å mina eller gemensamma vägnar ge Romberg** ett exemplar af sonaten? Det passar dig väl, som utgifvare, och kunde vara ett tillfälle att göra Rombergs bekantskap, i fall du ej redan gjort den. Skrif på, i bägges våra namn, om du vill, att det är ett ringa tacksamhetsbevis för all den glädje vi af hans musik och kompositioner njutit i våra dagar. Från ett par för honom okända personer kan dock ett prof af välvilja vara välkommet; ty hvad har folk i allmänhet bättre att ge hvarandra? — Hej iterum!

* Lagerhjelms benämning i Götiska förbundet.

** Den berömde violoncellisten Bernhard Romberg besökte Sverige år 1821.

Till desamme. *Upsala den 23 Jan. 1821.*

— Om lördag kl. 11 förekommer min sak första gången inför consistorium majus. Mina nämdemän bli *Thorsander*, *Rogberg*, prosten och teol. licent. *Bergström* samt *Severin Löwenhjelm*. Såsom jurymän för domstolen föreslås af rektor: doktor *Åström*, prosten *Kellström* (prefekt för seminarium) och domkyrkosyslomannen *Börjesson*; dertill tvänne jurister: lagman *Nensén* och doktor *Themptander*, akad. räntmästare. Med alla dessa är jag nöjd. Hvad aktor har för inspirationer i detta hänseende, är mig obekant. Han synes i allmänhet ej ämna att bli särdeles påstridig.

Till desamme. *Upsala den 29 Jan. 1821.*

I lördags kl. 11 stod jag till rätta. Justitiekanslerens förordnande för stadsfiskalen Ekström, såsom aktor närvarande, upplästes först, derpå stämningsmemorialet mot mig, hvilket tillika innehöll hans påstående. Jag uppläste derefter min förklaring. Den är allvarsam, men moderat. Den rörde gubbarne, och sjelfve fiskalen — blef deraf toucherad. Jag hoppas på det klaraste sätt ha gendrifvit alla de mig gjorda beskyllningarna. Bibeln, Luther och de symboliska böckerna ha varit mina allierade. De sistnämda äro alldeles för goda att brukas till en barnskrämma af de okunnige mot de okunnige. De äro fulla af förstånd och *sant* liberala. Jag är förtjust i dem. Ett lämpligt utdrag ur dem till hofkanslersembetets upplysning och behjertande borde föranstaltas, och kanske kunna de ställen, jag anfört, i någon mån göra denna tjenst. — I Stockholmsposten finner jag under rubrik *insändt* någonting ganska förnuftigt skrifvet i saken. Från hvem tro månde detta härröra? Jag är nyfiken att få veta det. — Fiskalen har begärt del af min förklaring. Nästa lördag blir åter rättegångsdag. Få se om han kommer med några påminnelser. Troligen komma de då från Stockholm, dit förklaringen förmodligen med dagens post expedieras. Jag fick först efteråt höra, att studenterna ämnat få fatt på mig efter sessionen i konsistorium. Men som jag tidigt gick, blef deraf ingenting, hvarmed jag är rätt nöjd. Om qvällen fick jag ett *vivat!* — och ett *så* yttradt deltagande fägnar mig.

P. S. Jag har fått ett ganska vänligt bref ifrån Tegnér.

Till Adlerbeth. *Upsala den 9 Febr. 1821.*

Såsom jag hör, har consistorii academici beslut om seqvester å min bok i Stockholm väckt hos somliga harm, hos andra förvåning, eller båda delarne. Hvad mig beträffar, har det förefallit mig helt likgiltigt, då seqvester å en bok under varande process blott är en juridisk formalitet, som bevisar, att boken *är under aktion*, och aldrig kan betyda mera, eller innefatta något slags preliminär-dom om bokens mer eller mindre brottslighet. Då ingen domstol, i min tanke, har rätt att på minsta sätt yttra sig om denna större eller mindre brottslighet före *fullbordad ransakning*, och ett *pröfve domstolen* i fråga om qvarstadspåstående under processen, om också tryckfrihetsförordningen dertill skulle synas i 5 § 8 mom. ge anledning, är för mig obegripligt, emedan denna pröfning nödvändigt skulle innefatta en preliminär-dom öfver skriftens mer eller mindre brottslighet, så hade jag troligen såsom medlem af consistorium academicum, i fall jag suttit öfver målet, varit af samma tanke som nu consistorii pluralitet. En preliminär-opinion om skriftens större eller mindre skadlighet eger endast hofkansleren eller hans ombud rätt att yttra. Deras fordran är skäligen och lagligen den enda grund, hvarefter domstolen kan gå, då den sjelf ej rimligtvis kan preliminariter derom döma. Sådan har troligen domstolens åsigt af saken varit, och det har ej fallit *mig* in att derför beskylla den för feghet. — Tryckfrihetslagen är i många mål otydlig. Den har, äfven sedan juryn utlåtit sig i saken, ett *pröfve domstolen*, hvars mening förblifver mig förborgad, så länge det är afgjordt, att juryn skall yttra sig både öfver faktum och dess lämplighet till det åberopade lagrummet; hvilket ju redan innehåller sjelfva domen, som blott af domstolen enonceras? — Men jag är ej jurist, och kanske finnas häri finheter som jag ej förstår. Rätt ledsamt tycker jag emellertid det är, att saken genast ses ur den värsta synpunkten och akademiens dessutom nog talrika fiender få vatten på sin qvarn. — Första arket af protokollen medföljer. En ändring är skedd i den annonserade titeln, på fleres föreställning bland mina kamrater, ej af rädsla, såsom skulle den, ej af mig, men af boktryckaren projekterade första titeln kasta löjlighet på *vederbörande*, utan på det den ironi, som lätt kan ligga i rubriken: Rättegångshandlingar emellan stadsfiskalen Ekström och professor Geijer, *angående rätta förståndet af treenigheten och förso-*

ningsläran, ej af de enfaldiga må anses såsom ett *spel* med *sjelfva saken* och förarga dem.

Till densamme. *Upsala (den 15 Febr. 1821).*

Slut på saken! — ehuru den i allmänna tänkesättet ej torde ha så obetydliga följder. Juryn sammanträdde i går f. m. kl. 10, svors in och hörde en kort berättelse om saken sig föreläsas. Kl. $^3/_4$ 12 var den färdig med sitt yttrande, som besvarade den framstälda frågan, om jag var skyldig, med *nej!* Hvad i nämden för öfrigt passerat är en hemlighet. Möjligen har *en* röst mig undangått. Men då detta både i fråga om personer och sak är en gissning, så behåll den så länge inom dig sjelf. — Om det utmärkta sätt, hvarpå studenterna hedrat saken, mig och sig sjelfva, kan du få utförlig berättelse från Lagerhjelm, som just nu står på resande fot och manar på mig, så att jag ej hinner ett ord mera.

Till densamme. *Upsala (den 16 Febr. 1821).*

Jag ångrar mig att jag i går, genom den i brefvet ohemult yttrade misstanken om någon persons dissensus i juryn, sagt någonting som jag ej *kunde* veta och således ej *borde* tillåta mig att säga. Jurymännen äro tysta som muren öfver hvad emellan dem förevarit, såsom rätt och tillbörligt är. Jag har ej varit nog indiskret att forska, och den tredje man, på hvars obevista och obevisliga supposition jag sade hvad som sist sades, *kunde* ej derom veta mer än jag. Snarare synes mig en annan omständighet bevisa nämdens enhällighet. Jag *vet* nämligen, att efter akternas uppläsning i juryn (som utdrog en timme) sjelfva öfverläggningen af saken blott varat *en fjerdedels timme.* Säg äfven Tannström detta. — För första gången firas i afton en götisk stämma i Upsala. Jag går nu dit. —

Till Atterbom. *(Upsala, Febr. 1821).*

Tusen tacksägelser för ditt med grefve Wrangel erhållna bref, hvaraf jag intagit att du lyckligen till hufvudstaden anländt och håller underdånigst föreläsningar på maten. —

Men finnes ingen möjlighet att inrätta dig förnuftigare i ditt nya stånd? T. ex. att i stället för en frukost, som på förmiddagen besvärar hufvudet, äta middag kl. 3 på eftermiddagen? Att ännu så dags få en middagsmåltid, tillräcklig för en poet, måtte väl ej i hela Stockholm vara ogörligt; ehuru det heter: *sero venientibus ossa.* — Jag ber, att du ville taga detta skarpsinniga ackommodations-system i öfvervägande.

Jag ser att Journalen rycker *peu à peu* fram med den hyper-ortodoxi, som han — den *»liberale!»* — finner begqvämlig att mot *mig* använda. Men nu är allt godt, sedan Franzén intimerat, att äfven Leopold och jag i sjelfva verket äro af samma mening. Det hade jag dock just icke trott. Men — *nulla salus bello, pacem te petimus omnes.*

Jag och de mina må väl. Min historia framskrider. Emellertid funderar jag på, att min gosse framdeles blir en mycket bättre historicus än jag. Han har ett excellent lifligt *minne*, hvilket är barnens egentliga *geni*. Jag hade redan spekulerat ut en temligen artig plan, huru han skulle konseqvent kunna uppfostras till historieskrifvare: då jag af några kluddade figurer i hvilka mennisko-skepnaden ej var alldeles oigenkännelig, snart bragtes på den tanken, att han kanske egentligast är född till *målare;* hvilket jag också för mig på det herrligaste utmålat. — Säkerligen blir han hvad han *vill* och *kan*. Men jag har i ljufheten af dessa faderliga reverier betänkt, att det konstitutions-makeri för att uppfostra folken, som i våra dagar med sina anspråk ofta förargat mig, likväl — subjektivt betraktadt — kan också ha en *hjertlig* mening. Vårt förnämsta nöje här i verlden är i sjelfva verket att litet få fuska i vår Herres verk.

Till densamme. *Upsala den 16 Mars 1821.*

Din kommission angående Vitalis skall jag, så snart det blir mig möjligt, uträtta. Ja — kunde man hjelpa honom!

Det är ledsamt, att din helsa skall fortfara att vara så klen; och jag lär komma på skam med mina dietiska regler. Emellertid åte jag nu, i ditt ställe, min *dejeuner dinatoire* kl. 12. Hvad derigenom förlorades af förmiddagen kunde ju tagas igen med att stiga upp en timme tidigare. — Dock, det är sant: du stiger i alla fall snarare för tidigt upp, än för sent.

Deremot fägnar mig otroligt, att du rustar dig till ett större poetiskt arbete. Det skall ha en välgörande inflytelse på din sinnesstämning, och derigenom äfven på din lekamliga helsa. — Välkommen med ditt bidrag för Svea! Ideerna i din recension* äro ganska goda. Blott önskade jag att du så mycket som möjligt undveke att påminna om den forna naturfilosofiska terminologien. Den är ett manér; och det förträffliga bör ej ha något. — Till tre à fyra arks tryck för Svea har äfven jag färdigt; men jag önskade fullfölja denna afdelning något längre Få se, när dertill blir tid. Jag har nämligen äfven måst sysselsätta mig med att skrifva om »akademiska jurisdiktionen». Det i saken historiska och allmänna är af mig; det juridiska af Themptander; det om polisen af Biberg. Utlåtandet uppläses i morgon i konsistorium. Tillika har jag på mig, utom publika lektioner, två olika privata och två eller tre disputationer. Dertill tråkiga jurister och kanslister att tentera. Dessutom växer mig dagligen min *lilla* historia emellan händerna och slutligen öfver hufvudet**. Gud vet, huru allt detta skall lyktas.

Helsa och tacka Tannström för de lugnande ord han låtit mig tillföras angående det sista arbetet, för hvilket jag ännu alltid har en hemlig fruktan. Det är ett öde, att jag aldrig kan göra någonting såsom jag *vill;* det blir alltid som det *kan*. — Af ditt sista bref skulle jag draga den slutsats, att det beställda arbetet häftvis öfversatt skickas ut, och att en del således redan är afgången. Är det så? Det betager mig väl förmånen att revidera öfversättningen. Emellertid är jag så i skuld, att jag måste låta mig allting behaga. Kan du säga mig hvem som öfversätter? — Äfven önskade jag veta titeln på den franska kollektion, hvari mitt arbete (eller ett utdrag deraf) skall införas. Bror min skrifver, att Tannström kallat den *Histoire Universelle.*

Till Amalia har jag ej nu hunnit skrifva, men sänder några böcker och samtliga mina process-akter, med thy åtföljande agrement. Dertill önskade jag, att du ville lägga ett exemplar af min dubbel-sonat, samt afsända det hela genom Fred. de Ron. Gerna önskade jag äfven få bifoga

---

* Förmodligen ett utkast till den afhandling, som i fjerde häftet af Svea förekommer under titeln: *Förberedelser till en Ästhetik.*

** Konung Karl Johan hade låtit anmoda Geijer att utarbeta ett sammandrag af svenska historien, hvilket skulle utgifvas i Frankrike.

Fahlcrantz' tafla öfver Upsala. Du borde se den en gång, och äfven göra hans egen bekantskap (om den ej redan är gjord).

P. S. I *Révue Encyclopédique* (en ny fransk journal) står, att Sveriges bägge största poeter äro *Afzelius* och *Leopold*. Underrättelsen är hemtad ur »Wiener Jahrbücher f. Litteratur» 1818 och dit insänd af — Rask, som, med all sin lingvistiska lärdom, lär vara en bra enfaldig karl. En korrigerande uppsats af Molbech är bifogad ur samma källa; der är du nämd med beröm, äfvenså jag och Hammarsköld (hvilkens namn dock skall vara, *à la française*, grymmeligen förbråkadt). *Relata refero.* Sjelf har jag ej sett boken.

Till Adlerbeth. *Upsala den 3 April 1821.*

— Då jag blef utnämd till professor, frågade mig landshöfding Rosenstein, hvem jag ämnade taga till docens, samt önskade veta om jag dertill vore sinnad att kalla Atterbom. Jag svarade, att min företrädare lemnat mig två docenter, att jag således ej hade någon docentur obesatt, men att, om meningen vore, det jag skulle förbinda mig att ej framdeles kalla Atterbom, jag ej kunde eller behöfde ge ett sådant löfte. Landshöfdingen svarade, att det ej var meningen, men önskade bli förut underrättad, i fall jag en gång skulle vilja antaga Atterbom till docens, hvilket jag lofvade. Detta fall inträffar nu. Docenturerna ha blifvit lediga. Den ena, i *fäderneslandets historia*, fick Grafström redan i slutet af förra vårterminen. Till den andra, i *allmänna historien*, ämnar jag nu kalla Atterbom. Troligen lägger gubben ej mera någon vigt på detta då gifna löfte; emellertid var det ett *löfte* och bör således uppfyllas. Jag anhåller derför hos dig vänskapligen, att du ville tillkännagifva landshöfding Rosenstein denna min afsigt. Han kan ej ha något deremot, då väl ingen är skickligare till docent i allmänna historien än den, som gjort en sådan resa som Atterbom. Han har speciminerat och är i alla afseenden qvalificerad mer än som behöfves. Om kronprinsens bifall är jag säker.

Till Hammarsköld. *Upsala den 6 April 1821.*

Tack för din nya bok*, som jag bekommit nyligen, genom Palmblad. Jag har med nöje gjort dess bekantskap och den är, synes mig, ett arbete, som gör vår literatur heder. Af hvad jag hittills hunnit läsa intresserar mig i synnerhet exposeen af Stjernhjelms filosofi; äfven är jag nöjd med framställningen af Thorilds. — På dina hårda anmärkningar mot den nya editionen af Thorild har jag måst svara**.

Till Atterbom. *Upsala den 6 April (1821).*

— Nå, hvad sägs om Italienarne? — Jag har ej fullständigt läst tidningarna för i dag, då jag (emot vanan) mått illa och ej kunnat gå ut. Emellertid ser jag, att gamle kungen af Sardinien har visligen tagit sin Mats ur skolan. Efter allt utseende är en fullständig Italiensk revolution i görning. Stå nu ej Neapolitanerna på sig, så äro de ohjelpliga.

Laga nu att »Fogel Blå» slår ut sina glänsande vingar tillika med lärkorna i vårluften! — På annat får jag, arme man, tänka. Fyratio till femtio jurister *(sic dicti)* ha redan i veckor belägrat min borg för att få tentera. Med nästa vecka begynner den tråkiga ransakningen. *Deus dabit patientiam!* — Sker här ej snart en förändring med juridiska fakulteten, så blir Upsala slutligen höljdt med vanheder.

En ny inrättning af studentexamen är i fråga, föreslagen af nuvarande decanus Bredman. Fyra adjunkter i filosofiska fakulteten skulle, jämte decanus, komma att examinera. Jag har skriftligen derom utförligt yttrat mig. Jag tror att det går igenom, ehuru de äldre spjerna emot.

P. S. Till Franzén har jag nyligen skrifvit för att lugna honom, sedan jag från flera håll försport hans oro, att jag skulle illa upptaga hans poetiska bemedling i Stockholms-Posten. Dina verser vid min frikännelse sänder jag till Amalia i deras fullständiga skick. Att de blefvo tryckta ofullständigt, har lika litet skett med *min* vetskap som med *din*.

---

* *Historiska anteckningar rörande fortgången och utvecklingen af det filosofiska studium i Sverige från de äldre till de nyare tider.* Stockholm 1821.

** Detta svar är tryckt Band. II, sid. 245 följ.

Till densamme. *Upsala (April 1821).*

Tusen tack för brefvet! En opasslighet har i mina historiska sändningar till Tannström vållat ett afbrott, hvars orsak jag ber dig för honom förklara. Jag har i åtta dagar, antastad af vissa förebud till feber och frossa, måst hålla mig inne. Lyckligtvis blef ingen sjukdom på allvar af. Under påskferierna tänker jag komma ett godt stycke framåt.

Lycka till din lifliga verksamhet! — Öfver ditt bidrag till Svea fröjdar jag mig af hjertat. Skrif i Guds namn, och tänk ej på mina omdömen! Öfver en viss grad bli vi förmodligen, i afseende på stil i *prosa,* aldrig öfverens. Jag älskar så mycket det *omedelbara* af sak och känsla, att jag slutligen skulle kunna förklara krig mot sjelfva *orden,* — såsom ett störande mellanslag. Ditt tekniska sinne leder dig att öfver allt lägga en särdeles vigt — och äfven konst — i formen. Detta stör mig alldeles icke i poesien, der form och sak alltid äro så innerligt sammansmälta. *Der* är du ock egentligen hemmastadd. Deremot har det ej sällan förefallit mig såsom om du i prosan, genom en omotståndlig blind konstdrift, bygde dina cirklade honingsceller stundom utan honing. — Men detta tycke är kanske ock ett blindt, på hvilket du ej bör lägga mer vigt än det förtjenar.

Jag har ej ännu läst tidningarna för dagen, men såg sist att det begynte *illa* för Neapolitanerna. Organisera de blott ett dugtigt guerilla-krig *à l'espagnole,* så skall jag förlåta dem att de bli slagna i alla bataljer. Det hade jag väntat mig. — Det må i alla fall nu gå i Italien hur som helst. Det är försök af *nybegynnare.* De komma *otvifvelaktigt* att göra om det. Fortfarandet och nu befästandet af österrikiska suprematien i Italien blir dem en oupphörlig påle i köttet. *Cacciare tutti gli barbari!* Se der carbonarismens grundtanke, som alltid vinner sinnena.

Jag har haft ett bref från E. M. Arndt i Bonn; mycket vänligt. Han begär underrättelse om hvad på de sista tio eller femton åren skett i svenska vitterheten och historien, med bibliografisk förteckning (som Schröder redan uppsatt). Jag ämnar med första skrifva till honom. Han säger sig vara »in heftigen politischen Umtrieben befangen, die einen tiefern Grund und weitern Umfang haben, als es nach Aussen scheint». —

Andra delen af Markalls Nätter har jag läst. Der är mycken glädtighet och mycken förtjenst i detaljer. Men

Till desamme. *Upsala den 23 Jan. 1821.*

— Om lördag kl. 11 förekommer min sak första gången inför consistorium majus. Mina nämdemän bli *Thorsander, Rogberg,* prosten och teol. licent. *Bergström* samt *Severin Löwenhjelm.* Såsom jurymän för domstolen föreslås af rektor: doktor *Åström,* prosten *Kellström* (prefekt för seminarium) och domkyrkosyslomannen *Börjesson;* dertill tvänne jurister: lagman *Nensén* och doktor *Themptander,* akad. räntmästare. Med alla dessa är jag nöjd. Hvad aktor har för inspirationer i detta hänseende, är mig obekant. Han synes i allmänhet ej ämna att bli särdeles påstridig.

Till desamme. *Upsala den 29 Jan. 1821.*

I lördags kl. 11 stod jag till rätta. Justitiekanslerens förordnande för stadsfiskalen Ekström, såsom aktor närvarande, upplästes först, derpå stämningsmemorialet mot mig, hvilket tillika innehöll hans påstående. Jag uppläste derefter min förklaring. Den är allvarsam, men moderat. Den rörde gubbarne, och sjelfve fiskalen — blef deraf toucherad. Jag hoppas på det klaraste sätt ha gendrifvit alla de mig gjorda beskyllningarna. Bibeln, Luther och de symboliska böckerna ha varit mina allierade. De sistnämda äro alldeles för goda att brukas till en barnskrämma af de okunnige mot de okunnige. De äro fulla af förstånd och *sant* liberala. Jag är förtjust i dem. Ett lämpligt utdrag ur dem till hofkanslersembetets upplysning och behjertande borde föranstaltas, och kanske kunna de ställen, jag anfört, i någon mån göra denna tjenst. — I Stockholmsposten finner jag under rubrik *insändt* någonting ganska förnuftigt skrifvet i saken. Från hvem tro månde detta härröra? Jag är nyfiken att få veta det. — Fiskalen har begärt del af min förklaring. Nästa lördag blir åter rättegångsdag. Få se om han kommer med några påminnelser. Troligen komma de då från Stockholm, dit förklaringen förmodligen med dagens post expedieras. Jag fick först efteråt höra, att studenterna ämnat få fatt på mig efter sessionen i konsistorium. Men som jag tidigt gick, blef deraf ingenting, hvarmed jag är rätt nöjd. Om qvällen fick jag ett *vivat!* — och ett *så* yttradt deltagande fägnar mig.

P. S. Jag har fått ett ganska vänligt bref ifrån Tegnér.

Till Adlerbeth. *Upsala den 9 Febr. 1821.*

Såsom jag hör, har consistorii academici beslut om seqvester å min bok i Stockholm väckt hos somliga harm, hos andra förvåning, eller båda delarne. Hvad mig beträffar, har det förefallit mig helt likgiltigt, då seqvester å en bok under varande process blott är en juridisk formalitet, som bevisar, att boken *är under aktion*, och aldrig kan betyda mera, eller innefatta något slags preliminär-dom om bokens mer eller mindre brottslighet. Då ingen domstol, i min tanke, har rätt att på minsta sätt yttra sig om denna större eller mindre brottslighet före *fullbordad ransakning*, och ett *pröfve domstolen* i fråga om qvarstadspåstående under processen, om också tryckfrihetsförordningen dertill skulle synas i 5 § 8 mom. ge anledning, är för mig obegripligt, emedan denna pröfning nödvändigt skulle innefatta en preliminär-dom öfver skriftens mer eller mindre brottslighet, så hade jag troligen såsom medlem af consistorium academicum, i fall jag suttit öfver målet, varit af samma tanke som nu consistorii pluralitet. En preliminär-opinion om skriftens större eller mindre skadlighet eger endast hofkansleren eller hans ombud rätt att yttra. Deras fordran är skäligen och lagligen den enda grund, hvarefter domstolen kan gå, då den sjelf ej rimligtvis kan preliminariter derom döma. Sådan har troligen domstolens åsigt af saken varit, och det har ej fallit *mig* in att derför beskylla den för feghet. — Tryckfrihetslagen är i många mål otydlig. Den har, äfven sedan juryn utlåtit sig i saken, ett *pröfve domstolen*, hvars mening förblifver mig förborgad, så länge det är afgjordt, att juryn skall yttra sig både öfver faktum och dess lämplighet till det åberopade lagrummet; hvilket ju redan innehåller sjelfva domen, som blott af domstolen enonceras? — Men jag är ej jurist, och kanske finnas häri finheter som jag ej förstår. Rätt ledsamt tycker jag emellertid det är, att saken genast ses ur den värsta synpunkten och akademiens dessutom nog talrika fiender få vatten på sin qvarn. — Första arket af protokollen medföljer. En ändring är skedd i den annonserade titeln, på fleres föreställning bland mina kamrater, ej af rädsla, såsom skulle den, ej af mig, men af boktryckaren projekterade första titeln kasta löjlighet på *vederbörande*, utan på det den ironi, som lätt kan ligga i rubriken: Rättegångshandlingar emellan stadsfiskalen Ekström och professor Geijer, *angående rätta förståndet af treenigheten och förso-*

ningsläran, ej af de enfaldiga må anses såsom ett *spel* med *sjelfva saken* och förarga dem.

Till densamme. *Upsala (den 15 Febr. 1821).*

Slut på saken! — ehuru den i allmänna tänkesättet ej torde ha så obetydliga följder. Juryn sammanträdde i går f. m. kl. 10, svors in och hörde en kort berättelse om saken sig föreläsas. Kl. $^3/_4$ 12 var den färdig med sitt yttrande, som besvarade den framstälda frågan, om jag var skyldig, med *nej!* Hvad i nämden för öfrigt passerat är en hemlighet. Möjligen har *en* röst mig undangått. Men då detta både i fråga om personer och sak är en gissning, så behåll den så länge inom dig sjelf. — Om det utmärkta sätt, hvarpå studenterna hedrat saken, mig och sig sjelfva, kan du få utförlig berättelse från Lagerhjelm, som just nu står på resande fot och manar på mig, så att jag ej hinner ett ord mera.

Till densamme. *Upsala (den 16 Febr. 1821).*

Jag ångrar mig att jag i går, genom den i brefvet ohemult yttrade misstanken om någon persons dissensus i juryn, sagt någonting som jag ej *kunde* veta och således ej *borde* tillåta mig att säga. Jurymännen äro tysta som muren öfver hvad emellan dem förevarit, såsom rätt och tillbörligt är. Jag har ej varit nog indiskret att forska, och den tredje man, på hvars obevista och obevisliga supposition jag sade hvad som sist sades, *kunde* ej derom veta mer än jag. Snarare synes mig en annan omständighet bevisa nämdens enhällighet. Jag *vet* nämligen, att efter akternas uppläsning i juryn (som utdrog en timme) sjelfva öfverläggningen af saken blott varat *en fjerdedels timme.* Säg äfven Tannström detta. — För första gången firas i afton en götisk stämma i Upsala. Jag går nu dit. —

Till Atterbom. *(Upsala, Febr. 1821).*

Tusen tacksägelser för ditt med grefve Wrangel erhållna bref, hvaraf jag intagit att du lyckligen till hufvudstaden anländt och håller underdånigst föreläsningar på maten. —

Men finnes ingen möjlighet att inrätta dig förnuftigare i ditt nya stånd? T. ex. att i stället för en frukost, som på förmiddagen besvärar hufvudet, äta middag kl. 3 på eftermiddagen? Att ännu så dags få en middagsmåltid, tillräcklig för en poet, måtte väl ej i hela Stockholm vara ogörligt; ehuru det heter: *sero venientibus ossa.* — Jag ber, att du ville taga detta skarpsinniga ackommodations-system i öfvervägande.

Jag ser att Journalen rycker *peu à peu* fram med den hyper-ortodoxi, som han — den »*liberale!*» — finner bequämlig att mot *mig* använda. Men nu är allt godt, sedan Franzén intimerat, att äfven Leopold och jag i sjelfva verket äro af samma mening. Det hade jag dock just icke trott. Men — *nulla salus bello, pacem te petimus omnes.*

Jag och de mina må väl. Min historia framskrider. Emellertid funderar jag på, att min gosse framdeles blir en mycket bättre historicus än jag. Han har ett excellent lifligt *minne*, hvilket är barnens egentliga *geni*. Jag hade redan spekulerat ut en temligen artig plan, huru han skulle konseqvent kunna uppfostras till historieskrifvare: då jag af några kluddade figurer i hvilka mennisko-skepnaden ej var alldeles oigenkännelig, snart bragtes på den tanken, att han kanske egentligast är född till *målare;* hvilket jag också för mig på det herrligaste utmålat. — Säkerligen blir han hvad han *vill* och *kan.* Men jag har i ljufheten af dessa faderliga reverier betänkt, att det konstitutions-makeri för att uppfostra folken, som i våra dagar med sina anspråk ofta förargat mig, likväl — subjektivt betraktadt — kan också ha en *hjertlig* mening. Vårt förnämsta nöje här i verlden är i sjelfva verket att litet få fuska i vår Herres verk.

Till densamme. *Upsala den 16 Mars 1821.*

Din kommission angående Vitalis skall jag, så snart det blir mig möjligt, uträtta. Ja — kunde man hjelpa honom!

Det är ledsamt, att din helsa skall fortfara att vara så klen; och jag lär komma på skam med mina dietiska regler. Emellertid åte jag nu, i ditt ställe, min *dejeuner dinatoire* kl. 12. Hvad derigenom förlorades af förmiddagen kunde ju tagas igen med att stiga upp en timme tidigare. — Dock, det är sant: du stiger i alla fall snarare för tidigt upp, än för sent.

Deremot fägnar mig otroligt, att du rustar dig till ett större poetiskt arbete. Det skall ha en välgörande inflytelse på din sinnesstämning, och derigenom äfven på din lekamliga helsa. — Välkommen med ditt bidrag för Svea! Ideerna i din recension* äro ganska goda. Blott önskade jag att du så mycket som möjligt undveke att påminna om den forna naturfilosofiska terminologien. Den är ett manér; och det förträffliga bör ej ha något. — Till tre à fyra arks tryck för Svea har äfven jag färdigt; men jag önskade fullfölja denna afdelning något längre Få se, när dertill blir tid. Jag har nämligen äfven måst sysselsätta mig med att skrifva om »akademiska jurisdiktionen». Det i saken historiska och allmänna är af mig; det juridiska af Themptander; det om polisen af Biberg. Utlätandet uppläses i morgon i konsistorium. Tillika har jag på mig, utom publika lektioner, två olika privata och två eller tre disputationer. Dertill tråkiga jurister och kanslister att tentera. Dessutom växer mig dagligen min *lilla* historia emellan händerna och slutligen öfver hufvudet**. Gud vet, huru allt detta skall lyktas.

Helsa och tacka Tannström för de lugnande ord han låtit mig tillföras angående det sista arbetet, för hvilket jag ännu alltid har en hemlig fruktan. Det är ett öde, att jag aldrig kan göra någonting såsom jag *vill;* det blir alltid som det *kan.* — Af ditt sista bref skulle jag draga den slutsats, att det beställda arbetet häftvis öfversatt skickas ut, och att en del således redan är afgången. Är det så? Det betager mig väl förmånen att revidera öfversättningen. Emellertid är jag så i skuld, att jag måste låta mig allting behaga. Kan du säga mig hvem som öfversätter? — Äfven önskade jag veta titeln på den franska kollektion, hvari mitt arbete (eller ett utdrag deraf) skall införas. Bror min skrifver, att Tannström kallat den *Histoire Universelle.*

Till Amalia har jag ej nu hunnit skrifva, men sänder några böcker och samtliga mina process-akter, med thy åtföljande agrement. Dertill önskade jag, att du ville lägga ett exemplar af min dubbel-sonat, samt afsända det hela genom Fred. de Ron. Gerna önskade jag äfven få bifoga

---

* Förmodligen ett utkast till den afhandling, som i fjerde häftet af Svea förekommer under titeln: *Förberedelser till en Ästhetik.*

** Konung Karl Johan hade låtit anmoda Geijer att utarbeta ett sammandrag af svenska historien, hvilket skulle utgifvas i Frankrike.

Fahlcrantz' tafla öfver Upsala. Du borde se den en gång, och äfven göra hans egen bekantskap (om den ej redan är gjord).

P. S. I *Révue Encyclopédique* (en ny fransk journal) står, att Sveriges bägge största poeter äro *Afzelius* och *Leopold*. Underrättelsen är hemtad ur »Wiener Jahrbücher f. Litteratur» 1818 och dit insänd af — Rask, som, med all sin lingvistiska lärdom, lär vara en bra enfaldig karl. En korrigerande uppsats af Molbech är bifogad ur samma källa; der är du nämd med beröm, äfvenså jag och Hammarsköld (hvilkens namn dock skall vara, *à la française*, grymmeligen förbråkadt). *Relata refero.* Sjelf har jag ej sett boken.

Till Adlerbeth. *Upsala den 3 April 1821.*

— Då jag blef utnämd till professor, frågade mig landshöfding Rosenstein, hvem jag ämnade taga till docens, samt önskade veta om jag dertill vore sinnad att kalla Atterbom. Jag svarade, att min företrädare lemnat mig två docenter, att jag således ej hade någon docentur obesatt, men att, om meningen vore, det jag skulle förbinda mig att ej framdeles kalla Atterbom, jag ej kunde eller behöfde ge ett sådant löfte. Landshöfdingen svarade, att det ej var meningen, men önskade bli förut underrättad, i fall jag en gång skulle vilja antaga Atterbom till docens, hvilket jag lofvade. Detta fall inträffar nu. Docenturerna ha blifvit lediga. Den ena, i *fäderneslandets historia*, fick Grafström redan i slutet af förra vårterminen. Till den andra, i *allmänna historien*, ämnar jag nu kalla Atterbom. Troligen lägger gubben ej mera någon vigt på detta då gifna löfte; emellertid var det ett *löfte* och bör således uppfyllas. Jag anhåller derför hos dig vänskapligen, att du ville tillkännagifva landshöfding Rosenstein denna min afsigt. Han kan ej ha något deremot, då väl ingen är skickligare till docent i allmänna historien än den, som gjort en sådan resa som Atterbom. Han har speciminerat och är i alla afseenden qvalificerad mer än som behöfves. Om kronprinsens bifall är jag säker.

Till Hammarsköld. *Upsala den 6 April 1821.*

Tack för din nya bok*, som jag bekommit nyligen, genom Palmblad. Jag har med nöje gjort dess bekantskap och den är, synes mig, ett arbete, som gör vår literatur heder. Af hvad jag hittills hunnit läsa intresserar mig i synnerhet exposeen af Stjernhjelms filosofi; äfven är jag nöjd med framställningen af Thorilds. — På dina hårda anmärkningar mot den nya editionen af Thorild har jag måst svara**.

Till Atterbom. *Upsala den 6 April (1821).*

— Nå, hvad sägs om Italienarne? — Jag har ej fullständigt läst tidningarna för i dag, då jag (emot vanan) mått illa och ej kunnat gå ut. Emellertid ser jag, att gamle kungen af Sardinien har visligen tagit sin Mats ur skolan. Efter allt utseende är en fullständig Italiensk revolution i görning. Stå nu ej Neapolitanerna på sig, så äro de ohjelpliga.

Laga nu att »Fogel Blå» slår ut sina glänsande vingar tillika med lärkorna i vårluften! — På annat får jag, arme man, tänka. Fyratio till femtio jurister *(sic dicti)* ha redan i veckor belägrat min borg för att få tentera. Med nästa vecka begynner den tråkiga ransakningen. *Deus dabit patientiam!* — Sker här ej snart en förändring med juridiska fakulteten, så blir Upsala slutligen höljdt med vanheder.

En ny inrättning af studentexamen är i fråga, föreslagen af nuvarande decanus Bredman. Fyra adjunkter i filosofiska fakulteten skulle, jämte decanus, komma att examinera. Jag har skriftligen derom utförligt yttrat mig. Jag tror att det går igenom, ehuru de äldre spjerna emot.

P. S. Till Franzén har jag nyligen skrifvit för att lugna honom, sedan jag från flera håll försport hans oro, att jag skulle illa upptaga hans poetiska bemedling i Stockholms-Posten. Dina verser vid min frikännelse sänder jag till Amalia i deras fullständiga skick. Att de blefvo *tryckta* ofullständigt, har lika litet skett med *min* vetskap som med *din*.

* *Historiska anteckningar rörande fortgången och utvecklingen af det filosofiska studium i Sverige från de äldre till de nyare tider.* Stockholm 1821.

** Detta svar är tryckt Band. II, sid. 245 följ.

Till densamme. *Upsala (April 1821).*

Tusen tack för brefvet! En opasslighet har i mina historiska sändningar till Tannström vållat ett afbrott, hvars orsak jag ber dig för honom förklara. Jag har i åtta dagar, antastad af vissa förebud till feber och frossa, måst hålla mig inne. Lyckligtvis blef ingen sjukdom på allvar af. Under påskferierna tänker jag komma ett godt stycke framåt.

Lycka till din lifliga verksamhet! — Öfver ditt bidrag till Svea fröjdar jag mig af hjertat. Skrif i Guds namn, och tänk ej på mina omdömen! Öfver en viss grad bli vi förmodligen, i afseende på stil i *prosa,* aldrig öfverens. Jag älskar så mycket det *omedelbara* af sak och känsla, att jag slutligen skulle kunna förklara krig mot sjelfva *orden,* — såsom ett störande mellanslag. Ditt tekniska sinne leder dig att öfver allt lägga en särdeles vigt — och äfven konst — i formen. Detta stör mig alldeles icke i poesien, der form och sak alltid äro så innerligt sammansmälta. *Der* är du ock egentligen hemmastadd. Deremot har det ej sällan förefallit mig såsom om du i prosan, genom en omotståndlig blind konstdrift, bygde dina cirklade honingsceller stundom utan honing. — Men detta tycke är kanske ock ett blindt, på hvilket du ej bör lägga mer vigt än det förtjenar.

Jag har ej ännu läst tidningarna för dagen, men såg sist att det begynte *illa* för Neapolitanerna. Organisera de blott ett dugtigt guerilla-krig *à l'espagnole,* så skall jag förlåta dem att de bli slagna i alla bataljer. Det hade jag väntat mig. — Det må i alla fall nu gå i Italien hur som helst. Det är försök af *nybegynnare.* De komma *otvifvelaktigt* att göra om det. Fortfarandet och nu befästandet af österrikiska suprematien i Italien blir dem en oupphörlig påle i köttet. *Cacciare tutti gli barbari!* Se der carbonarismens grundtanke, som alltid vinner sinnena.

Jag har haft ett bref från E. M. Arndt i Bonn; mycket vänligt. Han begär underrättelse om hvad på de sista tio eller femton åren skett i svenska vitterheten och historien, med bibliografisk förteckning (som Schröder redan uppsatt). Jag ämnar med första skrifva till honom. Han säger sig vara »in heftigen politischen Umtrieben befangen, die einen tiefern Grund und weitern Umfang haben, als es nach Aussen scheint». —

Andra delen af Markalls Nätter har jag läst. Der är mycken glädtighet och mycken förtjenst i detaljer. Men

planen synes mig ej nog genomtänkt; den är oklart utförd. I det afseendet har första delen stort företräde. Ej heller vet jag hvad Grafström gjort, för att bli så illa tilltygad. — Förmodligen är Dahlgren *här* stormästaren.

Till densamme. *Upsala (April 1821).*

Hjertlig tack för de meddelta underrättelserna! Då jag nu fått bekräftelse derpå, att det är endast för *l'art de vérifier les dates* som jag skrifver, så begriper jag ej hvarför jag ej gjort ifrån mig alltsammans på några ark och inom fjorton dagar. Nu blir det en *bok;* mig till föga fromma. Men det hvilar ett olycksöde öfver mig då jag skrifver. — I fall Tannström tror, att någon ny otålighet förestår hos vederbörande, så bed honom skicka den redan öfversatta första hälften (intill Gustavianska familjen) för pocker i våld, d. v. s. åt Frankrike, så är något undangjordt. Vill han åtaga sig besväret att genomse öfversättningen, så är jag dermed fullkomligt nöjd. Låt se'n Fransosen göra deraf hvad han vill och kan! Jag vore nästan mest nöjd, om han (nämligen Fransosen) gjorde för *sin* bok en *extrait;* ty det *hela* passar ändå väl ej till en dictionnaire-artikel. — Gud gifve jag vore det väl qvitt! — Det återstående kommer så fort ske kan; men förmodligen ändock alltid för långsamt.

Att din »Fogel» bereder sig att bli fullfjädrad, fägnar mig högligen, och i allmänhet ditt beslut att slå dig på *praxis.* Det är *lif och lefverne* — och du är en tillräcklig naturlig philosophus. *Breve iter per exempla!* — Om den föreslagna titeln på din afhandling kan jag ej rätt döma utan ytterligare förklaring af din mening. Hos oss är eljest i literaturen — om man nämligen ser på *personerna* — så litet att *»förmedla»,* att det bästa man kan göra är att ignorera motpartiet. I afseende på *saken* kan titeln ha en förträfflig mening. Men huru många förstår den? — Bäst synes mig att nämna barnet helt enkelt vid sitt namn. Är det af rätta arten, så »förmedlar» det genom sin närvaro; så mycket säkrare, om det ej annonserar afsigten.

Angående din naturfilosofiska terminologi har jag kanske orätt; angående manéret i prosa kanske mindre. Men — hvar och en är slutligen *sig sjelf;* och *detta* manér kan ej bortkritiseras.

Till densamme. *Upsala den 24 April (1821).*

I dag afgår till kansleren din kallelse till docens i allmänna historien. Den är författad i de brukliga orda-formerna och föredrogs redan före påsk i fakulteten. Dröjsmålet var — ett *söl* af mig. Men också är derigenom ingenting förloradt. — Gud gifve, att detta nu vore tusen gånger så betydligt som det är obetydligt, så visst som det då skulle vara dig ännu tusen gånger hellre unnadt!

Hvad tycks om Grekerna? — Jag önskar dem af hjertat lycka. Blott det ej blir någon italiensk frihets-farce! Jag tycker mig se, huru Hundturken skall rifva sig i hufvudet och fundera på, hvad de »liberala ideerna» kunna vara för otyg, som nu åstadkommer så mycket väsende i verlden.

Jag har omläst Markalls-nätterna, i sällskap. De äro, i det hela, af en alldeles dråplig löjlighet. — För öfrigt tenterar jag, håller föreläsningar och skrifver historia. — Rådde jag mig sjelf, så skrefve jag tillika en latinsk filosofisk traktat: *de independentia communicata* eller om den *meddelade sjelfständigheten,* — såsom medelbegreppet i all filosofi. Det är sjelfva hufvudsvårigheten, hvarpå all omogen filosofi kreverar. Möjligen blir någonting deraf en gång. Ju äldre man blir, dess större blir böjelsen att från verldens hätska och grumliga förvirring rädda sig till betraktelsen af de eviga ideerna, der allt är klarhet och endrägt. Jag kan ej se, att *det* vore ett onyttigt lif. — Med hvilken förtjusning skulle jag ej nu vara i stånd att studera Plato!

Gud vare hos dig, och, för det första, i dina ännu återstående hof-dagar! — Helsa Tannström, att jag hoppas kunna snart och på en gång skicka något ansenligare stycke af min historia, samt endast derför upphört med de postdagliga skickningarna.

Upsala (Juli) 1821.

Till hofmarskalken grefve C. F. Posse.

Genom herr presidenten baron Fock har jag i dag haft äran emottaga herr grefvens bref af den 20 sistlidne Juni

tillika med den dyrbara och sköna skänk, hvaraf det var åtföljdt*.

Den återkallar för mig en tid, som alltid skall vara mig oförgätlig. Ej mig, utan de fäderneslandets minnen, hvilkas ofullkomliga tolk jag var, tillskrifver jag de tänkesätt, som i denna skänk sig yttra. Dessa minnen kunna ej inge annat än ädelmodiga känslor. Så förklarar jag mig också detta bevis af ett ädelmod, som mer rådfrågar sig sjelf än dens förtjenst som derför blifvit ämne. Endast så kan jag emottaga en heder, vid hvilken jag ej kan dölja för mig sjelf att jag fått hvad jag icke förtjenat.

Med djup rörelse har jag af herr grefvens bref förnummit, att H. K. H. kronprinsen på en dag, då alla Svenskar med bön och lofsång buro hans namn på sina läppar, värdigades hågkomma mig och sjelf inviga den skänk, som mig blifvit gifven. Hos mig finner han ingenting mer än hos alla de tusende som i dessa ögonblick med den glädjefullaste tacksamhet omfattade honom, — ingen större trohet, ingen renare tillgifvenhet. Det är jag som härvid erfar, att det är i den fullkomliga oförmågan att kunna förtjena och vedergälla, som man först rätt finner att tacksamheten är en gudomlig känsla. Den höjes i sådana fall med detsamma till den högste, alltid ovedergälde belönaren. — Måtte Gud välsigna den ädle fursten och uppehålla honom för fäderneslandet!

Jag anhåller, att herr grefven täcktes säga H. K. Höghet, att jag ej annorlunda kan tacka — ej annorlunda kan tacka honom än i och med de tacksägelser, som jag hvarje dag får hembära för oförtjenta välgerningar.

Jag anhåller, att herr grefven sjelf täcktes emottaga och till de öfriga herrar officerare, som på ett så ädelt sätt ihågkommit mig, framföra min uppriktigaste och innerligaste tacksägelse. De hafva hedrat mig och sig sjelfva. Det ärar krigaren att ära de tankens fredliga yrken som förädla och pryda lifvet. — Att ömsesidigt erkänna all förtjenst, äfven vid de mest åtskilda verksamheter, är det skönaste medborgersmannasinne. Ty hvad förenar alla? Fäderneslandet — som *hoppas att hvar och en gör sin skyldighet:* denna Nel-

* De officerare, som utgjorde H. K. H. kronprinsens uppvaktning under hans vistelse vid Upsala akademi år 1819 (grefve Posse var deras chef), skänkte Geijer sedermera, till minne af hans föreläsningar, en dyrbar silfverpokal.

sons lösen i slagtningen, men som gäller vid alla tillfällen och är det enklast sublima valspråk, som kanske gått från någon menniskas läppar. Ingen kan mot Gud, konung och fädernesland göra mer än sin skyldighet. — Endast den som *ärar* gör mer. Ty han föder förtjensten.

Jag anhåller slutligen och begär såsom en heder, att de herrar, som jag har att tacka för en så dyrbar skänk, täcktes välja någon epok ur Sveriges krigshistoria eller allmänna historia, hvilken jag efter förmåga ville försöka att värdigt beskrifva. Skulle jag få anse detta val såsom af H. K. H. kronprinsen godkändt, så vore det för mig en stor ära.

De enda vilkor, jag ville utbe mig att dervid få fästa, vore, att den valda epoken fölle inom den egentliga historiens område, till hvilket de nyaste tiderna ej ännu kunna sägas höra, och att jag, innan detta hedrande val gör min sysselsättning, måtte få sluta några arbeten, som redan äro företagna. —

Till Adlerbeth. *Upsala (Juli?) 1821.*

— Bref ifrån Tannström underrättar mig, att Hans Maj:t åter blifvit otålig öfver tidsutdrägten med det mig uppdragna historiska arbetet, hvaraf jag insändt franska öfversättningen till och med konung Karl IX:s regering. Det öfriga finnes i utkast, men saknar sista handen och renskrifning. Jag är befald att ofördröjligen insända det resterande, hvilket ej mera hör under mitt inseende, utan för skyndsamhetens skull genast i Stockholm skall öfversättas. Jag får således skrifva natt och dag och hinner omöjligen med det minsta annat tills stormen är öfver. — Ett olycksöde har hvilat öfver detta kungliga arbete; att det varit *beställdt,* har förlamat alla mina krafter. Nu måste det gå öfver stock och sten.

Till Atterbom. *(Upsala, hösten 1821.)*

Jag mår ej bra; har i natt (jag tror, för första gången i mitt lif) haft tandvärk; och sänder dig härhos tvänne små poem. Jag vet, att du ogerna läser manuskript-verser; men jag vill höra, om du tycker dem gå an. De äro äm-

nade för Iduna. — Jag begynner allt mera misstro min poesi och skrifver dylikt ogerna. — För första gången efter flera år läste jag i går »*Manhem*», som jag glömt, och fann det till större delen prosaiskt och platt. Gud hjelpe menniskan från alla dumma inbillningar!

Till Tegnér. *Upsala den 11 Sept. 1821.*

Efter du en gång tagit fan i båten, det vill säga, låtit besvära dig med min bok*, får du nu ta Hammarsköld med, eller åtminstone mitt svar på hans långskrangliga recension; hvilket svar härhos följer.

Jag hoppas, att jag nu fått ur mig all filosofisk *materia peccans*, slår mig derför på *realia* och skrifver historia. Nästa år hoppas jag kunna ge ut ett större och ett mindre sammandrag af svenska historien. Möjligen kunna de bli till nytta vid läroverken. Ett större verk i svenska historien hörer till de *pia desideria*, för hvilkas uppfyllande jag ville bli gammal och vis.

Med mycken glädje förnimmer jag af Adlerbeth, att vi få fortsättning af din *Frithiof* och snart densamma som ett *helt*. Tack för skänken af dina *Nattvardsbarn*. Jag tycker mycket om dem, i synnerhet den idylliska inklädningen, som är verkligen charmant. Jag hade blott önskat, att du slagit i hjäl den gamle presten, sedan han läst välsignelsen, och låtit barnen följa honom till grafven, så hade man ej blott ett didaktiskt, utan ock ett poetiskt helt. — Det är skada, att du ej lemnar oss mer i den deskriptiva poesien. Men du gör det ju? Du är förträfflig i den poetiska målningen.

Med andra delen af min *Thorild* får jag först tid nästa sommar. Den blir literär-historisk.

Till Adlerbeth. *Upsala (November?) 1821.*

— Att Beskow blir götisk broder, fägnar mig. Hvad kan man ha emot honom? Det är en honett gosse med mycken talang. Han har min röst in amplissima forma.

Lustigt nog, att gubben Brinkman täflat i Svenska

---

* *Thorild. Tillika en filosofisk och ofilosofisk bekännelse.*

akademien*. Att han i det fallet vinner priset, förundrar mig alldeles icke. Han är en verklig språkvirtuos, mot hvilken alla floskelsvarfvare i och utom akademien i detta afseende äro fuskare. — Linnés *äreminne* af Agardh** är förmodligen en artig parasitväxt nog, vuxen på den sjelfegande odalgrunden af Linnés stora rykte. När skola dessa barnsligheter upphöra? Det förekommer mig, som om man satte en barntrumpet i Famas hand. Jag har ock skrifvit ett *äreminne*, och Gud förlåte mig den synden!

Till Hammarsköld. *Upsala den 12 Dec. 1821.*

Herr Elfving, som medför dessa rader, har företagit sig att på tyska öfversätta skriften *Thorild*, *tillika* etc. Till beriktigande af synpunkten för densamma önskade jag, att det hufvudsakliga af mitt svar på din recension äfven öfversattes, *så* som detta i medföljande exemplar finnes utmärkt. Men jag vill ej låta bifoga detta utan ditt hörande, på det du, om dig så godt synes, äfven må tillägga ett utdrag af din recension, och rättsregeln *audiatur et altera pars* finna sin uppfyllelse. Vid en fullständig öfversättning af både recensionen och svaret har öfversättaren betänkande, och den är äfven för ett tyskt publicum öfverflödig.

Af gemensamma vänner har jag hört, att du i det nämda svaret finner dig misskänd. Då detta är *mitt* fall i afseende på sjelfva recensionen, så kunna vi qvitta med hvarandra. Allt kan i literär strid tålas, *excipe* att låta äta upp sig — för att tala med Thorild — detta må då ske under mer eller mindre vänliga former. Saken och sjelfförsvaret är i alla fall det samma, och jag har i boken utsagt en tanke, som det, efter min öfvertygelse, väl lönar mödan att försvara.

Till Atterbom. *Upsala den 13 Sept. 1822.*

— I Stockholm gjorde jag bekantskap med Stagnelius. Han skänkte mig första arket af en ny tragedi: *Bacchanterna eller Fanatismen*, som är under tryckning. Ämnet är Orpheus. Någonting bestämdt derom kan jag ännu ej säga. Begyn-

* Med skaldestycket *Snillets verld.* Det vann stora priset.

** Erhöll äfven stora priset.

nelsen lofvar. Stagnelius sjelf är en genialisk, men besynnerlig, lurfvig, burschikos varelse. Varm, men oklar; och allra mest rasande fantastisk, då han bemödar sig att tala kallt *förstånd*. Till helsan synes han mig, dess värre! redan förstörd. Hans diet lär ej heller vara den bästa.

Till Adlerbeth. *Upsala den 11 Dec. (1822).*

Jag sänder hosföljande verser, men är ej enig med mig sjelf, om jag skall önska deras införande i Iduna, i fall de dertill finnas tjenliga. De blefvo skrifna på begäran af en bekant, som är ordonnansofficer hos H. K. H. kronprinsen, och voro ämnade att sjungas för honom tidigt på morgonen sistlidne Oscars-dag. Förslaget gick ej i verkställighet, emedan en af de tillämnade sångarne sjuknade. Verserna blefvo emellertid till prinsen öfverlemnade. Jag har äfven på dem satt en melodi för 4 röster.

Till Atterbom. *(Upsala, April 1823.)*

Jag lemnar derhän »skakandet af vingarnas blyvigt» m. m., hvilket jag redan vid din recension* anmärkt, och du med icke ringa klyftighet sökt försvara. Men då jag beslutit att oaflåtligen förfölja dig, så länge du skrifver en prosa, diffust dunkel genom *hopningen* i stället för *valet* af distinktioner och epitet, eller genom ett slags *blindt* välljud, så må det tillåtas göra dig uppmärksam på följande mening i sista fortsättningen af denna recension: »Redan då erkändes allmänt hennes kallelse för hvad den är, en ursprunglig, en hennes egnaste natur tillhörig åskådningsart af lifvet och dess mångfaldiga skepnader; och denna åskådnings böjelse att uppfatta deras väsenden, att afspegla *deras*» (skepnadernas, d. ä. gestalternas) »*gestalter* i lätt tecknade, oskuldsfulla, helst glada, men mestadels alltid» (borde väl hetat »*nästan* alltid», eller ock *blott* »mestadels») »sinnrika, stundom djupt symboliska bilder, har sedermera beständigt ymnigare utvecklat sig». — Huru lätt vore denna så simpla mening simpelt sagd! Nu stöter den på gallimattias. Men det ligger någonting i din stil af ett slags falsk förnämhet.

---

* Öfver *Euphrosynes* Dikter, i Svensk Literatur-tidning för 1823.

Jag hade äfven ej väntat att i anledning af legenden om salig Kristofel finna anmärkningen om att »historien är *frihetens* natur, der den poetiska förklaringen af *nödvändighetens*» (natur?) »må sökas» m. m. Dylikt metafysiskt *quincaillerie* förhåller sig till den gudomligt naive Kristoforus, som ditt företal till Hörberg (din största synd i detta afseende) till Hörberg sjelf. Det är dessutom ej sant. All *förklaring* (poetisk eller filosofisk) ligger här med sin källa högre än både historia och natur i egentlig mening. Jag hade hellre önskat ett förståndigt, hjertligt, för skaldinnan sjelf upplysande omdöme om denne Kristoforus, än dessa tusen gånger omsagda kostbarheter, för kännaren öfverflödiga, för den oinvigde ett abrakadabra.

Förlåt min uppriktighet! Men du både förtjenar och behöfver den.

Till densamme. *(Upsala, April 1823.)*

Käre broder! — Tack för svar på tal. Att du, med din dialektik, kan försvara skilnaden emellan orden *»skepnad»* och *»gestalt»*, finner jag väl deraf; ehuru äfven denna förklaring i sjelfva verket går derpå ut, att det förra *innefattar* det senare. I en filosofisk definition, der distinktionen med detsamma vore *förklarad,* skulle jag kanske ej ha något emot den. För öfrigt äro väl i dagligt bruk dessa ords bemärkelser så in i hvarandra flytande, att man ej bör nytja det ena som epitet till det andra, utan att särskildt göra läsaren uppmärksam på *beskaffenheten* af den skilnad, man derigenom vill uttrycka. — *Skepnad* finnes ej hos Ihre, men väl det liktydiga *skepelse,* som han öfversätter med *forma, figura.* Man skulle väl kunna göra emellan dessa bägge latinska ord ungefärligen samma distinktion som din emellan *skepnad* och *gestalt.* Emellertid nytjas de dock här *bägge* (såsom mig synes, rätteligen) att förklara ordet *skepelse.* Det hos Ihre förekommande gamla ordet heter *skäpna* eller *skepna = fatum;* men *skepnad* är väl i sig sjelf blott en vokalförändring af *skapnad,* liksom *skepelse* af *skapelse.* För din distinktion kunde tala, att hufvudordet *skap,* enligt Ihre, *apud Islandos fere sumitur pro i n d o l e, tanquam forma hominis i n t e r n a.* Emellertid har dock ordet *skapnad* öfvergått till en *yttre* bemärkelse och tagit *skepnad* med sig.

Hvad motsatsen mellan *frihetens* natur (historien) och *nödvandighetens* beträffar, sä erkänner jag, att hvad du till försvar derför säger verkligen redan ligger i det föregående af recensionen. Hvad som stötte mig var, att meningen syntes mig för *tungrustad* och *långsträckt*, både såsom parentetisk (hvad den till en stor del är) och såsom använd pä *legenden;* hvilken man -- till skilnad från den moraliska apologen eller fabeln — kunde kalla en religiös apolog. Härvid hade historiens filosofiska förklaring gerna kunnat lemnas derhän; men deremot skulle sjelfva legendens *distinktiva* karakter, i stället angifven, sä mycket mer förtydligat skaldinnans oskyldiga »begär att öfversätta den *yttre* verldens natursymboler pä den *inres* fullständigare bildspråk». Jag medger, att uppmärksamhetens fästande på detta begär gör saken bättre. Men jag tillägger ock, hvad den *historiska* framställningens allmänna karakter anbelangar, nämligen att åskädliggöra det *inre* — ett mål som legendens naivetet rakt söker --, att jag hellre hade önskat här se användas *pars pro toto*, än *totum pro parte.*

Bevare mig Gud frän att vilja stämpla dig i *min* form, eller i hvilken annan som helst! Jag skulle ej vilja det, — äfven om din egen hade mindre originalitet än den har. Men ditt afhandlande framställningssätt befinner sig (såsom mig synes) i en ännu ej utarbetad, ganska märkbar krisis. Din *fattning* har så mycken *vidd*, att den, ofta medvetslöst uppburen af fantasien och med den förvexlad, åt alla sidor sträfvar ut i det oändliga. Dertill kommer en utmärkt teknisk talang och en böjelse att noggrant utarbeta ditt ämne äfven i dess minsta detaljer. I poesien må du gerna, med dessa motstridiga tendenser, bygga *gotiska kyrkor*, i hvilka hvalfvet famnar himmelen, och på murarne all naturens herrlighet, från *cedern* på Libanon intill *isopen* vid Jerusalem, befinnes fliteligen afkonterfejad; ty hvilka motsatser förstår ej trollgudinnan Fantasi att förlika? I prosan åter, i afhandlingen, hafver det sig ej dermed så lätt. Du fattar äfven der ditt ämne i den största möjliga *vidd;* men vid utförandet faller dig äfven »isopen på Jerusalems murar» strax in; med detsamma som du vill omfatta det stora, petar du för mycket i det lilla och gör derigenom i det hela någonting sig sjelft motsägande *småstort* (då likväl *quædam dicere, quædam tacere* är här regeln). Detta ger denna *faux air* af betydenhet, som (dig ovetande) amfibologiserar i din fram-

ställning. — Med sådana anlag finnas, som jag tror, för dig i prosaisk afhandling endast två remedier: endera *inskränkning* i ämnets fattande (en superb väg, just genom *pars pro toto,* — emedan en väl karakteriserad, väl individualiserad *del* sjelf uttrycker på *sitt* sätt det hela); en sådan sträng logisk inskränkning från början skulle åt hela din tekniska detaljfärdighet ge obehindradt spelrum, och den vore då lika instruktiv som den nu ofta är förvirrande; — eller ock ett ideligt *afbrott* i behandlingen, d. ä. det *aforistiska* behandlingssättet, der du efter hjertans lust finge bilda, polera, feja hvar särskild intressant idé och rulla den ena efter den andra som en liten mogen perla ut i verlden.

Men — antingen du nu vill vara en sträng geometrikologisk landtmätare på jorden eller en perlemussla i hafvets djup, så kan jag ej annat än hålla af dig, du besynnerliga, på samma gång gräfvande och flygande varelse, åt hvilken *jag* väl kan lika litet utfundera någon fullt passande stilistisk *skepnad, skapnad, skamplun* eller *skepelse,* som skräddaren kunde göra byxor åt general Pechlin, då denne sade sig stå med ena foten på jorden och med den andra i himmelen.

Till densamme. *(Upsala, Oktober 1823.)*

Jag igenkänner *din* hand i den just nu lästa recensionen öfver Järtas Odalman, och har mot densamma (så långt jag hittills sett den) ingenting annat att invända, än en mig sjelf meddelad *mention* — som jag ville kalla *»mention honorable i skräpvrån».* (Se sid. 678, noten). Jag har nämligen den äran att der, i tredje eller fjerde emanations-graden, *cavalièrement* figurera bland de i Sv. Litteratur-tidningen anslagna *»grundljuden»* till den anti-atomistiska stats-åsigten; hvilka först nyligen erhållit lyckan af en *»mera vetenskaplig»* framställning i afhandlingen »Om falsk och sann liberalism». — Jag har ej det vanvettiga högmod att vilja vindicera mig någon *egendomsrätt* till ideer, i sig sjelfva fria och gemensamma såsom ljuset; ehuru jag med någon rätt kunde vindicera mig förtjensten att från deras ståndpunkt hafva tidigast, flitigast och utförligast af svenska skriftställare opponerat mig emot den mekaniskt-juridiska stats-åsigten (i Feodalism och republikanism, i Thorilds-boken, i Jurisdiktions-boken). Jag vill ej heller och för ingen del nedsätta förtjensten

af de uppsatser, med hvilka mina bemödanden blifvit sammanstälda såsom innehållande det »*grundligaste*» af de anslagna grundljuden. Men jag vågar likväl påstå, att de förra hvarken i afseende på nedlagdt arbete eller vetenskaplig tankegång äro (liksom de ej heller till *sitt* ändamål voro ämnade att vara) af den beskaffenhet, att recensionen (eller boken) *Nytt ett och annat* behöfde mentioneras såsom en blott grundligare svans till dem. Jag fruktar ej att sätta dess afdelning om staten m. m. i bredd med allt som mig i ämnet är bekant. Jag undanbad mig genast all annan *mention* i Sv. Litteratur-tidning, än en ganska enkel *anmälan*. Jag vill ej bli upphöjd, men jag vill ej heller bli nedsatt. Biberg, med all sin dogmatiska myndighet, sedan han i disputationer polemiserat emot mig, har slutat med att göra mig rätt. Och *rätt* förtjenar jag af hvem som helst. Ingen kan mer än jag vara öfvertygad, att *dig* ej fattas vilja dertill.

Sedan jag nu i hast utgjutit mitt hjerta, — emedan det passar mellan *vänner*, — så låt mig tillägga: att hettan mest gått öfver under skrifningen; att jag ej är ond på dig; och framför allt att jag alldeles ej vill ha något annat slags reparation, än att så här få fritt säga ut hvad som fallit mig i sinnet *.

---

* Ifrågavarande, genom flera nummer gående recension var författad af Palmblad. Atterbom hade visserligen dervid gjort några här och der (särdeles mot slutet) inströdda små tillägg; men i det nummer, som innehåller det af Geijer anmärkta stället, finnes blott ett enda sådant: det är noten på sidan 282 om statens grund betraktad såsom ett »kontrakt». Sannolikt var det denna not som föranledde misstaget om recensionens författare. — Vid genomläsning af sid. 678 visar sig för öfrigt, att Geijer råkat misstaga sig om författarens mening. Då den först i Sv. Litteraturtidning såsom *recension* införda afhandlingen »Nytt ett och annat» utkom i egenskap af *bok*, hade Geijer (såsom han sjelf nämner) undanbedt sig allt annat utlåtande deröfver, än en enkel anmälan. Just derför trodde sig Palmblad nu böra endast yttra, att denna uppsats vore den »grundligaste» af dem som skrifvits af någon bland Litteratur-tidningens medarbetare och varit *der* offentliggjord. Tillika utvisar hela sammanhanget af Palmblads text, att han der stält Bibergs afhandling »Om falsk och sann liberalism» i jämförelse, icke med Geijers »Nytt ett och annat», utan med Järtas »Om statistik». Åt Bibergs behandling af ämnet tillerkännes den större vetenskaplighetens företräde, åt Järtas den större klarhetens och det med allvaret förenade lekande skämtets. — För att dock undanrödja hvarje möjlighet till misstydning af sitt tänkesätt om Geijers förtjenst, tillade Palmblad i slutraderna af sin recension denna utlåtelse: »Afhandlingen *Om statistik* bildar en värdig länk i kedjan af de expositioner, i hvilka denna

Till Adlerbeth. *Upsala den 9 April 1824.*

— Gerna skulle jag ha uppfylt Wallmans åstundan att under mig bli docens, om jag vetat den förut. Nu är docenturen efter Atterbom redan så godt som bortlofvad till den magister Afzelius, som ej länge sedan hemkom från sina resor, — nämligen om jag blir nöjd med hans specimen, som ännu ej är presteradt. Hade jag känt Wallmans åstundan, så skulle visserligen docenturen för honom ha blifvit hållen öppen. — Angående hans afhandling om Värend och dess antiqviteter lemnar jag gerna det vitsord, att jag funnit den högst intressant, och att man sällan träffar tillsammans så mycken noggranhet, skarpsinnighet och ett så behagligt framställningssätt.

Till B. Beskow. *Upsala den 9 April 1824.*

— Såsom en *arbetande*, ej *blott* dömande och representerande inrättning anser jag visserligen Svenska akademien kunna göra nytta. Enskildt har jag från gammalt alltid hyst för den samma en viss tacksamhetskänsla, emedan jag af henne åtnjöt de första literära uppmuntringar. Jag var ännu ung, och detta gladde mig ofantligt den tiden, mer än något slags belöning sedermera gjort. Jag hade ock då far och mor att glädja. Såsom en lycka får jag likväl anse, att jag ej blef så nöjd med mig sjelf, som många andra voro med mig, den tid jag var 19 år.

Till Atterbom. *Upsala den 4 Aug. 1824.*

— Jag har lefvat fullkomligt i det stilla och begynner älska ett lif som tillåter mig uppstiga hvarje morgon med det medvetande: denna dag rår jag då oinskränkt om. Flitig är jag, ehuru ingenting går fort, som jag vill göra väl. Af min historia (Svea rikes häfder) äro sex ark tryckta.

Det fägnar mig att din Ö förvärfvar vänner. Den kommer för öfrigt att öfverlefva sina tadlare. Ur dina nuvarande recensenters grafvar skola uppväxa öron, långa som kyrkotorn.

åsigt blifvit utvecklad, allt sedan den i skriften »Om feodalism och republikanism *först* framträdde med en *större utförlighet af sina karakteristiska grunddrag*». (Anm. af Atterbom.)

Palmblad hemkom i går, öfver Stockholm. »*Sikterare-nationen* fortfar att skrika öfver upsaliensiska principer. Äfven eljest kunnigt folk — Livijn, Askelöf, Hammarsköld — instämma deri. För öfrigt ha W** och Granberg kommit öfverens, att Lindeberg — är *dum*. Din Ö väcker stor uppmärksamhet, men (såsom var att vänta) olika, ja motsatta omdömen. — *Hactenus Palmbladius.*

Till Adlerbeth. *Upsala den 25 Mars 1825.*

Helsningen från Leopold har gjort mig mycket nöje. Säg honom, att jag med den största tillfredsställelse, ja med rörelse emottagit den; att jag sätter det högsta värde på hans bifall och ingenting lifligare önskar, än att arbetet * äfven i fortsättningen måtte svara mot det goda omdöme, hvarmed han hedrat dess början; försäkra honom slutligen om min djupa vördnad; säg, att jag längtar att muntligen få uttrycka min tacksamhet öfver den välvilliga uppmuntran, som svenska vitterhetens patriark funnit mig värdig på en bana, hvilken jag med fruktan beträdt.

Jag hade redan satt pennan på papperet att till honom sjelf uttrycka dessa känslor. En smärtsam erinring afhöll mig derifrån. Lägg således du min tacksamhet inför *det inre ljuset i hans själ.*

Upsala den 17 Maj 1825.

Till öfverstinnan M. S. Silfverstolpe.

Allt sammanstämmer ju att göra vår resa till ett företag, begynt under de lyckligaste aspekter! Ett bref från Brinkman öfverraskar mig med ett i de nådigaste ordalag af kungen lemnadt bidrag af 200 r:dr b:ko till min resa, och med löfte af understöd äfven från prinsen, och det senare bekräftas genom ett bref med dagens post från Tannström! Intetdera har af mig blifvit sökt, väntadt eller förhoppadt. — Prinsen vill, att jag för den tillkommande revisionen af svenska läroverken skall inhemta kännedom af universitetet i Köpenhamn. Men jag hoppas nu verkligen att äfven kunna

---

* *Svea rikes häfder*, som under tryckningen kommit arkvis till Leopolds kännedom.

göra en utflygt till Tyskland, så mycket mer som kännedomen af de tyska universitetsinrättningarna för samma ändamål ej är mindre nödig. Jag hoppas således bli föranlåten att besöka Berlin och på samma räkning kunna i Tyskland göra *med* mina svenska vänner några krokar *till* mina tyska. Hur *långt* jag kan komma, beror likväl på penningarna, och jag vet ännu ej hvad jag har att påräkna. Emellertid gläder mig hoppet att kunna träffa Amalia och att få följa dig *längre* än till Köpenhamn.

Till densamma. *Upsala den 7 Okt. 1825.*

Emottag först och främst tusen de hjertligaste tacksägelser för hela den resetid vi gemensamt med hvarandra tillbragte, och under hvilken vi troget delade ljuft och ledt. — Man talar ofta om *vänskapsprof*, och jag har af dig njutit mångfaldiga sedan vår första bekantskap. Men det grundligaste vänskaps*prof* är utan tvifvel att åka tre månader i vagn med en person, utan att träffa andra stötestenar än dem, som ligga *på vägen*. Jag säger derför också ej blott, att du är en idealisk reskamrat, utan också den förträffligaste vän. Jag har alltid värderat dig högt. Efter vår resa är jag dig mer än någonsin innerligen tillgifven. Jag anser detta för en stor och varaktig vinst för hela lifvet och önskar uppriktigt att mitt *eget* rese- och vänskapsprof slagit så pass väl ut, att du skulle sätta något värde på denna hjertliga bekännelse.

Således — jag sitter åter i mitt gamla rum vid Trädgårdsgatan. — Mina vanliga vänner komma och gå, och de vanliga sysslorna, föreläsningar etc., ha äfven redan tagit sin begynnelse. — Min resa hit gick lika fort som lyckligt. Sedan jag den 20 Sept. lemnat er, mina goda vänner, i Berlin, var jag den 21 kl. 12 om natten i Stralsund, gick följande dag om bord på svenska ångfartyget till Ystad och kom den 24 till Lund, der jag dröjde öfver den dagen. Tegnér fann jag så rask och munter, att han genast uppgjorde ressällskap till Herrevadskloster, der min slägtinge öfverste Geijer bor. Följande dagen var förhållandet förändradt. Tegnérs vanliga krämpor hade åter infunnit sig, och med dem ett nedslaget sinne. Han liknar en höstdag med glänsande solblickar mellan molnen. Men sjelfva hans glädtighet emellanåt är ej välgörande, utan har något feberaktigt. Man känner

i hans sällskap, att man står framför en *olycklig menniska*, och just detta skulle närma mig till honom (vi hafva i sjelfva verket aldrig rätt förstått hvarandra), om han tilläte sin *själ* att både i sorg och glädje få mer framträda. Nu ser man blott en än *hvit* än *svart* fantasis bilder på ytan. —

Till Beskow. *Upsala den 20 Dec. 1825.*

Tack för ditt bref! — Ett nytt bevis af den vänskap, på hvilken du gifvit mig flera prof, än jag fått tacka för.

Det nådigst beviljade betydliga anslaget har gjort en lika lycklig som behöflig förändring i mina omständigheter. Frågan, om jag kan qvarstanna i Upsala, och med detsamma frågan, om jag kan eller icke kan fortsätta mina början arbeten och ej nödgas afdanka till pastoratsansökning och tiondebegärelse, är afgjord. Af dess vigt för mig kan du döma om min tacksamhet mot dem, som opåkallade häruti skänkt mig sitt intresse. Tag deraf din del, min bror! — den är välförtjent.

Om utgången fick jag redan förledna post underrättelse af landshöfding Järta, som derom fått bref. Jag skref då genast till Tannström, att jag helst önskade arfvodet utan titel af rikshistoriograf; att det väl ej vore utan exempel, att tvänne sådana funnits på en gång (t. ex. Celse och Schönberg), men att jag hade för mycken vördnad för Hallenberg att vilja bära namnet af en plats, som han med så fullkomlig heder uppfyller. Att blifva nämd till survivancier har också sitt obehag och lär väl nu endast vid hofsyslor vara brukligt. Finge min önskan gälla, så uteblefve all titel, och arfvodet meddelades mig ungefär under följande rubrik: att, som Kongl. Maj:t med nådig uppmärksamhet ansett ett af mig påbörjadt arbete i svenska historien, han för detta arbetes fortsättning och fullbordan, utan hinder af näringsomsorger, behagat tillägga mig ett årligt anslag etc.

Detta anhåller jag, att du å mina vägnar ödmjukast ville underställa statssekreteraren Skogman, till hvilken jag äfven med denna post skrifvit, men blott ett tacksägelsebref i allmänhet.

Upsala den 7 Febr. 1826.

Till öfverstinnan Silfverstolpe.

— För 8 dagar sedan kom jag hem från Stockholm, der jag hos mina syskon tillbragte tvänne veckor. Jag tog under denna tid mitt inträde med vederbörliga tal både i Svenska akademien och Vitterhets-akademien. Det förra var publikt och samlingen talrik. Jag lärer ha hörts väl, men skrikit något mycket. Ämnet, i sig sjelft obetydligt (f. d. riksrådet Ramels minne), blef betydande genom sitt sammanhang med märkliga omständigheter under Gustaf III:s och Gustaf Adolfs regeringar. Jag talte öppet och med värma enligt min öfvertygelse, äfven om granlaga ämnen, och tror att intrycket på det hela ej var ofördelaktigt, ehuru ett och annat utbrott af naturlig känsla lärer förekommit Stockholmsverlden något vidunderligt.

Till Beskow. *Upsala den 29 April 1826.*

Ditt kärkomna bref erhöll jag just som ej mindre än 46 jurister (blifvande, om Gud vill) hos mig anmälde sig att tentera för hofrättsexamen. Jag är ännu sysselsatt att leverera batalj med denna armé — det är orsaken, hvarför jag ej förr än nu besvarat ditt bref och äfven nu måste göra det ganska hasteligen.

Din *Erik XIV* har jag läst dels i sällskap med Järta och Atterbom, dels ensam, och slutade den i torsdags kl. 7 om morgonen i parken. Stycket har en behaglig, för det mesta ren diktion och är ett uttryck af en öm och vacker själ. Men du har, om jag så får säga, ej haft hjerta att måla dina karakterer med de skarpare konturer, som de hade i verkligheten, och som äfven i dikten skulle hafva gifvit dem mera *poetisk* kraft. Så tyckes mig att du gjort Erik sjelf för svag, för mycket blott till en *honnête homme* med olyckligt lynne. Erik var *icke* svag. Han hade en god portion djefvul uti sig, utmärkta naturgåfvor och den eldfängdaste karakter. En tragedi, som målade honom i all hans herrlighet och ryslighet, skulle lemna detta sublima intryck af *förskräckelse,* som enligt de gamle hörde till tragediens väsende, och i hvilket Shakspeare bland de nyare är mästare.

Äfven Johan, som verkligen var svag — *svag* och *häftig* — synes mig att du gifvit för mycken svaghet, för att deremot koncentrera all ondska, liksom ett utländskt kontraband, i främlingen Possevin, som derigenom blir outrerad och en karakter utom naturen. — Detta i allmänhet. Med glädje erkänner jag deremot den ljufva elegiska tonen af det hela (ehuru Erik XIV:s skuld, i min tanke, snarare borde dikta (?) en tragisk dityramb) och de flammor af verklig poesi, som i stycket finnas. Så synas mig scenerna af Eriks vansinne efter mordet i Upsala mycket vackra. Ett drag hade du kanske kunnat tillägga, som i verkligheten alltid mest rört mig; hvarom mera en annan gång, jämte några detaljanmärkningar.

Till densamme. *Upsala den 31 Okt. 1826.*

Jag har nu två gånger studerat igenom din tragedi *, först för mig sjelf, sedan i sällskap med Järta och Atterbom. Jag har mycket enskildt att berömma. Diktionen är ädel, mild och mogen. Endast på få ställen har jag anmärkt några hårda konstruktioner. Flera scener äro utmärkt vackra; jag vill i synnerhet citera den i rimmade verser emellan Thiodolf och Hildegard, som har ett slags genuin ljufhet och gör ett högst behagligt intryck. Många andra ställen skulle äfven kunna anföras såsom exempel på lika lyckliga som väl uttryckta tankar. I allmänhet har din stil mycket vunnit i sjelfständighet. Den har mycken utbildning och ett eget naturligt behag, och du har berömligen hållit dig fjärran från all imit- och affektation, hvilket i våra dagar är sällsynt. Deremot har jag åtskilligt att påminna mot det *hela* af stycket. De bägge älskande äro *utom* sin kärlek ej nog betydande, att de skulle bli tillräckligt betydande *genom* den. Thiodolf ej blott dör, utan dånar af kärlek. Bägges sjelfmord är för litet uppbyggligt hos kristendomens förnämsta representanter i pjesen, och för sentimentalt att vara hedniskt. I allmänhet är kristendomen för vekt behandlad, för mycket såsom en själasjuka, ett affall från den gamla nordiska kraften. Denna representeras rätt bra af Björn, en väl underhållen karakter, men som teologiserar för mycket. Det är i allmänhet för mycken religionskontrovers i stycket och

* *Hildegard.*

för litet religionsinflytande på *handling,* — i allmänhet för *litet* handling och den, som är, för litet *åskådlig* handling. Det mesta *berättas,* och då den enda betydliga katastrof, som tilldrager sig på teatern — Hildegards och Thiodolfs död, — ej är poetiskt-lyckligt motiverad och derför ej gör den åsyftade verkan, så förefaller det hela som en spökhistoria, i hvilken spöket ej kommer. Man hör besvärjelsen, men anden visar sig ej.

Och detta vore det hufvudsakliga jag hade att anmärka. För att deraf draga en *sens moral* vill jag tillägga: du har, min bror, en naturlig, älskvärd och betydande poetisk gåfva. Du har en redlig vilja, och af alla våra yngre författare känner jag ingen som med så mycken sjelfförsakelse och allvarlighet arbetar på sin egen utbildning, endast för denna bildnings skull. Också har du blifvit belönad genom ett förvärfvadt verkligen sällsynt välde öfver *språket,* d. v. s. du har den *poetiska formen* mycket i din makt, och ditt poetiska sinne skall äfven visa dig hvar du har att söka den för dig mest passande *poetiska halten,* i valet af ämnen. Skall jag uppriktigt säga min tanke, så är den: att teatern mindre än den *poetiska berättelsen* är din egentliga kallelse. Teatern, i synnerhet koturnen, fordrar en *geharnischter Geist,* en viss *demagogisk kraft* att verka på massorna, som ofta hvarken är förenad eller förenlig med de ljufvare poetiska behagen, med hvilka du af naturen är mer förtrogen. Den poetiska berättelsen förenar *händelse* och *känsla.* Din öfning i det dramatiska skall komma dig till pass att väl arrangera den *förra;* du vet säkert att ge ett lyckligt poetiskt uttryck åt den *senare.* Med ett ord: jag tycker dig vara utmärkt qvalificerad för denna genre. Gör i den något försök! Och hvad ämnet angår, gif fan att både *antikisera* och *romantisera!* Det är förbi med bäggedera. Poesien har så länge sett i luften efter mönster, att det är tid hon vänder sig till det *verkliga lifvet,* till uppfattning, samling, utbildning af *dess* poetiska element. Det är den äldsta poetiska källan. Den rinner än, för den som har slagruta på källådern. Engelska poesiens öfvervigt i senare tider kommer endast deraf, att den förr återvändt sig åt detta håll än alla de andra. Den innehåller trogen eller idealiserad *verklighet,* såsom hos W. Scott, eller en trogen målning af verklig poetisk individualitet, såsom hos Byron. Alla läsare löpa till dessa, fast ändå

ej *rena* källor, men de innehålla dock lefvande vatten. Det är ej en blott teoretiserad poesi. Och äfven poesien måste, såsom vetenskapen, vända sig från de luftiga teorierna till observation af naturen och menskliga lifvet.

Ur en af författarens anteckningsböcker.

Den 4 Juli 1827 besök på Gustafsvik hos excellensen Adlersparre. — Han tror att Karl August blef förgifven i Göteborg. Frisk förut, sedan ständigt sjuk och utan aptit. Adlersparre följde honom från Svinesund till Drottningholm. Osant att Karl August förr haft sådana anfall som det, hvaraf han dog.

Gustaf III:s rustningar mot Frankrike voro i sjelfva verket riktade mot Norge. Adlersparre skickad att lugna Norrmännens fruktan i detta afseende. Åtskilliga yttranden af konungen till Adlersparre tycktes förråda denna plan. Motrustningar i Norge, der Adlersparre fann, att man misstänkte konungens plan, och såg detta utaf prinsens af Hessen egna bref till general Mansbach i Fredrikshall. Vid återkomsten, då Adlersparre tillfrågades af konungen hvad de säga i Norge, svarade han: »de frukta att E. M. vill utsträcka Sveriges gräns till *Glommen.*» — »*Hvarför ej till hafvet?*» utbrast konungen.

Till professorskan Geijer. *Mariestad den 7 Juli 1827.*

Så långt är jag nu kommen på min stora utländska resa till Vestgöta-riket. — Ifrån Edsbergs Sanna till nära Viby far man på en af dessa *sandåsar,* som från norr till söder genomskära Nerike (liksom äfven Vestmanland och Upland). Den närvarande kallade min skjutsbonde *Getryggen.* Vibysjön, som man derpå kommer till, har jag redan för dig omtalt på min förra utländska resa. Jag for nära rundt omkring den; ty skjutsgossen körde af på rasande sida af vattnet och märkte först sitt misstag, då vi sågo prestgården gent öfver sjön, och måste återvända. Jag var ej missnöjd dermed; ty stränderna äro de herrligaste man kan tänka sig — den vackraste gröna ram kring en spegel. Det

blef lugnt på aftonen. Viby är utan tvifvel en af de täckaste vrår i vårt land. Det är sällsynt att hos oss se en så yppig vegetation. Dertill bidrager ej blott det närvarande årets välsignelse, utan sjelfva grundens beskaffenhet på denna fläck. Man ser af grusningen på vägarne att man far på *kalk* och *alunskiffer*, som på helt annat sätt befordra växtligheten än den eviga *gråstens*grunden. — Eken, lönnen, linden; asken frodas förträffligt. De mörkgröna alarne bli impertinent stora och lurfviga. Körsbärs- och fogelbärsträd ha ur trädgårdarne spridt sig kring backarne och växa vildt. Sjelfva enbusken vill vara ett träd, och jag har nästan aldrig sett yfvigare granar. — På en backe i prestgårdens hästhage äro flera fornlemningar, stensättningar, offer- eller tingsringar, grafvar, som visa att denna fruktbara ort varit tidigt bebodd. En stor del af Nerike förefaller mig eljest såsom temligen nytt land. Traditioner finnas än, att *Tiveden* fordom gick ända inemot Örebro. — Öfver Tiveden, denna urgamla stora vildmark, har jag rest i dag. Så snart man inträder i den och kommer upp ur den så bördiga Viby-dälden, är ombytet frappant. Allt blir med ens ofruktbart och ödsligt. Här var fordom *Finnskog*. Kyrkan *Finnerödja* på Tiveden, som man far förbi, bär ännu deraf namnet. — Vid Bodarne visade man mig det så kallade *Ramunders* svärd. Det är en temligen ny sabelklinga, som blifvit insatt i ett gammalt stort oformligt jernfäste; men äfven *detta* tycks redan ha en nyare champlun. Vid *Bodarne* midt på Tiveden, liksom vid *Krokek* midt på Kolmården, var i gamla dagar ett kloster, en katolsk välgörenhetsanstalt för forna resande i dessa ödemarker. En hvälfd källare nära Bodarne kyrka är ännu från klostrets tid. Bortom Bodarne är man i Vadsbo härad och Vestergötland, der ännu intet nytt mött mig. Hela trakten till Mariestad är till sin hela natur en fortsättning af Vermland; hvartill äfven Vadsbo härad fordom, så i verldsligt som andligt afseende, lydde. — Äfven språket är vermländskt, med en lindrig vestgöta-brytning.

Rådene (¾ mil från Sköfde) d. 11 Juli 1827.

Till densamma.

Jag skrifver dig nu till ifrån Kolthoffs hem, dit jag var öfver all beskrifning välkommen. — Det är 16 år sedan jag

såg hans hustru, min barndomsvän, nu mor för 12 barn. Man märker vid sådana möten, hvilket svalg af år ligger emellan den närvarande dagen och ungdomsåldern. Tiden adderar omärkligt och tyst. Ser man *på en gång* det förflutnas *summa* ögonskenligt framför sig, så blir man förskräckt. Så var det äfven då jag nyss i Karlskoga träffade en annan barndomsvän, som jag ej sett på 20 år. Fru Geijerstam sade till mig: »nu måste dock äfven du erkänna, att du är gammal». Det är sant. Jag har likväl svårt att låta ålderdomen demonstreras på mig, då jag Gud ske lof ännu känner ett motbevis inom mig sjelf. —

Jag for den 8 från Mariestad och märkte vid anblicken af *Kinnekulle* och *Billingen*, att jag var kommen in i den egentliga Vestergyln. Dessa berg, ehuru det senare kan kallas en bergsträcka, som från norr till söder genomgår en stor del af landet, ha någonting eget i sin skapnad, bestå af trappformiga afsatser, af hvilka den öfversta stiger lodrätt och liksom pelarlikt i höjden, och sluta alla såsom en trubbig afskuren kägla. Den öfversta branta afsatsen är ett slags gråsten (trapp); de lägre bestå af skiffer, kalk och sandsten. Sidorna äro mycket fruktbara och höljda med en herrlig vegetation. Toppen är mera ödslig. Rundt omkring dessa enstaka berg ligger landet utbredt som en karta och kan ifrån dem äfven öfverses i alla riktningar. — Jag genomfor från Mariestad uteflter Tidån, som genomskär vidlyftiga gröna ängar, en herrlig bygd med säd och gräs i öfverflöd. Omkring Sköfde blir det sandig, svagare, ofruktbarare jord. Sköfde har ett angenämt läge vid foten af Billingen och är ingen otreflig stad. — Hos Grenander var jag mycket välkommen. Han har blifvit fet och fått ett slags ärevördig förnöjelse i sitt väsende. Frun dito. Hon ser ut som om du satte ett par runda förnöjeliga ögon på en gurka. — Jag uppsteg på Billingen vid ett ställe som kallas *Jättestugan* och består i en ofantlig trång och djup klyfta, der de stenpelare, som utgöra bergets topp, skilt sig åt och bilda en temligen lång, irregulier och af lodbranta väggar och pelare omfattad gång eller öppning. Det var kuriöst att se. Ofvanpå berget öfversåg jag Vestergyln ända intill Vettern, som visade sig såsom en hvitblå strimma vid horisonten; ja man upptäckte på andra sidan om den det höga *Omberg* som en dimmig, rund hattkulle. Landet låg utbredt under mina fötter som en plankarta. Jag har aldrig sett en vidsträcktare utsigt.

Den 10 om morgonen for jag till Varnhems gamla klosterkyrka, 1¼ mil från Sköfde. Det är kanske den märkligaste landskyrka som finnes i Sverige; ehuru många af dess monument äro temligen *nya* antiqviteter.

Rådene ligger vid södra ändan af Billingen (som här plattar af sig), men ändå temligen högt. Jag har varit uppe på berget, der man ända uppöfver landthöjden på Vetterns vestra sida ser de blå Östgöta-bergen på den andra. Åt söder utbreder sig den så kallade *Falbygden*, en stor slätt med flera besynnerliga enstaka, sockertoppformigt afskurna berg, betäckta med ek- och hasselbuskar på sidorna. Man ser på afstånd emellan *Mösse-* och *Olleberg* de så kallade *Nyckel-ängarna*, valplatsen för slaget mellan konung Albrekt och Margareta år 1388. Man ser i fonden Falköping på 2¼ mils afstånd. — Gården ligger bredvid kyrkan, som anses för den äldsta i orten; bönderna säga, äldre än syndafloden. Den har varit en gammal offerkyrka; här offras än, och förböner i Rådene anses så mycket kraftigare än på andra ställen, att ej blott allmogen i hela trakten, utan äfven rådmännen i Sköfde, här låta bedja för sina sjuka. Af offren har kyrkan sin förnämsta inkomst. — Det finnes flera sådana kyrkor i Vestergyln. Detta äldsta kristna landskap i Sverige, med sina otroligt många kyrkor (ehuru flera gamla nu äro raserade), kan med sin tro och vantro ännu kallas en halft katolsk provins. Det är någonting djupsinnigt i Vestgötens karakter, som yttrar sig mer än annorstädes i fasthållande af gamla föreställningar och i anlag till religiöst svärmeri. — Folket är i Vadsbo härad och den egentliga skogstrakten tillika styft och stelt samt välmående. På slättbygden fins mindre välmåga, dock sparsamhet och tarflig bergning — i allmänhet mer sjelfegande allmoge än jag förestält mig; ödmjuk och stilla till utseendet, men ett folk af häftiga passioner då det blir retadt, och då i stånd att begå rysliga brott. Jag råder ingen att reta detta stilla folks hämd. Man har förskräckliga exempel. — *Rådene* kyrka och *Våmbs* (egentligen Vårfruhems) kyrka vid Sköfde äro väl de bägge äldsta jag sett, små öfver all föreställning, men med grufligt massiva väggar. Det är schatull med fästningsmurar. — Man har här den seden att pryda små barns likkistor med grön krona och krans af vaxpapper, hvilka vid begrafningen tagas bort af kistan och upphängas på kyrkväggen öfver de sörjandes stolar, jämte ett papper med namn,

datum och någon inskription eller vers. Jag påminner mig att ha sett något sådant i det katolska Tyskland. — Katolskt är äfven bruket af en liten *klocka* vid gudstjensten. Man ringer dermed då kommunikanterna gå fram och då barnsängs-hustrur kyrktagas. —

Till Hammarsköld. *Upsala den 21 Sept. 1827.*

Jag har länge haft på hjertat en angelägenhet, som jag velat höra dig öfver. Flera förhinder, äfven sjukdom, har vållat uppskof. Jag drogs nästan hela våren med frossan, reste bort vid midsommartiden på några veckor, men har efter min återkomst hit å nyo haft 2:ne recidiv. — Min *Thorild* går trögt och illa. Jag saknar alla egenskaper att vara utgifvare. Senast (h. e. för ett par månader sedan) har ett förslag eller till och med löfte af Wiborg, att bestyret med Thorilds *utländska* skrifters utgifvande skulle öfverlemnas åt — hr *hofrådet Bagge* (känd! jag säger ej mera), visat mig nödvändigheten att bringa denna sak åtminstone till någon utsigt af *slut*. Jag svarade naturligtvis, att i samma stund nämde man finge minsta bestyr med Thorilds arbeten *min* åtgärd skulle helt och hållet upphöra, men att jag tillika protesterade på det högsta emot en sådan förnedring, som skulle göra Thorilds namn till föremål för en oförskämd tiggarespekulation. Wiborg har ursäktat sig med sitt goda hjerta och välgörande sinnelag. Du finner häraf, att det är under inga brillanta aspekter som jag påkallar din *hjelp*. Ty *detta* är ändamålet. För att korteligen komma till detta: skulle du vilja åtaga dig, ettdera ensam eller med mig gemensamt, den återstående utgifningen af Thorilds skrifter? Jag räknar vid denna proposition förnämligast på din tillgifvenhet för Thorilds minne och ditt oegennyttiga nit för svenska literaturen. För öfrigt har jag föga att bjuda. Jag har af hvad jag utgifvit och skrifvit af och för Thorilds arbeten ej haft något slags emolument, men ett allmänneligt löfte, att Wiborg vid upplagans slut skulle erkänna min möda. Detta sista är allt hvad jag kan, men gerna vill, transportera på dig, om du ville taga någon befattning med saken. Jag har härom prevenerat Wiborg, som önskar, i fall du samtycker, att få sig tillsända alla i min hand nu varande materialier för fortsättningen, och att med dig om

den samma rådas. Jag väntar, helst ett benäget, svar — och måste sluta, ty jag tål ännu ej länge sitta vid skrifbordet. — Tack för dina vänliga ord i *Kometen* om min historia. De ha fägnat mig *.

Till Atterbom. *Stockholm den 19 Maj 1828.*

Till pingst slipper jag väl ändtligen lös härifrån; och hoppas få nästkommande fredag återvända till Upsala. I går f. m. voro jag och Grubbe hos kronprinsen på afskedsuppvaktning. Han var mycket nådig — jag kan väl säga vänlig. Jag bragte å bane förslaget till professionen i teoretiska filosofien, med afsigt att förmå Grubbe till att inför prinsen muntligen och bestämdt förklara sin tanke om sin successor (hvilket han förut lofvat mig). Han gjorde det äfven, och *in optima forma.* Kronprinsen yttrade sig derefter om dig särdeles ynnestfullt. — — Jag tog äfven tillfället i akt att förklara min öfvertygelse angående Fahlcrantz (emedan jag, såsom frånvarande, ej hade fått utlåta mig i consist. academicum): att *han* till den ifrågavarande teologiska professionen vore vida vägnar den skickligaste, såsom i snille, lärdom m. m. alla sina medsökande öfverlägsen. Grubbe instämde äfven häri; och prinsen tycktes höra det gerna. —

P. S. Schubert har dedicerat mig en bok — en herrlig bok! — sin sista resa i Frankrike och Italien. — För öfrigt berättas en nyhet från Norge. Stortinget säges beslutit att *icke* fira den 17 Maj. — Hvad tycks?

Ur en af författarens anteckningsböcker.

Den 14 Nov. 1828 besök hos Leopold. Han bedyrar vid sin salighet, att Gustaf III var djupt känslig för religionens sanningar. Trodde på straff och belöning efter detta. Om kristen? — vet ej — kungen lät dock i sista stunden för sig läsa: »O rene Guds lamb!» — Leopold umgicks med honom nästan dagligen sedan 1786, då han blef kallad från Upsala. Bodde till 1790 på slottet. Har aldrig trädt inför

---

* I ett senare bref till Hammarsköld skrifver Geijer: »Jag tackar dig uppriktigt för din vänskapsfulla beredvillighet, som jag vet att värdera, och skall med första till Wiborg öfverstyra alla i mitt förvar befintliga *Thorildiana* till din tjenst».

kungen utan med darrande knän, oaktadt hans nedlåtenhet. Har sett en *stor man* på nära håll.

Leopold talar med rörelse om Gustafs magnanimitet och redlighet i grunden. — Han var ej liberal på belöningar. Betalte Leopolds skulder, då han kallades från Upsala, gjorde honom till sin handsekreterare med några hundra riksdalers lön, — ej mer.

Leopold bedyrar, att det ej var allvar med Gustaf III:s deltagande i revolutionskriget. Kom en afton före Gefle riksdag till kungen och tog sig friheten fråga, om der skulle något förekomma angående utländska ärenden. — *Kungen:* Har ni läst konstitutionen? Då vet ni att jag ej behöfver ständernas samtycke att börja krig. — *Leopold:* Men finanserna? — Kungen stod upp, slog Leopold på axeln och sade: Hvad de franska affärerna angår, så ha de tagit en så precipiterad gång, att hvarken jag eller någon monark i Europa kan den hindra. — Katarina ville tussa honom på Frankrike, men han var henne för slug.

Om 1789 års riksdag sade konungen: de spela sitt spel, och jag mitt. — Var under denna krisis oupphörligt vid det jämnaste lynne. Egde stor *liksinnighet* (Leopolds ord), — det största välde öfver sig sjelf. Leopold aldrig sett honom ojämn, aldrig ond. Var mild, men hade en resonnerad godhet. Fälde aldrig tår. — I sitt privata umgänge med Rosenstein, Adlerbeth, Oxenstjerna, Leopold brukade konungen säga, att han år 89 måst taga åt sig tömmarne, men att han ämnade ge Sverige sin son och en friare konstitution, och draga sig tillbaka i lugnet.

Gustaf III:s strafftal till ridderskapet och adeln var superbt, med affekt, — dåligt då säkerhetsakten framlades — tog då upp ett litet skrynkligt papper ur byxfickan — läste utan effekt — svarade stammande på Hamiltons dråpliga tal, som var hårdt med all en hofmans decence. Kungen agerade en medelmåttig respondens. Wallqvist talte med förträfflig prestance, men ingen visste hvart det bar.

Priset för äreminnet öfver Torstensson tilldömdes Gustaf III fullkomligt okänd. Täflingsskriften debatterades i akademien, hvars öfverläggningar kungen aldrig försummade, utan tog sin jetton och satte sig bland ledamöterna. Allmänna meningen var, att talet visade geni, men i ett vårdslöst och underligt språk. Endast gamle Botin voterade för Casström (som fick accessit) och sade att det andra var blott *solilo-*

qvier. Leopold läste upp skriften i akademien med temligen salta anmärkningar, emedan Gustaf älskade sådant, men tyckte att kungens skratt var nog torrt. — Rosenstein kom sedan till Leopold och sade, att han med förundran funnit, att språket blir fullt korrekt om det *öfversättes på franska*. — Leopold kallad till kungen, som frågade hvad han tyckte i anledning af Rosensteins omdöme. Leopold sade att så var, att skriften syntes vara af en man, helt och hållet bildad genom franska vitterheten, men att, om han vore ung, Sverige i honom en gång kunde vänta en *Thomas*. Kungen räckte honom tigande sin hand att kyssa. Leopold förstod då huru det förhöll sig. — Om några veckor, sedan det var allmänt bekant hvem som författat äreminnet, presenterade Kellgren, direktör i en akademiens enskilda sammankomst, belöningsmedaljen med ett skönt tal åt kungen. Kungen öfverraskad, förlägen, begynte ett par gånger ett högtidligt svar — kom af sig — fingrade på värjfästet — bekände slutligen sin förlägenhet och uttryckte i några enkla och vänliga ord att han emottoge belöningen med nöje.

Stockholm den 21 Nov. 1828.

Till landshöfding H. Järta.

— Att Forsslind * väckte frågan om Upsala akademis representation, har jag ingenting emot. Den hade i alla fall blifvit väckt. Nu ligger den på bordet, för att upptagas i nästa plenum och förmodligen remitteras till konstitutionsutskottet. — Ordet *ega* är i sjelfva det förra konstitutionsutskottets utlåtande förklaradt liktydigt med *vara berättigad*; hvilket dessutom är tydligt af den anmärkning hr landshöfdingen gjorde. Men trenne punkter äro dessutom dels *nu*, dels vid förra riksdagen anmärkta såsom tarfvande förklaring: 1) om universitet *eger* att utöfva den beviljade rätten *annorlunda* än under de föreskrifna vilkoren, således att sända två fullmäktige eller ingen; 2) om teologerna äro valbara, som vid sista riksdag af flere yrkades, och om de skola välja; 3) om hela lärarepersonalen och akademiska tjenstemännen i allmänhet böra välja, eller endast consistorium academicum. Mot valrättens utsträckande äfven till de yngre lärarne har

* Jag ville ha honom i stats-utskottet. Han har, såsom gammal rektor, kommit i ekonomi-utskottet.

jag för min del ingenting att invända, men ogillar högeligen, om de senare i Upsala skulle göra några steg för att erhålla en sådan rätt. Den kommer i alla fall att diskuteras här. — Af ett bref från en bekant ser jag att frågan egentligen lär vara, att göra dessa anspråk gällande för ett *förmodadt* förestående nytt val af ännu en riksdagsman för Upsala akademi. Denna förmodan kommer åter från ett bref till Schröder från biskop Wallin, hvari han tillfälligt nämner *detta* såsom sin tanke, och han har verkligen gjort ett sådant förslag i ståndet. Ej minsta sannolikhet finnes mellertid att denna tanke går igenom; utan kommer valet troligen att för denna gång förblifva vid hvad som är gjordt.

Jag har ätit middag i dag hos Beskow med Skogman, som tycktes hysa föga hopp att något allvarligt blir vidgjordt för läroverket, i anledning af komiteens betänkande, för hvilket regeringen tyckes, i anledning af dess uppkomst och öden, hysa ett ganska ringa förtroende, och på en *sådan* grund knappast vilja hasardera proposition om ett så stort anslag. — Emellertid begäras stora saker för militären; lånsystemet skall införas, egentligen för nödvändigheten att skaffa *krigsförråd* (som skola komma *framtiden* till godo, heter det i motiven), och 9000 rdr nytt anslag för Karlberg är upptaget i budgeten. — För öfrigt heter det i berättelsen om statsverket: »att K. Maj:t med första införväntar komiteens betänkande, för att derpå grunda propositionen om läroverket». — Med Grafström har jag talat i dag. Han är ledsen vid Karlberg och ser att systemet är grundfalskt, och att detta allt mer träder för dagen.

Jag är ledamot i konstitutionsutskottet med *alla* elektorers röster utom min egen. Endast Jak. S*** (en ganska måttlig karl och egentligen en konstitutionel käring) hade så många röster; dernäst Wingård, Faxe, prosten Hallström och Anjou. Ärkebiskopen har varit af välmening och pusillanimitet mig mycket emot — men *utan effekt*, såsom vanligt. Förtroendet är ännu mer bekymrande än hedrande. — Wingård är äregirig, men på stort manér. Wallin drager sig vid riksdagen, såsom i komiteen, tillbaka. — Adeln väljer i dag till utskotten. — Oppositionen har förspruugit sig vid debatten om riddarhusordningen och stängt för sig sjelf.

Gud ske lof att jag har så goda underrättelser hemifrån! Att ha ett *hem* i verlden är bra ljuft — mest i denna öken.

Till densamme. *Stockholm den 16 Dec. 1828.*

— Hans exc. Fleming träffade jag nyss i vitterhetsakademien. Han yttrade, att hans motion i går på riddarhuset om tvänne historiska anslag: *ett* för författandet af Karl XI:s historia, ett *annat* för historien om frihetstiden (hvarvid Cederschöld blifvit nämd), ej hade afseende på mig, emedan jag hade rikshistorien (från hvilken således de nämda historier äro undantagna). Om mig lärer således H. exc. förlorat hoppet; äfvensom jag förmärkt att min hitkomst till riksdagen varit obehaglig.

Till densamme. *Stockholm den 13 Jan. 1829.*

— Med fägnad har jag fått berätta för några vederbörande, att den lilla broschyren om tidningsväsendet, hvarom här skrikits högt, och under hvilken man trott idel jesuitism förborgad, är författad af kammarrådet Neyber i Stockholm. — Hvad tycks om de konstdomare som tillskrifvit hr landshöfdingen denna produkt? Andra ha sagt Grubbe, andra Gumælius. Man har varit öfverens att deri se en upsaliensisk konspiration mot den stockholmska tidningsfriheten; i synnerhet som den anonyme författaren kringskickat boken till flera ledamöter af stånden.

Till densamme. *Stockholm den 10 Febr. 1829.*

Det fägnar mig mycket att hr landshöfdingen tycker om min lilla uppfostringsskrift*. Här befinnes den svårläst och djupsinnig.

Tystnaden angående läroverket i konungens propositioner, tillika med de stora fordringarna för militären, ha tillsammans haft en fördelaktig verkan på pluraliteten i statsutskottet. Den har låtit vederbörande förstå, att den ingenting tillstyrker för militären, innan läroverkets behof äro kända. Till och med bönderna äro inne på denna tanke.

Till professorskan Geijer. *Stockholm den 16 Febr. 1829.*

— — Jag har funderat hit och dit på något sätt att hjelpa vår stackars vän fru Knös. Då emellertid råd *måste*

* *Några anmärkningar om uppfostran och undervisning, med afseende på de yrkade förändringarna i allmänna läroverket.* Se Bd 2, sid. 435.

skaffas och jag i mina vänners angelägenheter ej fruktar att vara oförskämd, beslöt jag i hast att våga ett ord hos kungen, gick opp på slottet och anmälde mig till audiens, fick besked att jag skulle få svar fram på dagen, gick sedan hem och meddelade dessa nyheter till min brors stora förskräckelse, som trakterade mig med berättelser, att kungen just nu hade ondt om pengar och lätteligen kunde misstycka mitt tillämnade tiggeri. Kl. 1 kom en hoflakej med tillsägelse, att prof. Geijer vore samma dag befald att äta hos kungen, i fall professorn vore så välmående (kungen måste väl således genom Edholm ha någon gång hört, att jag ej vore rätt frisk). — Jag begaf mig åstad till slottet kl. 5. De kungliga kommo in fram emot kl. 6, kungen ledande drottningen, hvarpå bägge gingo omkring och talade vid flera. Då kungen kom till mig och Brinkman, som voro de enda civile närvarande, sade han: »Comment vous trouvez-vous? La science ne donne pas la santé. N'est-ce pas vrai, Geijer? Vous seriez alors trop heureux». — Derpå bar det af till bords, hvarom ingenting märkeligt är att förmäla, mer än att jag åt litet och drack vatten och vin. Efter måltiden och sedan de kungliga gått in i ett förmak, dit vi följde, befaltes de innevarande att sitta ner, äfven jag, som kom att få plats bredvid amiral Lagerbjelke, hvars bekantskap jag gjorde, och med hvilken jag hade ett rätt intressant och äfven långt samtal om flottans affärer; under det kungen hela tiden talte vid excellensen Lagerbjelke, som satt bredvid honom i soffan. Det drog så länge ut, att drottningen lemnade sällskapet och for omkring kl. 8 på spektaklet. Derpå framkallades Brinkman, som hade någonting att i egenskap af Svenska akademiens direktör föredraga för kungen, hvilken emellertid äfven befalte mig stiga fram och, sedan Brinkman efter någon stunds samtal hemförlofvades, vinkade mig till sig. Han stod då vid ett spegelbord längst fram i rummet. Jag sökte samla allt mitt goda mod och min dåliga franska, steg fram och sade: »J'ai une grace à demander à Votre Majesté». — Kungen afbröt mig genast och sade med lifighet ungefär följande: »Ecoutez, Geijer, je vous connais. Vous vous êtes si noblement comporté dans tant d'occasions; vous avez donné un impulse tellement salutaire à la sainte liberté (j'aime cette liberté moi, qui suis encore républicain sur le trône), que ce n'est pas vous qui m'êtes obligé, c'est moi qui vous suis obligé. Ainsi dites ce que vous est agréable. Je le

ferai». — Jag kunde under denna öfverraskande apostrof blott få fram stumma bugningar och några afbrutna, dåligt franska ord. Och fick slutligen säga: »Cette grace que je demande n'est pas pour moi, mais pour une femme malheureuse et intéressante; c'est le courage de l'amitié qui fait que j'ose importuner Votre Majesté d'une telle demande». Han frågade hvilken, och då jag nämde »madame Knös à Upsal», inföll han: »Ah, je sais; son mari est mort». Jag tillade: »Il est mort il y a deux mois. La maison est endettée de fond en comble; même les revenus légaux de la veuve sont en partie engagés d'avance. Les amis, les relations perdent, et ne peuvent rien faire de plus. Dans peu de jours le mobilier et tout ce qui reste sera mis en vente, et la veuve n'a pas un sou pour retenir une chaise, une table, un lit etc.» Kungen sade här: »Que voulez-vous que je fasse?» Jag tordes ej taga till för mycket, och sade: »Deux cents ou trois cents riksdaler seront assez pour la première nécessité». Kungen: »Eh bien! Vous les aurez! Je donnerai ordre de vous compter à l'instant 200 rdr pour les transmettre à madame Knös. 100 rdr de plus vous aurez dans le cours du printemps jusqu'au mois de Juillet, quand je veux faire assigner à madame Knös sur l'état une rente viagère». — Lyckan står dem djerfvom bi! Hvad tycks om en så gloriös tiggare-expedition? Man måste erkänna, att denne kung har någonting kungligt i sig.

Till H. Järta. *Stockholm den 13 Mars 1829.*

Regeringens proposition om anslag till läroverken är ändtligen kommen, ehuru i mycket ej tillfredsställande. Den innehåller det af komiteen begärda för elementarläroverken, nämligen 42,000 rdr, men med framkastadt vilkor eller förmodan att derigenom skollärares *dubbla år* skulle kunna komma att upphöra — en förändring, hvarvid de snarare förlorade än vunne. Den innehåller vidare blott 10,000 rdrs anslag till universiteten, och — såsom det synes, ty propositionen är märkvärdigt oredig till stilen — skall likväl till en början den nya experimentalskolans kostnad, 6,800 rdr, årligen utgå just af besparingar på detta sista anslag, tills en ny definitiv reglering hinner verkställas. — Mot bägge dessa punkter (upphörandet af dubbla åren och förhållandet med universitetsanslaget) gjordes i ståndet anmärk-

ningar vid remissen till statsutskottet; men vederbörande, hvars organ var ärkebiskopen, förestälde och förmanade så bevekeligen att man borde undvika att låta propositionen åtföljas af några stridsämnen till statsutskottet, emedan detta för hela saken skulle ha de betänkligaste följder, att de som gjort anmärkningarna angående de dubbla åren, Thyselius och Forsslind, afstodo från dem tills vidare och till utskottets yttrande blefve afgifvet, och att jag inskränkte mig till den remissen åtföljande önskan, det utskottets uppmärksamhet måtte fästas på ringheten af det anslag, som blifvit projekteradt för universiteten. — Det var väl i sin ordning; ehuru statsutskottet förmenas skola tillstyrka summan i klump och lemna fördelningen åt regeringen. Den kungliga propositionens upphofsman i sin närvarande gestalt är till största delen Tegnér, som inlemnat en promemoria till prinsen eller till Nordin. — Jag älskar ej hemliga noter och måste finna, att Tegnér illa begagnat ett stort anseende. Alla äro ej lika lyckliga att få fram hvad de önska. Jag har förgäfves hos vederbörande upprepat, att Sveriges universitet, särdeles Upsala, gå under, om ingenting för dem sker. Mina anmärkningar i ståndet, ehuru litet deraf synes i protokollet, och ehuru ej den aflägsnaste allusion deri förekom på det hemliga inflytandet, har likväl Tegnér tagit åt sig och beklagat sig deröfver för andra. Jag har ej träffat honom, då han, för snufva, ej på någon tid synts i ståndet.

Hr landshöfdingens tankar om revisorernas tillvällade makt senterar jag af allt mitt hjerta och skall ej underlåta att hemta upplysning ur den meddelade anvisningen, då frågan om deras instruktion snart förekommer. Min hufvudsats i svenska författningen är att protestera mot alla *mellanmakter*. Ministerstyrelsen är en sådan; men lyckligtvis ett hjernspöke i Sverige. Mer verklig är revisorsmakten mellan riksdagarne, som under täckmanteln af rikets ständers rättigheter snart lyckats att etablera en vådlig mellanmakt mellan konung och folk. Principalens rätta intresse är här att hålla sin commis inom skrankorna. Men okunnigheten om Sveriges författning till anda och bokstaf är gräslig och högst bedröflig. Här är förblindelsen så allmän, att man med en smula *sens commun* i dessa saker promt är och heter fantast.

Till densamme. *Stockholm den 27 Mars 1829.*

Frågan om läroverken tycks, åtminstone på den afdelning af statsutskottet der den nu till en början behandlas, taga en bättre vändning än jag förmodade. Tack vare i synnerhet Lagerhjelms oförtrutna bemödanden, hvars besparingsprincip i allt öfrigt gjort honom betydande hos bönderna och hos borgareoppositionen inom utskottet, som nu äfven lyssna till hans röst. — Afdelningen har gjort afseende på min anmärkning om ringheten af anslaget för akademierna och genom några föreslagna afkortningar på elementarläroverkens stat, emot det att lärarne få behålla de dubbla åren, kommit till en betydlig förhöjning af universitetsanslaget. Allt är likväl ännu i görningen och ovisst hur det går i utskottets plenum och i stånden; i synnerhet under nu i andra afseenden allt mera förbistrade utsigter. — Äfven Tegnér har jag nu skäl att vara nöjd med, efter en förklaring oss emellan, vid hvilken jag fann, att jag i ett och annat gjort honom orätt, och att han i andra saker synes ha ändrat sig.

Bataljen i kanalkriget levererades hos borgare, bönder och adel i går, hos presterna redan i måndags. — Statsutskottets betänkande om uppskjutandet af det begärda *förskottet* af 100,000 rdr (hvilket i betänkandet blifvit förvandladt till ett *lån*) tills statsregleringen blifvit uppgjord, har i alla stånd blifvit *återremitteradt*, och kanal-intresset således visat sig ha en gifven, för många oförmodad öfvervigt. Ehuru jag efter förmåga för min ringa del bidragit till utgången i preste ståndet, der återremissen beslöts med 39 röster emot 13, så vet jag likväl ej, om jag kan glädja mig deröfver, och kan ej annat än beklaga att man till en början nödgats uppbjuda och kan hända uttömma sina krafter i en förpostaffär, som likväl lemnar den stora frågan odeciderad, nämligen om anslag för kanalarbetets slut. Kan hända finner hufvudfrågan sinnena annorlunda disponerade. Statsutskottets betänkande var egentligen en undanflykt, men som lätt kan få skenet för sig och vid riksdagsvindens ombytlighet förvandla det åsyftade lönhugget till ett dödshugg. *Dii meliora!*

I preståndets plenum i går slet gubben Hasselroth ondt för sitt obetänkta memorial om riksdagens slut. Ändamålet vore visserligen högst önskligt, men på *detta* sätt och med denna falska grundlagstolkning insinuerad var motionen ganska reprehensibel och en ny utkastad eldbrand af det

parti, som oupphörligt ropar på riksdagens slut och oupphörligt genom gräl och alla slags chikaner hindrar ärendenas fortgång. Hasselroth har varit grefve **s informator; och det är ganska troligt att hans grundlagstolkning var den ädle lärjungens. — Motionen infördes i riksdagstidningen före justering i ståndet, för att göra effekt, och försvarades slutligen ganska dåligt af motionären, som under ett föregående plenum höll sig undan och, när han nu ändtligen kom tillstädes, hade föga att säga.

Tegnér har skrifvit några vers mot oppositionstalarne i helgdagsfrågan (hvari *han* författat ekonomiutskottets betänkande), och hans vänner ha varit nog obetänksamma att utsprida dem. Följden ha varit *motpasqvill* — ett, två eller tre, det ena ovettigare och dummare än det andra — som jag hört omtalas, men ej läst. De löpa nu kring staden och landet.

Af den *Objudne Gästen* har jag sett några nummer. Det är en öfvad och stundom fin penna.

Till densamme. *Stockholm den 8 April 1829.*

Jag får ödmjukast tacka för hr landshöfdingens bref samt inneslutna promemoria. Jag har tagit mig friheten att meddela den till flera af mina vänner, som med de gjorda förslag till fördelning af universitetsanslaget varit nöjda och äfven tro att besparingarna på elementartiteln komma att uppgå till den af hr landshöfdingen nämda summan. Svårigheten blir att få behålla dem, då de bli kända (och de äro till sin möjlighet ännu blott kända af få). Upptäckten drager korparna till åteln, och Lefrén, Weigel, Berzelius lära ej underlåta att för sina ändamål göra anspråk på del af rofvet. Ännu har ej saken definitivt förevarit i statsutskottet, och preliminära diskussioner i en af dess fördelningar äro allt hvad hittills passerat.

Sistlidna plenum var i preste̊ståndet en ovanligt liflig diskussion angående den nya skiftesstadgan, hvilken jag angrep det skarpaste jag förmådde. Ämnet var mig väl främmande, men jag hade sökt kunniga personers råd och så godt jag kunnat beredt mig. Lag- och ekonomiutskottens betänkande, som lamt försvarar och sämre modifierar den allmänt öfverklagade författningen, blef återremitteradt, och har väl detta öde i alla stånd. Lagutskottets pluralitet är

helt och hållet tillgifven den nya juristiska faktionen och nytjas af den såsom medel, samt har med beräkning i detta afseende blifvit sammanskaffad. I preseståndet var Poppius skiftesstadgans hufvudförsvarare, och han och jag fullkomligt opponerade. Nämda stadga och dess förstfödda barn, författningen om hemmansklyfning och jords afsöndring, äro i min tanke så riksförderfliga, att jag tänker göra dem till ämnen för anmärkning mot föredraganden och statsrådets ledamöter, hvilka senare högst obetänkt och utan att inse följderna tegat eller jakat. Följderna bli den svagares förtryck af den mäktigare, och finge de ohämmade utbreda sig, skulle om 50 år Sverige ej ega mer en besuten allmoge. Jag känner intet radikalare anfall på Sveriges författning. Bägge förordningarna äro hemtade ur rikets ständers önskningar, ehuru dessa blifvit temligen *hårdragna*. Utslaget af anmärkningen (som jag tänker göra i mitt stånd, för att få saken publik genom konstitutionsutskottets utlåtande) kan väl lätt förutses; men jag vill åtminstone så kraftigt som möjligt bidraga att väcka allmänna uppmärksamheten. Detta sysselsätter mig nu mycket.

I går var jag kallad till h. exc. Wetterstedt, som ville höra min tanke angående en af regeringen påtänkt proposition om indragningsmakten, som skulle upphöra emot det att tryckfrihetslagen underginge några förändringar. Juryn upphörde, och tryckfrihetsbrott dömdes af domstolarne. Jag svarade, att jag hade ingenting emot förändringen, blott Svea hofrätt — den enda som ej är under den juristiska faktionens välde — blefve allmän domstol i tryckfrihetsmål.

Till professorskan Geijer. *Stockholm den 22 April 1829.*

— Biskop Bjurbäck i Karlstad är död. Han dog påskaftonen efter en kort sjukdom. Här placerar man mig redan på förslaget till stiftet. Jag anser det ej omöjligt; men är derför biskopsstolen ej ett steg närmare, och så mycket bättre. Jag är för gammal att börja en ny bana och har för mycket igen af den gamla, på den tid som mig kan återstå. — Hedrén anser jag säker både om syslan och första rummet på förslaget. Tegnér säger sig ej vilja. Annars finge väl han ett rum, och tör hända får det ändå. Morén torde äfven komma i fråga.

Till densamma. *Stockholm, Maj 1829.*

Tack för ditt bref, så kort det än var. — Ingen kan mer än jag ömma för dina betänkligheter, hvilka jag *förstår* och *värderar*, utan att du behöfver säga dem; men, tro mig, vi behöfva ej komma i frestelse. Äfven om jag hade lust, vore bristen på krage ett tillräckligt hinder hos höga vederbörande. Huru vida det blir ett hinder hos de voterande, vet jag ej. Till lektor Fryxell skref jag i går och kunde ej neka att jag ansåg mig hedrad, i fall man i stiftet kom i håg mig, såsom af allt medborgerligt förtroende, men ville tillika ej fördölja, att jag i afseende på *stolen* hade hvarken anspråk eller hopp.

Man har besvär med min befordran. Conversationsbladet har (ehuru på sitt försmädliga sätt) satt mig på förslag till statsråd efter Schwan. Men blir jag ock hvarken statsråd eller biskop, så är jag säker, att du håller mig kär, och att Gud ger dig och våra barn utkomman efter sitt behag.

Jag är här mest ensam, i tänkesätt som i umgänge, — derför längtar jag ock efter de mina och trifs bäst med mina gamla vänner.

Till v. Beskow. *Upsala, Mars 1830.*

Då man nu efter riksdagen kan få tid och lust med andra, förståndiga sysselsättningar, har äfven ditt journalprojekt med lifligare intresse sysselsatt mig. Jag skall för min del efter förmåga understödja företaget. Att det blir en journal af alla partier och färger, skadar ej, utan gör planen för mig så mycket mer intressant. Då sammansmältningen af dessa särskilda nyancer nu på en tid utgjort den literära uppgiften för dagen, så har jag för min del föresatt mig att på detta fält drifva kärleken till nästan till det yttersta, på det att det en gång må bära eller brista, bli verklig *enighet* — eller ock *oenighet,* i fall ej annorlunda ske kan.

Jag har talt vid Atterbom angående de inledande betraktelserna till verket, hvilka skulle innehålla en öfversigt af svenska literaturens närvarande tillstånd. Jag ville afråda ett sådant proœmium. Man stöter på kitsliga punkter, — blir stötande eller lam. Det är dessutom i allmänhet ej värdt att mycket *förorda* med allmänheten, som lika litet

älskar företal som prenumerationer. Ett *eftertal*, sedan tidskriften någon tid varat och verkat, innehållande en öfversigt af hvad man presterat och velat prestera, är vida ändamålsenligare än ett företal fullt af löften. Vid ett sådant företag skall man snarare genast gå på saken, begynna *mediis in rebus*, — ett par ord till företal, innehållande den obestridliga sanning, att vi behöfva en literär tidskrift och att flere literatörer förenat sig att utge en sådan och efter förmåga motsvara detta behof, är nog. Atterbom är med mig härutinnan af samma tanke. Tegnér måste nödvändigt vara med. Vill du, skall jag skrifva till honom ett par ord. Till Hvasser skrifver jag äfven med dagens post. — Ännu en sak. Jag har begynt att låta trycka en *Öfversigt af fäderneslandets tillstånd vid slutet af hedendomen*, — den samma som jag i Vitterhetsakademien läst upp. Företaget har blott avancerat till ett par korrekturark, och ännu är ingenting lagdt under pressen. Om du så vill, skulle jag vara benägen att (utan deficit i mina andra löften) afträda denna uppsats till tidskriften, helst jag för närvarande har ondt om penningar till förlaget. Den blir 5 à 6 tryckta ark och kan i *nödfall* delas. En omständighet är, att Norstedt & Söner redan emottagit detta arbete till tryckning, och att jag ogerna vill frångå dem. Skulle de ej äfven kunna få tidskriften? — Manuskriptet är för närvarande hos mig till korrigering och fordrar väl ännu någon tid, innan jag ytterligare hinner genomgå det. Hos Norstedt kan ses, hvilken *stil*, som brukats för det redan satta, och huru vida denna finnes tjenlig. Vålla dessa omständigheter hinder, så får det väl bli dervid, och uppsatsen utkommer särskildt.

Till densamme. *Upsala den 7 April 1830.*

I anledning af det redan träffade arrangementet med boktryckar Hörberg, har jag tillskrifvit Norstedt, att jag önskar ersätta honom kostnaden för de två hos honom satta, men ännu ej tryckta arken, och att uppsatsen blir tryckt i den påtänkta tidskriften. Denna uppsats, med titel: *Sverige vid slutet af den hedniska tiden*, innehåller det fragment af min svenska historias andra del, hvilket jag i Vitterhetsakademien under mitt sista vistande i Stockholm uppläste, ger en öfversigt af Sveriges geografi och kultur vid nämda epok och kan meddelas såsom ett litet helt för sig. Jag

hade ämnat särskildt låta trycka den såsom ett slags prof på andra delen af Svea rikes häfder, emedan med dess utgifvande ännu ett par år dröjer; men finner det tjenligare, att detta prof meddelas i en tidskrift än för sig. Uppsatsen står således till din tjenst. — Utom denna, är den likaledes i Vitterhetsakademien upplästa *Jämförelsen mellan den heroiska tidsålderns seder hos Greker och Skandinaver** också till disposition. Men man kunde kanske begynna med den förstnämda. De noter, hvaraf denna är åtföljd, kunna kastas bakefter texten. Korrekturen hade redan under mitt vistande i Stockholm magister Arvidsson vid kongl. biblioteket samt d:r Schlyter åtagit sig, men jag har hit medtagit manuskriptet för att deri göra några ändringar.

Med dessa bägge af mig lemnade bidrag önskade jag deremot att *till en början* ha friköpt mig från recensioner, helst min tid nu blir mycket upptagen. Mot de på förslag varande arbeten (nämligen att recensera), äfvensom fördelningen, har jag intet att invända. Jag har meddelat Atterbom ditt bref. Till Tegnér har jag redan skrifvit.

Till densamme. *Upsala den 13 Okt. 1830.*

Just som jag ämnade tillskrifva dig några ord angående den omtalade tidskriften, kommer Atterbom och meddelar mig ditt sista bref. Jag ser deraf, att aspekterna ej äro de mest gynnande, — och om detta sker på det färska trädet, hvad skall då ske på det torra?

Jag har aldrig gjort mig lysande förhoppningar om företaget. Men jag hade trott, att det åtminstone någon tid skulle bära sig, och då endrägten ibland våra literatörer, åtminstone i ordom, hör till ordningen för dagen, har jag, så vidt hos mig står, velat låta det komma till försök, huru vida de verkligen draga ens och stå att förena till något gemensamt företag. Men då man strax i början stöter sig på usla konsiderationer, som farhågorna om hvad man ömsesidigt skulle komma att säga om hvarannan i recensioner (en betänklighet, hvilken jag erkänner mig ej ha tänkt på eller kunnat påtänka), så är ock hela enigheten rutten och lönar ej mödan att säga ett ord om. Dernäst är Tegnérs förhållande afgörande emot försöket. Han är det största och populäraste namnet, den *ende*, som kan ge *ton*, och han har

* Se Bd 7, sid. 358.

anslagit den *emot* och ej *med*, hvaraf också följt, att ej ens gemensamheten på ytan kunnat hålla ut så länge, att försöket till verkställighet kan ske. Emellertid kan jag ej annat än beklaga dig och de hinder, som din ädla vilja rönt. — Hvad jag ämnat skrifva om var följande. Såsom rektor tillhör mig att utfärda program till jubelfestens firande härstädes. Jag hade tänkt skrifva det på svenska och kan ej undgå att deri vidröra frågor, vigtiga i sig sjelfva och djupt ingripande i tiden. Den inskränkta publicitet, en sådan uppsats får vid akademien, hade ej varit något hinder att ge den en större i tidskriften, der äfven anmärkningar kunnat bifogas, som i den akademiska upplagan måste uteblifva. Detta är hvad jag hade ämnat erbjuda. Men auspicierna för hela företaget äro för det närvarande så mörka, att jag snarare för ditt eget lugn bör afråda dig att gå ett steg längre.

Till densamme. *Upsala den 17 Nov. 1830.*

— Programmet till jubelfesten lofvades till *Svea*, så snart du ej mera kunde använda det för den i fråga satta tidskriften. Jag eger således ej mera deröfver dispositionsrätt. Jag är redan så utskrifven på program, att jag fruktar det återstående ej blir särdeles begärligt.

Stockholm den 29 Jan. 1831 (?).

Till öfverstinnan Silfverstolpe.

— Vår gemensamme vän Hedengrens bortgång har rört mig mycket. Vi voro bekanta allt ifrån goss-åren. I Upsala bodde vi länge tillsammans, och med honom och hans omgifning tillbragte jag på landet många lyckliga stunder under sommardagar, sådana som man har dem vid 18 år, — proberade på klavéret vid Riseberga mina första kompositionsförsök och fick loford, som glädde mig mer än några som jag sedan emottagit. Den tiden märktes ingen af de skuggor, som sedan förmörkade en så ädel själ. En viss portion olycka synes menniskan beskärd; kommer den ej utifrån, så skjuter olycksfröet i blomma inifrån, helst under lugn och välgång; och betraktar jag i denna sinnesstämning min egen bana, som visserligen i många afseenden kan kallas lycklig, så förskräckes jag stundom, liksom hade jag att möta en okänd fiende.

Till professorskan Geijer. *Stockholm, Febr. 1834.*

Jag kan föreställa mig, att nyheten från Karlstad gett dig att tänka på. Att jag får förslaget, anser jag ej otroligt, och det enda jag kan lofva är att ej på förhand undanbedja mig röster; både emedan jag anser *allt* slags inblandning otillbörlig, och ej heller nekar, att jag anser ett uttryck af landsmäns förtroende såsom heder. Men att jag ej eftersträfvar, åhågar eller söker syslan, och genom flera eller färre röster ej anser mig det minsta närmare biskopsstolen, det kan jag ej heller dölja. — Det är mitt allvar, att jag ej vill bli biskop; och ehuruväl både du och jag och våra fattiga barn behöfde bättre bergning, tror jag likväl, att den verldsliga klokheten här råder i enstämmighet med min böjelse, att hålla mig qvar vid pennan och Sveriges historia, då Sveriges kung och ständer väl ej må ha samvete att låta mig och de mina lida nöd. Häri ligga verkligen mina solidaste anspråk både för det närvarande och det tillkommande, ehuru utsigterna för det närvarande kunna synas mörka. Och biskopsembetet fordrar, i min tanke, sin hela man — i Karlstads stift blir mycket att göra — jag behöfver år att blott komma mig rätt in med mina göromål — är till chef och affärsman föga tjenlig — får nya beqvämligheter med nya bekymmer, och i följd af bägge: farväl penna och bok! Skrifva historia kan man blott i Upsala eller Stockholm eller nära der intill. — Väl ryser jag ock något för att gråna såsom professor. Men jag hoppas kunna förtjena mig ledighet från dagsverksgöromålen, och slutligen någon utsigt till en landtlig fristad, då jag förtröttats af dagens tunga.

Upsala den 12 Mars 1834.

Till statssekreteraren A. von Hartmansdorff.

— Som jag i dag fått bref från konsistorium i Karlstad med underrättelse om biskopsvalet, anser jag mig böra bryta en tystnad, som hittills varit i sin ordning att iakttaga. Djupt och tacksamt erkänner jag mina landsmäns vänskap och förtroende och inser den heder och de fördelar, som bjudas mig. Men jag har af staten tagit på hand för att utarbeta Sveriges historia; detta arbete är framskridet; för att fortfara måste jag vara omgifven af de hjelpkällor, af de urkunder, som blott finnas i Stockholm och Upsala, och som

dertill äro lika nödvändiga som hufvud och hand. Jag är här dessutom alldeles på min plats, finner mig här hafva åtagit mig många och vigtiga pligter, som jag ännu ej hunnit utföra, och skulle känna mig olycklig att afbryta dem, för att åtaga mig nya, som jag skulle betvifla att kunna uppfylla så, som jag känner och inser deras helgd. Hvad de ekonomiska fördelarne vidkommer, så äro de kanske i min ställning ej så alldeles afgjorda, och dessutom vet man utaf erfarenhet, att den som ej är född till hushållare snarare försämrar sina affärer genom att utvidga dem, än genom inskränkning. Vi hafva nog bankruterade höga embeten; att öka antalet deraf vore för mig närmaste väg till förtviflan. — Prest och biskop! Farväl historia och vitterlek! — Efter dessa åsigter har jag tagit mitt beslut att stanna der jag är, och vill blott nu bedja dig upplysa mig om formen för min afsägelse, som redan öfver en månad legat skrifven i min pulpet. Äfven ett egenhändigt bref till konungen, som jag ber dig säga mig när jag bör afsända. Jag hoppas, att jag genom min afsägelse visar den största vördnad för det embete mig erbjudes, och den största tacksamhet då jag ej emottager hvad jag fruktar att ej väl kunna uppfylla. I anseende till min och de minas framtid förtröstar jag på Försynen och tror, att den som flitigt arbetar i sitt kall bör lefva i hoppet. Detta sinne är ju det riktigt kristliga och äfven presterliga?

Upsala den 13 Mars 1834.

Till J. Marie Troili, född Geijer.

Med rörelse fattar jag pennan, i anledning af den underrättelse jag har att dig meddela. Jag ser för mig ditt af glädje tårfulla öga, jag hör dina varma lyckönskningar och känner det famntag, hvarmed du ville helsa mig och hoppet att se mig återgifven åt fosterbygden. Och jag — min goda syster! — jag har till din och så många andra vänners kärlek blott ett till utseende kallt och ogent svar att gifva.

Jag blir således ej biskop i Karlstad, oaktadt det genom vänners ifver och mot fienders nit genomdrifna valet, och oaktadt mina förslagskamraters ställning och förhållanden föga synas stämma dem till mina verkliga medtäflare, och oaktadt öfverhetens nåd kan hända ej skulle anse mig embetet ovärdig.

Nej, min älskade syster, jag blir det ej, — och orsaken är en, som du skulle gilla, om jag ock endast uttryckte den i den tillförsigt att du önskar ej din bror *olycklig.* Och allt säger mig, att jag skulle bli det på denna lockande förändring. Min pligt säger mig det. Jag har äldre, redan åtagna ouppfylda pligter. Jag har i flera år njutit publikt understöd för författandet af Sveriges historia, som ännu till minsta delen är af mig fullbordad. Jag kommer ej af fläcken dermed, så snart jag ej, såsom här, lefver midt ibland bibliotek och arkiv. Det är ett *dagsverke för lifvet,* som jag åtagit mig, i nationens, i verldens ögon. Jag kan ej bli det otrogen.

Jag hindras lika mycket af de pligter jag skulle gå till mötes, som af dem jag skulle lemna. Jag är för samvetsgrann att taga ett biskopsembete såsom en maklig bergning. En gång biskop, blefve jag det helt och hållet. Ju senare jag inträdde på den nya banan, desto mer fordrade den hela min uppmärksamhet. Man hade på detta sätt kan hända fått en otadelig, medelmåttig biskop. Men på Erik Gustaf Geijer vore det slut. Det är ej högmodet som talar, utan ödmjukheten och samvetsgranheten. — Jag räds för denna höghet, denna nya bana, dessa nya pligter. Bättre att verka i den krets, der jag är hemmastadd och vet mig ej arbeta utan nytta. För Upsala akademi är jag ej obetydlig. Den skulle förlora mer, än Vermland vunne.

Äfven i ekonomiskt afseende torde vinsten vara problematisk. Jag är ingen rikshushållare. Med ej större skicklighet i detta afseende gör man bättre att *inskränka* än att *utvidga* sina affärer. — Dessutom, huru många *prest-* ja *biskopshus* lemna någon förmögenhet? — Prestinkomster äro ämnade att ätas opp, och bli uppätna. *Nådåren* äro ståndets palladium och största ekonomiska privilegium. Jag vet hvad jag i *detta* afseende försakar för min familj, och det rör mig mycket. Jag måste söka tröst i den öfvertygelsen, att jag blifvit min kallelse trogen, och att Försynen ej öfvergifver dem som på henne förtrösta.

Hvarför jag ej sagt detta förr? kunde någon invända. Skälet är, att jag ålagt mig tystnad i alla sådana fall, tills jag nödgas tala. Jag kunde ej på förhand afsäga mig hvad jag ej kunde veta om det skulle mig bjudas. En föregående erfarenhet hade lärt mig, att jag inom mitt födelsestift skulle erfara motstånd. Det har ock ej uteblifvit. Ord på förhand

begagnas i sådana fall blott af intrigen. Man kan ej säga att jag genom min tystnad svikit några förhoppningar. Det gör mig ondt att ej kunna svara emot mina vänners varma önskningar. Men rörande är mig egentligen vid detta tillfälle mest åtanken på dig, på din man, dina barn, mina syskon, min älskade svärfar och några gamla i Ransäters församling, som älskat min far och våra föräldrars hus. Ja, att vara *pastor i Ransäter* har varit den *svåraste* frestelsen för den, som ej vill bli biskop i Karlstad*.

Och nu nog för denna gången! Mitt beslut är taget länge sedan. Ja, en afsägelse af Linköpings stift ligger i koncept i mitt skrifbord, för att brukas om behofvet så hade fordrat. — Gud välsigne dig och ditt hus! Måtte jag någon gång kunna vedergälla den ringaste del af din kärlek och ditt deltagande.

Upsala den 2 April 1834.

Till konung Karl XIV Johan.

Sire!

Lorsque j'ose déposer aux pieds de Votre Majesté l'humble déclaration, que je me trouve obligé de renoncer à l'honneur dont le clergé du diocèse de Carlstad m'a ouvert la voie, en me nommant un des candidats au siége épiscopal, je sens profondément, et la distinction que m'a conférée le choix de mes compatriotes, et la grace de Votre Majesté de ne m'en pas trouver indigne.

J'ai trop de vénération pour les fonctions sacerdotales pour ne pas m'y vouer entièrement, si des soins si importants m'étaient confiés.

Depuis longtemps j'appartiens à l'université d'Upsal. Je ne dirai pas que j'y suis nécessaire; mais ce que je sais, c'est qu'elle m'est devenue nécessaire. Je ne saurais me séparer, ni de cette jeunesse, au milieu de laquelle mes plus belles années se sont écoulées, ni des ressources littéraires, sans lesquelles l'historien ne peut travailler; et j'ambitionne, je ne le nie pas, la gloire de devenir l'historien de mon pays.

Si c'est une présomption de ma part de me croire ici

* Ransäters socken hörer till biskopens prebende.

à ma place, qu'on me laisse cette croyance comme consolation! Car c'est par elle que j'ai agi, c'est pour elle que je renonce aux avantages personnels. Je redoute un changement de carrière comme un malheur, et celle que j'ai à remplir ne sera pas, ce me semble, sans utilité.

Je me confie à mon Roi et à ma patrie. J'espère qu'ils ne laisseront pas ma famille souffrir de ce qu'aujourd'hui je reste fidèle à la vocation, à laquelle je me suis voué depuis ma jeunesse.

C'est avec le plus profond respect et le plus entier dévouement que je suis

Sire!
de Votre Majesté

le plus humble et le plus fidèle
serviteur et sujet

E. G. Geijer *.

Upsal ce 2 Avril 1834.

* H. Maj:t konungens svar på detta bref lyder sålunda:

Monsieur le Professeur Geijer. Votre lettre du 2. Avril m'annonce la résolution que Vous avez prise de ne pas accepter la marque de confiance que le Clergé du diocèse de Carlstad venait de Vous donner. Nourri dans l'étude de l'histoire, l'assimilant à l'étude pratique du coeur humain, Vous avez pensé que Vous seriez plus utile à Votre patrie, en instruisant une jeunesse qui doit la servir un jour, et la disposant à mettre au premier rang les devoirs de l'homme dans l'état de société.

Persévérez, Monsieur Geijer, dans Votre honorable et chrétienne résolution; — Je dis chrétienne; — car la récherche de la vérité est déjà une religion qui marche à côté de celle que Nos doctrines Nous prêchent.

L'état, n'en doutez point, acquittera envers Votre famille, quand elle Vous perdra, une dette d'obligation; par la raison que les travaux que Vous avez entrepris, pourront, Je l'espère, préserver les générations à venir, des erreurs et des illusions qui ont, à différentes périodes, placé la Suède sur le penchant de sa perte. Sur ce, Je prie Dieu qu'Il Vous ait, Monsieur le Professeur Geijer, en Sa Sainte & digne garde, étant

Votre bien affectionné

Charles Jean.

Stockholm le 11. Avril 1834.

Till K. K. Lilljebjörn. *Upsala, April 1834.*

Älskade svärfar! Tack för brefvet till min hustru på det hjertligaste! Äfven från min goda syster har jag erhållit ett lika glädjande och stärkande. Det är ljuft att se ett handlingssätt, som är och måste vara utsatt för många olika omdömen, så rent och ädelt bedömdt af dem som närmast deraf träffas. Min hustru gör jag i detta afseende inga förebråelser; hon har ett mycket älskande hjerta, i synnerhet fästadt vid barndomsminnen och första intrycket, och behöfver i allmänhet *tid* att omarbeta föreställningar, som blifvit henne kära. I vårt förhållande till hvarandra *kan*, jag vågar påstå det, intet missljud uppstå. Vi äro dertill för mycket och för innerligt med hvarandra införlifvade. I sjelfva verket älskar jag föga mindre än hon *landsbygden* (ehuru mitt lif trampas bort på stengatan) och *födelsebygden*, som jag allt för sällan fått återse. Det är blott den skilnaden på vår kärlek i detta afseende, att *min* tillika är *fruktan*. Jag älskar landet och hembygden för mycket, för att våga anförtro mig åt dem. Min bäste svärfar känner mig nog, för att förstå mig. Jag har grundeliga anlag till landtjunkare. Fiske, vistandet i skog och mark, promenader med pipan i hand, åseendet af, om ej deltagandet i, allahanda landtmannabestyr äro visserligen oskyldiga förströelser, och skulle likväl lätt kunna blifva förförelser för mig, särdeles i godt och älskadt sällskap, och borttaga all den tid jag ej åt nödvändiga embetsgöromål måste egna. Hembygden är en passion, åt hvilken jag ej vågar öfverlemna mig. Den skulle bli min *herre*. Och jag befinner mig till henne som till en skönhet, som jag på en gång *älskar* och *fruktar*. — Jag behöfver en viss nödvändighet för att gripa mig an. Jag behöfver vara under piskan. Det svider. Men endast *så* uträttas något; och det är med kännedom af denna min egenhet som jag med berådt mod kastat mig till och med i fara att se mitt och de minas bestånd hädanefter kanske mer än hittills bero på mina *personliga bemödanden*. — Se der ett stycke af ett hemligt skriftermål, biktadt af en som ej *törs* bli biskop!

Kungen har erbjudit mig stiftet genom statssekreteraren. Jag har, utom mitt bref till Hartmansdorff, hvilken är mycket missnöjd med min renunciation, äfven vågat tillskrifva H. Maj:t personligen. Jag har med detsamma insändt en afsägelse af förslaget, att likväl endast nytjas i fall Wallin ej slutligen deciderar sig att *emottaga*, hvilket är möjligt.

Tegnér har redan afsagt sig. Egentligen är det i min tanke allas deras skyldighet, som ej kunna svara mot stiftets ärofulla förtroende, att tillika *afgå* från förslaget. Men jag torde bland mina förslagskamrater vara *ensam* af min mening häri, såsom i mycket annat. I offentliga, i vigtiga saker är *rent spel* den enda tillåtliga *höflighet* — ja den sanna höfligheten.

Till v. Beskow. *Upsala den 21 Dec. 1834.*

— Någon har sagt, att det vore fråga om att införa min recension öfver Crusenstolpe* i *statstidningen*. Är det så, ber jag dig söka afvända det. En enskild literatör har kunnat uppträda mot den, som på literaturens fält gjort sig till stråtröfvare. För statstidningen passar det ej. Och man skulle med skäl anse, att en vida högre auktoritet på visst sätt då mot honom trädt inom skrankorna. — Låt honom nu löpa!

Till densamme. *Upsala den 31 Dec. 1834.*

— Anmäl min underdåniga vördnad och tacksägelse till H. K. H. kronprinsen. Jag hade ej ämnat skrifva i statstidningen, — icke derföre, att jag ej intresseras af företaget, utan emedan jag är en klen *officiel* skribent. H. K. Höghets önskan kan jag likväl ej för denna gången neka att efterkomma så godt jag kan, och skall nu tänka på den föreslagna artikeln, ehuru den lärer komma att skrifvas först i Stockholm, emedan jag der bättre än här har tillgång till det nyaste om Polens öde.

Vår inhemska politiska horisont mörknar allt mer, och gamla spöken framträda i bredd med dagens skräckgestalter. Jag önskar det nya året ljusare utsigter än dem, hvarmed det gamla slutat.

Till landshöfding Järta. *Stockholm, Jan. 1835.*

Jag har dröjt att skrifva, tills jag kunnat nämna någonting afgörande om mina egna angelägenheter, för hvilka

---

* Se ofvan sid. 51.

jag vet, att hr landshöfdingen så vänskapsfullt intresserar sig. Dessa ha för mig nu tagit den gynsammaste vändning och förnämligast genom den hederlige Kræmers verksamhet och kraftiga deltagande.

Jag var med den öfriga deputationen hos Hans Maj:t, men hade ej med honom något särskildt samtal. Efteråt hade han ett sådant enskildt med ärkebiskopen och Kræmer, hvarunder han äfven yttrade, det han önskade göra mig »någon agrement». Då han med detta yttrande vände sig till landshöfding Kræmer, var denne så god och sökte mig med den frågan, om jag i sådant afseende hade någon önskan. Jag nämde hvad Hans Maj:t redan för mig gjort samt ytterligare lofvat i afseende på tillökadt anslag samt de minas försäkrade lott efter mig; att jag hade ingenting mer att begära och önskade ingen utmärkelse genom titel eller orden; att visserligen en stor tjenst mig kunde göras, om min skuld kunde placeras på *en* hand med fördelaktiga betalningsvilkor, men att detta ej vore en sak för konungen, som allt för mycket blifvit anlitad i sådana angelägenheter. Till min fägnad var Kræmer fullkomligt af samma mening, men tillade att detta kunde enskildt rangeras. Han slutade med att tillbjuda mig ett lån ur egen kassa. Derjämte förnyade han sin fråga, om jag intet hade att begära i anledning af Hans Maj:ts nådiga tillbud. Jag nämde då, att Hartmansdorff nyss förut sagt mig, att han gerna föredroge för Hans Maj:t äfven en större tillökning än 400 rdr. b:ko åt mig, då i ett sådant fall staten borde ej räkna på ett par hundra riksdaler mer eller mindre, och att jag således kanske kunde våga att begära 600 rdrs tillökning, helst detta ungefär svarade mot inkomsten af rikshistoriograf-syslan, som jag sökte, men man låtit indraga. — Innan Kræmer for ur staden i går morgons, skickar han mig sitt bref af innehåll: att han om denna tillökning vidtalat Hartmansdorff och exc. Brahe samt erhållit både kungens och kronprinsens bestämda löften. Han tillägger, att mina affärer skola bli uppgjorda enligt öfverenskommelse, och detta utan att jag kommer i någon obligation, vare sig till hvem som helst.

Man kan ej mer göra för en menniskas välfärd; och jag är djupt tacksam. I allmänhet förnimmer jag på flera sätt, att jag förvärfvat ett kapital af välvilja, som det hädanefter får bli mitt högsta bemödande att ej missbruka. Med

min brors tillhjelp och råd hoppas jag nu kunnadıaga nytta af de mig gjorda anbud på bästa sättet. — Jag vet att detta skall fägna hr landshöfdingen.

Hvad allmänna frågor angår, så märkes ingen betydlig ändring i ständernas ställning till regeringen, ehuru man velat finna flera tecken till en återgång. Lånfrågan afslogs (med 3 rösters pluralitet) i statsutskottet. Man tillskrifver bönderna afslaget, ehuru deras stånd förut mest prononcerat sig för saken.

Konungen mår ej bra. Af de kungliga barnen ligga två i bröstfeber. Innan denna sjuklighet inträffade, var jag, sistlidne lördag, befald till en verklig familj-diné hos prinsen (vi voro inalles 11 personer), som var särdeles treflig. — Prinsen önskar, att jag skall skrifva en artikel för statstidningen, och har sjelf uppgifvit ämnet: *Polens öde.* Jag kan ej neka; ehuru jag är en dålig både officiel och half-officiel skribent. — Hr landshöfdingens artiklar i Correspondenten omtalas med tacksamhet.

Till densamme. *Stockholm den 24 Febr. 1835.*

— — *Lån* och *realisation* synas mig *oskiljaktiga,* så vida man ej vill öka bevillningen till ett belopp, som ej kan sättas i fråga. Det är *ett* system; det *andra* är att ha statsskuld och mynt osöndrade. Det var det *gamla,* som både i sig sjelft och särdeles för Sverige kunde ha sina stora fördelar och med 1823 års regulationer väl kunde ha fått bestå. Nödvändigheten att öppna en *kredit* på ett eller annat sätt bevises bäst af riksgäldskontorets närvarande belägenhet. Att säga: sådant är *statens* behof; dertill har ej regeringen haft mod. Den har velat fylla det med att smickra de enskilda. Om den deri gjort *rätt,* är en annan fråga. Men troligt synes mig, att just detta lätt angripliga fel i regeringens handlingssätt slutligen *mer* befordrat saken, än ett rakt uppförande. Det är ömklighet på båda sidor. Det är realisationen, hvars sorger nu fräta på högre ort: det enda förvägna och (så som den beslöts) obetänkta steg i en regering, hvars hufvudgrundsats har varit *försigtighet.* Också förnekade sig ej kungens gamla politiska blick. Han lät sig öfvertalas, nästan tvingas, af kalkylerande fanatici och hela den liberala kärntruppen. Vid denna riksdag står han af den förrådd och öfvergifven, under det hans fiender och förstörelsens vänner

med raseri rusa in i brechen. Derpå äro både lycka och lif förlorade. — Det är lärorikt och rysligt.

Jag har vändt det *polska* ämnet för statstidningen på *alla* sidor i mitt hufvud och skulle väl kunna göra åtskilligt deraf, men omöjligt för denna tidning. Jag tänker bedja om nåd, eller i nödfall skrifva mig sjelf *ur* den.

Till Atterbom. *(Stockholm, Mars 1835.)*

Tusen tack för din förträffliga bok!* Med hvilket nöje jag läst den, skall en uppsats i Litteratur-föreningens tidning innan kort utvisa. Din kallelse till lärare i filosofien har du genom den på ett lysande sätt rättfärdigat. Väl är den utgifna delen egentligen blott ett kolossalt företal; men der äro dock, såsom mig synes, alla hufvudpunkterna af din verldsåsigt angifna både med fullständighet och med stor bestämdhet. Jag är ense med dig i allt, eller åtminstone *nästan* i allt. Äfven med afseende på din nuvarande stil i prosa; som tycks ha behöft ett sådant *ouvrage de longue haleine*, för att bli utarbetad till fullfärdighet. Jag har ingenting emot det *konstrika*, fastän jag haft mycket att protestera mot det *konstiga*. — Men, såsom sagdt: mera härnäst, och då i tryck; emedan jag gerna ville bidraga, att en filosofisk skrift af så djupt *lefvande* art blefve känd och läst så mycket som möjligt.

Ur författarens anteckningsböcker.

Den 12 Mars 1835 innan afresan från Stockholm audiens hos kungen — befald till kl. 9 om afton — kom in kl. 10 — det varade till $^3/_4$ 12 — hvarunder kungen lät mig sitta bredvid sig på soffan. Han såg temligen rask ut — var liflig — dock grå och mager i ansigtet — spår efter sjukdomen — sade sig sjelf vara frisk — i allmänhet om sitt sista tillstånd: att han de sista åren trott sig kunna hvila på sina lagrar — bestå sig *un mois de miel* på ålderdomen — vågat tro sig *lycklig* — haft orätt deri — (*nemo ante obitum felix*) — emellertid förtviflar ej — »dites à vos amis, que le roi ne désespère pas».

Talade om sitt samtal med Napoleon, då han blifvit kallad till svensk kronprins — att han nekat underkasta sig

* »Studier till filosofiens historia och system».

några förbindelser till Napoleon — att denne insisterat, det Sveriges och Frankrikes politik vore naturligen *en* — att *han* deremot fordrat att se Sveriges tillstånd och intressen med egna ögon.

»C'était une language franche», sade jag. — Han utbröt med någon häftighet, under det han tog mig i armen: »Est-ce que vous croyez qu'on peut traiter les affaires de la haute politique sans sincérité?»

Napoleon gaf med en nästan öm blick slutligen sitt obetingade samtycke: »Partez! Que nos destinées s'accomplissent!»

Om kriget mot Napoleon. »Utan mig hade deraf blifvit annat», sade kungen. »Utan mig hade Alexander troligen gjort fred».

Om manövern nyss före bataljen vid Leipzig, hvarigenom kungen gick tillbaka öfver Saale och hotade Napoleons flank, just då denne var i begrepp att göra ett förtvifladt utfall på Berlin. — Derigenom blef Napoleon *fastläst i Leipzig.*

Då Fransmännen voro indrifna i Leipzig, begärde Napoleon ett stillestånd af Alexander, som beviljade det och lät underrätta kungen derom. Kungen nekade dertill och lät svara, att med stilleståndet segern vore förlorad. Derpå stormades Leipzig*.

Om hans politik efter slaget vid Leipzig — erkände öppet, att den varit att efter freden i Kiel bilda ett *partie tièrs* af nog vigt att bibehålla Napoleon på Frankrikes tron och med Rhen till gräns — räknade ej på Norges motstånd — hoppades vinna Danmark för denna politik. (Detta förklarar hans dröjande i Nederland och de då gående ryktena. Då jag gjorde mig okunnig, åberopade han sig en *conseil du guerre*** och sade: »il y a des documens».) Just

---

* Då general Lagerbring 1809 i Helsingfors (efter åländska konventionen) träffade kejsar Alexander och begärde undantag från *kontinental-systemet*, svarade Alexander: »*Hormis cela*, l'empereur Napoléon *m'a permi* de faire la paix à mes conditions». — Så krusades då för Napoleon. Lagerbring är öfvertygad, att Alexander sedermera gjort fred med Napoleon, om ej Karl Johan varit. Denne dirigerade ryska *reträtten*. Lagerbring såg bref derpå. — Före slaget vid Jüterbock tog Czernitscheff en fransk kurir med bref från Napoleon till Ney. Napoleon skrifver: »Gardez-vous de Bernadotte, car il est fin. Pour les autres canailles, je m'en fous».

** Hölls i Lüttich — general Lagerbring bevistade den — kronprinsen sade sig ej vilja höra råd i ett militäriskt, utan i politiskt afseende,

då fick han veta, att prins Kristian var i Norge och erbjudi't sig att bli Karl XIII:s adopterade son. Svår belägenhet*.

Om hans politik sade jag: »La politique de V. M. a été une politique de sagesse et de circonspection». — Han tog mig hårdt i armen och sade: »Vous m'avez suivi».

Om Norge sade jag, att hans uppförande varit *admirable*. — »Au moins chrétien et politique», svarade han.

För öfrigt sade han: »La politique n'est que bavardage, quand on n'est pas le plus fort — c'est à seconde place l'art de plier sans se compromettre».

Äfven: »Il n'y a que deux motifs souverains — le désir de faire des grandes choses pour l'humanité, et la crainte (ainsi l'amour et la crainte)».

Till v. Beskow. *Upsala den 26 April 1835.*

Tack för ditt bref och din vänskapliga plan, mig beträffande, i hvilken plan du är dig lik, ty jag känner ingen af dig, som ej gått ut på dina vänners bästa.

Både det utsatta prisämnet** och priset sjelft har sitt stora intresse, och ingen kan vara villigare att försöka sig i besvarandet än jag, om jag, nämligen, får företaga arbetet nästa år. Redan åtagna förbindelser i afseende på min svenska historia, hvars tredje del kommer att sysselsätta mig ända till Oktober månad, göra det för mig omöjligt att före denna tid tänka på något annat literärt företag. Sedan är jag ledig; men hösten är för kort för den i fråga varande afhandlingen, helst jag, då ämnet rörer en hittills ej i sitt sammanhang behandlad del af vår historia, dertill behöfver göra arkivariska undersökningar. Men innan nästa midsommar skulle jag kunna vara färdig, om Gud unnar mig helsan och lifvet. Med dessa vilkor är jag till tjenst. Priset hedrar den, som utsatt det, ännu mer än den, som vinner det.

---

om det vore för Sverige gagneligt att vidare hjelpa till Frankrikes förödmjukande och Rysslands öfvermakt. Alla voro af den tanken att det ej vore gagneligt, utom Cardell, som blott ville slåss.

* I allmänhet öfverraskades man i Sverige af norska motståndet. Hade prins Kristian varit en man, han hade med en norsk armé kanske kunnat framtränga till Stockholm. — Se en norsk officers betraktelser häröfver, tryckta den tiden.

** Teckning af Sveriges tillstånd m. m. från Karl XII:s död till Gustaf III:s anträde af regeringen.

P. S. Jag erhöll H. K. H. kronprinsens tillåtelse att få skrifva den oss emellan aftalade uppsatsen om Polen i Litteraturtidningen, i stället för i Statstidningen. Den skall i den förra inkomma i form af en recension öfver *Roman Soltyks historia om sista polska revolutionen,* hvilken bok nu utkommit i svensk öfversättning. *

Till densamme. *Upsala den 22 Nov. 1835.*

Hvad prisuppgifterna i Svenska akademien angår, så har jag tyckt mig finna, att *äreminnets* afläggande ej haft de lyckliga följder, som man kan hända deraf väntat. Genren är i min tanke ingalunda förkastlig, och åtminstone så försvarlig som akademien sjelf. Så må de ock hålla ut med hvarandra! Till sin idé är äreminnet en idealiserad karaktersmålning, som ej derför behöfver vara osann och smickrad. Det goda, i sin rätta dag satt, öfvar ett försonande inflytande äfven öfver felen, som ej derför behöfva döljas. *Så* idealiserar äfven den goda porträttmålaren. Jag ville derför i prosan såsom täflingsämne för nästa år föreslå *äreminne öfver Stjernhjelm.* Ämnet är rikt, och en literär karakter lärer hos oss ej förr varit bragt på banan. — Jag har akademien så mycket att tacka för, att all den tjenst hon af mig skulle vilja fordra till sin jubelfest skall efter förmåga presteras. Dock är jag af den tanken, att Wallin vid detta tillfälle bör föra ordet. Kunde Tegnér förmås att komma upp, så vore kanske vi bägge öfverflödige. Efter han en gång kommit sig i *tal,* så kanske han har lust att *tala ut.*

Till densamme. *Upsala den 3 Jan. 1836.*

Låt mig göra dig min kompliment för artikeln om Sveriges politik år 1812 i *Upsala-Correspondenten.* Den är särdeles väl författad. Jag vet genom ett förtroende af Järta att artikeln är af dig. Jag trodde den först vara af *honom,* hvilket du väl ej illa upptager.

---

* Se ofvan sid. 81.

Till densamme. *Upsala den 11 Jan. 1836.*

— För statstidningen har jag föga kunnat vara verksam, ehuru, om pensioner i Svenska akademien medföra pligter i detta afseende (hvilket jag ej förestält mig), fordringarna på mig utan tvifvel bort vara de största. Sysselsatt med större arbeten, måste jag se till, att min verksamhet ej allt för mycket splittras. Det slags diplomatiska ton, som man ovilkorligt förbinder med begreppet om en statstidning, passar mig ej särdeles, och i konsiderationer, nödiga eller onödiga, har jag aldrig varit stark. Dessutom, uppriktigt sagdt, gillar jag ej hela den synpunkten, hvarunder vår statstidning blifvit uppfattad. Den borde vara hufvudsakligen *faktisk*, hvartill ut- och inrikes nyheter, snabbt och tillförlitligt meddelade, lemna ett stort fält, — *polemisk* endast i *beriktiganden*. Den borde vara en repertoire af politiska underrättelser och framställningar af regeringens åtgärder. De som äro attacherade vid svenska beskickningar å utrikes orter kunde lemna användbara underrättelser om upptäckter i vetenskapligt eller industrielt hänseende m. m. I stället har den blifvit en *doktrinär* tidning, i hvilken man ser medlemmar af regeringen komponera politiska krior. Och man är på god väg att med en *officiel doktrin* äfven för statstidningens behof bilda en *officiel literatur*. För en sådan är jag rent af oskicklig, och jag anser dessutom tendensen skadlig både för regeringen och literaturen. Sådan som den är, har statstidningen, i min tanke, (mindre genom fusk i redaktionen än en falsk idé om företaget) gjort ondt, och den skall fortfara att göra det, emedan regeringen derigenom satt sig i en falsk ställning. Felet är nu begånget. Man kan endast godtgöra det med att söka länka tidningen in på den stråt, som den från början bort beträda. — Skulle en berättelse om slaget vid Lützen och Gustaf Adolfs död finnas för tidningen tjenlig, så innesluter jag den i hosföljande tryckta ark. Den är ur den under trycket varande tredje delen af min Svenska folkets historia, som i vår utkommer.

Till densamme. *Upsala den 14 Febr. 1836.*

— I afseende på den mig meddelade planen för de akademiska högtidligheterna har jag åtskilliga betänkligheter.

Den historiska redogörelsen för akademiens verksamhet under den nu förflutna femtiåriga tidrymden tillhörer naturligtvis dess sekreterare, och denna redogörelse bör ej blifva för kort, emedan den är *hufvudsaken*. Att några poem dessutom fira dagen, är alldeles i sin ordning. Men att dessutom låta flere af akademiens ledamöter uppträda med ordande, i 10 till 15 minuter, om hvar sitt ämne, är att fördöma dem till att göra fraser efter klockslag, ty hvilket *ämne* kan på en sådan tid annat än misshandlas? Hvad kan Grubbe på en qvarts timme säga i filosofien? — Dock, han må svara för sig sjelf. — Hvilket historiskt ämne kan jag på sådant sätt afkomplimentera? I synnerhet en öfversigt af akademiens historiska minnesteckningar, såsom blifvit föreslaget, — ett ämne fullt af detaljer — huru skall detta inom sådana gränser kunna behandlas? Oberäknad den olägenheten, att jag derigenom skulle för sekreteraren borttaga ett material, som i redogörelsen för akademiens verksamhet förtjenar ett bland de första rummen. — Men det är ej de föreslagna minuterna, hvaröfver jag beklagar mig. Högtidens natur tillåter ej många talare, utan att göra hela uppträdet till en personlig exhibition.

Dessa äro de skäl, på hvilka jag vördsamt vågar anhålla om befrielse från en sådan skyldighet.

Till densamme. *Upsala den 20 Mars 1836.*

Tack för det du ej tagit min istadighet i fråga om öfverloppstalet illa. Dermed är, såsom jag förmodade, ingen skada skedd. Att nu i parad bestiga Pegasus, på hvilken jag aldrig synnerligen figurerat, dertill är jag ock för stelbent. Bäst är lemna mig derhän. Jag är icke användbar utom på mitt manér. Min tacksamhet mot akademien ådagalägges bäst genom verksamhet på de banor, der jag något kan prestera. —

Jag har varit sysselsatt att afsluta 3:dje delen af min historia, innehållande Gustaf Adolfs och Kristinas regeringar, hvilket ock skett. Boken är det bästa jag ännu gjort. Fägnar mig äfven, att jag kunnat ge Tyskarne på pelsen.

Ur författarens anteckningsböcker.

Den 18 April 1836. — Med fem saker har jag befattat mig ifrigt, om ej med framgång: *filosofi*, *historia*, *vältalighet*, *poesi*, *musik*. Det är de fem fingrarne på min hand, hvilka jag i ärlig slöjd uppöfvat, och af hvilka jag ej vill uppgifva någondera, ej ens lillfingret.

———

Till landshöfding Järta. *Upsala den 25 Sept. 1836.*

Jag får hjertligast tacka för herr landshöfdingens bref, ehuru påkostande det förefaller att *brefliga* (en skärf till nya ordboken) meddelanden nu skola ersätta de muntliga, som jag i så många år kunnat njuta på få stegs afstånd*. Emellertid välsignar jag, äfven å vänskapens vägnar, den *näringsflitiga* utveckling, som satt Upsala och Stockholm i så nära gemenskap, att det förra nästan kan anses såsom en förstad till det senare. Det är ej så långt från *Norrmalm* till *Upsala-malmen*, redan förut välkänd såsom det råämne, hvaraf hufvudstadens auskultanter, notarier och kongl. sekreterare manufaktureras och i Stockholm till allahanda *slöghet* (det bibliska ordet för *slöjd*) upparbetas. Upsala är snart ej mera en *afkrok* än *Horns-kroken*, och nära lika delaktig af civilisationens fördelar.

Det är godt att söka skämta bort sin saknad. Den har likväl sin afkrok, der hon döljer sig.

Om Upsala har jag ej annat att säga än akademivakten i morse: »att allt är tyst och stilla». Derhos kan jag berätta, att jag med min hustru i går e. m. var inne hos Atterboms, som just då inkommit från Steninge. Hela familjen hade landtligt humör, utseende och courage. Lilla Ebba, med ansigte af en rosig kyrkängel, hade lärt sig en visa, som hon förde fram med följande ord:

»Gör kungen glad, gör folket trefligt,
Drif bort den storm som genom tiden far!»

En god önskan! Till uppfyllandet lär lilla Ebba förmå rätt så mycket som vi andra.

Och så resultatet: att resignera sig och odla sin afkrok och lemna väder och vind åt vår Herre! — Hvilket jag hädanefter vill kalla *lilla Ebbas filosofi*.

———

* Järta hade afflyttat från Upsala till Stockholm.

Till v. Beskow. *Upsala den 19 Okt. 1836.*

— Till besvarande af prisfrågan angående partitiderna har jag gjort grundliga studier, sammanskrifvit en foliant med excerpt ur sekreta utskottens handlingar 1720—1772 och här genomgått en mängd dithörande saker. Jag är färdig att sätta pennan på papperet, och då jag vanligtvis gör pinan kort, tviflar jag ej, att jag skall bli färdig med mitt svar till den 20 december, om sådant är nödigt. — Så mycket tror jag mig kunna lofva: prisets stiftare skall ha framkallat en accession till svenska historien.

Till densamme. *Upsala den 6 Nov. 1836.*

— Jag har nyss slutat genomläsa din bok*. Dess första stycke *Hildegard* skulle jag ej kunna kalla lyckadt. Hufvudinnehållet är en kärleksvisas, — som till underlag fått ett allt för tungt dramatiskt maskineri. Det andra stycket *Torkel Knutsson* har jag deremot läst med ett stort och odeladt nöje. Stycket är en verklig vinst för vår literatur och bör äfven från teatern göra lycka.

Till landshöfding Järta. *Upsala den 13 Nov. 1836.*

— Jag hade nästan ämnat att på extraförtjenst i vinter företaga och fullborda något mindre arbete, antingen en ny del af mina *Minnen*, innefattande en mängd efter hand gjorda, mest literära anteckningar, eller något om *Thorild* och hans tid, hvilket jag lofvat allmänheten att en gång praestera, eller slutligen en uppsats om *Cicero*, som länge legat mig i hågen, och hvartill jag gjort samlingar. Men vid närmare besinnande har jag funnit rättast att lemna allt sådant å sido, för att med all ifver fortsätta mitt hufvudarbete. Jag kommer således att i vinter tillbringa två månader i Stockholm, för att i arkiven göra samlingar till Karlarnes historia. I vår skall jag genomgå hvad här finnes. I sommar ville jag gerna se Fredrikshall; helst vi i alla fall då blifva så godt som husvilla för reparationens skull å min nyköpta gård härstädes, och vänner i Vermland någon tid vilja hysa de mina. — Derefter begynner jag min Karl X.

---

* *Dramatiska studier*, 1:a delen.

För Karl XI och XII behöfver jag troligen ännu en sejour i Stockholm, nästa vinter, om jag lefver. Men med lif och helsa hoppas jag 1838 ha mina Karlar färdiga i *ett* band, som blir ett mästerstycke af packning. — Derefter skall frihetstiden utförligare deran och åtföljas af en kort öfversigt af Sveriges nyaste historia från Gustaf III:s anträde till regeringen. Allt detta också i *ett* band. Så att med *fem band* denna historia blir *qvasi färdig*.

Beskows *Torkel Knutsson* har jag med mycket nöje läst. Det är ett verkligen vackert poem, som hedrar författaren.

Ur förf:s anteckningsböcker.

Den 16 Jan. 1837. — Ideer att under en eller annan form uttala: om *odödligheten* — polemiskt mot verkligheten — emot det vekliga, söta manér, på hvilket presterna nu behandla den. Ideen återstäld i hela sin *fruktansvärdhet* och *tröstelighet.* Hegels åsigter innehålla mycket godt i detta afseende — nämligen *negativt.*

Kristendomens historia bör bli mitt sista verk; hvari jag framlägger resultatet af både mina historiska och filosofiska studier.

Professor Bredman såg som student en mönstring, der Axel Fersen (den yngre) var mönsterherre, på Upsala slottsborggård. Hertig Karl, såsom chef för lifregementet, kom sjelf fram till mönsterbordet och helsade Fersen med hattens aftagande, mycket höfligt. Fersen lyfte knappt på sin. En som var närvarande i Karl XIII:s rum, då underrättelse bragtes honom om upploppet mot Fersen, hörde honom säga: »Det är rätt åt honom, han helsade ej på mig i Upsala». — Den, som hörde det, har berättat det för Bredman.

Till landshöfding Järta. *Upsala den 19 Febr. 1837.*

— — Jag får uppriktigt tacka hr landshöfdingen för de meddelade anmärkningarna*. De röra dels enskilda misstag och förseelser af mig, dels vissa allmänna åsigter. Jag

* Vid Geijers *Teckning af frihetstiden*, hvilken i manuskript blifvit lemnad till Järtas genomseende.

skall utbedja mig att i båda afseenden få nämna några ord och begynna med de förstnämda.

A. — — 4) Angående reduktionen böra åtskilliga obestämdheter i uppgifter och uttryck rättas. Hufvudsaken tror jag vara riktig, att nämligen reduktionens förnämsta fel, *så* som den verkställdes, var att på den användes det *absoluta* väldets grundsatser, hvarigenom den nödvändigt fick ett sträfvande utöfver hvarje gräns, så väl i afseende på *sättet* (oaktadt reduktionsstadgans föreskrifter), som i afseende på *tiden*, hvarifrån den skulle räknas. Frånvaron af en sådan *termin* (i den första reduktionen var Gustaf Adolfs dödsår antaget) anser jag i synnerhet klandervärd i en sak, der obilligheten växte med åldern af kronans anspråk. Reduktionen har jag ej ännu fått *studera*. Den blir hufvudföremålet för beredelsen till min nästa del af historien. Men jag erkänner, att jag ordentligen *fruktar* den massa af förföljelse och orättvisa, som i det enskilda under den torde ligga förborgad.

5) *Ständer* behöfde Karl XI nog, då han i deras namn genomdref både reduktion och suveränitet. För öfrigt vet jag ej, om en fullständigare absolutism kan tänkas, än den han, i grundsats som i verklighet, färdig lemnade åt sin son.

6) I rådets och ständernas kassation af rådsprotokollen den 14 Mars 1689 säges: att ehvem som sig nu eller framdeles på desamma beropar eller i *sådan* måtto, som de innehålla, emot konungens höghet och rätt talar, skall hållas för *otrogen* mot konungen och *illvillig* mot sitt fädernesland. — Detta *ständernas* omdöme sträckte ej ansvaret till efterkommande; deremot är svårt att taga *annan* mening, åtminstone vilkorligt, ur konungens så kallade approbation af den 15 Mars 1689, der det heter, att *så framt* de och deras *arfvingar*, som hafva varit delaktige i *sådane* grofve och förmätne tal, ställa sig som trogne undersåtar, skall det vara förgätet; men om någon (tydligen i synnerhet de förstnämde) funnes så förgäten af sin trohetspligt, att han antingen sjelf eller igenom andra något gör häremot, då skall densamme således som ofvan förmäles ansedd blifva, och Oss och efterkommande Sveriges konungar all rätt vara förbehållen att låta med densamme, *såsom den der nåden vanvördat*, förfara efter lag och stadgar. — Detta, jämfördt med politiska aktioners utgång i Karl XI:s tid, har åtminstone en ganska betänklig andemening.

B. De bägge allmännare anmärkningarna röra min genealogi af partierna och påstådda osjelfständighet af ofrälseståndens opposition.

Hvad det första angår, så hade det bort och skall bli bättre utfördt. Detsamma gäller om det andra. — Min mening är ej, att ett *anti-aristokratiskt* eller *demokratiskt adligt parti* i Sverige någonsin funnits. Meningen var, såsom genast säges, att visa, huruledes en söndring *inom* aristokratien blef en hufvudorsak till dess fall, i hvilken söndring oppositionen lätt får en demokratisk *färg;* och annat var det ej heller hos *Skyttarne*, hvilka senare tiders skildringar velat göra till demokrater. Men *två* nyanser af aristokrati synas mig sedan Gustaf Adolf märkbara i svenska historien. Den ena, *aristokratien af Gustaf Adolfs tidehvarf* med Axel Oxenstjerna i spetsen, en aristokrati närd af hjeltens och den nya tidens ideer och så vida till sinnelaget äfven kunglig. Den andra, *stock-aristokratien* af gamla stammen, med hela sitt medeltidsarf af fördomar, som lade den gamla goda tiden bortom Gustaf Vasa: en hydra som Karl IX väl qväst, men som hade många hufvud, emedan dess hufvudprincip endast var tröghet med afund. Till utseendet — ej i hjertat — var detta slags aristokrati till och med rojalistisk och kunde efter omständigheterna äfven se ut som demokratisk; bäggedera såsom *opposition* mot de båda förmyndareregeringarnas mest betydande män, Axel Oxenstjerna och Magnus Gabriel De la Gardie, af hvilka den ene är representant af den ädlare aristokratiens *verklighet*, den andre af dess *sken.* I en viss, utan tvifvel ännu temligen oegentlig mening är den senares politik en *hatt-politik;* liksom den nämda adliga oppositionen i grunden var *nattmössa.* — Så vida ser jag här första uppränningen af frihetstidens partier. — För detta gamla nattmösseris teoreticus torde man få anse *Klas Rålamb;* dess praktiskt märkligaste man förefaller mig *Johan Gyllenstjerna* ha varit, emedan ett *motsystem* till det politiska systemet af Gustaf Adolfs tidehvarf — ett motsystem som till en del likväl har äldre anor — hos honom synes konseqventast ha utbildat sig, och hvilket man äfven ej kan frånkänna en viss grad af sanning.

Hvad den andra vigtigaste anmärkningen angår emot den af mig påstådda *osjelfständigheten* af den ofrälse oppositionen, så är *detta* en öfvertygelse som *i synnerhet* intryckt sig hos mig just genom mitt studium af frihetstiden (så vidt

detta hittills kunnat komma). Jag tager de ofrälse stånden sådana de utgå ur suveräniteten och ser genast en gifven, i det hela beständigt bibehållen öfvervigt af adeln; hvad skall man då döma om föregående tider, som lemnade så mycket mindre tillfälle för de förras inflytande? *Ofrälsestånden* ha, så länge detta ord kan användas i vår historia intill 1809, uti Sverige *aldrig* gält något utan *genom* konungarne, eller före Gustaf Vasa genom enskilde store män, som handlat i kunglig mening. Kan detsamma sägas om adeln under samma tid? — Man kan invända, att den obetydlighet, hvarmed de utträda ur suveräniteten, kommer deraf att de med detsamma i konungamakten mistade sitt stöd. Det är sant. Men äfven förut, hvar är deras *sjelfständighet* såsom politisk makt? Och hvar för densamma finna något eget organ? — Böndernas egen riksdags-obetydlighet är gammal. Borgarena ha i de ekonomiska frågor, som mest sysselsatt dem, oftast haft ett med allmogen motsatt intresse och hafva sjelfve i Sverige aldrig representerat en egen makt. — Presterna? Här skulle man snarast söka organet för det ofrälse inflytandet; och Gustaf Adolf kallade dem *tribuni plebis*. Men hur ha de uppfylt bestämmelsen? Är ej deras bästa patriotism *privilegii-ifver*, äfven hos sådana män som *Johan Rudbeck* och *Terserus*? — Jag erkänner, att ju mer jag studerar Sveriges häfder, desto mer sjunker min aktning för detta stånd. Hvilken usel rol spelte det ej i suveränitetsförklaringen, hvartill impulsen kom från presterna, sedan adeln gjort en contra-attack mot prestprivilegierna, som bönderna visade all håg att sekundera! Hur predikade deras högt uppsatte män ej enväldet med bibeln i hand! Hur svagt och dåligt (fast slugt för egen fördel) uppförde sig ej preseståndet vid 1719 års riksdag och den nya frihetens grundläggning! — Det *ofrälse embetsmanna*-inflytandet är det vigtigaste, men alltid *öfvergående;* ty adelskap är här den allmänt eftersträfvade och ernådda distinktionen för all förtjenst, och med stånd bytes intresse. — Allt visar sanningen af yttrandet i afseende på ständernas makt, att *vis imperii* var hos adeln och *imago* hos de öfriga stånden. Adeln var i sjelfva verket *riksstånd par preference.* Derför skulle af ålder *hvar adelsman* egentligen komma till riksdag. Derför förstärktes adeln med krigsbefälet (ehuru utan votum), i den mening, såsom ståndet sjelf uttydt det, att vis imperii skulle *förblifva* hos adeln. Derför fordrade den att *icke öfverröstas*

af de ofrälse vid riksdagarne: ett påstående som visserligen bevisar vida mer för adelns makt än för det ofrälse inflytandet. Derför säga de tre stånden i sitt svar till konungen på ridderskapets och adelns skrift angående reduktionen vid 1680 års riksdag, att ridderskapet och adeln sjelf resolverat sig till denna reduktion af samma skäl, som de ofrälse stånden *pro voto deliberativo* vid en fri riksdag uppsatt (*Lænboms Saml. till Karl XI:s Hist.* VIII: 103). Derför säger Karl Gyllenborg i sin efterrättelse om regementsförändringen år 1719, att adeln förut egt *votum decisivum* på riksdagarne (*Hist. Märkvärd.* II: 148). — I sjelfva verket, hvarför stadgade 1719 års regeringsform ett *dubbelt* antal af adel i alla deputationer mot de ofrälse, om ej för att försäkra denna öfvervigt? Att rösterna skulle i utskotten beräknas efter *stånd* och ej per capita, blef af presterna genomdrifvet och *förefaller* såsom en *nyhet.* Med den delaktighet i ärendenas beredning och den riksdags-inflytelse, som ofrälse stånden (nämligen *prester* och *borgare,* ty ur sekreta utskottet förblefvo bönderna uteslutna) härigenom vunno, uppoffrade äfven presterna och borgerskapet konungamakten och yrkade ej vidare de utvidgningar för densamma, som ursprungligen i båda stånden blifvit ifrågasatta. Detta ämne fordrar närmare upplysning ur den äldre riksdagstaktikens historia, särdeles under Karl XI:s tid. I allmänhet synes gången ha varit: en adlig opposition räcker handen åt den borgerliga och ger derigenom konungamakten tillfälle att bryta igenom mot en på ett eller annat sätt etablerad aristokrati och sjelf få öfverhand. — Så 1680. Månne mycket annorlunda 1772? Mössornas långa opposition inom riddarhuset hade framkallat den ofrälse oppositionen till en makt, som för adelsväldet blef vådlig. Då kastade den *för tillfället* varande adliga oppositionen (Hattarne) makten åter åt konungen. — Så har den så kallade *friheten* gjort sitt kretslopp under partitiden egentligast inom det första ståndet.

Men både tid och papper bjuda ett slut på detta *rafs,* som jag ber hr landshöfdingen förlåta. Än en gång hjertlig tack för anmärkningarna, och sträck samma godhet till de följande afdelningarna.

Till densamme. *Upsala den 12 Mars 1837.*

— Ärkebiskop få vi väl snart — möjligen Wallin; ehuru jag derpå tviflar, efter hvad han genast tillskref mig. Min tanke är, att Wallin är en glänsande talang, hvilken, såsom representation, ej skulle misspryda ärkebiskopsstolen och i *ett* afseende, nämligen bibelverket, äfven blefve verksam och nyttig för församlingen. Verksammare är utan tvifvel Wingård; blott önskade jag denna verksamhet litet mera mildhet och litet mera klokhet. Han får taga sig till vara att ej reta, att ej för mycket i parti-afseende agera protector, att ej vara för officiel och officiös, att ej vilja imponera. Det behöfs ej många droppar af sådana egenskaper för att i Upsala sänka vågskålen i opponeradt förhållande. Jag är likväl förvissad, att han förstår sitt embetes värdighet. —

Till v. Beskow. *Upsala den 1 April 1837.*

Tack för de med sista post emottagna, i bankosedlar evalverade 100 dukaterna för min skrift om frihetstiden. Anmäl min erkänsla hos den okände gifvaren och min önskan, att arbetet måtte blifva till hans nöje och värdigt hans bifall.

Det gör mig ondt, att Wallin skulle kunnat misstyda eller för sig låtit misstyda consistorii academici första skriftliga helsning, — visserligen intet vältalighetsstycke, emedan man här i slika saker mest håller sig vid gamla vedertagna former, men redan vältalig nog, då den med sanning uttrycker, att akademiens medlemmar genom troget uppfyllande af sina pligter vilja söka, att göra sig förtjente af sin förmans välvilja. Consistorii academici önskningar ligga för öfrigt tydligt nog uttryckta i den mest enhälliga kallelse, som troligen någonsin en ärkebiskop af detsamma erhållit. Upsala akademi är ej mycket demonstrativ, har alltid utmärkt sig mer genom varaktigheten af sin tacksamhet än genom brådskan af sina försäkringar, och lärer vid denna sed, hoppas jag, allt framgent förblifva. — Wallins svar har jag ännu ej sett.

Till densamme. *Upsala den 5 April 1837.*

Såsom tillägg till mitt sista kan jag nu förmälā, att Wallins svar vid uppläsningen i cons. acad. ej framkallat *en*

enda anmärkning; och ehuru jag, med kännedom om förhållandet, fann detta svar något *geharnischt,* tror jag knappt att det af någon märktes. Så långt är den *lärda enfalden* ifrån att ana något ondt, och den är ej derför mindre *respektabel.* Din underrättelse behöll jag *för mig;* hvarför, då konsistorium ingenting märkte, Wallin denna gången varit ond *inkognito.*

Jag har sagt honom detta sakens förlopp i svaret på ett i dag från honom erhållet bref, af hvilket synes, att man gjort honom bekymmer öfver sinnesstämningen i Upsala. Deröfver behöfver han ej grubbla. Upsala kan vinnas äfven med mindre egenskaper än hans, men icke utan *uppriktig välvilja;* och då denna hos honom finnes, så kan han i afseende på all effekt vara lugn.

Till landshöfding Järta. *Upsala den 16 April 1837.*

Ödmjukast får jag tacka för de å nyo meddelade anmärkningarna vid min Teckning af fribetstiden, hvilka skola blifva iakttagna. Mycket återstår att jämka, då skriften kommer att öfverses såsom *hel.* Men då hoppas jag ock det skall synas, att det är i första rummet *regeringssättet* som blifvit karakteriseradt, ehuru deri nödvändigt ingår huru det af de ledande personerna blifvit *exploiteradt.* Deri finnes en viss progression, som slutligen framställer sig med en nästan logisk nödvändighet. Kan hända nog mycken bitterhet framlyser mot Gyllenborg och Tessin. Om så är, har jag likväl känt vida mer än jag yttrat. Ty jag tillstår, att de retat mig, och att i synnerhet charlatanen Tessin är mig vedervärdig.. — Högst förbunden är jag hr landshöfdingen för anmärkningarna och får anhålla, att hr landsh. ej ville tröttas, utan följa mig till slutet.

Det gör mig ondt, om Wallin ej är ren i ärkebiskopliga frågan. Mig synes, att på en så allmän kallelse ej annat än ett utnämnande kunde följa, och jag tycker att enhälligheten af kallelsen innehåller ett motiv till Wallins beslut, som förklarar det. Jag är ej deri af hr landshöfdingens tanke, att Wallin borde för sin egen skull spara sig för ett literärt lif. Det *är ej* hans lif. Han är en man som behöfver nödgandet af yttre impulser. *Otium cum dignitate* har han ju nära nog haft de sista åren. Hvad har varit

följden? Otrefnad och hypokondri. — Vetenskapsman är för öfrigt Wingård lika litet som Wallin; men den senare är åtminstone en literär storhet med glansen af snille.

Till v. Beskow. *Upsala den 30 April 1837.*

Tack för ditt bref med *Birger och hans ätt.* Jag har läst detta sorgespel med mycket intresse. Om jag ej *helt och hållet* kan gilla det, så ligger det i *mängden* af de trådar, som efter katastrofen emellan Birger och hans bröder skalden sökt att sammanhäfta: det nya kungavalet — Mats Kettilmundssons verksamhet — utsigten öfver en ny regering — Norge och Sverige under en spira — Skåne, Halland och Blekinge svenska — nya lagar — med mera dylik politik — allt sammanträngdt intill den *andra* katastrofen med Magnus Birgersson; — detta är *för mycket*, var hvarken i verkligheten något helt eller kan bli det under skaldens hand. Det *egentliga* sorgespelet — *brodermordet* och dess *motivering* — gillar jag obetingadt. Och det vill *mycket* säga att *så* ha behandladt ett sådant ämne. Det är ett helt för sig, som så bränt sig in i menniskors minne, att allt bihang dertill blir jämförelsevis likgiltigt. Tålde det något bredvid sig, så vore det en utsigt till den andra katastrofen, som ligger i Magnus Birgerssons öde; men jag tror ej att öfvergången borde tagas på en sådan omväg. För min del skulle jag vilja gå från Nyköping till Stegeborg och der expediera allt sammans.

Se der korteligen mitt omdöme, som åtföljes af en hjertlig tacksägelse för allt det nöje poemet skänkt mig. Enligt ditt förordnande sänder jag det nu till Palmblad, men utan att förekomma hans omdöme. Få se, om vi stämma öfverens.

Till densamme. *Upsala den 28 Maj 1837.*

Jag har kommunicerat ditt sista bref med Grubbe, som i fråga om voteringarna är med dig enig. Jag deremot måste vara *dissentiens.* Wingård värderar jag, men ej som författare. Äfven förefaller det mig underligt att sätta honom in i akademien på det sätt, att man skall undvika gifva honom rummet efter Rosenstein, mot hvilken han ej bar sig väl åt. — Strinnholm unnar jag gerna ett rum och ger honom min

röst; men det är en orättvisa att sätta honom före Fryxell, som i afseende på det historiskt-fosterländska intressets lifvande hos ungdomen och den större allmänheten har förtjenster framför både mig och Strinnholm. — Slutligen anser jag det i sin ordning att en gång ihågkomma Atterbom, oaktadt ett och annat som akademien kan hafva emot honom. Jag hoppades, att samlingen af hans skaldestycken, nu under tryckning, skulle häfva alla strider, och den gör det otvifvelaktigt med tiden. Mig, som en förnyad bekantskap med dessa dikter påmint, hvilken skald svenska språket och vitterheten i honom eger, anstår det ej att dröja, och jag ger honom min röst. Skriffärdiga äro alla tre, trots alla biskopar och prelater, så att ingen fara med inträdestalen och företrädarnes minnen. — Således för min del efter Rosenstein, Lagerbjelke, Wetterstedt — Fryxell, Atterbom, Strinnholm.

Till landshöfding Järta. *Upsala den 11 Juni 1837.*

— Sorgliga underrättelser om Liljegren! Egentligen är det hans lilla äregirighet som knäckt honom. Han var född till tjenare och hade ambitionerat att blifva chef. Han dog på att på en gång vara chef och vaktmästare; ty han kunde ej släppa någonderas göromål. Ingenting förstör en menniska så som en falsk ställning. Det är, om ej det fysiska sjelfmordet, dock det moraliska. —

Angående ledigheterna i Svenska akademien har jag tidigt tagit mitt parti och gjort det oåterkalleligt genom insändande af mina voteringssedlar, emedan förslagen synas vara mångahanda. Mina röster lyda på Fryxell, Strinnholm och Atterbom. Jag vet väl hvad akademien kan ha emot den sistnämde, och blir här kanske *solus in voto;* men en förnyad bekantskap med Atterboms poem, af hvilkas samling första delen nyss utkommit, har hos mig allt för lifligt väckt erinran om, hvilken verklig skald han är, att jag ej skulle finna hvarje utmärkelse, som vårt fattiga land åt en sådan kan ega, för honom väl passande.

Ännu lefva vi här under den ceremonialiska lagen, och den nye ärkebiskopen pressas så med tal, att han i förgår på en middag hos rektor rent ut förklarade, att han för tillfället vore *läns*, och i stället tackade värden med ett muntert handslag. Hos Vestmanno-Dalekarli slapp han ej så lätt.

Det ljöd oupphörligt såsom ett orgelverk. Slutligen måste hans högvördighet äfven tala i luften; ty slutet var en högtidlig marsch med ärkebiskopen upphöjd på en länstol och med gravitetisk pomp så buren i många hvarf kring bordet. I den följande sista tacksägelseorationen, som Wallin begynte med en djup suck, skakades han litet i länstolen så snart tungan ville häfta, och så utpressades på sistone ett temligen långt tal. För öfrigt är Wallin munter och tyckes med akademiens fäder, såsom med domkapitlets, vilja lefva *in bona caritate,* såsom han säger i herdabrefvet.

Till densamme. *Örebro, Bofors den 27 Juli 1837.*

Här har jag nu varit nära en månad och får räkna hela denna tid till en af de angenämaste jag tillbragt. Stället ovanligt vackert, med omvexling af skog och bördig mark, höjder och dalar, elf och sjö, jernbruk och landtbruk tillsammans, herrlig löfskog, och tallar och granar som master, det välvilligaste, gästfriaste värdfolk, gamla vänner från ungdomen, stillhet, vackra promenader, fiske då man behagar, på det hela vackert, med svalka och värme, regn och sol omvexlande väder, och slutligen ett litet täckt lusthus till studerkammare vid brukselfvens utlopp i sjön Möckeln: — det är mycket, nästan för mycket godt till hopa. Också har jag varit flitig om förmiddagarne och kommer med en temligen tjock packa manuskript till Upsala åter, i fall den ej på vägen stannar i Lindhs händer. Det är en redaktion af åtskilliga i minnesböcker gjorda upp- och anteckningar af blandadt innehåll under åtskilligt slags läsning m. m.: — lätt och angenämt arbete och, jag hoppas, ej svår och oangenäm lektyr *.

Till v. Beskow. *Upsala den 24 Sept. 1837.*

Jag lyckönskar dig till ditt nya arbete **, som jag med nöje genomgått och redan lemnat till Palmblad. Jag tror,

---

* Dessa anteckningar utkommo under namn af *Blå Boken,* på Lindhs förlag, 1837. Bokens förord är dateradt från *Heddelund,* det ofvannämda lusthuset vid Bofors.

** *Gustaf Adolf i Tyskland,* dramatiserad historiemålning.

att det för teatern är så väl bearbetadt som ämnet tillåter. Anmärkning har jag blott *en* att göra, — mot de inblandade psalmerna och de bibliska allusionerna, t. ex. Bernhards af Weimar förhållande till Gustaf Adolf jämfördt med Kristi och Johannis. Detta senare är i min tanke absolut förkastligt. Äfven *Vår Gud är oss en väldig borg* och till och med *Förfäras ej, du lilla hop*, såra här min känsla. Gustaf Adolf är en mensklighetens välgörare, emedan han med vapen satte gräns för den gamla kyrkans intolerans. För öfrigt var en växande upplysning dennas farligaste fiende, och i företaget var för mycken politik inblandad, att det skulle kunna ega en rent religiös tendens. Den teologiska fernissan tillhör tiden och har äfven sedermera blifvit ökad af teologerna och presterna.

Till landshöfding Järta. *Upsala den 13 Jan. 1838.*

— Jag förnimmer, ehuru få ännu veta något om företaget med Litteraturbladet, att det redan misstydes såsom en salarierad politisk anstalt. Jag kunde vänta mig det. Men hoppas att ärlig mening skall föra mig *through good and bad report*.

Det första numret af bladet kommer, jämte en kort anmälan, att sysselsätta sig med Wallins tal vid härvarande katedralskolas invigning. Af denna uppsats kommer att synas, hurusom min öfvertygelse i frågan om allmänna undervisningen, som i mycket annat, undergått väsentliga modifikationer. Jag närmar mig i allt mera den liberala sidan, men hoppas visa, det min position ej är utan sjelfständighet. — Här i Upsala har ultraismen med tomma begrepp och fraser redan *så* gjort sitt yttersta, att en brytning otvifvelaktigt inträffar, om den ej *afledes*. I allmänhet måste man akta sig att ej blifva tournerad; och min literära position, ehuru favorabel till utseendet, är just nu utsatt för denna fara. — Det är likväl inga *yttre* omständigheter som bestämt mig, utan, jag vågar säga det, en aldrig hvilande inre utveckling. Dennas dragning följer jag, och endast för att få följa den har jag skjutit ifrån mig all förändring af min borgerliga ställning.

Ifrån hr landshöfdingens högt värderade vänskap hoppas jag att ingenting kan skilja mig.

Till v. Beskow. *Upsala den 4 Febr. 1838.*

Tack för brefvet! Bifallet för *Blå Boken* fägnar mig mycket.

Det finnes ingen af våra höge, som jag mer aktar än hans exc. grefve Brahe. I sant och oskrymtadt nit för vetenskap och konst är han den ende rätt verksamme att påräkna, och i detta afseende kunde Svenska akademien ej kalla en värdigare ledamot. Jag tror likväl, att akademien i detta fall ej blott bör afse *sin* nytta, utan äfven *hans* karakter och känslor, som förtjena granlagenhet och aktning. Man har emot hans vilja satt in honom i vetenskapsakademien. Det blef ett välkommet tillfälle för illviljan att såra. Ett nytt, såsom det nu ifrågasatta, skulle blifva henne ännu välkomnare.

Ännu en sak. Hans exc. Brahe är konungens vän och förtjenar att vara det. Men jag tror, att man hvarken i hans eget eller det allmännas intresse bör derpå grunda några anspråk, minst hopa dem under drägten af hedersbetygelser. Han är ej svag för sådana, och har man en god sak, så kan man påräkna hans öfvertygelse såsom bundsförvandt.

Första numret af mitt *Litteraturblad* utkommer i morgon i Stockholm. Dess innehåll torde förundra många, som ej närmare följt mig i de sista åren. Det är en förändrad öfvertygelse. Och *denna* är den vink jag i min lefnad följer. *Sequere genium!* — om det ej är förmätet att här åberopa oraklets ord till Cicero.

Till densamme. *Upsala den 14 Febr. 1838.*

Mitt Litteraturblad verkar som ättika i mjölk. Det skär sig åt alla sidor. Såsom ett precipitationsmedel i vår stagnation var det ock ämnadt att verka. — Hvad som hörer i hop, skall i hop och tvärt om. Migenskildt väntar den fördelen att sjelf ej blott få säga hvad jag anser sant, utan höra sanning från olika håll. Jag är i sådant fall ej af blödig natur, och är vid godt courage.

Till landshöfding Järta. *Upsala den 24 Febr. 1838.*

— Att mitt Litteraturblad skulle olika tydas, derpå var jag beredd. Att det funnits innehålla personligt sårande häntydningar, såsom jag från mer än ett håll förnummit, låg inga-

lunda i min afsigt och gör mig ondt. Ansvaret derför får jag bära. Detta slags proklamation liknade för mycket en kaotisk explosion. Jag hoppas få tid att reda hvad här ännu ligger inuti och om hvartannat.

Jag har länge befunnit mig i en besynnerlig sinnesstämning genom en småningom men oupphörligt sig förändrande öfvertygelse i många vigtiga ämnen. Jag befann mig, så länge den var outtalad, i en falsk ställning till mig sjelf, till min omgifning, till mina vänner. Detta halfva tillstånd blef mig olidligt, och jag såg ej utan förskräckelse följderna för ögonen, äfven i ett ej aflägset exempel. Grubbes öfvertygelse var ifrån början och är ännu i det innersta i många stycken beslägtad med den, hvartill jag kommit. Af konsiderationer har han alltid hållit den undan. Slutet är, att han är literärt förlorad och moraliskt förlamad. — Hela Upsala universitet har länge lidit af sådant halft, doft, sömnigt tillstånd — ej utan min egen skuld. Jag var skyldig det en rekantation; hvaraf smäleken må falla på mig tillbaka. Ty mot mitt eget forna *jag* är min nya opposition omedelbarast riktad. Just i denna mening önskar jag, att man må betrakta den. Man skall finna, att jag ej behöft mycket tänka på andra.

Mitt affall är ifrån den *historiska skolan* — emedan jag allt mer blifvit öfvertygad, att historien ej kan ge, men väl modifiera principen för handling, och att denna tvärt om måste vara hvarje tidehvarfs egen insats, — och jag måste erkänna, att det är genom *historien* som jag affallit ifrån den historiska skolan, och att mina historiska studier mer än något annat förändrat min öfvertygelse.

Från den nyare tidens hufvudfaktum — en till öfvervägande politisk inflytelse uppstigen *medelklass* — har jag gått ut. Hr landshöfdingen vill ej igenkänna den i Sverige. Jag beklagar i det fallet mitt fädernesland. Det har i dess splittrade inre politiska skick mer än något annat land haft behof af en sådan medlande, i nationens *bon sens* och ej i dess af omständigheterna merendels allt för mycket bestämda statsinrättningar sig yttrande kraft. Hvad skall jag numera respektera i dessa fyra stånd, som jag i min enfaldighet ideelt konstruerat och upputsat, innan jag kände dem? Skall jag respektera en adel, som blifvit Sveriges olycka sedan den varit dess ära? — ett prestestånd, hvars politiska bana är långt ifrån hedrande, och som kanske har i sin historia ett mindre antal utmärkta män att framvisa, än mången annan nations clerus?

— ett borgarestånd, som Sverige i verklig mening aldrig haft, ehuru den plats, der det skulle finnas, utmärkes genom den för landet förderfligaste hägnad af privilegier? — ett bondestånd, sådant det vid våra riksdagar representeras? — Jag kan det ej. Jag känner för många af deras *antecedentia*. En medelklass är således i Sverige mer än annorstädes ett nödvändigt postulat. Också har den länge både funnits och haft ett namn i hvad man i allmänhet, deri inbegripande medlemmar af *alla* stånd, kallar *ståndspersoner;* ej för långt aflägsnade från vårt fria bondestånd, att ej de skulle med hvarannan kunna småningom införlifvas.

Jag adopterar *alla* följder af den här i korthet uttryckta åsigt — endast modifierade med afseende på Sverige — men ej *så,* att modifikationerna skulle upphäfva principen. För konungamakten — och jag är i själ och hjerta en *svensk rojalist* — ser jag hos oss ingen fara, nämligen af *dessa* principer, men väl af deras motsats, den till undergång allt mer ledande *ståndsregeringen,* — ingen fara, om nämligen konungamakten vill *uppriktigt* basera sig på sitt *gamla* svenska och tillika sitt enda *nya* stöd, som är *lagen* — lagen, som just i sin allmänna kraft måste vinna mer, ju mer den lossat sig från korporativa och personela intressen, och som ger, just genom den *individuela* utvecklingens innersta samband med det *allmänna,* en oemotståndlig makt åt *den* i vår tid, hvars kallelse det är att göra den gällande, och som *känner* denna kallelse. I *republikansk anda* måste visserligen en sådan konungamakt handla — den är och kan hädanefter ej vara annat än en högsta, genom ärftlighet försäkrad *magistratur;* men jag är öfvertygad, att den inom detta nya, ännu ej exploiterade fält eger omätliga resurser.

Då jag sagt, att jag adopterar *alla* följderna af den i ett stort historiskt faktum uttryckta principen för den nyaste samhällsbildningen, så följer deraf helt enkelt, att jag *måste* admittera dessa följder i afseende på allmänna uppfostran, d. v. s. att den af mig så länge bekämpade *allmänna medborgerliga* bildningen måste vara den *stam,* hvarifrån uppfostrans särskilda grenar utgå. *Mer* har jag ej till en början velat etablera. Utvecklingen skall jag efter förmåga småningom ge, hvarvid de tvetydigheter om min mening, som kunna förete sig, skola, hoppas jag, försvinna, och hvarvid jag ej skall underlåta att ännu en gång väl öfverväga hr landshöfdingens upplysande anmärkningar.

Jag måste sluta — under brådskan af bestyret med ett nytt Litteraturblad och afbrottet genom många studentbesök, på lördagsförmiddagen, då jag skrifver detta.

Ej utan farhåga har jag inför kanske den *ende* nu lefvande svenske statsmans blick framkastat mina tankar, i den råaste form. Jag begär för *dem* intet öfverseende, ingen skonsamhet, hvilket det ock skulle vara fåfängt att begära. Endast anhåller jag, att hr landshöfdingen ej ville anse detta deras skick för ett bevis af bristande vördnad. Hvad jag af *denna vördnad* känner i mitt hjerta vill jag der innesluta. Hr landshöfdingen är ingen man af *ord.* Kanske är *jag* det för mycket. — Helsosamma sanningar har jag vid detta tillfälle och den brytning, hvari det försatt mig, fått höra från flera håll, från hr landshöfdingen, från Fahlcrantz i hans ganska väl skrifna recension af mitt bibeltal.* Jag har sagt honom det, och hoppas det ej derför är sämre oss emellan, — liksom i allmänhet mina relationer här synas ämna sig godt. Atterbom, som jag sökt göra all rättvisa, hoppas jag ock förlåter, att jag rent ut säger hvad jag anser för hans svagheter. — I allmänhet synes det nya muvementet så vida verka godt, att det bryter *kotteriandan,* mot hvilken ett uppror i alla fall eljest utan tvifvel utbrutit.

Till densamme. *Upsala den 21 Mars 1838.*

Jag får lika vördsamt som uppriktigt tacka för brefvet och för de meddelade anmärkningarna angående den senast sända fortsättningen af partitiderna. Den omtalda *råheten* af Karl XII:s tidehvarf har på det ställe, der uttrycket förekommer, närmast afseende på sederna och sällskapslifvet. Jag trodde mig ej för mycket våga med att upprepa ett uttryck efter Höpken i äreminnet öfver Tessin, s. 24, der han talar om konung Fredriks inflytande att »luttra den *råhet* ett långvarigt krig lemnat qvar uti folkets seder». För öfrigt erkänner jag mig vara böjd att utsträcka tillmälet för *råhet* här äfven utöfver umgängeslifvet. Jag känner föga någon period, i hvilken både menniskorätt och menniskolycka så litet gälde som under Karl XII. Sådant kan svårligen förenas med sann bildning. Att hedrande undantag finnas, medgifver jag. Men

---

* *Tal vid Svenska bibelsällskapets sammankomst den 29 Mars 1836* (se band. 7, s. 167), recenseradt i *Svenska Litteratur-föreningens tidning,* 1838, n. 7, 8.

här är fråga om tendensen af det hela. Den var i min tanke en afgjordt förstörande, och visade sig såsom sådan i alla hufvudsakliga afseenden. Gerna vill jag dock mildra uttrycket, endera med tillägget af Karl XII:s *krigiska* tidehvarf, eller med upptagandet af Höpkens tillägg. —

Följderna af den schism, som man med mitt blad anser ha uppstått, torde utom Upsala öfverdrifvas. Min position är visserligen en ny; men utom det att jag intagit den af öfvertygelse, så är den i min tanke vida mer egnad att derifrån öfva en koncilierande inflytelse, än den gamla. Till min nya ställning hör, att jag *måste* undandraga mig från allt understöd af det talmanskap, som fosforismen länge nog fört för Upsala akademi. Personligen har Atterbom, efter första missnöjet, tagit saken mycket väl, såsom ock hans i allt afseende vackra och billiga förklaring i Litteratur-föreningens tidning visar. — Mitt företag gillas här mer och mindre, tadlas äfven; men ingen af mina kolleger har, mig veterligen, undandragit mig sin aktning eller till och med vänskap. —

Med ledsnad och harm öfver det vaktmästarskap som blifvit riksarkivet ålagdt, har jag emottagit den underrättelse som hr landshöfdingens bref bekräftar. Det var hr landsh. värdigt att sjelf påkalla undersökning. Af hjertat bedröfvad skulle jag blifva, om hr landshöfdingen härigenom funne sig befogad att taga sin hand från arkivet. — En ännu djupare bedröfvelse skulle det vara, om hr landsh. funne sig föranlåten att taga sin hand från mig. Jag vet, att hr landsh. är en man som i fråga om grundsatser ej underhandlar. Bibehåll mig åtminstone *allt* hvad med denna reservation kan blifva mig öfrigt. Det skall vara mig kärt, ej som om jag ingenting förlorat, men som om jag ännu egde något qvar af hvad jag ej kan mista.

Till densamme. *Upsala den 7 Apr. 1838.*

— Haf tack för de sista orden i brefvet! — De skola i mitt hjerta förvaras, och jag behöfver dem. Tidningarna förkunna hur jag bryter med gamla vänner och närmar mig till nya. Hvad jag vet är, att jag redan har en förkänsla af den enslighet som väntar min framtid, i fall en sådan blifver mig beskärd.

Till professorskan Geijer. *Stockholm den 18 Maj 1838.*

— Audiensen hos H. Maj:t är väl försiggången. Jag blef stämd till honom onsdags e. m. kl. 8. Han emottog mig vänligt som förr, med ett famntag, satte sig åter vid sitt skrifbord, der han oklädd befann sig, bad mig sitta midt emot, och åhörde tåligt mitt försök att framställa mina åsigter och afsigter. Han talade sedan sjelf, gjorde invändningar, utvecklade dem och yttrade några farhågor, att jag skulle våga mig för långt på det politiska fältet, och varnade mig att angripa hvad han ansåg som grundvalarne för vår författning. På det hela lugnt, vänligt, nästan faderligt; och om jag ej i allt är af samma tanke, så måste jag dock erkänna att hvad han sade är det förnuftigaste jag hört i ämnet. — Midt under detta samtal inträdde kronprinsen med sina tre äldsta söner. Det var en verkligen rörande och skön anblick att se den gamle kungen famntaga sin son och sina barnbarn. Samtalet slöts i deras närvaro, så nådigt och välvilligt som jag kunde det önska. Han sade sig ytterligare vilja se mig och bad helsa till dig. — Hans varningar skall jag låta hos mig gälla, och kan det utan att uppoffra mina grundsatser. — För öfrigt är det ej utan att man samkat sorl på mig i de högre kretsarne; hvarför jag ock beslutit inställa min påtänkta ytterligare permissionsansökning, på det man ej skall säga att jag vill begagna min ledighet till tidningsskrifveri.

Jag har sedan min hitkomst gjort en kurs i bergsförfattningarna, skall på f. m. ha en konferens med Lagerhjelm och direktören för smidet Ekman, en ung man af stora insigter och hyggligt väsende, och ämnar i morgon begynna skrifva mitt 5:te Litteraturblad med en uppsats öfver Svederi skrift om svenska jernhandteringen. Ämnet är mig ej så främmande som man skulle tro, och jag hoppas öfver det hårda ämnet kunna lemna en både upplysande och angenämt läsbar uppsats. Ämnet tycktes intressera kungen, som gillar att jag går till specialiteter och ej sväfvar ut.

Till öfverstinnan Silfverstolpe. *Upsala den 13 Dec. 1838.*

Då du frågade efter de *andra* versarne som skrefvos i qvälls *utan* melodi, så sändas de innelyckt. De ljuda något *förmätet;* hvarför de skola bli utan musik; men de äro mer

beslägtade, än man skulle tro, med den glada sorglösheten i *»Flick-tankarne»* *.

VANDRAREN.

Att blicka kring från Alpens krona
Djupt ner i dalens stilla bo,
Att nalkas till den höjd der åskor trona —
Det är ännu min ungdomsro.

Utöfver berg och dal jag tågar
Och flyttar raskt min vandringsstaf;
Och om mitt hvilorum man efterfrågar,
Jag önskar det först i min graf.

Må jag lefva lifvet, — stupa
Hvar helst slutas skall mitt lopp,
Och än ur det mörka djupa
Stå med nya vingar opp!

Till fru B. Löwenhielm. *Upsala den 9 Jan. 1839.*

Hjertlig tack för helsningen i brefvet till min hustru. Ditt inkast mot mitt sista blad ** skulle jag anse i det samma vara besvaradt. Finlands återvinnande var, såsom jag sagt, en framtidsfråga; hvarvid jag anmärker att framtiden har sin rot i det förflutna och det närvarande.

Se vi på det förflutna, så är ingen förlust högre förskyllad än Finlands genom vår egen dålighet; och jag önskar att vi ej nu, enligt dålighetens vana, måtte endast på omständigheterna skjuta skulden för en allt för verklig förlust och derjämte af omständigheterna fordra en lika oförtjent som osan-

* Flick-tankar.

Sitter jag ensam i höstqväll så kulen
Tänker jag: ack! snart blir väl bättre tid.
Verlden är väl förfaseligt mulen;
Månn' hon ej tröttnar sjelf dervid?
Tråkigt hon vankar,
Men mina tankar
Dem rår jag om, menar jag.
Må hon fritt det taga illa,
Om hon bryr sig om mig lilla;
Ty jag vill min tid förspilla
Med att vara nöjd och glad.

** Litteraturbladet för Dec. 1838, hvari skriften: *Om allians-traktaten emellan Sverige och Ryssland år 1812* recenseras. (Se ofvan, sid. 225.)

nolik vinst, hvilken vi fordra nästan såsom om en rättighet genom dess uteblifvande hade blifvit oss beröfvad. Det passar bra att *ondgöras* för det man ej genom ögonblickets oförtjenta gunst återfått hvad man i 100 år hållit på med att förlora!

Vidare torde det tillåtas mig att anse Napoleon för hufvudaktören i hans egen tragedi. *Omständigheter* ha ej heller störtat honom (som bar sitt öde inom sig) — och Sverige med sina små omständigheter skulle ej uppehållit honom, ehuru det allt för lätt kunnat invecklas i hans fall. Vi må blåsa opp oss så mycket vi behaga — en *bisak* blir ändå aldrig en *hufvudsak*, så hufvudsak den må vara för *oss*.

Vidare. Jag har visat, att hvarken i det förflutna eller det närvarande (den tidens närvarande) funnos några grunder för den förutsättning man så gerna vill göra. Jag har likväl *till öfverflöd ponerat*, att Finlands återtagande ett ögonblick varit möjligt, och visat med detsamma, att de förhållanden, under hvilka vi skulle återfått det, varit sådana, att vi hade haft svårare än någonsin att behålla detsamma. — Och denna position är den enda grund, på hvilken ett inkast sådant som ditt kan göras. Det må gälla hvad det kan gälla, men kan omöjligt gälla mer än den grund, på hvilken det är fotadt, och denna grund är *gratuit*, är en möjlighet som står nära omöjligheternas gebit. Och mot denna så osäkra möjlighet har man att sätta *säkerheten* af Sveriges och Norges förening, som, enligt min fulla öfvertygelse, bör göra en ny epok (äfven mot Ryssland) i Skandinaviens framtid.

För min del önskar jag, att hvad som skett må väl bekomma den svenska högfärden.

Till densamma. *Upsala den 13 Jan. 1839.*

Enslig, såsom jag i sjelfva verket för närvarande är — ty utom ett och annat ord med min hustru existerar ingen innerlig kommunikation angående mina senare bemödanden emellan mig och hela min, ehuru, som jag tror, mot mig likväl välvilliga omgifning, och jag hör endast på afstånd sorlet af blandadt tadel och bifall — enslig, säger jag, såsom jag är, äro mig sådana också ensliga röster som din både betydande och välkomna. Jag lyssnar dertill såsom den enslige vandraren till foglalåten i skogen, hvilken låt forntiden räk-

nade bland förbetydelser. Jag är ej utan superstition i detta afseende, men säger dock med den gamle Homer: »en fogel (förbetydelse) är bäst, att värna fäderneslandet», och i detta mitt ödmjuka kall lyder jag inga andra tecken än mitt eget förstånd och mitt eget hjerta.

Att jag skulle blottat ett annat hjerta, för att visa huru vida detta är *svenskt* eller ej, är din fordran. *Primo* är jag ingen hjertans ransakare öfver de lefvande, som sjelfva ej ännu afslutat sin räkning; *secundo*, om jag också i förevarande fall skulle kunnat, i följd af en närmare personlig kännedom (af hvilken jag dock *ej* kan berömma mig), bringa något ljus i de skuggor, som hätskheten här hopat, så är personligheten alltid ett så vanskligt fält, att man på alla sidor der är utsatt för misstydningar. Då låter jag hellre misstyda min tystnad (såsom du gjort) än mitt tal. Just derför har jag endast på *sakförhållandet* i frågan grundat hela min framställning. *Låt saken tala!* är det valspråk jag i allt bemödar mig att följa. — Efter *offentliga handlingar* är min rätt och min pligt att döma. Jag har gjort det. Man må neka dem, om man kan, och beställa om sina sentimenter bäst man gitter.

Man brygger ej gammalt öl, det är sant. Men hur man i Sverige sedan 100 år hushållat med det gamla ölet, ligger för en dag. Jag var en ibland dem som förtviflade, *då det nya framsattes*. Men är det framsatt, så tänker jag vi skola tära't.

Konung och *folk* skiljer jag ej åt, såsom man allt för ofta gjort. Men just derför vill jag, att *folket* skall ha i rådslag och representation en stämma för konungens som för landets välfärd, den förres individuela meningar må vara hvilka som helst. Sådant har ej skett af våra *ståndsintressen*, som allt för ofta uppoffrat både konung och land. — Detta står nu skrifvet. Den, som skrifvit det, vet att han derigenom gjort sig flera fiender, än han både kan och bryr sig om att räkna; men han har gjort sin skyldighet.

Ditt *svenska* hjerta blöder vid den ryska alliansen. *Jag* har ock, tänker jag, ett sådant: jag, som försvarar den under närvarande omständigheter. Jag har sett mig om nog för att veta, att den stund den nya dynastien bröte med Petersburg under närvarande förhållanden, skulle troligen på denna sidan viljan hos många icke fattas att knyta dessa underjordiska allianser med Petersburg, som allt för ofta varit häfstången till svenska jordbäfningar. Hellre det mindre onda än det större!

Hvar gränsen ligger mellan Ryssland och Sverige, vet för öfrigt äfven jag; och det står äfven att läsa i mitt blad.

Den ryska alliansen för det närvarande såsom medel mot åtskilligt inre ondt, som behöfver sättas på poenitens och diet, är således mitt ur det *förflutna* hemtade politiska recept, — *för framtiden: Sverige och Norge!* Och den blick, som *såg* hvad i detta afseende kunde göras af ögonblicket år 1812, eger min oskrymtade beundran.

Till v. Beskow. *Upsala den 16 Jan. 1839.*

Jag har dessa dagar tänkt på redaktionen af några anmärkningar till skriften om frihetstiden, hvilket betänkande slutat dermed, att det torde vara bäst att lemna andra upplagan *oförändrad.* Jag var i början af annan tanke, ända tills fråga blef om *utförandet.* Så snart detta skulle bestå i tillagda anmärkningar, fans inom sjelfva företaget ingen gräns. Materialier har jag visserligen att dermed fylla en ny bok, men en sådan förestår mig i allt fall att utarbeta, då jag i min historia kommer till denna period. Att nu tillägga 4 eller 5 eller 40 eller 50 anmärkningar skulle lika litet uttömma ämnet och blefve lika väl ett *flickverk.* Då må hellre arbetet bibehålla sin karakter af ett genom sin natur väl ofullständigt, men dock till plan och idé ej helhet saknande utkast. — Jag önskade, att akademien gillade dessa mina skäl.

Till fru B. Löwenhielm. *Upsala den 13 Mars 1839.*

Jag är dig mycken och hjertlig tacksamhet skyldig för dina rader i anledning af mitt sista blad *. De fägna mig och äro derför kära, att de bevisa, det ett å min sida uppriktigt menadt tacksamhetsoffer till en man och auktor, som jag haft att tacka för så mycket verkligt nöje, ej misslyckats.

Alla dina reflexioner äro skarpsinniga och sanna, och jag tror mig ock rätt väl förstå dem. Advokatoriskt har jag, i motsats mot Walter Scott, kan hända nog mycket i min natur. Det består likväl aldrig i vrängd och falsk framställning, men i en kan hända nog hög kolorit på hvad som är endels sant, men i min öfvertygelse för tiden synnerligen vigtigt att inse

* Litteraturbladet 1839 n:r 2. *Om Walter Scott* (se ofvan, sid. 272).

och ej heller förfelande för den uppmärksamme sin verkan af full sanning, då den motsatta sidan af fördom och passion redan förut finnes för mycket belastad.

Med ett naturligen billigt omdöme, uttrycker jag mig likväl ofta med öfverdrift — af naturlig reaktion mot den motsatta obilligheten, som i någon af sina gestalter står framför mig. Det kalla omdömet finner mig inkonseqvent. Men om ej äfven det *varma* kan vara billigt, uppger jag allt omdöme.

Hvad du säger om qvickheten är godt. Men den tacklar ej, eller bör åtminstone ej tackla blott med fladdrande flaggor, utan med dugtiga segel och tåg. I mitt tackel och tyg synas ej alltid *tågen* — men jag tänker de äro der, sega och dugtiga nog; och emedan de kostat mig möda nog att fläta, älskar jag ej att alltid blotta dem, endast deras tillvaro förnimmes af verkningarna.

Till densamma. *(Odat.)*

— Af de tankar ditt bref innehåller vill jag blott besvara den *högsta*. — *Gud,* såsom begrepp, är på en gång det högsta sammanhang och den högsta motsägelse, och står genom bägge i djupaste förening med både sammanhanget och motsägelserna i vårt eget väsende. Han är *personlig,* emedan han endast kan tänkas bestämd af sig sjelf, och *sjelfbestämmelsen* är all personlighets högsta karakter. Och likväl är han *öfver* personligheten, nämligen öfver *vårt* begrepp derom i verkligheten, som i *viljan* endast visar oss en ofullständig, liksom half sjelfbestämmelse, hvilken endast kan bli *hel* derigenom att man uppgifver sin egen vilja i *hans* och lefver i honom. På detta sätt vinnes ock den rätta personligheten, ty Gud är så i alla afseenden oändlig, att han kan kallas en afgrund af både personligheter och verldar. Likväl har han såsom ett endast af sig sjelft bestämdt väsende, ett alla väsendens väsende, äfven högsta karakteren af hvad vi kalla personlighet. *Att* så är, känna vi. *Huru* så är, blir oss evigt förborgadt.

Till professorskan Geijer. *Upsala den 30 Juni 1839.*

Jag kommer ifrån ärkebiskop Wallins dödssäng. Han afsomnade kl. 11 i dag, efter en sjukdom, med hvilken han kom

hit den 14 Juni, och som förvärrades derigenom att han, det oaktadt, flera dagar å rad här officierade vid promotion, prestvigning, domkapitel, bibelsällskap. Derefter först tillkallade han läkare. Utgången har blifvit den som nämdes. Ett ljus är dermed släckt i Svea rike, men ett oroligt, kanske allt för oroligt bröst äfven kommet till evig ro. Han är lycklig!

Döden var lugn, — lärorik liksom salig Törneros', ehuru olika. Ty här var mera både kraft och oro.

Till öfverstinnan Silfverstolpe. *Stockholm den 12 Jan. 1840.*

Den hjertligaste tacksägelse för dina goda önskningar! * Uttalade äro de mig kära. Outtalade kan jag äfven läsa dem. *Så* jag vill ej säga att det är detsamma; men läsa kan jag ändå, — liksom det lärer finnas korrespondenser med sympatetiskt bläck, som blir synbart, om det blott får så pass värme som utgår från ett trofast hjerta. Och i detta öfverträffas du af få.

Emottag tillbaka mina bästa önskningar för dig och din omgifning och dina vänner! Det är således en önskan som också återvänder till mig sjelf. — Man säger, jag är lycklig, och hittills tyckes allt gå mig väl i hand. Kan hända är det visare att frukta *lyckan* än *olyckan*. Jag känner något af denna fruktan och tänker på ett frivilligt offer. Det bästa är ett ödmjukt hjerta. Säg mig till, om jag blir odräglig.

Man hoppas vår sjuke väns förbättring. Jag kan hoppas och sörja. Jag kan knappast *önska;* ehuru illa detta passar i hop med mina nyss yttrade och emottagna önskningar. Hvad vete vi? Det är godt att icke mycket önska och att behandla sjelfva hoppet så varsamt som den redlige arbetaren sin i sparbanken insatta skilling. Gud vare med oss alla!

Till professorskan Geijer. *Stockholm den 24 Jan. 1840.*

Jag fortfar att vara mycket sysselsatt med fullbordandet af mitt blad, hvarmed jag ännu ej kommit rätt till slut, emedan riksdagens sus och dus jämt bryter in öfver mina ensliga funderingar. I sjelfva verket, ehuru många, närmare eller fjärmare, mer och mindre, *intressera* sig för mig, känner jag allt

* Den dag brefvet är skrifvet fylde Geijer sitt 57:de år.

mer, af huru få jag är *förstådd*, och lefver i en känsla af ensamhet, hvilken likväl, Gud ske lof, är utan bitterhet. —

Till densamma. *Stockholm (Febr.) 1840.*

Jag är tungsint och djupt bekymrad öfver den vändning allmänna angelägenheterna allt mer taga; ehuru detta bekymmer så vida är mindre bittert, att det ej ökes af *sjelfförebråelser*. Men att jag ej är missnöjd med mig sjelf, tröstar mig ej eller upphäfver min oro.

I söndags skedde den aftalade visiten hos öfverdirektör Schwartz, som velat afforma mitt hufvud. Det skedde ej utan vedermöda. Ty att blifva lagd på ett bord och få hufvudet inneslutet i en maskin och i hastighet omgjutet med flytande gips, är ej just angenämt. Förut klippte en perukmakare på stället mitt hår, hvilket derefter nedpomaderades tätt efter skallen. — I anledning af denna hårklippning går jag nu med kalott, för att förekomma förkylning i denna kalla årstid. Kalotten väckte i går mycken munterhet, då jag med den inträdde i utskottet.

Min samling af små ritningar, hvilka jag denna tid dagligen fabricerat i konstitutionsutskottet och sedan hemma kolererat eller färgat i sepia, skall jag gömma och taga med mig hem.

Till densamma. *Stockholm (Maj) 1840.*

— — I lördags var jag bjuden på middag hos Falkenholm. På e. m. rodde vi ut i hamnen att se på ett nytt välbygdt fartyg, som i dessa dagar skall afgå till Rio Janeiro. Det var rätt intressant. Falkenholm är en stor kännare och idkare af seglation, och jag behandlas efter mitt tal i sjömannasällskapet såsom en patron af grosshandlare och sjökaptener.

För öfrigt har jag att förmäla, det jag sistlidne onsdag såg *Robert*. Det var andra gången jag sett den. Jenny Lind spelte och sjöng förträffligt. Likväl intresserade mig musiken så litet i det hela, att jag gick före sista akten. — I allmänhet begynner jag bli allt mer och mer uppledsen vid Stockholms-lifvet — i synnerhet derför att det här är omöjligt att få två timmar att hänga i hop — och likväl är det endast under lugn och betraktelse som *jag* kan uträtta något. Äfven

arbeten, som åligga mig, vet jag ej huru jag skall få sluta. Af min uppsats om representationen äro två ark tryckta, det öfriga är *oskrifvet* — och huru skall det skrifvas, då man från kl. 8, 9 om morgonen måste vara i stånd och utskott, höra tal och hålla tal.

Till densamma. *Stockholm den 3 Juli 1840.*

I går förmiddag var jag befald till H. K. H. kronprinsen, som var mycket vänskapsfull. Ärendet var att prevenera mig, det H. Maj:t konungen omtalat mig flera gånger såsom tjenlig att inträda i konseljen, och att troligen en kommunikation i detta afseende å nyo förestode. Jag uttryckte min underdåniga tacksamhet i alla afseenden, men nämde att mitt beslut redan före detta vore fattadt, och anförde alla de skäl jag hade att ej vilja ändra min belägenhet, äfvensom min öfvertygelse att jag i *denna* belägenhet vore konung och fäderneslaud nyttigare än i någon annan. H. K. H. tycktes ej ogilla mina skäl, — och då jag sedermera ej hört af saken, tar jag för afgjordt att han framburit dessa mina tankar för H. Maj:t. Å annat håll är mig sagdt, att nuvarande konseljens ledamöter hos kungen sjelfva anhållit, att jag måtte inkallas. — Jag står fast.

Till densamma. *Stockholm den 26 Jan. 1841.*

I dag fyller konungen sitt 77:de år. Jag har ätit middag hos min bror Karl Fredrik och ensam med honom druckit vår gamle konungs skål *af hjertat — och med godt samvete.* Jag är ej förstådd af många, säkerligen också ej på högre ort. Likväl kan jag säga, att jag okänd gått vakt omkring min öfverhet allt sedan 1838. Det har åtminstone ingått i min afsigt; och ser man på den förändrade tonen, så emot *person* som *dynasti,* hos liberalismens organ, sedan jag befinner mig bland deras led, så skall man medgifva, att jag icke varit der förgäfves. — Jag anklagas för revolutionär; och ett mitt hufvudföremål har varit att spara mitt fädernesland en revolution. Jag är ej missnöjd med mig sjelf, och då må sorlet ha sin gång.

Till densamma. *Stockholm den 15 Febr. 1841.*

Det med posten i dag erhållna svaret från landshöfding Järta meddelar jag, emedan du bedt mig derom; ehuru jag förutser att det skall göra dig ondt. Jag afhåller mig för det närvarande att deröfver yttra något omdöme; men måste förklara att, om ock mycket i mitt närvarande förhållande personligt gör mig ondt, jag likväl, i medvetande af mina afsigter, ej kan *ångra* något steg jag derunder gjort, och således ej heller försöket att komma till en förklaring med landshöfding Järta, om ock mitt närmande snarare blifvit *afvisadt* än uppmuntradt. För mig torde tala, att jag hvarken är eller kan bli ond eller stött och behandlar inga allmänna saker såsom personliga.

Till densamma. *Stockholm den 18 Febr. 1841.*

Tack för ditt kärleksfulla och förståndiga bref. Du behöfver ej ångra, att du, indirekt åtminstone, föranledt mitt bref till landshöfding Järta och den i upsaliensisk mening förmenta mortifikationen af hans svar. Jag ångrar alldeles inte detta mitt steg, är ej heller stött öfver det sätt hvarpå det blifvit bemött. Bättre ett afgjordt än ett halft förhållande. Af hvad som skett följer endast, utan all bitterhet å min sida, att det må hädanefter blifva *han* som må söka *mig*, om han det önskar. I allmänhet, ehuru jag länge känt mig och allt mer känner mig *ensam*, gifver å ena sidan detta blott mina första och naturligaste band till de *mina* så mycket mer styrka; å andra sidan känner jag inom mig, att, om jag för öfrigt mindre sammanhänger med de *få*, som utgjort min vanliga umgängeskrets, jag deremot så mycket mer sammanhänger med *tusende*, för hvilka jag är personligen okänd, men till hvilkas själar jag talar ett språk, som ej alldeles kan vara fåfängt, då det kommer ur ett kärleksfullt hjerta. Derför är jag, hvad mig personligen angår, *lycklig i min ensamhet* och tänker begagna denna sinnesstämning till fullbordandet af de arbeten, som det ännu kan vara mig beskärdt att fullända eller företaga. Hade jag ej sönderrifvit alla parti- och kotteri-band, hade jag af några officiela band låtit betsla mig, jag hade ej känt mig hvarken så frisk, så välvillig eller fri. Att jag för någons skull skulle förneka mig sjelf och vara en annan än jag är, vore för mycket begärdt. Till vänskap hör ock, att man må

taga sina vänner sådana de *äro*. Jag kan ej spara *mina* detta prof. — Mitt så kallade affall är blott en skenbar yttre inkonseqvens, men i sjelfva verket en inre konseqvent utveckling. Denna utveckling har alltid hos mig varit *långsam*, men *fortgående*, just emedan jag hade *mycket* att taga med mig. Jag har stält den på en allt djupare, bredare basis; men emedan jag ständigt varit i framskridande, har jag känt mig och känner mig ännu ung. *Jag har följt min genius*, enligt det råd oraklet gaf Romaren, och jag tänker med Guds hjelp att vidare följa honom.

Till densamma. *Stockholm den 23 Febr. 1841.*

— Det lugn i afseende på min egen öfvertygelse som jag njuter är likväl ej tillräckligt att trösta mig öfver den allmänna ställningen. Alla mina bemödanden att återföra omdömen och handlingssätt till en grund af ömsesidig billighet äro, åtminstone för det närvarande, förlorade. Ju svårare våra konservatives ställning blifvit med grundsatsen att försvara allt, likt och olikt, och till afgrunden fördöma hvarje koncession, dess mer har deras bitterhet vuxit, och genom svarslösheten i frågan om kabinettskassan hos många blifvit stegrad till fanatisk hätskhet. De måste nu mer än förr dölja sin svaga sida med rekriminationer och anfall, hvilket allt mer spelar sakerna öfver inom personlighetens område, hvartill deras motståndare redan af sig sjelfva äro *allt för* benägna. En framtid af det hätskaste käbbel förestår, som får god tid på sig vid en riksdag, hvilken man tyckes med flit vilja förlänga. — Min *ensamhet*, som jag omtalat, kommer under allt detta äfven att yttra sig såsom *stumhet*. Jag måste draga mig inom mig sjelf och kretsen af de *mina*, hvilka, Gud ske lof, blott gifva mig glädje.

Till densamma. *Stockholm 1841.*

Jag kommer nu från kungen, hos hvilken jag haft audiens kl. 6 e. m., och från hvilken jag skiljes med rörelse och tillfredsställelse. Hans emottagande var värdigt och förträffligt, ännu mer faderligt än kungligt, hvilket jag ock sade honom, och hvilket han syntes höra med nöje. Vi voro båda rörda.

Sedan han budit mig sitta (han var fullt klädd och färdig att åka ut), sade jag, att jag kommit »pour me mettre à ses pieds» innan jag reste. Han svarade: »jag beklagar, att jag ej kunnat se er under riksdagen». Jag inföll, att jag med smärta förnummit, det H. Maj:t varit någon gång missnöjd med mig. Han afbröt: »ingalunda, jag lemnar hvar och en åt sina öfvertygelser». Jag sade: »j'ai agi de mon mieux, et dans un esprit conciliateur; si je n'ai pas réussi, mes intentions ont toujours été bonnes». Kungen: »je n'en ai jamais douté» — hvarpå han fäste sig vid ordet *esprit conciliateur* och sade, att den ej fattades hos honom, men att han först och främst vore ansvarig för lagarnes upprätthållande, och att med den lagliga ordningens fiender ingen försoning vore möjlig. Jag invände, att man visserligen gått för långt — men kan hända på båda sidor — att jag dermed ej åsyftade honom — men att eljest för mycket fiendskaper och fördomar funnes, och att detta gälde i min tanke äfven om den konservativa sidan. — Han utvecklade derefter utförligare sitt nyssnämda svar, genomgick de omstörtningar Sverige i senare tider varit underkastadt, huru han emottagit riket, huru han lemnade det, hvilka sorger man hopat på honom, och huru han det oaktadt ej blott hoppades, utan trodde och vore fullt öfvertygad att han grundat ett tacksamt minne hos svenska folket. Detta vore hans tröst; — hvarvid han höjde händerna och sade: »jag tackar derför den gudomliga försynen och beder för detta land». — Han återkom till hvad han kallade *les perturbateurs* och sade: »hvilka menniskor vill man väl påtvinga mig! — hvar äro deras förtjenster, hvilken är deras förmåga?» — Jag uttryckte min stora rörelse öfver det sätt, hvarpå han emottog mig, och att jag haft ett behof att säga honom, det jag vore ingen otacksam hvarken emot mitt fädernesland eller min konung, hvilka jag ej åtskilde. Han lade dervid handen med styrka på min arm och sade: »je suis toujours le même; votre roi est constant en amitié. Nous sommes de vieux amis».

Jag har blott vidrört hufvudpunkterna af detta samtal, som varade nära ¾ timme, under hvilket kungen till utseende, blick, gester och vältalighet var verkligen stor och hänförande. Jag uttryckte min beundran öfver hans arbetsamhet, i synnerhet dessa sista dagar för att afsluta riksdagsärendena. Han sade, hvad jag förut hört, att han hållit konseljer från kl. 9 om morgonen till qvällen. Emellertid såg han kraftig och präktig ut och gick att sätta sig i sin vagn för en prome-

nad, med tillsägelse att han ännu en gång ville se mig, om jag dröjde till riksdagens slut. — Du kan döma, om jag var nöjd med detta samtal. *Gud välsigne honom!*

Till P. Hjort*. *Upsala den 10 Juli 1841.*

Jag har mycket att hos hr professorn afbedja. Tvänne bref, åtföljda af vänskapliga boksändningar, har jag länge, allt för länge lemnat obesvarade. Det synes som jag hvarken vetat att värdera dessa vänskapsprof, ej heller bevarat något minne af de glada dagarne i Soröe, för 16 år tillbaka, i hr professorns hus**. Likväl är detta minne ännu friskt som vore det från gårdagen, och innevarande sommars vackra, löfrika vegetation återkallar i min hågkomst Soröes herrliga bokar. — Hvad de sända skrifterna angår***, så har jag om dem att citera ett bättre vitnesbörd än mitt eget, nämligen min hustrus och mina barns, som af dem hemtat både nöje och uppbyggelse. Kommer nu min tacksägelse för allt detta sent, så är den derför ej mindre uppriktig, och till ursäkt för mitt dröjsmål kan jag anföra, att jag först nyligen blifvit ledig från bråket af en snart halftannatårs lång riksdag, som lika länge skilt mig från alla mina vanliga och mest älskade sysselsättningar. — Jag vore skyldig att svara äfven på hr professorns politiska reflexioner, men jag återvänder ogerna till dagens politik och dess fenomen, ehuru jag ej derför känner det *förakt*, som många af våra lärde affektera. Har man sett in i detta väsende, har man varit nödsakad att deltaga deri, så lärer man ej kunna för sig dölja, att någonting passerar och tilldrager sig, som är värdt uppmärksamhet och begrundande. All tanke framkallar tanke, och hvad vi ha för ögonen är likväl intet annat än *ett tankens arbete i massorna.* Med allt skum och dån och väder, föregår här likväl någonting på djupet, som både filosofen och regenten gjorde väl i att beakta. — I allmänhet skulle man häraf kunna draga den slutföljd, att, om det *allmänna* sålunda ostridigt vinner allt mer betydelse äfven för folket, det också de facto allt mera deltager deri, hvarför samhällsformerna ha att rätta sig derefter. — Men jag inskränker mig till tvänne anmärkningar, den ena med afseende

* Professor vid akademien i Soröe.
** Se band. 1, sid. 67.
*** Hjorts *Börneven* och *Psalmesamling.*

på hr professorns senaste literära verksamhet, den andra i anledning af hr professorns yttrande i sista brefvet. Först — att ju mer vår tid står i andligt födsloarbete, desto vigtigare är det, att ej blott fuskare i förlossningskonsten dermed befatta sig, hvarför folkskrifter mer än förr fordra sin *man*, så att det är ett glädjande tidens tecken, att personer af verklig bildning dermed sysselsätta sig. För det andra — att tanken är af ålder så odalfri i Norden, att ett »Schutz- und Trutz-Bund» mellan de skandinaviska rikena till försvar mot barbari och förtryck är, hoppas jag, *redan* ingånget. — Jag slutar med en tillönskan af allt godt och en helsning till mina danska vänner, ibland hvilka jag väl äfven får räkna hr professorns älskvärda fru. Jag har i dessa dagar firat årsdagen af ett 25-årigt lyckligt äktenskap *, som skänkt mig tre söner (den äldsta redan 24 år gammal) och en dotter. — Jag står just på väg till min födelsebygd Vermland, der jag och min hustru ämna förfriska oss med anblicken af vårt hemlands skogar, sjöar, elfvar och berg och uppsöka gamla vänner. Lef väl!

Till Fredrika Bremer. *Upsala den 15 Dec. 1841.*

Om ej ditt kära bref och dina *Morgonväckter* kommit mig till handa just under de sista dagarnes brådska af terminen, så hade jag *genast* för bägge hemburit dig den tacksägelse, som jag nu hjertligen får aflägga. — Ja, tack för dina Morgonväckter! Jag har läst dem med sant nöje och uppbyggelse, och många med mig skola egna dig samma tacksägelse. De äro utgjutelser af ett varmt och ärligt hjerta. — Det sista torde du ej anse för något synnerligt intyg, liksom ärligheten i orlofsedlar plägar vara det minsta goda man om någon kan säga. Och likväl är det åter det högsta, — det, hvarförutan allt annat förlorar sitt värde. Således först och främst tack, min *ärliga* Fredrika! — för det du erkänner och bekänner det ärliga tviflet, liksom din egen kamp deremot och din ödmjuka förtröstan om seger. Derför väntar jag äfven i närvarande krisis för den kristliga öfvertygelsen mer af *lekmännen* än af presterna. De senare tala alla å embetets vägnar, liksom vår Herres advokater. De förra tro att saken ej behöfver någon advokatur. — Jag vill tillägga ännu ett stycke af min trosbekännelse. Jag tror, att *qvinnan* kommer att ha

* Geijers bröllopsdag var den 6 Juli 1816.

en stor inflytelse i denna krisis. Mannen är utsatt för att förlora sig i sitt *jag*, hvilket han vidgar till menskligheteus eget; och ödsligheten af denna sista, i teologien äfven inbrytande filosofien ligger just i en inom sitt *jag* isolerad tanke. Qvinnan är ursprungligen ställd på ett *du*, öfvergifver aldrig denna position, och det sunda förnuftets protest mot ödsligheten af det abstrakta *jag* kommer derför naturligast från henne. — Derför fägnar det mig, att det första förnuftiga ord, jag hos oss sett skrifvet mot Strauss, kommer från en svensk qvinna.

Så mycket i allmänhet om tendensen af din skrift. — Utförandet kan jag ej annat än loforda. Det bästa har du tagit af dig sjelf. Hvad du åberopat af andra synes mig otadeligt. Vid det ifrågasatta stället ur Josephus bör anmärkas, att dess äkthet blifvit starkt ifrågasatt, i synnerhet i anseende till intyget om Kristi uppståndelse, hvilket man ansett omöjligt för en Jude att afgifva och derför förkastat, såsom ett kristet tillägg. Detta är utan tvifvel orsaken, hvarför Strauss ej upptagit det. Emellertid måste jag säga, att *bevisadt* är, mig veterligen, aldrig detta kritiska påstående. Dess sanning består i dess sannolikhet. Men stundom är äfven det osannolika sant. — Någon förändring i de ordalag, med hvilka du anmäler detta Josephi yttrande, torde således vara nödvändig; t. ex. »anklagelsen, att det blifvit förfalskadt, är oss ej obekant, men vi veta äfven att domare, vida öfver oss uti insigt, ansett denna anklagelse obevisad».

Sid. 57 torde ordet *populär*, lämpadt till Gud, stöta många. Kanske hellre: *för alla fattlig*. Dock, har du förkärlek för det första, djerfvare epitetet, så låt det stå.

Jag vill ej fästa mig vid så många sköna särskilda ställen. Slutet är i synnerhet skönt. — Och nu tack ännu en gång för dina *Morgonväckter!* Det är *morgon* i dem. En morgon som skall uppfriska många.

Till densamma. *Upsala den 9 Nov. 1[illegible]*

Tack för både bok och bref! Boken, [illegible]
nan Hahn-Hahns *Reise-briefe*, kom förut. J[illegible]
den till en del, ty fruntimren ha tagit [illegible] at
min tid är inskränkt. Jag skall väl [illegible]
kan då döma bättre. Hvad jag läst är

det behagar mig rätt mycket. Du har rätt: hvad hon skrifver om Murillo är mycket bra. Det vill något säga att kunna säga det. Ty tafvelbeskrifningar äro väl eljest bland det ledsammaste som kan finnas. Men en liflig blick och en genuin känsla göra sig öfver allt gällande; och de finnas här.

För öfrigt — skall jag säga det? — med stora gåfvor och äfven virtuositet att göra dem gällande, har hon på mig gjort intrycket af en olycklig varelse. Hon söker hvad hon kallar *emotioner* och far nu kring verlden för att få och beskrifva dem. Men i grunden ligga en smärta och en tomhet, som all både naturlig och antagen liflighet ej kan dölja. Sådant är visserligen en fara, som en uteslutande sysselsättning med den så kallade lättare literaturen förer med sig. Dess ändamål och pligt är att *roa*. Man ledes slutligen och blir ledsam derpå, och har gifvit sitt bästa till pris för ett sådant bemödande. — *Du* har för mycket *allvar* i dig, att det någonsin skulle blifva ditt fall.

Du vill att jag skall säga dig något om mina föreläsningar. De slutades i förgår, och hela mitt auditorium följde mig hem under sång, — fruntimren såsom tigande arriergarde och på något afstånd. — Din fråga rörer egentligen begreppet om hvad man kallar *uppenbarelse*. Det är ett svårt begrepp; hvilket bäst synes deraf, att det så mycket sammanfaller med begreppet *under*. Hvad är *under?* Det *oförklarliga*, är det närmaste svaret. Det *oförklarade*, säger den mer betänksamme; hvilket ej utesluter förklaringen, utan endast ställer den på framtiden och egentligen går derpå ut, att ingenting finnes, för hvilket ej också en förnuftig förklaring skall finnas, med enda undantaget af det *oförnuftiga*, som slutligen blir titeln för sjelfva *undertron*, såsom de oförnuftigas och okunnigas arfvedel. — Tydligt är, att finnes för begreppet af *under* ingen plats i *vetenskapen*, så måste det förr eller senare äfven i *religionen* erkännas för en illusion. — Men är det verkligen så?

Den så kallade förnuftiga förklaringen sluter öfver allt från orsak till verkan eller tvärt om. Den antager i följd deraf, att hela fältet för vår erfarenhet endast kan utmätas genom en kedja af orsaker och verkningar, i hvilken intet *hopp* finnes, utan hvarje led *kontinuerligt* bestämmes af det föregående. Jag är långt ifrån att neka giltigheten af detta förklaringssätt. Men att det ej skulle finnas *hopp* i kedjan, — punkter, der det efterföljande *icke* kan förklaras ur det

föregående, — punkter som i sig äfven innehålla en *ny begynnelse;* deri har detta förklaringssätt orätt, som slår allt öfver *en* läst och endast känner *yttre* orsaker, sådana de i den döda, *oorganiska* naturens lagar sig yttra. — Huruvida till och med denna döda natur ej sjelf är ett residuum af en förgången och nu slocknad lifsprocess, sedan lifvet koncentrerat sig inom den *organiska* naturen, må lemnas derhän. Visst är — och äfven den nyktraste naturforskning måste erkänna det — att denna organiska natur ej ur den oorganiska *kan* förklaras, ehuru många bidrag den förra må lemna till kännedomen af det *materiela* i organismen. Detta är likväl icke den sjelf, icke dess väsende. *Lifvet* kan icke ur några materiela lagar förklaras, utan endast ur sig sjelft. Det är en orsak som återvändt i sig sjelf, som derför är oupphörligt sin egen orsak. Här är ett *hopp,* en *ny begynnelse,* något som ej ur det föregående kan förklaras, — vi säga: ett *under,* ej i meningen af det *oförklarliga,* utan i meningen af det *endast ur sig sjelft förklarliga.* Endast under denna förutsättning kunna lifvets lagar undersökas, erkännas, studeras, och att okunnigheten ej här gör undret, bevisas bäst deraf, att undersökningen ej förtager det underbara deri, utan snarare först bringar det riktigt till medvetande. Lifvet är ett under, som växer ju mer det studeras, ty den oändliga ändamålsenlighet och vishet, som visa sig i alla dess yttringar, äro här ej utifrån påtryckta, de komma inifrån, de ligga i dess väsende och begrepp.

Men lika litet som den organiska naturen, som lifvet kan förklaras ur det oorganiska, det döda, lika litet kan den *intelligenta* naturen förklaras ur den organiska, *förnuftet* ur det fysiska lifvet. Det är en orsak som återvändt ej blott till sig sjelf, utan till *medvetande* af sig sjelf, och som derigenom liksom lösryckt sig sjelf ur varelsernas kedja, för att ställa sig på egen grund. Förnuftet är *öfver* lifvet, nämligen öfver det fysiska, vexling och död underkastade lifvet. Det är i samma mening *öfver* döden, just emedan den förnuftiga varelsen har, hvad djuret icke har, *begrepp* om döden såsom en gräns. Den skulle ej ens kunna *känna* sig sjelf såsom *begränsad* (dödlig), om ej dess perception af sig sjelf ginge *utöfver* gränsen, om ej den vore hemmastadd äfven på andra sidan. Så att med fullt skäl kan sägas: endast derför och just derför att menniskan *känner* sig dödlig, känner hon sig *odödlig.* — *Förnuftet* är, liksom lifvet, ett *under,* men det

högre undret, som vet af sig sjelft. Likväl är det väsentligen *jag*, men *sin egen lag*, och den fullständigaste kännedom af förnuftet och dess lagar leder allt mer till insigten, att det endast ur sig sjelft är förklarligt.

Men är detta det egentliga begreppet om undret, så följer ock, att det högsta undret är *Gud*, och att om honom i högsta mening gäller, att han ej ur något annat, ej ens ur förnuftet, är förklarlig. Hvarför han ock skulle vara okänd, om han icke sig *uppenbarat*. Det vill säga, man skulle ej känna något högre än *lifvet* och *förnuftet*, som båda äro endast ur sig sjelfva förklarliga principer. Också är Guds dyrkan såsom det högsta lif och det högsta förnuft allt, hvartill den så kallade naturliga religionen kan komma.

Men har Gud uppenbarat sig sjelf, så kan det endast vara i något som är högre, ej blott än lifvet, utan äfven än förnuftet. Men högre än förnuftet fins intet annat än *kärleken*, hvars högsta och egentliga, rent andliga natur visar sig deri, att den är den enda affektion, som man kan tillskrifva gudomligheten, utan att förnedra den. — Härvid företer sig också det förhållande, att *endast det fria väsendet kan älska och älskas*. Det är så sant, att hade Gud ej frambragt det fria väsendet, och deri sin egen afbild, så hade han haft intet att älska. Också är det honom så kärt, att, äfven om det från honom affallit (och att det *kan* från honom affalla, ligger i den meddelade friheten), han oupphörligt söker det, för att genom sin kärlek beveka det till återförening. Sådant kan ej med menniskan ske, utan att han nedlåtit sig sjelf att framträda såsom hennes *like*. Det är ej sin makt han i detta afseende kan och vill bruka, ty kärleken låter sig ej befallas. Till den innerliga lydaktighet och frivilliga enighet med Guds vilja, som endast tillfredsställa honom, kan menniskan (i hvilken det fria väsendet är skapadt) endast *bevekas, fritt bevekas* genom erfarenheten af Guds oändliga kärlek, hvars stråle äfven söker sig väg in i det dunklaste, mest förstockade bröst, för att upplena, smälta och rena det, innan det med sjelfvilligt tillslutande fördömer sig sjelft.

Och här har du mitt förstånd af uppenbarelsen och dess förhållande till förnuftet. Dess behof ligger i förnuftet. I detta behofs fyllande har den gudomliga kärleken kommit oss till möte. — Det gäller att tillegna oss den och göra oss den värdiga.

Hvad jag skrifvit är i hast på papperet kastadt. Jag vet ej om någon kan bli klok derpå. Jag hinner ej mer.

Till densamma. *Upsala den 13 Jan. 1843.*

Tusen tack för brefvet! — Det är sant, jag har i följd af en förkylning måst hålla mig inne någon tid, men är nu fullkomligt återstäld och finner, att det verkligen är tid på att vara rask, efter jag i går fylde mitt 60:de år. Mina studerande landsmän ha helsat mig med sång och verser (något för högtrafvande), och inom hus blef dagen firad med allahanda vänliga tillställningar. Sjelf lade jag den på hjertat såsom en påminnelse att verka medan dagen är.

A propos! Hvilken kan låta bli att glädjas åt den redan, åtminstone med ett tuppfjät, *förlängda dagen.* Att det för hvarje år är en lifgifvande epok, känner jag ännu i det 61:sta. Gud vare lof för de enklaste af himmelens och jordens gåfvor, det lifvande ljuset, den rena luften, det friska vattnet! Kommer dertill helsa, dagligt bröd och den renaste af all värma, som är himmelsk välvilja i menskliga bröst, så ser jag ej, hvarför lifvet ej skulle vara en lycka.

Du tyckes vilja ställa mig till rätta för uttrycket: *ödsligheten* af min tid, och de *slocknade, håliga ögon,* hvarur jag stundom tycker den stirra på mig *. Det är intet uttryck af hopplöshet. Men hvem kan neka, att med nedbrytande af de gamla skrankor, hvarmed vana, häfd och sed och derpå grundade lagar på tusen olika sätt inspaltat och inbåsat menskligheten, den till en stor del förlorat sin hemkänsla och nu löper vill på allmänningen. Den stora verlden och dess påskyndade rörelse har öfver allt brutit in förstörande i den lilla, och i brist af egen medelpunkt drifves hvar och en med rasande fart utåt periferien af den stora hvirfveln. Lemnar sig nu konsten åt denna riktning (och den har gjort det), så uppstår, under ett oupphörligt jägtande efter forcerade effekter, en åskådlig framställning af detta ödsliga hemlösa, som förbjuder en att tro, det konstnären, om äfven begåfvad med den största talang, njutit under sitt arbete ett enda

---

* Geijer hade i Dec. 1842 under ett besök i Stockholm hört operan *Hugenotterna*, hvilken ingalunda behagade honom. I en biljett till Fredrika Bremer yttrade han med anledning deraf: »*Ödsligheten* af min tid, som stundom öfverfaller mig, stirrade på mig liksom ur håliga, slocknade ögon i denna musik, som plågade sig att intressera».

ögonblicks stilla lycka. — Hvadan denna skall komma, måste verlden besinna, och menskligheten skall finna gåtans lösning ju mer den drifves att söka sitt rätta hem i sitt inre.

Jag innesluter följande utdrag ur ett af grefvinnan Hahn-Hahns bref från Paris, hvaraf du ser, att det gått henne ungefär som mig vid åhörandet af *Hugenotterna*. Att du tyckte om dem, måste kommit deraf, att du hört på dina egna tankar, väckta af ett eller annat vackert ställe.

Till? *Upsala den 9 Febr. 1843.*

Jag är hvarken en *kyrko-kristen* eller ens en *bibel-kristen*, ehuru så mycket af en kristen, att jag kan finna uppbyggelse i både kyrka och bibel. Korteligen, jag är en *kristen på egen hand*. Tusende befinna sig med mig i lika läge, i sjelfva verket alla som ej kunna nöja sig med en blott *auktoritetstro* och som äro nödgade att ur egen erfarenhet och eftertanke bygga sig sin egen religion. Detta individuela, nu det enda lefvande i religionen, så splittradt det må synas, pekar dock öfver allt till ett gemensamt mål, till en i grunden liggande enhet för menskliga öfvertygelsen, som just under civilisationens intrasslande af alla menskliga angelägenheter och genom sjelfva mångfalden af intressen och bemödanden allt mer kommer i dagen. *Menniska, menskliget* är allt samma väsende; vi lefva, vi må vilja eller ej, endast i och genom hvarandra; den enskilde i det hela, det hela åter i den enskilde. Det är endast genom detta allas sammanhang med alla som vi existera för hvarandra. Ty endast *lika* känna *lika*. Det är så sant, att vi ej heller skulle känna Gud, om han ej i något afseende vore vår like. Den stråle af hans väsende, vi alla bära inom oss, är en afglans af den urbildliga, eviga, ideala menniskan — menniskan sådan hon är i Gud. Vi förnimma rösten af detta med-väsende eller ur-väsende, som vi alla bära inom oss, i *samvetets lag*. Men ju oegennyttigare, uppriktigare, hängifnare vi följa denna lag, dess mer hänvisar den, ej blott på en lagstiftare, utan på en vän, hjelpare, frälsare, som går våra bemödanden till mötes, styrker, renar och upprättar oss i striden. Han är ej i kyrkan, han är ej i boken, ej i bibeln, om han ej är i det egna bröstet. Och *han är der*, såsom hvar och en rättskaffens och samvetsgrann menniska med sig sjelf erfar.

Se der min religion och äfven min *kristendom*, ty den är läran om en försoning och en verksam försonare; hvilket han ej kunde vara, om han ej nedlåtit sig att vara vår like och lefva med sin anda i menskliga bröst. Man kan säga, att han *måste* det. Ty han har i menniskan frambragt det *fria väsendet*. Och då ett sådant väsende endast genom kärlek kan vinnas, så har han liksom nedsänkt henne i den oändliga oceanen af sin barmhertighet, på det han dermed må uppmjuka hennes hjerta, om möjligt. I allmänhet är det sjelfständiga, det fria, det villiga hans lust och hans ära; och *de* prisa honom slätt, som i honom endast frukta den dunkla allmakt, af hvilken allt är beroende. — Är detta kristendom, så är jag kristen.

Till Fredrika Bremer. *Upsala den 4 Dec. 1843.*

Jag har nyss lagt bort din »*Dagbok*», för hvars skänk jag hjertligen tackar dig; och att jag ej kunnat afbryta läsningen af denna bok, innan jag slutat den, må vitna om det intresse, hvarmed jag följt dig. Till stilen förefaller den mig att vara kanske det mest vårdade af dina arbeten. Det är en väl skrifven bok, full af vackra både ord och tankar. Ämnet rörer sig kan hända nog mycket inom det blott *förnäma hvardagslifvet* med ty åtföljande dekorationer. Men det är väl tecknadt, och min Fredrika har för mycket allvar att hålla sig på ytan, hvilket också visar sig i teckningen af både situationer och karakterer. Slutet med sin allsköns lycka och sällhet är likväl det enda som ej behagar mig. Det kalas af uppoffringar, som du der anställer, är allt för frikostigt. Jag hade aldrig i Lennartsons ställe, med hjertat fullt af kärlek till en annan, förklarat mig villig att taga denna Flora, äfven med bästa föresats att i äkta ståndet blifva hennes informator; emedan jag hade tänkt på, huru jag med *sanning* skulle kunnat med ett ärligt *ja* besvara prestens ord: *vill du hafva denna föreställda person?* Och så borde *han* också tänkt, så förträfflig han är. Nu går ock allt bra, men genom en nog öfverflödig depens af ädelmod på alla sidor. Derför blir också glädjen ej så *allvarsam* * som den, om katastrofen hållits mera sann och enkel, bort vara. Också har du sjelf icke varit rik-

* *Res severa, en allvarsam sak,* kallar Seneca (om jag mins rätt) den sanna glädjen.

tigt allvarsam, utan kommer med den gamla fruns *Metternichs*-miner och dylikt omedelbart efteråt; hvilket på mig verkat störande. Katastrofer äro det högsta i ett arbete, — de böra mer voileras än utmålas. Det bästa bör man låta läsaren *tänka* dit, och att han *måste* göra det, är just författarens största konst. Man måste här med det pregnanta och korta, ja stränga, i behandlingen lemna fritt lopp åt den ström af känslor och tankar, som hela arbetet hos läsaren väckt. — Jag kastar dessa rader, sent om qvällen, på papperet, nyss efter slutad läsning, och jag sänder dem slarfviga och plumpiga som de äro. Du har en förträfflig instinkt att utleta folks goda mening, och så är jag säker, att du också känner på dig min.

Till v. Beskow. *Upsala den 15 Dec. 1844.*

Innelyckt följer mitt utkast till det tal * mig, såsom akademiens direktör, åligger att hålla. Jag önskar, att det ej må finnas ovärdigt akademiens bifall. I hvad der förekommer om *Gustaf III* hoppas jag hvarken sanningen, vördnaden eller erkänslan skola kunna finna sig förnärmade. Jag har endast på en omväg kommit till *Karl Johan.* Jag önskade att mitt ämne sjelf skulle föra mig till honom. Det har skett, och det visserligen ganska ofullständiga, som om honom är sagdt, torde genom sammanhanget få mera vigt. Sådant är i allmänhet mitt syftemål, — att efter förmåga väl förbereda och sedan träffa hufvudsaken *kort* och, om möjligt, *godt.*

Jag tackar dig för din vänskapsfulla omsorg om min helsa. Denna synes mig sjelf — såsom salig kungens i Danmark hosta — *oklanderlig.*

Till landshöfding Järta. *(Upsala 1845.)*

Det af konung Karl Johan stiftade priset, som Svenska akademien årligen utdelar, kommer innan kort att bortgifvas, och troligen har Beskow derom redan prevenerat hr landshöfdingen. Till mig har han nämt, att Stockholms-ledamöterna synas vara eniga i att vilja tilldela det åt *Fries.* Jag är af en annan tanke och vågar anhålla att få underställa herr landshöfdingen mina skäl.

---

* Se Bd 7, sid. 329.

Enligt det begrepp, jag har om denna stiftelse, är ändamålet att med detta pris utmärka författaren af något under årets lopp utkommet eller fortsatt arbete inom de ämnen som kunna falla under Svenska akademiens domsrätt. Jag känner intet som i detta afseende nu skulle kunna jämföras med Atterboms *Svenska siare och skalder*. Om detta arbete behöfver jag ej tala inför den, som utan allt tvifvel deröfver är den bäste domare. Jag skulle ha ett och annat att mot det anmärka. Men det är med insigt och kärlek författadt, det fyller en lucka i vår literatur, och intet ämne kan ligga akademien närmare än det som författaren behandlat. Jag ämnar således gifva Atterbom min röst; så mycket mer som han för sitt arbete hvarken njutit uppmuntran eller vinst och i detta svåra år befinner sig i ekonomiskt bekymmer. En betänklighet önskade jag underställa hr landshöfdingen. Atterbom är akademiens ledamot. Men jag känner intet undantag gjordt för sådana. Och Ling har såsom ledamot erhållit samma pris. — Valerius och Fahlcrantz hysa likväl denna betänklighet och synas böjda för att votera på *Hwasser*. —

Ur en af anteckningsböckerna.

Den 3 Okt. 1845. Beslutit att, så snart jag blir emeritus (hvilket jag i år är) och kan få en emeriti-lön, flytta från Upsala. Orsaken: jag har i 30 år vid akademien lefvat och verkat såsom lärare, *väckande, lifvande, stimulerande.* Jag har gjort det ända *hittills* — och genom det *universela* i mina tendenser. Med åldern måste jag allt mer draga mig inom mitt speciela fack — med åldern och hvilan blir man en *auktoritet* — en blott auktoritet. Jag är det ännu ej här; men jag skulle *blifva* det — och *vill* ej bli det. Derför bort!

Till J. Börjesson. *Upsala den 27 Apr. 1846.*

Hjertlig och innerlig tacksägelse för din Erik 14. — Den har nyligen blifvit läst i kretsen af min familj, och intet öga har dervid varit tårfritt. Vi tacka dig gemensamt för dessa ädla stunder; och en särskild tacksägelse har jag att till dig framföra från min goda hustru.

Ett eget intryck gjorde läsningen på mig, — ej blott ett objektivt, utan ett *personligt* — såsom slutligen alla våra bästa

intryck äro. Jag har länge känt och lika länge älskat dig. Jag kan säga, att jag alltid räknat dig ibland mina käraste vänner. Jag har känt dig såsom en hoppfull yngling, och redan då undgick mig ej det djupare af ditt väsende. Kan hända var det en hemlig kontrast inom detta, anad, men hvarken af mig eller dig den tiden tydligt känd, som låg till grund för den attraktion jag till dig kände. Hvad som drog mig till dig var behagets tygel på en innerligt stark och stormande natur. Det var derigenom som ditt umgänge var mig kärt och din personlighet behaglig. Jag förutsåg ej derför allt hvad inom dig fans; men det var något som sade till derom. Snart såg jag dig äfven framträda bland mängden af fosforistiska försökare. Jag lade ej mycket märke till hvarken hvad man i dina första poetiska försök fann lofvärdt eller slutligen misslyckadt. Jag tyckte alltid, att din personlighet var öfver bäggedera och hade sitt värde i sig sjelf. Att du så afgjordt drog dig tillbaka från det poetiska fältet, med en resignation som just ej var dina medbröders förtjenst, var mig märkligare, och jag aktade dig derför. Efteråt finner jag väl, att du ej kunde komma långt med de fosforistiska materialierna, i grunden allt för haltlöst fantastiska. Den hos dig inneburna poesien måste springa upp ur brunnen af ditt eget inre lif och derför tillbakadämmas, luttras, pröfvas. Du har bestått profvet under en mångårig tystnad och mångårigt lidande — till en del lidande som träffat dina innersta hjertrötter. Du har burit det under bekymmer och en oafbruten aktningsvärd verksamhet, samvetsgrant öfvad äfven der den medförde ringa inre tillfredsställelse. Eller — ut med ordet! — du har *blifvit man*, och du *är* en *skald*. Ur det innersta af din erfarenhet, din lefnad, har poesiens ström åter frambrutit, och jag har med glädje suttit i dropparne af den solbeglänsta kaskaden. Det är samma ursprungliga källåder, som i dig blifvit lagd, men som under det långa loppet genom bekymrens sand ej försinat, utan stärkt sig med urbergens vatten och nu brusar vederqvickande i dagen. Deraf på en gång dess friskhet och kraft. Jag har ej sett ett mer glädjande exempel af ungdom under grånande hår.

Jag har till en del gjort samma bana — likväl mer teoretiskt än praktiskt — ty jag har varit en lycklig menniska; och har jag någon förtjenst, så ligger den ändå i min oförnöjsamhet, nämligen med mig sjelf, som oupphörligt drifver mig framåt. Och rätta banan tror jag mig länge sedan ha

funnit. Också sade jag redan 1834 i mina *Minnen:* »ingenting har så öfvertygat mig om sakernas gudomliga kärna, som den riktning min vetgirighet allt mer tagit på den skarpaste verklighet i all sin höghet, litenhet, ljufhet, bitterhet, med ett ord: i all sin *sanning*. Den lösa, luftiga skönheten har för mig förlorat sitt behag. Jag söker den *bundna* — den i tingen förborgade». — Må det lyckas oss att lösgöra den gudomliga Psyche's vingar, min broder! De äro oss medfödda. De växa långsamt. Kraft och färg få de, såsom den utspruckna fjärilns, först i den lifvande strålen af all verldens sol.

Håll till godo dessa rader af ett vänskapsfullt hjerta och en vänskapsfull hand! De säga i grunden allt hvad jag tänker både om dig och ditt skådespel. Gud vare med dig och oss alla!

Till Fredrika Bremer. *Schlangenbad den 14 Juni 1846.* *

Jag kan ej befinna mig här utan att känna behofvet att tacka dig. Stället är oändligt trefligt — in i bergstrakten af Taunus, — i en dal omgifven af höga kullar, betäckta med löfträd af alla slag, såsom med en grön sammetsmantel. Det ligger dock ej, såsom Carlsbad, nedsänkt i en gryta. Dalen har öppningar, som bugta sig emellan kullarne. Vi bo väl — höra ur de höga lummiga lindträden sångfoglar af alla slag. Till och med göken ropar till oss från närmaste kulle. Angenämare bad kan man ej taga. Det ljumma, milda, såpiga vattnet ordentligt smekar kroppen. Jag undrar ej på att det anses försköna, och jag ser mig emellanåt i spegeln, om den af Hufeland omtalta *Verjüngungs-processen* har kommit långt. Visst är, att jag tycker mig känna den inombords; men Schlangenbad har ej ensamt äran deraf. —

I Hamburg stupade vi midt in i våren. Allt stod i den herrligaste blomma. Vi gjorde de herrligaste promenader i det skönaste väder i Hamburgs oändligt täcka och fruktbärande omgifningar. I träd och buskar och mellan blommorna var en konsert af näktergalar. Jag har blifvit 63 år gammal utan att ha hört näktergalen. Också smakade det något. — Efter några dagars vistande i Hamburg reste vi på en dag

* Geijer sattes genom Fredrika Bremers frikostighet i tillfälle att detta år företaga en utrikes resa, för helsans återställande. Han reste i sällskap med sin hustru, sin dotter och ett annat ungt fruntimmer.

(från Celle på jernbana) till Hannover, der vi kommo i sällskap med en hygglig och hederlig köpman från Aachen, som först gaf oss säker underrättelse om tiden för den der förestående musikfesten. Således veko vi med honom af öfver Minden till Köln, der vi hade tid att dröja i tre dagar. Flickorna blefvo half-katolska efter afhörande af en stor högtidlig musikalisk messa i dômen. Jag såg i Köln å nyo allt hvad jag för 21 år sedan der med M** och Lindblad hade sett — dertill det nya arbetet på dômen och museum; i det senare en tafla, som jag aldrig glömmer, och som säkerligen är en af de första taflor i verlden: *St. Francisci vision* af Rubens. Från Köln bar det af på jernbana till Aachen. Vår hederlige köpman hade bestält oss godt qvarter, som väl behöfdes, för den stora mängden af resande. Ankommen, fick jag genast veta, att Jenny Lind och Mendelsohn voro här. Jag uppsökte dem på teatern, der det var repetition. Jag skall aldrig glömma Jennys glada öfverraskning, då hon fick se mig. Hon besökte oss genast på aftonen, öfvertalte Mendelsohn att följande afton besöka oss, med förutskickadt piano. Det musicerades hela qvällen till midnatt. Mendelsohn spelade, mindre likväl än han sjelf och vi hade önskat; ty instrumentet var ej godt. Jenny sjöng några visor. Det var en ganska glad och intressant afton. Mendelsohn bjöd oss till sig i Leipzig på vår återresa. — Pingstdagen, annandagen, tredjedagen var musikfesten. Man gaf *Skapelsen, Alexanders fest* af Händel, *C-moll-sinfonien* af Beethoven, *D-dur-sinfonien* af Mozart. Jenny sjöng herrligt i alla sångsakerna och gaf sista dagen några svenska och norska visor på köpet, som gjorde en extra-furore af förtjusning. Kunde någon dö af blommor, verser, handklapp och bifallsrop, så hade hon väl aldrig kommit dädan med lifvet. — Vi skildes åt, hon åt Hannover och Hamburg, vi åt Brüssel. Dermed tillgick så. Den hederlige Woyna, som är half, om ej hel svensk, hade, vid underrättelsen att vi voro i Aachen, enkom kommit för att öfvertala oss att göra en utfart till Brüssel. Vi läto förföra oss, och jag ångrar det icke. Jag har sett Belgien! Hvilket herrligt land! Det är en ny åskådning, en ny verld. Vi genomflögo det med Woyna ända till Antwerpen och tillbaka, och hade tillfälle att på kort tid se och höra ganska mycket. Kan man tala om en *nordisk* konst, så är *här* dess vagga och ännu i dag dess hemland. Allt hvad jag i Tyskland än deraf sett förefaller mig nästan blott såsom en metafysisk re-

flex från Rubens' och Van Dyks fädernesland. Här blomstrar ännu *koloriten* i all sin ursprungliga prakt — äfven hos de nyare nederländska målarne. Vi gjorde bekantskap med flēra bland de förnämsta. — Och hvilka kyrkor! Dômen i Lüttich, i Brüssel, i Antwerpen! — Man blir på en gång förvånad, upplyftad och glad af dessa gamla luftiga, herrliga bygnader. Det är ett eget lefnadsfriskt, ungdomligt intryck, som dômen i Köln aldrig kan göra. Med ett ord: jag är förtjust i Belgien. Våra artister äro nöt, som blott ila derigenom till *Paris* eller fara förbi till *Rom*. Här borde de *börja*, och sedan *sluta* med Italien. — Från Brüssel reste vi tillbaka öfver Köln till Bonn, der vi tillbragte en dag med den gamle hederlige *Arndt* och hans familj. Han frågade med mycket intresse efter mina reskamrater för 20 år sedan, M** och Lindblad, och efter alla menniskor som han känt i Sverige. Man kan ej se en lifligare gubbe, och han är likväl 76 år. Han bor ännu i sin trädgård vid Rhen. — Från Bonn till Biberich har jag gjort den herrliga Rhen-resan — ännu vackrare än för 20 år sedan. Vi ha besökt Coblenz, Stolzenfels, Ehrenbreitstein, Boppart — — Jag har lärt *mycket* på denna resa. Jag har väl ej förgäfves suttit på lur så länge der oppe i det gamla Upsala och lyssnat på knäppningarna af tidens ur i min enslighet, På det hela har jag angående dess rörelse sett, hört och gissat rätt. Men åskådningen lifvar allt, och jag är nu så full af tankar, att jag redan i tysthet hade föresatt mig att under stillheten i Schlangenbad gripa till pennan. Men doktorn — en hygglig karl eljest — strök ett i streck öfver den räkningen och föreskref framför allt en ihärdig lätja tills vidare under hela badkuren. Emellertid kan man väl stå ut med att gå under de gröna träden och höra på foglarna. —

P. S. den 17 Juni. Jag har gjort en liten utflygt till Frankfurt och der sett vackra taflor äfven af den nya tyska skolan. — De religiösa frågorna hänga såsom ett åskmoln öfver Tyskland. Ingen kan komma härin utan att känna denna atmosfer. Det kännes såsom Tyskland skulle gå en revolution till mötes.

Till fru B. Löwenhielm. *Stockholm den 12 Jan. 1847.*

— Ser jag tillbaka på min lefnad, så kan jag ej annat än innerligt tacka Gud för allt det goda han beskärt mig.

Det är ett inre sammanhang i mina öden, som allt mera för mig klarnar, och i hvilket det är mig tillåtet att vörda den faderliga försynen. Med mina *öden* menar jag mina *inre* öden. Det ligger en grundtanke i min hela lefnad, som allt tydligare träder fram, och som ej är mitt verk; ty den har ledt mig och fört mig allt intill denna dag. Skulle jag gifva den ett namn, så är den ingen annan än den så mycket omtvistade *personlighetsprincipen*, hvars profet jag nästan mot min vilja blifvit. Jag menar dermed, att jag från mig afhållit och afskuddat allt som kunnat hindra och hämma utvecklingen af mitt eget innersta väsende. Det har mest skett utan mitt eget medverkande. Men detta har nu kommit öfver mig, och det blifver mig klart, att hvad jag literärt, politiskt och religiöst har fäktat för, egentligen är denna min innersta personlighet och dess rätt, i den bästa mening. Hvad jag i detta afseende har i allmänhet haft att säga finnes sammanfattadt i en liten tysk skrift: »Auch ein Wort über die religiöse Frage der Zeit», som nu redan i Tyskland är utkommen. Den innehåller i politiskt, filosofiskt och religiöst hänseende mitt sista ord. Du vet att jag ofta sagt, det jag ännu ej känt slutet på mig. Jag tror mig nu ha hunnit dit och tänker på min bana som på en slutad mission, i hvilken jag med förbundna ögon blifvit ledd af en vänlig genius.

— Den gamla musikvurmen har åter fattat mig under julen. Jag har skrifvit en romans, en duett för sång, och slutligen har en hel ny violinqvartett just till min födelsedag lupit af stapeln.

Till landshöfding Järta. *Stockholm den 19 Febr. 1847.*

Ett omdöme af hr landshöfdingen öfver mitt tal på Tegnérs minnesfest härstädes har genom en vän blifvit mig meddeladt, för hvilket mitt hjerta känner ett behof att uttrycka sin erkänsla. Emottag derför min hjertligaste tacksägelse! Intet bifall kan vara mig dyrbarare än hr landshöfdingens, och lofordet smakar i samma mån bättre. Talet är i hastighet på papperet kastadt. Kan hända har det derigenom vunnit i helgjutenhet hvad det förlorat i utförlighet och utarbetning. Såsom skriftställare blir jag allt kortare och kortare och känner redan behofvet att nedtvinga en viss otålighet vid arbeten af större omfång. Detta våld måste man dock göra på sig sjelf. Jag öfvar mig deri för min historias skull och

önskade, att den stilla tillfredsställelse, som jag dagligen njuter af att samla materialierna i arkivet, något måtte synas i sjelfva utarbetningen.

Till Fredrika Bremer. *Stockholm den 3 Mars 1847.*

— — Jag bifogar en till Dagligt Allehanda insänd artikel, kallad: *En ekonomisk dröm.* Den är verkligen så drömd, som skrifven.

ÅTTONDE BANDETS INNEHÅLL:

Recensioner.

